This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

KE 32663

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
ALBERT ANDREW HOWARD
POPE PROFESSOR OF LATIN

THE GIFT OF HIS SON
HERMANN HAGEN HOWARD
Class of 1916

RECEIVED OCTOBER 15, 1929

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

O

M M M
'86

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRÆ XVI.

AD OPTIMORUM EXEMPLARIUM FIDEM RECENSITÆ,

PERPETUO COMMENTARIO

ILLUSTRATÆ,

ATQUE

PROŒMIO ET ARGUMENTIS INSTRUCTÆ,

A

GEORGIO ALEX. RUPERTI.

SECUNDUM EDITIONEM GOTTINGENSEM.

ACCEDIT

INDEX COPIOSISSIMUS.

OXONII,

EXCUDEBAT W. BAXTER;

IMPENSIS J. PARKER; ET GEO. B. WHITTAKER, LONDINI.

MDCCCXXV.

Digitized by Google

LE 13.207.3
LE32663

HARVARD COLLEGE LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
PROF. ALBERT ANDREW HOWARD
OCT. 15, 1929

Digitized by Google

PROŒMIUM

DE

JUVENALIS VITA ET DE EJUS ALIORUMQUE POETARUM ROM. SATIRIS.

§. I. *De Juvenalis vita.*

VITA Juvenalis, quæ vulgo tribuitur Suetonio, sed Probi forte aliusve Grammatici serioris fetus est, ceteris, ab aliorum ingenio profectis, et ex ea, tamquam ex fonte, ductis, antiquior fideque dignior esse videtur, et pauca tantum, at fere omnia, nobis cognita, continet. Est vero hæc: *Junius Juvenalis, libertini locupletis, incertum filius, an alumnus, ad mediam fere ætatem declamavit, animi magis causa, quam quod scholæ se aut foro præpararet. Deinde paucorum versuum satira non absurde composita in Paridem pantominum,* (de quo v. ad Sat. VI. 87. et VII. 87. seq.) *poetamque ejus semestribus militiolis tumentem,* (v. ad Sat. VII. 82—87.) *hoc genus scripturæ industriose excoluit. Et tamen diu ne modico quidem auditorio quidquam committere est ausus. Mox magna frequentia magnoque subcessu bis ac ter auditus est, ut ea quoque, quæ prima fecerat, inferciret novis scriptis:* (Sat. VII. 90—2.)

> Quod non dant proceres, dabit histrio. Tu Camerinos,
> Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
> Præfectos Pelopea facit, Philomela tribunos.

Erat tum (Hadriani temporibus) *in deliciis aulæ histrio, multique fautorum ejus quotidie provehebantur. Venit ergo Juvenalis in suspicionem, quasi tempora præsentia figurate notasset, ac statim per honorem militiæ, quamquam octogenarius, Urbe submotus, missusque ad præfecturam cohortis, in extrema Ægypti parte tendentis. Id supplicii genus placuit, ut levi atque joculari delicto*

Digitized by Google

par esset. Verum intra brevissimum tempus angore et tædio periit.

Juvenalem a Domitiano, ob satiram, in qua Paridem pantomimum, in aula tunc gratiosum, perstrinxerit, missum esse in Ægyptum, ibique et scripsisse pleraque et mortem obiisse, tradunt Suidas et vetus Schol. ad Sat. IV. 38. Quin vero tum Romæ vixerit post Domitianum, qui a. U. C. 849. trucidatus est, tum satiras composuerit, non est quod dubitemus. Ut enim taceamus, versus 407. seq. Sat. VI. ad terræ motum, qui regnante Trajano Antiochiam locaque vicina concusserit, referendos videri, et principium Sat. VII. vel ad Nervam, vel ad Trajanum, vel potius ad Hadrianum, Principem omnibus literis perpolitum doctorumque hominum amantissimum, spectare; illud manifesto intelligitur tam ex Martialis epigr. 18. libri XII. (quod ab hoc poeta, qui nostro familiarissimus erat, de quo v. ej. epigr. VII. 24. et 91. in patria, Bilbili, Celtiberiæ opp. quo senex relicta Roma a. U. C. 853. vel 856. rediit, scriptum est, et docet, Juvenalem tunc temporis Romæ fuisse) quam ex aliquot poetæ nostri locis, Sat. I. 12. seq. 47. seq. IV. 153. 154. VI. 245. inpr. XIII. 16. 17. et XV. 27. ad quæ loca v. Comment. Ex duobus posterioribus cognoscitur, satiram XIII. a. U. C. 873. et XV^tam^. vel eodem, vel potius proximo anno scriptam, ex illa autem Vita, quæ Suetonii nomen præ se fert, poetam, quum octogenarius esset, in Ægyptum missum esse, ibique intra brevissimum tempus angore et tædio periisse. Itaque ille non ante a. U. C. 874. octogenarius fuit, nec ante a. U. C. 795. natus videtur. At parum probabile est, eum, octoginta jam annos natum, satiris adhuc conficiendis operam dedisse, nedum in Ægypto ubi mox ægritudine confectus est; et quæ in contrariam partem laudantur verba poetæ Sat. XV. 45. ad priora quoque vitæ ejus tempora referre licet. Hinc forte extremis demum, non primis Hadriani temporibus in exilium actus est, et initio imperii ejus satiras tantum non omnes et fecit et recitavit; quod sexagenario magis convenit, quam octogenario.

Juvenalis in omnibus fere codicibus, et scriptis et editis, cognominatur *Aquinas* a patria, (quam *Aquinum* fuisse, Volscorum opp. probabili judicio conligitur e Sat. III. 319.) *Ethicus* vero ab antiquis librariis mediique ævi scriptoribus, qui et reliquos poetas satiricos ita vocare solent, quod ἠθικὰ potissimum tractant, et multa morum præcepta satiris suis intexuere. De præceptoribus poetæ nihil potest certa et explorata fide tradi. Fuere quidem qui ex Sat. I. 12. et VII. 186. seq. conjicerent, eum M. Cornelio Frontone

Digitized by Google

(M. Antonini ac Veri præceptore) et Quintiliano, clarissimis rhetoribus, usum esse magistris. Sed hic eodem, quo Juvenalis, anno, ille autem multis post eum annis natus videtur.

§. II. *De Satira Romanorum.*

Ridendi et cavillandi mos communis est hominibus, quippe qui ipsa natura et hilaritate ad eum invitantur. Hinc idem quoque obtinuit in primis eorum conventibus festisque lætissimis, quæ post messem et vindemiam, rusticis laboribus vertentis anni exactis, in honorem deorum ruralium, Cereris potissimum et Bacchi, agebantur. In iis pubes rustica, curis vacua et genio indulgens, non modo diis gratias agere et primitias obferre, sed rudem quoque et cum gesticulatione conjunctum edere solebat cantum. Is primum ad laudes deorum heroumque spectabat, deinde, inter et post epulas, ad dicteria deflectebat salsa versibusque plerumque alternis et incomtis s. extemporalibus (αὐτοσχεδιάσμασι vel αὐτοσχεδίοις ᾄσμασι s. ποιήμασι, *Inpromptus, Improvisare*) expressa, quibus agricolæ, vino pleni, et prætereuntes et se invicem lacessebant. Sensim vero ars adhiberi cœpit, rusticique homines ad numerum s. rhythmum et canere et gesticulari vel saltare discebant. Inde *chorus*, qui principio e Satyris ut plurimum componebatur, ipsaque poesis originem duxit. Duplex autem illud canticorum genus paulatim scenicam dramaticamque Græcorum artem, et alterum quidem *tragœdias*, alterum *comœdias* peperit. Ex illis præterea choris Satyrorum, qui omni dicacitatis et petulantiæ genere risum ciebant, natæ sunt *satyricæ* Græcorum *fabulæ*, quæ, quum argumento tragœdiis, compositione comœdiis proximæ essent, illarum severitatem harum hilaritate temperabant, et non ita multo post Thespidis inventoris tempora in scenicis tragicorum poetarum certaminibus s. τετραλογίαις, quæ tribus festis Bacchicis (Liberalibus vel Διονυσίοις) celebrabantur, trinis tragœdiis, ab eodem propositis poeta et argumento fere haud disparibus, eum in finem subjungebantur, ut quidquid tristitiæ ex illis forte haustum esset, his relaxaretur. Præter has vero *fabulas tragico-satyricas*, e quibus una tantum, Cyclops Euripidis, integra superest, fuere etiam *comico-satyricæ*, non a tragicis, sed comicis scriptæ poetis, quæ illis jam deflorescentibus, diu adhuc viguere, sed raro et inscriptionis tantum, non argumenti ratione habita memorantur, et vel simpl. nominibus Satyrorum insignitæ, vel variis titulis designatæ, vel communi comœdiarum genere comprehensæ videntur. Sic Athenæus laudat Anaxandridem ἐν Σατύρῳ, Cratinum, Ecphantidem et Phrynichum

Digitized by Google

ἐν Σατύροις, Timoclis Ἰκαρίους Σατύρους et Δημοσατύρους, Rhintonis Ἰλιοτραγῳδίας et Alcæi κωμῳδοτραγῳδίαν, quo sensu *Tragico-comœdiam* dixit Plautus Prol. Amphitr. v. 59. seq. qui Rhintonis forte Amphitruonem imitatione expressit. Hinc difficillimum dictu, quæ vera comicæ Græcorum satyrices fuerit indoles, et quibusnam in rebus tragica discrepaverit. Ceterum in his Græcorum fabulis satyricis, præcipue comicorum poetarum, et comœdiis, antiqua in primis et media, harumque choris, maxime dominabatur intemperans illa cavillandi civiumque deridendorum libido. Eamdem vero spirabant non modo *dramatica* Græcorum carmina, sed etiam *epica*, (v. c. illud, quod inscriptum est Μαργίτης et perperam Homero tribuitur) *lyrica* vel *iambica*, ut Archilochi et Hipponactis, et *didactica*, ut Simonidis poema de mulierum moribus, nec non *Silli*, Σίλλοι s. Σιλλοί, carmina maledica, non a dicacibus Σιλήνοις, red a σίλλειν s. σιλλαίνειν, per ludibrium oculos agitare et dicteriis aliquem proscindere, sic dicta, qualia Timon Phliasius Ptolemæi Philadelphi ætate et Xenophanes Lesbius heroicis, iambicis et elegiacis versibus scripsere: nam plurium Sillographorum vix nomina innotuere, et horum quoque pauci tantum versus restant, quibus philosophi dicaciter inluduntur, et a Timone graves sæpe et magnificæ Homeri locutiones, ut in παῤῥῳδίαις fit, transferuntur ad res ludicras.

A Græcorum carminibus maledicis jam progrediamur ad Romana, et simul a Græcæ poeseos primordiis et incrementis, quæ paucis delibavimus, ad similem, neque a Græcorum imitatione, (quæ tunc demum cœpit, quum ingenium arte formaretur) sed a natura profectam originem lentumque progressum Romanæ poeticæs. Ex locis class. Virg. Ge. II. 385. seq. et Horat. Epist. II. 1. 139—167. intelligitur, priscis temporibus ab agricolis Latii Liberalia et festos dies post messem conditam eodem fere modo, quo a Græcis, eademque ludicra per pagos acta esse; eos in deorum ruralium honorem cecinisse hymnos, et non modo oscilla sive larvas e corticibus factas arboribus adpendisse, ut his Bacchi imaginibus vento quaquaversus agitatis maxima agrorum ubertas diffunderetur, sed iis quoque ora obduxisse sua; eosdemque ita personatos et vino graves prætereuntibus sibique invicem ingessisse dicteria et probra, versibus ut plurimum inconditis, amœbæis et extemporalibus temere ac sine arte adumbrata. Tales versus erant *Saturnii*, h. e. prisci ac rudes, et *Fescennini*, a Fescennia Etruriæ opp. sic dicti; obscœnis illi procacibusque jocis pleni, nec ullis vel honesti et decori, vel metri legibus adstricti,

Digitized by Google

quamvis rhythmi non plane expertes; quorum frequens fuit et diuturnus Romæ usus, tum in festis, tum in aliis solennibus, præcipue nuptiarum et triumphorum. Ex his versibus enata vel ad eorum similitudinem efficta, illisque substituta in scenis prisca Romanorum *Satura* s. *Satira*, eaque dramatica, (*Farce, Mischspiel*) de qua omnino vid. insignis de origine rei scenicæ locus Liv. VII. 2. ibique Comment. Fuit ea quidem fabula, sed rudis adhuc et incondita, etsi minus temere composita quam Fescennina carmina, et ad leges rhythmi descripta, cantu jam ad tibiarum modos sonumque moderato, neque unius ac certi alicujus, sed mixti argumenti. Refrixit illa initio, quamdiu poetæ suas in scena fabulas ipsi egere: ubi vero agendi partes histrionibus sunt permissæ, ipsa juventus Rom. in scenam retulit risus jocosque priorum Satirarum, hasque fabulis ipsis, præsertim *Atellanis*, inseruit sive adjunxit; unde ex eo tempore *Exodia* (*Intermezzi, Nachspiele*) dici cœpere. Fabulæ illæ Atellanæ, ab *Atella*, Oscorum in Campania oppido, sic dictæ, (unde actores earum Osce etiam loquebantur) videntur prorsus fere congruisse fabulis Græcorum comico—satyricis, tum in delectu et tractatione argumenti, tum in petulantia, dicacitate et audacia dictionis, quæ faceta potius et ridicula, quam obscœna et lasciva erat, in actorum saltationisque indole, et in ipsa actione, tum in eo, quod seorsum, nec adjunctæ tragœdiis, exhiberentur.

Ad illam Romanorum *Satiram* δραματικὴν et διαλογικὴν, quæ antiquissima fuit, et tum ante Livii Andronici tempora, tum *Exodiorum* nomine post illa diu viguit, accessit deinde *Satira* διδακτικὴ et διηγηματικὴ, eaque duplicis generis, *Enniana* et *Luciliana*: nam *Varroniana* commode ad priorem referri potest. Q. Ennius, poeta celeberrimus, Græcis literis jam aliquantum inbutus et Scipioni Africano majori familiarissimus, qui natus est Rudiis, opp. Calabriæ prope Tarentum, et vixit ab a. U. C. 515. ad 585. non modo carminis Romanorum heroici poetarumque epicorum parens fuit, sed etiam Horat. Sat. I. 10. 66. *rudis*, h. e. novi ad adhuc inpoliti, *et Græcis intacti carminis*, Satiræ didacticæ, *auctor* dicitur. Probabili judicio tum ex loco Quintil. Inst. Or. IX. 2. 36. et titulo satiræ Ennianæ, qui Asotus s. Sotadicus est, tum ex paucis satirarum ejus reliquiis conligitur, illas fuisse *varios* carminum lusus, magna et metri et argumenti diversitate conspicuos, et non plane quidem respuentes dialogi formam, sed animandis tantum orationis coloribus adhibentes, neque comicum derisum, sed risum potius satiricum sectantes in rebus, e vita communi petitis et ad utilitatem communem moresque hominum spectantibus.—Ad Ennianæ Sa-

Digitized by Google

tiræ similitudinem adcessit *Varroniana*, quæ tamen non varia tantum metra et argumenta, et seria cum jocis, sed pedestrem quoque sermonem cum poetico, et, ut Luciliana, Græca cum Latinis miscuit. Quintilianus X. 1. 93. *Alterum*, inquit, *illud est et prius Satiræ genus*, (Ennianum) *quod non sola carminum varietate* (sed etiam orationis, prosæ et numeris adstrictæ, Græcæ et Latinæ) *mixtum condidit* M. TERENTIUS VARRO, *vir Romanorum eruditissimus*. Quod consilium homo doctissimus et πολυγραφώτατος, qui a. U. C. 638. natus est et mortuus a. 726. vel 727. sequutus sit in Satiris suis, quæ et *libri* passim dicuntur, et quarum non nisi tituli paucaque restant fragmenta, declarant ipsa ejus verba ap. Cic. Acad. Quæst. I. 2. unde intelligitur, eum in opere suo numeroso et multiplici orationis rerumque, ex omnibus literarum et artium generibus decerptarum, varietate conspicuo, philologiam cum philosophia temperasse, et imitatum esse in scribendi genere *Menippum*, philosophum Gadarenum, Cynicum et σπουδογελοῖον: unde etiam tum ipse, tum satiræ ejus olim dicebantur *Menippeæ* et *Cynicæ*.

A *Satira Enniana* magis differebat *Luciliana*, cujus auctor C. LUCILIUS, eques Rom. magnusque Pompeii M. avunculus, Suessæ Auruncæ in Campania a. U. C. 606. natus est, et Satirarum libros XXX. scripsit, quarum fragmenta tantum, sed non pauca, supersunt. Is enim primum heroico plerumque metro usus est, et raro tantum iambico vel trochaico. Deinde tum facetior et urbanior, tum limatior fuit, quam Ennius et poetarum seniorum turba. Denique satira ejus ab Enniana discrepat et in materia et in forma, sive in argumento et in ratione consilioque, quod in eo tractando sequutus est: non enim sæpe, ut Ennius, sed unice ac semper id egit, ut mores hominum, et quidem acerbissime, notaret, nec vitia tantum, sed personas quoque iis contaminatas, nominatim summaque libertate, nulla dignitatis ratione habita, perstringeret; quumque veteris Græcorum comœdiæ studio ingenium ejus formatum hujusque veluti succo nutritum esset, illius non modo sermonem quotidianum ac pæne pedestrem, qui satiris inde proprius fuit, (v. Horat. Epist. I. 4. 1. et Sat. I. 4. 39—62. II. 6. 17.) sed venenatos etiam sales et dicacitatem æmulatus est. Et hæc est *antiqua* ejus et *vernacula festivitas*, quæ a Cic. ad Div. IX. 15. et Orat. I. 16. II. 6. laudatur, et præcipua videtur causa fuisse, quare ipse et satira ejus Romanis tam diu in deliciis fuerit; hic est *styli nasus, ab eo primum conditus*, (v. Plin. Præf. hist. nat.) et singularis ille *character Lucilianus* (Varr. R. R. III. 2. 17.) et Satiræ Lucilianæ, qui tam ex fragmentis ejus cognoscitur, quam

Digitized by Google

ex veterum scriptorum testimoniis, inpr. Horat. Sat. I. 4. 1. seq. 10. 1—30. 46—71. II. 1. 62. seq. Pers. I. 114. seq. Quintil. Inst. Or. X. 1. 93. Diomedis lib. III. p. 482. 483. ed. Putsch. et Evanthii, seu quisquis auctor fuit libelli de Trag. et Com. qui in Thes. Gronov. T. VIII. et in editt. Terent. Westerhov. T. I. p. LV. Lindenbrog. p. 27. et Zeuniana legitur.

Satira itaque a Lucilio inventa, et præcipue ab Horatio, Persio ac Juvenale, sed ab unoquoque diversa ratione exculta, est illud carminum genus, quod vivis coloribus imaginibusque mores hominum adumbrare, et tum virtutem præceptis, quorum gravitas comitate plerumque ac festivitate condita est, commendare, tum errores potissimum ac vitia, luculentis exemplis salibusque modo urbanis modo nigris, vel risui vel invidiæ exponere, adeoque multiplici poeseos, dramaticæ potissimum, arte argumenta e vita quotidiana depromta tractare, et sic lectores tam delectare, quam docere et emendare conatur. Utrum hæc Satira sit justum poema nec ne, in quæstionem vocarunt Horat. Sat. I. 4. 39—64. Wieland ad h. l. not. 7. Casaub. de Sat. Rom. II. c. 5. (ubi conf. Rambach) et alii, qui in poeseos naturam diligentius inquisivere. Cf. inpr. Astius de Platonis Phædro, p. 44. seq.

Jam si quæritur, utrum et nomen et ipsum carminis hujus genus, sive alterutrum, Romanis proprium fuerit, an a Græcis, ut quidquid ad artes scentiasque spectat, petitum eorumque poesi satyricæ cognatum; Grammatici certant et adhuc sub judice lis est. Hinc etiam nomen varie scribitur, ab his *Satyra*, ab illis vero, quos sequutus sum, *Satura* vel *Satira;* nam utraque scriptura in codd. MSS. deprehenditur, et nihil differt inter eas, ut inter *optumus* et *optimus*, *maxumus* et *maximus* al. *Saturam* nonnulli dictam existimant a *saturitate* sive abundantia, plerique vero a rebus *saturis*, h. e. multiplicibus et miscellis, (v. c. *gestu*, vel *lance satura*, variis primitiis referta et oblata diis ruralibus, vel *lege satura*, multa capita vel varias res comprehendente, unde *per saturam referre*, *exquirere sententias* cet.) adeoque a mixtura variarum rerum, seu argumenti, seu metrorum, seu sermonis poetici et pedestris: quam etymologiam omnibus, Satiræ Rom. speciebus (tam priscæ et dramaticæ, quam Enniannæ, Lucilianæ et Varronianæ) congruere dicunt, firmantque tum verbis Juven. Sat. I. 85. 86. tum testimoniis veterum Grammaticorum, Festi, Diomedis l. l. Isidori Orig. V. 6. et Acronis vel Porphyr. ad Horat. Sat. I. 1. pr.

Nostro qualicumque judicio omnis quidem res, toties et a tam multis in quæstionem vocata, non magni adeo momenti est, et

Digitized by Google

quemadmodum Casaubonus (in libello de Sat. Rom.) aliique, qui *Saturam* vel *Satiram* ita definiunt, ut sit carmen, cujus argumentum farragine seu mixtura diversorum vitiorum rerumque contineatur, nominis potius vim et etymologiam, quam carminis naturam respexisse, ita Jul. Scaliger, Dan. Heinsius aliique similitudini vocabulorum *Satyrice* vel *Satyri* et *Satyra* nimium tribuisse videri possunt: sed si nomen vel omnino Græcæ est originis, tamen *Satura* recte scribitur, non *Satyra*, et *Satira*; nam veteres Romani Græcum *υ* ut breve Gallorum *u* pronuntiabant, Grammatici vero substituebant *y*, et indocti aut qui sibi forte docti videbantur, *i*, v. c. *inclytus* et *inclitus*, vel *lacrymæ* et *lacrimæ* pro *inclutus* et *lacrumæ*, quæ vera scriptura in multis codd. MSS. reperitur. Multo autem probabilius est, non modo hoc carminum genus, de quo quæritur, sed etiam nomen ejus, saltem hujus usum, Romanis proprium fuisse, quam a Græcis profectum. Nam primum omnem fere dubitationem eximunt testimonia Horatii (Sat. I. 10. 66. ubi Ennius *rudis et Græcis intacti carminis auctor* dicitur) et Quintiliani, (Inst. Or. X. 1. 93. *Satira tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius*) quæ profecto longe digniora sunt fide, quam incertæ recentiorum Criticorum conjecturæ. Deinde illa carpendi alios pravosque hominum mores ridendi ratio neque a Græcis verbo aliquo, a Satyris petito, insignita est, (nam ipsum σατυρίζειν lasciviam potius petulantem, quam mordacitatem significat, et Satyri quoque salaces quidem vel petulantes et saltatores, non autem dicaces fingi solebant) neque singulare aliquod, a Græcis excultum, poseos carminumque genus umquam constituit, ad quod illa, quam supra dedi, Enniance ac potissimum Lucilianæ Satiræ descriptio ita transferri queat, ut non magna deprehendatur dissimilitudo. Aliquam quidem cum hac Satira cognationem habuerunt fabulæ Græcorum satyricæ, in primis comicorum poetarum, et majorem forte Silli; de quibus carminum generibus supra disputavi. Sed illarum et materies et forma fuit diversa: hi vero didactica quidem erant carmina, at differebant argumento ejusque tractandi consilio, quod ad solos vel philosophos vel poetas eorumque errores, non ad vitæ quotidianæ mores horumque emendationem spectabat; neque dubitamus, quin rerum quoque tractationem magnopere discrepasse intelligeretur, si integri superessent Silli, nec potius perpauca eorum fragmenta, quæ exactam comparationem non admittunt. Non etiam repugnabimus, si quis contenderit, Ennium, et præcipue Lucilium ejusque imitatores duxisse colores quosdam et sales hausisse ex vetere

Digitized by Google

Græcorum comœdia, Iambis, Sillis fabulisque satyricis. (Cf. Horat. Sat. I. 4. 1. seq. 10. 14. seq. et Pers. I. 123. seq.) Verum propterea neque Græci Satiras scripsisse, neque Romani has illis adceptas retulisse censendi sunt. Præterea Romanam, non Græcam, Saturæ originem fuisse, ex historia et ipsa quoque nominis forma probabile fit. Temporibus priscis, quibus nec Satyri et satyrica dramata, nec ulla græcæ poeseos genera, jam innotuerant Romanis, versibus Saturniis Fescenninisque in scena subcessit *Satura*, ut supra monuimus; et hæc deinde adpellatio propter similitudinem aliquam, quæ argumenti potissimum varietate continebatur, tam ad illa carminum genera, quæ ab Ennio, quam ad ea, quæ a Lucilio inventa dicuntur, ab auctoribus eorum grammaticisque translata est. Enimvero neque Græcis scriptoribus hæc carmina, et quæ vulgo iis tribuuntur nomina, *Satyra*, *Satura* et *Satira*, memorantur, neque Romanis aut *Satira* sua umquam *Satyrice*, aut satyrica Græcorum poesis s. fabula s. dramata *Satiræ* vel *Satyræ* dicuntur. Romani quoque vix ullam *satyricarum fabularum*, vel nominis certe hujus, mentionem faciunt; nec ab iis carmina ejusmodi scripta, aut Satyri umquam Romæ inducti videntur. Contrarium certe nobis non persuaserunt, qui provocant vel ad loca Dionys. Halic. VII. 72. Athenæi VI. 7. et Marii Victorini lib. IV. p. 2591. collect. Putsch. quæ ad mimos potius, quam ad fabulas satyricas referenda sunt, vel ad Horat. Epist. ad Pis. v. 220—250. ubi poeta non de Romanorum, sed de Græcorum fabulis satyricis, et de norma, ad quam illæ sint exigendæ, judicium fert criticum, docetque v. 235. seq. quam rationem *Satyrorum scriptor*, h. e. si ipse satyrica scriberet dramata, sequendam putaret.

Ceterum omnino etiam notandum est, Græcis et Romanis scriptoribus neque adcuratas, ut nobis, fuisse diversorum poeseos generum divisiones, vel ex natura semper cujusque petitas, sed sæpe a metro, (unde *Iambi* v. c. dicti) vel aliunde desumtas, neque morem librorum cum titulis in vulgus emittendorum. Sic Horatii carmina, quæ vulgo Satiræ et Epistolæ adpellantur, ab ipso singula primum ad amicos sunt missa et paucis admodum recitata, deinde vero a Grammaticis tum in libros conlecta et digesta, tum *Satirarum* vel *Eclogarum* vel *Sermonum* et *Epistolarum* titulis insignita. Utrum et quomodo Horatius ipse et Persius Juvenalisque libros suos singulave carmina sive inscripserint sive digesserint, ignoramus. Juvenalis quidem carmina vulgo et Satiræ dicuntur, et in quinque distribuuntur libros: sed neque inscriptio

Digitized by Google

ista neque divisio ab ipso poeta videtur profecta, et hæc quoque parum apta est, (nam plerique non nisi tres continent satiras, et secundus unam tantum) a nobis tamen servata, quod jam a Prisciano et vet. Schol. ad Sat. III. 240. hi libri laudantur. Illud quoque *Satiræ* nomen a Grammaticis demum singulis Horatii, Persii et Juvenalis carminibus inditum est: nam olim et primum integros satirarum libros, non horum diversi argumenti sectiones, significasse videtur. Gellio certe satira Varronis eadem I. 22. *satira* et XIII. 11. *liber* dicitur; neque obstat, quod Lucilio XXX satirarum libri tribuuntur, quoniam liber, ut modo monui, nonnumquam unam tantum tresve satiras comprehendebat: nisi exinde potius conligere licet, *satiram* et *librum* Grammaticis synonymas fuisse voces. Cf. Horat. Epist. I. 13. 4.

§. III. *De Satiricis Romanorum poetis.*

Jam breviter recensebimus poetas, qui inter satiricos vulgo referuntur, ut juvenes potissimum, lectis vel auditis illorum nominibus, veram eorum indolem, et diversas simul, quas Satira induerit sensim species, perspectas habeant. Quod consilium vellem adcuratius perfici posset. Sed primum varia Satiræ genera, præcipue Lucilianum, exercuere haud dubie multorum ingenia, quorum omnis intercidit memoria; deinde plerorumque, quos memorabimus, poetarum nomina tantum nobis innotuere, non carmina quoque relicta sunt; denique novimus quidem, ab his vel illis Satiras esse scriptas, sed sæpe ignoramus adeo, utrum dramaticæ, an Ennianæ, an Varrianæ, an Lucilianæ fuerint.

Satira dramatica fuit, quæ *Cn. Nævio*, antiquissimo Romanorum poetæ, a Festo, et forte ea quoque, quæ *L. Pomponio* in Prisciani lib. VI. tribuitur. Ille jam ab a. U. C. DXIX. adeoque quadriennio post natum Ennium, fabulas dedit, (v. Gell. XVII. 21.) et bellum Punicum I. quo stipendia fecerat, versibus descripsit Saturniis: hic fuit Bononiensis et clarissimus Atellanarum scriptor, de quo v. Vellei. II. 9. et Gell. X. 24. XII. 10. al. Ad idem Satirarum genus referendæ videntur, quas *T. Quinctius Atta* Ciceronis ætate, præter fabulas togatas et epigrammata, scripsisse perhibetur. v. Diomed. et Macrob.

Ennianas Satiras *M. Pacuvius*, poeta tragicus et pictor, Enniique nepos ex filia vel sorore, scripsit teste Diomede lib. III. p. 483. (unde tamen non constat, utrum pressius Ennii vestigia, an proprium consilium sequutus sit) et forte *Sævius Nicanor*

Digitized by Google

Grammaticus, de quo v. Suet. de ill. Gramm. c. 5, aliique, quos infra in Lucilii imitatores reponam.

Exemplo *Varronis* et *Menippi*, de quibus supra diximus, multi prosam orationem vario carminis genere tamquam interjectis gemmulis stellulisque distinxere; v. c. *Julianus* Imp. tum in libello de Cæsaribus, in quo primos perstrinxit Imperatores, tum in Satira, inscripta Μισοπώγων s. barbæ osor, in qua acerbe notavit mores Antiochensium, quibus barba, quam alebat, ludibrio fuerat; *L. Annæus Seneca* in ἀποκολοκυντώσει, lepidissimo ludo de morte Claudii Imp. quem ingentis stuporis hominem non in deos, sed in cucurbitas relatum finxit; *T. Petronius Arbiter*, Massiliensis, equestri genere natus et Neroni familiaris, in Satirico s. Satiricon libris, in quibus mores suæ ætatis stylo mordaci planoque describit, insertis passim carminibus, modo longioribus, (inpr. de bello civili vel de mutatione reip.) modo brevioribus, unde intelligitur, eum non magis Varronem, quam Lucilium sibi imitandum proposuisse, et novum aliquod mixtumque Satiræ genus tractasse; (ad quod tamen Juliani quoque et Senecæ libelli modo laudati quodam modo referri possunt) *Marcianus Mineus Felix Capella* Madaurensis vel Pœnus, qui Sæc. V. vixit, in *Satira* sua, cujus duo priores libri Philosophiæ ἀποθέωσιν s. fabulam de nuptiis Philologiæ et Mercurii, reliqui vero septem singularem artium liberalium Grammaticæ, Dialecticæ, Rhetoricæ, Geometriæ, Arithmeticæ, Astronomiæ et Musicæ, laudes ac præcepta continent; Anicius Manlius Torquatus Severinus *Boethius* consularis, natus Romæ a. Chr. 455. et securi percussus a. 524. quum reus majestatis factus esset, in libris præclaris, et tam argumento quam stylo conspicuis, de consolatione philosophiæ, quos in carcere scripsit, in quem jussu Theodorici Gothorum regis conjectus erat; *P. Cunæus*, ICtus Batavus, natus a. Chr. 1586. in Sardis venalibus s. Satira Menippea in sui sæculi homines inepte eruditos; *Justus Lipsius* in Somnio s. Satira Menippea in criticos et poetas inscitos; *Dan. Heinsius* in libello, qui inscriptus est: Hercules tuam fidem, sive Munsterus Hypobolimæus, i. e. Satira Menippea de vita, origine et moribus Casp. Scioppii.

Lucilium imitati sunt multi, sed plurimorum vix memoria superest; quod gravius doleremus, nisi fortuna nobis servasset optimos, *Horatium*, *Persium* et *Juvenalem*. Satiræ Lucilianæ primum novam plane multoque meliorem induit formam ingenium *Horatii*, qui maculas et labes, tum incuria auctoris, tum sæculi genio ei adspersas, eluit, verborum contumeliæ et petulantiæ

Digitized by Google

joces et sales, orationique subitæ et incuriosæ, horridæ et scabræ, obscœnæ et procaci, tersam et limatam, puram et æquabiliter fluentem, facetam et urbanam substituit, et neque Græca inmiscuit Latinis, neque alio quam heroico versu usus est. Illum sibi exemplar proposuere *Persius* et *Juvenalis*: at quisque eorum diversa ratione, pro ingeniorum temporumque varietate, argumenta tractavit; quod infra docebimus.

Ante *Horatium*, qui a. U. C. 689. adeoque XL fere annis post Lucilii mortem natus est, non defuisse, qui hujus quidem exemplo, sed parum prospero conatu, ad Satiras scribendas animum adpellerent, ipse declarat Sat. I. 10. 46. seq. his verbis: *Hoc* (Satiricum poema) *erat, experto frustra Varrone Atacino Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem, Inventore minor.* Quinam fuerint *quidam alii*, ignoramus, nisi forte præter *L. Albutium*, Lucilio æqualem, Sardiniæ a. U. C. 648. præfectum, et *hominem adprime doctum, cujus Luciliano charactere fuerunt libelli*, teste Varr. R. R. III. 2. s. 17. eo referendi sunt *Sævius* (s. *Suevius* ap. Macrob. Sat. II. 14.) *Nicanor, et Lenæus* Pompeii M. libertus, de quibus v. Suet. de ill. Gram. c. 5. et 15. Varro autem ille fuit *P. Terentius Varro*, natus circiter a. U. C. 670. et a Galliæ Narbonensis seu fluvio seu potius vico Atace, dictus *Atacinus*, qui præter Satiras scripsit Argonautica bellumque Sequanicum, et de cujus ingenio v. Quintil. X. 1. s. 87. Horatii ætate vixit *Julius Florus*, et, si Porphyr. ad Horat. Epist. 1. 3. fides habenda, *hic Florus fuit Satirarum scriptor, cujus sunt electæ ex Ennio, Lucilio et Varrone*, quique adeo diversa Satiræ genera tractavit et miscuit. Ei inscriptæ sunt Horat. Epist. III. lib. I. et II. lib. II. e quibus Wielandus et Casaubonus conjecere, eum non nisi ἐφυτικὰ scripsisse. Ingenium tamen ejus varium fuisse et ad diversa scribendi genera aptum, docet eadem Epist. III. 22. seq. ex quo loco etiam probabile fit, de eodem Floro loqui Quintil. X. 3. 12. seq. et Senec. Controv. XXV. Hic memorat, eum declamatorem, ille vero, eum principem in eloquentia Galliarum et inter paucos disertum fuisse. Post Horatium, præter Persium et Juvenalem, horumque ætate, multi exstitere alii Satirarum scriptores, (cf. Quintil. X. 1. 94.) *Turnus, Lenius, Silius, Sulpicia, Tucca, Manlius Vopiscus*, forte et *Julius Rufus, Cornutus, Gavius Bassus* et *Rabirius* s. *Rubrius* aliique, quos fama obscura recondit. Tres priores, Auruncæ natos, quæ Lucilii quoque patria fuit, memorat vetus Schol. Juven. ad Sat. I. 20. *Lenius* et *Silius*, quod sciam, non aliis laudantur, nisi potius illi

Digitized by Google

nomen fuit *Lenæo*, cujus modo mentionem fecimus, et huic cognomen *Basso* vel *Sparso*, qui rhetores fuere: v. Senec. Controv. III. VI. et VII. *Turni* autem Satiras mirifice laudant Martial. VII. 97. XI. 10. Rutil. Itiner. I. 600. et Sidon. Apoll. carm. IX. isque videtur auctor fuisse satiræ prolixæ de Neronis vitiis sceleribusque, cujus fragmentum, XXX versus complectens, exhibuere Burm. Anthol. Lat. T. II. p. 645. et Wernsdorf Poet. Lat. Min. Vol. III. p. 77. seq. Ex eadem vel alia Turni satira petiti duo versus, qui admodum conrupte leguntur in vet. Schol. Juven. ad Sat. I. 71. *Sulpicia* s. *Sulpitia*, Caleni uxor, præter carmina amatoria Satiram de conrupto reipublicæ statu scripsit, quo tempore Domitianus edicto philosophos Urbe expulerat, et inpense laudatur tum a Martiali Epigr. X. 35. et 38. tum a Scaligero in Hypercritico non modo ob eruditionem et probitatem, sed et ingenium satiricum, quod tamen Casaubonus in ea desiderabat. Satira illa adhuc exstat, et multis exemplaribus Ausonii, Petronii, Catalectorum, Persii et Juvenalis adnexa est, recepta quoque a Wernsdorf l. l. p. 83. seq. *Tucca* ineptus fuit satirographus, et deridetur a Martiale Epigr. XII. 95. al. 94. *Manlii Vopisci* ingenium et ad alia carmina et ad satiras scribendas aptissimum Statius summis celebrat laudibus in Silv. I. 3. 101. seq. et in epistola ad Stellam, Silvis præfixa. *Julium Rufum* scripsisse satiras conligunt quidam e Martial. epigr. 99. lib. X. quem locum alii eo sensu capiunt, ut significet, Rufi vultum Socraticum, h. e. simum et Silenis similem, quasi inter Satyros fuisse, aut eum inrisum a satiricis poetis. *Annæi Cornuti*, *Gavii Bassi* et *Rabirii* Satiræ laudantur a Fulgentio Planciade in exposit. serm. ant. sed quæ Basso tribuitur, fuit forte commentarius miscellarum observationum, ut libri ejus de Diis et de origine verborum. Cf. Intpp. Plin. Ep. X. 18. et 32. Macrob. Sat. I. 9. II. 14. Gell. II. 4. V. 7. XI. 17. et Wernsdorf l. l. p. XIX. Pro *Rabirio* in quibusdam codd. Fulgentii p. 183. legitur *Rubrius*: sed vulgo designari putant C. Rabirium, poetam epicum et secundum a Virgilio, (v. Vellei. II. 36. Quintil. X. 1. 90. et Ovid. Ep. ex Ponto IV. 16. 5.) cujus tamen satira forte non Luciliana fuit. Cornutum, philosophum Stoicum tragicumque poetam in scribendis satiris exercuisse Persium, discipulum suum, ipsumque satiras composuisse, conligitur e Pers. Sat. V. 15.

Satirographi seriores fuere *L. Apuleius*, quem vide in Floridis p. 346. et p. m. 363. ed. Elmenh. *Tetradius*, amicus Ausonii,

Digitized by Google

qui in Epist. XV. ejus satiras et sales laudat; *Cæcina Decius Albinus*, Urbi et Tusciæ Præf. regnantibus Honorio et Theodosio II. vel potius pater ejus *Lucillus* s. *Lucullus*, quem Rutilius in Itiner. I. 599. seq. Turno et Juvenali æquat; (v. Wernsdorf l. l. p. XXII. seq.) *Rusticus Elpidius*, Theodorici Italiæ regis medicus; (v. Poet. eccles. p. 757. ed. Ge. Fabricii) *Claudius Marius Victor*, Massiliensis rhetor et poeta; (v. Wernsdorf l. l. p. LXVIII. seq. et 103. seq.) *Probus* et alii.

§. IV. *De Satiris Lucilii, Horatii, Persii et Juvenalis.*

Declaratis jam variis Satiræ Rom. generibus, poetisque satiricis breviter recensitis, nunc horum principes, Lucilium, Horatium, Persium et Juvenalem inter se conferamus, quæque cuivis et virtutes et vitia sint propria, dispiciamus. Hæc autem comparatio tota fere pendet a diversitate tam ingeniorum, morum, institutionis, vitæ studiorumque cujusvis poetæ, quam præcipue ætatis vel sæculi, quo quilibet vixit: nam nullam poeseos genus magis est filia temporis, quam Satira, quæ inde depromit argumenta, omnemque fere succum et colorem ducit.

Lucilius, ut de eo primum quædam et seorsum dicamus, ab obsessa Carthagine ad initium quinti consulatus Marii, in quo Cimbri et Teutones victi sunt, adeoque ea vixit ætate, qua in dies quidem ardescebat quasi certamen, in quod antiqui mores cum novis, probitas cum inprobitate, descenderant, sed virtus pleniore adhuc ore palamque laudabatur et innocentia a multis protegebatur; qua numerus infirmorum ægrotorumque quotidie gliscebat, sed non deerant medici, quorum remedia si non arcerent contagionem pestemque, ex Asia, Græcia et Macedonia inportatam, saltem vim ejus infringerent; qua adhuc bonis potius quam malis artibus, et virtutibus magis quam nobilitate et divitiis summus dignitatis gradus obtinebatur, et juvenes virique natalium splendore conspicui bonis exemplis, adspectu imaginum et memoria rerum a majoribus gestarum, ad mores eorum constanter tuendos, et ad ea, quæ honesta, præclara et magnifica sunt, sectanda inflammabantur; qua libertas loquendi scribendique nondum vel legibus vel metu tyrannorum præcisa erat, neque magna vel generis vel ordinis ratio habebatur; qua præterea Romani, scriptis Menandri aliorumque Græcorum exculti, jam pæne exuerant rusticam jocorum morumque asperitatem, et linguam suam plane

Digitized by Google

ad græcam formare cœperant. Idem poeta Lælii, Scipionis aliorumque summorum virorum consuetudine politus, hilari et promto ad jocandum animo, et ingenii dotibus egregie a natura instructus erat (v. Horat. Sat. II. 1. 62—74.) Hinc illa audacia magnaque verborum libertas, qua Lucilius sensa mentis palam expromit et explicat, neque tam vitia quam ipsos stultos et inprobos cujuscumque generis, loci ac dignitatis vel nominatim insectatur; hinc antiqua ejus et vernacula festivitas, et sales magis nigri quam urbani, ex auctoribus veteris Græcorum comœdiæ hausti; hinc incondita orationis asperitas et versus illi, græca sæpe verba latinis inserentes, atque limatiores quidem Ennianis, sed minus politi et comti, quam, poetarum, quos Cæsaris et Augusti seculum tulit.

Ab ævo Luciliano multum differebat Horatianum. Statum reipublicæ Romanæ luxus, avaritia ceteraque vitia, quæ una cum divitiis peregrinis inmigraverant, in dies magis labefactabant, et mirum in modum concutiebant primum Gracchanæ, Drusianæ, Apuleianæ aliæque seditiones tribuniciæ, mox bella civilia, prescriptiones, dictaturæ perpetuæ et triumviratus. Mores enim, antea sensim paulatimque labsi, jam cœperant præcipites ire, et abundantes divitiæ atque voluptates pepererant desiderium, per ambitionem atque potentiam audendi perdendique omnia, donec ad ea perveniretur tempora, quibus perditi atque profligati homines non amplius vel vitia sua, vel remedia, quæ morbo quidem adhibebantur, sed salutem minuebant, pati poterant, aut ferre libertatem, quæ, quum a Cæsariano inde Pompeianoque bello ad pugnam Actiacam vel septimum Augusti consulatum velut moriens reluctata esset dominatui, tandem ei cedere cogebatur. Romani cives, qui olim, quamdiu adhuc parsimoniæ paupertatique honos steterat, disciplinam severam, inopem duramque vitam, justitiam aliasque virtutes coluerant, inde a Sullana ætate opum et coacervandarum et profundendarum inexplebili atque insana cupiditate ardebant; mulieresque non minus turpiter vivebant quam viri. Censura non satis severa erat aut efficax, et institutio liberorum perversa, hominibus sæpe vilissimis turpissimisque tradita, et a parentibus vel plane neglecta vel pravis vitiorum exemplis corrupta. Exemplum deinde Augusti, Principis magnifici et luxuriosi, maxime vero Mæcenatis, hominis otio ac mollitiis pæne ultra feminam fluentis, (Vellei. II. 88. Juvenal. I. 66. XII. 39.) opes inmensæ, ex provinciis Romam confluentes, securitas ac quies imperii, tam diutinis procellis ac turbulentis tempestatibus

Digitized by Google

vexati, exiguas virtutum morumque veterum reliquias extinguebant, animosque omnium pronos reddebant ad luxuriam, effeminatum languorem et libidines, quæ consiliis Imperatoris novoque civitatis statui quam maxime congruebant, mentem vero abalienabant a studiis severioribus, ejusque vires frangebant. Idem Augustus, ut animos civium a sensu libertatis amissæ et diligenti mutatæ reipublicæ consideratione avocaret, ipse autem potentiæ securus esset, callido Mæcenatis consilio, servata externa civitatis forma relictisque magistratuum veterum nominibus, commodis, honoribus, omnem ad se trahebat potestatem, et plebem tam congiariorum, quam munerum ludorumque adsiduitate, varietate et magnificentia in turpem inertiam atque torpedinem resolvebat, homines autem sanioris mentis tum beneficiis honoribusque sibi devinciebat, tum ad studia excitabat artium literarumque, quarum amorem inani laudis cupiditate ductus similabat. Magna rerum mutatio novam loquendi, cogitandi et agendi rationem inducebat, et in locum liberæ vocis, olim vel scriptis expressæ, vel toties in concionibus, curiis, foro et rostris auditæ, nunc subcedebat oratio adulatorum, calumniatorum et servorum, qui se totos ad domini arbitrium nutumque fingebant. Hinc vera eloquentia Cicerone necato obmutescebat, et poetæ tantum non omnes erant imitatores, servum pecus. Nihilo tamen secius sæculum Augusti multo melius feliciusque erat extremis liberæ reipublicæ temporibus. Princeps imperio quietem atque dignitatem, civibusque securam bonorum possessionem reddebat, et multa vitia severe coercebat legibus saluberrimis. Ipse etiam, quamvis in adolescentia dedecorum quorundam et in triumviratu sævitiæ infamiam subierat, postea magnis virtutibus pensabat vitia, et clemens erat dominus ac patronus, amicus comis ac fidelis, bonus paterfamilias et Imperator, neque Patris patriæ nomine indignus. Idem artes scientiasque fovebat, et cives ad virtutem si non colendam, certe similandam, præmiis pœnisque incitabat. Decor itaque et honestas, judicium et sensus veri, boni ac pulcri, nondum plane extincta erant, et acuebantur literarum græcarum studio, quod adhuc vigebat.

Hac ætate (ab a. U. C. 689. ad a. 746.) vixit HORATIUS, homo hilaris ac suavis, comis et humanus, urbanus et facetus, levis et Veneri Bacchoque non minus, quam Musis carus, fidus et candidus, gratus et officiosus, ingeniosus et doctus, patre nec ingenuo nec claro, sed bono et honesto, adsiduo morum filii custode et rectore, virtutumque et præceptore et exemplo, natus, (v. Sat. I. 4. 105. seq. 6. 65. seq.) præclara præditus indole, ar-

Digitized by Google

tibus imbutus liberalibus et honestis, familiaritate Græcorum et multo rerum usu subactus, elegantissimorumque summorumque virorum consuetudine politus, gratia Cæsaris principumque civitatis florens ac tutus, non adsectator eorum vel adsentator humilis et mancipium, nulla philosophiæ disciplina adstrictus, sed modo ex Zenonis, modo ex Epicuri hortis flores decerpens, (v. Epist. I. 1. 13. seq.) privatam virtutem, quum nulla amplius publica esset, colens ac præcipiens, fractis Bruti Cassiique opibus et summa rerum ad unum senatus populique consensu delata, cedens fortunæ, et vitam liberam, commodam, nullis vel curarum vel negotiorum publicorum molestiis vexatam, otium liberale securamque mediocritatem sectans, animo, paupertate et gloriæ amore ad carmina facienda inpulsus.

Post Augustum valde mutabatur rerum status, et libidines vitiaque, pudore et legibus adhuc refrenata, aut olam magis quam palam exercita, vinculis ruptis effuso ferebantur cursu, et vel publica auctoritate exemplisque Cæsarum muniebantur. Pessimi imperatores erant *Tiberius*, homo ad sævitiam et omne genus vitiorum, quæ vivis Augusto et Germanico Cæsare metu dissimilaverat, natura propensus, qui comitiis populo ademtis, castris prætorianis extra Urbem exstructis, et institutis judiciis majestatis delationibusque, quibus maxime innocentes ab eo ceterisque tyrannis obprimebantur, dominationem firmabat; *Caius Caligula*, monstrum hominis, cum ratione insaniens; *Claudius*, ingenio præditus tardo, et uxoribus libertisque addictus; *Nero*, sceleribus non minus infamis, quam ineptiis; *Galba* avarus; *Otho* mollis et delicatus; *Vitellius* sævus, ignavus, et non profundæ modo, sed intempestivæ etiam ac sordidæ gulæ. Quo occiso respublica ex tanta quasi fluctuum jactatione in tranquillum quidem redigebatur frugalitate *Vespasiani* et liberalitate *Titi*, amoris atque deliciarum generis humani: sed mox avaritia et crudelitate *Domitiani* iterum profligabatur, neque ferre poterat munificentiam et mansuetudinem *Nervæ*, quæ contemtui habebantur. Nova ei lux adfulgere cœpit inde ab a. U. C. 850. regnantibus *Trajano* et *Hadriano*. Ille libertatem ac salutem, securitatem atque otium universis et singulis reddebat, et imperium tam bene et clementer administrabat, ut senatus decreto et consentiente omnium voce *Optimus* adpellaretur: hic legibus civitatem condebat, provincias et literatos liberalitate sublevabat, judicia, rem militarem disciplinamque diligentissime constituebat. In illo temporum rerumque statu, ante Vespasianum et Nervam, vix umbra vel frugali-

Digitized by Google

tatis, pudoris, magnitudinis animi, aliarumque virtutum pristinarum, quibus nec honor nec pretium erat ullum, vel metus legum, libertatis atque religionis, relinquebatur, et vigebant omnia vitiorum genera, nec minus prorupta audacia deorumque contemtus, quam servile obsequium et anilis superstitio. Honores non virtutibus meritisque patebant, sed vel divitiis et nobilitati, vel sordibus artibusque inhonestis. A studiis severioribus plane abhorrebant hominum ingenia, quum luxuria atque libidines non corporis tantum, sed animi etiam vires vigoremque omnem exstinguerent. Qui philosophorum nomen et munus profitebantur, si Senecam et Cornutum, Stoicos, aliosque admodum paucos exceperis, vel voluptatum inlecebris capti Aristippi et Epicuri, vel disputandi tantum cupiditate ducti Academiæ disciplinam sectabantur, vel sola vanæ ostentationis causa Stoicorum præcepta et gravitatem, non vita et moribus, sed verbis, barba, supercilio, vestitu et victus asperitate exprimebant, vel denique nulli sectæ addicti, apum instar, quæ adriderent undique delibabant. Eloquentia, libertate primum et deinde comitiis populi a Tiberio sublatis, mutatisque moribus ac studiis, a lumine forensi, et causarum tam veritate quam gravitate, ad judicia centumvirorum, ad adulatorios panegyricos in senatu habendos, et ad scholarum umbram fictarumque causarum similacra traducebatur, et sic omnis oratio a naturali pulcritudine ac veritate, a simplicitate, gravitate et sublimitate, ad rhetorum subtiles argutias et puerilem in dicendo ornatum, ad quæsitam quamdam elegantiam et verborum luxuriem, robore nervisque destitutam, ad inanem doctrinæ ostentationem adfectationemque artis deflectebat. Poetica oratio, vis et facultas a natura, ingenio rectoque judicio, a quibus tota pendet, ad artem et præcepta, quæ sine illis parum valent, quæque sensum verum ac pulcrum, acrem et acutum, alere quidem et regere, non vero in illis, quibus a natura denegatus est, gignere et excitare possunt, jam exeunte sæculo Augusteo devertebat; et exinde magis vana eruditione atque Asiatico tumore vel jejunitate, ornatus verborum phrasiumque aucupio et variatione, servili imitatione aliorum et frigida sermonis ubertate, transitionum audacia et inversionum duritie, dialectico sententiarum acumine, rerumque obscuritate, et amplificatione comparationum, figurarum troporumque multitudine et insolentia, verborum vel antiquorum obsoletorumque sectatione, vel vulgarium perplexa structura, declamatoria vanitate et prolixis sine suco ac sanguine disputationibus, quam naturæ simplicitate ac venu-

Digitized by Google

state, genuino urbanitatis veritatisque colore, nullo fuco inlito, ingenii ubertate atque elegantia quadam admirabili, inventionis pulcritudine ac novitate, imaginum veritate et proprietate sententiarum ac verborum, argumenti exquisito delectu et scita tractatione, apta serie et conlocatione rerum et orationis ad eas adcommodatione, continebatur. Hæc conrupti sermonis indoles, hæc oratorum poetarumque oratio, consentanea erat genio illius ævi, quo homines in dies magis a natura recedebant, eorumque ingenia non amplius diligenti Græcorum lectione et adcurata humanæ naturæ rerumque cognitione alebantur, sed grammaticorum rhetorumque, stolidorum plerumque inanis doctrinæ ostentatorum, institutione præpostera, et adsidua declamandi recitandique consuetudine formabantur. Conf. Petron. Sat. pr.

His temporibus vixere PERSIUS, qui annos vix duodetriginta natus obiit nono imperio Neronis anno, et JUVENALIS, qui octogenarius ab Hadriano in Ægyptum missus et paulo post mortuus est. Ille Volaterris in Etruria nobili genere natus, opibusque magnis innutritus, postea Romæ disciplina usus est Palæmonis primum grammatici et Virginii Rufi rhetoris, ab anno autem ætatis decimo sexto Annæi Cornuti, philosophi Stoici, cujus lateri adhæsit perpetuo. Fuit verecundiæ virginalis, (si Suetonio aliive vitæ ejus auctori fides habenda,) mentis generosæ et ad severitatem pronioris, morum sanctissimorum, uni æquus virtuti et constans vitiorum hostis, sed felicior forte Zenonis et Chrysippi, quam Lucilii et Horatii imitator. Satiræ ejus non, ut Horatianæ, mox in vulgus edebantur, sed singulæ amicis tantum, quibus eadem erat mens, et de quorum fide ipsi constabat, Cornuto, Basso, Plotio Macrino et aliis, innotescebant, et omnes eo demum mortuo divulgabantur; quam ob causam libere poterat scribere, quidquid indignatio dictaret. Juvenalis, nulli, ut Horatius, philosophorum sectæ fuit addictus, (v. Sat. XIII. 121. seq.) nec inferior ingenio, ac superior forsan exquisita rerum cognitione atque doctrina, sed adfectator nonnumquam artis, quam diu diligenterque in rhetorum scholis exercuerat. Idem non funesta tantum reipublicæ tempora vidit, sed felicia quoque, quibus ea ex diuturno quasi morbo a Vespasiano primum ac Tito, et deinde a Nerva, Trajano et Hadriano, remediis interdum vehementioribus recreata, omnibus fere partibus convaluit: unde satiras quoque, quas juvenis scripserat, et diu ne modico quidem auditorio committere ausus erat, tum in vulgus tuto edere, tum politius limare potuit.

Ex his, quæ de temporibus, ingeniis, studiis moribusque Ho-

Digitized by Google

ratii, Persii et Juvenalis diximus, facile vel conligi vel explicari possunt virtutes et vitia eorum tam communia, quam cuivis propria, quæ nunc eadem brevitate recensebimus.

Triumviris quidem illis consilium commune erat cum omnibus poetis satiricis: et docere et delectare, moresque hominum tamquam in picta tabula adumbrare, sed varia ratione, pro temporum ingeniorumque diversitate, conabantur. Nam Augusti ætate, rebus adhuc lætis et imperio legibusque vigentibus, ridere licebat; Neronis vero et Domitiani temporibus, quum omnia pessum irent, vitiaque in præcipiti jam starent, et acribus aut violentis egerent remediis, (v. Juvenal. I. 45. seq. 63. seq. 73. seq. 147. seq. II. 25. seq. 121. seq. 162. seq. III. 150. seq.) risu parum proficiebatur, et probi sapientisque hominis mens angebatur dolore, qui diu alteque pressus ad indignationem et iram exardescebat. Præterea Horatii ingenium elegantissimorum principumque virorum familiaritate subactum, et ad hilaritatem propensius erat quam ad gravitatem. Idem quoque censoriam forte acerbitatem ipse reformidabat; et vario rerum usu intimaque naturæ humanæ cognitione inbutus didicerat, tum erroribus et animi vel levitate vel infirmitate plura, quam ejus pravitate, gigni vitia, tum facilia remedia sæpe salubriora esse et efficaciora vehementibus, tum satius esse, tempori servire, et mores hominum humaniter patienterque ferre, quam nimis acrem eorum animadversorem judicemque severum esse, et sic potius se stultis, quam hos aliis deridendos propinare. (Cf. ej. Sat. I. 10. 7—15.) Quæ quum ita essent, Horatius non tam vitia notat, quæ publice adhuc coercebantur, quam stultitiam et errores humanos, qui pœnis non tenentur. Neque id potissimum agit, ut hominibus hujus ævi vel ruborem eliciat, vel vitæ officiorumque præcepta subtiliter graviterve inculcet, quam ut eos amice et urbane doceat, quomodo optime, secure, tranquille, honeste ac jucunde vivere possint, simulque seita ac venusta ratione convincat, ipsos non tales esse, quales videri cupiant, neque iis, qui sapiant, inponere posse vel fraudem facere. Hinc etiam stultos fere et ineptos homines, velut alind agens, ridet, malos vero pugione magis pungit aut stringit, quam alte vulnerat. Quin, ut majorem sibi justioremque alius carpendi libertatem vindicet, sibi ipse non parcit, nec melior, quam est, videri cupit.—Persius errores ad Stoicorum placita, vitiaque ad rigidæ virtutis regulas exigit, et vel juveniliter ac generose ardet, vel merose atram bilem effundit.—Juvenalis sive graviter præcipit virtutem et severi monitoris partes agit, sive, ira et indignatione

Digitized by Google

inflammatus, in ipsa plerumque vitia invehitur, vel acutica caedens, vel tollens cachinnum. Acrimonium vero Archilochiam saepe temperat risu, et gravitatem comitate condit. Virus quoque acerbitatis in primis potissimum satiris evomit; in iis, quae viri aetate provectioris maturiorisque ingenii fetus videri possunt, ira aestus fere deferbuit et frigori cessit declamationis: in his etiam rarius singuli, et dente minus maledico acutoque carpuntur, ut in Horatii epistolis.

Persius praecepta ac tela tantum non omnia ex porticu petit et schola; Horatius et Juvenalis ex philosophia vera et populari, quae ex multa rerum experientia atque interiore generis ingenique humani cognitione hausta est, et ad praesentem vel animi sensum, vel rerum conditionem, vel indolem argumenti se et judicia sua componit. Ille caeco vitae ac disciplinae Stoicorum amore captus non videt, quid in hac vel illa displicere possit: his philosopherum, praecipue Stoicorum Cynicorumque, mores, habitus, paradoxa, argutiae, adrogantia, dissimilatio, aliaque vitia, largam ridendi irascendique materiam praebent. Illius argumentatio est subtilis et acuta, nec alte in animum descendens; horum simplex, ad uniuscujusque captum usumque adcommodata, ab ipsa veritate subgesta, menti penitus infixa haerens, et eam suaviter adficiens. Horatii praeterea philosophia est illa vitae, quae docet, potentiam, divitias, externum splendorem, et vulgaria hominum studia contemnere ac deridere, nil admirari, h. e. valde vel metuere vel cupere, tranquillitatem mentis, etiam et mediocritatem securam hominis, non in aula, sed in recessu libere ac sibi viventis, summorum bonorum loco putare; rebus suis, etiam exiguis, contentum esse, praesentibus laete frui, non sollicitum de futuris, vel externis obnoxium esse; neque extra, sed intra se veram quaerere felicitatem, fortunam a Deo petere, et a se ipso sumere sapientiam animique aequitatem.

Horatius, ut lectores et suavius adficeret et vehementius, multis satiris vel epistolarum, vel dramatici carminis formam induit. Utramque rationem sequuti sunt Persius et Juvenalis. Sed, ut taceam, ab his unam tantum alteramque sententiam et argumenti partem, numquam vero illud totum in drama et actionem converti, Persii dialogus poeticae similior est figurae, quam, ut Horatianus, vividae rerum repraesentationi, quae magna sententiarum varietate, gratia ac novitate, ingenioso personarum delectu, et insigni earum cogitandi loquendique proprietate, mirifice delectat. Juvenalis saepius docentis aut declamantis personam

Digitized by Google

sustinet, quam alios conloquentes inducit: hujus tamen artis Horatianæ defectum compensat vividis rerum imaginibus, sententiarum veritate et gravitate, dictionisque proprietate.—Ab iisdem poetis, sed a Persio et Juvenale sæpius, quam ab Horatio, induci solent adversarii, ne ficto quidem nomine insigniti. Quæ ars non est, quod nobis displiceat: nam pulcrior est imago et efficacior, quæ personis animatur. Enimvero multa obcurrunt loca, in quibus non satis manifestus est dialogus, et in dubio positum, utrum verba, quæ leguntur, sint adversarii aliquid obponentis, an poetæ ironice loquentis. Quod ad epistolas adtinet, Horatianæ maxime excellunt urbanitate, argumenti præstantia et eximia arte, qua auctor earum easdem sæpe res varia ratione tractat, lectores diversis excursibus observationibusque vel delectat vel docet, utile dulci miscens, sensus suos sive tectius expromit sive liberius, et eos, ad quos scribit, laudat vel carpit, et hortatur vel dehortatur. Idem Horatius satiras epistolasque notissimis plerumque et clarissimis inscripsit viris; Persius et Juvenalis ignotis fere et obscuris. Illud plurimum facit ad fidem et auctoritatem augendam; hoc vero temporum diversitati tribuendum est, neque poetis vitio dandum. Multi præterea homines, nominibus tantum noti, eorumque stultitia aut turpitudo, a triumviris illis uno fere alteroque verbo, a Juvenale vero passim copiosius notantur. Hac ratione nonnumquam vis satirica minuitur; illa tenebræ multis obducuntur locis, ad quorum sententiam penitus perspiciendam plurimum refert, bene nosse homines ac res, de quibus agitur. Obscuritas tamen hæc ex ignorantia multarum rerum, ad quas latenter adluditur, profecta, omnibus poetis satiricis est communis, neque vitio iis vertenda, quippe qui suis potissimum popularibus scribunt, quibus multa sunt notissima, quæ nos ignoramus. Ceterum in Satiris et Epistolis Horatii non levis conspicitur et formæ, et argumenti, et orationis, et ipsius denique metri disparilitas, de qua Ill. Eichstadius in Epistola ad Astium, hujus comment. de Platonis Phædro (Jen. 1801.) adnexa p. 168. seq. præclare ita disputat: "Quod ad *formam* adtinet, epistola quum certæ personæ, aut veræ, aut fictæ, ab auctore scribatur; necesse est, omnem orationem componi conformarique non modo ad hujus, qui scripsit, sed in primis ad illius, cui scripta est, animum, mores, tempora, externam conditionem; earumque rerum omnium tantam cerni in toto carmine vim, ut non magis argumenti, quam personarum ratio habeatur. Horum nihil quidquam in Satiris

Digitized by Google

adparet: quæ etiamsi cujusdam nomini inscribantur, tamen incriptio non nisi pro dedicatione est, quæ argumenti tractationem nihil adficiat. Sed quæ certam et constantem habet formam Epistola, eadem in *argumento* varia reperitur et inconstantissima. Quippe hujus copia et varietas nullis terminatur limitibus, nisi qui ab ipsa natura poeseos constituti sunt. Quæcumque enim materiem præbent vulgaribus epistolis, ea, nisi poeticam expositionem prorsus respuant, cultaque ornamentis nitescere nequeant, Epistolarum poeticarum scriptori patent. Hæ reduci omnes commode possunt ad tres potissimum species: quarum una est Epistolarum didacticarum, altera elegiacarum, tertia jocularium. Ad illam didacticarum speciem pertinent morales seu ethicæ, quales Horatius composuit. Earum omnino est instruere homines et docere, præcipere virtutem, ad eamque amplectendam et colendam excitare. His moralibus Epistolis (nam reliquæ nihil ad h. l.) quamquam propinquæ sunt Satiræ, propinquiores apud Horatium, qui et urbanissime vitia carpsit, et in virtutum commendatione cum illorum levi vituperio sociandæ mirabile temperamentum adhibuit: tamen Satirarum omnis vis non docendo et monendo, verum ridendo et increpando expromitur, si quidem in eo versantur, ut vitiorum vel graviorum turpitudinem, vel leviorum ridiculam stultitiam notent, redarguant, castigent. Unde duplex earum genus enascitur: unum hilarium ac festivarum, quas Venusini vatis elegantia lusit; alterum tristium et austerarum, quibus Juvenalis Persiique ira se armavit. Denique quemadmodum materies horum carminum diversa est, ita et *orationis* color ratioque *metrorum*. In Epistolis enim gravitas elucet Philosophi, qualis decebat Horatium, et virum, et veræ sapientiæ studiosum: in Satiris levitas adparet Comici, qualis a poeta juvene exspectabatur, juveniliter exsultante, poculisque et puellis adhuc idoneo. In illis metrorum adstrictior lex: in his numerorum solutissima negligentia. In Epistolis non Socraticæ solum philosophiæ sparsa sunt semina, sed illa quoque Socratis, certe discipulorum ejus lepida quædam cum urbanitate de rebus ad mores et officia spectantibus disputandi ratio adumbrata adnoscitur. Ad Satiras contra referri debent, quæ vel de Comœdiæ veteris dicacitate, ab Horatio expressa, vel de mimico morum imitandorum artificio, vel de felici Lucilianorum lusuum emendatione passim, sed promiscue disputavit Astius in libro supra laudato." In eodem libro (cap. 3.) bene docetur, vestigia Platonicæ imitationis præcipue reperiri in Horatii Epist. ad

Digitized by Google

Pisones, (de arte poetica) et in hac omnia eo redire, ut falsa, quæ tunc percrebuerint, de poesi judicia, (ut de arte rhetorica in Platonis Phædro) modo jocando, modo serio docendo refellantur, et perstringantur tum poetæ, sine ingenio et doctrina poesin adtingentes, tum vani eorum laudatores; cetera vero, his inserta, non nisi episodia esse. Ceterum nuper *Morgenstern* V. C. in singulari libello de Satiræ et Epistolæ Horatianæ discrimine docte disseruit et copiose.

Præter dramaticæ compositionis artificium etiam aliud, idque non minus ingeniosum gratumque, Horatio pæne proprium est in rerum inventione ac dispositione, etsi magis negligentia, quam ars esse videatur. Plerumque enim idonea occasione, a tempore aliquo, vel loco, vel personis, vel cura et cogitatione, in qua versatur, subpeditata, et dissimilata ridendi castigandique voluntate, obliquis orationibus et velut longe aliud agens, errores ac vitia carpit, res varias et sponte subministratas persequitur, missilia inopinato spargit, inprudentes adoritur ex insidiis, subitos obliquosque dat ictus, amœna loca negligenter ac libero cursu pervagatur, sæpe de via declinat, quam modo inierat, et vel certum finem consiliumque haud sequi videtur, vel ad metam, si qua ei est, longis ambagibus flexibusque diversis lente contendit, ita ut plurimæ ejus satiræ imaginem exhibeant ambulationis, in qua quælibet loca devia ὡς ἐν παιδιᾷ oculis perlustrantur, et omnis via est recta. Persius et Juvenalis nonnumquam quidem Horatium etiam hac in re imitati sunt, sed plerumque more philosophorum rhetorumque unam tantum thesin explicant, et recto itinere dirigunt cursum, quo contendunt, raro a via aberrantes: negligentia enim Horatiana, quæ in jocoso dicendi genere mirifice nos delectat, a graviore ac sublimi oratione aliena est. Illius satiræ sunt poeticæ pertractationes propositionis philosophicæ, hujus vero thematis rhetorici; doctæ quidem et interdum ingeniosæ, quæ tamen magis se commendant arte, qua singula pertractantur, quam poetica inventione, qua prorsus carent illæ, in quibus varia tantum unius hominum generis vitia recensentur, v. c. mulierum in Juvenalis Sat. VI.

In sententiarum nexu rerumque ordine et conlocatione Horatius non modo negligentiam, eamque gratissimam, ostendit, sed summam quoque artem, quam tamen sedulo dissimilat. Tam naturali enim arctoque vinculo omnia constricta, tam mirifice alia ex aliis apta et nexa sunt, tanta facilitate oratio cursit ac fluit, tam scite extrema cum primis et partes cum toto cohærent,

Digitized by Google

ut sine insigni totius ordinis perturbatione vix quidquam vel transponi possit vel omitti, utque dubius sis, utrum singula casu ac sponte sint oblata, vel nata repente, et sine studio ac cura ceris mandata, an diligenter ante excussa, et quæsita, vel præmeditata. Persii contra oratio passim nos abrupto dicendi genere, audacibus et insolitis transitionibus, inversionibusque duris obfendit, et sæpe ad aliena delabitur. Juvenalis singulas quidem partes magis declamatorio more et ordine, adcurate nonnumquam (v. c. in Sat. X.) prius designato, copulavit, et alias aliis subjunxit, quam nexu artificioso inter se inplicuit; sed easdem summa cum arte velut in tabula depinxit et exornavit.

Descriptiones, similitudines, et exempla Horatii ad summam fere rei spectant et delibant potiora, primis tantum ac præcipuis, ut in ichnographia, lineis ductis. Eadem aptissima sunt, et non vulgares modo res ac notiones, sed subtiles quoque et philosophicas, egregie inlustrant, aut oculis sensibusque subjiciunt et confirmant. Persius in iis sæpe vel sectatur anxie minuta, vel aliena inmiscet, et magis in partibus exornandis amplificandisque, quam summa rei declaranda, occupatus est. Juvenalis errorum scelerumque imagines ardentissimis plerumque pinguissimisque coloribus adumbrat, et in his eximiam artem gravitatemque, (qua vel indignatio movetur, v. c. I. 37. seq. 45. seq. 99. seq. 150. seq. II. 126. seq. III. 67. seq. 116. seq. 154. seq. 184. seq. V. 16. seq. 39. seq. vel contemtus, ut V. 170. seq. XIII. 150. seq.) in descriptionibus insignem rerum cognitionem, varietatem ingeniique aciem, (v. c. I. 117. seq. III. 69. seq. 86. seq. V. 52. seq. 100. seq. 132. seq. VI. pr. IX. 12. seq. 40. seq. XIII. 209. seq. XIV. 288. seq.) in exemplorum delectu subtile judicium, in eorum copia exquisitam doctrinam, sed in figuris exornandis nimiam interdum curam ostendit: ita ad vivum resecat omnia, etiam turpissima, et nihil prætermittit, quod vel ad vividum odium, vel ad cachinnum commovendum valere queat.

Horatii genus dicendi vulgare quidem et tenue, (*Musa pedestris* et *sermones per humum repentes* vocantur Sat. II. 6. 17. et Epist. II. 1. 250.) sed tersum, naturale, elegans, purum rebus ad vitæ communis usum et consuetudinem pertinentibus aptissimum, fluens æquabiliter, præ se ferens felicissimam facilitatem, inexplicabili quadam venustate, gratia et simplicitate conspicuum: Persii grande, tropis refertum, artificiosum, vehemens, minutum, aridum, concisum, durum nonnumquam et sæpe obscurum: Juvenalis doctum, acre, copiosum, pro rerum diversitate varium, et

Digitized by Google

hinc modo facetum, modo grave ac forte, (v. c. I. 45. seq. 99. seq. 131. II. 3. III. 49. 116. seq. 122. 201. seq. 238. V. 19. seq. 138. 153. seq. XIII. 61. 241. 249. XIV. 199. 216. 325. vel ubi res auctæ sunt I. 12. 13. III. 308. seq. IX. 54. seq.) modo sublime et epicum, (v. c. III. 25. 118. 299. seq. IV. 40. 60. V. 23. seq. VI. 83. X. 168. XIII. 40. seq. XIV. 240. seq.) modo remissus, at numquam humile. Horatii versus fluunt inlaborati, et sine arte ac studio scripti videntur, Persii vero et Juvenalis majore cura expoliti, numerosiores et concinniores sunt.

Horatio propria est venusta urbanitas et faceta inlusio; Persio gravitas Stoica; Juvenali austeritas et sarcasmus Archilochius. Persius, qui et natura et institutione totus ad severitatem factus erat, non ridet, sed vel conviciatur, vel inscitos frigidosque inmiscet jocos, etsi se profitetur *cachinnonem petulanti splene*, (Sat. I. 12.) et operam dedisse videtur, ut styli Luciliani nasum, vim et inconditam asperitatem Horatiana venustate et elegantia temperaret. Juvenalis sales sæpe non minus urbani sunt et faceti, quam Horatiani, et nonnumquam per totam orationem fusi ac sparsi, (v. c. in Sat. IV. et dimidia Sat. XII.) plerumque vero vel amari et venenati, vel ad cachinnum, non risum movendum apti, vel obscœni. Lepidi ejus joci spectant præcipue ad vanitatem vel religionis vulgariumque de natura Deorum sententiarum, vel fabularum poeticarum, quarum deridendarum nullam prætermittit occasionem. Conf. Sat. I. 81. seqq. II. 31. 130. seqq. IV. 34. seq. VI. 59. IX. 63. seq. X. 246. 314. XII. 23. XIII. 34—52. 76. seqq. 112. seqq. XIV. 261.

Horatii et Juvenalis satiræ redolent et spirant illam ingenii ubertatem et fecunditatem, quæ vel ipsa novi quid parit, et intentata ab aliis tentat, vel inventa aliorum sua facit, ingeniosis non minus ingeniose utens, rudia autem et inchoata poliens, ornans, perficiens. Persius utraque prorsus fere destitutus erat: permulta Horatio adcepta refert, et si Cornuti aliorumque Stoicorum scripta ad ætatem nostram pervenissent, plura haud dubie vestigia, ab eo pressa deprehenderemus.

Quod ad sententias adtinet, Horatius facete, prudenter, callide et amice suadet; Persius argute philosophatur, rerum pondera sæpe minutissimis sententiis frangens; Juvenalis vel graviter dissuadet, vel virus acerbitatis suæ evomit, at nonnumquam inanem artis doctrinæque ostentandæ cupiditatem prodit et friget, nimis sectans orationis luxuriem (v. c. Sat. IX. 102. seqq. X. 218. seq. XIII. 23. seqq. 34. seq. 40. seq. 62. seq. al.) et

Digitized by Google

rhetorum argutias: quæ tamen acuta dicta valde admirabatur Scaliger.

Sententiis salubribus, ad vitam bene, honeste, feliciter atque jucunde agendam, et ad amorem virtutis vitiorumque odium gignendum pertinentibus, refertæ sunt tum poetarum illorum satiræ, tum Horatii potissimum epistolæ, maturioris ingenii fetus. Omnes istæ tum veritate, tum præstantia et utilitate quam maxime se commendant. Horatianæ tamen naturali quadam simplicitate, Persianæ rigore, acumine et subtilitate, et, quas Juvenalis tradit, gravitate orationis insigniuntur. Ceterum, propter horum præcipue præceptorum multitudinem et præstantiam, satiricorum poetarum lectionem utilissimam esse, vix est quod moneam. Ea profecto a poetis comprehensa versibus multo magis et tenebunt delectabuntque lectorum animos, et diutius in memoria hærebunt, quam si ea ex ethico libro, vel tenuiter vel subtiliter scripto, perceperint, aut morum præceptorem ea docentem et explicantem audiverint. Dici autem vix potest, quantopere illis, memoriæ infixis et tempestive in eam revocatis, mens vel curis confecta confirmetur, vel ira aliisque adfectibus turbata contineatur.

Ex his, quæ supra de Horatii, Persii et Juvenalis satiris earumque virtutibus disputavimus, facile intelligitur, plurimum utilitatis ex earum lectione percipi posse, eamque non modo ad ingenium multiplici doctrina variarumque rerum cognitione excolendum, et mollius, suavius facetiusque reddendum, ad judicium acuendum, ad sensum veri, pulcri, venusti et honesti alendum, ad mentem admiratione ac voluptate perfundendam, ad mores tam Romanorum illius ævi, quam universe hominum penitus cognoscendos, ad venustam urbanitatem, naturalem simplicitatem, gravitatem aliasque et orationis et vitæ artes discendas, ad diversam sermonis indolem percipiendam, sed etiam ad mores animosque fingendos, ad veram utilemque philosophiam vitæ, hujusque bene, suaviter, tranquille, secure transigendæ artem inbibendam, et ad amorem virtutum odiumque vitiorum, argumentis exemplisque propositis, inspirandum et concipiendum, maximam omnino vim habere. Satiræ horum poetarum, et Horatii potissimum epistolæ, pulcerrimis locis, sententiis, imaginibus et descriptionibus, præstantissimis philosophiæ, morum ac vitæ præceptis, diversis facetiarum et sermonis generibus, multarum rerum, scitu non minus gratarum quam utilium, copia, variisque orationis et poeseos artibus, in inveniendis, disponendis, connec-

Digitized by Google

tendis ornandisque rebus, in sententiarum ac verborum delectu, abundant; et dignæ omnino sunt, quæ ab unoquoque, qui non modo sapere plus quam plebs, sed honeste etiam et jucunde vivere cupit, diligenter ac studiose per totam vitam legantur. Neque audiendi paulo rigidiores morum censores, qui nimium risus facetiarumque pretium esse putant, si honestatis probitatisque inpendio constent; quique obscœna loca passim obvia, tamquam ea, quæ pudorem obfendant et noceant morum castitati, damnant; vel Persium, qui ab iis, si quartam exceperis satiram, abstinuit, Horatio propterea et Juvenali anteferunt. Nam, ut taceam, honestatis pudorisque vim nec semper nec ubivis eamdem esse, et amorem, si non civium, (qui soli disciplina publica, majorum institutis legibusque et formabantur et tenebantur) certe peregrinarum et libertinarum, aliaque, quæ nobis, quorum verba castiora sunt, quam mores, turpia videntur, a vitæ elegantia Romanorum et dissoluta potissimum licentia temporum illorum neutiquam abhorruisse; poetæ satirici, et præcipue Juvenalis, non tam id egerunt, ut lectores mala et turpia cognoscerent, quam ut ea detestarentur: quo nauseæ movendæ consilio verbis illa obscœnis planisque expresserunt. Quidquid autem vitii illis vel ætas adspersit vel institutio, facile id vitari poterit non tantum a viris, quibus subactum est judicium et pectus sapientia munitum, sed etiam a juvenibus, modo non obtuso sint ingenio, aut idonei præceptoris ope et consiliis destituti. Levia quoque illa vitia poetæ satirici tot tantisque redemerunt virtutibus, et tanto plura habent, quæ utilia et præclara, quam quæ vituperanda vel ignoscenda saltem videntur, ut plus et voluptatis et fructus ex illorum, quam ex aliorum scriptorum, tam veterum quam recentiorum, lectione ad nos redundet. Quantopere igitur eos Romanis, illo ævo viventibus, et placuisse et profuisse putabimus? Nam satirici poetæ, qui mores describunt sæculi populariumque suorum, horum quoque animos quam maxime percutiunt.

§. 5. *De Juvenalis editionibus.*

In bibliothecis et publicis et privatis ingens latet numerus scriptorum Juvenalis codicum, qui nondum excussi sunt. Nec tamen crediderim, multum inde ad poetam nostrum fructus rediturum esse. Nam longe maximam partem sunt recentiores, neque digni, quibus comparandis quidquam temporis et operæ inpendas: et in optimis quoque (ut in MS. Cantabrig. cujus le-

Digitized by Google

ctiones permultas enotavit Wakef. in edit. Lucretii) vix memorabilior aliqua lectio reperietur, quæ non jam enotata sit ex XLVII illis, qui ab aliis nobisque conlati sunt, et descripti in nostra editione Juvenalis Lips. 1801. ad quam lectores remittere liceat. In eadem singulatim percensuimus *editiones* poetæ, quas fere omnes ad manus habuimus, et de quarum tum stemmatibus et familiis, tum indole, nunc universe quædam subjunxisse subficiet.

Romana princeps, quæ Romæ circa a. 1470. prodiisse videtur, e codice parum emendato fluxit. Meliores membranæ paulo post adhibitæ in Venetis, a quibus, ut in Virgilio et Horatio, primum Juvenalis lectio ita videtur constituta, ut per omnes propagaretur Sæculi XV. editiones, quamvis harum fere nulla sit, quæ plane conveniat cum superiore aliqua. Magnam potissimum familiam ducit Veneta prima, a. 1475. cum *Domitii Calderini*, qui etiam codicibus MSS. usus est, commentariis vulgata, ex qua expressæ sunt Venetæ 1482. duæ 1483. 1485. 1487. al. Vicent. 1480. Lipsienses 1497. 1502. 1504. 1507. al. Ad emendandum deinde Juvenalis textum ope librorum scriptorum adcessere *Valla* in Veneta 1486. et *Mancinellus* in Veneta Tacuini de Tridino 1492. Illam plerumque sequuntur Venetæ 1491. 1492. (Locatelli.) 1498. 1501. hanc vero Veneta 1494. Norimberg. 1497. et Ascensianæ novem Lugd. 1498. 1501. 1507. 1511. 1512. 1515. Paris. 1505. 1512. 1519. nam *Iodocus Badius Ascensius* in textu Juvenalis, ut et Virgilii Horatiique, emendando parum operæ conlocavit. Eamdem fere recensionem servavit *Jo. Britannicus* in Venet. 1499. etsi plura ab eo novata sunt et conrecta. Omnino enim Sæculo XV. magis interpretandi studium viros doctos exercuit, quam critica cura, et plerique tum, quamvis parum idonei et utiles, *commentarii* in Juvenalem scripti sunt et editi; primum *Ang. Sabini* et *Domitii Calderini* Romæ 1474. deinde *Ge. Merulæ* Venet. et Tarvisii 1478. *Ge. Vallæ* Venet. 1486. *Ant. Mancinelli* Venet. 1492. *Iod. Badii Ascensii* Lugd. 1498. et *Jo. Britannici* s. Angeli Venet. 1499. Qui commentarii, in primis Britannici, principis omnium, qui ad poetam nostrum interpretandum adcessere, sæpius deinde, vel seorsum, vel junctim, repetiti sunt.

Novæ melioresque textus recensiones Sæc. XVI. adornatæ sunt ab *Aldo*, *Junta*, *Colinæo*, *Gryphio*, *Rob. Stephano I. Theod. Pulmanno* et *P. Pithœo*, qui etiam de Virgilio, Horatio, aliisque scriptoribus Rom. bene meriti sunt omnes, præter Pithœum, cui tamen plurimum debent Juvenalis, Persius et Sulpicia. In *Aldinis*

Digitized by Google

edd. fundamenti loco positæ videntur Venetæ antiquiores, præcipue a. 1486. Aldina prima prodiit sine nota anni, altera, quæ emendatissima est, a. 1501. et tertia, quæ ad priorem plerumque rediit, a. 1535. Ex iis, et quidem, quod mireris, magis ex prima, quam secunda, ductæ sunt *Juntina*, (quæ nondum critica cum cura et subtilitate excussa est) Florent. 1513. *Argentinensis* (egregia editio) 1518. 1527. *Sim. Colinæi* Paris. 1528. 1535. 1542. *Stagnini* Ven. 1530. 1535. *Curionis* Basil. 1531. *Gryphii* Lugd. 1534. 1538. 1546. 1560. Paris. 1545. *Frellonii* Lugd. ex rec. *Junii* 1556. 1562. 1564. quæ tamen omnes passim et ab Aldinis, et a se invicem discedunt. Textum Aldinum expressere etiam *Rob. Stephanus* I. in Paris. 1544. 1549. et *Theod. Pulmannus* in Plantinianis Antverp. 1565. 1566. 1585. 1587. Lugd. 1590. sed multa conrexere membranarum ope. Melior deinde Juvenali lux adfulsit opera *P. Pithœi* et *Nic. Rigaltii*, qui eum magna cum cura criticaque solertia ad fidem codd. MSS. recensuere; ille Lutet. 1585. quam edit. Commelinus repetiit Heidelb. 1590. hic vero, qui maxime omnium promeritus est de integritate contextus, Lutet. 1613. et 1616. sumtibus *Rob. Stephani III.*

Post Pithœum et Rigaltium, adeoque annis abhinc fere ducentis, non fuit fere quisquam, qui multum operæ, vel eam felici subcessu in Juvenale recensendo poneret. Antiquiores plerumque lectiones adsciverunt *Eilh. Lubinus*, a quo tres membranæ in consilium adhibitæ sunt in ed. Rostoc. 1602. Hanov. 1603. 1619. et *Maittaire* in ed. Lond. 1716. cujus omne pretium pendet ex elencho variarum lectionum XXII. editt. antt. et ex indice verborum, qui dimidiam fere libelli partem capit. Recensio autem Rigaltiana tantum non integra restituta est in editt. *Schreveliani*s Lugd. Bat. 1648—1684. *Henniniana* (quæ pro optima vulgo habetur, sed magis splendida est quam utilis, et ad Schrevelianam, si perpauca exceperis loca, excussa) Ultraj. 1635. et Lugd. Bat. 1695. *Goettingensi* 1769. *Mannhemiana* 1781. (quæ Henninianam tam fideliter expressit, ut ne manifesta quidem operarum vitia sint sublata) et *Bipontina* 1785. quæ reliquis emendatiores sunt, nec multum a se invicem discrepant.

Hi fere sunt editores Juvenalis, qui ingenium doctrinamque ad contextum ejus emendandum contulere: quorum tamen opera nondum ille integritati suæ ita restitutus est, ut critica jam cura supersedere liceat. Præter eos fuere etiam inde ab initio Sæc. XVI. qui notas et commentarios, sed parum utiles, in poetam scriberent. Commentariis supra memoratis adcessere I. ADNO-

Digitized by Google

TATIUNCULÆ Cœlii Sec. *Curionis*, brevis commentarii vice margini adjectæ a Colineo, Gryphio et aliis Paris. 1528. 1535. 1561. Crac. 1529. Lugd. 1538. 1556. 1564. Antverp. 1559. II. SCHOLIA, et quidem tum ejusdem *Curionis*, quibus tam præterita quædam ab aliis explicantur, quam male intellecta corriguntur, edita cum Britannici comm. a Frobenio Basil. 1551. et a Morello Lutet. 1602. 1613. tum alia, et critici et grammatici argumenti, scripta ab *Hadr. Junio*, et a Pulmanno adposita margini edit. suæ Antverp. 1565. 1566. 1585. 1587. Lugd. 1590. tum denique *Scholia vetera* s. *Veterum*, Probo perperam, opinor, tributa, quorum dimidiam fere partem jam Valla Venet. 1486. evulgaverat, et quæ integra edidere primum Pithœus Lutet. 1585. deinde Commelinus Heidelb. 1590. Morellus, Schrevelius et Henninius in editt. suis. (Præterea multorum codd. MSS. margini adscripta reperitur ingens variorum Scholiorum multitudo: e quibus si quis circumspecto rectoque judicio adhibito bona excerpere ac vulgare vellet, non dubitamus, quin aliquantum inde fructus capi posset.) III. ADNOTATIONES *Pulmanni* Antverp. 1565. seq. *Pithœi* Lutet. 1585. *Rigaltii* Lutet. 1613. 1616. *Farnabii* Lond. 1612. 1620. 1633. Paris. Amst. Francof. Lugd. Roterod. et Hagæ Com. sæpius repetitæ, *Almeloveenii* et *Henniui* in hujus edit. Ultraj. 1685. *Camilli Sylvestris, Bahrdtii, Abeli* aliorumque in versionibus Juvenalis. IV. PERIPHRASES ænigmaticæ Claverii Paris. 1607. V. PARAPHRASES *Feder. Caruti* Veronæ 1597. et Augustæ Vindel. 1599. 1600. 1603. *Pratei* Paris. 1684. et anonymi auctoris vers. German. Berol. 1777. VI. COMMENTARII *Lubini*, verbosi nugatoris, Rostoc. 1602. Lugd. 1603. Hanov. 1603. 1619. *Autumni*, futilis compilatoris, Paris. 1607. 1614. *Grangæi*, longe doctissimi, sed fere verborum modo, interpretis, Paris. 1614. et qui melioribus adnumerandi sunt, *Pratei* in usum Delphini Paris. 1684. Rothomagi 1685. Lond. 1691. 1699. 1708. *Juvencii* Rothomagi 1697. 1709. Paris. 1715. *Marshalli* Lond. 1723. *Oweni* et *Madani* in vers. Angl. Lond. 1785. et 1789. VII. EDITIONES CASTRATÆ seu obscœnitate omni purgatæ, (in quibus tamen tantum non omnibus loca, e textu ejecta, perperam et imprudenter conlecta sunt ad calcem, quoniam qui his lautitiis pascuntur, eas in tali lance natura adpositas cupide devorant) *Colon.* 1610. *Ficheti* in Choro Poetarum Lugd. 1617. *Pratei* Paris. 1684. seq. *Massoni* Turonibus 1685. *Tarteroni* Paris. 1689. 1695. 1706. 1729. 1737. 1752. *Juvencii* Rothomagi 1697. 1709. *Oweni* Lond.

Digitized by Google

1785. 1786. VIII. VERSIONES, quas multi edidere, v. c. Anglicas *Holyday* Oxon. 1616. 1673. *Stapleton* Oxon. 1644. *Dryden* Lond. 1697. 1711. *Ed. Owen* Lond. 1785. 1786. *Madan* Lond. 1789. Belgicas *Abr. Valentyn* Lugd. Bat. 1682. 1703. sodales literar. societ. Amstel. Harlem. 1709. *Bake* et *Nuits* Amst. 1695. et 1704. Danicas *Chr. Falster* et *F. Plum* Hafniæ 1731. et 1790. Gallicas *Andr. du Chesne Tourangeau* Paris. 1607. *Mich. de Marolles* Par. 1658. 1671. 1675. *de la Valterie* Par. 1681. *Jérome Tarteron* Paris. 1689. 1695. 1706. 1729. 1737. 1752. *de Silvecane* Paris. 1690. 1691. *Dusaulx* Paris. 1769. 1770. 1782. 1796. *Taillade d'Hervilliers* Paris. 1776. *Aug. Creuze* Paris. 1796. Germanicas *Nüscheler* Tiguri 1768. *Car. Fr. Bahrdt* Berol. 1781. 1787. *Fr. Godofr. Abel* Lemg. 1785. *Conz, Denis, Ahlwardt* et alii; Hispanicas *Hieron. de Villegas* Burgis 1515. et *Diego Lopez* Madriti 1642. Italicas *Ge. Summa* s. *Summaripa* Tarvisii 1480. *Lud. Dulcis* Venet. 1538. *Fr. Nornius* Aret. 1692. *Com. Camillus Sylvester* Pad. 1711. IX. ANIMADVERSIONES criticæ in Obss. Miscell. Dorvill. Vol. V. IX. X. *Conr. Sam. Schurzfleischii* Vinariæ 1717. (qui libellus est doctissimus et varias quoque lectiones cod. MS. Schurzfl. continet) et aliorum.

Toto Sæc. XVI. ne unus quidem commentarius novus exiit in vulgus, sed veteres primum sæpius et variis locis prelo excusi sunt, hisque substituta deinde *Scholia* Curionis et Junii, multarum editt. margini adjecta a. 1528—1590. et puerilibus dicata studiis, quæ tamen iis non magis adjuvantur quam *periphrasibus paraphrasibusque*. *Adnotationes* Pulmanni, Pithœi, Rigaltii, Almelovenii, Henninii, aliorumque, sive ad rem potissimum criticam spectant, sive uni tantum alterique loco lucem adferunt.

Sæculo XVII. novi quidem vulgati sunt Commentarii jam memorati, nec plane spernendi: sed longe maxima optimaque eorum pars vel ex antiquioribus, præcipue Britannici, depromta est, vel, ut Grangæanus, magis doctrinam prodit et argutias, quam judicii subtilitatem et elegantiam sensus. Variorum notas Schrevelius et Henninius, supra jam laudati, congesserunt more Batavorum, de quo p. v. et vi. disserui[a]. Henniniana editio continet etiam, præter Scholia Veterum pleniora et emendatiora, integros Grangæi, Britannici, Calderini aliorumque commentarios.

[a] Respicitur ad ea quæ Ruperti *Classicis Romanorum Scriptoribus* præfatus est. *Edit. Oxon.*

Digitized by Google

Usus autem ejus dici vix potest quantopere impediatur eo, quod omnia fere, quæ complectitur, seorsum typis expressa sunt et se invicem excipiunt. Hinc multæ libri paginæ ad quemvis versum sunt evolvendæ non sine magna temporis jactura, quæ fructu inde percepto neutiquam compensatur.

Sæculo denique XVIII. non novos poeta nactus est interpretes, præter Marshallum, (Lond. 1723.) qui tantum non omnia Britannico, Grangæo et potissimum Lubino debet, inepto nugatori, et præter quosdam eruditos Anglos, Italos, Gallos et Germanos, qui versionibus suis notas subjecerunt, quæ nonnumquam egregiæ sunt, sed non omnibus lectorum desideriis satis faciunt.

Jam si inspexeris has editiones, breviter a nobis enumeratas, videbis, nullum fere antiquorum poetarum a viris doctis magis neglectum, quam Juvenalem, qui hac tamen contemtione et incuria minime pæne omnium dignus erat; nullum argutiis vanaque doctrina interpretum ita obscuratum esse et veluti obrutum; adeoque desiderari adhuc editionem, in qua tum contextus, quam et adcuratissimo et modestissimo potissimum judicio fieri possit, ad fidem veterum exemplarium constituatur, tum Satiræ ipsæ cum sensu poetico et plena latinarum literarum scriptorumque satiricorum cognitione inlustrentur commentario perpetuo satisque idoneo, qui doceat adolescentes cum fructu, voluptate et sensu pulcri rectique eas legere, et non modo in singulis, quæ tam argumento, quam ejus tractatione differunt, quævis intelligere, sed etiam cujuslibet summam universamque indolem, adeoque vel vitia vel virtutes cognoscere, quæ non tam singulis rebus, earumque enuntiatione et inventione, quam illarum tractatione, vel partium inter se convenientia, et ad totum consiliumque primarium conspiratione continentur. Ad talem conatum rite perficiendum quamvis vires meæ neutiquam subficiant, procedere tamen conatus sum, quousque licuit per difficultatem itineris, per otium et ingenii tenuitatem, in editione poetæ, nuper a me curata, cujus titulus est: *D. Junii Juvenalis Satiræ XVI. ad optimorum exemplarium* (XLVII. codd. MSS. et LXX. circiter editt. antt.) *fidem recensitæ, varietate lectionum perpetuoque commentario inlustratæ et indice uberrimo* (nec non codicum MSS. editionumque elencho, et commentationibus de vita Juvenalis, de Romanorum Satira et Satiricis poetis, horumque principibus) *instructæ a Ge. Alex. Ruperti. Lipsiæ, sumtibus Casp. Fritsch*, 1801. *II Vol.* Hanc editionem nunc in compendium redegi, eamque rationem sequutus sum, ut primum tam varias

Digitized by Google

lectiones tantum non omnes, quam pleraque vel veterum scriptorum loca et exempla, vel virorum doctorum observationes, per opera diversa dispersas, resecarem; deinde in commentario perpetuo permulta et circumciderem, et emendarem, et adjicerem, tum nova subsidia, etiam græca et critica, circumspicerem et adhiberem; denique ipsum poetæ textum iteratis curis castigarem, ita ut hæc editio nova plane et emendatior videri possit.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRÆ.

Digitized by Google

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

ARGUMENTUM.

In prima hujus Satiræ parte v. 1—18. *poeta causas tradit, quibus adductus animum ad scribendum adpulerit: se enim tam diu jam et tot poetis, Romæ quotidie recitantibus, et non modo copiose, sed eadem quoque et vulgaria argumenta decantantibus, operam dedisse, ut sibi temperare non potuerit, quo minus ipse etiam aliquid scriberet recitaretque, quo saltem iis, quibus non sine ingenti tædio aures præbuerit,* reponeret, *reponderet, par pari referret, h. e. idem legendi audiendique fastidium crearet, ne patientiam suam hi* inpune *insultasse videri possent: præterea sibi multas inde res satis notas esse, neque deesse scribendi facultatem, quippe quam exercuerit in scholis Grammaticorum et Rhetorum; denique nihil referre, utrum aliorum versificatorum, quorum tantus sit numerus, ut ubique iis obcurrat, an sua manu pereat charta. In altera Satiræ parte v.* 19—150. *rationes adfert, quare, capto scribendi consilio, ad satiras potius, quam ad alia poematum genera, animum converterit: tot enim et tanta Romæ nunc vigere vitia ac scelera, ut in hoc campo facile subpeditet omnis dicendi adparatus, et* difficile sit satiram non scribere, *utque,* si natura neget, faciat indignatio versum, qualemcumque possit; (*v.* 30. 79.) *multo quoque magis expedire, hæc hominum vitia notari, quam exponi mythos et argumenta, jam tractata tot poetis et omnibus nota.* (*v.* 52. *seq.*) *Præterea summam proponit omnium, quæ in satiris suis persequi apud animum constituerit, quæque hoc pectoris genus complectatur.* (*v.* 81—86.) *In fine demum carminis animo secum reputans ac dolens, priscam loquendi scribendique libertatem poetis præcisam esse, et homines, qui multum auctoritate et Imperatorum gratia valeant, nedum ipsos Cæsares, non sine salutis vitæque periculo vivos carpi posse, se in sola mortuorum, utpote qui non amplius mordeant, facta et mores invecturum esse profitetur.* (*v.* 150—171.)

Digitized by Google

SEMPER ego auditor tantum? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Inpune ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? inpune diem consumserit ingens
Telephus? aut summi plena jam margine libri
Scriptus, et in tergo, nec dum finitus Orestes?

Satira hæc, præfationis quasi loco cæteris præmissa, salis facetiarumque plena est, et dispositio ejus præclara. Juvenalis nos docet, quare et scribere, et satiras potissimum scribere apud animum suum statuerit: utriusque autem consilii tam lepidas adfert rationes, ut vel Catoni risum movere potuissent. Nihil quoque facetius simul et modestius est judicio illo, quod de facultate sua poetica ipse fert v. 17. 18. 79. 80. nihil aptius venustiusque pictura perditorum sæculi sui morum, et conversione ad hoc primarium satiricæ poeseos argumentum, cui proinde maxime inmoratur v. 22—146. quibus plurima illorum temporum vitia non sine urbanis salibus recenset. Huic itaque Satiræ si secundam potissimum, tertiam sextamque adjunxeris, consummatissimam habebis picturam conruptorum illius ævi morum. Forma orationis sæpe oratoria magis quam poetica videri potest: sed per maximam carminis partem regnat magnum πάθος et generosa indignatio, qua pravos hujus ætatis mores insectatur poeta. Ceterum Satiram hanc esse primam omnium, quas Juvenalis non scripserit quidem, sed evulgaverit, cum ex primis, tum ex postremis ejus verbis probabile fit. Perperam tamen ex v. 15. seq. conligi, eam ad illa tempora referendam esse, quibus poeta rhetorum scholas frequentare vix desierit, ex v. 24. seq. intelligitur.

V. 1. seq. Romæ olim poetæ, historici et oratores, quæcumque scripserant, ante quam ea in vulgus ederent, amicis recitare solebant. Quod institutum initio præclarum fuit et excolendis ingeniis librisque emendandis utilissimum: pauci enim iique subacti judicii viri invitabantur, ut libere, quid sentirent, quæque sibi parum probanda viderentur, expromerent. Verum consuetudo ista mox ita immutabatur, ut recitatores non precibus tantum, vel gratia et auctoritate sua, sed præmiis quoque propositis, pretio vestis, cœnæ, sportularum cet. clientes vel aliorum hominum magnam imperitamque turbam ad audiendum elicerent et quasi emerent eo consilio, ut singula ab iis ore pleniore (his vocibus: ὀρθῶς, εὖ, ὑπέρευ, θείως, καλῶς καὶ σοφῶς, *euge*, *bene*, *belle*, *pulcre*, *recte*) laudarentur, vel incondito exciperentur clamore ac plausu: (v. Plin. Ep. II. 14.) ex quo inani laudis studio mox insana scribendi et inpr. poetandi manavit libido, quæ ingentem hominum multitudinem tamquam pestilenti sideri adflavit, et mirum in modum aucta est tum astutia Imperatorum, qui cives ad otium a militari studio publicisque negotiis traducebant, tum exemplis Domitiani et Neronis, qui poeticam ipsi adfectabant lauream. Cf. inf. VII. 40—52. et XIII. 32, 33. Hinc lepidam simul et modestam scribendi causam repetit poeta: abrupta autem oratio adfectui convenit. 2. *Codri* hujus non alibi fit mentio, nisi forte inf. III. 203. seq. ubi tamen non de malo poeta, ut h. l. agi videtur. *rauci* recitando et clamando, ut VI. 515. quo simul longitudo carminis significatur. *Theseide*, recitatione Theseidis, tragœdiæ vel carminis epici, qualia plures olim poetæ scripsere. v. Heyne ad Apollodor. p. 433. seq. et 894. seq. 3. *togatas* fabulas, in quibus Romanorum facta et mores exhibentur, ut Græcorum in *palliatis*: nam toga Romanis propria fuit, ut pallium Græcis. 4. *Telephus ingens*, longa de Telepho tragœdia ejusque recitatio, ut mox *Orestes*. Utriusque fabulæ a multis olim poetis tractatæ. v. Heyne l. l. p. 460. 673. Tragœdiam de *Oreste* poeta tam prolixam fuisse dicit, ut non in interiore tantum parte, more veterum, membrana fuerit perscripta, sed etiam *in tergo*, in aversa vel inversa charta, ὀπισθόγραφος.

Digitized by Google

Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus
Martis, et Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti, quas torqueat umbras
Æacus, unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ, quantas jaculetur Monychus ornos,
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant
Semper, et adsiduo ruptæ lectore columnæ.
Exspectes eadem a summo minimoque poeta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus, et nos

7—14. Tam diu jam et tot poetis recitantibus operam dedi, tamque vulgaria sunt tum argumenta, quæ ab iis tantum non omnibus pertractantur, tum descriptiones et imagines, quæ carminibus ubivis ab illis intexuntur, et a quibus potissimum petere solent colores artis, tamquam hujus summa et cardo in iis vertatur; (quod etiam notat Horat. A. P. 15. seq.) ut illa mihi non minus nota inde facta sint, quam ulli domus sua. *Lucus*, quales a poetis describi solent, et *lucus Martis* (qualis Romæ, in Ponto, Albæ aliisque locis fuit) ut *lucus Dianæ* ap. Horat. l. l. 8. *Vulcani et Cyclopum antrum*, Ætna, *vicina* et inminens septem *Æoliis rupibus* s. insulis, quæ Vulcaniæ etiam et Liparææ dicuntur. (v. inf. ad XIII. 45. et Heyne ad Virg. Æn. VIII. 416. seq. et Exc. I. ad Æn. I.) 9. *quid agant* terra marique *venti*, nubes et tempestates, prælia inter se cientes, vel homines, ut Boreas Orithyiam et Chloridem, rapientes, vel mergentes naves et s. p. *quas umbras torqueat*, examinet et torquendas judicet. *Æacus*, judex apud inferos; h. e. nota mihi sunt, quæ de inferis eorumque pœnis poetæ fabulentur. Alii non male ad id potissimum respici putant, quod Plato in extr. Gorgia et Minoe tradit, ab Æaco Europæo umbras Europæas, a Minoe et Rhadamantho Asiaticis judicari Asiaticas. 10. Nota mihi sunt Argonautica, ut e Colchis Jason *furtim*, inscio Æeta et dolis Medeæ, aureum vellus Phryxi subripuerit. 11. Novi pugnam Centaurorum cum Lapithis in Thessalia, et robur *Monychi* Centauri, quem arbores cum radicibus evulsisse et torsisse fabulantur poetæ. Cf. Ovid. Met. XII. 499. seq. et Valer. Fl. I. 145. seq.

12. 13. Ædes nobilium ditiorumque resonant quotidie recitationibus repetitionibusque earumdem vulgarium rerum ac fabularum. Romæ enim vel domi paucis amicis convocatis, vel in laxis atriis porticibusve ædium, tenuioribus a divite aliquo et nobili viro, ut h. l. a *Frontone* et inf. VII. 40. a *Maculono*, commodatis, vel denique publicis locis, in quanta maxima fieri poterat hominum corona, recitabatur. *Frontonis* nomine vel quilibet designatur vir nobilis doctorumque hominum fautor, vel Fronto ille, qui orator celeberrimus et Antoninorum magister, vel potius ille, qui ter et cum Trajano consul fuit. De his aliisque Frontonibus v. Intpp. Martial. I. 55. Plin. Paneg. 60. et Ep. II. 11. IV. 9. V. 13. Gell. II. 26. Tac. Ann. II. 33. 68. *Platani*, porticus, quam platani obumbrant, et *marmora* parietes crustis marmoreis obtecti; vel *convulsa marmora* non differunt a *ruptis columnis* marmoreis porticus. Cf. Prop. II. 32. 11. sq. Verbis *convulsa*, *clamant* et *ruptæ* δεινῶς et ὑπερβολικῶς exprimuntur et recitatorum clamores, et auditorum frequentia, plausus et putidæ adclamationes. Res enim *convelli*, *rumpi*, *frangi* (inf. VII. 86.) et καταῤῥήγνυσθαι (ap. Polyb. XV. 32. XVIII. 29.) dicuntur, quæ magno strepitu et clamore impelluntur et resonant, *clamant*, resonant, ut *latrare*, *plangere*, *anhelare*, βοᾶν, βρέμειν, ἰάχειν de ventis, fluctibus cet. *adsiduo lectore*, qui adsidue, sine fine recitat; perpetua recitatione et clamore.

14. Hoc cum indignatione dictum, ut illud Horatii, *Scribimus indocti doctique poemata passim*.

15. seq. Præterea frequentavi scholas Grammaticorum et Rhetorum, nec tantum res, sed et verba didici stylumque exercui. Nova ratio, cur scribere et possit et velit. Verba *et* (h. e.

Digitized by Google

Consilium dedimus Sullæ, privatus ut altum
Dormiret. Stulta est clementia, quum tot ubique
Vatibus obcurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus,
Si vacat, et placidi rationem admittitis, edam.
Quum tener uxorem ducat spado, Mævia Tuscum
Figat aprum, et nuda teneat venabula mamma;
Patricios omnes opibus quum provocet unus,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat;
Quum pars Niliacæ plebis, quum verna Canopi

etiam) *nos δωνῶς* repetuntur. *ergo*, *εἶτα*, porro, tum, deinde. *Manum ferulæ*, qua pueri percutiuntur, *subducere*, subtrahere, proverbialis locutio de iis, qui scholæ valedixerunt et Grammaticorum disciplina ac potestate exemti sunt.

16. Artem quoque oratoriam edoctus sum, et in scholis Rhetorum vel *suasorias* orationes vel *controversias* fictas tractare et declamare didici. Ejusmodi olim suasoria vel exercitatione aliqua et declamatione (*μελέτῃ*, *ἐπιδείξει*) Sullæ suasi, ut, perpetua dictatura omnique reipubl. cura deposita, reliquum vitæ tempus in otio transigeret; h. e. thema illud tractavi, et ostendi, Sullam ita prudenter egisse. Sic ap. Quintil. Inst. Or. III. 8. 46, *Ciceroni dabimus consilium, ut Antonium roget, vel Philippicas exurat.* Cf. inf. ad VII. 151. et similia themata ap. Senec. Suasor. III. V. VI. VII.

17. 18. Aliam poeta subjungit eamque non minus modestam, quam lepidam rationem, qua ad scribendum impellatur: non est quod parcam, vel aliquis parcendum dicat *chartæ perituræ*, quæ, quamvis ipse non scriberem, periret manibus malorum poetarum, quorum scil. tantus est numerus, ut ubivis in eos incidas; quare nihil refert, utrum horum, an mea manu pereat.

19—150. Cf. Argum. *hoc decurrere campo*, h. e. hoc carminum genus tractare: nota metaphora, a circo et stadio petita. *Auruncæ alumnus*, Lucilius, qui primus Romanorum Satiras scripsit, et Suessæ natus est; quæ urbs *Suessa Aurunca* ab Auruncis dicta, qui, bello inter ipsos et Sidicinos orto, profugi cum conjugibus et liberis Suessam commigrarunt. *placidi*, benigne.

22. Quum omnia contra naturam, et viri fiant mulieres, mulieres autem viri. *spado*, castratus, eunuchus, *tener*, mollis et effeminatus, *ducat uxorem*; cf. inf. VI. 366. seq.

23. Mulieres et puellas inde a Domitiani temporibus descendisse in arenam amphitheatri, ibique partes gladiatorum egisse, vel inter venatores s. bestiarios cum feris pugnasse, donec a Severo id vetitum, nota res est. Cf. inf. VI. 246. seqq. Tac. Ann. XV. 32. Suet. Ner. 11. et Domit. 4. *Aper Tuscus*, epith. orn. ut *a. Marsus* ap. Horat. Od. I. 1. 28. *nuda mamma*, habitu mulieris, non tam inritantis spectatorum libidinem, quam procumbentis in vulnera feræ, quo mammæ e sinu exseruntur, vel ritum imitantis Amazonum, (quibus læva papilla fuit nudata, et quibus Romanas mulieres comparat Statius Silv. I. 6. 53. seq.) vel morem venatricum, quarum humerus pectusque dextrum in numis et statuis nudatum conspicitur.

24. 25. Intell. *Licinius*, Augusti libertus et tonsor, vel *Cinnamus* tonsor, qui mulieris cujusdam muneribus ad equestrem dignitatem pervenit, et postremo in Sicilia exsulavit, de quo v. Martial. VII. 63. al. 64. *provocet*, cum iis certet. 25. *Quo* imperito tonsore et cum novacula obtusa *tondente juveni mihi barba sonabat*, *gravis*, graviter, argutum edens stridorem; nisi *barba gravis* est molesta et minime grata juvenibus. *Sonabat* est verbum gravius et h. l. aptius, quam *tondenti barba cadebat* ap. Virg. Eccl. I. 29.

26. seqq. *Crispinus*, a servo forte cujusdam ex infima fæce plebis *Niliacæ*

Digitized by Google

Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec subferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile est Satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se,
Causidici nova quum veniat lectica Mathonis
Plena ipso? post hunc magni delator amici,

h. e. Ægyptiæ genitus, aut certe humili loco in Ægypto natus, sed Domitiano gratissimus et ex servili conditione ad dignitatem censumque equestrem provectus. Si scholiis vett. fides habenda, Ægyptiacum habuit patrem matremque Arabicam, et fuit unus de Liciniæ consulibus, h. e. comitibus vel consiliariis. Cf. inf. IV. 1—28. 108. 109. *Canopus*, opp. Ægypti, ad Canopicum Nili ostium, non longe ab Alexandria, situm, et libidinibus olim luxuque infame. 27. *humero revocante lacernas*, docte pro, plures de die mutans, (ut Zoilus ille toties in hora syntheses, et Crispinus ipse cultus ap. Martial. V. 79. et VIII. 47.) vel potius humeris delabsas iterum conligens; more hominis novi, qui his vestibus uti nescit, et hinc forte *pondera* quoque *majorum gemmarum* sustinere non potest. *lacernas* s. pænulas *Tyrias*, purpureas, forte dibaphas et leviores vel tenuiores, quas delicatuli per æstatem gestabant. 28. *Ventilet aurum*, annulos aureos (equitum insigne) de digito detractos in sublime jactet, et ita quasi refrigeret. *aurum æstivum*, annulos leviores tenuisque bracteæ, quos mollis et delicatulus homo sibi faciendos curavit, per æstatem potissimum gestandos, quoniam ei tum nimis gravia et molesta *majoris pondera gemmæ*, h. e. annuli, cui gemma prægrandis inferta. Sic *annulus ingens* inf. VII. 140. et contra *levitas æstiva* vestium sericarum Plinio dicitur, vel *æstive viaticatus* Plaut. Men. II. 1. 30. Singulis fere verbis nova inauditæ mollitiei genera vividisque coloribus adumbrantur. *Ventilare* autem h. l. est forte ultro citroque movere, jactare et ostentare in digitis, quibuscum ita luditur, ut annuli conspiciantur.

30. *iniquæ*, flagitiosæ. *ferreus*, sine sensu et adfectibus, *gefühllos*, χαλκεοκάρδιος, σιδηρόφρων, cui est ἦτορ χάλκεον et σιδήρειον, vel ψυχὴ λιθίνη, de quo v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 172. *ut teneat se*, temperet sibi quo minus satiras scribat.

32. *Matho* s. *Mathon*, *causidicus*, et quidem tam ventosus, (v. ad XI. 34.) quam ventriosus. Cf. Martial. IV. 81. VIII. 41. IX. 33. X. 46. XI. 69. Infra VII. 129. pauperibus causidicis adnumeratur, et quidem iis, qui, ut se plebi, hominum ingenia ac doctrinam ex cultu eorum et magnificentia æstimanti, commendent, similant se divites esse, et vana opum luxusque ostentatione in magnum æs alienum incidunt. Hinc *novam* h. l. *lecticam*, stultamque ostentationem talis hominis et imitationem ditiorum non sine bile notari crediderim.

33. *Plena ipso*, propter obesitatem corporis. *delator magni amici*, Imperatoris, (cf. IV. 74. et VI. 559.) ad quem multos detulit, vel qui magnum aliquem Cæsaris amicum detulit: (cf. ad VI. 313.) forte Egnatius Celer philosophus, de quo v. ad III. 116. seqq. vel potius M. Regulus, delator omnium hujus ævi famosissimus, de quo v. Tac. Hist. IV. 42. Plin. Ep. I. 5. et 20. II. 11. et 20. IV. 2. et 7. VI. 2. Fortasse tamen poeta non ad unum aliquem respexit delatorem, sed ad plures, quorum numerus tum in dies fere crescebat, quique non modo ab aliis, sed alter quoque ab altero, timebantur; unde v. 35. *quem Massa timet* cet. quæ verba ad Regulum proprie spectare non probari potest e Plin. Ep. I. 5. 3. et 15. Ad Heliodorum ea referrem, si aliunde mihi constaret, quod vetus Schol. tradit, non modo L. Junium Silanum ab hoc philosopho Stoico delatum, sed etiam illo deferente Massam et Carum occisos esse, ejusque futuram delationem ita metuisse, ut ei dederint munera. *nobilitate comesa*, bonis suis spoliata. *rapturus*; in gratiam Imperatorum, et sui quoque commodi causa: nam delatores in partem prædæ veniebant. *Massa* Bebius vel *Bæbius*, et Metius l. Mettius *Carus* de-

Digitized by Google

Et cito rapturus de nobilitate comesa,
Quod superest, quem Massa timet, quem munere palpat
Carus, et a trepido Thymele submissa Latino?
Quum te submoveant, qui testamenta merentur
Noctibus, in cœlum quos evehit optima summi
Nunc via processus, vetulæ vesica beatæ?
Unciolam Proculeius habet, sed Gillo deuncem: 40
Partes quisque suas ad mensuram inguinis heres
Adcipiat, sane mercedem sanguinis, et sic
Palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

latores, notissimi ex Tac. Hist. IV. 50. et Agric. c. 45. Plin. Ep. I. 5. III. 4. VI. 29. VII. 19. 27. 33. al. *quem palpat*, cui blanditur. 36. *Latinus*, mimus, gratissimus Domitiano, et *Thymele*, si non uxor ejus, certe mima et optima saltatrix, de quibus v. inf. VI. 66. VIII. 197. Sueton. Domit. 15. et Martial. I. 5. IX. 29. Mulieri nomen ab arte scenica inditum putant: nam Θυμέλη dicitur pulpitum s. ara theatri, vel hujus pars, ad scenam, ubi cani et saltari solebat. *submissa*, vel sensu obsceno, ad coitum, vel simpl. pro missa, ut muneribus eum placaret, aut facundia et blanditiis. 37. *submoveant* justa hereditate. *Noctibus*, nocturno coitu, concubitu; unde *noctem orare, promittere, negare, pacisci*. 38. *evehit in cœlum*, ad summam opulentiam, dignitatem et felicitatem. *optima summi nunc via processus*, nunc optima vel facillima, brevissima ac tutissima via ad consulatum, summum honorem, *vesica*, cunnus, (ut κύστις et κύστη, v. c. ap. Aristoph. Lysistr. 956.) *vetulæ beatæ*, divitis, (ut εὐδαίμων, μακάριος, μάκαρ) h. e. amor anus vel viduarum divitum, quas lucri causa sectabantur multi. cf. ad IV. 4. *Processus* felix eventus, fortuna: sed *procedere* etiam proprie dicitur solennis Consulum pompa, qua primo initi magistratus die ex ædibus suis in Capitolium deducebantur. Cf. de hoc *processu* consulari ad Sil. VI. 444. et inpr. Eckhel. doctrin. num. vett. P. II. Vol. VIII. p. 335. seq. 40. Constructio verborum, quoties hunc locum legi, me obfendit. Forte pro *habet* legendum *hebes*, h. e. ad Venerem minus aptus, vel propter immoderatum ejus usum jam viribus exhaustus et enervatus. Ita et hæc verba v. 40—44. ut reliqua inde a v. 32. pendent e conj. *quum*, et v. 44. signum interrog. ponendum. 40. 41. Assis partes sunt *uncia, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bessis, dodrans, dextans, deunx*, et, quum percommoda esset in computationibus totius in XII partes distributio, etiam aliæ res, inpr. hereditates, ad assis modum dividebantur; unde *heres ex asse*, cui tota hereditas, *ex uncia*, cui duodecima ejus pars, *ex unciola*, cui ne hæc quidem tota, *ex deunce*, cui undecim ejus partes obveniebant. *Proculeius* male, et *Gillo* bene mentulatus, adulteri, sed ignoti. Ille saltem non est idem, cujus inf. VII. 94. mentio fit, vel ad quem exstant Cic. Epist. ad Div. XIII. 30. seq. *mercedem sanguinis* coitu exhausti, vel seminis, quod ex digestione sanguinis gignitur, profusi et amissi, roborisque adeo corporis inminuti. 43. *Palleat*, debilitatus intemperato coitu et decoloratus. *ut nudis pressit qui calcibus anguem*; imitatio Virg. Æn. II. 379. seq. et Ovid. Fast. II. 341. vel Homeri Il. III. 33. sq.—44. Commentarii instar sunt verba Suet. Calig. 20. *Caligula instituit in Gallia, Lugduni, certamen Græcæ Latinæque facundiæ, quo ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorumdem et laudes componere coactos; eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.* Lugduni etiam *ara* fuit, ad confluentem Araris et Rhodani, Augusto dedicata. v. Dio LIV. Strab. IV. Suet. Claud. 2. *rhetor* h. l. orator, ut passim.

Digitized by Google

Quid referam, quanta siccum jecur ardeat ira,
Quum populum gregibus comitum premit hic spoliator
Pupilli prostantis? et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia numis?)
Exsul ab octava Marius bibit, et fruitur Dis
Iratis; at tu victrix provincia ploras?
Hæc ego non credam Venusina digna lucerna?
Hæc ego non agitem? sed quid magis Heracleas,

45. seq. Quis non indignatione ad satiras scribendas excitetur, quum tot vitia sceleraque vigere videat? *Jecur ira* vel *bile ardere, fervere, uri, tumere* dicitur: nam gravi ira acerrimus excitatur motus ebullientis sanguinis et potissimum oleosarum ejus partium, a quibus bilis in jecinore secernitur, quo fit, ut jecur extendatur, et bilis largius ex eo effluat. Hinc et ortæ loquendi formulæ: *rabie corda tument, iram coquere, esse in fermento,* חמץ, οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, πίπτειν s. πίσσειν χόλον et κήδεα, φλεγμαίνειν ὑπὸ χολῆς. Cuivis vero adfectui propriam fere sedem adsignabant veteres; iracundiæ in felle aut corde, gaudio in splene, amori in hepate, libidini in lumbis, omnibus, at præcipue libidini ac iræ, in jecinore, sanguinis officina. Cf. ad III. 188. VI. 314. 648. VII. 117. XIII. 14. 181. 182. et Mitscherl. ad Hor. Od. I. 13. 4.

46. Tutor pupillum omnibus exuit bonis; quo fit, ut hic *prostet*, corpore quæstum facere paupertate cogatur, ille vero, alienis pecuniis locupletatus, magna per urbem pompa incedat, vel clientum servorumve gregibus stipatus lectica gestetur, et sic populum *premat* s. urgeat. *comites* non tam servi, quam, ut v. 119. clientes, qui officium patronis præstabant non tantum salutando et obcurrendo, sed etiam deducendo et comitando, unde et præcedere, et lateri hærere, et subsequi solebant. Pro *pupilli prostantis* conjicere possis *plorantis*. Sed hoc miserationem tantum, illud summam simul indignationem movet, et hoc Horatii, illud Juvenalis ingenio aptius est.

47—50. Marius Priscus, Africæ Proconsul, provinciam expilaverat, et ob innocentes tam condemnandos quam interficiendos a solo Martiano DCC millia adceperat. Quum itaque ab Afris, quorum causam agebat Plinius junior, a. U. C. 853 repetundarum adcusaretur; Cornutus Tertullus Cos. designatus, in cujus sententiam plerique senatores discedebant, hanc pecuniam ærario inferendam, et Mario Urbe Italiaque interdicendum censebat. Cf. inf. VIII. 59. seq. 120. seq. et inpr. Plin. Ep. II. 11. et 12. *Judicium* itaque hoc non modo iniquum fuit, sed etiam *inane*, quod neque provincialibus quidquam profuit, quoniam repetita pecunia ipsis non reddita est, sed in ærarium delata, (unde mox *victrix provincia ploras*) neque Mario multum nocuit: is enim *infamiam*, damnatione et exsilio sibi adspersam, nihil curabat, quia non omnem, qua spoliaverat provinciales, pecuniam iis restituere coactus erat, sed retinuerat tantum, ut nunc lautius in exsilio, quam olim Romæ, vivere posset. 49. *ab octava hora bibit:* nam Romæ heluones jam ante nonam horam cœnare solebant. Cf. inf. ad VI. 418. *Fruitur diis iratis*, gaudet ira deorum, h. e. damnatione, qua scilicet a rebus gerendis negotiisque publicis remotus, et tantum otii nactus est, ut genio suo nunc magis quam antea indulgere possit. Similiter Juno de Hercule ap. Senec. in Herc. Fur. 34. *Superat et crescit malis, iraque nostra fruitur, in laudes suas mea vertit odia.* Iræ autem deorum tribui et ab ea repeti, quidquid mali atque adversi contingat hominibus, ut bona a *diis propitiis*, vix est quod moneam. *victrix*, verbum forense, ut *victor, vincere judicio, vincere causam*. 51. *lucerna Venusina*, satira, quales Horatius composuit, vel studio et lucubrationibus Horatii, qui satiras scripsit, cujusque patria fuit Venusia s. Venusium opp. in confinio Lucaniæ et Apuliæ situm. 52. *agitem*, insecter, perstringam, notem; vel simpl. persequar, pertractem. *Sed quid*, cur, (ut τί pro διατί) scil. agitem, *magis Hera-*

Digitized by Google

Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Quum leno adcipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,
Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso;
Quum fas esse putet curam sperare cohortis,
Qui bona donavit præsepibus, et caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: (puer Automedon nam lora tenebat,
Ipse lacernatæ quum se jactaret amicæ)

deas cet. quomodo magis conveniat scribere fabulas de Hercule, Diomede cet. quæ satis notæ sunt, et a poetis, tam optimis quam pessimis, pertractari solent? Nonne multo utilius est, satiras scribere, quam hæc fabulosa persequi et repetere? Cf. sup. v. 7—14. *Heracleas*, Ἡρακλείας fabulas. *mugitum Labyrinthi*, fabulam de Theseo et Minotauro, in labyrintho incluso et mugiente. *mare percussum puero*, fabulam de Icaro, Dædali filio, altius volante et in mare Icarium decidente, quæ vel tironibus nota est ex Ovid. Met. VIII. 195. seqq. ubi et de *fabro volante*, h. e. Dædalo, summo artifice, agitur, qui propr. non alarum sed velorum usu, quem primus invenit, per mediam Minois classem incolumis aufugit. De ejus artibus operibusque v. Heyne ad Apollod. p. 890.

55—57. En summam morum turpitudinem! *Leno* est ipse maritus, qui cupidus pecuniæ pudicitiam uxoris suæ vendit, et, mœcho cum ea concumbente, vel sursum spectat, vel vigilans stertit, velut ebrius *ad calicem*, h. e. altum somnum similat, ut Cipius vel Cepius ille παραβύστου, de quo v. Erasm. et Fest. in proverbio, *non omnibus dormio*. *Doctus spectare lacunar*, ut fere *tectum intuentes* ap. Quintil. II. 11. 4. ubi Spalding hæc notavit: "Nihil aliud significari puto, quam desidem nihil agentis, neque in certam rem animum intendentis, gestum, qualis solet esse eorum, qui, quum acriter videntur aliquid intueri, ne cogitant quidem de eo, quod cum maxime spectant. Eodem redeunt Juvenalis verba. Similat enim jucundus iste maritus et uxori commodus, se, nescio quid nugarum agitantem totumque in illis, quæ fiant, non adtendere; quamquam id quoque, quod *sursum* spectat, magis eum avertit abtis, quæ *humi* peraguntur." Cf. inf. ad VI. 140. 141. Ovid. Amor. II. 5. 13. 14. Plut. in Erotico p. 759. 760. (ed. Reisk. T. IX. p. 45.) Suet. Aug. 69. Horat. Od. III. 6. 29. seq. ubi v. Acron. et Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. II. p. 350. *Leno adcipit mœchi bona*, ipse maritus leno subcedit adultero, heres, ut per fideicommissum res adulteri ad adulteram veniant; Schol. Ita, fraudem legi faciebant: nam Domitianus, teste Sueton. c. 8. *probrosis feminis lecticæ usum ademerat, jusque capiendi legata hereditatesque*: quo spectant h. l. verba, *mœchi bona capiendi jus nullum uxori*. 56. *Lacunar*, tectum triclinii cælatum aut pictum, e tabulis ligneis; de quo v. Ernesti clav. Cicer.

58. *curam cohortis*, tribunatum militum, (v. Lips. Mil. Rom. II. 9.) vel præfecturam cohortium prætorianarum. *bona donavit*, insumsit, inpendit, *præsepibus*, equis alendis. *caret omni majorum censu*, quem dilapidavit. In gratiam Neronis multos nobilium aurigandi studio captos fuisse, nota res est. *pervolat citato axe*, curru. *Flaminiam* viam, omnium antiquissimam, et celeberrimam, Roma per Etruriam Arimino tenus a C. Flaminio Censore A.U. DXXXIII. perductam, (Strab. V. p. 333.) et ab Augusto munitam: (Sueton. c. 30.) a qua diversa est alia, quam C. Flaminius Consul a Bononia ad Arretium stravit, teste Liv. XXXIX. 2. *puer Automedon*, Fuscus, vel alius, nescio quis? auriga Neronis, ut *Automedon*, ἡνίοχος Achillis, de quo v. Homer. Il. Ψ. 145. seq. Virg. Æn. II. 477. et al.— 62. *Ipse* Nero: nam *ipse*, ut, αὐτὸς et ἰσῶνες, sæpe auctoritatis et

Digitized by Google

Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? quum jam sexta cervice feratur
Hinc atque inde patens, ac nuda pæne cathedra,
Et multum referens de Mæcenate supino
Signator, falso qui se lautum, atque beatum

reverentiæ significationem habet, et hinc ita *magister* dicitur, quum discipulus, (unde illud Pythagoreorum αὐτὸς ἔφα) *dominus*, quum servus, *imperator*, quum miles loquitur, *patronus*, si de clientibus, *animus*, si de corpore agitur, *Imperator* e. s. p. ubi ex oppositione intelligi potest, ad quod referatur. *Jactare se amicæ*, quod jam Casaub. ad Pers. IV. 15. monuit, est fere Græcorum ὀρχίζεσθαι et καλλωπίζεσθαι, vel translatum a pavonibus, qui, quum picta pandunt spectacula cauda collumque incurvant, creduntur jactare se feminis easque voce sua ad Venerem tum inlicere. Cf. ad Liv. III. 1. not. 3. *Lacerna*, habitus virilis, non muliebris; unde *amica lacernata* per ludibrium dicitur puer vel vir, qui amicæ loco habetur; (ut fere *sponsæ turpes* inf. v. 78.) significatur enim h. l. Sporus, quem puerum Nero, teste Suet. c. 28. *exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est, atque cum dote et flammeo, nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se, pro uxore habuit: quemque, Augustarum ornamentis excultum lecticaque vectum, et circa conventus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans.*

63. Ab hoc versu pendent et v. 55—62. et v. 64—68. Oratio, etiam abrupta illa v. 64. egregie adfectui convenit indignationis, quem tota pæne satira spirat: est tamen magis oratoria quam poetica, inpr. ob frequentissimam repetitionem conjunct. *quum* a v. 22—64. *Nonne libet*, impetus mihi sit, *ceras*, tabulas ceratas, *capaces*, quæ multa capiant, h. e. amplas, *implere* versibus, carmine satirico, *medio quadrivio*, in ipsa via, ubi hujus carminis materia obcurrit, et quidem in quadrivio, ubi quatuor viæ, adeoque plura eo carmine digna, et ab omni parte, sub adspectum veniunt. Ibi itaque summus etiam scribendi impetus est summaque ira et indignatio, quæ defervescunt demi, ubi memoria repetimus, quæ oculi viderunt, et e tam multis jam quadam animo effluxerunt.

64. Lecticam vel sellam, et quidem laxiorem, ditiorum ac potentiorum, ferebant servi (lecticarii) plerumque *sex*, nonnumquam octo: unde illa *hexaphoros*, hæc *octophoros* dicebatur. Minutam et artam, tenuiorum, vel duo servi portabant; de quo v. inf. IX. 142. seq. Cf. Lips. Elector. I. 19. *Hinc atque inde patens signator*, homo, qui aperta, et *pæne nuda*, non tecta, vectus sella ab utraque parti conspici potest et cupit, quod superbi et impudentis est. *cathedra*, ut καθέδρα, sella, plerumque muliebris. Sellam a lectica ita diversam fuisse suspicabatur Lipsius l. l. ut illa ad sedendum, hæc ad jacendum aptior, et in illa cervical tantum, ad caput reclinandum, in hac vero lectus fuerit. (Cf. VI. 353. ubi tamen *cervical* de toto lecto accipi potest.) Idem observat, ante Claudium Imp. semper lecticæ, et post eum plerumque sellæ mentionem fieri. Sellæ vel lecticæ apertæ forma (ut verbis Lipsii utar) simplex, asseres aliquot compacti, qui capere pulvinum oblongum possent, in quo homo porrectus jaceret (cf. inf. ad III. 245. et VII. 132. ubi *asser* pro ipsa lectica) et pedes quidam breviores, quibus lectica deposita insisteret: eadem omnia in lectica tecta, nisi quod hæc majorum deliciarum fuit, contraque adspectum hominum sive injurias aëris clausa undique ac munita, et quidem pellibus atque velis, (s. plagulis, quæ dimoveri poterant) ad fenestras obpansis. Cf. inf. III. 242. et IV. 21.

66. *multum referens*, exprimens, imitans, *de Mæcenate*, h. e. ei simillimus. *Supinus* s. *resupinus* dicitur, qui vel supinus in lecto jacet, adeoque tum socors, otiosus et negligens, tum mollis et delicatus, vel qui supinus incedit, erecto corpore et oculis cœlum intuentibus, adeoque superbus. *Supinus* Mæcenas h. l. dicitur, ut inf. XII. 39. *tener*, et sp. Vellei. I. 88. *Mæcenas otio et mollitiis pæne ultra feminam fluens.* De mollitie ejus in habitu, oratione et tota vita v. Senec. Ep. XIX. CI. CXIV. et CXX. Quintil. X. 4. Plin. XIV. 6.

Digitized by Google

Exiguis tabulis et gemma fecerat uda?
Obcurrit matrona potens, quæ, molle Calenum
Porrectura, viro miscet sitiente rubetam,
Instituitque rudes melior Locusta propinquas
Per famam et populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum,
Si vis esse aliquis: probitas laudatur et alget.

67. *Falsum* in jure Rom. dicebatur corruptio, inpr. testamenti, et notissima est lex Cornelia de *falsis*, adversus *falsarios* lata. *Lautus*, qui laute, delicate et magnifice vivit. *beatum*, divitem, ut sup. v. 39. *Exiguis tabulis*, paucorum verborum, quibus falsarius se heredem ex asse scripsit; ut *breviter* XII. 125. *gemma uda*, annulo signatorio, cui gemma est inserta, et qui saliva humectatus inprimitur ceræ, ne eam ad se trahat. Cf. ad XIII. 138. 139.

69. *Calenum* vinum a Caleno s. Calibus, Campaniæ opp. sic dictum, pro quovis generoso. Ei tamen, ut et Cæcubo, sua ætate nullum amplius honorem fuisse dicit Plin. XIV. 6. *molle* scil. vetustate, vel quod vini novitii acritudinem exuit, mite, lene, ut *durum* vinum dicitur acre vel austerum. Sic et οἶνος μαλακὸς, et contra σκληρός. *rubetam*, ranam, a rubis et vepribus, in quibus degit, ita dictam, et venenatam; unde h. l. et inf. VI. 659. pro veneno ponitur. Cf. III. 44. Plin. VIII. 31. XXV. 10. XXXII. 5. 6. *matrona potens*, Agrippina, Neronis mater et Claudii Imp. uxor, cui tam a marito, quam a filio, summa rerum permissa, (v. Tac. Ann. XII. 7. 22. 25—27. 42. XIII. 5, 12. Suet. Ner. 9.) quæque Claudium veneno necavit, quod notum ex Tac. Ann. XII. 67. Suet. Claud. 44. et al. Verba autem h. l. sic jungenda: *matrona potens, quæ viro sitiente miscet rubetam, porrectura ei molle Calenum.*— 71. *et Locusta melior*, veneficii peritior, *instituit*, docet, *propinquas rudes*, inperitiores veneficii, *efferre* cet. nisi malis: *matrona, quæ miscet rubetam, et propinquas instituit* tamquam *Locusta melior* h. e. venefica peritior, ut ἀμείνων et κρείττων. *Locusta*, venefica notissima ex Tac. Ann. XII. 66. XIII. 55. et Suet. Ner. 33. 47. *efferre* domo mortuos, et quidem h. l. veneno necatos, sepelire, ut inf. VI. 175. 567. et XIV. 220. Hinc h. l. conseq. pro antecedente *efferre* pro necare veneno. *nigros*, veneno sublatos, ab effectu, et colore lurido lividoque, quem venenum efficit iisque inducit; (quo sensu *pocula nigra* dixit Propert. II. 27. 10.) nisi *nigros* referre malis ad efferendi ritum in toga nigra. *Per famam*, ne clam quidem, sed palam, fama rei vulgata. *per famam et populum*, per confertam multitudinem populi, de hoc scelere ac funere confabulantis.

73. 74. Hoc nunc hominum vulgare est dictum, hæc est communis populi sententia! Vel poeta animo commotus et indignatione incensus civibus suis consilium dat, adcommodatum moribus illius ævi ac civitatis. Cf. inf. VI. 557—564. et Plin. Ep. II. 20. extr. *Gyarus* s. Gyara et Gyari, *brevis* insula, h. e. parva, et admodum sterilis, asperrimaque fere insularum Cycladum in mari Ægæo, (hod. *Calai'o* s. *Caloiera*, vel potius *Jura*, inter Andrum et Ceam ins. Cf. Tournefort Voy. au Levant, Lettre VIII.) in quam damnati Imperatorum temporibus relegari ac deportari solebant: (v. inf. VI. 563. 564. X. 170. Tac. Ann. III. 68. 69. IV. 30.) ut alii in Seriphum, (inf. VI. 564. X. 170. Tac. Ann. II. 85. IV. 21.) Amorgum, Donusam, Pandatariam, Planasiam, Oases Ægypti, aliasque steriles et saxosas insulas, ubi fame enecabantur. *Gyari* itaque h. l. pro quavis ejusmodi insula, et pro pœna relegationis atque deportationis, de qua v. Heyne Opusc. Acad. Vol. IV. p. 268. seq. 74. *Si vis esse aliquis*, h. e. in honore et pretio, ut ap. Cic. ad Att. III. 15. et Perz. I. 129. Nam *aliquis* est *magnus, eximius, insignis quis*, qui ceteris præstat, et eximiæ est dignitatis, ut τὶς id. qd. μέγας; v. c. δοκῶν μὲν τὶς εἶναι, ἂν δ' οὐδείς ap. Arrian. Epict. II. 24. In aliis libris eodem sensu, sed minus docte, legitur *si vis esse aliquid*, ut εἶναί τι, et contra οὐδὲν εἶναι vel οὐδέν. *Probitas*, virtus, *lauda-*

Digitized by Google

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, et stantem extra pocula caprum.
Quem patitur dormire nurus conruptor avaræ,
Quem sponsæ turpes et prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio versum,
Qualemcumque potest, quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion, nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem adscendit fortesque poposcit,

tur ab omnibus, etiam a malis, quia tam pulcra est, sed nihilo secius *alget*, frigore, h. e. fame urgetur, eget, non magnum fructum adfert, nec meritis adficitur præmiis.

75. 76. Per scelera vero divitiæ parantur; ea nunc opes adferunt et honores. *debent*, adcepta referunt nunc homines, qui ea possident. *hortos* amplissimos et magnificos, in quibus sunt villæ, aliaque ædificia, ambulationes, piscinæ, lacus, fontes salientes, nymphæ, statuæ, cet. Nam hi proprie *horti* dicebantur, ut minores *viridaria* et *nemora*. *Prætoria* sunt villæ, vel quævis ædificia magnifica, palatia, ut inf. X. 161. *mensas* marmoreas, eburneas, et inpr. citreas, ex Africæ silvis advectas, quas Romani insano pretio emebant. *Argentum vetus*, vasa argentea, a vetere quodam artifice elaborata. *stantem extra pocula*, exstantem, in cælatura prominentem, *caprum*, ejus signum, h. e. pocula, in quibus sunt *emblemata*, sigilla περιφανῆ s. eminentia, statuis similia, et extrinsecus adligata, ut in aliis *crustæ*, πρόστυπα, quæ non, ut illa, totam ex omni parte rem, sed unum modo ejus latus ostendunt, neque admodum eminent. Cf. Martial. VIII. 51. 9. et Ovid. Met. V. 81. XII. 235.

77. *dormire*, silere, neque ad satiram scribendam inpelli. *conruptor*, stuprator, *nurus*, ipse socer. *avaræ*, quæ pecuniæ cupida se conrumpi, et pudicitiam suam muneribus expugnari ab adultero (qui inde propr. *conrupto* dicitur, passa est.

78. *sponsæ turpes*, viri viris nubentes. Cf. sup. ad v. 62. et inf. II. 117. 134. *Prætextati* vocabantur, quicumque prætexta (toga alba, cui purpura vel limbus purpureus erat prætextus) utebantur, inpr. magistratus, sacerdotes et pueri ingenui ac nobiles, qui eam anno vitæ XVI cum toga virili permutabant.

79. *Si natura negat* versuum faciendorum facultatem: nam, ut verba Cic. pro Arch. c. 8. mea faciam, *ceterarum rerum studia et doctrina, et præceptis, et arte constant: poeta natura ipsa valet, et mentis viribus excitatur, et quasi divino quodam spiritu inflatur. indignatio*, quam tot tamque varia flagitia, ubivis visa, vel comperta et vulgata, movent. *versus, quales ego, vel Cluvienus* facit: illud modeste dictum, hoc salse et more poetarum satiricorum, qui sæpe in transitu aliquem obliquo pungunt ictu. *Cluvienus*, vel fictum vel verum nomen mali poetæ, cujus non alibi fit mentio.

81—86. His versibus, proœmii loco scriptis, continetur argumentum et summa omnium, quæ poeta in carminibus suis dicere atque pertractare constituit. *Quidquid agunt* et egerunt homines, ex *quo* tempore *Deucalion* cet. h. e. inde ab ultima hominum memoria, a veræ et certioris historiæ initiis usque ad hæc tempora. Sic inf. XV. 30. *a Pyrrha*.

81—84. Cf. Ovid. Met. I. 260—415. et Heyne ad Apollod. p. 88—97. *nimbis*, imbribus, *æquor tollentibus*, augentibus aquarum copiam. *Navigio* rudi, quod auctores Græci κιβωτὸν et λάρνακα, (Moses Gen. VI. 14. seq. תבה) Ovidius *parvam ratem* adpellat, qualis in Apamensium numis conspicitur. *montem*, Lycoream Parnassi. v. Heyne l. c. *sortes*, responsa oraculi Delphici, quod, ut alia, olim etiam edebatur per *sortes*, h. e. per fabas nigras et candidas, vel glebulas, vel pumices, sed inpr. per tesseras s. talos, et calculos, (κλήρους, ψήφους, κύβους, ἀστραγάλους, πεσσοὺς, θριὰς,) vel tabellas, versibus aliisve notis inscriptas, quæ in urnam, s. situlam conjiciebantur,

Digitized by Google

Paulatimque anima caluerunt mollia saxa,
Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas:
Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.
Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? Neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.
Prœlia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! Simplexne furor sestertia centum
Perdere, et horrenti tunicam non reddere servo?

unde sortes ducebat vates; de qua κληρομαντείᾳ, s. ψηφομαντείᾳ cet. vid. Potter. Archæol. II. 16. et Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. 45. *Oracula verius dicuntur, quæ vaticinationes funduntur, sed et sortes, quæ ducuntur*, Cic. de Div. II. 33. Romani *sortes* adpellabant quævis oracula eorumque responsa, tam per sortes, quam ore edita, quoniam illa oraculorum genera ils sola fere nota et vicina erant, v. c. sortes Prænestinæ, Antiatinæ cet. Sed h. l. *sortes* etiam proprio sensu adcipere licet. Ceterum alii Apollinem, alii Themidem, (quæ post Tellurem et ante Apollinem responsa Delphis dedisse traditur) alii ipsum Jovem a Deucalione consultum memorant. *anima*, cujus naturam multi olim philosophi igneam esse putabant, *caluerunt mollia saxa;* quæ fabula, ut aliæ, ex inepta etymologia orta, quum vetus quidam poeta λαὸς ex λάας duxisset: v. Heyne I. l. p. 95. et Hermanni Mythol. T. II. p. 305.— 84. Rigaltius in Diss. de Sat. Juven. monet, his verbis subtiliter innui, futile esse ac perabsurdum, quod poetæ fabulentur de sanctitate morum, ob quam Deucalion et Pyrrha servati sint tamquam exempla reparandæ posteritati, neque castam fuisse Pyrrham, sed potius magam et lenam.

86. *discursus*, studia hominum, divitiarum, gloriæ honorumque cupidorum, multisque propterea variisque laboribus distentorum. *farrago*, argumentum varium et mixtum; proprie pabulum quadrupedum, e tritici genere.

87. Cf. inf. v. 147. sq. VI, 292. sq. et Horat. Od. III. 6. 17. sq. 45. sq. *Quando major avaritiæ patuit sinus*, metaphora petita a sinu vel velorum, ventos excipientium, vel togæ, in quo pecunia sive marsupium e collo pendens aliæ que rescondebantur. *quando alea*, insana ludendi cupido *hos* et tot *animos* occupavit? vel potius, quando alea tantum adfectus, studii et cupiditatis habuit, h. e. quando hæc ludendi cupiditas tam insana fuit? Abrupta oratio adfectui consentanea est. *Alea* (quo voc. omnis designatur ludus, qui fortuna magis quam arte regitur, nobisque *Hazardspiel* dici solet) Romæ et turpis erat et legibus vetita: sed ipsi quoque Imperatores nullo lusus genere magis quam hoc oblectabantur exemplumque dabant. 89. *Loculi*, capsula vel crumena, quæ aliquam pecuniæ summam continet. 90. *Ad casum*, fortuitum ludum, fortunam, *tabulæ*, aleæ, in quo lusu tali vel tesseræ in abacum seu *tabulam* lusoriam mittuntur. Cf. inf. ad XIV. 5. *posita*, adposita in ludo, ut nos: *aufs Spiel setzen*. *Arca*, theca numaria, in qua, quidquid pecuniæ numeratæ aliquis habet, reconditur. 91. *Dispensator* et curator rei familiaris, *οἰκονόμος*, post actorem princeps servorum, qui domino est a rationibus adcepti et expensi, pecuniamque *dispensat*. Cf. VII. 219. *armigero*, domino ludenti *arma* h. e. talos, (ut inf. XIV. 5.) ludi instrumenta, vel h. l. inpr. pecuniam, subministrante: metaphora a bello petita, unde et *prœlia* pro rixis, jurgiis. 92. *Simplexne furor* est, num parva tantum vel una insania est? Verba non dispensatoris, dominum perdentem objurgantis, sed ipsius poetæ, ut reliqua. *horrenti* frigore *reddere*, dare.

Digitized by Google

Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secreto cœnavit avus? Nunc sportula primo
Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem prius inspicit, et trepidat, ne
Subpositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus adcipies. Jubet a præcone vocari
Ipsos Trojugenas: nam vexant limen et ipsi
Nobiscum. Da Prætori, da deinde Tribuno:
Sed libertinus prior est. Prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere, quamvis
Natus ad Euphraten, molles quod in aure fenestræ

94. *Quis avus*, quis e majoribus nostris? *totidem villas*, quod nunc multi exstruxerunt. Villarum Rom. multitudo, magnificentia et amplitudo a multis descripta. *secreto*, privatim, solus, sine hospitibus, *septem cœnavit fercula:* (ut *patinas* Hor. Epist. I. 15. 34.) nam, quod Servius ad Virg. Æn. I, 637. e Catone notavit, *in atrio et duobus fereulis epulabantur antiqui. Ferculum*, vel quodvis ciborum genus et quævis patina; vel patinæ, quæ simul adponuntur in mensa, missus ciborum carniumve: quam propriam vocis vim esse docet Nonius.

95. sqq. Nobiles Romani non aliquando, ut olim, pauperiores clientes, ad justam s. rectam cœnam invitabant, sed propter quotidiana salutationum officia *sportulam* dabant s. sportellam, h. e. corbulam, quæ vel cibaria, (et quidem, ut putant, qualia nos vulgo *kalte Küche* vocamus) vel centum quadrantes continebat. Conf. inf. v. 120. III. 127. sq. 249. sq. *primo limine*, in prima ejus parte, ante fores ædium et atrium, in vestibulo. 96. *parva*, nam sportula in dies inminuebatur. *sedet* stat, adponitur. *rapienda*, a famelicis, qui eam non distribui patiuntur, sed alter alteri præripiunt. *Turbam togatam* poeta non eo sensu, quo Virg. Æn. I. 282. *Romanos rerum dominos gentemque togatam*, (ut res Romano cive indigna significetur) sed contemtim dixisse videtur. Nam Cæsarum temporibus toga non amplius vulgo in usu erat, neque fere gestabatur nisi a pauperibus et plebeii vel tenuioris ordinis hominibus, clientibus, servis, causidicis et meretricibus, qui inde passim *togati* et *togatuli* vel poetis *togæ* vocantur.— 97. *Ille* dominus patronusque sordidus, (v. sup. ad v. 62.) ad quem etiam *ne trepidat* et *jubet* v. 99 referendum est.— 98. *Subpositus*, qui, inter clientes non receptus, in eorum numerum inrepere conatur. 99. *Adnosci* dicitur, qui olim notus fuit, *cognosci* ignotus. 100. *Trojugenas*, viros nobilissimos, a Trojanis adeoque omnium antiquissimis familiis originem ducentes, aut certe se ducere gloriantes. Cf. inf. VIII. 41. seq. 46. 56. 181. XI. 95. *Limen vexare, δωῶς* pro frequentare, ut *l. terere* ap. Martial. X. 10. 2.— 101. *nobiscum* pauperibus clientibus et plebeiis. *et ipsi*, nobilissimi quos hujus rei pudere debebat: sed multi eorum ad incitas erant redacti. Cf. III. 128. seq. *da* primam sportulam *Prætori, da deinde* alteram *Tribuno: sed libertinus prior est*, primus adcipiat sportulam. Hæc sunt verba domini s. patroni, qui ea servo dicit, sportulas distribuenti. 102. *Prior ego adsum*, adfui, ad limen veni, *inquit* libertinus, cujus verba sunt v. 102—109. Ceterum tirones caveant, ne *libertinos* putent esse libertorum filios, quum potius iidem sint qui liberti, et adjecto patroni nomine *liberti* dicantur. 104. *Natus ad Euphratem*, in Armenia, vel Cappadocia, vel Mesopotamia, vel Syria, ex quibus regionibus multi servi Romam ducebantur. *quamvis natus ad Euphraten*, etsi olim servus fui. *Fenestræ* quævis dicuntur foramina, aperturæ, fissuræ; et aures propr. sunt *molles*. Aurium autem perforatio servitutis signum fuit apud multos Orientis populos. *arguerint*, probarent, in-

Digitized by Google

Arguerint, licet ipse negem? Sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura major
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante et Licinis. Exspectent ergo tribuni:
Vincant divitiæ: sacro nec cedat honori,
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis;
Quandoquidem inter nos sanctissima Divitiarum
Majestas: etsi funesta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas numorum ereximus aras,
Ut colitur Pax atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
Sed quum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est,
Et panis fumusque domi? Densissima centum

dicarent. 105. *Tabernæ quinque* (v. ad Liv. III. 27.) a me locantur, et quotannis mihi *parant*, reddunt, fenerant, ut statum reditum præstant *quadringenta* sestertia, censum equestrem, de quo v. inf. ad XIV. 323 seq. *purpura major*, consulatus, (ut *toga major* ap. Claud. in IV. Consul. Honor. v. 656.) vel tunica laticlavia, h. e. dignitas senatoria, ut *purpura latior* ap. Plin. *p. felix* ap. Martial. VIII. 8. 4. aut *latus clavus* ap. Plin. Ep. II. 9. et contra *angustus clavus* pro ordine equestri ap. Vellei. II. 88. 107. *custodit*, pascit, *oves conductas*, alienas, vel potius in agro, quem conduxit. 108. *Corvinus* pro quovis nobilissimo, ad inopiam redacto. (cf. ad VIII. 5.) 109. *Pallas*, Claudii libertus, cujus potentia et divitiæ satis notæ. v. Suet. Claud. 28. Tac. Ann. XII. 53. XIV. 6. al. In gente *Licinia* familiæ erant ditissimæ, inpr. Licinii f. Licini Calvi Stolones, pater ac filius, (v. Liv. VII. 16.) et Crassi, cognomine etiam *Divites* dicti. Sed prædives etiam fuit Licinius, Augusti libertus, de quo v. vet. Schol. ad h. l. Dio Cass. LIV. Sen. Ep. 119. 120. Pers. II. 36. Is h. l. innui videtur: nam cum Pallante conjungitur, et verba sunt libertini.

109. seqq. Verba poetæ indignantis inpudentem adrogantiam hominis, qui servus quondam fuerit, et temporum suorum conditionem, quibus divitiæ dent honorem et plus meritis valeant. 110. *sacro honori*, tribuno, homini sacrosancto, quod vel tironibus notum ex Liv. II. 33. III. 19. 55.— 111. *pedibus albis*, h. e. creatis vel gypsatis, quod signum erat et indicium servorum trans mare ex barbaris terris advectorum, qui vilissimo pretio vendebantur.

113. seq. *Pecunia* a Romanis quidem in Deos relata, sed neque ara, neque templum ei exstructum. *funesta*, exitiabilis. 116. *salutato nido*, *augurio* pro inviso; nam proprie *templum*, *Dii*, *numen*, *augurium salutari* dicuntur. *crepitat Concordia*, satirice pro: Concordia, in cujus templi, vetustate conlabsi, fastigio ciconia nidum posuit, et, ubi pullos revisit, rostro *crepitat*.

117. seq. Si vel *summus honor*, h. e. summi magistratus tam sordide et sine omni pudore sportulam petunt, quia id non minus quæstuosum quam commodum est; *quid facient comites* h. e. cur sportulam petere erubescant pauperes clientes, *quibus hinc est*, paratur, emitur, *toga* cet. i. e. quibus sola sportula et cultum et victum suppeditat? Cf. Martial. III. 30. et X. 10. *rationibus* adcepti. 119. *comites*, clientes, ut sup. v. 46. ubi v. not. 120. *fumus domi*, ligna, et quidem, qualia pauperibus emenda sunt, non ea, quæ Mar-

Digitized by Google

Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida vel prægnans, et circumducitur uxor.
Hic petit absenti, nota jam callidus arte,
Ostendens vacuam et clausam pro conjuge sellam.
Galla mea est, inquit. Citius dimitte. Moraris? 125
Profer Galla caput. Noli vexare, quiescit.
Ipse dies pulcro distinguitur ordine rerum:
Sportula, deinde forum jurisque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos Ægyptius atque Arabarches, 130
Cujus ad effigiem non tantum meiere fas est.
Vestibulis abeunt veteres lassique clientes,
Votaque deponunt, quamquam longissima cœnæ

tiali XIV. 1. *acapna*, et ICtis *recocta* vocantur, sed viridia, quibus magna vis fumi excitatur. *densissima lectica*, plurimi nobiles et summi magistratus, lecticis vecti. *centum quadrantes*, sportulam (v. sup. ad v. 95. seq.) 122. *Languida*, ægrota. *prægnans*, gravida. 123. *absenti* uxori. *arte*, quæ nunc *jam* satis *nota* est. Ea festive h. l. adumbratur. Sed forte leg. *notæ jam callidus artis*. 124. De *sella* v. sup. ad v. 65. *vacuam*, ut contra *plena* sup. v. 33. *Galla*, fictum uxoris nomen, ut passim ap. Martial. *inquit* maritus servo, qui sportulas distribuit. 126. *Profer* e sella *caput*, verba dispensatoris, at mariti *noli vexare, quiescit*, dormit.

127. De vulgari negotiorum diurnorum ordine ac serie v. Martial. IV. 8. *pulcro, ἱερωνικῶς*. *Sportula* petitur prima et secunda hora, qua clientes salutant patronos. v. Martial. l. l. *Deinde forum* petitur, causarum ibi agendarum patronorumque illuc deducendorum causa, et potissimum quidem Augusti, in quo statua eburnea *Apollinis*, (v. Plin. VII. 53. coll. Horat. Sat. I. 9. 78.) et *triumphales* statuæ summorum ducum, quas Augustus in utraque fori sui porticu dedicaverat, teste Suet. Octav. 31. Apollo facete *juris peritus* dicitur, ut *Marsyas causidicus* Martiali II. 64. 8. quod utriusque statuæ erant in foro, et quotidie illi lites quasi audiebant. Facetius dixit Horat. Sat. I. 6. 119. seq. *non sollicitus, mihi quod cras Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se Vultum ferre negat Noviorum posse minoris*. 130. *Nescio quis*, contemtim de vilissimo homine. *titulos*, imagines cum titulis. *Ægyptius atque* (non *aut*, ut alii legunt) *Arabarches* est Crispinus, (de quo v. sup. ad v. 26.) si verum est, quod Schol. MS. tradit, *cum e Nerone* (calvo IV. 38. h. e. Domitiano) *Arabiæ principem esse factum*. An poeta scripsit: *Ægyptius atque* vel *aut Alabandus*? Ita designarentur servi, ex Ægypto et Caria, cujus urbs Alabanda fuit, Romam deducti, ibique ad amplissimos evecti honores. Quidam putant, *Arabarchen* esse magistratum, ab Ægypti Nomo Arabiæ sic dictum, et Alexandrinum; alii legendum h. l. *Alabarches*, ut sit magister ἀλάβης, atramenti, h. e. scripturæ vel vectigalis e pascuis, quod *vectigal Alabarchiæ per Ægyptum* adpellavit Gratianus Imp. in L. IX. C. de Vectig. et Com. Cf. Wesseling. de Archont. Jud. c. 8. et Intpp. Cic. ad Att. II. 17. Mitto aliorum conjecturas multo minus probabiles. 131. *non tantum meiere*, (ut VI. 309. seq.) sed et alvum exonerare; nisi potius *non tantum* dictum pro vulg. *tantum non*, (h. e. propemodum, hoc tantum excepto, *μόνον οὐ s. οὐκ*) vel ita legendum est.

132. *Vestibulis*, ubi sportula iis adponebatur, *primo limine* sup. v. 95. 96. *lassi*, et quidem non tantum salutando, obcurrendo, deducendo, sectando, sed etiam *longissima cœnæ* rectæ *spe*, quam per maximam diei partem frustra aluerant. *veteres clientes*; etiam hoc ad indignitatem rei augendam valet. 133. *Vota deponunt*, spem cœnæ rectæ abji-

Digitized by Google

Spes homini. Caules miseris atque ignis emendus.
Optima silvarum interea pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque totis tantum ipse jacebit.
Nam de tot pulcris, et latis orbibus, et tam
Antiquis, una comedunt patrimonia mensa.
Nullus jam parasitus erit! Sed quis ferat istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum!

ciunt. *homini*, hominibus, clientibus. Sed verba hoc forsan ordine legenda: *Votaque deponunt cœnæ, longissima quamquam Spes homini*, quæ scil. eum ad mortem usque comitatur; unde proverb. *Ægroto dum anima est, spes est*, et Hadriano interrogante, *quid est longissimum?* Epicteti responsio: *Spes. Caulis* s. *caules* pro quovis vilioris cibi genere.

135. *interea*, dum illi caulem emunt et cœnant. *vorabit*, δεινῶς, tamquam heluo, qualis mox describitur v. 137. 8. *Reges*, (βασιλεῖς) ut et *Domini*, patroni, amici, divites ac potentes, eorumque patrocinia *regna*, adpellabantur, potissimum a parasitis, qui sæpe ab iis convivio excipiebantur: poetæ etiam specialem notionem generali substituere solent. Cf. inf. V. 14. 81. 92. 137. 147. VIII. 161. al.

137. 138. *Orbes* dicuntur vel patinæ, vel, ut h. l. mensæ, a forma rotunda. Cf. inf. IV. 132. XI. 122. *una mensa*, unica cœna, vel adeo lance, (ut τράπεζα, de quo v. Polluc. Onomast. VI. 12.) *comedunt patrimonia* vel sua, vel ampla, exemplo Æsopi, Cleopatræ aliorumque, de quibus v. Plin. IX. 35. X. 51. Suet. Cal. 37. et Vitell. 13. al. Digna est, quæ h. l. legatur docta Henninii nota: "Apud majores ipsæ adponebantur mensæ cum lancibus, non vero lances in mensam: habebant autem illi duas tantum mensas, unam carnis pisciumque, alteram pomorum, unde *prima* et *secunda mensa*. Postquam illa saturati erant, hæc admovebatur, remota priore. (Cf. Athenæi L. IX. c. 2. 12. XI. 12.) Mensæ autem illæ, quamdiu triclinia durarunt, in longum quadratæ ad lectorum mensuram erant: (v. Varr. L. L. IV. 25.) postea rotundæ mensæ invectæ sunt, seu *orbes*, quum *stibadia*, sive *adcubita* et *sigmata* in usum inducerentur, quæ quum semirotunda essent, necesse erat mensas rotundari. Invalescente demum luxu non duabus, sed pluribus utebantur mensis; et aliquando ad singulos missus singulas mensas variabant; et vel loco eodem recumbentes novos missus mensasque exspectabant, vel locum mutantes aliis mensis adcumbebant, unde *ambulans cœna* festive dicitur Martial. VI. ubi Annii luxum taxat, qui ducentis fere mensis epulabatur. Jam h. l. *de tot*, notanter, quum luxuriarent copia mensarum; *latis*, quo enim latiores, eò pretiosiores erant, quandoquidem tanta solum erat earum amplitudo, quantum arbor ipsa pateretur; *et pulcris*, inpr. citreis, quarum adeo inmane pretium, ut aurum vincerent, et quæ pulcriores censebantur, quo plures nodos et maculas haberent; *et tam antiquis*, h. e. per multas elegantium dominorum successiones civitati notis, ut loquitur Seneca. (*a Cethegis descendens* Plin. XIII. 10. ubi v. Hard.)"

139. *Nullus jam parasitus erit*, qui oblectationis causa convivio adhibeatur, si divites porro soli cœnaverint. 140. *Sordes*, sordidam avaritiam *luxuriæ*, cum luxuria conjunctam: nam divites pauperibus amicis et clientibus nihil dant, sed soli saginantur et genio suo indulgent. 140. *gula*, ut alibi *gurges*, et inf. II. 114 *guttur*, voracitas, et hinc homo gulosus, et edax. *sibi ponit*, adponit, et hoc pro, adponi jubet. 141. *Totos*, integros, *apros* in conviviis, et quidem in magnis quadratisque lancibus, adponere solebant Romani; idque caput cœnæ nonnumquam erat. Solidum aprum primus in epulis Servilius Rullus, (Plin. VIII. 51. s. 78.) octo apros Antonius, (v. Plut.) singulos singulis convivis Caranus quidam teste Athenæo, binos ternosque in ipso cœnæ principio alii (v. Plin. l. c.) adposuerunt. Cf. inf.

Digitized by Google

Pœna tamen præsens, quum tu deponis amictus
Turgidus, et crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes atque intestata senectus.
It nova, nec tristis per cunctas fabula cœnas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat
Posteritas: eadem cupient facientque minores.
Omne in præcipiti vitium stetit. Utere velis;
Totos pande sinus. Dicas hic forsitan, unde
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi, quodcumque animo flagrante liberet,
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?

V. 115. et Suet. Tiber. c. 34. *propter convivia*, ut pluribus in convivio, non uni, adponeretur et subficeret.

142—4. *Pœna præsens*, præsentanea ac subita luxuriæ atque voracitatis morbi et mors sæpe repentina. *deponis amictus in balneo*, (cf. ad VI. 418.) et quidem in apodyterio, ubi capsariis tradebantur. *Turgidus*, cf. Pers. III. 98. seq. et Horat. Epist. I. 6. 61. Columella Præf. §. 16. *ut apti*, inquit, *veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus.* Cf. Gels. II. 17. al. *crudum*, indigestum, non concoctum. *Pavonem*, avem Romanis in deliciis habitam, sed omnium difficillimæ digestionis, Romæ primus adposuit Hortensius orator, et saginavit M. Aufidius Lurco. (v. Plin. X. 20. Varr. R. R. III. 6. Macrob. Sat. II. 9. Ælian. H. A. V. 21.) 114. *Hinc*, ex nimia ciborum copia et indigestione, plerorumque morborum causis. *intestata senectus*, mors repentina senis, qui idcirco intestato moritur. 145. *fabula*, fama et rumor de morte talis senis, *it*, divulgatur, *per cunctas cœnas*, ubi scil. de novis rebus sermones seruntur: nisi poeta scripsit *Es* vel *Est*, vel *Fis* vel *Fit nova—fabula*, quo sensu *fabulam* s. *sermonem esse* s. *fieri* dicunt eum, de quo multi loquuntur. *nec tristis fabula*: quoniam enim clientibus amicisque nec bene fecit vivus, nec quidquam legavit, ab intestato mortuus, nemo quoque ejus mortem luget, et *irati sunt amici*.

147—149. Cf. sup. ad v. 87. seq. *Nil* vitii flagitiique. 148. *minores* scil. natu, posteri, ut inf. II. 146. VIII. 234. XIV. 189. ubi *veteribus* opponuntur, ut *majoribus* ap. Ovid. Trist. IV. 10. 55. 149. *Omne vitium* jam *stetit in præcipiti*, in summo quasi fastigio, ultra quod adscendere nequeat.—Verbis, *utere* igitur *velis; totos pande sinus*, poeta se ipsum ad scribendum exhortatur, quum tam larga ad id subpetat materies. Metaphora passim obvia et petita a navigantibus, qui, secundum nacti ventum, sinus velorum pandunt, vento inflandos.

150. Unde sc. tibi est. *ingenium est* in multis legitur libris. Sed hiatus Juvenali solennes sunt: (Cf. II. 26. III. 70. VI. 274. VIII. 107. IX. 118. X. 11. 54. 281. XII. 36. 110. XIII. 65. XIV. 49. XV. 7. 126.) nisi pleraque exempla librariorum incuriæ debentur. *Ingenium par materiæ*, h. l. libertas judicii, qualem talis materies ejusque tractatio requirit, *illa priorum*, veterum poetarum, Lucilii, Catonis Censorini, Terentii Varronis, Horatii aliorumque, *scribendi simplicitas* h. e. libertas, παῤῥησία, quæ simpliciter et aperte, sine dissimilatione vel ambagibus, sine respectu periculi vel potentiæ ac gratiæ hominum, expromit quod sentit. Ea non modo legibus restricta erat, sed etiam penitus obpressa metu delatorum judiciisque majestatis, a Tiberio institutis et reductis a Domitiano. Illa tamen sublata atque denegata ipsum quoque *ingenium* hebetatur, poetarum in primis satiricorum, qui hinc fictis nominibus ac sermone obscuro verbisque tecto uti cogebantur his temporibus. 152. *animo flagrante*, irato, propter scelera cujuscumque generis et ubivis obvia. (Cf. sup. v. 79.) 153. *Simplicitas, cujus non audeo dicere no-*

Digitized by Google

Quid refert dictis ignoscat Mucius, an non?
Pone Tigellinum: tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum diducit arena.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehatur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciat nos?
Quum veniet contra, digito compesce labellum:
Adcusator erit, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licet Æneam Rutulumque ferocem
Committas. nulli gravis est percussus Achilles,

men: ita libertas scribendi, nec non cogitandi et loquendi, periit, ut ne audeam quidem eam nominare, quasi id nefas sit, et periculosum. 154. Quid refert et nocet, viros nobiles insectari, potissimum si vel mortui sunt, vel fictis nominibus, non nominatim, notantur? Verba poetæ monitori respondentis; nisi malis vss. 154—157 monitori tribuere hoc sensu: inpune quidem vitia hominum multorum, etiam nobiliorum, notabis, non vero virum potentem et Imperatoribus gratum, qualis Tigellinus est. *Mucius*, h. e. nobiles et primores populi, ut ap. Pers. I. 114. 5. *Secuit Lucilius urbem, Te Lupe, te Muci, et genuinum fregit in illis.* 155. *Pone* loco Mucii (nisi *ponere* docte dictum pro effingere, describere; propr. fingere, formare, de pictoribus et statuariis, ut τιθέναι, et *ponere* ap. Pers. I. 70. Hor. A. P. 34. al.) *Tigellinum*, propter similitudinem morum vitiorumque Neroni et Galbæ amicissimum; de quo v. vet. Schol. ad h. l. Suet. Galb. 15. et inpr. Tacit. *tæda lucebis in illa* tunicæ molestæ, *qua ardent stantes*, ad palum deligati, *et fixo gutture fumant*, unco gutturi inpacto. v. inf. ad VIII. 235. et cf. Tac. Ann. XV. 44. Sen. Ep. XIV. et de Ira III. 3. al. 157. *Et latum sulcum* in *media arena diducit*, mediam arenam sulco aperit ac dividit defossus et igne circumdatus. De quo crudelitatis genere v. Sen. de Ira III. 3. extr. Gell. III. 14. et Intpp. ad hh. ll. Sed, nisi totus versus interpolatrici debetur manui, legendum videtur *qui ducit arena.* 158. 159. Responsio poetæ: patienterne ferendum est, sceleratissimos hominum superbos et sublimes ferri in lecticis et nos despicere? 158. Hæc verba proprie ad Tigellinum spectant, si fides habenda Probo Grammatico. *aconita* venenum, propr. herbæ genus, de quo v. Ovid. Met. VII. 418 seq. et Plin. VI. 1. XXVII. 2. et 3. (*Wolfswurz, Eisenhütlein, Sturmhut, Mönchskappe*). *plumis*, in lectica, in qua lectus est s. pulvinus, plumis fartus, adeoque mollissimus. *Pensilibus*, in lectica, quæ sublimis s. sublime fertur a servis.

160—170. Verba et consilium admonitoris. *Quum veniet* Tigellinus vel ejusmodi homo *contra*, obviam, *compesce labellum* comprime, coerce linguam, *digito* indice s. salutari, vel digitis, manu, (*leg' dic Hand auf den Mund*) h. e. tace, ut ne suspicio quidem ullius verbi prolati in te cadere possit: alioquin ille mox *adcusator* vel delator *erit*, qui Imperatori dicet, *hic est* ille inprobus, qui famam tuam læsit, tibi maledicit; nisi malis: qui Cæsari te obviam ei venientem, digitis monstrabit, dicens, *hic est* ille! nam hoc subficit, et crimen, cujus te insimilat, probare nihil adtinet. Cf. Pers. I. 28. et Martial. V. 13. Sed præstiterit *quum verbum dixerit.* 162—164. Tutius ac sine periculo tragicum vel epicum scribes carmen, mortuorumque vitam ac facta expones. Idem consilium Trebatius dat Horat. Sat. II. 1. 10 seq. qui locus Juvenali ante oculos fuit. *licet—ut committas*, carmen scribere licet, quale Virgilius scripsit, de prœliis certaminibusque *Æneæ* et *Rutuli ferocis*, fortis, h. e. Turni. *Committere*, ut *comparare* et *componere* par pari, vocab. propr. de gladiatoribus, athletis, histrionibus, pantomimis et certaminibus vel oratoriis vel poeticis. *nulli gravis est*, timendus et periculosus, quia neminem obfendit, *Achilles*, carmen heroicum de Achille, (ut mox *Hylas*) *percussus*, qui a Paride

Digitized by Google

Aut multum quæsitus Hylas urnamque sequutus.
Ense velut stricto quoties Lucilius ardens 165
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacita sudant præcordia culpa.
Inde iræ et lacrumæ. Tecum prius ergo voluta
Hæc animo ante tubas. galeatum sero duelli
Pœnitet. Experiar, quid concedatur in illos, 170
Quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina.

per insidias sagittis transfixus est, adeoque nec nocere potest. 164. *Hylas, multum quæsitus* ab Hercule, *urnamque sequutus*, una cum urna delabsus in Ascanium flumen, et raptus a Nymphis: quæ fabula, a multis poetis (*nam cui non dictus Hylas puer?* Virg. Ge. III. 6.) variis modis est tractata. Cf. Heyne ad Apollod. p. 185.

165—9. Si vero, Lucilii exemplo, vivorum hominum vitia notaveris, hi *criminibus*, criminum conscientia, (ut mox *tacita culpa*) *frigidi*, exagitati, anxii, (quibus *formidine turpi frigida corda tremunt*, ut utar verbis Sil. II. 338.) *rubent*, rubore subfunduntur; (nam mala conscientia modo frigus s. metum, modo calorem s. pudorem gignit) et *inde iræ* sunt, ad vindictam inflammantur, in ultionem excandescunt. Verbis *ardens ira infremuit* sc. indignabundus, et *ense velut stricto* vis et acrimonia Lucilianæ satiræ exprimitur, de qua v. Pers. I. 114. 5. Horat. Sat. I. 4. 1—6. II. 1. 62. seqq. Venuste autem h. l. verba a rebus corporeis ad animum traducuntur, et simul obposita illa *frigere* et *sudare* de eadem fere re adhibentur. Possunt etiam jungi verba *ense velut stricto rubet auditor*, et ad auditorem referri, qui sceleris conscientia et metu cruciatur, velut *destrictus ensis cui super impia cervice pendet*, ut poeta respexerit ad locum Horat. Od. III. 1. 17. seq. et ad historiam de Dionysio tyranno et Damocle, notissimam vel ex Cic. Tusc. V. 21. 168. Ex Terent. Andr. I. 1. 99. *Hinc illæ lacrumæ.—Ergo tecum hæc*, quæ dixi et monui, ut caveres, *prius volata animo*, solertius perpende, *ante tubas*, antequam tuba classicum canatur, et in hostem impetum facias, ante initium pugnæ, h. e. antequam scribas, et carmine proscindas aliquem. 169. *galeatum*, qui jam galeam armaque induit et prælium iniit, unde pedem referre non possit, *duelli*, pugnæ, *pœnitet sero*, postquam victus et vulneratus est. Ita te consilii sero pœnitebit, si aliquem lacessiveris carmine, et ad vindictam provocaveris. 170. 171. Poeta respondet monitori: si vivos sine periculo carpere non possum, mortuorum vitia vocis libertate perstringam. Huic quidem promisso non satisfecit, et passim vitia sui ævi et hominum tunc temporis viventium notavit, sed numquam fere aliorum, quam ignobilium et qui minus gratia Imperatorum valebant adeoque minus ei nocere poterant; de potentibus autem vel ipsis adeo Cæsaribus mutatis tantum et fictis nominibus egit, vel ita, ut, quæ diceret, ad alios etiam referri posset. 171. Ad vias, præcipue *Flaminiam*, *Latinam* et Appiam, sepulcra solebant Romani exstruere, quorum latebris sæpe latrones se obcultabant.

Digitized by Google

SATIRA II.

ARGUMENTUM.

Improbissimum genus hominum ac cane pejus et angue vitandum sunt philosophi, quos nostra ætas tulit: hi enim non modo indocti sunt, etsi domum libris imaginibusque veterum philosophorum refertam habent, ut omni doctrina ornatissimi videantur: sed etiam turpissime vivunt, quum tamen speciem virtutis præ se ferentes vitia castigent. v. 1—15. *Commiseratione et venia digni sunt, qui morum pravitatem non dissimulant.* 15—19. *Quis vero homines ferat, quorum facta discrepant dictis, quique graviter et insectantur et puniunt vitia, quibus maxime indulgent?* 20—35. *Quis non irrideat potius ac vicissim objurget severos censores, qui mollitiem acrius increpant, et tamen muliebria tam faciunt quam patiuntur?* 36—65. *Neque tamen philosophi tantum his temporibus molles sunt et effeminati, sed summi quoque magistratus atque judices, qui sericis perlucidisque vestibus utuntur, et perniciosum ita exemplum produnt.* 65—81. *Hi paulatim, ut vulgo fit, ab hac turpitudine ad majorem delabentur, et in consortium fœdorum muliebriumque recipientur virorum, qui sexum, habitum, ornatum, vultum, vocis exilitatem, incessumque femineum mentientes sacra Bonæ Deæ celebrant, et, Othonis Imperatoris exemplo, in ipsis castris vel speculis utuntur, vel faciem linunt pane madido.* 82—114. *Non desunt etiam, heu nefas! viri, iique summo loco nati, ac sacerdotes, qui data dote viris nubunt, nihilque magis dolent, quam quod nequeunt parere.* 115—142. *Quod tamen omnium turpissimum est ac portento simile, viros, genere et nobilitate hujus civitatis facile principes, non pudet gladiatorum, et vel retiariorum, qui nuda facie pugnant, partes agere.* 143—148. *Quæ monstra hominum, si vera essent, quæ de Manibus ac inferis poetæ fabulantur, aspicere olim in Orco horrerent Curii, Fabricii, aliique viri spectatæ virtutis.* 149—158. *Quid enim prodest, imperium nostrum orbis terrarum terminis definiri, si barbaros populos, quos vicimus armis, etiam vitiis superamus, et peregrini, qui ad nos commeavunt, mox perditos induunt mores nostros atque in patriam suam referunt?* 159—170.

Digitized by Google

ULTRA Sauromatas fugere hinc libet et glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios similant, et Bacchanalia vivunt.
Indocti primum; quamquam plena omnia gypso

Poeta egregie docet, quanta sit Romæ morum conruptela, quum ne philosophi quidem summique viri a fœdis abstineant vitiis. Prima hujus Satiræ pars (v. 1—65.) a Crenio in Animadverss. philol. et hist. P. XIII. p. 17, refertur ad collegium a Domitiano Minervæ institutum: sed spectat potius ad omnes philosophos, tunc temporis viventes, potissimum vero ad Cynicos, qui reliquos illa ætate et multitudine, si Stoicos exceperis, et vitiis superabant. Hi non modo propter corporis speciem cultumque ab omnibus ludibrio habebantur, (quod ne ægre quidem ferebant ambitiosi homines, quum mirificam ita patientiam atque ἀνα-δυσν ostentare possent) sed ob animi quoque morumque pravitatem merito contemtu laborabant. Nam de virtute quidem multa disputabant præclare et in vitia acerrime invehebantur: sed turpissimos mores nefandamque obscœnitatem tristitia ac torvitate vultus, superciliorum frontisque gravitate, ac pallio reliquoque philosophorum habitu contegebant. Quum itaque tales essent philosophi, sapienter egit Domitianus, qui eos edicto Urbe et Italia expulit. Hic vero tyrannus majus in ipsam philosophiam, quam in philosophos, tamquam malos homines, odium habebat, etsi hoc illi prætendebatur; (cf. Sulpiciæ Sat.) nec Juvenalis adulator ejus fuit, qualis Quintilianus, qui nimio ei placendi studio etiam philosophis summam invidiam fecisse videtur, inpr. in Procem. lib. I. Inst. Or. §. 15. *Veterum quidem sapientiæ professorum multos et honesta præcepisse, et, ut præceperunt, etiam vixisse facile concesserim; nostris vero temporibus sub hoc nomine maxima in plerisque vitia latuerunt: non enim virtute ac studiis, ut haberentur philosophi, laborabant, sed vultum et tristitiam, et dissentientem a ceteris habitum pessimis moribus prætendebant.* Conf. omnino Luciani *Cynicus*, *Nigrinus* aliique dialogi his similes, (nam Lucianus præcipue philosophis tum viventibus infestus erat, eorumque vitia passim miro sale perfricuit) et loca class. Gell. I. 2. IX. 2. XIII. 8. et 23. Martial. IX. 47. al. 46. in Pannicum; inpr. vero Dionis Chrysost. oratio Alexandriæ habita περὶ σχήματος, quam huic Sat. ex asse respondere jam monuit Henninius. Alia loca de philosophis, *qui vitia facundissime adcusant, intercutibus ipsi vitiis madentes*, (Gell. XIII. 8.) conlegere Jacobs ad Anthol. Gr. T. I. P. I. p. 134. Gataker. ad M. Anton. p. 277. et Wetsten. ad Ep. ad Rom. II. 24.

1. *Ultra Sauromatas*, ad extremum terræ terminum, ad barbaras et remotissimas orbis terrarum gentes, *fugere*. Cf. inf. XV. 172. *Sauromatæ* s. Sarmatæ, populus septemtr. in Sarmatia, quæ et Europæa et Asiatica est, ac dirimitur Tanai fluvio, qui terminus Europæ atque Asiæ a veteribus habebatur. *Oceanum glacialem*, septemtrionalem, borealem. *audent* sc. disputare s. præcipere: nisi leg. *docent*.

3. Philosophi, qui bonorum virorum speciem præ se ferunt, et tamen turpissime vivunt. *Similant Curios* se esse, vel simpl. imitantur, scil. externo habitu, specie et vitæ ratione, ut *similare Catonem* ap. Horat. Epist. I. 19. 13. M'. *Curius* Dentatus, perfectissimum virtutis ac frugalitatis vel continentiæ exemplum. v. inf. ad XI. 78. seq. *Bacchanalia* sc. sacra, in quibus sub prætextu religionis omnia scelerum genera exercebantur; de quo v. Liv. XXXIX. 8—18. *vivunt Bacchanalia*, h. e. ritu eorum, qui hæc sacra celebrabant, vel Bacchanalium modo, ita ut ea vivendo exprimant. Sic fere *Cyclopa movetur* dixit Horat. Epist. II. 2. 125. 4. seqq. Hæc est descriptio horum hominum. *Primum* sunt *indocti*; deinde (v. 8. seq.) *fronti nulla fides* est; Præterea (v. 11. seq.) *hispida membra quidem* cet. denique (v. 14. seq. *rarus sermo ilis* cet.—*omnia* eorum musea s. bibliothecæ, (quæ virorum doctorum imaginibus plerumque ornabantur) vel omnes ædium partes, inpr. atrium, ejusque parietes. *gypso*, statua s. imagine gypsea, ex gypso. Cf. Plin. XXXV. 12. XXXVI. 24. *Chrysippi*

Digitized by Google

Chrysippi invenias. nam perfectissimus horum est,
Si quis Aristotelem similem vel Pittacon emit,
Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthas.
Fronti nulla fides. quis enim non vicus abundat
Tristibus obscœnis? Castigas turpia, quum sis
Inter Socraticos notissima fossa cinædos.
Hispida membra quidem et duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum: sed podice levi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariscæ.
Rarus sermo illis et magna lubido tacendi,

Stoici. 5. *perfectissimus horum* philosophorum *est* ipsorum scil. sententia, vel iis videtur. 6. *Si quis* pro simpl. *qui Aristotelem vel Pittacon similem*, h. e. statuas s. imagines eorum, iis similes, quæ illos referant. 7. *Et jubet pluteum servare*, in eo reponit, recondit, *Cleanthas*, Cleanthis Stoici imagines. *Pluteus* s. *pluteum* propr. dicitur asser, parieti adfixus, vel armarium, repositorium, scrinium, parieti inclusum, in quo imagines seu libri reponebantur; et hinc ipsa quoque bibliotheca aut museum, ut forte ap. Pers. I. 106. et Sidon. *grammaticales plutei. archetypos Cleanthas*, imagines archetypas Cleanthis. Ἀρχέτυπον exemplar primum, ad quod alia effinguntur, (*Original*) quodque maximi putatur. Sermo est de hominibus, quales etiam nunc reperiuntur passim, qui, quamvis sint indocti, ut fucum faciant inperitis, utque docti et bonarum artium cultores videantur, ostentationis causa, musea ornant multis et imaginibus virorum doctorum et libris, quos neque legunt neque intelligunt.

8. *Fronti nulla fides* est vel habenda; ut *nolito fronti credere* ap. Martial. I. 24. *Frons* h. l. vel proprie dicitur, vel facies atque externa species; et *verissima frons* obponitur *persæpe mentienti* a Cic. Rabir. Post. 2. et ad Qu. Fr. I. 1. 11. Cf. Pers. I. 116. 9. *Tristibus*, philosophis fronte severis ac gravibus. iisdemque *obscœnis*, vita moribusque turpissimis: quos *vultum et tristitiam*, h. e. adfectatam morum severitatem, *et dissentientem a ceteris habitum pessimis moribus prætendere* dicit Quintil. Prooem. lib. I. Talis fuit Sextus inf. v. 21 seq. et ille, qui notatur a Lucilio Epig. VI. in Brunck. Anal. T. II. p. 318. Cf. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 441. 10. *Fossa* cunnus, ut βόθρος, *scrobs*, *caverna* et *vesica* sup. I. 39. hinc h. l. cinædus, qui Ausonio *fossor* vocatur. Cf. ad IX. 45. *Cinædus*, draucus s. pathicus, (inf. v. 99.) qui muliebria patitur. *Socratici cinædi*, qui, quum turpissime vivant, de moribus tamen more Socratis disputant, ejusque disciplinam et philosophiam profitentur; nisi poeta etiam eo respexit, quod Socrates olim παιδεραστίας insimilabatur. Sic *Socraticum dogma* exagitavit et Martial. IX. 47. et *Socraticos pædicones* ex astris arcessivit Firmic. VII. 14. Fuere tamen qui legere mallent *Sotadicos cinædos*, ut hi ita dicti sint a Sotade, obscœno scriptore, ὃς ἦρξε πρῶτος κιναιδολογεῖν. v. Strab. XIV. Athen. XIV. al.

11—13. Exterior quidem, quam præ se ferunt, species horrida est et vere mascula videtur, sed clam muliebria patiuntur et fœdis indulgent libidinibus. Cf. inf. ad IX. 15. XIV. 194. et inpr. Martial. VI. 56. *Promittunt*, ut *spondere* inf. VII. 134. *animum atrocem*, gravem et masculum, *podice levi*, λείῳ, (unde male *lævi* scribitur) levigato resina s. pumice, (v. inf. ad VIII. 16. 114. 115.) vel potius h. l. turpi adtritu s. adsidua fricatione virilis membri et urinæ. Cf. Pers. IV. 37—41. et Martial. IX. 27. al. 28. *Cæduntur*, ut eamdem repetere possint turpitudinem. *Marisca* genus ficorum, h. l. ulcus, quod et *ficus*, *fungus* et σύκωσις dicitur. Cf. Martial. I. 66. IV. 52. 2. VII. 70. 6. XIV. 86. *medico ridente*, cui nota est turpis causa. 14. Hoc proprium est hominibus, gravitatis opinionem inepte adfectantibus. v. Casaub. ad Theophr. Char. XV. pr. Alii designari putant imitatores sectæ Pythagoricæ, cujus auctor nihil prius docue-

Digitized by Google

Atque supercilio brevior coma. Verius ergo,
Et magis ingenue Peribomius. hunc ego fatis
Inputo, qui vultu morbum incessuque fatetur.
Horum simplicitas miserabilis; his furor ipse
Dat veniam: sed pejores, qui talia verbis
Herculis invadunt, et de virtute loquuti
Clunem agitant. Ego te ceventem, Sexte, verebor?
Infamis Varillus ait. quo deterior te?
Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

rit discipulos suos, quam tacere, vel linguam coercere ac meditari. 15. *Coma brevior supercilio* iis est, ut Stoici videantur, quorum secta ac disciplina omnium rigidissima erat ac severissima: nam Stoici non, ut reliqui philosophi, crinem barbamque promittere solebant, sed comam strictim ad cutim tondere, ἐν χρῷ κείρειν, qui mos fuit frugi hominibus et elegantiarum incuriosis. Sed poeta potius salse perstrinxisse videtur philosophorum illius ævi singularem superbiam, quam inpr. supercilio adducto et alte sublato (v. Sen. de const. Sap. 3.) prodebant; unde dicebantur ἀνατείνειν, ἀνάγειν, ἐπαίρειν, ἀνασπᾷν, ὑπεραίρειν τὰς ὀφρῦς, de quo v. Heyne ad Epictet. c. 22. Re itaque festive et σκωπτικῶς in majus aucta *coma* eorum dicitur *brevior supercilio*, per fastum quasi extento et alte sublato. Hinc et *supercilium* ut ὀφρὺς, simpl. fastus adpellatur. Cf. Plin. XI. 37. s. 51. *Verius*, apertius et simplicius sc. facit, agit, qui vitia sua non dissimilat, sed palam profitetur, *Peribomius*, homo impudicus. Nomen hoc forte effictum ex Gr. περιβώμιος, qui circa aram est, Archigallus. 16. seq. Ejusmodi homines non malitiose et repugnante intus ratione, vel scientes prudentesque peccant, sed vel inviti et tam cœco ad voluptates et flagitia rapiuntur *furore*, impetu, vel motu furentis animi et adfectuum, ut ne sciant quidem se male agere, quasi penitus esset in iis exstincta ratio; unde poeta eorum *morbum* et intemperantiam *fatis inputat*, quemadmodum Aristoteles eos Nicomach. II. natura s. naturæ vitio peccare dicit: nisi *fata* h. l. referenda ad influxum siderum et nativitatem, coll. Manil. V. 105. seq. Omnino autem v. 17. *quem* pro *qui* legendum crediderim: *ego fatis inputo hunc morbum, quem vultu incessuque fatetur*, h. e. indicat, manifestat, ostendit, prodit, ut X. 172. et XV. 132. 18. *Horum*, Peribomii et qui ei similes sunt, *simplicitas*, ignorantia virtutis vitiorumque, vel potius ingenua confessio morbi ac vitii, quod scil. facie et incessu produnt, est *miserabilis*, commiseratione digna cet. Cf. Pers. III. 31. seq.—19. seq. *Pejores* his simplicibus sunt illi, qui *talia* vitia, quibus et ipsi contaminati sunt atque obruti, dissimilant, et *invadunt*, insectantur, reprehendunt, *verbis Herculis*, grandibus ac magnificis, qualibus Hercules uteretur; vel gravissimis ac severissimis, qualibus Hercules ille Prodicius Voluptatem increpuit et a se repulit, quod vel tironibus notum e Xenoph. Memor. Socr. II. 1. 21. *Clunem agitare* id. qd. *cevere*, quod proprie significat σαίνειν κέρκῳ de canibus hero adulantibus, deinde τὸν πρωκτὸν αἰσχρῶς κινεῖν; more lascivorum et libidine in coitu inflammatorum. Cf. Intpp. Prop. II. 16. 27. *Ego te ceventem*, mollem et effeminatum, *verebor*, reverear et colam, *Sexte*, Stoice pathice? Nomen fictum, ut mox *Varillus*. 22. *Infamis* stupro, libidine, flagitiis. *quo*, quanam re, quo modo, quam ob rem, *te deterior* sum?

23—28. Quicumque alteri exprobrat naturæ vitia, iis ipse careat necesse est. *Loripes*, ἱμαντόπους, s. βλαισόπους, valgus, cui *pedes*, vel crura distorta sunt in modum *lori*, ἱμάντος. Cf. Plin. V. 8. extr. et ibi Intpp. *Rectus* obponitur *curvo*.

24. *Quis tulerit* patienter. *Gracchos*, Tiberium et Caium, tribunos pl. ac fratres, agrariis aliisque legibus rogatis multisque motis turbis, trucidatos.

Digitized by Google

Quis cœlum terris non misceat et mare cœlo,
Si fur displiceat Verri? homicida Miloni?
Clodius adcuset mœchos? Catilina Cethegum?
In tabulam Sullæ si dicant discipuli tres?
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu, qui tunc leges revocabat amaras
Omnibus, atque ipsis Veneri Martique timendas,
Quum tot abortivis fecundam Julia vulvam
Solveret, et patruo similes effunderet offas?
Nonne igitur jure ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, et castigata remordent?

25. Similiter *cœlum ac terras miscere* dixit Liv. IV. 3. ut Lucian. in Prometh. 9. τῇ γῇ τὸν οὐρανὸν ἀναμεμίχθαι, ac nos: *Himmel und Erde bewegen*, h. e. magnos motus turbasque concitare: de homine, qui indignatione et iracundia furit, vel qui monstra vidit ac audivit, et tum clamando elementa ciere solet. Cf. inf. VI. 283. 284. et versum Lucret. III. 854. leviter immutatum, ibique Wakef. Sententia δεινῶς expressa! 26. *Verri*, cujus furta in Gallia, Cilicia et præcipue Sicilia nota e Cic. *Miloni*; qui Clodium interfecit. 27. *Clodius* infamis incestu sororis suæ, et adulterio Pompeiæ, uxoris Cæsaris. C. *Cethegus* socius *Catalinæ* in conjuratione. Cf. ad VIII. 231. et X. 287. *tres discipuli*, imitatores, *Sullæ*, qui idem, quod Sella, fecerunt, ejusque exemplum imitati sunt, Octavius, Antonius et Lepidus, triumviri. *tabulam* proscriptionis. *Dicere in*, contra, *aliquid*, de judice, sententiam dicente, vel de adcusatore.

29—33. *Qualis*, rigidus aliorum censor fuit Domitianus, qui *Juliam*, Titi fratris filiam, adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, quum, devinctus Domitiæ nuptiis, pertinacissime recusasset, non multo post, alii conlocatam, ultro conrupit, et quidem vivo etiam tum Tito; mox patre ac viro orbatam, ardentissime palamque dilexit, ut etiam causa mortis exstiterit, coactæ conceptum a se abigere. Ita Sueton. Domit. c. 22. Cf. Plin. Ep. IV. 11. 6. *tragico*, horrendo, nefando. *Leges* de adulteriis, Juliam scil. et Scatiniam, *revocabat amaras omnibus* adulteris. v. Suet. Domit. c. 7. et 8. ibique Intp. Ex h. l. intelligitur, leges illas paulo ante mortem Juliæ editas fuisse vel revocatas, Legem tamen Juliam de adulteriis a Domitiano renovatam esse, quod Intpp. h. l. monent, haud legere memini. 31. *Veneri Martique* facete, diis adulteris, et a Vulcano etiam in concubitu deprehensis: nec minus salse *omnibus*, quo ingens adulterorum copia innuitur. *abortivis* scil. medicamentis, ut inf. VI. 368. *offas*, massas deformes, fetus immaturos s. embryones, *patruo*, Domitiano, qui earum et patruus et pater erat, *similes* deformitate: nam Domitianus in juventa quidem pulcer ac decorus fuerat, sed postea deformis calvitio, obesitate ventris et crurum gracilitate, teste Suet. c. 18. 34. *ultima*, extrema, summa, maxima, *vitia*, h. e. vitiosissimi, flagitiosissimi homines, ut *labes ac cœnum*, *scelus*, *scelus hominis* cet. *fictos Scauros*, h. e. homines inprobos et similatores, (ut ap. Horat. Sat. I. 3. 62.) qui vitia sua dissimilant et obcultant, similes M. Æmilio Scauro, qui teste Sallust. Jug. 15. (al. 18.) *nobilis homo fuit, inpiger, factiosus, avidus potentiæ, honoris, divitiarum, ceterum callide vitia obcultans*. Possunt tamen ita quoque dici homines, qui, quum flagitiosi sint, veris moribus dissimilatis, speciem *Scaurorum*, h. e. bonorum, graviumque hominum, ut inf. XI. 91.) vel morum sanctitatem gravitatemque præ se ferunt. *victos* MS. Scriverii, qui inde conj. *victos Condemnant Scauros*. *castigata vitia remordent*, h. e. inprobi verbis castigati, similes cani remordenti, vicissim castigant, et mordacibus verbis vel dente jocoque mordente lacessunt inprobos censores suos, qui iisdem vel aliis vitiis dediti sunt. Cf.

Digitized by Google

Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties: Ubi nunc lex Julia? dormis?
Ad quem subridens: Felicia tempora, quæ te
Moribus obponunt! Habeat jam Roma pudorem!
Tertius e cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.
Quod si vexantur leges ac jura, citari
Ante omnes debet Scatinia. Respice primum,
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.

Horat. Epod. VI. 1—4. et Lucret. III. 839. IV. 1128.

36. *ex illis* similatoribus. *Lauronia*, (al. *Laronia*, *Latonia*, *Latronia*) mulier inpudica et dicax. *quemdam torvum*, severum, qui semper temperantiam crepabat et virtutem: nisi malis jungere, *clamantem torvum*, ut ap. Virg. Æn. VII. 390. et Sil. XI. 99. 37. *lex Julia* de adulteriis s. pudicitia, ab Augusto, non a Julio Cæsare, lata. *dormis*, nonne vim amplius habes et exerces? num inpunita dimittis tot scelera? Sic Martialis X. 62. 11. et Plautus Curc. I. 2. 66. *ferulas* et *pessulos dormire* dixerunt, et Appianus Pun. c. 112. *κωμάσθων οἱ νόμοι τήμερον*. 38. *Ad quem subridens* (ut ap. Virg. Æn. X. 742.) Lauronia dixit, non irata vel indignabunda, sed cavillans et ludibrio eum habens. Quæcumque enim respondet *εἰρωνικῶς* dixit. *te* tamquam exemplar virtutis *obponunt moribus* pravis. *habeat jam Roma pudorem*, pudeat jam Romanos peccasse, aut nunc peccare te præsente, vel quum tale probitatis exemplum habeant. Tu *tertius* quasi *Cato* es, post Censorium illum et Uticensem, viros summa gravitate ac severitate conspicuos: ut *Stertinius sapientum octavus* ap. Horat. Sat. II. 3. 296. *e cœlo cecidit*, singulari deorum beneficio ac favore nobis datus est. *De cœlo venisse* vel *demissum* dicebatur ac putabatur olim, quodcumque vel repente ac præter omnium opinionem conspiciebatur, ac potissimum hominibus insperantibus et in summo periculo versantibus saluti erat, (v. Liv. XXII. 29.) vel tam eximium, singulare, et admirabile videbatur, ut prorsus divinum et a vi aliqua superiore profectum existimaretur: (Cf. inf. XI. 27.) populi enim, in rerum causis indagandis rudes, omnia insolita et quæ præter naturam fieri putant, sive sint bona sive mala, ab inmediata deorum vi, ope et influxu repetere solent.

40. seq. Facile sentis vim interrogationis et sarcasmum, quo hypocrita mollitiei convincitur. *opobalsama*, unguenta. De balsamo, opobalsamo, xylobalsamo et carpobalsamo v. Plin. XII. 25. *hirsuto collo* cf. sup. v. 11. seq. 42. *tabernæ* unguentariæ, ubi opobalsama emisti. 43. *si leges vexantur*, vexandæ quasi in somno, ex eo excitandæ sunt, h. e. citandæ et in memoriam hominibus revocandæ, ut tu semper crepas legem Juliam: nam eas *dormire* sup. v. 37. dixerat similator. *Scatinia* vel *Scantinia* lex *de nefanda Venere*, lata a P. Scantinio Pont. (Liv. XXIII. 11.) vel a Scatinio trib. pl. nam a Scantinio, qui ea damnatus sit, illam nomen adcepisse, e Valer. Max. VI. 1. 7. judicio parum probabili conligitur. v. Christii hist. legis Scatin. et Ernesti clav. Cic. in Ind. Legum. 45. *plura* reprehensione et pœnis digna.

46. Peccantium multitudo et consuetudinem et licentiam peccandi parit. Se invicem junctis viribus tuentur a legibus judicibusque, ut milites se ab hoste tutantur *phalange* densata, qua impetus vel hostis excipitur vel in eum fit, et viris atque *umbonibus*, h. e. scutis, *junctis*.

47. Notum est proverb. *Simile simili gaudet*, et verba Catulli Epig. LVIII.

Digitized by Google

Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullam:
Hispo subit juvenes, et morbo pallet utroque.
Numquid nos agimus causas? civilia jura
Novimus? aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ; comedunt coliphia paucæ.
Vos lanam trahitis, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope melius, levius torquetis Arachne,
Horrida quale facit residens in codice pellex.
Notum est, cur solo tabulas inpleverit Hister
Liberto, dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto.
Tu nube, atque tace: donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.

Pulcre convenit inprobis cinædis. 49. *Lambere*, ut *lingere* et *fellare* de obscœno libidinis genere. *Cluvia*, *Flora* et *Catulla* (cf. X. 322.) nomina ficta mulierum inpudicarum, ut *Hispo* (al. *Hippo*) viri cujusdam infamis. 50. *subit*, pædicat. Cf. Prop. III. 19. 14. *morbo utroque*, lambendo et patiendo vel fellando et pædicando; vel quia cum utroque sexu rem habet.

51. seq. Nos non virilia agimus, ut vos muliebria. 52. *fora*, judicia, *movemus*, turbamus, causas agimus. Sed v. VI. 242. seq. *Luctantur* paucæ, v. ad I. 22. 23. *Coliphium* arida validaque caro in coxis boum, alibilis athletarum cibus, Germ. *Ziem.* v. Schneider ad Scriptt. rei rust. T. IV. p. 104. et Böttigeri London und Paris V. Jahrg. No. III. a. 1802. p. 262. 263.—*Lanam trahere*, ducere e filo, vel potius carere, carminare. *peracta vellera*, lanam et stamina in filum deducta. *Calathus*, vas vimineum, cui ancillæ, lanam facientes, pensa diurna *referebant*, h. e. in quo ea reponebant, *τάλαρος εἰροχαρὴς* s. *εἰροκόμος*. v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. I. P. II. p. 68. et Spanhem. ad Callim. H. in Cer. v. 1. *Fusum tenui stamine prægnantem*, plenum, repletum, *levius*, velocius, *torquetis*, ut *levi teretem versabat pollice fusum* Arachne ap. Ovid. Met. VI. 22. et Penelope *λέπτ' ἠλάκατα τρωφῶσα* ap. Hom. Od. ρ. 97. Ars *Penelopes* nota ex Hom. Od. τ. 137. seq. et *Arachnes* ex Ovid. Met. VI. 5—145.

57. *Codex*, ligneus stipes, quem adligati servi, qui deliquerant, trahebant, cuique insidebant vincti, Germ. *der Stock. quale* stamen *facit*, net, *pellex horrida*, inculta. 58. *Hister* Pacuvius, homo infamis et captatione testamentorum ditatus. Cf. inf. XII. 111. seq. *cur liberto* eodemque drauco s. pathico *solo tabulas* testamenti *inpleverit*, h. e. eum heredem ex asse testamento reliquerit vel scripserit. Cf. inf. VI. 601. 59. *multa* dona *cur dederit puellæ*, uxori, ut scil. pateretur draucum in eodem lecto secum *dormire*, cubare, (cf. vs. seq.) utque ejus maritique turpitudinem celaret; unde *arcana* cet. v. 61. *Puellæ*, et *virgines* poetis Rom. ut *παρθένος* et *νύμφη* Græcis, dicuntur, quæcumque in flore ætatis sunt, etiam eæ, quæ jam alicui nuptæ sunt, vel adeo pepererunt. 60. *Dives erit*, multis donis a marito adceptis, *quæ tertia*, cum marito et pathico, *dormit*, cubat, in *magno lecto*, qui tres capere potest. 61. *arcana*, silentium. Cf. ad v. 59. *Cylindri*, lapilli pretiosi, teretes, oblongi, instarque cylindri. v. Plin. XXXVII. 5. Quidam putant, eosdem inf. VI. 458. *elenchos* dici.

62. *De nobis* miseris mulieribus, scil. si in aliquam, etsi falsam, inpudicitiæ suspicionem inciderimus, vel ex infirmitate et simplicitate forsan peccaverimus. *post hæc* flagitia vestra; h. e. quum vos contra inpune feratis scelera, *tristis*, severa ac dura *sententia fertur*, a maritis, ædilibus, senatu vel

Digitized by Google

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoicidæ, quid enim falsi Laronia? Sed quid
Non facient alii, quum tu multicia sumas
Cretice, et hanc vestem populo mirante perores
In Proculas et Pollitas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur, si vis, etiam Carfinia. talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet;

Imperatoribus. Inpudicitia matronarum severis utique coercebatur legibus ac pœnis, inpr. lege Julia, cujus pœna fuit relegatio in insulam, cum publicatione dimidiæ partis dotis et tertiæ bonorum. Alii post *fertur* colon ponunt, ut sensus sit: postremo, vel si porro ita fiet, de nobis valebit, quod vulgo proverbii loco dicitur, *dat veniam corvis* cet. 63. Nos dicere solemus: *Kleine Diebe hängt man, grosse lässt man laufen.* Simili apophthegmate Democrates, Zaleucus et Anacharsis leges comparasse dicuntur aranearum telis, retinentibus infirmiora animalia, validiora transmittentibus. Cf. Terent. Phorm. III. 2. 16. seq. *censura*, cognitio et judicium. *corvis*, h. ę. iis, qui multa ac magna commiserunt delicta, h. l. viris malis et inprobis. *vexat*, exagitat, castigat, punit. *columbas*, eos qui minus vel nihil deliquerunt, innocentes; h. l. mulieres.

64. 65. *Stoicidæ* contemtim dicuntur philosophi libidinosi flagitiosique, sed Stoicorum speciem præ se ferentes eorumque more de virtute disputantes; quales Comicus quidam sic adloquitur apud Athenæum: Ἀκούσατ' ὦ Στώακες ἔμποροι λήρου, λόγων ὑποκριτῆρες. Cf. sup. ad v. 15. Alii putant, voc. *Stoicidæ* femineum esse, et contumeliose dici, ut *Phrygiæ* ap. Virg. Æn. IX. 617. et *Troiades* ap. Pers. I. 4. *canentem verà* Lauroniam, quæ pudorem iis incusserat. *Canere* significat clare dicere et indicare, (ut *cantare* passim ap. Plaut.) vel simpl. loqui aut docere, quoniam antiquissimis temporibus omnia et dicta et præcepta versibus continebantur. *quid falsi* dixerat?

65. seq. Quid non facient alii, quum indices et cognitores vitiorum ipsi iis dediti ac molles sint? *Multicia* scil. vestimenta, subserica s. bombycina et Coa, tenuissima et perlucida, (unde inf. v. 78. *perluces;* de quo v. Heyne ad Tibull. IV. 6. 13. et Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. II. p. 279.) quibus tunc temporis etiam viros uti non pudebat, quamvis ne feminas quidem decerent. Cf. inf. ad VIII. 101. Senec. Ep. 90. 115. 123. et de Ben. VII. 9. extr. Plin. XI. 22. extr. et 23. extr. Dicta autem *multicia* quidam putant a *multum* et *icio*, quod bene densata et radio bene percussa, ideoque tenuia et levia, fuerint; alii a *mulcendo*, quod mulceant et gratæ sint tenuitate sua; alii a *mollitie* unde et *mollicinæ* vestes vocentur Nævio ap. Non. 14. n. 33. alii denique a *multis liciis*, quibus texta fuerint, qualia Græcis πολύμιτα dicuntur, (v. Plin. VIII. 48. et ibi Hardum.) quod tamen perlucidis vestimentis non convenit, quæ eo minus perlucent, quo pluribus liciis compacta sunt. 67. *Cretici* nomine nonnulli putant quemvis nobilem significari et principem civitatis, qualis fuerit Metellus Creticus; alii causidicum inlustrem, qualem sub Cæsaribus Jul. Creticum fuisse novimus, quia *peroret*; alii vero rectius judices severissimos, quales fuerint Minos et Rhadamanthus Cretenses. Cf. v. 69. 72. (ex quo intelligitur de summo magistratu agi) 75. 77. *perores*, causam ores, agas, orationem habeas, (quod propr. de patrono causæ, sed h. l. de judice, sententiam multis verbis ferente ac declamante dicitur) *in Proculas et Pollitas*, contra adulteras et meretrices, lege Julia damnandas. 67—69. Adulteræ non tam molli ac delicato habitu utuntur, quo tu, judex et censor earum, palam incedis, et cujus elegantiam populus miratur.

70. Matronis stupri *damnatis* deponendæ erant stola, instita, vitta; et sumenda toga meretricia. Cf. sup. ad I. 96. et Intpp. Horat. Sat. I. 2. 63. 82. Tibull. I. 6. 67. IV. 10. 3. Tac.

Digitized by Google

Æstuo. Nudus agas! minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modo victor, et illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid non proclames, in corpore judicis ista
Si videas? Quæro, an deceant multicia testem?
Acer et indomitus libertatisque magister,
Cretice, perluces. Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit et porrigine porci,
Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.

Ann. II. 85. *Sed Julius ardet, æstuo*, verba Cretici, causantis, se tam tenui veste uti propter nimium Julii mensis æstum.

71. seq. Respondet poeta: *Nudus agas* causam, (ut *perores*. sup. v. 67.) *minus est insania turpis*, minus turpe est, nudum incedere vel perorare, et hinc insanum haberi, quam multicia indutum prodire in publicum, et speciem simul severi vitiorum judicis præ se ferre; vel, præstat insanum haberi, quam mollem et effeminatum. In quibusdam libris *infamia* legitur minus graviter.

72—74. Intpp. quotquot consului h. l. ita exponunt; O quam dignus habitus et judex, quem spectent prisci illi Romani, militiæ et agriculturæ adsueti! Sed vera, ni fallor, sententia est hæc: vestitus iste perlucidus (v. 66. et 78.) tam ridiculus est, ut, si eo indutus leges ac jura ferres, vel *populus modo victor*, qui modo, vix, rediit victor, *vulneribus crudis*, recentibus, nondum sanatis, *et montanum vulgus positis aratris*, relicto opere rustico, *te audiret*, te videndi audiendique cupiditate adcurreret. *En habitum*, amara inrisio, ut IV. 1. *Ecce iterum Crispinus*. 74. *Montani* s. *pagani* dicebantur cives Romani, ruri et in locis montanis habitantes. v. Ernesti clav. Cic. *positis*, depositis, relictis, *aratris*. 75. *Quid non proclames?* proclames, ut Tullius, *O tempora, O mores!—ista* ejusmodi perlucida vel multicia vestimenta.

76. Ne testem quidem decent, multo minus judicem.

77. *Acer et indomitus*, in libidinibus adfectibusque animi; vel *acer* severus judex. *magister libertatis*, immoderatæ vivendi licentiæ, quam exemplo suo docet, et inpunitatis flagitiorum. 78. *Cretice perluces*, veste perlucida indutus es. v. sup. ad v. 66. et 67. *Hanc labem*, animi maculas et morbos, vitia, inpr. mollitiem, *dedit* tibi et aliis, vel potius vulgavit, diffudit, (ut mox *dabit*) *contagio*, commercium, consuetudo hominum malorum ac mollium.

79. 80. Cf. Colum. VII. 5. Virg. Ge. III. 441. seq. 468. seq. *Scabiem* describit Cels. V. 28. sect. 16. et *porriginem* hominum (*Erbgrind*) pecorumque (*Räude*) idem VI. 2. et al. *prurigine* in aliis libris legitur, quod vulgo pro genere, ut *porrigo* pro specie habetur, ita ut hæc ad caput tantum spectet, illa ad totum corpus, et prurientem cutem, inpr. suum. 81. Hoc ex vulgi opinione dictum, censentis, ubi livere et nigrescere cœperit unus uvæ acinus, protinus propinquum eo conspecto, velut invidia quadam, similem ab eo trahere vel *ducere* colorem, et quidem *livorem*, h. e. nigrum colorem, quem *ducunt* uvæ maturescentes, *βότρυς μέλανες* s. *μελανέχρωτες*. Quæ opinio abiit in proverbium, quale ap. Suid. *βότρυν πρὸς βότρυν συκάλινον*, et *Uva uvam videndo varia fit. conspecta*, etiam ab inanimatis, quæ prope adstant, et propinqua vel obposita sunt.

82. seq. Aliquando etiam, quod turpius est, vestes seminarum indues, earumque sacra, vitam, vultum, incessum ac mores imitaberis: ita paulatim, velut per gradus, ad majora

Digitized by Google

Nemo repente fuit turpissimus. Adcipient te
Paulatim, qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, et toto posuere monilia collo,
Atque Bonam tenerae placant abdomine porcae
Et magno cratere Deam. sed more sinistro
Exagitata procul non intrat femina limen.
Solis ara Deae maribus patet. Ite profanae!
Clamatur: nullo gemit hic tibicina cornu.
Talia secreta coluerunt Orgia tæda
Cecropiam soliti Baptae lassare Cotytto.

turpioraque scelera progredieris. 83. *venit* pro *fuit* in quibusdam antt. codd. legitur, et doctius est, quam ut libra-riis debeatur, (v. ad VII. 29.) vel a docta manu margini adscriptum. *Adcipient*, recipient *te* in consortium.

84. seq. Quinam sint ii, de quibus h. l. agatur, non liquet. Interpretes tantum non omnes hæc referunt ad Albanos vel Flaviales sacerdotes, quo-rum collegium Domitianus Minervæ in Albano prædio instituerit, (cf. inf. ad IV. 61. 100. 145.) et a quibus Quinquatria non minore turpitudine celebrata sint, quam sacra Bonæ Deæ (eo tantum discrimine, ut non mares, sed feminas excluserint et arcuerint a sacris) et Orgia Græcorum vel potius Bacchanalia Romanorum. Sed de his illorum sacerdotum ritibus nihil ali-cubi legere memini. Videntur potius Romæ illis temporibus alii homines effeminati fuisse, qui clandestina sacra peragerent, imitati matronas Bonam Deam colentes, viri nubentes, qui mulieres vel matronas illas, habitu, vultu, incessu moribusque, quin etiam prostibula obscenitate factorum ver-borumque (v. inf. v. 95. 107. 110. seq. referrent. *Redimicula* fimbriae s. fasciae pendulae, quae subligabantur mento, et vel pendebant de pectore, vel *frontem* ornabant. De hoc mulie-rum ornamento v. Winkelm. Monum. ant. ined. p. 155. et Gesch. d. Kunst. p. 308. 86. seq. De his *Bonae Deae* sacris cf. inf. VI. 314. seq. Macrob. Sat. I. 12. et Heins. ad Ovid. A. A. III. 244. et Fast. III. 418. ubi etiam agitur de *abdomine porcae*, et *magno cra-tere*, obvoluta vini amphora, vel mel-lario vase. 87. *more sinistro*, perverso, contrario: nam ad sacra Bonae Deae feminae tantum admittebantur. 89. Nota est formula initiorum, qua *pro-fani*, non initiati, *βέβηλοι, ἀτέλεστοι, ἀμύητοι*, voce praeconis vel sacerdotis a sacris submovebantur: *ἐκὰς, ἐκὰς, ὅσοις ἀλιτρὸς*, vel *ἐκὰς, ἐκὰς ἔστω βέβηλος, procul, procul este profani.*

90. Sententia h. l. est, in illo tur-pissimo coetu semivirorum, sacra Bonae Deae celebrantium, feminas omnes, tamquam profanas, submotas fuisse, ita ut nulla ibi tibicina cornu inflave-rit, ut in veris sacris Deae illius alio-rumque Deorum factum, sed omnia semivirorum ministerio sint peracta; Ferrar. Elect. II. 14. *Tibicinam* non tibiam, sed *cornu* inflare, non est quod nos obfendat: non enim omnes tibiae rectae, sed quaedam incurvae, vel obli-quae erant, *πλαγίαυλοι* et *γίγγραι* s. *γίγγραι* dictae, inpr. Phrygia, cujus frequens in sacris usus, et quae inde *cornu* passim vocatur. Cf. inf. ad III. 63. 64. VI. 315. Spanhem. ad Callim. H. in Del. v. 253. et Gronov. Obss. I. 17. *Gemere* de quovis sono et strepitu.

91. 92. *Talia*, non minus nefaria et obscoena, *Orgia*, sacra nocturna et enthusiastica, *coluerunt*, egerunt, *Ba-ptae*, *Βάπται*, molles effeminatique sa-cerdotes Cotyttûs, quo titulo Eupolis comoedium, quam alii Cratino tri-buunt, (nisi haec alia est) scripsit, in qua, teste vet. Schol. Athenienses in-duxit ad imitationem feminarum sal-tantes, et praecipue perstrinxit Alcibi-adem, a quo propterea necatus est. Dicti forte *Baptae ἀπὸ τοῦ βάπτειν, insi-cere, fucare*; non quod sacris initiandi aqua calida *lavarentur*. *Cotytto, δαίμων φρυγικὸς* ap. Helych. Dea nefandae libidinis, cujus sacra *Κοτύττια* s. *Κο-τυττικὰ* ab Edonibus in Thracia pri-

Digitized by Google

Ille supercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitque trementes
Adtollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus inplet,
Cærulea indutus scutulata aut galbana rasa,

mum culta, et deinde in Phrygiam, inde vero Athenas translata; unde h. l. dea *Cecropia*, h. e. Atheniensis, vocatur. Ab ea forte non diversa, certe ei similis *Cotys*, Κότυς, libidinum Dea, a Corinthiis et Chiis culta, a qua homo mollis et effeminatus Κότυος θιασώτης, *Cotyos sodalis*, dictus putatur; nisi forte et proverbium hoc et ipsa Dea originem debet Cotyi, libidinosissimo Thraciæ regi, de quo v. Athen. XII. 8. Cf. loc. class. Strab. X. p. 470. al. 721. B. et Mitscherl. ad Horat. Epod. XVII. 56. *tæda secreta*, nocturna s. mystica, qualem gestabant δαδοῦχοι in Eleusiniis. *soliti lassare* ipsam *Cotytto*, cujus tamen libido insatiabilis est. Poeta, opinor, fingit, homines istos in fœdas libidines adeo se mergere, ut ipsa Cotytto eorum adspectum velut refugiat, vel prius, quam ipsi, delassaretur atque satiaretur, si iisdem voluptatibus se dederet.

93—95. Alii ex illis, more mulierum, decoris studiosi, supercilia fuco inlinunt, et *fuligine*, stibio s. cerussa, denigrant. Cf. Plin. 11. 37. 28. 11. 30. 15. 33. 6. et Lowth. ad Jesaiæ III. 16. *Tangere* docte dicitur pro tingere, inbuere, adspergere. v. Heyne ad Tibull. I. 8. 52. Hinc lectio aliorum librorum *tinctum* glossam redolet. *Supercilium producit*, ut *s. proferre de pyxide* ap. Petron. 100. et Martial. IX. 38. 6. vel *nigro pulvere oculorum ex ordia producuntur*. ap. Tertull. de hab. mul. c. 2. *obliqua acu*, crinali, quæ ipsa non obliqua est, sed supercilium obliquat, *producit*, crispat, vel extendit. An τὸ *producere* spectat ad *confinia supercilii*, quæ pulcra olim censebantur? Cf. Petron. 126. Claudian. nupt. Honor. et Mar. 267. et Ovid. A. A. III. 201. *pingit*, fucat. *oculos trementes*, pætos, palpitantes, tremulos, ut solent esse scortatorum: *oculos udos ac tremulos, ac prona libidine marcidos, jam jamque semiadopertulos*. Apul. Met. III. p. 135. ed. Elmenh. Cf. inf. VII. 241. Ovid. A. A. II. 721. Pers. I. 18. 95. *ille bibit e vitreo Priapo*. h. e. poculo, formam membri virilis, vel ipsius Priapi referente; ut similis formæ panis Martial. XIV. 69. *Priapus siligineus* dicitur. Cf. Plin. XIV. 2. 13. 22. XXXIII. Præf. et c. 1. 96. *Reticulum*, muliebre capitis tegmen, κιτρύφαλος, *auratum*, ut *aureum* ap. Petron. 67. Cf. Varr. L. L. IV. 67. et Salmas. Obss. ad Jus Att. c. 5. p. 162. Henninius non male *auratum* putabat dictum, vel quod auro intextum esset, vel quod *comæ* illæ *ingentes*, quæ signum sint animi plane effeminati, auri pulvere essent respersi, quales in Othone delicias, nec non in Elagabalo notarunt auctores.

97. Color *cæruleus* et *galbinus* sive *galbanus* mulierum est, non virorum, unde *galbani mores* h. e. molles ap. Martial. I. 97. 9. *Galbanus* s. *galbanum* gummi s. resina male olens et succus viscidus ferulæ, νάρθηκος, in Syria nascentis, χαλβάνη, et חלבנה, Chal. et Syr. חלבניתא, unde *chalbanum* rectius scribitur. Color exterior flavus est, et ipsa ferula, quæ initio albet, vetus flavescit, albicantibus tamen maculis distincta. Res hæc, ex oriente a Phœnicibus forte ad Græcos primum perlata, dicta videtur ab Hebr. חלב *lacte* (scil. arboris fruticisve) vel Syr. חלב *gummi*, et לבן *albus*: inde vero color albidus et flavus, qui galbano est, Lat. *galbus* et *galbanus* vel *galbinus*. *scutulata* scil. vestimenta, non eadem, quæ *virgata*, ῥαβδωτὰ, (*gestreift*), de quibus v. ad Sil. IV. 155. adeoque non dicta a σκυτάλη, virga; sed πλίνθια, texta in formam scutularum, h. e. quadrarum, quales in retibus, vel tela aranearum cernimus; *Stoffe mit Rauten oder Würfeln, gewürfelte oder mit Queerlinien durchschnittene Kleider; a la quadrille*. v. Hard. ad Plin. VIII. 48. s. 73. et Böttigers Vasengemälde T. I. Fasc. II. p. 77. *rasa* vestimenta, ξυστὰς ἐσθῆτας, sine villis vel pilis, ut *toga rasa* ap. Martial. II. 88. et Plin. VIII. 48. s. 74. cui opponitur toga s. vestis *pexa*, ἡ μαλλωτὴ ἐσθής, eminentioribus villis.

Digitized by Google

Et per Junonem domini jurante ministro.
Ille tenet speculum, pathici gestamen Othonis,
Actoris Aurunci spolium, quo se ille videbat
Armatum, quum jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus atque recenti
Historia, speculum civilis sarcina belli.
Nimirum summi ducis est occidere Galbam,

98. Mulieres Romæ *per Junonem* vel aliam Deam, et servæ per Junonem ac Genium heræ, viri autem per Jovem, Herculem, Genium suum et Principis, ac servi per Genium heri jurare solebant. En itaque novum mollitiei indicium! Virorum effeminatorum Genius est Juno, per quam jurant, more mulierum, et quam maxime colunt: hinc et *ministri*, h. e. servi, qui per Genium heri jurare solent, *per Junonem domini* jurant.

99—101. Aliud muliebris mollitiæ argumentum, frequens speculi usus et vesanum tam formæ ad id explorandæ, quam comæ ad illud ornandæ studium; quod ne moratas quidem virgines ac matronas, nedum militem ac ducem decet. Quæ vero major insania fingi potest, quam quod imperator eo ipso temporis momento, quo ancipiti prœlio de salute, vita ac imperio contendendum est, formam suam in speculo contemplatur ejusque elegantiam curat? Cf. Spanhem. ad Callim. H. in Pallad. v. 17. *Speculum* tale h. l. forsan designatur, quale descripsit Sen. Nat. Qu. I. 16. Specula autem veterum non e vitro erant facta, ut nostra, sed ex ære, stanno argentoque polito, nonnumquam et ex auro. *Speculum, gestamen Othonis*, non quod Otho olim gestarat, quodque ille, de quo v. 99, agitur, ei occiso abstulerat, sed quale Otho gestare solebat; etsi illi explicationi favent loca Virgilii, e quibus hæc et seqq. verba facete huc translata sunt, Æn. III. 268. (*clipeus, magni gestamen Abantis*) *Actoris Aurunci spolium*, h. e. quod speculum Otho non minori in pretio habebat, aut quo non minus gloriari solebat, quam Turnus hasta, qua Actora Auruncum spoliaverat: nam ita heroum arma ornantur a poetis et commendantur. *pathici*, παθικοῦ, cinædi. v. sup. ad v. 10. De *Othonis* Imp. voluptatibus muliebribusque munditiis v. Suet. Oth. c. 2. et 12. Tac. Hist. I. 71. et al.

100. *ille*, Otho. 101. In his verbis obscœni quid latere nonnulli putarunt. *Vexillum*, tunica russa sive velum purpureum, signum futuræ pugnæ, quod a duce proponi, et in prætorii fastigio extendi in hasta ac *tolli* solebat, ut eo conspecto milites se et arma pararent, dispersique convenirent. v. Lips. de Mil. Rom. IV. 12.

102. 103. Speculum inter sarcinas militum esse, tam stolidum est et inauditum, ut singulari historia dignum sit. Hæc δεινῶς magis, quam εἰρωνικῶς dicta. Cf. Tac. Hist. I. 88. *belli civilis*, inter Othonem et Vitellium, prœlio, apud Bebriacum, vicum inter Veronam Cremonamque situm, confecti, quo Othoniani a Vitellianis victi: quod notum e Tac. Hist. II. 14—62. et Suet. Oth. 8. 9.

104—107. Suetonius in Oth. c. 9. et 12. memorat, multos, nec frustra, credidisse, Othonem, nuntio adcepto de infelici pugnæ Bebriacensis eventu, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi adserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum, necem sibi ipsum conscivisse, et magnam partem hominum, incolumem gravissime detestatum, mortuum laudibus tulisse, multos etiam militum, *fortissimum virum, unicum Imperatorem*, prædicasse. Poeta vero h. l. inridet tum hoc iniquum vulgi judicium, tum inertiam Romanorum, semiviri illius imperium patienter ferentium. *Nimirum* (quod amare et εἰρωνικῶς dicitur, ut *scilicet*) *summi ducis est, occidere Galbam*, (v. Suet. Galb. 19. et Tac. Hist. I. 41. seq.) virum non id meritum, et senem, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis, (Suet. Galb. 21. 23.) *et summi civis constantia* in adserenda libertate Rom. *curare autem*, in ipso *Bebriaci campo*, ubi de imperio decertare conatur, insano formæ

Digitized by Google

Et curare cutem summi constantia civis,
Bebriaci in campo spolium adfectare Palatî,
Et pressum in faciem digitis extendere panem:
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hic nullus verbis pudor, aut reverentia mensæ.
Hic turpis Cybeles et fracta voce loquendi
Libertas, et crine senex phanaticus albo
Sacrorum antistes, rarum ac memorabile magni

studio indulgere. *Curare cutem*, ut *c. corpus, genium, pelliculum;* et *cutis* h.l. ut passim, et Gr. χρὼς, totum corpus, et cutis corporisque sive mollities levorque, sive nitor, qualis vel pinguibus, vel delicatis esse solet. *summi civis*, Imperatoris. 106. Cf. ad v. 103. *Bebriaci in campo* rectius forsan legitur. *Bebriacum* aliis *Bedriacum*, Plut. in Othone p. 1070. Βηδριακὸν, et Josepho B. Jud. IV. 23. Φηγδιακὸν dicitur. *spolium adfectare Palatii*, ad summum imperium adspirare: nam imperium quidem Otho jam susceperat, sed eodem tempore Germaniciani exercitus jurarant in Vitellii verba, et pugna Bebriacensi decernendum erat, quisnam ex illis regnaret, adeoque *Palatium*, domum sedemque Augustam, obtineret. *Spolium Palatii*, δυνῶς de imperio, quod illis temporibus vi rapiebatur. 107. *Otho fuisse traditur mundiliarum pæne muliebrium; vulso corpore: quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus umquam esset;* Suet. Oth. c. 12. *pressum in faciem panem*, scil. madidum laete asinino, quod psilothri loco erat, cujusque inlitu splendor genis conciliabatur, facie siligineo hoc tectorio inducta, vel cute hoc smegmate adtrita: nam molles Romani *cutem in faciem erugari* (vel extendi) *et tenerescere, et candorem custodiri lacte asinino* (crassissimo) *putabant; unde Poppæa uxor Neronis, quocumque ire contigisset, secum sexcentas asellas ducebat*, si fides habenda Plinio XXVIII. 12. Cf. Plin. XI. 41. s. 96. Dio Cass. LXII. p. 714. et inf. VI. 461—473. ex quo loco probabili judicio conligitur, *panem* istum non modo ex oryza et fabis, ut apud Medicos in compositione psilothrorum legimus, sed etiam ex farina siliginea factum esse.

108, 109. Tantum formæ explorandæ ornandæque studium in ipsis castris et acie ne inpudicissimis quidem luxuriosissimisque mulieribus fuit. *Quod nec fecit* scil. in castris et acie. *Semiramis, Assyriæ* regina, non magis animi magnitudine ac rebus gestis, quam mollitie ac libidinibus famosa, unde et A. Gabinius Cic. Prov. Cons. 4. *Semiramis* adpellatur. *Orbis Assyrius*, ut *orbis Romanus*. Epitheton *pharetrata* ad virtutem spectat. *Cleopatra*, regina Ægypti, cujus mollities notissima: *Mœsta*, victa navali prœlio ad *Actium* prom.

110. *Hic*, Romæ, vel potius in consortio conventibusque turpissimorum horum hominum, de quibus inde a v. 84, agitur, inter eos, vel iis est. *reverentia mensæ*, quæ veteribus sacra erat: τράπεζα μὲν ἱερὸν χρῆμα, δι' ἧς ὁ θεὸς τιμᾶται φιλίᾳ τε καὶ ξένοις, Synes. Epist. LVII.

111. *Hic turpis libertas Cybeles*, h. e. quali in Megalesiis aliisque enthusiasticis Cybeles sacris utebantur ejus sacerdotes, Corybantes vel Curetes, Idæi et Galli, semiviri obscœni et furentibus similes. *voce fracta*, delicata, molli et feminea: nam *fraugere* significat inminuere, mollire, effeminare.

112. seq. Quod indignationem auget, inter hos nuptos, qui ritu et more sinistro *sacra* Bonæ Deæ celebrant, (v. sup. ad v. 84. seq.) reperiuntur decrepiti, quos ætas et experientia sapientes et continentes reddere debuerat, immo *antistes* eorum *senex* est et gulosus. Tangit forte poeta aliquem sui temporis, nobis incognitum. *crine albo*, cano. Sed forte leg. *alto*, ut significetur capitis rotatio, in fanaticis his sacris solennis; de qua v. inf. ad VI. 316. *senex fanaticus*, numine adflatus, et ab eo in furorem actus. 114. *Gutturis*, ut *gula*

Digitized by Google

Gutturis exemplum, conducendusque magister.
Quid tamen exspectant, Phrygio quos tempus erat jam
More supervacuam cultris abrumpere carnem?
Quadringenta dedit Gracchus sestertia dotem
Cornicini, sive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ: dictum Feliciter! ingens
Cœna sedet: gremio jacuit nova nupta mariti.
O proceres, censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet horreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?

sup. I. 140. ubi v. not. *conducendus magister* ad erudiendos et instituendos gulosos.

115. 116. Quum tamen molles isti et effeminati homines habitu et moribus mulieres sacerdotesque Cybeles imitentur ac muliebria quoque patiantur, *quid*, cur, (ut τί pro διὰ τί) *exspectant*, cessant ac dubitant, *more Phrygio* h. e. sacerdotum Cybeles, Deæ Phrygiæ, *abrumpere cultris carnem supervacuam*, genitalia, quibus non opus est iis, (pondus inutile pathicis) ut per omnia Gallis mulieribusque similes sint, nec ullum virorum argumentum relinquatur? Sic fere *vilia membra* a Gallis cædi vel secari dixere Ovid. Fast. IV. 243. et Tibull. I. 4. 70. ubi v. Heyne. In aliis libris legitur *abscindere*, ut ap. Claudian. Eutrop. I. 280. *Inguinis reliquum Phrygiis abscindere cultris*, utque *secare* inf. VI. 514. Cf. Heyne l. l. Sed *abrumpere* aptius est, si lapideis, non ferreis cultris se castraverunt Galli. Cf. ad VI. 514.

117. seq. De aliis exemplis virorum viris nuptorum v. sup. ad I. 62. et 78. *Gracchus*, fictum forte nomen viri nobilis ac divitis, quem notat poeta. *dedit dotem*, pro dote, dotis nomine, *quadringenta sestertia*, h. e. ingentem vel maximam dotem, (v. inf. ad VI. 137.) *Cornicini, sive hic recto cantaverat ære* h. e. aut Tubicini. (*Tuba directi, æris cornua flexi* Ovid. Met. I. 98.) 119. *tabulæ* dotales s. dotis, s. nuptiales. *Feliciter!* vel *felix hoc sit!* (*Gluck zu!*) fausta et boni ominis adclamatio, præcipue in conditione nuptiarum aliisque pactis conventis. 120. *Ingens cœna sedet*, h. e. ingens convivarum multitudo, multi cœnantes sive convivæ adcumbunt. *Cœna* pro cœnantibus, ut *convivia* pro convivis inf. V. 82. Cf. sup. ad v. 34. Alii τὸ *sedet* dictum putant pro, ponitur, adposita est, ut sup. I. 96. et ap. Ovid. Trist. II. 481. ubi v. Heins. Sed illa ratio præstat. *nova nupta*, Gracchus, *jacuit gremio*, in sinu, *mariti*, cornicinis, more nuptiali, de quo v. Lips. ad Tac. Ann. XI. 2. et 27. ubi etiam monet, mulieres olim cubantibus viris sedisse, postea etiam adcubuisse, et quidem ita, ut uxores in virorum, amicæ puerique meritorii in amatorum sinu recubuerint, quod vocaverint infra *alium adcubare*, vel *interiorem* (aut potius *inferiorem*) *jacere*. Cf. Intpp. Gell. VII. 12. extr. Sic et Joannes, discipulus Jesu dilectissimus, ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ Ἰησοῦ, Joh. XIII. 23. Sed illæ loquendi formulæ etiam ad proximum in lecto locum referri possunt: nam veteres in tricliniis ita adcumbebant, ut caput alterius sinum quasi et pectus alterius sibi proximi tangeret et expleret. Cf. inf. ad V. 17.

121. Exclamatio cum indignatione ad primores civitatis, ejusmodi vitiis magnam partem infectos. *Censore*, qui mores turpissimos corrigat, et talem furorem pœnis legum comprimat. *haruspice*, qui inspectis extis futura prædicat et sacrificio portenta hæc iramque deorum expiet.

122. 123. Quasi majus monstrum esset, si bos agnum vel mulier vitulum pareret, quam videre virum viro nubentem et mulieri habitu moribusque similem. *Monstra* adpellantur omnes res insolitæ et portentosæ, vel quæ præter naturam fiunt, v. c. monstrosa scelera, phænomena, ostenta, prodigia, ut inf. v. 143. IV. 2. 45. 115. VI. 286. 645. al. *Scilicet* ironice et cum vi atque amaritudine dicitur, ut *nimirum* et nostrum *freilich*. Sic negat cum et sine interrogatione.

123. Ejusmodi monstra ac prodigia,

Digitized by Google

Segmenta et longos habitus et flammea sumit,
Arcano qui sacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater Urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere atque opibus vir:
Nec galeam quassas, nec terram cuspide pulsas,
Nec quereris patri? Vade ergo, et cede severi

(quorum vanitatem obculte poeta ridere videtur) ut et procuratio eorum, vel tironibus e Livio nota. De eorum generibus et causis et v. Heynii Opusc. Acad. Vol. III. p. 198. seq. 255. seq.

124. *Segmenta* qs. *secamenta* a *secando* sic dicta, fimbriæ seu fasciæ seu virgæ purpureæ et aureæ, solis olim matronis concessæ, et muliebribus tunicis in extrema parte adsutæ, sed postea virilibus quoque vestimentis adtextæ. Cf. VI. 89. et Ferrar. R. V. III. 17. *habitus longos*, muliebres, stolas et syrmata. *Flammeum* velum, pannus bombycinus vel rica, tegmen capitis rutilum, lutei vel ignei coloris, (unde *flammeum* non *flameum* scribendum videtur) quo nupta, velata sponsa tradebatur sponso, unde orta loquendi formula *nubere alicui*. Cf. sup. ad I. 62. inf. X. 334. et Plin. XXI. 8. ubi flammeo *luteus color* tribuitur, sed et hæc laudantur Verrii Flacci verba: *Flameum nuptæ amiculum vocabant, non quidem a flammæ colore, sed quia Flaminica, cui divortium facere non licebat, eo perpetuo utebatur*. Ex quibus verbis simul intelligitur, signate et acerbo cum aculeo dici inf. VI. 225. *flammea* priora *conterit*, lacerat, vel quasi conculcat, quod contemtus signum est, h. e. priora connubia adspernatur et sæpius nubit.

125. 126. Gracchus, qui et nobilissimus ditissimusque est, et olim Salius, sacerdos Martis, Dei bellicosi et animi maxime virilis, fuerat, nunc habitum sponsæ induit ac nubit. *sacra* scuta, *ancilia*, *nutantia*, huc illuc vergentia, ac sursum deorsum jacta motu saltantis, *ferens* læva manu *loro arcano*, obculto, quippe quod interius adnexum erat: nisi epitheton *arcano* referendum est ad *sacra*, vel ad cœleste ancile. *clypeis ancilibus*; nam *ancile* adject. est, ita dictum, non *quod ab omni parte ancisum vel recisum esset, et omnis abesset angulus*, quæ Ovidii, (Fast. III. 377.) Varronis, Festi aliorumque sententia est, sed quod περιφέρειαν sinuosam, passim incurvatam, et in apices excurrentem, haberet, teste Plut. in Numa p. 69. unde ἀγκύλον ab ἀγκύλος curvus, adpellatum, et *ancyle*, non *ancile*, scribendum est. *Sudavit* ferendo ancilia et saltando; de quo v. Plut. l. l.

126—132. Summa vis indignationis in hac expostulatione et compellatione Martis, inpr. in vss. 131. 132. Cf. Pers. I. 87. *Pater Urbis* h. l. non Romulus, sed Mars: et exquisite pro ejus nomine. Poeta Deum quasi admonet paternorum officiorum, quæ negligat. *et pater Urbis* MS. Cantabrig. unde Wakef. ad Lucret. III. 1104. non male emend. *Eu! pater Urbis*, cet. 127. *Latiis pastoribus*, Romanis, oriundis a pastoribus, quorum majores fuere homines rudes et agrestes, omnium voluptatum ignari. Cf. inf. III. 67. et ad VIII. 275. 128. *urtica*, quævis cupido, inpr. pruritus libidinis, ut inf. XI. 166. ubi est synon. τῦ ἐρεθισμοῦ *Veneris*. Sic et κνίδη, κνίδωσις et κνησμός. v. Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 141. et 201. *nepotes*, posteros, ἀπογόνους. 129. *Traditur viro vir*, tamquam res emta, ritu nuptiali. Vir viro nubit.

130. Hæc δεινῶς dicta pro: nec irasceris, nec ira ardes? Cf. inf. XIII. 113. seq. Mars iratus *quassat galeam* et caput, ut Ἐνοσίχθων κινήσας κάρη ap. Hom. Od. ε. 285. 131. *Nec quereris Patri* tuo, Jovi, mollitiem ac scelera Romanorum, vel de iis apud patrem tuum? Martem sine patre fuisse, non nisi Romanorum poetarum commentum est. Summa vero vis indignationis in his et reliquis verbis, quasi Mars ipse talem ignominiam morumque pravitatem ulcisci et avertere nequeat.

131. 132. Curam gentis, cujus auctor es, et quam tu *negligere* videris,

Digitized by Google

Jugeribus campi, quem negligis! Officium cras.
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.
Quæ causa officii? Quid quæris, nubit amicus,
Nec multos adhibet. Liceat modo vivere; fient,
Fient ista palam, cupient et in acta referri.
Interea tormentum ingens nubentibus hæret,
Quod nequeunt parere, et partu retinere maritos.
Sed melius, quod nil animis in corpora juris
Natura indulget. Steriles moriuntur, et illis
Turgida non prodest condita pyxide Lyde,
Nec prodest agili palmas præbere Luperco.
Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,

alii Deorum permitte! Cf. Hor. Od. I. 2. 35. 36. *cede*, discede a *jugeribus campi*, a campo, eum relinque. *Campum* Martium exquisite poeta pro tota urbe ejusque imperio posuit, quod is locus Marti potissimum consecratus erat, et in eo comitia magistratibus creandis, ferendis legibus et judiciis quoque publicis extra ordinem exercendis habebantur; unde h. l. *severus* dicitur.

132. seq. Satiricorum more aliquos repente conloquentes inducit poeta. *Officium* Romanis dicebatur, quidquid honoris vel studii et operæ, vel patronis a clientibus, salutando, deducendo, sectando, obcurrendo cet. vel amicis et cognatis, solenni aliqua occasione, præstabatur, de quo v. Plin. Ep. I. 9. 133. *Primo sole*, p. solis ortu. *in valle Quirini*, collis Quirinalis. Sic Horat. Epist. II. 2. 68. de simili re dixit: *cubat hic in colle Quirini, Hic extremo in Aventino; visendus uterque.* Olim suspicabar legendum esse *in colle Quirino*, h. e. Quirinali, ut ap. Ovid. Met. XIV. 836. vel *in valle Quirina*, quod exstat in MS. Schurzfl. vel *in colle Quirini*, ut ap. Horat. l. l. sed τὸ *valle* doctius videtur. 134. *quid quæris?* quasi id non facile divinare possis, quum his temporibus non raro eveniat? *nubit amicus*, cf. sup. ad v. 117. et I. 62. 78. *Nec multos adhibet* testes, vel ad nuptiarum solennia et cœnam.

135. 136. Si modo paululum vixero, hæc palam fieri videbo. Verbum *fient* bis repetitur. *ista* matrimonia *cupient et in Acta* publica populi *referri*, quibus res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, inlustres mortes, matrimonia, divortia, continebantur; de quo v. Lips. Excurs. ad Tac. Ann. V. 4. Alii sensum h. l. putant esse: liberos habere cupient, quorum nomina patres professi in Acta referebant; quod adridere potest propter verba seq. et locum simil. inf. IX. 84. ubi v. not.

137. *tormentum* animi, dolor, ægritudo, *nubentibus* viris *hæret*, eos perpetuo angit. 138. *partu retinere maritos*, maritorum amorem firmare: nam liberi amoris conjugiique vincula sunt ac pignora, steriles autem uxores sæpe minus amantur, nec raro etiam repudiabantur a Romanis, Cf. inf. VI. 142. seq. et Claudian. in Eutrop. I. 72. seq.

139. 140. Bene consuluit hominibus natura, quæ prohibuit mares concipere, etsi maxime id cupiant. 141. *Lyde* nomen unguentariæ promittentis ac venditantis medicamina, sterilitatem amoventia, qualia a medicis commendantur, et quibus *pyxis* ejus *condita* h. e. referta fuit. *Turgida*, obesa, epitheton aptum vel anui, vel mulieri, quæ turgidas s. gravidas reddit matronas. 142. *Luperci*, Panis sacerdotes, nudi per urbem discurrebant, (unde h. l. *agili* Luperco) et scuticis vel ferulis, e caprino corio factis, terga vel humeros (h. l. *palmas* s. manus, ut ap. Plut. in Cæs.) cædebant obviorum, præcipue mulierum, quas inde fecundas reddi putabant: quod notum ex Ovid. Fast. II. 425. seq. et V. 102. ubi v. Heins.

143—148. Viros nubere turpissimum quidem est, sed turpius, quod

Digitized by Google

Lustravitque fuga mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generosior, et Marcellis, 145
Et Catulis, Paullique minoribus, et Fabiis, et
Omnibus ad podium spectantibus. Hic licet ipsum
Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquid Manes, et subterranea regna,

nostris temporibus vidimus, viros nobilissimos arenæ operam edere, et ad artes inhonestas gladiatorum, qui omnes infames habiti, descendere. Cf. IV. 99. seq. et simil. loc. inf. VIII. 192—194. et 198—210. ubi singula h. l. verba inlustrata videbis. *Vicit*, superavit rei turpitudine, *hoc monstrum*, hanc rem inauditam ac fœdam, scil. quæ de viris nubentibus dixi. Cf. sup. ad v. 122. *Tunica* et galerus, habitus Retiarii, ut arma ejus *fuscina* et rete. *Lustravit*, percucurrit, *arenam fuga*, ut *fugit* inf. VIII. 208.

145. *Generosior*, antiquiori ac nobiliori genere natus, Manlius *Capitolinis*, *Marcellis*, *Catulis* et Æmilii *Paulli minoribus*, h. e. posteris, ut sup. I. 148. ubi v. not. 147. *Omnibus ad podium spectantibus*, h. e. nobilissimis aliis. *Podium* in circo et amphitheatro dicebatur projectura seu pars projectior et prominentior muri, arenam proxime cingentis, inter arenam et imum orchestræ gradum, in quo gradu primi e Patribus sedebant. v. Lips. de Amphith. c. XI. qui tamen non male suspicabatur, inter ipsum podium imumque orchestræ gradum planum aliquod et vacuum latioris spatii fuisse, in quo spectaverint magistratus curules, Prætores vel Editores munerum, in sellis curulibus ac tribunalibus, ipsosque deinde principes in Suggestu vel cubiculo, (*Loge*) idque proprie dictum esse, *ad podium spectare*; in hoc enim plano commodissime sellas curules potuisse poni, non in ipsis gradibus.

147. 148. *His* nobilissimis viris *licet* ut *Admoveas*, h. e. addere poteris, etiam *ipsum*, qui *tunc* munus edidit, in quo Gracchus *retia misit*, Retiarii partes egit, h. e. Prætorem, munerarium, vel potius Imperatorem, Neronem aut Domitianum. Tum sensus est: ipsi quoque Imperatori antiquitate ac nobilitate generis antecellit Gracchus, quem non puduit, infames gladiatorum artes exercere.

149. seqq. Interpretes tantum non omnes hanc poetæ sententiam esse putant: hæc scelera inde oriuntur, quod inferos fabulas esse aniles credant omnes, nec quisquam ullo futurarum metu pœnarum vel religionis pietatisque sensu a peccando absterreatur; tu vero, qui virtuti convenienter vivere cupis, cave iis adsentiaris, et puta inferos esse. Sed ipse poeta noster h. l. (ut XIII. 15. seq.) Manes inferosque tamquam vana nomina ac nugas irridet v. 150. exemplo Aristophanis in Ranis, (Act. I. Sc. 4.) et v. 151. exemplo Petronii Sat. 121. extr. (*vix navita Porthmeus Subficiet similacra virûm traducere cymba; Classe opus est*) et aliorum, inpr. Stoicorum et Epicureorum. Meo qualicumque judicio planissima sunt omnia, si hoc sensu ea ceperis: Nemo quidem hodie, præter parvulos pueros, sibi persuadet, *Manes* ac inferos *esse aliquid*: (sic recte pro vulg. *aliquos* legitur in MS. Schurzfl. et hoc sensu dicitur *illud ei* et *esse aliquid*, v. c. Ovid. Met. VI. 543. et inpr. Prop. IV. 7. 1. *Sunt aliquid Manes; letum non omnia finit* cet. qui locus Juvenalis animo obversabatur, ut forte Propertii Hom. Il. ψ. 103. ubi v. Ernesti: Cf. Mitscherl. ad Horat. Od. I. 4. 16. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. I. P. II. p. 305.) quis enim non rideat certe, si in poetis legerit, in Styge *nigras esse ranas*, et a Charonte *cymbam conto* propelli, vel *tot millia* umbrarum *una cymba vadum*, h. e. fluvium vel aquam Stygis, *transire*? (cf. Virg. Æn. VI. 302. seq.) *sed tu* (Gracche, et vos, turpes mollesque homines) *puta*, fac, pone, *vera* esse, quæ tibi falsa et vana videntur; (ut inf. V. 7. *hoc ipsum defecisse puta*) *quid* tum censes sensuros esse *Curium* aliosque viros præclaros fortissimosque, qui patriam olim defenderunt ab hostibus, et nunc in inferis sunt, perfectissima illa pie simplicitatis, continentiæ, fortitudinis aliarumque virtutum exempla, *quoties talis umbra hinc ad illos veniret*, tam spurci

Digitized by Google

Et contum, et Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque una transire vadum tot millia cymba,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta: Curius quid sentit et ambo
Scipiadæ? quid Fabricius manesque Camilli?
Quid Cremeræ legio et Cannis consumta juventus,
Tot bellorum animæ, quoties hinc talis ad illos
Umbra venit? Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum tædis, et si foret humida laurus.
Illuc, heu! miseri traducimur. Arma quidem ultra
Litora Juvernæ promovimus, et modo captas
Orcadas, ac minima contentos nocte Britannos:

effeminatique homines ex superis locis ad infer descenderent? Cf. simil. loca inf. XV. 172. seqq. et Silii V. 59. seq. et inpr. XVII. 465. seq. In MS. Norimb. 3. versu 150. legitur *Et cantum et Stygio ranas* cet. h. e. ranas cantantes; quod placere potest coll. Aristoph. l. l. ubi Charon, ad remum agendum excitans Bacchum, suavissimos dicit ab eo auditum iri ranarum cantus, si remo incumberet. Sed nostra quoque lectio non spernenda est, eaque numerus rerum fabulosarum augetur. 152. *pueri* inpuberes, nondum quadrimi, *qui nondum lavantur* in balneis vel thermis publicis *ære*: nam, qui lavabantur, quadrantem solvebant. *Nec senes credunt, nec qui nondum ære lavantur* MS. Scriverii, teste ac prob. Crenio in Animadv. philol. P. XIII. p. 19. 154. *Scipiadæ*, Scipiones, (ut *Memmiades* pro *Memmius* dicitur Lucret. I. 27.) *ambo*, vel duo fratres, pater et patruus Africani majoris, ut ap. Sil. VII. 107. vel potius Africanus major et minor, ut *gemini Scipiades* ap. Virg. Æn. VI. 843. qui κατ' ἐξοχὴν ita adpellantur. 155. *Cremeræ legio*, Fabii, ad Cremeram fl. a Veientibus cæsi, sex et trecenti milites, omnes patricii et unius gentis, qua non alia *legio*, h. e. exercitus, vel minor numero vel fama clarior fuit. Res nota vel ex Liv. II. 48. seqq. *Cannis*, ad Cannas, *consumta juventus*, ab Hannibale cæsa ac deleta. 156. *animæ bellorum*, virorum, qui in bellis perierunt, vel animæ bellatorum, et hinc simpl. bellatores, viri fortes, quo sensu Hom. Il. α. 3. dixit πολλὰς ἰφθίμους ψυχὰς ἡρώων. 157. *Cuperent lustrari*, tamquam polluti talium umbrarum visu et contagione, *si qua darentur*, essent scil. in inferis, *sulfura*, et *si laurus foret* ibi. Lustratio fiebat circumlatis circa aliquem *sulfure* vel *tædis*. *Laurus humida*, ut *uda* ap. Ovid. Fast. V. 677. laurea virga inmersa in aquam, qua adspergi solebant, qui lustrabantur.

159. *Illuc*, ad inferos: nisi potius reponendum *Illic*, (in inferis) quod legitur in MS. Scriverii et tribus aliis. Tum verbum *traduci* eo sensu capiendum, de quo inf. ad VIII. 17. dixi. 160. *Juvernæ*, ut ap. Mel. III. 6. et Ptolem. in cod. Palat. Ἰουερνία; nam vulgo, legitur Ἰουτηρία, ut ap. Agathem. II. 8. In aliis libris h. l. reperitur *Jubernæ*, et *Vivernæ*, quod nomen Hiberniæ, addito duplici digamma, effictum putant ex Gr. Ἰέρνη, quo utuntur Strabo, Aristot. et Claudianus. Hibernia autem Romanis parum nota erat ante et post Agricolæ tempora, qui ejus occupandæ consilium propter aliarum gentium motus exsequi non poterat. v. Tac. Agric. c. 24. *Orcadas* insulas, supra Scotiam sitas, quæ nunc *Orkneys* dicuntur, et in quarum numero definiendo non consentiunt veteres geographi, *modo captas*; nam Agricola has *incognitas ad id tempus insulas invenit domuitque*, si fides habenda Tac. in ejus vita c. 10. Eusebius tamen in Chronico tradit, Claudium Imp. jam de Britannis triumphasse, et Orcadas insulas Rom. adjecisse imperio. Tum τὸ *modo* de longiori tempore adcipiendum, de quo v. sup. ad v. 73. *Britannia* Romana

Digitized by Google

Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus. Et tamen unus
Armenius Zalates cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno.
Adspice, quid faciant commercia! venerat obses.
Hic fiunt homines. nam si mora longior Urbem
Indulsit pueris, non umquam deerit amator:
Mittentur bracæ, cultelli, frena, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores.

Cæsaris et Claudii adhuc temporibus exiguis finibus continebatur, qui prolati sub Nerone ac Flaviis, virtute Suetonii Paullini et Agricolæ, ac deinde sub Adriano et Antonino. *minima contentos nocte Britannos*; cf. Plin. II. 75. Cæs. B. Gall. V. 10. et Tac. vit. Agric. c. 12. ubi v. Lips.

162. *quæ*, fœda, turpia, scelera, monstra.

163—166. Qui tamen Romam veniunt, mox nostros induunt mores et in patriam suam referunt. Sed malim hunc locum λαλογικῶς explicare, ita ut verba adversarii sint *et tamen—Tribuno*, ad quæ poeta v. 166, respondeat: unde post *vicimus* majorem posui distinctionem. Sic pictura personis animatur, et in v. 166 major est sarcasmi vis.

164. 5. Sic et Caligula quosdam obsides dilexisse fertur, commercio mutui stupri, teste Suet. c. 36. *Zalates* nomen propr. obsidis. *Armenius* cum dilectu dicitur: nam Armenios poetæ temporibus Romanis obsides tradidisse, memorat Tac. Ann. XIII. 9. et XV. 1. seq. *mollior cunctis ephebis*, quippe qui ad libidinem proniores sunt. *sese indulsisse*, tradidisse, exhibuisse, ad fœdum scil. obsequium. *ardenti* amore aeri ac libidinoso. *Adspice*, vide, en. v. ad V. 67. *commercia* populorum, vel conversatio cum malis.

167. *Hic*, Romæ *homines fiunt*, præclare formantur, instituuntur; quod συντριπτικῶς dicitur. *Si mora longior Urbem indulsit*, commorationem, præsentiam in urbe nostra concesserit *pueris* illis exterorum, qui vel inter obsides Romam missi sunt, vel alia occasione ad nos venerunt, h. e. si diutius Romæ commorati fuerint, *non umquam deerit amator* vel cinædus, qui eos conrumpat.

169. 170. *Mittentur*, omittentur, exuentur, *bracæ*, vestimenta, quibus in patria utebantur, et *cultelli*, (nisi potius leg. *clitellæ*) *frena*, *flagellum*, arma patria et studia venationum exercendorumque equorum; et pro virilibus institutis patriisque moribus, simplicibus atque honestis, *mores prætextatos*, Romanos, qui perditissimi sunt ac profligatissimi, *Artaxata*, domum vel in patriam, *referent*. *Bracæ*, ut Gr. ἡ βρᾶκα et τὸ βράκος, etsi *bracca* usitatior est scriptura. *Bracæ* non modo Gallis Narbonensibus, qui inde *Bracati* inf. VIII. 234. dicuntur, in usu erant, sed et Dacis, Getis, aliisque populis. Laxa autem erant feminalia s. femoralia, ἀναξυρίδες; sed *Scythæ totum bracati corpus, et nisi qua vident, etiam ora vestiti*, teste Mela II. 1. *Artaxata*, caput Armeniæ, ad Araxem fl. *Prætextati mores*, ut *verba prætextata*, quæ *puris honestisque* obponuntur, jungunturque *inpudicis* et *dicacitati sordidæ scurrilique* ap. Gell. IX. 10. Macrob. Sat. I. 1. med. et Suet. Vesp. 22. Ita mores ac verba turpia et obscœna dici putant, quod *prætextatis*, h. e. nobilibus primoribusque civitatis, qui prætexta utuntur, indigna sint et indecora, vel quod illis tunc temporis in usu fuerint, vel quod prætexi ac velari soleant; quæ explicatio videtur simplicissima, ut olim in usu fuerit verbum *prætextare*, synon. vel frequentat. τοῦ *prætexere*, h. e. speciosa nomina s. verba ac causas alicui rei prætendere, specioso verborum prætextu in ea exprimenda uti.

Digitized by Google

SATIRA III.

ARGUMENTUM.

Umbricius haruspex, quem Cumas migraturum Juvenalis ad Egeriæ usque lucum comitatur, (v. 1—20.) *veteri amico ibi discessus sui causas exponit, nimirum Romæ* 1) *probos homines contemtu laborare, neque ad honestas artes exercendas præmiis invitari, sed iis potius ad incitas redigi, malos contra et viles gratia atque auctoritate apud omnes, etiam Principes, valere, et pravis sordidisque artibus ad summos obrepere honores maximasque opes nancisci;* (21—40.) 2) *spectatissimos esse et felicissimos artis dissimilandi adulandique gnaros, Astrologos, filios, quibus mors parentum sit in optatis, et adulterii, furti aliorumque scelerum conscios;* (41—57.) 3) *gratiosissimos omnium minimeque ferendos esse peregrinos, qui e Syria aliisque Orientis regionibus Romam confluxerint, ac prorsus conruperint mores hujus urbis, maxime Græcos, homines molles, libidinosos, adulationis omniumque artium peritissimos, qui in divitum se insinuent familiaritatem, et quorum nec philosophi quidem dubitent, falsis testimoniis alios, ipsosque amicos ac discipulos, circumvenire;* (58—125.) 4) *miserrimam esse conditionem pauperis clientis, cui a ditioribus magistratibusque summis præripiatur sportula, qua vitam sustentaverit;* (126—130.) 5) *servos ac libertinos ditiores esse ingenuis et honoratiores;* (131—136.) 6) *ne homini quidem probissimo religiosissimoque fidem haberi, nisi idem sit locuples;* (137—146.) 7) *inopes atque tenues male vestitos omnibus ludibrio esse; loco ac sede honoratiori, quam olim occupaverint, a vilissimo quoque, modo dives ille sit, pelli; si filiam alicujus nuptiis ambiant, repudiari; non scribi heredes; a negotiis publicis removeri; neque facile ex egestate atque humili conditione emergere propter insana omnium rerum pretia;* (147—170.) 8) *ambitiosam esse paupertatem, neque pro re ac facultatibus pretiosiores sumi vestes, quum in plerisque contra Italiæ oppidis, etsi Romanis ibi legibus moribusque vivatur, nemo ne togam quidem, nedum prætextam, induat, et festis quoque diebus ac publice omnes, summi pariter et infimi, nobiles et ignobiles, eodem habitu conspiciantur;* (171—183.) 9) *ab egenis clientibus non patronis tantum, sed servis quoque, ne aditu ad dominos eorum prohibeantur, quovis die festo aliquid muneri esse dandum;* (183—189.) 10) *neque interdiu vitam periculo vacuam esse, neque noctu somnum capi propter adsiduam ædificiorum prolabsionem frequentiaque incendia, et ædibus ardentibus pauperem, qui in summo habitet cœnaculo, non curari, bonisque, etsi paucis, tamen omnibus, amissis a nemine juvari, ditioribus contra præsto esse qui subveniant;* (190—222.) 11) *tenebrosas ædes tanti in unum conduci annum, quanti in aliis Italiæ oppidis ematur domus cum agro hortoque;* (223—231.) 12) *plurimos pauperes mori morbo ex vigiliis contracto, quum in ea ædium parte habitent, quæ vicis proxima sit, et ubi continuo curruum, opificum jumentorumque strepitu somnus eorum interrumpatur;* (232—238.) 13) *divites lectica per urbem ferri,*

Digitized by Google

et tutos in ea etiam legere ac dormire, inopes vero euntes vel a turba populi in vicis premi, concuti et conculcari, vel adeo casu arborum saxorumve, plaustris impositorum, obtritos perire; (239—267.) 14) *noctu summum esse periculum vel a testis fractis et ex alto cenaculo dejectis,* (268—277.) *vel a juventute lasciva ac temulenta, quæ nocturno tempore per urbem vagari, atque invalidum quemque obviorum conripere, cædere vel ultro quoque, tamquam injuria sibi facta sit, adcusare soleat;* (278—301.) 15) *tantam esse multitudinem grassatorum latronumque, quæ ex multis Italiæ locis Romam, tamquam feræ et aves ad vivaria, confluxerint, ut vix subpetant catenæ ac vincula ad eos, qui capti sint, constringendos.* (302—314.) *Hisce discessus causis memoratis Umbricius poetam valere jubet.* (315—322.)

QUAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.
Janua Baiarum est, et gratum litus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburæ.
Nam quid tam miserum, tam solum vidimus, ut non

Venustissima Satira, qua Juvenalis, imaginem Romæ civiumque ejus vivis coloribus picturus, inducit Umbricium, Ὀμβρίκιον, haruspicum in illo ævo peritissimum, (de quo v. Plin. X. 6. Tac. Hist. I. 27. et Plut. Galb. T. I. p. 1064.) propter pravitatem morum, Romæ vigentium, et propter varia, ibi civibus inminentia, pericula Cumas migrantem, et de iis copiose disserentem. Eam ante oculos habuisse videtur *Smollet* in libello, quem cum illa comparasse neminem pœnitebit, *A satirical Description of London and Bath, in the Expedition of Humphry Clinker, by the Author of Roderic Random. Lond.* 1771.

1. *Quamvis confusus*, perturbatus, commotus, tristis sum. *amici*, Umbricii, de quo v. ad v. 21. *veteris*, quod jacturam doloremque auget. 2. *Cumæ*, urbs Campaniæ, unde *Sibylla Cumæa*, cujus ibi antrum fuit s. μαντεῖον. Cf. Virg. Æn. VI. 1. seqq. et ibi Heyne. *vacuis*, infrequentibus et quietis vel otiosis, respectu Romæ, urbis celeberrimæ ac turbulentæ. Cf. inf. X. 102. et Horat. Epist. I. 2. 81. seq. 7. 46. *unum civem donare*, addere, *Sibyllæ*, Cumis.

4. Laudatur consilium amici, quod amœnissimum petiit locum. Cumæ sunt quasi *janua Baiarum*, quæ Baias euntes excipiat atque emittat; h. e. Baias proficiscentibus Roma per Cumas iter est. Cf. ad VIII. 160. *Baias* autem Romani æstivo tempore, tam voluptatis, quam valetudinis, aquis calidis firmandæ, causa petebant. *gratum litus amœni secessus;* nam et Cumæ et Baiæ sitæ in ora maritima et amœnissima regione Campaniæ, ubi ditiores Romani passim non in continenti tantum, sed in ipso quoque mari, prospectus ac frigoris gratia, villas exstruxerant.

5. Quod si vero amicus meus vel locum minus amœnum migrasset, non damnarem ejus consilium: ego certe in deserta insula mallem, quam Romæ commorari. Pro Roma exquisite ponitur *Subura*, vicus regionis secundæ, ad radices Cœlii montis, frequentissimus atque infamis, ubi fures et scorta habitare, et cibaria aliasque res vendi solebant, unde *clamo a Subura* dicitur Martiali XII. 18. 2. Cf. inf. X. 156. XI. 51. 141. et de orthographia atque origine vocis, quæ etiam *Suburra* et *Sucura* scribitur, unde dicta tribus *Suburana* vel *Sucusana* et *Succusana*, Varr. L. L. IV. 8. Quintil. I. 7. 28. Fest. et Adleri Beschreib. d. Stadt Rom. p. 118. *Prochyte* (hod. Procita) insula, in sinu Cumano s. Baiano, Cumis et Miseno prom. objecta, quæ Stat. Silv. II. 2. 76. *aspera* dicitur. 6—9. Quis enim locus est tam *miser*, inamœnus ac tristis, vel *solus*, h. e. solitarius ac desertus ab incolis, (v. ad

Digitized by Google

Deterius credas horrere incendia, labsus
Tectorum adsiduos, ac mille pericula sævæ
Urbis, et Augusto recitantes mense poetas?
Sed dum tota domus rheda componitur una,
Substitit ad veteres arcus madidamque Capenam;
Hic, ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacri fontis nemus et delubra locantur
Judæis, quorum cophinus fœnumque supellex.

Sil. III. 429.) ut non Romæ eum præferas, vel ibi malis esse, quam in hac urbe, ubi *adsidue* varia pericula *horreas*, metuas necesse est, quod multo *deterius* censendum, quam quod in locis desertis habites. Frequentissima fuisse Romæ et *incendia* et *ruinas* ædificiorum (inpr. propter horum altitudinem et angustias viarum) docet Heubach in Comm. de politia Roman. §. 17. et 45. Cf. Lips. ad Tac. Ann. XV. 43. 8. *Urbis sævæ*, in qua tot metuenda sunt pericula.

9. Facete inter summa Urbis pericula atque incommoda recensetur inportuna malorum poetarum recitatio, præcipue *mense Augusto*, quo enecantur auditores et flagrantissimo æstu et recitatione poetarum, quorum et numerus et studium scribendi recitandique est tantum, ut eo quoque anni tempore, quo plerique se subtrahunt a negotiis et Urbe discedunt, miseros homines vel precibus, vel auctoritate ac præmiis ad audiendum adlicant.

10. *tota domus*, familia et supellex Umbricii. *una rheda*, quo tenuitas supellectilis denotatur. 11. *Substitit*, Umbricius, cum poeta pedibus rhedam prægressus, moratur, exspectans currum, et extremum contemplaturus varias ac sæpius a se visitatas partes urbis, quam nunc relinquit, ut solent, qui aliquo emigrant. *Veteres arcus* forte aquæductuum, vel Romuli, qui Interitii primum et postea marmorei fuerunt; quam sententiam propter epith. *veteres* ceteris præferrem, modo constaret, hos arcus ad portam Capenam fuisse. *Capenam* portam, per quam Capuam itur, ad viam Appiam, unde etiam *Appia* dicebatur; (hod. *S. Sebastian*) *madidam*, quia supra eam aquæductus est, quem nunc adpellant *Arcum stillantem*, (ita vet. Schol.) vel potius propter fontes, qui ibi erant, unde et *Fontinalis* vocabatur, de quo v. Fest. et Liv. XXXV. 10. extr. Cf. Martial. III. 47.

12. seqq. Lucus erat in valle Aricina, Dianæ sacer, et *Camenis* a *Numa* sacratus, quem medium ex opaco specu *fons* perenni rigabat aqua, et ubi rex ille similabat sibi cum Dea Egeria congressus *nocturnos* esse; unde h. l. *nocturnæ amicæ*. v. Liv. I. 19. 21. Dionys. II. 60. seq. et al. Sed lucus iste ad Ariciam aliquantum aberat a porta Capena; unde pro *Hic* legendum crediderim *Hinc*, ut sensus sit: Hinc progressus Umbricius substitit paululum ad lucum Camenarum. *constituebat amicæ* horam tempusque congressus concubitusque: haud dubie enim poeta his verbis significat, Egeriam non Nympham vel Musam, sed *amicam* h. e. pellicem Numæ fuisse, quod etiam illis temporibus fama vulgaverat, *Constituere* dicuntur, qui de aliqua re paciscuntur, inter quos de ea convenit. Venuste h. l. de *nocturna amica*.

13. *nemus*, lucus Camenarum, in quo *fons* et *delubra*, ædes a Numa iis sacrata. *sacri*, ut omnes fontes, fluvii, aquæ, propter *numen aquæ* inf. v. 19. Numa lucum præterea campumque, quem fons inrigat, Camenis consecraverat et ὕδωρ ἱερὸν ἀπίδιξι ταῖς Ἐγερίαι παρθένοις, ὅπως λαμβάνουσαι καθημέραν ἀγνίζωσι καὶ βαίνωσι τὸ ἀνάντορον, teste Plut. in Numa p. 68.

14—16. *Judæis*, primum Claudii, deinde Domitiani temporibus Roma pulsis, locatus erat locus, *Camenis* olim sacer, (unde hæ διωσὶς ejectæ dicuntur) ita ut quotannis *mercedem* s. tributum penderent. Hinc poeta perstringit avaritiam Imperatorum, qui et loca religiosa profanarent, et quævis, etiam sacra, locarent, lucrum ex *omni arbore*, ex omnibus, vel levissimis, rebus ca-

Digitized by Google

Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, et ejectis mendicat silva Camenis.
In vallem Egeriæ descendimus et speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine cluderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?
Hic tunc Umbricius, Quando artibus, inquit, honestis
Nullus in Urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid: proponimus illuc

pientes, et tributa exigerent a *sylva*, h. e. Judæis, in sylva s. luco Camenarum habitantibus, iisque hominibus pauperrimis, qui nihil haberent præter *cophinum fœnumque*, ac mane ex luco in Urbem *mendicatum* vaticinatumque venirent, similes hodiernis Ægyptiis et Bohemis s. Zigeunis. *Ordinis res est, ut Ægyptius Pharao incedat cum diademate, Israelita cum cophino*, Sidon. Epist. VII. 6. Cf. inf. v. 296. VI. 542. seq. et Intpp. Suet. Domit. c. 12. *Cophinus, κόφινος*, canistrum, corbis, omneque vas vimineum. Judæi, itinera facientes per gentilium aut Samaritanorum terras, cophinis secum ferebant et quisquilias suas, et edulia, ne gentilium cibis polluerentur. *Fœnum*, quo jumenta sua alebant Judæi, vel potius durum cubile, quo in sylvis pernoctantes utebantur: unde inf. VI. 542. *fœno relicto* Romam venire dicuntur mendicandi vaticinandique causa. Contra eos, qui vectigales etiam arbores fuisse, ex h. l. conligunt, ita disputat Burm. de Vectig. Pop. Rom. c. 2. p. 15. "Non id sententiæ poetæ convenit, sed melius ab Intpp. ad Judæos refertur, qui Urbe expulsi vagabantur, et in sylvis pernoctabant, conductis arboribus, quibus ut ædibus et tectis utebantur, et sub quarum umbra latebant, et sacra perficiebant: quod et ex voce *mercedis* colligi potest, quæ hic pretium locationis, non pecuniam pro vectigali solutam notat, de quo v. Cuper. Obss. I. 17. et Suet. Cæs. 20. Non inscite vero Ruben. Elector. II. 26. hunc locum ad Judæorum sacra, quæ in sylvis et sub arboribus peragebantur, refert, et Braun. select. sacr. de Sambatheio p. 775. Judæos *προσευχὰς* in locis, ubi arbores erant, amasse docet. Quod si verum sit, referendum ad templorum vectigalia opima, quibus sacrificia et sacerdotes tuebantur, unde et *magna sacerdos arboris* inf. VI. 544."

17. *descendimus* Umbricius et ego. *speluncas*, antra, (*Grotten*) *dissimiles veris*, naturalibus ac simplicibus, ut mox *ingenuum tophum*. 18. *Quanto præstantius esset numen aquæ*, h. e. fons sacer, ut sup. v. 13. Sed legendum videtur: *quanto præsentius* (magis propitium) *esset numen aquæ* cet. Cf. inf. XI. 111—117. ibique not. *Quanto præstantius*, purius suaviusque, *esset Flumen aquæ* emend. Wakef. ad Lucret. I. 231. 19. 20. Cf. Ovid. Met. III. 157—162. *viridi*, gramineo, *margine*, ut olim, non, ut nunc, muro marmoreo. *nec ingenuum*, naturalem, *αὐτοφυῆ*, non opere aut arte factum atque expolitum, *tophum* (qui lapis ex aquis calci mixtis ac destillantibus oritur, mirasque sæpe figuras effingit) *marmora*, arte posita, *violarent*, dedecorarent: nam ars naturam et adscititius color nativum *φύσιν*, *corrumpit*; unde *ebur ostro violare* dixit Virg. Æn. XII. 67. et Hom. Il. Δ. 141. *μαίνειν ἐλέφαντα φοίνικι*.

21. *Hic tunc Umbricius* hæc mihi dixit.

21—25. Imitat. Plaut. Mercat. V. 1. 7. seq. 23. *Res* familiaris proborum hominum *hodie minor est, here quam fuit*: nam artes laboresque honesti Romæ neque in honore ac pretio sunt, neque commoda ac præmia consequuntur. *here ἀρχαϊκῶς* et metri causa pro *heri*. *Deteret*, minuet, inminuet. Proprie res familiaris deteri-

Digitized by Google

Ire, fatigatas ubi Dædalus exuit alas,
Dum nova canities, dum prima et recta senectus,
Dum superest Lachesi, quod torqueat, et pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo.
Cedamus patria: vivant Artorius istic
Et Catulus: maneant, qui nigrum in candida vertunt,
Quis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,

tur, non deterit. 25. *Ire illuc, ubi Dædalus exuit alas*, h. e. Cumas. Cf. ad Sil. XII. 89. seq. et Heyne ad Virg. Æn. VI. 14—19. 26. *Nova canities* est ejus, cui capillus canescere incipit. *Recta senectus* est ejus, qui erectus adhuc vadere potest, necdum incurvus est, qui *pedibus se portat suis, nullo* cet. 27. Quamdiu vitæ quid mihi superest, et per fata licet. Cf. Hor. Od. II. 3. 15. 10. *superest* scil. filum, et quidem h. l. vitæ. *Torquere*, ut et *versare*, de fuso et de ipso stamine ac filo, pro nere.

29. *Cedamus*, excedam, discedam, ut sup. II. 131. *Artorius et Catulus*, ignobiles et sordidi, ac malis artibus viventes homines, qui ex sordidis rebus divites sunt facti; vet. Schol. Tales homines nunc Romæ gratiosi sunt et felices. *qui nigrum* vel *nigra* (ut legitur in MS. Scriverii) *in candida*, falsa in vera, vitia in virtutes, *vertunt*.

31. seq. Designantur homines sordidæ olim conditionis, qui redemturis auxere patrimonia, (Liv. XXIII. 48.) vel alia quacumque via ad tantas opes provecti sunt, ut nunc publicani aut certe redemtores esse possint. Romæ non modo pleraque, quæ publico, sed et multa, quæ privato sumtu perficiebantur, locari a Censoribus Ædilibusque solebant, *conduci* vero vel redimi ab iis, qui ea curanda suscipiebant, et *redemtores, conductores, mancipes* (*Entrepreneurs*) vocabantur. Publicani, homines ditissimi, qui plerumque Equites erant, publica vectigalia, scripturam, decimas et portorium, redimebant, unde scripturarii s. pecuarii, et decumani dicebantur: sed iidem quoque sæpe redemtores erant ædificii alicujus aut operis publici. *ædem* scil. faciendam, exstruendam seu reficiendam, et quidem vel sacram, vel publicam, vel etiam privatam: non enim Grammaticis fides habenda, qui docent, *ædem* constanter dici templum ædificiumve sacratum aut inauguratum, *ædes* vero privatam domum; aut legendum h. l. *ædes*. Cf. inf. VII. 37. 40. (ubi illud discrimen servatur) Jani ad Horat. Od. I. 30. 4. et Bentl. ad Horat. Epist. II. 2. 90. seq. *flumina*, alveos fluminum, inpr. Tiberis, purgandos: nisi potius hæc vox spectat ad piscationem vel æs piscatorium, de quo v. Fest. Sic et lacus a Censoribus locari solebant propter piscationem, qui fructus eorum est. v. Burm. de vectig. pop. Rom. c. 1. p. 10. Possis etiam de vectigali, in pontibus ripisque fluminum pro transitu solvendo, capere, de quo v. Burm. ibid. c. 5. p. 53. 54. *portus* faciendos vel reficiendos. Sed præstat referre ad *portorium*, vectigal, quod ex portubus Italiæ et provinciarum exigebatur pro invehendis atque evehendis mercibus, quodque proprie *vectigal* adpellabatur. v. Burm. l. l. c. 5. Sic ap. Cic. Verr. II. 70. 74. et III. 7. *portum et scripturam societas* (publicanorum) *habebat*, et *magister portus*, ut *m. scripturæ*, dicitur. 32. *eluviem* h. e. cloacas, quarum cura olim ad Censores, et postea sub Imperatoribus ad Curatores pertinebat, purgandas et reficiendas redimunt. v. Burm. l. l. c. 11. p. 198.—Verba *portandum ad busta cadaver* vulgo referuntur ad redemtores funerum, (*designatores, libitinarios*) qui in templo Libitinæ adparatum exsequiarum vendebant; de quibus v. Kirchman. de Funer. Rom. I. 9. p. 58. seq. Quoniam tamen h. l. de hominibus, olim quidem vilibus ac sordidis, sed nunc ad magnas opes provectis, et de vectigalibus agitur, malim hæc verba adcipere de vectigali, quod præstabatur pro cadavere hominis, in itinere mortui, in alium locum, quam ubi obierat, transferendo, quod non nisi permissu Pont. max. vel Principis licebat. Ita tacite simul Imperatorum sacerdotumque,

Digitized by Google

Et præbere caput domina venale sub hasta.
Quondam hi cornicines, et municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, et verso pollice vulgi
Quem libet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. et cur non omnia? quum sint,

qui omnia, etiam sepulturas, vectigalia fecerint, avaritia notaretur. Cf. Burm. l. l. cap. 5. p. 54.

33. Eamdem ob causam h. l. neque homines liberos, qui, ære alieno obruti sut cupidi pecuniæ, *caput* suum h. e. seipsos vendi sub hasta passi sint, neque mangones s. venalitiarios, *capita* servorum venalia exponentes, designari crediderim, sed redemtores *vectigalis rerum venalium*, quod exigebatur pro rebus, quæ in foro (non quæ alibi) vel sub *hasta*, publice posita, venales erant, quo præcipue pertinebant mancipia s. servi, qui proprie *venales* s. *venalitii* vocabantur, et coemebantur a venalitiariis, ut iterum eos venderent. Augustus quum pecunia egeret ad bella et nocturnos vigiles alendos, vectigal *quinquagesimæ mancipiorum venalium*, (v. Dio LV. extr.) quintæ vero et vicesimæ Caligula forte instituit. v. Intp. Tac. Ann. XIII. 31. et Burm. l. c. p. 68—76. *caput* h. l. vel proprie dicitur, vel, ut passim, de hominis statu, libertatis ac civitatis jure, atque adeo vita. *Hasta*, in foro posita, signum auctionis publicæ, (forte etiam privatæ, de quo v. Duker. ad Flor. p. 346.) unde *sub hasta vendere* ac *venire*, *ad hastam locare*, *subhastare* cet. *hasta domina*, cujus quasi potestati et imperio omnia sunt subjecta in auctione. *domina* sæpe ponitur adjective.

34—36. Homines illi, qui *quondam* fuerant *cornicines* in ludis scenicis vel theatris, (non in muneribus gladiatoriis vel amphitheatris) *et perpetui comites municipalis arenæ*, operam locantes gladiatoribus, et ne Romæ quidem, sed in municipiis, *notæque per oppida buccæ*, municipales vilesque causidici, (ut inf. XI. 34.) vel potius præcones, buccas inflantes: hi itaque sordidi homines et peregrini, malis artibus nunc Romæ tantas conlegerunt opes, ut etiam munera edant. 36. *Munera* magnis sumtibus olim a magistratibus, postea a Principibus, et denique ab omnibus, etiam privatis est vilissimis, qui tum utebantur insignibus magistratuum, (ut a sutore et fullone ap. Martial. III. 16. et 58. al. 59.) *edebantur*, ut ita gratiam populi captarent et viam sibi munirent ad honores. Insania variis sensim SCtis legibusque coercebatur. *Munera edunt* vocabula propria de spectaculis gladiatoriis, (ut *ludos facere* s. *dare* de scenicis) unde *munerator*, *munerarius*, *editor*, *ædilitio*. Populus si victum gladiatorem occidi vellet, *pollicem vertebat* s. *convertebat*; si servari, *pollicem premebat*. Versus pollex etiam *infestus* dicitur: nam *infestus* est in aliquem vel aliquid directus, id petens, (v. ad Liv. I. 13.) et *pollex vertebatur* h. e. dirigebatur in pectus, quo indicabatur, ni fallor, illud gladio transfigendum esse; non vero, ut alii putant, vel in altum tollebatur, quod non bene *verti* dicitur, vel sub veste recondebatur, vel denique comprimebatur, reliquis digitis erectis. *verso pollice vulgi*, eo postulante, *quemlibet*, quemcumque plebs occidi vult, *occidunt*, occidi patiuntur et jubent: nisi potius invidiose tribuitur munerariis, quod plebi proprium, vel qui muneris effectus est, cujusque rei auctores illi sunt. *populariter*, studio gratiæ populi captandæ: nam *popularis* dicitur studiosus populi, qui ejus gratiam adfectat. Similis locus est ap. Prudent. adv. Symm. II. 1095. seq. de virgine Vestali, munus edente: *quoties victor ferrum jugulo inserit, illa Delicias ait esse suas, pectusque jacentis Virgo modesta jubet converso pollice rumpi.* Quæ inhumanitas etiam h. l. adumbratur. In quibusdam libris legitur: *verso pollice vulgus*, *Quum libet*, *occidunt*.

37. *Inde*, a muneribus et amphitheatro *reversi* domum, et quidem immensis spectaculorum sumtibus exhausti et ad inopiam redacti; nisi malis, *inde*, hinc, hanc ob causam, propter magnas inpensas, in munerum editionem factas, *reversi* ad pristinam vitæ conditionem. 38. Opibus ita adflictis

Digitized by Google

Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? mentiri nescio: librum,
Si malus est, nequeo laudare et poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi. Ferre ad nuptam, quæ mittit adulter,
Quæ mandat, norunt alii. me nemo ministro
Fur erit, atque ideo nulli comes exeo, tamquam
Mancus, et exstinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, et cui fervens
Æstuat occultis animus semperque tacendis?

adtritisque non amplius honesta ac majora vectigalia *conducunt*, redimunt, sed sordida ac minora, ut foricarum, urinæ, aliaque his similia, quæ avari Imperatores commenti sunt: ex munerariis fiunt foricarii. *Foricæ* sunt latrinæ publicæ, in quibus prætereuntes alvum exonerare poterant, et vilibus locabantur hominibus, qui inde *foricarii* dicebantur, et vectigal exigebant ab his, qui subita necessitudine deprehensi ventris ibi onus deponere cogebantur. v. Burm. de. Vectig. pop. Rom. c. XI. p. 99. et Cujac. Obs. XXII. 24. et 33.

40. Fortuna, (ut et Dii) si indignos *ex humili* loco s. fastigio *extollit* et dignos deprimit, deinde vero hos extollit et illos iterum deprimit, (unde *improba* inf. VI. 605.) dicitur *ludibrium* casus edere, (Liv. XXX. 30.) vel *jocari* ac *ludere*, h. e. pro ludibrio habere homines, eos quasi ludum jocumque facere. Cf. inf. VI. 606. VII. 197. 198. Mitscherl. ad Hor. Od. I. 35. 1. seq. III. 29. 49. seq. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 47. et 256.

42. Nescio ita adulari, ut, qui nunc mos hominum est, malum librum, qui recitatur, *laudem*, et *poscam* transcribendum. Hæc enim olim edendorum divulgandorumque librorum ratio erat, ut recitarentur amicis et ab his describerentur.

43. 44. Ignoro astrologiam s. mathesin, quæ ars hodie *in tanto* pretio est, cuique et viri et mulieres deditæ sunt. Cf. simil. loc. XIV. 248. et ad VI. 553. 571. *Promittere*, ut *spondere* inf. VI. 548. *funus*, mortem. *patris* vivacis, qui diutius vivit, quam filius perditus ac dissolutus optat. Cf. ad VI. 565. seq. *ranarum* rubetarum *viscera numquam inspexi*, ut scil. venenum ex iis pararem; h. e. veneficas artes non polleo, ut hodie multi. Cf. sup. ad I. 70. Verba *viscera inspexi* non ad vaticinationem spectant, sed facete iis usus est poeta; nam loquitur h. l. Umbricius haruspex, qui propr. *viscera* s. exta *inspicere* dicitur.

45. *quæ mittit*, literas et dona. 46. *quæ mandat* nuptæ dicenda, occulta consilia cet. *norint* in quibusdam edd. legitur, et præstiterit.

47. *Fur* vel proprie h. l. dicitur, vel in genere pro homine nequam ac scelesto. *ideo*, quoniam nefariæ artes, quæ nunc vigent, mihi et ignotæ sunt et displicent, *nulli comes exeo*, nemo malorum hominum me sibi comitem sociumque jungit.

48. Homines scelesti me repudiant et spernunt, tamquam eum, qui sibi inutilis ad operam præstandam, et nullius vel pretii sit vel ingenii ad artes, quas tractant. *corpus*, truncus. *extinctæ*, emortuæ. Sed *extincta dextra* legere malim.

49. *conscius* scelerum obcultorum. *Conscius* etiam absolute dicitur socius alicujus et adjutor in rebus gerendis. *Vis fieri dives, Bithynice conscius esto*, Martial. VI. 50. *cui æstuat animus*, agitatur, torquetur obculto metu et anxia hæsitatione, quia dubius est, taceatne secreta consilia, an proferat. Præclare de curis ac sollicitudine hominis scelerum sibi alienorum conscii. *occultis*, arcanis, et *semper tacendis*, flagitiis, quæ numquam divulganda, quæque omni tempore probro sunt ac

Digitized by Google

Nil tibi se debere putat, nil conferet umquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Adcusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis, et a magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens adceptissima nostris,
Et quos præcipue fugiam, properabo fateri,
Nec pudor obstabit. Non possūm ferre, Quirites,
Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achæi?
Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,

dedecori. Nam honesta etiam possunt esse arcana, quæ aliquamdiu tacenda sunt.

51. 52. Comparant Martial. VI. 50. *nil conferet* scil. præmii tibi, ut contra ii, quorum scelera tibi nota sunt, ne commissa enunties. 53. Carus et adceptus erit scelerato viro, qualis *Verres* fuit, qui nefaria ejus consilia ac facinora noverit, quique adeo quovis tempore, quo vult, eum adcusare potest: quin munera ab eo adcipiet, ut taceat.

54—57. Sapiens ne amplissimorum quidem *præmiorum* summique lucri spem sibi oblatam *tanti* faciet, ut scelestorum alicujus consiliorum secretorumque particeps fiat, et idcirco semper *tristis* sit, h. e. sollicitudine ac curis angatur, quibus ne per *somnum* quidem vacuus sit animus, quoniam perpetuo verendum est, ne arcana divulgentur et ipse quoque supplicium solvat, vel adeo ab amico, qui conscios *timet*, occidatur. 55. *Tagus* (hod. *Tuio* s. *Teio*) fluvius Hispaniæ χρυσοῤῥόας, qui *in mare* Atlanticum influit adeoque *aurum volvit*, et in quo etiam nunc non *arenæ* quidem, sed numi tamen et globuli *aurei* aliorumque metallorum partes reperiuntur. *opaci*, umbrosi, umbris arborum obscuri. Cf. Martial. I. 50. 16. qui ipse Hispanus fuit. 56. *præmia ponenda*, quæ ab amico proponenda, constituenda, (ut Gr. τιθέναι ἆθλα) promittenda erant, ut ad societatem sceleris cum eo coeundam te perliceret; vel potius deponenda, h. e. abjicienda, spernenda, recusanda, non sumenda; nam cum *sumere* jungitur eique obponitur. *magno*, potente ac divite, *amico*, ut I. 33. VI. 313.

58. *adceptissima*, gratissima. *gens*, scil. Græca. 60. *Nec pudor obstabit*, etsi ne sine pudore quidem de hoc hominum genere loqui, et quale sit dicere possim. Cum hac vero descriptione morum ingeniique Græcorum v.—58. 125. conf. Cic. orat. pro Flacco, cujus maxima fere pars ad perfidiam eorum levitatemque probandam spectat. *Quirites*, cives Romani, quo nomine poeta non tam usus est more eorum, qui in orationibus ad populum habendis eum ita adloquuntur, quam quia *Græcis* h. l. vel potius Romanis, Græcorum rita viventibus, obponuntur. *Græcam urbem*, Romam, quæ Græcorum nunc lingua, moribus, gustu, luxuria, cultu, deliciis, ludis, vitiisque conrupta est et a prisca virtute degeneravit; cujus cives sunt molles et effeminati. Sic *Græca* et *Græcula* passim per contemtum dici, et Romanis obponi solent. Cf. inf. VI. 185. seq. et ad Sil. III. 178. XII. 41. 49. 69.

61—85. Neque tamen id satis est vel maxime dolendum, quod *Achæi*, Græci, Romam migraverint; hæc enim est minima *portio*, pars, *fæcis*, vilissimorum turpissimorumque hominum: *jampridem Syrus Orontes in Tiberim defluxit*, h. e. Syri, inpr. Antiochæni, Orontem fl. adcolentes et luxuria lasciviaque (a Juliano Imp. in Misopog. notatis) infames, ut et alii orientis populi, (cf. inf. VIII. 159.) ex Asia (unde primus luxum invexit Cn. Manlius, de quo v. loc. class. Liv. XXXIX. 6. quem Juvenalis etiam in seq. vss. expressit) cum vitiis suis Romam, ad Tiberim sitam, confluxere. Cf. loca simil. inf. VI. 295. seq. et in sacris literis

Digitized by Google

Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, et ad Circum jussas prostare puellas. 65
Ite, quibus grata est picta lupa barbara mitra.
Rusticus ille tuus Romulum mit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic alta Sicyone, ast hic Amydone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis, 70
Esquilias dictumque petunt a vimine collem,

Esaiæ VIII. 6. 7. ubi v. Lowth. 63. *cum tibicine*, cum tibiis, tam obliquis (πλαγιαύλοις) quam rectis, quod genus utrumque a Phrygibus inventum dicitur, *chordas obliquas*, sambuca trigonalia et inæqualium nervorum, necnon lyras, citharas aliaque id genus ἴγγοεδα instrumenta, quorum latera et cornua, πηχεῖα et κέρατα, fuere obliqua. v. Spanhem. ad Callim. H. in Del. v. 253. in Dian. v. 243—246. et Boettiger in Wielandi Attico Museo T. I. Fasc. 2. p. 345. seq. *Tympanum*, τύμπανον s. τύμπανος, Hebr. תֹּף, Arab. דף Turc. *Diff*, Barbar. *Turr*, Hispan. *Adufe*, lignum excavatum corioque obductum, quod manibus, a virginibus plerumque, pulsabatur, et nonnumquam in laterum incisuris hinc illinc crepitacula ænea habebat, quæ in axiculo inter se conlisa tinnitu suo suaviter temperabant complosæ membranæ boatum; instrumentum musicum varii generis ac formæ, in Oriente frequentissimum, (unde h. l. *gentilia*) et inde in Hispaniam translatum. 65. *puellas*, ambubaias Syrias, (v. Suet. Ner. 27. et Horat. Sat. I. 2. 1.) et Submœnianas meretrices, ad Mœnianum s. Mœnianum ædificium *in Circo prostantes*, quas, ut verba Prop. II. 23. 21. mea faciam, *Euphrates, et quas misit Orontes*. *Prostare* voc. propr. de scortis publicis, corpore quæstum facientibus. 66. *Ite* in malam rem! *barbara lupa*, Syra meretrix, cum *mitra* Phrygia, fascia capitis et redimiculis, *picta* acu. v. sup. ad II. 84. et Heyne ad Virg. Æn. IV. 216.

67. Magna vis in apostrophe ad *Quirinum*, Romulum, ut sup. II. 128. ad Martem. *Rusticus ille tuus* populus, civis. Cf. ad II. 127. et VIII. 275. *Trechedipna* quidam existimant endromides esse, vel vestimenta et calceos parasitorum, qui certe Athenæo et Plut. τρεχίδιπνοι dicuntur, h. e. *ad cœnam* s. sportulam *cursitantes*. Alii putant, hieronicas, de publico cœnantes ἐν τῷ παραστάδι et ad eas epulas currentes, proprie τρεχιδίπνους vocatos esse, τρεχίδιπνα vero vel τρεχάδας *niceteria* quæ *collo* gestaverint, ut hoc symbolo agniti admitterentur ad σίτησιν δημοσιὴν ἐν τῷ πρυτανείῳ, quæ hieronicis in omni agone sacro communis fuerit.

68. Poeta perstringit insanum artium gymnasticarum studium, ex Græcia Romam translatum, et, de Græcis loquutus, verba etiam Græca adfectat. Cf. Horat. Epist. II. 1. 32. 33. et Plin. XXXV. 12. 13. *Niceteria*, νικητήρια, præmia victoriæ et insignia pugilum. *Collum ceromaticum*, ceromate unctum. *Ceroma*, κήρωμα, unguentum Athletarum, ex oleo, cera, certisque terræ partibus confectum.

69—74. Græci (nam ad hos oratio redit) ex omnibus Græciæ partibus ac locis Romam confluunt, et alienis pecuniis locupletantur. Cf. inf. ad VII. 14. seqq. *Sicyon*, urbs Achaiæ antiquissima in Peloponneso, ἐπὶ λόφου ἐρυμνοῦ, teste Strab. VIII. p. 587. unde h. l. *alta*. *Amydon*, opp. Pæoniæ, partis Macedoniæ, notum etiam ex Hom. Il. β. 849. *Andros* ins. in mari Ægæo e Cycladibus. *Samos* ins. in mari Icario. *Tralles* opp. Ioniæ, (sec. Strab. p. 648.) vel Cariæ. (sec. Plin. V. 29. et Ptol.) vel Lydiæ, de quo v. Wesseling. ad Hierocl. p. 659. *Alabanda*, urbs Cariæ ditissima, cujus cives luxuria diffluebant. v. Strab. p. 658. 660.

71. *Esquiliæ*, mons, et *Viminalis collis* pro tota urbe ponuntur, et quintam ejus regionem complectebantur, quæ omnium latissime *patebat*. *Exquiliæ* scribunt alii, (v. ad Ovid. Fast.

Digitized by Google

Viscera magnarum domuum dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promtus, et Isæo torrentior. Ede, quid illum
Esse putes? quem vis hominem, secum adtulit ad nos:
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schœnobates, medicus, magus: omnia novit.
Græculus esuriens in cœlum, jusseris, ibit.
Ad summam, non Maurus erat, neque Sarmata, nec Thrax,
Qui sumsit pennas, mediis sed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille

III. 245.) et *Æsquilias*, ut Gr. Ἠσκυλίνος, Ἐσκυλ. Ἰσκυλ. et Αἰσκυλ. λόφος, unde *Esquyliæ* saltem dicendæ vel *Esquuliæ*. *collemæ vimine dictum*, a sylva viminum, vel vimjnetis, ubi et ara Jovi Viminio consecrata; Fest. et Varr. L. L. IV. 8. 72. *Viscera magnarum domuum*, Græci *ingenio* et artibus suis in secreta intimamque familiarum ditissimarum familiaritatem se insinuantes, et ita *domini futuri* in ædibus alienis, dum omnia vivis dominis legitimis arbitrio eorum permittuntur, vel adeo, his mortuis, jure hereditario iis obveniunt. *Viscera*, ut *venæ* ac *medullæ*, interior alicujus rei pars. *Ingenium* eorum est *velox*, acutum, solers et promtum ad omnia, quæ opus sunt, celeriter invenienda: ut contra *ingenium tardum* dicitur. 74. Duo exstiterunt *Isæi*, præstantissimi rhetores, unus Demosthenis præceptor, qui Chalcide Athenas migraverat, (v. Quintil. XII. 10. et Philostr.) alter Assyrius, quem Suidas Romæ sub Hadriano viguisse et plurima scripsisse tradit, cujusque facultatem, copiam et ubertatem pleniore ore laudat Plin. Ep. II. 3. Vox *Isæo* h. l. adject. ponitur. *torrentior*, concitatior, uberior, *sermo*. Sic alibi *flumen*, inf. X. 119. *largus et exundans ingenii fons*, et X. 9. *torrens dicendi copia* dicitur ubertas ac vis ingenii vel orationis, quæ torrenti vel rapido amni comparatur.

74. *Ede*, die, *quid illum*, Græculum, Græcos Romæ nunc viventes, *esse putes?* quales censeas eos esse homines? 75. *hominem, quem vis, secum adtulit ad nos*, Græci, qui huc confluxere, tam astuti sunt atque versuti ad omnia, ut nulla sit ars, quam non profiteantur: sunt enim Grammatici, Rhetores cet. et erunt, quidquid velis, *Aliptes* ἀλείπτης, *unctor*, vel servus dicitur, qui dominum, et minister balnearius, qui lavantes, postquam sudarant, in balneo, et quidem in elæothesio s. ἀλειπτηρίῳ ungebat, (ut VI. 422.) vel h. l. medicus ocularius, lippos ungens oculisque inlinens collyria, vel potius is, qui athletas in gymnasiis ungebat, quique præterea eos in arte gymnastica instituere, diætæ vel victus eorum curam agere, unguentisque et perfrictionibus corporis morbos sanare solebat, unde et ἰατραλείπτης vocabatur. *Schœnobates*, σχοινοβάτης, funambulus.

78. Præclare de hominibus, qui omnia se posse profitentur, inpr. si *esuriunt*, si fame premuntur, quæ ingenia studiaque excitat. *Græculus* (v. sup. ad v. 61.) *esuriens in cœlum*, si *jusseris, ibit*, volabit, (cf. Hor. Od. I. 3. 38. ibique Mitscherl.) Dædali exemplo, qui Græcus fuit, *mediis*, ipsis, *Athenis natus*, filius vel nepos Metionis, qui Erechthei, regis Atheniens. filius fuit. Poeta vero ludit in ambiguo, nec tam Dædalum volatumque ejus fabulosum (de quo v. sup. ad I. 54.) tangit, quam eum, qui Dædalum imitaturus Neronis tempore *pennas sumsit*, sed, ut Icarus, primo statim conatu decidit. v. Suet. Ner. 12. et Martial. de Spectac. X. *Ad summam*, (ut *in summa*, et *in universum*) breviter, ut paucis multa dicam, artifices, qualis Dædalus fuit, non nisi Athenis, in Græcia, nascuntur.

81. Nonne ego Roma profugiam, ubi non sine indignatione videre possum Græculos illos tam divites factos ac superbos vel nobiles, ut *conchyliatis* h. e. purpureis vestibus, conchyliorum liquore infectis, utantur? Cf. inf. ad VIII. 101. et Plin. VIII. 1.

82. 83. Hæc summa cum indigna-

Digitized by Google

Signabit? fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna et cottana vento?
Usque adeo nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventinum baca nutrita Sabina?
Quid, quod adulandi gens prudentissima laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul a tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet et nobis laudare: sed illis

tione dicta. Huic Græculo principatum concedam? Ille primarium obtinebit locum, et *me prior*, prius, *signabit* tabulas nuptiales, testamenti cet.? *fultus* capite, vel potius cubito, ut ἐρείδων ἀγκῶνι. *recumbet toro*, in lecto tricliniari. *meliore*, aulæis ditioribus strato, aut pluma delicatiore farto, aut digniore, scil. in medio lecto, qui locus honestior erat.

88. Græculus ille vel Syrus, qui Romam venit e Syria eo *vento* eaque navi, qua *pruna* et *cottana* sunt advecta, ut rerum vilium mercator, vel potius ipse venalis. (cf. Stat. Silv. II. 1. 73.) *pruna* Damascena, quæ cum *cottanis* etiam junxere Plin. XIII. 5. s. 10. XV. 13. s. 12. et Martial. XIII. 27. et 28. *Cottana* (κόττανα Hesych.) parvarum ficuum genus e Syria. v. Plin. XIII. 5. s. 10. Athen. III. 32. et IX. Bochartus Geogr. Sacr. p. m. 805. *cottana* dicta putabat ab Hebr. קטן *parvus*.

84. 85. Loquitur Romanus, et generosæ indignationis plenus. Tam parum itaque nobis prodest, neque ullum nobis principatum dat, quod *cœlum Aventinum*, aërem Romanum, *hausimus*, h. e. Romæ et nati sumus et nutriti? *Aventinum* pro vulg. *Aventini* reposuimus e quatuor MSS. quos ipsi contulimus, et e MS. Cantabr. quem laudavit Wakef. ad Lucret. II. 1038. *baccа* s. *baca Sabina*, fructibus patriis Italicisque, (ut contr. *pruna* et *cottana* Syra) et quidem olivis, quibus abundabat ager Sabinus.

86. seqq. Juvenes comparent de adulatoribus Horat. A. P. 428. seq. Theophr. Char. II. Terent. Eun. II. 2. III. 1. Ammiani Epigr. XXV. in Brunck. Anal. T. II. p. 389. (cui conf. inf. v. 100. seq. Ovid. A. A. II. 200. seq. et Plaut. Amphitr. III. 3. 4. seq.) et Plut. de discr. amici et adulat.

88. *Collum longum* infirmitatis et *invaliditatis* signum, ut breve roboris. Hercules μορφὰν βραχὺς, ψυχὰν δ' ἄκαμπτος Pind. Isthm. IV. 83—89. *Herculis, Antæum procul a tellure*, matre sua, cujus tactu novas vires conligebat, *tenentis* et elidentis brachiorum lacertorumque vi; de qua lucta v. Lucan. IV. 590—655. et Heyne ad Apollod. p. 417. 418.

90. 91. *Miratur vocem angustam*, exilem vel raucam, quæ non minus ingrata est, quam vox gallinacei, (qui περιφραστικῶς h. l. designatur, ut capræ, *olentis uxores mariti* ap. Horat. Od. I. 17. 7. ubi v. Jani) vel potius, quam vox galli gallinam mordentis, h. e. si gallinam mordet; tum enim ultra vires urgere solet vocem acriusque intendere. Quintil. XI. 3. *Vox*, inquit, *ultra vires urgenda non est: nam et subfocata sæpe et majore nisu minus clara est, et interim elisa in illum sonum erumpit, cui Græci κλωγμὸν nomen a gallorum* (et graculorum) *inmaturo cantu dederunt*. Videtur autem h. l. legendum: *qua deterius nec Illa sonat, quæ mordetur gallina marito*, (3. cas. pro *a marito*) vel: *Ille sonat, cui mordetur gallinæ, maritus*, vel potius levissima mutatione: *Ille sonat, cui mordetur gallina marito*, ut *ille, cui marito* doctius dictum sit pro *ille maritus, cui* h. e. a quo, *mordetur gallina*. Cf. Horat. Sat. I. 10. 16. et Sil. I. 280. 281.

92. *illis* Græcis tantum, non nobis *creditur*, fides habetur.

93. seqq. Neque mirum est, illis fi-

Digitized by Google

Creditur. An melior, quum Thaida sustinet, aut quum
Uxorem comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? mulier nempe ipsa videtur,
Non persona loqui: vacua et plana omnia dicas
Infra ventriculum, et tenui distantia rima.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.
Natio comœda est. Rides? meliore cachinno
Concutitur: flet, si lacrumas conspexit amici,
Nec dolet: igniculum brumæ si tempore poscas,
Adcipit endromidem: si dixeris, æstuo, sudat.
Non sumus ergo pares: melior, qui semper et omni
Nocte dieque potest alienum sumere vultum,
A facie jactare manus, laudare paratus,

dem haberi, quum omnes quasi formas induere, et quascumque velis partes agere exacte possint. Non tantum egregii adulatores sunt, sed et histriones. Num quisquam Græcis *melior* est *comœdus*, quum alienam personam et partes, vel mulierum, *sustinet? Thaida*, meretricem. Nomen in Terentii aliorumque comœdiis passim obvium. 94. *Uxorem*, matronam. *Dorida nullo cultam palliolo*, scortum nudum. Doricæ et Spartanæ puellæ φαινομηρίδες, et veste pellucida utebantur, inpr. quum saltarent vel exercerentur; unde et Δωριάζειν, pro παραφαίνειν καὶ παραγυμνοῦν πολὺ τῷ σώματος. v. Eustath. ad Hom. Il. XIV. 170. et Hesych. *Palliolo* caput obnubebant meretrices, (Martial. IX. 33. 1. XI. 28. 8.) molles et ægroti: atque Græculus in scena, ne palliolo quidem tectus, coram tot spectatoribus meretricem pudore prostituto scientissime agit. *Persona*, πρόσωπον, larva, facies ficta histrionis; vel vir personatus, histrio, qui personas fert, gerit, tuetur.

96. 97. Jurares, omnia, etiam pudenda, illis muliebria, non virilia, esse; tam bene mulierum partes agunt. *rima* cunni. σχίσμα Polluc. lib. II. p. 126.

98. seqq. Ne præstantissimi quidem histriones, e Græcia oriundi, quos tantopere hic miramur, *illic*, in patria sua excellerent, facerentque mirationem: nam tota hæc *natio est comœda*, a natura ad artem histrionicam aptissima est, eo ingenio nata. *Demetrius* et *Stratocles* clarissimi histriones, notissimi ex Quintil. Inst. XI. 3. De *Hæmo* cf. inf. VI. 198.

100. seqq. Festiva imago adulatoris, qui se totum fingit ad arbitrium ingeniumque amici, eique placere studet. Ut indicet, quantopere magni amici, jocos salesque probet, non contentus ridenti adridere, (σκώψαντι ψυχρᾶς ἐπιγελάσαι Theophr. Char. II.) in effusiorem risum solvitur, ἐκβήκαι γέλωτι Plut. *cachinno concutitur*, v. Wakef. ad Lucret. I. 918. et V. 706. ubi etiam monet, in MS. Cantabr. verissime atque longe elegantissime legi *meliore* pro vulg. *majore*, quod ex glossemate procul dubio ortum sit. Id quoque mihi haud dubium videtur, et hinc τὸ *meliore* recepi: cur tamen hoc multo elegantius sit, vix adsequor. *Nec dolet* revera, sed dolorem fingit, ut omnia. 102. *brumæ*, hyemis. 103. *Endromis*, vestis Gallica, crassior et villosa, qua potissimum utebantur in gymnasiis post cursum aliasque corporis exercitationes, ne calefacti frigescerent. Cf. ad VI. 246. et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 16.) Ἐνδρομίδες tamen Græcis non vestimenta dicebantur, sed calceamenta, quibus cursores utebantur in certamine.

104. *pares* Græco moribus venustis, artibus et ingenio, vel potius h. l. gratia divitum; unde et *melior*, qui magis placet hominibus, magis amatur et colitur.

106. *Manus a facie*, ab ore, quo eas osculatus est, *jactare* et porrigere, h.e.

Digitized by Google

Si bene ructavit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.
Præterea sanctum nihil est, et ab inguine tutum;
Non matrona laris, non filia virgo, neque ipse
Sponsus levis adhuc, non filius ante pudicus.
Horum si nihil est, aviam resupinat amici.
Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi
Gymnasia, atque audi facinus majoris abollæ.
Stoicus occidit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,

jacere oscula; quod adulationis venerationisque signum est. Cf. Tac. Hist. I. 36. Plin. XXVIII. 2. et inf. ad IV. 118. *laudare*, ad laudandum, *paratus*, vel laudare solitus. 107 Neque hæc aliena ab adulatorum ingenio.

108. Quidam hæc verba adcipiunt de homine, *trullam* s. pateram profundiorem ebibente, et *fundo inverso* totoque vino epoto labris sugente strepitumque edente; alii de κοτταβῳ, ludicro, quo id, quod a potu reliquum erat in poculo, ita in altum jaciebatur, ut in æreas caderet phialas et strepitus (λάπαξ) ederetur; alii vero rectius forte de lasano s. sella familiarica, in quam *fundus invertatur*, sordes alvi cum *crepitu* ventris inmittantur, vel de ipso divitum ventre *crepitum* edente, *fundo inverso*, h. e. ore ejus s. ano ima spectante, metaphora petita a vase, quod fundum inversum habeat, quum os spectet ima, sed ad fundum sublimia. Omnia saltem bene ita cohærent: Græcus quavis occasione laudat amicum, si vel bene ructavit, minxit, pepedit.

109. *nihil sanctum* et venerabile *est* Græcis, ac Romanis. *inguine*, libidine. 110. *laris*, domus, *matrona*, mater familias. 111. *Levis*, λεῖος, proprie politus, non asper tactu; hinc tener, mollis, inberbis.

112. Si tales non adsunt homines in domo amici ditioris, nec quisquam alius reperitur, cui stuprum inferre possit, *avias* seu vetulas *resupinat*, h. e. cum iis concumbit. 113. Cum mulieribus, quæ in domo sunt, etiam vetulis, rem habent Græci, et quocumque modo in earum familiaritatem se insinuant, ut ita resciscant secreta domini, et propterea ab eo timeantur. Cf. sup. v. 57.

114. 115. *Transi* silentio, omitte nunc vulgus Græcorum et *gymnasia*, artes exercitationesque eorum, de quibus supra dixi; (cf. ad v. 68.) nisi malis: *transi* cogitationibus quasi tuis a plebe ad *gymnasia*, h. e. ad philosophos Græcorum, in gymnasiis disputare solitos, *atque audi facinus*, scelus, *abollæ*, philosophi Græci, Egnatii. *Abolla*, sagum militum, vel lacerna ac toga aliorum, inpr. philosophorum. *majoris*, quia philosophica erat fusior, longior, amplior, major instar *pallii*; vel *abolla major* dicitur pro philosophis sanctiorem vitam professis, pro Stoicis, quorum secta erat rigidissima. *Egnatius*, teste Tac. Ann. XVI. 32. *auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolus, avaritiam ac libidinem obcultans.*

116. seq. P. Egnatius Celer, Stoicus, *Baream* Soranum, exemplar virtutis, (v. Tac. Ann. XVI. 21.) et præterea *amicum* suum ac *discipulum*, (utrumque ad augendam rei indignitatem valet) falso testimonio circumventum, *occidit*, h. e. perfecit, ut damnaretur occideretur, quo sensu etiam *damnare* et *condemnare* passim dicitur de adcusatore. v. ad Liv. VII. 16. 5. Ernesti clav. Cic. v. *condemnare*, et ad Suet. Tib. c. 8. Historia ipsa notissima ex Tac. Ann. XVI. 32. seq. et Hist. IV. 10. 40. 117. 118. Nonnulli hæc verba referunt ad Tarson, Ciliciæ urbem, ad Cydnum fl. sitam, cujus conditor fuerit Perseus, qui nomen ei indiderit ἀπὸ τῦ ταρσοῦ, quia ipsi sive Pegaso ibi una ex talaribus pinnis exciderit, vel

Digitized by Google

Ad quam Gorgonei delabsa est pinna caballi.
Non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Hermarcus,
Qui gentis vitio nunquam partitur amicum,
Solus habet. Nam quum facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ patriæque veneno,
Limine submoveor: perierunt tempora longi
Servitii. nusquam minor est jactura clientis.
Quod porro officium, ne nobis blandiar, aut quod
Pauperis hic meritum, si curet nocte togatus
Currere, quum Prætor lictorem impellat, et ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam et Modiam conlega salutet?
Divitis hic servi cludit latus ingenuorum
Filius: alter enim, quantum in legione Tribuni

huic planta pedis (ταρσὸς) fracta sit, vel Bellerophon ex eo delabsus sit, quum cœlum adscenderet; alii ad Cretam; alii ad Thebas Bœotiæ et Heliconem, in quo Pegasus terram scalpendo fontem eduxerit Hippocrenem; alii denique ad Corinthum, cujus urbis insigne fuerit Pegasus, et ubi primum Bellerophon eum prehenderit. Verba varie explicari possunt, et Egnatii patria nobis ignota est; nisi quod Dio Nicæus eum Berytium facit. Quod si verum est, poeta forte ad mythum nobis ignotum respexit. *penna caballi Gorgonei*, Pegasi, equi alati, e sanguine Medusæ Gorgonis, e Neptuno gravidæ, nati, quum Perseus vel Minerva caput ejus recidisset. *Caballus*, καβάλλης, propr. jumentum dossuarium aut pistrinense; nomen inhonestius equi, quod forte electum odio Græcorum, vel fabulæ deridendæ causa.

119. Cf. sup. v. 21. 22.

120. Nomina adulatorum Græcorum, ut vulgo putant, ficta. *Protogenes* tamen temporibus Caligulæ crudelissimus delator fuit. v. Dio LIX.

121. 2. Græci artibus suis alios omnes a gratia excludunt patronorum, et soli in ea esse volunt, ut soli fructum inde percipiant. *habet*, possidet. 122. *in aurem facilem* amici et patroni, qui facile credit mala, quæ calumniator Græcus de aliis refert. *Venenum naturæ patriæque*, calumnia, vitium Græcis naturaliter quasi insitum atque innatum. 124. *Limine*, domo patroni, vel ut sup. I. 96. *Servitii*, propter multa ac molesta clientum officia. Cliens vetus fidusque cedit novo. *nusquam*, quam Romæ. *minor est*, minus curatur vel æstimatur.

126—130. Cf. sup. ad I. 95. seq. 100. seq. 127. seq. *Quod officium*, quale et quam onerosum, salutandi, deducendi, obcurrendi cet. *meritum*, præmium. *ne nobis blandiar*, ut verum dicam. *curat togatus*, pauper cliens, *nocte currere*, summo mane salutatum ire, ac sportulas petere; quod et *Prætor* facit. *Currere* cogitur, ne prior salutet Prætor, vel adeo sportulam ei præripiat. Cf. ad I. 96. seq. *Albina* et *Modia* matronæ *orbæ* ac divites, quas et *Prætor* ejusque *conlega* salutat, sportulæ hereditatisque causa. Hinc certamen officiorum inter conlegas oritur.

131. *Hic*, Romæ, *filius ingenuorum*, ingenuus, *claudit latus servi*, libertini, (qui nuper servus fuerat, et serviles nondum mores exuit; unde etiam nunc *servus* salse dicitur) *divitis*, ad ejus est latus, eum comitatur; vel potius, ad sinistram, lævus, loco inhonestiore incedit, quo sensu *latus alicujus claudere* vel *tegere*, *latus alicui dare*, et *exteriorem esse* passim dicitur. (Cf. Horat. Sat. II. 5. 17. 18. et Lips. Elect. II. 2.)

132. seq. *alter*, non filius ingenui

Digitized by Google

Adcipiunt, donat Calvinæ, vel Catienæ,
Ut semel atque iterum super illam palpitet: at tu,
Quum tibi vestiti facies scorti placet, hæres,
Et dubitas alta Chionen deducere sella.
Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam:
Protenus ad censum, de moribus ultima fiet
Quæstio. Quot pascit servos? quot possidet agri
Jugera? quam multa magnaque paropside cœnat?
Quantum quisque sua nùmorum servat in arca,

luxuriosus, sed *servus dives*. Sententia h. l. et ratio, a poeta adlata, hæc est: nam ille servus dives est, ingenuus vero pauper. Hanc notionem, more suo et poetarum, non generaliter, sed specialiter expressit. *Tribunorum* militum salaria proverbii velut loco pro magna pecuniæ summa ponuntur etiam ap. Plin. XXXIV. 3. Eorum stipendium a temporibus Domitiani, qui novem aureis, quos gregarius miles habebat, tres addidit, et sic omnia auxit stipendia, XLVIII aurei erant: nam quod pedes adcipiebat, id duplex centurioni, triplex equiti, quadruplex tribuno dabatur. Cf. Lips. de Mil. Rom. V. 16. et inpr. I. Fr. Gronov. de Sestertt. III. 2. p. 129. *Calvina* et *Catiena* nobiles meretrices. Illius forte mentio fit ap. Tac. Ann. XII. 4. 8. ubi v. Lips. 134. *palpitet* h. l. sensu obsceno dicitur. *at tu*, ingenue, qui pauper es. 135. *Scortum vestitum* sc. bene, nitide, venuste; nisi malis togatum, more meretricum, (v. ad I. 96. et II. 70.) nam *toga* proprie *vestis* dicitur. 136. Meretrices in *alta sella* sedebant, ut adcedentes scortatores venalem mercem adtentius considerarent, ac membra omnia curiosius perlustrarent, sicut servi etiam venales in catasta prostabant; nam licet togatæ essent, pellucebant nihilominus, Cois indutæ: et tale tamen scortum diobolare non auderet pauper ex *alta sella* deducere, quod paucis obolis careret. Ita jam Ferrar. Elect. II. 8. coll. Sen. de Ben. I. 9. Plaut. Poen. I. 2. 54—58. et Horat. Sat. I. 2. 101. seq. Idem ab illa meretricum *sella* denominatos putabat *sellarios, sellularios, scllariolas popinas* et *sellarias*, de quibus v. Intpp. Tac. Ann. VI. 1. Martial. V. 71. 3. et Suet. Tib. c. 43. *Chione* nota e Martiale I. 35, 93. III. 30. 84. 83. 86. 96. al.

137. seq. *Dare* verbum forense, ut *dare testes, judices, cognitorem, litem, judicium, cognitionem* cet. *Hospes numinis Idæi*, P. Cornelius Scipio Nasica, qui, a senatu vir optimus de toto populo Rom. judicatus, simulachrum et sacra Matris deûm, e Phrygia advecta, hospitio excepit, (ut olim Abinadab et Obed Edom arcam fœderis, oraculum signumque præsentiæ divinæ, 1 Sam. VII. 1. 2 Sam. VI. 10. seq.) et deinde templum Deæ conditum consecravit. Cf. Liv. XXIX. 14. XXXV. 10. et Plin. VII. 34. *Numa* rex, vir justissimus idemque religiosissimus, instructus disciplina tetrica ac tristi veterum Sabinorum; quod vel tironibus notum e Liv. I. 18.

139. Intell. L. Cæcilius Metellus Cos. a. U. DII. et DVI. Dictator, Mag. Eq. et Pontifex Max. qui, quum Palladium ex incendio ædis Vestæ raperet, oculos amisit, unde inf. VI. 265. *cæcus* dicitur. v. Plin. VII. 43. Ovid. Fast. VI. 437. seq. al. *Trepida* fingitur Minerva templo ardente, propter periculum et suum, et Rom. imperii, cujus pignus erat Palladium. 140. *Protenus ad censum* oratio flectitur, confestim quæritur, quantas possideat opes? Cf. Cic. Off. II. 20. extr. *de moribus ultima fiet quæstio*, cf. Hor. Epist. I. 1. 53. seq.

141. Primæ quæstiones sunt, *quot pascit servos* cet. Divitiæ etiam ex numero servorum æstimabantur. *Paropsis*, παροψὶς, vas in quo opsonia adponuntur, patina, lanx. Alii legunt *parapside* coll. Hesych. et in Isidoro, qui ita dici monet *quadrangulum et quadrilaterum vas, i.e. paribus absidis.*

Digitized by Google

Tantum habet et fidei. Jures licet et Samothracum,
Et nostrorum aras; contemnere fulmina pauper
Creditur atque Deos, Dis ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum
Omnibus hic idem, si fœda et scissa lacerna,
Si toga sordidula est, et rupta calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum,
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit. Exeat, inquit,
Si pudor est, et de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non subficit, et sedeant hic
Lenonum pueri quocumque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.

143. 4. Cf. Ovid. Fast. I. 217. 8. Horat. Sat. I. 1. 62. et ab hoc petita verba Lucilii, a vet. Schol. laudata: *Aurum atque ambitio specimen virtutis utrique est, Tantum habeas, tantum ipse sies, tantique habearis.* 144. seq. Pauperi, etiam juranti, nulla fides habetur. *jures aras*, ut ὄμνυμι τὸν Δία, h. e. per aras, quas jurantes tangebant, (v. inf. ad XIV. 219.) et hoc pro: per Deos, *Samothracum et nostrorum*, h. deos et peregrinos et Romanos. Samothracum dii Cabiri s. magni dicebantur, de quibus v. Heyne Exc. IX. ad Virg. Æn. II. et Hermann. Mythol. T. III. p. 159—176. 145. 6. *Pauper*, quem fames urget, cujusque præsens malum futuri metum vincit, ad perjuria pronior esse et hinc deos eorumque iram ac pœnas minus timere creditur divitibus: Dii quoque ipsi facilius ignoscere putantur, quod necessitate magis quam inprobitate peccaverit.

148. seqq. Casaub. ad Theophr. Char. XIX. 3. Veteribus, inquit, in foro honeste vestiri moris erat, domi quod satis esset: aliud enim homini, aliud humanitati satis esse censebant, ut ait Varro. Cf. Sen. Ep. 93. Suet. Aug. 73. Plut. in Sulla. Qui igitur fœde vestiti in publicum prodirent, odio erant et inrisui. *hic idem* pauper, *si fœda—pelle patet*: conf. Martial. I. 104. 5. 6. et Horat. Sat. I. 3. 31. 32. *vulnere*, ruptura, rima, fissura, ut ap. Valer. Fl. I. 480. ubi v. Burm. *cicatrix*, sartura.

152. 3. Cf. Plaut. Stich. I. 3. 20. seq. al. 153. seq. Homines ad inopiam redacti etiam publice inrisui sunt, et de loco honestiore, quem olim occupaverant, nunc dejiciuntur. *inquit* sc. designator, qui in ludis spectaculisque ordinis curam agit, et cuivis suum designat locum. 154—159. Cf. omnino inf. ad XIV. 323—326. *exeat* e quatuordecim. *pulvino equestri*: nam Caligula primus Senatoribus, ne nudis asseribus insiderent, pulvillos substerni jussit; idque postea Equitibus etiam concessum videtur. Cf. Lips. de Amphith. c. 13. *cujus res* familiaris *non subficit legi*, non tanta est, quanta debet esse Equitum, secundum legem theatralem Roscii *Othonis*, de qua v. ad XIV. 323. seq. *lenonum pueri, præconis filius*, et *juvenes lanistæ hic*, in quatuordecim, *sedeant*, quia censum habent equestrem, vel artibus suis, quæ quæstuosæ erant, vel alio quocumque modo, v. c. connubiis, malisque artibus, paratum. *Fornices* cellæ fornicatæ s. concameratæ ac subterraneæ, quas scorta inhabitare solebant. 157. *nitidi*, unguentis delibuti, vel lauti, et id. qd. mox *culti*: nam dives est. *plaudat*, exquisite pro, sedeat. Adplaudi solebat et histrionibus, et Imperatoribus aliisque viris apud populum gratiosis, quum theatra ingredie-

Digitized by Google

Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hic placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis inpar? quis pauper scribitur heres?
Quando in consilio est Ædilibus? Agmine facto
Debuerant olim tenues migrasse Quirites.
Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi; sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, et frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subito ad Marsos mensamque Sabellam;
Contentusque illic veneto, duroque cucullo.

Pars magna Italiæ est, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit, nisi mortuus. Ipsa dierum

bantur. 158. *Pinnirapus*, gladiator, qui, cum Samnite compositus, ejus *pinnas*, h. e. cristas galearum *rapit*. Cf. Lips. Saturn. II. 11.

159. *vano* cum vi et indignatione dictum; qui in hac lege ferenda non mores virtutesque hominum, sed opes tantum et divitias (res vanas atque inutiles) respexit. 161. *Sarcinulæ*, supellex, vel id. qd. *census*, bona, quæ quis possidet, opes, facultates. 162. *In consilio esse* vel *adesse* dicuntur, et inde *consilium* quoque vocantur judices, adsessores magistratus, qui privato vel publico judicio præest, eosque in consilium advocat, adhibet. *Ædiles* sunt ex infimis magistratibus, qui jus dicunt; et poeta forte eo quoque respexit, quod iis præter alia fuit cura fornicum, popinarum et scortorum, in quæ singularem exercebant jurisdictionem. v. Lips. not. et Excurs. ad Tac. Ann. II. 85.

163. Gravis sententia: *tenues Quirites*, pauperes Romani, *olim*, quum ære alieno obruti et a patriciis vexati in Sacrum montem secessissent; (quod notissimum e Liv. II. 32. 33. III. 50—52.) *debuerant agmine facto*, omnes simul, *migrasse*, prorsus deseruisse Urbem, neque umquam rediisse, quia exinde semper contentu laborarunt, atque obpressi sunt.

164. *Haud facile* ullibi *emergunt* (ut ἐξαναδύναι) quasi ex luto vilitatis, h. e. ex inopia et humilitate, atque ad honores adsendunt pauperes, *quorum virtutibus obstat res* familiaris *angusta*, exigua, tenuis; ut ap. Sil. XIII. 773. *Pigra extulit arctis hactenus umquam sese virtus*, et ap. Lucret. II. 13. *ad summas emergere opes*. 165. *Romæ durior*, difficilior, quam alibi, *conatus* emergendi. *magno* pretio constat.

168. *pudet* hodie Romanos. *quod turpe* esse *negavit*, h. e. negare solet, (*dείπνους*) cet. Nonnulli verba hæc ad P. Cornelium Scipionem, plerique vero ad Curium Dentatum (cf. sup. ad II. 3.) referunt: sed præstat ea universe dicta adcipere. 169. Cf. inf. ad XIV. 180. *veneto*, cœrulei coloris. *duro*, crassioris villi, denso, vili, villoso. *Cucullus*, humerorum capitisque tegmen, (*Capuchon*) quo imber frigusque arcebatur, et quo non viri tantum sed mulieres quoque, neque servi solum, sed, quod vel ex h. l. intelligitur, ingenui etiam utebantur, inpr. noctu, vagantes per tabernas et lupanaria, ne cognoscerentur. Cf. inf. VI. 118. 330. VIII. 145.

171. seqq. In *parte magna Italiæ* non *ultra vires nitor habitus*, ut Romæ, v. 180. seqq. Nova Romæ deserendæ causa. In municipiis vix togam, nedum pictam vel purpuream, induebant, contenti tunica. cf. v. 179. Martial. XII. 18. 17. Plin. Ep. VII. 7. Lips. Epist. Quæst. I. 5.

172. In Italia *mortui* toga, in Græcia pallio operiebantur. Cf. Cuper. Obss. II. 9. extr. Artemidor. II. 3. et Lips. Elect. I. 6. 173. *theatro herboso*,

Digitized by Google

Festorum herboso colitur si quando theatro
Majestas, tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, quum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans:
Æquales habitus illic, similesque videbis
Orchestram, et populum: clari velamen honoris,
Subficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Hic ultra vires habitus nitor: hic aliquid plus,
Quam satis est, interdum aliena sumitur arca.
Commune id vitium est. Hic vivimus ambitiosa
Paupertate omnes. Quid te moror? Omnia Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Veiento labello?

non ligneo vel lapideo, sed e viridi cespite, servata simplicitate antiqua. Cf. Ovid. A. A. I. 103. seqq. et Prop. IV. 1. Verba *si quando* et *tandem redit* ad infrequentiam ludorum spectant. 174. *ad pulpita*, in scenam. cf. ad XIV. 257. *Exodia*, ἐξόδια, carmina risum moventia, (*Nachspiele*) quæ fine fabulæ, Atellanæ potissimum, ut εἰσόδια initio, et ἐμβόλια medio, cani solebant. Cf. VI. 71. Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, quod ridiculus foret, ut, quidquid lacrumarum atque tristitiæ coegissent ex tragicis adfectibus, hujus spectaculi risus detergeret; vet. Schol. *notum*, non novum, sed sæpius recantatum; quod non minus priscæ rudique simplicitati convenit. *Exodium* etiam de exodiario adcipi potest.

175. 6. Poeta adunco naso suspendit speciem non minus ridiculam, quam horribilem *personarum*. s. larvarum, (nam *persona*, πρόσωπον, ficta facies, qua histriones olim utebantur) inter quas in fabulis, præsertim Atellanis, circumferebantur etiam manduci s. μορμολυκεῖα, magnis malis lateque *hiantis*, s. ore inmodice patente deformis, et clare crepitantia dentibus. Στόμα κεχηνὸς πάμμεγα ὡς καταπιόμενος τοὺς θεατάς. Lucian. περὶ ὀρχής. n. 27. Cf. Ruhnken. Epist. crit. II. p. 26. et Boettiger de personis scen. *pallentis* forte quia *peruncti fæcibus ora*, ut utar verbis Horatii A. P. v. 277. qui est locus class. de veteri comœdia. 177. *similem* habitu *Orchestram*, h. e. decuriones s. senatores, et *populum*, h. e. plebem. 178. *clari velamen honoris*, Ædilium habitus, *tunicæ albæ*, quales vulgo omnibus erant, sed eo forte discrimine, ut Ædilium tunicæ essent candidæ, vel recens lotæ. Cf. Lips. Elect. I. 13. et Ferrar. de re vest. III. 10. 179. *Ædilis* magistratus municipalis, et in quibusdam municipiis coloniisque vel unicus, vel *summus*. Cf. Cic. ad Div. XIII. 11. et Otto de Ædil. col. et municip.

180. *Hic*, Romæ. *ultra vires*, opes, facultates. 181. *sumitur* habitus, vestitus, *aliena arca*, ære alieno, mutuato, vel ex cista aliena, h. e. vestis ipsa mutuata, conducta, ut inf. VI. 352. 182. *Ambitiosa paupertas* est ejus, qui, quum pauper sit, dives vult videri, et majores facit inpensas, quam facultates patiuntur: qualis paupertas describitur VI. 352. seq. Casaub. ad Theophr. Char. XXI. pr. hanc esse ait μικροφιλοτιμίαν eorum, qui vellent quidem laudem posse mereri alia ratione, sed quia inopes sunt et iis præsidiis destituuntur, quæ ad consequendos honores veros desiderantur, qua possunt ratione tentant innotescere cet. Cf. ad VII. 50.

183. *Omnia Romæ cum pretio*, magna inpensa fiunt, magno constant et comparantur.

184. 185. Qui ad nobiles viros admitti cupit, ab eo domesticis illorum ac servis munera sunt danda. Cf. Hor. Sat. I. 9. 57. *Ut te respiciat clauso labello*, ut te nutu tantum, non sermone s. conloquio dignetur; quo superbia hominis significatur. Cf. Martial. IV.

Digitized by Google

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
Plena domus libis venalibus. Adcipe, et istud
Fermentum tibi habe: præstare tributa clientes
Cogimur, et cultis augere peculia servis.
Quis timet, aut timuit gelida Præneste ruinam,
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui. Nam sic labentibus obstat

84. X. 10. 5. Suet. Ner. 37. extr. De Fabricio *Veientone* cf. inf. ad IV. 113.

186. 7. Barba et coma ali solebant ad annos pubertatis, tum vero *meti*, poni s. tonderi, et *deponi*, ἀνατίθεσθαι, tamquam ἀνάθημα deo alicui consecrari. Dies, quo id fiebat, festus erat, eoque a clientibus *liba* aliaque dabantur munera. v. Lips. ad Tac. Ann. XIV. 15. Casaub. ad Theophr. Char. XXI. pr. ibique Fischer. in Ind. v. ἀποκείραι, et inf. ad VI. 105. Non tamen adsequor, cur alius, non ipse *amatus*, h. e. filius, vel puer s. servus, quem patronus in deliciis habet, hujus crinem numini consecret. Hinc *amatus* legendum videtur, ut sensus sit: si vel *ille amatus barbam*, vel *hic crinem ponit; plena domus libis*. Sic ap. Martial. IX. 17. *Consilium formæ speculum dulcesque capillos Pergameo posuit dona sacrata deo Ille puer tota domino gratissimus aula.* 187. *libis venalibus*, quæ a servis venduntur, peculium inde sibi comparaturis. In quibusdam edd. legitur *libis genialibus*, ut IV. 66. et X. 334. Non male: illud vero servis aptius. *Liba* autem sunt placentæ, confectæ ex farre, quæ priscis hominibus pro panibus, et (ut *puls* inf. XIV. 171. et XVI. 39.) tum cibi, tum munera sacrificiaque simplicissima erant, adeoque diis libari in omnibus sacris, et mitti adferrique solebant diebus festis lætisque. *Adcipe*, audi, *et istud fermentum*, hanc iræ causam, *tibi habe*; nisi legendum est: *Adcipe et* (etiam) *istud* vel *illud*, *Fermentum ac tibi habe*: scil. hoc, *præstare* cet. *Fermentum* farinam fervefacit, adtollit tandemque rumpit, et tam acorem habet, quam tumorem; unde vox illa transfertur ad animi adfectus, præcipue iram, quæ et tumorem, et acerrimum motum ebullientis sanguinis excitat. v. sup. ad I. 45. 189. *Peculium*, pecunia ac bona, quæ servus conligit permissu domini.

190—222. Nova Urbis relinquendæ causa, frequens ædium ruina et incendia, quæ non timenda sunt in parvis oppidis. *Præneste*, urbs Latii, celebris Fortunæ templo, oraculo ac sortibus, haud procul Roma, in monte amœno sita, teste Strab. V. p. 365. (unde h. l. *gelida*, ut *frigidum* Hor. Od. III. 4. 22. *altum* Virg. Æn. VII. 682.) hodie *Palestrina*, in vallem deducta. 191. *Volsinii* s. Vulsinii, (nunc *Bolsena*) Etruriæ opp. in summo lacu Volsiniensi situm, quod totum fulmine concrematum est. v. Plin. II. 52. 53. *Gabii* urbs Latii, inter Romam et Præneste, Sex. Tarquinii dolo capta, (v. Liv. I. 53. 54.) unde h. l. *simplicibus*. *Tibur*, (hod. *Tivoli*) opp. Latii, in adclivi *arcis*, h. e. montis s. collis, (nam *arx*, ut Gr. ἄκρα et ἄκρον, poetis proprie, quidquid altum est, adeoque mons et collis, vel ejus vertex, deinde, quod in colle et editis locis positum est, inpr. ἀκρόπολις, et hinc simpl. urbs dicitur) latere conditum, unde h. l. *proni*, et *supinum* ap. Hor. Od. III. 4. 23. Cf. ad Sil. IV. 187.

193. *Tibicen*, fulcrum ædificiorum. Festus: *dici ita existimantur tibicines a similitudine tibiis canentium, qui ut canentes sustinent, ita illi ædificia, h. e. eorum tecta.* Vet. Schol. explicat: tibicinatam, tamquam tibicina i. e. materia gracili. 194. *sic*, exilibus fulcris atque columellis, *labentibus*, ruentibus vel certe ruinam minantibus ædificiis, *obstat*, subvenit, *Villicus*, dominus, eo modo ædes reparans, quo villicus rustica ædificia, contentus obducere vel obstruere rimas parietumque vitia, ut sumtibus parcat; vel Præfectus Urbi,

Digitized by Google

Villicus, et veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruina.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus. Jam poscit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon: tabulata tibi jam tertia fumant:
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Procula minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci; nec non et parvulus infra
Cantharus, et recubans sub eodem marmore Chiron;
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,
Et divina opici rodebant carmina mures.

qui et inf. IV. 77. satirice ita dicitur, et forte sub Imperatoribus aliquam ædium privatarum curam gessit; vel Ædiles, qui certe hanc curam reipublicæ et Papiniani temporibus habuere; (nam qui ante Papinianum et post Augustum eam habuerit, non satis constat) vel denique procuratores et divitum Romanorum et rei privatæ Cæsaris. Villicus proprie dicitur, qui villæ, et deinde, qui aliis quoque rebus præfectus est, v. c. *villicus ærarii, hortorum, aquæ*. 196. *jubet securos dormire* scil. inquilinos ædium privatarum insularumque, quasi sarta tecta sint. *pendente*, inpendente. Oratio h. l. scabra est: *obstat—et contexit—jubet* cet. Fluet, si rescripseris *jubens*.

197. *Vivendum est illic*, Gabiis, Volsiniis, Præneste, Tibure aliisve oppidulis: (Cf. v. 190. seq. 223. 224.) nisi poeta scripsit *multa incendia, multi metus*, ut de Roma sermo sit.

198. *poscit aquam*, quia domus ardet. *jam frivola*, res, sarcinas et vasa viliora, *transfert*, postquam res majoris pretii jam servavit. 199. *Ucalegon*, is, cujus ædes ardent. Poeta hoc nomen petiit e Virg. Æn. II. 312. ubi v. Heyne.

199—201. Si domus ardet, dominus vel frivola quævis prius exinde transfert, quam de periculo inminente inquilinos pauperes, quibus summa ædium tabulata locavit, certiores faciat, vel iis subveniat. *tabulata tertia*, cœnaculum, ὑπερῷον, summa pars ædium, in qua pauperes habitant. Cf. inf. ad VII. 118. et X. 18. *tibi*, in perniciem tuam. 200. *ab imis gradibus*, tabulatis. 201. *Ultimus ardebit*, postremo ardebit cœnaculum summum, quod pauper conduxit sub tegulis. 202. Poeta forte respexit ad originem ac vim voc. ὑπερῷον, quod quidam compositum putant ex ὑπὲρ et ὠὸν, ut sit quasi locus, in quo columbæ *ova* sua ponant. *columbæ molles*, quæ et teneræ sunt et lascivæ.

203—222. Pauperi bonis suis exuto nemo est qui subveniat; sed divitem, eadem calamitate adflictum, omnes fere juvant. Cf. Martial. V. 83. al. 81. *Codro*, pauperi cuidam. Cf. ad I. 2. *lectus* tricliniaris *Procula minor*, tam parvus, ut ne uxorem quidem cum eo discumbentem caperet. Poeta forte respexit proverbium Gr. Κλεομένης τῆς κοίτης ὑπερέχει, *Cleomenes cubile superat*, h. e. tam pauper est, ut ne lectum quidem sibi æqualem comparare possit. 204. *Abacus*, mensa marmorea, quæ et *Delphica, ministerium*, ac *repositorium* vocabatur, et in qua tam ad usum, quam ad magnificentiam exponebantur vasa aurea et argentea, inpr. potoria, h. l. *sex urceoli* s. vasa potoria, quæ non pretiosa, ut ipse abacus, quem ornant, censenda sunt. 205. *Cantharus*, poculum capax et ansatum, ex quo vinum in minora pocula diffundebatur. *sub eodem marmore*, sub mensa marmorea et ex eadem materia: quales abaci Romæ vulgares erant, ut contra ditioribus mensæ citreæ cum eburneis fulcris. *Chiron*, trapezophorus, statua s. columna vel pes mensam sustinens, et effigiem Chironis Cen-

Digitized by Google

Nil habuit Codrus. quis enim negat? et tamen illud
Perdidit infelix totum nihil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quod nudum, et frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit.
Si magna Asturici cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.
Tunc gemimus casus Urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, et jam adcurrit, qui marmora donet,
Conferat inpensas. Hic nuda, et candida signa,
Hic aliquid præclarum Euphranoris, et Polycleti,
Hæc Asianorum vetera ornamenta Deorum,
Hic libros dabit, et forulos, mediamque Minervam,

tauri referens. 207. *divina carmina ἰερωνικῶς* dictum existimant de Theseide Codri, de qua v. ad I. 2. Sed possunt etiam proprie carmine præclara *Græcorum* poetarum significari. An *carmina Opici* sunt c. Ennii, qui trium linguarum, Oscæ, Græcæ ac Romanæ, peritus fuisse dicitur? *Opici* vel *Opsci* et *Osci*, prisca Ausonum gens, quæ cis et ultra Lirim, in Latio et Campania, habitabat. (Cf. Strab. V. p. 242. C. et Heyne Exc. VIII. ad Virg. Æn. VII. 730.) Hinc facete mures potius putant *Opicos* dici, quasi barbaros et Græcæ linguæ ignaros, (cf. inf. VI. 455.) vel turpes ac fœdos, quoniam Oscis frequens rerum turpium usus fuerit, de quo v. Festus voc. *Oscus*. *Opicum* inter convitia fuisse, quibus Græci Romanos peterent, et hinc mulierem putide doctam inf. VI. 455, *opicam* dici, monet Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. I. p. 232. coll. Plin. XXIX. 1. s. 7. Schol. ad h. l. "Ὀπίζειν Græci dicunt de iis, qui inperite loquuntur et male pronunciant: alii de iis, qui fœdam vocem habent."

212. *Asturici*, divitis ac nobilis viri: nomen fictum, et in libris valde conruptum, *horrida*, inornata, inculta, *mater* est, h. e. tum matronæ sordidæ sunt ac squalidæ, ut in publico luctu. 213. *Pullati proceres*, Patres Equitesque vestes mutant, *togasque pullas*, fuscas s. nigricantes squalore, induunt, et *differt vadimonia Prætor*, justitium edicitur: quæ omnia fiunt in publico luctu et calamitate. 214. *Tunc gemimus casus Urbis*, quasi hac calamitate tota urbe, non unus homo adfligeretur. *tunc odimus ignem*, exsecramur: nam odium iramque in causas malorum, etiam inanimas sensuque vacuas, evomere solemus.

215—222. Vividis imaginibus ac coloribus adumbratur summum studium, quo amici divitibus opitulantur. *Ardet adhuc* domus ditioris nobilisque viri. *donet marmora et conferat inpensas* ad novas ædes exstruendas. 216. *Signa nuda*, v. c. Achillea, quæ obponuntur velatis, palliatis, togatis, paludatis, loricatis, chlamydatis. Cf. Plin. XXXIV. 5. *Signa candida*, e candido marmore. 217. *aliquid præclarum*, aliquam imaginem vel statuam, mira arte effictam. *Euphranor*, statuarius et pictor celeberrimus Olymp. CIV. v. Plin. 34. 8. 35. 11. et Quintil. XII. 10. De *Polycleto* v. inf. ad VIII. 103.

218. *Hæc*, nisi malis *Hic*, vel potius utriusque sexus studium designari censeas. *Asianorum* cet. h. e. simulacra deorum aliaque templorum ornamenta, et quidem vetera, variis temporibus ex Asia Romam deportata. Pro *Hæc Asianorum* alii legunt *Phœcasianorum* vel rectius *Phœcasianorum*, quos putant esse deos Græcorum phœcasiis indutos: unde *Phœcasiatorum* potius scribendum. *Φωκάσιον* rustici Atticique calceamenti genus, a quo et *Phœcasii* dicti sacerdotes Athenienses et Alexandrinorum.

219. *forulos*, capsulas, armaria, in quibus libri aliæque res reponuntur. *Minerva* sapientiæ symbolum artiumque præses, cujus statuæ vel imagines in bibliothecis reponi solebant. *Minervam mediam*, h. e. statuam Minervæ, vel diuturnitate temporis jam inminutam ac mutilatam, (ut *dimidius*

Digitized by Google

Hic modium argenti. Meliora ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, et merito jam
Suspectus, tamquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur,
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hic, puteusque brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu.
Vive bidentis amans, et culti villicus horti;
Unde epulum possis centum dare Pythagoreis.
Est aliquid, quocumque loco, quocumque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ.
Plurimus hic æger moritur vigilando: sed illum
Languorem peperit cibus inperfectus, et hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum

inf. VIII. 4. et XV. 5.) vel potius dimidiatam, a vertice ad umbilicum seu humeros usque effictam, quales statuæ proprie *imagines*, nonnumquam et *thoraces*, Græcis προτομαὶ, nobis *Büsten* et *Brustbilder*, ut contra integræ *statuæ iconicæ* vel *similares*, Gr. ἀγάλματα εἰκονικὰ, ἰσομέτρητα, nobis *Statuen in Lebensgrösse* dicuntur. 220. *reponit*, in locum eorum, quæ incendio periere, substituit. 221. *Persicus*, divitis, cujus ædes conflagrarunt, nomen fictum; vel Fabius Persicus, de quo v. ad VIII. 14. 222. Cf. simil. loc. Martial. III. 52.

223. *Si potes avelli*, carere, *Circensibus* ludis. *Avelli*, δεινῶς, quasi vi, violentia. Præclare et σαρκαστικῶς, de insano ludorum studio. Cf. inf. VI. 87. VIII. 118. X. 80. 81. XI. 53. 293. seqq. XIV. 262. seq. *Sora*, *Fabrateria*, et *Frusino*, urbes Latii. 225. *tenebras*, domum tenebrosam. 226. *Hortulus hic*, in his oppidis tibi est. *puteus brevis*, non altus vel profundus, *nec reste movendus*, unde aqua non fune, sed manu potest hauriri. 227. *In tenues*, adeoque rigandas, *plantas diffunditur*, aqua ejus late ubivis dispergitur. Minus apte vulg. *defunditur*. 228. *Vive*, sis ibi, *amans bidentis*, ovium, vel potius rastri, h. e. rei rusticæ, agriculturæ intentus. 229. Cujus horti fructibus centum alere possis homines. *Pythagorei* oleribus, herbis leguminibusque plerisque vescebantur, et quibusdam leguminibus, (fabis, lathyro, erebintho) animaliumque carne abstinebant, ob frugalitatem et μετεμψύχωσιν. (Cf. inf. ad XIV. 173.)

230. 1. *Est aliquid* magnum, eximium quid, ut Gr. ἐστί τι, (cf. ad I. 74.) et præstat, *quocumque* alio vel qualicumque *loco* agellum et hortulum, vel res tenues ac nullius fere pretii, quam Romæ multas ædes ingentesque opes possidere. Vox *lacertæ* Intpp. admodum torsit. Nonnulli eam adcipiunt de vermiculo, h. e. re vel levissima; alii, coll. Martial. XI. 19. de agello aut hortulo quam minimo, ubi vix unica lacerta latitare possit ac discurrere, ut soleat. Alii *lacertæ* pro *lacerti* dictum, vel hoc reponendum putant, ut vel designetur cibus, quo vescebantur ut plurimum mendicabula hominum pediculosa, (v. ad XIV. 293. et Heins. ad Ovid. Fast. II. 578.) vel tantum agri quantum lacertus s. brachium sanum firmumque colere valeat, aut quantum sit spatium brachii inter scapulas et cubiti ossa, quemadmodum nos dicimus *ein Fuss Landes* vel *eine Hand voll Erde*. Nihil horum mihi satis facit, et crediderim potius legendum *tabernæ* h. e. casæ, quo sensu *tabernas pauperum* et *obscuras* dixit Horat. Od. I. 4. 20. et A. P. 229.

232. *Hic*, Romæ. 233. *Languorem*, morbum. *cibus inperfectus*, haud concoctus, vel potius non satis ac bene coctus, crudus, adeoque non facilis ad

Digitized by Google

Admittunt? Magnis opibus dormitur in Urbe:
Inde caput morbi. Rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, et stantis convicia mandræ
Eripient somnum Druso, vitulisque marinis.
Si vocat officium, turba cedente vehetur
Dives, et ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausa lectica fenestra.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior: magno populus premit agmine lumbos,

concoquendum. 234—248. Cf. Martial. XII. 57. *Meritoria* dicuntur, quæcumque mercede locantur, h. l. forte cubicula vel *tertia* illa *tabulata*, a pauperibus conducta, de quibus v. sup. ad v. 199. Id firmatur verbis, quæ sequuntur: *magnis opibus dormitur in Urbe*, h. e. Romæ magni paratur domus, quæ cubicula habeat remota a strepitu, qui in vicis est. Cf. Martial. l. l. Alii *meritoria* putant esse deversoria: plerique vero, coll. eodem Martial. loco, tabernas vel officinas ærariorum, numulariorum, pistorum, malleatorum cet. qui eas mercede conduxerunt, aut in illis diurna nocturnaque opera victum merentur, et continuo strepitu somnum vicinorum interrumpunt. 236. *caput*, origo, prima ac præcipua causa. *Rhedarum transitus* et obcursus, difficilis, quia *mandræ*, h. e. jumenta vel plaustra, in unum coacta, vias, inpr. *in flexibus* earum, occupant et claudunt, ut *transiri* non possit, unde *convicia stantis mandræ*, h. e. que mulio vel rhedarius dicit aliis rhedariis et mandræ suæ stanti nec ulterius progredienti, quoniam aliæ mandræ in arctis obliquisque vicis obviam veniunt. *Mandra*, μάνδρα, spelunca, stabulum, caula, ovile, (v. Schol. ad Theocrit. IV. 61.) sed h. l. et simili Martial. V. 22. al. 23. 6. jumenta vel carri, et hinc quoque aurigæ s. equisones.

238. *Druso*, Ti. Claudio Druso Cæsari, de cujus somnolentia v. Suet. Claud. c. 5. et 8. Ille vero non bene jungitur cum *vitulis marinis* h. e. phocis. Hinc quidam emend. *Druso vetulisque maritis*, h. e. senibus somnolentis; alii vero rectius *somnum urso* vel potius *somnos urso*, quod etiam in 3 edd. autt. legitur. Notum est, *ursos* esse somnolentos, et per hiemem potissimum in lustris suis delitescere, indulgentes somno et nihil comedentes. v. Aristot. hist. anim. VIII. 22. et Plin. VIII. 36. s. 54. qui etiam lib. IX. 13. s. 15. docet, *nullum animal graviore somno premi* phocis, iisque *vitulorum* nomen inditum esse, quod *ipsis in sono* (non *somno*) *mugitus sit*, ὁμοία φωνὴ βοΐ Aristot. H. A. VI. 11. unde et Gallis *veaux de mer* dicuntur. Sententia itaque h. l. est: strepitus curruum aurigarumque tantus est, ut vel animalia somniculosa expergefacere queat. Legendum vero videtur *Eripiant* vel *Eriperent*.

239. *officium*, negotium, vel honos, qui alicui habetur salutando, deducendo, obcurrendo cet. *vocat*, aliquo ire jubet divitem, ut nos dicimus, *ein Geschäft ruft mich*. *vehetur* lectica vel sella. 240. *Liburno*, servo e Liburnia, ut inf. IV. 75. et VI. 477. h. e. humeris ejus cervicibusque, vel lectica, ab eo gestata. *ingenti Liburno, ut longorum cervice Syrorum* inf. VI. 351. nam ut sublimiores ferrentur Romani, servos eligebant grandes et erectos. Cf. Lips. Elect. I. 19. *curret super ora*, quo sensu Plinius dixit Paneg. c. 24. *illos humeri cervicesque servorum super ora nostra vehunt*, et Seneca, *quos supra capita hominum supraque turbam delicatos lectica suos pendit*. 241. *obiter* h. l. propr. ob iter, h. e. in itinere, dum vehitur, παρέργως, ἐν παρέργῳ, ἐν παρόδῳ, (Gall. *en passant*) ut inf. VI. 481. *intus*, in lectica. 242. Fenestræ, quæ in *lectica* undique *clausa* ad prospectum erant, velo sive linteo tegebantur, quod et dimoveri et adduci poterat. Cf. sup. ad I. 65. et Lips. l. l. 243. *Ante*, prius quam nos pauperes, *tamen*, etiamsi legit ac dormit, *veniet*, quo volet. 244. *Unda*, multi-

Digitized by Google

Qui sequitur. ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
Pinguia crura luto, planta mox undique magna
Calcor, et in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides, quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivæ: sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Inpositas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix, et cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ: modo longa coruscat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant altæ, populoque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, et eversum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver

tudo populi. Cf. Virg. Ge. II. 462. et Sil. IV. 159. *Unda prior*, multitudo clientum, qui officii causa patronum deducunt, et lecticam præcedunt, quibus obponitur *populus, qui sequitur* lecticam. 245. *assere*, ligno, pertica, amite oblongo ac prominente, quo lectica sustinetur. Cf. ad I. 65. 246. *Metreta*, ὁ μετρητὴς, mensura liquidorum Attica, cadus vel amphora. 248. *clavus*, non calcaris, caligis infixus, et inde *caliguris* dictus. Cf. inf. ad XVI. 25.

249. seq. Alia hominum multitudo describitur, qua pauperes in vicis premuntur et conculcantur. *Nonne vides* &c. dicitur, *quanto fumo celebretur sportula*, quanto hominum confluxu et studio petatur sportula, quod ex fumo intelligitur, quem vides. Cf. ad I. 95. seq. 250. *convivæ*, qui adceperunt sportulam et domum redeunt: hos *sequitur sua quemque culina*, h. e. servus capite ferens sportulam s. cibaria, foculo vel calefactorio inposita, ne intepescant aut frigescant. Cf. Sen. Epist. 79. al. 78. *Tumultus est coquorum, ipsos cum opsoniis focos transferentium: hoc enim jam luxuria commenta est, ne quis intepescat cibus, ne quid pasto jam guloso* (al. *calloso*) *parum ferveat, cœnam culina prosequitur.* 251. *Corbulo* h. e. vir tam robustus ac validus, qualis fuit athleta illius temporis, (sic vet. Schol.) vel Domitius Corbulo, dux Claudii ac Neronis fortissimus, et corpore ingens, de quo v. Tac. Ann. XIII. 8. 252. *quot* pro *quas* rectius legitur in quibusdam edd.

253. *ventilat ignem* illum opsoniis subjectum, de quo v. ad v. 250. 254. *Scinduntur* in turba hominum *tunicæ sartæ*, quales servis ac pauperibus esse solent.

254. seq. Aliud inpedimenti periculique genus *a longo vehiculorum ordine*, quo, ut verbis Sen. Ep. 90. utar, *pinus aut abies defertur vicis intrementibus*: quod olim lege vetitum, et deinde edicto Trajani (v. Plin. Pan. 51.) et Hadriani. (v. Spartian. c. 22.) Cf. Heubach de politia Rom. §. 16. Horat. Epist. II. 2. 72. seq. et Sat. I. 6. 42. 43. *coruscat*, ultro citroque movetur, tremit, nutat. 255. *Sarraco*, plaustro. Utrumque conjunxit etiam Vitruv. X. 1. *nutant altæ populoque minantur* verba Virg. Æn. II. 628. 629. 257. *Saxa Ligustica*, marmor, quo omnis Alpium maritimarum tractus totumque litus Ligusticum, præcipue vero Luna, urbs Etruriæ, ejusque portus, litori Ligustico adjacens, abundabat. Cf. Strab. V. p. 222. Plin. XXXVI. 6. et 18. Sil. VIII. 480. 258. *agmina*, hominum turbam, *Montem* pro ingenti saxo, e montibus exciso, dixit poeta, augendi phantasmatis gratia, ut Virg. Æn. XII. 687.

260. l. Corpora tam minutatim

Digitized by Google

More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, et bucca foculum excitat, et sonat unctis
Striglibus, et pleno componit lintea gutto.
Hæc inter pueros varie properantur: at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novicius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet, quem porrigat, ore trientem.
Respice nunc alia ac diversa pericula noctis:
Quod spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa et curta fenestris
Vasa cadunt; quanto percussum pondere signent
Et lædant silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casus inprovidus, ad cœnam si
Intestatus eas. Adeo tot fata, quot illa

concisa *obteruntur*, ut non magis fere conspiciantur, quam *anima*, et prorsus evanescant vel oculorum aciem fugiant. Lectio MSS. Basil. et Cantabrig. *Morte* pro *More* longe exquisitior videtur Wakef. ad Lucret. III. 1102. Sed vellem eam simul explicuisset. 261. seqq. Lepido commento rem imaginemque exornat poeta, fingens, servum, qui sportulam petierit, (v. sup. v. 250. seqq.) tali plaustro vel saxo *obtritum periisse*, et conservos, hujus calamitatis ignaros ejusque adventum expectantes, cœnam balneumque parasse domino, sportulam cum servo petenti. *secura*, non sollicita de morte servi, ignorans eum plaustri casu periisse. *domus*, ut *familia*, servi. 262. *lucca*, buccarum halitu, *foculum excitat*, ignem adcendit.

263. Balneum paratur, quo ante cœnam utebantur veteres. *Strigilis*, ξύστρα, ξυστὶς, instrumentum balneare et unctorium, quo corpus radi vel defricari, sudorque *destringi* seu detergi solebat post unctionem et balnei usum. *Striglibus* pro *Strigilibus*, ut metro consulatur; nam prima syll. voc. *strigilis* brevis est; etsi vulgo putant, quatuor syll. breves respondere duabus longis. *unctis*, unguento delibutis, ut minus læderent suavemque spargerent odorem. *lintea* vela, quibus corpus madidum siccabatur. *Guttus*, vas unguentarium, ampulla, λήκυθος, μυροθήκιον, ἐλαιοφόρος, *guttatim* oleum fundens odoriferum vel unguenta, quibus corpora lota linteisque jam siccata perfundebantur in unctario s. elæothesio, ἀλειπτηρίῳ.

264. *pueros*, servos. *ille*, servus, plaustro saxove obtritus. 265. *sedet in ripa* Stygis, cupiens transmitti a Charonte, et cymbam ejus exspectans, (cf. Virg. Æn. VI. 313. seq. et Prop. II. 27. 13. seq.) vel tristis, quia non transmittitur: nam inhumatus est, de quo v. Virg. l. l. v. 325. seq. Hanc tamen causam, etsi præcipua est, prætermittit poeta satiricus, (nisi latet in verbis, *horret porthmea, nec sperat* cet.) utque fabulas poetarum ὡς ἐν παρόδῳ rideat, adfert aliam et quidem lepidam, quia *ore non habet trientem, quem porrigat*, det Charonti, tamquam naulum, de quo v. inf. ad VIII. 97. Os enim infelicis servi ita obtritum erat plaustri ruina, ut triens vel quadrans vel obolus ei non posset inseri, et hinc Charon fingitur recusare, quo minus eum trajiciat. *novicius*, inperitus, rudis inferni moris, vel, qui nunc demum Charontem vidit et in inferos venit locos. *Porthmea*, πορθμεία, portitorem, Charontem, qui umbras rate trajicit. *tetrum*, qualis exhibetur a Virg. Æn. VI. 298. seq. Sen. Herc. Fur. 764. seq. et aliis. *cœnosi gurgitis*, cf. Virg. Æn. VI. 296. et 416. ubi v. Heyne Excurs. IX. *alnum*, Charontis cymbam, navem.

269. seq. Reputa, quæso, quam altæ sint ædes Romæ. Quæ quo altiores sunt, eo majus est periculum a testis, quæ ex iis decidunt vel dejiciuntur, potissimum noctu. *curta*, fracta.

272. *ignavus*, socors, tui negligens,

Digitized by Google

Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas defundere pelves.
Ebrius ac petulans, qui nullum forte cecidit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire? Quibusdam
Somnum rixa facit: sed quamvis inprobus annis
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, et comitum longissimus ordo;
Multum præterea flammarum, et ænea lampas.
Me, quem luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ, cujus dispenso et tempero filum,

incautus, inprudens. 274. *tot fata*, tot mortis pericula, sc. tibi inminent. 275. *Fenestræ vigiles*. h. e. conclavium, in quibus homines adhuc vigilant: ut fere *vigiles lucernæ* ap. Hor. Od. III. 8. 14. Cf. inf. ad VIII. 158.— 277. *Ut sint contentæ* fenestræ, h. e. homines, qui e fenestris aliquid *defundunt*, deorsum fundunt, dejiciunt. *pelves*, h. e. lotium vel sordes, quæ in matulis sunt; ut urina potius et excrementis inquineris, quam ipsis vasis testisque dejectis occidaris.

278—301. Aliud describitur periculum pauperibus inpendens a juvenibus ebriis ac petulantibus, qui comissari, (κωμάζειν) h. e. post compotationem nocturnam per Urbis vicos et plateas vagari, et non modo cum tædis et symphonia vel ad amici cujusdam, vel ad puellarum domos ire, januamque pulsare aut effringere, sed etiam, nocturnorum grassatorum more, invalidum quemque obviorum vexare et conripere, redeuntes a cœna verberare, ac repugnantibus vulnera infligere solebant; quod de Nerone et Othone, quos poeta forte respexit, referunt Suet. Ner. 26. et Oth. 2. Tac. Ann. XI I. 25. Plin. XIII. 22. al. *Dat pœnas*, adeo discruciatur indignaturque, si nemo ei obviam veniat, quem cædere possit, ut ne somnum quidem capiat. Summa juventutis protervia morumque conruptela graviter describitur.

279. 280. Non magis dormire potest, quam *Pelides*, h. e. Achilles, *amici*, Patrocli, mortem lugens, Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναστὰς, Hom. Il. ω. 10. 11. quem locum poeta noster expressit. Cf. Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 379.

281. *Ergo non aliter poterit dormire?* verba poetæ, interrumpentis sermonem Umbricii, qui respondet: *Quibusdam somnum rixa facit* cet.

282. *inprobus*, audax, *annis*, propter robur juvenile. (Cf. Heyne ad Virg. Æn. XI. 512.) 283. *cavet hunc* cet. parcit ditiori, potenti ac valido, a cœna redeunti, nec nisi inopem et infirmum ludibrio habet ac vexat. *Læna*, χλαῖνα, pallium apertum ac breve, chlamydi aut lacernæ simile, idque villosum, crassum et arcendo frigori adhibitum togæque superinjectum: in ipsis conviviis usitatum, et quidem hyeme, ut æstate syntheses, quum depositis togis sola vestis cœnatoria non subficeret; Ferrar. de Re Vest. II. 13. IV. 2. 11. et 19. *coccina* s. coccinea, h. e. purpurea, ut *endromis Tyria* inf. VI. 246. quam divites, ut colore ac pretio differret a vulgari, purpura suebant. Cf. Pers. I. 32. ibique Casaub. 285. *ænea lampas* ut *a. candelabra* ap. Cic. Verr. IV. 26. ex ære Corinthio, de quo v. Plin. XXXIV. 2. ex quo loco quidam conlegisse videntur, eam Tribunis præferri solitam.

287. Mos pauperum et parcorum apte notatus et graphice expressus. *Candelæ, cujus filum dispenso*, dispono, *et tempero*, temporibus partior, ne citius aut ardeat aut exstinguatur; vet. Schol.

Digitized by Google

Contemnit. Miseræ cognosce procœmia rixæ,
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contra, starique jubet; parere necesse est.
Nam quid agas, quum te furiosus cogat, et idem
Fortior? Unde venis? exclamat: cujus aceto,
Cujus conche tumes? quis tecum sectile porrum
Sutor, et elixi vervecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut adcipe calcem.
Ede, ubi consistas, in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusve recedas,
Tantumdem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt. Libertas pauperis hæc est:
Pulsatus rogat, et pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hæc tantum metuas. nam, qui spoliet te,
Non deerit, clausis domibus postquam omnis ubique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum et ferro subitus grassator agit rem,

288. seq. Audi nunc, quænam sint *proœmia*, h. e. quodnam sit initium (cf. ad V. 26.) *rixæ, si rixa* vocanda *est*, ubi alius cædit, *et ego tantum vapulo*, cædor: (nam *rixa* propr. est inter altercantes atque utrimque pugnantes) principium ejus est, *stat* ille *contra* me in gradu, (ut pugnantes solent et gladiatores) meque stare jubet, cet.

292. seqq. Insultat pauperi, quasi vilissimis alicubi cibis onusto atque referto. *aceto*, vino acido ac vapido. 293. *Conchis*, fabæ genus, cibus vilis. Cf. inf. ad XIV. 131. *tumes* adposite dictum, quia conches ventrem inflant. *sectile porrum*, v. ad XIV. 133. *Sutor* pro quovis homine sordido et infimo, ut *cerdo* inf. IV. 153. et VIII. 182. ubi v. not. *vervecis labra*, caput vervecinum, cibus pauperum. (Cf. Martial. XIV. 211. al. 209.) 295. *adcipe calcem*, ictum calcis: quod et ignominiosum est, et grave, si calcem fingas immundam, aut clavis confixam. 296. *Ede*, dic, quale sis mendicabulum. *Proseucha*, προσευχή, propr. preces, deinde locus, precibus ad Deum fundendis idoneus, spec. ædificium, quod a Judæis extra oppida illa, in quibus synagoga non erat, ad fluvium vel mare exstrui, et, ut legis in eo interpretationes audirent, vel sacræ ac preces statas ter singulis diebus facerent, frequentari solebat, *oratorium*, προσευκτήριον, בית תפלה. Judæi autem tunc temporis mendicissimi omnibusque ludibrio erant. (v. sup. ad v. 13. seqq.) 297. Pro *si* forte leg. *seu*. 298. *pariter*, non minus si respondeas, quam si taceas. *Vadimonia irati faciunt*, clamant adeo, se a te cæsos injuriaque adfectos esse, et litem tibi intendunt; proprie, jubent te datis vadibus s. sponsoribus polliceri, te ad diem certam ad agendum de ea re causamque dicendam in jus aditurum.

299. *Libertas* h. l. ἐλευθερία dicitur. 300. *adorat*, supplex rogat. 301. Beneficii loco habent pauperes, quod non omnes iis excutiuntur dentes.

304. *catenatæ*, catenis firmatæ adversus fures, vel petulantes, qui tabernas noctu effringere et expilare solebant, ut ipse Nero. v. Suet. Ner. 26. et Tac. Ann. XIII. 25. *clausis domibus, postquam siluit tabernæ compago*, h. e. taberna; nocte intempesta, qua opifices jam *silent*, quiescunt, a labore cessant. 305. *Grassatorum* multitudo et in Italia, et Romæ erat. Cf. Suet. Aug. c. 32. et 43. ubi v. Casaub.

305—8. Grassatores ex locis latroci-

Digitized by Google

Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomtina palus, et Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes, tamquam ad vivaria, currunt.
Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ et sarcula desint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus atque tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram et plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, et sol inclinat: eundum est.
Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Adnuit. Ergo vale nostri memor, et quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino,

nio aptis, custodiis ibi dispositis, pulsi Romam confluunt. 307. De *Pomtinis paludibus* et campis v. ad Sil. VIII. 379. seq. *Gallinaria pinus*, non illa *villa ad Gallinos* vel nemus Cæsarum, quod loco juxta Tiberim celebri grassatoribusque parum apto, ad nonum ab Urbe lapidem, erat, (v. Harduin. ad Plin. XV. 30. et Intp. Suet. Octav. 43. et Galb. 1.) sed Gallinaria sylva, inter Vulturni ac Literni ostia, in Campania et sinu Cumano, adeoque in eodem tractu, quo *Pomtina palus*, ὕλη ἄνυδρος καὶ ἀμμώδης, ἣν Γαλλιναρίαν ὕλην καλοῦσι, Strab. V. p. 168. al. 243—308. *Vivarium*, receptaculum ferarum, avium piscium que, qui in eo aluntur et saginantur; (cf. ad IV. 51.) unde tam parata, quam opima præda designari videtur.

309. seqq. In omni *fornace graves catenæ* conficiuntur, quibus grassatores constringantur; sed horum tanta est multitudo, ut illæ omnibus constringendis non subficiant. *Maximus modus*, maxima copia *ferri in vinculis* fabricandis consumitur, *ut timeas*, ne desit mox ferrum, unde rustica fiant instrumenta. *Marra*, genus ligonis; quæ vox Gallis etiam, Italis et Hispanis hodie in usu est. Μαρρὸν ἐργαλεῖον σιδηροῦν, Hesych. Wakefield ad Lucret. III. 255. e MS. Cantabr. reponendum putat: *Maximus in vinclis ferri modus est: timeas nunc, Vomer deficiat; ne marræ et sarcula desint*, neque dubitat, quin pulcra hæc constructionis varietas scribis inposuerit.

312. seqq. Poeta præclare sæculi sui infelicitatem et corruptelam morum comparatione prisci ævi declarat, ut XIII. 34. seq. et al. Verbis *proavorum atavos* remotissima designantur tempora: nisi legere malis *pravorum*, hominum nunc male viventium, *atavos*, majores. 313. *Sub Tribunis*, temporibus liberæ reipublicæ, quibus summa fuit Tribunorum plebis potestas. 314. *contentam*, quia pauci erant malefici, *uno carcere* publico, ab Anco Marcio ad terrorem increscentis audaciæ in media urbe ad forum ædificato, cujus firmissima pars, a Servio Tullio adjecta, ab eo *Tullianum* dicebatur. v. ad Liv. I. 33. et Lips. ad Tac. Ann. IV. 29. Sed jam alius carcer ab App. Claudio decemviro in IX Reg. Urbis prope theatrum Marcelli, aliique postea ab aliis exstructi carceres et lautumiæ. Cf. Liv. III. 57. Plin. VII. 36. et Götting. Anzeigen 1790. pl. 186.

315. *causas*, cur Roma discedam. 316. *Jumenta vocant* me, muli, jam longius progressi, me monent ut sequar. 317. *commota mulio virga adnuit*. cf. ad VIII. 153.

319. seq. Quoties Urbis tædio Aquinum secesseris, *properans refici*, recreari cupiens, *a Cumis*, quo nunc migro, (v. sup. v. 2. seq.) *me convelle*, quasi avelle invitum a loco illo gratissimo, et illuc, quo secessisti, arcesse. (*Converre* legitur in aliis, sed paucioribus libris.) *Aquino tuo*, patriæ tuæ, Latii

Digitized by Google

Me quoque ad Helvinam Cererem vestramque Dianam
Convelle a Cumis. Satirarum ego, ni pudet illas,
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

novi oppido. v. ad Sil. VIII. 403. *Cererem* et *Dianam*, deas Aquini præ ceteris cultas, et h. l. pro ipsa urbe positas. *Helvinam* s. *Elvinam* putant *Cererem* dictam vel ab *eluendo* h. e. lavando, quod sacris hujus deæ initiandi lavarentur; vel ab *helvino* s. helvo et helvolo, h. e. flavo spicarum colore; vel ab *Helvino* s. *Elvino* fonte prope Aquinum, quem adhuc ab incolis ita adpellari, et juxta quem etiam nunc quædam templorum vestigia conspici, nescio qua fide, docet Britan. Vetus Schol. hanc epitheti causam originemque tradit: "Namque apud Aquinum colunt numina earum Dearum, quas colunt in Galliis." Videtur itaque eam deduxisse ab *Helviis* s. *Helvis*, populo Gallico. *Elcusinam* legitur in cod. Amstel. forsan rectius, modo præpos. *ad* ante *Cererem* ponatur.

321. 2. Hennin. ita ad h. l. commentatur; "Minatur Umbricius, gravissimi supercilii homo, et se satiras scripturum, et adludit ad originem earumdem, Sibylla relicta, ad Helvinæ Cereris *saturam lancem* et *saltantes Satyros*, dicteria salsa per jocum et seria jactantes ea libatione, se comitem Juvenali additurus." *ni pudet illas* mei, s. auxilii mei, *Adjutor veniam* cet. nisi poeta scripsit: *satirarum ni pudet, illuc Auditor* (ut in quibusdam libris legitur) *veniam* cet. *in agros* Aquini *gelidos*, propter flumina, sylvas et colles. Cumis contra thermæ salubres, et, ut in tota Campania, tepida aeris temperatio. *caligatus*, ut vulgo putant, velut audax miles et acer vitiorum hostis; vel multis symbolis instructus et quasi armatus, ut nos dicimus, *wohl gerüstet*.

Digitized by Google

SATIRA IV.

ARGUMENTUM.

Juvenalis iterum invehitur in Crispinum Ægyptium, qui e servo factus Eques Romanus libidinibus omnibusque vitiis se inquinabat, et tanta diffluebat luxuria, ut mullum sex millibus HS. emisset. v. 1—27. *Inde occasionem sumit,* Calvi Neronis *h. e. Domitiani insectandi, et concilium Patrum super rhombo, portentosæ magnitudinis pisce, coquendo habitum lepide multisque salibus admixtis describit.* 28—149. *Ad illud Senatum vocat Imperator in villam Albanam: piscis enim prope eam in mari Hadriatico captus erat, et metu delatorum a piscatore dono datus tyranno, qui, quæcunque pretiosa, etiam in mari, invenirentur, tamquam res fisci, sibi vindicabat.* 84—71. *Patres ne justo longiore mora Cæsaris iram provocent, propere trepidque adcurrunt, et de re gravissima sententiam dicere jubentur, utrum scilicet piscis ille integer coquendus sit et adponendus, an in partes concisus.* 72—112. *Eorum disertissimi sunt Catullus Messallinus, cæcus, et Fabricius Veiento, prudens adulator.* 113—118. *Ille omnium maxime magnitudinem rhombi, quem ne videt quidem, miratur et prædicat.* 119—122. *Hic, numine quasi adflatus, ex eo, quod bellua sit peregrina, et spinæ vel pinnæ telorum instar in tergo horreant, felix omen belli cum rege aliquo gerendi clarique triumphi capit.* 123—129. *Quæstione deinde illa ab Imperatore proposita diuque disceptata, vincit tandem sententia Montani, hominis ventriosi gulæque delicatæ, qui integrum piscem coquendum patinamque magnitudine ei æqualem a figulis propere effingendam, hos vero in posterum comitatui Cæsaris adjungendos censuerat.* 130—148. *Tum dimittitur Senatus, quem Imperator adproperare jusserat, tamquam de re gravissima ad eum relaturus.* 144—149. *Quas nugas poeta dicit Principe quidem indignas esse et ridiculas, at magis tamen Domitiano condonandas fuisse, quam inmanem crudelitatem, qua factum sit, ut, quum ignava nobilitate extincta in infimam sævierit plebem, justam morte penderit pœnam.* 150—154.

Digitized by Google

ECCE iterum Crispinus, et est mihi sæpe vocandus
Ad partes, monstrum nulla virtute redemtum
A vitiis, æger, solaque libidine fortis:
Delicias viduæ tantum spernatur adulter.
Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?

Maxima hujus Satiræ pars (v. 28—149.) continet narrationem, tot facetiis ac salibus, a principio ad finem sparsis, conditam, et tanta contextam arte, ut Juvenalis in hoc satiricæ poeseos genere ingenium Horatii, qui in eo princeps est, adsequutus fere videatur. Quid facetius invocatione Musarum, tamquam in re gravi, et honorifica, qua salutantur, *puellarum* adpellatione? (v. 34. seq.) Quid festivius descriptione illa Patrum amicorumque Imperatoris, in primis *Pegasi*, villici Urbis, rapta abolla properantis, (75. seqq.) *Crispi*, senis ingenii mitis, et dissimilatione tuti in aula tyranni, (81. seqq.) *Rubrii*, rei obfensæ veteris atque tacendæ, et inprobissimi, (104. seqq.) *ventris Montani*, abdomine tardi, cujus lepida vincit sententia, (v. 107. et 131. seqq.) *Crispini*, matutino sudantis amomo, quantum vix redolent duo funera, (108. 109.) *Fusci*, marmorea meditantis prælia villa, (112.) *Catulli* cæci, qui numquam visæ flagrat amore puellæ, et in lævam conversus maxime admiratur rhombum, dextra illi jacentem, (113—122.) *Vejentonis*, qui divino quasi spiritu inflatus vaticinatur? (128. seqq.) Quanta adumbrantur arte et quam acerbo sale perstringuntur insana luxuria et Crispini, (1—27. 108. 109.) et Domitiani, omnes universi terrarum orbis delicias sibi vindicantis, (28. seq. 45. seqq. 136. seqq.) delatorum inprobitas, (47. seqq. et 110.) Imperatoris sævitia et nugæ, (73—103. et 150. seqq.) servile ingenium et adulatio scita hominum tam infimo quam summo loco natorum? (65—71. 75—94. 119—129.) Satiram hanc post Domitiani mortem scriptam esse, ex v. 153. et 154 intelligitur; sed quo anno, non liquet.

1. *Ecce*, et *en*, de re tum mira, tum subita ac inprovisa. *Ecce Crispinus* scil. *adest*, (quod in multis libris pro *et est* legitur) vel *Crispinus iterum et sæpe mihi vocandus in partes est*. Cf. Horat. Sat. I. 4. 13. 14. *iterum*, quoniam ejus mentio facta jam sup. Sat. I. 26. seq. ubi v. not. *est mihi*, a me, *sæpe vocandus ad partes* operis mei, et in scenam quasi producendus, sumta metaphora, ni fallor, non a convivio, vel a re judiciali, sed a comœdiis et scena, ubi histriones primas, secundas, tertias partes agunt. Sic et Livius III. 10. dixit *Hernicos ad partes paratos*. 2. *redemtum* captivi aut servi instar *a vitiis*, ab eorum potestate, *nulla virtute*, tamquam pretio: nisi malis, qui ne ulla quidem virtute vitia redimit, h. e. compensat. 3. *æger* et infirmus, enervatus, debilis et animo et corpore. *sola libidine fortis*, ut ap. Senec. Controv. I. p. 62. *isti vulsi atque expoliti, et nusquam, nisi in libidine, viri*. 4. *Delicias viduæ*, amorem viduarum, quas lucri causa pauperes sectantur, (cf. Martial. XI. 88. 3.) *adspernatur tantum*, tamquam ignobilem Venerem, vel, quoniam nitimur in vetitum semper cupimusque negata, et *quod licet ingratum est, quod non licet acrius urit*, Ovid. Am. II. 19. 3. seq. et A. A. III. 603. seq. *spernatur* pro vulg. *adspernatur* tum in edd. aliquot, tum in vet. Schol. et cod. antiquiss. Pithœi legitur, et mutatum forte, quod non alius eo verbo usus est: quod tamen deponens ab act. *spernere* deduci potuit.

5. seq. Quid refert, quam dives sit, quum nemo malus sit felix? *quantis jumenta fatiget porticibus* exquisite pro: quam amplas habeat porticus. In inmensis his porticibus gestationibusque Romani æstivo pluvioque tempore vel gestabantur a servis, vel jumentis essedo junctis vehebantur. 6. *nemorum*, h. e. viridarii in inpluvio consiti. (v. Heyne ad Tibull. II. 3. 15. et Mitscherl. ad Hor. Od. III. 10. 5. 6.) 7. *Ju-*

Digitized by Google

Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus felix; minime conruptor, et idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos.
Sed nunc de factis levioribus: et tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio Seioque, decebat
Crispinum. Quid agas, quum dira et fœdior omni
Crimine persona est? Mullum sex millibus emit,
Æquantem sane paribus sestertia libris,
Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.

gera, hortos ingentes. 8. *Nemo malus felix*, scelerum sibi conscius. *minime* felix est *conruptor*, stuprator; vel qui alios ad nequitiam abducit. *Incestus*, qui stuprum nefarium, legibus moribusque contrarium, infert cognatis, Vestalibus et ingenuis. *vittata sacerdos*, virgo Vestalis, cujus caput vittis redimitum.

10. Virgo Vestalis, incesti convicta, ex instituto Numæ vel potius Tarquinii Prisci, Pontificum judicio damnata, in campo scelerato viva defodiebatur.

11. *Sed nunc de factis levioribus* scil. loquimur, s. querimur. *factis levioribus* Crispini, cujus alia sunt scelera multo graviora ac turpiora.

12. *caderet*, litem perderet, damnaretur. Sic *fabula* et *causa* vel homo *in judicio cadere* et contra *stare* dicuntur. *sub judice cadere*, ut *sub judice dicere* inf. VII. 13. *sub quo crimine cecidit* X. 69. *nullo sub teste hoc canebat* XV. 26. *sub judice morum*, censore, vel, quo titulo Cæsares utebantur, præfecto morum. Poeta respexit ad acerbam Domitiani censuram et damnationem Corneliæ, de qua v. Suet. Dom. 8. et Plin. Ep. IV. 11. Simul iniqua ejus conrectio morum taxatur, cui vel pulcrum in Crispino, homine ipsi gratissimo, visum sit, quod in aliis gravissimo dignum supplicio fuisset. Præterea Domitianus ipse fratris filiam incesto polluerat, de quo v. Plin. Ep. IV. 11. et Suet. Domit. 22. Ceterum qui Vestalem vitiaverat, virgis in comitio ad necem cædebatur. 13. 14. Notatur stultitia hominum, qui vulgo e censu ac dignitate mores metiuntur, et honesta vel laudabilia esse putant in divitibus, quæ turpia ipsis videntur per se et in pauperibus. Cf. inf. VIII. 182. XI. 1. seq. et 174. seq. *Titio Seioque*; nomina nota ex *l. Titius et Seius D. de heredibus*, et passim obvia in Jure Civili.

14. Hæc verba, ni fallor, pendent a v. 11. *Nunc de factis levioribus* sc. agimus: *quid* vero *agas*, facias, vel dicas, cet.

15. *Mullus* genus piscis, (*Seebarbe*, *Rothbart*) quod Romanis in deliciis et tanto pretiosius, quanto majus fuit. Cf. inf. V. 92. seq. Plin. IX. 17. et 18. s. 30. et 31. Athen. I. 5. VII. 21. ubi v. Casaub.

15. 16. Pretium hujus mulli fuere *sex millia* numorum sive sex sestertia, et totidem, h. e. sex, libras pependit. *Sane* eleganter et εἰρωνικῶς adhibetur, ut Gr. δὴ vel δήπου, et Germ. *fürwahr*, *in der That*, *traun*. Poeta loquitur de re dubia ac fabulosa; quo etiam spectant verba *ut perhibent* cet. *qui de magnis majora loquuntur*, qui rem verbis adaugent. Notantur fabulatores et rumigeruli.

18—21. Faceta et illis temporibus adcommodata observatio: Non reprehenderem Crispini luxuriam, si mullum tanti emtum dono misisset *seni orbo*, aut *magnæ* h. e. illustri locupletique *amicæ*, ut hereditatem, certe gratiam, eorum, captaret. 19. *Præcipuam ceram*, p. partem hereditatis, *in tabulis* ceratis testamenti consignatæ; vel *præcipua cera* est prima tabula, in

Digitized by Google

Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro,
Nil tale exspectes: emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser et frugi non fecit Apicius: hoc tu
Subcinctus patria quondam, Crispine, papyro?
Hoc pretio squamæ? potuit fortasse minoris
Piscator, quam piscis, emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Appulia vendit.
Quales nunc epulas ipsum glutisse putemus
Endoperatorem? quum tot sestertia, partem
Exiguam et modicæ sumtam de margine cœnæ,

qua primi heredes, et quidem in secundo ejus versu, scribuntur, ut in secunda secundi, et s. p. Cf. Intpp. Hor. Sat. II. 5. 53. 54. Suet. Cæs. 83. Ner. 17. et al. 20. *ulterior*, alia. 21. *Antrum clausum*, sella vel lectica *clausa* s. tecta. Cf. ad I. 65. *Specularia* fenestræ e lapide speculari. Cf. ad Plin. XXXVI. 22. et 26.

22. *Multa videmus* Crispinum fecisse. 23. De tribus *Apiciis*, hominibus opulentis, prodigis gulæque magistris, (unde *Apicius* de quovis guloso inf. XI. 3. et *Apicia* s. *Apiciana condimenta, coctura, uva* cet.) quorum unus auctor libr. de re culinaria fuisse creditur, multi passim egerunt ad Tac. Ann. IV. 1. Plin. VIII. 51. IX. 17. X. 48. al. *miser et frugi* homo, εἰρωνικῶς, et si Crispino comparetur.

24. *Crispinus* Ægyptius et servus quondam. Cf. ad I. 26. seq. *Papyrus* (ἡ πάπυρος) *patria*, Ægyptia, (ut v. 33. *municipes siluri*) ex qua Ægyptii *chartas præparant et navigia texunt, ut e libro vela tegetesque, necnon et vestem, etiam stragulam, ac funes*, Plin. XIII. 11. s. 22. 23. *Subcinctus* πλέγματι papyraceo, loco fibulæ: nam servorum tunicæ, ubi ministrabant, subcingi, vel nodo quodam supra collum aut humeros religari solebant. Similis est locus Anacr. IV. 4. seq. qui Juvenalis oculis vel menti obversabatur, Ὁ δ' Ἔρως, χιτῶνα δήσας Ὑπὲρ αὐχένος παπύρῳ, Μέθυ μοι διακονείτω. Cf. ad VIII. 162. *hoc tu, Crispine*, sc. fecisti? tu, qui olim servus fuisti? *hoc pretio squamæ* (h. e. piscis) sc. a te emuntur s. emtæ sunt? quod verbum mox sequitur, omittiturque in adfectu. *Hoc pretium squamæ* (h. e. mullo s. mulli, piscis squamosi, a te emti, sc. est?) in aliis libris legitur: sed piscem potius *squamas*, quam *squamam* dici crediderim. Neque tamen placet duplex illa ellipsis; et suspicor poetam scripsisse: *hoc tu, Crispine, hoc pretio squamas* sc. emisti? 25. *potuit fortasse minoris piscator, quam piscis, emi.* cf. Plin. IX. 17. s. 31. de Asinio Celere. 26. 27. Quidam suspicantur, oblique notari tum delicatos Romanos, indulgentes potius gulæ, quam agrum colentes, et patrii soli fastidio in *provinciis* agros pluris, quam *majores* fertilioresque in ipsa Italia, in fertili Apulia (cf. IX. 55.) ementes, tum Apulos, qui ut gulæ obsequerentur, agros suos viliori pretio vendiderint. Alii vero putant, minoris quam alibi venisse agros Apuliæ, quod magna ejus pars et montibus aspera sterilisque fuerit, (v. Horat. Sat. I. 5. 77. seq. et Sen. Ep. 87. et 91.) et infestata Atabulo vento, frigore plantas adurente. v. Plin. XVII. 24. Sen. Nat. Qu. V. 17. Gell. II. 22. Ceterum pro *sed* forte leg. *et. Appulia* vero scripsi, ne metrum laboraret.

28—33. Quam lautas fuisse putemus epulas Domitiani, *quum scurra* ejus ac parasitus deglutiverit *tot sestertia* h. e. mullum sex millibus sestertiorum emtum? (cf. v. 15. 16.) *nunc* pro *tunc* recepi ex duobus MSS. et ed. pr. *glutisse* et mox *ructarit* egregie de hominibus gulosis, qui ita se cibis ingurgitant, ut ructent. *Endoperatorem* ἀρχαϊκῶς et facete pro *Imperatorem*; (v. inf. ad X. 138.) ex Ennii Lucretiique imitatione, et quoniam epica poesis recentiorem scripturam respuit. 29. *tot sestertia*, ferculum, tot sestertiis emtum, et tamen non nisi *exiguam cœnæ partem*, si

Digitized by Google

Purpureus magni ructarit scurra Palatî,
Jam princeps Equitum, magna qui voce solebat
Vendere municipes pacta mercede siluros?
Incipe, Calliope, licet et considere: non est
Cantandum, res vera agitur. Narrate, puellæ
Pierides: prosit mihi vos dixisse puellas.
Quum jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni;

cum cœna Cæsarea conferatur, vel potius *cœnæ*, qualis Crispini esse solet, ac tum fuit. *sumtum de margine cœnæ*, ferculum minus, in margine, non majus, in media mensa convivis adpositum.

31—33. Cf. ad I. 26—29. *scurra* aulicus per contemtum vocatur Crispinus. *magni Palatii*, aulæ Cæsareæ: nisi malis *magni palati*, h. e. gutturis s. voracitatis eximiæ.

32. 33. Crispinus ex ἰχθυοπώλᾳ Eques factus. *Princeps Equitum* qui inter Equites præcipuum obtinuit locum propter divitias et gratiam Domitiani, vel relatus inter *equites inlustres*, de quibus v. ad VII. 89. et X. 95. *magna voce*, more eorum, qui merces venum dandas per vicos euntes exclamant. 33. *pacta mercede* pro opera aliis præstita in vendendis siluris. Ita reposui ex emendat. Grævii. In MSS. et edd. legitur *pacta, faria, farta, facta* et *fracta de merce*, quæ omnia sunt inepta. Suspicari possis *Pharia*, h. e. Ægyptia, (ut XIII. 85.) *de merce*. *Siluri* pisces Nili, nullius pretii, quos inopes in Ægypto venditant. vet. Schol. Cf. inf. ad XIV. 132. *municipes*, ejusdem municipii et patriæ, Ægyptios, ut nos dicimus: *seine Landsleute*. (v. ad XIV. 270. et sup. ad v. 24.) vel pisces, qui propter vilitatem non Romæ, sed in municipiis venduntur.

34—6. Faceta Musarum invocatio in re ridicula et vili, tamquam gravi, seria ac difficili, ut ap. Homer. Batrach. v. 1. seq. et Horat. Sat. I. 5. 51. seq. quos recentiores poetæ imitati sunt. *Calliope* pro omnibus Musis, quia princeps earum est, προφερεστάτη ἁπασέων, Hesiod. 9. 79. Cf. ad Sil. III. 222. XII. 390. Virg. Æn. IX. 525. al. *licet et considere*, instar judicum aut eorum, qui vel de re magni momenti deliberant, vel immorantur in re gravi, quæ moram postulat et adtentionem: nisi ex aliis libris reponere malis *libet hic consistere*, aliquamdiu subsistere, immorari placet in re tam memorabili et honorifica Imperatori, quæ non leviter obiterque tractanda est. *non est cantandum*, ut in re ludicra, aut ficta et fabulosa, quæ a poetis decantari solet. Sic *cantare* pro fingere, ficta canere inf. X. 178. *res vera agitur*; cujus tamen veritas non aliunde constat. *Pierides*, notiss. Musarum nomen, a monte Macedoniæ, iis sacro. Cf. inf. ad VII. 8. 58. 59. *prosit mihi*, h. e. propitiæ mihi sitis vel propterea, quod vos dixerim *puellas*, quod vos honori habebitis, quum tam rara nunc sint castæ virginitatis exempla, quumque jam vetulæ sitis, et a poetis ab antiquissimis inde temporibus quatæ, vel quum adeo non defuerint, qui vos vitiatas esse adfirmaverint et liberos peperisse. Ratio lepidissima.

37. 38. Adcurate tempus designatur, ut ab historicis, res magnas dignasque memoria narraturis: et magnificum est exordium, tamquam res memorabiles et grandiori dicendi genere memoraturi. *semianimum* (v. ad VI. 82.) *orbem*, imperium Rom. sævitia inertiaque Imperatorum adflictum atque exhaustum. *Flavius ultimus*, Domitianus, postremus e gente Flavia et simul ultimus Cæsarum. *serviret* cum delectu dicitur et respectu nominis *Domini*, de quo v. Suet. Dom. c. 13. *Neroni* alteri, et quidem *calvo*: nam Domitianum primum quidem pulchrum, postea vero deformem fuisse calvitio eoque maxime obfensum tradit Suet. c. 18. Sarcasmus ex famosis forte libellis carminibusve petitus. Calvities vero risui olim jocisque obnoxia esse, (cf. Suet. Cæs. 45.) et hinc in comœdiis parasiti, lenones thrasonesque calvi solebant induci. v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 423. Nota sunt Ausonii verba: *Et Titus imperii felix brevitate: se-*

Digitized by Google

Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi
Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,
Inplevitque sinus: neque enim minor hæserat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad ostia Ponti
Desidia tardos, et longo frigore pingues.
Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister
Pontifici summo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet, quum plena et litora multo
Delatore forent? Dispersi protenus algæ

quintus Frater, quem Calvum dixit sua Roma Neronem.

39. *Incidit inplevitque sinus* retis, h. e. recte. *spatium admirabile rhombi*, h. e. inmensus, permagnus rhombus, ut inf. IV. 81. *Crispi senectus*, v. 107. *Montani venter*, XIII. 184. *mite Thaletis ingenium*, Hom. βίη Ἑλένοιο vel Ἡρακληείη, ἱερὸν μένος Ἀτρείδαο, ἱερὴ ἴς Τηλεμάχοιο, σθένος Ὠρίωνος, *virtus Catonis, sapientia Lælii, pondera clavæ* vel *conti, plumbi, baltei*, et alia passim obvia. *Rhombus*, ignotum genus piscis plani. (Plin. IX. 20. s. 36.) quem vulgo putant esse nostrum *Meerbütt, Tarbütt, Steinbütt*, cui tamen *sudes, pinnæ*, (*Flossfedern*) in lateribus tantum, non *in tergo* sunt. v. inf. v. 128. Præ ceteris laudabantur rhombi *Adriatici*, inpr. ad Ravennam capti, ut ostrea Lucrina et Tarentina, (cf. inf. v. 140. seq.) lupus Tiberinus, muræna Sicula, elops Rhodius. v. Plin. IX. 54. s. 79. et conf. loc. simil. Ovid. Halieut. 125. 40. *Ante domum*, templum. *Ancon*, Ἀγκὼν, urbs, vulgo, ut etiam nunc, *Ancona* dicta, (quia *in angusto duorum promontt. ex diverso coeuntium inflexu cubiti* (ἀγκῶνος) *imagine sedet*, ut Melæ II. 4. vel, ut Plinii III. 13. verbis utar, *quia adposita est prom. Cumero*, hod. il Monte Guasco, *in ipso flectentis se oræ cubito*) et in agro Piceno ad oram maris Adriatici condita a Siculis, (Plin. l. c.) et quidem, si Straboni V. p. 166. 211. 241. fides habenda, a Syracusanis, Dionysii tyrannidem fugientibus, qui a Græcis originem ducebant, unde h. l. *Dorica*, h. e. Græca, ut ap. Valer. Fl. II. 573. et Virg. Æn. II. 27. Ibi *templum Veneris* (cf. Catull. 36. 13.) et portus, a Trajano refectus, in cujus honorem arcus triumphalis e pulcro marmore exstructus, qui a temporis injuria integer fere mansit. 41. *neque enim* hic rhombus, qui nunc *hæserat*, adhæserat retibus, h. e. captus erat, *minor* fuit *illis*, qui in *Mæotide* palude, (hod. Mar delle Zabacche, nobis dicta *das Asowsche Meer*) quamdiu constricta gelu est, detinentur, et verno tempore, *glacie solis* radiis *rupta*, inde enatant in *Pontum* Euxinum, (hod. mare nigrum) qui septemtr. versus per Bosporum Cimmerium (Bocca di S. Giovanni s. Stretto di Caffa, *Strasse von Caffa*) cum Mæotica palude conjungitur. *quos Mæotica* palus, *glacie* adstricta, *operit et effundit*, emittit, et quidem ingenti multitudine. *ad ostia*, exitum paludis Mæot. in Pontum per Bosporum Cimm.

45. *magister*, rector *cymbæ et lini*, retis, h. e. piscator, ut *magister*, gubernator, *navis* Sil. IV. 717. ἄνακτες κώπης et ναῶν, παιδώναξ. et alia. 46. *Pontifici summo*, Domitiano: nam pontificatum maximum Imperatores ab Augusto usque ad Gratianum sibi vindicabant soli, et quidem sapientissimo consilio, ut sacris quoque præessent, et religione efficacissima ad animos plebis movendos imperiumque continendum re, rationibus consiliisque suis convenienter possent uti; simul poeta respexit *Pontificum cœnas*, ex quarum luxu vel proverbia nata.

46. *Quis enim talem*, tantum piscem, *proponere* venalem, vendere, scil. alii, quam imperatori, *aut emere* scil. alius, præter eumdem, *auderet* propter leges sumtuarias, aut gulam Cæsaris et metum delationis, *quum et litora*, ipsa etiam litora, non fora tantum omnesque Urbis partes, *plena forent delatoribus?* 48. *Dispersi*, per omnia litora eorumque loca passim huc illuc volitantes, *inquisitores algæ*, delatores, ip-

Digitized by Google

Inquisitores agerent cum remige nudo,
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elabsum veterem ad dominum debere reverti?
Si quid Palfurio, si credimus Armillato,
Quidquid conspicuum, pulcrumque est æquore toto,
Res fisci est, ubicumque natat. donabitur ergo,
Ne pereat. Jam letifero cedente pruinis
Auctumno, jam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem

sam quoque algam explorantes, ne piscator in ea lateat, *protenus agerent* precibus, argumentis ac minis, *cum remige nudo*, piscatore paupere ac misero, ut inf. VII. 35.) vel solo, vel inermi, vel præsidii experte; nisi malis, *agerent* causam suam s. lege *cum remige* apud judices ipsumque Imperatorem: *non dubitaturi* cet. Graphica imago delatorum et gulosi tyranni, singulaque verba ei aptissima, si hoc modo ea exposueris et distinxeris. Pro *algæ* suspicari possis *alti*, h. e. maris, *inquisitores*, vel *alto*, in mari, per mare etiam *dispersi*, vel denique *aulæ Inquisitores*, i. e. delatores Cæsaris. Sed vulgata quoque lectio aptissima. Ceterum de multitudine delatorum illius ævi, et de *fisco* Imperatoris cf. mox v. 54. seq. et Suet. Domit. c. 9. et 12.

51. *Vivaria* propr. quorumvis animalium vivorum receptacula, inpr. inmanes piscinæ, quas delicatiores ditioresque Romani, ut numquam piscibus marinis carerent, vel in ipso mari vel in continenti exstruebant. (Cf. ad III. 308.) *Depastum vivaria*, in iis saginatum.

53. In Scholiis vet. hæc leguntur: "*Palfurius* Sura, Consularis viri filius, in agone cum virgine Lacedæmonia sub Nerone luctatus est. Post inde a Vespasiano Senatu motus, transivit ad Stoicam sectam, in qua quum prævaleret et eloquentia et artis poeticæ gloria, abusus familiaritate Domitiani, acerbissime partes delationis exercuit. Quo interfecto, Senatu adcusante, damnatus est: quum fuissent inter delatores potentes apud Domitianum, et hi *Armillatus*, Demosthenes, et Latinus archimimus, sicut Marius Maximus scripsit." Cf. Suet. Dom. 13.

55. *Donabitur ergo* piscis Imperatori, etiam ea, quæ jure naturali communia sunt, sibi vindicanti, *ne pereat*, sc. piscator: nisi poeta scripsit *donabit is ergo*, (piscator piscem) *ut pereat*. Verba poetæ, hoc suadentis propter iniquam, quam notat, legum jurisque fiscalis rationem interpretationemque. Vulgo hæc a piscatore dici putant, et comma post *pereat*, punctum vero post *ægris* ponunt. Tum *pereat* dictum pro conrumpatur s. putrescat sc. piscis. At sic vera, opinor, h. l. sententia prorsus turbatur.

56—58. Oratio insurgit, more poetarum satiricorum, quoties res, de qua agitur, poeticam tractationem admittit. *Auctumni* æstus in terris australibus, potissimum in Italia, intolerabilis esse, et, *austro* per mare mediterr. flante humidisque particulis gravato, morbos gignere solet, unde h. l. *letifer* dicitur. *cedente pruinis*, hyemi, eum excipienti, auctumnum, qui jam præterit, sequenti, ut ap. Sophocl. Aj. 675. νιφοστιβεῖς χειμῶνες ἐκχωροῦσιν εὐκάρπῳ θέρει. 57. *jam quartanam* febrim, h. e. morbos, *ægris sperantibus*, metuentibus: nam sperare, ἐλπίζειν, sæpissime significat exspectare, suspicari, cogitatione præcipere futurum aliquid, sive sit bonum sive malum, et hinc metuere, quemadmodum et nos dicimus: *ich will nicht hoffen, dass dieses geschehe*. Sed vulgata quoque verbi notio h. l. aptissima est: ægrotantes enim plerumque cupiunt febrim, quam quotidie sentiunt, in quartanam commutari, (v. Cels. III. 15. extr.) et auctumno potissimum exeunte phthisis, tabidæ aliæque febres acutæ se inclinare sensimque decedere solent, vel earum vis in quartanam converti. 58. Proprie venti, turbines, procellæ *strident*, strepunt, sonant. *hyems deformis*, turpis,

Digitized by Google

Servabat: tamen hic properat, velut urgueat Auster,
Utque lacus suberant, ubi, quamquam diruta, servat
Ignem Trojanum, et Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi spectant admissa opsonia Patres.
Itur ad Atridem. Tum Picens, Adcipe, dixit,
Privatis majora focis: genialis agatur
Iste dies, propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum.

et ingratus adspectu, h. e. tristis, præcipue propter deformitatem, tristemque faciem naturæ, ut contra *ver gratum. prædam*, captum piscem, *recentem servabat*, a conruptione ac putredine defendebat. 59. *properat hic* piscator ad Imperatorem. *Auster*, quo flante gravissimus oritur æstus, qui carnes et opsonia conrumpit. Cf. ad v. 56. et XIV. 130.

60. seqq. Intell. *Albanum* s. *villa* Domitiani *Albana*, sub collibus Albæ sita, quo secessu adeo delectabatur, ut eam quasi domum et regiam vel *arcem*, (ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν Dion.) immo et curiam haberet, quo sæpissime vel *Patres* vel Pontifices evocabat in consilium, ut nunc super rhombo. Cf. mox v. 64. seq. et 145. Plin. Epist. IV. 11. 6. Suet. Domit. 4. et 19. Stat. Sylv. IV. 2. 18. seq. 62. seq. et Tac. Agric. c. 45. ubi v. Lips.

60. *Utque lacus* Albani *suberant*, prope, non longe remoti erant. *Lacus* Albanus, (hod. *Lago di Castel Gandolfo*) ad Albam Longam et radices montis, de quo v. Liv. V. 15. seq. al. *Alba* Longa urbs Latii condita ab Ascanio, et *diruta* a Tullo Hostilio, quod vel ex Liv. I. 3. 25. 29. seqq. notissimum. 61. *Vestam* cum *igni* æterno Troja in Italiam ab Ænea, deinde Lavinio Albam Longam ab Ascanio, et denique Alba Romam a Tullo Hostilio translatam. Cf. Heyn. Exc. IX. ad Virg. Æn. II. 293. *Alba diruta servat ignem Trojanum et Vestam colit:* urbs eversa prae ter templum Vestæ, teste Strab. V. p. 160. *Vestam minorem* poeta dixit respectu majoris templi, Romæ conditi a Numa, qui in ejus atrio aliquamdiu habitabat, et majoris religionis, qua Romæ colebatur, quam in urbe deserta, ubi inhonorata quasi remanebat. Sacra tamen Vestæ Symmachi nondum ævo Albæ desiisse, patet ex ejus Epist. IX. 120. et 121.

62. *Obstitit parumper intranti* piscatori *turba miratrix:* sed *ut cessit* ei hæc turba, stupore remisso, facilis illi patuit aditus. 63. *facili cardine*, qui facile movebatur, mobili, volubili, ut contra *difficilem forem* (ob janitorem) dixit Ovid. Amor. I. 6. 2. *Facilis* autem aditus erat homini, et munus et rem valde mirabilem adferenti. *valvæ* villæ, Albani: quæ *valvæ* (*duplices fores* Ovid. Am. I. 8. 22.) Palatiis vel domibus nobilium earumque atriis propriæ erant; unde *junge ostia* inf. IX. 105. ut *junctæ fenestræ* ap. Horat. Od. I. 25. 1.

64. *Exclusi* Urbe et arcessiti ab Imperatore, qui in Albano commorabatur. *Spectare*, ut βλέπειν, adspicere cum admiratione vel voluptate. *opsonia*, piscem, rhombum. *Atridem*, Domitianum, principem Romanorum, ut Agamemnon fuit Græcorum, et huic parem arrogantia. *Picens*, piscator ex Piceno, prope mare Hadriaticum, oriundus. 66. *privatis majora focis*, piscem majorem, quam ut ab hominibus *privatis* (v. ad VI. 114.) tenuiorisque conditionis in foco coqui et consumi possit ac debeat. Rhombus quoque est cibus exquisitior ditiorumque, non pauperum, mensis adcommodatus. *genialis dies*, lætus, festus, ut passim: nam qui lætitiæ voluptatique se dat, *Genio indulgere* et *obsequi*, vel *illum curare* ac *placare*, et contra *defraudare*, dicitur. 67. *Stomachum laxare*, exonerare, evacuare, ut plus cibi capere possit; vel potius h. l. extendere, ampliare, quod fit πολυφαγίᾳ. *Sagina* h. l. cibus exquisitior et copiose sumtus; proprie fartura, et deinde cibus, quo

Digitized by Google

Inquisitores agerent cum remige nudo,
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elabsum veterem ad dominum debere reverti?
Si quid Palfurio, si credimus Armillato,
Quidquid conspicuum, pulcrumque est æquore toto,
Res fisci est, ubicumque natat. donabitur ergo,
Ne pereat. Jam letifero cedente pruinis
Auctumno, jam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem

sam quoque algam explorantes, ne piscator in ea lateat, *protenus agerent* precibus, argumentis ac minis, *cum remige nudo*, piscatore paupere ac misero, ut inf. VII. 35.) vel solo, vel inermi, vel præsidii experte; nisi malis, *agerent* causam suam s. lege *cum remige* apud judices ipsumque Imperatorem: *non dubitaturi* cet. Graphica imago delatorum et gulosi tyranni, singulaque verba ei aptissima, si hoc modo ea exposueris et distinxeris. Pro *algæ* suspicari possis *alti*, h. e. maris, *inquisitores*, vel *alto*, in mari, per mare etiam *dispersi*, vel denique *aulæ Inquisitores*, i. e. delatores Cæsaris. Sed vulgata quoque lectio aptissima. Ceterum de multitudine delatorum illius ævi, et de *fisco* Imperatoris cf. mox v. 54. seq. et Suet. Domit. c. 9. et 12.

51. *Vivaria* propr. quorumvis animalium vivorum receptacula, inpr. inmanes piscinæ, quas delicatiores ditioresque Romani, ut numquam piscibus marinis carerent, vel in ipso mari vel in continenti exstruebant. (Cf. ad III. 308.) *Depastum vivaria*, in iis saginatum.

53. In Scholiis vet. hæc leguntur: "*Palfurius* Sura, Consularis viri filius, in agone cum virgine Lacedæmonia sub Nerone luctatus est. Post inde a Vespasiano Senatu motus, transivit ad Stoicam sectam, in qua quum prævaleret et eloquentia et artis poeticæ gloria, abusus familiaritate Domitiani, acerbissime partes delationis exercuit. Quo interfecto, Senatu adcusante, damnatus est: quum fuissent inter delatores potentes apud Domitianum, et hi *Armillatus*, Demosthenes, et Latinus archimimus, sicut Marius Maximus scripsit." Cf. Suet. Dom. 13.

55. *Donabitur ergo* piscis Imperatori, etiam ea, quæ jure naturali communia sunt, sibi vindicanti, *ne pereat*, sc. piscator: nisi poeta scripsit *donabit is ergo*, (piscator piscem) *ut pereat*. Verba poetæ, hoc suadentis propter iniquam, quam notat, legum jurisque fiscalis rationem interpretationemque. Vulgo hæc a piscatore dici putant, et comma post *pereat*, punctum vero post *ægris* ponunt. Tum *pereat* dictum pro conrumpatur s. putrescat sc. piscis. At sic vera, opinor, h. l. sententia prorsus turbatur.

56—58. Oratio insurgit, more poetarum satiricorum, quoties res, de qua agitur, poeticam tractationem admittit. *Auctumni* æstus in terris australibus, potissimum in Italia, intolerabilis esse, et, *austro* per mare mediterr. flante humidisque particulis gravato, morbos gignere solet, unde h. l. *letifer* dicitur. *cedente pruinis*, hyemi, eum excipienti, auctumnum, qui jam præterit, sequenti, ut ap. Sophocl. Aj. 675. νιφοστιβεῖς χειμῶνες ἐκχωροῦσιν εὐκάρπῳ θέρει. 57. *jam quartanam* febrim, h. e. morbos, *ægris sperantibus*, metuentibus: nam sperare, ἐλπίζειν, sæpissime significat exspectare, suspicari, cogitatione præcipere futurum aliquid, sive sit bonum sive malum, et hinc metuere, quemadmodum et nos dicimus: *ich will nicht hoffen, dass dieses geschehe*. Sed vulgata quoque verbi notio h. l. aptissima est: ægrotantes enim plerumque cupiunt febrim, quam quotidie sentiunt, in quartanam commutari, (v. Cels. III. 15. extr.) et auctumno potissimum exeunte phthisis, tabidæ aliæque febres acutæ se inclinare sensimque decedere solent, vel earum vis in quartanam converti. 58. Proprie venti, turbines, procellæ *strident*, strepunt, sonant. *hyems deformis*, turpis,

Digitized by Google

Servabat: tamen hic properat, velut urgueat Auster.
Utque lacus suberant, ubi, quamquam diruta, servat.
Ignem Trojanum, et Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi spectant admissa opsonia Patres.
Itur ad Atridem. Tum Picens, Adcipe, dixit,
Privatis majora focis: genialis agatur
Iste dies, propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum.

et ingratus adspectu, h. e. tristis, præcipue propter deformitatem, tristemque faciem naturæ, ut contra *ver gratum. prædam*, captum piscem, *recentem servabat*, a conruptione ac putredine defendebat. 59. *properat hic* piscator ad Imperatorem. *Auster*, quo flante gravissimus oritur æstus, qui carnes et opsonia conrumpit. Cf. ad v. 56. et XIV. 130.

60. seqq. Intell. *Albanum* s. *villa* Domitiani *Albana*, sub collibus Albæ sita, quo secessu adeo delectabatur, ut eam quasi domum et regiam vel *arcem*, (ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν Dion.) immo et curiam haberet, quo sæpissime vel *Patres* vel Pontifices evocabat in consilium, ut nunc super rhombo. Cf. mox v. 64. seq. et 145. Plin. Epist. IV. 11. 6. Suet. Domit. 4. et 19. Stat. Sylv. IV. 2. 18. seq. 62. seq. et Tac. Agric. c. 45. ubi v. Lips.

60. *Utque lacus* Albani *suberant*, prope, non longe remoti erant. *Lacus* Albanus, (hod. *Lago di Castel Gandolfo*) ad Albam Longam et radices montis, de quo v. Liv. V. 15. seq. al. *Alba* Longa urbs Latii condita ab Ascanio, et *diruta* a Tullo Hostilio, quod vel ex Liv. I. 3. 25. 29. seqq. notissimum. 61. *Vestam* cum *igni* æterno Troja in Italiam ab Ænea, deinde Lavinio Albam Longam ab Ascanio, et denique Alba Romam a Tullo Hostilio translatam. Cf. Heyn. Exc. IX. ad Virg. Æn. II. 293. *Alba diruta servat ignem Trojanum et Vestam colit:* urbs eversa prope templum Vestæ, teste Strab. V. p. 160. *Vestam minorem* poeta dixit respectu majoris templi, Romæ conditi a Numa, qui in ejus atrio aliquamdiu habitabat, et majoris religionis, qua Romæ colebatur, quam in urbe deserta, ubi inhonorata quasi remanebat. Sacra tamen Vestæ Symmachi nondum ævo Albæ desiisse, patet ex ejus Epist. IX. 120. et 121.

62. *Obstitit parumper intranti* piscatori *turba miratrix:* sed *ut cessit* ei hæc turba, stupore remisso, facilis illi patuit aditus. 63. *facili cardine*, qui facile movebatur, mobili, volubili, ut contra *difficilem forem* (ob janitorem) dixit Ovid. Amor. I. 6. 2. *Facilis* autem aditus erat homini, et munus et rem valde mirabilem adferenti. *valvæ* villæ, Albani: quæ *valvæ* (*duplices fores* Ovid. Am. I. 8. 22.) Palatiis vel domibus nobilium earumque atriis propriæ erant; unde *junge ostia* inf. IX. 105. ut *junctæ fenestræ* ap. Horat. Od. I. 25. 1.

64. *Exclusi* Urbe et arcessiti ab Imperatore, qui in Albano commorabatur. *Spectare*, ut βλέπειν, adspicere cum admiratione vel voluptate. *opsonia*, piscem, rhombum. *Atridem*, Domitianum, principem Romanorum, ut Agamemnon fuit Græcorum, et huic parem arrogantia. *Picens*, piscator ex Piceno, prope mare Hadriaticum, oriundus. 66. *privatis majora focis*, piscem majorem, quam ut ab hominibus *privatis* (v. ad VI. 114.) tenuiorisque conditionis in foco coqui et consumi possit ac debeat. Rhombus quoque est cibus exquisitior ditiorumque, non pauperum, mensis adcommodatus. *genialis dies*, lætus, festus, ut passim: nam qui lætitiæ voluptatique se dat, *Genio indulgere* et *obsequi*, vel *illum curare* ac *placare*, et contra *defraudare*, dicitur. 67. *Stomachum laxare*, exonerare, evacuare, ut plus cibi capere possit; vel potius h. l. extendere, ampliare, quod fit περιφαγίᾳ. *Sagina* h. l. cibus exquisitior et copiose sumtus; proprie fartura, et deinde cibus, quo

Digitized by Google

Ipse capi voluit. quid apertius? et tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se
Non possit, quum laudatur Dis æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in consilium proceres, quos oderat Ille;
In quorum facie miseræ magnæque sedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam sedit, rapta properabat abolla

animalia redduntur pinguia. Hæc ridicule dicta, ut reliqua v. 68. 69. adulatorie.

69. 70. Hæc vulgo ita interpretantur, ut verbis piscatoris, *ipse* rhombus *capi voluit*, judicium suum interponat poeta: *quid apertius*, manifestius, scil. hac adulatione; *et tamen illi*, Domitiano, *surgebant cristæ*, ille animo efferebatur, adulatione intumescebat; metaphora desumta ab avibus cristatis, quarum cristæ erectiores alacritatis ac superbiæ indicia sunt; quo sensu Galli dicunt *lever et baisser la crête*, vel nos, *ihm schwillt der Kamm*. Sed hæc verba potius omnia piscatori tribuenda, εἰρωνικῶς et adulatorie dicenti: *ipsis* piscis *capi voluit*: *quid enim apertius*, manifestius est, quam sponte eum captum esse? *et tamen* miror, *cristas*, spinas, pinnas, (*Flossfedern*, ut *sudes in tergo erectas* v. 128.) *illi* pisci *insurrexisse* præ indignatione, quasi *noluerit* capi. 70. 71. Sententia communis et epiphonema, quo poeta narrationem suam interrumpere solet: Multi hominum, præcipue ii, qui divinam sibi potestatem majestatemque vindicant, etiam iis credunt, qui sine pudore adulantur. Domitianus quoque, (v. Suet. c. 13.) ut Caligula, (Suet. Cal. 22.) Aurelianus, Carus, Diocletianus, Antiochus et inpr. reges Orientis, (Curt. VIII. 5.) non salutari, sed adorari, nec nisi *Dominus ac Deus* adpellari volebat. *Diis æqua potestas*, Reges et Imperatores Θεοείκελοι, ἐναλίγκιοι ἀθανάτοισιν.

72. *patinæ mensura*, patina satis magna, ut integrum caperet piscem. 73. *vocantur in consilium*, ut de rhombo et patina, tamquam de publicis iisque gravissimis rebus, sententiam dicant, *Proceres*, Patres, amplissimus ordo, *quos oderat Ille* Domitianus, more tyrannorum. In libris non paucis h. l. et inf. v. 145. *concilium* pro *consilium* legitur: male, si verum est, hæc vocabula ita differre, ut illud de cœtu hominum, qui audiendi, hoc de conventu, βουλῇ, eorum, qui deliberandi causa conveniant, dicatur. Crediderim tamen, voc. *concilium* (a *concieo*) de omni conventu adhiberi posse, neque ei inesse vim audiendi. *Ille* eo sensu dicitur h. l. quo *Ipse* sup. I. 62. ubi v. not. nisi *Ipse* reponendum e cod. Gaybac. I.

74. *pallor amicitiæ*, metus, quem ipsis incutiebat *amicitia magna*, Imperatoris, (cf. ad I. 33.) et *misera*, cum miseria periculisque quotidianis conjuncta, quum a *magni amici* nutu et arbitrio omnium salus penderet. Hunc metum non vanum fuisse, patet vel ex Suet. Domit. c. 11. *Pallor in facie sedebat*, conspicuus erat, metus ipsa facie prodebatur.

75. *Liburno*, præcone, e Liburnia oriundo, ne Romano quidem; vel servo, præconis vicem sustinente. Cf. III. 240. Senatus edici et convocari solebat vel per edictum, vel per præconem. 76. *Currite, jam sedit*, verba præconis, et quidem pauca, more clamantium trepidantiumque, qui graphice adumbratur, ut et mox festinatio senatorum, verentium, ne longiore mora iram tyranni concitent. *sedit* Imperator, in consilio de piscis coquendi ratione deliberaturus. 76. *Abolla*, lacerna, quam Pegasus, deposita toga, Albam iturus, induerat, vel pallium Stoicorum et Cynicorum, quo habitu forte incessit, quia et Stoicus fuit. Cf. ad III. 115. ICti et plurimi nobilium Rom. ea ætate erant fere Stoici, homines, qui liberos se, immo reges esse jactabant, et ne vultu quidem instantis tyranni mente quati solida. En igitur ridiculam imaginem Stoici et simul præfecti Urbi, qui *primus* serviliter *properat*, vix circumjecta *abolla*, quam *rapuerat* festinantissime! 77. *Pegasus*, trierarchi filius, ex cujus

Digitized by Google

Pegasus, adtonitæ positus modo villicus Urbi.
Anne aliud tunc Præfecti? quorum optimus atque
Interpres legum sanctissimus, omnia quamquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Justitia. Venit et Crispi jucunda senectus,
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. maria ac terras populosque regenti
Quis comes utilior, si clade et peste sub illa
Sævitiam damnare, et honestum adferre liceret
Consilium? Sed quid violentius aure tyranni,
Cum quo de pluviis, aut æstibus, aut nimboso
Vere loquuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem, nec civis erat, qui libera posset
Verba animi proferre, et vitam inpendere vero.

liburnæ parasia (παραιμία) nomen accepit, juris studio gloriam memoriæ meruit, ut *Liber* vulgo, non *homo* diceretur; vet. Schol. Idem sub Vespasiano Præfectus, Urbi fuit, et antea Consul subfectus cum Pusione, quo tempore factum est *SCtum Pegasianum de fideicommissis hereditatibus*, ab eo adpellatum. *adtonitæ* metu tyrannorum, gravius quam *trepidæ*, et amarius dictum in ignaviam Romanorum, jugum servitutis patienter ferentium. Valesius in Hist. de l'Acad. des Inscr. T. I. p. 140. seq. hoc epitheton ad tempus, quo L. Antonius, Germaniæ superiori præfectus, a Domitiano desciverit, refert. coll. Plut. in vita Æmilii Pauli Opp. T. I. p. 268. *positus*, præpositus, præfectus, *Urbi modo*, non nisi, tantum, (non, ut alii, nuper, sub Vespasiano) *villicus*, procurator Cæsaris. v. sup. ad III. 195. Præfectura Urbis maxima olim potestas erat, sed, ut reliquorum magistratuum, sub malis Imperatoribus sensim imminuta.

78. *quorum* tamen *optimus* fuit Pegasus. 80. *putabat* metu tyrannorum. *Justitia inermi*, debili, inefficaci, sine vi vel severitate. Poeta respexisse videtur ad imaginem *Justitiæ*, quæ in quibusdam numis ac monimentis vett. non pateram sceptrumque, sed altera manu gladium s. hastam, altera libram tenet, ut Themis, vel Astræa, Dice et Æquitas, quæ Deæ passim confunduntur.

81. *Crispi senectus*, h. e. Crispus senex, ut inf. VII. 35. et X. 75. Cf. sup. ad v. 39. De Vibio *Crispo* (nam de eo sermo est, non de Crispo Passieno, qui sub Claudio periit fraude Agrippinæ uxoris suæ, matris Neronis) v. Tac. Ann. XIV. 28. et Hist. II. 10. IV. 41. 43. Suet. Dom. 3. de ejus *facundia* Tac. Dial. de Orator. c. 8. et 13. ac de ejusdem et styli ejus *jucunditate* Quintil. Inst. Or. V. 13. VI. 2. X. 1. et XII. 11. 83. *maria ac terras populosque regenti*, Imperatori. 84. *clade et peste sub illa*, sub Domitiano, homine pernicioso, et multarum cladium malorumque auctore, quo sensu etiam *pernicies, labes, lues*, ὄλεθρος, πῆμα et al. dicuntur. 85—88. Quam vere hæc dicta sint, intelligitur vel ex Suet. Domit. c. 10—12. *Fatum pendebat*, incertum, dubium erat; nisi malis, calamitas ac mors inpendebat, *amici loquuturi de pluviis aut æstibus* cet. h. e. de rebus levissimis, ut nos: *vom Wetter sprechen*. 87. *Ver nimborum*, ut *madidum* inf. IX. 51. et *imbriferum* ap. Virg. Ge. I. 313. Cf. inf. ad V. 79. 89—91. Utebatur prudentia, quam tempora suadebant, quam tamen nemo admirabitur, ut animi constantiam et *παῤῥησίαν* Thraseæ Pæti, Helvidii Prisci, Herennii Senecionis, et Aruleni Rustici. *Dirigere brachia contra torrentem* proverbio dicitur pro, majori potestati repugnare tyrannique voluntati refragari, ut Gr. ἀντιτείνειν ὀϊάμασι, et nos

Digitized by Google

Sic multas hyemes atque octogesima vidit
Solstitia; his armis illa quoque tutus in aula.
Proximus ejusdem properabat Acilius ævi
Cum juvene, indigno, quem mors tam sæva maneret,
Et Domini gladiis tam festinata: sed olim
Prodigio par est cum nobilitate senectus;
Unde fit, ut malim fraterculus esse gigantis.
Profuit ergo nihil misero, quod cominus ursos

trum, *wider den Strom schwimmen.* 91. *Verba animi* Juvenalem dixisse vix crediderim, etsi non ignoro, in prisca rudiumque populorum lingua *cogitationes* animi vocari *verba*, et *loqui* simpl. vel *loqui in corde* (אמר, vel אמר בלבו, et λέγειν ἐν ἑαυτῷ vel ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ in libris sacris V. et N. T.) idem esse quod sentire s. cogitare. Forte leg. *animo proferre*, vel *Sensa animi. Vitam impendere vero*, veritatem constanter, etiam cum mortis periculo, profiteri ac defendere. 92. *Sic* hac agendi vivendique ratione, *multas hyemes et solstitia*, annos, vidit, diu vixit, *his armis*, his artibus, scil. dissimilatione, taciturnitate, adulatione et obsequio, *tutus illa quoque in aula*, sub imperio tam crudeli Domitiani, in tali s. tam sæva aula, in qua nemo fere tutus erat. *Solstitium* semper fere æstivum dicitur, ut hibernum *bruma*, et hinc vel brumæ, vel a poetis, ut synon. æstatis, hyemi obponitur. v. Heyne ad Virg. Ge. I. 100. et Ernesti clav. Cic. 93. Vulgo perperam comma post *armis* in omnibus quas vidi, editt. ponitur: nam jungenda verba *tutus his armis*, et in voce *illa* magna vis inest, quæ augetur, si ei τὸ *quoque* junxeris. Quidam punctum post *Solstitia*, et comma post *aula* ponunt.

94. *Acilius*, qui *ejusdem*, cujus Crispus, erat *ævi*, ætatis, (LXXX annorum) *proximus*, proxime post Crispum, *properabat* ad Domitianum; (ut v. 76.) pater, ni fallor, Acilii Glabrionis, *juvenis* clarissimi et virtutibus ornatissimi, qui sub Domitiano collega Trajani in consulatu fuit, et, ut tyranni sævitiam effugeret, *Bruti* exemplo, stoliditatem simulasse et hanc quoque ob causam, vel jussu tyranni, cum leone pugnasse dicitur, sed ita potius mortem suam maturavit et quinto post consulatum anno jussu Domitiani, propter invisas ei corporis animique vires, in exsilio occisus est. Cf. Dio Cass. LXVII. 13. Suet. Dom. 10. Plin. Epist. I. 14. Hic itaque Acilius Glabrio est *juvenis, indignus, quem mors tam sæva* in exsilio *maneret, et tam festinata*, maturata, in flore ætatis, *gladiis Domini*, Domitiani, de quo v. sup. ad v. 71.

96. *olim*, jam dudum, ut VI. 346. et al. 97. Perraro nobiles senectutem adipiscuntur regnantibus tyrannis, qui bonis eorum inhiant et hinc illos interimere solent. 98. *fraterculus gigantum*, (al. *gigantis*, pari auctoritate) ignobilis, obscurus, ut al. *terræ filius*, *progenies terræ, terra ortus*, γηγενής, ein *Erdensohn*. Ita dici solebant, quorum genus ignorabatur. Sed cur h. l. *fraterculus*, non frater? Sensus forte h. l. est: malim pumilio esse quam gigas, h. e. homo obscurus et ignobilis, quam nobilis. At vix dubito, quin poeta scripserit, *ut nolim fraterculus esse gigantis*, h. e. amicus Cæsaris, scil. propter nobilitatem et potissimum divitias, quibus hic inhiat. Cf. omnino ad V. 135. seq. Ita et diminutivum est aptissimum, quoniam de *gigante*, Cæsare, agitur, et sententia tum satirico ingenio consentanea, tum ei convenienter expressa.

99. seq. Cf. ad v. 94. seq. *misero* juveni, Acilio Glabrioni, qui in *arena Albana*, h. e. amphitheatri, in Albano (v. sup. ad v. 60.) exstructi, cum feris pugnabat, ut ita se insinuaret in gratiam Domitiani, (cf. I. 22. seq. II. 143. seq. VIII. 192. seq. 198. seq.) qui in Albano secessu eximias sæpe venationes edebat, et ipse summa arte conficiebat feras. v. Suet. Dom. c. 4. et 19. 99. *Ursos Numidas* (h. e. Numidicos, de quo v. Heins. ad Ovid. A. A. II. 183.) vel *Libycos* memorant Virg. Æn. V. 37. Strabo, Herodotus et alii. Plinius quidem VIII. 56. extr. et 58. extr. negat, ursos, frigidiore plaga gau-

Digitized by Google

Figebat Numidas, Albana nudus arena
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? quis priscum illud miretur acumen,
Brute, tuum? Facile est barbato inponere regi.
Nec melior vultu, quamvis ignobilis, ibat
Rubrius, obfensæ veteris reus atque tacendæ,
Et tamen inprobior satiram scribente cinædo.
Montani quoque venter adest abdomine tardus;
Et matutino sudans Crispinus amomo,

dentes, gigni in Libya et inveniri. Sed ut taceam, Romanis Libyam parum notam fuisse, et feras in multis repertas esse terris ac locis, in quibus postea deletæ sint, non tam quærendum videtur, fuerintne in hac orbis terrarum parte ursi, quam quid veteres crediderint; et poeta ad vulgi opinionem, non ad physicorum rationes exigendus est. 100. *venator nudus*, sine vestibus, ut expeditior esset, vel amentiam similaret. Alii, sine armis: nec ignoro, ita bestiarios quosdam pugnasse et potissimum eos, qui capitis damnati essent. v. Dio Cass. LX. 13. LXXVI. 10. et Senec. Epist. 7. Sed *ursos fixisse* dicitur. 101. seq. Profuit nihil Acilio Glabrioni, quod cum feris pugnavit, ut gratiam tyranni captaret, quodque, exemplo *Bruti*, (v. Liv. I. 56. seq.) stoliditatem similavit, ut mortem sævitiamque Domitiani effugeret: (cf. ad v. 94. seq.) quis enim nunc non *intelligit*, hæc et similia *arte* ac dolo fieri? præterea artes istæ tam vulgares sunt, ut nemo eas amplius admiretur; neque Domitianus et Romani nunc tam facile decipiuntur, ut Tarquinius Superbus et homines *priscis* temporibus viventes, (unde *priscum acumen*) qui rudes ac simplices erant. 103. *Inponere alicui* aliquid pro vero, est eum seducere, fallere, (ut nostrum: *einem etwas aufbinden, aufheften*) unde *inpostores* vocantur homines fraudulenti. *regi barbato*, Tarquinio Superbo, prisca ac rudi ætate viventi, qua Romani adhuc tum barbati erant ac intonsi, (v. ad VI. 105.) tum simplices magis et sinceri, quam astuti et fallaces.

104. *Nec melior*, lætior, hilarior; non minus tristis ac pallidus metu, ne Domitiani jam sedentis exspectationem diutius, quam par esset, moraretur et ita tyrannum obfenderet. Cf. v. 73. seqq. Præterea *reus* erat *veteris obfensæ* cet. *Quamvis ignobilis* esset adeoque tutior ab insidiis tyranni videri posset; tamen non minus Domitianum metuebat, quoniam is in infimos sæviebat æque ac in summos. *Rubrius* Gallus, ut vulgo putant, de quo tamen nihil legere memini, præter ea, quæ memorat Tac. Hist. II. 51. et 99. Idem meminit Rubrium equitem Ann. I. 73. et Rubrium Fabatum Ann. VI. 14. Quænam *vetus* ejus *obfensa atque tacenda* fuerit, non constat. Nonnulli male suspicantur, quod Cæcinæ proditionis minister fuerit; (v. Tac. Hist. II. 99.) rectius, opinor, vet. Schol. quod aliquando *Tibiam* (forte *Juliam*, de qua v. sup. ad II. 29. seqq. vel *Titi filiam*: nam *filiam* pro *Tibiam* in cod. Schurzfl.) in pueritia conruperit; vel Gloss. et Comment. Lubini, quod cum Domitiani conjuge concubuerit. 106. Hæc referenda ad Neronem, qui ipse *cinædus* fuit, et tamen Afranium Quinctianum, mollitia corporis infamem, probroso carmine diffamavit. v. Tac. Ann. XV. 49. *Inprobior*, nequior, vel maledicentior.

107. *Montanus* pinguis et ventriosus erat; et acerbe *ventrem* potius, quam ipsum venire dicit; vet. Schol. Cf. sup. ad v. 39. Forte is fuit *Curtius Montanus*, de quo v. Tac. Ann. XVI. 28. 29. 33. et Hist. IV. 40. forte et inf. XI. 34. vel *Montanus Atticinus*, quem meminit Plin. Ep. VI. 22. Plures Montanos memorat Tacitus Ann. IV. 42. XI. 36. XIII. 25. Hist. III. 35. IV. 31. V. 19. al. 108. De *Crispino* ejusque mollitie cf. v. 1. seq. et I. 26. seq. *Amomum* fruticis Indici genus, et unguentum inde paratum, v. Intpp. Virg. Ecl. III. 89. IV. 25. et Ovid. Ep. Her. XV. 76. *matutino*, quo jam tempore matutino et singulo mane, quod summæ luxuriæ indicium est, non, ut

Digitized by Google

Quantum vix redolent duo funera; sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro;
Et, qui vulturibus servabat viscera Dacis,
Fuscus, marmorea meditatus prœlia villa;
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,
Grande et conspicuum nostro quoque tempore monstrum!
Cæcus adulator, dirusque a ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.

vulgo fit, ante cœnam dumtaxat, ungebatur. 109. Magna aromatum odorumque vis in lectum feralem, in bustum, in urnam, qua cineres continebantur, in ossa mortuorum ab amicis conlecta, et quotannis in sepulcrum spargi solebat; quæ nota res est. v. Kirchman. de fun. Rom. III. 5.

110. *Pompeius*, nescio quis? Vulgo intell. *Pompeius Rufus*, de quo v. Plin. Ep. III. 9. 33. IV. 9. 3. vel *Pompeius Falco*, ad quem idem Plinius scripsit Epist. 23. lib. I. Sed illi potius *Pomponio* nomen erat, et ambo viri probi fuisse videntur, non flagitiosi vel delatores, quod perperam certe ex Plinii ll. ll. conligitur. *sævior aperire* cet. græce, ut ap. Hor. Epist. I. 15. 30. *Tenui jugulos aperire susurro*, jugulare homines, h. e. supplicium iis parare ac necem obculta obtrectatione, calumnia ac delatione fictorum vel levium criminum, quæ insusurrantur quasi in aures tyranni. *Insidiantes susurros* dixit Plin. Paneg. 62.

111. 112. Cornelius *Fuscus*, præfectus prætorio, qui a Domitiano adversus *Cattos* missus, magna adcepta clade periit. v. Dio LXVIII. 9. Suet. Domit. c. 6. et Tac. Hist. II. 86. III. 4. 12. 42. 66. IV. 4. *vulturibus servabat viscera*, cf. Plin. X. 6. *servabat*, reservabat: nam a publicis se negotiis aliquamdiu subtraxerat, ne citius quasi periret. Cf. Tac. Hist. II. 86. et ibi Ernesti. Hinc et *meditatus prœlia* in *villa*, quod σαρκαστικῶς dicitur de homine igna o militiæ ac luxuria diffluente, qui non in campo vel castris, sed in secessu otioque ad bellum se comparat, ejusque gerendi artem discit et exercet. Cf. VII. 128. 113. A. Fabricius *Veiento*, senator, adulator ac delator; *prudens*, qui adulatione ac prudentia, qua tempori serviebat, Domitiani obfensionem crudelitatemque effugiebat. Cf. de eo sup. III. 185. inf. VI. 113. Plin. Ep. IV. 22. IX. 13. Tac. Ann. XIV. 50. ubi v. Lips. *mortifero*, exitioso delatore, *Catullo* Messalino, de cujus cæcitate et sævo ingenio v. Plin. Ep. IV. 22. (ubi iidem quoque delatores, qui h. l. conjunguntur) Dio LXVII. Joseph. B. Jud. p. 996. seq. et Tac. Agric. 45. *nunquam visæ*, quia cæcus erat. 115. *nostro quoque tempore*, δεινῶς, quo multa sunt monstra. 116. Catullum non omnino *cæcum* fuisse, vitiumque corporis a Plinio et Juven. in majus elatum relatumque esse ad animum, suspicabatur Catan. ad Plin. l. l. *a ponte* (nisi malis *e ponte*) ex homine infimi generis et mendico, qui olim in ponte sublicio stipem a transeuntibus petebat, (v. ad XIV. 134.) factus *satelles*, amicus Principis et aulicus, contemtim ita dictus, vel potius minister crudelitatis Domitiani; (ut *satelles audaciæ, potestatis, scelerum* ap. Cic.) unde et *dirus*. Sed de infimo ejus genere nihil constat, et durissima est verborum *a ponte* explicatio. Aptissima autem prodit sententia, si emendaveris: *dignusque in ponte satelles* cet. h. e. *dignus, qui*, ob cæcitatem, *in ponte*, (v. ad XIV. 134.) tamquam *satelles* s. custos pontis, *dignus*, qui ad Aricinum clivum *mendicaret*.

117. 8. *Dignus, qui mendicaret ad axes*, currus, *Aricinos*, h. e. ab iis, qui Ariciam vehuntur, et *basia jactaret rhedæ devexæ*, h. e. e clivo Aricino descendenti. Sed vix dubito quin legendum sit: *Aricinas—ad arces*, h. e. ad collem s. clivum Aricinum, v. sup. ad III. 192. *Aricia*, oppidum Latii, in via Appia, post Albanum montem, et in colle situm, ubi lucus Dianæ et in

Digitized by Google

Nemo magis rhombum stupuit: nam plurima dixit
In lævam conversus; at illi dextra jacebat
Belua. sic pugnas Cilicis laudabat et ictus,
Et pegma, et pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento: sed, ut fanaticus, œstro
Percussus, Bellona, tuo divinat, et, Ingens
Omen habes, inquit, magni clarique triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno

eo fons Egeriæ fuit, a quo nemore et nunc *Nemi* dicitur. Mendici autem iis locis, ad quæ multitudo hominum confluit, in clivo, vel ad nemus, vel ad vias celebres, qualis Appia fuit, sedere solent. Hinc ortum vetus proverb. *Multi Manii Ariciæ*, de quo v. Casaub. ad Pers. VI. 56. Hinc et Martialis dixit, *Debet Aricino conviva recumbere clivo*, et XII. 32. *Irus tuorum temporum sequebaris: Migrare clivum crederes Aricinum.* Verba *jactare basia* spectant ad veterem, Orientis præcipue, ritum notumque venerationis signum, quo quis manui suæ oscula infigit, et tum ea quasi porrigit jacitque ad eos, quibus honorem habet, etiam deos; unde et *adoratio* dicta. Cf. inf. ad VI. 684. et sup. ad III. 106.

119. *Nemo magis* quam cæcus Catullus, qui ne rhombum quidem videre poterat, quod festive verbis seqq. exprimitur. *stupuit rhombum*, ut XIII. 16. 164. 121. *Sic* alia laudavit, quæ non vidit. *Cilicis*, gladiatoris e Cilicia. 122. *Pegmata*, πήγματα, (a πήγνυμι *compingo* sic dicta) in theatris erant machinæ ligneæ vel tabulata tanta arte confecta, ut paulatim in sublime crescerent, et plerumque summa celeritate vel dissolverentur ac dehiscerent, vel decrescerent ac subsiderent: quibus nonnumquam *pueri* h. e. servi s. gladiatores, et latrones vel malefici, capitis damnati inponebantur, ut, compagibus pegmatis subito solutis, vel in caveas ferarum præcipitati aut repentina contriti ruina, oblectamento essent spectatoribus; nam plicatiles hæ et confixiles machinæ, similes turribus plurium tabulatorum, quæ in obsidionibus muro admoveri solebant, in scena demum Rom. adhiberi cœperunt iis temporibus, quibus omnis spectaculorum voluptas ab auribus ad oculos migraverat; *pueros inde*, ex hoc pegmate et e scena, subito alia et obculta quadam machina, quæ γέρανος s. *grus et demolitor corvus* dicebatur, (v. Polluc. IV. 130. et Vitruv. X. 19.) in sublime *raptos ad velaria*, ad vela, super theatrum et amphitheatrum, quibus tectum haud inpendebat, non vero super scenam, funibus ducta, ut spectatores, sub dio sedentes, adversus ardorem solis defenderentur, et sub umbraculo velorum acutius discernerent omnia, quæ in scena aperta claraque luce perfusa agerentur. v. Intpp. Suet. Calig. 26. Lips. de amphith. c. 17. 18. 22. et Böttiger in Prolus. de deo ex machina, Vimar. 1800. p. 6. seq.

123. *Non cedit* Catullo in admiratione rhombi et adulatione Principis. Utraque res festive adumbratur v. 123—129. et subtilissime simul explodunt peregrinæ superstitiones, a Romanis adscitæ, fanaticorum hominum, quorum magnus tum numerus Romæ erat, furor s. ἐνθουσιασμὸς, et fides his vaticinatoribus eorumque præstigiis a plebe habita. Conf. loca class. de Bellonæ sacris inf. VI. 511. seqq. et inpr. Tibull. I. 6. 43. seqq. ubi v. Heyne. *fanaticus*, ἔνθεος. *æstro*, furore sacro ejusque quasi stimulo, a Dea incusso. Œstrus, οἶστρος, s. *tabanus*, *asilus* et μύωψ, proprie est insectum, e vesparum genere, quod aculeo, qui ei in cauda acutissimus est, cuti armentorum ova inmittit, eaque non ictu tantum, sed vel bombo quoque suo, proeul audito, ad insaniam adigere perhibetur; unde ad quemvis furorem, etiam vaticinantium, a numine inmissum, transfertur. (v. Intpp. Virg. Ge. III. 146. seq.)

125. seq. His verbis Veiento Domitianum adloquitur. 126. *Britanni* cum insigni adulatione et delectu nominantur e gentibus bellicosis, quos Domitianus olim in ditionem redacturus esset. Romani maximam Britanniæ partem

Digitized by Google

Excidet Arviragus. peregrina est belua. cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret et annos.
Quidnam igitur censes? conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait. testa alta paretur,
Quæ tenui muro spatiosum conligat orbem.
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.
Argillam atque rotam citius properate: sed ex hoc
Tempore jam, Cæsar, figuli tua castra sequantur.
Vicit digna viro sententia. Noverat ille
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis

(barbaram) frustra expugnare conati sunt, nec nisi meridionalem (Romanam) in formam provinciæ redegerunt. Hæc quoque ipsa sensim demum amplificata est, ejusque populi sæpius rebellarunt. Veiento itaque auguratur, Domitianum id perfecturum, quod fortissimi olim duces, et inter hos ipse ejus pater, exsequi non potuerint: quæ spes etiam non vana forte fuisset, nisi Agricola virtute sua prosperoque rerum subcessu in odium invidiamque tyranni venisset. v. Tac. Agric. c. 13—40. *de temone Britanno excidet*, curru excutietur bellico, h. e. vincetur ac capietur. Nota sunt *esseda Britanna* ac *Belgica*, vehicula levia et agilia, quæ facile flecti poterant; unde et Romani, delicatiores potissimum, nec tamen in bello, ut Britanni, iis utebantur. *Arviragus*, rex Britanniæ, qui, si Polydoro Virgilio fides habenda, a Josepho Arimathæo ad Christianam religionem amplectendam adductus est, vel ei certe ejusque comitibus sedem aliquam in regno suo (Glasconem) attribuit et evangelii prædicandi potestatem concessit. Lucius, pronepos ejus, temporibus Eleutheri Pont. Rom. baptizatus dicitur. *peregrina belua*, in mari Adriatico capta. Cf. v. 39. *sudes*, pinnæ, spinæ, ut *cristæ* sup. v. 70. ubi v. not. His spinis præacutis et telorum instar horrentibus vel erectis tela, tergis hostium infigenda, significari monet adulator. 128. 129. Εἰρωνικῶς de adulatore, tam scite interpretante singula, et tot præclara ominante. *Fabricio* Veientoni. Cf. ad v. 113.

130. *Quidnam igitur censes? conciditur?* verba Domitiani quærentis, num integer, an in partes concisus coquatur piscis? 131. *Testa alta*, vas fictile et profundum, patina capax, qualis fuit illa Vitellii, de qua v. Suet. Vitell. c. 13. et Plin. XXXV. 12. Cf. inf. XI. 19. *muro*, margine, extremitate. *tenui*: nam laus est figulorum, ut tenuem cretam in conficiendis patinis ducant, Plin. l. l. *conligat*, circuitu comprehendat, ambiat, includat, *orbem*, patinam, vel interiorem ejus partem. (Cf. ad I. 137.) 133. *Debetur*, requiritur, opus est. *Prometheus*, peritus figulus, (cf. ad VI. 110.) qualis fuit Prometheus, cui non modo variæ fraudes, quas vel Jovi nectere ausus sit, tribuuntur, sed etiam ignis, immo omnium fere artium, inpr. fictilium simulachrorum, inventio, et creatio primi hominis (προμηλόσσω) e limo: quam duplicem fabularum seriem inde natam esse, quod προμηθίας s. solertiæ animi duplex vis sit, altera ad artes inveniendas, altera ad excogitandas fraudes, docet Ill. Schutz in Excursu 1. et 3. ad Æschyli Prometh. vinct. Cf. inf. VI. 13. XIV. 35. XV. 85. Heyne Comm. de Theog. Hesiodi, et Hermanni Mythol. T. I. p. 48. seqq. *subitus*, qui subito vel veniat, vel patinam fingat ex *argilla* et luto.

134. Et hæc Montani verba sunt, non Domitiani. *rotam* figularem, (Plin. VII. 56.) *properate*, propere arcessite, *figuli tua castra sequantur*, cum reliquis fabris, ut semper apud te et in promtu sint, neque opus habeas eos arcessere. Sarcasmi vis per se satis manifesta est, et ex v. 137. seq. perspicua.

136. *Vicit sententia*, solennis formula, *digna viro* tali, Montano; acerbe dictum. 137. *imperii*, aulæ, Impe-

Digitized by Google

Jam medias aliamque famem, quum pulmo Falerno
Arderet. Nulli major fuit usus edendi
Tempestate mea. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu;
Et semel adspecti litus dicebat echini.
Surgitur, et misso proceres exire jubentur
Consilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat adtonitos et festinare coactos,
Tamquam de Cattis aliquid torvisque Sygambris
Dicturus, tamquam et diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pinna.

ratorum. *Neronis*, non Domitiani, ut sup. v. 38. (v. Suet. Dom. 21.) *noctes jam mediæ* sunt tum epulæ Neronis a medio die ad mediam noctem protractæ, (v. Suet. Ner. 27. et Tac. Ann. XVI. 20.) tum noctes, in quibus Veneri indulgebat, et Cererem Liberumque, ut vulgo fit, *alia fames* sequebatur, excitata potissimum largiore usu *Falerni*, quod vinum Varro scite *suscitabulum Veneris* adpellat. Cf. inf. VI. 302. 303. Petron. c. 27. et Tac. Ann. XIII. 20. *Pulmo ardet* potu, non quasi hic in illum descenderet, sed ob magnam inter utrumque cognationem, de qua v. Marsil. Cagnat. Varr. Obss. I. 22. *Pulmo arderet* quidem cujusvis vini inmoderato usu, sed inpr. *Falerno*, vino austero vel amaro, et ardente, unde passim *severum*, *ardens*, *ferox*, Lucan. X. 165. *indomitum*, et inf. XIII. 216. *acre*, vocatur, eamque ob causam Chio, dulciori vino, aut aqua temperari solebat.

139. *Nulli*, quam Montano. Quidam ad Neronem referunt, et alii ad Domitianum. *usus edendi*, peritia in delectu et adparatu ciborum.

140—3. Similiter delicatorum hominum subtile palatum gulaque luxuriosa notatur ab Horat. Sat. II. 2. 31. seqq. 4. 31. seqq. Pers. VI. 24. Plin. IX. 18. s. 32. et 54. s. 79. Macrob. Sat. II. 11. III. 16. Gell. VII. 16. (qui locus class. est) Athenæo III. 13. et al. quibus locis, inpr. Plin. etiam de præstantioribus *ostreorum* generibus agitur. *Circæa* ostrea sic dicta a *Circeiis* opp. Latii et Colonia Rom. in promont. *Circæo*, (hod. *Monte Circello*) quod Circe olim insedisse ferebatur. (v. Heyne Exc. I. ad Virg. Æn. VII.) *Ostrea Lucrina* in lacu Lucrino, prope Baias, in Campania, capiebantur. *Rutupiæ* (nunc *Richborough*) opp. Cantiorum in Britannia cum portu. Ostreas oræ Britannicæ dulcissimas laudat Plin. IX. 54. s. 79. et XXXII. 6. s. 21. *fundo* maris, s. in mari, *edita*, ut *nata* v. 140. *Echini*. concharum genus, in cibis Romanorum exquisitioribus passim referuntur. Cf. Plin. IX. 31. s. 51. Athenæus III. 13. et Horat. Sat. II. 4. 33.

144. *Consilio* (al. *concilio*, de quo v. sup. ad v. 73.) *misso*, dimisso. Qui senatum habebat sive coegerat, eum dimittebat etiam his verbis, *Nil vos moramur P. C.* vel, *Nil vos tenet.*

145. seq. Cf. sup. ad v. 60. seqq. *dux magnus*, Domitianus, Imperator. 146. *adtonitos*, cf. v. 74. seq. 147. Pro *Cattis* vulgo contra metri leges legitur *Getis*. Domitianus quoque non cum his, sed cum *Dacis*, *Sarmatis*, *Cattis* aliisque *Germaniæ* populis, bella gessit. v. Suet. Dom. 2. 6. 13. al. *Sygambri*, bellicosa Germaniæ gens, a Rheno usque ad Lupiam fines imperii sui propagaverant, et Romanis magnas nonnumquam intulerant clades. Dio LIV. 20. 22. et 32. Flor. IV. 12. Oros. VI. 21. Horat. Od. IV. 2. 33. seq. et 14. 51. quibus locis *feroces* vocantur et *cæde gaudentes* ut *torvi* h. l. *Sygambri* vel *Sugambri*, ut Gr. Σύγαμβροι et Σίγαμβροι non *Sicambri*. 148. *Dicturus*, relaturus. 149. *Epistola anxia*, anxietatis, periculi ac metus plena, s. index et causa. *præcipiti pinna* forte simpl. pro *celeriter* dixit poeta, quoniam pennæ sunt velocitatis symbo-

Digitized by Google

Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset 150
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit Urbi
Inlustresque animas impune et vindice nullo!
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat. hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

lum: vel potius designavit ita pinnatos cursores s. tabellarios veredariosve, qui, teste Dione, pœnas, celeritatis indicium, in capite gestabant, et quidem nigras, si tristem, albas, si lætam rem nuntiabant, (v. Martial. X. 3. 10. et Stat. Sylv. V. 1. 92. 93.) unde συνεφόρα dicuntur Hesych. et συννεφόρα Plut. in Galba.

150. seq. Præclarum epiphonema poetæ, mortem tot tantorumque virorum, Domitiani jussu interemtorum, lugentis. Cf. Suet. Domit. c. 10. 11. *his nugis*, qualis fuit consultatio de rhombo. 152. *animas*, homines, *claras inlustresque*, ψυχὰς ἡβώσας Hom. Il. α. 3. et al. *impune et vindice nullo*, quibus verbis ignavia nobilium, tyranni temporibus virentium, notatur. 153. 154. *Periit* Domitianus, postquam plebs cœpit *timere* cæpit et trucidari, nobilitate et senatu jam exstincto. Ex h. l. manifestum est, postea Domitiano superstitem fuisse. *Cerdonibus*, hominibus infimis ac sordidis, ut Inf. VIII. 182. ubi *Volesis Brutisque*, ut h. l. *Lamiis*, h. e. nobilibus, opponuntur. Cf. ibi not. et ad III. 294. Intell. Clodianus, Maximus et Saturius, qui tyrannum trucidarunt. v. Suet. Domit. c. 17. *Lamiarum*, nobilium, a Domitiano occisorum, inter quos etiam Ælius *Lamia* fuit, (v. Suet. Dom. 10.) qui cum delectu et acerba imperatoriæ crudelitatis nota memoratur, cum ob levem mortis causam, (Suet. l. l.) tum ob cognationem, quæ cum principe ei erat, (Suet. Dom. l.) tum ob antiquum ejus et nobile genus, de quo v. Hor. Od. III. 17.

Digitized by Google

SATIRA V.

ARGUMENTUM.

Conditio parasitorum tam misera est et libero homine indigna, ut honestius sit mendicare, quam inopem illorum vitam colere. v. 1—11. *Divites enim patroni, qui pauperes nonnumquam clientes ad cœnam vocant, amplissimum ita illis præmium officiorum persolvisse putant;* (12—23.) *neque eadem iis, quæ sibi, sed viliora vina,* (24—37.) *pocula,* (38—50.) *aquam,* (51. 52.) *panem,* (67—79.) *pisces et oleum,* (80—113.) *aves et opsonia,* (114—124.) *fungos* (146—148.) *et poma* (149—155.) *adponi, atque a vilioribus servis ministrari jubent.* (52—66.) *Præterea pauperibus non licet inter cœnandum libere loqui, neque pocula iis a superbo hospite propinantur.* 125—131. *Is enim non meritorum ac virtutum, sed opum rationem habet, et eosdem clientes summa complecteretur comitate summoque honore, si forte fortuna repente locupletarentur, nullamque liberorum stirpem haberent.* 132—145. *Divites vero non tam male atque ignominiose adcipiunt pauperes, ut parcant sumtui, sed ut eos ludificentur.* 156—160. *Quicumque igitur, si vel libertinus fuerit, nedum ingenuus, inani honoris specie ac spe bene cœnandi duetus talem contumeliam bis patitur, dignus est, qui longe majore adficiatur.* 161—178.

SI te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes, aliena vivere quadra;

Satira pulcerrima, qua non modo divitum superba atque iniqua ingenuorum clientium tractandorum ratio notatur, sed etiam (v. 1—11. et 161—173.) horum stultitia, et humilis animus, qui tantam ignominiam patienter ferat. Comparentur cum ea Plin. Epist. II. 6. Petron. Sat. c. 31. ibique Intpp.

Vs. 1—5. Sententia horum verborum, quibus ipsum Satiræ argumentum continetur, est hæc: Parasiti a divitibus tam ignominiose tractantur, ut fieri non possit, quin homines ingenuos parasiticæ pudeat vitæ: tantum abest, ut quis injurias illas patienter ferat, vel adeo hanc vitam putet *summum bonum* esse. Nihilo tamen secius non deerant tunc temporis ejusmodi homines. Hinc poeta summa vi et indignatione ipsum adloquitur parasitum: Si alienum panem comedere et *propositum*, h. e. vitæ tuæ rationem et institutum persequi, *nondum*, quum jam diu ita vixeris, *te pudet* ac tædet, et si æquo potes animo pati indigna illa, quæ parasito ferenda sunt, vel adeo hanc vitam putare beatam; *metuam* præs. conj.) *tibi credere testi*, quamvis jures: nam ita verendum est, ne perjuria vel quamcumque inhonestatem nulli habeas religioni. 2. *Vivere aliena quadra*, mensa escaria, quæ initio *quadrata* erat, et postea rotunda, (v. sup. ad I. 137.) vel alienis inpensis et pane, præcipua victus parte, propr. fragmentis panicis placentisque triticeis in orbem deductis, et post epulas in *quatuor* partes dissectis, (v. Scalig. ad Virg. Moret. v. 49.) quibus epulæ etiam inponebantur, ut hodie patinis lancibusve; unde et *quadræ* di-

Digitized by Google

Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset:
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani subficit alvo:
Nulla crepido vacat? nusquam pons et tegetis pars
Dimidia brevior? Tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames? quum pol sit honestius illic
Et tremere et sordes farris mordere canini?

cebantur patinæ et mensæ, v. c. Virg. Æn. VII. 115. coll. III. 257. 3. *Sarmentus, ὁ τῶ Σάρμεντος τῶν Καίσαρος* (*Cæsaris* Augusti) *παιγνίων παιδάριον, ἃ ἡλικίας* (*delicias*) *Ῥωμαῖοι καλοῦσιν*, Plut. vit. Anton. p. 943. D. Cf. Horat. Sat. I. 5. 52. seqq. et vetus Schol. ad h. l. cujus verba sunt: "*Sarmentus* natione Thuscus, e domo M. Favonii, incertum libertus, an servus, plurimis forma et urbanitate promeritis, eo fiduciæ venit, ut pro equite Rom. algeret; (*f. ut liber equitem Rom. ageret*) decuriam quoque quæstoriam compararet. Jam autem senex in maximis necessitatibus, ad quas libidine luxurieque deciderat, coactus auctionare cet." *mensas iniquas*, convivia, in quibus vel convivæ inique, injuste, indigne tractantur, vel potius, in quibus alii cibi aliaque vina domino, alia convivis præbentur, *quæ* ne *ad mensas* quidem *Cæsar s* Augusti *viles* scurræ *tulissent* patienter. Magna vis inest in verbis *Cæsaris* et *vilis*. *Galba*, ejusdem Augusti parasitus et scurra. v. Quintil. VI. 3. Martial. I. 42. X. 101. et Plut. Erotic. p. 759. 760. vel ed. Reisk. T. IX. p. 45. ubi in nonnullis codd. Κάλ-ϐας dicitur, in aliis Κάββας, ut h. l. *Gabba* in quibusdam libris et vet. Schol. qui monet, Apicium Gabbam sub Tiberio scurram nobilem fuisse. 5. *jurato* a verbo depon. *jurari*, ut passim. 6. *Ventre nihil frugalius*, si non delectari vult, sed tantum inpleri: nam natura paucis est contenta.

7—11. At finge, panem etiam et pauca hæc, quæ natura desiderat quæque *inani* ventri inplendo et fami propulsandæ subficiunt, tibi deesse: satius tamen est mendicare quam parasitari. Verba illa vs. 6. et 7. parasito quoque tribui possunt, et justam vitæ talis excusationem continere. Sed ita poetæ responsio v. 8. seq. nimis abrupta videtur, et verba *ventre nihil frugalius novi* parasito parum apta. 8. *Crepido* et *pons* loca, ubi mendici stipem a prætereuntibus petunt. De *ponte* v. ad IV. 116. et XIV. 134. *Crepido* locus eminentior in ripa, in portubus interioribus, ad quem naves adpellunt, in muro, vel vico, vel ponte. *Teges* gausape s. matta ex junco s. cannabo, scirpo cet. *tegumentum* ac cubile mendicorum. Cf. VI. 117. VII. 221. IX. 140. al. *tegetis pars dimidia* parte *brevior*, quæ adeo non totum tegit corpus. 9—11. *Tantine* pretii est tibi, vel a te æstimatur *injuria cœnæ*, h. e. cœna injuriosa, convivium, in quo tot talesque injuriæ tibi ferendæ sunt? tanti facis cœnam divitum nobiliumque, ut propter eam illas toleres injurias? *tam jejuna fames*, (ut ap. Ovid. Met. VIII. 791.) tantane et tam dira est fames tua, ut tantas ob eam et tot injurias patienter feras? *quum pol*, profecto, (ut edepol, ecastor, hercle, mecastor, mehercle) *sit honestius, illic*, in crepidine vel ponte, *et tremere*, frigore horrere, (ut pauper solet, male vestitus, et ficte etiam tremens, ubi stipem mendicat, unde et *tremens Judæa* dicitur inf. VI. 543.) *et sordes farris mordere canini*, panem sordidum edere, qualis canibus datur? (Cf. Martial. X. 5. 5.) In plerisque libris v. 10. legitur *quum possis*, in nonnullis *quum possit*, in uno alteroque *quum possis, quin possis, quum posses et*: quæ omnia vel inepta sunt, vel a legibus metri aliena. Hinc Grævius emendavit: *quin poscis?* h. e. cur non mendicas? *honestius—canini*. Sed *τὸ poscere* simpl. poni pro *mendicare* vix crediderim. Plerique Intpp. h. l. tacent, et difficultatem ejus vel non sensisse videntur, vel sapienter dissimilasse. Ego reposui *quum pol sit*: quam levissimam mutationem viri docti probarunt.

Digitized by Google

Primo fige loco, quod tu discumbere jussus
Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ cibus. inputat hunc rex,
Et, quamvis rarum, tamen inputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto;
Una simus, ait. Votorum summa! Quid ultra
Quæris? Habet Trebius, propter quod rumpere somnum
Debeat et ligulas dimittere, sollicitus, ne
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se

12. *Primo loco*, primum, *fige*, ut *fige intra te* inf. IX. 94. h. e. fige, infige animo, (ut ap. Virg. Æn. III. 250.) hoc fixum in mente tua tene, expende sollerter. 12—15. Invitatio ad cœnam divitum est *merces so ida*, plenum integrumque præmium omnium, quæ ipsis præstitisti, officiorum: eam tibi divites quasi in solutum *inputant*, pro beneficio venditant, vel tanti habent, ut ea tibi abunde officia tua compensasse gratiamque retulisse sibi videantur. 14. *amicitiæ magnæ*, quæ tibi cum *magno* h. e. nobili ac potente viro est. Cf. I. 33. IV. 20. 74. *Inputare* proprie dicuntur, qui, quod alicui datum vel ab eo adceptum est, in rationes suas inferunt, ἐλλογοῦσι; deinde qui beneficia quasi adnotant et loco remunerationis officiorum putant. Sic et nos dicimus *zurechnen, hoch anrechnen. Rex;* v. ad I. 136. 16. *adhibere* scil. convivio s. ad convivium. Cf. Jani ad Hor. Od. IV. 5. 32. *post duos menses* cet. Qualis merces veterum officiorum salutationumque quotidianarum? Et tamen ea multis quoque satis magna videtur nostro ævo, cui et reliqua conveniunt, quæ poeta dixit.

17. Salse monet poeta, clientes non aliam ob causam a divitibus nobilibusque ad cœnam vocari, quam ut justum convivarum expleant numerum, (Germ. *Lückenbüsser* diceres) neque vacuus sit locus in lecto, destinatus forte alii, qui venire non potuit. Veteres autem Romanos in *tribus* plerumque lectis, circa mensam stratis, et ternos in quovis lecto, discubuisse, (unde *triclinii* nomen, et unde sordidum plebeiumque habebatur, unum lectum a pluribus occupari) vel tironibus nota res est. Cf. sup. ad I. 137. seq. *Culcita*, pulvinar, cervical, προσκεφάλαιον, quod singulo convivæ substernebatur, adeoque locus in lecto, *tertio* convivæ destinatus. *Tertia* vero *culcita* simul h. l. per contemtum dici videtur infimus in imo lecto locus, pauperi scurræ aut balatroni destinatus, ut Porcio ap. Horat. Sat. II. 8. 23. ubi v. Wielandi not. 3. et 5. Cf. ad Tac. Ann. III. 14. 2.

18. *Una esse* et *apud aliquem esse* h. e. cœnare, formulæ solennes de conviviis. *votorum* tuorum hæc *summa* est: *quid* enim *ultra quæris*, optas? Ita ad summam, quam in votis habebas, felicitatem pervenisse tibi videris, et digito quasi cœlum adtingere. Ridet poeta stultitiam parasitorum, qui tanti ducunt, a divitibus nobilibusque nonnumquam ad cœnam vocari. Sic et ea, quæ sequuntur v. 19—23, εἰρωνικῶς intelligenda: Hoc sane satis amplum est præmium tot officiorum! hæc satis justa causa, quare summo mane et hiberno quoque tempore patronum salutes et deducas! Cf. inf. v. 76. seq. et Martial. III. 36. *Trebius* fictum clientis et parasiti, ut v. 39. 43. 99. 128. 134. 156. IX. 35. *Virro* patroni vel divitis hospitis nomen. 20. *ligulas*, corrigias calceorum, *dimittere*, calceamenta non ligare, præ nimia festinatione.

21. *orbem peregerit*, omnes patronos ex ordine salutaverit: (ut Gall. dicitur *faire la tour*) nisi malis, circa patronum orbem conlegerit, in orbem constiterit; ut vereatur Trebius, ne excludatur, quia tardius venerit.

22, 23. *Sideribus dubiis*, quorum fulgor jam die inlucescente hebetatur; luce adhuc dubia, nondum satis certa

Digitized by Google

Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? Vinum, quod sucida nolit
Lana pati: de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt; sed mox et pocula torques
Saucius, et rubra deterges vulnera mappa,
Inter vos quoties libertorumque cohortem

ac clara, primo diluculo; ut *dies, lux, ignes dubii.* Nam hoc est *illud tempus, quo* solæ *se circumagunt* s. flectunt adhuc, vel superstites sunt et conspiciuntur Ursæ et *Bootes*, postquam reliquæ stellæ jam occiderunt. Ursas etiam, quæ in polo septemtrionali, supra finitorem nostrum elevato, semper sub adspectum nostrum veniunt, solas numquam occidere vel Oceani æquore tingui fingunt Græci et hinc Romani poetæ. Cf. Stat. Theb. III. 685. seq. Anacr. III. 1. seq. al. Poeta itaque dicit, clientes, ne quis prior veniat, jam ante diei ortum patronos salutare: quo et summum in officiis præstandis studium, et molestia eorum declaratur. 23. Quatuordecim versus polum arcticum stellæ dicebantur primum *triones*, vel proprie *teriones* h. e. boves, (a *terendo*) et ἅμαξαι, *sarraca* s. plaustra, quoniam eas olim sub plaustri boumque, jugo junctorum, specie animo sibi informabant homines, postea vero Ἑλλὴ et Κυνοσουρὰ Ursa major et minor, Ἄρκτος μεγάλη et μικρὰ: quæ nomina forte inventa ab Arcadibus, quia ἄρκτος et ursam et septemtrionem significat; unde efficta videtur fabula Arcadis, filii Callistûs, in ursam transmutati et cum matre translati in cœlum; ad quam simul forte hominum ingenia duxit similitudo nominum Arcas et Ἄρκτος. Hinc et sidus, quod Ursas pone sequi et quasi regere vel servare videtur, *Bootes* primum, (Βοώτης, bubulcus) et deinde Ἀρκτοφύλαξ adpellabatur. v. Hermanni Mytholog. T. III. p. 5—30. et 108—132. *Bootes* h. l. *piger* dicitur, ut Ovid. Met. II. 177. *tardus*, quia tarde movetur. Præterea frigus *pigrum* vocatur poetis ab effectu, et bubulci *tardi*, v. c. Virg. Ecl. X. 19. a lento boum incessu. *Frigida*, ob frigus diluculi, vel quoniam septemtrionale est sidus. *sarraca*, al. *serraca*: sed illud h. l. et alibi in plerisque et optimis legitur libris; etsi origo vocis incerta est.

24—37. Clientibus et parasitis non idem, quod patronis hospitibusque ditioribus, vinum ac cibus propinatur. Quæ itaque dementia illorum est, si tanto sibi honori ducant, ab his ad cœnam vocari, ubi tam indigna patiuntur? *Vinum* fœculentum, quod *sucida nolit lana pati*, inbibere. Varro R. R. II. 11. 6. *Tonsuræ*, inquit, *tempus inter æquinoctium vernum et solstitium, quum sudare inceperunt oves; a quo sudore recens lana tonsa sucida adpellata est. Tonsas recentes eodem die perungunt vino et oleo: non nemo admixta cera alba et adipe suillo.* Alii *sucidam* putant adpellari lanam, quæ recens ex ove *succisa*, vel *suci* plena et pinguis, necdum lota sit: quæ posterior sententia non abhorret a Varroniana, si *sudor* ille est *sucus*, h. e. squalor, quo sordida est lana modo tonsa, et qui sudore potissimum gignitur. Cf. Plin. XXIX. 2. et ibi Harduin. *sucidus* autem rectius scribitur, quam *succidus*, ut *sucus, sucosus, suculentus*, a *sugendo*. Sic et *sucina*, non *succina*, VI. 573. ita dicta, quod veteres *sucinum* arboris *sucum* esse credidere.

25. *Videbis* te factum vino novitio vel conrupto *Corybanta*, temulentum ac mente turbatum, similem Corybantibus, qui armatam saltationem cum clamore, tumultu et cymbalorum tympanorumque strepitu instituere, capita quassare, et furorem non ipsi tantum concipere, sed aliis quoque inmittere solebant. *Jurgia proludunt*, sunt quasi prolusio pugnæ. Cf. III. 288. et XV. 51. 52. *Prolusio* autem proprie gladiatorum est, qui ante certamen arma ventilabant.

26. seqq. Cf. Prop. III. 8. et Hor. Od. I. 27. 1. seq. *Saucius*, et vino, et poculo. *rubra* cruore pugnantium. 28. *Inter vos* clientes et parasitos, a *libertinis* ac servis patroni, eo nonnumquam jubente ejusque oblectandi causa, ludificatos provocatosque ad rixam. Alii clientes cum famulis ad viles epulas admissos intelligunt. 29. *lagena Saguntina* epith. orn. dicuntur pocula

Digitized by Google

Pugna Saguntina fervet commissa lagena.
Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamque tenet bellis socialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus aut de
Setinis, cujus patriam titulumque senectus
Delevit multa veteris fulgine testæ:
Quale coronati Thrasea Helvidiusque bibebant

fictilia et parasitis adposita, non domino. cf. v. 38. seq. *Saguntus*, urbs Hispaniæ, cujus gleba et argilla, adeoque vasa terrena, a quibus ipsa nomen adcepisse credebatur, præ ceteris laudantur. v. Plin. XXXV. 12. s. 46. ibique Harduin.

30. *Ipse*, patronus, vel dives ille ac nobilis hospes, *rex* v. 14. Nam *ipse* poetis dicitur, de quo potissimum sermo est. Cf. sup. ad I. 62. *diffusum* vinum, quod e torculari, vel lacu, vel doliis in amphoras et cados diffundi, et in iis condi solebat, corticibus cadorum pice, vel gypso et cera inlitis, ut veterasceret et multos demum post annos promeretur. *Consule;* nam cadis inscribebantur nomina Consulum, quibus vinum condebatur, qui eorum *titulus* est et *nota*, qua patria ætasque vini designari solebat. *consule capillato*, intonso, adeoque jam ante a. U. C. 454. *diffusum*. (v. ad VI. 105.) 31. *tenet*, tamquam sibi proprium retinet, solus bibit. *uvam calcatam*, vinum conditum, *bellis socialibus*, tempore belli socialis s. Marsici et Italici, quod ab a. U. C. DCLX. usque ad DCLXII. in Italia gestum est. Sic *cadum Marsi memorem duelli* dixit Horat. Od. III. 14. 18. His tamen verbis simpl. vinum et nobilissimum et ob vetustatem rarissimum designatur, neque in iis argutandum videtur, quasi veteres vina, in primis dulcia, non tam diu conservare potuerint, et ne grata quidem illis fuerit nimia eorum vetustas. Cf. Athen. I. 24. Plin. XIV. 4. et Intpp. ad Horat. Od. I. 9. 7. III. 8. 12. 14. 18. 21. 1. seq. IV. 11. 1. Memorantur etiam vina vetustiora, v. c. Opimiana, sic dicta ab Opimio, quo consule (a. U. DCXXXIII.) propter cœli temperiem copiosus fuit generosorum vinorum proventus, quæ vel in ducentesimum annum servata sunt. v. Plin. XIV. 4. et 14. Vellei. II. 7. al. Neque tamen propterea vinum Opimianum h. l. significari crediderim. 32. Ne paululum quidem vini generosi iis daret, quibus vinum est medicina, et quidem amicis. *Cardiaci*, καρδιακοί, qui καρδίας, h. e. stomachi doloribus laborant, quibus angustiæ gignuntur pectoris et inmodicus sudor. v. Cels. III. 19. Cardiacorum vero morbo unicam spem in vino esse, monent Plin. XXIII. 1. s. 25. Cels. l. l. et Senec. Ep. 15. *Cyathus* pars duodecima sextarii.

33. *aliquid* vini. *Albanum* vinum, in agro et monte Albano proveniens, lene ac dulce, cui Dionys. Hal. I. 12. solum Falernum, sed Plin. XIV. 6. etiam Setinum præfert. Cf. Plin. XIV. 2. et Mitscherl. ad Horat. Od. IV. 11. 2. *Setinum* vinum, sic dictum a *Setia* (nunc *Sezze*) colonia Rom. haud procul a paludibus Pomtinis sita, præstantissimum. Cf. inf. X. 27. Plin. l. l. et XXII. 1. al. 34. Vinum designatur tam vetus, ut, nota *tituloque* vetustate deleto, ætas ejus et annus, quo sit conditum, non amplius cognosci queat. (Cf. ad v. 30.) 35. *testæ*, cadi, amphoræ. *fuligine*, mucore et situ, vetustate inducto. 36. 37. Dulcissimi versus, qui summum libertatis desiderium odiumque tyrannidis spirant, quo ipsum poetam inbutum fuisse haud obscure intelligitur. Ita passim occulta erectioris animi indicia deprehenduntur, quæ, quo magis inprovisa sunt, eo fortius feriunt lectores; v. c. I. 17. IV. 150. seq. VIII. 260. XIV. 41. seq. 254. seq. *Quale* vinum, scil. præstantissimum, adcommodatum lætitiæ, qua memoriam Brutorum et Cassii, συμποτικόν, celebrabant. *Thrasea* Pætus et gener ejus, *Helvidius* Priscus, veneranda illis temporibus virtutis, gravitatis, constantiæ liberiorisque animi exempla, notissima ex Tacito, Sueton. et aliis. *Brutorum*, D. et M. Brutorum, qui cum C. *Cassio*

Digitized by Google

Brutorum et Cassi natalibus. Ipse capaces
Heliadum crustas et inæquales beryllo
Virro tenet phialas: tibi non committitur aurum;
Vel, si quando datur, custos adfixus ibidem,
Qui numeret gemmas unguesque observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis.
Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Iarbæ.

conjurarunt in Cæsarem, eumque interfecerunt, ut patriæ libertatem restituerent, cujus postremi fuere vindices. Horum *natalibus bibelunt*, more annuorum parentalium, de quo v. Meurs. de Fun. c. 36. *coronati*, more veterum, qui in epulis hilarioribus lautioribusque capillos non ungere tantum, sed et coronare collaque sertis cingere solebant.

37. *capaces*, grandes: quod tam ad bibendi cupiditatem, quam ad luxum et magnificentiam spectat. 38. *Crustæ Heliadum*, phialæ ex electro; *vasa potoria crustata* ap. Fest. *Crustæ* proprie dicuntur ea, quibus res aliqua inducitur, deinde ornamenta vasorum argenteorum, signa quasi et similacra, extrinsecus adligata, γλύφματα; de quibus v. sup. ad I. 76. *Heliadas*, Phaethontis sorores, nimio fletu in populos, seu alnos, seu larices, electrum stillantes, earumque lacrumas ad ripas Eridani solis vi in electrum transformatas fingunt poetæ, v. c. Ovid. Met. II. 340. seq. et al. Patria et origo *electri s. sucini*, de quo mira commenti sunt veteres, ne hodie quidem satis nota est; etsi naturam ejus ab initio liquidam esse probabile fit ex eo, quod animalcula plerumque inclusa tenet. Cf. ad VI. 573. Munker. ad Hygin. fab. 152. et 154. Heyne ad Virg. Æn. X. 190. Intpp. Tac. Germ. 45. et Plin. XXXVII. 2. et 3. Wigandus, Hartman. et alii in historia sucini. Alio autem sensu *electrum* dicitur pro poculis et vasis ex electro conflatis inf. XIV. 307. ubi *electrum* propr. non sucinum est, (*Bernstein*, *Agtstein*) sed exquisitius metalli genus, aurum, cui quinta argenti portio admixta est. De quo v. Heyne ad Virg. Æn. VIII. 402. Plin. IX. 40. XXXIII. 4. f. 23. *Phialæ* cur *inæquales beryllo* dicantur, intelligitur forte ex Plin. XXXVII. 5. *Polituntur* beryllis *figura serrangula, quoniam hebescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur; aliter enim politi non habent fulgorem eumdem:* nisi potius sunt pocula, in quibus inserti beryllí *inæquali* numero, vel spatio, vel magnitudine; aut aurea insertis lapillis aspera. Salmasius Exerc. Plin. XXXVII. 5. "Quia viridis, inquit, color optime cum auro convenit, gemmas viridantes in ornandis poculis ut plurimum adhibebant veteres, inter quas smaragdus tenet primatum. Beryllus quoque, quia viridis, ad hunc usum translatus. Hoc ergo loco poeta dicit phialas beryllo textas, et per hoc *inæquales*, asperitate et extuberantia gemmarum."

39. *Virro*, v. sup. ad v. 19. *non aurum*, aureum poculum et vas, (ut inf. X. 27.) sed fictile, in quo *custode* non opus est, de quo v. Martial. XII. 71. (al. 74.) 5. seq. XIV. 102. al. 106. *custos*, servus, qui te manusque tuas observet, *adfixus* tibi et lateri tuo, qui semper tibi præsens sit. *gemmas*, aureis poculis insertas. Cf. Martial. XIV. 103. al. 107. et inf. X. 27. Pocula etiam ditiorum ipsa sæpe gemmea erant. *qui numeret*, veritus, ne clanculum aliquas subripias et subpiles. *unguesque observet acutos*, ne furtim gemmas vel aurum abradas. Pro *acutos* alii legunt *aduncos*, et *amicos*, de quo v. N. Heins. ad Ovid. A. A. I. 585. et Trist. I. 9. 65.

42. Neque hoc ægre ferendum est tibi: nam gemma sæpe magni pretii phialæ inserta est. *illic*, in poculo.

43. seqq. Romani, ut magnificentius biberent, gemmas s. annulos, quibus digiti erant onusti, detractos iis inserebant in fissuras et cavitates marginis poculorum; quæ uniones propr. ἐμβλήματα dicebantur. (Cf. Martial. IV. 107. al. 109.)

Digitized by Google

Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, et rupto poscentem sulfura vitro.
Si stomachus domini fervet vinoque ciboque;
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modo vina querebar:
Vos aliam potatis aquam. Tibi pocula cursor
Gætulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nobis obcurrere noctem,
Clivosæ veheris dum per monimenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum, pretio majore paratus,

44. 45. Gemmæ, armorum olim, nunc poculorum ornamenta. Poeta respexit verba Virg. Æn. IV. 261. 262. *illi* Æneæ *stellatus iaspide fulva ensis erat. juvenis*, Æneas, *prælatus zelotypo Iarbæ* (al. *Hiarbæ* et *Hyarbæ*) a Didone, quod notum e Virg. Æn. IV. 36. et 196—218.

46. seq. Tibi dantur *calices* vitrei et deformes, quales erant Vatinii s. Vatiniani, sic dicti a Vatinio *Beneventano*, homine fœdissimo, *sutore* et vitreario artifice, qui gratia Neronis et optimi cujusque criminatione valebat. Cf. Martial. X. 3. XIV. 96. Tac. Hist. I. 37. et Ann. XV. 34. ubi v. Lips. *Siccabis calicem* (cf. inf. ad XIII. 44.) *quatuor nasorum*, rostrorum, quæ nobis *Dillen*, *Schneppen*, *Schnauzen*, *Schnäbel*, dicuntur. Calices, qui nasos s. rostra habent, *Vatinianos* putant dictos, quod grandis Vatinio nasus fuerit. Is quidem ei tribuitur a Martiale l. l. sed forte quoniam acer et sagax fuit inquisitor criminatorque: quam argutiam recte, opinor, cepit Lips. l. l. 48. Vitra fracta solebant *sulphure* et maltha conglutinari, vel sulphuratis ramentisve sulphureis permutari.

50. *decocta* aqua. Nam aqua, quia post decoctionem frigidior est, decoqui vitroque demissa in nives refrigerari solebat, ut frigoris voluptas sine vitiis nivis perciperetur. v. Plin. XXXI. 3. et ibi Harduin.

51. *vobis*, clientibus, parasitis. *poni*, adponi in mensa. 52. seqq. Alii quoque iique villores servi clientibus ac parasitis ministrant, quam dominis. *cursor*, servus a pedibus, ante rhedas currens, vel tabellarius, *Laquais*. Olim vero delicatis viris mulieribusque pueri *Gætuli* ac *Mauri*, h. e. Afri, (*fuscus Hydaspes* Hor. Sat. II. 8. 14.) παῖδες Αἰθίοπες, θεράποντες Ἰνδοὶ et θεράπαιναι Ἰνδαὶ, ministerium præstabant, et μικροφιλοτίμου indicium est ap. Theophr. Char. XXI. ἐπιμελήθηναι, ὅπως αὐτῷ ὁ ἀκόλουθος Αἰθίωψ ἔσται. Cf. ibi Casaub. Videtur itaque poeta ex nigro tantum colore ridendi occasionem captasse, et deformem puerum obposuisse formosissimo. Servi quoque, ex barbaris regionibus a venalitiariis vel mangonibus Romam ducti, vilissimi erant omnium et minimo vendebantur pretio. Cf. ad I. 111. *manus ossea Mauri*, Maurus exilis, macilentus, et *niger*, cujus species verbis seq. festive adumbratur. Sic et *graciles Indi* dicuntur inf. VI. 466. nam nimius æstus maciem gignit, ut humor frigusque pinguedinem. 54. *cui* ob nigredinem maciemque *nolis obcurrere*, ne terrorem tibi incutiat, tamquam μορμὼ s. μορμολύκη, osseum spectrum, phantasma et umbra mortui, quæ et ossea et nigra esse fingitur. Cf. inf. ad VI. 572. et 601. Sic ex obcursu Æthiopis et Mauri M. Brutus cladem, et Hadrianus mortem sibi inminentem augurebatur, si fides habenda Plut. et Spart. 55. v. ad I. 171. *monimenta*, sepulcra.

56. *Flos*, decus, *Asiæ*, formosissimus puerorum servorumque Asiaticorum; ut, ap. Cic. Phil. II. 5. III. 5. Sic et *flos juvenum* et *juventutis* ap. Liv. ἄνθος τῶν Ἀθηναίων ap. Thucyd. IV. 133. et ἡρώων ἄωτοι ap. Pind. Nem. VIII. 15. Ad lautioris convivii adparatum pertinebant etiam servi formosi et bene vestiti, (cf. IX. 46. seq. XIII. 44. et Cic. de fin. II. 23.) necnon ele-

Digitized by Google

Quam fuit et Tulli census pugnacis et Anci,
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
Frivola. Quod quum ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, quum sities. Nescit tot millibus emtus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodque aliquid poscas, et quod se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ jam mucida frustra farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.

ganter comti unguentisque delibuti. Contra de cœna modica v. inf. XI. 145. seq. Maximi autem æstimabantur servi, ex Phrygia, Lycia aliisque Asiæ minoris regionibus petiti. Cf. inf. XI. 147. *ante ipsum* patronum scil. stat, paratus ad ministerium. Sic παρεῖναι, παραστῆναί τινι seu ἐνώπιόν τινος, οἱ ἑστῶτες et παρεστῶτες, de famulis s. ministris.

56. 57. Quam immenso sæpe pretio Romani servos, Græcos potissimum et formosos, emerint, docent Plin. VII. 12. Suet. Cæs. 47. Liv. XXXIX. 44. et al. Poeta itaque taxat insanum luxum sæculi sui, quo pretia servorum superent facultates *Tulli* Hostilii et *Anci* Marcii, regum Rom. qui tamen olim ditissimi civium fuerint. Ancus recte quidem *pauper* dicitur Claud. bell. Gild. v. 111. respectu divitiarum et magnificentiæ serioris ævi, sed idem quoque et Tullus *dives*, priscorum scil. temporum ratione habita, Horat. Od. IV. 7. 15. *Tulli pugnacis*, quod notum ex Liv. I. 22. seq. Cf. Virg. Æn. VI. 813. seq. 58. *ne te teneam*, te multis verborum ambagibus morer, ut paucis dicam. *omnia* priscorum regum bona *frivola*, exilia, nullius pretii, nihili æstimanda, si comparentur cum summa pecuniæ, qua Asiaticus ille puer emtus est; nisi *frivola* est substant. ut III. 198.

59. Satirice poeta jungit contraria, *Gætulum*, fuscum ac deformem, (ut v. 83.) *Ganymedem*, pocillatorem: nam Ganymedes proprie formosissimus puer fuit et hinc raptus a Jove ejusque pincerna factus. 60. *Respice* pone adstantem, h. e. eum sine tibi ministrare, et jube *miscere*, h. e. infundere vinum: nam veteres vinum admixta aqua, nec nisi nepotes merum bibebant. De hac vini cum aqua miscendi ratione v. Jani et Mitscherl. ad Horat. Od. III. 19. 12. et Potteri Archæol. Gr. I. IV. c. 18. extr. *sed forma, sed ætas digna supercilio*, fastu, (v. sup. ad II. 15.) pulcritudo et juventus faciunt, ut et superbiat, et superbire possit; excusant quodammodo fastum ejus.

63. De usu *calidæ* aquæ, ad potum, (nam vino miscebatur, de quo v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 238.) ad delicias, et ad vomitum movendum, si stomachus cibis esset obrutus, copiose multi disseruere, inpr. Lips. Elect. I. 4. et ad Tac. Ann. XIII. 16. De usu *gelidæ* aquæ v. sup. ad v. 50. 64. *clienti veteri*, quod vetera quævis evilescunt, seu, quod senes ut plurimum, præsertim horriduli, ludibrio sunt juvenibus; nisi malis *clienti* quamvis jam *veteri* adeoque honore digniori. Cf. I. 132. 66. Servi enim mores dominorum imitari solent.

67. seqq. Cf. Plin. XIX. 4. *Ecce*, de re mira ac nova, ut *adspice* v. 80. *murmure humili* pro indignatione. *alius*, diribitor. *panem vix fractum*, quem vix fregit et frangere, nedum secare, potuit ob duritiem. 68. *solidæ*, duræ, ut contra v. 70. *tener* et *mollis*. 69. *agitent*, vexent, plurimum ei facessant negotii. *genuinum* dentem, qui tamen ad duras res mordendas aptior est reliquis, adeoque h. l. cum delectu ponitur. *Genuini* dentes sunt posteriores s.

Digitized by Google

Sed tener et niveus mollique siligine factus
Servatur domino. dextram cohibere memento.
Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Inprobulum, superest illic, qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conviva canistris
Inpleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod, sæpe relicta
Conjuge, per montem adversum gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sæva quum grandine vernus
Jupiter, et multo stillaret pænula nimbo!
Adspice, quam longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino, squilla, et quibus undique septa

novissimi in extrema gena s. gingiva, κραντῆρες, σωφρονιστῆρες. Cf. Plin. XI. 37. s. 63.

70. *Siligo* candidissimum tritici genus, et sine pondere, (unde h. l. *molli*) ex quo lautissimus conficiebatur panis, *siligineus*, quem *plebeio* obponit Seneca Ep. 119. *memento*, μέμνησο, *cohibere*, pro cohibe (sed majore cum vi) *dextram*, manum, a tali pane, cave eum tangas aut sumas. Cf. VI. 572. et IX. 93.

72. *artoptæ* alii, alii *artocopi* legunt, et has voces varie interpretantur; nonnulli pistorem, (qui Gr. ἀρτοκόπος et ἀρτόπτης dicitur ab ἄρτος et κόπτω scindo s. tundo, et ὀπτάω, torreo, coquo) alii dispensatorem vel observatorem et custodem panis, ut ἀρτόπτης dictus sit ab ὄπτομαι, ut λινόπτης et οἰνόπτης; alii servum, qui panem secuerit; (ἀρτοκόπος, κόπτων τὸν ἄρτον) alii panem siligineum, multo labore (κόπῳ) confectum; Ferrar. Elect. II. 10. panem assatum s. escharitidem, non male, judice etiam Henninio, cujus nota est: "Panis nonnihil assatus intelligatur, quem Belgæ *geraspt wittebrood* adpellant, i. e. panes triticeos rasos in crustis exterioribus, qui beatioribus in deliciis sunt; ut poeta parasitum, mirifice indignitatem rei exaggerans, moneat, *reverentiam* deberi, i. e. abstinendum esse, tamquam re sacra, pane regis, tenero, niveo et molli siligine facto, et potius comedenda *mucida solidæ farinæ frusta*, i. e. panem atrum et secundarium ex *canistris consuetis*." Cf. Intpp. Plin. XIX. 11. et Plaut. Aulul. II. 9. 4. *Salva sit*, non violetur. *finge*, fac, pone, *te inprobulum*, satis audacem esse, ut panem siligineum sumas, vel rapias.

74. 75. Verba sunt servuli dispensatoris ad clientem, hujus temeritatem increpantis. 76—79. Verba seu cogitata clientis, indignantis et conquerentis, se pro tot officiis patrono præstitis tam indigne tractari. *Scilicet*, v. ad II. 122. *hoc* præmium tot incommodorum laborumque, hæc inhonesta tractatio. *relicta conjuge* in lecto, ut mane salutarem patronum procul habitantem. *montem et Esquilias*, h. e. montem s. collem Esquilinum. *gelidas*, vento obnoxias, vel gelida s. frigida tempestate. 79. *Jupiter*, aër, *vernus:* nam toto veris tempore aër mutabilis ac sæpe pluvius est. Tempestates quoque in Italia frequentius ingruunt sub auctumni initium et veris exitum. v. ad IV. 87. Heyne et Voss. ad Virg. Ge. I. 311. seq. et Bentl. ad Hor. Od. IV. 4. 7. *Juppiter* vulgo perperam scribitur: nam vox *Jupiter* contracta ex *Jovis pater*, primaque ejus syll. ubivis producitur.

80. *Adspice*, v. ad v. 67. *distendat lancem* docte pro, distendatur, porrigatur in lance, (cf. Heins. ad Ovid. Met. IV. 457.) vel repleat, expleat lancem. v. Heyne ad Virg. Ge. IV. 164. et ad Tibull. II. 5. 84. Designatur magnitudo et squillæ et lancis, cui *exigua patella* v. 85 obponitur. *domino*, v. ad I. 136. *Squilla*, concharum vel cancrorum genus, nec tamen parvus, ni fallor, ille piscis, qui Græcis πιννοτήρης vel πιννοθήρης, πιννοφύλαξ, καρκίνιον et καρίδιον dicitur, (de quo v. Cic. Nat. D. II. 48. et Harduin. ad Plin. IX. 31.

Digitized by Google

Asparagis, qua despiciat convivia cauda,
Quum venit excelsi manibus sublata ministri.
Sed tibi dimidio constrictus cammarus ovo
Ponitur, exigua feralis cœna patella.
Ipse Venafrano piscem perfundit: at hic, qui
Pallidus adfertur misero tibi caulis, olebit
Laternam. Illud enim vestris datur alveolis, quod
Canna Micipsarum prora subvexit acuta;
Propter quod Romæ cum Bocchare nemo lavatur,

s. 51. et 42. s. 66.) sed major ejus species: nam pisciculus ille ab h. l. alienus esse videtur. Apicius, si Suidæ fides habenda, in Libyam et Galatiam navigavit, quum ibi longe majores squillas, quam alibi, capi audivisset, easque comedens multa sestertiorum millia consumsit.

82. *Asparagi* altiles in summis olim habiti deliciis. v. Plin. XIX. 8. *convivia*, convivas, clientes. v. ad II. 120. *cauda*, quæ in squilla, ut in locusta, optimi olim habebatur saporis; Brit. *despiciat*, deorsum adspiciat quasi contemtim, (ut sup. I. 159.) alte ac superbe gestata *manibus excelsi ministri*: nam divites Romani, omnia majora, sublimiora augustioraque videri cupientes, proceros etiam ferculorum ministros, ut lecticarios, (v. ad III. 240.) amabant. 84. *Cammarus*, κάμμαρος, cochlearum species, h. l. pro pisce vilis saporis, qui nobis, ut putant, *Hummer* dicitur, et Gr. ἀστακὸς, quem tamen Apicius ab eo distinguit art. coq. II. 1. et cujus sapore, non minus quam squillæ captum Apicium tradit Suidas. *Ponitur*, adponitur, *tibi cammarus constrictus*, circumdatus in patina, *ovo dimidio*, sectis ovis. Sic Martialis dixit V. 79. 5. *divisis cybium latebit ovis*, et X. 48. 11. *secta coronabunt rutatas ova lacertas*. (Cf. Casaub. ad Athen. II. 16.) 85. *feralis cœna*: nam Diis inferis mænæ aliique pisciculi et vilia quæque consecrari solebant. v. Heins. ad Ovid. Fast. II. 578. 634. 651. *exigua* epith. augens diminutionem, ut XI. 144.

86. seq. Cf. Horat. Sat. II. 2. 59. seq. 3. 125. 4. 50. *Ipse* patronus. *Venafrano* oleo, quod optimum erat, ex agro Venafri, opp. Campaniæ. v. Plin. XV. 2.

87. *Ne pallescentes moveant fastidia caules, Nitrata viridis Irassica fict aqua* Martial. XIII. 17. al. 14. *olebit laternam*, oleum, quale lucernis infundi solet. Cf. Horat. Sat. I. 6. 124. Σαπρὸν ἔλαιον, h. e. oleum vetustate conruptum ac rancidum, locis simil. dixit Theophr. Char. XI. 4. et XIX. 3. ad quæ cf. Casaub. Poeta videtur respexisse illud in Demosthenem jactatum, τὸν λύχνον ἔζω.

88. seq. Designatur oleum Numidicum vel Afrum, quod adeo fœteat, ut nemo cum *Bocchare*, h. e. Afris eo iunctis, sustineat lavare, neque his noceant serpentes, qui ejus graveolentiam ferre non possint. *Alveoli* vasa concava, lances, aut catini, Gall. *saucieres*. *illud* sc. oleum, *quod canna Micipsarum subvexit*, h. e. quod ex Numidia advectum est Romam. *Canna*, cymba, lembus. Laudant Plin. VII. 2. (ubi v. Hard.) *in India arundines tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant*, et cap. 56. *naves in Nilo ex papyro, et scirpo et arundine.*—*Micipsarum*, Numidarum: nam *Micipsa* rex Numidiæ, Masinissæ filius, qui moriens regnum reliquit Adherbali et Hiempsali filiis suis, et Jugurthæ fratris filio. *Bocchar* rex Numidiæ. v. Liv. XXIX. 30. Alius fuit dux Syphacis. v. Liv. XXIX. 31. 32. *Bocchore* legitur in 2 libris antt. Non male, ut significetur oleum Ægyptium pessimi odoris, sesaminum vel cicinum, quod in cibis fœdum et lucernis utile esse dicunt Plin. XV. 7. et alli. *Bocchoris* rex et legislator Ægyptiorum, notissimus ex Plut. Diodoro, Euseb. al. Versus 91. ante v. 90. legitur in cod. Schurzfl. quod adridere potest; sed abest ab antiquiss. MS. et edit. Pithœi, quod omnino probandum videtur: admodum certe languet, et magis sapit grammatici, quam poetæ

Digitized by Google

* Quod tutos etiam facit a serpentibus Afros.
Mullus erit domini, quem misit Corsica, vel quem
Tauromenitanæ rupes, quando omne peractum est,
Et jam defecit nostrum mare, dum gula sævit,
Retibus adsiduis penitus scrutante macello
Proxima, nec patimur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam, dum se continet Auster,
Dum sedet et siccat madidas in carcere pennas,

acumen. Quis etiam ferat h. l. τὸ *quod* toties repetitum, et triplicem olei notationem? Ceterum variæ lectiones *Afros, Afris* et *atris* probæ sunt omnes.

92—98. Patronis optimi maximique pisces adponuntur, et quidem ex provinciis et mari Siculo vel longinquo petiti, quoniam *Tyrrhenum* mare, Italiæ proximum, a gulosis Romanis jam iis exhaustum est. *Est autem et hæc natura, ut alii alibi pisces principatum obtineant* cet. Plin. IX. 18. s. 32. Cf. sup. ad IV. 140. seqq. *Mullus Domini*, v. ad I. 136. et IV. 15. *Corsica* et *Taurom. rupes* pro mari Siculo. *Tauromenium* s. *Taurominium*, hod. *Taormina*, opp. in orientali ora Siciliæ, ad Euripum (*Golfo di Taormina*, Plin. II. 97.) et in Tauro monte (unde ejus nomen, et h. l. *rupes*) conditum, quod vino ac marmore inclaruit, et, Naxo excisa, ejus incolis auctum est. v. Diodor. XIV. 60. XVI. 7. et Cluver. Sic. I. 7. *Mare est peractum*, consumtum, (propr. quod in eo fuit, pisces) vel potius ubivis quasi peragratum, lustratum, penetratum remis, retibus, navibus, ut *peragere* (pervagari) *freta remo* et *carinis* dixere Ovid. Her. XV. 65. et Petron. de mutat. reip. Rom. v. 4. *jam defecit*, deficitur, defectum est, h. e. caret piscibus. *gula*, gulositas et luxuria, *sævit*, inmensa es ac perdita. 95. *penitus scrutante proxima maria ac flumina*, præclare, omnia loca, angulos, recessus maris diligenter pervestigante, ut nihil relinquatur piscium. Sic et *omne perscrutari profundum* dixit Sen. de Consol. ad Helv. c. 10. *macello*, macellario, cetario, vel piscatore: nam in *macello* edulia ac cibaria cujuslibet generis, etiam pisces, vendebantur, unde et *macellum cetariorum* memoratur Varr. R. R. III. 17. 7. Cf. Burm. de Vectigal. pop. Rom. c. 12. p. 211. *Instruit* piscibus.

98. *Captator* hereditatis, heredipeta, qualis describitur inf. XII. 93—131. Ejusmodi homines viris matronisque divitibus et orbis pisces aliosque cibos delicatiores muneri mittere solebant, ut eos ita *captarent* vel *venarentur*, quæ sunt vocabula propria in hac re. *Aurelia* vel mulier, quæ distrahebat pisces; vel dives orbaque matrona seu vidua, (ut *Gallita* XII. 99.) quæ ab heredipetis tot pisces cibosque delicatos dono adcepit, ut partem eorum *vendere* coacta sit, ne conrumperetur: sed hæc ratio longius petita.

99. *Virroni*, ut sup. v. 39. *Muræna*, *μύραινα* s. *μύραινος*, genus piscium, quod rapto vivit, nobisque etiam nunc *Murène*, (Gall. *mourène*, s. *murène*, Linn. *Helena*) non *Lamprete*, (*marinus*) nec *Pricke* s. *Neunauge* dicitur, et cujus species est anguilla. Cf. Athen. I. p. 4. VII. p. 313. et Plin. IX. 23. Quanto in pretio quantisque in deliciis fuerit Romanis, docent Plinius IX. 54. et 55. Macrob. Sat. II. 11. et alii; qui etiam docent *murænas maximas* et optimas capi in freto *Siculo*.

100—102. *Austro* h. e. vento non flante. *temeraria lina*, retia, h. e. temerarii eorum domini, piscatores, (ut *macellum* v. 95.) quos lucrum audaces facit, in periculoso mari Siculo inter charybdes et Scyllas piscantur. De *Charybdi* et Scylla v. ad XV. 17. seq. *Auster continet se*, in carcere Æolio, vel vim suam. *sedet*, quiescit, ut ἧσθαι et καθῆσθαι, vel residet, quo sensu ventus

Digitized by Google

Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie adspersus maculis Tiberinus, et ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloaca,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburæ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem.
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri; namque et titulis, et fascibus olim
Major habebatur donandi gloria: solum
Poscimus, ut cœnes civiliter. hoc face, et esto,

etiam *cadere*, et contra *surgere* dicitur. 101. *in carcere* Æolio, ut X. 181. in quo Æolus ventos tenet inclusos. *siccat madidas* a pluvia. Juvenalis jocatur et ridet mythos poetarum de *carcere* et *alis* ventorum.

103. *Vos* clientes ac pauperes *manet*, vobis destinatur, servaturet adponitur, *anguilla colubræ cognata*, similis; quæ similitudo *anguis* etiam *anguillæ* nomen dedit. Nonnulli putant, poetam sequi vulgarem opinionem de coitu *anguillæ* cum *colubris* h. e. serpentibus s. anguibus. De *murænis* quidem id tradit Plin. IX. 23. s. 39. ubi v. Intpp. De *anguillis* idem legere haud memini: ad idem tamen piscium genus pertinent.

104. *Tiberinus* sc. lupus, piscis, *adspersus maculis*, qui minoris pretii est, (*Lupi sine macula, nam sunt et varii, maxime probantur*, Colum. VIII. 16. 8. al. IX. 17. 8.) et præterea in *cloacis* urbis inmunda esca pastus. Alioquin enim lupus Tiberinus non vilis, ut h. l. et ut omnino lupi fluviales, sed delicatior cibus erat: (v. Macrob. Sat. II. 12. Colum. VIII. 16. 4. Plin. IX. 54. et Horat. Sat. II. 2. 31. seq.) nisi forte temporibus Juvenalis non amplius in pretio fuit. *glacie*, frigore, per hyemem; nisi pro *glacici* positum est, vel legendum *varie. et ipse* lupus, vel alius piscis Tiberinus, *vernula*, vernaculus et quasi indigena *riparum*, qui circa ripas hærere solet. Hinc etiam vilior forte est, ut contra delicatior, qui intra pontes Tiberis commoratur. v. Horat. l. l. *torrente cloaca*, confluvio sordium ejus, quæ in Tiberim deferuntur. Vis epith. *torrente* intelligitur vel ex loco class. de cloacis Plin. XXXVI. 15.

106. *Crypta*, obcula (κρυπτὴ) ac subterranea caverna fornicata, h. e. cloaca. De *Subura* v. ad III. 5.

107. *Ipsi* Virroni, et qui ei similes sunt, *pauca velim* dicere. *facilem si præbeat aurem*, benigne ac libenter audiat: nisi legere malis *facilis* coll. Horat. Sat. I. 1. 22. et Prop. II. 21. 15. Sed vulgata quoque lectio non spernenda.

108—113. Verba poetæ, quibus Virronem adloquitur. *Nemo petit* a te larga munera, *quæ* cet. *amicis modicis*, ut *a vilibus* inf. v. 146. pauperibus, quos *modicos pecuniæ et originis* adpellat Tac. Ann. III. 72. VI. 39. 109. *Seneca* similiter cum *Pisone* inter exempla liberalitatis laudatur a Martiale XII. 36. 8. *Piso* forte C. Piso, auctor conjurationis in Neronem, de cujus liberalitate aliisque laudibus v. Tac. Ann. XV. 48. et Paneg. ad Pison. l. iversi ab eo *Piso* Frugi Licinianus, a Galba Imp. adoptatus et cum eo occisus, et L. Calpurnius *Piso*, Consul a. U. 810. Cf. omnino Wernsdorf Poet. Lat. Min. T. IV. p. 36. seqq. *bonus*, liberalis; vel dives, lautus, splendidus, Gr. ἀγαθός; nisi cognomen potius *Frugi*, Pisonibus familiare, respexit poeta. *Cotta* ex gente Aurelia, forte is, cujus mentionem facit Tac. Ann. XIII. 34. Cf. inf ad VII. 95. 110. Gloriosius olim putabatur, liberalitatem exercere, quam *titulis*, honoribus, *et fascibus*, summis magistratibus, consulatu et prætura, fungi.

112. *civiliter*, more civium, et ut decet civem, qui alios non contemnit, vel injuria adficit, nec sibi quid adro-

Digitized by Google

Esto, ut nunc multi, dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, et flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper: post hunc tradentur tubera, si ver
Tunc erit, et facient optata tonitrua cœnas
Majores. Tibi habe frumentum, Alledius inquit,
O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, et chironomonta volanti

gat, sed æquo omnes tractat jure, et ita se gerit, ut, eos quoque cives esse, meminisse videatur. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *civilis*. *Cœnat civiliter*, qui non sibi vel paucis optima quævis, ceteris vilia, sed sibi ac convivis omnibus eadem adponi jubet. 112. 3. Quod si feceris, per me licet multorum hominum more vivas, ita ut *dives* sis *tibi*, tui tantum causa divitias conligas iisque solus fruaris, et *pauper amicis*, ut amicis nihil des dono et de re tua familiari inpertias.

114. *Ante ipsum* Virronem s. patronum divitem. *Jecur anseris*, lacte, ficu, mulso et carica farti, Romanis in summis deliciis erat. v. Pers. VI. 71. Horat. Sat. II. 8. 88. et inpr. Plin. VIII. 51 s. 77. et X. 22. s. 27. Epitheton *magni* etiam ad jecur anseris spectat, de quo Plin. l. l. *fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur*; et Martial. XIII. 58. *Adspice quam tumeat magno jecur ansere majus* cet. *anseribus par* magnitudine *altilis* avis, inpr. gallina, alendo saginata. Cf. Plin. X. 50. s. 71. et Martial. XIII. 62. 115. *aper dignus ferro Meleagri*, non minor apro Calydonio, quem Meleager interemit, quod vel pueris notum ex Ovid. Met. VIII. 272. seq. Cf. Martial. XIII. 92. Apri in vivariis etiam pasci solebant, ubi milliarii quidam facti. v. Lips. Poliorc. IV. 1. *aper* solidus, integer *fumat* in magna lance adpositus. v. ad I. 140. *Flavus*, pulcer, ut Gr. ξανθός: est vulgare epitheton non modo puellarum (ut inf. VI. 354.) sed etiam virorum fortium heroumque, quos et pulcritudo decebat; flavi autem crines olim non minus ac nunc pulcri censebantur; et Meleager tum pulcer, tum fortis fuit et heros. *post hunc* aprum: nam *non tota quidem cœna, sed in ipso ejus principio, bini ternique pariter manduntur apri*, Plin. VIII. 51. s. 78. *tradentur*, adponentur diviti et porrigentur, *tubera*, de quibus v. inf. ad XIV. 7.

117. *Tubera dicuntur nasci, si imbres fuerint auctumnales et tonitrua crebra: tenerrima sunt tempore verno*, Plin. XIX. 3. *cœnas*, cibos, h. l. tubera.

118. *Alledius* nomen equitis forte Rom. saltem hominis gulosi, sed nobis ignoti. Forte leg. *Atedius*, vel *Asellius*, (prætor, qui usum ciconiarum condendarum primus reperit, teste Acrone ad Horat. Sat. II. 2. 50.) vel *Vedius*. Cf. ad Tac. Ann. I. 10. Is festive adloquitur *Libyam*, terram fertilitate insignem et horreum Rom. populi, ubi et ditiores Romani ac publicani inmensos agros possidebant: per me in Libya et in agris meis Libycis frumentum non seratur, dummodo inde tubera Romam et ad me mittantur. Tubera Africana ceteris præstabant, et *Misy* vocabantur. v. Plin. XIX. 3.

120—4. Cf. inf. XI. 136. seq. et Lips. Sat. Serm. II. 2. *Structor* servus, vel qui mensas adparat, ferculaque ordine ac commode in mensis *struit* h. e. disponit et conlocat, (cf. inf. VII. 184. quæ propria verbi vis est) vel qui, ut inf. XI. 136. et al. cibos scindit, et vulgo *carptor*, (inf. IX. 110.) vel *carpus*, vel *scissor*, et *cheironomon* dicitur, a quo tamen h. l. distingui videtur. *Cheironomon*, χειρονομῶν, s. *chironomon*, est synon. τῷ *cheironomus*, χειρονόμος, qui certa quadam lege (νόμῳ) et ad numerum manus (χεῖρας) concinne motitat, ita ut continue gesticuletur, propr. pantomimus, histrio, et h. l. ciborum sector. Nam, teste Petron. 36. *scissor ad symphoniam ita gesticulans lacerat opsonium, ut putes Darium hydraule cantante pugnare;* unde h. l. *saltantem* h. e. gesticulantem, quæ solennis verbi notio et satis nota est. Cf. Senec. Ep. 47. Plin. X. 50. s. 71. extr. et

Digitized by Google

Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia: nec minimo sane discrimine refert
Quo gestu lepores, et quo gallina secetur.
Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaveris umquam
Hiscere, tamquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? quis vestrum temerarius usque adeo, quis
Perditus, ut dicat regi, bibe? Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusa dicere læna.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs,
Et melior fatis donaret, homuncio: quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio. pone ad Trebium. Vis frater ab ipsis

inf. ad VI. 63. *volanti* cum *cultello*, qui agili manu versatur a scissore. 122. *magistri*, qui eum artem cibos scindendi in pergula sua docuit. Cf. ad XI. 136. seq. *dictata*, ut ap. Horat. Epist. I. 1. 55. et 18. 13. 123. 4. Multum interest inter sectionem leporis et gallinæ, vel plurimum refert, quibus gestibus cibi dissecentur. Utrumque forte ridet poeta.

125. seq. Alia adfertur causa, cur cœnæ nobilium ditiorumque vitandæ sint: *duceris planta*, pedibus traheris foras, vi ejicieris e triclinio, si forte inter cœnandum *hiscere*, loqui, ausus fueris, *tamquam habeas tria nomina*, h. e. tamquam et tu civis sis optima lege vel ingenuus, qui libere loqui possit: nam civibus Rom. tria plerumque erant nomina, prænomen, nomen et cognomen, ac civitas Rom. multum dignitatis juriumque conferebat. Sed rectius, opinor, in altero cod. Gaybac. legitur *quamquam habeas tria nomina*, h. e. ingenuus sis s. civis, dummodo inopia labores. Vulgo exponunt, tamquam et tu sis nobilis. Verum non nobiles tantum, sed quilibet fere civium tria habebat nomina: favent tamen illi explicationi verba Ausonii: *Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum. Cacus ab Hercule* saxis, stipitibus et clava *ictus*, et, quum occisus esset, pedibus e spelunca protractus: quod notum vel e Virg. Æn. VIII. 249. seq.

128. *Virro* v. sup. ad v. 39. *Propinare*, προπίνειν, propr. dicitur, qui poculum s. vinum summis delibat labris, aliique ebibendum tradit; quod honoris signum erat. 130. *Perditus* δεινῶς pro, inprobus, scelestus, *ut dicat regi, bibe*, h. e. ut diviti ac nobili patrono (v. ad I. 136.) poculum propinet. 131. Comparant proverbia: *vestis virum facit—lacer pannus.*—τῶν γὰρ πενήτων εἰσὶν οἱ λόγοι κενοί. et Theogn. τῷ γὰρ πενίῃ δεδμημένῳ δέδεται ἡ γλῶσσα, etsi Πολλάκι καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. *homines pertusa læna*, lacera ac sarta veste induti, h. e. pauperes. Cf. ad III. 283.

132. seq. Si munere Deorum aut hominum dives repente fieres, *homuncio*, tu, qui nunc in contemtu vivis et quem nobiles vix hominem putant; quam magnus confestim et honoratus evaderes! *Quadringenta* sc. sestertia, censum equestrem, ut I. 106. et II. 117. *similis Diis*, homo dives, (πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ. Δαίμονι δ' οἷος ἔησθα Hesiod. Ἐργ. v. 313. 314.) vel homo dignitate et potentia ceteris præstans, inpr. Imperator: nam Imperatoribus Rom. divini honores decernebantur, et ad eos transferebatur notio, quam Græci de regibus et heroibus animo sibi informabant, quorum βασιλεῖς s. ἄνακτες et ἥρωες erant θεοείκελοι, ἐπιείκελοι, ἐναλίγκιοι ἀθανάτοισιν, θεοειδεῖς, θεῖον γένος, ἡμίθεοι, διοτρεφέες. *melior*, benignior, *fatis*, quæ voluere te pauperem esse.

134. Cf. Ovid. Fast. I. 117. et sup. I. 112. 135. *Da Trebio* sc. poculum, vel cibum delicatiorem, et *pone ad Trebium*, verba divitis ad servum, et

Digitized by Google

Ilibus? O numi, vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres. Dominus tamen et domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licet, et pueros tres
In gremium patris fundat simul: ipse loquaci
Gaudebit nido; viridem thoraca jubebit
Adferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans.
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed quales Claudius edit

vis frater ab ipsis ilibus? ad Trebium, quod est fictum nomen pauperis clientis, (ut sup. v. 19.) qui nunc repente dives factus est. *frater* blandius nomen, quo amici se invicem compellant. *vis* dari tibi *ab ipsis ilibis*, lumbis, parte delicatiore, v. c. apri. v. Plin. VIII. 51. s. 78. 136. 7. Honor et blanditiæ ad numos spectant, iisque tribuuntur, non homini, vel meritis et virtuti. 137—140. Dives ille et superbus Virro etiam clientis instar, te, qui repente dives factus es, ut patronum suum colet et venerabitur, si tibi non erunt liberi, et ipsi adeo spem hereditatis adipiscendæ concipere licet. Cf. simill. Epigr. XXXI. Palladæ in Brunckii Anal. T. II. p. 413. *Dominus*, v. ad I. 136. *Domini rex*, major patrono ac potente amico, *fieri*, ab eo coli summo honore. 138. 9. Poeta festive utitur verbis Virg. Æn. IV. 328. *filia dulcior*, sæpe et multis parentibus, *illo* filio. Nonnulli *vè illo* ad Virronem s. heredipetam referunt. 140. *facit* cet. ob spem hereditatis. Cf. Martial. X. 18. et XI. 56.

141—145. Sed quamvis *Mycale*, uxor tua, *pariat nunc*, quum sis locupletatus, honorabit te et tuos ac munuscula jubebit adferri, quia dives es, et sperat, gratiam a te relatum iri. At *Mycale* h. l. meretrix potius est, et sententia horum verborum: at tua concubina vel *tres pueros simul pariat licet*, h. e. eam parere licitum est: (*sie mag gebühren*) non indignabitur Virro, sed gaudebit, nihil veritus, ne propter filios adulterinos ab hereditate excludatur. Pro *Mycale* forte leg. *Migale* a *μίγνυμι* s. *μιγάς*, coeo. Si hoc esset uxoris, non pellicis nomen, poeta *vel unum puerum*, non *tres pueros* dixisset. Sed signa interrog. si post *nido* v. 143. et v. 145. post *infans* posueris, non inepta prodibit sententia: si uxor tua vel unum, vel adeo tres pueros peperit, (quo spes hereditatis Virroni inminuitur) putasne hoc ipsi gratum fore, et munera ab eo infantibus datum iri? Tum vero pro *licet* leg. *fac*. 142. *loquasi nido*, pullis avium, *νεοσσοῖς τρύζουσι*, h. l. pro puerulis loquacibus, forma loquendi Virg. Æn. XII. 475. ad sensum inpropr. ac figuratum translata. Sic et *χρηστοῦ παιδὸς νέοντα* dixit adulator apud Theophr. Char. II. Cf. Burm. ad Anthol. vet. lat. Epigr. I. p. 139. 143. *viridem thoraca* laneum, subuculam, vel tunicam. 144. *minimas nuces*, Avellanas, vel potius res minimi pretii, quales sunt nuces. *assem rogatum* a puero, more infantum, numulos petentium. 145. *infans parasitus*, blandiens et adpetens ciborum.

146—155. Hæc ad mensam secundam spectant. *Vilibus amicis*, clientibus. Cf. ad v. 108. *ponentur*, adponentur. *fungi ancipites*, ut ap. Plin. XXII. 23. suspectum cibi genus, cui male creditur, de quo dubites, venenatum sit, necne. 147. Cf. loca simil. Martial. I. 21. et III. 60. 5. *Boletus* præstantissimum fungi genus, v. ad XIV. 8. *Domino*, v. ad I. 136. *sed boletus* non venenatus, *qualem Claudius Imp. edit*, *ante* quam ederet *illum*, quem ei dedit Agrippina uxor veneno infectum, *post quem nil amplius edit*, festive pro, quo periit. Cf. inf. VI. 620. seq.

Digitized by Google

Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi et reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore;
Qualia perpetuus Phæacum auctumnus habebat,
Credere quæ possis subrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma et galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuta jaculum torquere capella.
Forsitan inpensæ Virronem parcere credas.
Hoc agit, ut doleas. nam quæ comœdia, mimus
Quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrumas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo et regis conviva videris.
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec male conjectat. Quis enim tam nudus, ut illum

149. *Virronibus*, convictoribus et amicis, Virroni paribus nobilitate ac divitiis. *pascaris*, delecteris, vel potius nutriaris, quia *solo odore* dicitur. Poeta respexit gentem quamdam Indicam, quæ solo pomorum odore victitasse dicitur. Solinus certe de India: *Odore vivunt pomorum silvestrium, et eorum olfactu aluntur.* 150. *Phæacum* ins. in mari Ionio prope Epirum, Corcyra, (hod. *Corfu*) eorumque rex Alcinous, et hujus hortus notissima ex Hom. Odyss. η. ubi etiam v. 114. seqq. poma præstantissima ac perennia, propter Zephyrum semper spirantem, laudantur, unde h. l. *perpetuus auctumnus.* Pro *habebat* forte leg. *alebat*, ut ap. Hom. Od. η. 119. αἰεὶ Ζεφυρίη τανύσσας τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

152. *sororibus Afris*, Hesperidibus, quarum horti in extrema *Africa* et poma aurea vel tironibus nota. v. Heyne ad Virg. Æn. IV. 48. seq. et ad Apollod. p. 406. seq. *subrepta.* ut olim ab Atlante et Hercule. 153—155. *Tu* pauper cliens *frueris*, cum voluptate præ inedia vesceris, *scabie mali*, malo scabioso et carioso, *quod*, quale, *in aggere*, in castris prætorianis prope mœnia Romæ, (cf. inf. ad VIII. 43.) *rodit*, ab otiosis prætorianis rodendum adcipit sc. simia, quæ *parma galeaque tecta*, in militari habitu, et *hirsutæ capellæ* inequitans, *flagelli metu jaculum torquere discit* s. docetur: quod in militis etiam Asiatici ludicris memorat Leo Africanus. Ita capiendus videtur locus hic obscurus, in quem dici non potest quot nugas confuderint interpretes. Cf. inf. ad XVI. 13. 156. *inpensæ parcere*, te pauperem tam ignominiose tractare ob parsimoniam et sordes. Immo *hoc agit*, facit, vel illud molitur, operam dat, *ut doleas*, ut te vexet, angat, discruciet, et ludibrio habeat.

157. 8. Paupertas ridiculos facit homines. v. sup. ad III. 152. seq. et Plaut. Stich. I. 3. 64. *plorante gula*, famelico parasito, qui fame maceratur.

159. *bilem*, iram, *effundere per lacrumas*: nam, ut verbis Ovid. Trist. IV. 3. 38. utar, *expletur lacrumis egeritur-que dolor.* Cf. ad I. 45. *presso*, compresso, *diu molari* s. maxillari dente *stridere*, frendere dentibus, ut irati solent.

161. *Tu tibi liber homo videris*, qui tamen servus es gulæ aliarumque cupiditatum. Cf. loca præclara Pers. V. 73—90. et Horat. Sat. II. 7. 32. seq. 80—94. 111. et Epist. I. 16. 63. seqq. ubi Stoice philosophatur. *Regis*, v. ad I. 136.

162. Cf. Horat. Sat. II. 7. 38. Martial. I. 93. 9. et V. 45. 7. seq.

163. seq. *Quis* est *tam nudus* opibus, inops, omnibus aliis præsidiis destitutus, *ut illum* Virronem, ejus superbiam

Digitized by Google

Bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, et signum de paupere loro?
Spes bene cœnandi vos decipit. ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis. Inde parato
Intactoque omnes et stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, et debes. Pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

et contumelias, *bis ferat*, ut iterum invitatus ad cœnam veniat, *Etruscum—loro* h. e. si ingenuus est et nobilis genere, vel tantum libertinus et pauper. *aurum Etruscum* bulla aurea, cordis fere figura, ex collo in pectus dependens; quod insigne puerorum ingenuorum, ut multa aliorum, inpr. regum, ab Etruscis petitum videtur. Tarquinius Priscus *filium XIII annorum, quod in prælio* (in bello forte per novem annos cum Etruscis gesto) *hostem percussisset, prætexta bullaque donavit; unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt*, Aurel. Victor de vir. ill. c. 6. Pueri nobiles ac divites utebantur bulla aurea, humili vero loco nati, pauperes et libertini scortea, h. e. e corio facta, vel *loro*; nisi potius *lorum* est ligamentum cum nodo, sine bulla, ex eo pendente. De origine causaque hujus moris et forma *bullæ* v. loca class. Macrob. Sat. I. 6. Plin. XXXIII. 1. Plut. in Romulo p. 30. et Festus h. v.

166. *Ecce dabit—alti is*, verba vel potius cogitationes pauperis clientis. 168. *altilis*, gallina, ut sup. v. 115. *minor*, semesa, *inde*, quia speratis, partem ciborum delicatiorum vobis datum iri, *tacetis*, non postulatis *panem paratum*, quem sumere cuivis licet, et *strictum*, secatum, (ut ap. Virg. Ge. I. 317.) adeoque in pleno convivio esuritis. An sensus est: *tacetis*, suspensi exspectatione et inter spem metumque, *paratum* semper et in promtu habentes, ac *stringentes*, inminuentes, panem, cum illis cibis comedendum, quem tamen *non tangitis*, editis, quoniam illi cibi vobis non exhibentur. 170—4. Verba cum indignatione dicta! *Ille* Virro *sapit, qui te sic utitur*, tam contumeliose ac superbe te tractat: facit id merito tuo; dignus es, qui ita tracteris. *si potes, et*, etiam, *debes*: quæ apta et gravis est sententia. 171. seq. Hæc spectant ad turpe hominum genus, ad pantomimos, a quibus, risus ciendi causa, res vitæ quotidianæ vilissimæ lascivissimæque tum oculis objici, tum verbis scurrilibus obscœnisque exprimi solebant, et in scenam plerumque induci servi, qui *capite raso* et vili centunculo induti erant, vel alii infimæ conditionis homines, *capita* sua *pulsantes*, h. e. colaphis percutientes, (unde *Mamercorum alapæ* inf. VIII. 192.) aut contundentes se cæstibusque mutilantes, aut scortatorum cinædorumque *turpitudinem* exercentes cet. Cf. Martial. II. 72. et V. 62. Alii hæc referunt ad duram parasitorum conditionem, qui tum ridiculi (γελωτοποιοί) tum plagipatidæ fuerint, et eo, quod vel servi ut plurimum olim fuerint tonsi, vel scurris potius et morionibus capita ad ludibrium rasa. *quandoque*, aliquando, vel nonnumquam.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA VI.

ARGUMENTUM.

Juvenalis primum profitetur, se non satis mirari posse dementiam Ursidii Postumi, qui uxorem, eamque castam, circumspiciat, quum et pudicitiæ vestigia inde a fine ætatis argenteæ frustra quærantur in toto terrarum orbe, (v. 1—29.) *et vitam liberam voluptariamque agere, immo mori, multum præstet, quam servile matrimonii jugum ferre, et Postumus ipse notissimus sit mœchorum.* (30—47.) *Deinde amicum ab uxore ducenda dehortatur, eumque in finem vivis coloribus depingit, ac ordine recenset omnia mulierum tunc temporis viventium vitia, et quidem* 1. *inpudicitiam et libidinem effrenatam, cujus explendæ causa nobilissimæ etiam matronæ, immo Augustæ, vel cum histrionibus, citharœdis ac gladiatoribus concumbant patriamque relinquant, vel in lupanaribus prostent, quod Hippiæ ac Messalinæ exemplis probatur;* (47—132.) 2. *insanam ludorum spectandorum cupiditatem, qua captæ histrioniam ipsæ faciant;* (67—70.) 3. *licentiam, quodcumque libeat, vel faciendi vel a marito exigendi, magna dote aut pulcritudine quasi emtam;* (136—160.) 4. *superbiam, maxime earum, quæ nobilitate generis, castitate, forma, fecunditate aliisque naturæ ac fortunæ dotibus excellant, v. c. Corneliæ matris Gracchorum, Niobes et al.* (161—183.) 5. *adfectationem Græcæ linguæ;* (184—199.) 6. *pertinaciam durumque in maritos imperium* (202—223.) 7. *divortia crebra, quibus maritos mutent;* (224—230.) 8. *suspectam fidem aliosque pravos mores, vivente socru, quæ iis inbuat filiam;* (231—241.) 9. *cupiditatem litium, in quibus ipsæ adcusatorum patronorumque partes agant;* (242—245.) 10. *inpudentiam, quæ nonnumquam tanta sit, ut ne in gymnasia quidem et arenam descendere, vel ad palum exerceri erubescant;* (246—267.) 11. *studium rixandi cum maritis et die et noctu;* (268—270.) 12. *fictam tristitiam lacrumasque, quoties jubeant, manantes, quibus maritis exprobrent adulteria, ut sua celent;* (271—278.) 13. *insignem*

Digitized by Google

audaciam, qua deprehensæ in stupris se defendant; (279—285.) 14. *mollitiem et luxuriam, fontem reliquorum vitiorum;* (286—300.) 15. *tumulentiam, qua augeatur libido, et mulieres sæpe ad omnem turpitudinem, vel ad aram Pudicitiæ et in sacris, inpr. Bonæ Deæ, rapiantur;* (300—345.) 16. *dolum, quo utantur in custodes sibi adpositos, quos ipsæ primos ad stupra sollicitent;* (346—351.) 17. *ambitionem, quæ nullam paupertatis rationem habeat;* (352—365.) 18. *amorem, quo eunuchos amplectantur, ut indulgeant libidini, nec tamen concipiant;* (366—378.) 19. *studium cantus ac musicæ artis, cui multæ sint deditæ;* (379—397.) 20. *curiositatem credulitatemque;* (398—412.) 21. *iracundiam ac crudelitatem;* (413—418.) 22. *nocturnam lavationem cum multo strepitu, et vomitionem ante cœnam, vino largius sumto concitatam;* (418—433.) 23. *adfectationem sapientiæ et eruditionis;* (434—456.) 24. *nimium ornatum fastumque intolerabilem divitum feminarum;* (457—460.) 25. *studium mœchis, non maritis, placendi munditiæ ac nitore, quem pane siligineo, in lac asinium intincto, fucis unguentisque sibi concilient;* (461—473.) 26. *sævitiam in servos servasque, in quas evomant iram, vel in maritos conceptam, vel eo incensam, quod ars ornatricis dare non possit, quæ denegaverit natura;* (474—495.) 27. *nimiam decoris quærendi, nullamque rei familiaris et inpensarum curam;* (495—511.) 28. *stultam cujuscumque generis superstitionem;* (511—591.) 29. *inprobitatem nobilium divitumque feminarum, quæ vel partum medicamentis abigant,* (592—597.) *vel adulterinos pariant filios,* (597—601.) *vel denique nothos sive subditivos pro suis ac legitimis alant;* (602—609.) 30. *usum incantationum ac philtrorum, quibus nonnumquam maritos ad insaniam agant;* (133—135. *et* 610—626.) 31. *quæstus cupiditatem, qua incensæ privignos, immo (ut Pontia) suos filios maritosque veneno, vel ferro quoque necare conentur.* (627—661.)

Digitized by Google

CREDO pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu, quum frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque, laremque,
Et pecus, et dominos communi clauderet umbra:
Silvestrem montana torum quum sterneret uxor 5

Quemadmodum poeta in reliquis Satiris pravos potissimum mores virorum perstringit, ita in hac acerrime insectatur mulierum vitia, occasione carminis cuncta ab eo quod Postumus amicus consilium ducendæ uxoris ceperat. A quo ut eum avocet, omnia femminei sexus vitia tainquam in picta adumbrat tabula, et ad vivum quasi resecat, nihil fere prætermittens, quod ad dissuadendum valere possit; ita ut hæc Satira omnibus eloquentiæ floribus distincta sit, et in consummatissimis Juvenalis operibus referenda. Si quid in illa vituperandum est, eo non retulerim vivos colores, turpium rerum picturæ inductos, qui et argumento, quod pertractatur, et satiricæ poseeos indoli, et potissimum consilio poetæ, quod modo memoravi, aptissimi sunt, sed potius eorum mixturam, qua ordo sententiarum passim perturbatur. Nam alia bis recensentur, v. c. philtra, incantationes et veneficia, (v. 133. seq. et 610. seqq.) superbia, (v. 161. seq. et 457. seq.) vinolentia, (v. 300. seq. et 425. seq.) durum in maritos imperium; (v. 139. s. et 212. seq.) alia aptiore, opinor, loco, v. c. quæ de luxuria, omnium vitiorum fonte, præclare disputantur, (v. 286. seqq.) vel initio, vel in fine carminis, inculcari poterant; alia denique, quia sibi cognata sunt, magis placerent elucerentque, si non sejuncta essent, sed connexa, v. c. quæ v. 67. seq. et 379. seq. v. 184. seq. et 434. seq. v. 413. seq. et 475. seq. leguntur. In ipsa quoque carminis dispositione non magna inventi laus ingenio poetæ debetur, nec singulæ ejus partes, etsi egregie adumbratæ, arte quadam inter se inplicatæ sunt, sed (æque ac in Sat. X.) eo se excipiunt ordine, quo in declamatione aliqua rhetor alias aliis subjungeret. Non alium tamen antiquum scriptorem legere memini, qui idem argumentum tali modo et tam copiose tractaverit; etsi non ignoro, multa mulierum vitia passim notata esse ab aliis, et præcipue ab Euripide (qui inde *Μισογύνης* olim dictus) et Aristophane, inpr. in *Θεσμοφοριαζούσας*. Ceterum hæc Satira insigni documento est, quanta illis temporibus Romæ fuerit morum corruptela. Eam tamen Trajani temporibus confectam esse, judicio parum probabili ac certo conligitur ex vs. 407—412. ubi v. Comment.

Vs. 1. 2. In aureo sæculo, in quo Saturnus rex Latii fuit, *Pudicitia* cum reliquis virtutibus in terra et inter homines versata creditur. De qua fabula satis nota v. Heyne Exc. III. et IV. ad Virg. Æn. VII. Exc. II. ad Virg. Æn. VIII. 314—329. et ad Tibull. I. 3. 3. seqq. Cf. inf. XIII. 38. seqq. et de sæculis s. ætatibus mundi ad XIII. 28. seq. *Credo*, de re adhuc dubia. *rege*, regnante. 2—63. De aurea ætate panca quidem poeta, sed, ut solet, festive et ad consilium suum apte dixit. Animo autem oculisque ejus obversabatur præclarus locus Lucret. V. 905—1026. de vita, ingenio moribusque primorum hominum, e terra natorum. *frigida—domos;* nam prisco ævo sylvæ, *antra et specus erant pro domibus*, Plin. VII. 56. Cf. Lucret. V. 951. seq. Neque in habitationibus spectabatur magnificentia et elegantia, sed, quæ summa rei est, tutela contra aëris injurias præstanda. *frigida*, quoniam sub terra est; et hinc aptior ad vim solis arcendam ædibus nostris. *ignem*, focum. *Larem* familiarem. 4. *communi umbra* sc. speluncæ, vel sylvæ, speluncam continentis et obumbrantis. *communis* legitur in MS. Gaybac. 2. et in Lactantii schol. ad Stat. Theb. I. 583. idque elegantius videtur Wakef. ad Lucret. V. 954. non nobis. 5—10. Illis temporibus pudicitia servata est labore, aspero vitæ cultu, propria liberorum nutricatione, et agresti parcoque victu. Cf. inf. VI. 286. seq. et XIV. 161. seq. 5. *montana uxor*, in montibus eorumque sylvis et cavernis habitans, *quum sterneret torum*, lectum,

Digitized by Google

Frondibus et culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus; haud similis tibi, Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos;
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositive luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua exstiterint et sub Jove; sed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis

non culcitis plumeis vel mollibus stragulis, sed *frondibus, culmo*, palea, stramine, et *pellibus ferarum*, quibus et prisci homines, non tamen seri adhuc et per sylvas vagantes, qui frondibus foliisque tecti vel nudi erant, sed jam mitiores facti, vestiebantur. *ferarum vicinarum*, quæ eadem in sylvis et vicina habebant latibula. 7—9. Mulier illa montana non erat mollis et delicata, sed dura et horrida. Cf. Lucret. V. 923. seq. *Cynthia* puella, a Propertio amata et ex eo notissima, cujus verum nomen Hostia erat, et quæ modo hunc modo illum amabat. 8. Designatur *Lesbia*, amica Catulli poetæ, quæ propr. Claudia vocabatur, et mortem *passeris* diu multumque deflebat. Cf. Catull. III. 18. al. Martial. VII. 13. *cujus extinctus*, mortuus, *passer*, h. e. cui mors passeris *turbavit*, contristavit, (Gr. *συνταῶν ὄμματα*) quod verbum a cœlo vel mari, ventis turbato, ad animum vultumque transfertur: nisi forte leg. *Turpavit. ocellos*, blande, et de pulcris oculis, ut ap. Catull. l. c. 9. Conf. omnino egregia ac prolixa dissert. Favorini philosophi ap. Gell. XII. 1. qua suadet nobili feminæ, ut liberos, quos pariat, non nutricum, sed suo lacte alat. Idem præcipiunt Macrob. V. 11. Plut. et al. *potanda*, non tantum sugenda, adeoque plena lactis. *infantibus magnis*: nam primis sæculis nascebantur grandiores, (v. inf. XV. 65—70.) et erat tum *genus humanum majoribus et solidis magis ossibus intus fundatum*, ut verbis Lucret. V. 925. utar. 10. *horridior* ingenio, et in victu atque amictu; non, ut nunc, mollior et delicatior. *Glandes* aliique fructus arborum et herbarum primi erant cibi, *ructante*, quia multas glandes et avide comedit. 11. Verba Lucret. V. 905. *tellure nova cœloque recenti*. 12. 13. Facete ac per risum poeta memorat fabulas de origine hominum, et inde docet, cur primis illi temporibus caste ac pudice vixerint; quod scil. durum adhuc horridumque fuerit ingenium eorum, non luxu conruptum, quodque (nati scil. e robore s. terra et luto) nondum *habuerint parentes*, qui lascivum ipsis sanguinem infuderint, vel pravis eos exemplis et educatione enervaverint. *rupto robore nati*, ut *Gens virûm truncis et duro robore nata* ap. Virg. Æn. VIII. 315. quod commentum inde ortum, quod feri homines cavis arborum truncis loco ædium utuntur. *rupto* melius quam *duro* ap. Virg. ut roboris quasi partus simul exprimatur, ut ap. Ovid. Met. X. 512. *Arbor agit rimas, et fissa cortice vivum Reddit onus*. 13. Alia de origine hominum eaque notissima fabula memoratur, qua Prometheus primum hominem (*προπάλαστον*) ex aqua, vel *luto*, limo, argilla, terra (in quam scil. morte resolvimur) finxisse dicitur. Hinc homo *ὁ πηλὸς Προμηθεὺς* vocatur in Callim. fragm. 87. Cf. Hesiod. Ἔργ. 61. Phocyl. 2. seq. inf. XIV. 35. et sup. ad IV. 133.

14. seqq. In argentea quoque ætate, qua Jupiter regnavit, (v. Ovid. Met. I. 113. seqq. et Tibull. I. 3. 49. seq.) sancte etiamnum ac pudice vixerunt homines, sed primis tantum ejus temporibus; unde poeta facete ac salse dixit *Jove nondum barbato*, nondum adulto et toties adulterante. (Cf. v. 59. et XIII. 41.)

16—18. Quum homines adhuc juste

Digitized by Google

Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie adspersus maculis Tiberinus, et ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloaca,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburæ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem.
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri; namque et titulis, et fascibus olim
Major habebatur donandi gloria: solum
Poscimus, ut cœnes civiliter. hoc face, et esto,

etiam *cadere*, et contra *surgere* dicitur. 101. *in carcere* Æolio, ut X. 181. in quo Æolus ventos tenet inclusos. *siccat madidas* a pluvia. Juvenalis jocatur et ridet mythos poetarum de *carcere* et *aliis* ventorum.

103. *Vos* clientes ac pauperes *manet*, vobis destinatur, servatur et adponitur, *anguilla colubræ cognata*, similis; quæ similitudo *anguis* etiam *anguillæ* nomen dedit. Nonnulli putant, poetam sequi vulgarem opinionem de coitu *anguillæ* cum *colubris* h. e. serpentibus s. anguibus. De *murænis* quidem id tradit Plin. IX. 23. s. 39. ubi v. Intpp. De *anguillis* idem legere haud memini: ad idem tamen piscium genus pertinent.

104. *Tiberinus* sc. lupus, piscis, *adspersus maculis*, qui minoris pretii est, (*Lupi sine macula, nam sunt et varii, maxime probantur*, Colum. VIII. 16. 8. al. IX. 17. 8.) et præterea in *cloacis* urbis inmunda esca pastus. Alioquin enim lupus Tiberinus non vilis, ut h. l. et ut omnino lupi fluviales, sed delicatior cibus erat: (v. Macrob. Sat. II. 12. Colum. VIII. 16. 4. Plin. IX. 54. et Horat. Sat. II. 2. 31. seq.) nisi forte temporibus Juvenalis non amplius in pretio fuit. *glacie*, frigore, per hyemem; nisi pro *glaciei* positum est, vel legendum *varie. et ipse* lupus, vel alius piscis Tiberinus, *vernula*, vernaculus et quasi indigena *riparum*, qui circa ripas hærere solet. Hinc etiam vilior forte est, ut contra delicatior, qui intra pontes Tiberis commoratur. v. Horat. l. l. *torrente cloaca*, confluvio sordium ejus, quæ in Tiberim deferuntur. Vis epith. *torrente* intelligitur vel ex loco class. de cloacis Plin. XXXVI. 15.

106. *Crypta*, obcuta (κρυπτὴ) ac subterranea caverna fornicata, h. e. cloaca. De *Subura* v. ad III. 5.

107. *Ipsi* Virroni, et qui ei similes sunt, *pauca velim* dicere. *facilem si præbeat aurem*, benigne ac libenter audiat: nisi legere malis *facilis* coll. Horat. Sat. I. 1. 22. et Prop. II. 21. 15. Sed vulgata quoque lectio non spernenda.

108—113. Verba poetæ, quibus Virronem adloquitur. *Nemo petit* a te larga munera, *quæ* cet. *amicis modicis*, ut *a vilibus* inf. v. 146. pauperibus, quos *modicos pecuniæ et originis* adpellat Tac. Ann. III. 72. VI. 39. 109. *Seneca* similiter cum *Pisone* inter exempla liberalitatis laudatur a Martiale XII. 36. 8. *Piso* forte C. Piso, auctor conjurationis in Neronem, de cujus liberalitate aliisque laudibus v. Tac. Ann. XV. 48. et Paneg. ad Pison. Iversi ab eo *Piso* Frugi Licinianus, a Galba Imp. adoptatus et cum eo occisus, et L. Calpurnius *Piso*, Consul a. U. 810. Cf. omnino Wernsdorf Poet. Lat. Min. T. IV. p. 36. seqq. *bonus*, liberalis; vel dives, lautus, splendidus, Gr. εὐδαίμων; nisi cognomen potius *Frugi*, Pisonibus familiare, respexit poeta. *Cotta* ex gente Aurelia, forte is, cujus mentionem facit Tac. Ann. XIII. 34. Cf. inf ad VII. 95. 110. Gloriosius olim putabatur, liberalitatem exercere, quam *titulis*, honoribus, *et fascibus*, summis magistratibus, consulatu et prætura, fungi.

112. *civiliter*, more civium, et ut decet civem, qui alios non contemnit, vel injuria adficit, nec sibi quid adro-

Digitized by Google

Esto, ut nunc multi, dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, et flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper: post hunc tradentur tubera, si ver
Tunc erit, et facient optata tonitrua cœnas
Majores. Tibi habe frumentum, Alledius inquit,
O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, et chironomonta volanti

gat, sed æquo omnes tractat jure, et ita se gerit, ut, eos quoque cives esse, meminisse videatur. Cf. Ernesti clav. Cic. v. *civilis*. *Cœnat civiliter*, qui non sibi vel paucis optima quævis, ceteris vilia, sed sibi ac convivis omnibus eadem adponi jubet. 112. 3. Quod si feceris, per me licet multorum hominum more vivas, ita ut *dives* sis *tibi*, tui tantum causa divitias conligas iisque solus fruaris, et *pauper amicis*, ut amicis nihil des dono et de re tua familiari inpertias.

114. *Ante ipsum* Virronem s. patronum divitem. *Jecur anseris*, lacte, ficu, mulso et carica farti, Romanis in summis deliciis erat. v. Pers. VI. 71. Horat. Sat. II. 8. 88. et inpr. Plin. VIII. 51 s. 77. et X. 22. s. 27. Epitheton *magni* etiam ad jecur anseris spectat, de quo Plin. l. l. *fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur*; et Martial. XIII. 58. *Adspice quam tumeat magno jecur ansere majus* cet. *anseribus par* magnitudine *altilis* avis, inpr. gallina, alendo saginata. Cf. Plin. X. 50. s. 71. et Martial. XIII. 62. 115. *aper dignus ferro Meleagri*, non minor apro Calydonio, quem Meleager interemit, quod vel pueris notum ex Ovid. Met. VIII. 272. seq. Cf. Martial. XIII. 92. Apri in vivariis etiam pasci solebant, ubi milliarii quidam facti. v. Lips. Poliorc. IV. 1. *aper* solidus, integer *fumat* in magna lance adpositus. v. ad I. 140. *Flavus*, pulcer, ut Gr. ξανθός: est vulgare epitheton non modo puellarum (ut inf. VI. 354.) sed etiam virorum fortium heroumque, quos et pulcritudo decebat; flavi autem crines olim non minus ac nunc pulcri censebantur; et Meleager tum pulcer, tum fortis fuit et heros. *post hunc* aprum: nam *non tota quidem cœna, sed in ipso ejus principio, bini ternique pariter manduntur apri*, Plin. VIII. 51. s. 78. *tradentur*, adponentur diviti et porrigentur, *tubera*, de quibus v. inf. ad XIV. 7.

117. *Tubera dicuntur nasci, si imbres fuerint auctumnales et tonitrua crebra: tenerrima sunt tempore verno*, Plin. XIX. 3. *cœnas*, cibos, h. l. tubera.

118. *Alledius* nomen equitis forte Rom. saltem hominis gulosi, sed nobis ignoti. Forte leg. *Atedius*, vel *Asellius*, (prætor, qui usum ciconiarum condendarum primus reperit, teste Acrone ad Horat. Sat. II. 2. 50.) vel *Vedius*. Cf. ad Tac. Ann. I. 10. Is festive adloquitur *Libyam*, terram fertilitate insignem et horreum Rom. populi, ubi et ditiores Romani ac publicani inmensos agros possidebant: per me in Libya et in agris meis Libycis frumentum non seratur, dummodo inde tubera Romam et ad me mittantur. Tubera Africana ceteris præstabant, et *Misy* vocabantur. v. Plin. XIX. 3.

120—4. Cf. inf. XI. 136. seq. et Lips. Sat. Serm. II. 2. *Structor* servus, vel qui mensas adparat, ferculaque ordine ac commode in mensis *struit* h. e. disponit et conlocat, (cf. inf. VII. 184. quæ propria verbi vis est) vel qui, ut inf. XI. 136. et al. cibos scindit, et vulgo *carptor*, (inf. IX. 110.) vel *carpus*, vel *scissor*, et *cheironomon* dicitur, a quo tamen h. l. distingui videtur. *Cheironomon*, χειρονομῶν, s. *chironomon*, est synon. τῷ *cheironomus*, χειρονόμος, qui certa quadam lege (νόμῳ) et ad numerum manus (χεῖρας) concinne motitat, ita ut continue gesticuletur, propr. pantomimus, histrio, et h. l. ciborum sector. Nam, teste Petron. 36. *scissor ad symphoniam ita gesticulans lacerat opsonium, ut putes Darium hydraule cantante pugnare;* unde h. l. *saltantem* h. e. gesticulantem, quæ solennis verbi notio et satis nota est. Cf. Senec. Ep. 47. Plin. X. 50. s. 71. extr. et

Digitized by Google

Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia: nec minimo sane discrimine refert
Quo gestu lepores, et quo gallina secetur.
Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaveris umquam
Hiscere, tamquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? quis vestrum temerarius usque adeo, quis
Perditus, ut dicat regi, bibe? Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusa dicere læna.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs,
Et melior fatis donaret, homuncio: quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio. pone ad Trebium. Vis frater ab ipsis

inf. ad VI. 63. *volanti* cum *cultello*, qui agili manu versatur a scissore. 122. *magistri*, qui eum artem cibos scindendi in pergula sua docuit. Cf. ad XI. 136. seq. *dictata*, ut ap. Horat. Epist. I. 1. 55. et 18. 13. 123. 4. Multum interest inter sectionem leporis et gallinæ, vel plurimum refert, quibus gestibus cibi dissecentur. Utrumque forte ridet poeta.

125. seq. Alia adfertur causa, cur cœnæ nobilium ditiorumque vitandæ sint: *duceris planta*, pedibus traheris foras, vi ejicieris e triclinio, si forte inter cœnandum *hiscere*, loqui, ausus fueris, *tamquam habeas tria nomina*, h. e. tamquam et tu civis sis optima lege vel ingenuus, qui libere loqui possit: nam civibus Rom. tria plerumque erant nomina, prænomen, nomen et cognomen, ac civitas Rom. multum dignitatis juriumque conferebat. Sed rectius, opinor, in altero cod. Gaybac. legitur *quamquam habeas tria nomina*, h. e. ingenuus sis s. civis, dummodo inopia labores. Vulgo exponunt, tamquam et tu sis nobilis. Verum non nobiles tantum, sed quilibet fere civium tria habebat nomina: favent tamen illi explicationi verba Ausonii: *Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum. Cacus ab Hercule* saxis, stipitibus et clava *ictus*, et, quum occisus esset, pedibus e spelunca protractus: quod notum vel e Virg. Æn. VIII. 249. seq.

128. *Virro* v. sup. ad v. 39. *Propinare*, προπίνειν, propr. dicitur, qui poculum s. vinum summis delibat labris, aliique ebibendum tradit; quod honoris signum erat. 130. *Perditus* δεινῶς pro, inprobus, scelestus, *ut dicat regi, bibe*, h. e. ut diviti ac nobili patrono (v. ad I. 136.) poculum propinet. 131. Comparant proverbia: *vestis virum facit—lacer pannus.*—τῶν γὰρ πενήτων εἰσὶν οἱ λόγοι κενοί. et Theogn. τῷ γὰρ πενίῃ δεδμημένῳ δέδεται ἡ γλῶσσα, etsi Πολλάκι καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. *homines pertusa læna*, lacera ac sarta veste induti, h. e. pauperes. Cf. ad III. 283.

132. seq. Si munere Deorum aut hominum dives repente fieres, *homuncio*, tu, qui nunc in contemtu vivis et quem nobiles vix hominem putant; quam magnus confestim et honoratus evaderes! *Quadringenta* sc. sestertia, censum equestrem, ut I. 106. et II. 117. *similis Diis*, homo dives, (πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ. Δαίμονι δ' οἷος ἔησθα Hesiod. Ἔργ. v. 313. 314.) vel homo dignitate et potentia ceteris præstans, inpr. Imperator: nam Imperatoribus Rom. divini honores decernebantur, et ad eos transferebatur notio, quam Græci de regibus et heroibus animo sibi informabant, quorum βασιλεῖς s. ἄνακτες et ἥρωες erant θεοείκελοι, ἐπιείκελοι, ἐναλίγκιοι ἀθανάτοισιν, θεοειδεῖς, θεῖον γένος, ἡμίθεοι, διοτρεφέες. *melior*, benignior, *fatis*, quæ voluere te pauperem esse.

134. Cf. Ovid. Fast. I. 117. et sup. I. 112. 135. *Da Trebio* sc. poculum, vel cibum delicatiorem, et *pone ad Trebium*, verba divitis ad servum, et

Digitized by Google

Ilibus? O numi, vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres. Dominus tamen et domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum. 140
Sed tua nunc Mycale pariat licet, et pueros tres
In gremium patris fundat simul: ipse loquaci
Gaudebit nido; viridem thoraca jubebit
Adferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans. 145
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed quales Claudius edit

vis frater ab ipsis ilibus? ad Trebium, quod est fictum nomen pauperis clientis, (ut sup. v. 19.) qui nunc repente dives factus est. *frater* blandius nomen, quo amici se invicem compellant. *vis* dari tibi *ab ipsis ilibis*, lumbis, parte delicatiore, v. c. apri. v. Plin. VIII. 51. s. 78. 136. 7. Honor et blanditiæ ad numos spectant, iisque tribuuntur, non homini, vel meritis et virtuti. 137—140. Dives ille et superbus Virro etiam clientis instar, te, qui repente dives factus es, ut patronum suum colet et venerabitur, si tibi non erunt liberi, et ipsi adeo spem hereditatis adipiscendæ concipere licet. Cf. simill. Epigr. XXXI. Palladæ in Brunckii Anal. T. II. p. 413. *Dominus*, v. ad I. 136. *Domini rex*, major patrono ac potente amico, *fieri*, ab eo coli summo honore. 138. 9. Poeta festive utitur verbis Virg. Æn. IV. 328. *filia dulcior*, sæpe et multis parentibus, *illo* filio. Nonnulli *τὸ illo* ad Virronem s. heredipetam referunt. 140. *facit* cet. ob spem hereditatis. Cf. Martial. X. 18. et XI. 56.

141—145. Sed quamvis *Mycale*, uxor tua, *pariat nunc*, quum sia locupletatus, honorabit te et tuos ac munuscula jubebit adferri, quia dives es, et sperat, gratiam a te relatum iri. At *Mycale* h. l. meretrix potius est, et sententia horum verborum: at tua concubina vel *tres pueros simul pariat licet*, h. e. eam parere licitum est: (*sie mag gebühren*) non indignabitur Virro, sed gaudebit, nihil veritus, ne propter filios adulterinos ab hereditate excludatur. Pro *Mycale* forte leg. *Migale* a *μίγνυμι* s. *μιγάω*, coeo. Si hoc esset uxoris, non pellicis nomen, poeta *vel unum puerum*, non *tres pueros* dixisset. Sed signa interrog. si post *nido* v. 143. et v. 145. post *infans* posueris, non inepta prodibit sententia: si uxor tua vel unum, vel adeo tres pueros pepererit, (quo spes hereditatis Virroni inminuitur) putasne hoc ipsi gratum fore, et munera ab eo infantibus datum iri? Tum vero pro *licet* leg. *fac*. 142. *loquasi nido*, pullis avium, *νεοσσοῖς τρίζουσι*, h. l. pro puerulis loquacibus, forma loquendi Virg. Æn. XII. 475. ad sensum inpropr. ac figuratum translata. Sic et *χρηστοῦ πατρὸς νόσσια* dixit adulator apud Theophr. Char. II. Cf. Burm. ad Anthol. vet. lat. Epigr. I. p. 139. 143. *viridem thoraca* laneum, subuculam, vel tunicam. 144. *minimas nuces*, Avellanas, vel potius res minimi pretii, quales sunt nuces. *assem rogatum* a puero, more infantum, numulos petentium. 145. *infans parasitus*, blandiens et adpetens ciborum.

146—155. Hæc ad mensam secundam spectant. *Vilibus amicis*, clientibus. Cf. ad v. 108. *ponentur*, adponentur. *fungi ancipites*, ut ap. Plin. XXII. 23. suspectum cibi genus, cui male creditur, de quo dubites, venenatum sit, necne. 147. Cf. loca simil. Martial. I. 21. et III. 60. 5. *Boletus* præstantissimum fungi genus, v. ad XIV. 8. *Domino*, v. ad I. 136. *sed boletus* non venenatus, *qualem Claudius Imp. edit, ante* quam ederet *illum*, quem ei dedit Agrippina uxor veneno infectum, *post quem nil amplius edit*, festive pro, quo periit. Cf. inf. VI. 620. seq.

Digitized by Google

Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi et reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore;
Qualia perpetuus Phæacum auctumnus habebat,
Credere quæ possis subrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma et galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuta jaculum torquere capella.
Forsitan inpensæ Virronem parcere credas.
Hoc agit, ut doleas. nam quæ comœdia, mimus
Quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrumas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo et regis conviva videris.
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec male conjectat. Quis enim tam nudus, ut illum

149. *Virronibus*, convictoribus et amicis, Virroni paribus nobilitate ac divitiis. *pascaris*, delecteris, vel potius nutriaris, quia *solo odore* dicitur. Poeta respexit gentem quamdam Indicam, quæ solo pomorum odore victitasse dicitur. Solinus certe de India: *Odore vivunt pomorum silvestrium, et eorum olfactu aluntur.* 150. *Phæacum* ins. in mari Ionio prope Epirum, Corcyra, (hod. *Corfu*) eorumque rex Alcinous, et hujus hortus notissima ex Hom. Odyss. η. ubi etiam v. 114. seqq. poma præstantissima ac perennia, propter Zephyrum semper spirantem, laudantur, unde h. l. *perpetuus auctumnus.* Pro *habebat* forte leg. *alebat*, ut ap. Hom. Od. η. 119. *αἰεὶ Ζεφυρίη τανύουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.*

152. *sororibus Afris*, Hesperidibus, quarum horti in extrema *Africa* et poma aurea vel tironibus nota. v. Heyne ad Virg. Æn. IV. 48. seq. et ad Apollod. p. 406. seq. *subrepta.* ut olim ab Atlante et Hercule. 153—155. *Tu* pauper cliens *frueris*, cum voluptate præ inedia vesceris, *scabie mali*, malo scabioso et carioso, *quod*, quale, *in aggere*, in castris prætorianis prope mœnia Romæ, (cf. inf. ad VIII. 43.) *rodit*, ab otiosis prætorianis rodendum adcipit sc. simia, quæ *parma galeaque tecta*, in militari habitu, et *hirsutæ capellæ* inequitans, *flagelli metu jaculum torquere discit* s. docetur: quod in militis etiam Asiatici ludicris memorat Leo Africanus. Ita capiendus videtur locus hic obscurus, in quem dici non potest quot nugas confuderint interpretes. Cf. inf. ad XVI. 13. 156. *inpensæ parcere*, te pauperem tam ignominiose tractare ob parsimoniam et sordes. Immo *hoc agit*, facit, vel illud molitur, operam dat, *ut doleas*, ut te vexet, angat, discruciet, et ludibrio habeat.

157. 8. Paupertas ridiculos facit homines. v. sup. ad III. 152. seq. et Plaut. Stich. I. 3. 64. *plorante gula*, famelico parasito, qui fame maceratur.

159. *bilem*, iram, *effundere per lacrumas*: nam, ut verbis Ovid. Trist. IV. 3. 38. utar, *expletur lacrumis egeriturque dolor.* Cf. ad I. 45. *presso*, compresso, *diu molari* s. maxillari dente *stridere*, frendere dentibus, ut irati solent.

161. *Tu tibi liber homo videris*, qui tamen servus es gulæ aliarumque cupiditatum. Cf. loca præclara Pers. V. 73—90. et Horat. Sat. II. 7. 32. seq. 80—94. 111. et Epist. I. 16. 63. seqq. ubi Stoice philosophatur. *Regis*, v. ad I. 136.

162. Cf. Horat. Sat. II. 7. 38. Martial. I. 93. 9. et V. 45. 7. seq.

163. seq. *Quis* est *tam nudus* opibus, inops, omnibus aliis præsidiis destitutus, *ut illum* Virronem, ejus superbiam

Digitized by Google

Bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, et signum de paupere loro?
Spes bene cœnandi vos decipit. ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis. Inde parato
Intactoque omnes et stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, et debes. Pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

et contumelias, *bis ferat*, ut iterum invitatus ad cœnam veniat, *Etruscum—loro* h. e. si ingenuus est et nobilis genere, vel tantum libertinus et pauper. *aurum Etruscum* bulla aurea, cordis fere figura, ex collo in pectus dependens; quod insigne puerorum ingenuorum, ut multa aliorum, inpr. regum, ab Etruscis petitum videtur. Tarquinius Priscus *filium XIII annorum, quod in prælio* (in bello forte per novem annos cum Etruscis gesto) *hostem percussisset, prætexta bullaque donavit; unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt*, Aurel. Victor de vir. ill. c. 6. Pueri nobiles ac divites utebantur bulla aurea, humili vero loco nati, pauperes et libertini scortea, h. e. e corio facta, vel *loro*; nisi potius *lorum* est ligamentum cum nodo, sine bulla, ex eo pendente. De origine causaque hujus moris et forma *bullæ* v. loca class. Macrob. Sat. I. 6. Plin. XXXIII. 1. Plut. in Romulo p. 30. et Festus h. v.

166. *Ecce dabit—alti is*, verba vel potius cogitationes pauperis clientis. 168. *altilis*, gallina, ut sup. v. 115. *minor*, semesa, *inde*, quia speratis, partem ciborum delicatiorum vobis datum iri, *tacetis*, non postulatis *panem paratum*, quem sumere cuivis licet, et *strictum*, secatum, (ut ap. Virg. Ge. I. 317.) adeoque in pleno convivio esuritis. An sensus est: *tacetis*, suspensi exspectatione et inter spem metumque, *paratum* semper et in promtu habentes, ac *stringentes*, inminuentes, panem, cum illis cibis comedendum, quem tamen *non tangitis*, editis, quoniam illi cibi vobis non exhibentur. 170—4. Verba cum indignatione dicta! *Ille* Virro *sapit, qui te sic utitur*, tam contumeliose ac superbe te tractat: facit id merito tuo; dignus es, qui ita tracteris. *si potes, et*, etiam, *debes*: quæ apta et gravis est sententia. 171. seq. Hæc spectant ad turpe hominum genus, ad pantomimos, a quibus, risus ciendi causa, res vitæ quotidianæ vilissimæ lascivissimæque tum oculis objici, tum verbis scurrilibus obscœnisque exprimi solebant, et in scenam plerumque induci servi, qui *capite raso* et vili centunculo induti erant, vel alii infimæ conditionis homines, *capita* sua *pulsantes*, h. e. colaphis percutientes, (unde *Mamercorum alopæ* inf. VIII. 192.) aut contundentes se cæstibusque mutilantes, aut scortatorum cinædorumque *turpitudinem* exercentes cet. Cf. Martial. II. 72. et V. 62. Alii hæc referunt ad duram parasitorum conditionem, qui tum ridiculi (γελωτοποιοί) tum plagipatidæ fuerint, et eo, quod vel servi ut plurimum olim fuerint tonsi, vel scurris potius et morionibus capita ad ludibrium rasa. *quandoque*, aliquando, vel nonnumquam.

Digitized by Google

Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi et reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore;
Qualia perpetuus Phæacum auctumnus habebat,
Credere quæ possis subrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma et galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuta jaculum torquere capella.
Forsitan inpensæ Virronem parcere credas.
Hoc agit, ut doleas. nam quæ comœdia, mimus
Quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrumas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo et regis conviva videris.
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec male conjectat. Quis enim tam nudus, ut illum

149. *Virronibus*, convictoribus et amicis, Virroni paribus nobilitate ac divitiis. *pascaris*, delecteris, vel potius nutriaris, quia *solo odore* dicitur. Poeta respexit gentem quamdam Indicam, quæ solo pomorum odore victitasse dicitur. Solinus certe de India: *Odore vivunt pomorum silvestrium, et eorum olfactu aluntur.* 150. *Phæacum* ins. in mari Ionio prope Epirum, Corcyra, (hod. *Corfu*) eorumque rex Alcinous, et hujus hortus notissima ex Hom. Odyss. η. ubi etiam v. 114. seqq. poma præstantissima ac perennia, propter Zephyrum semper spirantem, laudantur, unde h. l. *perpetuus auctumnus.* Pro *habebat* forte leg. *alebat*, ut ap. Hom. Od. η. 119. αἰεὶ Ζεφυρίη τετίευται τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

152. *sororibus Afris*, Hesperidibus, quarum horti in extrema *Africa* et poma aurea vel tironibus nota. v. Heyne ad Virg. Æn. IV. 48. seq. et ad Apollod. p. 406. seq. *subrepta.* ut olim ab Atlante et Hercule. 153—155. *Tu* pauper cliens *frueris*, cum voluptate præ inedia vesceris, *scabie mali*, malo scabioso et carioso, *quod*, quale, *in aggere*, in castris prætorianis prope mœnia Romæ, (cf. inf. ad VIII. 43.) *rodit*, ab otiosis prætorianis rodendum adcipit sc. simia, quæ *parma galeaque tecta*, in militari habitu, et *hirsutæ capellæ* inequitans, *flagelli metu jaculum torquere discit* s. docetur: quod in militis etiam Asiatici ludicris memorat Leo Africanus. Ita capiendus videtur locus hic obscurus, in quem dici non potest quot nugas confuderint interpretes. Cf. inf. ad XVI. 13. 156. *inpensæ parcere*, te pauperem tam ignominiose tractare ob parsimoniam et sordes. Immo *hoc agit*, facit, vel illud melitur, operam dat, *ut doleas*, ut te vexet, angat, discruciet, et ludibrio habeat.

157. 8. Paupertas ridiculos facit homines. v. sup. ad III. 152. seq. et Plaut. Stich. I. 3. 64. *plorante gula*, famelico parasito, qui fame macerator.

159. *bilem*, iram, *effundere per lacrumas*: nam, ut verbis Ovid. Trist. IV. 3. 38. utar, *expletur lacrumis egeriturque dolor.* Cf. ad I. 45. *presso*, compresso, *diu molari* s. maxillari dente *stridere*, frendere dentibus, ut irati solent.

161. *Tu tibi liber homo videris*, qui tamen servus es gulæ aliarumque cupiditatum. Cf. loca præclara Pers. V. 73—90. et Horat. Sat. II. 7. 32. seq. 80—94. 111. et Epist. I. 16. 63. seqq. ubi Stoice philosophatur. *Regis*, v. ad I. 136.

162. Cf. Horat. Sat. II. 7. 38. Martial. I. 93. 9. et V. 45. 7. seq.

163. seq. *Quis* est *tam nudus* opibus, inops, omnibus aliis præsidiis destitutus, *ut illum* Virronem, ejus superbiam

Digitized by Google

Bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, et signum de paupere loro?
Spes bene cœnandi vos decipit. ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis. Inde parato
Intactoque omnes et stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, et debes. Pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

et contumelias, *bis ferat*, ut iterum invitatus ad cœnam veniat, *Etruscum—loro* h. e. si ingenuus est et nobilis genere, vel tantum libertinus et pauper. *aurum Etruscum* bulla aurea, cordis fere figura, ex collo in pectus dependens; quod insigne puerorum ingenuorum, ut multa aliorum, inpr. regum, ab Etruscis petitum videtur. Tarquinius Priscus *filium XIII annorum, quod in prœlio* (in bello forte per novem annos cum Etruscis gesto) *hostem percussisset, prætexta bullaque donavit; unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt*, Aurel. Victor de vir. ill. c. 6. Pueri nobiles ac divites utebantur bulla aurea, humili vero loco nati, pauperes et libertini scortea, h. e. e corio facta, vel *loro*; nisi potius *lorum* est ligamentum cum nodo, sine bulla, ex eo pendente. De origine causaque hujus moris et forma *bullæ* v. loca class. Macrob. Sat. I. 6. Plin. XXXIII. 1. Plut. in Romulo p. 30. et Festus h. v.

166. *Ecce dabit—alti is*, verba vel potius cogitationes pauperis clientis. 168. *altilis*, gallina, ut sup. v. 115. *minor*, semesa, *inde*, quia speratis, partem ciborum delicatiorum vobis datum iri, *tacetis*, non postulatis *panem paratum*, quem sumere cuivis licet, et *strictum*, secatum, (ut ap. Virg. Ge. I. 317.) adeoque in pleno convivio esuritis. An sensus est: *tacetis*, suspensi exspectatione et inter spem metumque, *paratum* semper et in promtu habentes, ac *stringentes*, inminuentes, panem, cum illis cibis comedendum, quem tamen *non tangitis*, editis, quoniam illi cibi vobis non exhibentur. 170—4. Verba cum indignatione dicta! *Ille* Virro *sapit, qui te sic utitur*, tam contumeliose ac superbe te tractat: facit id merito tuo; dignus es, qui ita tracteris. *si potes, et*, etiam, *debes*: quæ apta et gravis est sententia. 171. seq. Hæc spectant ad turpe hominum genus, ad pantomimos, a quibus, risus ciendi causa, res vitæ quotidianæ vilissimæ lascivissimæque tum oculis objici, tum verbis scurrilibus obscœnisque exprimi solebant, et in scenam plerumque induci servi, qui *capite raso* et vili centunculo induti erant, vel alii infimæ conditionis homines, *capita* sua *pulsantes*, h. e. colaphis percutientes, (unde *Mamercorum alopæ* inf. VIII. 192.) aut contundentes se cæstibusque mutilantes, aut scortatorum cinædorumque *turpitudinem* exercentes cet. Cf. Martial. II. 72. et V. 62. Alii hæc referunt ad duram parasitorum conditionem, qui tum ridiculi (γελωτοποιοί) tum plagipatidæ fuerint, et eo, quod vel servi ut plurimum olim fuerint tonsi, vel scurris potius et morionibus capita ad ludibrium rasa. *quandoque*, aliquando, vel nonnumquam.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA VI.

ARGUMENTUM.

Juvenalis primum profitetur, se non satis mirari posse dementiam Ursidii Postumi, qui uxorem, eamque castam, circumspiciat, quum et pudicitiæ vestigia inde a fine ætatis argenteæ frustra quærantur in toto terrarum orbe, (v. 1—29.) *et vitam liberam voluptariamque agere, immo mori, multum præstet, quam servile matrimonii jugum ferre, et Postumus ipse notissimus sit mœchorum.* (30—47.) *Deinde amicum ab uxore ducenda dehortatur, eumque in finem vivis coloribus depingit, ac ordine recenset omnia mulierum tunc temporis viventium vitia, et quidem* 1. *impudicitiam et libidinem effrenatam, cujus explendæ causa nobilissimæ etiam matronæ, immo Augustæ, vel cum histrionibus, citharœdis ac gladiatoribus concumbant patriamque relinquant, vel in lupanaribus prostent, quod Hippiæ ac Messalinæ exemplis probatur;* (47—132.) 2. *insanam ludorum spectandorum cupiditatem, qua captæ histrioniam ipsæ faciant;* (67—70.) 3. *licentiam, quodcumque libeat, vel faciendi vel a marito exigendi, magna dote aut pulcritudine quasi emtam;* (136—160.) 4. *superbiam, maxime earum, quæ nobilitate generis, castitate, forma, fecunditate aliisque naturæ ac fortunæ dotibus excellant, v. c. Corneliæ matris Gracchorum, Niobes et al.* (161—183.) 5. *adfectationem Græcæ linguæ;* (184—199.) 6. *pertinaciam durumque in maritos imperium* (202—223.) 7. *divortia crebra, quibus maritos mutent;* (224—230.) 8. *suspectam fidem aliosque pravos mores, vivente socru, quæ iis inbuat filiam;* (231—241.) 9. *cupiditatem litium, in quibus ipsæ adcusatorum patronorumque partes agant;* (242—245.) 10. *impudentiam, quæ nonnumquam tanta sit, ut ne in gymnasia quidem et arenam descendere, vel ad palum exerceri erubescant;* (246—267.) 11. *studium rixandi cum maritis et die et noctu;* (268—270.) 12. *fictam tristitiam lacrumasque, quoties jubeant, manantes, quibus maritis exprobrent adulteria, ut sua celent;* (271—278.) 13. *insignem*

Digitized by Google

audaciam, qua deprehensæ in stupris se defendant; (279—285.) 14. *mollitiem et luxuriam, fontem reliquorum vitiorum;* (286—300.) 15. *tumulentiam, qua augeatur libido, et mulieres sæpe ad omnem turpitudinem, vel ad aram Pudicitiæ et in sacris, inpr. Bonæ Deæ, rapiantur;* (300—345.) 16. *dolum, quo utantur in custodes sibi adpositos, quos ipsæ primos ad stupra sollicitent;* (346—351.) 17. *ambitionem, quæ nullam paupertatis rationem habeat;* (352—365.) 18. *amorem, quo eunuchos amplectantur, ut indulgeant libidini, nec tamen concipiant;* (366—378.) 19. *studium cantus ac musicæ artis, cui multæ sint deditæ;* (379—397.) 20. *curiositatem credulitatemque;* (398—412.) 21. *iracundiam ac crudelitatem;* (413—418.) 22. *nocturnam lavationem cum multo strepitu, et vomitionem ante cœnam, vino largius sumto concitatum;* (418—433.) 23. *adfectationem sapientiæ et eruditionis;* (434—456.) 24. *nimium ornatum fastumque intolerabilem divitum feminarum;* (457—460.) 25. *studium mœchis, non maritis, placendi munditie ac nitore, quem pane siligineo, in lac asinium intincto, fucis unguentisque sibi concilient;* (461—473.) 26. *sævitiam in servos servasque, in quas evomant iram, vel in maritos conceptam, vel eo incensam, quod ars ornatricis dare non possit, quæ denegaverit natura;* (474—495.) 27. *nimiam decoris quærendi, nullamque rei familiaris et inpensarum curam;* (495—511.) 28. *stultam cujuscumque generis superstitionem;* (511—591.) 29. *inprobitatem nobilium divitumque feminarum, quæ vel partum medicamentis abigant,* (592—597.) *vel adulterinos pariant filios,* (597—601.) *vel denique nothos sive subditivos pro suis ac legitimis alant;* (602—609.) 30. *usum incantationum ac philtrorum, quibus nonnumquam maritos ad insaniam agant;* (133—135. *et* 610—626.) 31. *quæstus cupiditatem, qua incensæ privignos, immo (ut Pontia) suos filios maritosque veneno, vel ferro quoque necare conentur.* (627—661.)

Digitized by Google

CREDO pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu, quum frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque, laremque,
Et pecus, et dominos communi clauderet umbra:
Silvestrem montana torum quum sterneret uxor 5

Quemadmodum poeta in reliquis Satiris pravos potissimum mores virorum perstringit, ita in hac acerrime insectatur mulierum vitia, occasione earumdem exorta ab eo quod Postumus amicus consilium ducendæ uxoris ceperat. A quo ut eum avocet, omnia femminei sexus vitia tamquam in picta adumbrat tabula, et ad vivum quasi resecat, nihil fere prætermittens, quod ad dissuadendum valere possit; ita ut hæc Satira omnibus eloquentiæ floribus distincta sit, et in consummatissimis Juvenalis operibus referenda. Si quid in illa vituperandum est, eo non retulerim vivos colores, turpium rerum picturæ inductos, qui et argumento, quod pertractatur, et satiricæ poeseos indoli, et potissimum consilio poetæ, quod modo memoravi, aptissimi sunt, sed potius eorum mixturam, qua ordo sententiarum passim perturbatur. Nam alia bis recensentur, v. c. philtra, incantationes et veneficia, (v. 133. seq. et 610. seqq.) superbia, (v. 161. seq. et 457. seq.) vinolentia, (v. 300. seq. et 425. seq.) durum in maritos imperium; (v. 139. s. et 212. seq.) alia aptiore, opinor, loco, v. c. quæ de luxuria, omnium vitiorum fonte, præclare disputantur, (v. 286. seqq.) vel initio, vel in fine carminis, inculcari poterant; alia denique, quia sibi cognata sunt, magis placerent elucerentque, si non sejuncta essent, sed connexa, v. c. quæ v. 67. seq. et 379. seq. v. 184. seq. et 434. seq. v. 413. seq. et 475. seq. leguntur. In ipsa quoque carminis dispositione non magna inventi laus ingenio poetæ debetur, nec singulæ ejus partes, etsi egregie adumbratæ, arte quadam inter se inplicatæ sunt, sed (æque ac in Sat. X.) eo se excipiunt ordine, quo in declamatione aliqua rhetor alias aliis subjungeret. Non alium tamen antiquum scriptorem legere memini, qui idem argumentum tali modo et tam copiose tractaverit; etsi non ignoro, multa mulierum vitia passim notata esse ab aliis, et præcipue ab Euripide (qui inde *Μισογύνης* olim dictus) et Aristophane, inpr. in *Θεσμοφοριαζούσαις*. Ceterum hæc Satira insigni documento est, quanta illis temporibus Romæ fuerit morum corruptela. Eam tamen Trajani temporibus confectam esse, judicio parum probabili ac certo conligitur ex vs. 407—412. ubi v. Comment.

Vs. 1. 2. In aureo sæculo, in quo Saturnus rex Latii fuit, *Pudicitia* cum reliquis virtutibus in terra et inter homines versata creditur. De qua fabula satis nota v. Heyne Exc. III. et IV. ad Virg. Æn. VII. Exc. II. ad Virg. Æn. VIII. 314—329. et ad Tibull. I. 3. 3. seqq. Cf. inf. XIII. 38. seqq. et de sæculis s. ætatibus mundi ad XIII. 28. seq. *Credo*, de re adhuc dubia. *rege*, regnante. 2—63. De aurea ætate pauca quidem poeta, sed, ut solet, festive et ad consilium suum apte dixit. Animo autem oculisque ejus obversabatur præclarus locus Lucret. V. 905—1026. de vita, ingenio moribusque primorum hominum, e terra natorum. *frigida—domos;* nam prisco ævo sylvæ, *antra et specus erant pro domibus*, Plin. VII. 56. Cf. Lucret. V. 951. seq. Neque in habitationibus spectabatur magnificentia et elegantia, sed, quæ summa rei est, tutela contra aëris injurias præstanda. *frigida*, quoniam sub terra est; et hinc aptior ad vim solis arcendam ædibus nostris. *ignem*, focum. *Larem* familiarem. 4. *communi umbra* sc. speluncæ, vel sylvæ, speluncam continentis et obumbrantis. *communis* legitur in MS. Gaybac. 2. et in Lactantii schol. ad Stat. Theb. I. 583. idque elegantius videtur Wakef. ad Lucret. V. 954. non nobis. 5—10. Illis temporibus pudicitia servata est labore, aspero vitæ cultu, propria liberorum nutricatione, et agresti parcoque victu. Cf. inf. VI. 286. seq. et XIV. 161. seq. 5. *montana uxor*, in montibus eorumque sylvis et cavernis habitans, *quum sterneret torum*, lectum,

Digitized by Google

Frondibus et culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus; haud similis tibi, Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos;
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositive luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua exstiterint et sub Jove; sed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis

non culcitis plumeis vel mollibus stragulis, sed *frondibus, culmo*, palea, stramine, et *pellibus ferarum*, quibus et prisci homines, non tamen seri adhuc et per sylvas vagantes, qui frondibus foliisque tecti vel nudi erant, sed jam mitiores facti, vestiebantur. *ferarum vicinarum*, quæ eadem in sylvis et vicina habebant latibula. 7—9. Mulier illa montana non erat mollis et delicata, sed dura et horrida. Cf. Lucret. V. 923. seq. *Cynthia* puella, a Propertio amata et ex eo notissima, cujus verum nomen Hostia erat, et quæ modo hunc modo illum amabat. 8. Designatur *Lesbia*, amica Catulli poetæ, quæ propr. Claudia vocabatur, et mortem *passeris* diu multumque deflebat. Cf. Catull. III. 18. al. Martial. VII. 13. *cujus extinctus*, mortuus, *passer*, h. e. cui mors passeris *turbavit*, contristavit, (Gr. *συνταράττω ὄμματα*) quod verbum a cœlo vel mari, ventis turbato, ad animum vultumque transfertur: nisi forte leg. *Turpavit. ocellos*, blande, et de pulcris oculis, ut ap. Catull. l. c. 9. Conf. omnino egregia ac prolixa dissert. Favorini philosophi ap. Gell. XII. 1. qua suadet nobili feminæ, ut liberos, quos pariat, non nutricum, sed suo lacte alat. Idem præcipiunt Macrob. V. 11. Plut. et al. *potanda*, non tantum sugenda, adeoque plena lactis. *infantibus magnis*: nam primis sæculis nascebantur grandiores, (v. inf. XV. 65—70.) et erat tum *genus humanum majoribus et solidis magis ossibus intus fundatum*, ut verbis Lucret. V. 925. utar. 10. *horridior* ingenio, et in victu atque amictu; non, ut nunc, mollior et delicatior. *Glandes* aliique fructus arborum et herbarum primi erant cibi, *ructante*, quia multas glandes et avide comedit. 11. Verba Lucret. V. 905. *tellure nova cœloque recenti*. 12. 13. Facete ac per risum poeta memorat fabulas de origine hominum, et inde docet, cur primis illi temporibus caste ac pudice vixerint; quod scil. durum adhuc horridumque fuerit ingenium eorum, non luxu conruptum, quodque (nati scil. e robore s. terra et luto) nondum *habuerint parentes*, qui lascivum ipsis sanguinem infuderint, vel pravis eos exemplis et educatione enervaverint. *rupto robore nati*, ut *Gens virûm truncis et duro robore nata* ap. Virg. Æn. VIII. 315. quod commentum inde ortum, quod feri homines cavis arborum truncis loco ædium utuntur. *rupto* melius quam *duro* ap. Virg. ut roboris quasi partus simul exprimatur, ut ap. Ovid. Met. X. 512. *Arbor agit rimas, et fissa cortice vivum Reddit onus*. 13. Alia de origine hominum eaque notissima fabula memoratur, qua Prometheus primum hominem (*πρωτόπλαστον*) ex aqua, vel *luto*, limo, argilla, terra (in quam scil. morte resolvimur) finxisse dicitur. Hinc homo *ὁ πηλὸς Προμηθεύς* vocatur in Callim. fragm. 87. Cf. Hesiod. *Ἔργ.* 61. Phocyl. 2. seq. inf. XIV. 35. et sup. ad IV. 133.

14. seqq. In argentea quoque ætate, qua Jupiter regnavit, (v. Ovid. Met. I. 113. seqq. et Tibull. I. 3. 49. seq.) sancte etiamnum ac pudice vixerunt homines, sed primis tantum ejus temporibus; unde poeta facete ac salse dixit *Jove nondum barbato*, nondum adulto et toties adulterante. (Cf. v. 59. et XIII. 41.)

16—18. Quum homines adhuc juste

Digitized by Google

Per caput alterius, quum furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, et operto viveret horto.
Paulatim deinde ad superos Astræa recessit
Hac comite, atque duæ pariter fugere sorores.
Antiquum et vetus est alienum, Postume, lectum
Concutere, atque sacri genium contemnere fulcri.
Viderunt primos argentea sæcula mœchos.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Conventum tamen, et pactum, et sponsalia nostra

viverent ac sine fraude, neque perjuria et furta h. e. scelera vel essent ac vigerent, vel timerentur. 18. *Græcis nondum jurare paratis*, ut nunc. Nam olim *Græca* et Attica fides vel proverbii loco optima, *Punica* vero mala dici solebat: sed a levitate, perfidia ac perjuriis non abhorrebant mores et ingenia Græcorum, qualia describuntur sup. III. 58—125. et a Cic. in orat. pro Flacco. Verba *parata jurare*, et *jurare per caput alterius* spectant ad levitatem in jurando. Recte enim Seneca de Consol. ad Helv. c. 10. *Majores nostri*, inquit, *per fictiles deos religiose jurabant, et qui illos invocaverant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant.* Sed posteri eorum, more Græcorum hujus ævi perjuria sæpe faciebant, et, ut pœnam eorum effugerent, non per Deos jurabant, sed per homines eorumque *capita*, oculos, ossa, cinerem, per genium, fortunam vitamque hominum, inpr. Imperatorum, immo per res non modo vivas et caras, sed etiam inanimas et nullius fere pretii. Cf. XIII. 90. seq. *quum furem nemo timeret*, tam ob inopiam, quam ob justitiam integritatemque animorum, *caulibus*, oleribus, *aut pomis*, cibo illorum hominum, *et* nemo *operto, clauso, viveret horto*, vel adposito ejus custode, Priapo. Cf. Tibull. I. 3. 43. 44. et Plin. XIX. 4. In omnibus, quos vidi, libris perperam legitur *et aperto*, vel ex emend. Barthii *sed aperto*. Neutrum convenit h. l. ubi subjectum est *nemo*. Hinc levissima mutatione reposui *operto*. 19. 20. Deos inter homines in aureo sæculo versatos esse, eorumque inprobitate præter modum crescente terram reliquisse, vel tironibus nota fabula est. *Astræa*, Justitia, *recessit ad Superos paulatim* et postremo. Cf. Ovid. Met. I. 150. et Fast. I. 249. Virg. Ge. II. 473. et Hermanni Mythol. T. III. p. 136. 141. *recessit Hac* Pudicitia *comite, atque* sic *duæ pariter fugere sorores*, Astræa et Pudicitia, ut ap. Hesiod. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 199. quem locum poeta in animo habuisse videtur, Αἰδὼς καὶ Νέμεσις. (Astræa, Ἀστραία et Νέμεσις necnon Δίκη, Παξεῖνος et Erigone a poetis confunduntur. Cf. Herman. l. c. p. 134. 140. et al. Fides soror Justitiæ ap. Horat. Od. I. 24. 6.) Proprie hæc expressa inf. XI. 54. 55.

21. seq. *Antiquum* jam *est* adulterium; jam in argentea ætate, h. e. priscis temporibus, adulteria viguere. Cf. Horat. Sat. I. 3. 107. seqq. *Postumus*, amicus Juvenalis, non aliunde notus. Cf. ad v. 38. *Concutere*, vexare, turbare, *lectum alienum*, jura conjugialia aliorum adulteriis; nisi malis, libidinando quatere lectum. Cf. Catull. VI. 10. 11. *Genium sacri fulcri* conjugalis tori, h. e. religionem connubii, quam violare nefas est. *Fulcrum* lecti pro ipso lecto. *Geniorum*, qui genitos tuentur, iisque adsunt perpetui custodes ac comites, præcipua quoque religio esse debuit in nuptiis: unde et *lectus genialis* inf. X. 134. et al. dicitur nuptialis, quia Genio et Junoni sacer erat. 23. 24. Cf. Ovid. Met. I. 127. seq. Perperam hi versus in omnibus quos vidi, libris, præter MS. Ulm. transpositi sunt. Error manifestus est: unde eum correximus.

25. seqq. Etsi inde a Jovis temporibus vel sæculo argenteo tot jam commissa sunt adulteria, *tamen* nuptias paras, et quidem *nostra tempestate*, ætate pessima, qua virgines et matronæ, juvenes et mariti fere omnes inpudice vivunt? Quæ hæc est insania? 25. Verba prisci juris huic rei propria: quum enim solus esset *conventus*, et de

Digitized by Google

Tempestate paras, jamque a tonsore magistro
Pecteris, et digito pignus fortasse dedisti.
Certe sanus eras! uxorem, Postume, ducis?
Dic, qua Tisiphone, quibus exagitere colubris?
Ferre potes dominam salvis tot restibus ullam?
Quum pateant altæ caligantesque fenestræ?
Quum tibi vicinum se præbeat Æmilius pons?
Aut si de multis nullus placet exitus, illud
Nonne putas melius, quod tecum pusio dormit?
Pusio, qui noctu non litigat, exigit a te
Nulla jacens illic munuscula, nec queritur, quod

conditionibus ageretur, puellæ *speratæ*; quum *pactum*, quo sponsus stipulabatur et pater se filiam ei daturum spondebat, *pactæ*; quum *sponsalia*, mutuus contractus, qui vel solo perficiebatur consensu vel in tabulas, a signatoribus obsignandas, *sponsæ* dicebantur. 26. Jam nitidus esse cupis et placere puellæ. *Tonsores* non modo barbam, capillos unguesque tondebant, sed crines quoque *pectebant* et in gradus formabant, vel calamistro convertebant. Romani anno demum U. c. CCCCLIV. tonderi comique cœperunt; (Plin. VII. 59.) antea barbati erant atque intonsi, cultumque corporis negligebant. Delicati autem et formosuli homines comam non modo alere, sed et colere, et comto *pexoque* capillo nitidi esse solebant. Cf. Tibull. I. 8. 9—16. Voc. *magistro* adjective positum et exquisite, significans crinem summa arte comtum, vel a *docta manu artificiis*, ut ap. Tibull. l. l. 27. *pignus*, annulum pronubum, qui sponsalibus rite factis obsignatisque tabulis sponsæ *pignoris* vel arrhabonis loco, aut in fidem mutui amoris, a sponso dabatur vel mittebatur, et temporibus Plinii (v. XXXIII. 1.) ferreus, sed postea aureus fuit. *digito*, qui in manu sinistra minimo proximus erat; de quo v. Gell. X. 10. et Macrob. VII. 13.

28. *Certe sanus erat* adhuc: quare miror, te de uxore ducenda cogitare potuisse, quod est insanientis; nisi malis *certe sanus eras*? quum hoc consilium caperes? 29. *Tisiphone* pro quacumque Furia, et pro insania: nam homines a Furiis in furorem insaniamque inpelli credebantur. *colubris*, quia Furiæ ὀφιοπλόκαμοι, de quo v. Herman. Mythol. T. II. p. 488. Interrogationes augent vim h. l.

30—32. Nonne insanis, qui perpetuam servitutem ac longam quasi mortem eligis, quum tot tamque faciles et breves ad mortem pateant viæ? vel, qui tam miseram tolerare possis vitam, quum eam finiendi tot sint modi? Multone satius est, necem sibi consciscere, quam ducere uxorem? Similis orationis color ap. Valer. Fl. VII. 331. seq. *Dominam*, non Homer. ἄλοχον δίαπονον, sed uxorem, quæ propter amplam dotem (quam avari tum Romani in matrimoniis contrahendis sectabantur) marito imperat. Cf. inf. v. 136. seq. 457. seq. Plaut. in Menæchm. V. 2. 15. seq. in Asin. I. 1. 74. et in Aulul. III. 5. 60. Contra apud Scythas Getasque *non regit virum dotata conjux*, Horat. Od. III. 24. 19. *salvis tot restibus*, quum tot in promtu sint laquei, quibus fauces tibi elidere, vel et suspendere queas? 31. *altæ fenestræ*, e quibus, et *pons*, a quo te præcipitem dare possis. *fenestræ caligantes*, quæ tam altæ sunt, ut quasi excæcent, et despici vix sine oculorum animique vertigine possit; ut fere *caligat in altis oblutus saxis* ap. Sil. III. 492. *Æmilius pons* pro quovis ponte: propr. is, qui Tiberim junxit, et tum Æmilius a M. Æmilio Scauro censore, (v. Aurel. Victor de vir. ill. c. 72. 8.) tum Milvius seu rectius Mulvius (v. Corte ad Sall. Cat. 45.) dictus est.

33—37. Sed *si exitus* vitæ *de multis*, quos dixi, h. e. mortem tibi consciscere ullo modo, non *placet*; *nonne melius putas*, cum puero pathico, ut soles, quam cum conjuge dormire? nonne satius est, cum scortis, etiam exoletis,

Digitized by Google

Et lateri parcas, nec, quantum jussit, anheles?
Sed placet Ursidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat heredem cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, et captatore macello.
Quid fieri non posse putes, si jungitur ulla
Ursidio? si mœchorum notissimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capistro;

rem habere, quam uxorem ducere? Illud cur melius sit, variis probatur rationibus. Hanc autem non veram poetæ mentem esse, sed falso ita notari Postumum, *notissimum mœchorum*, (v. 42.) quilibet vel me non monente intelliget. *Puto* puerulus, ut ap. Cic. Cœl. 15. ac Tusc. I. 24. et quidem h. l. catamitus, quem Postumus prædicat: nisi potius leg. *Pygio*, verbum effictum a πυγὴ, *nates*, *clunes*, unde πυγαῖος, salax s. cinædus. *dormit* dicitur, non *dormiat*, de eo, qui re vera παιδιεραστὴς fuit. 35. *litigat*; cf. inf. 268. seq. 36. *illic*, in lecto. 37. *quod lateri parcas*, h. e. libidini non satis indulgeas: nam *latera* dicuntur vires, quarum defectus in *latere* potissimum percipitur; unde *latus deficit*, *rumpitur* cet. de oratoribus, cantantibus, currentibus, potantibus, et amori obsequentibus vel intemperanter Venerem exercentibus. Cf. Ernesti elav. Cic. *anheles* in concubitu.

38—40. Facete et ἱερωνικῶς poeta (nam ejus verba hæc sunt, non Postumi) consilium uxoris ducendæ ab *Ursidio* Postumo propterea captum dicit, quod adulteria non amplius voluptati sint ipsi, vel suspicionem nefandæ libidinis effugere cupiat, et tum præmia, *lege Julia* iis, qui uxores duxissent, liberosque, *heredes* bonorum suorum, procreassent, proposita adfectet, tum pœnas eadem lege in adulteros constitutas (relegationem scil. in insulam et publicationem dimidiæ partis bonorum) metuat; quasi hæc lex illis adhuc temporibus magnam habuerit vim, quam *dormire* dixerat sup. II. 37. *Julia autem lex* h. l. non modo videtur esse illa *de adulteriis* ab Augusto a. U. 737. lata, sed etiam *lex Julia et Papia Poppæa* de *maritandis ordinibus*, a. U. 757. perlata, qua Augustus illam legem severius emendavit auxitque præmia, ut cives ad justa matrimonia contrahenda vel adigeret vel adliceret; quaque etiam præter cetera cautum erat, ut cælibes neque hereditatem, neque legatum ex testamento nisi proximorum caperent. Cf. inf. ad IX. 87. seq. *Ursidio* Postumo. *tollere*, creare, gignere. Infantes recens nati, ut vulgo putant, humi deponebantur, et, quos pater *tollebat*, adnoscebat pro suis liberis, quos vero non tollebat, exponebantur. Ritus tamen ille dubius est, et *tollere* forte id. qd. educare, alere; unde et matres *sustulisse* dicuntur liberos. *dulcem* et δυῶν et ἱερωνικῶς. 39. *heredem*, filium legitimum e conjuge. *cariturus turture* cet. h. e. donis, quæ ab heredipetis mittuntur iis, qui divites sunt nec liberos habent. Cf. IV. 18. seq. V. 98. 137. seq. et al. *Turtur* avis in deliciis erat Romanis; (v. Martial. III. 59. 7. 80. 21. XIII. 53. al.) unde eam h. l. designari crediderim, non piscem illum rapacem, qui Rom. et Gall. pastinaca, Gr. τριγὼν, nobis *Gistroche* s. *Stachelroche*, nec nisi Ambrosio *turtur* dicitur. 40. *Mullorum jubis*, h. e. mullis jubatis, vel propr. *barbatis*, quorum corpora rubra squamis et cirris geminis auratisque tecta sunt. Cf. sup. ad IV. 15. seq. *captatore macello*, opsoniis, quæ in macello emuntur venduntur que, et quibus *captantur* orbi eorumque hereditates.

41. seq. Jam omnia vel præter naturam fieri posse crediderim, si Ursidius uxorem ducit, vel si *ulla* reperitur mulier, quæ tali mœcho nubere velit. Color orationis ductus e simili loco Virg. Ecl. VIII. 26. seq. 43. *Stulta*, stultus, demens, vel dementer. *Capistrum maritale* jugum et vincula perpetuæ servitutis, quam matrimonium ei injungit. Cf. Palladæ Epigr. XIII. in Brunck. Anal. T. II. p. 409. Metaphora petita est a tauris vel equis qui *dant mollibus ora capistris* Virg. Ge. III. 188.

44. Ursidius mœchus, *quem totics*

Digitized by Google

Quem toties texit perituri cista Latini?
Quid? quod et antiquis uxor de moribus illi
Quæritur. O medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, et auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ,
Quarum non timeat pater oscula. Necte coronam

h. e. sæpius adultera superveniente marito in *cista* abscondidit, ne ab eo deprehenderetur, et *periret*; qualem adulterum *Latinus* mimus egit. Cf. Horat. Sat. II. 7. 59. seqq. et de *Latino* sup. ad I. 36. *perituri* manu frati mariti, nisi tectus fuisset cista. *peritarum* duo MSS. forte rectius.

45. seq. Summa est stultitia Ursidii, qui *uxorem antiquis moribus*, h. e. castam et pudicam, *quærit* temporibus nostris, quibus nemo talem reperire potest. *antiquis moribus uxores*, quales vixere priscis Romanorum temporibus.

46. Facete; quo sensu inf. XIV. 252. dicitur *ocius Archigenem quære* et XIII. 97. *eget Anticyra et Archigene*, vel ap. Horat. Sat. II. 3. 166. *naviget Anticyram. Vena media* s. *nigra* et *communis*, vulgo *mediana*, quæ in *medio* est *basilicæ* et *cephalicæ*, et cum iis ab hepate descendit, in furore et delirio *pertundi*, h. e. feriris. secari solebat. (v. Ætius VI. 8. et Paul. Æginet. III.) 47. *Delicias hominis*, en delicatum nimis hominem; vel ridiculum, qui speret, sibi uni daturum esse fortunam, quod haud ulli detulerit, h. e. castam a se uxorem inventum iri, quam omnes alii frustra quæsierint. Cf. inf. XIII. 140.

47—49. Non sine singulari Deorum providentia ac favore continget tibi tam felici esse, ut castam invenias uxorem, quod nescio an ulli contigerit; et quidem *tibi*, mœchorum notissimo, qui indignissimus es tali fortuna. Cf. inf. X. 65. seq. *Limen Tarpeium*, templi Jovis in monte Tarpeio s. Capitolino, *adora pronus*, ut ap. Ovid. Met. I. 375. *Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque Pronus humi*, (προπεσών, השתחוה) *pelidoque pavens dedit oscula saxo.* 48. *Junoni*, quæ scil. ζυγία erat et γαμηλία, τέλεια, προτέλεια. *pronuba, juga, jugalis, jugalina*, cui vaccæ immolabantur. v. Virg. Æn. IV. 59. seq. et Ovid. Am. III. 13. 3. seq. *juvencam auratam*, cornibus auratis. v. Intpp. Hom. Od. γ. 384. 426. 437. Tibull. IV. 1. 15. Val. Fl. I. 89. III. 431. Magnitudo beneficii divini et gratiæ, pro illo persolvendæ, adumbratur eo, quod tam victima, et quidem maxima, non thus vel ovis, quam auratis cornibus, sacrificanda est Diis.

50. Tam paucæ hodie sunt pudicæ. *Cereris vittas contingere*, ejus sacerdotes esse, quippe quæ *vittis*, quibus, ut et stolis, solæ utebantur matronæ et virgines ingenuæ, in Thesmophoriis olim redimitæ erant et caste debebant vivere. Sed simplicior explicandi ratio est, si dixeris, notionem pudicitiæ h. l. inde petitam esse, quod Cererem, deam castam, ejusque effigiem sacram, vittis in capite ornatam, *contingere*, h. e. manibus inpuris contrectare nefas sit. Juvenali ante oculos fuit locus Virg. Æn. II. 167. *Corripuere sacrum effigiem*, (Minervæ, ut h. l. Cereris) *manibusq. e cruentis* (h. l. inpudicis) *Virgineas ausi divæ contingere vittas.* Ceres autem casta erat dea, unde et Thesmophoria aliaque ejus sacra non nisi a castis matronis virginibusque agebantur. Cf. omnino inf. XV. 140. et Spanh. ad Callim. H. in Cer. v. 1. et 5.

51. *Quarum oscula non timeat pater*, quas filias osculari non horreat pater, ob pestiferum halitum et corpus tabidum libidinibusque enervatum; vel quarum oscula non magis casta sint, quam quæ patri dabantur a Myrrha, de qua v. Ovid. Met. X. 344. 362. seq. Cf. Plin. XIV. 13. et Plut. Quæst. Rom. VI.

51. seq. *Necte coronam postibus* cet. h. e. jam igitur duc uxorem, quum

Digitized by Google

Postibus, et densos per limina tende corymbos.
Unus Iberinæ vir subficit? Ocius illud
Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.
Magna tamen fama est cujusdam rure paterno
Viventis. Vivat Gabiis, ut vixit in agro;
Vivat Fidenis! Et agello cedo paterno:
Quis tamen adfirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? adeo senuerunt Jupiter et Mars?
Porticibusne tibi monstratur femina voto
Digna tuo? cuneis an habent spectacula totis

talis sit ævi nostri conditio. Per ludibrium hæc dicta. In nuptiis vero aliisque solennibus, et in lætitia tam publica quam privata, fores templorum et ædium ornari solebant *coronis* s. sertis, floribus frondibusque *corymborum* h. e. hederæ, lauri, oleæ, myrti, rosarum. Cf. inf. v. 79. 227. 228. IX. 85. X. 65. XII. 84. 91. *necte*, adnecte, adplica *postibus*, vel *necte coronam* in ornatum *postium*.

53. seq. Num *Iberina*, quam ducturus es uxorem, (vel verum, vel fictum sponsæ nomen) uno viro contenta, h. e. casta erit, ut putas ac speras? Immo vero *ocius illud extorquebis*, facilius illam in hanc inpelles mentem, s. eam perpelles, ut *uno oculo*, quam ut uno viro, *contenta sit*. Nonnulli post *subficit* punctum vel signum exclam. ponunt, ut Postumi sint verba: *Unus Iberinæ vir subficit*, h. e. mea uxor casta est vel erit, et erras, qui nullam inveniri putas pudicam.

55—59. At dicat forsan aliquis, virginem vel matronam ruri viventem (qualis forte sponsa fuit Postumi) castitatem servare, et in agris, ubi mores minus, quam in oppidis conrupti sint, mulieres etiam nunc pudicitiæ laude conspicuas reperiri. Audio: sed quæ *in agro* caste *vixit*, ita etiam *Gabiis* et *Fidenis*, h. e. in oppidis, *vivat!* (nisi malis: at eadem mulier, quæ in agro caste vixit, jam vivat in oppidis, quamquam parvis ac desertis, vel adeo Romæ; quomodo tum vivet?) *Et in agello* quidem *paterno* eam caste vixisse *cedo*, concedo: *Quis tamen adfirmet*, contendat, *in montibus aut speluncis*, agro paterno vicinis, et, si non palam, certe clam, *nihil* inpudici cum et ab ea *actum*, nec stuprum ei inlatum esse? Mutata distinctione ita expeditiorem h. l. sententiam fecisse mihi videor. At forte leg. *Vivet Gabiis*, (vivetne in oppidis, quamquam parvis ac desertis, nedum Romæ) *ut vixit in agro? Vivet* ita *Fidenis? Et agello* cet. Gabii opp. Latii, et *Fidenæ* Sabinorum. Utraque urbs Romæ propinqua, et olim magna fuit ac frequens, sed postea ignobilis et deserta. Cf. inf. X. 100. et Horat. Epist. I. 11. 7. 8.

59. *Jupiter et Mars*, qui in montibus, speluncis sylvisque tot virgines conrupisse dicuntur, *adeone senuerunt*, adeone viribus præ senectute exhausti sunt, ut non amplius amori indulgere possint? h. e. putasne, ruri et in locis agrestibus non amplius, ut olim et jam antiquissimis temporibus, (cf. Tibull. II. 1. 67. seq.) stupra ac adulteria committi, omnesque ibi mœchos senes esse, quorum pectora non amplius amoris ignibus incalescant? Facete enim poeta, quæ ad mœchos spectant, Jovi Martique tribuit, et hominum, non deorum amores poetarum fabulis declarari innuit. Similiter Seneca ap. Lactant. I. 16. *Quid ergo est, quare apud poetas sulacissimus Jupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, et illi lex Papia fibulam inposuit?*

60. seqq. Poeta jam describit libidines mulierum Rom. ac primum loca, quas frequentent, et ubi casta reperiatur nulla. De his, scil. porticibus, theatris, circis, foris, cf. simil. loc. Ovid. Art. Am. I. 49. seq. 67—264. ubi copiose docet, *frequens quo sit puella loco*, et *unde legas quod ames, ubi retia ponas*. *Porticus* ambulationes columnis suspensæ exedriisque instructæ circa et ante templa ædificiaque tam publica quam privata, vel in atrio et inpluvio, quæ solis ardorem pluviamque arcebant. 61. *spectacula*, theatra

Digitized by Google

Quod securus ames, quodque inde excerpere possis?
Chironomon Ledam molli saltane Bathyllo
Tuccia vesicæ non inperat: Appula gannit,
Sicut in amplexu, subitum et miserabile: longum
Adtendit Thymelen; Thymelen tunc rustica discit.
Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,
Atque a plebeiis longe Megalesia, tristes

et amphitheatra. *Cunei* ordines ac sedilia theatri, de quibus v. Lips. de Amphith. c. 13. *excerpere*, eligere, capere.

63—66. Feminæ etiam castissimæ, Vestales et rusticæ, inpudicitiam, libidines lasciviamque discunt in ludis scenicis, inpr. ab Atellanarum histrionibus et pantomimis, eoque citius et facilius, quo majore hi arte res obscœnas in scena saltando et gesticulando exprimunt, quoque facilius discuntur ea, quæ oculis subjiciuntur. Cf. ad V. 171. *Bathyllus*, Mæcenatis libertus ac deliciæ, (unde *mollis*; quod tamen epitheton ad communem quoque pantomimorum mollitiem referri potest) et Pylades Augusti temporibus, si non primi, certe clarissimi fuere *pantomimi*, h. e. actores s. histriones, ludii, saltatores, qui non, ut *mimi*, verbis, sed sola *saltatione*, et manuum corporisque gestibus, quidquid in scena ageretur, muti exprimere et mores hominum imitari (μιμεῖσθαι) solebant. *Saltare Ledam*, νομίμως ὀρχεῖσθαι Λήδην, ut *saltare Satyrum*, *Medeam* cet. h. e. Ledam ejusque amores manuum gesticulatione exprimere, χειρονομεῖν, unde h. l. *Leda cheironomca*, χειρονόμος. v. sup. ad V. 121. *Tuccia* (al. *Tutia*, *Tucic*, *Tuscia*) virgo Vestalis, quæ hausta cribro aqua pudicitiam suam adseruit. v. Valer. Max. VIII. I. 5. et Plin. XXVIII. 2. et 8. Similem historiam de Claudia narrant Plin. VII. 35. Suet. Tib. 1. et al. *Vesicæ non imperat*, non continet urinam, (cf. XI. 168.) propr. pudenda, κύστιν. (v. ad l. 39.) *Appula*, matrona s. puella peregrina, *pudica mulier*, *Sabina qualis aut perusta solibus Pernicis uxor Appuli*, Horat. Epod. II. 39. seq. Ea dum spectat lascivos pantomimorum gestus, *gannit*, subat vel vocis murmure exprimit libidinem, quasi esset *in amplexu* cujusdam. *Gannire* id. qd. *garrire*; propr. de murmure canis adhibetur. *Amplexus* honesta vox, quæ transfertur ad res Venereas ac turpes. *gannit subitum et miserabile*, subito et miserabiliter, repente emittit vocem, qua miserationem ardensque desiderium exemplo pantomimi exprimit: nisi legendum *subat et miserabile. longum adtendit*, diu observat, *Thymelen*, doctissimam saltatricem, (v. sup. ad I. 36.) ejusque tremulos et venereos motus adtenta ac stupens spectat *rustica*, et *tunc* paulatim *discit Thymelen*, ejus artem. *Thymelen* recepi e tribus libris antt. et distinctionem mutavi. Vulgo legitur: *Appula gannit, Sicut in amplexu: subitum et miserabile, longum Adtendit Thymele; Thymele tunc rustica discit.*

67—70. Aliæ matronæ virginesque, quoties ludi publice non dantur, ipsæ privatis in ædibus eos agunt. *Aulæa* vela picta, in ædibus, porticibus ac theatris; unde h. l. pro ipsis theatris ludisque. 68. *sonant sola fora*, in foris tantum, ubi causæ aguntur, strepitus auditur, non in theatris. 69. *Megalesia* sacra et ludi, (ut *Megalesia ludi* passim) quæ in honorem et memoriam Magnæ Matris Deûm, (μεγάλης μητρὸς) Pessinunte Romam translatæ, vel prid. Non. Apr. (v. Ovid. Fast. IV. 179. seq. et Calend. Rom.) vel prid. Id. Apr. (v. Liv. XXIX. 14. ubi cf. Duker. et Drak.) agebantur. *Plebeii* sc. ludi (*quos exactis regibus pro libertate plebis, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum* institutos tradit Ascon. in Verr. II.) ab Ædilibus pleb. plerumque XIII vel XVII Cal. Nov. (sed nonnumquam sæpius uno eodemque anno, nec statis diebus; quod ex Livio aliisque scriptoribus Rom. probabile fit) adeoque sex fere integris mensibus ante Megalesia edebantur. Verba, *a plebeiis longe Megalesia* sc. distant, non eo referenda, quod in longo illo intervallo nulli Romæ acti sint ludi, (contrarium enim satis notum est

Digitized by Google

Postibus, et densos per limina tende corymbos.
Unus Iberinæ vir subficit? Ocius illud
Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.
Magna tamen fama est cujusdam rure paterno
Viventis. Vivat Gabiis, ut vixit in agro;
Vivat Fidenis! Et agello cedo paterno:
Quis tamen adfirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? adeo senuerunt Jupiter et Mars?
Porticibusne tibi monstratur femina voto
Digna tuo? cuneis an habent spectacula totis

talis sit ævi nostri conditio. Per ludibrium hæc dicta. In nuptiis vero aliisque solennibus, et in lætitia tam publica quam privata, fores templorum et ædium ornari solebant *coronis* s. sertis, floribus frondibusque *corymborum* h. e. hederæ, lauri, oleæ, myrti, rosarum. Cf. inf. v. 79. 227. 228. IX. 85. X. 65. XII. 84. 91. *necte*, adnecte, adplica *postibus*, vel *necte coronam* in ornatum *postium*.

53. seq. Num *Iberina*, quam ducturus es uxorem, (vel verum, vel fictum sponsæ nomen) uno viro contenta, h. e. casta erit, ut putas ac speras? Immo vero *ocius illud extorquebis*, facilius illam in hanc inpelles mentem, s. eam perpelles, ut *uno oculo*, quam ut uno viro, *contenta sit*. Nonnulli post *subficit* punctum vel signum exclam. ponunt, ut Postumi sint verba: *Unus Iberinæ vir subficit*, h. e. mea uxor casta est vel erit, et erras, qui nullam inveniri putas pudicam.

55—59. At dicat forsan aliquis, virginem vel matronam ruri viventem (qualis forte sponsa fuit Postumi) castitatem servare, et in agris, ubi mores minus, quam in oppidis conrupti sint, mulieres etiam nunc pudicitiæ laude conspicuas reperiri. Audio: sed quæ *in agro* caste *vixit*, ita etiam *Gabiis* et *Fidenis*, h. e. in oppidis, *vivat!* (nisi malis: at eadem mulier, quæ in agro caste vixit, jam vivat in oppidis, quamquam parvis ac desertis, vel adeo Romæ; quomodo tum vivet?) *Et in agello* quidem *paterno* eam caste vixisse *cedo*, concedo: *Quis tamen adfirmet*, contendat, *in montibus aut speluncis*, agro paterno vicinis, et, si non palam, certe clam, *nihil* inpudici cum et ab ea *actum*, nec stuprum ei inlatum esse? Mutata distinctione ita expeditiorem h. l. sententiam fecisse mihi videor. At forte leg. *Vivet Gabiis*, (vivetne in oppidis, quamquam parvis ac desertis, nedum Romæ) *ut vixit in agro? Vivet* ita *Fidenis? Et agello* cet. Gabii opp. Latii, et *Fidenæ* Sabinorum. Utraque urbs Romæ propinqua, et olim magna fuit ac frequens, sed postea ignobilis et deserta. Cf. inf. X. 100. et Horat. Epist. I. 11. 7. 8.

59. *Jupiter et Mars*, qui in montibus, speluncis sylvisque tot virgines conrupisse dicuntur, *adeone senuerunt*, adeone viribus præ senectute exhausti sunt, ut non amplius amori indulgere possint? h. e. putasne, ruri et in locis agrestibus non amplius, ut olim et jam antiquissimis temporibus, (cf. Tibull. II. 1. 67. seq.) stupra ac adulteria committi, omnesque ibi mœchos senes esse, quorum pectora non amplius amoris ignibus incalescant? Facete enim poeta, quæ ad mœchos spectant, Jovi Martique tribuit, et hominum, non deorum amores poetarum fabulis declarari innuit. Similiter Seneca ap. Lactant. I. 16. *Quid ergo est, quare apud poetas salacissimus Jupiter desierit liberos tol ere? utrum sexagenarius factus est, et illi lex Papia fibulam inposuit?*

60. seqq. Poeta jam describit libidines mulierum Rom. ac primum loca, quas frequentent, et ubi casta reperiatur nulla. De his, scil. porticibus, theatris, circis, foris, cf. simil. loc. Ovid. Art. Am. I. 49. seq. 67—264. ubi copiose docet, *frequens quo sit puella loco*, et *unde legas quod ames, ubi retia ponas. Porticus* ambulationes columnis suspensæ exedrisque instructæ circa et ante templa ædificiaque tam publica quam privata, vel in atrio et inpluvio, quæ solis ardorem pluviamque arcebant. 61. *spectacula*, theatra

Digitized by Google

Quod securus ames, quodque inde excerpere possis?
Chironomon Ledam molli saltane Bathyllo
Tuccia vesicæ non inperat: Appula gannit,
Sicut in amplexu, subitum et miserabile: longum
Adtendit Thymelen; Thymelen tunc rustica discit.
Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,
Atque a plebeiis longe Megalesia, tristes

et amphitheatra. *Cunei* ordines ac sedilia theatri, de quibus v. Lips. de Amphith. c. 13. *excerpere*, eligere, capere.

63—66. Feminæ etiam castissimæ, Vestales et rusticæ, inpudicitiam, libidines lasciviamque discunt in ludis scenicis, inpr. ab Atellanarum histrionibus et pantomimis, eoque citius et facilius, quo majore hi arte res obscœnas in scena saltando et gesticulando exprimunt, quoque facilius discuntur ea, quæ oculis subjiciuntur. Cf. ad V. 171. *Bathyllus*, Mæcenatis libertus ac deliciæ, (unde *mollis*; quod tamen epitheton ad communem quoque pantomimorum mollitiem referri potest) et Pylades Augusti temporibus, si non primi, certe clarissimi fuere *pantomimi*, h.e. actores s. histriones, ludii, saltatores, qui non, ut *mimi*, verbis, sed sola *saltatione*, et manuum corporisque gestibus, quidquid in scena ageretur, muti exprimere et mores hominum imitari (μιμεῖσθαι) solebant. *Saltare Ledam*, νομίμως ὀρχεῖσθαι Λήδην, ut *saltare Satyrum*, *Medeam* cet. h. e. Ledam ejusque amores manuum gesticulatione exprimere, χειρονομεῖν, unde h. l. *Leda cheironomos*, χειρονόμος. v. sup. ad V. 121. *Tuccia* (al. *Tutia*, *Tucia*, *Tuscia*) virgo Vestalis, quæ hausta cribro aqua pudicitiam suam adseruit. v. Valer. Max. VIII. 1. 5. et Plin. XXVIII. 2. et 8. Similem historiam de Claudia narrant Plin. VII. 35. Suet. Tib. 1. et al. *Vesicæ non imperat*, non continet urinam, (cf. XI. 168.) propr. pudenda, κύστιν. (v. ad I. 39.) *Appula*, matrona s. puella peregrina, *pudica mulier*, *Sabina qualis aut perusta solibus Pernicis uxor Appuli*, Horat. Epod. II. 39. seq. Ea dum spectat lascivos pantomimorum gestus, *gannit*, subat vel vocis murmure exprimit libidinem, quasi esset *in amplexu* cujusdam. *Gannire* id. qd. *garrire*; propr. de murmure canis adhibetur. *Amplexus* honesta vox, quæ transfertur ad res Venereas ac turpes. *gannit subitum et miserabile*, subito et miserabiliter, repente emittit vocem, qua miserationem ardensque desiderium exemplo pantomimi exprimit: nisi legendum *subat et miserabile. longum adtendit*, diu observat, *Thymelen*, doctissimam saltatricem, (v. sup. ad I. 36.) ejusque tremulos et venereos motus adtenta ac stupens spectat *rustica*, et *tunc* paulatim *discit Thymelen*, ejus artem. *Thymelen* recepi e tribus libris antt. et distinctionem mutavi. Vulgo legitur: *Appula gannit, Sicut in amplexu: subitum et miserabile, longum Adtendit Thymele; Thymele tunc rustica discit.*

67—70. Aliæ matronæ virginesque, quoties ludi publice non dantur, ipsæ privatis in ædibus eos agunt. *Aulæa* vela picta, in ædibus, porticibus ac theatris; unde h. l. pro ipsis theatris ludisque. 68. *sonant sola fora*, in foris tantum, ubi causæ aguntur, strepitus auditur, non in theatris. 69. *Megalesia* sacra et ludi, (ut *Megalesia ludi* passim) quæ in honorem et memoriam Magnæ Matris Deûm, (μεγάλης μητρὸς) Pessinunte Romam translatæ, vel prid. Non. Apr. (v. Ovid. Fast. IV. 179. seq. et Calend. Rom.) vel prid. Id. Apr. (v. Liv. XXIX. 14. ubi cf. Duker. et Drak.) agebantur. *Plebeii* sc. ludi (*quos exactis regibus pro libertate plebis, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum* institutos tradit Ascon. in Verr. II.) ab Ædilibus pleb. plerumque XIII vel XVII Cal. Nov. (sed nonnumquam sæpius uno eodemque anno, nec statis diebus; quod ex Livio aliisque scriptoribus Rom. probabile fit) adeoque sex fere integris mensibus ante Megalesia edebantur. Verba, *a plebeiis longe Megalesia* sc. distant, non eo referenda, quod in longo illo intervallo nulli Romæ acti sint ludi, (contrarium enim satis notum est

Digitized by Google

Personam, thyrsumque tenent, et subligar Accî. 70
Urbicus exodio risum movet Atellanæ
Gestibus Autonoes: hunc diligit Ælia pauper.
Solvitur his magno comœdi fibula. sunt, quæ
Chrysogonum cantare vetent. Hispulla tragœdo
Gaudet. An exspectas, ut Quintilianus ametur? 75
Adcipis uxorem, de qua citharœdus Echion
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambrosiusque choraules.

e fastis vett.) sed quod illud plebis, hoc patriciorum fuerit festum. v. Gell. II. 24. XVIII. 2. et Heins. ad Ovid. Fast. IV. 353.

70. *Personam*, ut III. 175. ubi v. not. *Thyrsi*, hastæ pampinis et hedera cinctæ, quibus utebantur histriones, partes Bacchi vel Baccharum, quibus propria sunt hæc arma, agentes. Poeta etiam eo forte respexit, quod prima theatra Baccho fuere sacra; unde et primi ludi dicebantur διονυσιακὰ, et histriones διονυσιακοὶ τεχνῖται, *peruncti fœcibus ora*, Horat. A. P. 277. *Subligar*, περίζωμα, tegumentum pudendorum. *Scenicorum mos tantam habet a vetere disciplina verecundiam, ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo: verentur enim, ne, si quo casu evenerit, ut corporis partes quædam aperiantur, adspiciantur non decore;* Cic. Off. I. 35. *Accius*, poeta tragicus et annalium scriptor, qui circa a. U. DC. floruit; sed h. l. histrionis forte vel pantomimi nomen.

71. *Urbicus*, poeta ap. Martial. I. 42. 11. sed h. l. exodiarius, et quidem vel nomen ejus, vel synon. *Atellana* sc. fabula, ab Atella, ant. oppido Oscorum in Campania, sic dicta, plena joci, (*Farce, Possenspiel*) cui *exodia*, saturæ, (*Intermezzi, Nachspiele,*) inseri vel adjungi solebant. v. Liv. 7. 2. et sup. ad III. 174, 175. *Autonoe* non videtur h. l. Cadmi soror esse, cujus fabulam Urbicus saltaverit gestibus; (nam illa tragœdiæ magis quam exodio convenit, et exodiarius non saltare s. gesticulari solet) sed fictum nomen matronæ, verba jocosque extemporales exodiarii *gestibus* s. gesticulatione, histrionum more, exprimentis. v. Liv. VII. 2. *Ælia* matrona, e gente Ælia, quæ *pauper* fere et plebeia fuit. v. Valer. Max. IV. 4. 8. 9. Paupertas matronarum non obstat, quo minus libidini indulgeant; sed commendat iis amorem, qui non tanto constat, quanto *comœdi fibula.*

73. 74. *Solvitur his*, ad aliis matronis ditioribus *magno* pretio *comœdi fibula*, h. e. magno pretio conrumpit histrionem s. cantorem ac citharœdum, ut fibulam, quæ a coitu eum prohibet, solvat, et tum cum ipsis concumbat; *sunt quæ*, h. e. aliæ, *vetant cantare Chrysogonum*. h. e. histriones coitu, qui voci nocet, ita delassent, ut rauci facti in scena *cantare* nequeant. Cantores olim vocis, ut alii valetudinis conservandæ causa, infibulari, h. e. glandes sive summæ partes genitalium *fibulis* muniri ac transfigi solebant, uta coitu abstinerent, qui voci valde nocet. *Fibula* aliis est circellus vel tenue filum, æneum s. argenteum s. aureum, quod præputio virilium ab utroque latere super glandem perforato addebatur, aliis id. qd. *subligar* v. 70. 74. *Chrysogonus*, citharœdus. (ut inf. VII. 176.) forte quia hoc nomen fuit insignis citharœdi, qui Alcibiadis ævo vixit palmamque tulit in Pythiis ludis; de quo v. Plut. Opp. T. I. p. 209. *Hispulla*, nomen matronæ, ut inf. XII. 11. Nota illa, cujus fratris filia nubserat Plinio minori. vid. ej. Epist. IV. 19. *Gaudet*, delectatur, h. e. amore ejus capitur. 75. *an exspectas, ut Quintilianus ametur*, sperasne, vel putasne, a lascivis istis mulieribus virum castum, gravem ac doctum, qualis *Quintilianus*, insignis ille Rhetor, fuit, magis amatum iri, quam lascivos histriones? *exspectas*, ut inf. v. 239. et XIV. 25. *Quintiliani* nomen pro quovis rhetore h. l. et inf. v. 280. vel potius pro quovis erudito et gravi viro positum, ut *Palæmonis* pro Grammatico inf. v. 452. et forte *Posthumus* fuit vir doctus, qui eo significatur.

76. 77. Conf. Martial. Epigr. in Cinnam VI. 39. *uxorem, de qua* non tu, aut vir aliquis eximius, (quod majori esset solatio) sed mimus *pater fiet*. *Glaphyrus* tibicen clarissimus ævi Augustei. v. Martial. IV. 5. 8. et Antipatri

Digitized by Google

Longa per angustos figamus pulpita vicos:
Ornentur postes et grandi janua lauro,
Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Hippia Ludium
Ad Pharon et Nilum famosaque mœnia Lagi,
Prodigia et mores Urbis damnante Canopo.
Inmemor illa domus, et conjugis atque sororis,
Nil patriæ indulsit; plorantesque inproba natos,

Epigr. 28. et 29. in Brunck. Anal. T. II. p. 116. ad quæ v. Jacobs in Anim-adv. ad Anthol. Gr. Vol. II. P. I. p. 310. *Echionis* et *Ambrosii* nomina ignota. *choraules*, χοραύλης, qui in choro tibiis canit.

78—81. Quæ quum ita sint, nuptias suadeo, faciant viri nobiles, ut uxores eorum ex histrione vel gladiatore liberos pariant. Quod non sine amara inrisione suadet poeta. 78. Verba obscura. *Pulpitum* quodlibet subgestum, inpr. in theatro, ut III. 174. VII. 93. XIV. 257. unde putant, die nuptiali theatra in *vicis* exstructa et ludos in iis actos esse: de quo tamen ritu nihil legere memini; nisi eo spectant verba Apulei, (Met. IV. p. 157. ed. Elmenh.) *feralium nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur.*

79. Cf. sup. ad v. 51. *grandi lauro*, arbore integra postibus adposita, (cf. Catull. LXIV. 290.) vel *longis ramis* ejus, ut inf. XII. 90. 80. *Lentulus*, cognomen gentis Corneliæ, h. l. pro quovis nobili vero, qualis Postumus fuisse videtur. Cf. ad VIII. 188. *testudineo conopeo* in cunis, vel lecto puerperæ, segmentis ornato testudinis. Cf. inf. ad v. 89. et XI. 94. seqq. *Conopeum*, κωνωπεῖον, non velum, vel papilio, sed, ut verbis Schol. Crucq. ad Horat. Epod. IX. 16. utar, *genus retis ad muscas et culices* (κώνωπας) *abigendos, quo Alexandrini potissimum utuntur propter culicum illic abundantiam.* Cf. Anthol. IV. 32. Ejusmodi rete tenuissimum super lectum expandi, et aurea ei fila intexi solebant. (Cf. Plut. Ant. p. 927.) 81. *Nobilis infans*, qui de te nobili natus existimatur, quum tamen adulterinus, et quidem gladiatoris filius sit. *exprimat*, ore s. vultu referat; quæ dictio petita est e statuaria, in qua *signa expressa*, quæ *adumbrata* obponuntur, sunt ea, quæ plane elaborata sunt, ut confestim adpareat, quem referant. *mirmillonem*, v. ad VIII. 200.

82—113. Quod universe de matronarum effrenata libidine dixit poeta, jam probat inlustratque exemplis, et quidem h. l. *Hippiæ*, quæ uxor Fabricii Veientonis *senatoris* (de quo v. inf. v. 113. et sup. ad IV. 113.) cum Sergio gladiatore in Ægyptum migravit. Simile quid narratur a Parthen. Erotic. c. 27. de Alcinoe et Xantho. *Ludii* s. *ludiones* olim dicebantur histriones et saltatores, at seqq. temporibus propr. gladiatores, horumque schola *ludus*; unde et *ludia* inf. v. 104. Hippia, ludii, h. e. Sergii gladiatoris, uxor. *Ludium* vero διαβόλαιος vox est efferenda per συνίζησιν, ut IV. 37, *semianimum*. 83. 84. Ægyptus designatur more poetarum. *Pharos* nunc continens, at olim parva ins. Ægypti, cum Alexandria aggere (heptastadio) et ponte juncta, ubi turris fuit excelsa et marmorea ejusdem nominis, jussu Ptolemæi Philad. a Sostrato Cnidio exstructa, cum speculo et ignibus nocturnis. *famosa mœnia*, Alexandria, urbs *Lagi*, h. e. Ægypti, vel ubi Ptolemæus Lagi f. e Græcis regibus primus regnavit post Alexandri M. mortem. Sic et *amnis Lageus*, *flumina Lagi* et similia. *famosa*, vel infamia ob luxum perditosque mores incolarum regumque, (ut *famosus Canopus* inf. XV. 46.) vel, quod malim, inclyta et clarissima.

84. Ita ut ipsi *Canopitani*, quamvis libidinibus et luxu infames, (v. ad I. 29.) *prodigia et mores*, h. e. prodigiosos mores, *Urbis*, Romæ, damnarent. Cf. inf. ad V. 286. 85—113. Scelus et insania Hippiæ vividis adumbratur coloribus. *Nil patriæ indulsit*, patriæ nihil eorum, quæ petere quasi ac postulare videbatur, concessit, vel nihil

Digitized by Google

Utque magis stupeas, ludos Paridemque reliquit.
Sed quamquam in magnis opibus, plumaque paterna,
Et segmentatis dormisset parvula cunis,
Contemsit pelagus; famam contemserat olim,
Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus lateque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli
Si ratio est et honesta; timent, pavidoque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis:
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim;
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aer.

officiorum, patriæ debitorum, nihil pietatis et amoris præstitit.

87. Σαρκαστικῶς poeta monet, illud maxime esse mirandum, quod ludos circenses et scenicos, necnon ludiones relinquere potuerit; quo taxatur insania et Hippiæ, illos pluris, quam conjugem liberosque, facientis, et Romanorum, inexplebili ludorum spectandorum cupiditate ardentium, de quo v. sup. ad III. 223. *Paris* celeberrimus histrio et deliciæ Domitiani, a quo ad magnas opes eximiamque potentiam evectus, sed deinde, quum Domitia Augusta ejus amore arderet, occisus est. v. inf. VII. 87. seq. Suet. Domit. 3. 10. et Dio Cass. Alius ejusdem nominis histrio inclaruit sub Nerone, et ab eo interemtus est. v. Suet. Ner. 54. Tac. Ann. XIII. 20. 22. 27. et al.

88—94. Quamvis Hippia molliter esset educata in domo paterna, lascivus tamen amor tam audacem eam fecit, ut pericula navigationis sperneret. Cf. Ovid. Met. VII. 62—68. *Pluma* lectus pulvinusque plumis tumens vel fartus, adeoque mollissimus. (v. ad I. 159.) 89. *Segmentatæ cunæ*, ornatæ *segmentis*, h. e. fimbriis s. fasciis. s. virgis purpureis, vel aureis, quæ cunis seu stragulis adsutæ sunt ornatus causa, vel per foramina cunarum utrimque transmissæ, ne infans excidat; nisi malis, ornatæ tessellis, s. tesserulis ligneis varieque coloratis, et emblemate vermiculato, (v. sup. ad II. 124.) vel segmentis testudinis, quo sensu sup. v. 80, *testudineum conopeum* dicitur.

90. Non mirum est, eam varia maris discrimina sprevisse, quippe quæ famæ pudorisque jacturam nihili fecit; quam qui pro nihilo putat, facile omnia contemnit et audet. 91. Quæ tamen famæ jactura minima videtur *mollibus cathedris* h. e. feminis, quæ in mollibus sellis sedere vel per urbem ferri solent. Cf. ad I. 65. IX. 52. Martial. III. 62. 7.

92. *Ionium* mare, inter Italiam, Siciliam, Græciamque, austro patet, et *late sonat* impetu fluctuum, scopulis inlisorum. *sonantem Ionium* scil. *fluctum*, vel sinum, (ut ap. Horat. Epod. X. 19.) vel pontum, ut ὁ Ἰόνιος sc. πόντος. Romanis tamen *Ionium* sc. mare semper dicitur: unde *sonorum* conj. Bentl. ad Horat. l. l. 94. *Mutandum toties mare:* nam Romanis in Ægyptum trajicientibus tria transmittenda sunt maria, Tyrrhenum s. inferum, Ionium et Ægæum.

94. seqq. Eædem mulieres, quæ libidinis explendæ causa tam audaces sunt, anxiæ ac trepidæ esse solent, ubi honesta navigationis periculorumque subeundorum ratio et occasio obfertur. *Gelantur pectora* pavore, ut *rigere, dirigere, frigescere, glaciari, torpere.*

97. Cf. inf. v. 284. 285. et Plaut. mil. glor. II. 5. 54. seq. 98. *durum est*, uxori videtur. 99. *Sentina*, aquarum sordiumque conluvies in fundo navis, cujus odor *gravis* est et teter. *Eum procul fugiunt pisces;* Plin. X. 70. s. 90. *summus vertitur aer*, vertiginem similat

Digitized by Google

Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. illa maritum
Convomit: hæc inter nautas et prandet, et errat
Per puppem, et duros gaudet tractare rudentes.
Qua tamen exarsit forma, qua capta juventa est
Hippia? quid vidit, propter quod Ludia dici
Sustinuit? nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, et secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia; sicut
Adtritus galea, mediisque in naribus ingens
Gibbus, et acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. facit hoc illos Hyacinthos:

oculorum animique, quæ faciat, ut cœlum verti summaque ejus pars ima fieri sibi videatur.

100. Hippia *stomacho valet*, non laborat vomitione vel nausea, quæ viris etiam navigantibus obrepere solet. *Illa* mulier, quæ invita et jussu conjugis navigat, nauseans *maritum convomit*, vomitu conspurcat. *hæc*, quæ mœchum sequitur. *rudentes tractare*, funes ducere.

103—112. Hippia Sergii amore capta est, non ob formam et juventutem, quod justiorem haberet excusationem, (nam deformis ille est et provecta jam ætate) sed quia gladiator est et arma tractat. *exarsit forma*, v. ad Sil. V. 15. *forma* et *juventa* pro formoso homine et juvene. *Ludia*, nunc Ludii uxor, quum antea Senatoris esset. v. sup. ad v. 82. *sustinuit*, passa est, non recusavit.

105. *Sergiolus* festive adpellatur *Sergius*, et blando nomine, quo Hippia nunc uti solebat, vel *ἱερωνικῶς*, quia non amplius juvenis erat: *nam cœperat jam guttur*, mentum, barbam, *radere*, quod viri tantum faciunt. Quæ verba nemo intpp. quod mireris, intellexit; quare hæc tenenda sunt. Prisci Romani intonsi erant barbamque alebant usque ad a. U. C. CCCCLIV, quo primum tonsores Romam adduxit e Sicilia P. Ticinius Meno, (f. Titinius Mæna) unde illi vocantur *intonsi*, *barbati* et *capillati*. Cf. ad IV. 103. V. 30. et Plin. VII. 59. Ratio autem *barbæ tondendæ* s. *metendæ* (sup. III. 186.) duplex erat, vel strictim s. ad cutem, quod proprie *radere* dicitur, et Gr. *σκαφίον*, sive *ξυρᾶν τὸν πώγωνα*, et *ἐν χερῖ κείρειν*, vel paulo longius a cute, interposito pectine, quod propr. est *tondere* et Gr. *κῆσος*. Cf. Plaut. Capt. II. 2. 10. seq. Jam pueri ac juvenes lanuginem seu barbulam alebant usque ad annum ætatis XXI. quo ea poni non sine solennitate et deo alicui sacrari solebat. v. sup. ad III. 186. Hinc *nondum barbatus* dicitur puer sup. 15. 16. *barba* juventus inf. v. 215. (*senior, cujus barbam*, juventutem, h. e. quem juvenem, *tua janua vidit*, qui a juventute tuas ædes frequentavit) *prima barba* iniens juventa inf. VIII. 166. *barbati* et *barbatuli* juvenes, qui nondum lanuginem deposuere vel tondentur, inf. XIII. 56. Hanc vero mollem teneramque barbam juvenes tondebant tantum (cf. I. 25. X. 226.) usque ad virilitatem vel annum ætatis XL. quo, quum viri vellent videri, primum radebantur; quare h. l. innuitur, Sergium ad virilem jam pervenisse ætatem. Quotidie radi primus instituit Scipio Africanus minor, ut levis esset facies; unde et psilothro aliove medicamento postea pili exstirpabantur. v. ad II. 107.

106. *lacerto secto*, vulnerato, vel exciso nervo, *sperare requiem*, missionem; quam sperare ac petere licebat gladiatoribus, membro aliquo mutilatis, vel gravi vulnere ictis. 107. *sicut*, verbi causa. 108. *galea adtritus* fronte. Galea si non omnes gladiatores, præter retiarium, (cf. VIII. 203.) plerique certe utebantur. 109. *Gibbus*, tumor, forte ex percussione crebra. *acre*, grave vel pertinax *malum*; nisi potius epitheton ad acritudinem suci humorisque spectat. *stillantis*, lippi; quo oculorum morbo multi laborabant Romæ.

Digitized by Google

Hoc pueris patriæque, hoc prætulit illa sorori
Atque viro. ferrum est, quod amant. Hic Sergius idem
Adcepta rude cœpisset Veiento videri.
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Respice rivales Divorum: Claudius audi
Quæ tulerit. Dormire virum quum senserat uxor;
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius una,
Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.
Intravit calidum veteri centone lupanar,

occlli, non *oculi*, quo deformitas augetur, inpr. ob *ingentem gibbum* in medio naso.

110. Lector dudum suspenso animo exspectat, quæ tandem causa fuerit insani amoris, quæ Sergio dotes virtutesque vel animi vel corporis, quibus capta sit Hippia: et jam repente nihil aliud in laudem ejus dici posse audit, quam quod gladiator fuerit. *illos*, gladiatores. *Hyacinthos*, formosos et amabiles, ut *Prometheus* sup. IV. 133. pro figulo perito. *Hyacinthus* puer formosissimus, cujus amore capti Zephyrus, Apollo et Thamyris. v. Ovid. Met. X. 162. seqq. et Heyne *Antiquar. Aufsätze* P. I.

112. *Ferrum*, gladius, *est, quod amant* tales feminæ, qualis Hippia fuit. 113. *Idem Sergius adcepta rude*, signo libertatis, missione, h. e. si missus esset e ludo, vel desiisset gladiator esse et arma tractare, quod tantopere Hippiæ placet, *cœpisset* ei *Veiento*, tam vilis quam maritus, *videri;* Hippia eum æque ac maritum fastidivisset ac dereliquisset. Cf. sup. ad v. 82. *Rudis* vel gladius ligneus, quo batuebant tirones, vel ferula, qua utebantur lanistæ, et qua donati gladiatores seu vacationem dumtaxat a pugna munusque lanistarum, seu libertatem impetrabant. Cf. inf. ad VII. 171.

114. seqq. Si jam miraris et indigne fers libidines privatæ mulieris; audi nunc simile exemplum Messalinæ, Augustæ, uxoris Claudii Imp. de cujus libidinibus v. inf. X. 331. seq. Tac. Ann. XI. 12. 26. 30. Suet. Claud. 26. 29. 36. 37. Dio Cass. LX. 14. seq. Plin. X. 63. s. 83. *Privati* magistratibus, et temporibus Imperatorum etiam his obponuntur. Cf. I. 16. IV. 66. XII. 107. *Rivales*, qui eamdem mulierem amant. *Rivales Divorum*, concumbentes cum uxoribus Imperatorum Rom. qui post mortem inter Deos referri Divique adpellari solebant: nisi poeta *rivales Divorum*, h. e. deorum, ridens dixit ipsos Imperatores, divinam sibi majestatem adrogantes. 116—120. Mutavi distinctionem: at ne sic quidem omnia bene procedunt ac fluunt, nisi v. 117, post *cubili* culpa librariorum excidit copula *et*, ut τὸ *sumere* etiam, ut *præferre*, a voc. *ausa* pendeat, et verbum *linquebat* v. 119 ad *virum* dormientem v. 116 referatur; quæ sermonis durities passim in poetis concoquenda. *virum*, Claudium. *uxor*, Messalina.

117. *Palatino*, imperatorio, in palatio. *tegetem*, v. ad V. 8. 118. seq. Cf. Horat. Sat. II. 7. 35. seq. Suet. Ner. 26. Calig. 11. et Oth. 12. *Sumere* ausa, ne adnosceretur. *meretrix augusta*, ut *meretrix regina* Cleopatra ap. Prop. III. 11. 39. et Plin. IX. 35. s. 58. *cucullos*, v. ad III. 170. *nocturnos*, qui noctu potissimum sumebantur. 120. Messalina *nigrum crinem* suum abscondebat *galero*, galericulo, adscititio capillamento, *flavo*, ut vel formosior videretur amantibus, (v. sup. ad V. 115.) vel difficilius adnosceretur; non quia matronis *niger crinis*, et *flavus* meretricibus fuerit, quæ sunt nugæ grammaticorum.

121. *calidum*, quod valde frequentatum, vel ab alia meretrice vix relictum est. *centone*, vili veste, e variis pannis conflata, qua cubile stratum erat.

122. *Cellam vacuam*, sibi semper pa-

Digitized by Google

Et cellam vacuam atque suam. tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lycisceæ,
Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem.
Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit,
Et resupina jacens multorum absorbuit ictus.
Mox, lenone suas jam dimittente puellas,
Tristis abît; et, quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ,
Et lassata viris nec dum satiata recessit:
Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Hippomanes carmenque loquar, coctumque venenum,

ratam, *atque suam*, a lenone sibi datam vel ab ipsa conductam: nam in fornice quævis meretrix suam et distinctam habebat cellam. *nuda constitit*, more prostibulorum, quæ sic nuda *stare* vel propr. *prostare* dicuntur. Cf. inf. XI. 170. *nuda*, non tam plane nuda, quam tenuitate vestium. *papillis auratis*, pulcris, ut Gr. χρυσοῦς, χρυσῆ Ἀφροδίτη et al. vel potius auro ornatis. *titulum Lyciscæ mentita*, commenta, h. e. falso addito ejus titulo, ut pro Lycisca haberetur. Cellis meretricum, in fornice prostantium, præfigebantur *tituli*, in quibus nomina earum ac stupri pretium (*æra* v. 125.) consignata erant: unde Martialis XI. 46. 1. *inscriptæ limina cellæ* dixit. Cf. Sen. Controv. I. 2. et inf. ad VIII. 168. *Lycisca*, meretrix famosa, nota etiam ex Martiale IV. 17. 124. *Ostendet ventrem* non in loco plane tenebroso, sed *sub clara nuda lucerna* Horat. Sat. II. 7. 48. seq. *tuum ventrem*, in quo tu conceptus, et e quo natus prodisti: nam *Britannicus* Claudii et Messalinæ filius: unde *generosus*. Messalinæ libidines inpr. nefandæ propterea, quod uxor Claudii et mater Britannici fuit. Hic vero versus forte post v. 125. ponendus.

125. *blanda*, blande, more meretricum. *poposcit æra*, stupri mercedem, earumdem more, et ut pro Lycisca haberetur. 126. Cf. Plin. X. 63. s. 83. *absorbuit*, ut *exsorbere viros* inf. X. 223. et *vorare puellas* ap. Martial. II. 51. 6. VII. 66. 3. et 15. Cf. Horat. Sat. II. 7. 49. Ceterum hic versus in quibusdam libris post v. 128. vel 129. legitur, a plerisque vero prorsus abest ob rei obscœnitatem.

127. *dimittente puellas*, sub vel post mediam noctem. Aditus ad fornices vel ex more, vel ex lege, patebat a nona hora, unde meretrices *nonariæ* dicuntur Pers. I. 133. ubi v. Casaub.

128. *Tristis*, nondum expleta libidine. *quod potuit* solum, non denegante lenone. *tentigine*, tendore et pruritu libidinis.

131. *Obscuris*, obscuratis fumo lucernæ, vel potius sordidis squalore et inluvie, osculis et tactu inpurorum hominum: nisi *Obscœnisque* legere malis. *fumo lucernæ lupanaris*, solitæ suspendi ad lenonias ædes et januas.

132. *pulvinar*, torum in palatio, cujus pulvini mollibus plumis farti sunt. Quidam respici putant ad pulvinaria vel lectisternia Deorum, in quos etiam Imperatores referantur.

133—135. Poeta breviter h. l. (sed copiosius inf. v. 610. seqq.) alia memorat mulierum scelera, adulteriis graviora, philtrorum usum, incantationes, veneficia. *Hippomanes*, τὸ ἱπποµανὲς, vel herba Arcadica, qua gustata equi in furorem incidunt; (v. Theocrit. II. 48. 49.) vel liquor virulentus, ab inguine equæ, ardore coeundi flagrantis, destillans; (v. Intpp. Plin. XXVIII. 11. s. 80. et Virg. Ge. III. 280. seq.) vel curuncula nigra, caricæ magnitudine, fronti pulli recens editi adhærens, quam equa feta statim edito partu devorare, quaque prærepta in rabiem olfactu agi, nec partum ad ubera admittere dicitur. (Cf. inf. v. 616. Intpp. Plin. VIII. 42. s.

Digitized by Google

Privignoque datum? faciunt graviora coactæ
Imperio sexus, minimumque libidine peccant.
  Optima sed quare Cesennia, teste marito?
Bis quingenta dedit: tanti vocat ille pudicam,
Nec Veneris pharetris macer est, aut lampade fervet:
Inde faces ardent; veniunt a dote sagittæ.
Libertas emitur: coram licet innuat atque
Rescribat, vidua est, locuples quæ nubsit avaro.
  Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ subeant, et se cutis arida laxet,

66. et Virg. Æn. IV. 515. 516.) His omnibus superstitio utebatur in veneficiis et philtris, quod ex locis laudatis intelligitur. Præterea sagæ adhibebant *carmen*, magicas formulas, ἰυγγάς, et *venenum*, τὰ καλὰ φάρμακα. 134. *Privigno datum* a sæva noverca, bonis ejus inhiante. Cf. inf. v. 628. Virg. Ge. II. 128. III. 282. Horat. Od. III. 24. 17. 18. V. 5. 9. *Faciunt graviora* adulteriis flagitia mulieres *coactæ imperio*, dominatu, impetu, vi, *sexus* sui, qui acrioribus incenditur cupiditatibus adfectibusque, ira, odio, dominandi cupiditate, superbia, invidia cet. eorum imperio facile obsequitur, et sic ad omne rapitur scelus, quia nimis infirmus est, quam ut illis resistere possit; *minimumque libidine peccant*, peccata libidinis, vel quæ sola libidine impulsæ committunt, sunt minima.

136—141. Mulieres, ob grandem dotem, omnia agunt ex arbitrio, et avari ita imperium vendunt. Cf. inf. v. 457. seqq. 136. Verba vel poetæ, vel Postumi, ut et inf. v. 142. 161. et al. *Optima* mulier et pulcerrima censetur s. jactatur *teste marito*, judicio mariti. *Cesennia* (al. *Cæsennia* et *Cæsonia*) nomen divitis mulieris. 137. *dedit*, adtulit marito avaro grandem dotem, *bis quingenta*, mille sestertia, vel, ut Romani dicunt, decies sestertium: inf. X. 335. *decies centena* sc. sestertia, vel sestertiorum millia. Quæ ab Augusti inde temporibus fuit summa census senatorii, et h. l. pro ingenti vel maxima ponitur dote: non pro solenni et quasi legitima inter honestiores, quod ex X. 335. et aliis locis conligitur. Quomodo enim certa dotis summa legibus constitui potest? Verba autem *ritu decies centena dabuntur antiquo* inf. X. 335. ita interpretor: ritu antiquo dos dabitur, et quidem amplissima; ut verba *ritu antiquo* ad mortem dotis dandæ, non ad solennem ejus summam spectent. Cf. sup. ad II. 117. *tanti*, tanto pretio, ob tantam dotem.

138. 9. Non incalescit et flagrat amore uxoris, sed opum ejus; non uxorem amat, sed dotem. *Pharetræ* respondens *sagittis*, et *lampas facibus*. *Sagittas* (et quidem ardentes, ἰοὺς πυρφόρους) poetæ ac sculptores non modo Amoribus et Cupidini, et *lampadem* s. *facem* non modo iisdem et Hymenæo, sed et *Veneri* tribuunt. *macer est* acri amore, qui macerat, urit, consumit, conficit. *Inde*, ob dotem, et ab ea. 140. *Libertas* inpune ex arbitrio omnia agendi et imperium *emitur* ab uxore grandi dote. Cf. sup. ad v. 30. *coram*, præsente marito. *licet* uxori ut *innuat* mœchis s. amatoribus, *atque rescribat* literis eorum. Cf. sup. ad I. 55. seq. *locuples*, bene dotata mulier, *quæ nubsit avaro, vidua est*, quibuscum libuerit concumbit, et æque libera est, ac si esset vidua et sui juris, nec maritum haberet; *vivit tamquam vicina marito* inf. v. 509.

142—160. Aliæ uxores ob solam amantur pulcritudinem, quæ forma pereunte repudiantur, vel, quamdiu illa viget, imperiose agunt, et quodcumque libuerit, a marito exposcere vel extorquere solent.

142. Cf. ad v. 136. 143—8. Cf. Terent. Heaut. II. 3. 9. seq. et sup. ad II. 138. *Excutere*, scrutari, expendere; propr. excutere togam alicujus, et videre, si quid in ea condiderit. 144. *Tres*, paucæ, *rugæ subeant*, veniant,

Digitized by Google

Fiant obscuri dentes, oculique minores:
Conlige sarcinulas, dicet libertus, et exi:
Jam gravis es nobis, et sæpe emungeris, exi
Ocius, et propera: sicco venit altera naso.
Interea calet, et regnat, poscitque maritum
Pastores, et ovem Canusinam, ulmosque Falernas.
Quantulum in hoc? pueros omnes, ergastula tota,
Quodque domi non est, et habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, quo jam mercator Iason
Clausus, et armatis obstat casa candida nautis,

a senectute aut morbo. *Cutis arida*, suco exhausto, *se laxet*, fiat laxior, macilenta, et flaccida. 145. *Dentes fiant obscuri*, putrescant et nigrescant. *Oculi fiant minores*, contrahantur, ob defectum humoris et senectutem.

146. Ejusmodi mulier ædibus exigetur. Solennes divortii formulæ erant, *conlige sarcinulas; exi, vade foras; res tuas tibi habeto; res tuas tibi agito.* Divortia vero, a Romulo plane interdicta, (v. Plut. in Rom. p. 31.) et lege X Tab. VI. non sine gravissima causa concessa, nec ante a. U. C. DCC. (v. Valer. Max. II. 1.) vel DXXIII. (v. Dionys. II.) vel DC. (v. Tertull. in Apolog.) consueta, moribus Romanorum conruptis tam vulgaria erant, ut mariti, quin et uxores, (quibus olim ea facere non licebat) sæpe ea vel levissima, vel adeo sine causa facerent per diffarreationem, aut remancipationem, aut usurpationem, utque Seneca de Ben. III. 16. conqueratur, *nullam jam repudio erubescere, postquam illustres quædam ac nobiles feminæ non consulum numero, sed maritorum, annos suos computent, et exeant matrimonii causa, nubant repudii.* Cf. inf. v. 229. 230. *Sarcinæ* et vasa *conliguntur* a militibus, iisque, qui in alium locum migrant. *dicet libertus:* nam dimissuri uxorem cum septem testibus ad eam mittebant libertum, qui illam jubebat res suas sibi habere. v. Paulus in L. IX. ff. de divort. 147. *Jam nobis es gravis*, fastidio. *et sæpe emungeris*, (nisi malis *ut sæpe emungeris!*) emungis nasum mucoris plenum, mucosa es s. mucida, ut contra mox *altera sicco naso.*

148. *altera*, nova nubta, cui cedas.

149. *Interea*, dum s. quamdiu ætate floret ac specie. *calet*, fervet, *et regnat*, inperitat; ardenter omnia et imperiose agit; fervida est ingenio et superba. *poscit maritum*, vel a marito, res pretiosissimas et quodcumque ipsi placuerit. Cf. Plaut. Aulul. III. 5. 24—61. 150. *ovem* et lanam *Canusinam*, quæ nobilissima erat et pretiosissima. *Lana laudatissima Apula—Tertium locum Milesiæ oves obtinent—Circa Tarentum Canusiumque* (opp. Apuliæ) *summam nobilitatem habent;* Plin. VIII. 48. s. 73. *ulmos*, vites, ulmis fultas. v. inf. ad VIII. 78. *Falernas* ager in Campania ferax vini generosissimi v. ad Sil. VII. 162—211.

151. *Quantulum in hoc* sc. poscit? Hæc, quæ dixi, parvi momenti sunt præ aliis, quæ postulat. *Pueros omnes* et *ergastula tota* scil. poscit, h. e. servos quam plurimos, tam in urbe, quam in agris ac villis. Quindecim plerumque servos confecisse *ergastulum* ex Apuleio docet Lips. Elect. II. 15. Cf. inf. ad XIV. 24.

152. Avara ac invida mulier adpetit, quodcumque alius habet, et jubet ut *ematur* sibi.

153—7. Verba obscura, quæ olim ita explicabam: *Mense brumæ*, hiberno vel Decembri, in quo est *bruma*, solstitium hiemale, adeoque ipso tempore hiemali, quo *mercator Iason*, audax et longinqua trajiciens maria, vel proprie ipsum mare frigore *clausum* est, et *nautæ* quidem *armati*, ad navigandum parati sunt, (nam *arma* et *armamenta* dicuntur omnia navium aliaque instrumenta, et *armari* omnia ea, quæ rebus necessariis instruuntur) sed a navigatione prohibentur frigore, (*casa* in navi *candida*, nive consperse) ornamenta pretiosissima et peregrina vel transmarina uxor sibi comparari jubet

Digitized by Google

Grandia tolluntur crystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus, et Beronices
In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Observant ubi festa mero pede sabbata reges,

et adferri, vel ab ipso peti marito. Sed veram h. l. sententiam e veteri Scholio satis perplexo eliciendam esse recte, opinor, monuit cl. Lenz in Annal. liter. Goth. a. 1802. p. 262. Mense Decembri Saturnale festum excipiebant Sigillaria, quibus mercatores sigilla s. imagunculas, libros aliaque mercium et munusculorum, quæ sibi invicem missitabant Romani, genera venalia exponebant (v. Macrob. Sat. I. 10. extr. et Intpp. Gell. II. 3. V. 4.) plerumque in tabernis linteis s. linteo obductis, (*casis candidis*) quæ tum aliis Urbis locis, tum inpr. in porticu Neptuni s. Argonautarum (v. Reimar. ad Dion. Cass. LIII. 27.) poni solebant, et hujus parietibus ita se adclinare, ut conspectum tabularum, quibus illi ornati erant et navigatio Argonautarum depicta, eriperent: hinc *mercator Iason*, qui mercaturæ potissimum causa Colchidem petiit, *clausus*; et *nautis*, qui fere heroes et *armati* erant, vel proprie conspectui eorum in pictis tabulis aut cælaturis, *obstat casa candida*. Saturnalibus autem et Sigillaribus munera mitti solebant, et uxor itaque hanc occasionem, pretiosissima munuscula *tollendi*, h. e. emendi, vel potius auferendi et extorquendi a marito, non prætermittit. *crystallina* et *murrhina* s. *myrrhina, murrhea, murrea, myrrhea*, scil. vasa. Quibusdam *murrha*, videtur esse crystallum, a quo tamen h. l. et ap. Plin. distinguitur, aliis porcellana Sinica, aliis onyx, species marmoris, non gemmæ, aliis scoria ferri, Christio dendrachates, Veltbemio lapis, qui vulgo *Chinesischer Speckstein* dicitur. Hanc conjecturam nuper probavit præter alios Gurlitt, qui et reliquas recensuit. (*über die Gemmenkunde, Magdeb.* 1798. p. 5. seq.) *Adamas* duritie, nitore ac pondere in gemmis primum tenet locum, ejusque usus primum in solis annulis et monilibus, postea vero et in vasis potoriis aliaque supellectile fuit, unde h. l. *notissimus*. Mordaci autem joco poeta dicit, pretium adamantis, vel annuli adamantini, quem Bibula s. uxor superba poposcerit, eo auctum esse, quod eum in digito gestaverit *Beronice* s. *Berenice*, quæ regina quidem, sed *incesta* fuerit, eumque ab incesto fratre dono adceperit. Nam Agrippa major, rex Judææ, filius Aristobuli et Beronices, neposque Herodis Magni, tres filias, *Beronicen*, Mariam s. Mariamnen et Drusillam habuit, unumque filium *Agrippam*, non majorem, qui in Actis Apost. XII. Herodes dicitur, sed minorem s. juniorem, ultimum Judæorum regem, qui multum auctoritate apud Claudium Imp. valuit, quemque incestus cum Berenice sorore commissi suspectum fuisse et adcusatum, memorat Josephus Ant. Jud. lib. X. p. 673. unde præterea discimus, hanc Berenicen primum Herodi, patruo suo, deinde Polemoni, regi Pontico, nubsisse, bisque fuisse Romæ, ut Titum Cæsarem amore inflammaret. *Barbari* Græcis dicebantur peregrini, qui haud Græci; Romanis, qui nec Romani nec Græci erant. *incestæ*, v. sup. ad IV. 9. Poeta h. l. verba *hunc dedit* in adfectu repetiit, jungendaque sunt *barbarus Agrippa* et *incestæ sorori*.

159. *ubi* h. e. in Judæa, ubi ipsi *reges mero*, puro ac nudo, *pede sabbata observant festa*, festa agunt s. celebrant. Nam Josephus Bell. Jud. II. 15. et Hegesippas bell. Jud. lib. II. tradunt, Berenicen reginam, Agrippæ regis sororem, ut Deo vota solveret pro salute, Hierosolymam venisse, ac pro more hostiis cæsis capillisque derasis nudipedem tum sacra fecisse, tum ante tribunal Festi, Præsidis Syriæ, atroci cæde in Judæos sævientis, stetisse, ut pro his supplicaret. Eo respexisse videtur poeta h. l. ubi obiter Judæos ritusque eorum ridet. Ἀνυπόδητοι in sacris antt. populorum, inpr. Hebræorum, in gravi luctu, vel statis jejuniis, et quum vota solverentur, usitatam fuisse, sed Juvenalem ignoratione Judaicorum rituum eam in genere ad *sabbata* retulisse, vel hac voce significasse jejunia, copiose et erudite docuit Spanhem. ad Callim. H. in Cer. v. 125. Cf. inf. ad XIV. 96.

Digitized by Google

Et vetus indulget senibus clementia porcis. 160
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sit formosa, decens, dives, fecunda, vetustos
Porticibus disponat avos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabina:
(Rara avis in terris nigroque simillima cycno) 165
Quis feret uxorem, cui constant omnia? malo,
Malo Venusinam, quam te, Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus adfers

160. Et ubi Judæi clementia ducti jam a priscis temporibus et ritu a majoribus tradito suibus parcunt, eosque senescere patiuntur, unde *senibus porcis*; nisi forte poeta Judaicorum rituum æque ignarus fuit, ac vetus Schol. qui monet, Judæos majoribus porcis parcere, et minores maaducare. Non minus urbane Augustus dixisse fertur: *Me ius est, Herodis porcum esse, quam filium*, Cf. inf. ad XIV. 98.

161. Verba Postumi, quibus poeta v. 162. seq. respondet. Cf. sup. ad v. 136. *gregibus*, multitudine puellarum, ut inf. v. 175. *Grex* in contemtum dici solet: quod tamen ab h. l. alienum est, si hæc sunt verba Postumi. An e cod. Goth. l. reponendum potius *Ullane*, ut ea poetæ tribuantur? *digna* connubio.

162. seqq. Fac in una eademque muliere plures inesse dotes fortunæ ac virtutes, (quod tamen rarissimum est) propter eas ipsas superba erit: qua uxore nihil est intolerabilius. Fastum vero gignunt mulierum pulcritudo, divitiæ, (v. inf. v. 457. seq.) fecunditas, (v. inf. v. 172. seqq.) nobilitas generis et castitas. (v. mox v. 167. seq.) *Decens* dicitur, cui consummata est totius corporis pulcritudo et gratia huic adjuncta, v. c. Venus et Gratiæ. 163. *vetustos porticibus disponat avos*, eorum imagines; h. e. sit nobilis. v. inf. ad VIII. 1. *intactior*, castior, *Sabina*, ut ap. Prop. II. 6. 21. *rapere intactas Sabinas*: nam *tangere* feminam de re Venerea dicitur honesto vocabulo, ut γυναικὸς ἅψασθαι ap. Eurip. Hippol. 1044. unde ἄθικτος et ἀθίγης innubta et casta. (v. Mitscherl. ad Hor. Od. III. 11. 10.) 164. Hæc notissima ex Liv. I. 13. ps. Sabinarum autem castitas et ipsarum virorumque rigidi mores passim laudantur, v. sup. III. 169. inf. X. 293. et ad XIV. 180.

165. Qualis mulier admodum rara est, phœnicis instar nigrive cycni, et vix ac ne vix quidem reperitur. Proverbiales poetæ locutiones passim obviæ. Cf. inf. VII. 202.

166. *Quis feret* (al. *ferat*; non male) *mulierem*, h. e. superbiam mulieris, *cui omnia* corporis animique bona *constant*, sunt, insunt? *Si qua voles apte nubere, nube pari* Ovid. Heroid. IX. 32. ut τὸν κατὰ κατὸν ἴλα ap. Suid. et Plut. T. II. p. 13. F. et Callim. Epigr. 37. in Brunck. Anal. T. I. p. 470.

167. Repetitio verbi *malo* auget ejus vim. *Malo* uxorem ducere *Venusinam*, h. e. pauperem ac humilem, s. peregrinam et rusticam, cujus animus et incorruptus est, et a superbia alienus. Cf. ad I. 51. Ei cum delectu opponitur *Cornelia*, Scipionis Africani majoris filia, Ti. Sempronii Gracchi uxor, Tiberii et Caii *Gracchorum mater*, quæ ornata quidem fuit *magnis virtutibus*, nobilitate, opibus, eximia castitate, facundia, fecunditate, (nam XII liberos peperit) pietate, animi magnitudine cet. sed non sine fastu nobilium feminarum, quæ majorum cognatorumque facta laudabilia, vel stemmata sua crepare solent et jactare. Eadem sæpe filiis, ut ad res magnas gerendas eos excitaret, exprobrasse dicitur, quod a populo Rom. nondum *Gracchorum mater*, sed socrus Scipionis vocaretur. His tamen occisis eidem statua ænea publice posita cum inscript. CORNELIA MATER GRACCHORUM, quo poeta respexisse videtur. Cf. Plut. in vita Ti. et C. Gracchi Opp. T. I. p. 824. 827. 836. 843. et Plin. XXXIV. 6. Alia Cornelia, non minus fere clara, jactantius de se et gente sua loquitur ap. Prop. IV. 11.

169. *Supercilium*, ὀφρὺς, fastus. v.

Digitized by Google

Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.
Tolle tuum, precor, Hannibalem victumque Syphacem
In castris, et cum tota Carthagine migra.
Parce, precor, Pæan, et tu Dea pone sagittas,
Nil pueri faciunt, ipsam configite matrem!
Amphion clamat: sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo greges natorum ipsumque parentem,
Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem scrofa Niobe fecundior alba.
Quæ tanti gravitas, quæ forma, ut se tibi semper
Inputet? Hujus enim rari summique voluptas
Nulla boni, quoties animo conrupta superbo
Plus aloes, quam mellis habet. Quis deditus autem
Usque adeo est, ut non illam, quam laudibus effert,

sup. ad II. 15. et V. 62. *numeras in dote triumphos*, gloriam majorum cognatorumque in dotem quasi inputas, loco dotis, vel pro dote habendam censes. Poeta ipsam adloquitur Corneliam; quo vivida fit oratio. 170. 1. Apage te cum laudibus patris tui, quem prædicas devicisse *Hannibalem*, *Syphacem*, et *Carthaginem*. *In castris*, quæ Scipio et Masinissa concremarunt. Verba *cum tota Carthagine* etiam simul ad Scipionem Africanum minorem referri possunt, qui hanc urbem diruit, et cui nubta erat Sempronia, Corneliæ filia. *migra*, ut sup. v. 146. *conlige sarcinulas et exi*.

172—177. Aliarum mulierum adrogantiam gignit fecunditas, et nonnumquam eam, quæ ipsos lacessat Deos, et totam eamque innoxiam familiam in perniciem agat. Id probatur exemplo *Niobes*, quæ filia Tantali et *Amphionis*, Thebani regis clarissimique lyricinis, uxor, multitudine et insigni forma liberorum (super quorum numero et nominibus mira est scriptorum diversitas) ferox, *Latonam*, matrem Apollinis et Dianæ, insolenter despexit, et ita obfendit Deos, ut liberos omnes, Apollo mares, Diana filias, sagittis transfigerent: nam antiquus sermo, quod acuta febri factum est, sagittis et iræ illorum deorum tribuit. v. Homer. Il. ω. 602. seqq. Ovid. Met. VI. 146. seq. 271. seq. et Heyne ad Apollod. p. 587—596. Bene autem Amphion ejusque sermo inducitur. *Parce* liberis meis, qui *nil* mali *faciunt*, commiserunt, nulla injuria adfecere vos et matrem vestram. *Pæan*, nomen Apollinis, deinde hymnus, carmen. *tu*, *Dea*, (Diana) *pone* ex emendat. Grævii receptum pro vulg. *tu depone*. 173. *matrem*, quæ sola est noxia. 174. *Sed Pæan*, nil motus Amphionis precibus, *arcum* (propr. ejus cornua) *contrahit*, adducit, intendit, ἕλκει f. ἀνέλκεται νεῦρα s. τόξον. 175. *Extulit* domo mortuos (ut sup. I. 72.) *Niobe*, *dum* cet. *gregem*, ut sup. v. 161. *ipsumque parentem* liberorum, Amphionem, qui ferro per pectus adacto vitam doloremque finiit, vel una cum liberis ab Apolline sagittis est confixus: nam poetæ variant.

177. Hæc non sine sarcasmo dicta, quasi fecunditas tam justa superbiæ causa sit. *Scrofa* s. sus *alba*, triginta enixa fetus, quæ h. l. innuitur, notissima e Virg. Æn. III. 388. seq. VII. 29. seq. (ubi v. Heynii Exc. II.) VIII. 42. seq. 81. seq.

178. seq. *Gravitas* uxoris (h. e. auctoritas, quam debet splendori natalium, et morum honestati, qualis Corneliæ fuit) vel *forma* non *tanti* est facienda, ut propterea feras superbiam ei admixtam, qua inflata perpetuo se tibi jactet, exprobretque, quantum illi debeas. *Hujus* enim, quamvis *rari summique boni* np. gravitatis et formæ, *nulla* est *voluptas* cet. *plus aloes*, amaritudinis, *quam mellis*, dulcedinis.

181. *deditus* ut inf. v. 206. *uxorius*, uxori obnoxius, vel ejus amore captus. *in diem*, quovis die, *horis septenis*,

Digitized by Google

Horreat, inque diem septenis oderit horis?
Quædam parva quidem; sed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Græce,
*Quum sit turpe magis nostris nescire Latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. quid ultra?
Concumbunt Græce. Dones tamen ista puellis:
Tune etiam, quam sextus et octogesimus annus
Pulsat, adhuc Græce? Non est hic sermo pudicus
In vetula, quoties lascivum intervenit illud,
ΖΩΗ ΚΑΙ ΨΥΧΗ. modo sub lodice relictis
Uteris in turba. Quod enim non excitet inguen

septem, adeoque maxima parte diei naturalis, (nam is in XII horas dividitur) h. e. magis *oderit*, quam amet.

184. *Quædam*, alia mulierum vitia, sunt *parva* cet. 185—199. Ridet poeta stultitiam feminarum, quæ tum temporis Græcorum (ut hodie Francorum) sermonem moresque adfectabant. Cf. sup. III. 58—125. *rancidius*, ingratius vel putidius. Nam *rancida*, ut ῥαντὰ, propr. dicuntur cibaria, oleum, carnes aliæque res diutius adservatæ et conruptæ; hinc etiam res deformes et ingratæ, quæ fastidio sunt, vel ineptæ, turpes ac malæ. v. Jacobs. ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 506.

186. *Formosam*, satis venustam ac delicatam, secundum mores geniumque sæculi. *Tusca* et *Sulmonensis* pro Romana et Italica, vel provinciali. *Sulmo* Pelignorum opp. patria Ovidii. *Græcula*, v. ad III. 58. *mera*, pura, vera, ac tota. *Cecropis*, Attica s. Atheniensis: nam Cecrops Athenarum conditor primusque rex fuit; hujus autem urbis incolæ elegantia sermonis morumque ceteris antecellebant Græcis. *Omnia Græce* (ut hodie Gallice) exprimunt et loquuntur mulieres nostræ. 188. Versus haud dubie spurius, qui magis acumen orationemque rhetoris, vel interpolatoris, qui loci simil. Cic. Brut. c. 37. memor erat, quam satirici poetæ redolet, atque a duobus MSS. abest. Sententia quoque ejus manca et ab h. l. aliena est, et inportuna saltem vox *magis*. 189. *Hoc*, Græco, *sermone pavent* h. e. pavorem exprimunt, reliquosque animi adfectus et sensus. *effundunt*, proferunt, indicant, inpr. ea, quæ ante reticuerant, aut quæ reticenda erant; qui verbi significatus h. l. aptissimus. *Quid ultra* sc. faciant, vel facere possint? quid ultra est, quo progredi possit stulta Græcorum imitatio et æmulatio? Venuste pro simpl. immo, quin adeo, vel quod pessimum est et turpissimum. *Concumbunt Græce*, Græco more; Græcos non in sermone tantum, sed in omnibus, etiam turpibus, æmulantur rebus, et in his quoque lingua eorum utuntur. *Dones*, condones, condonanda sunt et excusanda. 192. 3. At quis condonabit id vetulis? *Pulsat*, sollicitat, vexat, vel debilitat, ut *quatere, quassare, ferire* cet. *adhuc Græce* sc. loqueris, vel loqui adfectas? *pudicus*, honestus, qui vetulam s. anum deceat. 194. 5. *quoties lascivum intervenit* sermoni s. verbis *illud* dictum Ζωὴ καὶ Ψυχὴ, quo meretrices uti solent. Cf. Martial. X. 68. 5. seq. Mireris tamen, neminem hæsisse in his verbis, quorum junctura admodum inportuna, et scabra est oratio. Suspicari possis, poetam scripsisse: *Non est hic sermo pudicus, Si veru'a toties lascivum interseris illud* Ζωὴ καὶ Ψυχὴ, *et modo sub lodice relictis Uteris in turba*. Hæc certe est sententia h. l. cui tamen lenior vellem medicina adhiberi posset. *modo sub lodice relictis*, h. e. verbis, quibus paulo ante in lecto usa es, *uteris in turba*, cœtu hominum, palam. Cf. Ovid. Am. III. 14. 7. seq. *Lodix* propr. opertorium lecti. 196. *excitet inguen*, ejus pruritum et tumorem. *Vox blanda et nequam* s. inproba, ut ap.

Digitized by Google

Vox blanda et nequam? digitos habet. Ut tamen omnes
Subsidant pennæ; dicas hæc mollius Hæmo
Quamquam et Carpophoro: facies tua computat annos.
Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur
Causa: nec est, quare cœnam et mustacea perdas,
Labente officio, crudis donanda; nec illud,
Quod prima pro nocte datur, quum lance beata
Dacicus, et scripto radiat Germanicus auro.

Ovid. A. A. III. 795. 6. De proprio voc. *nequam* usu, etiam in libidinibus, v. Gell. VII. 11. Vox illa (λόγος πονηρὸς in Straton. Epigr. VI. in Brunck. Anal. T. II. p. 360.) etiam *habet digitos*, h. e. vim digitorum, qui palpando excitant inguen. (Cf. Martial. VI. 23. IX. 42. XI. 23. 95. et 105.) 197—199. *Ut tamen omnes subsidant pennæ*—hoc fit propterea quod *facies tua computat annos*, quod vetula es. (*Tu licet et manibus blandis et vocibus instes; Contra te facies imperiosa tua est.* Martial. VI. 23. 3.) Sed structura verborum est perplexa, quæ lucebit, si *et* pro *ut* legeris. *Et tamen omnes subsidant pennæ*, vereor, ne tua voce non excitetur inguen s. libido, sed potius flaccescat, *quamquam hæc mollius dicas Hæmo*: nam *facies tua computat annos*. Proverbialis locutio est *subsidunt pennæ*, cui fere respondet illa: *incidere alicui pennas* sive *pinnas*, quæ in piscibus natationis, et in avibus volatus instrumenta sunt. Sic et nos dicimus, *die Flugel hängen oder sinken lassen*, et *einem die Flügel beschneiden*. Metaphora illa petita videtur ab avibus, quæ, vel volatu fatigatæ viribusque exhaustæ, vel conreptæ morbo, alas demittunt. *quamquam hæc* blanda verba *dicas mollius*, lascivius, vel dulcius, delicatius, mollibus mimis vel histrionibus, *Hæmo* (cujus et sup. III. 99. mentio fit) et *Carpophoro*: nam *facies tua senilis et rugosa computat*, indicat, *annos*, numerum annorum tuorum, senectutem tuam, te arguit vetulam. *Computare* enim proprie significat rationem putare, ponere, inire, subducere, et hinc numerare, ut inf. X. 249. Cf. inf. ad v. 651.

200—224. Poeta Postumum ferit hoc dilemmate: aut uxorem amaturus es, aut non: si non amaturus es, non est cur eam ducas et inutiles facias sumtus; si amaturus es, miser eris et veluti servus. *tabellis* nuptialibus, ut sup. II. 119. *ducendi* rite matrimonio legitime contracto, et nuptiis paratis. 202. *cœnam* nuptialem. *perdas*, quia magni illi sumtus inutiles sunt. *Mustaceum* sc. libum, s. *mustaceus* sc. libus, genus placentæ nuptialis, de quo Cato R. R. c. 121. ita: *Mustaceos sic facito. Farinæ siligineæ modium unum musto conspergito; anisum, cuminum, adipis P. II. casei libram, et de virga lauri deradito, eodem addito; et ubi definxeris, lauri folia subtus addito, quum coques.* Hinc *laureolam in mustaceo quærere* proverbii loco ap Cic. ad Att. v. 20. dicitur pro, gloriam quærere in rebus minimis. Cf. Hard. ad Plin. XV. 30.) 203. *Labente*, dilabente, dissoluto, *officio*, cœtu eorum, qui *officii* causa convenerant: nam convivis discedentibus dabantur apophoreta, de quibus v. Martial. XIV. et Potteri Archæol. IV. 20. extr. *crudis*, convivis cruditate laborantibus ob lautiores epulas. 204. 5. Designatur donum illud quod pro virginitate amissa novæ datur nubtæ, et Gr. ἔφεσιον δῶρον, Longobard. morganatica, nobisque *Morgengabe* dicitur: *lance*, in quam cognati aureos conjiciunt numos. *quum in lance beata*, divite, pretiosa, argentea s. aurea. v. sup. ad I. 39. *Dacicus et Germanicus*, ut *Philippus* et *Darius* ap. Auson. ac Gall. *Louis d'or*, scil. numus, et quidem cusus s. signatus effigie Domitiani, qui cognomina *Dacici* et *Germanici* sumsit, quibus tamen titulis plane indignus fuit. v. Suet. Dom. 2. 6. 13. Tac. Agric. 39. seq. et al. *auro scripto*, numis aureis, *concisis in titulos faciesque minutas*, ut inf. XIV. 291. ubi v. not. vel quibus literæ sunt quasi inscriptæ, h. e. insculptæ. Sic et γράφειν pro insculpere dicitur, et ap. Martial. XI. 5. 3. *scriptus æterno Jupiter auro*.

206. *Si tibi est simplicitas uxoria*,

Digitized by Google

Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni
Est animus; submitte caput cervice parata
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longe minus utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus optandusque maritus.
Nil umquam invita donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolet, emetur.
Hæc dabit adfectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi quum sit lenonibus atque lanistis
Libertas, et juris idem contingat arenæ;
Non unus tibi rivalis dictabitur heres.
Pone crucem servo. Meruit quo crimine servus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? Audi,
Nulla umquam de morte hominis cunctatio longa est.

stultum obsequium uxorium; (nam *uxorius* dicitur, qui totus pendet ab uxoris arbitrio) nisi malis, si non nisi unam cupis uxorem habere. At sic saltem leg. *ac* vel *et deditus uni* sc. mulieri, uxori. Forte ita interpungendum: *si tibi (simplicitas uxoria) deditus uni Est animus.* 207. *submitte*, inclina, *caput cervice parata ferre*, ad ferendum, *jugum*, servitutem et imperium uxoris, vel simpl. amorem conjugalem: poetæ enim amantes pullis s. equis, juvencis et bobus, sub jugum missis, amorem vero jugo comparant, unde πῶλος, ἄζυγα s. ἀδάμαστος κέρα, *jugare conjugium* cet. (Cf. inf. ad XIII. 22. et ad Horat. Od. I. 33. 12. 35. 28. II. 5. 1.) 208. *quæ amanti parcat*, non molesta sit viro, et quidem eam amanti.

209. *Ardeat*, ardenter maritum amet. *gaudet tormentis amantis et spoliis*, vexare virum et spoliare. Cf. sup. v. 149. seq.

210. 1. Uxor tanto gravior erit et damnosior marito, quanto melior is est 213. seq. Cf. Plaut. Men. I. 2. 5. seq. 214. *Hæc dabit*, imperabit quasi et injunget marito *adfectus*, jubebit eum odisse et amare, quem ipsa volet. *excludetur*, ejicietur e domo tua, non amplius admittetur. 215. v. sup. ad v. 105.

216. seq. *Testandi* ex arbitrio. *lenonibus, lanistis* et *arenæ*, (h. e. arenariis, qui in arena amphitheatri depugnant) hominibus sordidissimis atque infamibus. Testamenta facere non nisi civibus Rom. licebat: sed temporibus Imperatorum etiam ingenui et nobiliores adeo arenæ operas locabant.

218. Tibi contra testamentum scribendum erit ad arbitrium uxoris, quæ tibi *rivales* tuos, mœchos suos, et quidem *non unum*, sed plures, *dictabit*, quos scribas heredes.

219—223. Imperiosa et obstinata mulier servum, sibi invisum, quamvis innocentem, jubebit occidi. Verba uxoris *pone crucem servo*, et mariti *meruit—longa est*, quibus deinde illa respondet *O demens voluntas.*

219. *Crux* apud Romanos supplicium hominum viliorum plurimumque servorum. *Crucem pone*, fige, (ut ap. Cic. Verr. V. 6.) *servo*, eum cruci s. in cruce fige, adfige, subfige. 219. 220. Conf. inf. X. 69. 70. *quis detulit* nomen ejus et crimen ad prætorem, h. e. quis adcusavit eum? Nam qui aliquem adcusare suscipit, *nomen* ejus *defert* sc. ad prætorem, ut illud *recipiat*, h. e. inter reos scribat. Cf. inf. v. 552.

221. *Nulla cunctatio*, deliberatio, *de morte hominis* nimis *longa est*, quæstio de tam gravi re non subito et inconsiderate, sed lente et adcurate habenda. Vulgo putant, hæc verba vel uxori tribuenda esse, quæ dicat, de nece ho-

Digitized by Google

O demens, ita servus homo est? nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Inperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, et flammea conterit: inde
Advolat, et spreti repetit vestigia lecti.
Ornatas paulo ante fores, pendentia linquit
Vela domus, et adhuc virides in limine ramos.
Sic crescit numerus; sic fiunt octo mariti,
Quinque per auctumnus: titulo res digna sepulcri.
Desperanda tibi salva concordia socru:
Illa docet spoliis nudi gaudere mariti;
Illa docet, missis a conruptore tabellis,
Nil rude, nec simplex rescribere: decipit illa
Custodes, aut ære domat: tunc corpore sano
Advocat Archigenen, onerosaque pallia jactat.

minis, ne ingenui quidem, nedum servi, diu deliberandum esse, vel poetæ, qui ridens moneat, non longam hujus rei deliberationem esse mulieri. Sed præstat, opinor, ea marito adsignare, blande roganti uxorem, ut in re tam gravi, quæ ad mortem hominis, quamvis servi, spectet, non temere agat. Tum hoc v. 222. refellit mulier, cui id stolidum videtur. 222. Demens es, qui servum putas esse hominem. His verbis et superba mulier, et Romani taxantur, qui servos vix hominum loco numeroque habebant. *ita*, itaque, vel ita, ut putas et dicis. *Esto* autem, quod *nil* mali *fecerit*; fac, eum nihil mali vel flagitii commisisse. 223. Verba, ut tyrannis, ita et mulieri, qualem poeta adumbravit, aptissima.

224—230. Uxores nonnumquam, primis maritis relictis, aliis multis nubunt. *regna*, maritum, cui imperaverat, vel domum ejus lectumque, in quo regnare et deliciis frui solebat. *Permutat domos* maritosque crebris divortiis. *flammea conterit*, v. sup. ad II. 124. 226. Ad priorem maritum revertitur. 227. 8. *Ornatas fores et in limine ramos*, v. sup. ad v. 51. *Vela*, aulæa, peristromata s. peripetasmata, prætenta foribus divitum. Cf. inf. IX. 105. *pendentia—et adhuc virides*, adeoque paulo post nuptias.

229. 230. Cf. sup. ad v. 146. *numerus* maritorum. *auctumnus*, annos. *titulo res digna sepulcri* mordaci joco dixit poeta, ut Martial. IX. 16. *Inscripsit tumulo septem celebrata virorum Se fecisse Chloe. quid pote simplicius?* nam propr. mulieres univiræ in laude erant apud Romanos. Nomina autem maritorum inscribi solebant sepulcris uxorum. *titulo*, epitaphio.

231—241. Nulla est conjugalis fides et concordia, *salva* h. e. vivente socru, quæ præterea filiam malis artibus moribusque instituit. 232. Cf. sup. v. 149. seq. et 210. *docet* filiam suam. *nudi*, nudati opibus, vel ad paupertatem redacti ab uxore. 233. 4. Cf. inf. XIV. 25—30. *tabellis*, literis amatoriis: nam Romani in tabulis cera inductis scribebant; unde et *tabellarii* dicti, et *ceræ* eodem sensu inf. XIV. 29. *rescribere*, ut sup. v. 141. *Nil rude*, rusticum et inpolitum. h. e. scite, concinne, venuste. *nil simplex*, stolidum, h. e. callide, cum arte et ingenio. 235. *Custodes* pudicitiæ, uxori a marito adhibitos, *illa* socrus aut *decipit* variis commentis artibusque, *aut ære domat*, pecunia expugnat et conrumpit. Cf. inf. ad v. 347. 348. *corpore sano*, quum filia sana sit et salva, *advocat* socrus *Archigenem* medicum, similans morbum filiæ, maritumque a congressione filiæ, prohibens, ut aditum locumque det mœchis, qui specie officii, vel absente marito adveniunt, et in ipso lecto latent. *Archigenes*, qui h. l. et inf. XIII. 98. XIV. 252. pro quovis medico ponitur, ut *Heliodorus*

Digitized by Google

Abditus interea latet et securus adulter,
Inpatiensque moræ pavet, et præputia ducit.
Scilicet exspectas, ut tradat mater honestos
Atque alios mores, quam quos habet? utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla fere causa est, in qua non femina litem
Moverit. adcusat Manilia, si rea non est.
Componunt ipsæ per se formantque libellos,
Principium atque locos Celso dictare paratæ.

inf. v. 373. clarissimus fuit medicus, ab Apamea, Syriæ oppido, oriundus, qui multos physici ac medici argumenti libros scripsit, artemque suam Romæ exercuit temporibus Domitiani, Nervæ ac Trajani. Nonnulli putant, obiter h. l. taxari medicos, adulteria exercentes sub specie faciendæ medicinæ, de quo v. Plin. XXIX. 1. Martial. XI. 72. et al. *pallia*, stragula, operimenta, ut ἱμάτια. *jactat*, rejicit sc. uxor, *onerosa pallia*, quasi nequeat ferre; quod in febris æstu fieri solet, ut ap. Ovid. Ep. Her. XXI. 169. seq. Sed reliqua verba, *docet*, *decipit*, *donat* et *advocat*, ad matrem spectant; unde rectius forte interpretaberis: mater multa pallia filiæ, velut ægræ, injicit, ut scil. adulter eo melius in vel sub illis latere possit.

237. *et securus* e tribus libris antt. recepi pro vulg. *et secretus*, quod languet, quia cum *abditus* et *latet* jungitur. Quidam emendarunt *arcessitus*, et tum mentem poetæ hanc fuisse putarunt: interea dum medicus arcessi fingitur, sub ejus persona veniens mœchus clanculum intrat, atque ita custodes decipit. 238. *pavet*: nam *pavorem* aliquid medium esse inter spem metumque, et hinc *lætum pavorem* ac *horrorem* dici Stat. Theb. I. 493. VI. 392. seq. 802. seq. et Sil. III. 215. monet N. Heins. ad Sil. XVI. 432. In quibusdam libris *silet* legitur. *præputia*, virilia, *ducit*, extendit, paratus ad rem veneream, vel potius manu sua fricat, masturbat.

239. seq. Conf. simill. loc. inf. XIV. 25. seqq. *Scilicet exspectas*, cf. sup. ad v. 75. et II. 122. 240. *Utile porro*, præterea, est *vetulæ*, matri, *turpi*, *filiolam turpem producere*, quoniam ex adulteriis et scortationibus filiæ quæstum facit. *producere*, parere, (ut inf. VIII. 271. et al.) vel potius educare, instituere, formare, ut inf. XIV. 228.

242—5. Femina promta est ad lites contrahendas. 243. Exemplum hoc (præter quod alia v. ap. Valer. Max. VIII. 3.) notum e Gell. IV. 14. (ubi tamen in bonis quoque libris *Manulia*, *Mamilia* et *Mamilla* legitur) *A. Hostilius Mancinus ædilis curulis fuit. Is Manliæ meretrici diem ad populum dixit, quod de tabulato ejus noctu lapide ictus esset, vulnusque ex eo lapide ostendebat. Manilia ad tribunos plebei provocavit, et dixit comessatorem Mancinum ad ædes suas venisse; eum sibi fas recipere non fuisse ædes suas, sed quum vi inrumperet, lapidibus depulsum. Tribuni decreverunt ædilem ex eo loco jure dejectum—et, ne cum populo ædilis ageret, intercesserunt.* Itaque designatur h. l. mulier litigiosa, quæ vel causam suam ipsa agit, si rea est, vel si non rea est, alios adcusat.

244. *per se*, ipsæ, non adjuvante pragmatico s. juris perito. *libellos* adcusatorios. 245. Juris adeo peritæ sunt, ut vel summos ICtos, quæ scribenda sint, docere possint, iisque *dictare*, ut magister discipulis. *Principium atque locos*, modum actionis instituendæ causæque probandæ. Loci, ut Gr. τόποι, in arte tam oratoria quam memoriæ dicebantur fontes sedesque argumentorum, quibus res aliqua vel probatur vel refutatur. An *principia et loci* legum sunt verba earum initialia, quæ a pragmaticis adlegari solent? *Celsus* h. l. forte æqualis poetæ, P. Juventius Celsus, Prætor a. U. C. 854. sub Trajano, et Consul II. a. U. C. 882. sub Hadriano, celeberrimus ICtus, qui commentarios librosque epistolarum, Digestorum et quæstionum scripsit; vel pater ejusdem nominis, cujus nonnumquam in Digestis fit mentio.

Digitized by Google

Endromidas Tyrias et femineum ceroma
Quis nescit? vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat adsiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes inplet numeros, dignissima prorsus
Florali matrona tuba; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit a sexu? vires amat. Hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri. nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,

246. seq. Mulieres etiam non pudet, artes inhonestas et gymnicas athletarum vel gladiatorum exercere. Cf. sup. ad I. 23. *Endromidas Tyrias*, v. ad III. 103. et 283. De *ceromate* v. ad III. 68.

247. seq. Commentarii instar sunt verba Vegetii de re mil. I. 11. *Antiqui ad palos exercebant tirones—non solum milites, sed etiam gladiatores. Scuta de vimine in modum cratium conrotundata texebant—iidemque clavas ligneas pro gladiis tironibus dabant.—Contra illum palum, tamquam contra adversarium, tiro cum crate illa et clava, velut cum gladio se exercebat et scuto; ut nunc quasi caput aut faciem peteret* cet. Itaque *vulnera* h. l. sunt imaginaria *palo* inflicta *sudibus*, h. e. clavis ligneis, quibus tirones utebantur pro gladiis. Cf. Liv. XL. 6. extr. 9. extr. et Sil. I. 321. VIII. 552. nisi coll. Liv. XXVI. 51. ubivis pro *sudibus* substituendas censueris *rudes*, quæ etiam *vectes* et ῥάβδους ϖαχεῖς dicebantur, quibusque donabantur gladiatores exauctorati. Cf. Serv. ad Virg. Æn. X. 494. qui *rudibus* h. l. legit. 249. *omnes inplet numeros*, omnia lanistæ dictata peragit, et quidem perfecte, adcurate, secundum artis regulas. Verba seq. cum gravi indignatione dicta: hæc *matrona*, quæ ad palum ita exercetur, *dignissima* est, quæ *tubæ* cantu ad ludos Florales cum meretricibus agendos vocetur: vel, quæ sit inter inpudicas mulieres meretricesque, summa lascivia et petulantia verborum celebrantes *Floralia*, et flagitante populo nudæ etiam in scenam prodeuntes; qua ratione admissa *tuba* paulo durius dicta est pro ipsis ludis Floralibus, qui, ut omnes ludi, etiam scenici, tuba canente committebantur vel incipiebant: nam tuba non nisi commissionis hujus signum erat, non ad ejus cantum in his ludis saltabatur.

250. 1. Hæc festive dicta: *nisi in illo pectore* muliebri *quid plus*, aliquid virilius et magis masculum, altior sensus animusque, *agitat*, h. e. se agitat s. movet, agitatur, movetur. Ita enim permulta verba activa passive, absolute et intransitive adhibentur. (v. ad Sil. I. 47. 288. 539. 647. 693. III. 466. XVI. 373. et al.) *veræ arenæ*, ad veram gladiaturam justamque pugnam in arena amphitheatri, omissa illa umbratili figurataque pugna, vel exercitio ad palum. *paratur*, se præparat.

252. 3. Omnem exuet pudorem femina, quæ, muliebribus armis, exercitiis, officiisque contemtis, virilia eaque inhonesta amat et sectatur: vel mulier coeperta non erubescet, cujus nuda facies non rubore subfunditur. Possis etiam ita distinguere: *Quem præstare potest mulier galeata pudorem? Quæ fugit a sexu, vires amat;* vel suspicari: *pudorem, Quæ fugit a sexu, et vires amat?* Sed nihil muto. *Galea* non modo militibus, sed et gladiatoribus, excepto Retiario, communis erat. *fugit*, abhorret, *a sexu* suo, et studiis ejus; spernit et repudiat, quæ muliebribus conveniunt. *Vires amat*, h. e. adpetit fortitudinem virorum, eorumque exercitationes et studia, quæ duriora sunt majoresque exigunt vires.

254. Lepida ratio: *nam quantula*, quam parva, *nostra*, virorum, *voluptas* rei Venereæ præ feminea? Cf. inf. XI. 166. Ovid. Met. III. 320. seq. et Heyne ad Apollod. III. 6. 7. p. 619. 628. seq.

255. seqq. Ironice dicitur: quam pretiosæ res venderentur, et quantus earum adparatus, *si conjugis* h. e. ar-

Digitized by Google

Balteus, et manicæ, et cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegimen: vel si diversa movebit
Prœlia, tu felix, ocreas vendente puella.
Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias et panniculus bombycinus urit. 260
Adspice, quo fremitu monstratos perferat ictus,
Et quanto galeæ curvetur pondere, quanta
Poplitibus sedeat, quam denso fascia libro,

morum s. instrumentorum opumque ejus *auctio fiat*, fieret, vel si conjux opum suarum auctionem faceret? Sed hæc verba sic quoque distingui possunt: *Quale decus, rerum si* cet.

256. Hæc sunt arma gladiatoria, et quidem omnia Samnitium, quorum armaturam, ut nobiliorem, forte adfectabant feminæ nobiles. Conf. omnino loc. class. de armis Samnitium Liv. IX. 40. ubi eadem, quæ h. l. arma memorantur, non vero *manicæ*, sed *tunicæ*: et ita h. l. recte forsan legit vet. Schol. nisi *manicæ* h. l. non sunt chirothecæ s. χειρίδες, manuum tegmina, (quæ feminis quidem, non vero gladiatoribus in usu fuisse novimus) sed tunicæ manicatæ s. manuleatæ, χειριδωταὶ, quod genus tunicæ mollius erat feminisque aptius quam viris. v. Gell. VII. 12. Casaub. ad Sueton. Cæs. 45. et Intpp. Virg. Æn. IX. 616. Tunica vero eaque sola induti erant retiarii, (v. ad II. 143. et VIII. 200—208.) et forsan alii quoque gladiatores. *Cruris sinistri dimidium tegimen* s. *tegmen*, ocrea, qua *dimidium* crus tegebatur, et quidem *sinistrum*, quod in pugna vel certamine singulari protenditur. (Cf. Liv. l. l. Sil. III. 279. VIII. 419. Heyne ad Virg. Æn. VII. 689. et in Exc. VIII.) Reliqui gladiatores utrumque crus ocreis tegebant, unde mox poeta *ocreas* in plur. num. dixit, *si* uxor *diversa* a Samnitium pugna, vel varia aliorum gladiatorum *prœlia movet*. *Si* autem, ut reliqua, *tu, marite, felix* prædicandus es, quoniam tum uxor non unam, sed plures *ocreas* in auctione vendit. *puella*, uxore adolescentula. v. ad II. 59.

258. 9. Eædem mulieres, quæ virorum robur et exercitationes, etiam inhonestas, sectantur, et tam fortiter arma tractant, nec ullum in turpi facinore sentiunt laborem, in aliis rebus temporibusque femineam produnt mollitiem, et tam delicatæ sunt, ut tenuissimis vestibus indutæ sudent. Cf. I. 27—29. et ad II. 65. seq. *Cyclas*, κυκλὰς, tunica muliebris, cujus oram extremam ambiebat paragauda s. limbus auro intextus, eique in circuitu, κύκλῳ, adsutus. v. Burm. ad Prop. IV. 7. 40. p. 836. *delicias*, delicatum, molle, tenerumque corpus. *panniculus bombycinus*, vestis s. indusium tenue e telis bombycum araneorum modo textis. De triplici genere bombycum, qui omnes toto genere, ortu, forma, nido et opere differunt a vermiculis nostris s. moris, e quibus sericum ducitur, v. Aristot. hist. anim. V. 18. 19. Plin. XI. 22. et 23. ibique Harduin. *urit*, propr. fervefacit; vel etiam vexat, premit, cruciat.

261. seqq. Graphica descriptio s. imago pugnæ gladiatoriæ mulierum, ut virorum inf. VIII. 200. seqq. *Adspice, quo fremitu*, clamore, anhelitu, gemitu et vociferatione, *ictus monstratos* a lanista gladiatoribus (ut militibus a campidoctore) *perferat*, adversario inferat. Ita et mox v. 267. *ad palum gemit uxor*: nam, ut utar verbis Cic. Tusc. Qu. II. 23. extr. *ingemiscunt, ut se intendant ad firmitatem, cursores in stadio exclamantes, quam maxime possunt, athletæ, quum exercentur, pugiles vero etiam, quum feriunt adversarium, in jactandis cæstibus; non, quod doleant animove subcumbant, sed quia profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.* Cf. ibid. cap. 24. 262. *Galea* omnes utebantur gladiatores præter retiarium. *curvetur*, non, ut ictus declinet, sed quia tam gravis est galea. *quanta*, quam grandis ac firma s. valida. 263. *Poplitibus*, genibus positis s. flexis, *sedeat*, subsidat in s. sub clipeo aliisque armis, more mirmillonis, pugnantis cum Threce, qui contra ἐπιβαίνει, insurgit in eum. Cf. Lips. Saturn. Serm. II. 10. et de vi

Digitized by Google

Et ride, scaphium positis quum sumitur armis.
Dicite vos neptes Lepidi, cæcive Metelli,
Gurgitis aut Fabii, quæ ludia sumserit umquam
Hos habitus? quando ad palum gemat uxor Asyli?
Semper habet lites alternaque jurgia lectus,
In quo nubta jacet: minimum dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc orba tigride pejor.
Quum similat gemitus occulti conscia facti,

verborum *subsidere* (ὀφιζάνειν) et *insurgere* not. ad Sil. I. 401. 492. IV. 382. 610. V. 294.

263. Verba *quam denso fascia libro* vulgo interpretantur; quam densis voluminibus complicatas sinuatasque vestes conligat fascia, h. e. ut subcincta (*subligata* ap. Martial. VII. 66. 4.) pugnet. Sed Ferrarius Elect. II. 14. recte, opinor, suspicabatur, quemadmodum Samnitibus, teste Liv. IX. 40. *spongia* fuerit pectori adpressa pro lorica, (v. sup. ad v. 256.) ita pro eadem lorica fuisse huic matronæ *fasciam*, ex pluribus tiliarum contabulationibus *densatam*, veluti quamdam tabellarum, instar *libri* s. codicis, compaginationem, muniendo pectori adversus ictus.

264. Ridebis, quum videris armis virilibus positis muliebria sumere et mulierem esse, quam virum esse credideras. Hoc lepide expressit poeta, ut fere Plaut. Bacch. I. 1. 35. seq. *Scaphium*, σκαφίον, vas concavum et oblongum, et hinc vel poculi rotundi genus, vel trulla s. matula, matella, vas, cui inmeiunt mulieres, quodque iis proprium est, ut *lusanium* viris. Quidam designari putant vel capillitium, *scaphæ* formam referens et meretricibus usitatum, vel vulgare capitis muliebris tegumentum, Gall. *escoffon*. Sed hæ vocis notiones admodum dubiæ sunt.

265. seq. Poeta præclare adloquitur ipsas feminas, *neptes* summorum virorum, et quidem vel turpes illas posteras, tunc temporis viventes, de quibus antea sermo fuit, quæque dedecorant majorum nobilitatem, vel probas potius honestasque principum antiquitatis virorum filias ac neptes. Has rogat, num suo ævo vel infimo loco natæ mulieres tam nefaria commiserint, quam nunc matronæ. Nomina autem virorum illorum cum delectu posita. M. Æmilius *Lepidus* Censor a. U. DLXXIV, bis consul, Pont. Max. et princeps Senatus. Idem nomen etiam Triumviro pluribusque Consulibus fuit. De *cæco Metello* v. sup. ad III. 139. In duobus MSS. antt. legitur *Creteive Metelli*, h. e. Q. Metelli Cretici Cos. a. 674. qui Cretam expugnavit. Possis etiam suspicari *Calvive*, h. e. L. Metelli Calvi Cos. a. 611. Sed vulgata quoque lectio bene se habet. 266. Q. (al. M.) *Fabii Gurgitis* Cos. a. 462. et 478. ac princ. Sen. qui juvenis a devorato patrimonio cognomen illud adcepit, sed prioris ætatis vitia multis postea virtutibus compensavit. (Cf. Macrob. Sat. II. 9. Plin. VII. 41. Plut. vit. Fabii.) Idem Fabius, Maximi Rulliani filius, aliquot matronas, stupri damnatas, mulctavit pecunis, et ex hoc mulctaticio ære Veneris ædem prope circum faciendam curavit. v. Liv. X. 31. *ludia*, comœda s. mima, item gladiatoris uxor, (v. sup. ad v. 82.) sed mox sequitur *uxor Asylli*, (al. *Asyli*, *Asili*, *Asilli*) quod gladiatoris nomen esse putant. *Hos habitus* scil. gladiatorum. *ad palum gemat*, v. sup. ad v. 247. et 261.

268. seq. Conjux semper litigat cum marito, ita ut hic ne noctu quidem capere possit quietem. Cf. Ovid. A. A. II. 153. seq. III. 373. seq. et Am. II. 2. 35. seq. Plaut. Casin. II. 5. 9. seq. *Lectus habet lites*, in eo lites sunt seruntur. 270. *Tunc*, quum in lecto jacet. *gravis*, molesta, irata, *viro*, maritum vexat. *tunc pejor*, iratior, sævior, *tigride orba*, orbata catulis, a venatore subreptis: tum enim nullum animal nec velocius dicitur esse, nec truculentius. Cf. Plin. VIII. 18. s. 25. Senec. Med. 861. seq. al.

271—278. Uxor *conscia* sibi *occulti facti*, h. e. adulterii, ut omnem de se suspicionem amoliatur, ultro *fictum* marito exprobrat adulterium, gemens ac plorans, quasi *pellex* ab eo magis

Digitized by Google

Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat,
Uberibus semper lacrumis semperque paratis
In statione sua, atque exspectantibus illam,
Quo jubeat manare modo: tu credis amorem, 275
Tu tibi tunc curruca places, fletumque labellis
Exsorbes; quæ scripta, et quot lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ!
Sed jacet in servi complexibus, aut equitis. Dic,
Dic aliquem, sodes, hic Quintiliane colorem: 280

ametur, *aut odit* vexatque *pueros*, servos, tamquam fidos ejus in furtivis amoribus ministros et adjutores, vel servos meritorios, quos marito in deliciis esse fingit, scorta masculina; (non filios) qua *similuta* tristitia et *zelotypia* ita illum decipit, ut utramque ex vehementi in se amore proficisci lætus sibi persuadeat. *Tunc* similat in quibusdam legitur libris: non male, si post *pejor* comma ponitur. 273. seq. Cf. Ovid. A. A. III. 291. seq. 677. seq. et Am. I. 8. 79. seq. 274. De hiatu h. l. qui multas peperit lectionis mutationes, v. sup. ad I. 151. Olim suspicabar poetam scripsisse: *atque exspectantibus, illa quo jubeat manare modo*; vel totum potius v. 274. qui salvo sensu ejici potest, acumen interpolatoris sapere. Sed verba *exspectantibus illam* cet. doctius et græce dicta videri possunt. Metaphora autem desumta a militibus, qui *stationes* s. custodias excubiasque agunt, vel, acie disposita, parati stant in loco sibi designato, et signum profectionis aut impetus *exspectant*. 275. seq. Facete poeta adumbrat credulitatem et incautum stolidumque errorem mariti, qui fraudes uxoris non intelligit. *Tu tibi tunc places*, gratularis, et gaudes, quod tantopere ab uxore ameris. *Curruca* s. *curuca*, ut vulgo putant, avicula dicitur, Gr. ἰτυλαῖς vel ὑτυλαῖς, fovens pullos alienos, scil. cuculi, qui in ejus nido ova parit. v. Aristot. hist. anim. VI. 7. IX. 29. et 37. Hard. ad Plin. X. 9. Bochart. de animal. P. II. lib. I. c. 12. p. 88. Quæ si vera sunt, sensus h. l. est: tu similis curucæ, adulterinos educans liberos, quos tibi uxor tamquam tuos peperit; qualis nobis *Hahurey* dicitur. Apta et præclara sententia, modo et vox ipsa et notio ejus minus dubia esset. In quibusdam libris legitur *cruca* et *uruca*. Illud est insectum parvissimum, brassicas depascens, Gr. κάμπη, Germ. *Raupe*; unde ita vocari possit homo nihili stolidusque, quemadmodum Plautus Truc. V. 5. 50. *campas* p o *nugis* dixit. Vetus Schol. hæc notavit: *Uruca* mimologi stupidi nomen, vel, ut alii dicunt, genus animalis fœdi, spinosi, ut ericius, sed propr. illud, quod in faba nascitur, ut gurgulio. *Cucurra* s. *cocurra* emend. Scriver. et sic a Carisio h. l. citari monet. *fletum*, lacrumas uxoris falsas. *labellis*, ore et osculando, *exsorbes*, consolans plorantem. Cf. Ovid. A. A. II. 325. seq. et al. 277. *scripta et tabellas*, literas a mœchis scriptas. Cf. sup. ad v. 233. Vox *quæ* ad indolem argumentumque epistolarum, et *quot* ad earum mœchorumque, a quibus scriptæ sunt, multitudinem spectat. *Zelotypæ*, quæ zelotypam similaverat, ut ita te deciperet, suaque celaret adulteria.

279—285. Uxores non modo ad quævis flagitia et adulteria, cum *servis* et *equitibus* h. e. infimis ac summis viris promiscue committenda, propensæ sunt, sed etiam in iis deprehensæ mira audacia defendunt causam suam, quamvis hæc tam anceps sit, ut vel *Quintilianus*, summus rhetor, *hæreat*, h. e. nesciat, quo pacto quibusque argumentis rem adeo manifestum turpemque excusare, nedum tueri possit. *Dic suos* repetitur. *Quintilianum* h. l. et inf. VII. 186. seq. ob invidendas opes eamque artem, quam profitebatur et mire callebat, struendi ac destruendi versutia ancipitem, currente severioris satiræ stilo perstringi, ac propterea forte a nobilissimo rhetore, quum auctores satirarum censuisset, laudato Persii libro, Juvenalem præteritum esse, existimabat Rigalt. in Diss. de Sat. Juven. Verba tamen h. l. etiam in laudem tanti rhetoris dicta videri

Digitized by Google

Hæremus. dic ipsa. Olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu, quod velles, nec non ego possem
Indulgere mihi: clames licet, et mare cœlo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis: iram atque animos a crimine sumunt.
Unde hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebant
Tecta labor, somnique breves, et vellere Tusco
Vexatæ duræque manus, ac proximus Urbi
Hannibal, et stantes Collina turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala. sævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.

possunt, et satiræ Juvenalis nondum scriptæ erant, certe non editæ, quum scriberet Quintilianus. Cf. inf. ad VII. 186. seq. De voce *sodes* v. Schelleri Lexic. *colorem*, χρόας, speciem honestatis, prætextum, excusationem, speciosa ac splendida verba, quæ culpæ huic prætendere possis. Forma loquendi ducta a picturis, quibus colores inducuntur. Hinc Quintil. III. 8. 3. (10.) dixit *colorem dare rebus deformibus*, ut nos, *der Sache eine Farbe, einen Anstrich geben*. Cf. inf. ad VII. 155.

281. Respondet Quintilianus: *hæremus*, hæreo, dubius ac nescius, qua ratione rem tam manifestam possim defendere; (vel *hæremus* sc. ego poeta, et Quintilianus) itaque *dic ipsa*, uxor. *Olim convenerat—homo sum* verba uxoris protervæ, adulteria sua argute non minus, quam audacter excusantis. 283. *Indulgere*, concedere, *mihi* scil. quod vellem, vel *indulgere*, obsequi, *mihi*, animo et cupiditatibus meis. *mare cœlo confundas*, v. sup. ad II. 25. *homo sum*, qui erroribus obnoxius est, et mulier, quæ ex imbecillitate sexus peccat, adeoque digna sum, cujus peccatis, ex infirmitate humana profectis, veniam des. Cf. Terent. Heaut. I. 1. 25. et Plaut. Merc. II. 2. 46. seq.

284. 5. Acerbe notatur ingenium quarumdam mulierum, quæ *deprehensæ in crimine* non animo perturbantur ac mente concidunt, sed *iram* potius inde concipiunt *atque animos*, animum, h. e. audaciam superbiamque; quod summæ est protervitatis inprobitatisque perditæ.

286—300. *Hæc* vitiorum flagitiorumque muliebrium *monstra* luxu, opulentia et otio gignuntur; unde priscis Romanis, caste ac frugaliter viventibus, ignota erant. Præclara autem h. l. est veterum recentiorumque temporum morumque descriptio et comparatio. Conf. inf. ad XI. 77—180. *Monstra* ut *prodigia* sup. v. 84. Cf. sup. ad II. 122. *quo de fonte* profluxerint, *requiris*, quæras forsan, Postume.

287. seq. Cf. sup. v. 5—24. Paupertas laboris, castitatis aliarumque virtutum mater, magistra ac custos. Conf. Horat. Od. I. 12. 41. seq. III. 2. 1. seq. et 6. 17—48. Ovid. Rem. Am. v. 135—168. et 745. seqq. *contingi*, contaminari, pollui. 289. *Tecta parva*, casæ humiles ædesque lateritiæ, h. e. homines in iis habitantes, laboriosi et frugales. *vellere*, lana, h. e. lanificio, *vexatæ*, fatigatæ, et *duræ*, induratæ. *Tusco*, ut paulo ante *Latinas*; utque Latium et Etruria pro tota Italia poni possunt: non memini certe lanam lanificiumque Etruscum ab aliis laudari. 290. 1. *Metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat*, Sallust. B. Jug. 41. (45.) Pro bello metuque hostili exquisite dicitur *proximus urbi H.—mariti*. Res ipsa nota vel ex Liv. XXVI. 10. *Collina in turre*, ad portam Collinam turribus munitam, vel in castris, quæ ad portam Collinam posita erant turribusque munita.

292. *longæ pacis mala*; nam nimium otium gignit luxuriam, et hæc multa mala. Cf. sup. ad I. 87.

293. *Luxuria* cum malis, quæ inde

Digitized by Google

Nullum crimen abest facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perît: hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles, hinc et Rhodos, et Miletos,
Atque coronatum et petulans madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna Pecunia mores
Intulit, et turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis et capitis quæ sint discrimina, nescit,
Grandia quæ mediis jam noctibus ostrea mordet,
Quum perfusa mero spumant unguenta Falerno,

proficiscuntur, *incubuit*, ingruit, inruit in nos, Romanos, nos obpressit: præclare de vi et gravitate mali. Nam res noxias poetæ comparant hostibus vel exercitui hostili inruenti omniaque infestanti. Sic *circumsilit agmine facto morborum omne genus* inf. X. 218. Cf. Horat. Od. I. 3. 31. ibique Intpp. *sævior armis*: nam plura, quam bellum, gignit mala, ipsosque victores vincit ac domat, ut olim Alexandrum, Hannibalem, Romanos, Græcos. *ulciscitur orbem* terrarum, a Romanis (qui id jactabant) *victum* et injurias malaque ei a nobis inlata, dum nos victores domat ac perdit. Cf. Horat. Epist. II. 1. 56. et Rutil. Itin. I. 395. seq.

294. seqq. Cf. Horat. Od. III. 24. 42. seq. et Liv. Præf. extr. 295. *Hinc*, inde, ex eo tempore, *fluxit ad istos colles*, h. e. Romam, in septem collibus conditam, (cf. inf. IX. 131.) *Sybaris, Rhodos, Miletos, et Tarentum*, h. e. luxus, deliciæ et vitia istarum urbium, quæ cum delectu nominantur, quippe quum omnes luxuria fuerint infames. Similiter *Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes* sup. III. 62. Cf. ibid. v. 69. seq. *Sybaris* opp. Lucaniæ, cujus perditos mores Athenæus atque Ælianus copiose describsere, et a quo *luxus Sybaritis*, *sus* et *mensa Sybaritica*, ac *libelli Sybaritici* vel proverbii loco dicuntur. *Rhodos*, v. ad VIII. 113. *Miletus*, caput Ioniæ, urbs clarissima divitiis mercatura partis. *Tarentum* vel *Tarentus* opp. antiquissimum ac celeberrimum Messapiæ s. Calabriæ, cujus luxuria h. l. tribus epithetis adumbratur. Ex his *coronatum* spectat ad lautas epulas, in quibus convivæ sertis redimiuntur, *petulans* ad ebrietatem, et *madidum* ad eamdem ebrietatem, ad unguenta et divitias adfluentes. Similiter *Tarentum* dicitur *molle* et *inbelle* Horat. Sat. II. 4. 34. et Epist. I. 7. 44. it. *unctum* Sidon. V. 430. ut *uncta Corinthus* inf. VIII. 113.

298. seq. Liv. XXXIX. 6. *Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in Urbem est: inde primum lectos æratos* cet. Poetæ autem ante oculos fuisse videntur verba Creontis in Sophocl. Antig. 299. *fregerunt*, conruperunt, propr. enervarunt, emolierunt, quo sensu τὰ ὦτα κατιαγόντας dixit Phot. c. 242. et τὰ κατακλασμένα μέλη, molles effeminatosque modos, et τὴν καταγωγῖδα μουσικὴν obpositam τῇ ἀνδρώδει Plut. de Mus. Op. T. II. p. m. 1136. et 1138. *Frangitur ipsa suis Roma superba bonis*, Prop. III. 13. 60. *Divitiæ molles*, quæ homines faciunt molles et effeminatos.

300—351. Nonnumquam et *Venus ebria* h. e. libido vinolentiæ juncta est, et sic furor furore auctus nihil *curat*, nullam honestatis rationem habet, nec ulla turpitudine abstinet. Cf. Valer. Max. II. 1. 5. Sen. Ep. 83. et al.

301. *Inguinis et capitis*, coitus et fellationis, obscœnissimi generis libidinum, quod Græcis dicitur τὸ λείχειν s. λιχάζειν, λεσβιᾶν s. λεσβιάζειν; φοινικίζειν, μολύνειν τὸ στόμα s. τῷ στόματι μολύνεσθαι, Latinis *ore morigerari* et *capiti inludere*, (Sueton. Tiber. c. 44. et 45.) vel *basium Florentinum*, osculum, lingua in os alterius inserta linguamque ejus lambente, datum. 302. De *mediis noctibus* et *Falerno mero* v. sup. ad IV. 137. 138. *Ostrea* et vinum ardens, quale *Falernum* est, Venerem excitant. *Grandia ostrea* et *mediæ nocles* ad rem augendam pertinent.

303. Cf. Plin. XIII. 3. s. 5. et XIV. 3. Οἶνος μυῤῥινίτης s. μυῤῥίνης notus ex Æliani V. H. XII. 31. et al. *Merum*

Digitized by Google

Quum bibitur concha, quum jam vertigine tectum
Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis.
I nunc et dubita, qua sorbeat aera sanna,
Tullia quid dicat notæ conlactea Mauræ,
Maura Pudicitiæ veterem quum præterit aram.
Noctibus hic ponunt lecticas, micturiunt hic,
Effigiemque Deæ longis siphonibus inplent,
Inque vices equitant, ac luna teste moventur.

vinum bibebant ebriosi, aqua mixtum sobrii homines. 304. *Concha*, vas ad conchæ formam factum, et forte h. l. amplum. Cf. inf. ad v. 419. 304. 5. Egregie adumbratur conditio temulentorum hominum, quibus *vertigine* conreptis omnia *ambulare* (h. e. circumagi, *ἀναστρέφεσθαι*) et simul, nervis oculorum nimio potu debilitatis ac distentis, radiisque eorum distractis, vel musculis oculorum nimio vini ardore contractis solutisve humiditate, congeminari videntur. Cf. Theogn. Sent. v. 503. seq. Sen. Ep. 83. Horat. Sat. II. 1. 25. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 87. et similia de furiosis in Eurip. Bacch. v. 916. seq. et Virg. Æn. IV. 470.

306—313. Turpissimi ebrietatis effectus nimis ad vivum quasi resecantur, summusque, qui tum temporis vigebat, deorum contemtus et libidinis furor adumbrantur. *I nunc*, verba reprehendentis et inridentis vel irati, ut inf. X. 166. 310. XII. 57. *Sanna*, derisio, *μῶκος*, cum distortione oris, vel crispatione et conrugatione nasi, vel nudatione dentium, vel alio gestu. Hinc *subsannare*, Gr. *μυχθίζειν, μυκτηρίζειν, χλευάζειν*, naso suspenso deridere. (De variis *sannarum* generibus et origine vocis v. Casaub. ad Pers. I. 58. 62. III. 86. V. 91.) Verba itaque *qua sorbeat aëra sanna* non exprimere videntur morem stertentis temulentæ et ronchos ducentis, sed gestum inridentium, qui extentis paululum labiis cum certo sibilo aëra sorbere solent; ut adeo sensus sit, Tulliam ore distorto et hiante respirare, quum *prætereat aram Pudicitiæ*, h. e. cum contemtu et inrisione eam præterire. 307. *quid dicat*, quam multa contemtim et maledice de Pudicitia dicat, *Mauræ Tullia conlactea s. conlactanea, σύντροφος, ὁμογάλακτος*, eodem lacte nutrita: unde *notæ*, familiari, dicaculæ confabulatrici; nisi malis famosæ. In quibusdam libris reperitur *Collacia*, et tum certe post *Tullia*, non post *sanna* comma ponendum. In MS. Gaybac. II. hic versus legitur post v. 308. a nonnullis vero codd. plane abest, eoque extruso haud quidquam h. l. desideratur, nec nomen *Mauræ* repetitum languet.

308. *Pudicitiæ* templum s. sacellum duplex Romæ erat, *vetus* majusque patriciæ in foro boario, recentius minusque plebeiæ in vico Longo; et in utraque ara priscis temporibus nulla, nisi spectatæ pudicitiæ matrona, et quæ uni viro nubta erat, jus sacrificandi habebat: quæ religio dein vulgata a pollutis, nec matronis solum, sed omnis ordinis feminis, postremo in oblivionem venit. v. loc. class. Liv. X. 23. *Maura præterit aram* ridens, non ritu antiquo ac religioso, quo adorandi gratia manus labris admovetur. 309. *Hic ponunt lecticas*, lecticis vectæ conveniunt, et egrediuntur, ut micturiant et concumbant. *micturiunt*, mictum eunt, vel simpl. mingunt in aram, in contemtum Deæ, et ob furorem libidinis, ut deinde coeant. (Cf. ad I. 131.) 310. *Siphon*, Gr. *σίφων*, canna s. stipula, deinde canalis, tubus et fistula, a sono, quem efficit, sic dicta, qua vinum e pleno dolio elicitur, vel per quam emittitur liquor, ut cernimus in salientibus aquis (*la fontaine*): h. l. forte urina, *longo* tractu in *effigiem* Deæ projecta. 311. *In vices equitant*, se invicem ineunt, ut *διστιβάδες* vel *τριστιβάδες*, quæ se mutuo solebant *ἀλίσκεσθαι τρίζειν*, vel masculam libidinem exercere. Hinc et *frictus* inf. v. 322. et *fricatrices*. (Cf. Phædr. IV. 14. 1. seq. et Epist. Pauli ad Rom. I. 26. 27.) *Equitare* de re Venerea, (ut nostrum *reiten*, et Gall. *chevaucher*) *in vices*, ut *facere vicibus* inf. VII. 240. *Luna teste* (cf. VIII. 149.) ac conscia flagitiorum, quæ matronæ pu-

Digitized by Google

Inde domos abeunt: tu calcas luce reversa
Conjugis urinam magnos visurus amicos.
Nota Bonæ secreta Deæ, quum tibia lumbos
Incitat, et cornu pariter vinoque feruntur
Adtonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi
Mænades. O quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitus! quæ vox saltante libidine! quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens!

doris oblitæ ne obscura quidem nocte, sed splendente luna committunt. *moventur* voluptati indulgentes et equitantes. Τὴν κιφαλὴν σείεις, καὶ τὴν φυγὴν ἀνασείεις· Ἐν μὲν μαινομένου, ἐν δὲ στρεφομένου, Epigr. XXV. in Huschkii Annal. crit. p. 246. 312. *Conjugis* tuæ *urinam calcas*, præteriens aram Pudicitiæ, et *visurus*, salutaturus, *amicos magnos*, potentes ac nobiles, patronos, qui a clientibus *luce* prima salutantur. Cf. sup. I. 33. et III. 184.

314—345. Alii nec minus fœdi describuntur nimisque ad vivum quasi resecantur effectus ebrietatis, et stupra nefanda, quibus sacra etiam et ceremoniæ Deorum, inpr. *Bonæ Deæ*, polluuntur. De hac Dea ejusque sacris, quæ in summam sensim turpitudinem degenerabant, cf. sup. ad II. 86. seq. *Nota* propter summa flagitia, in his sacris committi solita. Et hæc utique notiora sunt, quam ipsæ, quibus Dea colebatur, ceremoniæ. *Nota* autem facete dicuntur *secreta*, h. e. arcana Deæ sacra, a solis feminis, et hinc in locis *secretis*, forte subterraneis ac fornicatis, ut Priapi sacra non minus inpura in cryptæ recessu, celebrata, unde *antrum* inf. v. 328. et *opertum* Cic. Parad. 4. *tibia incitat lumbos* ad saltandum, (nam ad tibiam in his sacris saltasse mulieres, et hinc Clodium quoque habitu psaltriæ iis adfuisse, præter alios docet Plut. in Cæs. et Cicer.) vel potius ad libidinem et pruritum venereum, ut *crissent* lumbis, (ut mox, v. 322.) nam *lumbi* sedes libidinis, et hæc maxime excitatur lascivo cantu sonoque. v. ad I. 45. IX. 59. Pers. I. 20. et IV. 35. 315. *Cornu* forte id. qd. *tibia*, nisi in his sacris utriusque fuit usus. Cf. sup. ad II. 90. *vino*, ut *magno cratere* sup. II. 87. ubi v. not. *Adtonitus*, ut ἐμβροντηθείς s. ἐμβροντητός, voc. propr. de sensuum stupore ac furore, etiam sacro, vel enthusiasmo divinitus inmisso. Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. III. 19. 14. *Ferri* inpr. dicuntur furentes quique animo ita commoventur, ut nesciant, quid agant. 316. Poeta ad has matronas transtulit verba Lucani I. 566, de Gallis, fanaticis sacerdotibus: *crinemque rotantes Sanguinei populis ululârunt tristia Galli.* Quintil. XI. 3. *caput*, inquit, *jactare et comas rotare furiaticum est.* Apul. Met. VIII. p. 214. ed. Elm. de sacerdotibus Isidis: *Demisso capite cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum.* In Antipatri Epigr. XXVII. 2. (Anal. Brunck. T. II. p. 13.) Gallus ῥομβηταὶ δονίων λυσσομανεῖς πλοκάμους, et v. 18. ἰδίνησι δ' εὐτροφάλιγγα κόμαν. Cf. Epigr. adscriptum sup. ad v. 311. Catull. LXIII. 23. et illud ῥίψαι πλοκάμους ap. Eurip. in Bacch. v. 150. 864. et Iphig. in Aul. 758. *Ululare* de quovis sono et cantu vel clamore, tam læto quam tristi, adhibetur, ut ἀλολύζειν et ἀλαλαγή. *Mœnades*, ut Μαινάδες, propr. furiosæ et ἔνθεοι mulieres, inpr. Bacchæ, ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι sic dictæ. *Mœnades Priapi* facete dicuntur mulieres tam vino quam libidine furentes, et Priapum, deum inpurum, ut Bacchæ Bacchum, tum colentes, tum *ululatu* invocantes in Bonæ Deæ sacris, quæ Priapeiis et Bacchanalibus similia erant; de quo v. Plut. in Cæs. et Cic. 318. *quæ vox*, quam lascivæ sunt et canoræ voces earum? Verbum *saltare* de vehemente cupiditate dicitur, ut καρδίαν σπηδᾷ vel ἐκσπηδᾷ Aristoph. Nub. v. 1393. (ubi v. Kuster.) forte et ἄλλεται ὀφθαλμὸς Theocrit. III. 37. inpr. vero καλὰ δ' ἐξάλλετο γαστὴς ap. Callim. H. in Cer. v. 89. ubi hæc et alia jam notavit Ernesti. 319. Quantum *meri veteris* (utrumque cum delectu) ad pedes defluit matronis lascivis, se commingentibus!

320. *Saufeia*, (al. *Laufeia*, *Laufera*, *Laufela*, *Laufella*) matrona lasciva et

Digitized by Google

Lenonum ancillas posita Saufeia corona
Provocat, et tollit pendentis præmia coxæ.
Ipsa Medullinæ fluctum crissantis adorat.
Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum similabitur : omnia fient
Ad verum, quibus incendi jam frigidus ævo
Laomedontiades, et Nestoris hernia possit.

tribas, cujus etiam mentio fit inf. IX. 117. et ap. Martial. III. 72. Cf. inf. ad XII. 45. *Lenonum ancillas*, meretriculas, prostibula, *provocat* in certamen libidinis, *posita corona*, proposito victoriæ præmio, ut τιθέναι ἄεθλα ap. Hom. Il. ψ. 653. 740. et al. *Corona* h. l. vel proprie dicitur, vel de quocumque alio victoriæ præmio. Possis etiam exponere, deposita corona convivali: nam a v. 300—351, sermo est de Venere ebria lautisque conviviis, in quibus veteres coronari solebant. Sed illa ratio firmatur versu seq. ubi Saufeia *præmia tollit*, h. e. adcipit victrix, *pendentis coxæ*, ut quæ scitius pluresque λεσβίαδας s. τριβάδας in hac muliebri κλινοπάλῃ vicerit, et, ut Photis ap. Apul. Met. II. (p. 122. 19. ed. Elmenh.) *crebre subsiliens, lubricisque gestibus mobilem spinam quatiens, pendulæ Veneris fructu satiarit.* Poeta h. l. respexisse videtur simile certamen victoriamque Messalinæ, (v. sup. v. 126. et Plin. X. 63. s. 83.) nisi ei h. l. *Saufeiæ* nomen dedit. At *coxam pendentem* vetus Schol. cepit de perna in carnario suspensa, et præmii loco proposita. Ita quoque Rigaltius, et Heins. ad Ovid. Met. VIII. 647. ubi ad idem carnarium, foco proximum, in quo carnes herbasque siccandas suspendi et fumo exponi, furca autem deferri solitas fuisse copiose docet, præter alia poetarum loca recte refert *siccum petasunculum*, et *sicci terga suis rara pendentia crate*, inf. VII. 119. et XI. 82.

322. *Ipsa* Saufeia subigitur et agitatur subsultu frequenti a *Medullina*, sub qua jacet, cujusque *fluctum*, h. e. motum fluctuantem, *adorat*, maximi putat, tamquam nihil eo divinius dici aut cogitari possit. Grangæus: "*Crissare* verbum Tarentinum, quod *prurire* significat a Gr. κνισσᾶν s. κνιζᾶν." In quibusdam libris legitur *crisantis*, ut et ap. Martial. X. 68. 10. *Medullina*, mulier inpudica, vel ficta vel vera. Alia, opinor, fuit sponsa Claudii, de qua v. Suet. Claud. 26. *fluctum* pro vulg. *frictum* (de quo v. ad v. 311.) e vet. Scholiis (quæ ita legenda sunt: "*adorat*, habet potiorem in obscœnis motibus: *fluctum*, motum sive sinum: *crisare* autem mulierum, *cevere* virorum est.") substitui cum Pithœo et Henninio, prob. Wakef. ad Lucret. III. 721. et IV. 1264. ubi hanc flexibilem corporis mollitudinem designari etiam monet verbis Priap. carm. 18. *Crissabit tibi fluctuante lumbo*, et, *Quinctia, vibratas docta movere nates*, Virg. Copæ v. 2. *Crispum sub crotalo docta movere latus*, Apul. Met. I. p. 21. ed. Oud. *in flexibus tortuosis enervam et exossam saltationem explicat*, Met. III. p. 213. *membris leviter fluctuantibus*, Arnob. l. II. p. 73. *coxendicibus sublevatis lumborum crispitudine fluctuare*, l. 7. p. 239. *clunibus fluctuare crispatis* (ut *extortis*, h. e. se vehementer torquentibus ap. Petron. c. 21.) Achill. Tat. I. 12. ὁ δὲ ἵππος τοῖς νώτοις ἐκυμαίνετο.

323. *Inter dominas* et matronas, quæ tam turpiter de principatu in libidinis exercitio contendunt, nulla nobilitatis ratio habetur, sed *virtus*, major ars, vel vis et potestas coeundi et masculam libidinem exercendi, *palmam* s. victoriam in hoc obscœno certamine *æquat natalibus*, summæ nobilitati, h. e. talis victrix non minoris æstimatur, quam quæ nobilissima est. 324. seq. Non simulacra ibi rei Venereæ effinguntur vel ludus phantasiæ; sed *omnia fiunt ad verum* ac vivum, verus est ac manifestus concubitus mulierum cum mulieribus, tamquam cum viris; *quibus incendi* ad libidinem vel decrepiti possint senes.

325. 6. Cf. Ovid. Amor. III. 7. 41. 42. et Martial. XI. 61. 3. 4. *frigidus ævo*, senectute, ut contra *calidus* et *fervidus juventa*. *Laomedontiades*, filius Laomedontis, Priamus. *Nestoris hernia*, (ut *pondus Nestoris* ap. Plaut.) h. e. Nestor, quamvis herniosus; quo rei miraculum augetur. *Hernia*, tumor

Digitized by Google

Tunc prurigo moræ inpatiens, tunc femina simplex,
Et toto pariter repetitus clamor ab antro:
Jam fas est; admitte viros. Jam dormit adulter,
Illa jubet sumto juvenem properare cucullo.
Si nihil est, servis incurritur. abstuleris spem
Servorum, veniet conductus aquarius. hic si
Quæritur, et desunt homines; mora nulla per ipsam,
Quo minus inposito clunem submittat asello.
Atque utinam ritus veteres, et publica saltem
His intacta malis agerentur sacra: sed omnes
Noverunt Mauri atque Indi, quæ psaltria penem
Majorem, quam sunt duo Cæsaris Anticatones,

scroti, (κήλη) qui, delabsis in illud intestino (ἐντερῳ) et omento, (ἐπιπλοῳ) *ramum* (ἔρνος) facere videtur, unde dicta *hernia*, *ramex*, (inf. X. 205. et al.) *enterocele*, Gr. ἐντεροκήλη, ἐπιπλοκήλη, ἐντεροεπιπλοκήλη. Cf. Cels. III. 24. 9. et V. 18.

327. seq. ad sacra Bonæ Deæ, de quibus v. 314—345, agitur, non nisi mulieres admittuntur. Quæ itaque postquam aliquamdiu rebus divinis interfuerunt, et masculam exercentes libidinem eam excitarunt magis quam satiarunt, jam intelligunt dolentque, se *simplices*, h. e. non nisi *feminas* esse, nec arte tribadum sibi voluptatem, e concubitu cum viris capiendam, præstari: hinc *moræ inpatientes* et *prurigine* s. lascivia ac libidine incensæ virorum præsentiam verumque desiderant coitum. *Moræ inpatiens* h. l. mulier, ut sup. v. 238, adulter.

328. *clamor* mulierum. *ab antro*, v. sup. ad v. 314.

329. *Jam fas est*, viros intra ædes sacrorum vocari. *admitte viros*, verba mulierum, sacra Bonæ Deæ agentium, æditue vel ancillæ dicta. Si *adulter dormit*, non adest, spemque mulieris eum exspectantis fallit, *illa jubet* alium quemcumque, et quidem *juvenem properare*, quam primum arcessi et adcedere, *sumto cucullo*; (v. ad III. 170.) nisi *juvenis* est ipse *adulter*, e somno excitandus et arcessendus. Pro *jam dormit* in plerisque libris legitur *dormitat*, et in altero MS. Pithœi non male *si dormit*. Sed illud *si* ortum videri potest e glossa et subplendum; unde comma pro puncto posui post *adulter*: nisi potius hæc verba sunt æditue respondentis, vel etiam earumdem feminarum cum interrog. legenda. 331. *Si nihil est* amatorum et ingenuorum, qui venire velint aut cupiant, *incurritur servis*, cum iis concumbitur, et quidem summo cupiditatis ardore. Si *abstuleris* his mulieribus *spem servorum*, *venit aquarius*, arcessitus ab iis, et *conductus*: nam *aquarii* s. *aquarioli*, περιχύται s. παραχύται, aquam adferebant, qua in balneis et lupanaribus utebantur, et Festus dicit, eos fuisse inpudicarum mulierum sordidos adseclas et internuntios. v. Salmas. ad Vopisci Carin. c. 21. et Casaub. ad Lamprid. in Commodo c. 2. 333. *mora nulla per ipsam, quo minus submittat*, h. e. non cunctatur, nec dubitat submittere cet. ut inf. XII. 111.

334. *clunem submittat*, subcumbat, *asello*; cujus prodigiosæ libidinis mentio quoque fit in libris Mosaicis, (Exod. XXII. 19. Lev. XVIII. 23. XX. 15. 16. Deut. XXVII. 21.) in Luciani Asino et Apul. Miles. X. et XI. Cf. Michaelis Jus Mos. §. 258.

335. seq. Etiam sacra tali turpitudine polluuntur, et vel antiquissima ac publica. *ritus* religiosi. 337. *omnes noverunt Mauri atque Indi* proverbii loco dicitur de re pervulgata, ut *omnibus et lippis et tonsoribus notum* ap. Horat. Sat. I. 7. 3. Res autem eo augetur, quod populi nominantur tam longinqui, ad quos fama hujus rei pervenerit.

337. seq. Innuitur Clodius, qui habitu *psaltriæ* sacris Bonæ Deæ interfuit, stuprumque intulit Pompeiæ, Cæsaris uxori.

338. Mentem poetæ recte cepit

Digitized by Google

Illuc, testiculi sibi conscius unde fugit mus,
Intulerit, ubi velari pictura jubetur,
Quæcumque alterius sexus imitata figuram est.
Et quis tunc hominum contemtor numinis? aut quis
Simpuvium ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat? Sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio, quid veteres olim moneatis amici:
Pone seram; cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, et ab illis incipit uxor.

Grangæus: "Facete significat mentulam Clodii duplo majorem Cæsaris mentula fuisse, et propter tam opulentum peculium Pompeiam, Cæsaris uxorem, magis dilexisse Clodium, quam Cæsarem. Quare autem Cæsaris mentulam *Anticatonem* vocet, in promtu est. Nam Cæsar conrupit Serviliam Catonis sororem; unde merito illius penis *Anticato*. (Cf. inf. ad X. 319.) Præterea Cæsar librum adversus librum Ciceronis, cui titulus *Cato*, composuit *Anticatonis* nomine. At studiosi antiquitatis sciunt libros, (qui ob id dicti *volumina*) in orbem plicatos, et penis quodammodo seu longitudine, seu rotunditate similitudinem præ se tulisse." *duo Anticatones;* nam duo fuere libri. (v. Plut. Cæs. p. 733. Gell. IV. 16. Suet. Cæs. 56.) At totius quoque operis titulus *Anticato* fuit, et ita h. l. ἐφέγυια augetur.

339. Facete et ad sceleris Clodiani atrocitatem declarandam apte fingit poeta, tantam Bonæ Deæ pudicitiam et sacrorum ejus religionem fuisse, ut non modo haud admitti fas fuerit animalia mascula, nedum viros, sed illa quoque sponte sanctissimo e loco sacrorum profugerint: plurimum etiam salis orationi eo admiscuit, quod non canem memoravit, sed *murem*, nec masculum dixit, sed *testiculi sibi conscium*, qui meminerit se habere testiculos.

340. 341. Cf. Sen. Ep. 97. *alterius*, masculini, *sexus*, maris, *figuram*, imaginem, *imitata est*, expressit, exhibuit.

342. seq. Et pauci jam *tunc*, Clodii temporibus, (non, prisco, vel adeo aureo sæculo, cujus nulla præmissa est mentio, etsi reliqua verba magis ei conveniunt) ita, ut ille, antiquam sacrorum religionem spernebant: at *nunc Clodii*, h. e. scelesti homines, Clodio similes, (cf. sup. ad II. 39.) qui ipsa templa et aras adulteriis probrisque profanent, ubivis reperiuntur. Nam Clodii temporibus jam magna quidem, nec tamen tanta, quanta iis, quibus poeta vixit, morum conruptela fuit.

343. seq. Nemo olim contemnebat ridebatve adeo aut ipsa numina, aut vasa parva, sive lignea, sive fictilia, quorum usus in sacris servabatur. *Simpuvium* al. *sympuvium*, *symptuium*, *simpluvium* et *sympinium*, quod a συμπίνειν dictum putant, ut *simpuvium* vetus Schol. inde, quod omnes sacerdotes *simul bibebant*. At forte leg. *simpulum*, vel, si secunda syll. brevis est, *simpullum*. Festus: *Simpulum*, inquit, *vas parvum*, (forte *simplum* s. simplex, vel ligneum, vel fictile) *non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabatur*. Cf. Varro L. L. IV. 26. et Harduin. ad Plin. XXXV. 12. s. 46. *Numæ*, qui sacra cum ceremoniis, totumque Deorum cultum instituit. *Catinus* s. *catinum nigrum*, vas fictile e nigra terra. *patellas*, bene, non patinas, *fragiles*, non aureas, sed fictiles, quales in *monte Vaticano* e terra argillosa fingebantur.

346—351. *Audio*, non ignoro quidem, quale consilium mihi *olim* h. e. jam dudum, (ut sup. IV. 69. et al.) tamquam optimum ac primum, dedissent *amici veteres*, ætate et usu docti: sed illud vanum est et inutile nostris temporibus, quibus *summæ* æque ac *minimæ*, h. e. infimæ, mulieres ad quamcumque libidinem pronæ sunt. *Pone*, adpone *seram* januæ conjugis, et *cohibe*, include eam, adhibitis etiam custodibus, more Græco.

347. 8. Cf. Prop. II. 6. 37. seq. Ovid. A. A. III. 611—658. et Am. III.

Digitized by Google

Jamque eadem summis pariter minimisque libido:
Nec melior, silicem pedibus quæ conterit atrum,
Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, et flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Levibus athletis, ac vasa novissima donat.
Multis res angusta domi: sed nulla pudorem
Paupertatis habet, nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc posuitque, modum. Tamen utile quid sit,
Prospiciunt aliquando viri: frigusque famemque
Formica tandem quidam expavere magistra.
Prodiga non sentit pereuntem femina censum,
Ac, velut exhausta recidivus pullulet arca

4. 1. seq. Tac. Ann. XI. 35. et sup. v. 234. 235. Lepidus autem lusus verborum, *custodire custodes—ab illis incipit uxor*, custodes vel pecunia conrumpens, (ut sup. v. 234.) vel adeo ad concubitum sollicitans.

350. Describitur puella vaga et paupercula, quæ *pedibus* incedit per *silicem atrum*, h. e. plateas lutulentas silice stratas. Cf. Prop. II. 23. 15. et Prudent. contra Symm. v. 582. *Silicem atrum* ad pavimentum Rom. ex liquefactis montium ardentium ejectamentis congelatisque compositum refert Wakef. ad Lucret. I. 316.

351. Descriptio matronæ nobilis, quæ lectica vel sella vehi, et a *Syris*, h. e. servis, gestari solebat. *longorum Syrorum*, v. ad III. 240. et I. 64.

352—365. Vitium aliud mulierum notatur, quod, quamvis pauperes, tamen prodigæ, in libidines potissimum, et ambitiosæ sint, adeoque divites nobilesque videri cupiant. Cf. sup. ad III. 180—183. *conducit vestem* cet. cf. inf. VII. 143. et sup. ad III. 180. 181. *Μὴ πρίασθαι θεραπαίνας, ἀλλὰ μισθοῦσθαι εἰς τὰς ἐξόδους*, apud Theophr. Char. XXII. *ἀνελευθερίας*, inliberalitatis, ut h. l. ambitionis, indicium est. Cf. ibi Casaub. qui etiam monet, raro olim matronas pedem domo extulisse, nec in publicum prodiisse nisi stipatas gregibus ancillarum. *sellam*, in qua deferatur in theatrum ibique sedeat. *cervical*, lectum in sella. v. ad I. 65. *amicas*, quas *honestas clientas*, dixit Horat. Od. II. 18. 8. ubi v. Jani. 354. *Nutricem*, ut tam dives ac nobilis, quam fecunda videatur mater. *flavam*, pulcram, v. sup. ad V. 115. 355. 6. Cf. Martial. IV. 28. *athletis*, quos amat et quibuscum concumbit. Quidam putant, hoc esse obscœnum verbum pro iis, qui cum ea caput limarent, ut Gall. *les piqueurs*. *Levibus*, mollibus, teneris, inberbibus, (v. ad III. 111.) vel potius depilibus s. vulsis, qui exemplo mollium virorum, glabri ut essent, barbam pilosque sibi vellebant vel evelli curabant. *vasa novissima*, extrema, quæ adhuc reliqua sunt. Cf. XI. 42.

357—365. Multi sunt pauperes; sed mulieres plerumque minus, quam viri, paupertatis ac facultatum rationem habent. *Multis* est *res* familiaris *angusta*, exigua, parva. *nulla* uxor *habet pudorem paupertatis*, reformidat ejus turpitudinem et infamiam; vel, nullam pudet paupertatis, in quam se sua culpa, prodigalitate luxuriaque detrusit; nisi malis, *nulla habet pudorem*, modestiam honestatemque, quæ cum *paupertate* conjuncta esse solet. 358. 9. Cf. inf. XI. 35. seq. *ad modum* rei familiaris (ut *mensura census* XIV. 316.) *se metitur*, vitam disponit.

361. *Formica magistra*, cf. Horat. Sat. I. 1. 33. seq.

363. Versus delectu verborum pulcerrimus. *Ac* recepi ex dimidia fere

Digitized by Google

Numus, et e pleno semper tollatur acervo,
Non umquam reputat, quanti sibi gaudia constent.
Sunt, quas eunuchi inbelles ac mollia semper
Oscula delectent, et desperatio barbæ,
Et quod abortivo non est opus. Illa voluptas
Summa tamen, quod jam calida matura juventa
Inguina traduntur medicis, jam pectine nigro.
Ergo spectatos ac jussos crescere primum
Testiculos, postquam cœperunt esse bilibres,
Tonsoris damno tantum rapit Heliodorus.
Conspicuus longe cunctisque notabilis intrat
Balnea, nec dubie custodem vitis et horti

librorum parte pro *At*, et v. 365, *reputat* ex aliquot edd. antt. pro *reputant* vel *repetunt;* necnon *recidivus* ex 2 MSS. et 5. edd. antt. pro vulg. *redivivus*, quod Festus exponit: ex vetusto renovatum, v. c. ædificium s. lapis. Quæ notio aliena est ab h. l. at aptissimo vox *recidivus* et metaphora, petita vel a *cædendo* et surculis s. plantis arboribusque, quæ recidendo renascuntur aut e radicibus repullulant, (unde et h. l. *pullulat*) vel potius, quoniam syll. sec. brevis est, a *cadendo* et a seminibus, quæ etsi temere cecidisse aut penitus adeo interiisse videantur, tamen resurgunt ac renovantur. Cf. Intpp. Virg. Æn. IV. 344. *e pleno semper tollatur acervo* verba Horat. Sat. I. 1. 51. *gaudia*, voluptas Venerea, ut passim ap. Tibull. et al.

366—378. Aliæ mulieres amore *Eunuchorum* capiuntur, quod molles sunt isti, et ad libidinem, non vero ad generationem idonei. Cf. sup. ad I. 22. et Martial. VI. 67. *inbelles*, inutiles ad concubitum, vel potius effeminati. *oscula mollia*, suavia, vel muliebria, quia os inberbe et glabrum est, unde ea *duro ori* obponit Martial. XI. 23. 1. *desperatio barbæ*, quod nulla iis spes est barbæ alendæ, et semper sunt inberbes. 368. *quod abortivo* medicamento, quo conceptum a se abigant, (ut sup. II. 32.) *non est opus*, quia scil. non concipiunt, vel gravidæ fiunt e spadonibus.

369. seqq. Matronæ Rom. ut eo majorem ex et cum eunuchis voluptatem caperent, vernas suos non, ut vulgaris mos ferebat, ab ipso ubere materno raptos, sed jam bene adultos, quorum genitalia satis grandia et ad rem Veneream aptiora essent, castrandos curabant. Domitianus aliique post eum Imperatores mares castrari vetuere. v. Intp. Suet. Domit. c. 7. *calida juventa*, v. sup. ad v. 325. *matura*, justæ magnitudinis, et ad generandum idonea. 370. *traduntur*, ut testiculi exsecentur. *pectine nigro*, inguine nigris crinibus horrido; ut Gr. κτείς. 371. *spectatos*, insignes, justæ magnitudinis. *Spectata*, h. e. certis experimentis, an proba sint, necne, explorata et cognita, dicuntur proprie metalla, numi, histriones ac gladiatores: unde *spectatio, spectamen, spectaculum*. 373. *Tonsoris damno*, quia tum barba non crescit, e cujus tonsura lucrum capere possit. Eodem joco Aristoph. in Nub. dicit, Socraticorum nudipedalia sutoribus fraudi esse. *tantum* tonsoris damno, non matronarum. *Heliodorus*, pro quovis medico, vel chirurgo (nam veteres medici omnes erant chirurgi) et castratore, ut *Archigenes* sup. v. 236. De eo v. Paul. Ægineta IV. 49.

374. *Conspicuus*, insignis, spectabilis magnitudine genitalium. Cf. inf. v. 512. 513. *Balnea*, quæ probris infamia erant, *intrat*, nudus, ut adspectu grandis mentulæ oculos pascant lavantes mulieres virique molles. Cf. inf. IX. 35. XI. 156. Martial. I. 97. 11. seq. 376. *Provocat* magnitudine penis ipsum *custodem vitis et horti* Priapum, cujus mentula enormis fingitur, et cui non modo hortorum, sed etiam vinearum, agrorum villarumque custodia committebatur. Cf. Antipatri Epigr. IV. in Brunck. Anal. T. II. p. 7. *a domina*, ejus jussu. *Domina*, uxor. Cf. sup. ad v. 30.

Digitized by Google

Provocat, a domina factus spado. Dormiat ille
Cum domina: sed tu jam durum, Postume, jamque
Tondendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu; nullius fibula durat
Vocem vendentis prætoribus: organa semper
In manibus: densi radiant testudine tota
Sardonyches: crispo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operas dedit: hunc tenet, hoc se
Solatur, gratoque indulget basia plectro.
Quædam de numero Lamiarum ac nominis alti

376—378. Obscurus locus, cujus sensum ita recte mihi cepisse videor: talis Eunuchus, etsi bene mentulatus, *dormiat*, concumbat cum *domina* conjuge tua, Postume, quæ ex eo non gravida fiet: sed *Bromium*, puerum vel servum, concubinum tuum, (forte formosum et comatum, ut Βρόμιος, Bacchus) qui *jam durus* est, h. e. duratus ac firmus ad labores corporis, vel robustus ac virilis, *jamque tondendus* h. e. barbatus, hujusmodi *Eunucho committere noli*, h. e. cave patiaris, illum quasi cum hoc descendere in certamen stupri, uxori tuæ inferendi, quum verendum sit, ne hæc ita confestim concipiat. *Committere* est id. qd. *componere* et *comparare*, quæ sunt verba theatri, arenæ et certaminis publici. Similis locus sup. I. 162. 163. ubi v. not.

379—397. Aliæ mulieres maxime delectantur citharœdorum histrionumque cantu, ac musicis instrumentis, quæ in maximo pretio habent. *nullius fibula durat*, nullius cantor infibulatus (v. sup. ad v. 73.) potest tam longum canendi laborem perferre: nisi malis, nullus est citharœdus vel cantor, qui non, pretio ab ea corruptus, fibulam solvere cogatur, ut cum illa coeat. Mulieres certe, de quibus h. l. agitur, musicis instrumentis potissimum gratia eorum, qui illis utuntur, et cantu propter canentium pulcritudinem, qua capiuntur, delectari videntur. *nullius* cantoris, *vocem vendentis Prætoribus*, qui ludos ac munera edunt, et hinc cantores, histriones et gladiatores emunt vel pretio conducunt. Similiter *funera sua vendere Prætoribus* inf. VIII. 194. ubi v. not. *Organa*, ὄργανα, instrumenta quævis, inpr. musica. *In manibus* mulierum sunt.

381. *Testudo*, lyra, χέλυς, sic dicta a testudine, ex qua eam primum Mercurius fecisse dicitur, intensis nervis ovium vel boum Apollini abactarum. *Sardonyx*, gemma pretiosissima, (cf. inf. XIII. 138. 139.) lapis Sardius, (Σαρδιος) colorem humani unguis (ὄνυχος) referens. Sensus h. l. est: tota cithara pretiosis gemmis adornata est, 382. *chordæ* lyræ s. citharæ a muliere *numerantur*, numero h. e. ordine juste scite pulsantur, *pectine*, plectro, *crispo*, fisso, vel potius chordas crispante, h. e. tremulo celerique motu agitante ac percutiente. 383. *tener*, ut sup. I. 22. ubi v. not. vel juvenis, vel delicatus, h. e. pulcer, jucundus, dilectus. *Hedymeles*, citharœdus, cujus nomen a dulci cantu (ἡδὺ μέλος) fictum videtur. *operam dedit* cantui, in canendo usus est. *hunc* pectinem *tenet*, semper in manibus habet, memor amoris ac consuetudinis cum citharœdo, vel absente vel mortuo, cujus et grato plectro vel cithara *solatur se*, h. e. amati viri desiderium, et absentiam vel mortem, gaudens se instrumenta tam *grati* carique viri possidere, quæ ipsi tam grata sunt, ut et *basia* iis *indulgeat*, h. e. frequenter oscula det. Proprie amori *indulget*, dum osculatur.

385. seqq. Fuit matrona quondam nobilissima, quæ Deos, facto prius sacrificio, (ut voti sui fieret compos) rogaret, an Pollio citharœdus, cujus amore arderet, victoriam consecuturus esset in certamine Capitolino. Poeta forte historiam veram, nobis ignotam, memorat. *Lamiarum*, h. e. nobilium, v. sup. ad IV. 154. *nominis alti*, antiqui, h. e. veteris originis ac nobilitatis. Cf. VIII. 40. 131. et Heins. ad Ovid. Fast. IV. 305. ubi etiam ingeniose

Digitized by Google

Cum farre et vino Janum Vestamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, et fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? medicis quid tristibus erga
Filiolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput; dictataque verba
Pertulit, ut mos est, et aperta palluit agna.
Dic mihi nunc, quæso, dic antiquissime Divum,

conj. *nominis Ælî* h. e. Ælii, quia *Lamiæ* cognomento *Ælia* gens dicta. Favet ei MS. Scriver. in quo legitur *Allî*. Sed vulgata lectio non sollicitanda videtur. 386. *Cum farre et vino, οὐκ ἄνευ σίτου καὶ οἴνου. Farris*, vel molæ salsæ, ac *vini* perpetuus fere usus fuit in sacris. *Janum Vestamque* cur potissimum e Diis memoravit poeta? Vel in eo non argutandum, vel ratio potius petenda ex Cic. Nat. D. II. 67. *Quum in omnibus rebus vim habeant maximam prima et extrema, principem in sacrificando Janum esse voluerunt.— Vestæ vis ad aras et focos pertinet: itaque in ea Dea, quæ est rerum custos intimarum, omnis et precatio et sacrificatio extrema est.* Præterea *Janus* antiquissimus Divum, (v. ad v. 393.) et qui ad quoscumque Deos aditum dare, (Ovid. Fast. I. 172. seq.) primusque in Italia tum diis templa fecisse, tum ritus instituisse sacrorum, et ideo in sacrificiis præfationem perpetuam meruisse credebatur. (v. Macrob. Sat. I. 9.) *Vesta* autem, symbolum ἑστίας et ignis, deaque tutelaris ædium et familiarum, sanctissime olim et ante omnes deos colebatur, inpr. libationibus: unde ortum proverb. ἀφ' Ἑστίας ἀρχόμενος, et ἀνέστιος dictus inpius. v. Pausan. V. 14. Spanhem. de Vesta in Thes. Ant. Rom. Græv. T. V. p. 664. 668. 676. et ad Callim. H. in Cer. 129. 387. *Capitolinam quercum*, coronam quernam, præmium victoris in agone Capitolino, quem Domitianus exemplo Olympicorum ludorum instituit, quique quinquennalis et triplex fuit, musicus, equester ac gymnicus. Cf. ad VII. 86. et Intpp. Suet. Dom. 4. *Pollio*, citharœdus. Cf. VII. 176. et Martial.

388. seq. Amor conjugalis ac maternus non major, quam amor, quo citharœdum complectebatur, esse, aut luculentius significari, nec mulier magis anxia esse poterat pro salute et convalescentia ægrotantis mariti ac filii, quam pro fama victoriaque citharœdi fuit! Exclamatio poetæ cum justa indignatione. 389. *medicis tristibus*, si medici tristes essent *erga*, propter, *filiolum* ejus, de cujus salute desperant. *Medicis* autem poeta dixit, non *matre*, quæ adulteri magis, quam filii cura et amore tangitur.

390. 1. Qui precabantur deosque salutabant, primum *aram* tangere, et *stare* ante eam *capite velato*, ne sacrificii religio malis ominibus turbaretur, (v. Intpp. Virg. Æn. III. 405. seq.) tum corpus dextroversum in orbem circumagere, procumbere etiam, dextramque ori admovere (adorare) solebant. Cf. ad Suet. Vit. 2. *cithara*, citharœdo. 392. *Pertulit* ad deos, vel ab initio ad finem repetiit, (nisi malis cum aliis legere *Protulit*, vel emendare *Retulit* s. *Rettulit*, h. e. repetiit) *verba dictata* a sarcerdote s. haruspice, qui precantibus solennes precum formulas de scripto præire solebat, ne quid præteriretur verborum, aut præposterum diceretur. Ita Plin. XXVIII. 2. *palluit*, anxia de responso haruspicis, ex *apertæ* h. e. dissectæ sive mactatæ *agnæ* extis futura mox divinaturi.

393—5. Apostrophe ad Janum cum summa indignatione, nec sine inrisione deorum. Cf. II. 126—132. et ibi not. Magna vis inest in repetitione τοῦ *dic* et in verbis *antiquissime Divum*. Janus *antiquissimus* Italiæ deus vel heros. v. Heyne Exc. V. ad Virg. Æn. VII. Hinc et κατ' ἐξοχὴν *pater* dicebatur: hoc enim est voc. honoris, reverentiæ, amoris ac religionis, quod proprie ac primum senioribus majoribusque diis, (etiam maris ac fluviorum) deinde vero et reliquis inditum est. *his*, tam putidis nefariisque mulieribus, et de talibus rebus, responsa das, vel adeo talibus votis *respondes*, talesque preces exaudis? Quod si fa-

Digitized by Google

Respondes his, Jane pater? Magna otia cœli:
Non est, ut video, non est, quod agatur apud vos.
Hæc de comœdis te consulit: illa tragœdum
Commendare volet: varicosus fiet haruspex.
Sed cantet potius, quam totam pervolet urbem
Audax, et cœtus possit quam ferre virorum,
Cumque paludatis ducibus præsente marito
Ipsa loqui recta facie strictisque mamillis.
Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe;
Quid Seres, quid Thraces agant; secreta novercæ
Et pueri: quis amet, quis diripiatur adulter.
Dicet, quis viduam prægnantem fecerit, et quo
Mense; quibus verbis concumbat quæque, modis quot.
Instantem regi Armenio Parthoque cometen

cis, *magna* sunt utique *otia cœli*, h. e. magnum est otium Deorum, nec aliud gravioris momenti, quod *agant* ac curent. Poeta respexisse videtur dogma Epicureorum, qui Deos in perpetuo otio tempus feliciter transigere, neque res humanas curare putabant. At multo invidiosius dicit, Deos quidem curare res humanas, sad eas tantum, quæ ipsorum cura indignissimæ sint, gravissimas vero negligere.

396. *Hæc* et *illa* sc. mulier, *consulit te*, propr. haruspex exta, et deinde, his inspectis, deum. *Varicosus* dicitur, qui *varices*, h. e. venas intumescentes in cruribus, (*flemina* ap. Plaut. Epidic. V. 2. 5.) habet, sanguine crassiore, propter diuturnam potissimum stationem, deorsum in pedum venas delabso; quales fuere Cicero, Marius et alii; h. l. *haruspex*, quem inportunæ mulieres, responsa ab eo petentes, nimis diu stare cogunt.

398—412. Magis tamen toleranda est uxor, quæ musicam artem tractat et summam ex ea voluptatem capit, quam vagabunda et curiosa, quæ vagatur per urbem et res novas perscrutatur. 398. 399. Mulieres ingenuæ Romanorum non in gynæceis quidem includebantur, ut in Græcia; eas tamen in publicum conventumque virorum prodire nefas habebatur et inhonestum. 400. *ducibus paludatis*, jam ad iter paratis; nam consules prætoresque paludati vel chlamydati Roma proficiscebantur ad bellum. 401. *Loqui facie recta*, erecta, ut *rectis oculis intueri*, ὀρθοῖς ὄμμασιν, ἀσκαρδαμυκτὶ βλέπειν. ἀντοφθαλμεῖν, quod vel audaciæ animique intrepidi, vel inpudentiæ signum est: nam pudibundi ac timidi oculos non adtollunt, sed demittunt in terram et avertunt. *mamillis strictis*, constrictis, et ita exsertis ac nudatis; more inpudicarum mulierum.

402—412. Venusta ac luculenta summæ curiositatis vel πολυπραγμοσύνης et λογοποιΐας descriptio. (Cf. Theophr. Char. 8. et Plaut. Trinum. I. 2. 168. seq.) 403. *Seres* (Sinenses) et *Thraces* pro extremi orientis septemtrionisque populis, in Scythia Asiatica et Europæa. *secreta*, secretos amores, *novercæ et pueri*, privigni. *diripiatur*, a pluribus ametur mulieribus, ut nos dicimus: *sich um einen oder etwas reissen*. Alii legunt *decipiatur*.

406. Cf. Ovid. Am. II. 8. 27. 28. quem locum poeta ante oculos habuisse videtur. *quibus verbis*, conloquiis.

407—412. Ex h. l. Lipsius in Epistol. Quæst. IV. 20. conjicit, Juvenalem Trajani temporibus vixisse; hæc enim referenda esse ad Trajani expeditionem in Armenios ac Parthos, et ad famosum terræ motum, qui eodem tempore Antiochiam et vicina loca concusserit, et in quo subsederint montes fluviique eruperint. Cf. Dio Cass. LXVIII. 24. seq. et Xiphil. LXVIII. 17—23. Sed locus Suet. Vesp. 23. nostro potius similior est, et animo forsan oculisque obversabatur poetæ, qui h. l.

Digitized by Google

Prima videt: famam rumoresque illa recentes
Excipit ad portas: quosdam facit isse Niphatem
In populos; magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio, nutare urbes, subsidere terras,
Quocumque in trivio, cuicumque est obvia, narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quam quæ
Vicinos humiles rapere et concidere loris
Exorata solet. Nam si latratibus alti
Rumpuntur somni; fustes huc ocius, inquit,
Adferte, atque illis dominum jubet ante feriri,
Deinde canem. Gravis obcursu, teterrima vultu

tum superstitionem vulgi ridet, ex qua cometæ adparitione eversionem regnorum, clades, pestem, famem aliaque mala generi humano portendi atque inmitti credebantur, tum vanitatem et hujus divinationis, ex feminea interpretatione siderum et superstitione suspensæ, et rumorum, et muliebris denique metus, qui illos augere solet, et adfingit *diluvium* motumque terræ, quo urbes nutaverint et subsederint terræ: de qua λογοποιΐᾳ v. Theophr. Char. VIII. et ibi Casaub. Signate autem dicit, *comcten* seu crinitum sidus *regi Armenio Parthoque instare* h. e. imminere exitio eorum et illud minari: nam populi isti prolixa erant coma criniti. v. Spanhem. de Usu et Pr. Num. Diss. V. p. 427. 459. et Tristan. comment. T. II. p. 83.

408. *Famam* Quintilianus I. O. V. 3, dicit esse consensum civitatis, velut publicum testimonium; *rumorem* vero sermonem sine ullo auctore certo dispersum, cui malignitas ortum dederit, incrementum credulitas. *rumores excipit ad portas* urbis, sciscitans singulos peregre redeuntes, ecquid novi audierint. *Excipere* auribus *rumorem*, ut *sermonem* et *voces* ap. Liv. II. 4. XL. 7. quod nos dicimus *auffangen*, *aufschnappen*, locutione de sumta a venatoribus, qui ex insidiis vel dolo ac fraude feras *excipere* s. capere, δέχεσθαι et ἐνδέχεσθαι, solent. *Niphates* mons Armeniæ majoris et pars Tauri unde Tigris oritur; sed h. l. fluvius, forte ejusdem Armeniæ, vel ipse Tigris, (ut ap. Lucan. III. 45. Sil. XIII. 768. Virg. Ge. III. 30. et Martial. XII. 21.) etsi ejus mentionem non faciunt veteres geographi. v. Mitscherl. ad Hor. Od. II. 9. 20. *facit*, dicit, fingit, *Niphatem isse*, s. ivisse, h. e. inruisse, *in quosdam populos*, vel eos inundasse. 411. *urbes nutare*, concuti terræ motu. *subsidere terras*, in imum desidere, in profundum ruere, ut passim *sidere* (ad ima) et *desidere*. Cf. ad Tac. Ann. II. 47. 3.

413—418. Gravius est iracundiæ sævitiæque vitium, cui aliæ mulieres obnoxiæ sunt. *id vitium* curiositatis credulitatisque. *quam* vitium ejus mulieris, *quæ—solet*. 414. *Vicinos humiles*, pauperes miserosque, *rapi* ad supplicium, vel conripi, comprehendi, et *loris* cædi jubet, si forte somnus ei interruptus fuerit latratu canum. Tale quid tum temporis evenisse videtur, quod poeta respexit. Idem valet de v. 418. seqq. *Exoratu*, quamvis valde orata, rogata a miseris vicinis, qui inmeritam deprecantur pœnam: nisi malis, precibus mitigata, quippe quæ alias eos ad mortem cædi juberet. *Exornata* conj. Scriver.

417. *dominum*, herum canis.

418—433. Eadem mulier sæva et imperiosa, de qua v. 413. seq. sermo est, quæ nocturno demum tempore lavat, et postquam diu convivas, frustra eam exspectantes, fame maceravit, tandemque domum rediit ex balneo, sitim ibi contractam largo vini haustu explet ante cœnam. Romani non modo post cœnam, (cf. I. 143.) sed et ante eam, et tum quidem ab hora plerumque octava ad nonam lavabant. Ante Imperatorum tempora nona hora balnei, et decima cœnæ erat; sed postea hyeme nona, æstate octava hora balnei haberi cœpta. Cf. inf. XI. 204. seq. Mulieres autem vinum bibere, nefas olim habebatur, nec minus, quam

Digitized by Google

Balnea nocte subit: conchas et castra moveri
Nocte jubet: magno gaudet sudare tumultu,
Quum lassata gravi ceciderunt brachia massa,
Callidus et cristæ digitos inpressit aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.
Convivæ miseri interea somnoque fameque
Urguentur. tandem illa venit rubicundula, totum
Œnophorum sitiens, plena quod tenditur urna
Admotum pedibus, de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim.
Dum redit et loto terram ferit intestino,

adulterium, vel mortis pœna dignum. (v. Athen. Deipn. I. p. 440. et Plin. XIV. 13.)—*Gravis obcursu*, aspera et terribilis est obcurrentibus. *Balnea* privata, puto. *conchas*, instrumenta balneatoria a servis ancillisque tanto tumultu ad balnea perferri jubet, quanto *castra moventur*. *Conchæ* proprie vasa parva, formam concharum referentia, quibus unguenta, oleum aliaque servabantur, Sed h. l. vasa grandiora, integro corpori lavando apta, ut λουτρῆτις Veneris, designari, suspicabatur Barth. ad Claud. Epigr. 14. p. m. 1030. ubi de vario voc. *conchæ* significatu copiose egit. 420. *gaudet magno tumultu*, labore motuque corporis vehementi, sudare, sudorem elicere in sudatorio seu cella caldaria, quod potissimum fiebat vel ferendo vel movendo pondera, inpr. halteres s. *massas graves* h. e. plumbeas, quibus utebantur ad saliendum seque librandum, aut agitandum corpus, manibus plumbo gravibus sive sublatis ac depressis, sive huc illuc jactatis.

422. *Aliptes*, v. sup. ad III. 76. *Inprimere digitos*, infricare unguenta, *cristæ*, μεσομηρίοις, interfeminio sc. membro, vel κλιτορίζειν; nam *crista* pars muliebris pudendi, Gr. νύμφη, φύσεως, ὑποδοχὴ, s. κλιτορίς. *Callidus*, versutus et dolosus, qui sciat dominam suam hujusmodi titillatione et contrectatione gaudere, cujus mœchus forsan est. 423. *exclamare*, resonare s. crepare, ut *clamare*, *gemere* et βοᾶν de quovis sono et strepitu. Non autem crediderim, *summum femur* cunnum dici posse aut nates, sed designari h. l. *crepitum manus aliptæ*, *humeris inlisæ*, *quæ prout plana pervenit*, *aut concava*, *ita sonum mutat*, ut utar verbis Senec. Ep. LVI. pr. *dominæ*, v. sup. ad v. 30.

424. *interea*, dum lavatur domina.

425. *rubicundula* a balneis et sudore. 426. *sitiens*, bibere gestiens, postquam sitim sudore conlegit. *Œnophorum*, οἰνοφόρον, vas quo vinum fertur, vel propr. quod vinum fert; vas vinarium, et quidem h. l. amplum. Romani, ut stomachum cibo large sumto exonerarent, solebant statim a balneis uno ductu vel ἀμοῦ bibere, et post cœnam vomere. Cf. v. 429. seq. Cic. pro Deiot. 7. Sen. ad Helv. 9. extr. Suet. Aug. 77. et Vitell. 13. Cels. I. 3. *quod tenditur*, plenum est, repletur, capax est. *Urna* continebat quatuor congios, vel XXIV sextarios et dimidiam amphoram. 427. *admotum pedibus*, mensæ; vel advolutum pedibus dominæ, ob magnitudinem. A *domina* bibitur *Falernum*, (v. 430.) deinde *ante cibum*, forte et vinum, aqua calida mixtum, more Romanorum, (v. Lips. Elect. I. 4.) denique *sextarius alter* s. secundus, adeoque duo sextarii. Hinc vomitus. *Sextarius*, sexta pars congii, capiens XII cyathos, vel binas cotylas s. heminas. 428. *ducitur*, exhauritur, defunditur ex œnophoro; vel bibitur. *rabidam orexin*, ὄρεξιν, adpetitum, h. l. edendi, *facturus*, excitaturus, exinanito per vomitum ventriculo alvoque exonerata. 429. *Dum redit* e stomacho, remittitur vomitu, evomitur. *loto intestino*, abluto ventriculo, et alvo purgata. 430. *Marmoribus*, in marmoreo pavimento, (quale in magnifico triclinio esse solebat) *rivi properant*, διυῶς pro, multum vini fluit, ejectum ex *pelvi*, in quam illud inspuerat, quæque inde *olet*. Cf. XI. 173. Horat. Od. II.

Digitized by Google

Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet: nam sic, tamquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit et vomit. ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ, quum discumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elissæ,
Committit vates et comparat; inde Maronem,
Atque alia parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis
Turba tacet: nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis;
Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas

14. 26. seq. et Cic. Phil. II. 41. *lata*, ampla, *pelvis*, vomitione repleta. *Falernum* nobilius vini genus. Verbum autem *olere* et quarto et sexto casui jungitur.

431. 2. Serpentes avidissimi sunt vini, unde et eo in sepibus inposito olim capiebantur ebrii. (v. Aristot. hist. anim. VIII. 8. et Plin. X. 72. s. 93. XXII. 23.) 433. Maritus *oculis opertis*, clausis ob tantam turpitudinem, *substringit bilem*, iram et indignationem coercet ac reprimit: non effundit, metuens iram imperiosæ uxoris.

434—456. *Gravior* tamen, h. e. molestior et minus tolerabilis est uxor, quæ nimis docta esse aut videri vult, cujusque oratio est volubilis. *discumbere* ad mensam: nam modo sermo fuerat de uxore, quæ ante cœnam in balneum iverat. Antiquo autem et a Græcis recepto more etiam in conviviis de rebus, ad philosophiam aliasque artes ingenuas pertinentibus, disputari, et potissimum in missuum intervallis aut remotis mensis loca quædam poetarum recitari solebant: unde mox convivis occasio fabulandi data. Facile tamen intelligitur, quanti habenda sint hæc judicia, a parum sobriis profecta, et ab iis qui oblectandi sui causa, non serio literas tractant. Cf. inf. ad v. 448. seq. XI. 177. seq. Petron. 55. et 59. Pers. I. 29. ibique Casaub.

435. *perituræ ignoscit Elissæ*, non tam miseretur Didonis et excusat eam, quod ex inpatientia amoris perire voluerit post discessum Æneæ; quam excusat laudatque Virgilium, qui tam scite et amores Didonis in carmen suum intulerit, et justas struxerit finxeritque causas, quare ipsa sibi mortem consciverit. De utraque re vide, quæ disputaverit Heyne in princ. Æn. IV. et Exc. I. Præclare autem h. l. ubi de laude Virgilii agitur, amorum Didonis mentio fit, quoniam et mulier judicium fert, et poeta ille in hac carminis sui parte summam artem vario modo declaravit. *Elissæ*, Didoni. *Committit et comparat*, verba synon. de quibus v. sup. ad v. 378. et ad I. 163. *in trutina suspendit*, ponit, h. e. Criticorum more eorum virtutes examinat eosque *comparat*. *Trutina* propr. foramen, in quo lingula lancis movetur, deinde ipsa bilanx libra. Cf. ad Pers. I. 7. IV. 10. et Tibull. IV. 1. 40. seq. *Maronem inde* h. e. ex una parte, ex *alia* s. altera *parte Homerum suspendit*; et suspenduntur s. suspensæ sunt, h. e. alte pendent propr. trutinæ, indeque et res iis inpositæ. 438. seq. Tam clara est vox ejus et tanta orationis copia, ut, qui his virtutibus in primis excellant, immo magna hominum *turba*, ei cedant, ipsaque loquente taceant. *loquatur*, loqui conatur. 440. *Altera nec mulier*: nam multæ mulieres et vocales sunt vel sonoræ, et loquaces vel disertæ. *verborum vis*, ut Gr. δύναμις, orationis copia, et simul vocis contentio ac vigor vel claritas. *cadit*, excidit ore, effunditur.

441. seqq. Egregia volubilis ac sonoræ linguæ descriptio! Quot verba (plerumque inania) fundit argutæ garrulitatis mulier, tot *pelves* ac *tintinnabula pulsari dicas* ac putes. Hinc proverb. τὸ Δωδωναῖον χαλκεῖον, et comparatio linguæ, adpulsu suo ad palatum vocem sonumque efficientis, cum mal-

Digitized by Google

Pulsari. jam nemo tubas, nemo æra fatiget:
Una laboranti poterit subcurrere lunæ.
Inponit finem sapiens et rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri,
Crure tenus medio tunicas subcingere debet,
Cædere Silvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

leolo mobili, quo tintinnabulum pulsatur, ap. Horat. Serm. II. 3. 274. Sympos. Ænigm. LXXIX. de tintinnabulo: *Ære rigens curvo patulum componor in orbem; Mobilis est intus linguæ crepitantis imago; Non resonat positus, motus quoque sæpe resultat*, Hinc et *tympana eloquentiæ* dixit Quintil. V. 12. 21. et *τύμπανον φυσῶν* Theodor. in Brunck. Anal. T. II. p. 43. (v. Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 126. 127.) et *ἄνδρα κρόταλον* Eurip. in Cycl. v. 104.

442. 3. Festiva sententia, qua simul vulgaris superstitio ridetur: nil opus est amplius tot tubis et pelvibus, quibus plebs laboranti Lunæ subcurrere conatur; quod iis effici creditur, hæc mulier solo linguæ suæ strepitu ac sono præstare potest. Veteres, rerum physicarum ignari, Lunam propterea, quod magicis sagarum incantationibus cogeretur in terram descendere, ac spumam vel virus, quo veneficæ uterentur, in herbas effundere, deficere putabant, ac reluctari vel *laborare*: ne itaque vinceretur carminibus ac cœlo devocaretur, sed ad carmina illa obsurdesceret, in hac lucta ei *laboranti ærium* sono, crepitu *pelvium* ac *tintinnabulorum*, *tubarum* cornuumque concentu *subcurrere* conabantur. Quæ anilis superstitio est notissima, et per omnem fere Orientem etiam nunc divulgata.

444. seq. Vide, ut inflectat se sensim oratio ad gravitatem. Sensus nexusque vss. 444. seq. hic est: Sapiens etiam pulcris honestisque rebus modum ac finem ponit s. statuit: (Cf. Horat. Sat. I. 1. 106. seq. et 2. 111. seq.) hinc ingenium quidem et disciplina et bonorum librorum lectione subigere, vel animum liberali doctrina excolere, non feminas minus quam viros decet; at omnem curam operamque ad studium philosophiæ, rhetoricæ, grammatices aliarumque artium conferre, non nisi viris proprium, vel decorum ac fas est: et, si mulier hæc virorum studia sectatur, eorum quoque et habitu utatur, et reliqua negotia agat, adeoque plane mulier esse desinat. In vss. 446. 447. habitus negotiaque virorum, non philosophorum tantum aut oratorum poetarumque designantur.

446. Virorum tunicæ erant substrictæ et breves, circa humerum desinentes, feminarum autem molliumque hominum manicatæ ac talares, h. e. prolixæ, et ad talos demissæ. 447. *Silvano*, agresti horridoque Deo, viri sacrificabant, feminæ Junoni et Cereri. *quadrante lavari*: nam lavaturi vulgo quadrantem dabant balneatori; (v. sup. ad II. 152.) feminæ vero, si Schol. mss. fides habenda, vel publica balnea thermasque non adire solebant, (quod tamen haud probabile esse ex Vitruv. V. 10. et al. intelligitur) vel potius gratis, aut se ipsas pro pretio dantes.

448. seq. Poeta feminas insectatur literatas, et proprie forsan Statiliam Messalinam, Neronis uxorem, quæ, si vet. Schol. fides habenda, opibus, forma ingenioque plurimum viguit, et usum eloquentiæ consectata est usque ad studium declamandi; vel Sulpiciam, Caleni uxorem doctissimam, quæ satiras quoque scripsit, et ad quam et hæc verba et sup. v. 436. seq. referri commode possunt. Hanc forte in societatem ejusdem gloriæ venire ægre ferebat Juvenalis, invidia motus. *Non habeat dicendi genus* adcuratum, ad rhetoricæ grammaticesque regulas exactum; (cf. v. 453.) vel *non habeat*, h. e. non noscat diversa *dicendi genera*, rectum ac pravum, vel sublime, mediocre et tenue, vel demonstrativum, deliberativum et judiciale, vel denique Asiaticum, Rhodium, Atticum et Laconicum, quæ in libellis rhetoricis memorantur.

Digitized by Google

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes :
Sed quædam ex libris et non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit volvitque Palæmonis artem,
Servata semper lege et ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
Quum virides gemmas collo circumdedit, et quum
Auribus extentis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est, quam femina dives.
Interea fœda adspectu ridendaque multo

449. *aut curtum* cet. h. e. aut Dialecticæ artis perita sit. *Enthymema*, ἐνθύμημα, proprie quælibet cogitatio, et deinde conclusio e sententiis contrariis, vel forma syllogismi, qui Aristoteli *μονολήμματος* dicitur, in quo una præmissarum propositionum deest, quam ἐνθυμίσμαι, cogito, h. e. in mente retineo. *Curtum* vocatur, quoniam est decurtata et trunca quædam argumentandi ratio. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. II. 408. Verba *sermone rotato* spectant ad rotundam brevitatem propositionum vel sententiarum omnisque conclusionis, quæ, quo brevior ac rotundior est, eo fortius ferit; unde et præclare dicitur *torqueat*, metaphora petita a jaculis, quæ, quum brevia sunt, *rotando torquentur*. Hinc *jaculator* dicitur rhetor inf. VII. 193. et ap. Senec. in Epist. *Eadem illa sententia, velut lacerto excussa, torquetur*, ap. Cic. Or. 70. *Demosthenis vibrant fulmina*, ap. Petron. 109. et Quintil. XI. 3. §. 120. *jaculari dicta et sententias*.

452. *artem Palæmonis*, h. e. Grammaticam. Nam M. vel Q. Remmius *Palæmon*, magister Quintiliani, sub Tiberio et Claudio principem locum inter Grammaticos tenuit, et adrogantia fuit tanta, ut secum et natas, et morituras literas, jactaret. Cf. inf. VII. 215. seq. et Sueton. de ill. Gramm. 23. *volvit* verbis et lingua, vel secum s. animo, expendit, examinat, vel tractat; quæ notiones etiam verbo simili *versare* subjectæ sunt. 454. *Antiquarii* dicuntur vel veterum poetarum, historiarum et antiquitatis studiosi, vel qui usu et investigatione antiquarum obsoletarumque vocum ac locutionum eruditionis famam adfectant, vel denique qui priscos libros legunt et tractant. 455. *amicæ opicæ*, quæ Opice, s. Osce, Oscorum more, h. e. barbare, indocte ac male loquitur. v. sup. ad III. 207. *verba nec curanda viris*, ne viris quidem anxie circumspiciendæ, vel ab his in mulieribus reprehendenda et castiganda.

456. Uxor non sit tam docta, ut intelligat, maritum barbare et vitiose loqui, neque tanta ejus sit eruditionis adfectatio, ut mariti barbarismos castiget. Cf. Martial. XI. 20. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 495.

457. seqq. Aliæ mulieres, in primis divites, nitorem munditiemque adfectant, ut non maritis, sed mœchis placeant, earumque mira est inpudentia superbiaque. Cf. sup. ad v. 30. et 136. seq. *virides gemmas*. smaragdos, vel zmaragdos. 459. *commisit*, tradidit, h. e. adpendit. *magnos elenchos*, uniones s. margaritas oblongas, in piri modum turbinatas. v. Plin. IX. 35. s. 56. ibique Harduin. *auribus extentis* pondere margaritarum.

460. Cf. sup. ad V. 30. et 136. seq.

461—473. Femina, ut mœchis placeat, pane siligineo, in lac asininum intincto, et unguentis oblinit faciem. 462. *Pane tumet facies*, v. sup. ad II. 107. Hæc verba et quæ sequuntur referenda ad incrustationem panis madidi, quo femina domi, ut cutem molliret, linebat faciem, eique velut *tectorium* quoddam, h. e. crustam vel κατάπλασμα et ἐπίχρισμα, inducebat, quod deinde foras proditura abstergebat lomento vel σμήγμασι ex lacte asinino, ut mœchis placeret, et cutis po-

Digitized by Google

Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, et hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lota cute. Quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur, quidquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, et tectoria prima reponit:
Incipit adnosci, atque illo lacte fovetur,
Propter quod secum comites educit asellas,
Exsul Hyperboreum si dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Adcipit et madidæ, facies dicetur, an ulcus?
Est pretium curæ penitus cognoscere, toto
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus

liretur. Hinc *fœda adspectu ridendaque facies*, nondum lota ac polita, et mox *tectoria prima*: nam *tectorium* proprie dicitur albedo et incrustatio, quæ creta potissimum et gypso muris aut parietibus et pavimentis inducitur. Hinc et *labra mariti*, faciem incrustatam exosculantis, *viscantur* et adglutinantur, h. e. tamquam in visco et glutine inhærescunt: unde *miseri mariti*.—*Poppæana* non videntur esse medicamina faciei, ex madido pane et lacte asinino confecta, quæ nec *pinguia* sunt, nec *spirant*, sed unguenta suavis odoris aut magni pretii, ita (forsan primum a poeta nostro) adpellata a Poppæa, Neronis uxore, (ut *Cosmiana*, et *Nicerotiana*) ob inventionem ejus, vel usum frequentem. *Poppæa* notissima e Suet. Ner. 35. et Tac. Ann. XIII. 45. 46. XIV. 1. 60. XV. 23. XVI. 6. Cf. sup. ad II. 107. 463. *Spirat Poppæana*, odorem eorum emittit s. fundit, ut *spirare odorem*, *Amores*, πνεῖν Ἔρωτας cet.

464—6. Hos versus alieno suspicor loco a librariis positos esse, et post v. 470 legendos. In plerisque libris legitur *veniet*, in nonnullis *veniunt*; quæ quidem personarum permutatio doctior est et solennis, sed h. l. parum placet, ubi tot verba in sing. num. junguntur. Poetæ autem animo obversata videntur verba Lucilii Sat. XV. *Quum tecum est, quidvis satis est: visuri alieni Sint homines, spiram, pallas, redimicula promit.*

465. *Foliatum* unguentum. s. nardinum et malobathron, paratum ex nobili oleo, quod habent *folia* nardi et malobathri, inpr. in *India*, de cujus magno pretio et indole v. Plin. XII. 26. s. 59. XIII. 1. extr. et 3. extr. *mœchis parantur*, in eorum gratiam præparantur, vel ut mox *his emuntur*.

466. *quidquid* odorum, aromatum, gemmarum cet. quibus India abundat. *huc*, Romam. *mittitis*, pro vulg. mittunt. *Indi graciles*, v. sup. ad V. 53.

467. *aperit*, retegit, *vultum*, crusta quasi obtectum, forte per totam noctem, ut eo mollior fieret, (unde *tandem*) et *reponit*, removet, *tectoria prima*, incrustationem panis: (v. sup. ad v. 461. seq.) nam *tectoria secunda*, quæ nunc faciei inducit, sunt lac, unguenta (*foliata*) et fuci. Jam facies *incipit adnosci*, *atque fovetur*, abluitur, tenerescit et candorem adcipit, *lacte* asinino. v. sup. ad II. 107. 469. 470. Id fecit Poppæa, in exsilium missa. v. sup. ad II. 107. *ad axem Hyperboreum* h. e. ad extremas easque septemtrionales terræ partes. *axem*, plagam cœli, ut passim. De *Hyperboreis* loc. class. Plin. IV. 12. Cf. Virg. Ge. III. 196. ibique Heyne.

472. *offas*, micas vel frustra, *siliginis coctæ et madidæ* lacte asinino. v. sup. ad II. 107. et V. 70. 473. *facies dicetur, an ulcus*: nam et ulcera sic medicamentis et emplastris foventur.

474—485. Alia crudelis feminæ negotia, quæ mane agit, postquam e lecto surrexit. Sævit in familiam, et iram, in maritum quacumque de causa

Digitized by Google

Aversus jacuit; periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tarde venisse Liburnus
Dicitur, et pœnas alieni pendere somni
Cogitur. hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scutica: sunt, quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum,
Et cædit; longi relegit transversa diurni,
Et cædit, donec lassis cædentibus EXI
Intonet horrendum, jam cognitione peracta.
Præfectura domus Sicula non mitior aula.
Nam si constituit solitoque decentius optat
Ornari, et properat, jamque exspectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ;

conceptam, in servos servasque effundit. Talis Circe ap. Petron. Gravis vero causa iræ h. l. adfertur: *si nocte maritus aversus* ab uxore *jacuit*, h. e. libidini uxoris non satis fecit; quæ sententia lepide ita exprimitur.

476. *periit*, actum est de ea, δυνᾶς pro, male tractatur, vel magnum ei impendet malum. *Libraria* non, quæ libros transcribit, sed quæ lanam librat, et quasillariis adpendit, vel pensa lanificis ancillis distribuit. 477. *Cosmeta*, non κοσμήτρια, ornatrix, ancilla, quæ dominam exornat, componens crinem cet. (Cf. inf. 490. 495.) sed κοσμήτης, servus, qui mundum muliebrem curabat. *ponunt*, deponunt, *tunicas*, exui jubentur, ut nudi vapulent. *Liburnus*, lecticarius, v. sup. ad III. 240. *pœnas somni alieni*, non sui, sed mariti, qui nocte aversus jacuit.

479. *frangit ferulas* dorso suo, dum iis cæditur: ut *Marius frangebat vertice vitem* inf. VIII. 247. 480. *Scutica*, parvum flagellum, e loris vel corio bubulo (τὸ σκύτος, corium) factum. Levia peccata *ferulis*, graviora *scuticis*, et gravissima *flagellis* puniuntur. Cf. Horat. Sat. I. 3. 119. 120. ubi similiter hæ voces junguntur.

480. *annua* salaria; quia toties servos cædi jubent.

481—485. Sævissima mulier adeo omnem exuit humanitatem, et tam parum suppliciis servorum innoxiorum movetur, ut, dum hi, quos ne homines quidem esse putat, (cf. sup. v. 219. 222.) cæduntur, *obiter*, quasi aliud agens, (v. sup. ad III. 241.) *faciem linit* medicamentis s. fuco, *audiat amicas* secum confabulantes cet. *Verberat*, et v. 483. 484. *cædit*, pro: verberari ac cædi jubet.

482. *considerat* et miratur *aurum pictæ vestis*, vestem acu pictam auroque intextam. 483. *Diurnum*, s. diarium sc. scriptum, ἐφημερὶς, (cf. Gell. V. 18.) liber, in quo acta diurna s. quotidiana, rationesque potissimum adcepti et expensi consignantur. *Transversa diurni*, diurnum, in transversa charta scriptum, ἐπισβόγραφον, al. *adversaria*. Ita dicuntur libelli, in quibus et *adversa* parte, perque *transversum* scribebatur, et in quos sine ordine omnia conjiciebantur, transferenda deinde in tabulas adcepti et expensi.

484. *Exi*, jam abi, furcifer cet. 485. *Intonet horrendum*, horrende femina, ut ap. Virg. Æn. XII. 700. et inf. v. 517. *grande sonat* sc. Semivir; vel τὸ *intonet* inpersonaliter adcipiendum est. *Intonet* autem gravius, quam resonet. *cognitione peracta*, non recognitis rationibus; sed finita quasi causæ cognitione, et sumto de servis supplicio.

486. *Præfectura*, administratio et gubernatio, *domus non mitior* est *aula Sicula*, h. e. matrona s. femina, quæ domui et familiæ præest non minus crudelis in servos, quam tyranni Siculi, Phalaris et Dionysii in cives.

487. *Nam si constituit*, statuit, *ornari* cet.

488. *expectatur in hortis* a mœchis.

Digitized by Google

Disponit crinem laceratis ipsa capillis
Nuda humero Psecas infelix nudisque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? taurea punit
Continuo flexi crimen facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas et volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emerita quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate atque arte minores
Censebunt, tamquam famæ discrimen agatur
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum

489. *Sacraria*, ædiculas et templa *Isidis*, apud quæ in porticibus et in quibus multa admittebantur stupra et adulteria. Cf. inf. IX. 22. seq. Ovid. A. A. I. 77. seq. III. 635. seqq. et inpr. Joseph. Antiq. XVIII. 4. et 10. In octo regionibus Romæ templa Isidis erant. *lenæ Isiacæ*, mulieris, quæ apud ædem Isidis lenocinatur, vel sacerdotis; nam sacerdotes Isidis lenocinium quoque faciebant. (v. Joseph. l. l.) Malim de ipsa Iside quasi lenocinante adcipere; quæ tamen ratio paulo durior est: nam sic *Isiacæ* poeta dixit pro *Isidis*. 490—507. Conf. Senec. de brevit. vitæ c. 12. et Martial. II. 66. *Disponere crinem*, ut *ponere*, *componere*, *fingere*, *aptare*, *colere*, *ornare*.—*laceratis* ab irata et crudeli domina *ipsa capillis*.

491. *Nuda humero*, discissa veste ab irata domina, vel posita veste, ut cædatur, si quid peccet. Cf. ad v. 476. *Psecas*, puella ornatrix, capillis balsamum, aut odoratos pulveres, medicatos succos cet. instillans eosque apte disponens, sic dicta a ψιχάζω, inrigare, h. e. unguentis delibuere.

492. *Altior hic quare cincinnus*, verba dominæ increpantis servam. *Taurea* scutica e corio taurino. 493. *crimen*; quasi grave peccatum commiserit Psecas. *capilli* non bene, apte et æqualiter *flexi*, non decenti inflexione crispati.

494. 495. Verba poetæ miserantis ancillam, et dominæ deformitatem deridentis. *Si tibi displicuit nasus tuus*, h. e. facies, quam in speculo contemplaris, non placet, quia deformis est, nec pulcra reddi potest arte; unde ira. 495. *Altera* ancilla *lævum*, a sinistra parte, *extendit*, componit, *comas* confusas.

497—501. Sic *de singulis capillis itum in consilium* dicit Sen. de brev. vitæ c. 12. et sup. IV. 72. seq. de rhombo pisce deliberant proceres. *matrona*, ancilla vetula, ob ætatem usumque peritior, quæ nunc *lanis*, lanificio, *admota* est, postquam *cessavit emerita acu*, h. e. emeritis quasi stipendiis, propter ætatem et hebetatam oculorum aciem, vacationem adcepit a tenuiori ac subtiliori manuum opera, a suendo, vel pingendo acu, vel potius comendo, crispando et componendo crine, ut *acus* sit crinalis. Vox *emerita* præclare e re militari petita est, ut reliquæ, *sententia prima Hujus erit*, *post hanc ætate atque arte minores Censebunt*. e curia vel senatu, in quo princeps senatus senioresque Patres primi *sententiam* dicebant vel *censebant*, et ceteri ordine rogabantur. 500. Tamquam *fama* aut *anima*, ipsa vita, in periculum et discrimen vocetur, vel in discrimine versetur.

502. *Tot ordinibus* vel gradibus cincinnorum cirrorumque *premit caput*, *tot compagibus*, fasciis, vittis, vel potius tabulatis quasi et contignationibus, (*Etagen*) *ædificat*, quod κατασχηνικῶς καὶ σκωπτικῶς dicitur. Talis structura vel strues capillorum, a fronte in verticem reductorum et in gradus formatorum instar turris et coni, dicitur *tutulus*, Statio Sylv. I. 1. 113. *celsæ frontis honores subgestusque comæ*, Lucan. II.

Digitized by Google

Ædificat caput. Andromachen a fronte videbis:
Post minor est: credas aliam. cedo, si breve parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta consurgit ad oscula planta?
Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum: vivit tamquam vicina marito:
Hoc solo propior, quod amicos conjugis odit
Et servos, gravis est rationibus. Ecce furentis

358 *corona matronæ*, Hebræis Syrisque בניתא ædificium, Luciano ἐπανάστασις τριχῶν, et, quod græcus Thucydidis interpres, a Scriverio laudatus, docet, κρώβυλος in viris, in feminis κόρυμβος, in pueris σκορπίος.

503. 504. Mulier, cui ita in priori capitis parte crinis in formam turris alte structus est, *a fronte* videtur esse procera, ut *Andromache*, uxor Hectoris, (de qua v. Ovid. A. A. II. 645. seq. III. 777. 778. al.) *post* h. e. a tergo, *minor est*, ut *aliam credas*. Quæ poeta h. l. asperioribus facetiis perstringit, nostris quoque temporibus ridendi occasionem dabunt. 504. *cedo*, dic, quid credas, vel, quanto magis scil. aliam credas, *si breve lateris spatium sortita est*, si nimis brevi est corporis statura, vel adeo mutilata aliqua corporis parte? German. verterem: *wie, wenn sie gar von Natur sehr klein, oder verwachsen ist?* Cf. inf. XIII. 210. ubi *cedo, si* eodem sensu dicitur. Hinc v. 507. interrog. signum posui. Staturæ brevitas facete mox adumbratur v. 506. et inpr. v. 507. *virgine Pygmæa*, cf. inf. ad XIII. 167. *Cothurni* calceamenta sublimiora subere conferta, quibus multi, ut grandiores fierent, inpr. tragœdi (ut comœdi *soccis*) utebantur, augustam referentes deorum heroumque speciem; unde etiam stylus tragicus vel grande dicendi genus, ipsaque tragœdia *cothurnus* dicitur inf. v. 634. VII. 72. et XV. 29.

507. *ad oscula* non tam mariti, quam mœchi; ut eum osculetur. *levis*, agilis, ἐλαφρὰ, κούφη.

508. Mulier talis quæ et adultera est et cultus studiosissima, nullam mariti rationem habet, vel sumtuum, quos facit: dum se ornat et mœchatur, non curat rem familiarem. *Vivit, tamquam vicina marito.* (al. *mariti*) non conjux ejus esset. Cf. sup. v. 141. et ibi not. 510. 511. Festive et σκωπτικῶς poeta dicit: *Hoc solo propior* est, h. e. ostendit, se uxorem, non vicinam esse, et in iisdem ædibus habitare, *quod amicos et servos conjugis odit*, eique *gravis est rationibus*, multis expensis. Nimis vero abrupta est oratio, et unus forte alterque versus excidit culpa librariorum. Verba enim *gravis est rationibus* ne copula quidem reliquis junguntur, et in extrema hujus versus parte poeta repente, sine ulla transitus nota, progreditur ad aliud argumentum, quod copiosissime omnium, usque ad v. 592. pertractatur.

511—592. Aliud feminarum vitium est nimia propensio ad stultam cujuscumque generis superstitionem, quam potissimum peperit futurorum scrutandorum et præsciendorum cupiditas, qua homines omni ævo flagrarunt. Qua ratione et quo ordine singula hujus rei momenta tractaverit poeta, Henninius jam docuit his verbis: "Subtilissime ab hoc versu usque ad v. 592. traducit omne genus divinationum; quæ in usu erant apud Judæos 542—550. Armenios et Syros 550—552. Chaldæos 553—571. Ægyptios, quorum mirificam superstitionem obiter exagitat 572—581. Phrygas 582—592. Indos 592. perstringit Romanorum Bellonarios 511. 512. Græcorum Gallos Magnæ Matris 513—541. hi enim populi, quos modo dixi, maxime divinationum erant studiosi. ridet lustrationes cujuscumque generis et expiationes 518—529. noctes viduas diebus sacris 535. 536. preces meditatas, vel et cum lacrumis fusas 539. sacrificia 541. 542. procurationem fulgurum 587. quin immo per satiram etiam adoritur revelationes sacras 544. 545. risui propinat dein enthusiasmos 511. 512. somnia et prædictiones ex illis 530. 531. extispicinam, harus-

Digitized by Google

Bellonæ matrisque Deum chorus intrat et ingens
Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui rupta secuit genitalia testa
Jam pridem, cui rauca cohors, cui tympana cedunt 515
Plebeia, et Phrygia vestitur bucca tiara.
Grande sonat, metuique jubet Septembris et Austri

picinam, ubi obiter inpia homicidia ad expiscanda futura notat 549—553. auguria et auspicia 585. Satirica hinc bile perfundit oracula in genere, et speciatim Hammonis Libyci ac Apollinis Delphici 554—556. Mathematicos 557—568. Apotelesmaticos 569—571. Astrologos 572—581. Ophthalmomanticen 578. 579. Medicos, qui Medicinæ Astrologiam adcommodant 580. 581. sortes, metoposcopos, chiromanticen 583. 584. Paucis, omnem Gentilium religionem subsannat, quam acutissime ad ineptas superstitiones, in quas sequior sexus est proclivior, refert, et summa styli acrimonia omnes etiam absurdissimas aliarum gentium superstitiones Romam, tamquam in sentinam, confluxisse indignatur." De harum superstitionum causis et classibus v. Heyne Opusc. Acad. T. III. p. 203. seq. 270. seq. 291. et 312. seq.

511. seq. De sacris *Bellonæ* et Bellonariis cf. sup. IV. 123. seq. et loc. class. Tibull. I. 6. 43. seq. ubi v. Heyne. Similia erant sacra magnæ *Matris Deum* s. Cybeles, similesque Bellonariis ejus sacerdotes, Galli. Epitheton *furentis* et Bellonæ et Matri Deorum, earumque sacerdotibus sacrisque fanaticis aptum est. *chorus* sacerdotum *Ecce intrat:* facete poeta, de sacris fanaticis locuturus, ipse quasi enthusiasmum et tam vividos excelsosque phantasiæ sensus concipit, ut coram cernere jam omnia sibi videatur; quæ etiam abrupti forte transitus causa est. *intrat* ædes feminæ, arcessitus ab ea, ut consulatur: nam sacerdotes Bellonæ, Cybeles, Isidis cet. a superstitiosis hominibus consulebantur. 513. *Semivir*, eunuchus, *ingens*, Archigallus, antistes sacrorum Gallisque præfectus. *Ingens* non corpore, sed auctoritate ac veneratione. *facies*, persona, *reverenda minori obscœno*, reliquis Gallis, dignitate inferioribus; unde *minori*, non quia Galli minus habent *obscœnum*, h. e. membrum virile. *Obscœni greges* dicuntur Galli Ovid. Met. III. 537. et *viri molles, obscœni* ac *semiviri* junguntur Liv. XXXIII. 28.

514. v. sup. ad II. 116. *Testa* Samia (de qua v. inf. ad XVI. 6.) citra perniciem Gallos sibi virilitatem secuisse tradit Cœlius ap. Plin. XXXV. 12. s. 46. extr. ubi v. Intpp. Cf. Ovid. Fast. IV. 237. seq. et Catull. LXIII. 5. (*Devolvit illa acuta sibi pondera silice*, h. e. lapideo cultello.) Eos tamen *ferro* sibi virilia amputasse, contendit Lactant. V. 9.

515. *Cui* Archigallo *cedunt*, ob summam dignitatem, sanctitatem ac reverentiam, adeoque eum vel venerantur, vel sequuntur, dato ei primo loco, *cohors* reliquorum sacerdotum, Gallorum, *rauca*, ob continuum clarumque cantum, ut sup. I. 2. (cf. inf. ad VIII. 59.) vel potius propter acutam exilemque vocem: quæ cur eunuchis ac mulieribus sit, docent Macrob. Sat. VII. 10. Aristot. et alii. 516. *Plebeia tympana*, sacerdotes minores vel inferioris ordinis, tympana pulsantes, more Gallorum in sacris Cybeles. *Tiara* ut *mitra*, passim dicitur fascia et diadema, ut et inf. X. 267. sed h. l. *tiara Phrygia* est pileus, de quo fimbriæ s. fasciæ pendebant, quibus sub mento constrictis *bucca vestitur*, malæ ac tempora obducuntur s. operiuntur. (Vid. Heyne ad Virg. Æn. IV. 216. VII. 247. IX. 616.) Galli autem sacerdotes erant deæ Phrygiæ.

517—521. Archigallus, a muliere consultus, (more superstitiosorum hominum) jam oraculum edit, in quo magna minatur mala, ab irato numine mox peccatoribus inmittenda, hortaturque, ut ira Deorum tam donis ac muneribus, quam expiationibus lustrationibusque mitigetur. Similiter vaticinatur sacerdos Bellonæ ap. Tibull. I. 6. 51. seqq. Eamdem vero superstitionem Seneca de vita beata c. 27. inridet. *Grande sonat*, grandia prædicit ex miranda, vel clara utitur voce, (ut *exclamat* ap. Senec. l. l.) vel oratione vaticiniorum grandiore. Præclare

Digitized by Google

Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi,
Ut, quidquid subiti et magni discriminis instat,
In tunicas eat, et totum semel expiet annum.
Hibernum fracta glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis
Vorticibus timidum caput abluet: inde Superbi
Totum regis agrum nuda ac tremebunda eruentis
Erepet genibus. si candida jusserit Io,

autem. ac facete designatur versuta Archigalli similiumque sacerdotum avaritia ac fraus, qui morborum aliorumque malorum imminentium metu terrent superstitiosas mentes, suadentque, ut irae numinis sedandae causa dona ac munera Diis, vel, quod idem sit, sacerdotibus eorum dent. *metui jubet adventum Septembris et Austri*, h. e. auctumni, in quo morbi ac febres grassari solent. v. sup. ad IV. 56. Facilis praedictio rerum, quae vulgo fiunt, et apta ad designandam vanitatem vaticinii ac superstitionis stultitiam. Sed graviores quoque morbos vel insolentiores, eique mulieri, quae eum consulit, impendentes divinasse censendus est Archigallus.

518. *Ovorum* usus erat solennis in lustrationibus. (Cf. sup. ad V. 85.) 519. *Xerampelinae*, ξηραμπελίνας sc. vestes, quae colorem arefacto (ξηρῷ, arido) pampino vel vitis folio similem, adeoque pullum forte vel subrubrum ac pallidum, referebant. Cf. inpr. Suidas in voc. Ἀνραβλινιάς. Epitheton *veteres* ad modestiam petentis referri potest: nisi cum aliis leg. *vestes*; nam Archigallum novarum magis, quam veterum vestium fuisse cupidum, quis dubitet? *donaverit ipsi*, Archigallo.

521. En astutiam sacerdotis, qui superstitiosis mulieribus, quae et stupidae vulgo sunt et credulae, facile persuadet, omnia infortunia, ipsis inpendentia, in has vestes derivatum iri, et sic *totum annum*, h. e. totius anni peccata *expiata* esse *semel*, hoc uno munere, ita ut jam in totum annum libera ipsis denuo sit peccandi potestas. *In tunicas* has *eat* forte per risum dixit poeta pro, tali donatione avertatur: is certe verborum sensus est. At ipsa haec oratio ab ingenio talium praestigiatorum non abhorret. Ceterum Gallis mollibus passim in monimentis antt. tribuitur stola muliebris, et habitus pullus (xerampelinus) vel lugubris.

522—530. Nihil non mulieri suadent superstitio et astutia sacerdotum.

522—524. Genus hoc lustrationis (quae aqua, vel fluviali, vel fontana fiebat) notissimum ex Pers. II. 16. 16. Horat. Sat. II. 3. 290. seqq. et al. *Hibernum*, congelatum. Ipsa quoque hyeme fluvio mergi non recusabit mulier, et *abluet timidum caput*, h. e. se ipsam, cui superstitio ac versutia sacerdotum timorem incussit. 523. *mergetur Tiberi matutino*, h. e. matutino tempore, ut *mane* ap. Pers. et Horat. ll. ll. Nam ante lustrationem nihil neque sacri, neque profani agebatur. (unde vel proverbio dicebatur, ἀνίπτοις χερσὶν, s. προσὶν, *inlotis manibus* s. *pedibus* aliquid facere) et ipsa nox pollucre credebatur. *Ter*, ut ap. Pers. l. c. Virg. Æn. VI. 229. et aliis locis, unde intelligitur, toties eamdem plerumque lustrationem repetitam esse. Hujus quoque numeri et mystica fuit vis, et vulgaris usus apud poetas: quare nolim haec referre ad τῶν βαπτιζομένων ritus, quibus Christiani tum initiabantur. 524. *Vortex* vel *vertex* (nam illa est antiqua scriptura, ut *vorsus*, *vortere* cet.) est *contorta in se aqua, vel quidquid aliud similiter vertitur*, Quintil. Inst. Or. VIII. 2. 7.

525.6. Hunc superstitiosorum ritum memorant etiam Tibull. I. 2. 85. et Seneca loco sup. ad v. 517. laudato. *Regis* Tarquinii *Superbi agrum* inter urbem ac Tiberim, consecratum Marti, unde campus deinde Martius fuit; quod vel tironibus notum e Liv. II. 5. *Totum agrum erepet*, quo ridicula superstitionis vanitas augetur. *genibus eruentis* rependo super arenam, lapides cet.

Digitized by Google

Ibit ad Ægypti finem, calidaque petitas
A Meroe portabit aquas, ut spargat in ædem
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam et mentem, cum qua DI nocte loquantur!
Ergo hic præcipuum summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus et grege calvo
Plangentis populi currit derisor, Anubis.

526. *candida Io*, Inachi filia, in *candidam* vaccam a Jove mutata, quæ in Ægypto, recepta forma humana, nupsit Osiridi regi, post mortem vero in Deas relata est et *Isis* adpellata. Fabula notissima vel ex Ovid. Met. I. 588—747. de cujus origine et indole v. Heyne ad Apollodor. p. 249—258. *si Io*, h. e. Isis, *jusserit* scil. per sacerdotem, qui hoc mandatum sibi per somnium a Dea datum esse mentitur. Cf. v. 530. 531. Nam aliæ nunc superstitiones ridentur, earumque auctores, sacerdotes Isiaci s. Isidis, qui non minus versuti præstigiatores, quam Bellonarii, Galli cet. erant, et fraudulenti conjectores, h. e. somniorum interpretes. v. Cic. Div. I. 58. et Suet. Domit. 1.

527. seq. Grangæus jam monuit, sensum h. l. esse: quamvis in templo Isidis aqua Nili tantum similata sit, (cf. Virg. Æn. IV. 512.) tamen *si Io juberet*, vel pedibus hanc religiosam seu potius superstitiosam matronam ad Nilum usque (et vel *ad Ægypti finem*, quin *Meroen*, ultra aut supra Ægyptum sitam) ituram, veramque Nili aquam (quali utuntur Ægyptii in templis Isidis) adlaturam. *Meroe* insula maxima Nili in Æthiopia, et urbs ejus, regia Æthiopum sedes, si fides habenda Strab. I. 75. Herodoto II. 29. al. Sed eam potius peninsulamoesse, docuere geographi recentiores. (v. Harduin. ad Plin. V. 9. s. 10. et d'Anville Mémoires sur l'Egypte III. 51.) *calida*, sita sub zona torrida. *ut spargat in ædem Isidis*; ut ap. Tac. Ann. XV. 44. aqua ex proximo mari hausta *templum et simulacrum deæ* Junonis *prospersum est*. 529. *Ovile* locum campi Martii dictum putant, et quidem vel septa, vel ubi *antiquis* temporibus Romulus et pastores adsueverint pecora pascere, aut ovilia fuerint Tarquiniorum, et postea, horum agro Marti consecrato, septa sint exstructa. *surgit* doctius quam *est*, ut passim. Nam *surgere, exsurgere, exstare, existere, erigi* et *adtollere se* dicuntur montes, aggeres, muri, columnæ, ædificia, quæ alta sunt, vel quasi emergunt et eminent, vel conspiciuntur.

530. *Credit enim* mulier superstitiosa, quæ et credula esse solet, quod astutus sacerdos comminiscitur, *se moneri voce ipsius Dominæ*, Deæ, Isidis, quia per somnium id sibi Deam indicasse ac jussisse fingit sacerdos, et hujus vox ipsi oraculi instar divini est, vel Deam per eum loqui putat. *Domina*, ut δέσποινα, etiam passim Dea dicitur. Vocabulum est honoris, ut *regina, rex, mater, pater*.—*Monere* et *monita* vocabb. propria de oraculis, Diis ac vatibus, qui vel somniis vel prodigiis aliisque signis voluntatem suam et futura significant.

531. Ἐπιφώνημα ilicunde, q. d. scilicet, vel utique dignus est talis sacerdos, cum quo Dii nocte loquantur!

532. *Ergo*, quia cum ipsa Dea conloquia eum habere existimant mulieres superstitiosæ, præcipue illum colunt.

533. *Qui*, antistes forte vel princeps sacerdotum Isidis. *grege*, choro sacerdotum Isiacorum, qui et *calvi* erant, h. e. capite raso, *et linigeri*, vel lineis vestibus induti, ut ipsa Isis, quæ regina Ægyptiorum fuisse videtur, eosque *lini* usum docuisse. Alias et hujus et illius ritus causas pete e Plut. de Is. et Os. Opp. T. II. p. 352. ed. Frft. vel T. VII. p. 390. ed. Reisk. 534. *Anubis*, Osiridis vel Typhonis filius, perpetuus Isidis et Osiridis, h. e. Lunæ et Solis, comes atque custos, factus nuntius inter Superos et Inferos, (ut Mercurius Græcorum) qui symbolice horizontem, sive ortum occasumque solis, designabat, et quasi janitor cœli et ostiarius erat, qui soli in hemisphærium nostrum ingredienti januam aperiret,

Digitized by Google

Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus;
Magnaque debetur violato pœna cadurco.
Et movisse caput visa est argentea serpens.
Illius lacrumæ meditataque murmura præstant,
Ut veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet et tenui popano conruptus Osiris.
Quum dedit ille locum; cophino fœnoque relicto,

eumdemque abeuntem in hemisphærium inferius emitteret: unde capite etiam canino effingebatur, quia canis olim ædium januis tamquam ostiarius vel custos ac vigil addebatur, hujusque symbolum erat. v. Plut. l. l. p. 355. seq. 368. 380. 407. Herodot. II. 66. 67. Diodor. II. 4. et Jablonski Panth. Æg. V. 1. T. III. p. 4—14. et 35. seq. Caput caninum, ejus effigies, sacerdotum humeris inpositum per urbes circumferebatur. Hoc loco ita dicitur summus Isidis sacerdos, qui personam Anubidis sustinet, forte ut risum moveat, vel quod derisoris partes agit. *currit* per urbem *derisor*, deridens ipse stultitiam et credulitatem *populi plangentis*, cum luctu et planctu quærentis Apim; de quo v. inf. ad VIII. 29. Poeta forte respexit illa sannæ genera, quæ declarant, qui ringuntur vel risu diducunt rictum, quique linguam exsertant. Utrumque et canibus proprium est, et hoc quidem *currendo* fessis ac sitientibus. Inde elucebit ars et ingenium Juvenalis, superstitionem subsannantis. Alii jungunt verba *grege calvo plangentis populi*.

535—7. In sacris Isiacis, ut Bacchi et Cereris, feminæ ac matronæ, (ut *θεσμοφοριάζουσαι* apud Athenienses) novem per dies ac noctes debebant abstinere concubitu, et stramentis incubare in templo, vel pervigilia in eo agere, quod vulgo dicebatur *secubare*, et *in casto Isidis* vel *Cereris esse*. De quo secubitu v. Intpp. Prop. II. 33. (al. 24.) 1. seqq. et Tibull. I. 3. 23. seq. *Ille* itaque sacerdos, qui cum Iside sibi conloquium esse similat, mulieri huic vel uxori admodum superstitiosæ, quæ etiam peregrina sacra colit, (quales feminæ non abhorrere solent ab amore) *veniam petit* ab Iside, *quoties* illa *non abstinet concubitu* cum marito suo, vel adeo cum adulteris suis; unde forsan *violato cadurco*, lecto, h. e. castitate lecti matrimonialis, quæ maxime violatur *diebus* tam *sacris et observandis*, religiose, pie ac rite colendis. *Cadurcum*, stramentum s. stragulum, lodix, culcita, ut inf. VII. 221. et deinde totus lectus, ut h. l. Originem vocis docet Plin. XIX. 1. *Nullum est candidius* (linum) *lanæve similius, sicut in culcitis præcipuam gloriam obtinent Cadurci* in Gallia, quorum regio nunc *Quercy*, et oppidum *Cadurcum* olim Divona s. Dueona, hodieque *Cahors* dicitur.

538. *movisse caput*, adnuisse capite precibus sacerdotis; (ut *κατανεύειν κεφαλῇ* ap. Homer. Il. *α*. 524. seq. et *adnuisse deam* ap. Liv. V. 22.) nisi malis: quassasse caput præ ira. Tum minor distinctio post *cadurco* ponenda. *visa est*; quod fingit sacerdos. *argentea serpens*, simulacrum Isidis in templo. Nam inter varia hujus deæ symbola ac species etiam hæc pertinent, quod vel caput ejus vel dextrum brachium serpentibus cinctum est, vel currus duobus draconibus vehitur. 539. *murmura*, *ψιθυρισμοὶ*, preces sacerdotis et voto cum murmure s. susurro concepta: nam vota, quæ clara voce facere pudebat precantes, in primis parum honesta, vel inproba, vel invidiosa, tacite aut cum murmure concipiebantur, ne quis ea audiret, aut faceret contraria. De qua superstitione v. inf. X. 289. 290. Casaub. ad Pers. II. 6—9. et Heyne ad Tibull. II. 1. 84. seq. *meditata*, præclare, quia non sunt justæ preces, ex vero animi sensu profectæ, sed murmura inania, fraudulenter excogitata. 540. 541. Facete ridetur superstitio mulieris, cujus preces exaudiuntur, cuique datur *venia culpæ*, concubitus, quia *Osiris*, vel uxor ejus Isis, donis *conrumpitur*, h. e. sacerdos munera adcipit. *Anser* vero et *popanum* s. placenta *tenuis* (*λαγαρὸν*) et Isidi sacra erant, et in deliciis sacerdotibus Ægyptiis. Cf. Jablonski Panth. Æg. lib. V.

Digitized by Google

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, et magna sacerdos
Arboris, ac summi fida internuntia cœli;
Inplet et illa manum, sed parcius ære minuto.
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius vel Commagenus haruspex;
Pectora pullorum rimatur et exta catelli,
Interdum et pueri: faciet, quod deferat ipse.

c. 1. T. III. p. 9. Philippi Epigr. X. in Brunck. Anal. T. II. p. 214. ad quod v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 150. 151. et Intpp. Ovid. Fast. I. 453. 454.

542. seq. *Quum ille* Isidis sacerdos *locum dedit* aliis superstitionis auctoribus, et recessit, *Judæa* mulier, vel Judæi subcedunt, qui *cophino fœnoque relicto*, h. e. relicta sylva ac supellectile sua, in Urbem venerunt, et mendicandi et vaticinandi causa. Vid. sup. ad III. 14. seq. *arcanam mendicat in aurem*, in aurem matronæ superstitiosæ clam insusurrat fata ejus futura. *Mendicare* facete pro susurrare, quoniam mendici Judæi susurrant, vel simul clam stipem rogant. Clam vero vaticinantur et mendicant, et in *arcanam aurem* ac *trementes*, h. e. timide, pavide; quoniam Judaicam religionem professi vel Urbe ejiciebantur, vel gravius tributum pendebant. Cf. Intpp. Suet. Dom. 12. Sed vid. sup. ad V. 11. 544. *Interpres legum Solymarum*, Hierosolymitanarum, h. e. Judaicarum; nam *Solyma* olim dicta Hierosolyma, et *Solymi* Hebræi. *Arboris magna sacerdos*, v. sup. ad III. 15. 545. *internuncia*, quæ voluntatem Dei hominibus indicat. *fida*, cui fides est habenda; ἰερωνῦς. *summi cœli*, h. e. Dei, Cf. inf. ad XIV. 97.

546. *Inplet et illa* Judæa s. sacerdos sibi *manum* prædicendo futura. *parcius*, quam manus sacerdotum Isidis, (de quibus vid. vs. 540. 1.) et clam. *ære minuto*, trientibus, quadrantibus cet.

547. Fallaces Judæi pro mercede ad consulentis votum et somnia aliorum interpretantur, et quæ ipsi somniaverint confingunt.

548—552. *Armenius* quoque *vel Commagenus haruspex* superstitiosis mulieribus, quæ peregrinis haruspicibus non minorem, quam Romanis fidem habent, ex inspectis extis futura prædicit, et huic *spondet amatorem tenerum*, dulcem, vel tenero ac blando amore flagrantem, illi *testamentum ingens*, ampla bona testamento legata ei vel relicta. *Spondere*, ut *promittere* sup. III. 43. sed gravius est, fidissimamque promissionem ac prædictionem significat. *Commagene* pars Syriæ inter Amanum montem et Euphratem. Haruspex *tractabat*, h. e. inspiciebat exta, et quidem potissimum *pulmonem*, jecur et cor. In contemtum hujus artis, quæ profecto admodum inepta erat et ridicula, non majorum animalium, sed *columbæ*, *pullorum* et *catelli exta* memorari videntur. *columbæ calidæ*, recens mactatæ et adhuc fumantis, vel spirantis, h. e. palpitantis, ἀσπαίροντος. *rimatur*, scrutatur, inspicit et consulit exta. *exta catelli*, cf. Pausan. VI. 2. §. 2.

552. *Interdum et pueros* occidet, ut talia perscrutetur. *faciet, quod deferat ipse*, ut præmium delationis adcipiat, Vetus Schol. "Heic, ait, Egnatium philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam, quum ipse ad magicam discendam esset hortatus, detulit Neroni, ob quam rem mori cum patre jussa est a Nerone." Cf. Tac. Ann. XVI. 30. et sup. III. 116.

553—581. Locus class. de alia superstitione et arte, quæ a communi fere omnis superstitionis fonte, a futurorum perscrutandorum ac prænoscendorum cupiditate, qua omnis ævi homines flagrarunt, profecta est, et cui tum viri æque ac mulieres dediti erant. Eam profitebantur homines ubivis vagantes, qui *Chaldæi*, (v. 553.) *astrologi*,

Digitized by Google

Chaldæis sed major erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Hammonis; quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.
Præcipuus tamen est horum, qui sæpius exsul,

(v. 554.) *mathematici*, (v. 562.) Babylonii, astronomi, genethliaci, planetarii, *ἀστρολογικοί* (germ. *Nativitätsteller*) vocabantur, ut ars eorum *mathesis*, *ἀστρολογία πινακική*, *γενεθλιαλογία*, *μετεωρολογία*, *ἀστρολογική*. Hæc ars nitebatur superstitione, quæ magnam vim in res humanas tribuebat planetis et sideribus, præcipue iis, quæ in zodiaco sunt, quæque eo momento, quo quisque nascebatur, et surgebant, et his vicina, et ab iis remota, et denique iis obposita erant. Ex his sideribus quædam putabantur esse felicia ac benigna, (*ἀγαθοποιοὶ ἀστέρες*) ut *Venus*, (v. 570.) Jupiter, Luna, Virgo, Libra, Taurus; alia infausta, *tristia* et malefica, (*κακοποιοὶ ἀστέρες*) ut *Saturnus*, (v. 569. 570.) Mars, (cf. inf. X. 313. 314. et Ovid. Am. I. 8. 29.) Scorpio, Capricornus; alia vero communia, (*μέσοι ἀστέρες*) ut Mercurius. Prosperorum tamen salutariumque siderum et conjunctione et obpositione noxiorum vis infringi, et felicissima sæpe genesis effici credebatur. Hinc astrologi illi e *genesi*, (v. 579.) s. genitura, et sidere natalitio, ejusque *inspectione* (v. 579.) vel observatione ac comparatione, quæ *horoscopus* et *thema*, (Suet. Aug. 94. extr.) *ὡροσκόπος* et *θέμα*, vocabatur, fata cuivis inminentia augurari solebant. Eo consilio utebantur *libris*, (v. 578.) sive *tabellis*, (v. 558.) *ephemeridibus* (v. 574.) et diariis, quæ Græcis *ἐφημερίδες* et *πίνακες*, nobisque *Calender*, *Journale*, *Almanache Tagebücher*, dicuntur, et in quibus ortus, motus, conjunctiones, distantias et obpositiones planetarum siderumque ad quemcumque diem notabant. Cf. III. 43. seq. VII, 194. seq. IX. 33. XIV, 248. seq. XVI. 4. Cic. Div. II. 42. seq. Plin. II. 8. seq. VII. 49. Prop. IV. 1. et Intpp. Hor. Od. I. 11. II. 17. 17. seq. ubi v. inpr. Mitscherl. Anal. T. II. p. 696—704.

553. seq. Chaldæis majorem fidem habebunt superstitiosæ mulieres, quam Bellonæ, Cybeles, Isidisque sacerdotibus, vel Judæis et haruspicibus, quorum antea mentio facta est. 554. *Quidquid dixerit Astrologus*, *credent*, tamquam ab ipso Jovis *Hammonis fonte*, h. e. oraculo, *relatum*, petitum ac profectum esset; et quidem duplicem ob causam *credent*, quoniam tum *oracula* ubivis fere terrarum, ne Delphico quidem, clarissimo omnium, excepto, *cessant* aut silent, adeoque ea ab illis non amplius consuli possunt, (cf. Plut. de orac. def. et Euseb. Præp. Evang. V.) tum *genus humanum futuri* temporis, rerum fatorumque futurorum, *caligine* et ignorantia angitur, eorumque prænoscendorum cupiditate ardet. Juvenalis tangit primum et superstitionis et oraculorum vanitatem, deinde astutiam vaticinatorum, non a Delphico oraculo, quod obticuisse nemo ignorabat, sed e longinquo mendacia, quæ difficilius ita exquiri possunt, petentium, denique fabulosam oraculi Jovis Hammonis originem. Quum enim Bacchus in expeditione Libyca aquæ inopia laboraret, aries subito ex arena exivisse, et ad *fontem* aliquem perduxisse Bacchum, is autem pro Jove habuisse arietem, et hinc eo loco, quo reperta sit aqua, Jovi *Hammoni* magnificum exstruxisse templum perhibetur: unde *Hammonis* nomen vulgo ab arena, *ἀπὸ τῆς ἄμμου*, deducitur, et arietina ei cornua tribuuntur. (v. Herman. Mythol. T. III. p. 288.) Templum quoque Hammonis cinctum est densa sylva, quæ in illo terrarum tractu unica est, et *fonte* vel multis potius fontibus alitur. Præterea in eodem vel alio Hammonis nemore est *fons Solis*, fano vicinus, qui medio die friget et calet noctu. v. ad Sil. III. 669. seq. Hinc *fons* h. l. pro ipso oraculo. 556. Cf. Horat. Od. III. 29. 29. seq. ibique Mitscherl. *damnat*, forte cruciat s. vexat, nisi alterutrum potius, aut aliud, nescio quid, reponendum est.

557—564. Eo major fides habetur astrologis, eoque major et eorum et artis, quam profitentur, fama est, quo sæpius vel in exsilium, vel in carcerem, vel in desertam insulam missi sunt, scil. propter mala, quæ prædixerunt, vel motus tam animorum, et

Digitized by Google

Cujus amicitia conducendaque tabella
Magnus civis obît et formidatus Othoni.
Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.
Nemo mathematicus genium indemnatus habebit:
Sed qui pæne perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, et parva tandem caruisse Seripho.
Consulit ictericæ lento de funere matris,
Ante tamen de te, Tanaquil tua; quando sororem
Efferat et patruos; an sit victurus adulter
Post ipsam? quid enim majus dare numina possunt?
Hæc tamen ignorat, quid sidus triste minetur

civiles, quam bellicos, quos vaticiniis suis excitarunt. Nam si eventus prædictis forte respondit, non modo revocantur et libertatem recuperant, sed magnam quoque famam consequuntur. Historia etiam omnium temporum docet, fanaticis ac vatibus eo melius consilia ac cœpta sua processisse, quo pluribus obnoxii fuerint periculis et insectationibus. *Præcipuus*, judicio hominum vulgari, *est horum* astrologorum, *qui sæpius exsul* fuit, qualis ille, ex cujus adfirmatione et *tabellis* astrologicis (v. ad v. 553.) iisque *conducendis*, magna mercede emendis, spem imperii præcipuam cepit Otho, et cujus potissimum instinctu is *magnum civem*, Galbam Imp. trucidavit: qui *amicus* Othonis *Seleucus* dicitur Suet. Oth. 4—6. sed *Ptolemæus* Tacito Hist. I. 22. et Plutarcho; unde nonnulli putant, hæc ejusdem hominis diversa nomina fuisse. Eum tamen fuisse *sæpius exsulem*, non alii, quod sciam, tradunt; et v. 558. 559. ex ingenio forte interpolatoris profecti.

560. *fides* est s. fit *arti* astrologicæ. *ferro*, ferreis catenis s. manicis. 561. In castris stativis carcer erat, iisque motis malefici catenis trahebantur. Cf. ad Tac. Ann. I. 21. et III. 22. 6.

562. *indemnatus*, non s. numquam damnatus. *habebit* judicio hominum vulgari, adeoque habere putabitur. *genium*, peritiam artis vel ingenium. 563. 4. *cui vix contigit* tam felici esse, ut relegaretur tantum, non occideretur, utque *tandem*, multos post annos, de exsilio revocaretur. *Cyclada*, unam e Cycladibus ins. v. c. *Seriphum* et alias; vel pro quavis insula, in quam damnati relegabantur. Cf. sup. ad I. 73. *Seripho parva*, ut inf. X. 170. (et sic forte *parvamque Scriphon* leg. ap. Ovid. Met. VII. 464.) nam Seriphus (hod. *Serfino*) patuit tantum circuitu XII mill. pass. Vid. Plin. IV. 12. s. 22. Eadem ins. deserta fuit et saxosa. v. Strab. X. p. 487. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. I. P. II. p. 175.

565. seqq. Ejusmodi astrologos *consulit Tanaquil tua*, uxor futura, et quidem *de lento funere*, de sera s. tarda et nimis morante morte *matris* tuæ, *ante* omnia *tamen de te*, de tua morte, Postume, cet. Quæ inpia vota tum temporis frequentia erant, et de iis sæpius consulebantur astrologi. Cf. sup. III. 43. et Pers. II. 10. seq. ubi v. Casaub. *ictericæ*; quo inpia mortis spes crescit. *Ictericus*, *ἰκτερικὸς*, qui laborat *ictero*, morbo regio s. arquato, qui e bile per totum corpus subfusa nascitur, et nobis dicitur *Gelbsucht*, Gr. *ἴκτερος*, ab ave ejusdem nominis, quæ eum, si spectaretur, sanare, et tum ipsa mori credebatur. v. Plin. XX. 9. XXX. 11. XXXVI. 31. XXXVII. 10. *Tanaquil*, conjux, *tua*, similis Tanaquili, Tarquinii Prisci uxori, quæ et imperiosa ac superba, et astrologiæ divinationumque vel cœlestium prodigiorum, ut vulgo Etrusci, peritissima fuit; quod vel ex Liv. I. 34. 39. et 41. notum est. 567. *Efferat* domo mortuam, h. e. sepeliat. (Cf. sup. ad I. 72.) 568. *Quid enim majus*, obtabilius, quam longam adulteri vitam, et præmaturam mortem matris, mariti aliorumque consanguineorum, quorum opes hereditate adcipiat?

569—581. Tales mulieres astrolo-

Digitized by Google

Saturni, quo læta Venus se proferat astro,
Qui mensis damnis, quæ dentur tempora lucro.
Illius obcursus etiam vitare memento,
In cujus manibus, ceu pinguia sucina, tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum consulit, et jam
Consulitur; quæ castra viro patriamque petente
Non ibit pariter numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari quum placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.
Ægra licet jaceat, capiendo nulla videtur

giam ignorant; at sunt aliæ, non minus vitandæ ac cavendæ, quæ ipsæ hanc artem callent et profitentur, quæ non amplius *consulunt* astrologos, sed jam ipsæ *consuluntur*, quæque manibus semper terunt *ephemeridas*, nec quidquam negotii suscipiunt aguntque, nisi illis antea consultis consilioque inde capto. 570. *Saturni sidus triste*, h. e. noxium, (ut *grave* Prop. IV. 1. 84. et *inpium* Horat. Od. II. 17. 22.) *Veneris* autem *lætum*, h. e. prosperum et salutare. *quo astro*, cum quo sidere (scil. cum Luna) conjunctum, *læta*, læte, prospere, *se proferat*, prodeat, (ut ap. Suet. Ner. 6. extr.) se ostendat, *Venus*, h. e. salutaris sit. (v. sup. ad v. 553. seq.) 571. Quibus anni temporibus sidera vel prospera et salutaria, vel noxia et infesta sint, quibusque vel damnum, vel lucrum ipsis portendant, *lucro dentur*, in lucro ponantur, sint lucro, h. e. prospera. 572. *Obcursus illius*, tamquam rei mali ominis, cui vel obcurrere periculosum sit. Cf. sup. V. 54. Tac. Ann. IV. 60. et Hist. III. 85. *vitare memento*; v. sup. ad V. 71.

573. *In cujus manibus cernis ephemeridas*, tabulas mathematicas, (v. sup. ad v. 553. seq.) *tritas* adsiduo usu, loco *sucinorum*, quibus mulierum manus ornari solent; (cf. inf. IX. 50. et Plin. XXXVII. 2.) vel tamquam monilia ex electro, quæ ab ipsa sæpe contrectantur; vel quas manibus semper terit, quemadmodum teruntur sucina, ut magis redoleant odoremque spirent jucundiorem. Posterior ratio ceteris præferenda. Cf. Dioscor. I. 9. et Martial. III. 65. 5. De *sucino* v. ad V. 38. Cur *sucinum* scribam, non *succinum*, v. ad V. 24. Epitheton *pinguia* spectat ad naturam sucini, de qua Tac. Germ. 45. *Si naturam sucini admoto igne tentes, in modum tædæ adcenditur, alitque flammam pinguem et olentem: mox ut in picem resinamve lentescit.*

575. 6. Ephemeridibus consultis et hora inde natali explorata, omnis Astrologorum ars in constituendis diebus horisve, ad quælibet vitæ negotia eligendis aut vitandis, continebatur subputatione, quæ fiebat per tabulam calculatoriam vel calculos computatorios, qui Gr. ψηφῖδες, Horat. Od. I. 11. 2. *numeri Babylonii*, et Cic. Div. II. 47. *Chaldaicæ rationes* dicuntur. *revocata* ab itinere et admonita *numeris*, calculationibus subputatione, *Thrasylli*, astrologi, seu potius astrologica, (nam ipsâ hanc artem profitetur) quasi periculum ei, *pariter* h. e. una cum marito iturae, inmineat. *Thrasyllus*, celeberrimus mathematicus, Tiberii Imp. comes, contubernalis et præceptor, qui forte et libros scripsit de re medica, quos Plinius passim laudat. v. Dio LV. 11. cf. et Tac. A. VI. 20. 22. 577. *Ad primum lapidem*, milliarium ab Urbe, *vectari* vehiculo aut lectica, h. e. vel brevissimum iter facere. *hora* vectationi idonea ac prospera *sumitur ex libro*, ephemeride. Ad summam autem superstitionis vanitatem declarandam inpr. valet h. l. rerum frivolarum minimarumque, de quibus ephemerides consuluntur, commemoratio.

578. *Prurit* membri alicujus corporis ominosus, ut et sternutatio ac palpitatio. 579. *inspecta genesi*; v. sup. ad v. 553. seq. *Collyrium* medicamentum oculorum coloris cinerei e spodio, h. l. forte crocus vel collyrium

Digitized by Google

Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.
Si mediocris erit; spatium lustrabit utrimque
Metarum, et sortes ducet, frontemque manumque
Præbebit vati crebrum poppysma roganti.
Divitibus responsa dabunt Phryx augur et Indus
Conductus, dabit astrorum mundique peritus,
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo positum est et in aggere fatum.

διὰ κρόκου, quo *pruritum* tolli dicit Plin. XXI. 20. s. 81. 82. ubi v. Hard.

581. *dederit*, definiverit. *Petosiris* pro quovis astrologo, ut *Thrasyllus* sup. v. 576. *Petosiris* enim Ægyptius clarissimus fuit mathematicus ac philosophus. v. Suidas, Plin. II. 23. VII. 49. Salmas. de ann. clim. p. 76. et 853. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 470.

582—4. *Si mediocris* conditionis aut pauper *erit* mulier superstitiosa; mediocres etiam s. viliores et circulatorios hariolos consulet mediocri pretio. *Lustrabit*, adibit vel pervagabitur, *spatium utrimque metarum*, h. e. ab una meta ad alteram percurret Circum, qua in longum patet, inpr. Maximum, in quo viliores astrologi, divinatores, sortilegi, conjectores, quæstus causa versabantur multi. 583. *Meta*, νύσσα, tres turriculæ s. columellæ, ad *utramque* extremitatem spinæ, qua medius Circus erat diremtus, conlocatæ, circum quas currus sinistrorsum flectendus erat. *sortes ducet*, consulet sortilegos, qui in Circo, foro ac viis passim versabantur. Cf. inf. v. 588. seq.

583. *frontem manumque præbebit* inspiciendam *vati*, hariolo, et quidem *frontem* Metoposcopo seu Physiognomoni, qui ex fronte et vultu s. ore, ejusque lineamentis, *manum* χειροσκόπῳ s. χειρομάντει, qui e manuum lineis et incisuris, hominum mores et fata futura divinat.

584. *Poppysma*, πόππυσμα s. κοππυσμὸς dicitur proprie palpus, s. sonus, lingua aut manibus excitatus, quo adsensum vel admirationem significare et blandiri solemus, inpr. equis, qui ποππύζονται, h. e. demulceri et adplaudi amant; hinc favor, adsensus, adulatio, blanditiæ. Poeta itaque, ni fallor, facete depinxit ejusmodi hariolos, Zigeunis hodiernis similes, quorum mos erat, per (s. κατὰ) *crebrum poppysma*, vel crebris poppysmis s. basiis jactatis, *rogare*, mendicare, blandiri et ad benevolentiam homines artisque suæ usum adlicere, vel honoris ac venerationis signum dare. Sic *blanda basia jactare rhedæ devexæ* sup. IV. 118. (ubi v. not.) et *fulgetra poppysmis adorare* apud Plin. XXVIII. 2. ubi v. Intpp. Forte tamen leg. *crebrum ad poppysma roganti*. Versus etiam 585. 586. et 587, ante v. 582. ponendi videntur, ne poeta v. 588. seq. ad plebeias s. pauperes redeat mulieres, et eadem fere repetat.

585. *Divitibus* mulieribus. *Phryx augur*: nam *Phryges, et Pisidæ, et Cilices, et Arabum natio, avium significationibus plurimum obtemperarunt*. Cic. de Div. I. 41. extr. *Indus*, non philosophus, (Gymnosophista, Brachmanes) sed *augur*, et, ni fallor, magus: nam *India* Romanis tam lato sensu dici solet, ut etiam Persidem, Arabiam, Æthiopiam partemque Ægypti complectatur, et Persarum Magi tum philosophi, tum augures erant. v. Cic. l. l. *Conductus* mercede s. pretio, et quidem magno.

586. *astrorum mundique peritus*, Astrologus et Mathematicus, sed eo sensu dicti, de quo v. sup. ad v. 553. seq. *Mundus* etiam passim pro cœlo ponitur. v. ad Sil. III. 611.

587. *aliquis senior* Etruscus haruspex, qui et fulminum procurator est et expiator. Cf. Lucan. I. 584. seq. et 606. seq. *condit* sepulcro *fulgura*, fulmina, (quæ aut *publica* erant aut privata) h. e. eorum reliquias aut vestigia, et fulmine icta: nam fulmine icti, quo loco exstincti erant, non cremari solebant, vel inde transferri, sed vel relinqui, vel sepeliri, locus autem sepiri, et cæsa bidente (unde *bidental* dicebatur) arisque exstructis consecrari. Cf. Plin. II. 52. et 54. Sen. Quæst. Nat. lib. II. tot. Casaub. ad Pers. II. 27. al.

Digitized by Google

Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum,
Consulit ante phalas delphinorumque columnas,
An saga vendenti nubat caupone relicto.
Hæ tamen et partus subeunt discrimen, et omnes
Nutricis tolerant fortuna urgueute labores:
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantum artes hujus, tantum medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos
Conducit. Gaude, infelix, atque ipse bibendum
Porrige, quidquid erit. nam si distendere vellet,
Et vexare uterum pueris salientibus, esses

588. *Plebeium*, plebeiarum pauperumque mulierum, *fatum positum est in Circo*, ibi illis prædicitur. Cf. sup. ad v. 587. *in aggere*, v. inf. ad VIII. 43.

589. Plebeiæ et vitæ liberioris mulieres (ut hodie et elegantiores) *cervicem*, humeros lacertosque denudare, et *longum aurum* s. monile, (cf. Ovid. Rem. Am. 343. seq. et A. A. II. 297. seq.) gestare solebant. Matronæ olim omnia corporis membra, præter faciem, operiebant stola talari e manuleata.

590. *Consulit* hariolos *ante phalas delphinorumque columnas*, h. e. in Circo. v. sup. ad v. 582. *Phalæ* s. *falæ* turres ligneæ, non autem erectæ in Circo in usum spectatorum, sed quæ vulgo ab ovali figura *ova* dicuntur, obelisci aut *columnæ* mobiles septem, vel *ovorum* vel *delphinorum* figuram referentes, quæ in spina Circi ponebantur, et quarum una tolli sive auferri solebat, quoties unum e septem curriculis (nam tot fuisse constat) peractum erat. Ludi circenses priscis temporibus Neptuno equestri vel Conso sacri erant, unde machinas illas etiam *delphinorum* imaginem retulisse suspicari possis. Utrum vero et cur præter *ova* etiam *delphines* ejusdem rei causa, ad curricula scil. bigarum quadrigarumque numeranda, eodemque tempore adpositi fuerint, haud liquet. Cf. tamen Plin. XXXVI. 5.

591. *caupone*, priore marito, *relicto*, deserto.

592—597. *Hæ* mulieres plebeiæ ac pauperes, quamvis superstitiosæ sunt, et de nubendo hariolos consulunt, *tamen* concipiunt, pariunt, et editos infantes, non sine multis magnisque laboribus, ipsæ alunt; (cf. sup. ad v. 9.) nobiles vero ac divites feminæ aut non concipere solent, aut certe non parere, sed conceptum partum medicamentis in utero exstinguere et abigere, ut et *partus discrimen*, periculum vitæ, quod parientes subeunt, et *nutricis labores* vel educationis incommoda effugiant. *fortuna* mediocri, vel misera ac tenui, *urgente*, premente eas, et cogente, labores suscipere, quos matronæ nutricibus delegant.

594. *aurato* in *lecto*, qualis nobilium est.

595. *hujus* sc. veneficæ, vel improbæ obstetricis. *medicamina*, qualia memorat Plin. XX. 22. XXVII. 5. et 9. *homines*, fetus conceptos et formatos, quæ jam homines sunt. Verbum magna cum vi dictum, ut et mox vocab. juris, facete simul translatum, *conducit* pro, suscipit certo pretio. Nam *conducere* non modo dicuntur, qui operam suam, vel rem opusque faciendum alicui *locant*, sed etiam qui illud *redimunt*, h. e. qui certo pretio aliquid sive faciendum sive præbendum in se recipiunt. Forte tamen leg. *necandos Condocet. At gaude* cet.

597—601. Lepide ac salse poeta dixit: at *gaude infelix* Postume s. marite, quod abortum faciat uxor tua, quin ipse ei *porrige quidquid* medicaminis *erit*, quamlibet potionem abortivam; nam alioquin *fortasse* illa pareret nigrum *Æthiopis* mœchi filium, cujus te *patrem* certe profiteri, quemque *heredem* scribere deberes.

598. *Distendere uterum*, gravidam fieri. *vexare uterum*, quoniam *pueri* in

Digitized by Google

Æthiopis fortasse pater: mox decolor heres
Inpleret tabulas, nunquam tibi mane videndus.
Transeo subpositos, et gaudia votaque sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat Fortuna inproba noctu,
Adridens nudis infantibus, hos fovet omnes
Involvitque sinu: domibus tunc porrigit altis,

eo *saliunt*, h. e. se movent. Nota etiam plur. *pueris*, quo infortunium augetur.

600. *Æthiopis*, forte servi tui. *decolor*, fuscus, ex Æthiope patre et matre Romana natus; quum tu sis albus. 601. *Inpleret tabulas* testamenti, h. e. heres solus vel ex asse scriberetur: quod non minus ad augendam rei indignitatem valet. Cf. sup. ad v. 218. et II. 58. *numquam tibi mane videndus*, cujus conspectus obcursusque tibi sedulo vitandus est, tamquam malum omen. Facete ita superstitionem vulgarem in rem suam convertit poeta, ut sup. v. 572. et V. 54. ad quæ loca v. not. *mane*; nam species novæ et insolitæ rei maxime in omen et diras vertebatur, si vel multo mane, et omnino sub exordia rerum gerendarum, vel ut sup. V. 54, *per mediam noctem*, obferretur. Cf. Heynii Opusc. Academ. T. III. p. 270. seq. Cic. Div. I. 45. seq. Plin. XXVIII. 2.

602—609. Notantur mulieres divites nobilesque, quæ *subpositos*, h. e. nothos, spurios, subditicios s. subditivos pueros maritis pro suis obtrudunt. *Transeo*, prætereo silentio, jam nihil de iis dicam, ut inf. X. 273. *gaudia* patrum de liberis, et *vota* eorum, quippe qui omnibus votis expetierant, ut sibi nascerentur filii; sed *vota sæpe decepta*, quæ ad inritum ceciderunt *ad spurcos illos lacus*, ubi olim liberi recens nati exponebantur: ex his enim expositis infantibus nobiles sterilesque matronæ formosissimos *petebant*, subponebantque pro suis; hi autem spurii et adulterini ita mirifico ac cæco casu in *Scaurorum* h. e. nobilium familiam recipiebantur, et ad summos adscendebant honores. Miseri itaque patres, fraudis hujus muliebris ignari, nothos filios pro suis alebant, falsoque ducebantur *gaudio*, et quidem *sæpe*.

603. *Spurci lacus* forte ad columnam lactariam, ubi infantes recens nati plerumque exponebantur, in foro olitorio, quod propinquum erat monti Capitolino et Velabro, h. e. planitiei inter Capitolinum, Aventinum et Palatinum montes, in quam sæpe exundabat Tiberis, quæque cloacis in hunc fluvium ductis siccabatur. Cf. Heyne ad Tibull. II. 5. 33. *inde petitos* infantes spurios, e quibus sic fiunt olim *Salii* et *Scauri*, h. e. summi sacerdotes et magistratus, vel nobiles. *Pontifices Salios*, h. e. Salios summos sacerdotes. Sed hoc sensu nemo *Pontifices* dixit, et forte leg. *Pontifices altos*, h. e. maximos. *Salios* exquisite dixit poeta: nam non juvenes modo nobiles ad honores per sacerdotia adire solebant, sed in hoc sacerdotum quoque conlegium non nisi patricii juvenes, iique patrimi et matrimi, cooptabantur. *Scaurorum* h. l. pro quibusvis nobilibus, quorum *nomina* adcipiunt subpositi illi, sed *falso corpore*, h. e. quia falso, per errorem, eorum filii putantur.

605. seqq. Venusta Fortunæ imago, quam et personam fecit poeta. *Fortuna inproba*, sæpe indignis secunda et dignis adversa, unde *existimata cæca*, *volubilis*, *vaga*, *inconstans*, *incerta*, *varia*, ut utar verbis Plin. II. *Stat* quasi ad spurcos illos lacus. *noctu*; nam tum pueri clam et exponebantur ad lacus spurcos vel columnam lactariam, et *inde petebantur* eum in finem, qui v. 602. seq. designatur. 606. *Fortuna adridens* etiam proverbii loco Romanis ac nobis dicitur. *nudis infantibus*, expositis. *fovet*, adjuvat; aut fovet eos, ut gallina pullos, ne frigore lædantur; aut potius *fovet et involvit sinu* quasi togæ, de intimo amore, ut *in sinu gestare aliquem*, vel in gremio, amplectens eos et vestimentis involvens, ut matris nutricisve persona Fortunæ imponatur. Sed pro *omnes* forte leg. *alma* vel *alis*. *porrigit*, tradit, infert, ingerit, *domibus*

Digitized by Google

Secretumque sibi mimum parat. hos amat, his se
Ingerit, utque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos adfert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti,
Et solea pulsare nates. quod desipis, inde est;
Inde animi caligo, et magna oblivio rerum,
Quas modo gessisti. Tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. quæ non faciet, quod Principis uxor?

altis, excelsis, h. e. divitum ac principum virorum, vel familiis nobilibus et antiquis, *alti nominis*, ut sup. v. 365. ubi v. not.

608. *Secretum sibi mimum parat*, ut *jocatur* sup. III. 39. cf. ibi not. et Hor. Od. III. 29. 49. seq. *his se ingerit*, se obfert, vel se præbet benignam, vel, quod malim, his insciis et pæne invitis sponte quasi se obtrudit, iis favet, non quæsita aut captata; quo fere sensu nos dicimus, *das Glück sucht sie*, et contra, *sie suchen das Glück*. Cf. Plin. Paneg. c. 86. ubi formæ dicendi *ingerere se* et *subtrahere se* sibi obponuntur.

609. *producit*, provehit ad honores et opes, (ut ap. Cic. Dom. 9.) nisi malis fingit, instituit, ut inf. XIV. 228. *ut suos alumnos*; quo sensu tales homines etiam nobis, ut Romanis, (v. c. Horat. Sat. II. 6. 49.) *Fortunæ filii* dicuntur.

610—626. Notantur iterum, sed copiosius, non *ὡς ἐν παρέδῳ*, ut sup. v. 183—5. magicæ artes et philtra, quibus multæ mulieres, et superstitiosæ et improbæ, utantur, quibusque nonnumquam maritos in furorem impellant. Nova causa, quare uxor non sit ducenda. Ipsa superstitio notissima, et tunc temporis vulgaris; quam et animis mulierum, inpr. misere amantium, valde adrisisse non est quod miremur. Vis autem magicarum artium ad amorem tam inspirandum animo, quam ex eo pellendum spectare putabatur. Cf. Tibull. I. 2. 41. seq. 8. 17. seq. Virg. Ecl. VIII. 69. seq. Hor. Od. I. 27. 20. 21. *Hic* magus et veterator *adfert magicos cantus* mulieri, h. e. venit ad eam, ut illam doceat artem suam ejusque vim, profitetur se doctum esse insignem usum artis suæ, et hanc commendat, haud nescius, se benigne exceptum iri; *hic*, ille alter *vendit* mulieri philtra. *magicos cantus*, *ἐπῳδάς*, incantamenta. *Philtra*, *φίλτρα*, poçula amatoria. *Thessala*, ut *Marsa* et *Iberа*, epitheta orn. in re magica passim obvia, quoniam hi populi, et veneficii magicarumque artium studio olim infames erant, et terræ eorum feraces venenorum, *φαρμάκων*, h. e. herbarum, in quarum sucis non minor vis magica, quam in carminibus inesse credebatur.

611. *mentem mariti vexare*, ad insaniam adigere. Cf. Plaut. Amphitr. IV. 3. 10. et Tac. Ann. XII. 66. 612. *solea pulsare nates* mariti, facete pro, indignissimo eum tractare modo, ad lubitum: quid enim gravius est potest homini libero et viro, quam a muliere adfici hac castigatione puerorum aut stultorum, quibus non modo caput, sed et nates soleis s. sandaliis cæduntur? Sic *σανδάλῳ εἰς τὰς πυγὰς, ὥσπερ τὰ παιδία, παίεσθαι ἄζιοι* ap. Lucian. in Philops. Cf. ad Pers. V. 169. Nos proverbii loco dicimus: *unter dem Pantoffel stehen*.

612. seqq. *Ἀνεψιὸν* ad maritum vel Postumum. *inde est*, illo philtro efficitur. 615. *avunculus Neronis*, C. Caligula, frater Agrippinæ, matris Neronis. Hujus monstri furor, cujus effectus mox v. 618—625, memorantur, non tam philtro Cæsoniæ uxoris, (cf. Suet. Cal. 50. et Joseph. Ant. XIX.) vel gravi morbo, in quem octavo imperii mense incidit, tribuendus videtur, quam aliis causis, de quibus disputavi *in Grundriss der Geschichte der Römer* cet. p. 341. seq. De *Cæsonia* v. Suet. Cal. 25. Plin. VII. 5. et Dio Cass. LIX. 12. 23. 616. *frontem pulli*, hippomanes, de quo v. sup. ad v. 133. *totam frontem* poeta dixit propter summum

Digitized by Google

Ardebant cuncta, et fracta compage ruebant,
Non aliter, quam si fecisset Juno maritum
Insanum. minus ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: siquidem unius præcordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In cœlum, et longam manantia labra salivam.
Hæc poscit ferrum atque ignes, hæc potio torquet:
Hæc lacerat mixtos Equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ! quanti una venefica constat?
Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet: jam jam privignum occidere fas est.

Caii furorem. *tremuli*, trementis frigore, h. e. recens nati. *Infudit* in philtro.

617. *Quæ* mulier *non faciet, quod Principis uxor* fecit, tali exemplo incitata? Cf. inf. ad VIII. 198.

618. *Cuncta*, universum imperium Rom. *ardebant* tamquam igne furoris Caligulæ, *et ruebant fracta compage*, h. e. res publica, capite ejus furente, conlabebatur, instar ædium, quæ ruunt, commissura lapidum rupta; *non aliter, quam* cœlum totusque orbis terrarum nutaret vel adeo periret, Jove a Junone (ut Caligula a Cæsonia uxore) in furorem verso, qui res humanas, ut Caligula Romanas, regit.

620. seqq. Scelus *Agrippinæ*, sororis Caligulæ, quæ maritum suum Claudium Imp. *boleto* venenato exstinxit, (de quo v. sup. ad V. 146. seqq.) *minus nocens* fuit vel nocuit imperio Romano, quam flagitium Cæsoniæ, quæ venenis philtro infusis Caligulam impulit in furorem, quo instinctus ille in omnes sæviit: illo enim scelere non nisi unus, et quidem senex ac fœdus, homo, hoc permulti periere. 621. *præcordia pressit*, cor compressit vi veneni, h. e. necavit senem. Claudius excessit anno ætatis LXIV. v. Suet. 45. et ibi Casaub. 622. 3. Alia et quidem lepida causa, cur facinus Agrippinæ non adeo turpe ac scelestum sit, a deformitate Claudii petitur, quo spectant *tremulum caput* et *labra manantia longam salivam*. (Al. *longa saliva*: sed in hac lectione tot ἁμαρτήματα aures offendunt, illa autem et majori auctoritate firmatur, et doctior est. verba certe *manare, plucre, flere, stillare, rorare* et similia nunc quarto casui, nunc sexto junguntur.) Res nota vel e Suet. Claud. 30. et Dione Cass. LIX. *caput descendere jussit in cœlum*, salse de Claudio talisque hominis consecratione, pro *ad inferos*; ut *nondum stelligerum senior demissus in axem* ap. Stat. in Sylv. Cf. Senecæ libellus de morte Claudii, quem facete non ἀποθέωσιν inscripsit, sed ἀποκολοκύνθωσιν quia ἀποθέωσις Claudii effecta quasi est esu boleti vel κολοκύνθης s. κολοκύντης, quod cibi genus et gratissimum erat, et in quo adceperat venenum; unde boletos *Deorum cibum* adpellare solebat Nero, teste Suet. c. 33.

624. seqq. *Hæc potio* amatoria, philtrum, a Cæsonia Caligulæ datum, *poscit ferrum* cet. exquisite pro, effecit, ut Caligula in furorem verteretur, eoque instinctus *ferro* atque *igni* sæviret in omnes, eos *torqueret*, h. e. exquisitis excruciaret tormentis, (cf. Suet. Cal. 32.) et *laceraret*, h. e. crudeliter tractaret ac perderet, (nisi proprio sensu capere malis coll. Suet. Cal. 28.) *Patres* atque *Equites*, quorum *sanguis mixtus est*, quorum cædes mixtæ sunt, h. e. qui simul ac sine discrimine trucidati sunt.

626. *Tanti* pretii *constat*, constitit, h. e. tantopere reipubl. Rom. nocuit; ut nos dicimus: *so viel kostete, so hoch kam zu stehen. partus equæ*, hippomanes, in philtro Cæsoniæ. Cf. sup. ad v. 133. et 616. *quanti una venefica constat*, quantum eheu! nocere potest? Sed languant hæc verba, etsi ita adcipere malim, quam aliorum rationes sequi; et recte, opinor, in editt. Brix. 1501. et Venet. 1512. et 1515. legitur: *Tanti partus equæ! tanti una venefica constat!* in qua repetitione voc. *tanti* magna vis inest. Cf. sup. v. 595. et VII. 31.

627—661. Ultima causa, quare uxores non sint ducendæ, quoniam scil. multæ, quæstus potissimum cupiditate

Digitized by Google

Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, et nulli credite mensæ.
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat ante aliquis, quidquid porrexerit illa,
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satira sumente cothurnum
Scilicet, et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis cœloque Latino.

vel turpi amore ductæ, non modo privignis, (v. 628. seqq.) sed et suis filiis, (v. 634. seqq.) quin etiam maritis suis, (v. 652. seqq.) veneno, immo, ut olim Clytæmnestra, ferro mortem molientur. *Oderunt* uxores liberos, maritis *natos de pellice*, et *nemo repugnet* vel *vetet*, nemo, opinor, eas propterea reprehendet: at minime ferendum est, quod *jam fas est*, h. e. fas esse vel sibi licere putant, quod non dubitant aut verentur, *privignum occidere*, vel quod jam inpune hoc faciunt. Novercarum non modo odium in privignos, sed et veneficia passim memorantur. Vid. sup. ad v. 134. 629. *pupilli*, orbi, quorum bonis inhiat noverca. *amplior res* familiaris, magnæ opes. 630. *Custodite animas*, solliciti estote de vita vestra, cavete vobis ab insidiis novercæ.

631. *Adipata* sc. edulia vel quævis opera pistoria, adipe confecta et condita, pinguia. *Livida*, quibus mixta sunt venena livida, pallida, seu lividos facientia; nam veneno necati fiunt lividi. Sic et *lurida* ac *pallida aconita* et *vina* dicuntur.

632. *Mordeat*, edat, *ante aliquis*, *quidquid* cibi *porrexerit* tibi *illa quæ peperit*, h. e. mater ipsa, quæ nonnumquam filios ex priore marito venenis necat, ut secundo gratificetur marito, et ad hunc bona vel opes illorum transferat, (quod mox probatur exemplo Pontiæ) *et pappas prægustet pocula*, quod facit *prægustator*, *προγεύστης*, *προγεύτης*, *διάκτορος*, et *a potione*, h. e. minister, qui cibos et vina, antè quam dominus aut rex, gustat, ut is sine suspicione veneni edere ac bibere possit. *timidus*, metuens de vita sua. *Pappas*, *πάππας*, venerationis nomen, quo blandientes utebantur infantes; propr. pater, et h. l. forsan pædagogus, *disciputi custos* inf. VII. 218.

634—644. Dicat forte aliquis, hæc mulierum scelera, quæ tam atrocia sint, a me fingi, ut facinora Procnes et Medeæ a trajicis Græcorum, et e fabulis vel tragœdiis repeti, adeoque hæc Romanis inaudita iis adfingi: sed Pontiæ exemplum docet, vera esse, quæ et a me, et a Tragicis memorentur. *altum satira sumente cothurnum*, inducta satiræ meæ tragica grandiloquentia et sublimi stylo, quo res nimis augeri solent. Cf. sup. ad v. 506. *finem legemque*, terminos normamque, *priorum* poetarum satiricorum, qui communis tantum vitæ carpserunt vitia, nec nisi vera ac nota vel vulgaria tractarunt argumenta, prout natura carminis satirici exigit.

636. En grandiorem orationem, qua et Satirici utuntur, quoties res, quas tractant, eam admittunt vel adeo postulare videntur. Sic et mox v. 649, seqq. *bacchamur carmen grande*, magnifice pro, tragicas res cano divino spiritu ac furore instinctus. *Bacchantur* proprie Bacchæ vagantes ac furentes; hinc et poetæ *ἐνθουσιάζοντες*, ipsique histriones tragici propter oris *hiatum* vehementemque vocis contentionem. *grande*, sublime, tragicum. *Sophocleo hiatu*, ut *S. cothurno* ap. Virg. Ecl. VIII. 10. pro Sophoclea gravitate ac majestate. *Hiatus* (oris) proprie tribuitur iis, qui grandia sive dicunt, sive dicere conantur, et hinc potissimum vel actoribus tragicis, qui personas induebant e cavato factas ligno oreque hiante, per quas sonus edebatur multo gravior grandiorque solito, et rebus tragicis aptus, vel poetis tragicis ac dithyrambicis, qui ampullatis et sesquipedalibus verbis uti solent.

637. *Carmen*, argumentum carminis, *ignotum montibus Rutulis cœloque Latino*, Italiæ s. Latio, h. e. res Ro-

Digitized by Google

Nos utinam vani! sed clamat Pontia, Feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprensa patent. facinus tamen ipsa peregi.
Tune duos una sævissima vipera cœna?
Tune duos? Septem, si septem forte fuissent.
Credamus tragicis, quidquid de Colchide sæva
Dicitur et Procne: nil contra conor. et illæ
Grandia monstra suis audebant temporibus; sed
Non propter numos. minor admiratio summis
Debetur monstris, quoties facit ira nocentem
Hunc sexum, et rabie jecur incendente feruntur

manis inauditas, scelera, qualia numquam Romæ et in Latio edita sunt. Cf. sup. III. 84. 85. et inf. XII. 103. 105.

638. *Nos utinam vani*, mendaces simus, vellem hæc tragica a nobis fingerentur tantum, non vera essent! *Vani* dicuntur, qui sibi vana, inania et speciosa persuadent, vel talia astute componunt. (cf. ad Gell. XVIII. 4.) 638. seqq. *Pontia*, Drymionis uxor, T. Pontii filia, quæ Neronis temporibus, mortuo marito, duos filios veneno necavit, ut bona eorum ipsa adciperet, vel donaret adultero, sed postea se ipsa prodidit, mortemque sibi conscivit incisis venis. v. ant. lapid. in Ge. Fabricii Collect. Antt. p. 234. Martial. II. 34. et vet. Schol. apud Hennin. et Schurzfl. *Feci* vox reorum fatentium, ut *fecisse videtur* Prætoris s. Quæsitoris, reo convicto. 639. *aconita*, v. sup. ad I. 158. 640. *Quæ* aconita *deprensa*, apud me inventa. Sed quoniam verbum *patent* adjicitur, malim h. l. sic explicare: *Quæ* facinora (h. e. hoc facinus) *deprensa patent*, manifesta sunt. Pro *tamen* forte leg. *tantum;* nisi totus versus ab interpolatore profectus.

641. Poeta iratus adloquitur Pontiam: O *sævissima vipera*, monstrum hominis, inmanis bellua, (*Natter*) an tu *duos* filios *una cœna* occidisti, simul mactasti, h. e. necasti veneno? Pontia respondet: Immo *septem* necassem filios, *si septem forte fuissent* mihi. Verba *tune duos* δυοῦς repetuntur, et abrupta oratio adfectui convenit.

643. seqq. Verba poetæ: Si nostris temporibus Pontia tale facinus commisit, jam credamus vera esse, quæ tragici poetæ de Medea et Procne fabulose tradidisse videntur; nam scelus Pontiæ multo gravius est, de quo v. ad v. 645. *torva*, sæva; nisi malis, irata. Cf. mox v. 647. seq. *Colchide* femina, Medea, Acetæ, Colchorum regis, filia et uxore Jasonis, quæ repudiata ab eo, quum Creusæ vel Glauces amore captus esset, liberos suos jugulavit. *Procne* Pandionis, Atheniensium regis, filia, et Terei, Thracum regis, uxor, quæ marito, ut stuprum Philomelæ, sorori suæ, ab eo inlatum vindicaret, Ityn filium coctum epulandumque adposuisse dicitur. Fabulæ illa notissimæ et a multis poetis tractatæ. v. Heyne ad Apollodor. p. 230—235. et 842. seq. ad Virg. Ecl. VI. 79. *nil contra* dicere *conor;* nolim negare, hæc vera esse. 645. *et*, etiam, *illæ*, Medea et Procne, *audebant grandia monstra*, h. e. scelera inmania, (ut mox v. 647. et sup. v. 286. ubi v. not.) at *non propter numos*, lucri cupiditate, ut Pontia; sed inpatientia amoris, doloris et *iræ*, cujus adfectu femineus potissimum *sexus* intemperantius propter animi imbecillitatem *incenditur*, et quo fit, ut *summa monstra* s. scelera *minorem admirationem* majoremque excusationem habeant, vel minus mira sint et excusatiora, quam si quis, ut Pontia, *sceius ingens sanus*, non perturbato, sed quieto et tranquillo animo, *facit*, et *computans*, cogitato et consulto; qualem ego minime *tulerim*, qui meo judicio multo scelestior est quam is, qui iracundia stimulante *præceps fertur* ad omne facinus. Cf. Cic. Off. I. 8. extr.

647. seq. *Notum, furens quid femina possit*, Virg. Æn. V. 6. Cf. Senec. Med. v. 579. seqq. et præclara iræ ejusque effectuum imago ap. Horat. Od. I. 16. 5. seqq. 648. *rabie*, δυοῦς pro iracun-

Digitized by Google

Præcipites; ut saxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit:
Illam ego non tulerim, quæ computat, et scelus ingens
Sana facit. Spectant subeuntem fata mariti
Alcestim, et, similis si permutatio detur,
Morte viri cupient animam servare catellæ.
Obcurrent multæ tibi Belides atque Eriphylæ:
Mane Clytæmnestram nullus non vicus habebit:
Hoc tantum refert, quod Tyndaris illa bipennem
Insulsam et fatuam dextra lævaque tenebat:
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ;

dia. *jecur incendente*; v. sup. ad I. 45. *ferantur præcipites*, (nam *furor iraque mentem præcipitant*, Virg. Æn. II. 316.) quanto impetu prona ruunt *saxa jugis* montium *abrupta*, *latere montis*, tamquam fundamento et fulcro eorum, *subtracto* et *recedente*. Præclara comparatio ex ipsa rerum natura petita, quæ simul animi adfectionem re sub sensus cadente adumbrat, quod comparandi genus suavissimum est. Cf. Hom. Il. *v*. 137. seq. et Virg. Æn. XII. 684, seqq. ubi v. Heyne. *clivo*, vertice, *pendente*, et ruinam minitante.

651. *quæ computat*, reputat, deliberat, certo judicio scelus ante expendit, quam adgreditur; nisi malis: quæ, ut Eriphyle, rationem rei subputat vel subducit, ad calculum quasi revocat facinus, et emolumentum, quod inde ad se redundet. Sic ap. Senec. Epist. 14. *Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures computant, quam oderunt.* Cf. sup. ad v. 199. et 638. *Sana*, mentis compos, sine adfectu animi, inpr. iræ, quæ homines sæpe reddit insanos s. furentes. Cf. sup. II. 18. seqq.

652. *Spectant* ejusmodi mulieres improbæ, in ludis. *Alcestim subeuntem fata mariti*, mortem pro eo, vitam Admeti mariti morte sua redimentem. (Res nota ex Eurip. Alceste, Apollod. I. 9. 15. et Hygin. f. 51.) 653. *permutatio* mortis: nam oraculum vel Parcæ dixerant, Admetum, quamvis finitum esset spatium vitæ, non moriturum esse, si alius pro eo mori vellet.

654. Nostræ mulieres cariores habent catulos suos, quam maritos.

655. 656. Romæ multas mulieres reperies similes *Belidibus*, *Eriphylæ* et *Clytæmnestræ*. *Belides* sive *Danaides*, L filiæ Danai et neptes Beli, regis Argivorum, eodem die totidem filiis Ægypti patrui, Memphi regnantis, nubtæ, quæ suum quæque maritum, præter unam Hypermnestram, uxorem Lyncei, prima nocte interfecisse, et hinc apud inferos in dolia pertusis fundis aquam infundere dicuntur. *Eriphyle*, Talai filia, soror Adrasti et uxor Amphiarai vatis, quæ maritum, latitantem, ne ad bellum Thebanum, quo se periturum prævideret, proficisci cogeretur, monili Cadmeo a Polynice conrupta, prodidit, et postea, quum a Thersandro peplum adcepisset, Alcmæonem quoque filium ad arma cum Epigonis capienda adducere conata est. 656. *Clytæmnestram*, quæ Agamemnonem maritum, a bello Trojano reversum, ope Ægisthi adulteri, bipenni obtruncavit. *Mane* vox inportuna, cui forte substituendum *Pæne*.

657—659. Σκωπτικῶς dicit poeta, *hoc tantum referre* sive interesse inter Clytæmnestram et mulieres Romanas, quod illa rudi ac simplici modo, utraque manu et bipenni usa, maritum occiderit, hæ autem majori arte, calliditate ac subtilitate, parva scil. veneni portione clam adhibita, ad eundem finem perveniunt. *Tyndaris illa*, Clytæmnestra, Tyndari, regis Spartani, et Ledæ filia. *Insulsam et fatuam*, rudem et inhabilem, neque mulieri, neque rei satis aptam. Sed adjectiva potius pro adverbiis posita, vel ad ipsam Tyndaridem referenda sunt. 659. *res*, cædes maritorum. *pulmone rubetæ*, v. sup. ad I. 70.

660. l. *Sed tamen et ferro* res ageretur a Rom. mulieribus, si maritus se

Digitized by Google

Sed tamen et ferro, si prægustabit Atrides 660
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

præmuniret antidotis. *Atrides*, Agamemnon, maritus Clytæmnestræ; h.l. quilibet maritus, iisdem, quibus ille, insidiis ab uxore petitus: nam modo Clytæmnestræ mentionem fecerat poeta. 661. *cautus*, ut sibi caveret, utque tutus esset ab insidiis uxoris, quas metuit. *medicamina Pontica regis ter victi*, antidotum, quod magna arte parari, et quo uti solebat Mithridates, rex Ponti, qui *ter*, vel tribus bellis, a Sulla, Lucullo et Pompeio, victus est. De ejus alexipharmaco cf. XIV. 251. Plin. XXIII. 7—9. XXV. 2. XXIX. 1. Cels. V. 23.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER TERTIUS.

SATIRA VII.

ARGUMENTUM.

Artes et studia foventur tantum a Cæsare, a reliquis vero proceribus ita contemnuntur, ut jam doctissimi celeberrimique viri ad vilia quæque ministeria paupertate adigantur. v. 1—29. *Nobiles enim divitesque Romani* poetas *admirantur tantum ac laudant, vel carmen sibi oblatum carmine rependunt, et ruinosas quidem recitantibus ædes, non vero subsellia quoque aliasque impensas subpeditant.* 30—47. *Nihilo secius multi ad versus faciendos gloriæ cupiditate inpelluntur, quum tamen mens, nisi expers sit curarum, non facile numine quasi adflari sensusque excelsiores concipere, neque præstantissimi poetæ, si desint Mæcenates, vitam sustentare possint.* 48—97. *Non fructuosior nunc est labor* historicorum, *etsi plus temporis, olei ac chartæ poscat.* 98—105. *Neque majora ex ingenti vocis laterumque contentione præmia ac commoda redundant in* causidicos, patronos causarum *et* Jureconsultos, *qui præterea, ut plebem, hominum ingenia ex cultu et magnificentia æstimantem, adliciant, se divites esse similant ac nobiles, et ita ære alieno obruuntur.* 106—149. *Omnium tamen ingratissimus est labor et merces vilissima* Rhetorum *atque* Grammaticorum. *Illi enim continuis puerorum eadem recinentium declamationibus excarnificantur, et, si pueri juvenesque obtusi ingenii nihil in literis proficiunt, soli in culpa esse dicuntur, nec, ut olim præceptores, a discipulis coli atque amari, sed derideri vel adeo cædi solent, a parentibus vero, qui magnam vulgo in ædificia et epulas inpensam, et nullam fere in educationem institutionemque liberorum faciunt, exiguam laboris molestissimi mercedem capiunt: unde perrarum est locupletis Rhetoris, qualis Quintilianus fuit, exemplum.* 150—214. *Hi vero* Grammatici, *a quibus non multiplex tantum et perfecta eruditio, sed summa quoque discipulorum cura exigitur, non tantum nihilo plus præmii ferunt, sed etiam parte mercedulæ fraudantur, eamque vix sine lite obtinent.* 215—243.

Digitized by Google

ET spes et ratio studiorum in Cæsare tantum:
Solus enim tristes hac tempestate Camenas
Respexit, quum jam celebres notique poetæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent: nec fœdum alii, nec turpe putarent
Præcones fieri, quum, desertis Aganippes
Vallibus, esuriens migraret in atria Clio.
Nam, si Pieria quadrans tibi nullus in umbra

Excellentissima Satira, cujus lectio maxime commendanda est iis, qui rem literariam scholasticamque fovere et possunt et debebant. Quæ enim Juvenalis de misera studiorum studiosorumque conditione disputavit, ad nostra quoque tempora transferri possunt fere singula. Sed cui non nota sunt hæc pia desideria? et quam multi ea jam surdis cecinerunt auribus? *Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones!*—De tempore, quo hæc Satira sit scripta, vid. mox ad ejus princ. Comparetur autem cum ea Martial. III. 38.

1. seqq. Argumentum Satiræ jam primis versibus continetur. De quo autem *Cæsare* h. l. sermo sit, non constat inter viros doctos. Quidam innui putant Neronem, multi Domitianum, alii Titum, alii non male Nervam, (de quo Martial. *Contigit Ausoniæ procerum mitissimus aulæ Nerva: licet toto nunc Heliconefrui*) plerique tamen rectius vel Hadrianum, vel Trajanum, qui bibliothecam Ulpiam struxit, et de quo v. Plin. Paneg. c. 47. *Spes studiorum*, præmiorum ex iis consequendorum. *ratio studiorum*, h. e. ratio, quare homines se dedant studio literarum. *in Cæsare* sc. sita est. 2. *Camenas*, Musas literasque, *tristes*, neglectas, et quæ nullis præmiis foventur. *respexit*, curat, benigne fovet literas *solus*, quas reliqui civitatis proceres negligunt.

3—97. Tristis *poetarum* conditio illis temporibus adumbratur.

4. seq. Summi jam poetæ, paupertate coacti, Romæ et in aliis Italiæ oppidis ex sordidis ministeriis et artibus victum quæstumque sibi quærunt. *balneolum* diminutive dicitur propter summam egestatem, et *Gabiis* contemtim, de parvo et deserto oppido, ut sup. VI. 56. *furnos*, ut panem coquerent vendendum.

6. *Præcones*, quorum vitæ genus et vile erat et quæstuosum. *desertis Aganippes vallibus*, missis studiis, valere jussis Musis, quæ commorantur in *vallibus* solitariis et amœnis recessibus Heliconis. Cf. mox ad v. 8. *Aganippe* fons Heliconis, in Bœotia, Musis sacer.

7. *Clio*, una e Musis, h. l. docte pro poeta. *in atria* divitum nobiliumque, (*Antichambern*) in quibus clientes patronum salutare, vel sportulas petere et adcipere solebant. Cf. inf. v. 91. et sup. ad I. 95. 96. inpr. Martial. I. 71. 12. seq. et III. 38. II. 12.

8—16. Si studio literarum et poeticæ non parari possis, quæ subpeditent ad victum, satius est, præconium facere et tam vili ministerio vitam inopiamque tolerare, quam per inhonestas et malas artes divitias quærere. *Si tibi ostendatur nullus quadrans*, ne parvæ quidem mercedis spes. *Quadrans*, exiguum numi genus, quarta pars assis, tres unciæ, unde et *teruncius*, s. *triuncis* dicitur. *Umbra*, vita umbratilis, obscura ignobilitas, (ut al. *nox* et *tenebræ*) *Pieria*, eruditorum, vel artes ingenuæ, quæ in *umbra*, h. e. domi et in schola, sive in otio et tranquillitate, tractantur: unde eruditorum *umbra*, *umbracula*, *umbratilis exercitatio* et *otium soli*, *pulveri* et *acici*, h. e. administrationi reip. publicisque negotiis obponuntur; ut inf. v. 105. seq. causidici historicis *umbra gaudentibus*. Sic et inf. v. 173. *ad pugnam rhetorica descendit ab umbra*, h. e. a vita obscura et scholastica, quæ famæ et celebritatis expers est, ad forum, vel a declamationibus, i. q. orationibus, de rebus fictis in schola exercitationis, causa habitis, ad causas publice et in foro

Digitized by Google

Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ,
Et vendas potius, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodas, armaria, cistas,
Alcyonem Bacchi, Thebas et Terea Fausti.
Hoc satius, quam si dicas sub judice, Vidi,
Quod non vidisti. faciant equites Asiani
Quamquam, et Cappadoces faciant equitesque Bithyni,
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris

agendas, vel ad orationes in concionibus habendas; metaphora simul sumta ab exercitiis militaribus, quæ veris justisque *pugnis* obponuntur. (Cf. inf. ad v. 156.) Sed propter epith. *Pieria* crediderim potius, poetam h. l. respexisse antra, nemora, fontes, *umbras* et amœnos recessus montium Musis sacrorum, v. c. *Pieriæ* in Macedonia, ubi homines docti et inpr. poetæ cum Musis versari sensusque excelsiores concipere credebantur. (Cf. sup. v. 6. et inf. ad v. 58. 59.) 9. *Machæra* potest esse nomen vel præconis, ob seqq. vel, ut alii putant, parasiti, ut hæc verba ad v. 7. et reliqua, *vendas potius* cet. ad v. 5. 6. referenda sint: nisi malis tonsorem intelligere, quia novacula Gr. *μάχαιρα* et *μαχαιρὶς* dicitur.

10. *auctio commissa* tibi a magistratu, vel dominis rerum venalium, qui eam faciunt. Alii non male putant *auctionem committi*, quod licitatores *stantes*, h. e. circumstantes, inter se quasi *committantur*, ut licitando pugnent, et qui in hac pugna pluris liceatur, victor evadat, remque pretio auctam reportet. (Cf. sup. ad I. 163. VI. 378. 436.) 11. *œnophorum*, v. ad VI. 426. *tripodas*, vel mensas, vel sellas, vel vasa, tribus pedibus fulta. *armaria*, scrinia, in quibus libri, vasa, vestes aliaque reponuntur.

12. *Bacchus* vel potius *Bacchius* et *Faustus* videntur esse nomina poetarum, et *Alcyone*, *Thebæ* ac *Tereus* tituli tragœdiarum, quas illi scripsere. Alii legunt *Alcinoen*, et *Alcinoum*, vetusque Schol. *Alcitheon Pacci*; unde suspicari possis *Alcithoen Pacci*, vel, quia *Paccii* aut *Pactii* passim quidem memorantur, non vero poeta hujus nominis, *Accî* vel *Attî*, qui insignis fuit poeta tragicus et Pacuvii ætate vixit. 13. 14. *Hoc satius* est, quam si *sub*, h. e. coram, *judice* (v. ad IV. 12.) falsum dicas testimonium.

14—16. Faciant hoc, qui, quum olim servi fuissent, ex Asia, Cappadocia et Bithynia Romam traducti, jam per malas artes ibi ad censum dignitatemque equestrem pervenerunt. Videntur h. l. obiter tangi eum Romani, quod his peregrinis et infimæ sortis levisque ingenii hominibus magis faveant, quam poetis ac civibus, bene de patria merentibus, (de quo etiam queritur poeta sup. III. 58—122. et Martialis passim, inpr. X. 76.) tum Græci et populi Asiæ, potissimum minoris, qui perfidia malisque artibus olim infames fuere; de quo v. Cic. Orat. pro Flacco, sup. III. 58. seq. 69. seq. Suid. in proverb. *τρία κάκιστα κάκιστα*, Κρῆτες, Καππάδοκες, Κίλικες, et vet. Schol. Pers. VI. 77.

16. *Altera Gallia*, Galatia seu Gallogræcia. *nudo talo*, pedibus nudis: nam nudi in catastis servi venales exponebantur, ut vitia eorum conspicua essent. Cf. sup. ad I. 111. *traducit* sive transmittit Romam.

17. *laborem ferre*, suscipere et sustinere, *indignum studiis*, inhonestum ac turpem doctis hominibus, v. c. *balneolum et furnos conducere*, *præcones fieri* cet. sup. v. 4. seq. *Cogetur* egestate. 18. *nectit quicumque canoris eloquium vocale modis*, venusta boni poetæ *περίφρασις*. *Eloquium vocale*, verba sonora s. canora, *φωνήεντα*, *εὔφωνα*. *Modi*, *τόνος*, *μέλος*, numeri, modulationes, (*Taet*) certæ ac demensæ carminis singulorumque versuum partes, et tempore sibi æquales, pedes. Sic et *numeris nectere verba* dixit Ovid. ex Ponto IV. 2. 30. *Laurum* vel ejus folia *mordebant* s. manducabant vates, (*δαφνη-*

Digitized by Google

Eloquium vocale modis, laurumque momordit.
Hoc agite, O Juvenes: circumspicit et stimulat vos,
Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum exspectanda tuarum
Præsidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Inpletur: lignorum aliquid posce ocius, et, quæ
Componis, dona Veneris, Thelesine, marito;
Aut clude et positos tinea pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigilataque prœlia dele,
Qui facis in parva sublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis et imagine macra.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus

φάγου)quia his morsu illorum præsensio rerum futurarum inspirari credebatur.

20. *Hoc agite*, verba vel hortantis ad aliquid faciendum, et quidem h. l. ad laurum mordendam, h. e. carmina scribenda, vel animum ad jam dicenda adtendere jubentis, ut sit id. qd. adtendite; proprie præconis, quibus, magistratu res sacros faciente aut auspicia captante, admonebat, ut adtentis animis, non perfunctorie vel oscitanter sacris operam darent.

21. *Materiam*, occasionem benefaciendi, et merita persolvendi præmia. Quare id quoque cuilibet agendum, ut his præmiis dignus sit. *Ducis*, Cæsaris, Imperatoris, ut sup. II. 104. et IV. 145.

22. *aliunde*, ab aliis, quam a Principe. *membrana croceæ tabellæ inpletur*, docte pro, carmina vel libri a te scribuntur. *Tabella* h. l. non tabula cerata s. pugillaris et codicillus, (πινακίδιον, δίλτος) sed generatim scriptum, libellus, volumen; et *membrana croceæ tabellæ* simpl. membrana crocea, quæ *inpletur* carminibus, vel cedrata s. citrata; nam libri veterum oleo cedri, aut, ut alii putant, citri, cujus color croceus est, inungi solebant, ut a carie ac tineis tuti essent. Hinc etiam membrana *bicolor* forte dicitur Pers. III. 10. quæ alba erat ab interiore parte, ab exteriore *crocea*. 24. *Lignorum aliquid ocius posce*, ut libellos a te scriptos adcenso igne comburas. Sensus, est v. 24—29. oleum et operam perdidisti. 25. *Veneris marito*, Vulcano, igni, *dona*, trade. *Thelesinus* h. l. pro quovis poeta, vel is, ad quem Satira hæc scripta est; forte idem, de quo v. Martial. III. 40. VI. 50. XII. 25. 26. *positos*, repositos, sepositos, clausos. *pertunde tinea*, pertundendos, perforandos et carpendos permitte tineis seu blattis. 27. *vigilata prœlia*, carmina epica s. heroica, de prœliis s. bellis ducum vigilando vel multo labore multisque lucubrationibus a te scripta. *dele* igne, vel superiore eaque obtusa ac plana styli s. graphii parte, qua literæ, inferiore et acuta parte ejus exaratæ, cera obducebantur delebanturque, vel pumice, ut βιβλία ψαλιμψήστα.

28. *Parva cella*, in qua pauperes habitant, ut *tertia tabulata* sup. III. 199. ubi v. not.

29. *venias*, sias, vel sis, ut passim ἔρχεσθαι et *venire*. *Hedera* semper virenti coronabantur olim victores, etiam poetæ et oratores in agone musico, necnon *imagines* et statuæ doctorum virorum, quæ instituto præclaro in bibliothecis, tam privatis, (v. sup. ad II. 4. seq.) quam publicis, inpr. Apollinis Palatini, dedicabantur. Cf. Pers. Prol. 4. seq. Itaque sensus h. l. est: ut dignus fias, cujus imago in bibliotheca dedicetur, et coronetur hedera; h. e. ut famam nominis consequaris. *Imago*, *macra* spectat non tam ad maciem ac pallorem poetæ, ex adsiduo labore et studio contractam, quam ad vilitatem honoris illius et præmii, quod tum indignis æque ac dignis deferebatur, neque alebat, nedum ditabat poetas, qui illa ætate confluebantur inopia et macie. *Macrum*, quod vilis exiguique pretii est, ut synon. *exile*, et Germ. *mager*. Cf. verba seq.

30. *Spes* præmiorum hac ætate poe-

Digitized by Google

Tantum admirari, tantum laudare disertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas
Et pelagi patiens et cassidis atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque suamque
Terpsichoren odit facunda et nuda senectus.
Adcipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste,
Quem colis, et Musarum et Apollinis æde relicta
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero
Propter mille annos; et, si dulcedine famæ
Subcensus recites, Maculonus commodat ædes.
Hæc longe ferrata domus servire jubetur,

tis *nulla ulterior* est, præter imaginem hedera coronatam: nam Romani *divites* et *avari diserti*, doctos, homines artesque ingenuas non liberaliter fovere solent, sed *admirari* solummodo ac *laudare*, et quidem, ut *Junonis avem*, pavonem ejusque caudam, *pueri*, qui cæco animi impetu ac stupore, non ratione judiciique subtilitate reguntur.

32. *Sed*, dum in studio literarum inutili versaris, *defluit*, abit, *ætas* juvenilis, robusta viribusque integra, quæ idonea est, et majori utilitate inpendi potest *pelago*, mercaturæ, *cassidi*, militiæ, et *ligoni*, agriculturæ. *Defluit* h. l. exquisite positum: nam *fluere* et *labi* dicuntur ea, quæ ita fugiunt et abeunt, ut vix sentias, instar rivi leniter fluentis. *Patiens* rei vocatur, qui laborem cum ea conjunctum ferre potest. Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. I. 8. 4.

34. 35. *Tunc*, quum ætas defluxit, *tædium* studii literarum capit, *et se suamque Terpsichoren*, Musam, studia, *odit*, adcusat damnatque, *facunda et nuda*, inops, *senectus*, poeta senex et pauper, sero dolens, se studiis, nec potius aliis artibus, quibus majora sibi commoda et senectuti præsidia comparare potuisset, ætatem inpendisse. Cf. sup. IV. 49. et 81.

36. seq. *Adcipe*, audi, *nunc artes*, dolos, quibus *iste*, *quem colis*, dives patronus, utatur, *ne quid* tibi præmii s. adjumenti *conferat*, dare cogatur: *ipse facit versus*, ut carmen carmine compenset, (ita per jocum vices rependisse Augustum Imp. poetæ Græculo refert Macrob. II. 4.) et tam præclaros versus facere, tam egregius ipse poeta esse sibi videtur, *ut uni Homero cedat*, principatum concedat, et quidem non propter ingenii carminumque præstantiam, sed *propter mille* tantum *annos*, h. e. propter vetustatem, quippe quæ a multis magis quam ipsa præstantia in libris respici, et ad quam hæc æstimari solet; quod judicium vulgi ridet Horat. Epist. II. 1. 18. seq.

37. *Ædes Musarum*, vel potius Herculis Musarum s. Musagetæ, a Marcio Philippo exstructa aut renovata, et a Fulvio Nobiliore dedicata, *et Apollinis* Palatini, in bibliothecæ usum cedentes et doctis vacantes hominibus. v. Bentl. ad Horat. Epist. II. 2. 92. seq. *Quem colis*, quotidie salutas et sectaris, *relicto* propterea commercio et conventu poetarum *in æde Musarum*; vel *facit ipse versus*, *relicta æde Musarum et Apollinis*, spreto doctorum virorum judicio, quod ferri solet in his ædibus, ubi libri recitantur. Sed ita forte leg. *rejecto*: nisi malis *receptus*, in numerum doctorum, quorum imagines ac statuæ in his templis dedicatæ, quamvis invita Minerva versus faciat, ex pravo illius ætatis judicio, quod hunc honorem et dignis et indignis deferebat. *æde*, templo; at mox v. 40. *ædes* privata domus. 39. *Mille annis*, numerus magnus et rotundus, sed ad Juvenalis fere ætatem congruens.

39—47. Altera ars, qua *Maculonus*, h. e. dives patronus tuus, utitur, ut satis tibi præmii ac favoris contulisse videatur: si famæ honorisque captandi causa carmina tua recitare cupias, *ædes* quidem viles, in quibus recites, tibi *commodabit*, (v. sup. ad I. 12. 13.) et clientes tibi adplaudere jubebit, non vero sumtus subgeret, qui faciendi sunt in conducenda, disponenda ac reportanda subsellia cet. (cf. Dialog. de

Digitized by Google

In qua sollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extrema in parte sedentes
Ordinis, et magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere sulcos
Ducimus, et litus sterili versamus aratro.
Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali: tenet insanabile multos
Scribendi cacoethes, et ægro in corde senescit.

Orat. c. 9.) 41. *longe*, et diu et valde *ferrata domus*, pessulis ferreis obclusa; vetus et ruinosa, in qua diu jam nemo habitavit, et quæ propterea objicibus clatrisque probe et undique munita est. *servire*, usui esse, patere, permitti poetæ recitanti. 42. *Janua* propr. est privatarum ædium, et *porta* urbis. *portas sollicitas*, portas urbis sollicitæ et anxiæ metu hostium tempore belli et obpugnationis, adeoque valde munitas. *imitatur*, non minus fere munita est.

43. 44. Patronus etiam dat *libertos*, qui tibi recitanti adplaudant, et *comites*, h. e. clientes, qui adclament *Euge*, *Bene*, *Belle*, *Recte* cet. Cf. sup. ad I. 1. seq. *Ordinis*, subselliorum, *extrema in parte sedentes*, ne conspiciantur, nec quisquam animadvertat, quisnam adplaudendi adclamandique initium fecerit, doctus an indoctus. *magnas voces*, clamores, *disponere*, præparare, vel commovere, signo concinendi dato a μεσοχίρῳ, de quo v. Plin. Epist. II. 14. 45. *regum*, ut sup. I. 136. ubi v. not. In his auditoriis *subsellia* in planitie et medio, *anabathra*, ἀναβαθρα, subsellia, ad latera, gradatim adsurgentia, et *orchestra* e *cathedris*, in quibus sedebant honestiores in fronte et inferiore parte, ante ipsum recitantis subgestum, ut in theatris. *pendent*: nam quæ prælta sunt, *pendere* quasi videntur. Cf. ad Sil. I. 128. et VI. 645.

48—52. Miratur Juvenalis et ridet stultitiam poetarum, qui, quum nulla laborum præmia consequantur, tamen stolida ambitione ducti certatim scribant carmina et recitent. Cf. sup. ad I. 17. 18. *Nos*, bene et modeste; nam poeta suam quoque stultitiam damnat. *hoc agimus*, poesi operam damus; quod studium non modo difficile est ac molestum, sed et præmiorum ac commodi spe caret. *tenui in pulvere sulcos ducimus, et litus sterili versamus aratro*, frustra laboramus et studium in poesi ponimus, non majori spe emolumenti, quam si arenosum araremus solum ac litus. Ita proverbii loco dicitur *arenæ mandare semina*, et *litus arare. aratro sterili*, vano, inutili, sine emolumento ejusque spe, ut *sterilis cathedra* inf. v. 203. et *sterilis amicus* inf. XII. 97. 50. seq. Nam adeo huic poetices studio dediti sumus, ut, si vel velimus s. cupiamus et conemur *discedere* ab eo et utilioribus studiis animum adplicare, prava scribendi libido et ambitio nos quasi vinctos teneant, et obtorto collo ad carmina scribenda inpellant. *ambitiosi mali*, ut *ambitiosa paupertas* sup. III. 182. *Ambitio* propr. popularis gratiæ studium et captatio ad obtinendos honores, unde suam quoque ambitionem laudat Cicero: deinde vanæ gloriæ adfectatio; quam significationem sub Cæsaribus demum contraxisse hoc vocabulum, existimant Gronov. ad Liv. XLV. 36. 8. et Spalding ad Quintil. Inst. Or. I. 2. 22. *Cacoethes* cet. ut κίζας τὸν νόσον οὐ δύναμαι dixit Palladas Epigr. XV. 4. in Brunck. Anal. T. II. p. 410. et *morbum* Ovid. Trist. II. 16. *Cacoethes*, κακὸν ἦθος, malus mos, natura, ingenium. Medicis, κακόηθις dicitur, quod curatu difficile vel adeo insanabile est. v. Plin. XXII. 25. XXIV. 3. et 10. Cels. V. 28. 2. Hinc ad animi quoque vitium inveteratum transferri potest; et quidem h. l. ad scribendi libidinem, quæ aliis *scabies*, *prurigo*, *pruritus*, *insania*

Digitized by Google

Sed vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale moneta,
Hunc, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Inpatiens, cupidus silvarum, aptusque bibendis
Fontibus Aonidum. neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana

dicitur. *ægro in corde*, in animo, qui scribendi libidine et ambitione, tamquam morbis, laborat. *senescit*, inveterascit.

53—81. Juvenalis, cujus ætate, ut et nostra, multi erant, quos *paupertas impellebat audax, ut versus facerent*, (quod Horatius de se ipso quoque profitetur Epist. II. 2. 51.) docet, poetam egregium esse non posse, cujus mens non vacua sit curis, et qui rei familiaris angustia prematur, quæ ingenii vires frangat. (Cf. inf. ad v. 62.) 53—56. Ornata poetæ egregii descriptio, sed minus venusta, quam Horat. Sat. I. 4. 43. 44. Displicet certe nimium artis doctrinæque ostentandæ studium; nam eadem res triplici verborum varietate ac metaphora designatur, et quatuor epitheta synon. junguntur, *publicum, expositum, commune, triviale*. Aristoph. Ran. v. 96. 97. Τόνμον δὲ ποιητὴν ἂν οὐχ εὕροις ὅτι ζητῶν ἄν, ὅτις ῥῆμα γενναῖον λάκοι. *publica vena*, vulgaré ingenium et facultas poetica. *Vena* in omnibus fere linguis a metallis ac fontibus venuste transfertur ad ingenium.

54. *expositum*, commune, vulgare, vulgo notum. *deducere*, facere, componere carmen, verbo translato a filo, vel lana in filum deducta; (cf. inf. v. 224.) unde *tenui deducta poemata filo* ap. Horat. Epist. II. 1. 225. *texere, contexere, detexere, subtexere carmina*, (v. Intp. Tibull. IV. 1. 211.) ὑφήσθαι ἀοιδάς in Antipatri Epigr. LXX. in Brunck. Anal. T. II. p. 25.

55. *Carmen feriat communi moneta*, (ut al. *percutere* et nobis *stempelu*) ornate pro, stylo vulgari scribat et ingenio parum subtili; similitudine petita a numis unius notæ ac formæ, et, qui eos procudunt, monetariis. *Moneta* h. l. nota inpressa, forma, χαρακτὴρ, κόμμα s. σφράγισμα, Germ. *Stempel*. *Carmen triviale*, ineonditum, rude ac plebeium, quale canitur a plebe in vicis, (unde *maledictum adripere ex trivio* ap. Cic. pro Mur. 6. pr. et Germ. *Gassenlied*) vel ex tempore componitur ab agrestibus hominibus viatoribusque in *triviis*, ut otium aut laborem fallant. 56. Venuste de poeta egregio. *monstrare*, ostendere, vel adumbrare verbis. *sentio*, concipio mente, qualis sit et esse debeat.

57. Cf. Ovid. Trist. V. 12. et Hor. Od. I. 26. 1. *omnis acerbi inpatiens*, active, qui nihil acerbi patitur, nihil mali aut molesti sentit. 58. *cupidus sylvarum*, amans secessus, solitudinis agrestis et rusticarum amœnitatum, quæ poetas fingunt, dum eorum ingenium alunt et phantasiam inflammant. (Cf. sup. ad v. 8.) 59. *Aonides* et Aoniæ, h. e. Bœotiæ, sorores dicuntur Musæ, quoniam Aonia pars montana Bœotiæ, et non modo Helicon mons in ea, sed etiam in hoc *fontes* fuere Musis sacri, Hippocrene et Aganippe; de quibus qui *bibebant*, repente adflari numine Musarum atque Apollinis, et sic poetæ fieri credebantur. Hinc *aptus bibendis fontibus Aonidum* dicitur, cui tributum est a natura ingenium poeticum, quod divino quasi spiritu inflatum exquisitiores excelsioresque, quam vulgus hominum, concipit sensus.

59. *cantare sub antro Pierio*, carmina digna Musis et Apolline, h. e. apta et præclara, non sine aliquo cœlesti mentis instinctu fundere. Cf. sup. ad v. 8.

60. *thyrsum*, hastam hedera pampinisque cinctam, qua Bacchus et Bacchæ utebantur, *contingere*, h. e. furorem, ἐνθουσιασμὸν, concipere, quem thyrsi tactus et percussio inmittere credebatur; unde θυρσοπλῆγες insanientes in orgiis Bacchi. Baccho autem commune cum Apolline Parnassi imperium, poetarumque tutela et enthusiasmus tribuitur. *Paupertas*, pauper

Digitized by Google

Paupertas, atque æris inops, quo nocte dieque
Corpus eget. satur est, quum dicit Horatius, Evoe!
Quis locus ingenio, nisi quum se carmine solo
Vexant, et dominis Cirrhæ Nysæque feruntur
Pectora nostra, duas non admittentia curas? 65
Magnæ mentis opus nec de lodice paranda

poeta. Cf. sup. ad v. 53. *sana*, quæ furorem poeticum, ἐνθουσιασμὸν, non concipit non concipere potest; quæ non apta est furori sensibusque celsioribus concipiendis. Poetæ autem proprium est *insanire* ac *furere*, ἐνθουσιᾶν, a Baccho aut Apolline ad furorem et insaniam adigi. *Excludit sanos Helicone poetas Democritus*, Horat. A. P. 296.

61. *quo* ære *nocte dieque corpus eget*, quæ semper fame conficitur, et caret pecunia, qua parare possit, quæ ad cultum victumque subpeditent.

62. Hoc facete dictum pro: Horatius, ἔνθεος et divinus poeta, non pauper erat, quum excelsiori sensu phantasiæ plenus carmina præclara funderet, inpr. lyrica, vel odeo dithyrambica effrenatioris enthusiasmi plena, qualis est Od. II. 19. nam ejus vss. 5. seqq. respexisse videtur Juvenalis, ut mox v. 66. seqq. locum Virg. Æn. VII. 323. seqq. ex quo præstantia Æneidos probatur. At quomodo his congruunt ipsa verba Horat. Epist. II. 2. 49—54? Bene, si memineris, Horatium jam liberalitate Mæcenatis et Augusti divitem factum esse, quum plurima optimaque scriberet carmina; neque h. l. sensus esse videtur. Constat etiam, Horatium initio plures satiras fecisse, quam odas, nec diu in egestate versatum esse: nam ante prœlium Philippense percommoda ejus ac splendida fuit vita, et jam triennio post in Mæcenatis amicitiam receptus et ex paupere dives factus est. *quum dicit Evoe*, in summo scil. enthusiasmo, Od. II. 19. 5. 7. Est nota vox Baccharum εὐοῖ (ex εὖ οἴ) et exclamatio, quum præsentis numinis sensu perturbarentur ac furerent, ut εὐάν et εὐάσαι, unde Bacchantes εὐίας γυναῖκας dicuntur, et ipse Bacchus passim Εὔιος, *Evius*. Perperam scribitur *euhoe*, *heuhoe*, *heuohe*, *ehohe*, *hohe*, *hoe*, et in multis libris *ohe*. Hoc *ohe* multi dixere, *evoe* vero præter Horatium nemo, nisi de ipsis Bacchis.

63. *Quis locus*, copia, facultas, *ingenio* exercendo ac promendo. *se verant*, vexantur, agitantur, et hoc gravius quam vulg. occupantur. *dominis Cirrhæ Nysæque*, ab Apolline et Baccho, vel eorum instinctu et adflatu, *feruntur*, commoventur animo, vel in furorem conjiciuntur. *Ferri* et *agi* dicuntur, qui nimia animi commotione quasi excæcati nesciunt, quid agant, et vel cæcis, vel furentibus similes agunt. *Cirrha*, Phocidis urbs et navale Delphorum, ubi Apollinis oraculum erat, unde is non modo *Delphicus*, sed et *Cirrhæus* dicitur. *Nysa* urbs vel mons Baccho sacer. Sed undecim hujus nominis urbes montesque a variis scriptoribus memorantur. 65. *Pectora nostra* (ut *nos* sup. v. 48.) in pleris-que legitur libris; in quibusdam *vestra*, ut Juvenalis poetas adloquatur. *duas curas*, poeticæ, et rei familiaris.

66—71. *Magnæ mentis*, ingenii tantum animique generosi et excelsi, spiritu divino instincti, et magnificis phantasiæ sensibus pleni, nec *de lodice*, lecto, (v. sup. ad VI. 196.) h. e. cultu ac victu, vel re familiari *paranda adtoniti*, valde solliciti, h. e. sereni curarumque expertis, *opus*, proprium, est, *adspicere*, in enthusiasmo cernere ea, quæ vulgus hominum non videt. v. c. *currus, equos, faciesque Deorum*, qui rebus in bello gerendis intersunt, vel horrendam faciem *Erinnyos*, Furiæ Alectûs, quæ *Rutulorum* regem Turnum *confudit*, animum ejus ita perturbavit, ut in furorem incideret, et quam fingit Virgilius Æn. VII. 450. *geminos erexisse crinibus angues* cet. et v. 511. seq. *gravi* sono *buccinæ* ruricolas convocasse: quam Furiæ machinationem diramque formam non tam præclare comminisci et tam exquisitis coloribus adumbrare potuisset, (Æn. VII. 323—571.) si *puer*, servi, vel magnus servorum numerus, et *tolerabile hospitium*, pulchra domus, ei *desit*, defuisset, h. e. si non dives fuisset; tum enim hydros non erectos, sed *cadentes a crinibus* per-

Digitized by Google

Adtonitæ, currus et equos faciesque Deorum
Adspicere, et qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer et tolerabile deesset
Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri:
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus, ut sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus et alveolos et lænam pignerat Atreus.
Non habet infelix Numitor, quod mittat amico:
Quintillæ quod donet, habet; nec defuit illi,
Unde emeret multa pascendum carne leonem
Jam domitum: constat leviori belua sumtu
Nimirum, et capiunt plus intestina poetæ.

peram finxisset, et *buccina* fuisset *surda*, non data Furiæ, neque tam horrendus ei tributus esset sonitus. Hoc vero dictum est pro: Virgilius, si pauper fuisset, scribere non potuisset Æneidem, divinum carmen, quod non minus rerum, phantasmatum commentorumque delectu, vel subtili inventione, et narrationis præstantia, quam orationis dignitate et ornatu excellit. Hæc est sententia præclari hujus loci, atque nobilitati judicio, quod poeta tulit de loco illo Virgil. Æn. VII. 323. seq. quem egregie quidem tractatum ornatumque, at inventi subtilitate vel sollertia non adeo insignem esse, jam monuit Heyne. Cf. sup. ad v. 62. Ceterum Virgilius, si Donato fides habenda in vita ejus c. 6. *possedit prope centies HS. ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Esquiliis juxta hortos Mæcenatis, quamquam seecssu* in villa *Campaniæ*, non longe a Nola, (v. Gell. VII. 20.) *Siciliæque plurimum uteretur.*

70. *caderent* pro, cecidissent. 71. *Surda* et κωφὰ poetis non modo dicuntur, quæ non audiunt, sed etiam quæ non audiuntur, muta, tacita, ut h. l. et inf. XIII. 194. *verbere surdo*, h. e. obculto, cujus sonitum nemo audit, sed animus sentit. Cf. ad Sil. VI. 75. *gemeret*, v. sup. ad II. 90.

71. seq. *Poscimus* injuste, ut poetæ nostri temporis, qui ab inopia vexantur, ingenii carminumque præstantia et solerti studio non inferiores sint antiquis poetis, qui honoribus opibusque adfluebant. 72. *antiquo cothurno*, priscis poetis tragicis, *non minor*, inferior, *sit*, iis non cedat gravitate ac majestate, vel grandi genere loquendi. Cf. sup. ad VI. 506. *Rubrenus Lappa*, poeta haud dubie tragicus et pauper illius ævi, cujus tamen non alibi, quod sciam, fit mentio.

73. Hoc exquisite ac docte dictum pro: qui, dum *Atreum* tragœdiam scribit, *alveolos*, paropsides, (ut sup. V. 88.) et *lænam*, (v. ad III. 283.) h. e. supellectilem suam, *pignerat*, h. e. ob paupertatem obpignerare cogitur, ut alimenta emat. *Atreus* tragœdia vel ejus titulus, ut *Agave*, *Pelopea*, *Philomela* inf. v. 87. et 92. vel *Telephus*, *Orestes*, et *Tereus* sup. I. 5. 6. VII. 12. *Atreus pignerat lænam* exquisite dicitur, ut inf. v. 135. *purpura vendit causidicum*, h. e. in causa est, vel facit, ut causidicus pretio conducatur. Similiter fere inf. v. 92. *Præfectos Pelopea facit*, *Philomela Tribunos.*

74—78. *Numitor*, h. e. Romani divites nobilesque (cf. inf. ad VIII. 93.) parci sunt ac sordidi in *amicos*, poetas aliosque clientes et viros bonos, sed prodigi in Venerem ac voluptates. Idem valet de Numitoribus nostræ ætatis. *Infelix* ἀξυνετώς dicitur dives Numitor, qui et infelix sane fuit perverso judicio et usu opum. v. ad VIII. 93. *Quintillæ*, amicæ, meretrici.

76. Divites Romani inmensos sumtus inpendere solebant in feras mansuefaciendas et in vivariis vel caveis pascendas.

77. 78. Facete et σωφρονικῶς: Poeta non tam paucis sumtibus ali potest, et plus comedit, quam leo. *Nimirum* v. sup. ad II. 104.

Digitized by Google

Contentus fama jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis: at Serrano tenuique Saleio
Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantum est?
Currītur ad vocem jucundam et carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit quum Statius urbem,
Promisitque diem. tanta dulcedine captos
Adficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed, quum fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.

79—81. Dicas forte, poetas debere contentos esse sola gloria: ita vero, si divites sunt; sed quid pauperibus proderit *gloria quantalibet*, quamvis maxima, si præterea nihil habent? M. Annæus *Lucanus*, L. Annæi Mellæ, fratris Senecæ, filius, notissimus poeta et ditissimus Eques Rom. quem etiam Nero Imp. variis auxerat honoribus. De ejus et patris divitiis v. Tac. Ann. XVI. 17. et Wernsdorf Poet. min. T. IV. p. 41. seq. *jaceat*, jacere in lectulo lucubratorio, in quo veteres studere, legere ac scribere solebant, adeoque carmina scribere potest in otio, solam sectans gloriam, et expers curarum. *in hortis marmoreis.* qui marmore, s. marmoreis columnis ac statuis, exornati sunt et abundant. Sed *horti* h. l. videntur esse villæ, ut passim. In duobus MSS. legitur *Marmoreus*, quod viris doctis adrisit. *Serranus* (al. *Sarranus* et *Sarunus*) et *Saleius*, poetæ pauperes illius ætatis. Ille memoratur etiam Martial. IV. 37. 3. at notissimus *Saleius* Bassus, poeta egregius ac *tenuis*, h. e. pauper. v. Quintil. X. 1. Dial. de Orat. c. 5. et 9. Martial. III. 47. 58. V. 23. 53. VII. 96. VIII. 10. et Wernsdorf Poet. lat. min. T. IV. p. 41—46.

82—87. Insignis laus *Statii* poetæ, et dulcedinis carminum ejus, at forte non sine subtili cavillatione. Putant Juvenalem de Statio, propter orationis lenocinia et calamistros, ut de lenone, loqui. Vix crediderim; certe non nisi v. 87. et forsan ne ibi quidem, at v. 82—85. ut de meretrice, *amica*, cujus *vox jucunda* est, quæ *promittit* noctem, quæ *dulcedine* magna *captos adficit animos* magnaque *libidine auditur*. *Currītur* certatim catervatimque *ad jucundam vocem* recitantis Statii, quum is *promisit*, edixit, (nam edicto s. programmate recitationes, ludi cet. indicebantur) *diem*, quo recitaret *Thebaidem*; carmen suum de bello Thebano *amicum*, gratum omnibus et adceptum, vel dulce.

85. *libidine*, summa cupiditate ac voluptate.

86. Statius Domitiano propter extemporalem carminum componendorum facilitatem gratissimus fuit, at ab eo tam coronis et auro, quam agro Albano donatus; idemque ter in Quinquatribus Minervæ s. Albano agone victor fuit et coronatus, quum carmina de rebus a Domitiano in bello Germanico et Dacico gestis recitasset, sed semel victus in Quinquennalibus Capitolinis.

86. Statius *fregit subsellia versu*, h. e. tantopere placuit, ut adplausu et adclamationibus auditorum (sed forte *vulgi* tantum, infimæ plebis) *subsellia* quasi *fracta* sint; (v. sup. ad I. 13.) vel *versu*, h. e. recitatione carminis sui tantam multitudinem concivit, ut *subsellia* tantum oneris sustinere non potuerint, et *fracta* sint.

87. *Esurit*, esurivisset, post tantum favorem et adplausum, *nisi Paridi* pantomimo (de quo v. sup. ad VI. 87.) *vendat*, vendidisset, *Agaven*, fabulam s. tragœdiam suam de Agave, v. sup. ab v. 73.) filia Cadmi et Harmoniæ, uxore Echionis et matre Penthei. Alia Agave Danai, et alia Nerei filia fuit. Hæc quidem Statii tragœdia neque exstat amplius, (ut nec carmina ejus de bello Germanico et Dacico Domitiani) neque ab aliis memoratur. Nec tamen propterea, et quia Statius Agaves aliquoties mentionem facit in Thebaide, hanc designari crediderim. *Vendere* solebant poetæ fabulas suas Prætoribus, vel Ædilibus, vel aliis, qui ludos edebant. Histrio h. l. tragœdiam

Digitized by Google

Ille et militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. tu Camerinos
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.
Quis tibi Mæcenas? quis nunc erit aut Proculeius,
Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?

emisse dicitur: sed qualis? v. sup. ad VI. 87. *intactam*, novam, non antea lectam, saltatam, recitatam, aut evulgatam et in scena actam; (cf. Claudian. Eutrop. II. 361.) vel fabulam, cujus argumentum nullus adhuc Rom. poeta adtigit aut tractavit, quo sensu, præter alios, ipse Statius Sylv. I. 2. 238. et III. 1. 67. carmina dixit *intacta*: nisi simul respexit poeta illam vocis notionem, de qua v. sup. ad VI. 183.

88. seq. Salse hæc dicta et in Paridem, qui, histrio quum esset, apud Domitianum gratia plurimum valebat, et in ipsum Imperatorem, qui tali homini etiam *honorum largiendorum* vel vendendorum potestatem indulserat, et in *proceres* Rom. qui non amplius patroni erant doctorum hominum, eosque nec præmiis nec honoribus augebant. Hæc vero figurate potius in se et histrionem, qui sibi in deliciis fuerit, dicta esse, Hadrianus putabat. v. sup. vit. Juven. *Ille* Paris *militiæ honorem*, gradus militares, v. c. præfecturas et tribunatus v. 92.

89. *Aurum*, h. e. annulum aureum, ut sup. I. 28. plerique referunt ad equestrem dignitatem, alii vero rectius ad tribunatum militarem, *vatibus* s. poetis a Paride impetratum ac tributum, quæ ratio cum ex v. 88. (*militiæ honorem*) et 92. (*Præfectos facit et Tribunos*) probabilis fit, tum ex epitheto *semestri*: nam Tribuni mil. annulo etiam aureo utebantur, (v. Appian. Pun. 104.) et Cæsarum ævo vel laticlavii (s. *illustres* et *egregii*, ut inf. X. 95.) vel angusticlavii erant, (illi e senatorio, hi ex equestri ordine lecti, vel illi clara equestri gente orti, hi propter virtutem in equitum relati numerum; de quo v. Intpp. Suet. in Aug. 38. in Oth. 10. et Tac. Ann. II. 59. XI. 4.) dignitas vero eorum *semestris* facta, (v. Plin. Ep. IV. 4.) ut pluribus tribui posset. Ceterum legendum videtur *largitus*, vel potius *Semestri et vatum* cet.

90. *Camerinos et Bareas*, h. e. nobiles. 91. Nonne stulti estis, poetæ, qui colitis proceres ac nobiles, nihil vobis dantes per avaritiam literarumque contemtum? quin colite Paridem histrionem, Mæcenatem doctorum hominum! *magna atria nobilium*, v. sup. ad v. 7. 92. Cf. sup. vit. Juven. *Pelopea* et *Philomela*, tragœdiæ de iis scriptæ, et forsan venditæ vel oblatæ Paridi, qui propterea auctores earum *fecit præfectos et tribunos*. Cf. sup. ad v. 73. *Pelopea*, Πελόπεια, Peliæ filia, de qua v. Heyne ad Apollod. p. 157. De *Philomela* v. sup. ad VI. 644.

93. Non invidendum est *vati*, poetæ, (Statio et aliis) qui fabulas histrionibus Prætoribusque vendendo (v. sup. ad v. 87.) vitam sustentat, et parum inde lucratur, inpr. si non placent fabulæ auditoribus et præcipue plebi, ex cujus incerto favore vita ejus ac fama pendet. Quæ misera omnino conditio est, et tamen hac ætate sola vitæ tolerandæ ratio, poetis reliqua: nam (v. 94. seq.) ubi nunc invenias patronos virorum doctorum, quales olim fuere *Mæcenas*, *Proculeius*, *Fabius*, *Cotta* et *Lentulus*, qui non modo æquum ac subtile judicium de ingeniorum scriptorumque præstantia ferre poterant, sed et *par ingenio pretium*, digna ingeniis præmia, liberaliter tribuere solebant? *Pulpita* h. e. fabulæ, quas vendit, vel scena, (v. ad XIV. 257.) non recitatio carminum. 94. 95. De *Proculeio* v. Intpp. Horat. Od. II. 2. 5. Tac. Ann. IV. 40. Quintil. VI. 3. et Plin. VII. 45. De *Fabio* Ernesti in clav. Cic. "Hoc nomine utuntur veteres in iis rebus, quas liberalium hominum sunt, quum nominum nominare volunt, uti ICti fere nomine *Caii* et *Titii* utuntur." Poeta forte potissimum h. l. respexit Fabium Max.

Digitized by Google

Tunc par ingenio pretium: tunc utile multis
Pallere, et vinum toto nescire Decembri.
Vester porro labor fecundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus:
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, et multa crescit damnosa papyro.
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde seges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod lecto gaudet et umbra.
Dic igitur, quid causidicis civilia præstent

virum liberalem et Augusto familiarissimum, de quo v. Quintil. VI. 3. et Ovid. ex Ponto Ep. I. 2. 5. 9. II. 3. III. 2. 3. 8. *Cotta* haud dubie, certe potissimum ille, quem Ovidius tantis laudibus celebrat l. l. II. 8. III. 2. et 5. IV. 16. 41. seq. Alius forte sup. V. 9. cum Seneca ac Pisone jungitur. *Lentulus*, v. c. P. Lentulus Spinther, cujus opera Cicero est revocatus.

96. 97. *Tunc utile multis* erat *pallere*, studiis adsidue incumbere, et ipso *Decembri*, in quo omnes genio indulgent Saturnalium tempore, *vinum nescire*, ejus usu abstinere, ne multo cibo vinoque completi a studiis abhorrerent. *Pallor* est indicium infirmæ valetudinis, aut ægritudine animi, aut solis aerisque defectu et cruditate contractæ; unde vel amantibus vel doctis (quorum studia spiritus calentes a ventriculo revocant ad caput cibique concoctionem impediunt) tribuitur, et notum illud: *Pallet; aut amat, aut studet.* Cf. Intpp. Quintil. I. 2. 18. VII. 10. 14. et Pers. I. 26. 124. V. 62.

98. *labor vester fecundior*, utilior et fructuosior, quam poetarum, forte est, vel id ita se habere dicat aliquis: aut ironice loquitur poeta. 99. seq. *petit*, exigit certe *plus temporis et olei*, studii ac lucubrationis, et plus sumtuum, in *oleum papyrumque* faciendorum. *oblita modi*, sine modo ac fine. 102. *lex operum* et artis vestræ, quæ jubet singulas res plene ac plane memorare, eoque ordine ac modo, quo gestæ sunt. De historicæ artis legibus v. Cic. de Orat. c. 15.

103. Qui tamen usus fructusque nostra ætate ad historicos redundat ex historia diligenter scripta? Metaphora petita a *segete*, et *terra* vel humo, *aperta* ac reclusa aratro. *Seges*, laboris præmium, ut inf. v. 112. *messis*.

104. *acta*, res gestas, historias, *legenti*, anagnostæ.

105. Hoc est, quod divites nobilesque Romani avaritiæ suæ et historicorum contemtui prætendunt: dicunt historicos esse *ignavum genus* hominum, quod *lecto gaudet et umbra*, domi et in otio studiis vacat, otiosam et umbratilem vitam agit, et publicis negotiis, in foro, curia, provinciis et castris vel bello agendis, abstinet. *Lectus* h. l. est lucubratorius, vel somnus. Cf. simil. loca Horat. Epist. II. 2. 77. 78. et Ovid. A. A. III. 541. seq. ex quibus simul probabile fit, rectius h. l. legi *lecto* quam *tecto*, cujus etiam notio jam continetur voce *umbra*. Ex his autem verbis intelligitur, fuisse etiam tum temporis homines, qui inter otium literatum et desidiosum, vel honestum et inhonestum, nihil interesse putarent, aut certe judicium hoc similatam contemtui literarum hominumque doctorum obtenderent.

106. seq. Aptus transitus et solida refutatio inepti judicii ac causæ, a divitibus Romanis ad avaritiæ suæ patrocinium v. 105. prætextæ: Si historicis nihil datur muneris, nec dari debet, quia otiosi sunt homines, plurimum certe dandum est *causidicis*; at quæso, *quid* lucri, quem usum fructumque iis *præstant officia civilia*, civibus præstita, peroratis causis civilibus in foro?—Pleraque, quæ v. 106—138. disputantur, ad omnes, qui causas in foro agunt, et jureconsultos, transferri possunt. Sed poeta simul hac data occasione, inpr. v. 108—112.

Digitized by Google

Officia, et magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant: sed tunc, quum creditor audit,
Præcipue, vel si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc inmensa cavi spirant mendacia folles,
Conspuiturque sinus. veram deprendere messem
Si libet; hinc centum patrimonia causidicorum,
Parte alia solum russati pone Lacernæ.
Consedere duces: surgis tu pallidus Ajax

invehitur in rabulas vel clamatores, quod indoctum genus hominum etiam nunc ubivis in foro tinnit, et verbosis strophis formularumque forensium notitia aliquam facundiæ astutiæque famam adfectat. *Causidicus* quoque semper fere contemtim dicitur. 107. *libelli* actionum forensium et commentarii, *comites*, quos secum adferunt in forum, *in magno fasce*, ὁρμαθοὶ βιβλίων Theophr. Char. VI. δεσμαὶ δικανικῶν βιβλίων Aristot. ap. Dionys. Halic.

108. *Ipsi* causidici *magna* verba, (al. *magnum*) h. e. valde vel clara voce, *sonant*, loquuntur et clamant, *sed tum præcipue, quum creditor audit*, quum pro creditore dicunt, adeoque in re pecuniaria, in qua acrius et majori vocis intentione disceptari solet de jure; (nisi potius legendum *quum creditor audet* scil. magna sonare, vel *ardet* sc. ira; ut designetur causidicus, adversus creditorem dicens); vel *si latus* eorum *tetigit*, pulsavit debitor, cujus causam agunt, (ut *lævum qui fodicet latus* ap. Horat. Epist. I. 6. 51.) qui creditum negans *acrior* est et esse solet *illo* creditore, et *qui* debitor *venit ad dubium* faciendum, negandum *nomen*, debitum, vel ad causam de incerto debito agendam, *cum grandi codice*, tabulis adcepti et expensi. 110. *Nomen* vel debitum dicitur, vel debitor, quoniam in tabulas adceptorum et expensorum referuntur *nomina* indiciumque et pecuniæ, quam, et rerum, pro quibus, et hominum, quibus debemus, aut qui nobis debent.

111. Præclare de rabulis, eorumque fraudulentia, clamosa oratione et inpudentia. Imaginem poeta debet Horatio Sat. I. 4. 19. seqq. et Pers. V. 10. seq. *Folles* non tam ad os vel buccas referendi, quam potius ad pulmones, vocis ac respirationis instrumenta, quos Augustinus de Civ. Dei XIV. 24. dicit ad vocem emittendam seu modificandam valere, sicut folles fabrorum vel organorum.

112. *Conspuitur sinus*, non unius rabulæ ab altero, sed causidici fervide, vel magna orationis contentione, vehementia ac celeritate, perorantis. *Veram si libet*, placet, vis *deprendere*, cognoscere, *messem*, mercedem, præmium laboris causidicorum, (cf. sup. ad v. 103,) et trutina quasi examinare: *hinc*, una parte, s. in una libræ lance, *patrimonia pone centum causidicorum*, *parte alia*, in altera lance, *solum* patrimonium (nisi *solum* h. l. dictum pro *modo* s. *tantum*, et suppl. *patrimonia*) *Lacernæ*, aurigæ, et videbis, æquas esse lances, vel hanc adeo propendere, h. e. lucrum et mercedem, vel opes et præmia centum causidicorum et unius aurigæ paria esse, aut hæc adeo majora. Cf. sup. ad VI. 436. 437. *Lacerna* (al. *Lacerta*) cursor s. auriga *russatæ* factionis. Aurigæ in ludis circensibus olim in quatuor divisi erant factiones, a coloribus vestium denominatas, *Russatam*, (s. *russeam* et *russam*, h. e. *rutilam*) *Prasinam*, *Albam* s. *Albatam*, et *Venetam*, quibus a Domitiano adjectæ *Aurata* et *Purpurea*: quot vero factiones agitatorum, tot quoque faventium erant, qui in diversa inde partium studia distrahebantur. *Russati Lacernæ*, ut *Felix Russatus auriga* ap. Plin. VII. 53. *Prasinus Porphyrio* s. *Purpureo* ap. Martial. XIII. 77. 2. et *auriga Albatus Corax* ap. Plin. VIII. 42. s. 65.

115. Facete poeta judices adpellat *duces*, et causidicum *Ajacem*, respiciens controversiam Ajacis cum Ulysse super armis Achillis coram ducibus Græcorum, de qua v. Sophocl. Ajax et Philoct. I. 2. inpr. Ovid. Met. XIII. 1—398. ex cujus loci principio etiam ver-

Digitized by Google

Dicturus dubia pro libertate, bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur viridis, scalarum gloria, palmæ.
Quod vocis pretium? siccus petasunculus, et vas
Pelamydum; aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;

ba nostra petita sunt. Nomen *Ajacis* egregie tributum causidico, quoniam vel proverbii loco quisque rixosus et dicax homo eo insignitur. *Surgunt* autem dicturi, et *stant* dicentes, at *sedent* judices, et eorum prætorisve consiliarii, ac partium advocati, ut et senatores, qui dicentes audiunt, vel magistratus sive in tribunali, sive pro rostris in suggestu et in sella curuli. *pallidus*, sollicitus de dubio eventu causæ, vel ob malam causam. 116. *Dicturus dubia pro libertate*, pro eo, cujus libertas dubia est et in quæstionem vocata. *Libertas* autem vel est libertinorum atque ingenuorum, quæ servituti opponitur, vel civis Romani, qua omnia ejus jura continentur. Designantur itaque malæ, difficiles gravesque causæ. Has vero causidicus, cujus conditio eo fit miserior, agit *judice bubulco*, rudi, seu rustico, barbaro, et juris legumque ignaro; quales homines et olim, et sub Imperatoribus in senatorum judicumque numerum recipiebantur; quod simul h. l. videtur notari.

117. seq. Poeta ridet inanem et infructuosum causidici laborem. *Rumpe tensum jecur* magna cum vi et simul inrisione clamosi rabulæ dictum pro, omnes iræ adfectuumque frenos remitte, omuem iram effunde in adversarium cum tanta vocis intentione, ut jecur fere rumpatur. Nam *jecur* primaria olim habebatur adfectuum sedes, et tumere vel *extendi* ira credebatur. v. sup. ad I. 45.

118. Sensus est: ut victoriam in judicio, et inanem tantum laudem, non quidquam mercedis ac præmii, consequaris. Nam recte jam monuere intpp. oratorum causidicorumque morem fuisse, victoriam in foro partam testari adpensa pro foribus *palma*, et *scalarum gloriam* ἐμφατικῶς ac σχηματικῶς dici ornatum januæ, ut indicetur pauperies oratorum causidicorumque, qui, tenuium ac mendicorum more, in cœnaculis plerumque habitaverint, ad quæ non nisi per *scalas* fuerit adscendendum; unde Martial. I. 118. 7. *scalis habito tribus, sed altis*. Cf. sup. ad III. 199. et Casaub. ad Suet. Dom. 23.

119. seqq. *Vocis, orationis, pretium*, præmia muneraque, causidicis dari solita, admodum tenuia sunt. Conf. simil. loc. Martial. IV. 46. et Pers. III. 73. seqq. ubi ut h. l. et patronorum avaritia in captandis donis contra legem Cinciam notatur, et inliberalitas eorum, qui talibus munusculis illos donant. *Petasunculus*, parvus petaso, lardum, (*Schincken*) et forte posterior, ut *perna* anterior: utramque certe vocem distinguit Martial. XIII. 54. et 55. *siccus*, non vetustate exsuccus et ingrati saporis, sed suspensus in carnario et ita fumo siccatus: (cf. VI. 321. et XI. 82.) nisi ex ant. MS. Canteri reponendum *ficus*, prob. Scriverio, qui ficus etiam causidicis olim dono datas esse, ex Martiale IV. 46. 10. probat. 120. *vas* plenum *pelamydum*, parvorum thynnorum, (*Thunufische*) in particulas consectorum et conditorum, de quibus v. Plin. IX. 15. s. 18. *Bulbi*, qui etiam ap. Martial. IV. 46. 11. inter munera, causidicis, mitti solita, referuntur, non modo tubera vocantur vel crassæ radices arundinum, liliorum aliarumque plantarum, sed plantæ etiam ipsæ, et quidem allium, cepa, squillæ, omnesque radices rotundæ ac tunicatæ. *veteres*, ob vetustatem minus sapidi. Vetustiores inprobari bulbos, et parvos et longos, docet Plin. XIX. 4. et 5. Idem dicit, bulbos adeo dulces in Taurica Chersoneso nasci, ut crudi manducentur, et post eos optimos esse in Africa, (unde h. l. *Afrorum* vel *Maurorum epimenia*) deinde in Apulia. *Epimenia* putant dici menstrua, ἐπιμήνια, scil. munera, et quidem vel exilia munuscula, ac veluti xenia sordida, stipendii loco pro navata opera in singulos menses conlata, vel victum menstruum, sive demensum singulis mensibus datum servis, vel denique menstruam quasi pensionem, seu dona, quæ Afri quot mensibus miserint Romanis, ut eos sibi conciliarent. Nihil horum satisfacit. et forte leg. *epimœnia*, ut poeta hoc vocab. effinxerit ex Gr. ἐπιμαίνεσθαι, insanire s. furere, inpr. amore, unde

Digitized by Google

Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.
Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur, quantum licet, et melius nos
Egimus: hujus enim stat currus aëneus, alti 125
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur

ἐπιμαίνα scil. φάρμακα dici possint amoris remedia sive stimuli. Bulbos enim stimulare Venerem, ex Plin. XIX. 5. s. 30. XX. 9. 40. Martial. III. 75. XIII. 34. Ovid. Rem. Am. v. 797. 798. et Colum. X. 105. 106. notissimum. 121. *Quinque* tantum *lagenæ* vini, et quidem vilioris, ut Veientani et Etrusci, quod in *Tiberi*, secundo flumine, non adverso, ex Campania vel Græcia, Romam *advectum* est.

122. *Si quater egisti*, perorasti causam. Possis etiam post *egisti* punctum ponere, et hæc verba referre ad præcedd. ut voc. *quater* ad quatuor munuscula modo memorata. *si contigit* tibi tam felici esse, ut vel numus *aureus*, etsi *unus*, tibi detur. 123. *Inde* ex eo, *partes cadunt*, detrahuntur; pars mercedis a te danda est pragmaticis, *ex fœdere*, pacto. *Pragmatici* olim dicebantur juris periti, qui patronis causarum et oratoribus aderant, iisque leges ac jura, inpr. formulas ICtorum, subpeditabant; (v. Cic. Or. I. 5. 45. et 59. Quintil. III. 6. XII. 3. et 9.) sed feriori ævo qui, quamvis juris imperiti, rerum gerendarum formulas tenebant. v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 503. 504.

124—149. Tam tristis etiam et iniqua est conditio causidicorum patronorumque causæ, ut ex illis non nisi is, qui *Æmilius*, h. e. dives ac nobilis vel sit, vel habeatur et se esse similet, doctus ac facundus esse credatur, et hinc præmia tantum, certe maxima, capiat.

124—128. Verba pauperum patronorum, de indigna sorte sua querentium. 124. Verba *quantum licet*, quæ nemo explicavit, h. l. aptissima sunt. Lege Cincia de donis ac muneribus. a. U. C. DC. a M. Cincio Alimento trib. pl. lata; præter alia cautum, ne quis ob causam orandam donum munusve caperet. Ea quoque lex ad avaritiam patronorum donandique facilitatem coercendam, si non satis, certe multum valere poterat temporibus liberæ rei publicæ, quibus oratoria arte via ad gratiam apud populum et ad honores muniebatur. Quum vero omnis honorum spes ab Imperatorum gratia penderet, et nullus ferè fructus caperetur ex patrocinio; quis sine honorario aut mercede gratuitam clientibus præstaret operam? Hinc jam Claudius Imp. dona et petere et dare permisit, facto a. U. C. DCCC. SCto Claudiano, quo *pecuniis ob causas orandas capiendis positus modus, usque ad dena sestertia, quem* (modum) *egressi repetundarum tenerentur*. Idem deinde sanxerunt Nero et Trajanus, nisi ille non etiam terminum quasi, ultra quem progredi non liceret, sed certam potius justamque mercedem in unoquoque causarum genere constituisse, censendus est. (v. Intpp. Tacit. Ann. XI. 5—7. Plin. Ep. V. 21. Suet. Ner. c. 17. Bach. in Trajano p. 92.) Itaque *quantum licet* scil. dare causidicis ac patronis, sunt dena sestertia. Designatur et avaritia et auctoritas patroni, qui, quantum licet, et postulat, et adcipit. *et melius*, tamen *nos egimus* causas. peroravimus; (ut v. 122.) nisi pro *et* legendum *ut* h. e. quamvis, vel utut, quomodocumque.

125—128. Significatur nobilitas Æmilii patroni, et non minus stulta, quam dolosa et adliciendis clientibus adcommodata ejus ostentatio, *currus* triumphalis, quo aliquem majorum suorum triumphasse ostentat. Multi autem Æmilii triumpharunt, et triumphalia aliaque majorum insignia a familiis et posteris eorum adservabantur, et quidem in porticibus, vel *vestibulis* s. atriis domus. 126. *Quadrijuges*, equi quatuor currui juncti, et non modo albi, sed et *alti*, eximiæ magnitudinis, vel alte jactantes crura, vel denique in sublime surgentes adeoque feroces; nisi leg. *albi*. 127. *ipse feroci bellatore* in equo *sedens*, statua ejus equestris: quæ verba ad ovationem forte spectant.

Digitized by Google

Eminus, et statua meditatur prœlia lusca.
Sic Pedo conturbat, Matho deficit: exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui solet, et vexat lutulenta balnea turba,
Perque forum juvenes longo premit assere, Medos
Emturus pueros, argentum, murrhina, villas.
Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo.

Imago etiam pugnæ forensis animo poetæ simul obversata h. l. videtur. *Apud Romanos antiquitus statuæ majorum togata effigie* (etiam paludatæ, chlamydatæ, loricatæ, velatæ) *ponebantur; deinde etiam hastam tenentes;* (quæ *Achilleæ* vocabantur) *equestres quoque statuæ celebratæ sunt; postea vero in bigis et quadrigis,* (bigatæ et quadrigatæ) *unde et triumphales natæ* cet. Plin. XXXIV. 5—7. *hastile curvatum,* quo tremebunda adumbratur hasta. *minatur,* intentare videtur. 128. *Meditatur prœlia,* ut sup. IV. 112. *statua lusca,* cujus oculus introrsus cedit (ita bene vet. Schol.) *holäu gig blödsichtig,* quales oculos in antiquis statuis conspici, ob planam pupulam, jam monuit Lessing. in Berlin. Monatsschrift 1788. Jun. p. 601. Alii designari putant gestum jaculatoris, alterum oculum claudentis, ut certius ictum dirigat; alii caput statuæ inclinatum, vel obliquum ac detortum, ita ut unus tantum oculus conspiciatur; alii vero statuam dimidiato vultu pictam; alii denique Æmilium sive causidicum unoculum, saltem luscum.

129. seq. Quoniam divites tantum et nobiles patroni causarum docti habentur ex opinione vulgi, et soli præmia, certe maxima, capiunt; hinc *Pedo, Matho* et *Tongillus,* pauperes causidici, ut se plebi, hominum ingenia cultu et magnificentia metienti, commendent, similant se divites esse ac nobiles, et *sic,* hac imitatione ditiorum et opum nobilitatisque ostentatione, obruuntur ære alieno. *Pedo,* causidicus ignotus; notior Pedo Pompeius vir inlustris e Senec. apocoloc. et notissimus Pedo Albinovanus poeta. De *Mathone* v. sup. ad I. 32. *conturbat* scil. rationes, vel rem familiarem, h. e. opes absumsit, et æs alienum contraxit. Cf. inf. XIV. 94. Burm. ad Petron. c. 39. p. 169. et Ernesti clav. Cic. Verbum synon. est *deficit* sc. se h. e. deficitur opibus, unde *defici facultatibus, nomen defectum* et simpl. *deficere* vocabula juris. *hic est exitus,* finis, postrema eaque misera vitæ conditio, ut pauper sit dilapidatis opibus. (Cf. inf. XI. 38. 39.) 130. *Tongillus* forte idem, cujus gulam et luxuriem perstringit Martial. II. 40. ubi tamen in plerisque libris *Tongilius* legitur; unde h. l. *Tongilii* reponendum esse suspicari possis. 130—138. Hæc spectant ad luxum hominis, similantis se divitem esse, et populo sese venditantis. *rhinocerote,* vase unguentario et corneo, e naso rhinocerotis; vel magno gutto, qui, sicut rhinoceros, ingentis est nasi. 131. *vexat balnea,* frequentat, ut sup. I. 100. vel potius, molestus est iis, qui simul lavantur. *turba.* multitudine comitum et servorum. (cf. sup. VI. 419. 420.) *lutulenta,* sordida. 132. *Juvenes* lecticarios *premit* onera suo et lecticæ, quæ et in qua ipse gestatur. *assere,* lectica, ut ap. Martial. IX. 23. Cf. sup. ad III. 245. *Medos juvenes,* vel *pueros* h. e. servos. Suspicari possis *Mœsos,* quoniam Medi Parthique a Romanis non subacti, et lecticarii plerumque robustissimi fuere servi ex Mœsia vel Syria. Cf. inf. IX. 142. seq. Sed *Media* tam lato quoque poetis sensu dicitur, ut multas Asiæ regiones et in his Assyriam complectatur: præterea *Medi* vel *Mædi* etiam Thraciæ populus. 133. *Emturus,* ut Ἀλαζὼν προσποιούμενος ὠνητιᾷν ap. Theophr. Char. c. 23. extr. *argentum,* vasa argentea. *murrhina* s. myrrhina scil. vasa. v. sup. ad VI. 156. 134. *Spondet,* fidem facit solutionis. Cf. sup. ad II. 12. *purpura Tyrio filo,* Tyria. Cur *stlataria* dicatur, non satis constat. *Stlatam* Caper et Festus docent genus esse navigii piratici, latum magis quam altum. Hinc vulgo putant, veteres *stlatum* pro *latum,* ut *stlocus, stlotus* et *stlis* pro *locus, lotus* et *lis* dixisse, (cf. Festus ac Quintil. I. 4. 16.) et *purpuram stlatariam* esse laticlaviam. At sic *stlata* certe non *stlataria* h. l. dicta

Digitized by Google

Et tamen est illis hoc utile: purpura vendit
Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis
Et strepitu, et facie majoris vivere census.
Sed finem impensæ non servat prodiga Roma.
Fidimus eloquio? Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit numos, nisi fulserit annulus ingens.
Respicit hæc primum, qui litigat, an tibi servi

esset. Praeterea Ferrarius de re vest. III. 12. et IV. 25. "Quod si verum, inquit, mihi tunc causidici in pretio, nisi qui et senatores, quibusque lati clavi jus (cf. tamen sup. ad I. 106.) sibi mallunt de lacernis purpureis interpretari, quas ex Sat. XVI. 45, constat etiam Juvenalis a patronis, ut clientes adliterent, in causis agendis adhibitas, ubi *facundus Cæditius ponit lacernas*: quamquam, ut verum fatear, non ita compertum mihi sit, fueritne ille *Cæditius* patronus, an judex; et, si patronus fuerit, quia illum *facundum* adpellat, cur *posuerit lacernas*: non quod defatigatus esset exspectando, non enim mora æstum adfert; neque dicendo delassatus, nondum enim causa cœpta erat: fortasse quia dicturi *lacernas deponebant*; in quo tamen hæsito, quum auctor Dial. de Oratoribus c. 39. (ubi v. Ernesti) etiam *pænulas* in agendo adhibitas dicat." Alii h. l. *purpuram stlatariam* dici putant peregrinam, vel *stlata* h. e. navi et mari advectam; alii denique velut piraticam et latrocinantem, cujus splendore spolientur et fallentur venditores, divitem censentes, qui eam gestet, vel fallacem et deceptricem. Hæc explicatio veteris præferenda videtur: ita certe epitheton minus languet, et plurimum habet salis.

135, seq. *Et tamen est illis* causidicis pauperibus *utile hoc*, hæc divitiarum ostentatio, quoniam hac fraude clientes adliciunt: nam *purpura causidicum vendit*, commendat plebi, cui merces quasi suas, aut se ipsum venditat, vel quam sic adlicit, ut mercator emtores laudandis mercibus; efficit, ut majori conducatur pretio. Sic et nos dicimus: *Kleider machen Leute*, vel, *der Rock verkauft den Mann*. *Purpura* vero et *amethystina* forte non toga, sed lacerna s. læna purpurea et amethystina, togæ injecta. *amethystina* sc. vestimenta, violacea, qui est color *amethysti*, lapidis pretiosi. Cf. Plin. XXI. 8. XXXVII. 6. et 9. *convenit*, conducit, expedit; vel etiam proprium et consentaneum est *illis* rabulis, qui sine tali impudentia et ostentatione in egestate versarentur. 137. *strepitu* vel comitum, vel verborum. *facie*, specie, ostentatione, *census*, rei familiaris, divitiarum.

138. Tanta autem est morum corruptela luxuriaque Romanorum, ut omnem inpensarum modum transeant; unde pauperes causidici, ut divites videantur, ingentes cogantur sumtus facere, et sic ære alieno obruuntur. Cf. sup. III. 18. seqq.

139. seqq. Falluntur, qui quum eloquentia plurimum valeant, ampla se sperant ingenii præmia consequuturos esse his temporibus, quibus soli divites habentur diserti, et homines ex opibus, non ex virtutibus æstimantur. Pro *Fidimus eloquio* in plerisque libris legitur *ut redeant veteres*, (h. e. quamvis in vitam redeant veteres illi iique summi oratores Rom.) quæ lectio, si non vera, certe profecta est ab ingenio non indoeti hominis, explentis lacunam codicis sui. Nostra tamen etiam bene se habet, (cf. ad v. 150.) et Prisciani auctoritate firmatur. *Ciceroni nunc*, si nostra ætate viveret, *nemo*, nullus cliens *dederit*, daret, dabit, *ducentos numos*, tam exile præmium, pro oratione: vel *Cicero* h. l. pro summo oratore et patrono causarum. Poeta supra de rabulis et causidicis vulgaribus egerat: nunc docet, non meliorem esse conditionem summorum oratorum ac patronorum, *nisi fulserit* in ejus digito *annulus*, insigne Equitum, h. e. nisi censum equestrem habuerit, vel admodum dives fuerit. *annulus ingens*, v. sup. ad I. 29.

141. Clientes hodie non tam dicendi copiam eloquentiamque oratoris aut patroni causarum, quam censum ejus et luxus ostentationem respiciunt.

Digitized by Google

Octo, decem comites, an post te sella, togati
Ante pedes. Ideo conducta Paulus agebat
Sardonyche, atque ideo pluris quam Cossus agebat,
Quam Basilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet Basilo flentem producere matrem?
Quis bene dicentem Basilum ferat? Adcipiat te
Gallia, vel potius nutricula causidicorum
Africa, si placuit mercedem ponere linguæ.
Declamare doces? O ferrea pectora Vectî,

servi octo, qui præcedant, vel lecticam octophoron portent. v. ad I. 64.

142. *decem comites*, clientes, deducentes te ad forum, (v. sup. ad I. 46.) vel alia comitum turba, ad pompam spectans, *an post te* sit, gestetur *sella*, qua, si libuerit, vehi possis. De *sella* v. sup. ad I. 64. 65. *togati ante pedes*, v. sup. ad I. 96. et III. 127.

143. *ideo* ut dives videretur; quia talis divitiarum ostentatio utilis est patronis causarum, et clientes adjicit. *agebat*, ut sup. v. 122. et 125. *Paulus*, patronus causarum, et *Cossus* et *Basilus*; sed hi pauperiores, vel qui divites non habebantur, et hinc minus celebres. Delicati illius, ut nostræ, ætatis homines ornare manus annulis, vel etiam onerare solebant, iisque pretiosissimæ gemmæ inclusæ, inpr. *sardonyches*. (Cf. sup. ad VI. 382.) *conducta*, ut, quum pauper esset, dives haberetur, (cf. sup. ad III. 180. seq. et VI. 352. seq.) et *pluris* pretii *ageret*, pretio diceret majori, vel plus mercedis adciperet.

145. Ex opinione plebis *rara* est *facundia in tenui panno*, in vili et sordido amictu, h. e. in homine, qui tali vestitu utitur. Contrarium docet poeta inf. VIII. 47. seq.

146. 7. Quis pauperi causidico committet, difficilem gravemque causam, v. c. eam, in qua mens judicum miseratione permovenda sit, et hinc *flentes producantur* in judicium ac supplicantes *matres*, aut uxores, sorores, liberi? (Exemplum v. ap. Cic. pro Fonteio c. 17.) Quis judicum et litigatorum *feret* æquo animo, nedum libenter ac studiose audiet, *Basilum*, etsi *bene dicentem*, disertissimum? De *Basilo* cf. inf. ad X. 222.

147—149. *Gallia vel potius Africa adcipiat*, recipiat, *te*, h. e. eam pete, eo te recipe, si vis *linguæ*, facultati tuæ oratoriæ, *mercedem ponere*, pretium statuere, (ut Gr. τιθέναι ἆθλα pro proponere, constituere præmia) h. e. digna et ampla eloquentiæ præmia quærere ac consequi. In Gallia et Africa viguere eloquentia atque oratores. (Cf. sup. I. 44. inf. XV. 111. Quintil. X. 1.) Sed malim h. l. ita interpretari: Gallia vel Africa *adcipiat*, conducat *te* patronum, ad te causas deferat, (ut Afri ad Plinium minorem, de quo v. Plin. Ep. II. 11.) si ampla eloquentiæ præmia postulare cupis; quæ tibi provinciales, non Romani, dabunt. *Nutricula* et *nutrix* omnis res dicitur, quæ nos nutrit et alit. ut Gr. τροφὸς et τιθήνη.

150—214. Jam de *Rhetoribus*, et v. 215—243, de *Grammaticis* agit poeta, docetque eorum laborem omnium esse molestissimum, e vilissimam mercedem. Præclara et consummatissima pictura, cui exquisitissimi colores inducti sunt, quos fere singulos ad iniquam miseramque conditionem eorum, qui nostra ætate puerilem ætatem ad humanitatem informant, adumbrandam transferri posse, quis non videt? 150. Mutav. distinctionem, ut poeta eodem orationis colore utatur, quo sup. v. 139. utque rei gravitatem permotionemque animi declarent interrogatio et responsio adjuncta, eaque exclamatione expressa. *Declamare doces?* Rhetor es? vel rhetorem te esse profiteris aut gloriaris? *O ferrea* sint necesse est *pectora Vectii, quum* cet. *Declamare*, h. e. exercitationis causa dicere, et argumenta, vel ficta vel vera, themata sive theses, tractare, *docent* Rhetores. *pectora ferrea*, omnis laboris patientissima, et omnis fere sensus adfectusque expertia; qualia debent esse Rhetoribus, nostrisque ætatis puerilis magistris.

Digitized by Google

Quum perimit sævos classis numerosa tyrannos.
Nam quæcumque sedens modo legerat, hæc eadem stans
Proferet, atque eadem cantabit versibus îsdem.
Occidit miseros crambe repetita magistros.
Quis color, et quod sit causæ genus, atque ubi summa
Quæstio, quæ veniant diversæ forte sagittæ, 156
Nosse velint omnes, mercedem solvere nemo.
Mercedem adpellas? quid enim scio? Culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ

v. sup. ad I. 31. *Vectius*, clarissimus Rhetor, forte idem, de quo v. Plin. XXIX. 1. h. l. pro quovis Rhetore. 151. *Classis numerosa perimit sævos tyrannos*, (ut fere *consilium dedimus Sullæ* cet. I. 16.) ingens discipulorum numerus declamat, vel recitat orationes de perimendis tyrannis; quod thema Rhetor illis tractandum dederat. Tot orationes et quidem ejusdem argumenti quis patienter audiat? *Classes*, ordines puerorum ejusdem scholæ. v. Quintil. I. 2. 3. Vulgaria autem themata s. argumenta fictarum causarum, quæ in scholis Rhetorum tractabantur, tyrannicidium et tyrannicidarum præmia fuere.

152. 153. *Nam quæcumque sedens modo legerat* classis numerosa discipulorum, ut memoriæ infigeret, *hæc eadem stans* (nam stantes dicebant) *proferet* in medium, dicet, declamabit, *atque eadem cantabit*, recitabit, *iisdem versibus*, incisis, periodis vel membris orationis, (nam *versus* etiam *κῶλον*, membrum, dicitur) quibus sedens legerat, vel alii recitaverant: nisi *eadem cantare iisdem versibus* eo sensu dixit poeta, quo Terentius Phorm. III. 2. 10. *cantilenam eamdem canere*, vel nos *bei einer Leier bleiben, dasselbe herleiern*, et similia alii.

154. Crebræ declamationes discipulorum, in primis eorum qui eadem vel causas ejusdem argumenti recitant, *miseros magistros occidunt*, fastidio conficiunt, quemadmodum brassica sæpius adposita vel recalefacta nauseam creat stomacho. *Crambe repetita* proverbii loco dicitur, ut Gr. *δὶς κράμβη θάνατος*, et Germ. *aufgewärmter Kohl*.

155—157. Omnes discere cupiunt artem rhetoricam, sed nemo magistris vel Rhetoribus debitam dignamque laboris molestissimi mercedem vult solvere. *Color*, ut sup. VI. 280. ubi v. not. *Colores* tamen dicuntur etiam ornamenta orationis, quæ e triplici ejus genere, sublimi, medio et tenui, oriuntur. v. Cic. Orat. III. 25. et 52. *Causæ genus* triplex, deliberativum, judiciale et demonstrativum, quod alii laudativum dicunt. v. Quintil. III. 4. et Cic. Inv. I. 5. Alia et quidem quinque causarum genera recenset Cic. Inv. I. 15. *Quæstio summa* in causa est status controversiæ, in quo res maxime vertitur, vel generalis quæstio sive constitutio. Cf. Quintil. III. 5. et 6. Cic. Inv. I. 6. et 8. seqq.

156. *Sagittæ* sunt argumenta adversarii: nam eloquentia et causæ forenses pugnæ, Marti et armis comparantur. Cf. Ovid. ex P. IV. 6. 29. Suet. Cal. 53. et sup. ad v. 8. *quæ veniant sagittæ diversæ*, h. e. a diversa vel adversa parte; nisi leg. *diversa a parte*.

158. Verba discipuli: *Mercedem adpellas*, memoras, dicis? *Quid enim scio*, quid a te didici? His respondet magister: *Culpa docentis arguitur*, in eum transfertur cet. Ex quibus verbis intelligitur, etiam illa ætate, ut nostra, non defuisse, qui, si juvenes haud multum proficerent in literis, omnem hujus rei culpam in præceptores conferrent, parum reputantes, non, ut e lapide aut trunco signum aliquod vel imago a statuario exsculpitur, ita ex omnibus, etiam nullius ingenii, pueris, et quidem paucorum annorum spatio, viros doctos effingi atque formari, neque ex quovis stipite pulcrum simulacrum edolari posse. 159. *Scilicet*, ut sup. II. 122. ubi v. not. *in læva parte*, infra lævam partem, *mamillæ*, h. e. in corde: nam *cor animalibus ceteris in medio pectore est, homini tantum infra lævam papillam*, Plin. XI. 37. s. 69. Hinc *papillæ* h. l. suspicari possis: sed nil interest. *Cor* autem *aliis animus vi-*

Digitized by Google

Nil salit Arcadico juveni, cujus mihi sexta
Quaque die miserum dirus caput Hannibal inplet;
Quidquid id est, de quo deliberat, an petat Urbem
A Cannis, an post nimbos et fulmina cautus
Circumagat madidas a tempestate cohortes.
Quantum vis stipulare, et protenus adcipe, quod do,
Ut toties illum pater audiat. Hæc alii sex
Vel plures uno conclamant ore Sophistæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto;
Fusa venena silent, malus ingratusque maritus,
Et quæ jam veteres sanant mortaria cæcos.

detur; ex quo excordes, vecordes, concordesque dicuntur, et Nasica ille prudens Corculum, et egregie cordatus homo catus Ælius Sextus: Empedocles animum esse censet, cordi subfusum sanguinem: alii in cerebro dixerunt animi esse sedem et locum, Cic. Tusc. Quæst. I. 9. 160. *Nil salit*, nihil ingenii, nullus boni et pulcri sensus, nulli igniculi ingenii, emicant *juveni* in corde, (cui inpr. est calor et palpitatio) h. e. hebes et obtusus est, ingenium tardum et torpidum, cui nec vigor nec acies est. *Arcadicus* h. l. dicitur stultus et stupidus, non tam quod optimi erant et maximi in Arcadia asini, (v. Varr. R. R. II. 1. 14. Plin. VIII. 43. s. 68.) quam quod stupidi habebantur Arcades, unde βεκκεσέληνοι poetis Græcis dicuntur, et Ἀρκάδιον βλάστημα in proverbium cessit. 161. *cujus Hannibal*, h. e. declamatio de Hannibale, *deliberante, an petat Urbem* cet. *mihi miserum caput inplet*, obtundit, h. e. non sine summo tædio audienda est. Cf. inf. X. 167. *sexta quaque die:* nam Rhetores declamationibus certum diem definire solebant. *dirus Hannibal*, Romanis terribilis, cujus nomen jam horrorem incutit, ut ap. Horat. Od. III. 6. 36. et IV. 4. 42.

162. seq. Hæc notissima ex Liv. XXII. 51. XXVI. 7—11. Polyb. IX. 3. seq. *an*, utrum *petat Urbem*, Romam *a Cannis*, post victoriam Cannensem, quod Maharbal sapienter suaserat. 163. *post nimbos et fulmina cautus*, territus fulminibus, et tempestate, qua bis acies dirimebatur. *Circumagat*, reducat a mœnibus Romæ; ut ap. Sil. XII. 663.

165. *Quantum vis stipulare—audiat*, *verba sophistarum, qui hæc uno conclamant ore* cet. Quantum vis posce, et confestim tibi dabo, si effeceris, ut pater filium suum toties eadem recitantem audiat, quoties mihi audiendus est. Hoc venuste ac lepide dictum pro: pater ipse numquam sibi hunc laborem inponi patietur, vel, si eum subierit, sentiet, quam ingratus sit et molestus. *Stipulatur*, qui interrogat et poscit; *spondet*, qui respondet et pollicetur. 166. *toties*, quoties ego, rhetor: nam pater nonnumquam filios in scholis declamantes audiebat, et amicos quoque adducebat vel cognatos.

167. *sophistæ*, rhetores. Qui proprie sint, notum ex Cic. Acad. IV. 23. et Fin. II. 1. 168. *veras agitant lites*, causas perorant in foro, *relicto raptore* cet. h. e. dimissis fictis illis causis, et declamationibus scholasticis de *raptoribus*, (v. c. Paride, qui Helenam, vel Jasone, qui Medeam rapuit, et aliis) de *venenis fusis* ac pellici, v. c. Creusæ a Medea, vel conjugi et al. datis, de *malo ingratoque marito*, v. c. Jasone, cet. quæ sunt vulgaria themata seu declamationum argumenta, in scholis tractari solita. Sensus est: pertæsi miserrimæ et umbratilis Rhetorum vitæ a schola transeunt ad forum, et ex Rhetoribus fiunt patroni causarum, quorum et ars minus molesta et quæstuosior est. *silent*, non amplius ab ipsis tractantur, vel discipulis tractanda proponuntur. 170. *mortaria*, fictum thema de medicamentis in mortario tritis a Medea, et filiabus Peliæ, *cæci veteris*, h. e. senis, traditis, ut eorum vi pueritiam redderent patri. De qua fraude Medeæ v. Ovid. Met. VII. 297. seq. Alii existimant, declamationem designari de filio pharmaca ad sanandos

Digitized by Google

Ergo sibi dabit ipse rudem, si nostra movebunt
Consilia, et vitæ diversum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetorica descendit ab umbra,
Summula ne pereat, qua vilis tessera venit
Frumenti. quippe hæc merces lautissima. Tenta, 175
Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem scindens Theodori.
Balnea sexcentis, et pluris porticus, in qua

cæsi patris oculos miscente, et hinc a noverca veneficii insimilato, ut exheredaretur. Cf. Ovid. Met. VII. 276. ibique Intp.

171. seq. Enimvero idem ille, *qui ad pugnam*, veras causas in foro peroraudas, *ab umbra rhetorica*, a scholastica exercitatione et vita umbratili rhetorum, *descendit*, transit h. e. Rhetor, qui patronus causarum factus est, *si nostra* eum *movebunt consilia, sibi dabit ipse rudem*, h. e. etiam forensi exercitationi omnique arti oratoriæ (quam parum quæstuosam esse, sup. v. 106—149, poeta ostenderat) renunciabit, et longe aliud *vitæ iter ingredietur*. 171. *Ergo*, enimvero, vel profecto. *sibi dabit ipse rudem*, tropice, ut ap. Horat. Epist. I. 1. 2. et Martial. III. 36. 10. De proprio verborum sensu v. sup. ad VI. 113.

173. Cf. sup. ad v. 8. et 156. et Senecæ in Præf. lib. III. Controv.

174. Ne ad incitas redigantur, et exigua quoque pecuniæ summa illis desit, qua tessera frumentaria *venit*, venum it, venditur, et a pauperibus emitur, h. e. qua summula panis ematur. *Frumentum* Romæ distribuebant Curatores annonæ, datis *tesseris frumentariis*, sive symbolis quibusdam e ligno aut plumbo: eædem tesseræ (ut et numariæ) populo dabantur ab Imperatoribus sæpe et potissimum, ex consuetudine a Gracchorum temporibus servata, Nonis cujusque mensis, (v. Suet. Aug. 40. 41. Ner. 11. al.) quique eas adceperant, ad horrea publica ire poterant petitum frumentum, aut, si hujus non egerent, vel alia de causa, eas vendere. Hoc frumentum, e lege Sempronia C. Gracchi semisse ac triente, et e rogatione P. Clodii gratis populo dabatur. Sed Imperatorum temporibus non plane gratuitum fuisse frumentum, probabile fit ex Tac. Ann. XV. 39. ubi v. Lips. Tum designatur h. l. *summula*, (terni numi, parvum modii pretium, ap. Tac. l. l.) *qua tessera venit*, venalis est, venditur inopi plebi. Verba *vilis frumenti* junxerim, quod frumentum Persio V. 73. 74. *scaliosum* vel *scabrosum far* dicitur.

175. *Hæc merces* præceptorum virorumque doctorum *lautissima*, amplissima est, quum habeant adcipiantque tantum pecuniæ, quo frumentum emere possint.

176. 177. Longe amplius est citharœdorum præmium lucrumque, quam rhetorum et causidicorum; hinc auctor tibi sim, ut citharœdi artem discas et profiteare. *Tenta*, explora, exquire, quære, *quanti doceat*, quanta mercede *lautorum*, nobilium ditiorumque, *pueros* instituat *Pollio, scindens*, proscindens, deridens, *artem Theodori* rhetoricam, quum ipse plus lucretur arte sua. De *Chrysogono* et *Pollione* v. sup. ad VI. 74. et 387. *Theodorus* Gadareus, celeberrimus rhetor. v. Quintil. I. 12. III. 1. et 11. IV. 2. Strab. XIII. p. 625. XVI. p. 759. Sueton. Tib. c. 57. Fuit et sophista Theodorus Byzantius, qui Socratis temporibus vixit. v. Quintil. III. 1. Laert. II. 104. et Ernesti clav. Cic.

178—187. Divites Romani nullis sumtibus parcunt in balneorum, villarum vel domus, et epularum magnificentia; sed (v. 186.) *inter has sumtus*, quum tot sumtus in tales res impendant, *duo sestertia, ut multum*, abunde, *subficere* putant vel clarissimo optimoque rhetori, qualis *Quintilianus* fuit, (v. sup. ad VI. 75.) loco salarii pro liberorum institutione. *Balnea sexcentis* sestertiis, h. e. sestertiorum millibus, scil. constant, vel exstruuntur. De balneorum magnificentia sunt loca class. Senec. Ep. 51. et 86. Plin. Ep. II. 17. V. 6. et Vitruv. V. 10.

178. seq. v. sup. ad IV. 5. Inrisio luxuriæ faceta inest in v. 179—181. *Anne serenum exspectet dominus*, dives

Digitized by Google

Gestetur dominus, quoties pluit. anne serenum
Exspectet, spargatque luto jumenta recenti? 180
Hic potius: namque hic mundæ nitet ungula mulæ.
Parte alia longis Numidarum fulta columnis
Surgat, et algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet, qui fercula docte
Componat; veniet, qui pulmentaria condat. 185
Hos inter sumtus sestertia Quintiliano,
Ut multum, duo subficient. res nulla minoris
Constabit patri, quam filius. Unde igitur tot

nobilisque Romanus? censesne ei ambulationis gestationisque tempus differendum esse, donec serenum sit tempus? an curru vehatur post pluviam vel per cœnosas plateas, ubi mulorum pedes *luto spargantur*? Quin *potius hic*, in porticu, gestabitur, vel vehetur, ubi *ungulæ* ac pedes *mulæ nitent*, luto non inquinantur. 182. *Parte alia*, in superiori domus parte, *surgat* (v. sup. ad VI. 529.) *cœnatio*, triclinium, *fulta longis columnis Numidarum*, ex Numidico marmore, (v. Plin. V. 3. XXXVI. 6. et Intp. Horat. Od. II. 18. 4.) *et rapiat*, excipiat, *solem algentem*, tepidum et matutinum et hibernum: nam triclinia et porticus septemtrionem plerumque et orientem vel potius meridiem spectabant, ut hyeme plurimum solis versus meridiem aperta, æstate minimum reciperent.

184. seqq. *Quanticumque* pretii *domus* sit vel constet, h. e. etsi tantos sumtus in magnificentiam domus vel villarum inpendant, non minores tamen faciunt in lautitiam epularum, minimos vero in honestarum artium præceptores et bonam liberorum institutionem. Cf. Cratetis Fragm. III. in Brunck. Anal. T. I. p. 186. *fercula*, v. ad I. 94. *qui fercula docte componit*, peritus structor. (v. sup. ad V. 120.) 185. *qui pulmentaria condat*, faciat, h. e. coquus. In plerisque libris legitur *condit*, dura modorum variatione. *Pulmentaria* dicuntur quævis opsonia, vel quæ cum pane eduntur, a pulte, quæ priscis Romanis loco panis erat. v. Plin. XVIII. 8. et inf. ad XIV. 171.

186. 7. v. sup. ad v. 178.

188. *filius*, bona ejus institutio, quæ tantopere negligitur, et sæpe committitur parum idoneis præceptoribus, modo sumtu minimo constent.

188. seqq. His, quæ inde a v. 150. disputaverat poeta, facile prævidet obponi posse: *unde igitur Quintilianus tot saltus*, tot prædia, tantum agri ac divitiarum, *habet*, si tam misera est rhetorum conditio? Respondet, illum singulari ac mirifico fortunæ beneficio, non hominum liberalitati opes suas debere, eique uni contigisse, quod nesciat an ulli. Putant etiam latenter innui, eum non tam eruditioni aut virtutibus, quam fortunæ tantam felicitatem adceptam referre. Cf. sup. ad VI. 280. Salse saltem dicta videntur hæc: *et jaculator, et si perfririt, cantat bene.* Versus quoque 190—194 ad Quintilianum referendos esse crediderim, etsi non certo constet, eum *nobilem* ac *senatorem*, nedum consulem fuisse; quod multi conligunt ex v. 197. et ex Ausonii panegyr. in Gratianum: *Quintilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quam insignia potestatis habuisse.* Mentem vero poetæ ita capio: *felix*, h. e. qui felix est, cui fata favent, *et pulcer, et acer, et sapiens, et nobilis* est cet. h. e. ei omnia bona, et corporis, (*pulcer*) et animi, (*acer* et *sapiens* et *orator maximus* cet.) et fortunæ, (*nobilis et generosus*) adfluunt. Similis orationis color est ap. Horat. Epist. l. 1. 106. seq. et Sat. I. 3. 124. seq. Sed quomodo Quintilianus tam dives dici potest, quem Plinius Epist. VI. 32. *animo* quidem *beatissimum*, sed *modicum facultatibus* fuisse tradit? *Dives* vocari possit respectu aliorum rhetorum, qui pauperrimi erant, et *modicus facultatibus* respectu Plinii, qui ditissimus fuit. Magna præterea cum gloria et in foro versatus est, et rhetoricam docuit per viginti annos; primus quoque scholam Romæ habuit, et salarium adcepit

Digitized by Google

Quintilianus habet saltus? Exempla novorum
Fatorum transi: felix et pulcer et acer:
Felix et sapiens et nobilis et generosus
Adpositam nigræ lunam subtexit alutæ:
Felix, orator quoque maximus et jaculator:
Et, si perfrixit, cantat bene. distat enim, quæ
Sidera te excipiant modo primos incipientem
Edere vagitus et adhuc a matre rubentem.
Si Fortuna volet, fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.
Ventidius quid enim? quid Tullius? anne aliud, quam

e fisco, centena sestertia. Quoniam vero *tot habuit saltus*, tantas potius opes post epistolam illam a Plinio scriptam adquisivisse, vel Plinius ad alium Quintilianum scripsisse censendus est. An alius istius ævi rhetor designatur nomine Quintiliani, ut nomine Paridis alius rhetor sup. v. 87. seq.? Conf. Dodwell. Annal. Quintil. §. 34—41. et Spalding ad Quintil. III. 1. 21. et in Præf. p. XXXI. seq.

189. *Exempla fatorum novorum*, fortunæ insolitæ. *Nova* dicuntur, quæ vel numquam vel raro antea visa et audita sunt. *acer*, acris ingenii judiciique: nisi epitheton ad vim dicendi spectat et *acrimoniam*, quam Sidonius Epist. V. 10, Quintiliano tribuit.

192. Insigne senatorum *aluta*, h. e. calceus ex aluta, corio molli, (nostr. *Semisch Leder* vel *Corduan*) cui *adposita* h. e. adsuta vel *subtexta* erat *Luna* s. lunula, quæ non videtur fuisse litera C, nota numeri, centum scil. patrum a Romulo creatorum, sed fibula, sive eburnea, sive argentea, in malleolo pedis, lunæ speciem referens, ἐπισφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδές. Philostr. vit. Her. II. 8. p. 555. ubi v. Olear. Cf. Martial. II. 29. 7. Plutarch. T. II. p. 282. et loc. class. Marcelli in Brunck. Anal. T. II. p. 302. 303. v. 23. seq. ubi origo hujus ornamenti derivatur a Tyrrhenis, (cf. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 458.) et a Mercurio, qui quum Æneam Græcis eriperet, lunam in talaribus fixerit: ἀστερόεντα περὶ σφυρὰ πέδιλα, τὰ λέγουσι καὶ Ἑρμάωνα φορῆναι—ὁ δέ οἱ περὶ ποσσὶ σαωτὴρ παμφανόων ἐνέκειτο σεληναίης κύκλος αἴγλης cet. v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 392. seq. et Visconti ad Iscrizioni Greche Triopee ora Borghesiane, Rom. 1794. p. 83. seq. ubi præter alia monet, in Tabula Iliaca Mercurium esse comitem Æneæ, et in gemma ap. Augustin. T. II. n. 3. Æneæ fugientis viam inlustrari luna. Cf. Virg. Æn. II. 693. *alutæ nigræ*, ut ap. Horat. Sat. I. 6. 27. *nigris medium inpediit crus Pellibus*; sed *coccina* ap. Martial. II. 29. 8. et *nivea* ap. Ovid. A. A. III. 271. ubi v. Heins.

193. *Jaculator* facete dicitur dialecticus s. sophista et rhetor, qui dicta et argumenta in adversarium quasi jaculatur. (Cf. sup. ad VI. 449. 450.) 194. *Et si perfrixit*, frigore raucus est factus, *cantat*, declamat, recitat, *bene*; forte ob vocem muliebrem, quæ, asperior facta, auribus gratior est. Cf. ad v. 188. Sed forte *Etsi* una voce scribendum, ut sensus sit: quamvis sit raucus, tamen bene declamat. 194. seq. Hæc εἰρωνικῶς dicta et per ludibrium de superstitione, quam poeta passim exagitat. v. sup. ad VI. 553. seqq. *Distat enim, quæ sidera* cet. magni interest, num benigna tibi nascenti adfulserint sidera, an maligna. 196. *adhuc a matre*, materno sanguine, *rubentem* et pollutum.

197. 8. Cf. sup. ad v. 188. *Quos tibi Fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores*, Plin. Ep. V. 11. Cf. sup. III. 39. 40. Suet. de ill. rhet. c. 1. et Plin. VII. 42. seq.

199. P. *Ventidius* Bassus, homo humili loco in Piceno natus, et bello sociali inter captivos Picentes et Asculanos in sinu matris vectus ante currum triumphalem Pompeii Strabonis; deinde rhedarius ac mulio; tum amicus C. Cæsaris, ac L. et M. Antonii, quo-

Digitized by Google

Sidus et occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis Fata triumphos.
Felix ille tamen corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ sterilisque cathedræ,
Sicut Thrasymachi probat exitus atque Secundi
Carrinatis: et hunc inopem vidistis, Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.
Di, majorum umbris tenuem et sine pondere terram,
Spirantesque crocos et in urna perpetuum ver,

rum ope tribunatum plebis, præturam, pontificatum consulatumque adeptus est; tandem a M. Antonio adversus Parthos missus, de quibus primus triumphavit. *Tullius*, non Cicero, sed Servius Tullius rex Romanorum et servæ vel captivæ filius: nam ad eum spectant verba v. 201, *servis regna dabunt fata*, et reliqua *captivis fata triumphos dabunt* ad Ventidium. 200. *Quid aliud, quam sidus* cet. h. e. quam exempla vis sideris natalitii, (v. sup. ad v. 194. seq.) et potentiæ mirandæ fati obculti? 202. *Felix ille*, talis, qualis Quintilianus. *corvo rarior albo*, proverb. ut simile sup. VI. 165. Corvos nonnumquam albos inveniri, monent Aristoteles et Cœlius Rhodig. XVII. 11.

203. *cathedræ*, sellæ magistrorum, h. e. rhetoricæ professionis, *sterilis*; v. sup. ad v. 49. 204. *Thrasymachi*, Rhetoris apud Athenas, qui suspendio periit; vet. Schol. Eum inopia laborantem rhetorica professione destitisse, monet Philostr. Cf. Quintil. III. 1. 10. 3. 4. et Suidas. *Secundus Carrinas* rhetor, quem ad incitas redactum Athenis Romam migrasse, et in exsilium a Caligula missum esse, quum contra tyrannos declamasset, refert Dio LIX. 20. Cf. Tac. Ann. XV. 45. ibique Lips.

205. 206. Hæc acerbe dicta in Athenienses: Vos, Athenienses, (æque ac Romani,) *hunc* Secundum Carrinatem, (aliosque viros literatos) ab inopia vexari passi estis, nec præmia *contulistis* in doctores juventutis vestræ, sed *cicutam*, venenum, quo hausto Socrates, tantus vir, interiit. *Hunc* Carrinatem esse crediderim, non Socratem, qua vulgari sententia ordo verborum turbatur. Nota Socratis et paupertas et mors vel ex Laertio, qui eum etiam aliquando rhetoricam docuisse tradit. Id si vel minus constaret, tamen ex nostra interpretatione apte laudaretur h. l. ubi non tam inter rhetoras et sophistas, quam inter præceptores inopes refertur. *Cicutæ* cur *gelidæ* dicantur, docet Plinius XXV. 13. s. 95. 4. *Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium pœna invisa. Semen habet noxium.—Semini et foliis refrigeratoria vis: quos enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota inremediabilis existimatur* cet.

207—210. Præclare monet poeta, quanto æquius sapientiusque judicium de dignitate præceptorum prisci, quam recentiores, Romani tulerint, eosque post mortem etiam colendos dicit, et amore votisque prosequendos.

207. *Dii* sc. date, s. dent. *majorum umbris*, Manibus, quos veteres Græci ac Romani putabant in ipsis sepulcris una cum cinere aliquantulum residere, ipsaque mole ponderis adfici; unde solennis veterum precandi formula, in sepulcris etiam obvia S. T. T. L. h. e. *sit tibi terra levis*, et Gr. *κούφη γῆ σοῦτον καλύπτοι*, vel *sit levis cespes* aut *cippus*, et *molliter ossa cubent* vel *quiescant*; ut contra inimicorum exsecrationes: *sit tibi terra gravis, urgeat ossa lapis, duriter ossa cubent*. Cf. ad Pers. I. 37.

208. Veteres non modo tumulos mortuorum sparsis floribus corollisque ornabant, sed hinc etiam credidisse videntur, in iisdem flores suave olentes sponte nasci, Manesque adhuc coronis annuisque libationibus delectari, et *vere perpetuo* frui. Cf. ad Pers. I. 39. 40. *Crocus* et unguenta, inpr. crocina, non modo in conviviis et theatris, sed etiam in funeribus adhiberi solebant, et vel rogo infundi, vel ossibus,

Digitized by Google

Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: et cui non tunc
Eliceret risum citharœdi cauda magistri?
Sed Rufum atque alios cædit sua quæque juventus:
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis adfert
Quantum grammaticus meruit labor? et tamen ex hoc
Quodcumque est (minus est autem, quam rhetoris æra)

ut suavem spirarent odorem. v. Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 78.

210—214. Olim præceptores summo honore colebantur, at nunc vel ad discipulorum ludibrium recidunt. Id probatur exemplis *Achillis*, tanti viri, qui jam grandior natu Chironem reveritus est, et *Rufi*, summi rhetoris, aliorumque recentioris ævi præceptorum. quos discipuli non modo deridere, sed etiam verberare audent. Reverentia illa σωφρονικῶς designatur verbis *metuens virgæ*, at in ludibrium forte Orbilii plagosi; at simul ferox Achillis animus, qui non nisi metu virgæ frangi potuerit, innui videtur, et poeta, opinor, memor fuit loci Ovid. A. A. I. 11. seqq. Versus autem 213. ad rem sane mirificam, quæ tum contigit, spectare videtur. *metuens virgæ*, v. ad V. 154. *grandis* corpore, non annis, Grang. quod Achilles novem vix natus annos secesserit ad Lycomedem. Sed poeta forte alios scriptores sequutus est, quam quos nunc habemus, et profecto inepta est vulgaris narratio, ex qua Achilles ne decem quidem annos natus fuit, quum et pater fieret, et a Græcis heroibus expeteretur.

211. *Cantabat*, canere discebat fidibus ac cithara. *patriis in montibus*, in Pelio monte Thessaliæ, quem Chiron aliique Centauri inhabitabant. Chiron præceptor Achillis aliorumque heroum. v. Heyne ad Apollod. III. 13. 6. p. 800. Idem Centaurus fuit, et Centauris corpus caudaque equi tribuebatur, quod commentum poeta v. 212. ridet. Facies Chironis Centauri etiam *tunc* temporis cuilibet risum excutere debuit; eo mirabilior est reverentia, ab Achille, tam feroci juvene, ei præstita.

213. *Rufus* rhetor, quod ex hoc versu probabile fit, sed ignotus; quem Gallum fuisse et valde disertum monet vetus Schol. forte *Satrius Rufus, cui fuit cum Cicerone æmulatio*, si probanda est lectio vulgata in Plin. Ep. I. 5. 11.

214. *Rufum*, qui tamen clarissimus Rhetor fuit, ipsiusque Ciceronis æmulus. Voces proprias sæpe repeti, sed cum additamento, quod vel venustatem vel acrimoniam (vel vim orationi) adferre possit, multis exemplis docet Schrader in Obss. p. 17. *Allobroga*, Allobrogice potius ac barbare, quam Latine loquentem. Alii suspicantur, Rufum in declamatione quadam ostendisse, Ciceronem cum Allobrogum potius legatis, in conjurationem Catilinæ pellectis, sensisse, quam cum civibus suis, cujus et Sallustius eum arguat. *Allobroges* populi Galliæ Narbonensis, quorum caput Geneva. De vitiis et obtrectatoribus Ciceronis v. Auctor. Dial. de Orator. c. 18. et 22. ibique Lips. Quintil. XI. 1. 3. XII. 10. 1. Gell. XVII. 1.

215—243. Ultimo loco poeta de Grammaticis agit, ostenditque, eorum conditionem non meliorem, quam Rhetorum, et difficiliorem molestioremque esse laborem. *gremio adfert*, in gremium sinumve sedentis docentisque infundit διδασκάλου. *Enceladus* et *Palæmon* Grammatici. De hoc v. sup. ad VI. 452. Ille ignotus nobis est homo, et pro *Enceladi* in quibusdam libris legitur *Encheladi*, in aliis *Celadi*.

216. seq. Cf. Palladæ Epigr. XLVI. in Brunck. Anal. T. II. p. 417. *Et tamen* ex hac tantula mercede aliquid *præmordet*, furtim deradit, abradit, h. e. intercipit, subtrahit, (ut mox *frangit sibi*) *discipuli custos* ac ductor, pædagogus, servus, *et qui dispensat*, dispensator, de quo v. sup. ad I. 91. Pædagogus puerum ad scholam ducit, et præter libros adfert etiam διδασκάλου, ab

Digitized by Google

Discipuli custos præmordet Acœnonoëtus,
Et, qui dispensat, frangit sibi. Cede, Palæmon,
Et patere inde aliquid decrescere: non aliter, quam
Institor hibernæ tegetis niveique cadurci,
Dum modo non pereat, mediæ quod noctis ab hora
Sedisti, qua nemo faber, qua nemo sederet,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dum modo non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, quum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni

alio servo, dispensatore, ipsi traditum. 217. *æra*, merces, salarium. 218. *Acœnonoëtus*, ἀκαινονόητος, communi sensu carens; nomen fictitium pædagogi, quod librarii vario modo conruperunt. 219—227. Hæc cum miseratione quadam dicta: *Cede* aliquid de jure tuo, et *patere* æquo animo, te parte mercedis tibi constitutæ ac promissæ defraudari vel a servis, ne illa tibi tota pereat, et nullum tam molesti laboris præmium adcipias. 220. *decrescere*, diminui. *non aliter, quam institor* de majori, quod postulavit, mercium pretio nonnihil remittit, ut eas vendat. Apta comparatio, et, nisi fallor, non sine acerbo aculeo. Notatur enim non modo iniquitas et avaritia parentum, sed etiam inliberalitas Palæmonis, qui officinas quoque promercalium vestium exercuit: (v. Suet. de ill. Gramm. c. 23.) etsi hæc magis excusanda est, quam illa. Vellem tamen pro *Palæmone* alium substituisset poeta: is enim locum quidem inter Grammaticos principem tenuit, sed vitiis quoque omnibus infamis fuit, et quadragena annua cepit ex schola, nec multo minus ex re familiari. v. Suet. l. l. *Institor*, ut verba Jani ad Horat. Od. III. 6. 30, mea faciam, dictus antiquis, qui esset præfectus (*instaret*) negotio gerendo, h. e. negotiationem quamcumque et mercaturam vel domi vel peregre, domini nomine exerceret; (Gall. *facteur, commis*) quique nomine patroni (nam institores plerumque servi erant aut libertini, interdum et ingenui, de plebe) singulatim venderet in taberna merces, vel circumferret etiam. *Institor* vilis supellectilis, *tegetis hibernæ*, lacernæ vel tegumenti crassioris lecti, quo frigus arcetur, *niveique cadurci*, v. sup. ad V. 8. et VI. 537.

222. seqq. *Dum modo non pereat*, inutilis plane sit, omnisque præmii expers totus labor Grammaticorum, qui tamen molestissimus est. Romæ ludi literarum jam prima luce aperiebantur, nec tamen *mediæ noctis ab hora*: quo res augetur. 223. *Sedet* præceptor in schola, (ut discipuli *stant* v. 226.) et prius labori incumbit, quam sellularii artifices, qui tamen jam summo mane operari solent.

224. *obliquo ferro*, carmine, vel hamis ferreis oblique in tabulam fixis, *lanam deducere* et adtenuare, h. e. carminare. Cf. Heyne ad Tibull. I. 6. 80.

225. *olfecisse lucernas*, gravem earum odorem ac fumum.

226. *decolor* scil. *fuligine*: fumo tot lucernarum. *Flaccus* et *Maro*, Horatii et Virgilii carmina. In scholis tam Romanis quam Græcis omnis institutionis studiorumque initium a poetarum, et quidem optimorum, inpr. Homeri, lectione capiebatur. v. Petron. 5. Quintil. I. 1. 12. 8. 5. 10. 1. 85. Præcipua quoque Grammaticorum opera in poetis interpretandis versabatur. *hæreret*, adhæreret, inhæreret.

228. Non exigua tantum merces Grammaticis solvitur, quæque diminuitur servorum fraude, (sup. v. 216. seq.) sed eam quoque ne sine lite quidem et cognitione tribuni obtinent. *tribuni*, non *plebis*, qui jus haud dicebat, sed *ærarii*, qui de levioribus potissimum causis rebusque pecuniariis (unde *ærarius* quoque dictus) cognoscebat. Notum enim est vel tironibus, judicia, quæ primis temporibus

Digitized by Google

Non egeat. Sed vos sævas inponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet,
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tamquam ungues digitosque suos: ut forte rogatus,
Dum petit aut thermas aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Anchemoli; dicat, quot Acestes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite, ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cera vultum facit: exigite, ut sit
Et pater ipsius cœtus, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. non est leve, tot puerorum

penes senatum fuerant, lege Sempronia C. Gracchi, ad Equites translata, deinde lege Livia et Plautia senatoribus et Equitibus data, tum a C. Sulla senatoribus restituta, et tandem lege Aurelia L. Aurelii Cottæ tribus ordinibus communia facta esse, ita ut exinde senatores, Equites, et e plebe tribuni ærarii judicarent, et in singulis judiciis e tribus istis decuriis aliquot legerentur. Tertiam quidem decuriam, tribunorum ærariorum, C. Cæsar dictator sustulit, sed mox restituit Augustus.

229. seqq. Nihilo secius parentes exigunt, ut Grammaticus omnia, etiam levissima, sciat, et (v. 237. seq.) quoscumque filios ita ut optant, et fingat et amet. Ad Grammaticorum artem Cicero refert poetarum pertractationem, historiarum cognitionem, interpretationem verborum et pronuntiandi quemdam sonum, de Orat. I. 42. Plura Quintil. I. 4. *Sed vos inponite* cet. apostrophe ad parentes: agite ergo, inponite cet. 230. *verborum regula*, quæ nunc proprie dicitur grammatica. 232. *noverit, tamquam ungues digitosque suos*, vulgaris ac proverbialis locutio: quo fere sensu dicitur *digerere in digitos* ap. Quintil. XI. 3. §. 114. et nostrum *auf den Fingern herzählen*.

233. In *thermis* sudare solebant veteres, in *balneis* lavare. *Balnea Phœb.* putant esse balnea Phœbi, liberti Neronis, (Tac. Ann. XVI. 5.) vel balneatoris sic dicti, vel rivos aut stagna et flumina sole calefacta, vel Cumas, ubi Phœbus cultus sit, unde *Phœbi vada* ap. Martial. Vetus Schol. "Privatæ balneæ, quæ *Dafnes* adpellantur."—234. seq. Ejusmodi vanis quæstionibus olim et vexari solebant, et delectari Grammatici, ut postea Scholastici, et etiam nunc quidam Philologorum, inpr. quos Pedantas vulgo dicunt; quasi his etiam levissimas res, et quæ ex historia non constent, ignorare turpissimum sit. Cf. Suet. Tiber. c. 56. et 70. Gell. XIV. 6. Quintil. I. 8. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 178. *Nutrix Anchisæ* Tisiphone dicta, si veteri Schol. et *novercæ Anchemoli* (al. *Archemori*) Casperia, si Servio fides habenda ad Virg. Æn. X. 389; quem locum Juvenalis respexit. 235. *Acestes*, qui *ævi maturus* dicitur Virg. Æn. V. 73. *Quot urnas*, cados, *vini Siculus* rex Acestes *donaverit Phrygibus*, Æneæ et Trojanis, hospitio ab eo exceptis. v. Virg. Æn. I. 195. seq. et ibi Heyne.

237. 8. Cf. sup. ad v. 158. seqq. Ex h. l. et Suet. ill. Gramm. c. 23. intelligitur, morum quoque puerilium formationem Grammaticis fuisse permissam. *Teneros mores* puerorum fingat et formet, quemadmodum *cera*, ad ignem vel solem emollita, in varias facies ac figuras fingi solet *pollice*. Hinc *fingere* et *formare mentem*, ut Gr. πλάσσειν. *Cera* autem, ut ensis, *duci, cedere* et *sequi* dicitur. 239. *ut sit et pater ipsius cœtus* puerorum. Cf. sup. ad v. 207. seqq.

239. *turpia ludant*, ludendo exprimant; vel turpiter ludant, ut verbum *ludere* ad rem Veneream referatur. 240. *Ne vicibus faciant*, inter se coeant, se conrumpant, agant et patiantur: turpis res, verbis honestis expressa. (Cf. sup. VI. 311.) 240. Verba præceptorum: *Non est leve*, facile, vel par-

Digitized by Google

Observare manus oculosque in sine trementes.
Hæc, inquit, cures, et, quum se verterit annus,
Adcipe, victori populus quod postulat, aurum.

vi momenti cet. 241. *Observare manus*, ne libidinem exerceant, vel præputia ducant. Cf. sup. VI. 238. *oculos in fine* libidinis, vel ea expleta reductos in angulos ac molliter *trementes*. v. sup. ad II. 94. 242. *Hæc, inquit*, (scil. pater) *cura! sed quum se verterit annus*, finito anno, et redeunte Martio mense, quo διδακτρον vel minerval magistris solvitur, (v. Macrob. I. 12.) parentes dicunt, *Adcipe aurum, quod victoribus* aurigis in circo, vel gladiatoribus in amphitheatro, vel histrionibus in theatro, *populus postulat*, dari jubet. Hi itaque una hora tantum præmii consequuntur, quantum Grammaticus per totum annum. Cf. Palladæ Epigr. XLVI. in Brunck. Anal. T. II. p. 417. ibique Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 226. Semper tamen, fateor, mihi displicuit τὸ *inquit*, propter præc. plur. *vos inponite* v. 229, et *exigite* v. 237. Deinde vidi, Schurzfl. bene hæc adnotasse: "*At vos, Hæc cura: sed quum* cet. in cod. meo. Recte; vel saltem; *Inquitis, hæc cura.* Sed prior lectio elegantior est et plane satirica, utpote qua objectioni præceptorum, *Non est leve* cet. nihil aliud respondere finguntur parentes, quam *Hoc cura*, de mercede videlicet non sollicitus: *sed quum* annus præterlabsus est, et magistri salaria repetunt, indignabundos ait eosdem dicere, *Adcipe aurum* cet." Verbum *inquit*, haud dubie est glossa, verbis *At vos* adscripta, et his extrusis recepta. Illa vero, *victori populus quod postulat*, videntur poetæ ipsius verba esse, et parenthesi includenda.

Digitized by Google

SATIRA VIII.

ARGUMENTUM.

Quid refert, nobilem esse et originem a summis ducere viris, si male vivitur noctisque tempus extrahitur alea et epulis? v. 1—12. Quo jure majorum gloria insolentius se jactat, qui avaritia et mollitie labem ei adspergit? 13—18. Sola nobilitas est virtus; et qui animi bonis morumque probitate excellit, vir patriæ utilis, is profecto, quodcumque illi sit nomen ac genus, dignus est, qui in nobilium referatur numerum, et de quo, tamquam raro cive, reipublicæ gratulemur. 19—30. Qui vero præter titulos nihil habet, quo gloriari possit, non re vera generosus est, quamvis speciosum ferat nomen, quod turpibus quoque rebus eoque indignis per ludum nonnumquam et jocum damus. 30—38. Nemo potius stolidior eo, qui, quum nihil ipse præclari fecerit, cur vere nobilis sit censendus, natalium splendore inflatur, hominesque obscuro loco ortos campano supercilio despicit. 39—46. Horum enim multi sunt utilissimi reipublicæ cives, qui vel de jure respondent ipsasque indocti nobilis causas agunt, vel operam in re militari præstant: at ille, qua est ignavia et stupiditate, a trunco seu statua non differt, nisi quod vivit et spirat. 46—55. In brutis quoque animalibus non genus spectatur, sed virtus, et generosus adpellatur equus, qui alios cursu superat; qui vero degener est et ignavus, vili pretio rhedariis venditur aut molitoribus. 56—67. Quodsi igitur admiratione et laude nostra dignus videri cupis, operam da, ut ipse egregiis eam facinoribus mereari, neque omnia debeas majoribus, vel totus ex eorum gloria pendeas, similis tecto, quod subductis columnis conruit, vel viti, quæ, nisi ulmo adligatur, humi jacet et marcescit. 68—78. Esto bonus miles, tutor, judex; et, si vel tyrannus tormentorum metu falsum tibi testimonium extorquere conabitur, cave ne vitam præferas virtuti bonæque conscientiæ, quibus amissis ne dignus quidem es, qui vivas. 79—86. Provinciam si aliquando obtinueris, cogita, quæso, quæ præmia te maneant, si bene, quæ pœnæ, si male eam administraveris; neque avaros imitare præsides, qui provincialibus olim omne, quo abundabant, aurum, argentum, ebur et marmor per vim eripuere, et nunc ne viliores quidem res atque ad vitam sustentandam necessarias iis relinquunt. 87—112. Impune quidem diripies inbelles et luxu effeminatas gentes; sed cave saltem, ne magnam belticosis injuriam facias, quibus auro argentoque spoliatis arma certe supersunt. 112—126. Si neque tu ipse, neque uxor et comites tui quidquam rapiunt vel pecunia corrumpuntur, facile patiar, te originem tuam, a quocumque velis, repetere: si vero libidinose socios et crudeliter tractas, eo notiora omnibus et manifestiora sunt flagitia tua, quo illustriore loco natus es. 127—141. Quare vero nobilitatem tuam prædicas, si sceleribus eam polluis? 142—145. Lateranus, quum consul esset, noctu, et summo magistratu deposito medio die aurigabat, frequentabatque popinas, ubi ab unguentariis, cauponibus et scortis blande excipiebatur, versabaturque cum sicariis, nau-

Digitized by Google

tis, latronibus, carnificibus, et fabris: quæ flagitia pueris et adolescentibus condonanda sunt, non viris, nedum summo loco natis; qui tamen id sibi licere putant, vel adeo laudi ducunt, quod in vilissimæ conditionis hominibus damnant pœnaque dignum censent. 145—182. *Turpiora etiam his committunt nobiles, et, consumtis per luxum opibus, alii operam scenæ addicunt mimorumque agunt partes, alii ad ipsas gladiatorum artes descendunt, et nunc quidem sponte, non, ut olim, coacti a Nerone, citharœdo.* 183—199. *Quin eo impudentiæ progrediuntur, ut in arena ab omnibus cognosci cupiant, et hinc Retiarii esse velint, qui soli ex gladiatoribus nudo vultu pugnant.* 200—210. *Vera nobilitas a virtute, non a titulis et generosa stirpe pendet, nec quisquam dubitabit, Senecam, virum ignobilem, sed bonum, præferre Neroni Imperatori, qui matrem, uxores, sororem, fratrem aliosque propinquos occidit, in theatris cantavit et Troica scripsit.* 211—230. *Catilina et Cethegus nobilissimi fuere viri, sed patriæ perdendæ consilium inierunt, quam interitu vindicavit Cicero consul, novus homo, qui pacis artibus plus gloriæ, quam Octavius victoria Actiaca et Philippica adeptus est, primusque decreto Senatus* Patris patriæ *cognomen adcepit.* 231—244. *Marius, alius Arpinas, qui mercenarius olim arator alieni agri et miles gregarius fuit, vicit Cimbros præsensque a republica periculum propulsavit, adjuvante quidem Catulo, viro nobilissimo, qui tamen non triumphasset, nisi ignobilis conlega, duobus sibi oblatis triumphis, uno contentus fuisset.* 245—253. *Decii, plebeii et humili familia geniti homines, pro patria se devoverunt; et hæc piacula, propter personarum dignitatem, averruncandæ Deorum iræ subfecere.* 254—258. *Servius, captiva natus regnum adeptus est, et bonorum regum ultimus fuit.* 259. 260. *Filii contra Bruti, primi consulis, cum aliis adolescentibus nobilibus de patria ejectis regibus prodenda conjuraverunt, et servus rem ad Patres detulit.* 261—268. *Præstat itaque humili loco natum esse et virtutibus excellere, quam majorum gloriam vitiis flagitiisque contaminare.* 269—271. *Quicumque vero vel antiquissima stirpe orti sunt, ab ignobilibus certe aut sceleratis adeo hominibus genus ducunt.* 272—275.

Digitized by Google

STEMMATA quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, et stantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humerosque minorem
Corvinum, et Galbam auriculis nasoque carentem? 5

Satira nobilissima, et in perfectissimis Juvenalis operibus adnumeranda. Ea præclare docuit, veram nobilitatem non veteri prosapia et multis imaginibus, sed virtutibus et magnis in rem publicam meritis contineri; idque exemplis exquisitissimis inlustravit. Simile argumentum tractavit Horatius Sat. I. VI. sed ratione longe diversa. Quid intersit inter Horatium et Juvenalem, jam bene ostendit Kœnig de Sat. Rom. p. 71. his verbis: "Apud illum omnia sermonis naturalis filo procedunt, unumquodque sponte nasci ex antecedentibus, aut sine studio oblatum videtur, nihilque fere nisi turbato omnium ordine potest omitti: hic primum minus circumspecte vitium a fronte adgreditur, deinde in vitiis et opprobriis nobilitatis undique conligendis desudat, eaque, ut hiatum quidem non animadvertas ullum, aliqua ratione inter se consociat et copulat: adparent tamen ut in opere composito et nondum dolato partes earumque commissuræ, nullaque adeo cum toto cohæret, ut non aut alium locum obtinere, aut omnino abesse possit. Hoc materiæ parandæ et coacervandæ nimio, quod declamandi consuetudini tribui potest, studio omisso, in partibus exprimendis mira Juvenalis est sollertia, ut in hac re vel cum Horatio certamen ei non fuisset perhorrescendum." Scripta est hæc Satira post mortem Neronis, in quem v. 193. et 211—230. acerbius invehitur poeta, quod eo vivo non ausus esset facere. Cf. sup. I. 169. 170.

1. seq. Cf. auctor paneg. ad Pisonem v. 8. seq. quem Juvenalis forte ante oculos habuit. *Ponticus*, vir ignotus, nec tamen illis temporibus ignobilis, (cf. v. 87. seq.) oriundus forte a celeberrimo illo poeta, qui Thebaida scripsit. De quo v. VV. DD. ad Propert. I. 7. et 9. atque Ovid. Trist. IV. 10. 47. *Stemmata*, *στέμματα*, a *στέφω*, *circumdare*, *coronare*, proprie dicebantur serta seu vittæ, ex herbis et floribus textæ, quibus circumdatæ *lineæ* vel funiculi linei ad imagines, tamquam rami (*virgæ* v. 7.) ex stirpe discurrebant, earumque inter se relationes, adeoque familiæ successionem s. genealogiam indicabant, ut in oculos incurreret, quis esset pater, filius cet. Hic *stemmata* quoque vocabantur ipsæ majorum imagines, quæ erant signa nobilitatis, quarumque jus dabant magistratus curules, quos aliquis, vel majores ejus gesserant; unde homines *nobiles*, *novi*, *ignobiles* dicebantur. Istæ imagines ordine disponi solebant in *porticibus*, (cf. sup. VI. 163.) et inpr. in *atriis*, (v. inf. v. 19. 20.) et quidem in ligneis thecis s. armariis, quæ natalitiis aliisque diebus festis aperiebantur. *quid faciunt*, efficiunt, juvant, prosunt. *longo sanguine*, ut *alto* s. ap. Virg. Æn. IV. 230. longo generis ordine, longa majorum serie, generosa stirpe. 2. *pictos vultus*, tabulas, vel imagines *majorum* nobilissimorum, quales fuere Æmiliani, Curii cet. 3. *Æmilianos*, ut v. 11. *Numantinus*, P. Cornelius Scipio Æmilianus, L. Æmilii Pauli filius, a P. Scipione, Africani majoris filio, adoptatus, qui Carthagine diruta Numantiaque expugnata sibi cognomina *Africani minoris* et *Numantini* peperit. *stantes in curribus Æmilianos*, statuas eorum vel curules vel triumphales.

4. 5. Lepide pro: statuas nobilium majorum, diuturnitate temporis jam inminutas, et humeris, auribus nasisque mutilatas. Eo generis antiquitas designatur. Ex gente *Curia* inprimis inclaruit M'. Curius Dentatus, qui Sabinos, Samnites, et Pyrrhum vicit. *Corvinus* vel *Corvus* cognomen Valeriæ gentis, quod M. Valerius M. F. Maximus primus tulit: unde? vel tironibus notum e Liv. VII. 26. *Galba*, cognomen Sulpiciorum, de quo v. Suet. Galb. 3. ibique intpp. *Curios jam dimidios*, h. e. dimidiatos, mutilatos, ut *dimidios vultus* inf. XV. 57. et *dimidios*

Digitized by Google

Quis fructus generis tabula jactare capaci
*Corvinum, posthac multa contingere virga
Fumosos Equitum cum Dictatore magistros,
Si coram Lepidis male vivitur? Effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces et castra movebant?
Cur Allobrogicis et magna gaudeat ara
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus et Euganea quantumvis mollior agna;

Crispi equos Martial. X. 2. 10. Cf. sup. ad III. 219. et XV. 5. *humerosque minorem Corvinum* græce dicitur, ut ap. Sil. III. 42. *frontem minor nunc amnis Acarnan. humeros* docte pro *humerum*, et ambiguitatis vitandæ causa.

6. *capaci*, magna, *tabula* generis, genealogica. *jactare* majori cum vi dictum, quam v. 2. *ostendere*. 7. *multa contingere virga*, stemmate s. linea, *κλάδῳ*, (v. ad v. 1.) *magistros Equitum cum dictatore*, h. e. summos magistratus cognatione adtingere. Cf. Pers. III. 28. seq. Sed totus haud dubie versus 7 spurius est. Nam primum a longe plurimis abest libris; deinde eo ejecto nihil vel desideratur vel nos obfendit; denique omnia fere verba sunt dura et suspecta. *Corvinum* modo jam memoraverat poeta; voc. *posthac* alienum ab h. l. est, ne dicam ineptum; et pro *contingere*, quod non nisi in vett. scholiis legitur glossamque redolet, reliqui libri exhibent *deducere*, unde commodam haud elicies sententiam.

8. *Fumosos Equitum—magistros*, imagines eorum fumosas, ob vetustatem fumo situque obsitas. In atrio etiam culina erat.

9. *Lepidi* clarissima Æmiliæ gentis familia, *coram Lepidis*, ut mox *ante Numantinos*, h. e. coram imaginibus nobilium majorum, quarum adspectu alii ad gloriam virtutesque eorum æmulandas incitantur. Et hoc dictum pro vulg. etsi a talibus viris originem ducas, vel nobilis sis. *Effigies quo* scil. spectant, quid prosunt, quem usum habent, ut inf. v. 142. XIV. 135. et XV. 61.

10. *Luditur alea* (prim. cas. pro sexto) *pernox*, per totam noctem; quo lucri ludendique cupiditas designatur. Præterea Romæ turpis fuit alea, et legibus vetita. (v. sup. ad I. 88. seq.)

11. *Ante Numantinos*, v. ad v. 3. et 9. *dormire incipis ortu Luciferi*, summo mane, post et propter ludum ac commissationem, vel convivia, in primam lucem protracta. *duces* illi, Numantini et Lepidi.

13. seqq. Q. Fabius Maximus Æmilianus *Allobrogicus*, qui consul cum L. Opimio A.U. DCXXXII. Censorque A.U. DCXLIX. fuit, et Allobrogibus Bituitoque, Arvernorum rege, devictis, illud cognomen adcepit. (v. Plin. VII. 50. XXXIII. 11. et inpr. Ernesti clav. Cic.) filium habuit Q. Fabium Maximum Persicum, cui ob perditam luxuria vitam et summa flagitia Q. Pompeius, prætor urbanus, paternis bonis interdixit. v. Valer. Max. III. 5. 2. et Sen. de Ben. II. 21. IV. 30. *Ara magna* h. e. Maxima, prope circum Flaminium, ab Evandro Herculi dicata. (v. Liv. I. 7. IX. 29. Virg. Æn. VIII. 271. et Ovid. Fast. I. 581.) 14. *Natus in Herculeo Fabius Lare*: nam Fabius, auctor gentis Fabiæ, ex Herculis cum Vinduna, Evandri filia, congressu procreatus dicitur. v. Plut. vit. Fabii, Sil. II. 3. VI. 627. seqq. VII. 35. 44. 48. VIII. 217. *Lares* quidam perpetui erant et totius gentis, qui cum familia transibant; *paterni*, inf. XII. 89. *patrii*, Tibull. I. 10. 15. et *Di penates parentum familiæque Lar pater* Plaut. Merc. I. 5. 15. *Vanus*, vanarum rerum studiosus. *Euganea mollior agna*, cinædus et pathicus, ut *agna Galæsi mollior Phaleucius* Martiali, et *agni lana* homo mollis et effeminatus proverbio dicitur. *Euganei* initio inter Alpes et mare Hadriaticum incolebant, deinde a Venetis pulsi in Alpinas partes, inter Athesin fl. et Larium lacum, secesserunt; (Liv. I. 1.) unde et Veneti sæpius poetis *Euganei* dicuntur. Venetiæ autem opp. Alti-

Digitized by Google

Si tenerum adtritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit avos, emtorque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te Consule virgas.
Prima mihi debes animi bona. sanctus haberi
Justitiæque tenax factis dictisque mereris,
Adnosco procerem. salve, Gætulice, seu tu

num, ad ostium Silis fl. situm, alba mollique lana olim inclaruit. *Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis, Altinum tertia laudat ovis*, Martial. XIV. 155. Epitheta vero a præstantiore aliquo genere ducuntur.

16. *Pumice* cutem terere vel levigare mollium virorum est. Cf. inf. v. 114. 115. IX. 95. sup. II. 11. seq. *Catina* s. *Catana*, Κατάνη, Siciliæ opp. prope Ætnam, ex quo monte pumices ejiciuntur, quibus ipsa demum urbs obruta et deleta. v. Oros. V. 13. et Dorvill. Sic. c. 13. Epitheton cum delectu positum esse, intelligitur ex vet. Schol. "*Catina*, opp. Siciliæ, usque ad probra dissolutum notatur, ut Bibaculus: *Osce senex, Catinurque puer, Cumana meretrix.*" Grangæus etiam monet, cinædos *Catinenses* fuisse dictos, et Lentulum inde Mimum inscripsisse *Catinenses*, de quo v. Tertull. in Apolog. 17. *Squalentes avi*, quorum statuæ et imagines ob vetustatem colore sordido obductæ et situ obsitæ sunt; ut *squalens* vel *horrens* campus, et συφιλὴ χθών, dicitur campus, qui nimio solis ardore exustus, sordido colore ac nitore pulverulento obductus, tristis adspectu et incultus est. Nonnulli exponunt pilis horridos, intonsos, incomtis capillis, adeoque pumicibus non levigatos; alii lugentes, quibus squalor et sordes tribuuntur. *Traducit*, rursi exponit, contumelia adficit, παραδειγματίζει; metaphora ab iis petita, qui ante oculos hominum traducuntur, ut spectaculo sint. Alii putant poetam respexisse ad pompam solennem funerum, ubi imagines majorum traducebantur, quo et seq. versum vulgo referunt. *emtor veneni*, veneficus.

18. Qui rei capitalis, ut veneficii, majestatis, perduellionis cet. olim damnabantur, eorum et nomina deleri fastisque eradi, et statuæ atque imagines a furioso plebe tolli, vel scalis admotis laqueisque injectis in terram detrahi, solo adfligi, conflari et *frangi* solebant. *funestat*, polluit, contaminat, dedecorat.

19. seq. Conf. Paneg. ad Pison. v. 5. seq. Sen. Ep. 44. et Sallust. B. I. 85. *veteres ceræ*, imagines cereæ majorum. *Atria*, v. ad v. 1.

21. *Paulus* Æmiliæ, *Cossus* Corneliæ, *Drusus* Claudiæ gentis cognomen; quæ familiæ summis, et tam rerum gestarum, quam virtutum gloria conspicuis viris inclaruere.

22. 23. *Hos* mores bonos antepone nobilitati summisque magistratibus, vel illi prius his adsint: proprie, eos *pone* quasi et constitue *ante* imagines in atrio, et fama virtutum tuarum *præcedat* quasi *virgas*, lictores, si consul fueris.

24—30. Verba præclara, profecta ex mente, plena honestatis sensu et miseratione temporum, quibus rara erant virtutis, et rarissima nobilitatis cum virtute conjunctæ exempla: Ante omnia a te postulo, ut animi virtutibus excellas. Si probus justusque fueris, *adnosco Procerem*, h. e. te nobilem s. numero nobilium habeo; talis eris mihique videberis, qualis haberi ac videri cupis, qualem te esse profiteris. Tum dico, *salve Gætulice*, et seu tu *Silanus* audias, seu *quocumque alio de sanguine* vel genere, etiam infimo, sis, *rarus et egregius civis* es; h. e. tum te, tamquam vere nobilem ac generosum, venerabor, nulla nominis aut gentis

Digitized by Google

Silanus, quocumque alio de sanguine, rarus
Civis et egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet, populus quod clamat, Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, et præclaro nomine tantum
Insignis? Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cycnum: pravam extortamque puellam
Europen: canibus pigris scabieque vetusta
Levibus, et siccæ lambentibus ora lucernæ
Nomen erit pardus, tigris, leo, si quid adhuc est,
Quod fremat in terris violentius. Ergo cavebis
Et metus, ne tu sis Creticus aut Camerinus.
His ego quem monui? tecum est mihi sermo, Rubelli

originisque ratione habita. Hæc est verborum sententia: sed oratio non bene fluit. Pro *quocumque* v. 27. forte leg. *quorumve, salve,* ut Gr. χαῖρε, est vocab. pietatis atque honoris s. reverentiæ quo, quicumque ea dignissimus est, et cujus favorem expetimus, sive sit Deus, sive homo, sive adeo res, numinis loco culta, compellatur. *Gætulicus* cognomen C. Cornelii Lentuli Cossi, quod ei devictis Gætulis datum est. v. Flor. IV. 12. 40. *Silanus,* cognomen Juniæ gentis.

29. Hæc spectant ad notum morem Ægyptiorum, a quibus forma bovis colebatur *Osiris,* qui agriculturam et vitium arborumque conserendarum artem invenisse, cujusque anima in bovem migrasse putabatur. Hunc bovem, quem Apim vocabant, si certos vitæ annos confecisset, sacerdotes mersum in fonte necabant, et cum luctu planctuque quærebant alium, quem in ejus locum substituerent; quo invento, ipsi cum populo exclamabant: εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Cf. sup. VI. 534. Herodot. III. 27. seq. Plin. VIII. 46. Tibull. I. 7. 27. seq. et Jablonski Panth. Æg. lib. II. c. 1. T. I. p. 122—156. et c. 6. p. 258. 259.

30. 31. Egregia sententia, quæ v. 32—38. aptissimis exemplis inlustratur. 32—38. Cave ne per ludibrium tibi magni cujusdam nobilisque viri nomen inditum videri possit, quemadmodum *nanus,* (νάνος, pumilio, *homo suos breviter concretus in artus* Prop. IV. 8. 41.) κατ' ἀντίφρασιν καὶ εἰρωνείαν, ab inridentibus vel adblandientibus *Atlas* s. gigas, *Æthiops,* niger homo, *cycnus,* quæ candida avis est, vel *parva distortaque puella Europa* vocari solet. Cf. Horat. Sat. I. 3. 44. seq. *Europa* puella formosa, eamque ob causam a Jove amata.

35. *Levibus,* depilatis, *scabie,* pilis decidentibus præ scabie. *Canes siccæ lambentes ora lucernæ,* h. e. fame confecti et torridi macie.

36. Legendum puto *seu quid adhuc est.* 38. *Ne sis,* ne per ludibrium voceris Creticus; vel potius ne nomine tantum et genere sis nobilis: nisi forte leg. *ne tu sic,* eadem inrisione, scil. dicaris. Cf. v. 53. *Creticus* cognomen Q. Cæcilii Metelli, qui a. U. 684. Consul fuit, et anno seq. Cretam in provinciæ formam redegit. *Camerinus* cognomen Sulpiciæ gentis.

39—74. Subita ad Rubellium apostrophe adfectui poetæ admodum consentanea est, et valde ferit lectorem. *C. Rubellius Blandus,* filius Rubellii Blandi et Juliæ, quæ fuit filia Drusi, neptis Tiberii et proneptis Liviæ. Hæc Livia Claudio Neroni abducta et gravida Augusto nubsit, nepoti Juliæ minoris, sororis Julii Cæsaris, a quo Imperator ille adoptatus et in gentem Juliam receptus est, quæ ab Iulo, Æneæ filio, originem ducebat. Idem itaque Rubellius per maternam originem pari ac Nero gradu ab Augusto: (v. Tac. Ann. XIII. 19. et inf. v. 72.) nam Nero Imp. fuit filius Agrippinæ, et hæc filia Cæsaris Germanici, neptis Drusi et proneptis Liviæ Aug. De patre ejus v. Tac. Ann. III. 23. 51. VI.

Digitized by Google

Blande. Tumes alto Drusorum stemmate, tamquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses,
Ut te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli;
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.
Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis:
Ast ego Cecropides. Vivas, et originis hujus
Gaudia longa feras: tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies. solet hic defendere causas
Nobilis indocti. veniet de plebe togata,
Qui juris nodos et legum ænigmata solvat.
Hic petit Euphraten juvenis domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius: at tu

27. 45. de ipso idem Tac. Ann. XIII. 19. XIV. 22. (ubi laudatur) 57—59. XVI. 10. 30. quibus locis libri tantum non omnes patri dant *Blandi*, et filio *Plauti* cognomen; unde quidam h. l. *Plaute* reposuerunt. 40. seq. Singula δεινῶς et præclare expressa: Superbis, quasi non fortunæ beneficio contigisset, sed ipse meruisses virtutibus tuis, ut summo loco nascereris, utque mater tua esset ex antiquissima ac nobilissima gente Julia, non meretrix aliqua, aut infimæ conditionis mulier, quæ *conducta* mercede *texit* telam. v. Heyne ad Tibull. I. 6. 79. *Tumere*, superbire, ut *inflari*, (inf. v. 72.) φυσᾷν, φύσημα, ὀγκοῦσθαι, ὄγκος, *stemmate alto*, genere antiquo, (v. sup. ad VI. 385.) 43. *sub aggere*, forte pomœrii, (ut significetur *submæniana* meretrix, ibi habitans) vel sub aggere urbano s. Tarquinii, (cf. V. 153. VI. 588. Plin. III. 5. s. 9. et Lips. Mil. Rom. V. 14.) vel in castris Prætoriis, *vento* perviis, a Sejano exstructis, murisque urbis conjunctis, ut mulier paupercula, militis forte alicujus contubernalis, designetur. In multis libris legitur *sub aëre*, sub dio.

44. seq. Oratio superbi hominis ingenio aptissima. *Pars ultima*, infima, *vulgi*, fæx populi et urbis. Nostrates: *das bürgerliche Pack. la canaille.*

45. Synes. adv. Andron. s. Ἄνθρωπος οὐκ ἔχων εἰπεῖν ὄνομα παππῶ, ἀλλ' οὐδὲ πατρός. 46. *Cecropides*, regia, certe amplissima, stirpe ortus. Cecrops Athenarum conditor primusque rex, a quo posteriores reges, quamquam non ab eo oriundi, omnes *Cecropidæ* dicti.

46. 47. Sarcasmi passim obvii vim facile sentiet lector. *Gaudia*, commoda, vel gaudium ἕνεκα *hujus originis*. 47—55. Tu quidem nos despicis et hominem præ te putas neminem; sed scias, multos infimæ plebis homines patriæ vel eloquentia vel virtutibus utiles esse, quum tu contra rudi inutilique trunco ac stipiti simillimus sis. Δεινῶς et vere, etiam de Rubelliis nostræ ætatis. *Ima* de *plebe Quiritem*, Romanum; quod nomen semper ad jus civitatis spectat, et in sing. num. non nisi a poetis usurpatur. 49. *plebe togata*, Romana, quoniam toga propria civibus Rom. et quidem h. l. infima *plebe* (v. sup. ad I. 96.) *venit et* in quibusdam libris, forte rectius. *togatus* emend. Scriver. 50. *nodos*, difficultates. *legum ænigmata*, verba obscura et ambigua.

51. 52. Homines obscuro loco natos stipendia, in extremis quoque imperii finibus, merere, ut ferociam barbarorum coerceant, et ita patriæ saluti prospicere, præclare monet poeta: nam Equites aliique, cum divites tum nobiles, cives jam inde a Marii et Sullæ temporibus militiæ nomen dare recusabant, et sensim se huic oneri bellique laboribus subtrahebant. Acerrimi vero et valentissimi Romanorum hostes tum temporis, præter Britannos, Dacos, Suevos aliosque Germanos, erant Orientis populi, in primis Parthi ac Syri, (unde h. l. *Euphrates*, qui terminus imperii Rom. in oriente fuit) et *Batavi*, a Civile in arma rapti. Hi tamen non *domiti*, sed pacem pacti: (v. Tac. Ann. IV. 12—37. 54—86. V.

Digitized by Google

Nil, nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Fervet, et exsultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, et primus in æquore pulvis:
Sed venale pecus Corythæ posteritas et
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.

14—26. et ad Sil. III. 608.) unde h. l. suspicari possis, *domitique* (ab Agricola) *Britanni*. 52. *aquilas*, legiones. *custodes*, milites limitaneos vel præsidia.

53. *Cecropides*, nomine tantum ac genere nobilis, re vera ignobilis et degener. Cf. ad v. 38. et 46. *trunco simillimus Hermæ*, ut *truncus atque stipes* ap. Cic. Pis. 9. et τρίλιχος. *Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles, in quibus, sicut in statua, præter nomen nihil est additamenti* Sallust. de rep. ord. orat. II. Cf. Eurip. Electra v. 383. seqq. *Hermæ*, οἱ ἑρμαῖ, signa sive imagines, vel deorum, vel hominum, inpr. Mercurii, quibus *caput*, vel solum, vel una cum pectore, et ex varia materia, efformari solebat. Eorum inferior pars, quæ simul basis loco erat, sive acutus, sive quadratus palus. Inde nomen habent, (ἑρμαῖος λίθος certe Suidas exponit τετράγωνος) vel quia Mercurius (Ἑρμῆς) ita plerumque effingebatur. In Græcia vero ante fores templorum ædiumque, (quod vel tironibus e Corn. Nep. Alcib. 3. notum est) et, ut Romæ, in viis, compitis, agris, (*termini*, *termites*,) et hortis ponebantur. *Caput marmoreum*, adeoque sine vita. Cf. XIII. 115. et Martial. XI. 61. 8.

56—67. In brutis quoque animalibus non genus, sed utilitas, quam pariunt, bona indoles et virtutes quæruntur. Poeta egregie exornat sententiam suam comparatione generosorum animalium, quibus olim, ut et hodie in Oriente, sua quoque nomina erant, et familiæ, vel genealogia. v. ad Sil. XVI. 328. seq. *Teucrorum proles*, jactator generis, ab Iulo et Trojanis ducti. Cf. sup. ad v. 40. *fortia*, nostrum *brav.*

58. seq. Grandior est oratio ornatusque exquisitior, qualem ludorum Circensium mentio admittebat. Cf. Stat. Sylv. V. 2. 21. Colum. VI. 27. et Plin. VIII. 42. *Facilis* poetis dicitur, qui facile se movet s. movetur, εὐκίνητος; (ut *facilis cardo* sup. IV. 63. ubi v. not.) hinc agilis, velox. *Palma*, παλάμη, *plurima fervet*, eleganter pro, multis spectantium manibus plauditur, tanto ardore, ut manus ferveant. Nam equi etiam, ut utar verbis Plin. l. l. *in Circo ad currus juncti, non dubie intellectum adhortationis et gloriæ fatentur*. 59. *Exsultat victoria Circo* pro vulgari, Circus, h. e. populus, qui in circo est, (ut ap. Sil. XVI. 534.) exsultat victoria. *rauco*, qui multo clamore resonat, (ut *clamosus circus* inf. IX. 144. et ap. Martial. X. 51. l.) vel *Circo rauco*, populo qui usque ad ravim s. raucitatem clamat, ut *rauca cohors* sup. VI. 515. et *rauca vicinia*, ap. Hor. Epist. I. 17. 62. 60. *gramine*, pascuo, agro, loco. 61. *fuga*, velocitas, cursus. *cujus primus in æquore pulvis*, qui primus, ante alios equos, in stadio pulverem excitat s. movet, κονίζω s. κονίν στάδιον. 62. seq. Pulli equorum etiam generosissimorum, si degeneres sunt, venduntur, tamquam viles equi. *Corythæ*, equæ generosissimæ, ut putant, sic dictæ a *Corytho*, Etruriæ opp. quod et *Cortona* vocatur. (v. Heyne Exc. ad Virg. Æn. III. 170.) Sed ita potius leg. *pecus Corythi*, vel, quia duæ priores syll. h. l. producuntur, *Cortonæ*; de cujus tamen generosis equis haud quidquam legere memini. Vetus Schol. legit *Coryfe*, (forte *Coryfæi* vel *Coryphæi*) monetque Coryfeorum equorum in Achaia pri-

Digitized by Google

Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur.
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.
Ergo ut miremur te, non tua, primum aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus et dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit et inflatum plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,

mam nobilitatem fuisse. 63. *Hirpinus* nomen equi generosioris, (ab Hirpinis forte sic dicti) ap. Martial. III. 63. 12. et in vet. lapide, de quo v. Lips. Epist. Cent. III. 36. *si rara*, raro, *jugo*, in curru, *Victoria* (nam ita scribendum, ut persona sit) *sedit*, h. e. si raro equus in certamine curuli s. ludis circensibus vicit.

64. *ibi*, in his equis. 65. *Umbrarum*, Manium, h. l. id. qd. *majorum*. *dominos mutare jubentur*, venduntur. *epirhedia* cum simpl. *r*, contra rationem Græcam, metri causa. 67. *Segnipedes*, *βραδύποδες*. *Molis versandis* asellæ adhiberi solebant. *Nepos*, molitor, cujus et Martialis mentionem facit.

68. seq. Præclara admonitio, omnibus inculcanda nobilibus. *te* ipsum tuasque virtutes, *non tua*, majores tuos eorumque imagines, genus et gloriam. Comparant egregia Senecæ verba: *Non est tuum, Fortuna quod fecit tuum*, et Ovidii (Met. XIII. 140.) *Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra voco*; quæ tamen magis ad illustrandam verborum, *ut te miremur*, quam *τοῦ tua*, sententiam spectant. *Aliquid* præclari *da*, ede, fac, age. 69. *Incidere titulis*, basi statuæ tuæ. *honores*, titulos majorum. 70. *illis*, parentibus, *quibus debes omnia*, omnem honorem et fortunam.

71. *juvenem*, Rubellium.

72. Cf. sup. ad v. 39. seq. *plenum Nerone propinquo*, qui semper in mente et ore habet propinquitatem Imperatoris, quæ ipsi magis tacenda est, quam jactanda.

73. Acerbe, sed vere! *Sensum communem* Casaubonus ad Suet. Claud. 21. capiebat de comitate vel civilitate, quæ conveniens sit civi, qua civis sit, et quæ Suet. Tit. 8. *popularitas*, Platoni *πολιτικὴ* et Senecæ *juris civilis æqualitas* dicatur. Ernesti in clav. Cic. *sensum communem* Ciceroni monet dici naturalem facultatem intelligendi, judicandi, et, quod bonum rectumque sit, cognoscendi. Sed Spalding ad Quintil. Inst. Or. I. 2. 20. (*Sensum ipsum, qui communis dicitur, ubi quis discet, quum se a congressu, qui non hominibus solum sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit?*) docte ita disputat: "Ex hoc, quod subjicitur post *sensus* vocabulum, adparet vulgo ita adpellatam fuisse hanc animi facultatem; quod, ni fallor, ætate Augusti demum fieri cœpit, Ciceroni non adeo usitatum. Apud hunc enim licet satis frequenter *sensum communem* legas, adjungitur fere semper aliquid, unde pro vario nexu disputationis variam locutioni significationem tribuas. Id tamen per omnia ejus loca (v. c. Planc. 13. 14. de Or. I. 3. II. 16.) observare licet, intelligi id, quod omnes homines sentiant, *τὰς κοινὰς ἐννοίας*, sive in veritate rerum judicanda, sive in honestate. Non igitur proprie dicitur a Cic. *sensus communis*, ut per se possit et debeat intelligi, sed pro re nata; et interdum pro eo est *communis prudentia*, *opinio*, *mens*; (de Fin. IV. 27. Off. II. 10. de Or. III. 29.) etiam *communes sensus* plur. num. dicuntur (de Or. III. 50. et inpr. Cluent. 6.) plane pro *κοιναῖς ἐννοίαις*. Scriptores tamen sub Augusto eoque recentiores absolute usurpant, ut Horat. Sat. I. 3. 66. (ubi v. Bentl.) Phædr. I. 7. Seneca et Juven. VIII. 73. *Sensus* ergo *communis* etiam hic est notitia eorum, quæ nosse et

Digitized by Google

Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne conlabsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer. Ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei; Phalaris licet inperet, ut sis
Falsus, et admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

sentire homines solent; prudentia qualis in quovis homine, modo inter homines versatus fuerit eorumque mores et instituta cognoverit, exspectari debeat, sed potissimum qualis in usu hominum familiari est necessaria. Orta sane adpellatio a *communione* talis sensus inter homines, sed quæ sensim in prudentiæ totius significationem abierit, ut posset hæc de ea ludere Voltarius: "*Le sens commun n'est pas si commun.*" — *in illa*, tam ampla.

74. seqq. Poeta a Rubellio ad Ponticum redit. *Censeri*, judicari, æstimari. 75. *Nihil laudis futuræ* (ut *laudis posteræ* ap. Horat. Od. III. 30. 7.) *agere*, h. e. nihil, quod laudem apud posteros mereat et consequatur.

76—78. Præclara sententia, gratissimis imaginibus ac metaphoris expressa. Misera est conditio hominis, non propriis, sed majorum virtutibus laudibusque ita innitentis, ut, his subtractis, imaginarius honor totus corruat, instar tecti, quod, columnis subductis, conlabitur, vel vitis, quæ humi jacet et marcescit, nisi ulmis sustentatur. Quemadmodum itaque tecto, ne conlabatur, columnis, et viti, ut altius se a terra tollat, ulmi fulcro, ita nobilitati, a majoribus hereditate relictæ, ut splendeat, propriis meritis opus est. 78. Vites in Italia, ubi altiores sunt, *ulmis*, vel platanis et populis, adjungi s. adligari solebant, unde *ulmos* pro *vitibus* dixit Juven. VI. 150. et *maritare populos vitibus* Horat. Epod. 2. 10. et *platanum cælibem arboresque viduas* (h. e. quibus nullæ vites junctæ, ut h. l. *viduæ ulmi*) idem Od. II. 15. 4. et IV. 5. 30. ut contra alii *ulmos* et *arbores maritas*.

79—134. Poeta nunc egregie et magno verborum sententiarumque pondere docet, qua ratione veram quis nobilitatem ac gloriam consequi possit. Vox *bonus* cum vi repetitur. *Arbiter*, judex; proprie, qui non e certa formula, ut judex, sed ex arbitrio, ex æquo et bono, litem dirimit. *Integer*, qui neque præjudicatis opinionibus, neque partium studio ducitur, vel qui pecunia non conrumpitur; sanctus et religiosus.

80—84. Ne præsente quidem vitæ discrimine, a virtute et honestate deflectas. Id quam magnifice, et quanta gravitate exprimitur? Conf. divina illa loca Horat. Od. III. 3. 1—4. et Epist. I. 16. 73. seq. Notus est *Phalaris*, sævissimus Agrigentinorum in Sicilia tyrannus, ejusque *taurus* æneus, a Perillo fabricatus, in quo inclusi homines, subdito igni, lente torrebantur; quod a Timæo perperam in numerum fabularum referri monet Diodor. XIII. p. 211.

83. *Summum crede nefas, animam*, vitam, *præferre pudori*, honestati, bonæ famæ et conscientiæ, quæ mox *vivendi causæ* vocantur, quoniam faciunt, ut quis vita dignus sit: qui enim non secundum rationis virtutisque præcepta vivit, ne dignus quidem est qui vivat. Bene Kœnig de Sat. Rom. p. 68. "Vivimus enim, ut virtuti serviamus; virtuti ergo vita cedat necesse est. Nostrates: *das Leben ist nur Mittel; der praktischen Vernunft gemäss handeln, höchster Zweck, welcher einem Mittel nie aufgeopfert werden darf.* Gravius Sapientia ipsa nihil potest dictare." Est vero hæc sapientia potissimum Stoicorum. Cf. inf. ad XV. 106. seqq. Plinius Ep. V. 4. *Qui voluptatibus*, inquit, *dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, et memoriam*

Digitized by Google

Dignus morte perit, cœnet licet ostrea centum
Gaurana, et Cosmi toto mergatur aëno.
Exspectata diu tandem provincia quum te
Rectorem adcipiet, pone iræ frena modumque,
Pone et avaritiæ: miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exsucta medullis.
Respice, quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine justo
Et Capito et Numitor ruerint, damnante senatu,
Piratæ Cilicum. sed quid damnatio confert,

sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est. 85. *Dignus morte*, qui propter flagitia vel vitam parum honestam aliisque fructuosam non dignus est, qui vivat, *perit*, ejus nomen et memoria intercidit, vel potius, is vita beata seu vera vitæ felicitate, h. e. voluptate perpetua et durabili, non illa corporis, quæ continua et solida esse non potest, sed animi, quæ a sola virtute est repetenda, non fruitur, adeoque inter mortuos quasi referendus est, *cœnet licet ostrea centum* cet. h. e. quamvis voluptatibus et divitiis adfluat. Cf. omnino Tac. Ann. VI. 6. qui locus memorabilis poetæ animo obversatus videtur.—*Ostrea Gaurana*, prope Campaniam capta, Baiana in primis et Lucrina, quæ ceteris præstabant. v. sup. ad IV. 141. *Gaurus* certe, mons Campaniæ, vino nobilis, ad Baias Lucrinumque lacum pertinebat, et Plinius H. N. III. 5. s. 9. Massicorum, Gauranorum Surrentinorumque montium mentione facta, hæc adjicit verba: *hæc litora præter cetera in toto mari conchylio et pisce nobili adnotantur.*—*centum*, multa. *aëno*, vase unguentario, *Cosmi*, viri divitis et luxuriosi, vel unguentarii, de quo v. Martial. III. 53. 1. 80. 26. IX. 26. 2. XI. 9. 9. 16. 6. XIV. 55. 2.

87. *Diu exspectata*, votis a te expetita. 89—93. Causæ graves provinciæ bene administrandæ, misera conditio provinciarum provincialiumque, (quæ v. 94—112. exquisitis coloribus adumbratur) præmia, bonis præsidibus tributa, et pœnæ, malis inflictæ. *sociorum*, provincialium, quo leniori nomine etiam Cicero Verr. IV. 35. et al. utitur.

90. *Ossa regum vacuis exsucta* (al. *exusta, exuta*, et *exhausta*) *medullis*, pro, vacua exsuctis medullis, h. e. reges omnibus bonis spoliatos ac nudatos; ut nos: *einen bis aufs Mark aussaugen*, et Galli: *sucer qn. jusqu'aux os.* Sic et: *exedere, medullam perbibere, omnem succum ingenii bibere, hirudo ærarii* cet. *regum*, potentiorum ac divitum. v. sup. ad I. 136. Sed proprio quoque sensu h. l. vox adcipi potest, quod vel ex iis patet, quæ Cicero de Verre, et Plut. de Antonio memoriæ prodidit. 91. *Curia*, senatus, qui provincias decernit, easque juste et majestati dignitatique populi Rom. convenienter regi jubet.

92. 93. Qui bene provincias administraverant, iis a provincialibus præter pecuniam amplissimi ac divini honores, v. c. fana, dies festi, (ut Marcellea a Syracusanis, et Lucullea a Cyzicenis) statuæ, *εἰθισμένα*, decernebantur: qui male, repetundarum, peculatus cet. Romæ adcusari poterant. *fulmine δυνῶς* pro gravi pœna et ira: nam ut fulmina vi sua homines vel res, sic et judices et leges judiciaque capitalia reos prosternunt; nisi forte Senatus Rom. h. l. Jovi, qui iratus fulmina mittit, comparatur. 93. *Capito*, Cossutianus Capito, Tigellini gener, et Ciliciæ præfectus, lege repetundarum damnatus. v. Tac. Ann. XI. 6. XIII. 33. XIV. 48. XVI. 17. 21. 28. 33. *Numitor*, forte idem, cujus poeta sup. VII. 74. meminit. In multis libris legitur *Tutor*. Sed neque Numitorem, neque Tutorem Ciliciæ præfuisse quisquam memoriæ prodidit præter Juven. 94. *Piratæ*, direptores, spoliatores, *Cilicum*; salse, quasi prædones prædonum, summi prædones: nam *Cilices* infames fuere piratæ.

Digitized by Google

Quum Pansa eripiat, quidquid tibi Natta reliquit?
Præconem, Chærippe, tuis circumspice pannis,
Jamque tace. Furor est, post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim neque vulnus erat par
Damnorum, sociis florentibus et modo victis.
Plena domus tunc omnis, et ingens stabat acervus
Numorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasii tabulis signisque Myronis
Phidiacum vivebat ebur, nec non Polycleti
Multus ubique labor: raræ sine Mentore mensæ.
Inde Dolabella est atque hinc Antonius, inde

94—112. Notatur iniqua et provinciarum et judiciorum conditio, ut sup. I. 47. seq. *confert*, prodest.

95. *Pansa* et *Natta* ignota præsidum nomina esse videntur, ut itaque sensus sit: quum malo præfecto non melior, sed vel pejor subcedat. 96. *Chærippus*, nomen Cilicis, quod inde effictum putant, quod Cilices et plurimum *equis gauderent*.—*Circumspice præconem pannis tuis*, qui pannos, quos solos tibi præfectus reliquit, sub hasta vendat, ut scil. habeas, quo vitam sustentare, vel unde grave, quo obprimeris, tributum pendere queas. 97. *Jamque tace*. patienter fer injuriam tibi factam. *Furor*, insania, *est*, *post omnia*, post jacturam omnium fere bonorum, quæ avarus provinciæ præses tibi extorsit; etiam *naulum*, *ναῦλον*, mercedem, quæ pro vectura s. navigatione solvitur, *perdere*, h. e. Romam navigare, frustraque postulare præfectum de pecuniis repetundis. Exemplum v. sup. I. 47. seq. ex quo loco multi conlegere, Marium h. l. *Nattæ*, et senatum Rom. *Pansæ* nomine significari.

98. 99. Olim non iidem provincialium gemitus audiebantur, neque etiam sensus doloris ob detrimentum, ab hostibus victoribusque in bello adceptum, tam acerbus erat, quum opibus adfluerent, et præterea vincerentur tantum libertatemque amitterent, non vero ab avaris Præfectis expilarentur, qui non ditioribus solum superflua, sed pauperibus quoque necessaria auferrent: olim etiam opulenti hostes diripiebantur, nunc pauperes amici ac socii. *Vulnus* h. l. mentis, dolor, ægritudo.

101. *Chlamys Spartana*, purpurea. De Spartanæ vel Laconicæ purpuræ præstantia v. Plin. IX. 36. s. 60. XXI. 8. XXXV. 6. et Horat. Od. II. 18. 7. *conchylia Coa*, ut ap. Horat. Od. IV. 13. 13. *purpuræ Coæ*, vestes Coæ conchyliatæ, h. e. purpura infectæ. De vestibus *Cois* (non *Ceis*) tenuissimis et bombycinis, v. Plin. XI. 22. et 23. s. 25—27. Heyne ad Tibull. II. 3. 53. 4. 29. et sup. ad II. 66. Eædem tingebantur etiam purpura, et inter insulas Ægæi maris, Con et Nisyron s. Porphyrin, magna muricum copia capiebatur. (v. Jani ad Horat. Od. IV. 13. 13. et Harduin. ad Plin. V. 31. s. 36.) 102. *Parrhasius* Ephesius, nobilissimus pictor, cujus ars et certamen cum Zeuxide passim memoratur. v. Plin. 35. 6. 9. et inpr. 10. *Myron.* s. *Myro*, statuarius clarissimus, Eleatheris natus, cujus bucula s. vacca potissimum laudatur. (v. Anthol. Gr. epigr. IV. 7. p. 302. seq. Auson. epigr. 57—60. Plin. 34. 8.) 103. *Phidias*, statuarius omnium celeberrimus, cujus Jove Olympio et Minerva in arce Athen. nihil in eo genere perfectius fuisse dicitur. v. Plin. 7. 38. 34. 3. 8. 36. 6. 56. 5. Pausan. I. 2. 24. 28. VII. 27. *ebur vivebat*, h. e. signa ibi erant ex ebore tanta arte sculpta, ut vivere quasi et spirare viderentur. Quæ signa poetis *viva*, *spirantia* et *animosa* dicuntur, ut *γράμματα ἔμψυχα* Theocrit. XV. 83. *Polycletus* Sicyonius, inclutus pictor et statuarius, cujus præcipuum opus Doryphorus. (v. Ælian. V. H. XIV. 8. et Plin. 34. 8.) 104. *Mentor*, eximius cælator et sculptor, qui scyphos præcipue s. pocula exquisita arte cælabat, v. Plin. VII. 38. XXXIII. 11. et 12. s. 53. et 55.

Digitized by Google

Sacrilegus Verres. referebant navibus altis
Occulta spolia et plures de pace triumphos.
Nunc sociis juga pauca boum, grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripiatur agello:
Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum,
Si quis in ædicula Deus unicus. hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. Despicias tu
Forsitan inbelles Rhodios unctamque Corinthum:
Despicias merito. quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi levia gentis?

105. His opibus avari provinciarum præsides ad eas expilandas incitati sunt. *Dolabella* h. l. vel Cn. Cornelius Cn. F. Dolabella, Cos. cum M. Tullio Decula A. U. 672. Proconsul Macedoniæ, a C. Cæsare adolescente repetundarum postulatus, sed defensus a Cotta et Hortensio; (v. Suet. Cæs. 4. Cic. Pis. 19. et Brut. 92.) vel Cn. Dolabella L. F. Prætor Ciliciæ, adcusatus a M. Scauro de repetundis et condemnatus. (v. Cic. Ver. I. 4. 15—17. 37. 38. et Ernesti clav. Cic.) *Antonius* est C. Antonius, M. Antonii oratoris filius, reus factus de repetundis et de majestate, a Censoribus A. U. 633, senatu motus, quod socios diripuisset, sed a seqq. Censoribus restitutus et Ciceronis in consulatu collega factus. (v. Cic. Cœl. 31. et Vat. 11. Sallust. B. C. 21.) 106. *Verres,* C. Verres C. F. Prætor Siciliæ, quam provinciam triennium obtinuit atque ita diripuit, ut nihil fere neque privati neque publici, neque profani neque sacri, (unde *Sacrilegus*) in tota insula reliquerit. (v. Cic. Act. II. in Verrem Or. IV.)

107. *Referebant occulta spolia,* non palam, ut spolia victorum hostium, quæ in triumphis præferri atque ostentari solent, quæque proprie *spolia* vocantur. *plures triumphos de pace,* de pacatis populis ac pacis tempore, quam alii de hostibus et in bello. 108. seq. Nunc nihil fere superest provincialibus, quod iis eripi possit, præter juga pauca boum cet. 109. *pater armenti,* taurus, vel equus admissarius, quo erepto etiam spes prolis generandæ præciditur. 110. 111. Eripiatur etiam simulacrum Latis vel Dei, quod unum ex pluribus reliquerant priores Præfecti. *spectabile,* ex ære, vel ebore, marmore, auro, argento. *Ædicula,* sacellum, sive excavatus parietis angulus, in quo signa deorum recondebantur, (germ. *Nische*) vel in ædibus privatis, vel in templis, et quidem in eorum cella s. penetrali, τέμενος s. σηκός. 111. *Hæc etenim sunt pro summis: nam sunt hæc maxima,* hæc, etsi vilia, nunc avaris direptoribus (nisi malis, pauperibus sociis) summa videntur, et recte; nam re vera jam sunt *maxima,* summa, optima, quæ sociis restant, bona. Sed verba, *nam sunt hæc maxima,* inrepsisse fere ex glossa, et quæ poeta eorum loco scripsit, excidisse crediderim.

112—124. Mordaci joco poeta avaro provinciæ præfecto suadet, quod sponte eum facturum esse novit, ut scilicet inbelles tantum gentes despoliet, et parcat bellicosis. 113. *Rhodus,* celeberrima ins. et urbs in mari Carpathio, in quam, ut in *Corinthum,* divitiæ, mercatura partæ, summam invexerant luxuriam et mollitiem. Cf. sup. VI. 296. Strabon. XIV. Plin. V. 31. s. 36. et inpr. Athen. XIII. 2. *Uncta Corinthus,* ut *u. Tarentus* ap. Sidon. V. 430. quæ *mollis* dicitur Horat. Sat. II. 4. 34. et *madida* sup. VI. 296. Epitheton non tam ad divitias, quam ad voluptates et famosam mollitiem Corinthiorum spectat. Simili sensu dicitur *fluere mollitia, diffluere luxuria, vino et unguentis madere, madidum esse, inrigari, dilui, tingui, proluere se,* βρέχεσθαι, τέγγεσθαι.

114. *Resinata juventus,* levigata resina, quæ evellendis e corporibus pilis adhibetur, δρωπακιζομένων, ἀποτετιλμένων, unde mox *crura levia,* et contra *Hispania horrida,* aspero duroque cultui adsueta et bellicosa. Cf. sup. ad v. 16. II. 11. seq. et de *resina* Plin. XIV. 20.

Digitized by Google

Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. parce et messoribus illis,
Qui saturant urbem, Circo scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Quum tenues nuper Marius discinxerit Afros? 120
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus et miseris. Tollas licet omne, quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula et galeam: spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui, non est sententia; verum 125
Credite, me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal

116. *Gallicus axis*, cœli tractus; al. Galli, a rhedis s. carris pugnantes. Docte ita dicitur Gallia, ut Illyricum mox *Illyricum latus*, quoniam in longum est porrectum, secundum litus maris Hadriatici dextrum. Cum delectu autem memorantur h. l. bellicosissimi populi, Hispani, Galli et Illyrii. Horum (Illyriorum) ferocia vel tironibus nota ex Liv. X. 2. XL. 42. XLII. 26. XLIV. 27. In Hispaniam Illyricumque luxuria nondum inmigraverat, et Gallia semper inclinabat ad seditiones.

117. *Messores* h. l. non sunt Ægyptii, sed Afri, quibus Italia maximam frumenti copiam debebat. Cf. v. 120. et Plin. V. 4.

118. Poeta facete suadet, ut Africæ parcatur, ne Romani esuriant, et σαρκαστικῶς Romam adpellat *urbem, circo scenæque vacantem*, h. e. ludis circensibus atque theatralibus inpense indulgentem s. intentam; (ut ap. Tac. Hist. I. 4. *plebs sordida, et circo ac theatris sueta*) quo simul innuit, Romanos tum ab agro colendo rusticoque opere alienos, et molles atque inbelles esse, tum ludis deditos et arte dominantium ita occupatos, de nulla re minus, quam de amissa libertate recuperanda cogitare. Cf. III. 223. X. 80. 81. et XI. 53.

119. Quantula etiam spolia referres ab Afris, (quæ *dira culpa* δικῶς dicitur) quam nuper eos expilaverit *Marius Priscus*, de quo v. ad I. 47. seq. 120. *tenues*, jam exhaustos et ad inopiam redactos. *discinxerit*, facete pro spoliarit,) proprie vestimentis: (al. zonam abstulerit, i. e. pecuniam, quæ in zona ferebatur, de quo v. inf. ad XIV. 297.) lepide de Afris, qui *discincti* vocantur Virg. Æn. VIII. 724. Cf. ad Sil. II. 56. VII. 153.

121—124. Sapiens consilium dignumque quod animo sibi infigant tyranni. 122. *Fortibus*, iisdemque *miseris*, inopibus, ad pauperiem redactis. 125. *Quod modo proposui*, dixi de provincialibus bellicosis ac fortibus non injuria adficiendis, ne arma capessant et desciscant ab imperio nostro, *non est sententia*, mens tantum mea et vana opinio, nisi malis, non est sententia arguta, (*witziger Einfall*, Gr. γνώμη) *verum credite, me vobis folium recitare Sibyllæ*, illud non minus certum esse, quam quod oraculum aut Sibylla dicit; vel, quod malim, credite, me non vana conjectura augurari, provincias male administratas olim a nobis defecturas esse. Sic magna vis inest his verbis, et civibus suis admodum salutaria suadet poeta. Neque inanis videri poterat tum temporis hæc prædictio, cui etiam eventus respondit.

126. *folium*, oraculum. Sibyllam enim Cumanam, priscorum hominum more, (de quo v. Harduin. ad Plin. XIII. 11.) in palmarum *foliis* oracula scripsisse, vel ex Virg. Æn. III. 445. et VI. 74. seqq. notum est.

127. *Cohors* Prætoria dicuntur comites eorum, qui provinciis præficiuntur, medici, scribæ, præfecti, haruspices, præcones, adcensi. *nemo*, nullus, *Acersecomes*, ἀκερσεκόμης s. ἀκειρεκόμης, intonsus, (quæ perpetua Bacchi et Apollinis epitheta sunt) formosus puer, et quidem h. l. cinædus, catamitus, pathicus. *Si nemo*, tibi gratiosis-

Digitized by Google

Vendit Acersecomes, si nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus et cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat numos raptura Celæno:
Tunc licet a Pico numeres genus; altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores ipsumque Promethea ponas;
De quocumque voles proavum tibi sumite libro.
Quod si præcipitem rapit ambitio atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus, statuamque parentis
Ante triumphalem? quo, si nocturnus adulter

simus et conruptus ab aliis, *vendit tribunal*, sententiam a te judice ferendam.

128. *Si nullum in conjuge crimen*, si conjux tua neque ipsa quid rapit, neque te cupiditate vel rapiendi, vel, quod se conrumpi passa est, sententiam inique ferendi incitat. Cf. omnino Tac. Ann. III. 33. ibique Lips.

129. *Conventus*, urbes, in quibus forum s. conventus judiciales agebantur. v. Ernesti clav. Cic. 130. *Celæno*, cohors et conjux tua avara et insatiabilis, vel avaritia tua, h. e. tu ipse, qui avarus et rapax provinciæ præfectus es. Proprie ita dicebatur una Harpyiarum, de qua ut de reliquis Harpyiis, earumque forma, nominibus et rapacitate v. Virg. Æn. III. 211. seq. ibique Heyne in Exc. VII. et Hermanni Mythol. T. I. p. 400. Similiter Rutilius, Juvenalem imitatus, avaros iniquosque judices vel præfectos dicit *Harpyias, quarum decerpitur unguibus orbis, Quæ pede glutineo, quod tetigere, trahunt* cet. in Itinerar. I. 609. seq.

131. *Picus*, fabulosus Aboriginum rex, Saturni filius, pater Fauni, avus Latini. v. Heyne Exc. V. et not. ad Virg. Æn. VII. 48. et 187. seq. *alta*, prisca et magnifica. Cf. sup. ad VI. 385.

132. *Titanida*, Titaniam, *pugnam*, h. e. Titanas, qui cum diis pugnarunt; nisi leg. *Titanida turbam* vel *pubem*. De *Titanibus* v. Hermann. l. l. p. 40. seq. de *Prometheo* p. 48. seq. 134. *proavum*, generis auctorem, sive majores.

136. 137. A lictoribus cives vel provinciales, capite damnati, primum *virgis* cædebantur, et deinde percutiebantur *securi*. v. inf. ad v. 268. *si te delectant hebetes lasso lictore secures*, διπλῶς ac venuste de summa sævitia, quæ sic et inf. XIV. 18. seq. adumbratur.

138—141. Pulcra ac vera sententia, a nobilibus numquam ex animo dimittenda. Cf. præclara loca Cic. ad Heren. IV. 47. et Sallust. B. I. 85. et B. C. 51. 140. *Crimen conspectius*, magis conspicuum.

142. *Quo*, quare, (ut sup. v. 9. ubi v. not.) *mihi te* jactas, vel, quid prodest, te nobile mihi prædicare genus, qui gloriæ majorum tuorum labem adspergis? Magna vis inest in his versibus, quibus filii scelera parentum virtutibus obponuntur. Sed minus illi placent, quoniam eadem sententia repetitur, quam poeta jam sup. v. 6—18. simili modo expresserat.—*Tabellas* testamenti *in templis* deponebant Romani, quæ tuta erant religione deorum militumque excubiis. Cf. XIV. 260. et ad Tac. Ann. I. 8. *statuam ante tri-*

Digitized by Google

Tempora Santonico velas adoperta cucullo? 145
Præter majorum cineres atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus, et ipse,
Ipse rotam adstringit multo subflamine Consul:
Nocte quidem; sed luna videt, sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris 150
Quum fuerit, clara Damasippus luce flagellum
Sumet, et obcursum nunquam trepidabit amici
Jam senis, ac virga prior adnuet, atque maniplos
Solvet, et infundet jumentis hordea lassis.
Interea dum lanatas torvumque juvencum 155
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Solam Eponam et facies olida ad præsepia pictas.
Sed quum pervigiles placet instaurare popinas;

umphalem parentis, ut sup. v. 11. *ante Numantinos.* 145. *velas adoperta cucullo*, ut sup. VI. 118. Quoad sensum cf. Horat. Sat. II. 7. 55. seq. Plin. Ep. III. 12. et Propert. II. 29. 21. ubi v. Vulp. *Santonico*, Gallico, epith. orn. a Santonibus, populo Aquitanico inter Ligerim et Garumnam, ubi nunc *Saintonge*. Cf. ad XVI. 13. Martial. I. 53. 5. et inpr. XIV. 126. 1. seq.

146. seq. Poeta perstringit mores sui et potissimum Neroniani ævi, quo primores civitatis, præter alias artes parum honestas, et inprimis scenicas, etiam aurigationem exercebant, exemplo Imperatoris eique placendi studio. *Præter majorum cineres atque ossa*, in via Appia, Latina cet. (v. ad I. 171.)

147. *Damasippus*, fictum nomen, quo designatur vir nobilis et δαμάσιππος, domitor equorum, qui vulgo Græcis ἱππόδαμος dicitur. (v. ad I. 59.) Fuit et cognomen Liciniæ gentis, et notissimi Prætoris, (v. Vellei. II. 26. et Cic. ad Div. IX. 21.) necnon ejus, qui statuas amabat, de quo v. Horat. Sat. II. 3. et Cic. ad Att. XII. 29. 33. In quibusdam edd. legitur *Lateranus*, ex qua familia clarissimus fuit Plautius Lateranus, Messalinæ adulter et Cos. des. A. U. 819. quo in Neronem conjuravit et occisus est. v. Tac. Ann. XI. 30. 36. XIII. 11. XV. 49. 60. et inf. ad X. 17. Vox *ipse* δινῶς repetitur. 148. *Subflamen*, τροχοσφόν, lignum vel ferrum, quod, per radios rotarum trajectum, earum cursum sistit; unde *litis subflamen*, mora ejus et dilatio, inf. XVI. 50.

149. 150. Tam inhonestas artes, quæ ne clam quidem et nocte obscura exercendæ sunt, splendente luna factitare eum non pudet. cf. ad VI. 311. *tempus honoris*, consulatus; quæ summa dignitas pudorem ipsi incutiebat. 152. *Trepidare* Græcorum more quarto casui etiam jungitur inf. X. 21. ut *tremere, horrere* et al. *amici jam senis*, ætate meritisque venerabilis. 153. *Virga adnuere*, flagello signum dare, (ut sup. III. 318.) et quidem h. l. honoris ac reverentiæ, h. e. salutare. *manipulos*, fasciculos fœni. 154. *Hordeum*, non avena, Italis equis dabatur, et equiti Rom. *hordearium æs* pro hordeo.

156. *lanatas* oves. *torvum* epith. orn. perpetuumque boum. 156. *cædit*. in abdicatione magistratus. *more Numæ*, non regio, sed palam et prisco ritu, præ se ferens speciem religiosi, qualis Numa fuit. *jurat* clam. 157. *jurat* per *Eponam*, ut ὄμνυμι τοὺς θεούς. *Epona*, dea mulionum, vel quæ asinis præfuit, (dicta ab ἵππος et ὄνος) ut equis *Hippona* vel *Hippo*. In multis quoque libris h. l. non male legitur *Hippo* et *Hipponam*. Posterius respuunt metri leges; unde quidam ejecerunt alterum *p*, alii vero voc. *Solam*. Jurat autem quisque per ea numina, quæ maximi facit, et unde sibi bona sperat. *facies* Eponæ et similium numinum.

Digitized by Google

Obvius adsiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis adfectu Dominum Regemque salutat,
Et cum venali Cyane subcincta lagena.
Defensor culpæ dicet mihi, fecimus et nos
Hæc juvenes. esto. desisti nempe, nec ultra
Fovisti errorem. breve sit, quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba.
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello, Armeniæ Syriæque tuendis
Amnibus, et Rheno atque Istro. Præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. mitte Ostia, Cæsar,

158. *Quum*, aurigatione, vel in aliquod tempus, vel inminente nocte, intermissa, *placet* Laterano, *popinas instaurare*, repetere, denuo invisere: nam et hoc facit exemplo Neronis, de quo v. Sueton. c. 26. *pervigiles*, quæ per totam noctem patent, vel in quibus per noctem vigilant et genio indulgent, qui eas frequentant, ut *pervigili toro* inf. XV. 43. et *vigiles fenestræ* sup. III. 275. 159. *Syrophœnix*, tabernarius s. unguentarius: nam ex Syria optima mittebantur unguenta, et qui ea componebant. Vetus Syria fuit triplex, Συρία Κοίλη, Φοινίκη, Παλαιστίνη. Sed passim etiam incolæ Cœlesyriæ vocantur *Syrophœnices*. *Amomum* frutex, Armeniæ potissimum ac Mediæ, et deinde unguentum inde paratum. *adsiduo* pro adsidue. *Obvius currit* Laterano, lætus ejus adventu blandiusque eum excepturus.

160. *Porta Idumæa* portus vel opp. aliquod Idumææ, per quod, tamquam portam, transvehebantur merces ex India et Perside in Rom. imperium; ut *porta Syenes* inf. XI. 124. ubi sermo est de dentibus elephanti, qui ex Æthiopia in Ægyptum et inde Romam advehebantur per Syenem, penins. in finibus Æthiopiæ et Ægypti, per quam, tamquam portam, transitus est in illas terras. Similiter fere *janua Baiarum* dicuntur Cumæ sup. III. 4. nisi *porta* h. l. pro urbe posita est, ut in sacris literis πύλη et שַׁעַר. *Idumæa*, quæ proprie pars Judææ est, poetis tota dicitur Judæa. 161. *Hospitis adfectu*, blando cauponis sermone. *Dominum Regemque salutat* Lateranum, ut ap. Martial. I. 112. 1. IV. 83. (al. 84.) 5. X. 10. 5. *den gnädgen Herrn und hohen Gönner;* Bahrdt. 162. *Cyane*, tabernaria, vel famula et prostibulum. *subcincta*, more eorum, qui togam subcingunt, ut expeditius ministrare vel opus quodcumque facere queant, adeoque sedula. Cf. IV. 24. *lagena*, vino.

163. *Defensor culpæ*, qui vitia hominum excusare amat, vel qui Damasippum defendit, ejus amicus.

166. *cum prima barba resecentur*, jam a prima deponantur adolescentia. Cf. ad VI. 105. 167. seq. Sed Damasippus etiam nunc, ætate jam provectus, eumdem vitæ cursum sequitur. 168. *Thermarum*, thermopoliorum, ut inf. XI. 4. In his ut plurimum bibendi locus. In iisdem homines et otiosi et nequam aut in furto exercitati. Cf. Plaut. Trin. IV. 3. 6. seq. 11. seq. *Inscripta lintea* forte, ut *catagraphon linum* Catull. XXV. 7. vela popinis, lupanaribus thermisque obpansa ante ostia, atque ut plurimum lintea et acu picta, vel inscriptio rerum ibi venalium, vel meretricum, in cellis prostantium, ut *titulus Lyciscæ* sup. VI. 123. Sed cur hæc *lintea*?

169. *Maturus bello*, h. e. militiæ; jam ea ætate est, ut pro patriæ salute pugnare eamque armis defendere queat. *Armeniæ Syriæque amnibus*, Tigridi et Euphrati, terminis Rom. imperii in Oriente, ut *Rhenus* et *Ister* s. Danubius in Europa. Cf. sup. ad v. 51.

Digitized by Google

Mitte: sed in magna legatum quære popina.
Invenies aliquo cum percussore jacentem,
Permixtum nautis et furibus ac fugitivis,
Inter carnifices et fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli:
Æqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum?
Nempe in Lucanos aut Tusca ergastula mittas.
At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, et, quæ
Turpia cerdoni, Volesos Brutumque decebunt.
Quid, si nunquam adeo fœdis adeoque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?
Consumtis opibus vocem, Damasippe, locasti
Sipario, clamosum ageres ut Phasma Catulli.
Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,

32. Neronem proprie h. l. dixit poeta, vel *παρανομῶς* pro *Calvo Nerone* h. e. Domitiano; vel pro quovis Imperatore, et pro imperio Rom. 171. *mitte, Cæsar*, sc. exercitum, ad *ostia* Tiberis, vel Rheni cet. 173. *jacentem*, inbellem hominem, in lecto ad mensam adcumbentem. 175. *Sandapila*, feretrum, maxime ignobilium et pauperum; nam nobilium cadavera lecticis efferri solebant. 176. *inter cessantia tympana Galli*, h. e. inter Gallos, sacerdotes Cybeles, noctu a discursibus per urbem, in quibus tympana cum cymbalis pulsant, cessantes. *resupinati*, otiosi, ignavi, mollis, vino somnoque gravis, aut turpia patientis, ut sup. III. 112.

179. *talem servum*, qui tam turpiter viveret, ut Damasippus. 180. *in Lucanos*, Lucanum prædium s. agrum, ut aratro solum perstringat; vel Lucana *ergastula*. Cf. ad XIV. 24. 181. *Trojugenæ*, ut *Teucrorum proles* sup. v. 56. Cf. sup. ad I. 100. *vos vobis ignoscitis*, flagitiis vestris: turpia facere vobis putatis licere. Cf. inf. XI. 174. seq. et Horat. Sat. I. 3. 23.

182. Conf. sup. ad IV. 13. 14. *Cerdones*, v. sup. IV. 153. *Volesos Brutumque*, viros nobiles. *Volesus* (al. *Volusus* et *Valesus*, unde *Valesius* et deinde *Valerius*) Sabinus, pater P. Valerii Poplicolæ, (Liv. I. 58. II. 30.) et auctor gentis Valeriæ, quem cum Tatio Romam venisse tradit Dionys. Hal. II. 46. *Brutus* ex gente Junia, quæ et patricia et antiquissima fuit.

185. *Damasippe*, cf. ad v. 147. *Consumtis opibus* aurigatione, (ut sup. I. 59.) vel per luxum. *vocem locasti Sipario*, operam addixisti scenæ. *Siparium* proprie velum scenicum s. mimicum, quod forsan scenæ obtendebatur in comœdiis, ut *aulæum* in tragœdiis; vel *quod pro aulæis posterior ætas adcepit*, teste Donato in Terent. 186. *Phasma*, *φάσμα*, spectrum, mimus Q. Lutatii *Catuli* s. *Catulli*, Urbicarii vel Mimographi, (cf. inf. ad XIII. 111. Gell. XIX. 9. et Martial. V. 30. 3.) non C. Valerii Catulli Veronensis, compositus ad exemplum Menandri, de quo v. Terent. Eun. Prol. 9. Ejus argumentum: adolescens introductus, qui adspectu pulcræ virginis, veluti numinis visu, perculsus exhorruit, forte et exclamavit, unde *clamosum* h. l. 187. *Laureolus* mimus, vel ejusdem Catulli, vel Lentuli, vel Nævii, aut Laberii. Qui Nævio eum tribuunt, provocant ad Gell. III. 3. *De Nævio adcepimus, fabulas eum in carcere duas scripsisse, Laureolum et Leontem*: sed in optimis libris *Hariolum* legitur. Hujus mimi mentionem faciunt Sueton. Calig. c. 57. Tertull. adv. Valentin. c. 14. Josephus Antiq. XIX. 1. et Martial. de

Digitized by Google

Judice me dignus vera cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,
Qui sedet, et spectat triscurria patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. Quanti sua funera vendant,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
*Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid satius? Mortem sic quisquam exhorruit, ut sit

Spectac. epigr. 7. al. 9. In eo agebatur Laureolus servus, in falso deprehensus, vel potius dux latronum, cruci subfixus; (v. Joseph.) unde mox *dignus vera cruce.* Domitianus, hanc fabulam olim, daturus, eum, qui Laureoli partes ageret, vera, non falsa cruce pendere jussit; de quo v. Martial. l. l. *Velox Lentulus* eodem, opinor, sensu dicitur, quo inf. XIII. 111. *fugitivus scurra Catulli.* Nam mimi actionis quidem unitatem, non vero nexum et solutionem curabant, et, quum clausula non inveniretur, de scena fugientes ludum finiebant. v. Cic. pro Cœl. 27. *Lentulus*, cognomen Corneliorum, et, ni fallor, h. l. pro quovis nobili, ut sup. VI. 80. non mimographus ille, qui Domitiani ætate floruit, (de quo v. Hieron. ad Sabinian. et Tertull. Apolog. c. 15. et de pall. c. 4.) nisi re vera Lentulus quidam nobilis personam Laureoli egit.

189. *populo* spectanti nobiles fabulam agentes, et plaudenti. *durior frons*, sine pudore, ut *os durum et ferreum, frons exsanguis et ferrea* aliaque similia. *Frons* sedes pudoris, et hinc pro ipso pudore ap. Pers. V. 104. 190. *Triscurria* forte admodum vel extreme scurrilia scil. facinora, ut *triparcus, trifur, trifurcifer, triportentum* cet. 191. *Planipedes*, mimos, qui primum non nisi sanniones erant, et, quum sensim in scenam prodiissent, ut vel gesticulatione adjuvarent actionem fabularum, vel in earum intervallis jocos non præmeditatos funderent, *planipedes* dicti sunt, *quod planis pedibus i. e. nudis* (immo non arte exaltatis) *in proscenium introirent, non, ut tragici actores cum cothurnis, neque ut comici cum soccis; sive quod olim non in subgestu scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis minicis actitarent:* ita Diomed. lib. III. *Fabii* pro nobilibus, ut *Mamerci*, qui ex Æmiliis erant. 192. *Mamercorum alapas*, v. sup. ad V. 171. *sua funera vendant*, se et vitam suam lanistis et arenæ vendant. 193. *nullo cogente Nerone*, sponte sua, et bonis exuti vel furore instincti, non, ut olim, gratificantes Principibus vel coacti a tyranno, ut a Nerone, (v. Sueton. Ner. 12. Tac. Ann. XV. 32. seq. sup. ad II. 143. seq. et inf. XI. 5. seq.) 194. *Prætoris* inter officia etiam hoc fuit, ut munera ac ludos ederet, præcipue Circenses, ut Florales, Megalenses et alios, quod ingenti sumtu et pompa fiebat, et quo sibi Prætores viam ad consulatum, ut Ædiles curules ad summos honores, muniebant. Cf. VI. 380. X. 36. seq. XI. 193. XIV. 257. *celsi*, epith. orn. de magistratu majore et curuli; vel potius, qui in sella curuli ludis præest. Sic *Prætorem curribus altis exstantem et sublimem* inf. X. 36. 37. et *Prætoris pulpita lauti* XIV. 257. In libris tantum non omnibus legitur *Celsi*, et de Celso prætore v. ad VI. 245. Totus vero versus 194 ejiciendus videtur tamquam insititius. Primum enim admodum languet, quoniam eadem sententia in vs. præc. inest; deinde verbum *vendere* in v. 192—194. reperitur; denique Claudius Imp. jam Prætores vetuerat edere gladiatoria munera, eaque Quæstoribus injunxerat pro stratura viarum, neque hujus instituti mutationem factam legimus, nisi tempore Commeni, de quo v. Lamprid. Alex. 43. (Cf. Suet. Claud. 24. Dio LVIII. et Lips. Saturn. Serm. I. 9.) 195—7. Fingamus a tyranno nobis ex altera parte *gladios* h. e. capitis supplicium proponi, ex altera vero *pulpita* i. e. scenicas artes; nonne mors potius eligenda erit, quam ad tam inhonestas artes descendendum

Digitized by Google

Zelotypus Thymeles, stupidi conlega Corinthi?
Res haud mira tamen, citharœdo Principe, mimus
Nobilis. Hæc ultra quid erit nisi ludus? Et illud
Dedecus Urbis habes; nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supina,
(Damnat enim tales habitus; sed damnat, et odit)
Nec galea faciem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquam librata pendentia retia dextra
Nequidquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, et tota fugit adnoscendus arena.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea quum se

omnisque pudor dimittendus? Histriones enim Romæ infames erant, et, qui scenæ operam locabant, tribu movebantur, præter Atellanarum actores. v. Liv. VII. 2. *Gladios* etiam de certamine gladiatorio adcipere licet, ut duæ artes, modo memoratæ nunc comparentur, et sensus sit, gladiatoriam artem histrioniæ præferendam esse, et mortem potius viriliter obpetendam, quam pudorem amittendum. *Finge*, effinge animo tuo, *dencke dir*. Sed haud dubie legendum: *finge—poni*, fac, finge, tibi proponi. *pulpita*, ludi scenici. (v. ad III. 174. et XIV. 257.) 197. *ut sit zelotypus*, personam viri zelotypi, ut Latinus, sustineat, quem uxor dolis circumvenerit. *Thymele*, mima, quæ hujus uxoris partes agebat. Cf. sup. ad I. 36. *conlega*, socius, *Corinthi*, mimi.

198. *citharœdo Principe*, quum Nero ipse in theatris cithara canat. (v. Suet. Ner. 20—25. et Tac. Ann. XIV. 14. 15. et XVI. 4, et cf. sup. VI. 617.) 199. *hæc ultra quid erit nisi ludus*, post hæc quid videbimus in urbe præter ludos? 200. seq. *Et illud*, etiam hoc, *Dedecus Urbis habes*, jam quoque videmus, quod summo urbi est dedecori, *Gracchum*, nobilium aliquem, *pugnantem*, et quidem non facie armis tecta, ut *Mirmillo*, qui galea, scuto et gladio, vel ut *Secutor*, qui gladio et *clipeo*, vel ut Threx, qui parma s. pelta, et *falce supina*, h. e. sica s. harpe, utitur, sed *nudo vultu*, ut, quæ inpudentia hominis est, ab omnibus cognoscatur, habitu Retiarii, qui solus ex gladiatoribus *frontem non abscondit galea*, sed aperta facie est, et sola *tunica* atque *galero* contentus, conlectum suspensumque *dextra* manu *rete* in adversarii caput jacere, eumque ita inpeditum *tridente* sive *fuscina* (ut sup. II. 143.) interficere conatur, vel si erravit et *nequidquam retia effudit*, emisit, effuse *fugit*, donec iterum rete conlegit. Conf. sup. II. 143. seq. et Lips. Saturn. II. c. 7—10. Retiarius cum Mirmillone, Threce et Secutore componebatur. *falce supina*, sica, gladio incurvo, nisi malis reducto: nam Threx, teste Artemidoro, ἐπικαίνων, insurgere altius, ut contra Mirmillo *in armis subsidere* solebat, si Ausonio fides habenda. (v. Lips. l. l. c. 9. et 10.) 202. *sed*, immo, quin. Totus vero versus interpolationem redolet. 204. *dextra librata*, exacte quasi perpensa: solertia enim opus erat, ne nimium vires dextræ aut intenderentur aut remitterentur. Convenit etiam propria vis sursum deorsum movendi, quæ a fluctuante libræ motu desumta est, unde passim ad avium quoque volatum transfertur hoc verbum.

205. *ad spectacula*, ad spectationem, ad spectandum; vel potius ad spectatores.

207. 8. Si quis etiam nunc dubitat, Gracchum esse, qui in arena pugnet, quum tamen nuda ejus facies sit et ab omnibus cognosci queat, evidentius id ejus habitus docebit: nam non modo *tunicam* et *galerum*, ut Retiarius, gestat, sed etiam, ut Salius, (Salium enim fuisse eum, ex Sat. II. 125. 6. intelligitur) *tunicam auream* s. pictam, h. e. auro et purpura variegatam, cujus aureum patagium s. limbus et clavus a superiore ejus parte circa *fauces* ad imam oram *porrigitur*, et *galerum*, h. e. apicem s. pileum in coni formam

Digitized by Google

Porrigat, et longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho jussus pugnare secutor.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;
Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?
Par Agamemnonidæ crimen; sed causa facit rem
Dissimilem. quippe ille Deis auctoribus ultor

fastigiatum, (κυρτασίαν) qui sub mento vincitur *spira*, h. e. fasciis, quæ *jactantur*, i. e. libere per humeros fluitant. (Cf. de Saliorum habitu Liv. I. 20. Dionys. Hal. II. 70. et Cuper. Apotheos. Hom. p. m. 187. seq.) Gracchus itaque non modo non erubuisse dicitur, sponte operam suam arenæ præstare, sed etiam eo pugnare habitu, quo ab omnibus dignosci poterat, nudo vultu atque Saliari tunica et apice.

209. 210. *Secutor*, a Prætore, vel munerario, vel lanista, (quippe qui paria gladiatorum inter se componebat) *jussus pugnare cum Graccho, ignominiam graviorem omni pertulit vulnere*, h. e. quam si cum peritiore gladiatore comparatus, victus multisque vulneribus confectus esset; nam manu viri et fortis et artis pugnandi gnari perire non tam turpe, immo gloriosius est, quam nobilem vincere, qui et inperitus est et ignavus, confestimque fugit.

211. *suffragia*, judicia, sententiæ. Loquitur poeta, cujus temporibus non modo agendi, sed et judicandi dicendique libertas omnibus præcisa erat. 212. *Senecam*, virum ignobilem, sed bonum, certe multo meliorem Nerone.

213 4. Nero graviorem, quam vulgarem parricidii pœnam, nec semel, sed sæpius meruit, quoniam plura commisit parricidia. (Cf. Sueton. Ner. 45.) Occidit enim vel occidi jussit Agrippinam matrem, Domitiam amitam, Octaviam Poppæamque uxores, Britannicum fratrem, Antoniam, Claudii filiam, Rufium Crispinum, primum Poppææ maritum, ejusque filium adhuc inpuberem, Aulum Plautium et alios, aut adfinitate aliqua sibi, aut propinquitate, conjunctos; quod notum vel ex Tacito et Sueton. Ner. 33—35. Pœna parricidarum erat, ut, virgis sanguineis cæsi, cum *simia, serpente*, gallo gallinaceo et cane *culeo* insuti in mare vel flumen demergerentur. Hæc culei pœna jam Tarquinii temporibus in criminibus quibusdam cognita, post ejectos deinde Reges consuetudine servata, et a Decemviris in XII tabulis propria parricidio facta; *culeus* autem saccus fuit e corio taurino, et quidem recenti, ne aqua facile penetraret. Animalia Imperatorum demum ætate culeo addita videntur, exasperata forte pœna, quum frequentius committeretur facinus. Secundum D. Hadriani constitutionem, si mare nimis remotum esset, ad bestias condemnabantur parricidæ aut vivi comburebantur. Lege Pompeii de parricidiis hoc crimen ad omnem propinquorum cædem translatum videtur, ita tamen, ut illa pœna non nisi confessi adficerentur. Sensu quoque latissimo parricida dicebatur quicumque hominem ingenuum consulto et de industria interfecerat. Cf. inf. XIII. 155. 6. et Arntzen. in Actis literar. societatis Rheno-Trajectinæ, Lugd. Bat. 1793. 8. T. I. p. 106. seq.

215—7. Orestes quidem, Agamemnonis filius, matrem quoque interemit, nec tamen, ut Nero, sua sponte et singulari mentis pravitate stimulante, sed, *Deis auctoribus*, jussu Apollinis Delphici, (v. Eurip. Orest. v. 28. 416. 543. seq. Sophocl. Electr. 32. seqq. Æschyl. Choeph. 266. seqq.) et ut *cædem ulciscetur patris*, quem Clytæmnestra et Ægisthus *media inter pocula* h. e. in convivio necaverant. Apud Græcos autem filius majorem patri reverentiam atque amorem deberi putabat, quam matri, cui præterea justius irascebatur Orestes, quod illa regno ipsum privaverat paterno neciique destinaverat. Ceterum Agamem-

Digitized by Google

Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit aut Spartani
Sanguine conjugii, nullis aconita propinquis
Miscuit, in scena nunquam cantavit Orestes,
Troica non scripsit. Quid enim Verginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?
Quid Nero tam sæva crudaque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi Principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis:
Ante pedes Domiti longum tu pone Thyestæ

nonem primo statim ædium ingressu occisum tradit Virg. Æn. XI. 267, ad aram, ubi sacrificabat, Hygin. Fab. 117, sub finem convivii, in balneo, quum induere vellet indusium, ab uxore ita consutum, ut nec capiti, nec manibus exitum præberet, Æschylus et alii.

217. 8. Neque etiam Orestes Electram, sororem suam, trucidavit, ut Nero Octaviam, et sororem adoptivam (nam Claudii filia fuit) et conjugem suam: aut Hermionem *conjugium* h. e. conjugem, Helenæ et Menelai, *Spartani* regis, filiam, ut Nero Octaviam et Poppæam, uxores suas.

219. Orestes quoque *aconito* h. e. veneno (v. ad I. 158.) non sustulit *propinquos*, ut Nero Domitiam, Britannicum et Antoniam: *nec umquam in scena cantavit Orestes*, ut Nero. (v. sup. ad v. 198.) 221. *Troica* carmina *non scripsit*, ut Nero, qui non modo, poetica facultate destitutus, ποτὲ καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ θεάτρου ἐρχήσραν ἐν πανδήμῳ τινὶ θέᾳ κατέβη, καὶ ἀνέγνω Τρωϊκὰ τινὰ ἑαυτοῦ ποιήματα, (Xiphil. in Ner.) sed etiam incendium Romæ e turri Mæcenatiana prospectans lætusque flammæ, ut aiebat, pulcritudine, ἄλωσιν Ilii illo suo scenico habitu decantavit. (v. Suet. Ner. 38. et Tac. Ann. XV. 39.) Nihil salsius ac facetius dici poterat a Juvenale, ut ostenderet, Neronem et insaniorem et inprobiorem fuisse Oreste.

221. *Quid*, quodnam horum, quæ modo memoravi, facinorum Neronis *enim* h. e. vero (δὴ, γάρ τοι) magis Imperatore indignum fuit? quonam facinore magis meruit, ut ab imperio submoveretur? Vix dici potest, quid horum Principi turpius et hac pœna dignius fuerit. *Verginius* Rufus, Germaniæ inferioris legatus, Julius *Vindex*, qui Gallias provinciam pro prætore obtinebat, et Ser. *Galba*, Hispaniæ Tarrac. præfectus, a Nerone desciverunt. 223. seq. Quid Nero, tam sævus *crudusque* (h. e. crudelis, ut ὠμὸς) tyrannus, vel toto tyrannidis suæ tempore, fecit? Hæc, quæ dixi, fuere opera ejus et artes!

224. *generosi*, εἰρωνικῶς dictum.

225. *fœdo*, qui Imperatore tam indignus est. *saltu* histrionali. *ad pulpita peregrina*, in theatris ludisque scenicis, (v. sup. ad v. 195.) non tantum Romanis, sed etiam peregrinis, Neapoli, Olympiæ et in aliis Græciæ s. Achaiæ urbibus, (v. Suet. Ner. 20—24. 42. Xiphil. LXIII. 8. seq. et Zonar. Ann. II.) 226. *prostitui*, dignitatem suam et majestatem maculare: metaphora a prostibulo desumta. *Apio* coronabantur victores, et quidem virente vivoque in Nemeis, arente in Isthmiis. (v. Plin. XIX. 8.) 227. seq. Poeta jam ipsum Neronem adloquitur: age nunc, *habeant* cet. Mos autem erat Romanorum, spolia hostium et insignia honorum triumphorumque cum ipsis rerum gestarum titulis ad *effigies* h. e. imagines et statuas *majorum* adpendendi, vel *ante pedes* s. basin earum conlocandi: unde vis sarcasmi h. l. facile intelligitur. *insignia vocis*, præmia, ἆθλα cantus, et ornamenta citharœdi; h. l. coronas illas ex apio. 228. *Domitii*; nam Nero fuit ex gente Domitia et familia Ænobarborum. (v. Suet. Ner. 1. seq.)

229. Tragœdi, erant induti *syrmate*

Digitized by Google

Syrma vel Antigonæ, seu personam Menalippes,
Et de marmoreo citharam suspende colosso.
Quid, Catilina, tuis natalibus, atque Cethegi
Inveniet quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna et flammas domibus templisque parastis,
Ut Bracatorum pueri Senonumque minores,
Ausi, quod liceat tunica punire molesta.
Sed vigilat Consul, vexillaque vestra coercet.
Hic novus Arpinas, ignobilis, et modo Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præsidium adtonitis, et in omni gente laborat.

s. palla, veste *longa*, (*σύρμα παρὰ τὸ σύρειν* a *trahendo*, quia humum verrit, unde *syrma* pro ipsa tragœdia dicitur inf. XV. 30.) et utebantur *personis* s. larvis, facie ficta, quæ Gr. *πρόσωπον* s. *προσωπεῖον* vocatur. (Cf. Horat. A. P. 215. et 278.) *Thyestæ*, quem personatus cantasti vel saltasti, ut *Antigonen* et *Menalippen*, aliosque, quorum meminit Sueton. Ner. 21. et 54. *Antigone*, Œdipi filia, notissima ex Sophoclis tragœdia. Alia *Antigone*, Eurytionis, alia Pheretis, alia Laomedontis filia. *Menalippe*, vel potius *Melanippe*, (v. Munker. ad Hygini fab. 186. Intpp. Gell. V. 11. al. et Cic. Qu. Tusc. III. 9.) Ætoli vel Desmontis filia, quæ a Neptuno compressa, liberos in stabulo patris exposuit. Alia *Melanippe* Chironis, alia Œnei filia, alia Amazonum regina. 230. Verbis *suspende colosso* magna sarcasmi vis inest. *Colossus* CX vel CXX pedum a Zenodoto fabricatus, et in vestibulo domus aureæ positus; unde nunc adhuc *il Coliseo* vel rectius *il Colosseo*. Cf. Plin. XXXIV. 7. et Suet. Ner. 31. Is quia æreus, non *marmoreus* fuit, quidam h. l. non colossum Neronis, sed Augusti statuam innui putant, coll. Sueton. Ner. 12. A poetis vero talia sæpe confundi monet Grang.

231—268. Quæ adhuc disputaverat poeta, nunc aliis et quidem aptissimis exemplis, tam nobilium quam ignobilium, inlustrat. *Catilinæ* pater et avus ignoti, sed notissimi proavus M. Sergius Silus s. Silo, (v. Plin. VII. 28.) et abavus M. Sergius Silo, Præt. A. U. 555. (v. Liv. XXXII. 27. 28. 31. XXXIII. 21. 24.) C. Cornelius *Cethegus* (quod cognomen est familiæ cujusdam Lentulorum e gente Cornelia) socius Catilinæ, notissimus. Cf. II. 27. et X. 287. *sublimius*, nobilius. 233. *Nocturna*, noctu.

234. *Braccati* s. *Bracati* Galli. v. ad II. 169. *Senones*, Lugdunenses, quos duce Brenno Romam expugnasse et incendisse notum est. *pueri*, posteri. Sic et *minores* sc. natu. (v. sup. ad I. 148.) 235. Vos, qui summum gravissimoque supplicio dignum scelus ausi estis, commisistis. *Tunica molesta*, ut ap. Martial. X. 25. 5. tunica spartea, vel vestis chartea, stuppa, cannabe, pice, cera, bitumine aliisque ignium alimentis inlita et intexta, qua induti olim, qui incendia moliti erant, ut Christiani, quos Nero incendii Romæ insimilaverat, tædis incendebantur et in usum nocturni luminis vivi cremabantur. Cf. sup. ad I. 155. seq. Senec. Epist. XIV. et Tac. Ann. XV. 44.

236. *vigilat Consul* Cicero. *vexilla*, copias, et conjuratos. 237. *Hic* Cicero, *novus* homo, h. e. qui primus e gente Tullia magistratus curules Romæ gessit. Sic et mox *ignobilis*; etsi ex regio Volscorum genere ortus. (v. Sil. VIII. 405. Cic. Tusc. Qu. I. 16. Plut. et al.) *Arpinas*, ab Arpino, Volscorum opp. oriundus. 238. *Municipalis eques*, (ut fere *m. adulter* Tac. Ann. IV. 3.) qui non Romæ, sed Arpini, in municipio ex equestri familia ortus erat: nam in municipiis et coloniis, æque ac Romæ, tres erant civium ordines, senatorius, equester ac plebeius. *galeatum*, armatum, ut sup. I. 268.

239. *in omni gente* Romæ vicina, in municipiis, non tantum Romæ, sed et extra eam, et per Italiam omnem dis-

Digitized by Google

Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis et tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus adsiduis gladio. sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro,
Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.
Hic tamen et Cimbros et summa pericula rerum
Excipit, et solus trepidantem protegit Urbem.
Atque ideo, postquam ad Cimbros stragemque volabant,
Qui nunquam adtigerant majora cadavera, corvi,
Nobilis ornatur lauro conlega secunda.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt

positis præsidiis; nisi in aliis libris rectius legitur *monte* vel *ponte*.

240. seqq. Cicero *intra muros*, Romæ, *toga*, tempore et artibus pacis, quibus cives servavit, plus sibi *nominis et tituli* h. e. gloriæ peperit, quam Augustus bellis feliciter gestis, quibus plurimum sanguinis civilis effusum.

241. *Leucas* promont. et oppidum Leucadiæ peninsulæ, quæ insula facta, vicina Actio Acarnaniæ prom. juxta quod Octavius Antonium et Cleopatram devicit.

242. *Campi Thessaliæ* ad Philippos, Macedoniæ adjectæ, olim Thraciæ, urbem, ubi victi sunt Brutus et Cassius ab Octavio et Antonio. *Thessaliæ* nomine latius poetæ utuntur. Cf. Intp. Virg. Ge. I. 489. 490.

244. *Patris patriæ* cognomen Cicero primus ob liberatam patriam decreto senatus, (ut Camillus a militibus in triumpho) et merito adcepit. Cf. Plin. VII. 30. Cic. in Pis. 3. et Plut. vit. Cic. p. 872.

245. *Arpinas alius*, C. Marius, Arpini in *Volscis* humili loco natus, primum mercenarius fuit *arator alieni* agri. (v. Plin. XXXIII. 11. et Plut.) Deinde castra Rom. sequutus Scipionis Africani min. miles gregarius ad Numantiam fuit, adeoque subjectus imperio centurionum, qui milites *vitibus* castigare solebant. (v. inf. ad XIV. 193.) 247. *frangebat vertice*, (forte *tergore*) *vitem*, v. sup. ad VI. 479. *nodosam*, quia talis eligebatur ad validiorem ictum. 248. *Dolabris* tum fabri, qui in legionibus sine armis stipendia faciebant, tum ipsi quoque milites, et quidem altera earum parte, quæ in mucronem acuminata erat, ad muros potissimum diruendos, altera ad ligna cædenda ac *dolanda*, *castraque* vallis *munienda* utebantur. 250. *Solus* quidem non vicit Cimbros Marius, sed adjuvante Catulo. At gloria confecti belli tota fere penes eum fuit, et *solus* quoque Teutonos et Ambronas, eorum socios, duobus prœliis delevit ad Aquas Sextias.

251. *ad Cimbros stragemque*, ad stragem Cimbrorum. 252. *majora cadavera*, propter magnitudinem corporum, de qua v. Plut. in Mario, et Flor. III. 3. 253. *Nobilis conlega*, Q. Lutatius Catulus, vir nobilissimus, consul cum Mario a. U. C. 651. et Proc. a. U. C. 652. quo Cimbri in campis Raudiis, junctis Catuli et Marii exercitibus, ad internecionem cæsi sunt. *ornatur lauro secunda*, secundo loco triumphavit, post Marium, qui, duobus triumphis propter duplicem victoriam sibi oblatis, uno contentus fuit, quum milites ægre ferrent, Catulum eo honore excludi.

254. seq. P. *Decii* Mures, pater et filius, diis Manibus Terræque Matri pro patria se devoverunt, ille Latino, hic Gallico bello. Idem fecisse nepotem in bello Pyrrhi tradit Cicero Tusc.

Digitized by Google

Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro
Omnibus auxiliis atque omni pube Latina
Subficiunt Dis infernis Terræque parenti:
Pluris enim Decii, quam quæ servantur ab illis.
Ancilla natus trabeam et diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exsulibus juvenes ipsius Consulis, et quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mucius, et quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad Patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis

Qu. I. 37. et Fin. II. 19. (De ritu devotionis v. Liv. VIII. 9.) 256. *Auxilia*, milites ex gentibus exteris et inpr. bellicosis, conscripti, vel tributi loco iis imperati; *pubes Latina*, socii ex civitatibus Italicis. Hi nihil a Romanis præter frumentum, illi vero etiam stipendium adcipiebant. (v. Varro et Fest. v. Auxiliares, Lips. de Mil. Rom. I. 7. et Anal. ad Mil. Rom. I. 7.) Plerumque tamen et socii Latini Italicique *auxilia* et *auxiliares milites* vel simpl. *auxiliares* dicuntur. 257. *Subficiunt* averruncandæ deorum iræ, (cf. Liv. VIII. 6.) quia non tam consules, quam virtutibus ornatissimi fuere.

259. *Ancilla natus*, Servius Tullius, Ocrisia, captiva Ocriculana, natus, v. Liv. I. 39. et Dionys. Hal. IV. 1. seqq. *Trabeam et diadema*, regnum, regiam dignitatem, *meruit* virtutibus, non sola fortuna adeptus est. *Trabea*, toga alba, latis clavis ornata et trabibus purpureis intextis, habitus regum, et deinde consulum, augurum et equitum, sed horum non nisi in solennibus pompis. Cf. Plin. VIII. 48. s. 74. IX. 39. s. 63. Virg. Æn. VII. 188. et 612. *Diadema*, non corona aurea, qua hodie reges utuntur, sed alba fascia, qua prisci reges caput redimire solebant. v. Casaub. ad Sueton. Cæs. 79. Cuper. Obss. I. 6. et inpr. Spanhem. de U. et Pr. Num. Diss. V. p. 456—472. 622. 679—685. (ed. Amst. 1671.) ubi præter alia p. 470. l. docet, hoc regiæ potestatis insigni, ex Oriente demum ab Alexandro et ex Macedonia a Romanis petito, neminem regum Rom. usum esse, et poetas, (ut Juven. h. l.) monetarios, pictores et sculptores, qui illud his regibus, vel adeo Diis et heroibus tribuant, ad sua tempora respexisse et morem tum Principibus familiarem. *Quirini*, quo insigni regio Romulus primum Romæ usus est. *fasces*, duodecim lictores cum fascibus. *Regum ultimus bonorum*, cf. ad V. 36.

261—268. Aliis exemplis poeta docet, patriam sæpe a nobilibus proditam, et contra servatam esse ab ignobilibus infimoque genere natis. 262. *Juvenes ipsius consulis*, filii Bruti, primi consulis, qui patriam ejectis regibus liberaverat, cum Vitelliis Aquilliis aliisque nobilibus, quos potius *decuisset*, audaci aliquo facinore et insigni virtute, quali non ita multo post *Cocles*, *Mucius* et *Cœlia* inclaruerunt, *libertatem* adhuc *dubiam* defendere, de patria *tyrannis*, Tarquiniis, *prodenda portisque* urbis regi aperiundis h. e. Tarquiniis in regnum reducendis conspirarunt: Vindicius autem s. Vindex, Aquilliorum *servus occulta crimina*, proditionem s. conjurationem, *ad Patres produxit*, detulit; quo facto proditores a lictoribus consulum jussu virgis cæsi *securique* percussi sunt. Res notissima vel ex Liv. II. 3—5. et 10—13.

265. *Virgo*, Cœlia, *Tiberinum* amnem s. fluvium, qui tum temporis *imperii* Romani *finis* et terminus fuit, *natavit*. Alii eam equo insidentem fluvium trajecisse tradunt, unde et statua equestris ipsi posita videtur. Quæ narratio facile cum illa conciliari potest. Cf. ad Sil. X. 498.

Digitized by Google

Adficiunt pœnis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
Et tamen, ut longe repetas longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

267. *servus Matronis lugendus*, qui non minus fuit dignus, qui a matronis lugeretur post mortem, quam Brutus, quem annum, ut parentem, luxere, quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuit, (v. Liv. II. 7.) 268. *legum prima securis*, securis, qua leges, ad pristinam vim reductæ, primum in libera republ. adversus reos et maleficos usæ sunt. Unde vero factum sit, ut antiquo jure publ. Rom. antequam quis securi feriretur, virgis cædi soleret, docet Heyne Opusc. Academ. Vol. III. p. 189—193. ubi suspicatur, leniorem rationem, ut securi percuteretur reus condemnatus, antequam sub virgis exspiraret, subcessisse in locum pristinæ atrocitatis, qua ille virgis ad mortem cæsus sit.

269. *Thersites*, Græcorum fœdissimus et animo et corpore, linguaque promtior quam manu; notus ex Hom. Il. B. 212. seq. *Æacides*, Achilles, Æaci nepos, et filius Pelei, unde et *Pelides* sæpe dicitur. Is non modo fortissimus heroum fuit, sed et Græcorum formosissimus. v. Hom. Il. B. 674. et 769. *Vulcania arma*, a Vulcano fabricata Achillis arma. (v. Hom. Il. Σ. 369. seq.) *capessas*, Achilli, qui iis usus est, virtute similis sis, et rebus gestis. *producat*, v. sup. ad VI. 241.

273. *Asylum* Romuli vel tironibus notum ex Liv. I. 8. et Dionys. II. 15. *illud quod dicere nolo*, homo *nefandus*, ἀποῤῥάς; maleficus, vel servus, vel obæratus, quæ tria hominum genera ad asyla confugisse, tradit Plut. unde et *infami asylo*. Sequitur enim poeta vel ὡς ἐν παῤῥᾷ deridet (ut sup. II. 127.) vulgarem de Romæ, a *pastoribus* ac fugitivis conditæ, origine, et de Romuli asylo opinionem, quam etiam Livius adscivit. Honestiorem veramque Romanorum originem memorat Dionys. Halic.

Digitized by Google

SATIRA IX.

ARGUMENTUM.

Nævolum pædiconem tristi vultu obvium poeta percontatur, quæ sit mœstitiæ ipsius, rugarum ac maciei causa, et utrum vitæ genus mutaverit. v. 1—26. Ille respondet, hoc vitæ institutum aliis quidem fuisse perutile, se vero, præter tenuia quædam munera, nihil inde fructus percepisse, quod et necessitati durissimæ fati tribuendum sit, et avaritiæ Virronis aliorumque divitum cinædorum, qui levissima quæque dona ac beneficia, in draucos conlata, iis exprobrent, et gratis operam sibi ab illis cupiant præsturi, quamvis deformes sint, et hisce clientibus suis omnem conjugii felicitatem, et jura parentum legatorumque capiendorum debeant. 27—90. Poeta miseratur fortem Nævoli, isque rogat, ut occulta ipsi credita reticeat, quoniam pathici odio prosequantur eum, a quo timeant libidines suas evulgari, et vel necem illi machinentur. 90—101. Juvenalis contra monet, ab eo, qui plures servos habeat, nihil, ne noctu quidem, clam posse perpetrari, et recte vivendum esse, cum alias ob causas, tum præcipue, ut contemnere liceat linguam mancipiorum, quæ quidem pessima eorum pars sit. 102—122. Hoc consilium salutare quidem esse futetur Nævolus, sed nunc rationibus suis parum conducere, post consumtum jam ætatis robur, et spes deceptas. 123—129. Poeta eum meliora sperare jubet, quum stante Roma numquam defuturi sint homines molles ac cinædi. 130—134. At Nævolus spem, inde concipiendam, felicibus tantum propositam esse dicit, non sibi, quem Fatum velit tenui victu contentum esse, et in cujus vota Fortuna sit surda. 135—150.

SCIRE velim, quare toties mihi, Nævole, tristis
Obcurras fronte obducta, ceu Marsya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprensus habebat

Satira hæc lepidissimis plena salibus, sed et obscœnissimis, totaque dramatica est; quæ quidem carminis forma argumento quam maxime congruit, pluribusque facetiis inmiscendis occasionem præbet. Nævolus vero draucus non solum poetæ turpissimum vitæ suæ genus aperte exponit, sed etiam Virronem pathicum (v. 40—90.) ingratissimi insimilat animi, quippe qui pro summis beneficiis laboribusque nulla fere rependat præmia. Ita utrumque hominum genus, et pædicones et cinædi, acerrime exagitantur.

1. *Nævolus*, draucus, cujus etiam meminit Martialis. (Epigr. I. 98. II. 49. III. 77. 95. IV. 84.) 2. *fronte obducta* tenebris, h. e. tristi, in rugas, (cf. inf. v. 9.) sed magis ad mœstitiam, quam severitatem, contracta. *Marsya* s. Marsyas *victus* in certamine musico ab Apolline, qui pellem ei detraxisse dicitur. Faceta autem comparatio est, cui conferatur non minus lepidus lo-

Digitized by Google

Ravola, dum Rhodopes uda terit inguina barba?
Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, et fatuos non invenit. Unde repente
Tot rugæ? certe modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomœria natis.
Omnia nunc contra: vultus gravis, horrida siccæ
Silva comæ, nullus tota nitor in cute, qualem
Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci:
Sed fruticante pilo neglecta et squalida crura.

cus Horat. Sat. I. 6. 120. 121. (vid. Boettiger in Wielandi Museo Attico T. I. fasc. 2. p. 285—358. 3. *vultu* mœsto. 4. *Ravola*, a facto nominis etymologiam sumsit poeta, vet. Schol. putans forte, *Ravolæ* nomine designari *rabulam*, vel *ravulum* s. *ravum*, h. e. raucum. *terit*, λείχει, lingit, lambit. *Rhodopes*, fictum nomen, ut *Ravola*, et ductum, ut putant, a famosa illa meretrice de qua v. Herodot. II. 134. 135. Strab. XVII. Plin. 36. 12. (ubi *Rhodope*, non, ut Græcis, Ῥοδῶπις vocatur) et Ælian. V. H. XIII. 33. ubi cf. Perizon.

5. Non mirum est, Ravolam, vel te ipsum, si tale facinus commiseris, tristem esse ob pœnam quam dederis, vel pœnam metuere, quum etiam servi non nisi dulciaria lambentes puniantur; nisi sensus potius est: servo, placentas lambenti, colaphum inpingimus; at ingenuo, feminarum lambenti inguina, h. e. fellanti, ignoscimus: adeoque non est, quod stupri causa tibi timeas. Cf. XI. 174. seq. Sed utraque ratio dura est, et versum fere excidisse suspicari possis.

6. *hac facie*, qua tu es. *Crepereius Pollio* forte idem, cujus luxuria inf. XI. 43. notatur. 7. *præstare*, pendere. 8. *fatuos*, stultos, qui pecuniam ei crederent non reddituro.

9. *Rugæ* tam ad tristitiam referri possunt, (v. sup. ad v. 2.) quam ad senectutem, propter inpurum vitæ genus ocius obrepentem. Cf. inf. v. 16. seq. et 129. Sed forte leg. *rugas*, quod exquisitius est. v. Heins. ad Ovid. Ep. Her. XII. 84. *modico* exigua re, modicis opibus. 10. *agebas equitem*, h. e. ejus agebas partes, vel personam ferebas. *Verna* etiam adjective dicitur, ut *vernula*, et h. l. non ad servilem tantum Nævoli conditionem, sed ad scurrilem quoque dicacitatem referri potest: nam vernæ, h. e. servi ex ancillis domi nati, a dominis mitius ceteris tractabantur, et tum facetiores, tum procaciores esse solebant; unde *vernile dictum*, *verniles blanditiæ*, *vernilitas*, *verniliter*, *vernula urbanitas*. Cf. de Nævolo Martial. III. 95. 10. Sed *verna eques* est potius h. l. filius equitis, e serva genitus, ut ap. Martial. I. 85. quem vide.

11. *Vehemens*, acer, *salibus intra pomœria natis*, qui Ciceroni ad Div. IX. 15. *urbani sales*, et nobis *Städterwitz* dicuntur, facetiæ, quales esse solent hominum in urbe liberaliter educatorum. *Pomœrium* h. l. pro ipsa urbe vel muro positum. (Propria verbi vis nota ex Liv. I. 44. Gell. XIII. 14. et Varr. L. L. IV. 32.) 13. *Sylva comæ*, comarum, ut nos: *ein Wald von Haaren*, *buschige Haare*, h. e. crines incomti, crispi et perplexi. *horrida sylva comæ*, crines erecti: nam *horrere* et φρίσσειν proprie dicuntur, quæ erecta sunt vel eminent, ut segetes, arma, pili, setæ. *Coma sicca*, ut ap. Martial. X. 72. 11. cui obponitur *madida*, h. e. unguentis delibuta.

14. Homines molliores, glabri ut essent et cutem levigarent, pilos sibi vel evellere, vel psilothri et dropacis ope tollere, vel calida pice (*visco*) urere solebant. *Bruttia fascia visci*, pro fascia Bruttii visci, h. e. repleta Bruttia pice. Epitheton ornat: nam *Bruttia* (al. *Brutia*, Βρυτία) pix tamquam omnium

Digitized by Google

Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies. Igitur flexisse videris
Propositum, et vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, ut repeto, fanum Isidis, et Ganymeden,
Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
Et Cererem, (nam quo non prostat femina templo?)
Notior Aufidio mœchus celebrare solebas,
Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
Utile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri crassique coloris,
Et male percussas textoris pectine Galli

optima laudatur Plin. XVI. 11. XXIV. 7. et passim medicis Græcis. 15. *fruticante*, horrido, *buschig, struppig*, ut fere v. 13. *sylva comæ*.

16. *macies* tamquam *veteris ægri*, valetudinarii, qui diuturno morbo implicitus est et urgetur. *quarta dies*, quartana febris. *olim*, jam diu, (ut VI. 346.) *domestica*, familiaris, solita, *eingenistet*. *Torquet* MS. Cantabr. (v. Wakef. ad Lucret. III. 930.) Norimb. 2. et Goth. 1.

18—20. Comparant Plin. XI. 37. *Frons homini lætitiæ et hilaritatis, severitatis et tristitiæ index*, Cic. de Orat. III. *Imago animi vultus est, indices oculi*, et al.

19. *utrumque*, et lætum et tristem.

22. *ut repeto* memoria, quantum memini, quod recordor. In templis quoque et ad illa, inpr. Isidis ac Cybeles, sæpe stupra aliaque flagitia commissa. Cf. v. 24. et sup. VI. 308. seq. 489. et al. *Ganymeden*, ejus statuam vel effigiem in templo Jovis; ut mox *Cererem* pro templo Cereris. Lactant. de falsa relig. I. *Imago*, inquit, *catamiti et effigies aquilæ ante pedes Jovis ponuntur in templis, et cum ipso pariter adorantur.* Ganymedes catamitus. (v. Fest. et Plaut. Men. I. 2. 34.) ut Nævolus, et Jupiter notissimus mœchorum. (cf. VI. 59.) 23. *Pacis* sc. fanum s. templum nobilissimum, a Vespasiano exstructum juxta forum in quarta Urbis regione, quo non aliud Romæ ditius fuit statuarum opumque copia. *advectæ palatia Matris*, templum Cybeles, *Matris* Deûm s. Magnæ Matris, e Phrygia Romam *advectæ*, (v. Liv. XXIX. 10—14.) quod in *Palatio* fuit. (Liv. XXIX. 37.) *secreta*, in quibus sacra arcana curantur, vel mysteria.

24. *Cererem*, Cereris templum, in VIII regione Urbis, ad circum maximum. Plin. XXXV. 12. Verba, *nam quo non prostat femina templo*, non sine indignatione adjecta propter summam rei turpitudinem: nam *Ceres* dea castissima. Cf. VI. 50. XIV. 219. XV. 141. *prostat*, ut sup. I. 47. III. 65. VI. 123.

25. *Aufidio*, mœcho notissimo; de quo cf. Martial. V. 63. al. *Notior Aufidio mœchus*, ut *mœchorum notissimus* sup. VI. 42. *celebrare*, frequentare.

26. *inclinare*, ut al. *incurvare* scil. ad stuprum, vel *ingeniculare* ap. Lamprid. Heliog. c. 5. et *παῖδα κινεῖν* ap. Aristoph. in Ranis. *Quot discipulos inclinet Hamillus* inf. X. 224. ut *παιδοτρίβης, λῶον προδιδάσκειν, εἰς τὸ γόνυ κάμψας, μέσσον ἐπαιδοτρίβει.* Strat. Epigr. LXIV. ubi v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 105.

27—90. Verba Nævoli, ut vulgo putant; sed quædam rectius poetæ tribuentur. 28. *lacernas pingues*, crassas, ut mox *duri crassique coloris* h. e. fili ac lanæ. 29. *Munimenta togæ*, quæ togam a pluvia quasi muniunt; nam lacerna pænulave togæ injiciebatur pluviæ vel frigoris arcendi causa. 30. *male percussas pectine*, male textas.

Digitized by Google

Adcipimus, tenue argentum venæque secundæ.
Fata regunt homines: fatum est et partibus illis,
Quas sinus abscondit. nam, si tibi sidera cessant,
Nil faciet longi mensura incognita nervi,
Quamvis te nudum spumanti Virro labello
Viderit, et blandæ adsidue densæque tabellæ
Sollicitent: Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, ac cevet. Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri. numera sestertia quinque

Percutere, ferire, κρούειν, σπαθᾷν, κερκίζειν, verba textoria. *Pecten* male a quibusdam h. l. cum *radio* confunditur: illo calcatur, percutitur et densatur stamen, hoc stamini inseritur subtemen. *textoris Galli*; nam in Gallia vestes crassioris fili et lanæ confici solebant. cf. Martial. IV. 19. 1. et VI. 11. 7.

31. *argentum*, argenteum vas, *tenue* ac leve, vel potius numum veterem atque usu tritum, ut λυπρὸν ἀργύριον ap. Theophr. Char. IV. ubi cf. Casaub. *argentum venæ secundæ*, non purum s. pustulatum, sed cui multum æris admixtum est.

32—37. Verba vel poetæ, amicum lepide consolantis, vel Nævoli, qui more talium hominum vulgarem opinionem de vi *fatorum* ac *siderum* (de qua v. sup. VI. 553. seq. et VII. 194—201.) ad obscœnas res transfert, et facete transferre sibi videtur. *Fatum est et partibus illis, quas sinus abscondit*, cœci fati vis est etiam in virilia, eorumque usum, vel libidinem. *Sinus* anterior pars togæ, quæ non modo pectus, sed etiam pudenda tegit. 33. *Sidera tibi cessant*, non favent, non benigna sunt. 34. *Nil faciet*, tibi non proderit, *mensura incognita*, insolita et antea non visa, *longi nervi*, membri virilis. Cf. sup. I. 41. 35. *nudum*, v. sup. ad VI. 375. *Virro*, homo non modo nobilis ac dives, (v. sup. V. 39. seq. 98. seq. 128. 149. 156.) sed etiam cinædus, de quo cf. Catull. Epigr. 81. *Quamvis te nudum viderit* ac bene mentulatum, quo tamen libido ejus maxime incenditur. *spumanti labello* præ inpatientia ac furore libidinis: nam in summo desiderio labra spumant saliva; unde proverbio dicitur *salivam*, h. e. ad petitum, *movere*, et nostrum, *den Mund wässerig machen*. 36. *blandæ tabellæ*, literæ amatoriæ, quibus te blande multisque pollicitationibus *sollicitet* ad stuprum. *densæ* vel multæ ac crebræ, vel potius, quia hæc vox cum *adsidue* jungitur, longæ ac copiosæ.

37. Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος, sua enim sponte ac vi Cinædus (tamquam magnes) virum ad se trahit; *blandis* scil. literis moribusque adliciens: faceta παρῳδία verborum Homeri Odyss. II. 294. (ubi v. Clark.) et T. 13. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, quæ Valer. Fl. V. 541. Latine expressit. Græc. prov. πάντας γ' ἐφέλκων, οἷα μαγνήτις λίθος. Rigaltius comparavit vetus epigramma nondum editum, fortasse Meleagri: Μάγνης Ἡράκλειτος ἐμοὶ πόθος· οὔτι σίδηρον Πέτρῳ, πνεῦμα δ' ἐμὸν κάλλει ἐφελκόμενος.

38. *ulterius*, pejus, majus, quemadmodum *ultima* dicuntur maxima, extrema, pessima, ultra quæ non licet progredi, ut *ultima vitia, pœna, crudelitas* cet.—*mollis*, cinædus, pathicus. 39. Verba Virronis, vel cinædi avari. *Hæc* dona. 40. *Computat* adcurate cinædus avarus quæcumque mihi dono dedit, *ac cevet*, et tamen libidini indulget, cui inperare non potest; (v. ad II. 21.) vel calculos et rationes mecum subducit, dum explet libidinem. Ostendit itaque poeta, ridiculum esse hominem, qui, dum libidini satisfacere cupiat, tam avarus sit, et libidinem ejus majorem esse avaritia. *Ponatur calculus—labores* vel Virronis verba sunt, quibus Nævolus v. 43. seqq. respondet, vel potius Nævoli, indignantis, munera quævis non modo sibi exprobrari et nimis exiliter revocari ad calculos, sed illa etiam pluris, et officia sua, avaro præstita, minoris æstimari,

Digitized by Google

Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies. Igitur flexisse videris
Propositum, et vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, ut repeto, fanum Isidis, et Ganymeden,
Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
Et Cererem, (nam quo non prostat femina templo?)
Notior Aufidio mœchus celebrare solebas,
Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
Utile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri crassique coloris,
Et male percussas textoris pectine Galli

optima laudatur Plin. XVI. 11. XXIV. 7. et passim medicis Græcis. 15. *fruticante*, horrido, *buschig, struppig*, ut fere v. 13. *sylva comæ*.

16. *macies* tamquam *veteris ægri*, valetudinarii, qui diuturno morbo implicitus est et urgetur. *quarta dies*, quartana febris. *olim*, jam diu, (ut VI. 346.) *domestica*, familiaris, solita, *cingenistet*. *Torquet* MS. Cantabr. (v. Wakef. ad Lucret. III. 930.) Norimb. 2. et Goth. 1.

18—20. Comparant Plin. XI. 37. *Frons homini lætitiæ et hilaritatis, severitatis et tristitiæ index*, Cic. de Orat. III. *Imago animi vultus est, indices oculi*, et al.

19. *utrumque*, et lætum et tristem.

22. *ut repeto* memoria, quantum memini, quod recordor. In templis quoque et ad illa, inpr. Isidis ac Cybeles, sæpe stupra aliaque flagitia commissa. Cf. v. 24. et sup. VI. 308. seq. 489. et al. *Ganymeden*, ejus statuam vel effigiem in templo Jovis; ut mox *Cererem* pro templo Cereris. Lactant. de falsa relig. I. *Imago*, inquit, *catamiti et effigies aquilæ ante pedes Jovis ponuntur in templis, et cum ipso pariter adorantur*. Ganymedes catamitus. (v. Fest. et Plaut. Men. I. 2. 34.) ut Nævolus, et Jupiter notissimus mœchorum. (cf. VI. 59.) 23. *Pacis* sc. fanum s. templum nobilissimum, a Vespasiano exstructum juxta forum in quarta Urbis regione, quo non aliud Romæ ditius fuit statuarum opumque copia. *advectæ palatia Matris*, templum Cybeles, *Matris* Deûm s. Magnæ Matris, e Phrygia Romam *advectæ*, (v. Liv. XXIX. 10—14.) quod in *Palatio* fuit. (Liv. XXIX. 37.) *secreta*, in quibus sacra arcana curantur, vel mysteria.

24. *Cererem*, Cereris templum, in VIII regione Urbis, ad circum maximum. Plin. XXXV. 12. Verba, *nam quo non prostat femina templo*, non sine indignatione adjecta propter summam rei turpitudinem: nam *Ceres* dea castissima. Cf. VI. 50. XIV. 219. XV. 141. *prostat*, ut sup. I. 47. III. 65. VI. 123.

25. *Aufidio*, mœcho notissimo; de quo cf. Martial. V. 63. al. *Notior Aufidio mœchus*, ut *mœchorum notissimus* sup. VI. 42. *celebrare*, frequentare.

26. *inclinare*, ut al. *incurvare* scil. ad stuprum, vel *ingeniculare* ap. Lamprid. Heliog. c. 5. et παίδα κινεῖν ap. Aristoph. in Ranis. *Quot discipulos inclinet Hamillus* inf. X. 224. ut παιδοτρίβης, λεῖον περιδιδάσκων, εἰς τὸ γόνυ κάμψας, μέσον ἐπαιδοτρίβει. Strat. Epigr. LXIV. ubi v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 105.

27—90. Verba Nævoli, ut vulgo putant; sed quædam rectius poetæ tribuentur. 28. *lacernas pingues*, crassas, ut mox *duri crassique coloris* h. e. fili ac lanæ. 29. *Munimenta togæ*, quæ togam a pluvia quasi muniunt; nam lacerna pænulave togæ injiciebatur pluviæ vel frigoris arcendi causa. 30. *male percussas pectine*, male textas.

Digitized by Google

Adcipimus, tenue argentum venæque secundæ.
Fata regunt homines: fatum est et partibus illis,
Quas sinus abscondit. nam, si tibi sidera cessant,
Nil faciet longi mensura incognita nervi,
Quamvis te nudum spumanti Virro labello
Viderit, et blandæ adsidue densæque tabellæ
Sollicitent: Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, ac cevet. Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri. numera sestertia quinque

Percutere, ferire, κρούειν, σπαθᾷν, κερκίζειν, verba textoria. *Pecten* male a quibusdam h. l. cum *radio* confunditur: illo calcatur, percutitur et densatur stamen, hoc stamini inseritur subtemen. *textoris Galli;* nam in Gallia vestes crassioris fili et lanæ confici solebant. cf. Martial. IV. 19. 1. et VI. 11. 7.

31. *argentum,* argenteum vas, *tenue* ac leve, vel potius numum veterem atque usu tritum, ut λυπρὸν ἀργύριον ap. Theophr. Char. IV. ubi cf. Casaub. *argentum venæ secundæ,* non purum s. pustulatum, sed cui multum æris admixtum est.

32—37. Verba vel poetæ, amicum lepide consolantis, vel Nævoli, qui more talium hominum vulgarem opinionem de vi *fatorum* ac *siderum* (de qua v. sup. VI. 553. seq. et VII. 194—201.) ad obscœnas res transfert, et facete transferre sibi videtur. *Fatum est et partibus illis, quas sinus abscondit,* cœci fati vis est etiam in virilia, eorumque usum, vel libidinem. *Sinus* anterior pars togæ, quæ non modo pectus, sed etiam pudenda tegit. 33. *Sidera tibi cessant,* non favent, non benigna sunt. 34. *Nil faciet,* tibi non proderit, *mensura incognita,* insolita et antea non visa, *longi nervi,* membri virilis. Cf. sup. I. 41. 35. *nudum,* v. sup. ad VI. 375. *Virro,* homo non modo nobilis ac dives, (v. sup. V. 39. seq. 98. seq. 128. 149. 156.) sed etiam cinædus, de quo cf. Catull. Epigr. 81. *Quamvis te nudum viderit* ac bene mentulatum, quo tamen libido ejus maxime incenditur. *spumanti labello* præ inpatientia ac furore libidinis: nam in summo desiderio labra spumant saliva; unde proverbio dicitur *salivam,* h. e. ad petitum, *movere,* et nostrum, *den Mund wässerig machen.* 36. *blandæ tabellæ,* literæ amatoriæ, quibus te blande multisque pollicitationibus *sollicitet* ad stuprum. *densæ* vel multæ ac crebræ, vel potius, quia hæc vox cum *adsidue* jungitur, longæ ac copiosæ.

37. Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος, sua enim sponte ac vi Cinædus (tamquam magnes) virum ad se trahit; *blandis* scil. literis moribusque adliciens: faceta παρῳδία verborum Homeri Odyss. Π. 294. (ubi v. Clark.) et T. 13. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, quæ Valer. Fl. V. 541. Latine expressit. Græc. prov. πάντας γ' ἐφέλκων, οἷα μαγνήτις λίθος. Rigaltius comparavit vetus epigramma nondum editum, fortasse Meleagri: Μάγνης Ἡράκλειτος ἐμοὶ πόθος· οὔτι σίδηρον Πέτρῳ, πνεῦμα δ' ἐμὸν κάλλει ἐφελκόμενος.

38. *ulterius,* pejus, majus, quemadmodum *ultima* dicuntur maxima, extrema, pessima, ultra quæ non licet progredi, ut *ultima vitia, pœna, crudelitas* cet.—*mollis,* cinædus, pathicus. 39. Verba Virronis, vel cinædi avari. *Hæc* dona. 40. *Computat* adcurate cinædus avarus quæcumque mihi dono dedit, *ac cevet,* et tamen libidini indulget, cui inperare non potest; (v. ad II. 21.) vel calculos et rationes mecum subducit, dum explet libidinem. Ostendit itaque poeta, ridiculum esse hominem, qui, dum libidini satisfacere cupiat, tam avarus sit, et libidinem ejus majorem esse avaritia. *Ponatur calculus—labores* vel Virronis verba sunt, quibus Nævolus v. 43. seqq. respondet, vel potius Nævoli, indignantis, munera quævis non modo sibi exprobrari et nimis exiliter revocari ad calculos, sed illa etiam pluris, et officia sua, avaro præstita, minoris æstimari,

Digitized by Google

Omnibus in rebus: numerentur deinde labores.
An facile et pronum est, agere intra viscera penem
Legitimum, atque illic hesternæ obcurrere cœnæ?
Servus erit minus ille miser, qui foderit agrum,
Quam dominum. Sed tu sane tenerum et puerum te,
Et pulcrum et dignum cyatho cœloque putabas.
Vos humili adseculæ, vos indulgebitis umquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
En, cui tu viridem umbellam, cui sucina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit, et strata positus longaque cathedra
Munera femineis tractas secreta Kalendis.

quam par sit. *Ponatur calculus*, subducantur rationes adcepti et expensi. *Calculi* erant lapilli, qui in rationibus vel computatione adhibebantur. 41. *tabula* ratiocinatoria s. calculatoria. Potest etiam esse codex adcepti et expensi.

42. *rebus*, quas dono mihi dedisti, vel, si Virronis verba sunt, quas tibi donavi. 42. *labores*, ut *operæ* sup. v. 28. de officio, in re turpi præstito. *numerentur* et æstimentur. 43. 44. Verba obscœna, sed apta h. l. et ingenio Nævoli. *Legitimum*, justæ magnitudinis.

45. Nævolus cliens Virronis, qui omnia, etiam turpissima officia, ab eo exigebat. *Fodere* sensu quoque obscœno dicitur, ut *arare*. Cf. ad II. 10.

46. *Sed tu sane*, qui deformis, senex et hirsutus es, putabas, te tenerum ac pulcrum esse, tibique propterea gratis operam præstitum iri sperabas a me, qui tantam ceperim voluptatem ex labore. Vim sarcasmi facile senties. 47. *dignum cyatho cœloque* alterum Ganymedem, et æque formosum, non minus dignum, qui in cœlum raptus Jovi pocula ministrares. Cf. sup. ad V. 59.

48. 49. Verba, opinor, non Nævoli, sed poetæ, Virronem eique similes adloquentis: quid vos aliis pauperibus minusque dilectis *adseclis* ac *cultoribus*, h. e. clientibus donabitis, si ne *morbo* quidem, libidini vestræ, h. e. nobis, clientibus vestris, qui vestræ libidini satisfacimus, aliquid datis?

50—53. Etiam hæc verba, ni fallor, non tribuenda sunt Nævolo, sed poetæ, iisque continetur lepidum consilium, Nævolo datum, atque amara irrisio et formæ, et avaritiæ, et mollitiei Virronis cinædi: en formosulum illum et delicatum Ganymedem, cui tu potius, quum tam avarus sit, munera mittas, et quidem umbellam, ne sole obfuscetur, vel alium ornatum muliebrem, quum mulieris et amicæ loco sit tibi! Hæc verba spectant ad ea, quæ Nævolus v. 46. 47. et verba v. 48. et 49. ad ea, quæ ille v. 45. dixerat. Vulgo innui putant, nihil cinædo tam ingrato donandum esse. *Umbella* s. *umbraculum*, σκιάδιον, velum vel linteum tegmen, quod *umbram* facit et supra caput suspensum arcet æstum. (*Parasol.*) *Sucina*, armillæ e sucino, vel sucino gemmisque distinctæ. Cf. sup. ad VI. 573. *natalis* dies Virronis, quo cognati et amici dona mittere solebant. *quoties ver incipit*, Calendis Martiis, quo mense veris initium est. Vernum autem tempus propr. incipit VII Id. Febr. Cf. Varr. R. R. I. 28. et Plin. XVIII. 25. *madidum ver*, v. sup. ad IV. 87.—*Cathedra* quoque viro effeminato apte tribuitur. v. sup. ad I. 65. et VI. 91. *positus*, repositus jacens vel sedens in *cathedra*, tamquam femina. *strata*, constrata tapetibus mollibusque cervicalibus. 53. Lepide etiam suadet poeta, ut dona hæc mittantur cinædo *calendis femineis*, h. e. Martiis, quæ et matronalia dicebantur: nam his mariti uxoribus, amatores puellis munera mittere, et tam matronæ, quam mariti sacra Junoni facere solebant pro matrimonii felicitate: unde *femineis*, non quia omnes Calendæ Junoni sacræ erant. (v. Intpp. Tibull. III. 1. 1. IV. 2. 1. Horat. Od. III. 8. et Ovid. Fast. III. 167.) Sed pro *tractas* omnino leg. *tractat*, quod tum a voc. *quoties* pen-

Digitized by Google

Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?
Te Trifolinus ager fecundis vitibus inplet,
Suspectumque jugum Cumis, et Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? meliusne hic rusticus infans,
Cum matre et casulis et conlusore catello,
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Inprobus es, quum poscis, ais. sed pensio clamat,

det. Præstiterit tamen: *ut strata positus longaque cathedra Munera-tractet*, h. e. manibus pertractet, dulcedine eorum taliumque deliciarum captus. *Munera secreta*, secreto missa, et quæ non audet palam ostendere, utpote pudenda et muliebria, quæ ipsi tamquam feminæ a drauco missa sunt.

54. seq. Jam aperte Nævolus in Virronem vel cinædos ei similes, eorumque et avaritiam et mollitiem, debacchatur. *Passer* dicitur homo mollis et lascivus; nam passeres in Venerem proni ac salaces, unde et ésus eorum ad libidinem excitari, currusque Veneris ab illis trahi credebatur. *cui*, in cujus gratiam tam avarus es et tot opes conligis? *montes*, vineis consitos. 55. *Appula*, epith. orn. quoniam Apulia fertilissima Italiæ regio fuit. Cf. sup. ad IV. 27. *tot milvos intra tua pascua lassos*, h. e. latifundia tam ampla, ut etiam milvi ea transvolantes delassentur. Cf. Pers. IV. 26.

56. *Trifolinus ager* dici putatur ager Trifolii opp. aut montis Campaniæ, vel, quia hujus Trifolii nemo mentionem facit, ager Campanus, qui vina tulerit *trifolina*, h. e. tertio foliorum exortu, adeoque tertio anno ad bibendum tempestivo. Vinum Trifolinum laudant Athen. I. 21. Martial. XIII. 113. et Plin. XIV. 6. ubi. v. Harduin.

57. *Suspectum jugum Cumis*, ut vulgo putant, Misenum prom. Cumis inminens et rurituro simile. Hoc tamen a Cumis tribus circiter millibus passuum distat, nec, quod sciam, vitiferum fuit, ut nec mons ad Cumas, et huic urbi inminens, de quo v. Heyne ad Virg. Æn. VI. 9. seq. et in Exc. III. Forte significatur h. l. Vesuvius, qui longius quidem etiam Miseno distat a Cumis, sed cineres tam late spargit, ut huic quoque urbi *suspectus* vocari possit. (v. Intp. Valer. Fl. II. 620. IV. 509. et Sil. XVII. 592. seq.) Idem pulcerrimus omnium Campaniæ montium, vitibus amictorum, dicitur Flor. I. 16. 5. Cf. Virg. Ge. II. 224. Martial. IV. 43. et al. *Gaurus* Campaniæ mons, (hod. *Monte Barbaro*) inter Puteolos et Lucrinum Avernumque lacum, vini feracissimus. v. Plin. XIV. 3. et 6. *inanis*, viduus arboribus vitibusque tantum consitus.

58. *Nam quis plura*, quam tu, *dolia* vini recondit in cella? quis plura possidet vineta, et tamen tam avarus est, ut ne clientibus, quales nos sumus, vini quid det? *dolia*, cados, *linit*, eorum corticem pice, vel cera et gypso oblinit, *musto victuro*, (dat. pro genit.) ut multos annos duret. De vetustate vini, ejusque condendi, linendi et conservandi ratione v. Intp. Horat. Od. I. 20. 2. 3. et III. 8. 10. seqq.

59. *Quantum erat*, quantula res fuisset. *exhausti* Venere, ut fere *exsorbere viros* inf. X. 223. *lumbos*, v. sup. ad VI. 314.

60—62. Num *hic*, in jugeribus tuis, *rusticus infans cum matre* cet. h. e. num jugerum tuum *melius legatum fiet amici*, testamento potius a te legabitur amico tuo *cymbala pulsanti*, h. e. Gallo, (cf. VI. 515. et VIII. 176.) vel pathico, Gallis simili, quam mihi drauco pauperique clienti tuo, qui libidini tuæ satisfacio, nec patior muliebria, sed mariti vice fungor? *rusticus infans*, verna, *cum matre*, ancilla, et *casulis*, mapalibus et attegiis.

63. *Inprobus*, inpudens, *es, quum poscis*, inpudenter postulas, vel postulare soles. Pro *ais* vulgo male legitur *ait* scil. Virro s. cinædus. *Sed pensio clamat* cet. responsio Nævoli, inportune

Digitized by Google

Posce: sed adpellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam sollers evasit Ulixes.
Alter emendus erit: namque hic non subficit: ambo
Pascendi. quid agam bruma spirante? quid, oro,
Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri
Et pedibus? durate atque exspectate cicadas?
Verum, ut dissimiles, ut mittas cetera, quanto
Metiris pretio, quod, ni tibi deditus essem
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
Scis certe, quibus isto modis, quam sæpe rogaris,
Et quæ pollicitus. fugientem sæpe puellam

et pervicaciter rogantis poscentisque. *pensio* pecuniæ certis diebus solvendæ pro conducto agro, vel domicilio et cœnaculo, vel pro argento, quod sumtum est fenore. *clamat*, adclamat quasi mihi, *posce*, h. e. me monet, cogit, urget, ut poscam.

64. 65. *sed adpellat*, poscit, ut id petam, vel rogat, ut poscam, (cf. ad VII. 158.) *puer unicus*, servus, qui mihi unicus est, ut Polyphemo unus fuit oculus, *per quem*, propter quem, quia unus fuit, *Ulysses evasit*, quique solus mihi satis non est, ne tot molestiis premar, quemadmodum unus oculus non satis fuit Polyphemo; nam si duos habuisset, non evasisset Ulysses, vel ipse excœcatus esset. Ita vulgo mentem poetæ capiunt. Crediderim tamen, *puerum* h. l. esse catamitum, qui pusio dicitur sup. VI. 34. seq. (Hinc et v. 63. *pusio* forte leg. pro *pensio*). Sic quoque drauco melius conveniunt verba seq. *Alter emendus erit* puer, *namque hic* unicus *non subficit.* non satisfacit libidini meæ. Lubinus monet, de industria h. l. et infra aliquoties Nævolo, ut bipedi asello et stolido nebuloni, ineptissimum tribui sermonem, ut stoliditas ac stupor, cum insigni turpitudine conjunctus, in eo exprimatur. Rigaltius vero suspicabatur, poetam, hyperboles Virgilianæ (Æn. III. 636. 637.) carpendæ mendaciique poetici rhetorico mendacio repercutiendi causa, dixisse, adeo *latam* fuisse oculi Polyphemi *aciem* ut *per* eam Ulysses evaserit. Ceterum notissima est fabula de Polyphemo Cyclope, et Ulysse, qui illo excœcato incolumis cum sociis evasit, ex Hom. Odyss. I. 182—542. Eurip. Cycl. et Virg. Æn. III. 613—691. De Cyclopibus *μονοφθάλμοις* v. Heyne ad Apollod. I. 1. 1. p. 10. et de ingenti oculo Polyphemi idem ad Virg. Æn. III. 636. 637. *unicus* h. e. qui domino suo unicus est et solus. 65. *acies*, oculus. Ulysses h. l. et Ovid. ex P. IV. 14. 35. *sollers* dicitur, ut aliis poetis *versutus*, *fallax*, *pellax*, *duplex*, et Homero *πολύμητις*, *ποικιλομήτης*, *πολύτροπος*, *πολυμήχανος*, *Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος*.

67—69. Facete pro, ambo vestiendi sunt, inpr. *bruma spirante*, h. e. hyemis tempore, quo frigidi spirant venti. 68. *Quid* dicam *scapulis et pedibus servorum.* lepide pro, servis, quum vestes petunt et calceamenta, quibus humeri ac pedes tegantur. *Aquilone* scil. spirante: quæ tamen ellipsis dura est. Facilior est lectio vulg. *mense;* sed forte glossa. 69. Dicamne, *durate* vos, fortiter tolerate, frigus, *et exspectate cicadas*, adventum cicadarum, h. e. æstivi temporis? (cf. Plin. II. 26. et 27.) Interea illi frigore enecarentur. Lepida verba, haud dubie efficta ex Virg. Æn. I. 207. Cf. Suet. Calig. c. 45.

70. seq. Facete draucus beneficia sua exprobrat. *ut*, quamvis, *mittas*, prætermittas, nihili facias, *cetera* officia mea ac beneficia, tibi præstita. *quanto metiris pretio*, quanti facis. 71. *tibi deditus devotusque cliens*, addictus et ad officia quævis tibi præstanda paratus.

72. *uxor tua virgo maneret*, non gravida facta esset, propter tuam inpotentiam.

73. *ista* officia, hoc, scil. ut efficerem, quod tu ipse non posses. *quibus modis*, quam vehementer ac suppliciter.

74. *Puellam*, uxorem tuam, (v. ad II. 59.) *fugientem*, e domo tua aufu-

Digitized by Google

Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, et jam
Signabat. tota vix hoc ego nocte redemi,
Te plorante foris. testis mihi lectulus; et tu,
Ad quem pervenit lecti sonus, et dominæ vox.
Instabile ac dirimi cœptum et jam pæne solutum
Conjugium in multis domibus servavit adulter!
Quo te circumagas? quæ prima aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum est, ingrate ac perfide, nullum,
Quod tibi filiolus vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, et libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. foribus suspende coronas,
Jam pater es: dedimus, quod famæ obponere possis:
Jura parentis habes, propter me scriberis heres,
Legatum omne capis nec non et dulce caducum.
Commoda præterea jungentur multa caducis,
Si numerum, si tres inplevero. justa doloris,

gere volentem, *amplexu* meo *rapui*, ex fuga retraxi. 75. *Tabulas* dotis vel nuptiales *jam ruperat*, quod fiebat in divortiis, *et signabat* alias, (cf. II. 118.) alteri jam nubere volebat.

76. *Tota nocte*, totius noctis laboribus. *redemi*, placavi iram tibique reconciliavi.

77. *Te plorante* metu infamiæ ac repudii. *foris*, ante januam cubiculi. *Testis mihi lectulus* cet. Cf. Catull. VI. 6—11. et Ovid. Am. III. 14. 26. Εἶπε δὲ σημεῖον, Βακχῶν ὅτι πεντ' ἐφίλησα Ἑξῆς, ὧν κλίνη μάρτυς ἐπεγράφετο, Asclep. Epigr. XXVII. 11. 12. in Brunck. Anal. T. I. p. 217. ubi cf. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. I. P. II. p. 47.

78. *Ad quem pervenit*, a quo auditus est. *lecti sonus*, crepitus. *vox dominæ*, uxoris, præ libidinis inpatientia gannientis in concubitu et subantis.

81. *Quo te circumagas*, quomodo subterfugere poteris vim argumentorum meorum? quocumque te vertas, non ingrati animi excusationem invenies. *quæ*, quænam ex meritis beneficiisque meis, *prima aut ultima*, primo aut ultimo loco, *ponas*? 82. seq. Verba sarcasmi et indignationis plena. 83. *quod filia* in MS. Vinar. recte, opinor, certe venustius aptiusque ad augendum beneficium. Cf. ad v. 85.

84. *Tollis* liberos, etsi spurios. (v. sup. ad VI. 38.) 85. *Argumenta*, indicia, *viri*, liberos, procreatam sobolem, *gaudes libris actorum spargere*, eorum nomina inserere, vel potius passim adnotare, ut ad plures spectet liberos. Cf. sup. ad II. 136. *Foribus suspende coronas;* nam coronis ornabantur fores domus puerperæ. Cf. sup. ad VI. 51.

86. *famæ*, infamiæ, *obponere*, quum, vel ne dicaris orbus esse et inhabilis soboli procreandæ, aut mulier et cinædus. Cf. Lucilii Epigr. VII. in Brunck. Anal. T. II. p. 318.

87—90. Lege Papia Poppæa cautum erat, ut cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi e proxime junctorum; orbi non nisi dimidium; solitarii vero, h. e. unius filii vel filiæ parentes, *legatum omne*, sive solidum; utque decima pars legati *caduca* esset sive in fiscum *caderet*, si legatarius careret liberis. *Caducum dulce*, quod ex insperato et mea opera tibi obtigit, et in te tuosque liberos, quos mihi debes, *cecidit*. Legatis enim hæc conditio adjungi solebat: *quandoque liberos habuerit*. Legis autem Papiæ Poppææ duæ erant partes, *nuptialis* una, altera *caducaria*, quæ de *caducis* legatis agebat.

89. 90. *Commoda præterea jungentur*, adjungentur, adcedent per me, *multa caducis*, his legatis, quæ in te tuosque liberos cadent, *si numerum, si tres*, h. e. numerum trium liberorum, *inplevero*. Multa enim præmia proposita erant iis, qui liberos, plurima vero iis, qui tres pluresve haberent. v. Lips. Exc. ad Tac. Ann. III. 25. Intpp. Gell. II. 15. et Martial. II. 91.

Digitized by Google

Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro
Omnibus auxiliis atque omni pube Latina
Subficiunt Dis infernis Terræque parenti:
Pluris enim Decii, quam quæ servantur ab illis.
Ancilla natus trabeam et diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exsulibus juvenes ipsius Consulis, et quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mucius, et quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad Patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis

Qu. I. 37. et Fin. II. 19. (De ritu devotionis v. Liv. VIII. 9.) 256. *Auxilia*, milites ex gentibus exteris et inpr. bellicosis, conscripti, vel tributi loco iis imperati; *pubes Latina*, socii ex civitatibus Italicis. Hi nihil a Romanis præter frumentum, illi vero etiam stipendium adcipiebant. (v. Varro et Fest. v. Auxiliares, Lips. de Mil. Rom. I. 7. et Anal. ad Mil. Rom. I. 7.) Plerumque tamen et socii Latini Italicique *auxilia* et *auxiliares milites* vel simpl. *auxiliares* dicuntur. 257. *Subficiunt* averruncandæ deorum iræ, (cf. Liv. VIII. 6.) quia non tam consules, quam virtutibus ornatissimi fuere.

259. *Ancillæ natus*, Servius Tullius, Ocrisia, captiva Ocriculana, natus, v. Liv. I. 39. et Dionys. Hal. IV. 1. seqq. *Trabeam et diadema*, regnum, regiam dignitatem, *meruit* virtutibus, non sola fortuna adeptus est. *Trabea*, toga alba, latis clavis ornata et trabibus purpureis intextis, habitus regum, et deinde consulum, augurum et equitum, sed horum non nisi in solennibus pompis. Cf. Plin. VIII. 48. s. 74. IX. 39. s. 63. Virg. Æn. VII. 188. et 612. *Diadema*, non corona aurea, qua hodie reges utuntur, sed alba fascia, qua prisci reges caput redimire solebant. v. Casaub. ad Sueton. Cæs. 79. Cuper. Obss. I. 6. et inpr. Spanhem. de U. et Pr. Num. Diss. V. p. 456—472. 622. 679—685. (ed. Amst. 1671.) ubi præter alia p. 470. l. decet, hoc regiæ potestatis insigni, ex Oriente demum ab Alexandro et ex Macedonia a Romanis petito, neminem regum Rom. usum esse, et poetas, (ut Juven. h. l.) monetarios, pictores et sculptores, qui illud his regibus, vel adeo Diis et heroibus tribuant, ad sua tempora respexisse et morem tum Principibus familiarem. *Quirini*, quo insigni regio Romulus primum Romæ usus est. *fasces*, duodecim lictores cum fascibus. *Regum ultimus bonorum*, cf. ad V. 36.

261—268. Aliis exemplis poeta docet, patriam sæpe a nobilibus proditam, et contra servatam esse ab ignobilibus infimoque genere natis. 262. *Juvenes ipsius consulis*, filii Bruti, primi consulis, qui patriam ejectis regibus liberaverat, cum Vitelliis Aquilliis aliisque nobilibus, quos potius *decuisset*, audaci aliquo facinore et insigni virtute, quali non ita multo post *Cocles*, *Mucius* et *Cloelia* inclaruerunt, *libertatem* adhuc *dubiam* defendere, de patria *tyrannis*, Tarquiniis, *prodenda portisque* urbis regi aperiundis h. e. Tarquiniis in regnum reducendis conspirarunt: Vindicius autem s. Vindex, Aquilliorum *servus occulta crimina*, proditionem s. conjurationem, *ad Patres produxit*, detulit; quo facto proditores a lictoribus consulum jussu virgis cæsi *securique* percussi sunt. Res notissima vel ex Liv. II. 3—5. et 10—13.

265. *Virgo*, Cloelia, *Tiberinum* amnem s. fluvium, qui tum temporis *imperii* Romani *finis* et terminus fuit, *natavit*. Alii eam equo insidentem fluvium trajecisse tradunt, unde et statua equestris ipsi posita videtur. Quæ narratio facile cum illa conciliari potest. Cf. ad Sil. X. 498.

Digitized by Google

Adficiunt pœnis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
Et tamen, ut longe repetas longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

267. *servus Matronis lugendus*, qui non minus fuit dignus, qui a matronis lugeretur post mortem, quam Brutus, quem annum, ut parentem, luxere, quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuit, (v. Liv. II. 7.) 268. *legum prima securis*, securis, qua leges, ad pristinam vim reductæ, primum in libera republ. adversus reos et maleficos usæ sunt. Unde vero factum sit, ut antiquo jure publ. Rom. antequam quis securi feriretur, virgis cædi soleret, docet Heyne Opusc. Academ. Vol. III. p. 189—193. ubi suspicatur, leniorem rationem, ut securi percuteretur reus condemnatus, antequam sub virgis exspiraret, subcessisse in locum pristinæ atrocitatis, qua ille virgis ad mortem cæsus sit.

269. *Thersites*, Græcorum fœdissimus et animo et corpore, linguaque promtior quam manu; notus ex Hom. Il. B. 212. seq. *Æacides*, Achilles, Æaci nepos, et filius Pelei, unde et *Pelides* sæpe dicitur. Is non modo fortissimus heroum fuit, sed et Græcorum formosissimus. v. Hom. Il. B. 674. et 769. *Vulcania arma*, a Vulcano fabricata Achillis arma. (v. Hom. Il. Σ. 369. seq.) *capessas*, Achilli, qui iis usus est, virtute similis sis, et rebus gestis. *producat*, v. sup. ad VI. 241.

273. *Asylum* Romuli vel tironibus notum ex Liv. I. 8. et Dionys. II. 15. *illud quod dicere nolo*, homo *nefundus*, ἀνοφρύς; maleficus, vel servus, vel obæratus, quæ tria hominum genera ad asyla confugisse, tradit Plut. unde et *infami asylo*. Sequitur enim poeta vel ὡς ἐν παρόδῳ deridet (ut sup. II. 127.) vulgarem de Romæ, a *pastoribus* ac fugitivis conditæ, origine, et de Romuli asylo opinionem, quam etiam Livius adscivit. Honestiorem veramque Romanorum originem memorat Dionys. Halic.

Digitized by Google

SATIRA IX.

ARGUMENTUM.

Nævolum pædiconem tristi vultu obvium poeta percontatur, quæ sit mœstitiæ ipsius, rugarum ac maciei causa, et utrum vitæ genus mutaverit. v. 1—26. *Ille respondet, hoc vitæ institutum aliis quidem fuisse perutile, se vero, præter tenuia quædam munera, nihil inde fructus percepisse, quod et necessitati durissimæ fati tribuendum sit, et avaritiæ Virronis aliorumque divitum cinædorum, qui levissima quæque dona ac beneficia, in draucos conlata, iis exprobrent, et gratis operam sibi ab illis cupiant præsturi, quamvis deformes sint, et hisce clientibus suis omnem conjugii felicitatem, et jura parentum legatorumque capiendorum debeant.* 27—90. *Poeta miseratur fortem Nævoli, isque rogat, ut occulta ipsi credita reticeat, quoniam pathici odio prosequantur eum, a quo timeant libidines suas evulgari, et vel necem illi machinentur.* 90—101. *Juvenalis contra monet, ab eo, qui plures servos habeat, nihil, ne noctu quidem, clam posse perpetrari, et recte vivendum esse, cum alias ob causas, tum præcipue, ut contemnere liceat linguam mancipiorum, quæ quidem pessima eorum pars sit.* 102—122. *Hoc consilium salutare quidem esse futetur Nævolus, sed nunc rationibus suis parum conducere, post consumtum jam ætatis robur, et spes deceptas.* 123—129. *Poeta eum meliora sperare jubet, quum stante Roma numquam defuturi sint homines molles ac cinædi.* 130—134. *At Nævolus spem, inde concipiendam, felicibus tantum propositam esse dicit, non sibi, quem Fatum velit tenui victu contentum esse, et in cujus vota Fortuna sit surda.* 135—150.

SCIRE velim, quare toties mihi, Nævole, tristis
Obcurras fronte obducta, ceu Marsya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprensus habebat

Satira hæc lepidissimis plena salibus, sed et obscœnissimis, totaque dramatica est; quæ quidem carminis forma argumento quam maxime congruit, pluribusque facetiis inmiscendis occasionem præbet. Nævolus vero draucus non solum poetæ turpissimum vitæ suæ genus aperte exponit, sed etiam Virronem pathicum (v. 40—90.) ingratissimi insimilat animi, quippe qui pro summis beneficiis laboribusque nulla fere rependat præmia. Ita utrumque hominum genus, et pædicones et cinædi, acerrime exagitantur.

1. *Nævolus*, draucus, cujus etiam meminit Martialis. (Epigr. I. 98. II. 49. III. 77. 95. IV. 84.) 2. *fronte obducta* tenebris, h. e. tristi, in rugas, (cf. inf. v. 9.) sed magis ad mœstitiam, quam severitatem, contracta. *Marsya* s. Marsyas *victus* in certamine musico ab Apolline, qui pellem ei detraxisse dicitur. Faceta autem comparatio est, cui conferatur non minus lepidus lo-

Digitized by Google

Ravola, dum Rhodopes uda terit inguina barba?
Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, et fatuos non invenit. Unde repente
Tot rugæ? certe modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomœria natis.
Omnia nunc contra: vultus gravis, horrida siccæ
Silva comæ, nullus tota nitor in cute, qualem
Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci:
Sed fruticante pilo neglecta et squalida crura.

cus Horat. Sat. I. 6. 120. 121. (vid. Boettiger in Wielandi Museo Attico T. I. fasc. 2. p. 285—358. 3. *vultu* mœsto. 4. *Ravola*, a facto nominis etymologiam sumsit poeta, vet. Schol. putans forte, *Ravolæ* nomine designari *rabulam*, vel *ravulum* s. *ravum*, h. e. raucum. *terit*, λείχει, lingit, lambit. *Rhodopes*, fictum nomen, ut *Ravola*, et ductum, ut putant, a famosa illa meretrice de qua v. Herodot. II. 134. 135. Strab. XVII. Plin. 36. 12. (ubi *Rhodope*, non, ut Græcis, 'Ροδῶπις vocatur) et Ælian. V. H. XIII. 33. ubi cf. Perizon.

5. Non mirum est, Ravolam, vel te ipsum, si tale facinus commiseris, tristem esse ob pœnam quam dederis, vel pœnam metuere, quum etiam servi non nisi dulciaria lambentes puniantur; nisi sensus potius est: servo, placentas lambenti, colaphum inpingimus; at ingenuo, feminarum lambenti inguina, h. e. fellanti, ignoscimus: adeoque non est, quod stupri causa tibi timeas. Cf. XI. 174. seq. Sed utraque ratio dura est, et versum fere excidisse suspicari possis.

6. *hac facie*, qua tu es. *Crepereius Pollio* forte idem, cujus luxuria inf. XI. 43. notatur. 7. *præstare*, pendere. 8. *fatuos*, stultos, qui pecuniam ei crederent non reddituro.

9. *Rugæ* tam ad tristitiam referri possunt, (v. sup. ad v. 2.) quam ad senectutem, propter inpurum vitæ genus ocius obrepentem. Cf. inf. v. 16. seq. et 129. Sed forte leg. *rugas*, quod exquisitius est. v. Heins. ad Ovid. Ep. Her. XII. 84. *modico* exigua re, modicis opibus. 10. *agebas equitem*, h. e. ejus agebas partes, vel personam ferebas. *Verna* etiam adjective dicitur, ut *vernula*, et h. l. non ad servilem tantum Nævoli conditionem, sed ad scurrilem quoque dicacitatem referri potest: nam vernæ, h. e. servi ex ancillis domi nati, a dominis mitius ceteris tractabantur, et tum facetiores, tum procaciores esse solebant; unde *vernile dictum*, *verniles blanditiæ*, *vernilitas*, *verniliter*, *vernula urbanitas*. Cf. de Nævolo Martial. III. 95. 10. Sed *verna eques* est potius h. l. filius equitis, e serva genitus, ut ap. Martial. I. 85. quem vide.

11. *Vehemens*, acer, *salibus intra pomœria natis*, qui Ciceroni ad Div. IX. 15. *urbani sales*, et nobis *Städterwitz* dicuntur, facetiæ, quales esse solent hominum in urbe liberaliter educatorum. *Pomœrium* h. l. pro ipsa urbe vel muro positum. (Propria verbi vis nota ex Liv. I. 44. Gell. XIII. 14. et Varr. L. L. IV. 32.) 13. *Sylva comæ*, comarum, ut nos: *ein Wald von Haaren*, *buschige Haare*, h. e. crines incomti, crispi et perplexi. *horrida sylva comæ*, crines erecti: nam *horrere* et φρίσσειν proprie dicuntur, quæ erecta sunt vel eminent, ut segetes, arma, pili, setæ. *Coma sicca*, ut ap. Martial. X. 72. 11. cui obponitur *madida*, h. e. unguentis delibuta.

14. Homines molliores, glabri ut essent et cutem levigarent, pilos sibi vel evellere, vel psilothri et dropacis ope tollere, vel calida pice (*visco*) urere solebant. *Bruttia fascia visci*, pro fascia Bruttii visci, h. e. repleta Bruttia pice. Epitheton ornat: nam *Bruttia* (al. *Brutia*, Βρυτία) pix tamquam omnium

Digitized by Google

Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies. Igitur flexisse videris
Propositum, et vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, ut repeto, fanum Isidis, et Ganymeden,
Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
Et Cererem, (nam quo non prostat femina templo?)
Notior Aufidio mœchus celebrare solebas,
Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
Utile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri crassique coloris,
Et male percussas textoris pectine Galli

optima laudatur Plin. XVI. 11. XXIV. 7. et passim medicis Græcis. 15. *fruticante*, horrido, *buschig*, *struppig*, ut fere v. 13. *sylva comæ*.

16. *macies* tamquam *veteris ægri*, valetudinarii, qui diuturno morbo inplicitus est et urgetur. *quarta dies*, quartana febris. *olim*, jam diu, (ut VI. 346.) *domestica*, familiaris, solita, *cingenistet*. *Torquet* MS. Cantabr. (v. Wakef. ad Lucret. III. 930.) Norimb. 2. et Goth. 1.

18—20. Comparant Plin. XI. 37. *Frons homini lætitiæ et hilaritatis, severitatis et tristitiæ index*, Cic. de Orat. III. *Imago animi vultus est, indices oculi*, et al.

19. *utrumque*, et lætum et tristem.

22. *ut repeto* memoria, quantum memini, quod recordor. In templis quoque et ad illa, inpr. Isidis ac Cybeles, sæpe stupra aliaque flagitia commissa. Cf. v. 24. et sup. VI. 308. seq. 489. et al. *Ganymeden*, ejus statuam vel effigiem in templo Jovis; ut mox *Cererem* pro templo Cereris. Lactant. de falsa relig. I. *Imago*, inquit, *catamiti et effigies aquilæ ante pedes Jovis ponuntur in templis, et cum ipso pariter adorantur*. Ganymedes catamitus. (v. Fest. et Plaut. Men. I. 2. 34.) ut Nævolus, et Jupiter notissimus mœchorum. (cf. VI. 59.) 23. *Pacis* sc. fanum s. templum nobilissimum, a Vespasiano exstructum juxta forum in quarta Urbis regione, quo non aliud Romæ ditius fuit statuarum opumque copia. *advectæ palatia Matris*, templum Cybeles, *Matris* Deûm s. Magnæ Matris, e Phrygia Romam *advectæ*, (v. Liv. XXIX. 10—14.) quod in *Palatio* fuit. (Liv. XXIX. 37.) *secreta*, in quibus sacra arcana curantur, vel mysteria.

24. *Cererem*, Cereris templum, in VIII regione Urbis, ad circum maximum. Plin. XXXV. 12. Verba, *nam quo non prostat femina templa*, non sine indignatione adjecta propter summam rei turpitudinem: nam *Ceres* dea castissima. Cf. VI. 50. XIV. 219. XV. 141. *prostat*, ut sup. I. 47. III. 65. VI. 123.

25. *Aufidio*, mœcho notissimo; de quo cf. Martial. V. 63. al. *Notior Aufidio mœchus*, ut *mœchorum notissimus* sup. VI. 42. *celebrare*, frequentare.

26. *inclinare*, ut al. *incurvare* scil. ad stuprum, vel *ingeniculare* ap. Lamprid. Heliog. c. 5. et *παῖδα κινεῖν* ap. Aristoph. in Ranis. *Quot discipulos inclinet Hamillus* inf. X. 224. ut *παιδοτρίβης, λῷον προδιδάσκων, εἰς τὸ γόνυ κάμψας, μέσσον ἐπαιδοτρίβει*. Strat. Epigr. LXIV. ubi v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 105.

27—90. Verba Nævoli, ut vulgo putant; sed quædam rectius poetæ tribuentur. 28. *lacernas pingues*, crassas, ut mox *duri crassique coloris* h. e. fili ac lanæ. 29. *Munimenta togæ*, quæ togam a pluvia quasi muniunt; nam lacerna pænulave togæ injiciebatur pluviæ vel frigoris arcendi causa. 30. *male percussas pectine*, male textas.

Adcipimus, tenue argentum venæque secundæ.
Fata regunt homines: fatum est et partibus illis,
Quas sinus abscondit. nam, si tibi sidera cessant,
Nil faciet longi mensura incognita nervi,
Quamvis te nudum spumanti Virro labello
Viderit, et blandæ adsidue densæque tabellæ
Sollicitent: Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, ac cevet. Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri. numera sestertia quinque

Percutere, ferire, κρούειν, σπαθᾷν, κερκίζειν, verba textoria. *Pecten* male a quibusdam h. l. cum *radio* confunditur: illo calcatur, percutitur et densatur stamen, hoc stamini inseritur subtemen. *textoris Galli;* nam in Gallia vestes crassioris fili et lanæ confici solebant. cf. Martial. IV. 19. 1. et VI. 11. 7.

31. *argentum,* argenteum vas, *tenue* ac leve, vel potius numum veterem atque usu tritum, ut λυπρὸν ἀργύριον ap. Theophr. Char. IV. ubi cf. Casaub. *argentum venæ secundæ,* non purum s. pustulatum, sed cui multum æris admixtum est.

32—37. Verba vel poetæ, amicum lepide consolantis, vel Nævoli, qui more talium hominum vulgarem opinionem de vi *fatorum* ac *siderum* (de qua v. sup. VI. 553. seq. et VII. 194—201.) ad obscœnas res transfert, et facete transferre sibi videtur. *Fatum est et partibus illis, quas sinus abscondit,* cœci fati vis est etiam in virilia, eorumque usum, vel libidinem. *Sinus* anterior pars togæ, quæ non modo pectus, sed etiam pudenda tegit. 33. *Sidera tibi cessant,* non favent, non benigna sunt. 34. *Nil faciet,* tibi non proderit, *mensura incognita,* insolita et antea non visa, *longi nervi,* membri virilis. Cf. sup. I. 41. 35. *nudum,* v. sup. ad VI. 375. *Virro,* homo non modo nobilis ac dives, (v. sup. V. 39. seq. 98. seq. 128. 149. 156.) sed etiam cinædus, de quo cf. Catull. Epigr. 81. *Quamvis te nudum viderit* ac bene mentulatum, quo tamen libido ejus maxime incenditur. *spumanti labello* præ inpatientia ac furore libidinis: nam in summo desiderio labra spumant saliva; unde proverbio dicitur *salivam,* h. e. ad petitum, *movere,* et nostrum, *den Mund wässerig machen.* 36. *blandæ tabellæ,* literæ amatoriæ, quibus te blande multisque pollicitationibus *sollicitet* ad stuprum. *densæ* vel multæ ac crebræ, vel potius, quia hæc vox cum *adsidue* jungitur, longæ ac copiosæ.

37. Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος, sua enim sponte ac vi Cinædus (tamquam magnes) virum ad se trahit; *blandis* scil. literis moribusque adliciens: faceta παρῳδία verborum Homeri Odyss. Π. 294. (ubi v. Clark.) et T. 13. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, quæ Valer. Fl. V. 541. Latine expressit. Græc. prov. πάντας γ' ἐφέλκων, οἷα μαγνήτις λίθος. Rigaltius comparavit vetus epigramma nondum editum, fortasse Meleagri: Μάγνης Ἡράκλειτος ἐμοὶ πόθος· οὔτι σίδηρον Πέτρῳ, πνεῦμα δ' ἐμὸν κάλλει ἐφελκόμενος.

38. *ulterius,* pejus, majus, quemadmodum *ultima* dicuntur maxima, extrema, pessima, ultra quæ non licet progredi, ut *ultima vitia, pœna, crudelitas* cet.—*mollis,* cinædus, pathicus. 39. Verba Virronis, vel cinædi avari. *Hæc* dona. 40. *Computat* adcurate cinædus avarus quæcumque mihi dono dedit, *ac cevet,* et tamen libidini indulget, cui inperare non potest; (v. ad II. 21.) vel calculos et rationes mecum subducit, dum explet libidinem. Ostendit itaque poeta, ridiculum esse hominem, qui, dum libidini satisfacere cupiat, tam avarus sit, et libidinem ejus majorem esse avaritia. *Ponatur calculus—labores* vel Virronis verba sunt, quibus Nævolus v. 43. seqq. respondet, vel potius Nævoli, indignantis, munera quævis non modo sibi exprobrari et nimis exiliter revocari ad calculos, sed illa etiam pluris, et officia sua, avaro præstita, minoris æstimari,

Digitized by Google

Omnibus in rebus: numerentur deinde labores.
An facile et pronum est, agere intra viscera penem
Legitimum, atque illic hesternæ obcurrere cœnæ?
Servus erit minus ille miser, qui foderit agrum,
Quam dominum. Sed tu sane tenerum et puerum te,
Et pulcrum et dignum cyatho cœloque putabas.
Vos humili adseculæ, vos indulgebitis umquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
En, cui tu viridem umbellam, cui sucina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit, et strata positus longaque cathedra
Munera femineis tractas secreta Kalendis.

quam par sit. *Ponatur calculus*, subducantur rationes adcepti et expensi. *Calculi* erant lapilli, qui in rationibus vel computatione adhibebantur. 41. *tabula* ratiocinatoria s. calculatoria. Potest etiam esse codex adcepti et expensi.

42. *rebus*, quas dono mihi dedisti, vel, si Virronis verba sunt, quas tibi donavi. 42. *labores*, ut *opera* sup. v. 28. de officio, in re turpi præstito. *numerentur* et æstimentur. 43. 44. Verba obscœna, sed apta h. l. et ingenio Nævoli. *Legitimum*, justæ magnitudinis.

45. Nævolus cliens Virronis, qui omnia, etiam turpissima officia, ab eo exigebat. *Fodere* sensu quoque obscœno dicitur, ut *arare*. Cf. ad II. 10.

46. *Sed tu sane*, qui deformis, senex et hirsutus es, putabas, te tenerum ac pulcrum esse, tibique propterea gratis operam præstitum iri sperabas a me, qui tantam ceperim voluptatem ex labore. Vim sarcasmi facile senties. 47. *dignum cyatho cœloque* alterum Ganymedem, et æque formosum, non minus dignum, qui in cœlum raptus Jovi pocula ministrares. Cf. sup. ad V. 59.

48. 49. Verba, opinor, non Nævoli, sed poetæ, Virronem eique similes adloquentis: quid vos aliis pauperibus minusque dilectis *adseclis* ac *cultoribus*, h. e. clientibus donabitis, si ne *morbo* quidem, libidini vestræ, h. e. nobis, clientibus vestris, qui vestræ libidini satisfacimus, aliquid datis?

50—53. Etiam hæc verba, ni fallor, non tribuenda sunt Nævolo, sed poetæ, iisque continetur lepidum consilium, Nævolo datum, atque amara inrisio et formæ, et avaritiæ, et mollitiei Virronis cinædi: en formosulum illum et delicatum Ganymedem, cui tu potius, quum tam avarus sit, munera mittas, et quidem umbellam, ne sole obfuscetur, vel alium ornatum muliebrem, quum mulieris et amicæ loco sit tibi! Hæc verba spectant ad ea, quæ Nævolus v. 46. 47. et verba v. 48. et 49. ad ea, quæ ille v. 45. dixerat. Vulgo innui putant, nihil cinædo tam ingrato donandum esse. *Umbella* s. *umbraculum*, σκιάδιον, velum vel linteum tegmen, quod *umbram* facit et supra caput suspensum arcet æstum. (*Parasol.*) *Sucina*, armillæ e sucino, vel sucino gemmisque distinctæ. Cf. sup. ad VI. 573. *natalis* dies Virronis, quo cognati et amici dona mittere solebant. *quoties ver incipit*, Calendis Martiis, quo mense veris initium est. Vernum autem tempus propr. incipit VII Id. Febr. Cf. Varr. R. R. I. 28. et Plin. XVIII. 25. *madidum ver*, v. sup. ad IV. 87.—*Cathedra* quoque viro effeminato apte tribuitur. v. sup. ad I. 65. et VI. 91. *positus*, repositus jacens vel sedens in *cathedra*, tamquam femina. *strata*, constrata tapetibus mollibusque cervicalibus. 53. Lepide etiam suadet poeta, ut dona hæc mittantur cinædo *calendis femineis*, h. e. Martiis, quæ et matronalia dicebantur: nam his mariti uxoribus, amatores puellis munera mittere, et tam matronæ, quam mariti sacra Junoni facere solebant pro matrimonii felicitate: unde *femineis*, non quia omnes Calendæ Junoni sacræ erant. (v. Intpp. Tibull. III. 1. 1. IV. 2. 1. Horat. Od. III. 8. et Ovid. Fast. III. 167.) Sed pro *tractas* omnino leg. *tractat*, quod tum a voc. *quoties* pen-

Digitized by Google

Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?
Te Trifolinus ager fecundis vitibus inplet,
Suspectumque jugum Cumis, et Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? meliusne hic rusticus infans,
Cum matre et casulis et conlusore catello,
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Inprobus es, quum poscis, ais. sed pensio clamat,

det. Præstiterit tamen: *ut strata positus longaque cathedra Munera-tractet*, h. e. manibus pertractet, dulcedine eorum taliumque deliciarum captus. *Munera secreta*, secreto missa, et quæ non audet palam ostendere, utpote pudenda et muliebria, quæ ipsi tamquam feminæ a drauco missa sunt.

54. seq. Jam aperte Nævolus in Virronem vel cinædos ei similes, eorumque et avaritiam et mollitiem, debacchatur. *Passer* dicitur homo mollis et lascivus; nam passeres in Venerem proni ac salaces, unde et ésus eorum ad libidinem excitari, currusque Veneris ab illis trahi credebatur. *cui*, in cujus gratiam tam avarus es et tot opes conligis? *montes*, vineis consitos. 55. *Appula*, epith. orn. quoniam Apulia fertilissima Italiæ regio fuit. Cf. sup. ad IV. 27. *tot milvos intra tua pascua lassos*, h. e. latifundia tam ampla, ut etiam milvi ea transvolantes delassentur. Cf. Pers. IV. 26.

56. *Trifolinus ager* dici putatur ager Trifolii opp. aut montis Campaniæ, vel, quia hujus Trifolii nemo mentionem facit, ager Campanus, qui vina tulerit *trifolina*, h. e. tertio foliorum exortu, adeoque tertio anno ad bibendum tempestivo. Vinum Trifolinum laudant Athen. I. 21. Martial. XIII. 113. et Plin. XIV. 6. ubi. v. Harduin.

57. *Suspectum jugum Cumis*, ut vulgo putant, Misenum prom. Cumis inminens et rituro simile. Hoc tamen a Cumis tribus circiter millibus passuum distat, nec, quod sciam, vitiferum fuit, ut nec mons ad Cumas, et huic urbi inminens, de quo v. Heyne ad Virg. Æn. VI. 9. seq. et in Exc. III. Forte significatur h. l. Vesuvius, qui longius quidem etiam Miseno distat a Cumis, sed cineres tam late spargit, ut huic quoque urbi *suspectus* vocari possit. (v. Intp. Valer. Fl. II. 620. IV. 509. et Sil. XVII. 592. seq.) Idem pulcerrimus omnium Campaniæ montium, vitibus amictorum, dicitur Flor. I. 16. 5. Cf. Virg. Ge. II. 224. Martial. IV. 43. et al. *Gaurus* Campaniæ mons, (hod. *Monte Barbaro*) inter Puteolos et Lucrinum Avernumque lacum, vini feracissimus. v. Plin. XIV. 3. et 6. *inanis*, viduus arboribus vitibusque tantum consitus.

58. *Nam quis plura*, quam tu, *dolia* vini recondit in cella? quis plura possidet vineta, et tamen tam avarus est, ut ne clientibus, quales nos sumus, vini quid det? *dolia*, cados, *linit*, eorum corticem pice, vel cera et gypso oblinit, *musto victuro*, (dat. pro genit.) ut multos annos duret. De vetustate vini, ejusque condendi, linendi et conservandi ratione v. Intp. Horat. Od. I. 20. 2. 3. et III. 8. 10. seqq.

59. *Quantum erat*, quantula res fuisset. *exhausti* Venere, ut fere *exsorbere viros* inf. X. 223. *lumbos*, v. sup. ad VI. 314.

60—62. Num *hic*, in jugeribus tuis, *rusticus infans cum matre* cet. h. e. num jugerum tuum *melius legatum fiet amici*, testamento potius a te legabitur amico tuo *cymbala pulsanti*, h. e. Gallo, (cf. VI. 515. et VIII. 176.) vel pathico, Gallis simili, quam mihi drauco pauperique clienti tuo, qui libidini tuæ satisfacio, nec patior muliebria, sed mariti vice fungor? *rusticus infans*, verna, *cum matre*, ancilla, et *casulis*, mapalibus et attegiis.

63. *Inprobus*, inpudens, *es, quum poscis*, inpudenter postulas, vel postulare soles. Pro *ais* vulgo male legitur *ait* scil. Virro s. cinædus. *Sed pensio clamat* cet. responsio Nævoli, inportune

Digitized by Google

Posce: sed adpellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam sollers evasit Ulixes.
Alter emendus erit: namque hic non subficit: ambo
Pascendi. quid agam bruma spirante? quid, oro,
Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri
Et pedibus? durate atque exspectate cicadas?
Verum, ut dissimiles, ut mittas cetera, quanto
Metiris pretio, quod, ni tibi deditus essem
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
Scis certe, quibus isto modis, quam sæpe rogaris,
Et quæ pollicitus. fugientem sæpe puellam

et pervicaciter rogantis poscentisque. *pensio* pecuniæ certis diebus solvendæ pro conducto agro, vel domicilio et cœnaculo, vel pro argento, quod sumtum est fenore. *clamat*, adclamat quasi mihi, *posce*, h. e. me monet, cogit, urget, ut poscam.

64. 65. *sed adpellat*, poscit, ut id petam, vel rogat, ut poscam, (cf. ad VII. 158.) *puer unicus*, servus, qui mihi unicus est, ut Polyphemo unus fuit oculus, *per quem*, propter quem, quia unus fuit, *Ulysses evasit*, quique solus mihi satis non est, ne tot molestiis premar, quemadmodum unus oculus non satis fuit Polyphemo; nam si duos habuisset, non evasisset Ulysses, vel ipse excœcatus esset. Ita vulgo mentem poetæ capiunt. Crediderim tamen, *puerum* h. l. esse catamitum, qui pusio dicitur sup. VI. 34. seq. (Hinc et v. 63. *pusio* forte leg. pro *pensio*). Sic quoque drauco melius conveniunt verba seq. *Alter emendus erit* puer, *namque hic* unicus *non subficit*. non satisfacit libidini meæ. Lubinus monet, de industria h. l. et infra aliquoties Nævolo, ut bipedi asello et stolido nebuloni, ineptissimum tribui sermonem, ut stoliditas ac stupor, cum insigni turpitudine conjunctus, in eo exprimatur. Rigaltius vero suspicabatur, poetam, hyperboles Virgilianæ (Æn. III. 636. 637.) carpendæ mendaciique poetici rhetorico mendacio repercutiendi causa, dixisse, adeo *latam* fuisse oculi Polyphemi *aciem* ut *per* eam Ulysses evaserit. Ceterum notissima est fabula de Polyphemo Cyclope, et Ulysse, qui illo excœcato incolumis cum sociis evasit, ex Hom. Odyss. I. 182—542. Eurip. Cycl. et Virg. Æn. III. 613—691. De Cyclopibus μονοφθάλμοις v. Heyne ad Apollod. I. 1. 1. p. 10. et de ingenti oculo Polyphemi idem ad Virg. Æn. III. 636. 637. *unicus* h. e. qui domino suo unicus est et solus. 65. *acies*, oculus. Ulysses h. l. et Ovid. ex P. IV. 14. 35. *sollers* dicitur, ut aliis poetis *versutus*, *fallax*, *pellax*, *duplex*, et Homero πολύμητις, πανσιλομήτης, πολύτροπος, πολυμήχανος, Διὶ μήτις ἀτάλαντος.

67—69. Facete pro, ambo vestiendi sunt, inpr. *bruma spirante*, h. e. hyemis tempore, quo frigidi spirant venti. 68. *Quid* dicam *scapulis et pedibus servorum*. lepide pro, servis, quum vestes petunt et calceamenta, quibus humeri ac pedes tegantur. *Aquilone* scil. spirante: quæ tamen ellipsis dura est. Facilior est lectio vulg. *mense;* sed forte glossa. 69. Dicamne, *durate* vos, fortiter tolerate, frigus, *et exspectate cicadas*, adventum cicadarum, h. e. æstivi temporis? (cf. Plin. II. 26. et 27.) Interea illi frigore enecarentur. Lepida verba, haud dubie efficta ex Virg. Æn. I. 207. Cf. Suet. Calig. c. 45.

70. seq. Facete draucus beneficia sua exprobrat. *ut*, quamvis, *mittas*, prætermittas, nihili facias, *cetera* officia mea ac beneficia, tibi præstita. *quanto metiris pretio*, quanti facis. 71. *tibi deditus devotusque cliens*, addictus et ad officia quævis tibi præstanda paratus.

72. *uxor tua virgo maneret*, non gravida facta esset, propter tuam inpotentiam.

73. *ista* officia, hoc, scil. ut efficerem, quod tu ipse non posses. *quibus modis*, quam vehementer ac suppliciter.

74. *Puellam*, uxorem tuam, (v. ad II. 59.) *fugientem*, e domo tua aufu-

Digitized by Google

Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, et jam
Signabat. tota vix hoc ego nocte redemi,
Te plorante foris. testis mihi lectulus; et tu,
Ad quem pervenit lecti sonus, et dominæ vox.
Instabile ac dirimi cœptum et jam pæne solutum
Conjugium in multis domibus servavit adulter!
Quo te circumagas? quæ prima aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum est, ingrate ac perfide, nullum,
Quod tibi filiolus vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, et libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. foribus suspende coronas,
Jam pater es: dedimus, quod famæ obponere possis:
Jura parentis habes, propter me scriberis heres,
Legatum omne capis nec non et dulce caducum.
Commoda præterea jungentur multa caducis,
Si numerum, si tres inplevero. justa doloris,

gere volentem, *amplexu* meo *rapui*, ex fuga retraxi. 75. *Tabulas* dotis vel nuptiales *jam ruperat*, quod fiebat in divortiis, *et signabat* alias, (cf. II. 118.) alteri jam nubere volebat.

76. *Tota nocte*, totius noctis laboribus. *redemi*, placavi iram tibique reconciliavi.

77. *Te plorante* metu infamiæ ac repudii. *foris*, ante januam cubiculi. *Testis mihi lectulus* cet. Cf. Catull. VI. 6—11. et Ovid. Am. III. 14. 26. Εἶπε δὲ σημεῖον, Βακχῶν ὅτι πεῖντ' ἐφίλησε Ἑξῆς, ὧν κλίνη μάρτυς ἐπεγράφετο, Asclep. Epigr. XXVII. 11. 12. in Brunck. Anal. T. I. p. 217. ubi cf. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. I. P. II. p. 47.

78. *Ad quem pervenit*, a quo auditus est. *lecti sonus*, crepitus. *vox dominæ*, uxoris, præ libidinis inpatientia gannientis in concubitu et subantis.

81. *Quo te circumagas*, quomodo subterfugere poteris vim argumentorum meorum? quocumque te vertas, non ingrati animi excusationem invenies. *quæ*, quænam ex meritis beneficiisque meis, *prima aut ultima*, primo aut ultimo loco, *ponas*? 82. seq. Verba sarcasmi et indignationis plena. 83. *quod filia* in MS. Vinar. recte, opinor, certe venustius aptiusque ad augendum beneficium. Cf. ad v. 85.

84. *Tollis* liberos, etsi spurios. (v. sup. ad VI. 38.) 85. *Argumenta*, indicia, *viri*, liberos, procreatam sobolem, *gaudes libris actorum spargere*, eorum nomina inserere, vel potius passim adnotare, ut ad plures spectet liberos. Cf. sup. ad II. 136. *Foribus suspende coronas*; nam coronis ornabantur fores domus puerperæ. Cf. sup. ad VI. 51.

86. *famæ*, infamiæ, *obponere*, quum, vel ne dicaris orbus esse et inhabilis soboli procreandæ, aut mulier et cinædus. Cf. Lucilii Epigr. VII. in Brunck. Anal. T. II. p. 318.

87—90. Lege Papia Poppæa cautum erat, ut cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi e proxime junctorum; orbi non nisi dimidium; solitarii vero, h. e. unius filii vel filiæ parentes, *legatum omne*, sive solidum; utque decima pars legati *caduca* esset sive in fiscum *caderet*, si legatarius careret liberis. *Caducum dulce*, quod ex insperato et mea opera tibi obtigit, et in te tuosque liberos, quos mihi debes, *cecidit*. Legatis enim hæc conditio adjungi solebat: *quandoque liberos habuerit*. Legis autem Papiæ Poppææ duæ erant partes, *nuptialis* una, altera *caducaria*, quæ de *caducis* legatis agebat.

89. 90. *Commoda præterea jungentur*, adjungentur, adcedent per me, *multa caducis*, his legatis, quæ in te tuosque liberos cadent, *si numerum, si tres*, h. e. numerum trium liberorum, *inplevero*. Multa enim præmia proposita erant iis, qui liberos, plurima vero iis, qui tres pluresve haberent. v. Lips. Exc. ad Tac. Ann. III. 25. Intpp. Gell. II. 15. et Martial. II. 91.

Digitized by Google

Nævole, causa tui. contra tamen ille quid adfert?
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice levis.
Qui modo secretum commiserat, ardet et odit
Tamquam prodiderim, quidquid scio. sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam adponere valvis
Non dubitat. nec contemnas aut despicias, quod
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergo occulta teges, ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? servi ut taceant, jumenta loquentur
Et canis et postes et marmora. claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollite lumen
E medio, taceant omnes, prope nemo recumbat:

90. Verba poetæ, similantis miserationem: *Justa doloris—Adfert.* 91. *ille*, dives avarus, Virro. *quid adfert*, quid dicit, quo se excuset?

92—102. Respondet Nævolus. *Negligit.* contemnit me, non curat, nil dat. *bipedem asellum*, stultum hominem, qui eamdem operam gratis præstet, servum draucumque simplicem et robustum vel bene mentulatum, quem eodem modo decipiat. Cf. sup. ad I. 59.

93. *Hæc* vero, quæ de Virronis turpitudine et avaritia dixi, sunt secreta, *tibi soli commissa*, credita. *celare memento*, v. sup. ad V. 71. 94. *intra te fige*, v. ad V. 12.

95. *pumice levis*, mollis et cinædus, v. sup. ad II. 11. seq. et VIII. 16. 96. *Qui modo* omne *secretum* mihi *commiserat*, tamquam familiari suo. Cf. sup. III. 113. *ardet* nunc ira et indignatione.

97. *quidquid scio*, omnia arcana, quodque secreto opera mea usus sit. 98. *aperire caput* vulneribus, h. e. vulnera ei infligere. *candelam*, ignem, *adponere valvis*, foribus, ædes meas incendere. Cf. inf. XIII. 145. 146.

99. *Nec contemnas aut despicias*, cave etiam nihili pendas hoc, *quod his opibus* cet. vel potius, cave contemnas hominem tam mollem atque effeminatum, quoniam *his opibus*, h. e. divitibus, vel in tantis opibus, *nunquam cara est annona*, pretium, *veneni*, h. e. tam divites homines emere et possunt et solent venenum, quo necent eum, a quo ne evulgetur turpitudo sua verentur. 101. *Ergo occulta*, secreta tibi a me commissa, *teges, ut curia Martis Athenis*, Ἄρειος πάγος. (*Areum judicium* ap. Tac. Ann. II. 55.) celeberrimum illud Atheniensium δικαστήριον in Acropoli, cujus judices, Ἀρεοπαγίται, quidquid in eo agebatur, alto premebant silentio, (unde etiam proverbio quis dicebatur Ἀρεοπαγίτου σιωπλότερος et σιγανώτερος) et κρύδην ψηφίζειν solebant. v. Meurs. de Areopago, et Potteri Archæol. Gr. I. 19.

102—122. Verba poetæ, quibus conf. Petron. Fragm. IX. in Wernsdorf. Poet. lat. min. T. III. p. 75. *O Corydon*, O stulte: ex Virg. Ecl. II. 56. et 69. 103. *ut*, quamvis. *jumenta loquentur, et canis, et postes, et marmora*, quemadmodum proverbio dicitur, *etiam saxa loquentur.* Cf. Catull. VI. 7. ibique Doering.

105. *Vela tegant rimas*, cf. Martial. I. 35. 5. seq. XI. 46. 3. seq. et sup. ad VI. 228. *junge ostia*, claude fores, et quidem valvas. v. sup. ad IV. 63. *tollite lumen*; nam duo sunt in cubiculo, draucus et cinædus. In plerisque tamen libris non male legitur *tollito*. 106. Pro *taceant omnes*, plurimi libri

Digitized by Google

Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet: audiet et quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
Baltea? Nec deerit, qui te per compita quærat
Nolentem, et miseram vinosus inebriet aurem.
Illos ergo roges, quidquid paulo ante petebas
A nobis. taceant illi; sed prodere malunt
Arcanum, quam subrepti potare Falerni,
Pro populo faciens quantum Saufeia bibebat.
Vivendum recte est, cum propter plurima, tum his
Præcipue causis, ut linguas mancipiorum

contrarium exhibent *clament omnes*, quod ab h. l. alienum est. Sed nostra quoque lectio non satis convenit, et forte leg. *claves omnes*; nisi malis: *jaceant* sc. in lecto s. somno, et media nocte, (*ad cantum galli* v. 107. quo potissimum tempore aliquid clam fieri potest ac solet) *omnes* servi ac reliqui, qui in domo sunt, et quorum *nemo prope* cubiculum domini *recumbit*.

107. *Quod tamen ille* dives dominus ac cinædus facit, libidini indulgens, *ad cantum galli secundi*, h. e. secundum, adeoque tempore antelucano, ut mox *ante diem*: nam gallus primum a media nocte canit, et deinde medio inter μεσονύκτιον et auroram spatio.

108. *Proximus*, vicinus, finitimus, *caupo ante diem*, jam eodem fere tempore, quo factum est, *sciet*, a servis comperiet, *et audiet* simul, *quæ pariter finxerunt*, adfinxerunt, commenti sunt, *librarius, archimagiri* et *carptores*, h. e. servi: nam *Fama malum, quo non aliud velocius ullum: Mobilitate viget, viresque adquirit eundo*. Cum delectu positus est *caupo*; nam in cauponam multi, iisque remigeruli, quotidie, et jam summo mane, conveniunt: præterea *proximus* est. *librarius*, servus, scriba, qui libros, epistolas al. describit. *Archimagiri*, ἀρχιμάγειροι, magistri coquorum. *Carptores*; v. sup. ad V. 120.

110. 111. Cf. Senec. Epist. 47. *Crimen componere*, fingere, comminisci, ut ap. Cic. Verr. III. 61. *rumoribus* malis, quos de dominis suis spargunt, *ulciscuntur baltea*, h. e. eorum verbera. *Baltea* autem propr. adcipio de cingulis e corio, non de loris vel flagellis, quo sensu nusquam vox legitur; etsi sententia fere eadem est.

112. *per compita*, ubi plurimi homines conveniunt. 113. *Nolentem* quæri a garrulis istis, eorumque nugas audire. Conf. verba garruli ap. Horat. Sat. I. 9. 14. seq. *vinosus*, ebrius, qui omnia, etiam arcana, effutire solet. *inebriet*, facete h. l. de *vinoso* pro, obtundat vel inpleat, *aurem*, ut Gall. *enivrer quelqu'un de son babil* s. *caquet*. Similiter fere Romani: *bibere, haurire, trahere auribus* vel *oculis*, pro, cupidissime audire et intentissime videre, metaph. ab aviditate bibendi petita. *aurem miseram*, tuam, qui sic misere torqueris: miserrimum enim est, garruli ineptiis patientes præbere aures.

114. *Illos* servos. *paulo ante*, sup. v. 93—101. *petebas*, scil. taciturnitatem. 116. *quam potare* tantum *Falerni*, vini præstantissimi, et quidem *subrepti*, furtim ablati, quod dulcius esse dicitur, *quantum bibebat Saufeia*, matrona, (al. *Laufeia, Laufela*, et *Laufella*, ut sup. VI. 320.) *faciens* sacra (ut ap. Cic. Mur. 41. al. unde et *fieri* simpl. dixit Cic. ad Att. I. 12. vel *facere vitula* Virg. Ecl. III. 77.) *pro populo*, pro ejus salute, Bonæ Deæ, in cujus sacris largiter potabant mulieres; de quo v. sup. VI. 314. seq. ubi etiam v. 320. seq. ipsius *Saufeiæ* vinolentæ mentio facta.

118. Pro *tum his* in aliis libris *tum de his, tunc his* et *tum istis* substituta, ut fulciretur versus, qui tamen non ruit: nam litera *m* vocalesque sæpius non

Digitized by Google

Contemnas. nam lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas et farre suo custodit et ære.
*Idcirco ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modo, sed commune, dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis et spes
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas

eliduntur, et hiatus Juvenali frequentissimus. v. ad I. 151. et ad Sil. I. 109.

120. seq. *Lingua* est *pars pessima mali servi: deterior tamen* (quam lingua servi) *hic*, dominus est, *qui liber non erit* ab *illis, quorum* vitam sustentat, a servis, h. e. qui illis obnoxius est, eorumque linguas timere debet; vel, *hic tamen* dominus, *qui liber non erit* a cupiditatibus et vitiis, *deterior* est *illis, quorum* cet. h. e. servis suis. Hoc præclare dictum e sententia Stoicorum: πάντες κακοὶ δοῦλοι, cui conf. egregia loca Horat. Sat. II. 7. 81—94. et Epist. I. 16. 63—68. Sed utraque ratio dura est, nec satis apta verbis *lingua mali pars pessima servi*, a quibus tamen pendent vss. 121. 122. quod vel ex voc. *tamen* intelligitur. Forte leg. *Deterior tamen* servis dominus *hic, qui liber*, quum liber sit, *contremit illos, quorum* cet. h. e. servos eorumque linguam timet, propter mala scil. facinora quorum sibi conscius est; nisi malis: *hic, qui liber*, quum liber sit, *vox* h. e. sermo *erit illis* cet. Cf. ad I. 145.

122. Descriptio servorum, quorum menstruum stipendium ac demensum erant quatuor, si Donato ad Terent. Phorm. I. 1. 9. vel quinque, si Senecæ Epist. 80. fides habenda, modii frumenti, et denarii totidem; unde h. l. *farre et ære custodit*, sustentat, *animas*, vitam, ut sup. VI. 501. et inf. XV. 94.

123—129. Verba Nævoli. Sed v. 123. qui ab Intpp. silentio prætermittitur, haud dubie spurius est, meraque repetitio v. 119. et glossa ad eum in margine adscripta, (unde etiam *possis* in quibusdam libris legitur) τὸ *idcirco* autem plane ineptum h. l. 124. *utile consilium dedisti* scil. sup. v. 118. seq. *sed commune*, quod non ad me tantum, sed ad Virronem quoque, vel ei similes, quin omnes pertinet homines. 125. *post damnum temporis*, majori vitæ parte transacta, et consumto ætatis robore. *deceptas spes* emolumenti, e laboribus officiisque, Virroni præstitis, ad me redundaturi.

126—129. Juvenes comparent inpr. Horat. Od. I. 4. 21. seq. II. 6. seq. II. 11. 5. seq. 14. 1. seq. et IV. 7. Ad rem augendam spectant epitheta *velox, angustæ* (brevis) et *brevissima*; sed nimia quoque est orationis ubertas, et suspicari fere possis, verba *velox—brevissima* esse lacinias a versificatore aliquo adsutas. *Festinat enim decurrere, velox Flosculus, angustæ miseræque b. v. Portio* distingui jubet Wakef. ad Lucret. III. 972. *decurrere* ut al. *ævum currit, labitur*, τρόχος ἅρματος γὰρ οἷα Βίοτος τρέχει κυλισθείς, Anacr. IV. 7. 8. Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. II. 5. 13. *Flosculus vitæ*, ut ἀκμὴ et ἀκμάζουσα ἡλικία, vel ἄνθος ἥβας ἄρτι κυμαίνει ap. Pind. Pyth. IV. 281. et similia passim obvia. *Portio vitæ*, jam initio a Parcis designata, ut *præmensæ tempora lucis* ap. Tibull. III. 3. 9. et *vitæ summa brevis* ap. Hor. Od. I. 4. 15. In verbis *decurrere flosculus* diversi generis imagines et metaphoras junxit poeta, ut in eadem re Rufinus Epigr. VIII. 5. in Brunck. Anal. T. II. p. 392. ἃ πόσσους κατέφλεξε τὸ πρὶν θεοείκελον ἄνθος, ad quæ verba Jacobs (ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 159.) monet, in ejusmodi vocabulis, quorum metaphorica significatio frequenti usu fere obliterata fuerit, non adcuratam adeo diligentiam fuisse sequioris ævi poetis.

128. 9. Quin adeo *dum loquimur, fugerit invida Ætas*, Horat. Od. I. 11. 7. *Serta, unguenta* et *puellæ* spectant ad epulas et comessationes. *obrepit*

Digitized by Google

Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus et salvis his collibus; undique ad illos
Convenient et carpentis et navibus omnes,
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major
Spes superest: tu tantum erucis inprime dentem.
Hæc exempla para felicibus: at mea Clotho
Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto
Aut farre et tenui soleo exorare corona,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus

præclare de *senectute*, quæ præter opinionem adventat et *non intellecta*, ita, ut vix ac ne vix quidem sentiamus. Sic *tarda per membra senectus serpit* dixit Lucret. I. 415. *obrepit adolescentiæ senectus* Cic. de Sen. c. 2. γῆρας ὑπερεχόμενον Solon. Epigr. XIII. 10. et τὸ δ' ἀργαλέον γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς αἰνίχ' ὑπερκείμενα Mimnerm. IV. 4. in Anal. Brunck. T. I. p. 61. et 70.

130—134. Respondet poeta, et quidem facete, apte consolans draucum et exhortans ad persequendum eumdem vitæ cursum. *Ne trepida*, non est quod anxius sis animumque despondeas. *amicus pathicus*, cinædus a te drauco corrumpi cupiens. 131. *Stantibus et salvis his collibus*, quamdiu Roma superstes erit. Cf. sup. ad VI. 296. 132. *et carpentis et navibus*. et terra et mari, *undique*, ab omnibus orbis terrarum partibus locisque, molles turpesque homines Romam confluunt tamquam ad emporium libidinum. Δυνῶς et vere!

133. *Qui digito scalpunt uno caput*, molles, effeminati, ac bene comti, qui, si caput prurit, uno tantum digito illud scabere solent, ne capilli apte compositi atque calamistrati turbentur. Sic Lucianus dixit: τῷ δακτύλῳ ἄρξον τὴν κεφαλὴν κνᾶσθαι, et *relatum ad caput digitum* Senec. Epist. 52. Id in Pompeio potissimum notarunt Calvus poeta ap. Senec. Controv. III. 19. et Plut. in Pomp. Opp. T. I. p. 645. et T. II. p. 89. E. ed. Frft.

134. *Spes altera* futuri temporis, longe *major superest* tibi. *Tu tantum erucis inprime dentem*, lepidum consilium: comede herbas, ad Venerem exstimulantes, ut fortis sis et paratus ad libidinem exercendam. Talis herba est salax *eruca*, (*weisser Senf*) de qua v. Burm. ad Anthol. lib. VI. ep. 76. Hard. ad Plin. XIX. 8. XLIII. 10. al.

135—150. Verba Nævoli. *Hæc exempla para felicibus*, hunc agendi modum præcipe iis, qui me feliciores sunt, aliis draucis, qui eodem vitæ genere opes conlegerunt. *mea Clotho et Lachesis*, Parcæ meæ, *gaudent, si pascitur*, alitur, *inguine venter*, triste fatum jubet, me contentum esse tenui victu, quem mihi re Venerea paro. 137. *Lares parvi*, parva eorum simulacra, ad inopiam Nævoli spectant, ut *thus minutum* et *tenuis corona*. Cf. XII. 87. 88. et unde colores h. l. ducti sunt. Horat. Od. III. 23. 15. 16. ubi v. Mitscherl. *nostri Lares*, mihi faventes, (cf. inf. XII. 89. et ad Sil. I. 118. XII. 193.) vel quorum parva simulacra tenui fortunæ meæ adcommodata sunt. *thure, farre* et *corona*, oblatis, tamquam muneribus, *Lares exorare*, h. e. orare vel valde orare: nisi e plerisque libris reponere malis *exornare*; nam sæpe verbum pluribus jungitur nominibus, etsi uni tantum et postremo prorsus convenit.

139. *Quando ego aliquid figam*, forte captabo, consequar, (Germ. *erzielen*) metaphora a venatoribus petita, qui feras telis confixas capiunt. Hæc explicatio et simplicior est ceteris, et lepida, et ambigua: nam obscœno quoque sensu capi potest. Tale autem genus dicendi et satirico, et Nævolo drauco convenit. *quo sit mihi tuta senectus a tegete*, (v. ad V. 8.) et *baculo* mendicorum, (*Bettelstab*) h. e. quo in senectute tutus sim a mendicitate.

Digitized by Google

A tegete et baculo? viginti millia fenus
Pigneribus positis, argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius censor notet, et duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locata
Securum jubeant clamoso insistere Circo.
Sit mihi præterea curvus cælator, et alter,
Qui multas facies fingat cito. subficiunt hæc,
Quando ego pauper ero. votum miserabile, nec spes
His saltem. nam, quum pro me Fortuna rogatur,

140. seqq. Multo nunc plura, quam quæ a mendicitate ipsum possint tutum præstare, sibi optat Nævolus: quæ sunt vota vel stolidi hominis; (v. sup. ad v. 64. 65.) vel mollis ac delicati, qui in tali ævo ac vitæ genere multarum opum rerumque indiget; vel denique faceti, qui ridicula ineptaque hominum vota imitatur. Posterior ratio ceteris præstare videtur. Hinc et mox v. 146. seq. lepide dicit Nævolus: *subficiunt hæc, quando*, quandoquidem, quoniam, quæ dura fati necessitas est, *ego pauper ero; votum miserabile, nec spes his saltem*, ne horum quidem spes mihi est. *Viginti millia* sestertiorum, *fenus*, feneris loco mihi solvenda pro forte feneri data, scil. quando figam? 141. *Pigneribus positis*, datis mihi a debitoribus, ut caverent mihi de pecunia mutua a me adcepta. En lepidum hominem, cui non modo magna, sed et certa pecunia in optatis est! *Pigneribus* scribo pro *pignoribus*, ut *feneris* XI. 40. (ab ant. verbo *feo*, h. e. gigno, procreo, facio, unde *fenus, fetus, fecundus, femina*) pro *fœnoris:* nam verba deriv. sunt *pignerare obpignerare, fenebris, feneratio, fenerare* cet.—*argenti puri*, (ut inf. X. 19.) non cælati, sine sigillis, ut ap. Cic. Verr. IV. 22. 23. nisi malis, sine scoria, ut *aurum purum* ap. Plin. XXXIII. 4. 6. et *grave* inf. XI. 41. *Vascula, quæ Fabricius Censor notet*, h. e. quæ sint decem pondo, et amplius. C. Fabricius Luscinus censor a. 478. P. Cornelium Rufinum, bis consulatu et dictatura functum, senatu movit ob luxuriæ notam, quod cœnæ gratia decem pondo argenti facti haberet. Ita Gell. IV. 8. XVII. 21. Plut. in Sulla. Plin. XXXIII. 9. s. 54. *Notare* et *nota* vocabula propria de censoria ignominia ac pœna. 142. *duo fortes*, robusti servi lecticarii, *de grege Mœsorum*, servorum, ex Mœsia (hod. Bulgaria et Servia) Romam advectorum. Cf. ad VII. 132. Cur vero *duo* tantum servi? Modeste optat. Sed v. sup. ad I. 64. 143. *cervice locata*, non conducta, sed sub me locata, subposita sellæ ferendæ, vel adcommodata mihi, in usum meum. Sed hæ quoque rationes duræ sunt, et forte leg. *qui me* (in) *cervice locantes*, h. e. ponentes.

144. In sellis Romani non modo deferebantur in *circum* vel in theatrum, sed in iis quoque ibi persedebant. Cf. Lips. Elect. I. 19. et de amphith. c. 13. *Securum* a turba urgente, vel quovis periculo, quod *duo fortes* propulsant. *Circo clamoso*, v. ad VIII. 59.

145. 146. Operam mihi præstent artifices, domumque meam exornent vasis affabre cælatis, vel plasticis artificiis. *cælator* sigillorum vasis arte inligandorum. *curvus*, incurvatus, adsiduus in multo labore, a me ipsi inposito. 146. *et alter* plastes, *qui multas facies* s. typos *cito fingat*, exprimat ex uno modulo vel archetypo. Pro *multas* quidam conj. *malitia*. v. Salmas. Exerc. Plin. p. 1096. et Hard. ad Plin. II. 104. s. 108. In libris vero tantum non omnibus legitur *pingat* vel *pingit*; (cui tamen *vè cito* neutiquam convenit) in paucis *fingit*, pro quo reposui *fingat*, usu linguæ ita postulante.

148. seq. Lepide dicit, Fortunam sibi aures cera obturare, (quo sensu alii de diis, preces ac vota non exaudientibus, eos *in vota surdos esse*, vel *surda aure negligere preces*) simulque ridet fabulam de Ulysse, qui, ne *cantu Siculo*, h. e. Sirenum (quarum sedes erat prope Surrentinum vel Pelorum prom. *Siciliæ*) adliceretur, Circes consilio *remiges*

Digitized by Google

Adfixit ceras illa de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo. 150

s. socios *surdos* fecit, auribus cera occlusis, et se ipsum ad malum navis adligari jussit. v. Hom. Odyss. M. 89. seq. 166—200. et Hygin. f. 125. De vero sensu fabulæ de *Sirenibus*, tribus petris, v. Herman. Mythol. T. I. p. 376. Heyne ad Virg. Æn. V. 864. seq. et ad Apollod. p. 37. 212. nosque ad Sil. XII. 38. seq. et XIV. 473. seq.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER QUARTUS.

SATIRA X.

ARGUMENTUM.

Homines ubivis fere terrarum vera ignorant bona, et opinata omnibus plerumque votis expetunt, in primis divitias, honores, eloquentiam, militarem gloriam, senectutem, pulcritudinem et robur corporis, quæ tamen vel supervacua, vel etiam perniciosa sunt optantibus. v. 2—11. *Divitias qui possident, iis verendum est, ne jussu tyrannorum, ut Cassius Longinus et Seneca, vel manu latronum, vel veneno necentur.* 12—27. *Non mirum itaque, stultitiam hominum semper Heraclito fletum movisse, et risum contra Democrito, qui multo magis risisset, si nostris vixisset temporibus, quibus longe major est luxus ac fastus.* 28—55. *Maxima potentia summique* honores, *ad quos nonnulli adspirant, magnam iis invidiam, perniciem ruinamque parant, nec nisi a mobili plebis animo et Fortunæ favore pendent, quo mutato is, qui paulo ante adorabatur a vulgo, ab eodem male tractatur, et ad scalas Gemonias indeque in Tiberim unco trahitur; quod suo damno experti sunt Sejanus,* (56—107.) *et jam ante eum Crassi, Pompeius, Cæsar et alii: nam pauci fuere reges vel principes civitatis et tyranni, qui non violentam passi sint mortem.* 108—113. Eloquentia *summis nonnumquam oratoribus, ut Ciceroni ac Demostheni, mortis causa fuit.* 114—132. Gloria bellica *cum vana brevisque est, tum maximis sæpe imperatoribus exitiosa, ut olim Hannibali, Alexandro et Xerxi.* 133—187. Longa vita *multis obnoxia est incommodis ac malis; quippe senes plerumque deformes, rugosi, infirmi, tremuli, calvi, mucidi, edentuli, uxori, liberis, sibi ipsisque captatoribus graves, expertes gustus, ad rem Veneream inhabiles, surdi, cæci, manci, obliviosi.* 188—239. *Quodsi vero corpore etiam ac mente valent in senectute homines, sentiunt tamen ac lugent alia eaque majora mala, vel publica vel privata ac propria, qualia passi sunt Nestor, Peleus, Priamus, Hecuba, Mithridates, Crœsus, Marius, Pompeius, quibus*

Digitized by Google

feliciores fuere Lentulus, Cethegus et Catilina. 240—288. Pulcritudo *denique raro pudicitiam tuetur, multisque insidiis, injuriis ac periculis subjecta est; quod docent exempla Lucretiæ, Virginiæ, Hippolyti, Bellerophontis et C. Silii.* 289—345. *Quæ quum ita sint, Diis potius judicium de eo, quod vere nobis conducat, permittendum, aut, si optandum aliquid, orandum est, ut mens sit sana in corpore sano, ut ea sit fortis, carens terrore mortis, laborum patiens, et expers acrium adfectuum cupiditatumque: ita enim tranquillam atque beatam agemus vitam, quæ a sola virtute ac sapientia, non a Fortuna, pendet.* 346—366.

OMNIBUS in terris, quæ sunt a Gadibus usque
Auroram et Gangen, pauci dignoscere possunt
Vera bona atque illis multum diversa, remota
Erroris Nebula. Quid enim ratione timemus
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatus non pœniteat votique peracti?

Satira hæc præclarissima est et in perfectissimis Juvenalis carminibus adnumeranda, quæ tamen tractationis magis philosophicæ vel declamationis, quam satiræ speciem præ se ferre videtur. Poeta noster docet, homines tantum non omnes parum intelligere, quæ vera, et quæ opinata sint bona, eamque ob causam omnibus vulgo votis expetere, quæ sibi nocitura sint. Hinc rhetorum more, quem etiam inf. in Sat. XIII. sequutus est, primum in exordio quasi breviter memorat, deinde copiose persequitur ea bona, quorum cupiditate desideriogue maxime ardemus, et quam noxia optantibus ea plerumque sint ac fuerint, aptissimis ostendit exemplis, ex historia desumtis; quæ quidem optima probandi ratio est. Exempla enim ad rem, quæ explicatur, perspicuam nobis reddendam longe plus valent argumentis, efficiuntque ut lector rei veritatem, quam antea perspexerat universe, nunc quasi ante oculos videat. In hac quidem dispositione partium et conjunctione, qualis etiam est in Sat. VI. et XIII. nulla cernitur ars poetica; (nam singulæ eo ordine atque transitione, qua in declamatione aliqua, sibi subeodunt) at tanto major in earum exornatione, quæ admirabilis est et excellentissima. Idem argumentum, præter Lucianum, (Icarom. p. 205. et Navig. s. Veta p. 491. T. II. ed. Græv.) et Aristotelem aliosque Græcos, quorum libri περὶ εὐχῆς a Laertio et Proclo laudantur, copiose tractavit Plato in Alcib. II. qui dialogus, passim in Comment. laudatus, Socratis continet doctrinam de precibus, quam in epitomen quasi redegere Xenoph. Memor. Socr. I. 3. 1. et Valer. Max. VII. 2. ext. 1. Platonis dialogum Juvenalis ante oculos habuisse videtur, etsi totam ex eo satiram expressam esse nobis non persuaserit Heinsius de Sat. Horat. p. 107. In secunda etiam Persii satira reperiuntur quædam velut lineamenta seu primæ lineæ, quibus colores induxit Juvenalis et pigmenta adsperxit. Quo autem tempore scripta sit satira nostra, non satis constat, et vana sunt argumenta, quæ ex v. 81. et 236. petuntur.

1—6. Fons primum et causa votorum vulgarium, quæ plerumque est falsa opinio de veris bonis mente concepta, declaratur *a Gadibus* extremo occidente, *usque* ad *Auroram et Gangen*, (maximum Indiæ fl.) ad orientem. 2. *Pauci dignoscere possunt vera bona, atque* ab *illis multum diversa*, bona opinata, vel quæ bona nobis videntur, sed mala sunt. 3. *remota erroris nebula*, sine errore, ac mentis cæcitate vel ignorantia. Similiter ἀχλὺς ap. Plat. Alcib. II, p. 180. ed. Nürnbergeri. et *nubes, nubila, tenebræ, caligo mentis, invidiæ* cet. dicuntur.

4. *Quid enim ratione* recta ac bona *timemus*, aut timere possumus ac debemus, ut malum, *aut cupimus*, ut bonum?

5—8. Cf. Plat. l. 1. p. 140. 154. et Hom. Odyss. A. 32. seq. *quid concipimus*,

Digitized by Google

Evertere domos totas optantibus ipsis
Di faciles. nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. torrens dicendi copia multis
Et sua mortifera est facundia. viribus ille
Confisus periit admirandisque lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quanto delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur jussuque Neronis
Longinum et magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, et egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,

voti: nam vota propr. *concipiuntur* vel mente, vel formula quadam. *tam dextro pede* tam felici auspicio et conatu. Sed dura est formula, et forte leg. *dextro omine* vel *dextra spe*. 7. 8. Cf. inf. v. 111. *Facilis* proprie dicitur argilla et cera, quæ facile fingi et tractari potest; hinc deus vel homo, ejusque animus, qui facile flecti ac moveri potest, et facile, quod optamus et precamur, facit, commodus, comis, benignus, ut contra *difficilis* est inexorabilis, durus, pertinax, morosus, ἀγρηλίες, δύσκολος, χαλεπὸς, δυσχερής. 8. *toga* et *militia*, in pace et bello, pacis et belli temporibus. *Toga* insigne pacis, ut ait Cic. Pis. 30. qua Romani utebantur tempore pacis; unde pro ipsa h. l. et sup. VIII. 240.

9. *Torrens dicendi copia*. v. sup. ad III. 74. *facundia*, votis expetita a diis, *mortifera*, exitiosa *est multis*, ut Demostheni, Ciceroni et aliis. Cf. inf. v. 114. seq.

10. *Viribus ille confisus periit*, ut Milo Crotoniates athleta, qui quum arborem manibus scinderet, brachia ejus occupata sunt, et a lupis consumtus est; vet. Schol. Cf. Pausan. VI. 14. Strabon. VI. p. 403. Ælian. V. H. II. 24. XII. 22. Athen. X. 2. pr. Plin. 7. 20. 37. 10. Gell. XV. 16.

12. seq. Cf. Prop. III. 7, 1. seq. 13. *Strangulat*, macerat, vel potius, facit ut jugulentur a furibus, vel tyrannis, qui opibus eorum inhiant. Quidam respici putant fabulam de Mida, qui cibo in aurum converso strangulatus sit. 14. *balæna Britannica*, propter multitudinem balænarum in oceano Britannico.

15. *Temporibus diris*, quibus Nero imperabat inhiabatque divitum opibus. De morte Cassii *Longini* v. Suet. Ner. c. 37. Cf. Intpp. Tac. Ann. VI. 15. Sed h. l. legendum, opinor, *Longini et Senecæ hortos Clausit*.

16. *magnos Senecæ prædivitis hortos* (v. Tac. Ann. XIII. 42. XIV. 52—56. 65. XV. 56. 60—65.) *clausit tota cohors*, v. Tac. Ann. XIV. 60. 17. *Egregiæ Lateranorum ædes* sitæ in Cœlio monte, quo loco deinde exstructa D. Joannis ædes sacra et basilica, quæ a Constantino M. dono data est Sylvestro, summo Pontifici, et vulgo nunc *Lateranum* dicitur. Cf. sup. ad VIII. 147. 18. *Rarus*, raro jussu tyranni, *miles venit ad cœnacula* pauperum, qui a tyrannorum insidiis tuti sunt. De *cœnaculis* v. sup. ad III. 199. et VII. 118. 19. seq. Pulcra sententia et egregie expressa: Si in itinere vel *pauca* portaveris *vascula argenti puri*, (v. ad IX. 141.) *timebit gladium contumque* h. e. insidias impetumque latronum; *viator* autem *vacuus*, qui nihil argenti aut pretiosi secum portat, *contabit ærum latrone*, liber omni metu et cura. Cf. Ovid. de Nuce v. 43. 44. Sen. Ep. 14. Palladæ Epigr. CX. in Brunck. Anal. T. II. p. 429. ibique Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 253. *Contus* proprie hasta dicitur prælonga, ponderosa et armentata.

21. Præclare de summa formidine,

Digitized by Google

Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima fere vota et cunctis notissima templis
Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro. sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. tunc illa time, quum pocula sumes
Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de sapientibus alter
Ridebat, quoties de limine moverat unum
Protuleratque pedem; flebat contrarius auctor?
Sed facilis cuivis rigidi censura cachinni:
Mirandum est, unde ille oculis subfecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quamquam non essent urbibus illis
Prætexta et trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid, si vidisset Prætorem curribus altis

quæ facit, ut vel *umbram arundinis* expavescamus, tamquam latronis umbra sit. Sic τὴν αὑτοῦ σκιὰν φοβεῖσθαι dixit Plato in Phædone. Cf. Horat. Od. I. 23. 5. seq. et Virg. Æn. II. 755. *ad lunam*, ad lunæ splendorem.

22. *vacuus*, inops omnium rerum, ut *inanis*. *Cantabit*, cf. sup. ad VII. 55. In duobus MSS. non male legitur *Cantabis*.

23. seqq. Cf. Pers. Sat. II. *Prima fere vota*, votorum argumenta sunt *divitiæ* cet. nisi rectius in quibusdam libris legitur *Divitiæ ut crescant, ut opes* vel potius *et opes*. *templis*, in quibus vota concipiuntur. 25. *Maxima arca* in *foro* fenoris et argentariæ faciendæ causa, vel apud argentarios s. numularios, mensarios, trapezitas. (Cf. ad XI. 26. 27. et XIV. 260. 261.)

25. seqq. At non pauperibus, sed divitibus veneficia, aliaque pericula sunt timenda. *aconita*, venena. (v. ad I. 158.) 26. *Fictilibus* poculis pauperum, ut mox *gemmata* divitum (Cf. ad V. 39. et 41.) 27. *Setinum* vinum. v. sup. ad V. 34. *ardebit*, quoniam splendet *in auro*, h. e. aureo poculo, (ut sup. V. 39.) vel veneno mixtum est, vel potius austerum et calidum est, ut Falernum, de quo v. sup. ad IV. 138. 139. Mitscherl. ad Horat. Od. II. 7. 21. comparat verba Epigr. in Brunck. Anal. T. III. p. 166. ἀποστίλβωσον τὸ κύπελλον, (forsan terge poculum, ut splendeat) quæ exponit: fac ut ardeat, resplendeat, inpleatur poculum sc. vino, quales κρητῆρες οἴνοιο ἐπιστεφεῖς Hom. Il. Θ. 232, dicuntur.

28—30. Cur itaque magni æstimas opum adfluentiam et ostentationem, quæ *alteri de Sapientibus*, antiquis philosophis, risum, *alteri* contra fletum movere solebat? Sed præstat forte h. l. ita exponere: Nonne itaque probas, quod philosophorum alter (Democritus) perpetuo riserit ineptias hominum, alter (Heraclitus) stultitiam eorum et miserias semper defleverit? *auctor contrarius*, h. e. contrariæ sententiæ, scil. deflendas esse ineptias hominum et miserias.

31. 32. Facete dicit: facile est ridere, sed mirum, unde Heraclito tanta lacrumarum copia subpetierit. *censura*, vituperatio ineptiarum, expressa *cachinno*. *rigidi*, duri, acerbi; sed proprie *censura* est *rigida*. 33—46. Democritus perpetuo ridebat illis temporibus ac locis, (*urbibus* Thraciæ, Abdera, et aliis) quibus nondum tam ridicula erat vanitas ornamentorum et magnificentiæ; quanto magis risisset, si vixisset nostra ætate et Romæ? Cf. Horat. Epist. II. 1. 194. seqq. *pulmonem agitare*, vexare, concutere, *risu* solutiore.

35. *trabeæ*; v. sup. ad VIII. 259.

Digitized by Google

Exstantem, et medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, et pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non subficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, et, sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc et volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, et niveos ad frena Quirites,
Defossa in loculis quos sportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
Obcursus hominum, cujus prudentia monstrat,

Prætextæ, trabeæ in tribus MSS. 36—46. Describitur pompa Circensis ornatusque Prætoris vel consulis, (nam idem magistratus v. 36. *Prætor* et v. 41. *Consul* vocatur, et *Prætor* olim Consulis, propriumque *ducis* nomen fuit) ludis habitu triumphali (de quo hic locus classicus est) præsidentis. Cf. inf. XI. 192. *similis triumpho*, triumphanti, *Prætor sedet* in circo et curru. Id tamen alibi me legere haud memini: unde fere suspicor, totum v. 37. profectum esse ab ingenio interpolatoris, pompam Circensem cum triumphali confundentis: nam locus inf. XI. 192. ad utriusque tantum similitudinem, et versu 37. deleto omnia h. l. ad pompam habitumque triumphalem referri possunt. Displicent etiam mihi verba *sublimem in pulvere circi In tunica Jovis*. Præstiterit certe: *Et tunicam Jovis et—ferentem* cet. 37. *Exstantem*, eminentem. *sublimem*, in curru alto. *medio*, medii, *in pulvere Circi;* nam pompa Circensis a Capitolio ad medium ducebatur circum. 38. *tunica Jovis*, h. e. palmata, e Capitolio adcepta, æque ac *toga picta*, quæ propria triumphantium insignia fuere, et *Jovis optimi maximi ornatus* dicuntur Liv. XX. 7. *pictæ* acu. *Sarrana*, Tyria, (nam *Sarra* צור, priscum Tyri nomen) h. e. purpurea. 39. *aulæa togæ* lepide pro toga laxa et ampla, quemadmodum molles dicuntur *velis amicti non togis* Cic. Catil. II. 10.

40. *quanto*, cui ferendo. 41. Coronam auream *tenet* supra triumphantis caput et ab ejus tergo, *servus publicus, sudans* præ labore, sub pondere, isque, *ne Consul sibi placeat*, nimis se efferat superbiatque tali honore, sed eum respiciens vicissitudinis admoneatur Fortunæ, *eodem curru portatur*.

43. *Da*, adde, præterea. Triumphator manu tenebat *eburneum sceptrum* s. scipionem, (σκῆπτρον) imperii insigne, cujus summo s. capitulo insculpta erat *volucris*, aquila, præcipuum signum militare. *surgit*, est, exstat. (Cf. ad VI. 529.)

44. seq. De hac pompa triumphali cf. Appian. Pun. 66. Joseph. B. J. II. 17. et Plut. vit. Æmilii Pauli. *præcedentia* currum triumphalem, *longi agminis officia*, longus ordo ministrorum et clientium, *officii* causa (v. sup. ad II. 132.) præcedentium. 45. *Quirites*, cives, inpr. clientes et ministros, *ad frena*, ad equos vel currum euntes, *niveos*, alba, vel potius candida (ab arte, creta a fullonibus adhibita) toga indutos.

46. Facete de clientibus, *quos sportula*, (v. sup. ad I. 95. seq.) emolumentum, non verus amor, *fecit amicos*, unde sportula *defossa in loculis* a clientibus, qui amicitiam divitum sectantur, ut conligant sportulas iisque marsupia sua inpleant; vel quæ olim *defossa* erat *in loculis* patronorum, et parce ab iis data est clientibus.

47. *Tunc* temporis, illa ætate, qua summa erat morum simplicitas, non tanta vanitas magnificentiæ. *invenit* sc. Democritus. Cf. sup. V. 28. seqq.

48. seq. Democritus, Abderitanus, exemplo est, *summos viros et magna exempla daturos*, qui aliis exemplo esse possunt, eximia ingenia. (Germ. *Ori-*

Digitized by Google

Summos posse viros et magna exempla daturos
Vervecum in patria crassoque sub aëre nasci.
Ridebat curas nec non et gaudia vulgi,
Interdum et lacrumas, quum Fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ; mergit longa atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum inpacta securis
Cædit, et inmeritis franguntur crura caballis.

ginalgenies) *nasci posse in* Thracia, *patria vervecum*, stupidorum hominum, (ut nostrum *Schöps*) *et sub crasso aëre* Thraciæ, ut ap. Horat. Epist. II. 1. 244. *Bœotum in crasso jurares aëre natum.* Nam Bœoti, æque ac Thraces, et in primis Abderitæ, stupidi habebantur, quod notum est ex Wielandi Abderitis, multisque proverbiis locum dedit. Ingenia vero hominum ubique formantur situ locorum, (Curt. VIII. 9.) et ratione aëris, et magis institutione et conversatione.

52. 53. Fortunam, quam tot homines colunt, et cujus vim timent, contemnebat, et, si vel mala ipsi minari videretur, inridebat, ut quæ nocere non posset sapienti recteque viventi. Summus h. l. contemtus duplici dictione proverbiali exprimitur. Nam *laqueum mandare* alicui dicitur, qui eum usque adeo despicit, ut, si vel laqueo suspendat se, id nihil curet, vel abire jubeat et se suspendere: *medium* vero alicui *ostendere unguem*, vel, *medium porrigere digitum*, (Martial. II. 28. 2.) qui extento hoc digito reliquis contractis pudendam exhibet speciem; unde digitus ille *infamis* et *inpudicus* dicitur, (Pers. II. 33. et Martial. VI. 70. 5.) eoque cinædi vel molles designabantur.

54. *Ergo*, quæ quum ita sint; vel quia pauci vera bona et mala dignoscunt, sup. v. 2. seq. *petuntur* aut *supervacua*, aut adeo *perniciosa* bona, quæ nobis bona videntur, inpr. opes et divitiæ, de quibus inde a v. 12. agitur. *supervacua hæc aut perniciosa* editt. recentt. ut metro consulatur. At v. ad I. 151. nisi poeta scripsit *aut et perniciosa*. 55. Pro *fas est* forte leg. *mos est*. *genua incerare deorum*: nam vota solebant in cerea concipi tabula, et hæc imaginibus deorum, inpr. genibus earum, cera adfigi.

56—113. Alii summos honores, tamquam verum bonum, votis expetunt, qui tamen hominibus quandoque perniciosi sunt; quod v. 61—107. exemplo Sejani, et v. 108. seq. Crassi, Pompeii ac Cæsaris ostenditur. Cf. Plat. Alcib. II. p. 150. ed. Nürnb. et Plin. VII. 40—45. ubi plura fortunæ varietatis exempla memorantur. Ceterum totus ille de Sejano locus eximia cum arte elaboratus, et potissimum repentina summæ venerationis in acerrimum odium conversio, a servili metu tyranni mobilique vulgi ingenio profecta, præclare declaratur. *præcipitat* in exitium. *Potentia subjecta*, obnoxia, exposita, *magnæ invidiæ*, quam ob causam minus quoque optabilis est. *mergit* h. l. id. qd. *præcipitat*, ut contra *emergere se ex malis*. (Cf. XIII. 8. et Lucret. V. 1006.) 58. *Pagina longa honorum*, tot honorum tituli, ut vix una eos capere possit pagina.

58. *descendunt*, ex basi vel biga (v. 59.) deturbantur, *statuæ*, nonnumquam potentissimorum, *restemque sequuntur*, injecta reste detrahuntur, vel raptantur per urbem, v. sup. ad VIII. 18. *Restis sequi* et *duci* dicitur, ut *ensis* et *cera*.

59. 60. Cf. ad VIII. 18. *rotas bigarum* vel quadrigarum, in quibus triumphales erant statuæ. *caballis*, equis æneis, statuis equestribus. *inmeritis*, salse: nam innuit epitheton, potentes potius hac pœna dignos fuisse. Furor

Digitized by Google

Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes. quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem. sed quo cecidit sub crimine? quisnam
Delator? quibus indiciis? quo teste probavit?
Nil horum: verbosa et grandis epistola venit
A Capreis. Bene habet; nil plus interrogo. Sed quid

[illegible] quæ ne his quidem [illegible].

61. Jam [illegible] ignes, quibus [illegible] Sejani statuæ [illegible]. caminis, fornacibus. 62. Ardet, igni consumitur. adoratum a populo et ingens Sejanus, et toto orbe secundus, potentia proximus et secundus a Tiberio Imp. (v. Tac. Ann. IV. 2. Suet. Tib. 48. et Xiphil. in Tiber.) 64. urceoli, [illegible] est. h. e. vasa vilia cujusque generis.

65—66. Porcinam [illegible] et [illegible] (inf. v. 89.) ad Sejanum eo tempore, quo [illegible] ad solius Germanici [illegible], conspiciendum [illegible] undique adcurrentes, cujus et labra, et cervicem, et levitas [illegible], metusque tyranni [illegible] adumbratur.

65—67. Hæc sunt verba vel populi, Tiberio gratulantis de oppresso illo humani monstro, vel quæ quisque sibi dixit, exsultans lætitia ad primum nuntium, de cæde ac pœna Sejani ad se perlatum. Cf. simil. loc. sup. VI. 47—52. Pone domi lauros, v. sup. ad VI. 51. duc in Capitolia—bovem: nam maxima hostia summoque Deo mactanda est in tanta lætitia, tam publica quam privata, ut in triumpho. Duci verbum propr. tam de victimis, quam, ut mox v. 66. de noxiis. Expressum bis h. l. ponitur. *Capitolia*, v. inf. ad XIV. 91. *Cretatum*, niveum, candore similem cretæ, qualis hostia diis superis, inpr. beneficis, ac Jovi et in magna lætitia, mactari solebat. Unco, in collum vel mentum fixo, perduelles damnati ad scalas Gemonias et inde in Tiberim trahebantur: sic et Sejanus. v. Dio LVIII. 8. et Xiphil. in Tiber. *Spectandus*, spectaculo futurus ac ludibrio.

67—70. Verba populi redeuntis ab hoc spectaculo, et Sejanum insectantis, non tam ex vero odio, quam ut suspicionem familiaritatis cum eo contractæ a se dimoveat, et Tiberii vitet insidias. *Quæ labra*, quam distorta ac deformata? *Quis vultus*, quam sævus et dilaceratus? 69. *quo cecidit sub crimine*. v. sup. ad IV. 12. 70. In quibusdam libris legitur *indicibus*, qui tamen vix differunt a *delatoribus*, nisi forte conscii sunt sceleris et socii, qui secretam rem et conjurationem prodiderunt. Sed *indiciis* h. l. sunt argumenta, quæ indicant et ostendunt, crimen non factum esse, sed verum. Ita nihil deest eorum, quæ in judicio capitali requiruntur. *Quo teste probavit* Tiberius crimen? Abrupta oratio, et tam brevitas quam multitudo interrogationum curiositati et affectui sciscitantis plebis consentanea sunt.

71. Verba, *Nil horum—Capreis*, ut et illa v. 73—81, non videntur esse poetæ, sed vel obscultorum Sejani amicorum, vel civium prudentiorum eorumque, qui rem omnem probe cognitam habebant. *Nil horum* factum est et cognitum, quæ in judicio capitali fieri ac cognosci et solent et debent. *Verbosa* tantum *et grandis epistola* Tiberii *venit*, in qua is multa de aliis rebus, et pauca de Sejano, nihil vero aperte de damnatione ejus scripserat, veritus ne ita tumultus concitaretur. v. Suet. Tib. c. 65. et Dio LVIII. 4—8. *Capreæ* (hod. *Capri*) inf. ad sinum

Digitized by Google

Turba Remi? Sequitur Fortunam, ut semper, et odit
Damnatos. idem populus, si Nursia Tusco
Favisset, si obpressa foret secura senectus . . . 75
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. jam pridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effudit curas. nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se

Neapolit. et Sirenum scopulos, ex adverso Surrenti, ubi villa fuit Jovis et arx Tiberii, qui, relicto Romæ Sejano, secesserat eo, ut libidinibus indulgeret. (cf. inf. v. 93.) 72. seq. *Bene habet— Remi*, respondet alter, qui causam condemnationis cognoscere cupiebat. *Bene se habet* res, Καλῶς ἔχει, jam omnem rem teneo ac probo; Germ. *Wohl! Gut!* Formula gratulantis sibi aut aliis de bono rei eventu, vel rem probantis, et contenti. Egregie de homine, curioso quidem, sed veram sententiam metu tyranni obcultante; ut et illa *nil plus interrogo*, quorum sensus est: hæc damnationis causa satis mihi idonea videtur ac proba; vel, nolo curiosius scrutari consilia factaque Imperatoris, quod nefas est. Sic *nil ultra quæro plebeius* ap. Horat. Sat. II. 3. 188. ubi v. Bentl.

73. *Sed quid* facit vel fecit, vel sentit, *turba Remi*, plebs Romana, a Romulo et Remo oriunda. *Remus* vel Romuli frater, vel potius alius quisquam, a quo urbem dictam esse fama tradiderat. (Cf. Plut. in Romulo pr. et Vulp. ad Prop. II. 1. 23. IV. 1. 9.) Sic *Remi plebs, nepotes, culmina, terra, regna, domus, signa.* In plerisque libris h. l. legitur *Turba tremens*, (amici Sejani, vel populus pavens et ignavus) in paucis *Turba fremens*, (in gratiam Tiberii, ne Sejano favisse videatur) et in uno MS. *Turba Remens*, quod probat Heins. ad Ovid. Fast. III. 131. putans Romanos dici *Remenses* a *Remo*, ut *Rhamnes* s. *Ramnenses* a *Romulo*, et *Titos* vel *Titienses* a *Tito Tatio*.

73—81. Præclare adumbratur ingenium et indoles plebis vel fæcis potius Romanæ, qualis sub Imperatoribus, et jam inde a bellis civilibus, fuit, et primum quidem v. 73—76. animi levitas et inconstantia, deinde v. 77—81. ignavia et servilis animus plebis, quæ libertatem ac jura pristina sibi omnia eripi patienter fert, et duas tantum res anxie optat, panem et Circenses ludos. *Sequitur Fortunam* secundam, favor ejus eodem, quo Fortuna, se inclinat, atque cum fortuna mutatur, et stat vel cadit.

74. seq. Eadem plebs, si fortuna adspirasset Sejani cœptis, *et secura senectus Principis*, h. e. Tiberius, senio jam confectus, (v. sup. ad IV. 39. et 81.) et nihil tale ab amico et imperii consorte metuens, *obpressus foret* a Sejano regnandi cupido, (non morte) *hac ipsa hora*, qua Tiberius occisus esset, *Sejanum diceret Augustum*, creasset vel salutasset Imperatorem. Præclare sic levitas vulgi notatur. *Nursia* (al. *Nurscia, Norcia, Nortia, Nurtia, Nyrtia*) Etruscorum et Volsiniensium dea. v. Liv. VII. 3. et Tertull. Apolog. c. 24. (*Asculanorum dea Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.*) *Tusco*, Sejano, alumno suo, genito Volsiniis s. Vulsiniis, (v. Tac. Ann. IV. 1.) quod Etruriæ oppidum est, et hodie *Bolsena* dicitur.

77. 78. Populus Romanus, jam dudum et otio et jugo imperioque Cæsarum adsuetus, ac pristinæ libertatis inmemor, hujus recuperandæ occasionem, interfecto Tiberio, non adripuisset. *ex quo suffragia nulli* candidato *vendimus*, σαρκαστικῶς pro, ex quo suffragia comitiaque nobis ademta sunt: nam suffragia olim venalia plerumque erant; unde tot leges de ambitu latæ. *Jam pridem*, jam inde a Jul. Cæsaris temporibus, qui comitia cum populo partitus est. Ejus institutum reduxit Augustus, et ambitum multiplici pœna coercuit. Tiberius autem, animis Romanorum fractis jam et servitio adsuetis, comitia prorsus e Campo in curiam transtulit, neque ea exinde populo reddita sunt. (v. Intpp. Suet. in Cæs. 19. 41. in Aug. 40. et Tac. Ann. I. 15.) *curas*, omnem curam reipubl. administrandæ, creandorum inpr. magistratuum legumque sciscendarum,

Digitized by Google

Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes. quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem. sed quo cecidit sub crimine? quisnam
Delator? quibus indiciis? quo teste probavit?
Nil horum: verbosa et grandis epistola venit
A Capreis. Bene habet; nil plus interrogo. Sed quid

simul vulgi designatur, qui ne his quidem rebus parcit.

61. *Jam stridunt ignes*, quibus æneæ Sejani statuæ funduntur. *caminis*, fornacibus. 62. *Ardet*, igni consumitur. *adoratus a populo et ingens Sejanus, et toto orbe secundus*, præfectus prætorio et secundus a Tiberio Imp. (v. Tac. Ann. IV. 2. Suet. Tib. 48. et Xiphil. in Tiber.) 64. *urceoli, pelves* cet. h. e. vasa vilia cujusque generis.

65—88. Præclara finguntur *sermones et secreta murmura vulgi*, (inf. v. 89.) ad Sejanum eo tempore, quo unco ad scalas Gemonias trahebatur, conspiciendum insultandumque undique adcurrentis, cujus et lætitia, et curiositas, et levitas potissimum, metusque tyranni egregie adumbratur.

65—67. Hæc sunt verba vel populi, Tiberio gratulantis de obpresso illo hominis monstro, vel quæ quisque sibi dixit, exsultans lætitia ad primum nuntium, de cæde ac pœna Sejani ad se perlatum. Cf. simil. loc. sup. VI. 47—52. *Pone domi lauros*, v. sup. ad VI. 51. *duc in Capitolia—bovem*; nam maxima hostia summoque Deo mactanda est in tanta lætitia, tam publica quam privata, ut in triumpho. *Duci* verbum propr. tam de victimis, quam, ut mox v. 66. de noxiis. Ἐμφατικῶς bis h. l. ponitur. *Capitolia*, v. inf. ad XIV. 91. *Cretatum*, niveum, candore similem cretæ, qualis hostia diis superis, inpr. beneficis, ac Jovi et in magna lætitia, mactari solebat. *Unco*, in collum vel mentum fixo, perduelles damnati ad scalas Gemonias et inde in Tiberim trahebantur: sic et Sejanus. v. Dio LVIII. 8. et Xiphil. in Tiber. *Spectandus*, spectaculo futurus ac ludibrio.

67—70. Verba populi redeuntis ab hoc spectaculo, et Sejanum insectantis, non tam ex vero odio, quam ut suspicionem familiaritatis cum eo contractæ a se dimoveat, et Tiberii vitet insidias. *Quæ labra*, quam distorta ac deformata? *Quis vultus*, quam saevus et dilaceratus? 69. *quo cecidit sub crimine*, v. sup. ad IV. 12. 70. In quibusdam libris legitur *indicibus*, qui tamen vix differunt a *delatoribus*, nisi forte conscii sunt sceleris et socii, qui secretam rem et conjurationem prodiderunt. Sed *indicia* h. l. sunt argumenta, quæ indicant et ostendunt, crimen non fictum esse, sed verum. Ita nihil deest eorum, quæ in judicio capitali requiruntur. *Quo teste probavit* Tiberius crimen? Abrupta oratio, et tam brevitas quam multitudo interrogationum curiositati et adfectui sciscitantis plebis consentaneæ sunt.

71. Verba, *Nil horum—Capreis*, ut et illa v. 73—81, non videntur esse poetæ, sed vel obcultorum Sejani amicorum, vel civium prudentiorum eorumque, qui rem omnem probe cognitam habebant. *Nil horum* factum est et cognitum, quæ in judicio capitali fieri ac cognosci et solent et debent. *Verbosa* tantum *et grandis epistola* Tiberii *venit*, in qua is multa de aliis rebus, et pauca de Sejano, nihil vero aperte de damnatione ejus scripserat, veritus ne ita tumultus concitaretur. v. Suet. Tib. c. 65. et Dio LVIII. 4—8. *Capreæ* (hod. *Capri*) inf. ad sinum

Digitized by Google

Turba Remi? Sequitur Fortunam, ut semper, et odit
Damnatos. idem populus, si Nursia Tusco
Favisset, si obpressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. jam pridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effudit curas. nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se

Neapolit. et Sirenum scopulos, ex adverso Surrenti, ubi villa fuit Jovis et arx Tiberii, qui, relicto Romæ Sejano, secesserat eo, ut libidinibus indulgeret. (cf. inf. v. 93.) 72. seq. *Bene habet— Remi*, respondet alter, qui causam condemnationis cognoscere cupiebat. *Bene* se *habet* res, Καλῶς ἴχει, jam omnem rem teneo ac probo; Germ. *Wohl! Gut!* Formula gratulantis sibi aut aliis de bono rei eventu, vel rem probantis, et contenti. Egregie de homine, curioso quidem, sed veram sententiam metu tyranni obcultante; ut et illa *nil plus interrogo*, quorum sensus est: hæc damnationis causa satis mihi idonea videtur ac proba; vel, nolo curiosius scrutari consilia factaque Imperatoris, quod nefas est. Sic *nil ultra quæro plebeius* ap. Horat. Sat. II. 3. 189. ubi v. Bentl.

73. *Sed quid* facit vel fecit, vel sentit, *turba Remi*, plebs Romana, a Romulo et Remo oriunda. *Remus* vel Romuli frater, vel potius alius quisquam, a quo urbem dictam esse fama tradiderat. (Cf. Plut. in Romulo pr. et Vulp. ad Prop. II. 1. 23. IV. 1. 9.) Sic *Remi plebs, nepotes, culmina, terra, regna, domus, signa.* In pleriaque libris h. l. legitur *Turba tremens*, (amici Sejani, vel populus pavens et ignavus) in paucis *Turba fremens*, (in gratiam Tiberii, ne Sejano favisse videatur) et in uno MS. *Turba Remens*, quod probat Heins. ad Ovid. Fast. III. 131. putans Romanos dici *Remenses* a *Remo*, ut *Rhamnes* s. *Ramnenses* a *Romulo*, et *Titos* vel *Titienses* a *Tito Tatio*.

73—81. Præclare adumbratur ingenium et indoles plebis vel fæcis potius Romanæ, qualis sub Imperatoribus, et jam inde a bellis civilibus, fuit, et primum quidem v. 73—76. animi levitas et inconstantia, deinde v. 77—81. ignavia et servilis animus plebis, quæ libertatem ac jura pristina sibi omnia eripi patienter fert, et duas tantum res anxie optat, panem et Circenses ludos. *Sequitur Fortunam* secundam, favor ejus eodem, quo Fortuna, se inclinat, atque cum fortuna mutatur, et stat vel cadit.

74. seq. Eadem plebs, si fortuna adspirasset Sejani ceptis, *et secura senectus Principis*, h. e. Tiberius, senio jam confectus, (v. sup. ad IV. 39. et 81.) et nihil tale ab amico et imperii consorte metuens, *obpressus foret* a Sejano regnandi cupido, (non morte) *hac ipsa hora*, qua Tiberius occisus esset, *Sejanum diceret Augustum*, creasset vel salutasset Imperatorem. Præclare sic levitas vulgi notatur. *Nursia* (al. *Nurscia, Norcia, Nortia, Nurtia, Nyrtia*) Etruscorum et Volsiniensium dea. v. Liv. VII. 3. et Tertull. Apolog. c. 24. (*Asculanorum dea Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.*) *Tusco*, Sejano, alumno suo, genito Volsiniis s. Vulsiniis, (v. Tac. Ann. IV. 1.) quod Etruriæ oppidum est, et hodie *Bolsena* dicitur.

77. 78. Populus Romanus, jam dudum et otio et jugo imperioque Cæsarum adsuetus, ac pristinæ libertatis immemor, hujus recuperandæ occasionem, interfecto Tiberio, non adripuisset. *ex quo suffragia nulli* candidato *vendimus, ex quo* pro, ex quo suffragia comitiaque nobis ademta sunt: nam suffragia olim venalia plerumque erant; unde tot leges de ambitu latæ. *Jam pridem*, jam inde a Jul. Cæsaris temporibus, qui comitia cum populo partitus est. Ejus institutum reduxit Augustus, et ambitum multiplici pœna coercuit. Tiberius autem, animis Romanorum fractis jam et servitio adsuetis, comitia prorsus e Campo in curiam transtulit, neque ea exinde populo reddita sunt. (v. Intpp. Suet. in Cæs. 19. 41. in Aug. 40. et Tac. Ann. I. 15.) *curas*, omnem curam reipubl. administrandæ, creandorum inpr. magistratuum legumque sciscendarum,

Digitized by Google

Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem et Circenses. Perituros audio multos.
Nil dubium: magna est fornacula. pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quam timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut male defensus! curramus præcipites, et,
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, et pavidum in jus

effudit, dimisit; quod εἰρωνικῶς dictum est, quasi otii amore ac sponte, vel adeo libenter, sua jura Cæsari et Imperatoribus concesserit. 79. *Imperium* summum, et quidem tam civile, *fasces*, (dictaturas, consulatus, præturas) quam militare, *legiones*.

80. *Continet se*, modeste coercet cupiditates suas, nihil amplius cupit, quam *panem et Circenses ludos*, quos tamen *anxius*, anxie, cupide, optat: contentus est, dummodo et facilem habeat victum, et voluptatem. v. Tac. Ann. I. 2. *Panem*, sportulas, et congiaria vel tesseras largitionesque frumentarias. v. sup. ad VII. 174. *Panis* etiam civibus pro frumento datus, sed forte non ante imperium Trajani: (v. Lips. Elect. I. 8.) nisi hujus rei auctor potius Hadrianus fuit, quod probabile fit ex ejus edicto apud Cujac. Obs. XXI. 6. *Circenses*, v. sup. ad III. 223.

81—88. Responsio aliorum civium, quorum animus servilis et metus tyranni egregie declarantur. *multos* Sejani amicos, vel suspectos certe de amicitia ejus. (v. Dio LVIII. 7. 8. et Suet. Tib. c. 61.) 82. Verba *Nil dubium: magna est fornacula*, tribui etiam possunt aliis civibus respondentibus. *magna est fornacula*, in qua Sejanus ardet, et quæ magnam hominum multitudinem capit. Cf. sup. v. 61. seq. Alii ad iram Imperatoris referunt. *Pallidulus* metu mortis. Lepide ponitur diminut.

83. *Brutidius* Niger, Ædilis, rhetor et historicus, de quo v. Tac. Ann. III. 66. et Senec. Suasor. VII. *meus* amicus.

84. 85. *Quam*, quantopere, *metuo* ne Tiberius, *male* se et majestatem suam a senatu et civibus *defensam* ratus et arguens, ira furens *pœnas* de iis *exigat*, æque ac *Ajax*, Telamonis filius, qui, quum in judicio, super armis Achillis habito, *victus* esset eloquentia Ulyssis, ac *male defensus* a Græcis, testibus virtutis suæ, (v. sup. ad VII. 115.) ex dolore et ira in rabiem versus, gladio et flagello in pecudes inruit, ratus se in plebem ac principes Græcorum sævire: de quo v. Sophoclis Αἴας μαστιγοφόρος. Præclara comparatio Tiberii, qui post interitum Sejani, inmanis, beluæ hominisque furibundi instar, in omne civium genus crudelissime sæviit, (v. Suet. Tib. c. 61. et 62.) cum Ajace furente. Forte etiam satiricus poeta respexit tam ad stultam ignaviam, quam innocentiam Romanorum, quos insectatus est tyrannus, tamquam *pecora* essent, non homines.

85—88. Præclara imago plebis servilis, quæ sequitur Fortunam, et temporum illorum, quibus servi etiam delatores dominorum erant.

86. *Dum jacet in ripa* Tiberis, antequam in fluvium projiciatur. Cf. sup. ad v. 66. *Cæsaris hostem*, Sejanum occisum, *calcemus* pedibus: quod contemtus, odii et insultationis signum est, ut λὰξ ἐν στήθεσι βαίνων ap. Hom. Il. N. 618. ἐχθροῖσιν ἐπεμβῆναι ποδὶ, vel θανόντι προσεμβῆναι ap. Sophocl. unde πατεῖν pro καταφρονεῖν.

87. *Sed videant servi* nostri, *ne quis* eorum *neget*, nos id fecisse, et nos adcuset vel deferat tamquam Sejani amicos. Cf. Suet. Tib. 61. Servorum adversus dominos testimonium etsi non alias, tamen in crimine majestatis valebat. Cf. Tac. Ann. III. 28. pr. leg. *famosi* D. ad L. Jul. majest. et l. *Vir certis* D. de judiciis. Olim servis, qui dominum, majestatis reum vel res novas molientem, detulissent, libertas præmii loco dabatur. Ad hanc vero consequendam criminis quoque confictio subficiebat regnante Tiberio, (v. Suet. l. l.) aliove tyranno, v. c. Domitiano; unde Nerva edicto serves crimen in dominos deferre vetuit, de quo

Digitized by Google

Cervice obstricta dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Sejano, secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? habere
Tantumdem, atque illi summas donare curules?
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis angusta Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? vis certe pila, cohortes,
Egregios equites, et castra domestica? quidni
Hæc cupias? et, qui nolunt occidere quemquam,

v. Dio LXVIII. p. 769. et Bach. Trajanus p. 73. seqq.

88. Notum est, iis, qui in jus vocati non irent, manus laqueosque injici, eosque vi, *obstricta*, constricta laqueis, *cervice*, s. collo obtorto, *in jus trahi* vel rapi potuisse.

90. Quæ quum ita sint, quis optabit, eosdem honores habere, quos habuit Sejanus, et eadem pati, quæ ille passus est? *salutari*, coli: nam clientes patronis officia præstare vel honorem habere solebant salutando, obcurrendo, sectando, deducendo cet. *habere tantumdem* scil. divitiarum. In quibusdam MSS. legitur *haberi tantumdem*, h. e. tanti æstimari, in tanto honore esse. 91. *illi*, huic, alteri. *Curulis* sella primum fuit regum, deinde magistratuum majorum, puta, consulum, censorum, prætorum et ædilium curulium. Hinc *summæ curules* sellæ, vel summi curules honores et magistratus sunt consulatus, ut *major curulis* ap. Stat. Sylv. I. 4. 82.

92. *Tutor*, defensor, *Principis* et imperii: nam Tiberius, quum *Capreas* secessisset, imperium Sejano tradiderat. Cf. sup. ad v. 71. Sed *tutor Principis* h. l. dici videtur per ludibrium Tiberii, qui ad Sejani arbitrium nutumque se totum fingebat, et pupilli instar in ejus tutelam venerat, vel sponte se tradiderat. 93. *rupe Caprearum*; nam Tiberius *Capreas se contulit, præcipue delectatus insula, quod uno parvoque litore adiretur, septa undique præruptis inmensæ altitudinis rupibus et profundo maris*; Suet. Tib. c. 40. De *Capreis* v. sup. ad v. 72. *sedentis*, præclare; non tam regni sedem quasi habentis, quam consumentis otium, et quidem tam segne, (nam *sedere*, ἥσθαι et καθῆσθαι, de ignavo otio et obscura vita sæpe adhibentur) quam diuturnum, (per septem vero annos usque ad vitæ finem Tiberius Capreis commoratus est) forte et turpissimum: nam poeta simul expressisse videtur, quod memorat Suet. Tib. c. 43. *Secessu Capreensi etiam sellariam excogitavit, sedem arcanarum libidinum* cet.—Pro *angusta* al. *Augusta*, h. e. quæ sedes quasi regni fuit, a Roma illuc translati, vel imperatoria, sancta ac venerabili, (v. Ovid. Fast. I. 609. seq.) quoniam Principis fuit secessus. Sed hæc notio jam exprimitur verbis *Principis sedentis*, et venustius mordaciusque est epith. *angusta*. Finge tibi Imperatorem Rom. et Augustum, in parva ac petrosa insula *sedentem*.

94. *Cum grege Chaldæo*, cum mathematicis: nam ὁ Τιβέριος ἐμαθηματεύετο διὰ τῶν ἀστρων μαντικῆς ἕν, Dio LVIII. Cf. Suet. Tib. c. 14. et 69. *Vis certe*, optasne saltem? *pila*, pilos, et quidem primos centurionum pilos, h. e. primipilatus: qui militiæ gradus et altus erat, et valde quæstuosus. v. inf. ad XIV. 197. Vulgo *pila* dicuntur tela Romanorum propria, et majora (quorum et lignum et ferrum tricubitale erat) et minora. *cohortes* puto h. l. dici tribunatus militum. (v. sup. ad I. 58.) 95. *Egregios equites*, munus et dignitatem *equitum illustrium et laticlaviorum*. v. sup. ad VII. 89. *castra domestica*, prætoria, a Sejano constituta, qui dispersas per Urbem cohortes prætorianas una in castra (ad ipsam urbem, juxta portam Viminalem, posita, de quo v. sup. ad VIII. 43.) conducendo vim præfecturæ intendit. *Castra* autem h. l. pro munere eorum, qui illis præsunt, h. e. pro præfectura prætorii.

96. 97. Summam potestatem etiam ii, qui nolunt ea abuti, habere cupiunt optantque, ut magis colantur,

Digitized by Google

Posse volunt. Sed quæ præclara et prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus, qui trahitur, prætextam sumere mavis,
An Fidenarum Gabiorumque esse potestas,
Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Sejanum. nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et inpulsæ præceps inmane ruinæ.
Quid Crassos, quid Pompeios evertit? et illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?

aut certe timeantur. 97. 98. *Sed quæ*, quænam, *præclara et prospera tanti* æstimanda sunt, ut ea exoptes, *ut*, h. e. quamquam (nisi leg. *quum*) *rebus lætis par sit mensura malorum*, non minus mali admistum sit? An legendum: *quæ prospera tanta* sunt, *Ut rebus lætis* cet. h. e. ut tantum mali, nec potius plus iis junctum sit?

99. *Hujus* Sejani, *qui trahitur* unco. v. sup. ad v. 66. *prætextam*, summos honores et magistratus, qui cum maximo periculo solent esse conjuncti. Cf. sup. ad I. 78. et Ferrar. R. V. II. 3. qui monet, præfectos prætorio in prætexta fuisse, licet jus clavi non habuerint.

100. *Fidenarum Gabiorumque*, minorum oppidorum municipiorumque Latii. v. sup. ad VI. 56. 57. et cf. Horat. Epist. I. 11. 7. seqq. *potestas*, magistratus, *esse*, h. e. honoribus fungi, qui minores quidem sunt, sed securi et a magno periculo tuti. 101. 102. *Ædiles* infimi erant magistratus, (cf. sup. III. 162.) præerantque *mensuris* ac ponderibus, quæ, si iniqua essent, ab iis *frangebantur*. Ad dignitatem per se parvam quam maxime minuendam valet delectus oppiduli, quod *vacuum* incolis s. male habitatum, (non plane desertum: nam Ædilem habuit) et cujus Ædilis hinc *pannosus* est, h. e. pannis vestitus. *Ulubræ* tenue opp. Latii vel Campaniæ in agro Pomtino, juxta paludes. Cf. Horat. Epist. I. 11. 30. *vacuis*, v. sup. ad III. 2.

103. Ex his intelligitur, Sejanum, æque ac maximam hominum partem, (v. sup. v. 2. seq.) ignorasse, quæ vera sint bona, et hinc exoptanda. 105—107. Sejanus ad altissimos adscendebat honoris gradus, et ita graviorem sibi casum ruinamque parabat, similis ei, qui, modicis ædibus non contentus, turrim multorum tabulatorum exstruit, *unde altior est casus, et inmane præceps*, præcipitium, *ruinæ* (dat.) ad casum et violenter *inpulsæ*, h. e. unde superiores turris partes magna cum vi ruere vel decidere possint. Ita Horatius Od. II. 10. 10. dixit, *excelsæ graviore casu Decidunt turres*, et Claudian. in Rufin. I. 21. seq. *Jam non ad culmina rerum Injustos crevisse queror: tolluntur in altum, Ut labsu graviore ruant.*

108. seq. Cf. sup. ad v. 56. seq. et Senec. Epist. 94. *Crassos*, M. Licinium Crassum cum P. Crasso filio interemtum in bello Parthico, quod gloriæ aurique Parthici cupiditate incensus moverat. v. Appian. hist. Parth. c. 22—65. et Plut. in Crasso. *Pompeios*, Cn. Pompeium Magnum, duosque filios, Cnæum et Sextum. De quorum morte v. Appian. b. civ. II. 81—86. 104. seq. V. 142. seq. Crassi vero et Pompeii quales et quanti fuerint viri, vel tironibus notum est.

109. Non Sulla designatur, neque Augustus, (nam neutrum *evertit* nimiæ potentiæ cupiditas) nedum Cinna, sed Jul. Cæsar, qui in Senatu confossus XXIII vulneribus periit, postquam *Quirites domitos deduxerat ad sua flagra*, h. e. in servitutem quasi redegerat obpresseratque dominatu. Hæc notio graviter ita et præclara expressa

Digitized by Google

Summus nempe locus nulla non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde et vulnere pauci
Descendunt reges, et sicca morte tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio sed uterque perît orator: utrumque
Largus et exundans leto dedit ingenii fons.
Ingenio manus est et cervix cæsa; nec umquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.

est: nam liberæ reipubl. temporibus servos tantum, non cives Romanos virgis, nedum flagellis, cædere fas erat. Cf. sup. VI. 479. seq.

110. *Summus nempe locus petitus*, inmoderata honorum regnandique cupiditas, scil. eos evertit, *nulla non arte*, omni arte ac modo, per fas et nefas.

111. Cf. sup. v. 7. et 8. *Magna vota*, quibus magna fortuna, res magnæ expetuntur. *Numinibus malignis*, quæ specie indulgendi nocent, et faciunt compotes malorum, quæ dant inprudenter roganti, quo pereat. Sen. Ep. 60. *Eo*, inquit, *vota inimiciora, quo cessere felicius: inde maligni dii, qui nos exaudierunt, ut, quum ad summa erecti, in profundum detruderent.*

112. *Ad generum Cereris*, ad Plutonem, qui Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, h. e. ad inferos, *descendunt*, moriuntur. *reges*. v. sup. ad I. 136. *morte sicca*, incruenta, naturali, sua, *αὐτοματῳ θανάτῳ*.

114—132. Alii votis summam expetunt eloquentiam, quæ perniciosa fuit multis; quod probatur exemplis *Demosthenis* et *Ciceronis*, summorum oratorum.

115. *Quinquatrus* majores (nam et minores vel minusculæ erant, quæ idibus Jun. celebrabantur) dies festi, ab omnis generis artificibus artiumque studiosis in honorem *Minervæ*, præsidis artium, acti, et sic dicti, quod vel quinque diebus continuis, vel a die V. post Id. Mart. (XIV. Cal. Apr.) agitabantur. v. Ovid. Fast. III. 809. seq. VI. 651. seq. Intpp. Gell. II. 21. et Suet. Dom. 4. Charisius 1. "*Quinquatrus* a *quinquando*, i. e. lustrando, quod eo die arma Ancilia lustrari sint solita." His Quinquatribus discipuli feriabantur, (Horat. Epist. II. 2. 197.) novique discipuli stipem (*minerval*) solvebant magistris, qui exiguum hoc munus Minervæ dedicare solebant. Hinc discipulum, *qui adhuc uno asse partam*, emtam, *colit Minervam*, dici puto tirunculum, qui præceptoribus non nisi semel dedit illam mercedem, adeoque elementa adhuc artium discit. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. III. 829. ubi etiam emendabat *parcam. Minervam*, qua puer parce adhuc inbutus est, ut *Minerva tenuis, rudis, pinguis* et *crassa* ap. Virg. Æn. VIII. 409. et Serv. Sed poeta etiam bene dixit junxitque *adhuc uno asse partam* Minervam, h. e. primam cognitionem artium, institutione unius anni partam.

117. *Quem* puerulum, ad scholam euntem (præter pædagogum) *sequitur vernula, custos capsæ*, servus, capsarius qui libros fert in capsa s. cistula. (v. Intpp. Suet. Ner. 36.) Epitheton *angustæ* et diminut. *vernula* ad infantiam discipuli designandam spectant. 118. *Eloquio*, eloquentia, qua Demosthenes adversus Antipatrum et Macedonas, Cicero adversus M. *Antonium* triumvirum, (v. 123.) usus est, *uterque periit*, ille hausto veneno, hic manu C. Popillii trib. mil. Vid. Plut. vit. utriusque. 119. Cf. sup. v. 9. 10. et ad III. 74.

120. *Ingenio* facete pro, Ciceroni, viro tanti ingenii; vel propter ingenium. 120. 121. Ciceronis *manus*, quæ Philippicas scripserat, (vel dextra,

Digitized by Google

Evertere domos totas optantibus ipsis
Di faciles. nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. torrens dicendi copia multis
Et sua mortifera est facundia. viribus ille
Confisus periit admirandisque lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quanto delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur jussuque Neronis
Longinum et magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, et egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,

voti: nam vota propr. *concipiuntur* vel mente, vel formula quadam. *tam dextro pede* tam felici auspicio et conatu. Sed dura est formula, et forte leg. *dextro omine* vel *dextra spe*. 7. 8. Cf. inf. v. 111. *Facilis* proprie dicitur argilla et cera, quæ facile fingi et tractari potest; hinc deus vel homo, ejusque animus, qui facile flecti ac moveri potest, et facile, quod optamus et precamur, facit, commodus, comis, benignus, ut contra *difficilis* est inexorabilis, durus, pertinax, morosus, ἀγχαλίος, δύσκολος, χαλεπὸς, δυσχερής. 8. *toga* et *militia*, in pace et bello, pacis et belli temporibus. *Toga* insigne pacis, ut ait Cic. Pis. 30. qua Romani utebantur tempore pacis; unde pro ipsa h. l. et sup. VIII. 240.

9. *Torrens dicendi copia*. v. sup. ad III. 74. *facundia*, votis expetita a diis, *mortifera*, exitiosa *est multis*, ut Demostheni, Ciceroni et aliis. Cf. inf. v. 114. seq.

10. *Viribus ille confisus periit*, ut Milo Crotoniates athleta, qui quum arborem manibus scinderet, brachia ejus occupata sunt, et a lupis consumtus est; vet. Schol. Cf. Pausan. VI. 14. Strabon. VI. p. 403. Ælian. V. H. II. 24. XII. 22. Athen. X. 2. pr. Plin. 7. 20. 37. 10. Gell. XV. 16.

12. seq. Cf. Prop. III. 7. 1. seq. 13. *Strangulat*, macerat, vel potius, facit ut jugulentur a furibus, vel tyrannis, qui opibus eorum inhiant. Quidam respici putant fabulam de Mida, qui cibo in aurum converso strangulatus sit. 14. *balæna Britannica*, propter multitudinem balænarum in oceano Britannico.

15. *Temporibus diris*, quibus Nero imperabat inhiabatque divitum opibus. De morte Cassii *Longini* v. Suet. Ner. c. 37. Cf. Intpp. Tac. Ann. VI. 15. Sed h. l. legendum, opinor, *Longini et Senecæ hortos Clausit*.

16. *magnos Senecæ prædivitis hortos* (v. Tac. Ann. XIII. 42. XIV. 52—56. 65. XV. 56. 60—65.) *clausit tota cohors*, v. Tac. Ann. XIV. 60. 17. *Egregiæ Lateranorum ædes* sitæ in Cœlio monte, quo loco deinde exstructa D. Joannis ædes sacra et basilica, quæ a Constantino M. dono data est Sylvestro, summo Pontifici, et vulgo nunc *Lateranum* dicitur. Cf. sup. ad VIII. 147. 18. *Rarus*, raro jussu tyranni, *miles venit ad cœnacula* pauperum, qui a tyrannorum insidiis tuti sunt. De *cœnaculis* v. sup. ad III. 199. et VII. 118. 19. seq. Pulcra sententia et egregie expressa: Si in itinere vel *pauca* portaveris *vascula argenti puri*, (v. ad IX. 141.) *timebis gladium contumque* h. e. insidias impetumque latronum; *viator* autem *vacuus*, qui nihil argenti aut pretiosi secum portat, *cantabit coram latrone*, liber omni metu et cura. Cf. Ovid. de Nuce v. 43. 44. Sen. Ep. 14. Palladæ Epigr. CX. in Brunck. Anal. T. II. p. 429. ibique Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 253. *Contus* proprie hasta dicitur prælonga, ponderosa et armentata.

21. Præclare de summa formidine,

Digitized by Google

Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima fere vota et cunctis notissima templis
Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro. sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. tunc illa time, quum pocula sumes
Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de sapientibus alter
Ridebat, quoties de limine moverat unum
Protuleratque pedem; flebat contrarius auctor?
Sed facilis cuivis rigidi censura cachinni:
Mirandum est, unde ille oculis subfecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quamquam non essent urbibus illis
Prætexta et trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid, si vidisset Prætorem curribus altis

quæ facit, ut vel *umbram arundinis* expavescamus, tamquam latronis umbra sit. Sic τὴν αὐτοῦ σκιὰν φοβεῖσθαι dixit Plato in Phædone. Cf. Horat. Od. I. 23. 5. seq. et Virg. Æn. II. 755. *ad lunam*, ad lunæ splendorem.

22. *vacuus*, inopa omnium rerum, ut *inanis*. *Cantabit*, cf. sup. ad VII. 55. In duobus MSS. non male legitur *Cantabis*.

23. seqq. Cf. Pers. Sat. II. *Prima fere vota*, votorum argumenta sunt *divitiæ* cet. nisi rectius in quibusdam libris legitur *Divitiæ ut crescant, ut opes* vel potius *et opes*. *templis*, in quibus vota concipiuntur. 25. *Maxima arca* in *foro* fenoris et argentariæ faciendæ causa, vel apud argentarios s. numularios, mensarios, trapezitas. (Cf. ad XI. 26. 27. et XIV. 260. 261.)

25. seqq. At non pauperibus, sed divitibus veneficia, aliaque pericula sunt timenda. *aconita*, venena. (v. ad I. 158.) 26. *Fictilibus* poculis pauperum, ut mox *gemmata* divitum (Cf. ad V. 39. et 41.) 27. *Setinum* vinum. v. sup. ad V. 34. *ardebit*, quoniam splendet *in auro*, h. e. aureo poculo, (ut sup. V. 39.) vel veneno mixtum est, vel potius austerum et calidum est, ut Falernum, de quo v. sup. ad IV. 138. 139. Mitscherl. ad Horat. Od. II. 7. 21. comparat verba Epigr. in Brunck. Anal. T. III. p. 166. ἐπεσπίλωσεν τὸ κύπελλον, (forsan terge poculum, ut splendeat) quæ exponit: fac ut ardeat, resplendeat, inpleatur poculum sc. vino, quales κρητῆρες οἴνου ἐπιστεφεῖς Hom. Il. Θ. 232, dicuntur.

28—30. Cur itaque magni æstimas opum adfluentiam et ostentationem, quæ *alteri de Sapientibus*, antiquis philosophis, risum, *alteri* contra fletum movere solebat? Sed præstat forte h. l. ita exponere: Nonne itaque probas, quod philosophorum alter (Democritus) perpetuo riserit ineptias hominum, alter (Heraclitus) stultitiam eorum et miserias semper defleverit? *auctor contrarius*, h. e. contrariæ sententiæ, scil. deflendas esse ineptias hominum et miserias.

31. 32. Facete dicit: facile est ridere, sed mirum, unde Heraclito tanta lacrumarum copia subpetierit. *censura*, vituperatio ineptiarum, expressa *cachinno*. *rigidi*, duri, acerbi; sed proprie *censura* est *rigida*. 33—46. Democritus perpetuo ridebat illis temporibus ac locis, (*urbibus* Thraciæ, Abdera, et aliis) quibus nondum tam ridicula erat vanitas ornamentorum et magnificentiæ; quanto magis risisset, si vixisset nostra ætate et Romæ? Cf. Horat. Epist. II. 1. 194. seqq. *pulmonem agitare*, vexare, concutere, *risu* solutiore.

35. *trabeæ*; v. sup. ad VIII. 259.

Digitized by Google

Exstantem, et medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, et pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non subficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, et, sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc et volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, et niveos ad frena Quirites,
Defossa in loculis quos sportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
Obcursus hominum, cujus prudentia monstrat,

Prætextæ, trabeæ in tribus MSS. 36—46. Describitur pompa Circensis ornatusque Prætoris vel consulis, (nam idem magistratus v. 36. *Prætor* et v. 41. *Consul* vocatur, et *Prætor* olim Consulis, propriumque *ducis* nomen fuit) ludis habitu triumphali (de quo hic locus classicus est) præsidentis. Cf. inf. XI. 192. *similis triumpho*, triumphanti, *Prætor sedet* in circo et curru. Id tamen alibi me legere haud memini: unde fere suspicor, totum v. 37. profectum esse ab ingenio interpolatoris, pompam Circensem cum triumphali confundentis: nam locus inf. XI. 192. ad utriusque tantum similitudinem, et versu 37. deleto omnia h. l. ad pompam habitumque triumphalem referri possunt. Displicent etiam mihi verba *sublimem in pulvere circi In tunica Jovis*. Præstiterit certe: *Et tunicam Jovis et—ferentem* cet. 37. *Exstantem*, eminentem. *sublimem*, in curru alto. *medio*, medii, *in pulvere Circi*; nam pompa Circensis a Capitolio ad medium ducebatur circum. 38. *tunica Jovis*, h. e. palmata, e Capitolio adcepta, æque ac *toga picta*, quæ propria triumphantium insignia fuere, et *Jovis optimi maximi ornatus* dicuntur Liv. XX. 7. *pictæ* acu. *Sarrana*, Tyria, (nam *Sarra* צור, priscum Tyri nomen) h. e. purpurea. 39. *aulæa togæ* lepide pro toga laxa et ampla, quemadmodum molles dicuntur *velis amicti non togis* Cic. Catil. II. 10.

40. *quanto*, cui ferendo. 41. Coronam auream *tenet* supra triumphantis caput et ab ejus tergo, *servus publicus, sudans* præ labore, sub pondere, isque, *ne Consul sibi placeat*, nimis se efferat superbiatque tali honore, sed eum respiciens vicissitudinis admoneatur Fortunæ, *eodem curru portatur*.

43. *Da*, adde, præterea. Triumphator manu tenebat *eburneum sceptrum* s. scipionem, (σκῆπτρον) imperii insigne, cujus summo s. capitulo insculpta erat *volucris*, aquila, præcipuum signum militare. *surgit*, est, exstat. (Cf. ad VI. 529.)

44. seq. De hac pompa triumphali cf. Appian. Pun. 66. Joseph. B. J. II. 17. et Plut. vit. Æmilii Pauli. *præcedentia* currum triumphalem, *longi agminis officia*, longus ordo ministrorum et clientium, *officii* causa (v. sup. ad II. 132.) præcedentium. 45. *Quirites*, cives, inpr. clientes et ministros, *ad frena*, ad equos vel currum euntes, *niveos*, alba, vel potius candida (ab arte, creta a fullonibus adhibita) toga indutos.

46. Facete de clientibus, *quos sportula*, (v. sup. ad I. 95. seq.) emolumentum, non verus amor, *fecit amicos*, unde sportula *defossa in loculis* a clientibus, qui amicitiam divitum sectantur, ut conligant sportulas iisque marsupia sua inpleant; vel quæ olim *defossa* erat *in loculis* patronorum, et parce ab iis data est clientibus.

47. *Tunc* temporis, illa ætate, qua summa erat morum simplicitas, non tanta vanitas magnificentiæ. *invenit* sc. Democritus. Cf. sup. V. 28. seqq.

48. seq. Democritus, Abderitanus, exemplo est, *summos viros et magna exempla daturos*, qui aliis exemplo esse possunt, eximia ingenia. (Germ. *Ori-*

Digitized by Google

Summos posse viros et magna exempla daturos
Vervecum in patria crassoque sub aëre nasci. 50
Ridebat curas nec non et gaudia vulgi,
Interdum et lacrumas, quum Fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum. 55
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ; mergit longa atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum inpacta securis
Cædit, et inmeritis franguntur crura caballis. 60

ginalgenies) *nasci posse in* Thracia, *patria vervecum*, stupidorum hominum, (ut nostrum *Schöps*) *et sub crasso aëre* Thraciæ, ut ap. Horat. Epist. II. 1. 244. *Bœotum in crasso jurares aëre natum.* Nam Bœoti, æque ac Thraces, et in primis Abderitæ, stupidi habebantur, quod notum est ex Wielandi Abderitis, multisque proverbiis locum dedit. Ingenia vero hominum ubique formantur situ locorum, (Curt. VIII. 9.) et ratione aëris, et magis institutione et conversatione.

52. 53. Fortunam, quam tot homines colunt, et cujus vim timent, contemnebat, et, si vel mala ipsi minari videretur, inridebat, ut quæ nocere non posset sapienti recteque viventi. Summus h. l. contemtus duplici dictione proverbiali exprimitur. Nam *laqueum mandare* alicui dicitur, qui eum usque adeo despicit, ut, si vel laqueo suspendat se, id nihil curet, vel abire jubeat et se suspendere: *medium* vero alicui *ostendere unguem*, vel, *medium porrigere digitum*, (Martial. II. 28. 2.) qui extento hoc digito reliquis contractis pudendam exhibet speciem; unde digitus ille *infamis* et *inpudicus* dicitur, (Pers. II. 33. et Martial. VI. 70. 5.) eoque cinædi vel molles designabantur.

54. *Ergo*, quæ quum ita sint; vel quia pauci vera bona et mala dignoscunt, sup. v. 2. seq. *petuntur* aut *supervacua*, aut adeo *perniciosa* bona, quæ nobis bona videntur, inpr. opes et divitiæ, de quibus inde a v. 12. agitur. *supervacua hæc aut perniciosa* editt. recentt. ut metro consulatur. At v. ad I. 151. nisi poeta scripsit *aut et perniciosa*. 55. Pro *fas est* forte leg. *mos est*. *genua incerare deorum*: nam vota solebant in cerea concipi tabula, et hæc imaginibus deorum, inpr. genibus earum, cera adfigi.

56—113. Alii summos honores, tamquam verum bonum, votis expetunt, qui tamen hominibus quandoque perniciosi sunt; quod v. 61—107. exemplo Sejani, et v. 108. seq. Crassi, Pompeii ac Cæsaris ostenditur. Cf. Plat. Alcib. II. p. 150. ed. Nürnb. et Plin. VII. 40—45. ubi plura fortunæ varietatis exempla memorantur. Ceterum totus ille de Sejano locus eximia cum arte elaboratus, et potissimum repentina summæ venerationis in acerrimum odium conversio, a servili metu tyranni mobilique vulgi ingenio profecta, præclare declaratur. *præcipitat* in exitium. *Potentia subjecta*, obnoxia, exposita, *magnæ invidiæ*, quam ob causam minus quoque optabilis est. *mergit* h. l. id. qd. *præcipitat*, ut contra *emergere se ex malis*. (Cf. XIII. 8. et Lucret. V. 1006.) 58. *Pagina longa honorum*, tot honorum tituli, ut vix una eos capere possit pagina.

58. *descendunt*, ex basi vel bigis (v. 59.) deturbantur, *statuæ*, nonnumquam potentissimorum, *restemque sequuntur*, injecta reste detrahuntur, vel raptantur per urbem, v. sup. ad VIII. 18. *Restis sequi* et *duci* dicitur, ut *ensis* et *cera*.

59. 60. Cf. ad VIII. 18. *rotas bigarum* vel quadrigarum, in quibus triumphales erant statuæ. *caballis*, equis æneis, statuis equestribus. *inmeritis*, salse: nam innuit epitheton, potentes potius hac pœna dignos fuisse. Furor

Digitized by Google

Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes. quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem. sed quo cecidit sub crimine? quisnam
Delator? quibus indiciis? quo teste probavit?
Nil horum: verbosa et grandis epistola venit
A Capreis. Bene habet; nil plus interrogo. Sed quid

simul vulgi designatur, qui ne his quidem rebus parcit.

61. *Jam stridunt ignes*, quibus æneæ Sejani statuæ funduntur, *caminis*, fornacibus. 62. *Ardet*, igni consumitur. *adoratus a populo et ingens Sejanus, et toto orbe secundus*, præfectus prætorio et secundus a Tiberio Imp. (v. Tac. Ann. IV. 2. Suet. Tib. 48. et Xiphil. in Tiber.) 64. *urceoli, pelves* cet. h. e. vasa vilia cujusque generis.

65—88. Præclara finguntur *sermones et secreta murmura vulgi*, (inf. v. 89.) ad Sejanum eo tempore, quo unco ad scalas Gemonias trahebatur, conspiciendum insultandumque undique adcurrentis, cujus et lætitia, et curiositas, et levitas potissimum, metusque tyranni egregie adumbratur.

65—67. Hæc sunt verba vel populi, Tiberio gratulantis de obpresso illo hominis monstro, vel quæ quisque sibi dixit, exsultans lætitia ad primum nuntium, de cæde ac pœna Sejani ad se perlatum. Cf. simil. loc. sup. VI. 47—52. *Pone domi lauros*, v. sup. ad VI. 51. *duc in Capitolia—bovem*; nam maxima hostia summoque Deo mactanda est in tanta lætitia, tam publica quam privata, ut in triumpho. *Duci* verbum propr. tam de victimis, quam, ut mox v. 66. de noxiis. Ἐμφατικῶς bis h. l. ponitur. *Capitolia*, v. inf. ad XIV. 91. *Cretatum*, niveum, candore similem cretæ, qualis hostia diis superis, inpr. beneficis, ac Jovi et in magna lætitia, mactari solebat. *Unco*, in collum vel mentum fixo, perduelles damnati ad scalas Gemonias et inde in Tiberim trahebantur: sic et Sejanus. v. Dio LVIII. 8. et Xiphil. in Tiber. *Spectandus*, spectaculo futurus ac ludibrio.

67—70. Verba populi redeuntis ab hoc spectaculo, et Sejanum insectantis, non tam ex vero odio, quam ut suspicionem familiaritatis cum eo contractæ a se dimoveat, et Tiberii vitet insidias. *Quæ labra*, quam distorta ac deformata? *Quis vultus*, quam sævus et dilaceratus? 69. *quo cecidit sub crimine*, v. sup. ad IV. 12. 70. In quibusdam libris legitur *indiciis*, qui tamen vix differunt a *delatoribus*, nisi forte conscii sunt sceleris et socii, qui secretam rem et conjurationem prodiderunt. Sed *indicia* h. l. sunt argumenta, quæ indicant et ostendunt, crimen non fictum esse, sed verum. Ita nihil deest eorum, quæ in judicio capitali requiruntur. *Quo teste probavit* Tiberius crimen? Abrupta oratio, et tam brevitas quam multitudo interrogationum curiositati et adfectui sciscitantis plebis consentaneæ sunt.

71. Verba, *Nil horum—Capreis*, ut et illa v. 73—81, non videntur esse poetæ, sed vel obcultorum Sejani amicorum, vel civium prudentiorum eorumque, qui rem omnem probe cognitam habebant. *Nil horum* factum est et cognitum, quæ in judicio capitali fieri ac cognosci et solent et debent. *Verbosa* tantum *et grandis epistola* Tiberii *venit*, in qua is multa de aliis rebus, et pauca de Sejano, nihil vero aperte de damnatione ejus scripserat, veritus ne ita tumultus concitaretur. v. Suet. Tib. c. 65. et Dio LVIII. 4—8. *Capreæ* (hod. *Capri*) inf. ad sinum

Digitized by Google

Turba Remi? Sequitur Fortunam, ut semper, et odit
Damnatos. idem populus, si Nursia Tusco
Favisset, si obpressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. jam pridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effudit curas. nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se

Neapolit. et Sirenum scopulos, ex adverso Surrenti, ubi villa fuit Jovis et arx Tiberii, qui, relicto Romæ Sejano, secesserat eo, ut libidinibus indulgeret. (cf. inf. v. 93.) 72. seq. *Bene habet—Remi*, respondet alter, qui causam condemnationis cognoscere cupiebat. *Bene* se *habet* res, Καλῶς ἔχει, jam omnem rem teneo ac probo; Germ. *Wohl! Gut!* Formula gratulantis sibi aut aliis de bono rei eventu, vel rem probantis, et contenti. Egregie de homine, curioso quidem, sed veram sententiam metu tyranni obcultante; ut et illa *nil plus interrogo*, quorum sensus est: hæc damnationis causa satis mihi idonea videtur ac proba; vel, nolo curiosius scrutari consilia factaque Imperatoris, quod nefas est. Sic *nil ultra quæro plebeius* ap. Horat. Sat. II. 3. 189. ubi v. Bentl.

73. *Sed quid* facit vel fecit, vel sentit, *turba Remi*, plebs Romana, a Romulo et Remo oriunda. *Remus* vel Romuli frater, vel potius alius quisquam, a quo urbem dictam esse fama tradiderat. (Cf. Plut. in Romulo pr. et Vulp. ad Prop. II. 1. 23. IV. 1. 9.) Sic *Remi plebs, nepotes, culmina, terra, regna, domus, signa*. In plerisque libris h. l. legitur *Turba tremens*, (amici Sejani, vel populus pavens et ignavus) in paucis *Turba fremens*, (in gratiam Tiberii, ne Sejano favisse videatur) et in uno MS. *Turba Remens*, quod probat Heins. ad Ovid. Fast. III. 131. putans Romanos dici *Remenses* a *Remo*, ut *Rhamnes* s. *Ramnenses* a *Romulo*, et *Titos* vel *Titienses* a *Tito Tatio*.

73—81. Præclare adumbratur ingenium et indoles plebis vel fæcis potius Romanæ, qualis sub Imperatoribus, et jam inde a bellis civilibus, fuit, et primum quidem v. 73—76. animi levitas et inconstantia, deinde v. 77—81. ignavia et servilis animus plebis, quæ libertatem ac jura pristina sibi omnia eripi patienter fert, et duas tantum res anxie optat, panem et Circenses ludos. *Sequitur Fortunam* secundam, favor ejus eodem, quo Fortuna, se inclinat, atque cum fortuna mutatur, et stat vel cadit.

74. seq. Eadem plebs, si fortuna adspirasset Sejani cœptis, *et secura senectus Principis*, h. e. Tiberius, senio jam confectus, (v. sup. ad IV. 39. et 81.) et nihil tale ab amico et imperii consorte metuens, *obpressus foret* a Sejano regnandi cupido, (non morte) *hac ipsa hora*, qua Tiberius occisus esset, *Sejanum diceret Augustum*, creasset vel salutasset Imperatorem. Præclare sic levitas vulgi notatur. *Nursia* (al. *Nursæia, Norcia, Nortia, Nurtia, Nyrtia*) Etruscorum et Volsiniensium dea. v. Liv. VII. 3. et Tertull. Apolog. c. 24. (*Asculanorum dea Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.*) *Tusco*, Sejano, alumno suo, genito Volsiniis s. Vulsiniis, (v. Tac. Ann. IV. 1.) quod Etruriæ oppidum est, et hodie *Bolsena* dicitur.

77. 78. Populus Romanus, jam dudum et otio et jugo imperioque Cæsarum adsuetus, ac pristinæ libertatis immemor, hujus recuperandæ occasionem, interfecto Tiberio, non adripuisset. *ex quo suffragia nulli* candidato *vendimus*, ἐφησυχίασε pro, ex quo suffragia comitiaque nobis ademta sunt: nam suffragia olim venalia plerumque erant; unde tot leges de ambitu latæ. *Jam pridem*, jam inde a Jul. Cæsaris temporibus, qui comitia cum populo partitus est. Ejus institutum reduxit Augustus, et ambitum multiplici pœna coercuit. Tiberius autem, animis Romanorum fractis jam et servitio adsuetis, comitia prorsus e Campo in curiam transtulit, neque ea exinde populo reddita sunt. (v. Intpp. Suet. in Cæs. 19. 41. in Aug. 40. et Tac. Ann. I. 15.) *curas*, omnem curam reipubl. administrandæ, creandorum inpr. magistratuum legumque sciscendarum,

Digitized by Google

Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem et Circenses. Perituros audio multos.
Nil dubium: magna est fornacula. pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quam timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut male defensus! curramus præcipites, et,
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, et pavidum in jus

effudit, dimisit; quod εἰρωνικῶς dictum est, quasi otii amore ac sponte, vel adeo libenter, sua jura Cæsari et Imperatoribus concesserit. 79. *Imperium* summum, et quidem tam civile, *fasces*, (dictaturas, consulatus, præturas) quam militare, *legiones*.

80. *Continet se*, modeste coercet cupiditates suas, nihil amplius cupit, quam *panem et Circenses ludos*, quos tamen *anxius*, anxie, cupide, optat: contentus est, dummodo et facilem habeat victum, et voluptatem. v. Tac. Ann. I. 2. *Panem*, sportulas, et congiaria vel tesseras largitionesque frumentarias. v. sup. ad VII. 174. *Panis* etiam civibus pro frumento datus, sed forte non ante imperium Trajani: (v. Lips. Elect. I. 8.) nisi hujus rei auctor potius Hadrianus fuit, quod probabile fit ex ejus edicto apud Cujac. Obs. XXI. 6. *Circenses*, v. sup. ad III. 223.

81—88. Responsio aliorum civium, quorum animus servilis et metus tyranni egregie declarantur. *multos* Sejani amicos, vel suspectos certe de amicitia ejus. (v. Dio LVIII. 7. 8. et Suet. Tib. c. 61.) 82. Verba *Nil dubium: magna est fornacula*, tribui etiam possunt aliis civibus respondentibus. *magna est fornacula*, in qua Sejanus ardet, et quæ magnam hominum multitudinem capit. Cf. sup. v. 61. seq. Alii ad iram Imperatoris referunt. *Pallidulus* metu mortis. Lepide ponitur diminut.

83. *Brutidius* Niger, Ædilis, rhetor et historicus, de quo v. Tac. Ann. III. 66. et Senec. Suasor. VII. *meus* amicus.

84. 85. *Quam*, quantopere, *metuo* ne Tiberius, *male* se et majestatem suam a senatu et civibus *defensam* ratus et argutans, ira furens *pœnas* de iis *exigat*, æque ac *Ajax*, Telamonis filius, qui, quum in judicio, super armis Achillis habito, *victus* esset eloquentia Ulyssis, ac *male defensus* a Græcis, testibus virtutis suæ, (v. sup. ad VII. 115.) ex dolore et ira in rabiem versus, gladio et flagello in pecudes inruit, ratus se in plebem ac principes Græcorum sævire: de quo v. Sophoclis Αἴας μαστιγοφόρος. Præclara comparatio Tiberii, qui post interitum Sejani, inmanis, belluæ hominisque furibundi instar, in omne civium genus crudelissime sæviit, (v. Suet. Tib. c. 61. et 62.) cum Ajace furente. Forte etiam satiricus poeta respexit tam ad stultam ignaviam, quam innocentiam Romanorum, quos insectatus est tyrannus, tamquam *pecora* essent, non homines.

85—88. Præclara imago plebis servilis, quæ sequitur Fortunam, et temporum illorum, quibus servi etiam delatores dominorum erant.

86. *Dum jacet in ripa* Tiberis, antequam in fluvium projiciatur. Cf. sup. ad v. 66. *Cæsaris hostem*, Sejanum occisum, *calcemus* pedibus: quod contemtus, odii et insultationis signum est, ut λὰξ ἐν στήθεσι βαίνων ap. Hom. Il. N. 618. ἐχθροῖσιν ἐπεμβῆναι ποδὶ, vel θανόντι προσεμβῆναι ap. Sophocl. unde πατεῖν pro καταφρονεῖν.

87. *Sed videant servi* nostri, *ne quis* eorum *neget*, nos id fecisse, et nos adcuset vel deferat tamquam Sejani amicos. Cf. Suet. Tib. 61. Servorum adversus dominos testimonium etsi non alias, tamen in crimine majestatis valebat. Cf. Tac. Ann. III. 28. pr. leg. *famosi* D. ad L. Jul. majest. et l. *Vir certis* D. de judiciis. Olim servis, qui dominum, majestatis reum vel res novas molientem, detulissent, libertas præmii loco dabatur. Ad hanc vero consequendam criminis quoque confictio subficiebat regnante Tiberio, (v. Suet. l. l.) aliove tyranno, v. c. Domitiano; unde Nerva edicto servos crimen in dominos deferre vetuit, de quo

Cervice obstricta dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Sejano, secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? habere
Tantumdem, atque illi summas donare curules?
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis angusta Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? vis certe pila, cohortes,
Egregios equites, et castra domestica? quidni
Hæc cupias? et, qui nolunt occidere quemquam,

v. Dio LXVIII. p. 769. et Bach. Trajanus p. 73. seqq.

88. Notum est, iis, qui in jus vocati non irent, manus laqueosque injici, eosque vi, *obstricta*, constricta laqueis, *cervice*, s. collo obtorto, *in jus trahi* vel rapi potuisse.

90. Quæ quum ita sint, quis optabit, eosdem honores habere, quos habuit Sejanus, et eadem pati, quæ ille passus est? *salutari*, coli: nam clientes patronis officia præstare vel honorem habere solebant salutando, obcurrendo, sectando, deducendo cet. *habere tantumdem* scil. divitiarum. In quibusdam MSS. legitur *haberi tantumdem*, h. e. tanti æstimari, in tanto honore esse. 91. *illi*, huic, alteri. *Curulis* sella primum fuit regum, deinde magistratuum majorum, puta, consulum, censorum, prætorum et ædilium curulium. Hinc *summæ curules* sellæ, vel summi curules honores et magistratus sunt consulatus, ut *major curulis* ap. Stat. Sylv. I. 4. 82.

92. *Tutor*, defensor, *Principis* et imperii: nam Tiberius, quum *Capreas* secessisset, imperium Sejano tradiderat. Cf. sup. ad v. 71. Sed *tutor Principis* h. l. dici videtur per ludibrium Tiberii, qui ad Sejani arbitrium nutumque se totum fingebat, et pupilli instar in ejus tutelam venerat, vel sponte se tradiderat. 93. *rupe Caprearum*; nam Tiberius *Capreas se contulit, præcipue delectatus insula, quod uno parvoque litore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus et profundo maris*; Suet. Tib. c. 40. De *Capreis* v. sup. ad v. 72. *sedentis*, præclare; non tam regni sedem quasi habentis, quam consumentis otium, et quidem tam segne, (nam *sedere*, ἥσθαι et καθῆσθαι, de ignavo otio et obscura vita sæpe adhibentur) quam diuturnum, (per septem vero annos usque ad vitæ finem Tiberius Capreis commoratus est) forte et turpissimum: nam poeta simul expressisse videtur, quod memorat Suet. Tib. c. 43. *Secessu Capreensi etiam sellariam excogitavit, sedem arcanarum libidinum* cet.—Pro *angusta* al. *Augusta*, h. e. quæ sedes quasi regni fuit, a Roma illuc translati, vel imperatoria, sancta ac venerabili, (v. Ovid. Fast. I. 609. seq.) quoniam Principis fuit secessus. Sed hæc notio jam exprimitur verbis *Principis sedentis*, et venustius mordaciusque est epith. *angusta*. Finge tibi Imperatorem Rom. et Augustum, in parva ac petrosa insula *sedentem*.

94. *Cum grege Chaldæo*, cum mathematicis: nam ὁ Τιβέριος ἐμαθηματίσατο διὰ τῶν ἀστρων μαντικῆς ἦν, Dio LVIII. Cf. Suet. Tib. c. 14. et 69. *Vis certe*, optasne saltem? *pila*, pilos, et quidem primos centurionum pilos, h. e. primipilatus: qui militiæ gradus et altus erat, et valde quæstuosus. v. inf. ad XIV. 197. Vulgo *pila* dicuntur tela Romanorum propria, et majora (quorum et lignum et ferrum tricubitale erat) et minora. *cohortes* puto h. l. dici tribunatus militum. (v. sup. ad I. 58.) 95. *Egregios equites*, munus et dignitatem *equitum illustrium et laticlaviorum*. v. sup. ad VII. 89. *castra domestica*, prætoria, a Sejano constituta, qui dispersas per Urbem cohortes prætorianas una in castra (ad ipsam urbem, juxta portam Viminalem, posita, de quo v. sup. ad VIII. 43.) conducendo vim præfecturæ intendit. *Castra* autem h. l. pro munere eorum, qui illis præsunt, h. e. pro præfectura prætorii.

96. 97. Summam potestatem etiam ii, qui nolunt ea abuti, habere cupiunt optantque, ut magis colantur,

Digitized by Google

Posse volunt. Sed quæ præclara et prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus, qui trahitur, prætextam sumere mavis,
An Fidenarum Gabiorumque esse potestas,
Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Sejanum. nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et inpulsæ præceps inmane ruinæ.
Quid Crassos, quid Pompeios evertit? et illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?

aut certe timeantur. 97. 98. *Sed quæ, quænam, præclara et prospera tanti* æstimanda sunt, ut ea exoptes, *ut*, h. e. quamquam (nisi leg. *quum*) *rebus lætis par sit mensura malorum*, non minus mali admistum sit? An legendum: *quæ prospera tanta* sunt, *Ut rebus lætis* cet. h. e. ut tantum mali, nec potius plus iis junctum sit?

99. *Hujus* Sejani, *qui trahitur* unco. v. sup. ad v. 66. *prætextam*, summos honores et magistratus, qui cum maximo periculo solent esse conjuncti. Cf. sup. ad I. 78. et Ferrar. R. V. II. 3. qui monet, præfectos prætorio in prætexta fuisse, licet jus clavi non habuerint.

100. *Fidenarum Gabiorumque*, minorum oppidorum municipiorumque Latii. v. sup. ad VI. 56. 57. et cf. Horat. Epist. I. 11. 7. seqq. *potestas*, magistratus, *esse*, h. e. honoribus fungi, qui minores quidem sunt, sed securi et a magno periculo tuti. 101. 102. *Ædiles* infimi erant magistratus, (cf. sup. III. 162.) præerantque *mensuris* ac ponderibus, quæ, si iniqua essent, ab iis *frangebantur*. Ad dignitatem per se parvam quam maxime minuendam valet delectus oppiduli, quod *vacuum* incolis s. male habitatum, (non plane desertum: nam Ædilem habuit) et cujus Ædilis hinc *pannosus* est, h. e. pannis vestitus. *Ulubræ* tenue opp. Latii vel Campaniæ in agro Pomtino, juxta paludes. Cf. Horat. Epist. I. 11. 30. *vacuis*, v. sup. ad III. 2.

103. Ex his intelligitur, Sejanum, æque ac maximam hominum partem, (v. sup. v. 2. seq.) ignorasse, quæ vera sint bona, et hinc exoptanda. 105—107. Sejanus ad altissimos adscendebat honoris gradus, et ita graviorem sibi casum ruinamque parabat, similis ei, qui, modicis ædibus non contentus, turrim multorum tabulatorum exstruit, *unde altior est casus, et inmane præceps*, præcipitium, *ruinæ* (dat.) ad casum et violenter *inpulsæ*, h. e. unde superiores turris partes magna cum vi ruere vel decidere possint. Ita Horatius Od. II. 10. 10. dixit, *excelsæ graviore casu Decidunt turres*, et Claudian. in Rufin. I. 21. seq. *Jam non ad culmina rerum Injustos crevisse queror: tolluntur in altum, Ut labsu graviore ruant.*

108. seq. Cf. sup. ad v. 56. seq. et Senec. Epist. 94. *Crassos*, M. Licinium Crassum cum P. Crasso filio interemtum in bello Parthico, quod gloriæ aurique Parthici cupiditate incensus moverat. v. Appian. hist. Parth. c. 22—65. et Plut. in Crasso. *Pompeios*, Cn. Pompeium Magnum, duosque filios, Cnæum et Sextum. De quorum morte v. Appian. b. civ. II. 81—86. 104. seq. V. 142. seq. Crassi vero et Pompeii quales et quanti fuerint viri, vel tironibus notum est.

109. Non Sulla designatur, neque Augustus, (nam neutrum *evertit* nimiæ potentiæ cupiditas) nedum Cinna, sed Jul. Cæsar, qui in Senatu confossus XXIII vulneribus periit, postquam *Quirites domitos deduxerat ad sua flagra*, h. e. in servitutem quasi redegerat obpresseratque dominatu. Hæc notio graviter ita et præclara expressa

Digitized by Google

Summus nempe locus nulla non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde et vulnere pauci
Descendunt reges, et sicca morte tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio sed uterque perît orator: utrumque
Largus et exundans leto dedit ingenii fons.
Ingenio manus est et cervix cæsa; nec umquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.

est: nam liberæ reipubl. temporibus servos tantum, non cives Romanos virgis, nedum flagellis, cædere fas erat. Cf. sup. VI. 479. seq.

110. *Summus nempe locus petitus*, inmoderata honorum regnandique cupiditas, scil. eos evertit, *nulla non arte*, omni arte ac modo, per fas et nefas.

111. Cf. sup. v. 7. et 8. *Magna vota*, quibus magna fortuna, res magnæ expetuntur. *Numinibus malignis*, quæ specie indulgendi nocent, et faciunt compotes malorum, quæ dant inprudenter roganti, quo pereat. Sen. Ep. 60. *Eo*, inquit, *vota inimiciora, quo cessere felicius: inde maligni dii, qui nos exaudierunt, ut, quum ad summa erecti, in profundum detruderent.*

112. *Ad generum Cereris*, ad Plutonem, qui Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, h. e. ad inferos, *descendunt*, moriuntur. *reges*. v. sup. ad I. 136. *morte sicca*, incruenta, naturali, sua, *αἱματέρᾳ θανάτῳ*.

114—132. Alii votis summam expetunt eloquentiam, quæ perniciosa fuit multis; quod probatur exemplis *Demosthenis* et *Ciceronis*, summorum oratorum.

115. *Quinquatrus* majores (nam et minores vel minusculæ erant, quæ idibus Jun. celebrabantur) dies festi, ab omnis generis artificibus artiumque studiosis in honorem *Minervæ*, præsidis artium, acti, et sic dicti, quod vel quinque diebus continuis, vel a die V. post Id. Mart. (XIV. Cal. Apr.) agitabantur. v. Ovid. Fast. III. 809. seq. VI. 651. seq. Intpp. Gell. II. 21. et Suet. Dom. 4. Charisius 1. "*Quinquatrus* a *quinquando*, i. e. lustrando, quod eo die arma Ancilia lustrari sint solita." His Quinquatribus discipuli feriabantur, (Horat. Epist. II. 2. 197.) noviique discipuli stipem (*minerval*) solvebant magistris, qui exiguum hoc munus Minervæ dedicare solebant. Hinc discipulum, *qui adhuc uno asse partam*, emtam, *colit Minervam*, dici puto tirunculum, qui præceptoribus non nisi semel dedit illam mercedem, adeoque elementa adhuc artium discit. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. III. 829. ubi etiam emendabat *parcam. Minervam*, qua puer parce adhuc inbutus est, ut *Minerva tenuis, rudis, pinguis* et *crassa* ap. Virg. Æn. VIII. 409. et Serv. Sed poeta etiam bene dixit junxitque *adhuc uno asse partam* Minervam, h. e. primam cognitionem artium, institutione unius anni partam.

117. *Quem* puerulum, ad scholam euntem (præter pædagogum) *sequitur vernula, custos capsæ*, servus, capsarius qui libros fert in capsa s. cistula. (v. Intpp. Suet. Ner. 36.) Epitheton *angustæ* et diminut. *vernula* ad infantiam discipuli designandam spectant. 118. *Eloquio*, eloquentia, qua Demosthenes adversus Antipatrum et Macedonas, Cicero adversus M. *Antonium* triumvirum, (v. 123.) usus est, *uterque periit*, ille hausto veneno, hic manu C. Popillii trib. mil. Vid. Plut. vit. utriusque. 119. Cf. sup. v. 9. 10. et ad III. 74.

120. *Ingenio* facete pro, Ciceroni, viro tanti ingenii; vel propter ingenium. 120. 121. Ciceronis *manus*, quæ Philippicas scripserat, (vel dextra,

Digitized by Google

O fortunatam natam me consule Romam!
Antoni gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. ridenda poemata malo,
Quam te conspicuæ, divina Philippica, famæ,
Volveris a prima quæ proxima. Sævus et illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, et pleni moderantem frena theatri.
Dis ille adversis genitus fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone et forcipibus gladiosque parante
Incude et luteo Vulcano ad rhetora misit.

vel utraque) et *cervix*, caput, jussu Antonii, a Popillio, quem ipse olim in causa capitis defenderat, abscissa, et adfixa *Rostris*, e quibus orationes illæ erant dictæ. Hæc facta non essent, si Cicero *pusillus*, vilis, *causidicus*, nec tantus fuisset orator.

122—126. Facete exprimitur hæc sententia, quæ et vera et acuta est: Cicero non periisset, si tam malus orator fuisset, quam malus poeta fuit.

122. Lepide et apte inseritur notissimus hic Ciceronis versus, quo de obpressa a se Catilinæ conjuratione ipse gloriabatur. Hunc versum merito propter κακοφωνίαν, ut et omnem Ciceronis poesin, Virgiliique prosam, inriserunt etiam Sen. Declam. III. Quintil. IX. 4. 4. XI. 1. Sen. de Ira III. 37. Diomed. II. et alii. *natam*, factam. 123. Poeta transtulit et sic perstrinxit verba Cic. Phil. II. 46. *Contemsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos.* Cf. ad Tac. Ann. II. 34. 6. et Intpp. Horat. Epod. IV. 16. *potuit*, potuisset. *sic*, tam male, incondite, inepte.

124—126. *Ridenda poemata* scripsisse *malo*, quam *divinam* illam orationem *Philippicam, quæ proxima a prima*, post primam, *volvitur*, sequitur, legitur, h. e. quæ secunda est. Hac oratione Cicero omnia Antonii flagitia commemorat, et acerrime eum insectatur. Notum autem est, (vel ex ipso Cic. ad Att. II. 1.) eum orationes XIV in Antonium non *Antonianas*, sed *Philippicas* inscripsisse, tamquam argumento et libertate dicendi similes Philippicis, a Demosthene in Philippum regem Maced. habitis.

126. *illum*, Demosthenem, qui, ne Antipatro traderetur, venenum hausit. 127. *Exitus*, finis, sc. vitæ, ut ap. Lucret. III. 1099. 128. Præclara et justa laus Demosthenis. *Torrentem*, v. sup. ad III. 74. *Moderantem frena theatri*, Athenienses in concionibus, quo volebat, flectentem: metaphora frequens, petita ab equis, qui frenis vel habenis flectuntur. *Theatrum* autem passim concio populi dicitur, quoniam, ibi consultare Græcis mos erat. 129. seq. Fortuna adversa ita tulit, ut clarissimus orator evaderet Demosthenes, qui multo felicior fuisset, si patris frequentasset officinam, non scholas rhetorum, si faber ærarius fuisset, non orator. *Diis adversis genitus*, ut *natus diis iratis* et *Vertumnis iniquis* ap. Horat. Sat. II. 3. 8. 7. 14.

130. *Pater* Demosthenis fuit faber ærarius, vel, ut Plutarchus (in vita Demosth. Opp. T. I. p. 847. C. ed. Frit.) tradit; ἐνεκαλεῖτο Μαχαιροποιῶς, ἐργαστήριον ἔχων μέγα καὶ δούλους τεχνίτας. Eidem tamen et aliis si fides habenda, mortuo demum patre, filius ad rhetorem a matre missus est. 131. Ab officina ferraria ad scholas rhetorum pater filium misit.

132. *Vulcano*, fabro ærario, (nam poeta ad officinam Vulcani in Lemno vel Lipara ins. respexisse videtur) *luteo*, fuligine obsito, atro, squalido, deformi: nam fabrorum vultus manusque fumo ac fuligine squalere et nigrari solent. Cf. v. 130. et inf. XIII. 45. Alii exponunt: igne coloris lutei. Sed *lutum*, si prima syllaba, et h. l. conripitur, est id. qd. cœnum s. limus, si producitur, est herba flavi coloris, qua tingitur. *ad rhetora* Issum, non Iso-

Digitized by Google

Bellorum exuviæ, truncis adfixa tropæis
Lorica, et fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, et summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur. ad hæc se
Romanus Graiusque ac barbarus endoperator
Erexit; causas discriminis atque laboris
Inde habuit. Tanto major famæ sitis est, quam
Virtutis. quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, et laudis titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ

cratem; ob paupertatem, ad quam et fraude et negligentia tutorum redactus erat. v. Plut. l. c. p. 847. 848.

133—187. Alii adspirant ad rei militaris gloriam, quæ cupiditas tum summis imperatoribus, v. c. Alexandro et Hannibali, tum patriæ exitiosa fuit.

133. 134. Tropæum designatur, vel *bellorum exuviæ* s. spolia, e tropæis suspensa; et v. 135. seq. triumphus, vel spolia hostium in triumpho ducta, et quidem prœlio tam terrestri, quam navali capta. Ad tropæa non referri possunt h. l. omnia, certe non *arcus*. *Tropæa* vocantur *trunca*, a prisca eorum forma: nam detruncatis arboribus vel earum truncis spolia victorum hostium adfigebantur. Male autem vulgo dicuntur *trophæa*, et Germ. *Trophäen:* nam τρόπαιον s. τροπαῖον est monimentum τῆς τῶν ἐχθρῶν τροπῆς, conversionis, h. e. fugæ hostium, quod victoriæ significandæ causa in ipso pugnæ loco erigebatur, a τροπὴ et τρέπω. 134. *Buccula*, περιτραχήλιον, lamina flexilis, *de casside pendens* eique adfixa ad malas utrasque, quæ *buccas* auresque tegebat, et vinculis constringebatur sub mento vel loris, quæ Suidæ ὀχεῖς vocantur. (Cf. ad Sil. XIV. 158. 163.) 135. *jugum*, currus bellicus. *curtum*, decurtatum, mutilatum, avulsum, carens *temone*. Cf. sup. ad III. 270. 136. *Aplustre* s. aplustrum, ἄφλαστον s. ἔφλαστον, ornamentum puppis, tabulatum, in quo post diætam erigebatur baculus, (σκηλὶς) e quo pendebat velum, (h. e. linteum s. fascia, ταινία, *Flagge*) quo motus venti indicabatur. v. Böttigeri Archæol. Mus. Fasc. I. p. 23. *In summa parte arcus* triumphalis cum victoribus currus erant ære expressi, et sub pedibus ducum *captivi* habitu *tristi*. Cf. Prudent. adv. Symm. II. et Suet. Domit. 13.

137. Hæc *creduntur* esse *bona humanis majora*, summa ac veluti divina. *ad hæc* bona eorumque spem *se erexit*, animum intendit, adspiravit, *endoperator*, (non *induperator*: nam veteres Romani *endo*, Gr. ἔνδον, non *indu* vel *inde* pro *in* dicebant, v. c. *endoitium*, *endoplorato*, *endoprocinctu* cet. quæ librarii in medio ævo conrupere) h. e. imperator (v. sup. ad IV. 29.) *Romanus*, ut Marius, Sulla, Crassus, Pompeius, Cæsar et alii. *Graius*, v. c. Pausanias, Lysander, Alexander, Perseus, al. *Barbarus*, Hannibal, Antiochus, Xerxes, Jugurtha, Mithridates, al.

139. Cupiditas gloriæ causa fuit, cur tot pericula adirent et labores. 140. *Sitis* et *fames* pro cupiditate.

141. 142. Nemo facile virtuti studet, quoniam per se pulcra est, et propter rei bene actæ conscientiam, sed ob spem gloriæ et emolumenti. Cf. Ovid. ex Ponto II. 3. 7—18. al. *obruit* multis magnisque malis, adfixit, evertit.

143. *Gloria paucorum*, v. c. Marii, Sullæ, Pompeii, Cæsaris, Crassi, Antonii, Octaviani. *Cupido tituli*, inscriptionis, (cf. ad VI. 230.) in *saxis* tumulorum vel sepulcrorum, in quibus mortuorum *cineres* et ossa, urnis inclusa, condebantur. 144. *Hæsuri saxis*, inhæsuri sepulcro, quo memoriam suam rerumque a se gestarum diu conservatum iri sperant: unde sepulcra etiam *memoriæ* et *monimenta* vocantur. Quæ spes quam vana sit, et quam sæpe eos

Digitized by Google

Discutienda valent sterilis mala robora ficus,
Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.
Expende Hannibalem: quot libras in duce summo
Invenies? hic est, quem non capit Africa Mauro
Percussa Oceano, Niloque admota tepenti,
Rursus ad Æthiopum populos altosque elephantos.
Additur imperiis Hispania; Pyrenæum
Transsilit. obposuit natura Alpemque nivemque:
Diducit scopulos et montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam: tamen ultra pergere tendit:

fallat, ostenditur v. 145. 146. *ad quæ saxa discutienda, dissolvenda, valent,* jam subficiunt, *robora sterilis ficus,* h. e. caprificus, cujus ea natura est, ut in commissuris saxorum innata erumpat, eaque scindere ac disjicere possit; unde *mala,* inproba, noxia. *robora,* vires, *ficus,* vel simpl. ficus.

146. Cf. Prop. III. 2. 19. seq. *fata,* interitus, ut *mors* ap. Prop. l. l.—*sepulcris,* etiam marmoreis, et mausoleis.

147. seqq. *Expende Hannibalem,* ejus ambitionem et fata, vel potius pende libra s. lance ejus cineres: *quot libras in duce summo,* quam parvi ponderis cineres et reliquias tanti ducis *invenies? (ὁ πᾶσι μαχαιρὸς, φεῦ, τόσσης γαίης ὅσσον ἔχω μόριον* Leonid. Epigr. LXIX. 6. in Brunck. Anal. T. I. p. 238. cf. Prop. II. 7. 51. IV. 11. 14. Ovid. Met. XII. 615. 616. Plin. II. 68.) et tamen *hic est* ille, cujus animus tantus erat, ut imperio Africæ non contentus esset; angusta urna nunc eum capit, quem, quum viveret, non capiebat Africa; et quidem tanta orbis terrarum pars, quæ a *Mauro,* Africano, *Oceano,* ab Atlantico mari, (ut ap. Hor. Od. II. 6. 3.) h. e. ab Occidente, ad Nilum, fluvium Ægypti, patet. (Nam Ægyptus a Geographis veteribus vel tota, vel magna ex parte, Asiæ, a Strabone autem I. p. 60, seq. Arabico sinu inter Asiam Africamque termino constituto, Africæ adjungitur, et ad orientem, ut Mauritania ad occidentem extremum Africæ sita est.) 149. *Percussa Oceano,* ejus fluctibus pulsata s. verberata. Al. *Perfusa,* h. e. inrigata. *admota,* propinqua. *Nilo tepenti,* inriganti tepentem Ægyptum, ut ap. Prop. II. 33. 3.

149. 150. Africa, ab oriente, admota est Nilo, *rursus,* deinde, (nisi potius leg. *Prorsus,* plane) *ad Æthiopum populos* supra Ægyptum, usque ad sinum Arabicum, (a quibus diversi sunt Æthiopes hesperii s. occidentales et Atlantici, in interiore Africa, ad occidentem et mare Atlanticum) et ad *altos elephantos,* h. e. ad Indiam, in qua maximi sunt elephanti, (v. Polyb. V. 84. Appian. Syr. 31. et Plin. VIII. 11.) et ad quam Indiam veteres poetæ et geographi Æthiopiam quoque, Arabiam partemque Ægypti referunt. Distinctionem majorem posui post *elephantos,* ut versus quoque 150 ad superiora et ambitum finesque Africæ referatur; non post *tepenti,* ut sententia v. 150. et 151. sit: Æthiopiæ et *elephantis* h. e. Mauretaniæ s. Africæ adjungitur Hispania. Sic enim non bene vel Africa designatur, vel vox *imperiis* adjungitur.

151. *Additur imperiis,* regno Pœnorum, *Hispania,* cujus pars Hannibalis expugnata est armis. *Pyrenæum* montem, quo Hispania a Gallia dirimitur, *transsilit,* Hannibal, celeriter ex Hispania in Gallias victor transiit. 152. seq. E Galliis Hannibal victricia arma in Italiam transtulit. 152. 153. Præclare difficultas transitus Alpium adumbratur. Tempora etiam præs. *transsilit, diducit, rumpit, tenet, tendit,* ad sublimitatem augendam valent. *Alpem,* montem altissimum inviumque exercitibus, et *nivem* mollem atque prærealtam. *Alpem* poet. sing. pro plur. ut passim. 153. *Diducit,* dissolvit, *et rumpit montem,* perrumpit, pervium facit, *aceto:* nam struem lignorum ingentem subcendit, atque saxa ardentia putrefecit infuso aceto, quod notum ex Liv. XXI. 37. Plin. XXIII. 1. et Appian. b. Hannib. c. 4. Cf. ad Sil. VII. 640. in Add.

154. seq. Hannibal non contentus, descendisse in Italiam, magnamque

Digitized by Google

Actum, inquit, nihil est, nisi Pœno milite portas
Frangimus, et media vexillum pono Subura.
O qualis facies et quali digna tabella,
Quum Gætula ducem portaret belua luscum!
Exitus ergo quis est? O gloria! vincitur idem
Nempe, et in exsilium præceps fugit, atque ibi magnus
Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis,
Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. —
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt nec tela; sed ille
Cannarum vindex ac tanti sanguinis ultor
Annulus. I, demens, et sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas et declamatio fias!
Unus Pellæo juveni non subficit orbis:

ejus partem per XVI annos expugnasse, voluit et ipsam Romam, caput orbis terrarum, capere. De inrito consilio Romæ obpugnandæ v. Liv. XXVI. 7—11. Magna vero in verbis inest vis, et sententia tanto duce digna. *portas* Romæ.

156. *vexillum* victor ingressus Romam pono in *media Subura*, h. e. Urbe, ut sup. III. 5. ubi v. not.

157—167. Locus præclarus, magna sententiarum gravitate et adfectibus salibusque, rei aptissimis, insignis.

157. 158. Deridentur deformitas temeritasque Hannibalis, qui Apenninum transgressus et proprore, quæ in Etruriam ducit, via per paludem et profundas Arni fl. voragines *Gætula* (Afra, Libyca) *belua*, h. e. elephanto vectus, vigiliis et nocturno humore palustrique cœlo gravante caput, et quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo captus, vel *luscus* s. unoculus factus est. v. Liv. XXII. 2. et Polyb. III. 79. *O qualis*, quam ridicula, *facies* Hannibalis lusci, quam *digna*, quæ pingeretur! et *quali tabella*, pictura!

159. *Exitus*, finis tot victoriarum et vitæ Hannibalis. *O gloria*, quam vana, brevis et fallax! ejusque cupiditas quam stulta ac perniciosa est! 160. seq. *Vincitur idem*, ipse ille Hannibal, imperator tantus, et toties victor, a Scipione, *et*, adcusatus Carthagine a Romanis, *in exsilium præceps fugit*, et primum ad Antiochum Syriæ, deinde ad Prusiam, *Bithyniæ regem; atque ibi*, in exsilio, *magnus mirandusque cliens ad Regis* Prusiæ *prætoria*, prætorium, h. e. regiam vel palatium, (v. sup. ad I. 75.) et in ejus atrio, *sedet*, quovis mane, ut regi, patrono suo, ad ministeria mandataque præsto sit, vel certe officium salutando præstet, præstolans, *donec tyranno*, regi, *libeat*, placeat, *evigilare* et clienti aditum concedere. Sarcasmi vim facile senties.

163. *Finem*, vitæ, mortem, *animæ*, homini. *miscuit* cæde, armis perturbavit.

165. 166. Annulus fuit ultor cladis apud Cannas Romanis inlatæ, totque annulorum, Romanis ibique equitibus detractorum: nam Hannibal (ut Demosthenes, de quo v. Plin. 33. 1. s. 6.) periit hausto veneno, quod sub annuli gemma multo ante præparatum habebat. v. Liv. XXXIX. 51. et Plut.

166. 167. Amara inrisio Hannibalis aliorumque gloriæ militaris nimis cupidorum. *I, demens*, v. sup. ad VI. 306. *sævas*, asperas et nive obpletas. 167. *ut declamatio*, h. e. argumentum declamationis, *fias* pueris in rhetorum scholis, ut *fabulam fieri, sermonem, rumorem* et *jocum esse*. Cf. ad I. 145. et VII. 161. seq.

168. seq. Quam perniciosa sit nimia gloriæ cupiditas, etiam Alexandri M. et v. 173—187. Xerxis probatur exemplis. *Pellæo juveni*, Alexandro M. ita dicto a *Pella*, Macedoniæ urbe et regia.

168—170. Insatiabilis et *infelix* glo-

Digitized by Google

Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis parvaque Seripho.
Quum tamen a figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, et quidquid Græcia mendax
Audet in historia: constratum classibus îsdem,
Subpositumque rotis solidum mare: credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, et madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relicta,

riæ cupiditas, qua Alexander flagrabat, præclare adumbratur. Non uno orbe contentus erat, et *infelix* ille *æstuabat*, angebatur, (similis mari in angusto æstuanti, vel homini incluso in areto loco, qui nulla fere spiramenta habet) in toto terrarum orbe non minus se coarctatum putans, quam si parva clausus esset insula. Cf. Valerius Max. VIII. 14. ext. 2. Plut. et Curt. 170. De *Gyara* vel *Gyaro* et *Seripho* v. sup. ad I. 73. et VI. 563. seq. Pro *Gyaræ* e tribus forte libris reponendum *Gyari*: nam hæc insula semper *Gyarus* dicitur. 171. *urbem a figulis munitam*, Babylonem, quam Semiramis condidisse, muroque altissimo e cocto latere cinxisse dicitur. (v. Diodor. II. 7. III. 4. Curt. V. 1. et Herodot. I. 178. 179.) In hac urbe Alexander mortuus est. (v. Plut. Alex. Opp. T. I. p. 705—707. Arrian. exp. Alex. lib. VII. Justin. XII. 13. seq.) 172. *contentus erit* et esse debet. *Sarcophagus* h. l. sepulcrum vel urna, propr. lapis, qui circa Assum Troadis urbem fissili vena scinditur, et corpora defunctorum condita in eo, exceptis dentibus, intra XL. diem consumit, unde σαρκόφαγος. Ita Plin. II. 96. XXXVI. 17. s. 27. et Dioscor. V. 143.

172. 173. *Mors fatetur*, ostendit, docet, (v. sup. ad II. 17.) quam pusilla hominum corpora, et quam parvi sint ipsi, qui vivi cupiditates animorum explere nequeant. Cf. sup. v. 147. seq.

174—178. Merito poeta perstringit ridiculas Græcorum fabulas (*portentosa Græcorum mendacia* dixit Plin. V. 1.) de Xerxe, quas, gloriæ suæ amplificandæ causa, commenti sunt. (Cf. XIV. 240.) Fabulantur enim, Xerxem decies septies centena millia peditum armasse, naviumque habuisse decem μυριάδας; *Athon*, altissimum Macedoniæ montem, e continenti abscissum, perfossum marique inmisso *velificatum*, h. e. classibus transnavigatum; *iisdem classibus constratum*, opertum, *mare*, vel viam per mare stratam, *et solidum*, totum Hellespontum, constructo navibus ponte junctum vel contabulatum esse, et *subpositum rotis*, curribus, quibus ex Asia in Europam exercitus sit transmissus; (cf. Lucret. III. 1042. seq.) *alta flumina* (Scamandrum, Onochonum, Apidanum et Echedorum ap. Herodot. VII. 42. 196.) *epota defecisse*, cessasse, *prandente* ac bibente *Medo* Persicoque exercitu; *et quæ* alia *cantat*, fingit, comminiscitur, (v. sup. ad IV. 35.) *Sostratus*. Cf. Wernsdorf. ad Himer. Or. II. p. 408. Diodor. XI. 2—5. et Herodot. VII. 20. seq. VIII. 1. seq. Hic epotum quoque tradit lacum XXX stadiorum. Hinc, et ne eadem res bis exprimatur, v. 177. pro *amnes* malim *lacus*. 178. *Sostrati* olim fuere plures, sed hujus præter Juven. nemo, quod sciam, mentionem facit: unde non habeo dicere, utrum malus poeta, an declamator, an vates, an aretalogus fuerit, et cur ei *madidæ* tribuantur *alæ*, quas nonnulli ad sudorem recitantium, alii ad furorem poetarum vel vatum, quo concitus et quasi ebrius Sostratus nimis alte volans veritatem fidemque historiæ excesserit, alii vero ad veram ebrietatem, (v. ad XV. 47.) quæ eumdem produxerit effectum, referunt.

179. *Ille tamen, barbarus* rex, Xerxes, *qualis*, quam turpi fuga, *rediit* in regnum suum, *Salamine relicta*, victus

Digitized by Google

In Corum atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sane, quod non et stigmate dignum
Credidit. huic quisquam vellet servire Deorum?
Sed qualis rediit? nempe una nave, cruentis
Fluctibus, ac tarda per densa cadavera prora.
Has toties optata exegit gloria pœnas.

ad Salamina a Themistocle: ille stolidus ac superbus rex, (*cujus in nomine superbia et inpotentia habitat*, Valer. Max. IX. 5. ext. 2.) qui antea, quum audivisset, pontem, quo junxisset Hellespontum, tempestate solutum esse, jusserat, *Coro* atque *Euro*, h. e. ventis, trecenta infligi verbera, et binas in mare injici compedes, glorians, sibi non modo in ventos ac maria, sed in ipsum *Ennosigæum*, Neptunum, *compedibus* a se *vinctum*, imperium esse. v. Herodot. VII. 34. 35. qui tamen in mare Xerxem, non in ventos sæviisse flagellis narrat. 180. *Corum* et *Eurum*, ventos contrarios, bene posuit poeta, tamquam tempestatem excitantes: *corus* etiam s. caurus (ἀργέστης, *Nordwest*) ventus vehementior. 181. Facete poeta dicit, ventos a rege suo Æolo non tam male ac crudeliter tractari, quam a fatuo Xerxe; unde etiam *barbarus* h. l. non tam peregrinus, exterus rex, (vulgare epitheton Xerxis ap. Herodot. Thucyd. et Nep.) quam rudis, inhumanus. *Æoli carcer*, sedes et imperium vel tironibus nota ex Virg. Æn. I. 51. seq. ubi cf. Heynii Exc. Hic mythus simul h. l. rideri videtur, magis tamen stoliditas Xerxis. 182. *Ennosigæus*, Ἐννοσίγαιος vel propr. Ἐνοσίγαιος, (nam metri causa litera secunda geminatur) h. e. ὁ ἐνόθων, quatiens, movens, (ἔνοσις κίνησις Hesych.) τὴν γαῖαν, epitheton Neptuni, (ap. Hom. Il. Θ. 201.) ut Ἐνοσίχθων, ὁ ἐνόθων τὴν χθόνα, (Hom. Il. Θ. 208. Λ. 750. Υ. 13. 405. Od. Γ. 6. Σεισίχθων, ὁ σείων τὴν χθόνα, et Ἐλελίχθων, ὁ ἐλελίζων τὴν χθόνα, (Pind. Pyth. VI. 49.) vel ὁ Κινητὴρ γᾶς, (Pind. Isthm. IV. 32.) quæ epitheta Neptuno propterea vindentur tributa esse, quod mare in magnis terræ et præcipue regionum maritimarum, quas Græci potissimum incolebant, tremoribus vehementi motu agitatur. Cf. Gell. II. 28. et Senec. Nat. Qu. VI. 6—8.

183. Immo audi Herodot. VII. 35. Ἤδη δὴ ἤκουσα ὡς καὶ στιγέας ἀπέπεμψε στίξοντας τὸν Ἑλλήσποντον. Hinc forte leg. *Mitius id sane, quam quod vel stigmate dignum credidit. Stigmata*, στίγματα, literæ, (non una, sed plures, quod probabile fit ex Petron. VI. 8. et Valer. Max. II. 29.) quæ fronti servorum fugitivorum aliorumque ignominiæ causa inurebantur. Cf. inf. ad XIV. 24. Lepide autem irridetur vesana superbia Xerxis, aut certe ineptiæ Græcorum, qui talia procuderunt mendacia. Cf. sup. ad v. 174. Eodem spectant verba seqq. 184. *Huic* tam vecordi ac crudeli domino, *quisquam deorum servire vellet?* Cf. verba Xerxis ap. Herodot. VII. 35. Ὦ πικρὸν ὕδωρ, δεσπότης τοι δίκην ἐπιτιθεῖ τήνδε, ὅτι μιν ἠδίκησας cet. Vetus Schol. "Quia pontem mari superposuit, finxerunt illi *servisse Neptunum*, quemadmodum Laomedonti regi Phrygiæ." Præstiterit forte τὸ *servire* dictum adcipere pro inservire, favere, opem ferre. Versus 183. et 184. parenthesi possunt includi; nec tamen necesse est. Poeta ob nimiam Xerxis vesaniam vel ineptias Græcorum ab his salibus inmiscendis non poterat sibi temperare, et nunc demum v. 185. quæstionem supra v. 179. propositam repetit.

185. *una nave*, piscatoria scapha, *cruentis fluctibus* sanguine suorum a Græcis cæsorum, *ac prora*, nave, *tarda*, tarde, lente progrediente, *per*, propter et super, *densa cadavera*. Cf. Herodot. VIII. 115—119. Justin. II. 13. et alii, qui tamen non ea memorant, quæ v. 186. ad augendam rei fœditatem poeta adjecisse videtur.

187. *Has* et hujusmodi *pœnas toties*, nimis, *optata gloria*, nimia gloriæ cupiditas, *exegit* a Xerxe, vel potius ἀφέτως, ab ambitiosis exigere solet: h. e.

Digitized by Google

Da spatium vitæ, multos da, Jupiter, annos!
Hoc recto vultu solum, hoc et pallidus optas.
Sed quam continuis et quantis longa senectus
Plena malis? deformem et tetrum ante omnia vultum
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,
Pendentesque genas, et tales adspice rugas,
Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetula scalpit jam mater simia bucca.
Plurima sunt juvenum discrimina: pulcrior ille
Hoc, atque ille alio; multum hic robustior illo.
Una senum facies, cum voce trementia membra,
Et jam leve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingiva panis inermi:
Usque adeo gravis uxori natisque sibique,
Ut captatori moveat fastidia Cosso.

ita homines ambitiosi puniri solent propter stultitiam suam, et calamitate adfligi; ut Hannibal, Alexander et Xerxes.

188—288. Non minus stulta sunt vota eorum, qui longam sibi exoptant vitam. Senectutis incommoda more suo vivis poeta adumbrat coloribus, forsan tædio confectus, quum ipse ea sentiret. Juvenes comparent Maximiani Eleg. I. in Wernsdorf. Poet. lat. min. T. VI. p. 269. seq. Plin. VII. 50. et Horat. A. P. 169. seq. sed et ea quæ contra disputavit Cicero in Catone majore.

189. *Hoc solum*, tamquam summum bonum, *optas* orasque et *recto*, erecto, *vultu et pallidus*, h. e. et lætus et tristis, vel et sanus et ægrotus: nam læti ac sani vultum adtollere, tristes et ægroti demittere solent.

192. *Dissimilem sui*, non qualis olim fuerat in juventute. *pellem deformem*, rugosam, macilentam, exsanguem et asperam, *pro cute*, loco cutis teneræ, vivæ ac nitidæ. *Cutis* juvenibus ac vivis, *pellis* senibus ac mortuis tribuitur; (ut illis χρὼς, et his δέρμα vel ῥινὸς ab Hom. Od. XIII. 430. seq. et Apollon. II. 200. Cf. Horat. Epod. XVII. 22. et Wakef. ad Lucret. VI. 1268.) plerumque tamen inter has voces nihil interest. *Pendentes genas*, pendulas, macilentas et flaccentes, quas alii *fluentes buccas* et *malas labentes* dicunt.

193—195. Festive de rugis senum. Nota quoque sunt Ennii verba ap. Cic. N. D. I. 35. *Simia quam similis, turpissima bestia, nobis?* de quo cf. Plin. VIII. 54. s. 80. et XI. 44. s. 100. *Tabraca*, urbs maritima Numidiæ, quæ Steph. *Tabathra*, Ptol. IV. 3. Θάβραια, Plin. V. 3. *Tabracha* dicitur, et etiam nunc vetus retinuit nomen. *ubi pandit Tabraca saltus umbriferos*, ubi densa se pandit, late patet, sylva prope Tabracam, in ora maritima Libyæ; in qua sylva Posidonius multas vidit simias, teste Strab. lib. XVII. *in vetula bucca*: nam genæ etiam simiarum senectute corrugantur.

196. 197. Juvenes plurimum differunt forma ac robore. 198. *Vox*, loquela senum *tremens* et vacillans, ut et *membra*.

199. *caput leve*, calvum ac glabrum, *madidi infantia nasi* festive dicitur destillatio narium in senectute, ut in infantia, vel nasus, ex quo senibus, æque ac infantibus, abundans defluit humor et dependet: nam senectus est secunda infantia.

200. *gingiva inermi*, carente dentibus, quæ sunt arma, a natura homini data. Sic *ora exarmata* dixit Sidon.

201. 202. Facete poeta dicit, senem decrepitum omnibus, etiam cognatis et sibi ipsi, molestum esse, et quidem tam molestum et tam intolerabilem hominem, ut ne Cossus quidem heredipeta eum ferre possit, quum tamen hoc hominum genus senes omni offi-

Digitized by Google

Non eadem vini atque cibi, torpente palato,
Gaudia: nam coitus jam longa oblivio; vel si
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et, quamvis tota palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities? quid, quod merito suspecta libido est,
Quæ Venerem adfectat sine viribus? Adspice partis
Nunc damnum alterius: nam quæ cantante voluptas,
Sit licet eximius citharœdus, sitve Seleucus,
Et quibus aurata mos est fulgere lacerna?
Quid refert, magni sedeat qua parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet atque tubarum
Concentus? clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Præterea minimus gelido jam in corpore sanguis
Febre calet sola; circumsilit agmine facto

ciorum genere delenire studeat, et vel indignissima ab iis æquo patiatur animo, ut, si non omnem hereditatem, certe partem ejus adipiscatur. De *captatore* v. sup. ad V. 98.

203. Non eadem voluptas a senibus, quæ a juvenibus capitur e potu et cibo, quia *palatum* illis *torpet*, (*non sapit* ap. Cic. Fin. II. 8.) sine sensu et sapore est, non sentit suavitatem cibi ac potus.

204. *Nam* de Venerea voluptate vix est quod aliquid dicam: jam diu non amplius eam sensit senex, vel si denuo quoque ea captus conetur coire, ad rem Veneream inhabilis est. *si coneris*, senex, coire; nisi malis *si coneris*, quisquis es, cum sene concumbere. Sed legendum puto *conetur* sc. senex coitum s. coire. *jacet*, dependet, non adrigitur. Cf. Martial. III. 75. 1. seq. sup. ad VI. 196. et Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 276. De *ramice* v. sup. ad VI. 326. et de *nervo* ad IX. 34.

207. *inguinis ægri canities*, senectus, debilitas; vel inguen *ægrum*, debile et canum, h. e. senile, aut senis.

208. *suspecta libido*, quia fellatorem prodit vel inrumatorem. Cf. inf. v. 237. seq. Martial. IV. 50. 2. Suet. Tib. 44.

209. *Adspice nunc*, expende, respice porro, *damnum*, jacturam, *partis*, sensus, *alterius*, scil. auditus, cujus voluptate senes carent.

210. *Nam quæ voluptas* a sene surdo percipitur? *cantante, sit licet eximius citharœdus*, docte dicitur pro: cantante citharœdo, licet sit eximius; ut fere mox v. 253. *quærit ab omni, quisquis adest socius*. Editores recentt. offensi hac verborum structura, substituere: *cantante-citharœdo sive Seleuco. Seleucus* musicus haud dubie eximius, etsi non constat, qualis fuerit; forte nec citharœdus, nec tibicen, a quibus discerni h. l. videtur.

212. Designantur tibicines, qui æque ac citharœdi histrionum actionem moderabantur, et magnifice vestiti prodire solebant. Cf. Cic. ad Herenn. IV. 47. Horat. A. P. v. 215. et Ferrar. de re vest. III. 13.

213. Si vel proxime canentibus sederit, nihil audiet. 214. Vix cornicinum tibicinumque acerrimum audit sonitum. Cf. sup. ad VI. 250. 215. *ut auris* senis *sentiat*, audiat, percipiat. 216. *Pueri* vel servi in forum mitti solebant ad solarium, ut viderent *nuntiarentque* hero, quota diei *hora* esset: nam nemo facile solarium habebat domi suæ. v. Ernesti ad Suet. Dom. c. 16. et Diss. de solariis in Opusc. philol. crit. p. 21—32.

217. Cf. Virg. Æn. V. 395. 396. Senes sunt exsangues, nec nisi in morbo vel æstu febrili calent. 218. 219. Cf. sup. ad VI. 293. *velut agmine facto*,

Digitized by Google

Morborum omne genus: quorum si nomina quæras,
Promtius expediam, quot amaverit Hippia mœchos,
Quot Themison ægros auctumno occiderit uno,
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos, quot longa viros exsorbeat uno
Maura die, quot discipulos inclinet Hamillus;
Percurram citius, quot villas possideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
Perdidit ille oculos, et luscis invidet: hujus
Pallida labra cibum adcipiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum
Suetus hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. sed omni
Membrorum damno major dementia, quæ nec

ut *febrium cohors* ap. Hor. Od. I. 3. 31. v. sup. ad VI. 293.

220—6. Festivæ comparationes et ingeniosæ, quibus poeta velut aliud agens multos perstringit; sed tam ambitiose etiam exaggeratæ, ut vanæ eruditionis ostentatione et declamatione luxuriante vis satirica infringatur. Conf. Ovid. Trist. V. 2. 23—28. Sil. VII. 362. seq. et similia loca, ut adpareat, quomodo poeta satiricus ab aliis differat in exprimenda rerum multitudine. De *Hippia* v. sup. VI. 82. seq.

221. *Themison* Laodicenus Syrus, medicus clarissimus, qui et novam medicinæ condidit sectam. v. Athen. VII. 10. et Plin. XXIX. 1. s. 5. Hoc loco pro quovis medico, a quo *ægros occidi* salse dixit poeta. Sic in Molieri comœdia, *le Malade imaginaire*, novo medicinæ doctori a conlegio medico datur potestas *inpune occidendi per totam terram*. Cf. Martial. I. 47. et VI. 53. *auctumno*, in quo frequentiores sunt morbi. v. sup. ad IV. 56. et VI. 517.

222. *Basilus* h. l. non idem videtur esse, qui sup. VII. 145. seq. laudatur, neque etiam advocatus et prævaricator, quod vetus Schol. monet, (nisi *socios* dici credas vel clientes causidicum comitantes, vel homines Basilo conjunctissimos) sed forte præfectus et spoliator provincialium, vel magister societatis, qui *socios*, publicanos, dolis circumvenerit. *Hirus* (al. *Irus, Hyrrus, Hyrus*) fraudulentus tutor nobis ignotus. *Circumscribere*, ut *circumvenire, circumducere* et *circumire*, pro, decipere, defraudare. Cf. inf. XIV. 237. et XV. 136. 223. *exsorbeat viros*, v. sup. ad VI. 126. et IX. 59. *longa*, procera. 224. De *Maura* v. sup. VI. 307. seq. *Hamillus* s. *Amillus* infamis corruptor et pædico, de quo vid. et Martial. VII. 61. *inclinet*, ut sup. IX. 26. ubi v. not.

225. 226. Cf. sup. ad I. 24. ubi idem legitur versus. *Percurram citius*, ut sup. v. 220. *promtius expediam*, et inf. XIV. 27. *contexere cursu*.

227. seq. Alia recensentur senectutis incommoda. *luscis*, unoculis, invidet, qui plane cœcus est, tamquam multo felicioribus.

229. Quidem senes alienis digitis uti coguntur propter chiragram vel paralysin. Forte leg. *digitis capiunt* (quod in multis reperitur libris) *alienis*.

230. *Ipse*, quia gulosus est, *suetus rictum diducere*, instar bestiæ voracis, nunc cibum ne sua quidem manu capere potest, ob chiragram, et hinc *hiat tantum, ceu pullus hirundinis*, quem cibat mater, cujus *os plenum* est et venter *jejunus*. Venustæ comparationes gulosi hominis cum bestia voraci et pullis hirundinum. Poetæ animo obversata videntur præclara verba Pluti ap. Lucian. in Timone (Opp. T. I. p. 158. ed. Schmid.) *Ἐμὲ οἱ ἐπελπίσαντες ἐν τῇ ἀγορᾷ περιμένουσι κεχηνότες, ὥσπερ τὴν χελιδόνα προσπετομένην τετριγότες οἱ νεοττοί*, et Hom. Il. IX. 323. 324. ubi

Digitized by Google

Nomina servorum, nec vultum adnoscit amici,
Cum quo præterita cœnavit nocte, nec illos,
Quos genuit, quos eduxit. nam codice sævo
Heredes vetat esse suos; bona tota feruntur
Ad Phialen: tantum artificis valet halitus oris,
Quod steterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera natorum, rogus adspiciendus amatæ
Conjugis et fratris, plenæque sororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut renovata
Semper clade domus, multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore et nigra veste senescant.
Rex Pylius, magno si quidquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.
Felix nimirum. qui tot per sæcula mortem
Distulit, atque suos jam dextra computat annos,

Eustath. p. 655. 2. laudat versum Achæi Tragici: *Χάσκοντα λιμῷ μόσχον ὡς χελιδόνες.*

233. sqq. *Omni membrorum* sensuumque *damno major* est *dementia* senum; omnium miserrimum est, quod memoria, ratio, et reliquæ animi vires labant atque hebescunt, quod senes iterum desipiunt et repuerascunt. *Δὶς παῖδες οἱ γέροντες.*

236. *eduxit*, educavit. *Nam sævo*, iniquissimo, *codice*, codicillo, testamento, *suos*, proximos cognatos, *vetat esse heredes*, exheredat, per oblivionem, *et bona tota feruntur ad Phialen*, testamento relinquuntur fellatrici, quæ *halitu artificis oris* (v. sup. ad VI. 301. et 306.) senem ita delinivit, ut suorum plane oblivisceretur cognatorum, eamque ex asse heredem institueret. Sed e cod. antiquiss. Plathneri *codice scævo* reponendum videtur. *Scævum* est id, qd. *lævum* vel sinistrum, adeoque vel triste et infelix, vel ineptum, pravum, perversum, et h. l. contra normam legis, quæ id vetabat, (v. sup. ad I. 55. seq.) et cujus inmemor est senex. 238. *halitus artificis oris*, halitus artifex, h. e. artificiosus, scitus, oris mulieris fellantis. 239. *steterat*, prostiterat, *in carcere fornicis*, in angustis cellis, (cf. sup. VI. 121. seq. et 131.) quales solent esse in carceribus, et in lupanaribus.

240—288. *Ut*, h. e. quamvis senes etiam multi corpore et animo vigeant, tamen in longa illa vita multa vident et patiuntur acerbissima, quæ non sensissent, nisi ad summam vixissent senectutem, præmaturam propinquorum mortem, miseramque ipsorum ac patriæ fortunam. *Ducebant funus*, h. e. præibant in funebri pompa proximi cognati. 242. *sororibus*, cineribus earum.

245. *veste nigra*, ob luctum.

246—255. Quæ modo dixerat poeta, nunc inlustrat exemplo Nestoris. Cf. simil. loc. Prop. II. 13. 43—50. *Rex Pylius.* Nestor rex Pyli in Elide; quem ultra duas hominum ætates, *γενεὰς*, vixisse tradit *Homerus* Il. A. 250. seq. non vero CCC annos, quos ei tribuunt recentiores poetæ, quorum errorem ridiculum peperit vox *γενεὰ* male intellecta. Itaque h. l. non Homerica, sed vulgaris tantum opinio erat ridenda.

247. *vitæ a cornice*, a cornicis vita, *secundæ*; non ei paris, sed proximæ et longissimæ post eam. Cf. Horat. Od. IV. 13. 25. *Cornici* fabulose ab Hesiodo novem hominum ætates tribui, referunt Plin. VII. 48. et Macrob. VII. 5.

248. *tot*, tria.

249. *computat*, numerat, (v. sup. ad VI. 199.) *jam annos suos dextra*: nam veteres numerabant s. computabant

Digitized by Google

Quique novum toties mustum bibit. ore, parumper
Adtendas, quantum de legibus ipse queratur
Fatorum, et nimio de stamine, quum videt acris
Antilochi barbam ardentem; quum quærit ab omni,
Quisquis adest socius, cur hæc in tempora duret,
Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo?
Hæc eadem Peleus, raptum quum luget Achillem,
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solennibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrumas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissaque Polyxena palla,

per digitos, (v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 242.) et numerum quidem centenario minorem sinistræ, majorem dextræ manus digitis, usque ad ducentesimum, qui a dextra rursum ad sinistram referebatur, ut trecentesimo major inde iterum ad dextram.

250. *novum toties mustum bibit*, tot auctumnos, h. e. annos vixit.

251. *quantum queratur de legibus fatorum*, quibus tam longa ipsi vita sit constituta. *de nimio stamine* Parcarum, h. e. de vita nimis diuturna. Cf. sup. ad III. 27. 253. *quum vidit acris Antilochi barbam*, h. e. Antilochum, filium suum fortissimum et jam barbatum, (quæ gravissimi luctus causæ sunt) *ardentem* in rogo, occisum a Memnone, quum patrem in pugna servasset. Cf. simil. loc. Prop. II. 13. 49. seq. Qu. Calab. II. 243—266. et Pind. Pyth. VI. 22. seq. quibus egregie, ut et h. l. declaratur patris luctus. Virtus Antilochi nota ex Homero, (Il. Δ. 177. seq. 457. N. 396. 545. O. 515. 576.) ut et pietas insignis in patrem, unde Φιλοπάτωρ dictus est. (v. Xenoph. de venat. p. 974. ed. Frft.) 254. *cur hæc in tempora*, tamdiu, ut filium inmatura morte defunctum videat, *duret*, vivat? 255. *dignum tam longo ævo*, tamquam summa calamitate pœnaque gravissima.

256. *Hæc eadem* sc. queritur (v. 251.) vel lugens quærit. (v. 253.) *Peleus*, pater Achillis. *raptum* morte inmatura, et interfectum a Paride. Quo nuntio adcepto mœror mortem Peleo maturasse dicitur.

257. *alius* Laertes, *cui fas* est *lugere Ithacum*, Ithacium Ulyssem, v. inf. ad XIV. 287.) filium suum, *natantem*, decem annos per maria jactatum et tristi errore vagantem, vel sæpe naufragum.

258. seqq. Felix fuisset Priamus, si ante excidium Trojæ tristemque suorum fortunam mortuus esset. Cf. omnino Cic. Tusc. Quæst. I. 35. quem locum poeta imitatione expressit. Tiberius contra idemtidem felicem Priamum vocabat, quod superstes omnium suorum exstitisset. v. Suet. Tib. 62. *venisset ad umbras Assaraci*, h. e. majorum suorum, bonum ac facilem sortitus exitum. 259. *Assaracus* Trois filius et frater Ganymedis atque Ili, qui Ilus Laomedontem genuit, patrem Priami. cf. Heyne ad Virg. Ge. III. 35. *magnis solennibus*, splendida pompa, magnifico adparatu funebri. *funus*, corpus mortui patris, *portante Hectore*, filio maximo natu, et *fratribus* ejus. Funera humeris, et patrum corpora a filiis portari solebant. Cf. Plin. VII. 44. XVIII. 3. Suet. Aug. 100. al. De Priami filiis et filiabus v. Apollodor. III. 12. 5. ibique Heyne. 261. *inter lacrumas Iliadum*, matronarum Trojanarum, funus prosequentium lamentis, ululatu, ploratibus, næniis et *planctu*, qui perpetuus est mos et veterum et barbarorum populorum. *ut*, ita ut. *primos edere planctus*, more præficarum, quæ luctum modumque ceteris feminis præibant. 262. *Cassandra* et *Polyxena* filiæ Priami. *scissa palla*:

Digitized by Google

Si foret exstinctus diverso tempore, quo non
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Eversa, et flammis Asiam ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara,
Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue et miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat, uxor.
Festino ad nostros, et regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exsilium, et carcer, Minturnarumque paludes,

nam in luctu et pompa funebri vestes scindi solebant. 263. *tempore diverso*, alio, et quidem priori, *quo non*, nondum, *Paris carinas cœperat ædificare audaces*, h. e. audax, navigaturus sc. et rapturus Helenam.

265. *Longa dies*, vita, *quid* commodi *contulit*, præstitit Priamo, quid profuit ei? 265. seq. Cf. versus Ennii ap. Cic. Tusc. Qu. I. 35. et Virg. Æn. II. 554. seq. *Asiam* propriam s. minorem, cujus pars florentissima Priami imperio subjecta erat. Hæc pristinæ et præsentis fortunæ comparatio multum valet ad commiserationem faciendam.

267—270. Cf. omnino Virg. Æn. II. 506—558. ibique Heyne in Exc. XI. de Priami nece. *Tunc miles tremulus* senio, Priamus, *arma tulit*, cepit et induit, ut impetum Græcorum propulsaret, *posita tiara*, fascia, diademate, regio insigni, (v. sup. ad VI. 516.) *et ruit*, jugulatus, a Neoptolemo, *ante ora Jovis* Hercei, Ἑρκείου. Cf. Virg. l. l. v. 509. seqq. et Heyne l. c.

268—270. Comparatio aptissima et ad miserationem egregie comparata; simplex tamen et obvia, ad quam mentio *aræ* facile ducere poterat. 270. *jam fastiditus*, contemtus, *ab ingruto aratro*, h. e. agricola, qui bovem jam ob senium arando inutilem mactat, inmemor tot laborum officiorumque, quæ ille præstitit.

271. 272. *Exitus* tamen *ille*, mors et extrema fata Priami fuere *utcumque*, quodammodo, *hominis* mors, non beluæ, ut mors *uxoris* ejus, Hecubæ, quæ propter animi acerbitatem quamdam et rabiem conversa dicitur in canem. Cf. Cic. Tusc. Qu. III. 26. Ovid. Met. XIII. 422—575. Eurip. Hecuba, et Heyne l. l.

273. *Festino ad nostros*, Romanos, ad exempla Romanorum, quibus longav ita fuit perniciosa. *Regem Ponti*, Mithridatem, qui annos LXIX vixit, et, bellis infeliciter adversus Romanos gestis, Bituiti manu periit. v. Appian. bell. Mithrid. c. 111. 112. Plin. XXV. 2. s. 3. *transeo*, ut sup. VI. 602.

274. *Crœsum*, opulentissimum regem Lydiæ, qui, antequam a Cyro captus esset, felicissimus sibi hominum esse videbatur, cuique *Solon* dixisse fertur, neminem ante obitum beatum esse dicendum. v. Herodot. I. 30—32. et 86. Hanc Solonis sententiam expressere multi, v. c. Ovid. Met. III. 135. seq. Eurip. in Troad. v. 510. in Iphig. Aul. v. 161. al. Illam vero Solonis apud Crœsum commorationem disputationemque de fortuna humana dubiam facit chronologia. At v. Gatter. Handb. d. Gesch. T. I. p. 838. seq.

276—282. Exemplo C. Marii, et v. 283—288. Pompeii idem probatur.

276—278. Nisi tam longa fuisset Marii vita, non perpessus esset tot calamitates, *exsilium*, *carcerem*, *paludes* cet. Nam ex Urbe pulsus a Sulla profugit *Minturnas*, (oppidum in Auruncis, ad Liris ostia, in confinio Latii et Campaniæ) ubi, equitibus Sullæ eum persequentibus, in *paludibus* latuit, et

Digitized by Google

Et mendicatus victa Carthagine panis,
Hinc causas habuere. quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius umquam,
Si circumducto captivorum agmine, et omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Quum de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas: sed multæ urbes et publica vota
Vicerunt. igitur Fortuna ipsius et Urbis
Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœna caruit, ceciditque Cethegus
Integer, et jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis

deinde proditus quidem atque a Minturnensibus in custodiam (*carcerem*) mulieris privatæ traditus; sed, quum nemo eum occidere auderet, in navem publicam inpositus est: ea trajecit in Africam, et *Carthaginem* adpulit, ubi exsul et pauper *panem mendicasse* dicitur. v. Appian. bell. civ. I. 61. 62. Plut. in Mario et Sulla, Vellei. II. 19. Quo modo Marius obierit, discrepat inter scriptores: constat tamen, eum senectute confectum et primo septimi consulatus mense mortuum esse. v. Appian. l. l. c. 75. et Plut. l. c.

278. *Hinc*, e longiori vita. *illo cive*, C. Mario.

280—282. Si statim mortuus esset post triumphum de Cimbris et Teutonis s. Teutonibus actum. *animam opimam*, præclaram, aut lætitia exsultantem propter spolia opima, (h. e. tot tantasque victorias) vel ad satietatem. Pro *animam* forte leg. *vitam*, ut glossa sit *anima*, et hiatus vitetur. At v. ad I. 151. 282. *de curru Teutonico*, quo vehebatur triumphans de Teutonibus.

283—286. Cn. *Pompeius* Magnus Neapoli in Campania gravi laborabat febri, sed *optanda* ac salutari, quam ei *dedisse* vel inmisisse videri poterat *Campania provida*, quasi prævidens mala ipsi inminentia, h. e. prospera sors ita tulit, ut graviter ægrotaret Neapoli; sed *vota publica*, a *multis urbibus* pro ejus sanitate concepta, *vicerunt*, a diis exaudita perfecerunt, ut ex morbo convalesceret: *igitur Fortuna* adversa multas et *ipsi* et *Urbi* inportavit calamitates, fecitque, ut ei *victo* a Cæsare in pugna Pharsalica, et ad Ptolemæum, Ægypti regem, confugienti, ab Achilla, præfecto regio, et L. Septimio trib. mil. gladiis *auferretur caput servatum*, ad hanc ignominiam calamitatemque reservatum vel servatum in adventum Cæsaris. Cf. simil. loca Senec. Consol. ad Marc. c. 20. Vellei. II. 48. et inpr. Cic. Tusc. Qu. I. 35. unde locus noster desumtus est. Pompeius autem, tantus vir, obtruncatus est pridie natalis sui duodesexagesimi. v. Vellei. II. 53. et Plut.

287. P. Corn. *Lentulus* Sura, P. principis Senatus nepos, qui A. U. 682. Consul fuerat, et C. *Cethegus*, socii *Catilinæ*. v. sup. ad VIII. 231. Cic. Catil. III. 2—5. Plut. Cic. p. 868. seq. *Integer et cadavere toto*, non abscisso capite vel corpore truncato, ut Pompeius. Lentulus et Cethegus jussu Ciceronis in carcere necati sunt: Catilina in acie fortiter pugnans cum suis periit. Horum itaque conditio et mors minus acerba fuit et ignominiosa, quam Pompeii, etsi is tantus vir fuit, et illi contra rempublicam conjuraruntur.

289—345. *Forma* pulcra etiam multis injuriis, corruptioni, aliisque periculis obnoxia, adeoque non exoptanda est. *Murmure*, susurro, ψιθυρισμῷ, obscura voce intra dentes edita; quo vota parum honesta designantur. v. sup. ad VI. 539. Ardentius autem magisque *puellis*, quam *pueris formam* pulcram *optat mater*, quoniam ea utilior est illis, quam his; unde h. l. egregie *majori murmuri* obponitur *modicum*. 290. *quum*, quoties *videt*, adit, *fanum Veneris*, quæ et pulcerrima dea-

Digitized by Google

Murmure, quum Veneris fanum videt anxia mater
Usque ad delicias votorum. cur tamen, inquit,
Conripias? pulcra gaudet Latona Diana.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Adcipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros trepidosque parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ! Sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinos;
Præterea castum ingenium vultumque modesto
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu: (quid enim puero conferre potest plus
Custode et cura natura potentior omni?)
Non licet esse viris. nam prodiga conruptoris
Inprobitas ipsos audet tentare parentes.

rum est, et symbolum amoris ac venustatis. Colebatur etiam olim Ἀφροδίτη ψίθυρος in templo, in quo mulieres preces ac vota insusurrabant (cf. Senec. Ep. 10.) huic deæ. v. Eustath. ad Homer. Odyss. XX. p. 1881. A. *mater anxia*, sollicita de forma liberorum, et anxie precans.

291. *Usque ad delicias votorum*, ita ut pro liberis vota deliciarum dulcedinisque plena faciat, quibus favorem animumque Deæ, qualis Venus est, conciliari posse sperat.

292. *Cur tamen, inquit* sc. mater, vel dicat s. dixerit scil. aliquis, (nisi potius leg. *inquis*) *conripias*, reprehendas hæc vota, tamquam inhonesta, quandoquidem et *Latona Dianæ*, filiæ suæ, pulcritudine delectatur? Cf. præclarus locus Virg. Æn. I. 498. seq. qui animo poetæ obversabatur.

293. seq. Respondet poeta, ostenditque exemplis Lucretiæ, Virginiæ aliarumque mulierum pulcerrimarum, in quantis illæ periculis versentur. *faciem* pulcram. *Lucretia*, quæ propter formam a Sex. Tarquinio per vim stuprata necem sibi conscivit.

294. *Virginia*, a patre, L. Virginio, occisa, ut pudicitia ejus ab insidiis Appii Decemviri libidinosi vindicaretur. *Rutila* mulier deformis et gibbosa, quæ illis temporibus vixisse videtur. Vulgo designari putant Liviam, Rutilii uxorem, quam excessisse quidem XCVII annos, nec tamen gibbosam fuisse, Plinius VII. 48. memorat. Lepide autem h. l. utriusque feminæ forma comparatur.

295. *suam* sc. faciem et formam.

296. *trepidos*, sollicitos de castitate filii; verentes, ne conrumpatur.

297. Vera sententia, quam multi expressere.

298. 299. *horrida domus*, disciplina et institutio severa, tetrica ac tristis, sine cultu et elegantia, qualis *veterum Sabinorum* fuit. v. Liv. I. 18. et sup. ad VI. 164. Pro *Sabinos* in plerisque libris non male legitur *Sabinas*. (Cf. Martial. I. 62. 1. Prop. II. 23. 103. Horat. Epod. II. 40. 41. Ovid. Am. II. 4. 15.) At h. l. agitur de *filio* et de *sanctis moribus horridæ domus*: nec Sabinæ tantum propterea bene audierunt, sed et Sabini. Parum tamen interest.

300. *vultum modesto sanguine ferventem*, subfusum rubore vel pudore, quod est τὸ χρῶμα τῆς ἀϊστῆς.

301. *natura larga*, liberalis, benigna. Quoad sensum melius jungi possunt *natura benigna* et *larga manu*.

304. *Non licet esse viris*, (ut *licet esse, contigit esse* vel *satis est esse fideli, priori* cet.) desinunt mox esse viri; nam (quæ ratio adjicitur) formosi solent effeminari, et vel conrumpi, s. stuprari et pati muliebria, vel castrari; vel pathici fiunt et cinædi, vel spadones. *conruptoris inprobitas*, cinædus inprobus.

Digitized by Google

Tanta in muneribus fiducia! Nullus ephebum
Deformem sæva castravit in arce tyrannus;
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumosum, atque utero pariter gibboque tumentem.
I nunc, et juvenis specie lætare tui! quem
Majora exspectant discrimina? fiet adulter
Publicus, et pœnas metuet, quascumque mariti
Exigere irati: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. exigit autem
Interdum ille dolor plus, quam lex ulla dolori
Concessit. necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat.
Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter

305. *tentare*, sollicitare muneribus, ut filios suos conrumpere patiantur; vel *ipsos parentes* donis sollicitare ad stuprum.

306—309. Formosi pueri ac juvenes vel *castrantur* vel *rapiuntur* sc. ad stuprum (ut *rapere virginem*, et *rapta*, vel nostrum *entführen*) a potentioribus, quod non verendum est deformibus. 307. *castravit*; v. sup. ad VI. 368. seqq.

308. *Neronis* pæderastia nota e Suet. c. 28. al. *prætextatum*, v. sup. ad I. 78. *loripedem*, v. sup. ad II. 23. *Strumosus* dictus a *struma*, tumore glanduloso, qui in lateribus, inguinibus, sed maxime in cervice nascitur, (v. Cels. V. 28. s. 7.) et *scrofula* quoque, Gr. *χοιράς*, vocatur, quoniam sues hoc morbo potissimum laborant.

310. *I nunc*, ut sup. VI. 306. ubi v. not. *specie*, forma, et quidem pulcra.

312. *Publicus adulter*, qui omnes amat adpetitque matronas, et ab iis amatur; ut fere *juvenum publica cura* dicitur Horat. Od. II. 8. 8.

312—317. Pœnæ adulterorum deprehensorum magis permissæ maritorum, vel magistratuum Cæsarumque arbitrio, quam legibus definitæ fuisse videntur, et in feminis mitiores erant. v. Cujac. Obss. VI. 11. Lips. Exc. ad Tac. Ann. IV. 42. et Intpp. legis Jul. de adult. *quascumque mariti exigere irati*, h. e. exigunt, vel exigere possunt aut solent, scil. ab adulteris; (quem infinitivi usum multis exemplis firmavit Gron. Obss. II. 14.) nisi potius leg. *quascumque mariti Exegere ira*, h. e. sæpe exegerunt, vel *ἐκρίναν*, exigere solent. Magna est h. l. lectionis varietas, quæ librariorum stupori debetur.

313. *nec erit felicior Marte*, in adulterio deprehendetur, ut Mars, quem cum Venere concumbentem Vulcanus, Veneris maritus, *laqueis* vel potius retibus inpeditum omnibus diis videndum præbuit; quæ lepida fabula notissima est ex Hom. Odyss. Θ. 266. seqq. Ovid. Met. IV. 171. seq. et A. A. II. 561. seq. De origine ejus v. Heyne Antiq. Aufs. P. I. p. 161. et Hermanni Mythol. T. I. p. 258. seq. *Astrum* autem *Martis* poeta pro ipso Marte dixit respectu forte sideris natalitii, cui hoc Martis infortunium tribuit, et hujus astri, quod infaustum erat. v. sup. ad VI. 553. seq.

314. *Exigit plus*, pœnam graviorem. 316. seq. Cf. Horat. Sat. I. 2. 37—46. *secat*, concidit, lacerat. Cf. Hor. Epod. IV. 11. ibique Mitscherl.

317. Vetus Schol. "*Mugilis*, (s. *mugil*) piscis grandis capitis, (unde et *capito* dicitur, Gall. *mulet*) postremis exilis, qui (ut et raphanus) in podicem mœchorum deprehensorum (Athenis olim) solebat inmitti." v. Doering ad Catull. carm. 15. extr. et Casaub. ad Athenæum I. 5.

318. *tuus Endymion*, filius tuus formosus. *Endymion* pastor, a Luna adamatus: qui mythus inde ortus, quod primus lunæ cursum observavit, (v. Plin. II. 9.) et pulcer fuit; summam enim hominis pulcritudinem adumbraturi poetæ fingunt, deos ejus amore captos esse, eumque rapuisse. v. Heyne Antiquar. Aufs. St. 1. et de Endymione

Digitized by Google

Matronæ: mox quum dederit Servilia numos,
Fiet et illius, quam non amat: exuet omnem
Corporis ornatum. quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, sive est hæc Oppia, sive Catulla?
Deterior totos habet illic femina mores.
Sed casto quid forma nocet? quid profuit immo
Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, ceu fastidita, repulsa.
Nec Sthenebœa minus, quam Cressa, excanduit, et se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,

idem ad Apollod. I. 7. 5. p. 104. seq. *dilectæ*, formosæ, et quam amat propter pulcritudinem.

319. *Servilia*, matrona deformis ac dives. Vix crediderim, poetam respexisse duas Servilias, turpissimas Catonis sorores, e quibus altera, Bruti mater, cum Cæsare libidinis commercium habuit, altera autem a Lucullo, marito suo, ob prostratam pudicitiam fuit repudiata. (v. Suet. Cæs. 50. Plut. in Lucullo p. 517. in Cat. min. p. 759. 769. 770. 785. et in Bruto p. 984.) Illa certe non *numos dedit* Cæsari, sed amplissima potius ab eo adcepit dona ac prædia.

320. *Exuet* filius tuus turpi matronæ, qualis Servilia est, *omnem corporis ornatum*, h. e. amores ejus sectabitur, donec omnibus eam nudaverit unionibus vel gemmis reliquoque corporis ornatu.

321. *quid enim* pretii ac muneris *ulla* mulier inpudica *negaverit udis inguinibus*, in Venerem libidinemque conferre dubitabit? 322. *Oppia* (al. *Optia*, *Ippia*, *Hippia*) patricia ac nobilis, *Catulla* vero plebeia, vel illa liberalis ac prodiga et hæc avara, vel denique illa dives et hæc pauper fuisse videtur; non altera inpudica, (v. VI. 82—115.) altera vero casta: (v. ad II. 49.) nam casta mulier parum apte h. l. memoratur.

323. *Femina deterior*, in ceteris male morata, et in reliquos omnes avara et nequam, *illic habet totos mores*, hic induit comitatem, liberalitatem cet. ut mœchis largiatur et placeat. Sed forte leg. *comes* pro *totos*, ut sensus sit: *deterior*, mala, inpudica, *femina illic*, in re Venerea, *habet comes mores*, come ingenium: summa comitate ac liberalitate adlicere solet viros ac delenire.

324. *Sed casto quid forma* pulcra *nocet?* Objectio, quam refellit poeta exemplis *Hippolyti* et *Bellerophontis*, quorum castitas vel in proverbium venit, quosque *grave propositum* castæ vitæ non a periculis tutos præstitit, sed in ea potius conjecit. *immo*, potius, Gall. *au contraire*. 325. *Hippolytus*, Thesei filius, qui a Phædra noverca, (*Cressa*, h. e. Minois regis Cretensis filia) cujus incesto amori non obsequebatur, falso apud patrem stupri insimilatus, et, quum hujus iram fugeret, ab equis, quos Neptunus, Thesei precibus ad vindictam provocatus, consternaverat, curru dejectus raptatusque misere periit. (v. Ovid. Met. XV. 491. seq. Eurip. et Senec. in Hippol.) *Bellerophon* s. Bellerophontes, filius Glauci et Sisyphi, Corinthiorum regis, nepos, qui, quum a Prœto, Argivorum rege, hospitio exceptus et ab ejus uxore *Sthenebœa* ad adulterium pellectus esset, propter repulsam ab ea stupri apud maritum adcusatus, et ad Iobaten socerum missus est, ut ab eo interficeretur. De his et reliquis ejus fatis v. Hom. Il. Z. 152. seqq. Heyne ad Apollod. p. 283—290. et Intpp. Horat. Od. III. 17. 13. seq. 326. *repulso* al. parum apte. Sed neque τὸ *hæc* satis h. l. convenit. Refertur vulgo ad Phædram, quæ mox *Cressa* dicitur: sed nulla hujus antea mentio est facta. Forte leg. *Erubuit nam Phædra, ut fastidita, repulsa*. 327. *Sthenebœa*, Στενέβοια, (non *Sthenobœa*) quæ Ἄντεια dicitur Hom. Il. Z. 160. et vel Iobatæ vel Amphianactis filia fuit. (Cf. Heyne ad Apollod. p. 277. et 670.) 328. *Concussere se*, commotæ sunt, excitarunt se iratæ ad vindictam, ut ap. Flor. III, 1. pr. *non leviter se Numidia concussit*, ad pugnandum, ad bellum fortiter ge-

Digitized by Google

Quum stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor
Destinat? Optimus hic et formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser exstinguendus
Messalinæ oculis: dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, et ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta et paucis commissa putabas?
Non, nisi legitime, vult nubere. quid placeat, dic:
Ni parere velis, pereundum erit ante lucernas:
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res

rendum. Genus loquendi a leone, qui iratus se caudamque concutit, petitum videtur, non a luctatoribus, qui certaturi manus concutiunt: nisi malis: *concussere se*, animum agitarunt, vindictam secum animo volutarunt. Cf. Virg. Æn. VII. 338. ibique Heyne. Sed illud aptius graviusque.

329. *Quum pudor* ob rem turpem, qualem meditabantur Phædra et Sthenebœa, *stimulos admovet odio*, adcendit odium et iram. Genus loquendi notum ductumque a *stimulo*, κέντρῳ s. σαυρωτῆρι, quo equi aut boves aratores pungi et incitari solebant, unde proverb. πρὸς κέντρα λακτίζειν, et κεντρηνικὸς ἵππος.

329—345. Pulcritudinem esse noxiam, probatur etiam exemplo C. Silii, juvenis formosissimi et consulis designati, cui Messalina, Claudii Imp. uxor, insano amore capta, palam nupsit, absente marito Ostiamque profecto sacrificii causa, quæ et ipsi et Silio causa exitii fuit. v. Tac. Ann. XI. 5. 12—38. *Elige*, dic, *quidnam suadendum esse putes* Silio, precibusne Messalinæ obsequatur eamque uxorem ducat, nec ne? Si duxerit, periculum mortis metuendum a Claudio; si abnuerit, a Messalina. Conditio itaque ejus miserrima fuit, certumque et inevitabile exitium.

332. *rapitur* Silius *Messalinæ oculis*, amore ardentibus, h. e. amore ejus detinetur ac devincitur, *exstinguendus*, ut pereat: nam oculi vel facies aliæque partes corporis pulcræ adspicientem *capere, rapere, sibi subripere* et *venari* dicuntur.

333—336. Describuntur solennia nuptiarum Messalinæ et Silii, de quibus cf. Tac. Ann. XI. 27. 334. *Flammeolo* velo, v. ad II. 124. *Tyrius*, purpureus, *Genialis* sc. lectus, purpura stratus. v. sup. ad VI. 22. *in hortis* Lucullianis, de quibus v. Tacit. ejusque intpp. Ann. XI. 1. 32. et 37. quibus tamen locis memorat, Messalinam nuptiis demum celebratis in hortos illos digressam, et in iis interfectam esse. Ejusdem indomita libido et mirificus mariti Imperatoris stupor notantur verbis *palam* et *in hortis*. (Cf. Tac. Ann. XI. 27.) 335. v. ad VI. 137.

336. *Auspex* adhibebatur in nuptiis, ut auctoritatem iis daret. (v. Ernesti clav. Cic. et Tac. Ann. XI. 27.) *cum signatoribus* tabularum dotis s. nuptialium, inter quos ipsum quoque Claudium fuisse quidam putarunt. v. Suet. Claud. c. 26.

337. seqq. Poeta ipsum adloquitur Silium. *Tu*, O Sili, *putabas* forte, hæc clam Claudio Imp. futura esse: sed Messalina, non contenta furtivis adulteriis et secura ob stuporem mariti, palam ac *legitime*, adhibitis scil. signatoribus tabularum dotis, auspice cet. justa et cuncta nuptiarum solennia celebrare voluit ac celebravit. Itaque *dic, quid placeat* tibi, ducturusne sis Messalinam uxorem, nec ne? *Nisi parere velis* et obsequi insano amori ac voluntati Messalinæ, quæ palam et legitime vult nubere, *pereundum* tibi *est ante lucernas*, λυχναψίαν, antequam adcendi solent lucernæ, h. e. ante vesperam, confestim, jussu iratæ feminæ: *si* autem *scelus admittas*, palam ac legitime eam duxeris uxorem, *dabitur mora parvula* supplicio tuo, *dum res* cet.

Digitized by Google

Nota Urbi et populo contingat Principis aures.
Dedecus ille domus sciet ultimus: interea tu
Obsequere imperio, si tanti vita dierum
Paucorum. quidquid melius leviusque putaris,
Præbenda est gladio pulcra hæc et candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Di.
Carior est illis homo, quam sibi. Nos animorum
Inpulsu, et cæca magnaque cupidine ducti,
Conjugium petimus partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen et poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, et candiduli divina tomacula porci:
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

h. e. ipsi Claudio pœnam temeritatis scelerisque dabis, quam primum rem compererit.

341—345. Bene poeta notat stuporem Claudii, ac facete Silium hortatur, ut Messalinæ desiderio satis faciat. *Res nota* fuit *urbi et populo*, priusquam *contigit Principis aures*. *Ille* Princeps, *dedecus domus* Augustæ, *ultimus*, postremo omnium, *sciet*, (v. Tac. Ann. XI. 28—32.) et *sciet* tantum, non ulciscetur: nam Messalina effugisset pœnam sceleris, nisi Narcissus cædem ejus properavisset. (v. Tac. Ann. XI. 37. et inf. XIV. 330.) *Interea*, dum res temeraria ad Principis aures pervenerit, *tu*, Sili, *obsequere imperio* et cupidini Messalinæ; *sit tanti vita dierum paucorum*, h. e. fac illud, ut certe aliquot dies vitam protrahas: nam si parere abnueris, extemplo Messalinæ jussu tibi pereundum erit; si ejus amori ac desiderio satis feceris, vives saltem aliquot dies, donec res contigerit Principis aures, qui ultimus eam resciscet. In libris tantum non omnibus haud male legitur *si tanti* vel *si tanti est*.

344. 345. Quodcumque ceperis consilium, vel quæcumque ratio tibi levior meliorque visa fuerit, mors tibi parata est, sive a Messalina, sive a Claudio. 345. Cf. Tac. Ann. XI. 35. et Dio LX. 31. *pulcra et candida cervix*, quæ pulcritudo exitialis fuit Silio et inmaturæ mortis causa.

346—366. Locus plane divinus, omniumque, quos memini, gravitate ac præstantia sententiarum nobilissimus. Cf. sup. ad Argum. Sat. 346. *Nil ergo optabunt homines?* neutiquam: nam maxima vitæ voluptas continetur votis et spe. 347. seq. Cf. Pind. Pyth. III. 106. seq. Xenoph. Mem. Socr. I. 3. 2. Plat. Alcib. II. p. 154. 172. ed. Nürnberg. Theogn. Sent. v. 141. seq. 172. seq. et Valer. Max. VII. 2. extr. 1. 349. *pro jucundis*, pro iis, quæ nobis jucundissima videntur, vel quæ ad voluptatem spectant et maxime a nobis expeti solent.

350. Dii enim nobis dant utilia, etiam non petita; nos sæpe noxia votis expetimus. 352. 353. Cf. Socrates ap. Plat. l. l. p. 152.

354. 355. Preces veterum plerumque simul vota erant. *Tomacula* Gr. τόμια s. τόμια, et τομάχη s. τομαχία, pinguia quædam viscera, inpr. porcina, vel minutatim concisa, vel simpl. abscissa, qualia Diis obferri solebant; (unde h. l. *divina*) sic dicta a τέμνω vel τομάω. *Divina* dicuntur, quæcumque ad deos eorumque sacra spectant, vel diis obferuntur; unde *res divina* dicuntur sacrificia. *Porcus* olim nuptiarum potissimum initio, et a Græcis Veneri inmolabatur. v. Varr. R. R. II. 4. §. 9. et Athen. III.

356. Cf. preces Hor. Od. I. 31. 17. seq. et Senec. Epist. 10.

Digitized by Google

Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil, et potiores
Herculis ærumnas credat sævosque labores
Et Venere et cœnis et pluma Sardanapali.
Monstro, quod ipse tibi possis dare. semita certe
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
Nullum numen habes, si sit prudentia; nos te,
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

357. 8. Cf. Virg. Ge. II. 490. Plin. XXVIII. 1. s. 2. extr. al. Stoici potissimum sapientis erat, non timere mortem, omniaque, quæ vitari nequeant. *spatium extremum*, finem, *vitæ*, mortem inminentem.

359. Epicuri præceptum erat: *Ἀνίσχου καὶ ἀνέχου*, et eris *ἀναμάρτητος καὶ ἀμεταμέλητος*. Pro *labores*, quod voc. mox repetitur, forte substituendum *dolores* ex editt. receatt.

360. Etiam hæc Stoicam spirant sapientiam. Cf. Senec. de ira II. 6—8. et Horat. Epist. I. 6. Ex adfectibus autem et perturbationibus animi, quæ vitam non patiuntur quietam esse et beatam, potiores tantum memorantur, ira et cupiditas. 361. 362. Animum, qui variis, immo Herculeis, laboribus, quibus eluceat virtus et incrementa capiat, exerceri malit, quam ignavam in otio ac voluptatibus vitam agere. *Sardanapalus*, ultimus Assyriæ rex, idemque mollissimus, unde h. l. *pluma*, plumeis culcitis, h. e. lectis mollibus. Cf. Diodor. II. 23. seq. Athen. XII. 7. Justin. I. 3.

363. 4. Bonam mentem ac felicitatem ipsi tibi parare poteris studio virtutis ac sapientiæ, unde eas optare stultum est. *semita vitæ tranquillæ*, via ad vitam tranquillam ac beatam. 365. 366. *Nullum numen*, nullam potestatem, *Fortuna* habet in homines, minime in studiosos sapientiæ ac virtutis, qui animi cupiditatibus imperant, neque externa sectantur bona, quæ subjecta sunt fortunæ, sed animi, quæ vera sunt bona, neque a fortuna nobis auferri possunt: qui vero causas rerum non satis solerter explorant, pravisque cupiditatibus ducuntur, per inprudentiam res humanas non divina providentia, sed Fortunæ arbitrio regi existimant, vel tacite quasi confitentur, et huic, tamquam auctori, tribuunt, quæ ipsis culpa sua contingunt. *Numen* poetis primum Dei voluntas, et quodcumque ejus indicium, monitum oraculumque, deinde ejus potentia ac majestas, (ut forte h. l.) vel auxilium, hinc vero Deus ipse, et denique illius vel natura, vel nomen quoque ac titulus dicitur. Si tamen quis propter ea, quæ mox sequuntur, verba, *nos te facimus Deam*, vulgarem vocis notionem retinere malit, (ut *nullum numen habes* sit id. qd. nullum numen es, s. non es, Dea) equidem non magnopere repugnem. Ceterum hi versus laudantur Lactant. Inst. III. 29. (ubi *nomen* pro *numen* legitur, quo sensu Cicero dixit: *Ignoratio rerum et causarum Fortunæ nomen induxit*) et repetuntur inf. XIV. 315. 316. ubi, ut h. l. in plerisque libris reperitur *sed te*, et *Nullum numen abest*, h. e. omnes dii favent et adsunt iis, qui non temere, sed consilio et prudentia res gerunt. 366. *locamus te* in *cœlo*, locum tibi in cœlo damus, h. e. te in deos referimus.

Digitized by Google

SATIRA XI.

ARGUMENTUM.

Juvenalis ad frugalem cœnam Persicum, amicum suum, invitaturus, primum perstringit stultitiam eorum, qui lautiores parent epulas quam facultatum suarum modus ferat, donec absumto omni patrimonio redigantur ad mendicitatem, quæ vel vitam ac potissimum senectutem ipsa morte graviorem efficiat, vel eos cogat patria cedere, ne a creditoribus sæpe elusis comprehendantur. v. 1—55. *Quibus præmissis fercula a se parata, una cum supellectile ac ministris, recenset. Cibos dicit esse inemtos et in villa Tiburtina natos, hœdulum, gallinam, ova, asparagos, uvas, pira et mala, quæ olim luxuriosa fuerit cœna Senatorum clarissimorumque Romanæ gentis nominum, Curii, Fabiorum, Catonis, Scaurorum, Fabriciorum, aliorumque:* (56—92.) *supellectilem non magnificam, testudineam, argenteam, auream, citream, vel eburneam, sed simplicem, æream, ligneam, fictilem, osseam, mensas nuceas et domi natas:* (93—135.) *servos, non perite opsonia scindentes, nec peregrinos ac care emtos, vel bene comtos, ornatos et doctos, sed rudes et Italos, pastoris et bubulci filios, indutos crasso eodemque vestitu, nec nisi nunc propter convivia pexos, at ingenui vultus ac pudoris, castos et libidinis ignaros, qui viles calices et vina patria porrecturi sint.* 136—161. *Præterea non lascivas saltationes et cantilenas Gaditanarum puellarum, sed honestiora Persico promittit acroamata, recitationes carminum Homeri et altisoni Maronis.* 162—180. *Denique ab amico petit, ut omnibus dimissis curis hilari animo, et, dum omnis Roma ad ludos Megalesiacos spectandos in Circum effusa sit, jam sexta hora veniat: quod sine pudore fieri posse monet, quum nonnumquam fas sit genio indulgere, et rariori usu voluptates commendentur.* 181—208.

ATTICUS eximie si cœnat, lautus habetur;
Si Rutilus, demens. quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quam pauper Apicius? omnis

Satira pulcerrima, qua frugalitas prædicatur, et damnatur luxus, maxime eorum, qui inmemores aurei præcepti, γνῶθι σαυτὸν, facultatum suarum modum transeant. Cave credas, Juvenalem vel in Epicuri sectam invehi, vel otium et frugalitatem laudare secundum præcepta hujus philosophi.

1. 2. Cf. sup. IV. 13. 14. et VIII. 182. *Atticus* h. l. pro quovis nobili ac divite; qualis fuit ille T. Pomponius, qui vel tironibus ex Nepote et Cicerone notissimus est. *lautus*, splendidus et magnificus, qui ita vivit, ut solent nobiles ac divites, utque eos decet. 2. *Rutilus*, pro quovis paupere.

2. 3. Cf. sup. ad III. 152. *Apicius* pro homine luxurioso s. guloso. v. sup. ad IV. 23. 4. *Convictus*, convi-

Digitized by Google

Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. nam dum valida ac juvenilia membra
Subficiunt galeæ, dumque ardent sanguine, fertur,
Non cogente quidem, sed nec prohibente tribuno,
Scripturus leges et regia verba lanistæ.
Multos porro vides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet exspectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum,
Et cito casurus jam perlucente ruina.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. interius si

via, h. e. omnes, qui in conviviis sunt, ut mox *thermæ*, *stationes* et *theatrum*. *Thermæ* h. l. vel proprie dicuntur, et quidem homines, ibi convenientes, vel potius thermopolia, ut sup. VIII. 168. ubi v. not. *Stationes* sunt *συρίσκοι*, circuli, seu omnia loca, ubi frequenter, vel audiendi vel confabulandi causa, convenire aut consistere solent homines, v. c. cives post negotia, legati civitatum vel municipiorum, de jure respondentes, senatores; qualia fuere senaculum, forum, porticus cet. 5. *De Rutilo* scil. loquuntur, fabulantur, rident.

5—8. Nam mox, dum juvenis est, dicunt eum, consumtis bonis et inopia cogente, sponte operam daturum esse gladiaturæ. Cf. sup. ad II. 143. seq. et VIII. 192—210. *Subficiunt galeæ* portandæ armisque tractandis.

7. *nec prohibente tribuno* ejusmodi dedecus urbis. Pro *tribuno* forte leg. *tyranno*; (ut *nullo cogente Nerone* sup. VIII. 193.) nisi *tribunus* h. l. est ipse Imperator: nam tribunicia potestas, Augusto ceterisque Imperatoribus delata, summi imperii vim significationemque habebat, unde et anni ejus, tamquam anni imperii, in numis et annalibus numerantur.

8. Dicunt eum gladiatorem futurum; non, lanistam. *Scripturus*, descripturus, excepturus, scil. ut ediscat, *leges*, præcepta artis gladiatoriæ, dicta, *lanistæ*, qui *commentari* dicebatur et *dare dictata*. *verba regia*, superba, imperantia, *lanistæ*, qui tironibus in palum, vel adversarium, cum rudibus primum, postea cum justis armis inruentibus, subinde adclamabat: *adtolle! cæde! declina! urge! percute!* vel etiam *seca* et *ure*: unde *regia* quoque *verba* possunt crudelia h. l. esse. *Regia* enim contemtim dicebantur Romanis, quippe qui inde a regibus exactis summum in eos odium gerebant.

9. seq. Sunt præterea multi, gulæ indulgentes, qui pecunia mutuo sumta lautas emunt dapes, quosque *creditor sæpe elusus*, h. e. deceptus vana pollicitatione solutionis, in *macello*, ubi delicata venduntur opsonia, et gulosi homines frequenter conveniunt, *expectat*, ut exigat ab iis fenus. Cf. Horat. Sat. I. 2. 7. seqq. et Epist. I. 15. 26. seqq. Macellum frequentabant Romani, ipsique ibi emebant opsonia, quæ servis domum ferenda tradebant.

11. Qui tantum vivunt et vivere volunt, ut edant et serviant gulæ; *ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία*, Phil. III. 18. *Socrates quidem dicebat, homines multos propterea velle vivere, ut ederent et biberent; se bibere atque esse, ut viveret*, Macrob. Sat. II. 8. Cf. inf. XII. 50. 51.

12. Quo quis horum miserior est et pauperior, eo vivit *egregius*, h. e. magis egregie, lautius.

13. Qui mox ad incitas vel extremam redigetur paupertatem. Metaphoræ ab hianti et rimoso pariete s. muro ductæ, vel ab ædificio, cujus ruina jam inpendet et manifesta est. *perlucente*, adparente.

14. *Interea*, priusquam ad incitas sunt redacti. *gustus*, epulas, quas gustu explorant. *per omnia elementa*, per aerem, aquam et terram: volucres, pisces, et tam feras, quam fructus terræ exquisitiores *quærunt*.

15. 16. Magnitudo pretii non obstat,

Digitized by Google

Adtendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est, perituram arcessere summam
Lancibus obpositis, vel matris imagine fracta,
Et quadringentis numis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludî.
Refert ergo, quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est; in Ventidio laudabile nomen
Sumit, et a censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E cœlo descendit Γνῶθι σεαυτὸν,

quo minus desiderio ciborum capiantur, non minuit desiderium; quin potius, *si interius adtendas*, adcuratius rem consideres, *magis illa juvant*, delectant, suaviora iis videntur magisque adpetuntur, *quæ pluris*, majori pretio, *emuntur*.

17. Non dubitant, mutuo adcipere, quæ perdant magis, quam erogent; Schol. 18. Cf. sup. VII. 73. *obpositis* pigneri, ad securitatem creditoris. *Lancibus* pretiosis, argenteis cet. *matris imagine fracta*, non casu, puto, vel vetustate, vel ut partem statuæ vendat, sed *fracta* ex industria, ut non cognosci possit et sine pudore vendi.

19. *quadringentis numis*, magno pretio. Sed *numi* sunt sestertii, non sestertia. *condire*, cibis bene conditis vel delicatis inplere. *fictile* vas, ut *testa alta* sup. IV. 131. (ubi v. not.) *Fictile*, quia lances argenteas obposuerat, aut maxima aliqua patina ei opus erat. *gulosum* vas, quale est hominum gulosorum, vel capax. 20. *Sic*, hoc luxu, *veniunt ad miscellanea*, cibum e variis ferculis mixtum, (*gladiatoriam* et *inmundam saginam* dixere Tac. Hist. II. 88. et simili loco Prop. IV. 8. 25.) *ludi*, ludii, gladiatoris; (v. sup. ad VI. 82.) h. e. gladiatores fiunt, (cf. sup. v. 8.) ut largiorem certe victum, cui adsueverunt, retineant: nam gladiatores epulis largioribus ali solebant, ut vires eorum augerentur. Alii *miscellanea ludi* putant esse *ludos miscellos*, h. e. e variis generibus mixtos, (v. Intpp. Suet. Cal. c. 20.) ut sensus sit: fiunt histriones, seu ludii.

21—23. Multum interest, divesne sit an pauper, qui lautas *parat* epulas et magnos sumtus facit. Cf. sup. v. 1. seq. *Ventidius* h. l. ut sup. v. 1. *Atticus*, pro homine divite ac nobili. *laudabile*, honestum.

23. Luxuria *a censu famam trahit*, ducit, sumit: si magnus est census, (res familiaris, opes) liberalitatis, magnificentiæ et honestatis, si exiguus, luxuriæ famam nomenque obtinet.

24—27. Stulti sunt et contemtu digni, qui rerum externarum scientiam, quæ vel prorsus inutilis est, vel ad beate vivendum nihil confert, sectantur ac probe tenent, at intus et domi suæ hospites, vel in metiendis facultatibus et se ipsis cognoscendis cæci, ignorant, multum inter magnas atque exiguas opes interesse, et pro illorum modo ac mensura faciendos esse sumtus. *Tecum habita: noris quam sit tibi curta supellex*, Pers. IV. 52. *Atlantis*, montis Mauritaniæ, mira altitudo notissima. v. Heyne ad Virg. Æn. IV. 246. seq. et 480. seq.

26. *Ferrata arca* divitum est, pauperum vero *sacculus* s. *loculus* et *crumena*, (inf. v. 58.) unde *arca* magnas, *sacculus* vero modicas designat rerum copias et facultates. (v. ad X. 25. et XIV. 260. 261.) 27. *E cœlo descendit*, Deum habet auctorem. vel divina, aurea, præstantissima est (v. ad II. 40.) sententia illa *γνῶθι σεαυτὸν*, quæ in vestibulo templi Delphici aureis literis inscripta erat, et a quibusdam Thaleti, vel Chiloni, Cleobulo, Bianti, Pythagoræ, Socrati aliisque hominibus, ab aliis ipsi Apollini vel ejus oraculo, tamquam auctori, (propter divinam ejus præstantiam) tribuitur. (Cf. Diog. Laert. I. Cic. ad Qu. Fr. III. 6. et

Digitized by Google

Figendum et memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Ulixes.
Ancipitem; seu tu magno discrimine causam
Protegere adfectas;. te consule, dic tibi, qui sis,
Orator vehemens, an Curtius et Matho buccæ.
Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus
In summis minimisque, etiam quum piscis emetur;
Ne mullum cupias, quum sit tibi gobio tantum
In loculis. quis enim, te deficiente crumena,
Et crescente gula, manet exitus, ære paterno

Tusc. Qu. I. 22. §. 52. Harduin. ad Plin. VII. 32.) Γνῶθι σεαυτὸν, nosce te ipsum, et in tota vita age secundum animi, corporis et fortunæ vires ac modum.

28. *Figendum* illud, altius animo infigendum est, ut in eo inhæreat. Cf. sup. ad V. 12. 29. seqq. In omnibus vitæ partibus hanc sententiam oraculi instar consule, v. c. in matrimoniis contrahendis, ut tibi parem ducas, vel in petendis honoribus, ut explores ante, num iis idoneus illisque bene administrandis par sis. *Senatus sacri*, venerandi, ut ἱερὰ σύγκλητος. *in parte Senatus*, Senator, *esse*.

30. Non petendos esse honores, viribus nostris majores, ipse *Thersites* intellexit, qui, quamvis intolerantius se jactaret, non tamen ita inmemor fuit suæ tenuitatis et ignaviæ, ut *loricam* et reliqua *Achillis* arma *posceret*, in quibus, h. e. quibus indutus *Ulysses se transducebat*, se videndum, vel potius se ridendum præbebat; nam poeta haud dubie innuit, arma Achillis ne Ulyssem quidem decuisse, ne hunc quidem iis gestandis parem fuisse vel hoc honore dignum. De contentione heroum de armis Achillis vid. sup. ad VII. 115. X. 84. 85. de *Thersite* sup. ad VIII. 269. et de verbo *transducere* sup. ad VIII. 17. Sed Thersites illi de armis certamini adesse non potuit, si ab Achille interemtus est, quod tradunt Qu. Calaber et Lycophr. v. 999. ubi v. Tzetz. et Potter. Itaque poeta vel memoria labsus, vel alios auctores, nobis ignotos, sequutus est, vel potius scripsit: *nec enim loricam poscat A. Thersites.* h. e. homo, qualis Thersites fuit.

32. 33. Si *tu causam ancipitem*, ambiguam, *seu magno discrimine protegere adfectas*; (nisi leg. *Ancipitem si tu magno* cet.) *te consule*, te ipsum interroga, vel te et vires tuas excute, explora, *et dic tibi, qui*, qualis *sis*. Vulgo legitur *quis sis*: sed illud et mollius est et doctius.

34. Utrum sis *orator vehemens*, gravis et acri verborum actionisque genere ad permovendos animos idoneus, h. e. præclarus, *an* mediocris, vel infimæ notæ rabula, ut *Curtius* Montanus, (v. sup. ad IV. 107.) *et Matho*, (v. ad I. 32.) *buccæ*, fastuosi causidici ac ventosi, qui tantum buccas inflant et nihil graviter et apte vel adcommodate ad persuadendum dicunt. Sic fere *buccam loquacem vetuli cinædi* dixit Martial. I. 42. 13. et *hominem duræ buccæ* Petron. 43. Cf. sup. ad III. 35.

35. seq. Præclarum præceptum! Cf. sup. VI. 358. seq. et Casaub. ad Pers. VI. 25. seq. *mensura sui*, modus virium suarum et facultatum.

37. *mullum*, piscem pretiosum et grandem. v. sup. ad IV. 15. seq. et V. 92. seq. *gobio*, h. e. pretium gobionis, vel quo ematur *gobio* s. *gobius*, (κωβιὸς, *cobio*) vilis pisciculus, (v. Harduin. ad Plin. IX. 57.) ut *asini, ovis*, et *boves in crumena* ap. Plautum, Asin. III. 2. 44. Truc. III. 1. 10. et Pers. II. 5. 16. *In loculis*, et *crumena*, v. sup. ad v. 26.

36. 39. Cf. sup. ad VII. 129. *ære paterno*, patrimonio, *ac rebus*, re familiari. *mersis in ventrem*; unde homo gulosus ac prodigus vocatur *gurges* et *vorago patrimonii*, vel *barathrum macelli*. Hinc et lepide *venter* dicitur h.

Digitized by Google

Ac rebus mersis in ventrem, feneris atque
Argenti gravis et pecorum agrorumque capacem?
Talibus a dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ; sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus: conducta pecunia Romæ
Et coram dominis consumitur. inde ubi paulum,
Nescio quid, superest, et pallet feneris auctor,
Qui vertere solum, Baias et ad ostrea currunt.
Cedere namque foro jam non est deterius, quam
Esquilias a ferventi migrare Subura.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.

1. *capax* omnium bonorum, *feneris, argenti* cet. quæ quasi vorat ac deglutit. *feneris*, pecuniæ, fenere et datæ et acceptæ. Cur *feneris* scribam pro *fœnoris*, v. ad IX. 141.

41. *Argenti gravis.* v. sup. ad IX. 141.

42. *Talibus a dominis*, helluonibus, *novissimus*, postremo, (cf. sup. ad VI. 356.) *exit*, obpigneratur aut venditur, *annulus*, aureus, insigne Equitum; unde *digito nudo*, inminuto censu equestri: nam *constitutum erat, ne cui jus annulorum* (s. annuli gestandi) *esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia* CCCC *census fuisset*, Plin. XXXIII. 2. s. 7. *Pollio*, decoctor, forte is, de quo v. Plin. IX. 10. s. 13. Cf. sup. ad IX. 6.

44. 45. Mors *præmatura* et *acerba* minus *metuenda* est *luxuriæ*, h. e. luxuriosis hominibus, quam *senectus*, et morbis et fame laborans, quæ gravissima est helluonum et helluationis pœna; nisi sensus est: mors in infantia vel in juventute luxuriosis minus metuenda est, quam senectus. Nam mors infantium dicebatur *acerba*, juvenum *inmatura*, et senum *naturalis*. Cf. Virg. Æn. VI. 429. Sen. Ep. 123. et Kirchman. de fun. Rom. I. 4. extr. *Cineres* et *funus* pro morte. 46—49. *Hi plerumque gradus* sunt, quibus isti perditæ gulæ homines ad inopiam perveniunt et fidei violationem: primum *conducunt*, h. e. fenere adcipiunt, *Romæ pecuniam*; deinde eam *coram dominis* ejus, h. e. creditoribus vel feneratoribus ipsis, non sine dolore id videntibus, *consumunt*; tandem, *ubi paulum*, et *nescio quid*, forsan vel ferme nihil, *superest*, et jam *auctor feneris*, feneratator, *pallet*, timet, ne fenus cum sorte perdat, *vertunt solum* patriæ et sponte in exsilium abeunt: nam *qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant*. Cic. pro Cæc. c. 34. Lepide autem poeta dicit, eosdem *currere*, festinanter patria cedere, ne a creditoribus comprehendantur, et se conferre *Baias*, propter loci amœnitatem et delicias, quo h. l. referuntur *ostrea*, quæ ibi capiuntur. Cf. sup. ad III. 4. IV. 141. et VIII. 83.

50. *Cedere foro*, creditores fraudare, *jam*, nostris temporibus, *non est deterius*, non magis ignominiosum habetur, quam ex media et æstuosa Urbis regione migrare in suburbanam et frigidiorem. *Cedere foro* Gall. *faire banqueroute:* nam in *foro* argentariorum erant tabernæ, et res pecuniaria perscriptione, transcriptione cet. tractabatur; unde negotiatores *in foro* (Germ. Börse) *versari*, et contra *foro cedere* dicuntur.

51. *Esquilias*, quæ *gelidæ* dicuntur sup. V. 78. *Suburæ ferventi*, ob situm, vel potius maximum populi frequentiam. v. sup. ad III. 5.

52. 53. Hoc tantum dolent, quod aliquamdiu Circensibus ludis carent. Facete de insana ludorum spectandorum cupiditate, qua Romani ardebant. Cf. sup. III. 223. et ibi not.

Digitized by Google

Sanguinis in facie non hæret gutta: morantur
Pauci ridiculum effugientem ex Urbe pudorem.
Experiere hodie, numquid pulcerrima dictu,
Persice, non præstem vita vel moribus et re;
Sed laudem siliquas obcultus ganeo; pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.
Nam quum sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, et ipse tamen contingens sanguine cœlum:
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro

54. *Non gutta sanguinis*, nihil ruboris, h. e. pudoris, nullum ejus vestigium. Cf. sup. ad X. 300. 55. Quin pauci hodie sunt, quos puderet malefactorum et infamiæ; *pudorque* jam tantum non omnibus ridicula res videtur, et prorsus ex Urbe effugeret, nisi pauci essent, qui eum quasi retinerent. Cf. sup. ad VI. 19.

56. seq. Poeta jam ad *Persicum*, amicum suum, nobis ignotum, quem ad cœnam vocaverat, se convertit: cognosces hodie, utrum iis quæ de frugalitate pulcerrime dixisse ac præcepisse videri possim, etiam vita et mores mei congruant.

58. *Sed* potius *laudem siliquas*, victum tenuem ac pauperum, (cf. Horat. Epist. II. 1. 123. quem etiam imitatus est Pers. III. 55.) quum tamen *obcultus* sim *ganeo*, clam popinas frequentem, et domi gulosus sim. *Siliquæ* vel legumina et propr. eorum folliculi, quales pisa, fabæ, lupini cet. habent, vel fructus arboris silvestris s. ficus Ægyptiæ, (*συκάμινα*, unde fructus *συκάμινον*, Gall. *carobes* s. *carouges*) quo non tantum sues, ut apud nos glandibus, sed etiam servi et infimæ conditionis homines, alebantur. (v. Harduin. ad Plin. XIII. 8. s. 16. XV. 24. s. 26. et Schleusneri Lexic. N. T. voc. *πτισάνιον*) *pultes*, v. ad VII. 185. et inpr. XIV. 171. 59. *Coram aliis*, palam; vel clara voce, ut alii id audiant, meque frugalem existiment. *dictem puero*, parari adferrique mihi jubeam. *in aure*, clam et insusurrans. Cf. Horat. Sat. I. 9. 9. 10. *placentas*, cibum delicatiorem, quem quomodo paraverint Romani, docet Cato R. R. 76. ubi v. Intpp.

60. Qui invitatur ad cœnam et se venturum promittit, dicitur *promittere* (se venturum) *ad aliquem* s. *ad cœnam; condicere* vero, *cœnam alicui* et simpl. *alicui*, vel *aliquo ad cœnam*, (Germ. *sich zu Gaste bitten*) qui denunciat, se ad cœnam venturum. 61. *habebis Evandrum*, me pauperem et frugalem hospitem, et *venies Tirynthius, aut minor illo hospes*, a me hospitio ita excipieris, ut olim ab Evandro paupere Hercules, aut Æneas. Poeta memor fuit loci Virg. Æn. VIII. 100. seq. et 359—369. Æneas *hospes illo*, Hercule, *minor* quidem virtute et rebus gestis, *et ipse tamen contingens cœlum*, Deos, sanguine, propinquitate; originem, et paternam et maternam, a Diis repetens. (Cf. Sil. VI. 627. et VIII. 293.) Sensus est: Si Evander rex hospitibus, a Diis oriundis, frugalem dedit cœnam, non lautiorem a me exspectabis.

63. *Alter*, Æneas, *aquis alter*, Hercules, *flammis ad sidera missus*. Nam Æneam *veneranda Numici Unda*, in qua, vel juxta quam in prœlio periisse dicitur, *Deum cœlo misit Indigetem*, abluto omni, quod in eo fuerat, mortali, ut utar verbis Tibull. II. 5. 43. ubi v. Heyne. Herculis autem, *fulgente sacratis ignibus Œta, Ingentem animam rapuere ad sidera flammæ*, Sil. III. 43. 44. ubi v. not.

64. *Fercula*, quæ tibi adponentur. v. sup. ad I. 94. *macellis*, ut sup. VI. 40. ubi v. not. Cf. Virg. Ge. IV. 133. et Horat. Sat. II. 2. 120.

65. *De Tiburtino agro*, ubi forte villa fuit Juvenali. *veniet*, adferetur, infereturque in triclinium. 66. *toto grege*

Digitized by Google

Hædulus, et toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quam sanguinis; et montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præterea tortoque calentia fœno
Ova adsunt ipsis cum matribus, et servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus, uvæ:
Signinum Syriumque pyrum, de corbibus îsdem
Æmula Picenis, et odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Auctumnum et crudi posuere pericula suci.
Hæc olim nostri jam luxuriosa Senatus
Cœna fuit. Curius, parvo quæ legerat horto,
Ipse focis brevibus ponebat oluscula; quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit, calidæ sapiat quid vulva popinæ.

mollior, cui caro mollior est et tenerior, quam ulli hædulo totius gregis. *inscius herbæ*, lactens, qui adhuc herbam non contigit.

67. Qui nondum tentavit *mordere*, carpere, *virgas salicti*, salicis, vel salices. *salicti humilis*, cf. Virg. Ge. II. 434. seq. 69. *Asparagi montani*, silvestres, minus delicati, quam hortenses. v. Plin. XVI. 36. s. 67. et XIX. 8. s. 42. *villica*, v. sup. ad IV. 77.

71. *Ova calentia torto fœno*, h. e. recentia, modo sumta e nido calenti. *matribus*, gallinis.

72. *Uvæ* variis *servabantur* modis, et inde *ollares, pensiles* cet. dicebantur. v. Colum. XII. 43. Varr. R. R. I. 54. Plin. XIV. 1. XV. 17. XXII. 1.

73. *Signinum pirum*, sic dictum a Signia (hod. *Segni*) Latii opp. et Rom. colonia, ut al. *testaceum* a colore. v. Plin. XV. 15. s. 16. Cels. II. 24. IV. 19. Colum. V. 10. 18. *Pirum Syrium* s. Tarentinum, species Falernorum, e Syria primum adlata et nigri coloris. (v. Plin. XV. 15. s. 16. et Intpp. Virg. Ge. II. 88.) *de corbibus iisdem*, omnia promiscue, quod simplicitatem denotat.

74. *mala æmula*, certantia cum *Picenis*, quæ etiam prædicat Horat. Sat. II. 3. 272. et 4. 70.

75. *postquam auctumnum*, auctumnalem sucum, *et pericula crudi suci*, crudum noxiumque sucum vel humorem, quem, quum recentia essent, per auctumnum habuerant, *frigore* hiemis *siccatum*, exhaustum et excoctum, *posuere*, deposuere, amisere. Vocem *auctumnum* poeta ipse adjectis verbis *crudi pericula suci* explicavit.

77—119. Præclara priscæ Romanorum simplicitatis frugalitatisque descriptio, quam v. 120—129. excipit non minus venusta magnificentiæ elegantiæque serioris ævi imago: quæ comparatio deinde v. 129—180. continuatur, et lectorem mirum quantum delectat. Conferant harum deliciarum studiosi sup. VI. 286. seq. inf. XIV. 160. seqq. Horat. Od. I. 12. 33. seq. II. 5. 10—20. III. 6. 17—48. Ovid. Fast. I. 197. seqq. et Prop. IV. 1. *Senatus*, senatorum.

78. seq. Hæc notissima ex Valer. Max. IV. 3. 5. Plin. XIX. 5. s. 26. extr. Cf. sup. ad II. 3. Eadem de C. Fabricio Luscino tradit Sen. de prov. c. 3. *Oluscula* pro vilissimo cibi genere, ut ap. Hor. Sat. II. 2. 117. Cf. Ammiani Epigr. XX. in Brunck. Anal. T. II. p. 388. Notanda etiam h. l. epitheta *parvo* et *brevibus*.

80. Bene vilitas ciborum exprimitur, etiam comparatione temporum. Cf. Pers. VI. 40. Servi autem ergastularii pedibus vincti, etiam quum opus in agro facerent. Cf. Ovid. ex Ponto I. 6. 31. 32. (ex quo loco verba quædam petita videntur) Plin. XVIII. 3. et Lips. Elect. II. 15. 81. *meminit*,

Digitized by Google

Sicci terga suis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Adcedente nova, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis, titulo ter Consulis atque
Castrorum imperiis et Dictatoris honore
Functus, ad has epulas solito maturius ibat,
Erectum domito referens a monte ligonem.
Quum tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, et Fabricios, postremo severos
Censoris mores etiam conlega timeret:

quia ante servitutem non parce consueverat vivere. *quid sapiat*, quem, h. e. quam bonum, saporem habeat, ut inf. v. 121. *nil rhombus sapit*, et Germ. *es schmeckt nach nichts*. *Vulva* suilla in deliciis erat Romanis, et magis quidem ejectitia, ἐκβόλιμος, μήτρα ἐκβολάδος, ejecto per abortum partu, quam porcaria, partu edito legitimo tempore ac nascendi modo. Cf. Plin. VIII. 51. et XI. 37. s. 84. ubi v. Harduin. *Vulva popinæ*, delicate præparata in popina, diversorio gulosorum hominum. *calidæ*, ubi perpetuo ignis est in foco et cibi parantur.

82. *Sicci*, fumo exsiccati, (v. sup. ad VII. 119.) *terga suis*, ut mox *lardum*. *pendentia* in carnario non procul a foco (v. sup. ad VI. 321.) e *crate* lignea et *rara*, non densa, ut vento aerique magis pervia essent; ut *rara tibi curta cratícula fudet ofella* in Martial. XIV. 221. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. II. 645.

84. *cognatis ponere*, adponere in mensa, *lardum natalitium*, die natali, vel quod eo die adponi solet in epulis, quæ in illo parantur.

85. *Adcedente*, addita tantum, *nova*, recenti vel alia, *carne*, *si quam dabat hostia*, si forte hostia mactaretur vel ab ipsis, vel a magistratibus. Cf. Valer. Max. II. 2. 8.

86. seq. Clarissimi quoque homines *ad has epulas*, tamquam lautissimas, *maturius solito*, ante horam nonam, (v. ad I. 49. et III. 67.) *ibant*, ut largius diutiusque genio indulgerent, et quia ingenti cupiditate tam delicati cibi ardebant. *imperiis castrorum*, militaribus. Alii ad titulum Imperatoris referunt.

89. Priscis temporibus proceres civitatis agrum colebant et opere rustico delectabantur, unde et prima cognomina orta, Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Seranorum, Pisonum, Pilumnorum; quod notum ex Plin. XVIII. 3—5. al. *Erectum*, humeris sublatum *a monte domito*, a colle vel agro montano, quem subegit ligone et aratro, *ligonem referens* domum. En venerandam priscorum civitatis procerum imaginem!

90. seqq. Quamdiu Roma timuit Censores, horumque censura severa fuit, simplices quoque fuere eorum victus et supellex. *Tremere* aliquid s. aliquem docte dicitur passim. *Fabii*, *Cato*, *Scauri* et *Fabricii* h. l. clarissimorum Censorum nomina. Septem, quod sciam, *Fabii* fuere Censores, de quibus v. Pighii Annales. *Cato durus*, h. e. severus, (ap. Martial. XI. 2. l. *Triste supercilium durique severa Catonis frons*) h. l. est M. Porcius Cato, Tusculanus, *Censorius* ac *Sapiens*, et vulgo *Cato major* vel *Priscus Cato* dictus, acerrimus nobilitatis adversarius, cujus frugalitas notissima, et celeberrima ob severitatem censura, quam a. 569. gessit. v. Liv. 39. 40—44. et Plut. vit. Cat. E. *Scauris* clarissimus M. Æmilius Scaurus, qui princeps Senatus, Censor a. 645. bis Consul a. 638. et 646. et auctor legis cibariæ fuit, et Æmiliam stravit viam pontemque Mulvium fecit. v. Ernesti clav. Cic. et Pigh. Ann. T. III. p. 126.—De *Fabricio* Censore v. sup. ad IX. 142. Pro *postremo* in multis libris reperitur *rigidique*, quod h. l. langueret, quia cum synon. *severos* jungeretur, cujus glossam redolet. 92. Hæc referri possunt ad censuram Fabii ac Decii, de qua v. vet. Schol. sup. ad v. 90. et C. Clau-

Digitized by Google

Nemo inter curas et seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere et parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus atque supellex.
Tunc rudis et Graias mirari nescius artes,
Urbibus eversis, prædarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque cassis

dii Neronis ac M. Livii Salinatoris a. 549. de qua v. Liv. XXIX. 37. al.

93. seq. Illis temporibus nemo sollicitus fuit de lecto testudine exornando aliaque supellectilis magnificentia comparanda. Poeta memor h. l. fuisse videtur nobilissimi de laudibus vitæ rusticæ loci ap. Virg. Ge. II. 462. seqq. 94. 95. Cf. ad VI. 80. Plin. IX. 10. 11. s. 12. 13. XXXII. 4. et Sen. Ben. VII. 9. In multis libris h. l. legitur *in oceano fluctu*, ut inf. v. 113. *litore ab oceano:* nec defuere viri docti, quibus utrumque adrideret. Sed exempla, quæ laudantur, vel dubia sunt, (nam *mare Oceanus* et in quarto casu *mare oceanum*, non adjective dicitur Tac. Hist. IV. 12. et Cæs. B. G. III. 7. sed ut *Rhenus amnis* cet.) vel ex recentt. petita scriptoribus. 95. *Trojugenis*, ut sup. I. 100. ubi v. not. *fulcrum*, spondam. v. sup. ad VI. 22. Lecti tricliniares præcipua supellectilis pars.

96. *nudo latere*, non ornata testudine vel argento aurove sponda. *frons*, anterior pars lecti et altior ad caput, *ærea*, lamina æris obducta: quod unicum fuit *lecti*, et quidem parvi, (cf. sup. III. 203.) ornamentum.

97. Hujus ritus causam Ferrarius Elect. II. 26. jam recte petiit ab Hygino, fab. CCLXXIV. pr. cujus loci lacunam ita subplevit: *Antiqui nostri in lectis tricliniaribus in fulcris capita asellorum vite adligata habuerunt, significantes quod pampinos prærodendo putare vites docuerit, atque ita vini suavitatem invenerit.* (Cf. ibi Muncker. et Pausan. II. 38.) *Frons* itaque *lecti ostendebat*, videndum præbebat *caput aselli*, effigiem capitis asinini, in ea expressam, vel potius caput vite adligatum: unde h. l. *Vite coronati* suspicarer, nisi epith. *vile* h. l. aptissimum esset; nam hoc *vile* ornamentum erat, si *claro* illi *ac nobili fulcro* comparetur. *Frons* autem h. l. designare videtur fulcra lecti in anteriore ejus parte; quod ex Hygin. l. l. probabile fit. *coronati*, sertis, puto, non panibus, ut in sacris Vestæ, de quo v. Ovid. Fast. VI. 311. et 319. seqq. Malim tamen reponere *coronatis ostendebat* scil. convivis, ut sup. V. 36. Quidam emend. *coronatæ-asellæ*, coll. Pallad. I. 35. 16. et Colum. X. 344. Sed superstitio, ab his memorata, aliena est ab h. l. ubi de lectis conviviisque, non de agris agitur. 98. *ruris alumni*, rustici infantes; vivi, opinor, non efficti.

99. Præstiterit: *Quales ergo cibi*, (de quibus v. sup. v. 77. seqq.) *talis* (tam simplex etiam) *domus atque supellex.*

100—108. Priscis temporibus miles eximia vasa, quorum ignorabat pretium, frangebat, ut inde equorum armorumque ornamenta, quæ sola curabat, conficeret, vel eorum fragminibus ac cælaturis equos et arma ornaret. Quam rudes artium Romani adhuc fuerint ante excidium Corinthi, vel ex eo intelligitur, quod de Mummio referunt Vellei. I. 13. et alii. *Græcas artes*, sculpturam, picturam, aliasque artes, a Græcis potissimum excultas.

101. *prædarum in parte*, quam sorte adceperat. 102. *Magnorum artificum*, quales sup. VIII. 102. seqq. laudantur.

103. *Phaleræ* vel equi, vel equitis ornamenta, quæ tamen qualia fuerint, parum constat; nisi forte non minus vera, quam perspicua est eorum descriptio in Panceroli notitia dignitatum

Digitized by Google

Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo venientis et hasta
Pendentisque Dei, perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco farrata catino.
Omnia tunc, quibus invideas, si lividulus sis.
Templorum quoque majestas præsentior, et vox
Nocte fere media, mediamque audita per Urbem,

imperii Orientis: (in Grævii Thes. Ant. Rom. T. VII. p. 1396.) *Aliæ purpureæ teniæ dorsa ac pectora collaque equorum complexuntur: pro fasciis aureæ phaleræ cernuntur, quæ sunt ovales orbiculi, et auro distincta lora.* Cf. Intpp. Virg. Æn. IX. 359. Suet. Ner. 33. et Sil. XV. 255.

103. *gauderet*, lætaretur quasi ac superbiret. Præclare sensus tribuitur equo, et sic præstantia ornatus designatur, quam et equus intelligit.

103. seqq. Cælatura vel galearum vel clipeorum patria et origo, aut historia majorum rerumque ab his præclare gestarum exprimi solebat. v. ad Sil. I. 407. 415. VIII. 385. seq. et XV. 682.

104. 105. Res fabulosa, et vel tironibus nota. Eadem adumbrata in clipeo Æneæ ap. Virg. Æn. VIII. 630. seqq. cujus loci venusti Juvenalis memor fuit. *Romuleæ feræ*, lupæ, lactantis *geminos Quirinos*, h. e. Romulum Remumque; qui paulo durius et inproprie ita dicuntur, si verum est, *Quirinum* esse nomen propr. Romuli, idque demum post ἀναθέωσιν ei datum. Sed vera notio atque origo hujus nominis, quod etiam Romulo puero, Jano, Augusto et Antonio ab aliis tribuitur, ipsis Romanis parum cognita fuisse videtur.

105. *Imperii* Rom. *fato* ac fortuna ita ferente, ut lupa mammas præberet pueris, conditoribus tantæ urbis. *sub rupe*, juxta petram aquas vomentem, teste Dionys. Hal. lib. I. nisi potius leg. *sub rume*, h. e. mamma lupæ. *Rumis* s. *ruma* et *rumen*, ant. voc. dicebatur mamma, et hinc *ficus Ruminalis*, ad quam infantes expositos esse vulgo tradunt. Cf. Plin. XV. 18. s. 20. ibique Hard. 106. *venientis* cum *clypeo et hasta*, ad Iliam, vel ad liberos suos. Omnia hæc dura sunt atque contorta; et lectio vulgaris *fulgentis* pro *venientis* haud dubie est emendatio, eaque parum probabilis, quoniam idem verbum mox sequitur. Forte leg. *minitantis*.

107. *Dei*, Martis, parentis Romuli et sic populi Rom. *pendentis*, in summa casside expressi; nam quæ alta sunt, *pendere* dicunt poetæ: nisi malis: ad ictum se inclinantis, ut fere *proni aurigæ in verbera pendent* ap. Virg. Æn. V. 147. et al. Sed *pendere* non simpl. ita ponitur. *perituro hosti*, venuste et apte ad virtutem militis adumbrandam.

109. *Ponebant*, adponebant olim, *farrata* cibaria, cibos e farre, pultem, (v. ad VII. 185. et XIV. 171.) in *catino*, vase fictili, *Tusco*: nam fictilia Tusca, et præcipue Arretina, erant nobilissima. v. Martial. XIV. 98. Pers. II. 60. et Plin. 35. 12. s. 46.

110. *Omnia*, quæ *tunc* temporis possidebant homines, parvo contenti et beati, ita comparata erant, ut iis *invidere* possis, *si lividulus sis*, si vel paululum ad invidiam proclivis sit animus. 111—116. Dii quoque ipsi, quum adhuc *fictiles* essent, et homines minus luxuriosi, magis erant propitii, et vel vatum loco inminentia prænuntiabant mala. Sensus est: homines paucis contenti longe religiosius vivebant, multoque cariores erant diis; felicius vivebant et securius: quidquid enim boni contingit nobis, prisca loquendi ac cogitandi ratione Diis tribuitur. Cf. omnino loca præclara VI. 342. seq. Senec. Consol. ad Helv. c. 10. et Epist. 31. extr. Tibull. I. 10. 19. seq. Plin. XXXIV. 7. s. 16. et XXXV. 12. s. 45. 46. *Templorum* Deorumque majestas erat *præsentior*, magis propitia: nam dii favent et auxilium præstant, quum adsunt.

Digitized by Google

Litore ab Oceani Gallis venientibus, et Dis
Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis et nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt: hos lignum stabat in usus,
Annosam si forte nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit; putere videntur
Unguenta atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabatæo belua saltu,

112—114. Hæc notissima e Liv. V. 32. 50.

113. *Invisitato atque inaudito hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente* cet. Liv. V. 37. Cf. sup. ad v. 94.

114. Pro *his* legendum puto *hic*, Romæ, ut sensus sit: vox deorum Romæ præsentium, non oraculi peregrini, *monuit nos*, ut periculum, quod instaret, caveremus.

115. *rebus Latiis*, reipublicæ Rom. imperio Rom. ut *res Romanæ, Asiæ, Agamemnoniæ, Iliæ* cet. ap. Virg. et al.

116. *nullo violatus Jupiter auro*, v. ad III. 20. et cf. Lucan. IX. 519. seq.

117. seq. Priscis temporibus mensæ conficiebantur e nucibus aliisque arboribus vernaculis vulgaribusque, non e citro, quæ arbor longe, ex Mauritania, petebatur. (v. sup. ad I. 75. et 137.)

118. *hos in usus*, ut mensæ inde conficerentur. *lignum*, nux. *stabat*, erat, ut centies *stare* et *ἱστάναι* pro esse.

119. *Annosam*, quæ hinc facile *dejici* s. subverti poterat. *Eurus* pro quovis vento vehementiori.

121. Exquisitissimi etiam cibi nullum saporem habere videntur, eos fastidiunt luxuriosi homines, *nisi* cet. *Nil sapit*, v. sup. ad v. 81. *rhombus*, v. ad IV. 39. *Damæ*, Αἰολῖναι δορκάδες, diversissimæ ab iis, quæ Gallis *daims*, nobis *Damhirsche* dicuntur. v. Ælian. H. A. XIV. 14.

122. *Unguentorum* et *rosarum* vel coronarum usus in conviviis notissimus. *latos orbes*, mensas grandes et rotundas: nisi pro *latos* poeta scripsit *citreos*.

v. sup. ad I. 137. *orbes sustinet grande ebur et pardus*, h. e. pes altus s. fulcrum eburneum, cælatum in pardi hiantis figuram, *dentibus ex illis*, elephantinis, *quos mittit* cet. Cf. ad III. 205. Lucan. X. 144. et Martial. II. 43. XIV. 91.

124. *Dentibus*, quos Pausanias et alii rectius *cornua* adpellant. *Syene* opp. et penins. in Nilo et confinio Ægypti atque Æthiopiæ, sub cancri tropico, (Ptol. IV. 5.) hod. *Essuen* s. *Asvan* et *Assevan*, quo Juvenalis ablegatus dicitur sub honorificæ militiæ prætextu: nam tres ibi cohortes Romanæ præsidii causa excubabant, (Strab. XVII. p. 797.) quæ *Castra* vocantur Plin. V. 9. s. 10. unde h. l. suspicari possis: *quos mittunt Castra Syenes*. Vulgo existimant, Elephantidem s. Elephantinam ins. et urbem vicinam designari, quoniam ex ea per Syenen, tamquam portam, in Ægyptum transitus, et illa ab elephantorum multitudine sic dicta sit. v. sup. ad VIII. 160. et Plin. l. l. ibique Hard.

125. 126. *Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania: ferunt Æthiopes et Troglodytæ: sed maximos India*, Plin. VIII. 11. Hinc etiam præcipue laudantur *Indi dentes* et *Indum ebur*. *Mauri celeres*, ut fere omnes Africæ populi. Cf. Lucan. IV. 677. seq. *Mauro obscurior*, nigrior, *Indus*, Orientalis. Μαῦρος Græcis obscurum dicitur. 126. *Nabatæi*, quorum μητρόπολις fuit Petra, unde Arabia Petræa nomen adcepit. v. Strab. XVI. p.

Digitized by Google

Jam nimios capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis. nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, et res
Despicit exiguas. adeo nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea. non tamen his ulla unquam opsonia fiunt
Rancidula, aut ideo pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, et pygargus,
Et Scythicæ volucres, et phœnicopterus ingens,

779. et Plin. VI. 28. s. 33. Ex his quidam commigrarunt in Africam. (Plin. XII. 20. s. 44. et Diodor. II. 48.) Elephanti autem dentes quovis fere biennio, ut cervi certo tempore cornua, *deponunt*, et quoties id faciunt, plerumque recipiunt graviores crassioresque. Cf. Plin. VIII. 3. s. 4.

127. Facete poeta deridet luxum. *Hinc*, quum mensæ sunt citreæ et pes earum eburneus, *surgit orexis*, crescit adpetitus ciborum. Cf. sup. ad VI. 428.

128. *bilis* (al. *vires* et *virus*) ira, h. l. id. qd. *inproba ventris rabies*, vel *rabies edendi* de lupo, qui *asper et inprobus ira sævit in absentes oves*, ap. Virg. Æn. II. 356. et IX. 63. Vetus Schol. "amaror, qui escas facit delicatas." Prateus: famem inritari constat bili stomachum vellicante. *Pes argenteus* non majoris nunc æstimatur, quam *annulus ferreus*, cujus usus priscis temporibus honorificus fuit. v. Plin. XXXIII. 1. Nunc eburnei tantum mensarum pedes in pretio sunt, ut aurei annuli.

129. *Ergo*, quum tam delicate nunc et luxuriose vivatur.

130. *caveo*, non invito. *qui me sibi comparat*, qui postulat, ut in supellectilem et cœnam non minores, quam ille, sumtus faciam, et *superbus* me frugalem despicit.

134. *his*, vilioribus cultellis, cibi non fiunt *ranciduli*, ingrati saporis. v. sup. ad VI. 185. *pejor*, pejus; vel: gallina non pejor est et fit, si his cultellis secatur.

136—144. Cf. sup. V. 120—124. et ibi nott. 137. *Pergula*, magistri in pergulis docentes, et quidem h. l. artem scindendi cibos. *Pergulæ*, magisteriales erant cellulæ s. diætæ propendentes in ædium parte inferiore vel editiore, (unde ὑπερῷα) in quibus artifices opera sua, ut populo innotescerent, exponebant venalia, aut omnium artium professores eas publice docebant. *Trypheri doctoris*, clarissimi structoris, s. carptoris et scissoris, qui pergulam in Subura (v. 141.) habebat, ibique artem fercula scindendi tradebat discipulis.

138. *Sumen*, cibus delicatior, mammæ suillæ, post recentem partum exsectæ et lactis plenæ. Cf. Plin. XI. 37. s. 84. extr. *Pygargus*, caprea Libyca, (gazella) a clunibus albis, πυγαῖς ἀργαῖς, sic dicta: necnon aquilæ genus, (*vultur albicilla* Linn. Gall. *Jean le blanc*) et lagopus. (v. Plin. VIII. 53. s. 79. X. 3. et 48.) 139. *Scythicæ volucres*, quæ a Phaside Colchidis fl. *Phasianæ* s. *Phasiani* dicuntur, quod ibi abundant, vel inde ab Argonautis primum sunt advectæ. Colchidis (hod. Mingreliæ) fines a geographis antt. late extenduntur, sed multo latius fines Scythiæ, cui vicinam faciunt alii Colchidem. *Phœnicopterus*, genus avis, quæ habet pinnas (πτερὰ) colore *phœnicio*; in aqua semper est, abundans in Africa: hujus rostrum tam prolixum est et curvum, ut, nisi merso capite aqua in os ipsius non possit intrare; vet. Schol. Ejus lingua et cerebellum præcipui saporis. (Cf. Plin. X. 48. s. 68. ibique Hard. 140. *Oryx*,

Digitized by Google

Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, et tota sonat ulmea cœno Subura.
Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, et exiguæ furtis inbutus ofellæ.
Plebeios calices et paucis assibus emtos
Porriget incultus puer atque a frigore tutus:
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus
Quisquam erit et magno. quum posces, posce Latine.
Idem habitus cunctis, tonsi rectique capilli,

caprea unicornis et bisulca, in *Gætulia*, Africæ regione. (v. Plin. II. 40. VIII. 53. s. 79. X. 73. s. 94. XI. 46. s. 106.) *lautissima cœna*, facete, quoniam non nisi simulacra ciborum sunt, etsi lautissimorum. Eadem cœna dicitur *ulmea*: nam scissores s. carptores, artem struendæ mensæ dapiumque rite scindendarum docentes, utebantur simulacris ciborum, ex ulmo aliove ligno confectis, quorum singulæ partes connexæ erant filo aut leviter conglutinatæ, ita ut vel obtuso cultello (*hebeti ferro*, nisi *hebeti* dictum pro hebetato scissione) possent dividi, et sic tirones membrorum reperire juncturas et scite partes distribuere aut carpere discerent: quod non sine sonitu fiebat in *Subura*, quia multæ ibi erant structorum pergulæ. De *Subura* v. sup. ad III. 5.

142—144. Neque etiam *tirunculus noster*, rudis servulus, novit scite *subducere* furto partes delicatiorum ciborum, ut servi nobilium ditiorumque hominum. *capreæ*, capræ silvestris, damæ cet. *Afræ* s. *Africanæ aves* et *volucres* vocantur etiam *Libycæ volucres*, *gallinæ Numidicæ* et *Africanæ*, Gr. μελεαγρίδες, quas putant esse nostras gallinas Indicas, (*indianische, türkische, calecutische Hühner, Truthühner, Averhühner, Puter*) quæ tamen ab occidentali primum India s. America ad nos adlatæ dicuntur. v. Colum. VIII. 2. pr. Varr. R. R. III. 9. 18. Plin. X. 26. s. 38. ibique Harduin.

144. *inbutus*, adsuefactus tantum, *furtis ofellæ*, offulæ, frustuli, et quidem vel carnis, vel panis cet. Quo poeta innuit, delicatiores cibos in domo et mensa sua raro adponi, adeoque eorum subripiendorum nullam fere occasionem dari servo. Vis quoque diminut. *offellæ* augetur adjecto epitheto *exiguæ*, ut sup. V. 85. et al. Vulgo legitur *exiguæ frustis inbutus ofellæ*, quod expono: solitus in domo et mensa mea non aves videre aut feras, scite scindendas, sed ofellas tantum carnis, quæ *non egeant ferro structoris*, Martial. X. 48. 15. Sed *frustum* modo præcessit, nostraque lectio et satirici poetæ et servorum ingenio magis convenit.

145. *Plebeios*, vulgares vilesque, *calices*, non pretiosos et multa arte conspicuos. De utroque genere poculorum v. sup. V. 29—48. et Martial. XIV. 93. seqq.

146. *puer incultus*, non ornatus, *atque a frigore* tantum vel bene *tutus*, crassa sc. veste tectus. 147. *Non Phryx, aut Lycius*, sed Italus et rudis, pastoris aut bubulci filius. Cf. v. 148. 151. et sup. ad V. 56. *non petitus a mangone*, qui servos peregrinos *et magno* sc. pretio vendit, quique, ut verbis Quintil. II. 15. utar, *colorem fuco et verum robur inani sagina mentitur*. Cf. Plin. X. 50. XXI. 26. XXIV. 6. XXX. 5. et sup. ad V. 56. seq. In quibusdam libris legitur: *Quisquam erit in magno*, et *Quisquis erit magno*. Forte leg. *Quisquam erit et magnus* scil. statura: nam proceri servi majoris quam parvi æstimabantur. v. ad III. 240. *Quum posces* aliquid vini aut cibi, *posce Latine*: nam servi mei sunt Itali, nec aliam callent linguam, quam Latinam: non Græcam, cujus studium usumque delicatuli nunc homines adfectant.

149. Non *idem habitus* familiæ servorum in magnifica domo. Cf. Lucan. X. 127. seq. Senec. Epist. 95. et de brev. vit. c. 12. *tonsi*, quales sunt rustici aliique qui parum curant cultum corporis; intonsa vero coma, h. e. promissa s. prolixa, decor juventæ.

Digitized by Google

Atque hodie tantum propter convivia pexi.
Pastoris duri hic est filius, ille bubulci.
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam et notos tristis desiderat hædos
Ingenui vultus puer ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit:
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas,
Crassa nec obposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit, diffusa in montibus illis,
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit:
Namque una atque eadem est vini patria atque ministri.
Forsitan exspectes, ut Gaditana canoro

Capilli recti, vel horridi, (*fruticantes* sup. IX. 15.) vel simplices, sine ornatu et arte, non crispati, aut calamistrati et cirrati. 151. *Pastoris duri*, asperi moribus et ingenio.

152. *Suspirare aliquid* docte pro, suspirando aliquid desiderare, Gall. *soupirer*: nam propr. dicimur *suspirare aliqua re*, vel *in aliqua re*, vel *propter aliquam rem*: Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. III. 7. 10. et Intpp. Tibull. I. 6. 35. al. 7. 41. Dulcedinem vss. 152—155. quis est qui non sentiat? Refero autem eos ad alium ac tertium servum, qui *vina dabit* v. 159. Poetæ plures fuisse servos, ex voc. *cunctis* v. 149. intelligitur. Vulgo post *bubulci* minorem vel nullam distinct. ponunt, ut hi versus ad bubulci filium spectent, qui tamen non *hædos notos tristis desiderabit*. 153. *casulam*, in qua natus est et educatus. *hædos notos*, quos scil. sæpe olim pavit.

154. 155. Qui, quamvis servus, vultum, pudorem animumque non servilem habet, sed *ingenuum*, liberalem et generosum, *qualis decet* pueros *ingenuos*, h. e. liberis parentibus natos, quos *ardens purpura*, prætexta, *vestit*, h. e. prætextatos; de quibus v. ad I. 78. *Purpura* dicitur *ardens*, ut *ignea* Valer. Fl. I. 427. *flammata* Martial. V. 20. 12. *candens* Horat. Sat. II. 6. 102. *mixto incensa auro* Stat. Theb. X. 60. Quæ verba, ut Gr. αἴθων, αἴθειν et φλέγειν, de fulgore coloris ac splendore purpuræ, auri, armorum cet. sæpissime adhibentur.

156—158. Puer est simplex, purus et castus, neque turpia aliorum servorum officia præstat, vel obscœna novit. *Pugillares*, pugilli s. pugni instar crassos, prægrandes. in *balnea*, v. sup. ad VI. 374. 375. *raucus* ex nimis frequenti Veneris usu, quo vox enervatur et raucescit, (cf. sup. ad VI. 73. 74.) vel potius quia eunuchus est et jussu heri castratus, (v. sup. ad VI. 368. seq. et 515.) 157. *nec jam*, nondum, *alas*, earum pilos dropace vel volsellis *vellendos jam præbuit* alipilo, ne fœteant oleantque hircum; nam per ætatem illi pili nondum excreverunt. *Alæ grandes* virilitatis indicium inf. XIV. 195. Alii non male coll. Martial. XI. 23. 7. interpretantur: non ei ante ætatem orti sunt pili sub alis, qui solent fruticari his, qui ante legitimam ætatem per libidinem viri fiunt. 158. *gutto*, olei vasculo, (v. sup. ad III. 263.) balnea intraturus, *non pavidus*, non voraces drauci oculos veritus, (v. Martial. I. 97. 12.) *tegit inguina*, quia simplex est, neque novit, illorum adspectu libidinem excitari posse.

159. *vina* Tiburtina, non longe petita aut transmarina. *diffusa* in cados. *lusit* in infantia.

162—164. Forte et speras, Persice, inlecebras libidinum: nam in comessationibus fidicinæ et cantrices esse solebant, meretrices, quæ lascivis cantilenis et saltationibus convivas delectarent, excitarentque in Venerem. (v. inf. ad v. 177.) Quales tum temporis potissimum erant *Gaditanæ* puellæ. Cf. Martial. I. 42. 12. III. 63. 5. VI. 71. 1. seq. inpr. V. 79. 26. seq. Liv.

Digitized by Google

Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Inritamentum Veneris languentis, et acres
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexus: magis ille extenditur, et mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.
Non capit has nugas humilis domus: audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem:

XXXIX. 6. Macrob. II. 1. Gell. XIX. 9. *ut Gaditana* puella *incipiat prurire*, mollem lascivumque corporis motum edere, (al. pruritum libidinis excitare sc. in convivis) in *canoro choro*, in choro saltantium canentiumque puellarum; nisi *canorus chorus* est potius saltatio cum cantu juncta, ut *lascivus chorus* ap. Tibull. II. 1. 88. *probatæ*, laudatæ et incitatæ *plausu* adcumbentium, convivarum.

164. *Ad terram descendant*, terram pedibus, alte jactis, vel saltibus tripudiisque indecoris, pulsent; *tremulo clune*, lumbis natibusque lascive motis et vibratis.

165. Cf. mox ad v. 168. *urtica*, v. sup. ad II. 128.

166. Hæc Gaditanarum crissatio saltatioque majori adficit voluptate ac libidine *alterum*, femineum, sexum; (cf. sup. ad VI. 254.) *magis ille* sexus *extenditur*, erigitur, excitatur ad libidinem, vel intenditur, (ut Bahrdt: *kommt in Spannung*) *et mox urina movetur, auribus atque oculis concepta*, h. e. inritatur semen genitale, libidine excitata auditu cantilenæ et visu lascivæ saltationis. Cf. VI. 63. seq. 314. et Martial. XIV. 203. de ipsa Gaditana.

169—176. *Hæ nugæ*, vanæ deliciæ et inlecebræ libidinum, non humilis conditionis hominibus, quales nos sumus, sed nobilibus divitibusque aptæ vel sunt, vel esse putantur. *Non capit*, non admittit, tamquam ipsi consentaneas. *audiat ille* sc. dives, *qui pytismate lubricat orbem* v. 173. 170. *Testarum crepitus*, genus plausus, manibus planis et expansis editi, sonumque conlisarum testarum referentis. v. Intpp. Suet. Ner. c. 20. *cum verbis* obscœnis, *quibus abstinet* adeo *mancipium nudum*, (v. sup. ad VI. 122.) *olido stans fornice*, ut ap. Horat. Sat. I. 2. 30. Cf. sup. VI. 131. 132. 171. *fruatur*, delectetur. 172. *omni libidinis arte*, qua ad libidinem pelliciuntur homines. 173. *qui lubricat*, lubricum s. udum facit, madefacit, et fœdat, *pytismate*, excrementis oris, *orbem Lacedæmonium*, mensam s. pavimentum marmoreum, h. e. homo dives idemque luxuriosus, cujus spurcissimis comessationibus illæ etiam spurcitiæ et obscœnitates Gaditanæ sunt consentaneæ. Sic sententia satis commoda, multumque et ponderis et sarcasmi inest his verbis; ac Juvenalis expressit verba Horat. Od. II. 14. 27. *mero tinguet pavimentum superbum*. Cf. sup. VI. 430. *Lacedæmonium* s. Tænarium marmor pretiosissimum et viride. (v. Harduin. ad Plin. XXXVI. 7. s. 11. Broekhus. ad Tibull. III. 3. 14. et ad Prop. III. 1. 49. al. 2. 9.) *Pytisma*, Gr. πύτισμα, sputum, a πυτίζω, synon. τοῦ πτύειν, exspuere, inpr. vinum, gustandi causa haustum. Donatus: *pytissare* i. e. exspuere, dum sapor vini probatur. Cf. Terent. Heautont. III. 1. 48. et Vitruv. VII. 4. *Orbis*, pavimentum tessellatum s. vermiculatum; nam duplex erat musivarii operis species; altera, quæ crustis marmorum diversicolorum, in quadratas, sexangulas, triquetras, forte et rotundas figuras (v. Vitruv. VII. 3.) sectis, vermiculatas animalium effigies referret; altera, quæ marmoris maculas, quas Plinius XXXV. 1. *ovatas figuras*, Seneca ep. 87. *orbes*, et Mathematici ἐλλείψεις vocant, marmori insereret: (v. Harduin. ad Plin. l. c.) nisi potius *orbis* est mensa, (v. ad I. 137.)

Digitized by Google

Atque hodie tantum propter convivia pexi.
Pastoris duri hic est filius, ille bubulci.
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam et notos tristis desiderat hædos
Ingenui vultus puer ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit:
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas,
Crassa nec obposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit, diffusa in montibus illis,
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit:
Namque una atque eadem est vini patria atque ministri.
Forsitan exspectes, ut Gaditana canoro

Capilli recti, vel horridi, (*fruticantes* sup. IX. 15.) vel simplices, sine ornatu et arte, non crispati, aut calamistrati et cirrati. 151. *Pastoris duri*, asperi moribus et ingenio.

152. *Suspirare aliquid* docte pro, suspirando aliquid desiderare, Gall. *soupirer*: nam propr. dicimur *suspirare aliqua re*, vel *in aliqua re*, vel *propter aliquam rem*: Cf. Mitscherl. ad Hor. Od. III. 7. 10. et Intpp. Tibull. I. 6. 35. al. 7. 41. Dulcedinem vss. 152—155. quis est qui non sentiat? Refero autem eos ad alium ac tertium servum, qui *vina dabit* v. 159. Poetæ plures fuisse servos, ex voc. *cunctis* v. 149. intelligitur. Vulgo post *bubulci* minorem vel nullam distinct. ponunt, ut hi versus ad bubulci filium spectent, qui tamen non *hædos notos tristis desiderabit*. 153. *casulam*, in qua natus est et educatus. *hædos notos*, quos scil. sæpe olim pavit.

154. 155. Qui, quamvis servus, vultum, pudorem animumque non servilem habet, sed *ingenuum*, liberalem et generosum, *qualis decet* pueros *ingenuos*, h. e. liberis parentibus natos, quos *ardens purpura*, prætexta, *vestit*, h. e. prætextatos; de quibus v. ad I. 78. *Purpura* dicitur *ardens*, ut *ignea* Valer. Fl. I. 427. *flammata* Martial. V. 20. 12. *candens* Horat. Sat. II. 6. 102. *mixto incensa auro* Stat. Theb. X. 60. Quæ verba, ut Gr. αἴθων, αἰθόπων et φλόγιος, de fulgore coloris ac splendore purpuræ, auri, armorum cet. sæpissime adhibentur.

156—158. Puer est simplex, purus et castus, neque turpia aliorum servorum officia præstat, vel obscœna novit. *Pugillares*, pugilli s. pugni instar crassos, prægrandes. in *balnea*, v. sup. ad VI. 374. 375. *raucus* ex nimis frequenti Veneris usu, quo vox enervatur et raucescit, (cf. sup. ad VI. 73. 74.) vel potius quia eunuchus est et jussu heri castratus, (v. sup. ad VI. 368. seq. et 515.) 157. *nec jam*, nondum, *alas*, earum pilos dropace vel volsellis *vellendos jam præbuit* alipilo, ne fœteant oleantque hircum; nam per ætatem illi pili nondum excreverunt. *Alæ grandes* virilitatis indicium inf. XIV. 195. Alii non male coll. Martial. XI. 23. 7. interpretantur: non ei ante ætatem orti sunt pili sub alis, qui solent fruticari his, qui ante legitimam ætatem per libidinem viri fiunt. 158. *gutto*, olei vasculo, (v. sup. ad III. 263.) balnea intraturus, *non pavidus*, non voraces drauci oculos veritus, (v. Martial. I. 97. 12.) *tegit inguina*, quia simplex est, neque novit, illorum adspectu libidinem excitari posse.

159. *vina* Tiburtina, non longe petita aut transmarina. *diffusa* in cados. *lusit* in infantia.

162—164. Forte et speras, Persice, inlecebras libidinum: nam in comessationibus fidicinæ et cantrices esse solebant, meretrices, quæ lascivis cantilenis et saltationibus convivas delectarent, excitarentque in Venerem. (v. inf. ad v. 177.) Quales tum temporis potissimum erant *Gaditanæ* puellæ. Cf. Martial. I. 42. 12. III. 63. 5. VI. 71. 1. seq. inpr. V. 79. 26. seq. Liv.

Digitized by Google

Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Inritamentum Veneris languentis, et acres
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexus: magis ille extenditur, et mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.
Non capit has nugas humilis domus. audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem:

XXXIX. 6. Macrob. II. 1. Gell. XIX. 9. *ut Gaditana* puella *incipiat prurire*, mollem lascivumque corporis motum edere, (al. pruritum libidinis excitare sc. in convivis) in *canoro choro*, in choro saltantium canentiumque puellarum; nisi *canorus chorus* est potius saltatio cum cantu juncta, ut *lascivus chorus* ap. Tibull. II. 1. 88. *probatæ*, laudatæ et incitatæ *plausu* adcumbentium, convivarum.

164. *Ad terram descendant*, terram pedibus, alte jactis, vel saltibus tripudiisque indecoris, pulsent; *tremulo clune*, lumbis natibusque lascive motis et vibratis.

165. Cf. mox ad v. 168. *urtica*, v. sup. ad II. 128.

166. Hæc Gaditanarum crissatio saltatioque majori adficit voluptate ac libidine *alterum*, femineum, sexum; (cf. sup. ad VI. 254.) *magis ille* sexus *extenditur*, erigitur, excitatur ad libidinem, vel intenditur, (ut Bahrdt: *kommt in Spannung*) *et mox urina movetur, auribus atque oculis concepta*, h. e. inritatur semen genitale, libidine excitata auditu cantilenæ et visu lascivæ saltationis. Cf. VI. 63. seq. 314. et Martial. XIV. 203. de ipsa Gaditana.

169—176. *Hæ nugæ*, vanæ deliciæ et inlecebræ libidinum, non humilis conditionis hominibus, quales nos sumus, sed nobilibus divitibusque aptæ vel sunt, vel esse putantur. *Non capit*, non admittit, tamquam ipsi consentaneas. *audiat ille* sc. dives, *qui pytismate lubricat orbem* v. 173. 170. *Testarum crepitus*, genus plausus, manibus planis et expansis editi, sonumque conlisarum testarum referentis. v. Intpp. Suet. Ner. c. 20. *cum verbis* obscœnis, *quibus abstinet* adeo *mancipium nudum*, (v. sup. ad VI. 122.) *olido stans fornice*, ut ap. Horat. Sat. I. 2. 30. Cf. sup. VI. 131. 132. 171. *fruatur*, delectetur. 172. *omni libidinis arte*, qua ad libidinem pelliciuntur homines. 173. *qui lubricat*, lubricum s. udum facit, madefacit, et fœdat, *pytismate*, excrementis oris, *orbem Lacedæmonium*, mensam s. pavimentum marmoreum, h. e. homo dives idemque luxuriosus, cujus spurcissimis comessationibus illæ etiam spurcitiæ et obscœnitates Gaditanæ sunt consentaneæ. Sic sententia satis commoda, multumque et ponderis et sarcasmi inest his verbis; ac Juvenalis expressit verba Horat. Od. II. 14. 27. *mero tinguet pavimentum superbum*. Cf. sup. VI. 430. *Lacedæmonium* s. Tænarium marmor pretiosissimum et viride. (v. Harduin. ad Plin. XXXVI. 7. s. 11. Broekhus. ad Tibull. III. 3. 14. et ad Prop. III. 1. 49. al. 2. 9.) *Pytisma*, Gr. πύτισμα, sputum, a πυτίζω, synon. τοῦ πτύειν, exspuere, inpr. vinum, gustandi causa haustum. Donatus: *pytissare* i. e. exspuere, dum sapor vini probatur. Cf. Terent. Heautont. III. 1. 48. et Vitruv. VII. 4. *Orbis*, pavimentum tessellatum s. vermiculatum; nam duplex erat musivarii operis species; altera, quæ crustis marmorum diversicolorum, in quadratas, sexangulas, triquetras, forte et rotundas figuras (v. Vitruv. VII. 3.) sectis, vermiculatas animalium effigies referret; altera, quæ marmoris maculas, quas Plinius XXXV. 1. *ovatas figuras*, Seneca ep. 87. *orbes*, et Mathematici ἐλλείψεις vocant, marmori insereret: (v. Harduin. ad Plin. l. c.) nisi potius *orbis* est mensa, (v. ad I. 137.)

Digitized by Google

Namque ibi Fortunæ veniam damus. Alea turpis,
Turpe et adulterium mediocribus. hæc eadem illi
Omnia quum faciant, hilares nitidique vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos:
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.
Quid refert, tales versus qua voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non feneris ulla
Mentio, nec, prima si luce egressa reverti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor,
Humida suspectis referens multicia rugis,
Vexatasque comas, et vultum auremque calentem.

vel triclinium, quod nonnumquam rotundum erat et marmore constratum. Sed aptiore sensu *orbem Laced.* h. l. dici nates, recte, opinor, monuit Boettiger in *London und Paris* V. Jahrg. Nr. VI. 1802. p. 179. et jam ante eum Grangæus, qui suspicabatur, *orbem* significare quid propudiosi, scil. μολύνειν κλαζομένας, ut ap. Suet. Aug. 68. extr. (ubi cf. Intpp.) et magis *orbem Lacedæmonium*, sumtum ex Aristoph. cui Clinias dictus κυσολάκων, unde λακωνίζειν ap. Hesych. et Eupolin pro παιδικοῖς χρῆσθαι, *pytisma* vero pro re obscœna sumi, ut *sputum, salivam, rorem, serum, spuere, despuere, perdespuere, vomere*, (cf. Intpp. Catull. LXXIV. 3.) adeoque sententiam h. l. esse: qui nova Elephantidos figura nudum supinatumque in ventrem exsecrandis uredinibus flagitat. Prætermitto aliorum conjecturas minus probabiles.

174—176. Hæc aliaque hujus generis turpia videntur et inhonesta in pauperibus, in divitibus ferri solent, et, ex opinione vulgi, sunt ferenda, vel adeo laudabilia et pro virtutibus, non vitiis, habentur. Cf. sup. ad IV. 13. 14. *Alea turpis*, v. sup. ad I. 88. *mediocribus*, ut sup. VI. 582. *nitidi*, lauti, ut sup. V. 1.

177. seq. In lautioribus Romanorum conviviis, ut in theatris, acroamata esse solebant, h. e. homines, qui vel cantu, vel saltatione, vel facete dictis, vel etiam recitatione aliqua auditores oblectarent. v. sup. ad VI. 434. seq. Honestiora oblectamenta erant recitationes, inpr. carminum Homeri (*conditoris*, auctoris, *Iliados*) et Virgilii. Illa ab Homeristis, et plurimum Latine, decantabantur. v. Wernsdorf ad poet. lat. min. T. IV. p. 567. seq.

178. *Maronis altisoni*, præclare, ob majestatem dignitatemque epicam Æneidis. *carmina Maronis, dubiam facientia palmam*, victoriam, principatum, scil. carminibus Homeri.

180. *versus tales*, tam egregios, quorum præstantiam quisque intelligit sentitque, si vel a rudi puero male recitentur.

181. Ad epulas adfer hilarem animum omniumque curarum expertem.

183. *non feneris*, quod ipse debes, aut quod, tibi debetur, *ulla mentio* et recordatio ingrata scil. sit tibi hodie, vel *contrahat tibi bilem*, iram tibi moveat et indignationem.

184. seq. Jocus paulo liberior acerbiorque, sed aptus illis temporibus morumque conruptelæ.

185. *tibi tacito*, dissimilanti suspicionem adulterii, etsi fatis probabilem et ex multis signis (v. 186, 187.) manifestam, neque eam prodere audenti: quo patientia viri et uxoris imperium libertasque dissoluta acerbe notatur. Cf. sup. I. 56. 57. VI. 206. seq. 224. seq. 433. al.

186. *multicia*, v. sup. ad II. 66. *Humida*, effusa genitura super veste. Cf. Suet. Ner. c. 28. extr. Alia libidinis indicia sunt *rugæ* vestis, *vexatæ*, disjectæ, *comæ, et vultus auresque calentes*

Digitized by Google

Protenus ante meum, quidquid dolet, exue limen:
Pone domum et servos, et quidquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone sodales.
Interea Megalesiacæ spectacula mappæ
Idæum solenne colunt, similisque triumpho
Præda caballorum Prætor sedet, ac, mihi pace
Inmensæ nimiæque licet si dicere plebis,
Totam hodie Romam circus capit, et fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo conligo panni.
Nam si deficeret, mœstam adtonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
Consulibus. spectent juvenes, quos clamor et audax

s. rubentes. Cf. Suet. Aug. 69. et Calig. 36.

188. *Protenus*, confestim, simul ac *limen* domus meæ intraveris. *quidquid dolet* tibi, te mentemque tuam vexat et angit. *Exuere* aliquid mente, ut ap. Sil. VII. 496. vel mentem aliqua re, pro, oblivisci, ut ἐκδύεσθαι τί et τινά, et contra *induere patrem* ap. Claud. Cons. Hon. III. 157.

189. *Pone*, depone abjice (animo) *domum*, domesticas curas, vel curam domus, *servorum* cet. ne quid hodie hilaritatem tuam turbet vel inminuat.

190. *sodales*, amicos. *ante omnia*, tamquam acriorem curam.

191. seqq. *Interea*, dum nos cœnabimus, omnes, quotquot sunt, cives Circensibus detinebuntur ludis, unde ne quidem negotii quidquam cum aliquo perficere, eoque liberius genio hodie indulgere poteris. *Megalesia*, ludi Circenses instituti in honorem Cybeles, quæ magna mater Deûm, et a montibus Phrygiæ dea *Idæa*, Berecyntia et Dindymene dicebatur. v. sup. ad VI. 69. et Heyne ad Virg. Æn. IX. 80. seq. et 617. seq. *Spectacula* pro spectatoribus, vel potius ipsi ludi dicuntur *spectacula mappæ*, et, per ἐπεξήγησιν, *Idæum solenne*. *Mappa* e loco super carceres escenso editor ludorum iis committendis signum dabat. (v. Intpp. Suet. Ner. 22. Scalig. ad Manil. II. 189. et Spalding ad Quintil. I. 5. 57.) 192. 3. *similisque triumpho*, triumphanti, *Prætor sedet* (v. ad X. 36. seq.) *præda caballorum*, qui ita præsidens magnum se virum putat, quum re vera prodiga hac inpensa in equis aurigisque alendis, exercendis, producendis, comedatur miser, et patrimonium exhauriat sub vana specie honoris. Ita acerbo sale perstringi munerarium, jam docuit Gron. Obss. IV. 24. Vulgo parum apte legitur *Prædo caballorum*. 193. *pace*, cum bona venia, *inmensæ* cet. facete.

194. seqq. De insana Circensium spectandorum cupiditate, qua plebs Rom. flagrabat, v. sup. ad III. 223.

195. *Fragor*, adclamatio, et inpr. plausus spectatorum, vel auditorum. *Percuti, quati, verberari, feriri, pulsari, ici* dicuntur *aures* vel loca *fragore*, voce, clamore, rumoribus cet.

196. Ex *quo* fragore *conligo eventum* felicem, victoriam, *viridis panni*, factionis prasinæ, cui maxima plebis pars et olim Imperatores favebant. v. Suet. Cal. 55. Ner. 22. al. Cf. sup. ad VI. 590. et VII. 114. *Pannum* autem non sine acerbo sale dici intelligitur ex loco præclaro Plin. Ep. IX. 6. 197. seqq. Etiam hæc sarcastice dicta. *si deficeret* animo viribusque, et hinc cederet ac vinceretur. 198. *Cannensis* clades cum delectu memoratur. *Cannarum in pulvere*, prœlio Cannensi, quo ventus, quem Vulturnum Apuli vocant, adversus Romanis coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum ademit; quod vel ex Liv. XXII. 43. et 46. notum.

199—204. Hæc cum summa indignatione dicta: *spectent* Circenses ludos *juvenes*, quos magis certe id decet, quam nos viros, immo spectent et in his ludis cum maritis suis nuptæ illa, quæ ne quidem dicere præsentibus ipsis, nedum facere pudor prostitutus audeat: (de quibus obscœnitatibus et

Digitized by Google

Sponsio, quos cultæ decet adsedisse puellæ:
Spectent hoc nubtæ juxta recubante marito,
Quod pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis.
Nostra bibat vernum contracta cuticula solem,
Effugiatque togam. Jam nunc in balnea salva
Fronte licet vadas, quamquam solida hora supersit
Ad sextam. facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

licentia Circi v. Ovid. A. A. I. 135—170. et Trist. II. 280. seq.) relinquamus inhonesta hæc ludicra adolescentulis puellisque, nos interim apricabimur; quæ apricatio s. insolatio, (ἡλίωσις s. ἡλιασία) nobis jam viris senibusve aptior, gratior et utilior est. 200. *Sponsio* facta pro victoria hujus vel illius factionis. 201. 202. Hi versus in quibusdam libris post v. 161. in aliis post v. 172. in aliis post v. 164. leguntur, a plerisque vero prorsus absunt, et forsan recte. Procusi videntur ab interpolatore, et a librariis deinde ex margine variis locis inserti. Si tamen ab ipsius poetæ ingenio profecti sunt, huic loco magis conveniunt, quam aliis.

203. *Nostra cuticula*, jam vetula et in rugas *contracta*, oleoque inuncta, *bibat vernum solem*, inbibat ejus ardorem eoque calefiat. Cf. Martial. X. 12. et Pers. IV. 18. 33. V. 179.

204. *Effugiat togam*, fugiat curas et negotia togatorum, h. e. hominum tenuiorum. v. sup. ad I. 96. An de toga meretricum cogitavit poeta? v. sup. ad II. 70.

204. seq. *Jam nunc*, quamvis nondum octava, sed quinta tantum diei hora sit, *salva fronte*, non læso pudore, *in balneum* ire poteris, h. e. non turpe erit lavari, et deinde sexta hora ad cœnam venire: nam festo lætoque die, convivia tempestiva non sunt turpia et inhonesta. Cf. sup. ad VI. 418. seq. et ad Tac. Ann. XIV. 2.

205. *Frons* pro pudore, cujus sedes est in ea.

206. *Facere hoc*, genio otioque indulgere.

207. *talis*, voluptariæ et otiosæ. 208. *Nulla est voluptas, quæ non adsiduitate sui fastidium pariat*, Plin. XII. 17. Τὸ γὰρ ἡδὺ, ἐὰν πολὺ, οὔ τι γε ἡδύ. Cf. Cic. de Or. III. 25.

Digitized by Google

SATIRA XII.

ARGUMENTUM.

Juvenalis scribit Corvino, se ob reditum Catulli, amici sui, ex periculosa navigatione vota Diis persoluturum esse. v. 1—16. *Tum describit sævissimam tempestatem, qua coorta arserint vela, et amicus, ut præsentissimum effugeret periculum, pretiosam supellectilem in mare abjicere malumque amputare coactus sit, donec tandem, tranquilla cœli serenitate ac sole cum spe vitæ redeunte, lacera naris portum Ostiensem tenuerit.* 17—82. *Itaque poeta, præ gaudio vix sui compos, servos seque ipsum ad festam hujus diei lætitiam et sacra Diis, tum majoribus tum domesticis, facienda excitat.* 83—92. *Ne vero quis suspicetur, hæc ad hereditatem Catulli captandam spectare, monet, ei tres esse liberos, et Novii aut Pacuvii aliorumque heredipetarum, his similium, mores ingeniumque ita ferre, ut patribus ne ægram quidem gallinam aut coturnicem impendant, at pro salute orborum divitumque, Gallitæ et Paccii, si vel primum levemque febris sentiant æstum, non modo hecatomben Diis voveant, sed etiam elephantos, si hæc animalia in Italiæ cœlo gignerentur, et servos vel adeo liberos suos, si liceret per leges, inmolarent, quum jucundam, etsi incertam, alant spem, fore, ut, si ægri ex morbo convalescant, ipsi, testamentis mutatis, heredes ex asse scribantur.* 93—127. *Hinc indignatione adcensus Juvenalis ejusmodi captatoribus vitam Nestoris et auri montes precatur, sed ea lege, ut nec ament quemquam nec amentur ab ullo.* 128—130.

Digitized by Google

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa Deis animalia cespes
Exspectat. niveam Reginæ ducimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem, 5

In prima eaque maxima Satiræ parte (v. 1—92.) Juvenalis hanc exornat ideam: *Natali die mihi dulcior hæc lux, qua vota Diis solvenda sunt* ob reditum amici, horrenda nuper passi. Inde occasionem adripit heredipetas lepide perstringendi v. 93—130.

Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine: Catullus
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet heredes.

Satira plena est festivitatis et facetiarum: quo potissimum refero v. 11. 23. 33. seq. 39. 44. 45. 57. seq. 95—104. 111—127. Prior ejus pars mollissimos amicitiæ intimæ sensus adfectusque spirat, (inpr. v. 1. 10. seq. et 83. seq.) et graves passim (v. 48. seq. 57. seq. et al.) inmiscet sententias. Festi quoque diei descriptio v. 83. seq. animatur vita et actione, tamquam in scena peragantur omnia. Ipse denique transitus ad alteram carminis partem v. 93. seq. lepidissimus simul et inopinatissimus est. Poetices studiosos, ut intelligant, quam varie idem argumentum tractari possit, non pœnitebit primam hujus satiræ partem comparasse cum Horat. Od. I. 36. II. 7. III. 14. et Catull. carm. IX. alteram autem cum Horat. Sat. 5. lib. II. in qua heredipetarum artes a Tiresia Ulyssi exponuntur, et Horatius longe præstat Juvenali urbanitate et facetiis, in delectu tum dispositionis ac formæ, (quæ in nostra quoque satira admodum quidem venusta est et ingeniosa, sed minus tamen, quam dramatica, qua Flaccus est usus) tum personarum, earumque gravissimarum, quibus præter omnem exspectationem lepida et jocularis tribuitur disputatio de re, quæ ingenio earum aptissima, sed a tempore, quo vixerunt, aliena est. Ceterum et *Corvini* et *Catulli*, amicorum Juvenalis, non alibi, quod sciam, mentio fit. De aliis *Catullis* v. sup. ad IV. 113. et VIII. 186. al.

1. *Corvinus*, amicus poetæ, ad quem hæc Sat. missa est, et quem Juvenalis una cum Catullo ad festam lætitiam invitasse videtur. Suavissimum est initium: *Hæc lux*, dies, *dulcior mihi natali die*, qui ceteris et lætior et sanctior est, atque, ut omnis fere dies festus, religione epulisque quotannis celebrari solebat. Hic dies *Jure solennis mihi, sanctiorque Pœne natali* Horat. Od. IV. 11. 17. Epitheton *dulcior* emendationem sapit, et ex MSS. vel *carior*, vel *clarior* (præstantior, aut memorabilior) substituendum videtur. *hæc lux*, dies, quo rediit Catullus, mihi amicissimus. Cf. inf. 15. seq. et 29. seq.

2. Color orationis ductus ex Hor. Od. IV. 11. 6. seq. *cespes*, ara e vivo cespite, cespititia, *βωμὸς αὐτοσχέδιος*, qualis tempore urgente et in privatis etiam sacrificiis exstrui solebat. cf. v. 85. *festus*, festo diei et lætitiæ conveniens, ut *festa frons* et similia. *animalia*, victimas. *Deis promissa* et vota olim, quum Catullus discederet, pro reditu ejus et incolumitate. Cf. inf. v. 15. seq.

3. *ducimus* sc. ad aram, ut inf. v. 112. sup. X. 65. et passim de victimis. Vulg. *cædimus*: sed illud doctius est, hoc e glossa. *Reginæ*, in honorem ejus. *Regina* et *βασίλεια* quævis Dea major vocatur, sed inpr. Juno, regina deorum. *Junoni Reginæ* templa Romæ condidere Camillus et M. Æmilius. (Liv. V. 22. XXXIX. 3.) *niveam agnam*: nam Diis superis albæ, inferis nigræ mactabantur victimæ.

4. *Par vellus*, nivei velleris agna. *pugnanti* cum *Gorgone Maura*, h. e. Palladi, pugnanti cum ægide, vel ope ægidis, h. e. clipei vel thoracis, in cujus medio erat caput Medusæ *Gorgonis*, a Perseo in *Mauretaniæ* finibus, vel in extrema Africa interfectæ. *Gorgones* s. Grææ fuere tres filiæ Phorci, *Φορκίδες*; sed Medusa *κατ' ἐξοχὴν* dicta *Γοργώ*.

5. seq. Adumbratur h. l. et quidem

Digitized by Google

Tarpeio servata Jovi, frontemque coruscat:
Quippe ferox vitulus, templis maturus et aræ,
Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque adfectibus esset,
Pinguior Hispulla traheretur taurus, et ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, et a grandi cervix ferienda ministro,
Ob reditum trepidantis adhuc horrendaque passi

præclare natura ferocis vituli, nec tamen valde reluctantis, quod mali erat ominis (v. Macrob. III. 5.) Cf. similes victimarum inmolandarum descriptiones ap. Horat. Od. III. 13. 3. seqq. et IV. 2. 54. seqq. ubi Jani jam recte monuit, eas convenire homini, meditatione sacrificii, quod parat, pleno, easque in primis valere ad victimæ, per se exiguæ, pulcritudinem commendandam, declarandamque super ea re lætitiam ac spem, gratam Diis hostiam fore. *procul*, longe, *extentum funem*, quo ad aram ducitur.

6. *Jovi Tarpeio* s. Capitolino. Tria, quæ h. l. memorantur, numina, Juno, Minerva et Jupiter, simul in Capitolio colebantur. *frontem coruscat*, crispat, vibrat, quatit, ut *coruscare tela, linguam* cet. nisi malis, vibrat frontem, micantem propter cornua primum protuberantia; vel denique *coruscat κατὰ frontem*, h. e. micat in fronte, cornibus jam enascentibus. *Coruscare*, ut κορύσσειν s. κορύσσειν, propr. est arietare s. cornu petere, κερατίζειν, (v. c. ap. Theocr. III. 5.) deinde splendere, quoniam lucidæ res vibrant et quatiunt ex se fulgoris radios. Cf. Lucret. II. 320. ibique Wakef.

7. *maturus templis et aræ*, aris templorum; jam satis grandis ut sacrificetur. (Cf. sup. VIII. 169.) 8. *Spargendus mero:* nam consecrabatur victima vino in caput, inter cornua, libato s. infuso.

9. *Ducere ubera matris quem pudet*, ut *matre relicta* ap. Horat. Od. IV. 2. 54. sed quanto venustius illud! *vexat nascenti robora cornu*, cf. Virg. Ge. III. 232. 233.

10. seqq. Hoc suaviter adjectum, et sensui amicitiæ convenienter. Vota autem et sacrificia facultatibus cujusque respondebant: at Dii non nisi purum ejus, qui dona obfert, animum respiciunt. Cf. Horat. Od. II. 17. 30. seq. III. 23. 9—20. IV. 2. 53. seq. *res familiaris. similis*, par, *adfectibus*, voluntati, cupiditati, vel adfectui amoris.

11. *Pinguior Hispulla*, facete de matrona pingui. Cf. ad VI. 74. *traheretur*, ut sup. v. 3. *ducere.* 12. *finitima in herba*, forte ut ap. Horat. Od. III. 23. 11. *Albanis in herbis*, in pascuis lætis circa Albam Longam. *Mole*, pinguedine.

13. *Clitumnus*, Umbriæ Cisapenninæ fluvius, (nunc *Timia*) qui juxta Mevaniam (hod. *Bevagnam*) *Tiniæ* fl. (*Topino*) miscetur, et cujus aquæ ea vis inesse putabatur, ut candida redderet armenta, quorum magna ibi in *lætis pascuis* copia erat, unde multa Romam adducebantur, ut in solennibus mactarentur sacrificiis. Cf. VV. DD. ad Plin. Ep. VIII. 8. Virg. Ge. II. 146. seq. et Claudian. Cons. Hon. VI. 506. seq. *sanguis iret*, manaret, profunderetur, et quidem ingenti impetu ac vi, qua *ostendit*, taurum pinguem esse et in *lætis*, opimis, *pascuis* nutritum.

14. *a grandi* ac robusto *ministro* sacerdotum, popa, qui plerumque robustus est et obesus. (Cf. Pers. VI. 74.) Oratio autem h. l. scabra est et inpedita, vixque dubito, quin totus v. 14, obelo sit transfigendus, et v. 13, pro *sanguis* reponendum *sacri*, quo sensu *flumen sacrum* et *sacras undas Clitumni* dixere Virg. et Claud. ll. ll. Ita quoque aptissimum est verbum *ostendens*, scil. niveo pellis colore, quo non satis commode referri potest, si de sanguine agitur.

15. Pro ituris suscipiuntur vota, quæ solvuntur in *reditu.* 16. *amici*, Catulli, (cf. v. 29. seqq.) qui nunc ipse

Digitized by Google

Nuper, et incolumem sese mirantis amici.
Nam præter pelagi casus, et fulguris ictum
Evasi, densæ cœlum abscondere tenebræ
Nube una, subitusque antennas inpulit ignis;
Quum se quisque illo percussum crederet, et mox
Adtonitus nullum conferri posse putaret
Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
Talia, tam graviter, si quando poetica surgit
Tempestas. Genus ecce aliud discriminis: audi
Et miserere iterum, quamquam sint cetera sortis
Ejusdem: pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votiva testantur fana tabella
Plurima. pictores quis nescit ab Iside pasci?
Adcidit et nostro similis fortuna Catullo.
Quum plenus fluctu medius foret alveus, et jam,
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani

miratur, incolumem sese esse, et tot tantaque pericula maris evasisse.

17. *pelagi casus*, pericula maris, inpr. tempestatem. *Evasi*, quod evasit. In MS. ant. Pithœi legitur *et* (etiam) *fulminis ictus Evasit*. Non male, si post *Evasit* punctum posueris. Tum *ignis* v. 19. ad fulmen referri potest.

19. *Nube una*, atra nube, per totum expansa cœlum. *subitus, subito, antennas inpulit*, in eas incidit, illas percussit, *ignis*, non fulguris, (nam Catullus *fulguris ictum evasit*, et *præter* fulmen *subitus ignis*, adeoque ab eo diversus, *antennas inpulit*) sed Helenæ, (*Helenenfeuer, feu St. Elme*) electrica materia, vel igneus ardensque vapor, qui, præcipue post tempestatem, in mari circumvolat, et malo navis adhæret; de quo v. Plin. II. 37.

20. seq. Præclare adumbratur pavor eorum, qui navi vehuntur. *Adtoniti* vocantur, *qui vivi stupent, et in totum sibi excidunt*, Sen. Nat. Quæst. II. 27. 21. *conferri*, comparari, *posse*, h. e. incendium multo terribilius esse naufragio.

23. *si quando*, h. e. aliquando, *poetica surgit*, exoritur, *tempestas*, h. e. atrox et sæva tempestas fingitur aut describitur a poetis, rem exaggerantibus. Facete, ut ap. Lucian. quomodo historia conscribenda sit, (Opp. T. III. p. 405. ed. Schmid.) δεήσει γὰρ τότε (ὁ συγγραφεὺς) ποιητικοῦ τινος ἀνέμου ἐπουριάσοντος τὰ ἀκάτια cet. cf. ejusd. Timon. pr.

24. Ita exclamabundi loqui solent scriptores, superveniente novo aliquo infortunio; etiam de re vel inprovisa ac subita, vel gravi, adtentionem moturi. *aliud genus discriminis*, quod, sententiis quibusdam facete præmissis et interjectis, memoratur v. 29. seq. 25. *cetera*, quæ mox dicturus sum. *sortis ejusdem*, non minus tristia. 27. 28. v. inf. ad XIV. 302. *quis* enim *nescit* tot quotidie fere naufragia esse, ut *pictores* jam eorum pictura sibi parare possint, quæ ad victum suppeditent? *ab Iside pasci*, ali, *pictores*, quoniam in ejus potissimum templis *tabellæ*, in quibus pictum erat naufragium, suspendebantur. Navigantes ejus tutelæ commissos fuisse monet Lucianus, et præcipuum illius festum Romæ erat *Isidis navigium*, de quo v. Lactant. Inst. I. 11. et Apul. Met. 1. XI. p. 367. ed. Elm. 31. Locus haud sanus videtur: nam duo genitivi, *puppis* et *arboris*, sine copula, cum voc. *latus* junguntur, neque commoda exoritur sententia, sive navem h. l. et *puppim* et *arborem*, sive malum dici *arborem* censeas. Forte leg. *Alternum* (modo dextrum, modo

Digitized by Google

Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, imitatus castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculi: adeo medicatum intelligit inguen.
Fundite, quæ mea sunt, dicebat, cuncta, Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcerrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed et egregius fons
Viribus obcultis, et Bæticus adjuvat aër.
Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci.

lævum) *puppis* (navis) *latus evertentibus* (magna vi quassantibus et labefacientibus) *undis*, *Arbore in incerta* (in navi huc illuc fluctuante, et modo in hoc, modo in illud latus jactata) *nullam prudentia* cet. nisi malis jungere *alternum latus arboris* (navis, ut ap. Ovid. Ep. Her. XII. 8.) *incertæ*, et pro *puppis* reponere *in puppi*, vel *tumidis*, vel *curvis-undis*, ut *unda curvata* s. *sinuata*, *κῦμα κυρτωθὲν* s. *κυρτόν*.

33. *Rectoris cani*, senis, adeoque usu periti; quo periculum augetur. *Decidere*, de vita quasi pacisci *cum ventis jactu*, projectis bonis suis, et pro vita oblatis, ut ita lis dirimatur, h. e. navi exonerata, vita saltem servetur jactura bonorum. Lepida dictio petita a litigantibus, qui de re, vel rem controversam secum decidunt, litem dirimunt pactione.

34. 35. Festiva et apta comparatio, etsi continetur errore vulgi, quo *castor* s. fiber, ab hominibus exagitatus, *testiculos* suos morsu avulsos abjicere putatur, ut ipse salvus *evadat*, quasi *intelligat*, sciat, propter castoreum se maxime expeti, insidiasque sibi parari. Cf. simil. loc. Sil. XV. 484. seqq. et Plin. VIII. 30. s. 47. XXXII. 3. s. 13. Hic Plin. VIII. 3. s. 4. idem memorat de dentibus elephantorum. In multis libris legitur *Testiculorum*, in quibusdam *damna Testiculis*, et *damno Testiculi*, *atque ideo* cet. Hæc edidere, qui hiatu obfendebantur, de quo v. ad I. 151.

36. Poeta ridet opinionem vulgi. *inguen*, testes, et castoreum. *medicatum*, active, ut passim, pro: ad medicandum et medicinas utile.

37. *Fundite*, projicite in mare. Quare? v. Intpp. Act. Apost. XXVII. 38.

39. *vestem teneris quoque Mæcenatibus aptam*, v. sup. ad I. 66.

40. seqq. *Atque alias* vestes, *quarum pecus ipsum* (malim *ipsa*) *natura*, indoles, *generosi graminis infecit*, h. e. e lana aut vellere pecudum s. ovium Hispanarum, cujus color nativus s. naturalis est rutilus aut purpureus, quem ei non ars operaque hominum, purpura et lutum, tribuit, sed naturæ beneficium, *gramen generosum*, ac præterea *vis obculta egregii fontis*, Bætis fl. et *aëris* temperies. Cf. Virg. Ecl. IV. 42. seqq. Plin. VIII. 48. al.

43. *argentum*, argentea vasa, ut sup. I. 76. *mittere* in mare. *lances factas* a *Parthenio*, quem inclutum vel cælatorem vel sculptorem fuisse putant. Is tamen, quod sciam, neque a Plinio, neque ab alio memoratur; et dura est ellipsis præpositionis. Forte leg. *Partheniæ*: nam Samos ins. et urbs primum adpellata Παρθενία; (v. Strab. X. p. 457. et Plin. V. 37.) nota autem sunt vasa Samia. v. inf. ad XVI. 6. *Crater*, vas vinarium, et quidem capacius, pateræ s. poculi formam referens. De *urna* v. ad VI. 426. 45. Facete amplitudo crateris designatur. *cratera dignum Pholo*, Centauro, *sitiente*, vini avidissimo: de cujus crateris magnitudine v. Intpp. Valer. Fl. I. 337. Heyne ad Apollod. II. 5. 4. p. 350—360. et ad Virg. Ge. II. 455. seq. *conjuge Fusci*, quæ ebriosa fuit; Schol. Quidam sus-

Digitized by Google

Adde et bascaudas, et mille escaria, multum
Cælati, biberat quo callidus emtor Olynthi.
Sed quis nunc alius, qua mundi parte, quis audet
Argento præferre caput rebusque salutem?
*Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
*Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima: sed nec
Damna levant. tunc, adversis urguentibus, illuc
Recidit, ut malum ferro submitteret, ac se
Explicat angustum, discriminis ultima quando
Præsidia adferimus, navem factura minorem.

picantur, hanc esse Saufeiam, de qua v. sup. VI. 320. seq. et IX. 117. *Fuscus* forte idem, cujus mentio fit inf. XVI. 46. (ubi v. not.) vel alius, de quo v. sup. ad IV. 112.

46. *bascaudas*, vasa, ubi (in quibus) calices lavabantur, et cacabus; Schol. Conchæ æreæ, genera vasorum; Papias. (Cf. Intp. Martial. XIV. 97. al. 99.) *escaria* vel *escalia* sc. vasa. *multum cælati*, multa vasa, h. l. pocula aurea argenteaque, eaque cælata. 47. Poculorum pretium augetur antiquitate et dignitate priorum possessorum. *biberat* ex *quo*, quibus poculis usus fuerat. *emtor Olynthi*, Philippus, Alexandri M. pater, qui *Olynthum*, maximam olim Thraciæ urbem, cepit, Lasthene et Euthycrate pecunia conruptis. v. Demosth. Olynth. Thucyd. I. 58. seq. et Diodor. XVI. 53. 54. *callidus*, de quo v. Justin. IX. 8. Idem Philippus plures civitates emit, (Senec. Ep. 94.) et castellum olim obpugnaturus, quod exploratores, munitissimum esse nuntiaverant, quæsivisse ex iis dicitur, *εἰ χαλεπὸν οὕτως ἐστὶν, ὥστε μηδ' ὄνον προσελθεῖν χρυσίον κομίζοντα.* v. Plut. Apophth. Opp. Tom. II. p. 178. ed. Frft. et Cic. ad Att. I. 16. *Poculo aureo pulvinis subdito Philippum regem dormire solitum* tradit Plin. XXXIII. 3. s. 14.

48. seq. Poeta narrationem interrumpit quatuor versibus insertis, quibus vituperatio avaritiæ, illis temporibus vigentis, et laus Catulli continentur. *caput*, vitam. *rebus*, rei familiari, opibus.

50. 51. *Non propter vitam*, vitæ sustentandæ causa, *faciunt patrimonia*, opes conligunt, *quidam, sed vitio cæci*, avaritia excæcati, *propter patrimonia vivunt*, putant se eam ob causam vivere, ut opes cumulent. Cf. sup. VIII. 83. 84. et ad XI. 11. Sed pro *quidam* saltem leg. *quique* vel *quisque*, ne hæc versibus 48. et 49. repugnent: et quam scabra est oratio *facere patrimonia?* Haud dubie spurii sunt v. 50. et 51. laciniæque margini adsutæ, ut passim aliæ hujusmodi sententiolæ.

52. seq. Retexitur tela abrupta. *Jactatur* in Mare a Catullo et sociis ejus. *sed nec damna*, jactura bonorum, *levant* navem et periculum. Sed hæc ellipsis dura est, et forte leg. *juvant*, h. e. prosunt, quidquam proficiunt.

53. *adversis* fatis *urgentibus*, prementibus, periculo crescente. *illuc recidit*, eo redactus est: nam *res illuc* vel *huc recidit* dicitur pro, res eo jam rediit s. huc redacta est; et syll. *re* anceps est in verbis compositis, quæ a consona incipiunt, ac brevis in *redeo, redoleo*, aliisque, quæ hiatus vitandi causa literam inserunt. Vulgo perperam legitur *Decidit*, quo verbo motus e loco superiori indicatur.

54. *malum ferro*, securi, *submitteret*, subcideret.

55. *Recidit illuc—ac se angustum*, in angustias adductum, inpeditum, inplicatum magnis difficultatibus ac periculis, *explicat*, expedit ex iis, (propr. se arctum expandit, angustum, quo inclusus erat, spatium dilatavit) *quando*, quoniam, quandoquidem *ultimis discriminis præsidia adferimus*, extrema periculi remedia adhibemus, *navem factura minorem*, leviorem. Sed forte distinguendum, *ac se Explicat angustum: discriminis ultima, quando* cet. (h. e. maxima pericula tunc adsunt, quum

Digitized by Google

I nunc, et ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis a morte remotus
Quatuor aut septem, si sit latissima tæda!
Mox cum reticulis et pane et ventre lagenæ
Adspice sumendas in tempestate secures.
Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro
Et pelago; postquam Parcæ meliora benigna
Pensa manu ducunt hilares, et staminis albi
Lanificæ; modica nec multum fortior aura
Ventus adest: inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extentis, et, quod superaverat unum,

cet.) vel legendum: *ut* (facere solemus) *discriminis ultima quando* cet. aut *quæ nos* pro *quando*. Subcisionem vero mali ultimum esse naufragii remedium, nota res est.

57—61. Poeta cogitatione ac sensu periculorum, quæ in amicum ingruerant, intime adfectus, omnem acerrime exsecratur navigationem, tamquam rem non minus temerariam ac periculosam, quam miseram. Similiter multi poetæ navigantium audaciam increpant, v. e. Prop. III. 7. 29. seqq. (al. 5. 41. seqq.) Horat. Od. I. 3. 9—24. et al. *I nunc*, ut in simili loco Senec. Med. 650. et sup. VI. 306. ubi v. not. *nunc*, postquam audisti, navigantibus tot tantaque inminere pericula. *ventis animam*, vitam, *committe*, ut ap. Horat. Od. I. 3. 10. et Sen. Med. 304.

58. 59. Laertius lib. I. memorat, Anacharsidem, quum audisset πίσσαρας δακτύλους εἶναι τὸ πάχος τῆς νεώς, dixisse, τοσοῦτον θάνατον τὰς πλείστας ἀπέχειν. Sic et Arat. Phæn. 300. ὀλίγον δὲ διὰ ξύλον Ἀΐδᾳ ἐρύσσει, et hinc Dio Chrysost. Orat. LXIV. de Fortuna navem adpellat τριδάκτυλον ξύλον πτύσσειν. Cf. inf. XIV. 289. Sen. Med. 306. seq. Ovid. Am. II. 11. 25. seq. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 55.

59. *tæda*, ut alibi *pinus*, cognata arbor, pro navi e pinu texta, h. l. pro tabula vel assere navis. *latissima*, crassissima. 60. 61. *Mox*, ubi in navi eris, et lustrabis res, quas tecum tulisti, et quæ tibi maxime necessariæ sunt ad vitam et salutem, præter panem et vinum, *adspice*, respice, (al. *adcipe*) etiam *secures*, quæ *sumendæ* sunt, quibus opus est, *in tempestate*, ad malum subcidendum. *Reticulum*, pera, ad modum retis texta. *ventre lagenæ*, lagena ventrosa, h. e. ampla, itineri apta. Cf. sup. IV. 107. al.

62—67. Sedata tempestate, 67. seq. *vestes* pro velis, quæ igne conflagrarant, (sup. v. 19. seq.) extendebantur, et in *prora* alterum *velum* minus, quod unum superfuerat; atque ita (75. seq.) lacera navis portum subiit Ostiensem.

62. *jacuit planum mare*, h. e. tranquillum factum est et *planum*, quo sensu passim *unda* vel *mare jacere, stare, cubare, sedere*, et contra *surgere* dicitur.

63. *Fatum*, quo salus nautarum et Catulli continebatur, *valentius Euro*, ventis, *et pelago*, efficacius erat tempestate. Fatis Dii quoque ipsi inpares, eorumque leges fixæ. v. ad Sil. V. 76. 406.

64. seq. Cf. sup. ad III. 27. *Pensa ducere*, ut *p. trahere, torquere, versare, volvere*. 65. *Parcæ hilares*, adspirante fortuna et cœptis blandiente; ut contra *Sorores tristes* et *duræ*. v. ad Sil. I. 281. *Stamen album* Parcarum longiorem felicioremque vitam significat et portendit, ut contra *atrum* vel *pullum* mortem et infortunium. *Lanificæ staminis* albi, docte pro, ducentes stamen album, vel lanam staminis albi, h. e. lanam albam, facientes.

67. Bene *miserabilis* visu *prora*, navis, malo, velis aliisque armis destituta; et *arte inopi*, non multum fructuosa, quam necessitas docuerat; *extentis vestibus*, velorum loco expansis, ut ap. Tac. Ann. II. 24. ubi etiam *vestes* sunt propr. sic dictæ, non funes,

Digitized by Google

Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum sole redit: tum gratus Iulo,
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, (lætis Phrygibus mirabile sumen)
Et nunquam visis triginta clara mamillis.
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,
Tyrrhenamque Pharon porrectaque brachia rursum,
Quæ pelago obcurrunt medio, longeque relinquunt
Italiam. non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed trunca puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
Tuti stagna sinus. gaudent ibi vertice raso

aut vela, aut artemon. 69. *Velo* minori, in *prora*, quod *dolon* vocatur, ut majus ἀετίμων, *artemon*, et quod ad puppim est, forte *epidromus*. *suo*, quia in prora est, vel vestibus obponitur, quæ proprie non sunt vela navis. *deficientibus* vi, vel cessantibus. *Austri* cum delectu positi, tamquam venti vehementiores ac tempestatem cientes.

70—72. *Tum conspicitur sublimis apex*, mons Albanus, *gratus*, dilectus, *Iulo* s. Ascanio, Æneæ filio, quippe qui, condita in eo Alba Longa, *sedem* ibi imperii conlocavit, et Laviniæ, *novercæ* suæ, concessit *Lavinium*. Res notissima vel ex Liv. I. 1. et 3. Virg. Æn. I. 267. seqq. ubi v. Heyne. 71. *Lavino*: nam veteres etiam *Lavinum* pro *Laviuium* dixisse videntur. v. Heyne Obss. in Tibull. II. 5. 49. et ad Virg. Æn. I. 2.

72—74. Etiam hæc nota ex Virg. Æn. III. 388. seq. VIII. 42. seq. 81. seq. ad quæ loca v. Heyne. *cui*, Albano monti, ut et Albæ Longæ, *nomen dedit candida scrofa*, sus alba. *Phrygibus*, Iulo et Trojanis, *lætis* ob repertam ex oraculi responso suem. *sumen*, sus. Cf. ad XI. 138. In MS. Basil. legitur *numen*, quod adridere potest: nam *numen* poetis propr. dicitur Dei voluntas ejusque indicium, monitum et oraculum.

74. *Mamillas* facete forsan substituit poeta pro porcis, ut rei miraculum augeretur.

75. seq. Describitur portus Ostiensis, de quo Suet. Claud. c. 20. *Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum, profundo jam salo, mole objecta, quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim, in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.* Cf. Burm. ad Valer. Fl. VII. 84. seq. *moles*, ingentia saxa, in mare jacta, alteque exstructa instar aggeris, quibus pars maris *inclusa* et exclusa; *Tyrrhenamque Pharon*, turrim excelsam, in mari Tyrrheno ædificatam. *brachia*, portus partes vel moles prominentes et dextra sinistraque *porrectas*, protentas in mare, *rursum*, retro, (*rursum* enim propr. quasi *revorsum*) h. e. ultra Pharon, ad introitum portus exstructam.

77. Magnitudo portus Ostiensis designatur. *pelago obcurrunt*, alto mari in cornua quasi coeunt, ut ap. Hom. Od. N. 97. et Virg. Æn. I. 159. seq. ubi v. Heyne. In multis libris legitur: *pelago currunt*, quod interpretantur: in altum procurrunt mare. Sed ita *in* vel *per pelagus* dicendum erat. *relinquunt Italiam*, ab ejus ora recedunt.

78. 79. Hæc verba languere videntur; nisi forte hæc eorum sententia est: Hic portus Ostiensis multo mirabilior, quam naturales, qui passim a poetis describuntur, admirationem magis, quam veritatem sectantibus.

79. *magister*, gubernator, *petit interiora tuti stagna* (aquas) *sinus*, h. e. subit portum interiorem, ubi naves tutæ sunt a tempestate et naufragio, unde vel *cymbæ Baianæ*, quali utuntur in

Digitized by Google

Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris et farra inponite cultris,
Ac molles ornate focos glebamque virentem:
Jam sequar, et sacro, quod præstat, rite peracto,
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Adcipiunt fragili simulacra nitentia cera.
Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.
Cuncta nitent: longos erexit janua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.

lacu Lucrino, *pervius*, navigabilis est.

81. *vertice raso:* nam in luctu summoque vitæ periculo caput radi, et crines ab iis, qui ex naufragio vel diuturno morbo alioque discrimine salvi evaserant, Diis sospitatoribus obferri solebant. (v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 422.) 82. Cf. Cic. ad Div. V. 12. et al. *Garrula*, quæ garrulos faciunt homines; vel pro garrulis nautis, vel denique adject. pro adverbio, ingenti garrulitate, qualis plerumque est hominum, magno periculo liberatorum. *nautæ*, Catullus ejusque socii, quorum adfectus animi egregie adumbrantur.

83—92. Præclara conversio! nam descripto periculo et reditu Catulli repente sensus in actionem transeunt, qua dramatica ac vivida rerum adumbratione summa poeseos virtus continetur. Poeta ob reditum amici, qui in extremo vitæ discrimine versatus erat, lætitia exsultans, advocat servos; jubet properare necessaria ad vota pro reditu Catulli solvenda remque divinam rite faciendam; omnis moræ impatiens est. Festinantes oculis quasi cernimus servos, et dominum jam sequentem, jam diis majoribus vota solventem in templis, et mox Laribus domi, ubi omnia ad festam lætitiam parata sunt. *Linguis animisque favete, εὐφημεῖτε*, solennis in sacris formula, qua populus vel tacere jubebatur, vel fari verba bona *εὐφημα*, boni ominis, ne, qui adessent, seu consulto seu temere, quid mali s. sinistri ominis diceret, quo vel profanaretur res sacra, vel ejus vis infringeretur. 84. *Serta delubris*, templorum postibus foribusque suspendite. v. ad VI. 51. *Farre*, h. e. mola salsa, ex farre tosto et sale, *cultri*, frons victimæ et ignis s. focus adspergebantur. 85. *ornate*, parate, vel potius coronate. *molles focos glebamque virentem*, h. e. aram e cespite molli ac virenti, s. recenti; quo sensu *vivum cespitem* dixit Hor. Od. I. 19. 13. ubi v. Mitscherl. Cf. sup. ad v. 2.

86. *sacro, quod præstat*, quod præstantius est, tamquam publice, et majoribus Diis factum ac promissum. Cf. sup. v. 2. seqq. *peracto rite*, bene et recte, ex legibus præscriptis, animo, loco ac tempore idoneo. *Rite*, vox sacrorum s. religiosa.

87. 88. Poeta etiam domesticos placat deos: tanta ejus est lætitia, tantus amoris gratique animi adfectus! Præclare autem *parva simulacra, fragili cera*, quæ facile franguntur, et *graciles coronæ* de Laribus parvarum ædium. Cf. simil. loc. sup. IX. 137. 138. ibique not. Eorum vero simulachra cur *nitent cera?* quia cerea erant? quod nusquam legere memini. Neque crediderim h. l. designari *ceram*, de qua v. sup. ad IX. 139. et X. 55.

89. *Hic*, domi. *Jovem nostrum*, ut *nostri lares* sup. IX. 137. ubi v. not. *placabo*, venerabor et ei satis faciam, agens gratias et vota persolvens, ne irascatur. *Laribus paternis*, v. sup. ad VIII. 14. 90. *jactabo*, spargam flores, inpr. *violas*, et quidem *omnium*, quotquot sunt, *colorum*, de quibus v. Curt. Sprengel. Antiq. Botan. Spec. I. c. 1. et Voss. ad Virg. Ecl. II. 47. V. 38. X. 39.

91. 92. Jam omnia domi parata sunt ad festi diei lætitiam. *erexit janua ramos*, h. e. rami, inpr. laurorum erecti, suspensi sunt in janua. Cf. sup.

Digitized by Google

Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine. Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet heredes. Libet exspectare, quis ægram
Et claudentem oculos gallinam inpendat amico
Tam sterili. verum hæc nimia est inpensa: coturnix
Nulla umquam pro patre cadet. Sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita, et Paccius, orbi,
Legitime fixis vestitur tota tabellis
Porticus. exsistunt, qui promittant hecatomben:
Quatenus hic non sunt, nec venales elephanti,
Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
Belua concipitur; sed furva gente petita,
Arboribus Rutulis et Turni pascitur agro

ad v. 84. et VI. 51. *longos ramos*, cf. VI. 79. ibique not.

92. Sacris festisque diebus, in omni publica privataque lætitia, ad januas ac fenestras, etiam medio die, catenulis suspendebantur *lucernæ*, lampades, cerei, funalia adcensa: unde *festa janua*, quæ *operatur*, operam dat, (ut *operari* sacris, textis, Musis, cet.) *lucernis matutinis*, quatenus servi occupati sunt in lucernis ad januam suspendendis et matutino jam tempore adcendendis; nisi ex MS. Scriverii et emendat. virorum doctorum reponendum *operitur*, h. e. tegitur, vestitur, quod venustius est. Cf. mox v. 100.

93. seqq. Subita aptaque transitione ad alterum idque primarium Satiræ argumentum progreditur poeta, adripitque occasionem sibi oblatam heredipetas perstringendi. *suspecta*, quasi non profecta ex animo in amicum benevolo et vera lætitia, sed ex studio captandæ hereditatis.

95. *Libet exspectare*, exspectet aliquis, vel frustra exspectabo, donec reperiatur, qui cet. Germ. *darnach warte einer*, vel *den mögt' ich sehen*.

96. Bene non modo *gallinam* dixit poeta, sed et *ægram* atque *oculos claudentem*, moribundam. *inpendat*, mactet, ut dono eam mittat, vel pro salute amici sacrificet diis; de quo v. inf. ad XIII. 233. *amico tam sterili*, a quo tam parum emolumenti speres, qui tam exiguam fructus spem præbeat, quum tres habeat filios. v. sup. ad VII. 49. Alii *sterilem amicum* εἰρωνικῶς dici putant.

98. Ne vilis quidem avicula *pro patre*, pro eo, cui liberi sunt, *cadet*, mactabitur. *Coturnices*, aves, quarum esu abstinebant veteres, quia veneni semen gratissimus iis cibus, et morbum comitialem solæ animalium sentiunt præter hominem. v. Plin. X. 23. s. 33. Varr. R. R. III. 5. 17. et Bochart. Hieroz. II. 1. 15. *calorem*, æstum febris.

99—120. Si *Gallita* et *Paccius*, h. e. divites iidemque *orbi*, vel levi tentantur morbo; captatores reverentiam iis amoremque votis pro salute eorum susceptis probare certant, ut ab illis, talibus officiis delenitis, si ex morbo convalescant, heredes scribantur.

100. *Legitime*, rite et ordine, *fixis*, suspensis, in parietibus. *vestitur*, bene, de copia et ornatu. *tabellis* votivis, quæ vota continebant suscipienda, et in *porticibus* atriisque ædium ac templorum, vel aliis locis publicis figebantur, ut omnes voti essent conscii. Cf. Suet. Cal. c. 14. ibique Ernesti.

101. Ἑκατόμβη, sacrificium centum boum. *promittant*, diis voveant pro salute ægrorum. 102—114. Elephantes voverent heredipetæ, si *hic*, Romæ, vel in *Latio* nascerentur. Apta sententia, cujus tamen vis, intempestiva doctrina infringitur. Forte et leg. *Quatenus hic non sunt res venales elephanti. Nec Latio. Haud usquam—sed furva a gente petita* cet. nisi malis *petitum—armentum* cet. 103. *nostro sub sidere*, cœlo ejusque vertice, climate, non *concipitur*, nascitur.

104. *furva*, nigra, a *gente*, ab Indis, Mauris, Æthiopibus. v. sup. ad XI. 125. 126.

Digitized by Google

Cæsaris armentum, nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, et nostris ducibus, regique Molosso,
Horum majores, ac dorso ferre cohortes,
Partem aliquam belli, et euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Histrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante lares Gallitæ, victima sola
Tantis digna Deis, et captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit
De grege servorum magna aut pulcerrima quæque
Corpora; vel pueris et frontibus ancillarum
Inponet vittas: et, si qua est nubilis illi

105. *Arboribus Rutulis et Turni agro*, in saltibus agrisque Rutulorum, quorum rex olim Turnus fuit, et metropolis Ardea.

106. Elephanti sunt *armentum Cæsaris*, non a *privatis* hominibus ali possunt, sed a solis Imperatoribus, qui hæc animalia, quorum usus olim in bellis erat. (v. 107. seqq.) nunc ad voluptatem et spectacula adhibent. v. Plin. VIII. 2. et 7. Suet. Cæs. 37. Spanhem. de usu et pr. num. T. I. p. 170. 720. Fabric. ad Dion. XLIX. p. 574. 23. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 169. *Privato*, v. ad VI. 114.

108. *Ducibus nostris*, Romanis, qui eos non modo in triumpho duxerunt, (v. Plin. VIII. 6. ibique Intpp.) sed illis etiam in bello usi sunt. v. c. L. Scipio ap. Appian. bell. civ. II. 96. *Regi Molosso*, Pyrrho, Epirotarum regi, in cujus *bello elephantos Italia primum vidit, et boves Lucas adpellavit, in Lucanis visos a. U. C.* 472. Plin. VIII. 6. *Molossi*, gens Epiri.

109. *Horum* elephantorum, qui nunc a Cæsaribus voluptatis et spectaculorum causa aluntur, *majores Tyrio parere solebant Hannibali* cet.

111. *Nulla mora per Novium* (v. sup. ad VI. 333.) scil. foret, si Romæ et in Italia elephantorum copia esset. *Novius* et *Pacuvius Hister* heredipetæ tunc temporis famosi. De hoc cf. sup. II. 58. seqq.

112. *ebur*, elephas *ducatur ad aras*, v. sup. ad v. 3. 113. *Gallitæ*, ut sup. v. 99. Quæ *victima sola* est *digna tantis Deis*, Laribus Gallitæ, ditissimæ matronæ; vel potius hominibus, tam divitibus et orbis, qui a *captatoribus* non solum divino coluntur honore, sed etiam *tanti* illis videntur *Dii*, ut elephanti iis sacrificandi sint, non vulgares victimæ. Ita egregie ingenium et mores *captatorum* s. heredipetarum adumbrantur: cui picturæ mox etiam vividiores fortioresque inducuntur colores v. 115—120. *Alter enim*, Pacuvius, (quod ex v. 128. intelligitur) ne illud mireris, *si concedas*, si per leges liceret, *mactare* illa, humana sacrificia, pro salute ægri hominis, qui orbus et ditissimus est, *servos* atque *ancillas*, quin et liberos *voveret*. 117. Vox *pueris* sic languet et inportuna est, quia modo *servorum* mentio facta, eademque sententia bis expressa est. Legendum puto: *nec pueris* (non servis tantum) *et frontibus ancillarum Inponet vittas; sed si qua est* cet. h. e. sed etiam filiæ. 118. *Frontibus ancillarum inponet vittas*, tamquam victimarum, quæ vittis circum tempora ornatæ inmolantur. Sic de Sinone aræ destinato Virg. Æn. II. 129. 133.

118. 119. Filiam adeo, si qua ei est, eamque jam *nubilem*, (quo scelus augetur) sacrificabit pro salute ægri, quemadmodum olim Agamemnon, quum cervam Dianæ sacram fixisset, et tempestas, ira Deæ inmissa, classem Græcam in Aulide retineret, Calchantis consilio, ut iratam Deam placaret, ei inmolandam statuit *Iphigeniam*, filiam

Digitized by Google

Iphigenia domi, dabit hanc altaribus; etsi
Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo testamento
Mille rates: nam si Libitinam evaserit æger,
Delebit tabulas, inclusus carcere nassæ,
Post meritum sane mirandum, atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quam
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius, quæso, vel Nestora totum:

suam, natu maximam: quam tamen Diana, *cerva* pro ea substituta, et caligine sacrificantibus objecta, in terram Tauricam per nubes detulit, ibique templi sui sacerdotem fecit. Fabula notissima ex Eurip. Iphigen. al. et varie olim tractata: nam alii Iphigeniam vere inmolatam tradunt, alii loco cervæ substituunt ursam, vel anum, vel juvencam, vel bovem cet. v. Heyne ad Virg. Æn. II. 116. et Intpp. Ovid. Met. XII. 24—38.

120. Etsi non sperandum sit heredipetæ, filiam suam ope divina servatum iri, quod contigisse Iphigeniæ, *cerva* ei subposita, *tragici* poetæ fabulantur. *Cerva* fuit *piaculum*, sacrificium expiandi sceleris iræque mitigandæ causa Dianæ factum, et quidem *furtivum*, quia furtim vel insciis Græcis cerva pro ipsa Iphigenia fuit substituta. Eadem *tragica* dicitur, quoniam ex ingenio tragicorum poetarum profecta est. Facetissimo itaque sale et artes heredipetarum et poetarum figmenta notantur.

121—127. Etiam hi versus pleni facetiarum. *Laudo civem meum*, Pacuvius mihi multo sapientior Agamemnone, ejusque consilium magis, quam hujus laudandum videtur; salutemque divitis orbi, ob *testamentum* vel amplæ hereditatis spem, pro qua vel filiam inmolare haud dubitat, multum puto præferendam esse saluti *mille* navium, h. e. classis Græcorum, pro qua Iphigenia est mactata; nam si dives convaluerit ex morbo, testamentum forte mutabit et Pacuvium ex asse scribet heredem, summo ejus amore devinctus, vel existimans adeo, salutem suam ac valetudinem illius votis et sacrificiis tribuendam esse.

122. *Mille rates* s. naves Græcorum Trojam profectas esse, poetæ memorant, certo numero pro incerto posito. Cf. Heyne ad Virg. Æn. II. 198. et nos ad Sil. III. 229. *Libitinam evadere*, ut *L. vitare* ap. Horat. Od. III. 30. 7. pro mortem effugere. Nam Venus Libitina funerum Dea apud Romanos, in cujus templo adparatum funebrem servabant ejus redemtores vel curatores funerum, qui *Libitinarii* inde dicti sunt.

123. *tabulas* testamenti. *inclusus carcere nassæ* venuste dicitur dives et orbus, qui *mirandis meritis*, officiis, votis ac sacrificiis, ab heredipeta inretitus et devinctus capitur, velut piscis in nassa. *Nassa, κύφτος* (Oppian. Ἁλιευτ. III. 85. et 341. seq.) *ἐν σχοίνου λαβύρινθος*, (Theocr. XXI. 11.) calathus vimineus angusti colli, quo quum intravit piscis, exire non potest. Ea *γραφικῶς* describitur in loco sim. et class. Sil. V. 47. seqq. Cf. Lucian. Tim. Opp. T. I. p. 159. ed. Schmid.

125. *Forsan* non sine vi dictum: innuit enim, incertam hominis spem esse, adeoque inprobiora ejus vota, sacrificia et cupiditatem. *breviter:* nam paucis tantum verbis opus est in testamentis, quibus heredes ex asse scribuntur, nec plura in iis memorantur heredum nomina vel legata. Cf. sup. ad I. 68.

126. Cf. Lucian. l. l. *rivalibus*, aliis heredipetis, eamdem hereditatem captantibus. *Incedere* aptum h. l. verbum, quod superbiæ s. ostentationis et gravitatis vim passim habet. (v. ad Tac. Ann. IV. 23. 5.) 127. *jugulata Mycenis*, Iphigenia, (a patria sic dicta) h. e. inmolatio filiæ: nam *Mycenis* h. l. filia Pacuvii, ut sup. v. 119. *Iphigenia*,

Digitized by Google

Possideat, quantum rapuit Nero: montibus aurum
Exæquet; nec amet quemquam, nec ametur ab ullo! 130

quoniam pro salute ægri divitisque hominis, ut Iphigenia pro salute Græcorum, inmolatur.

128—130. Poeta, qui ridendo dixerat verum, nunc cum summa indignatione Pacuvio eique similibus heredipetis dira inprecatur, vitam longissimam, et, qualis avarorum esse solet, miserrimam: quid enim tristius esse potest, quam ex divitiis, iisque inhoneste partis, nullam percipere voluptatem, et per longam vitam omnibus æque ac sibi ipsi gravem esse atque odiosum? *vivat vel Nestora totum*, h. e. totam Nestoris ætatem. (Cf. sup. ad X. 246.) 129. *Quantum rapuerit Nero*, docent Suet. Ner. c. 26. 32. et alii. 130. Cf. Ovid. in Ibin. v. 115. seq.

Digitized by Google

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER QUINTUS.

SATIRA XIII.

ARGUMENTUM.

Calvinum, cum gemitu et luctu querentem de perfidia amici, qui depositum (decem sestertia) abnegaverat, consolaturus poeta, ipso statim principio, v. 1—12. *breviter recenset inculcatque solatia, quæ deinde (v.* 13—249.) *uberius planiusque persequitur, docens,* α.) *non tenuem Calvino censum, adeoque damnum, quod passus sit, mediocre esse et æquo ferendum animo; (v.* 7. 8. 13—16.) β.) *tale flagitium non rarum esse inde ab Saturni ævo, neque viro jam seragenario longoque rerum usu inbuto miraculo debere esse, his præsertim temporibus, quibus multo graviora quotidie committantur, et egregius sanctusve homo monstro portentoque similis sit; (v.* 16—74. *et* 120—173.) *hanc vero improbitatem summamque, qua nunc pejeretur, audaciam minime miram videri propter perversas de Diis opiniones, ineptamque theologiam, quæ contemtum gignat divini numinis, efficiatque, ut alii omnino negent Deos esse, qui res humanas curent, alii pœnas iis solvere malint, quam perjuriorum flagitiorumque fructu carere, alii denique spem impunitatis inde concipiant, quod lenta Deorum ira ipsique exorabiles sint, et quod ille crucem pretium sceleris tulerit, hic diadema; (v.* 75—119.) γ.) *damna et injurias suppliciis improborum, vel ira ac vindicta, non sarciri, et ultionem minuti et infirmi animi, ideoque maxime feminarum, non virorum, minimeque philosophorum, voluptatem esse; (v.* 174—192.) δ.) *improbos mala conscientia, quæ pœna sit omnium gravissima, cruciari, et nocte dieque suum gestare in pectore testem; hinc iis cibum inter dentes crescere, vina displicere vetera, somnos breves ac turbidos esse, minima tonitrua fulguraque pavorem incutere, et quemcumque morbum ab infesto Numine inmissum videri; (v.* 192—235.) ε.) *malos homines, libidini indulgentes, sensim adsciscere consuetudinem peccandi, et sic plerumque serius aut citius pœnas dare. (v.* 236—249.)

Digitized by Google

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urna.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, et fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus,

Satira egregia et plena salis sententiarumque gravissimarum; quæ consolationis etiam momenta proponit exquisitissima et efficacissima. Eadem aptissima quoque est ingenio satirico. Neque enim poeta eidem indulget dolori, mollique adfectu se in tristem amici animum insinuat, sed acriter objurgat eum, quod, quum vir idemque dives ac jam senex sit, et perditis vivat temporibus, non viriliter ferat levem jacturam, sed muliebriter ingeniscat, vel vindictæ ardeat cupidine, qua res amissæ non reparentur, neque reputet videatque, aliis multo acerbiora, quam sibi, adcidisse. Inde occasionem petit, conruptos sæculi sui mores ineptamque theologiam, tamquam præcipuam improbitatis causam, notandi.—Neque tamen dissimilo, non deesse, quæ severo judici in hac satira displicere possint, et quasi egregio inspersos deprendi corpore nævos. Primum gravissimarum vis sententiarum passim (v. 23. seqq. 40. seqq. 62. seqq. 162. seqq.) ostentatione artis ac doctrinæ intempestiva, et frigida declamatione infringitur. Deinde ingrata est earumdem fere rerum sententiarumque repetitio v. 19. seq. et 120. seq. v. 23. seqq. et 126. seqq. Præterea ordo rerum dicendarum nonnumquam perturbatur, e. g. vss. 199. seqq. ubi historia Glauci parum commode imagini malæ conscientiæ (v. 192—235.) inferitur; v. 75—109. ubi descriptioni conruptelæ morum scelerumque Romæ vigentium (v. 16—173.) eorum origo et causæ inculcantur, quæ ei potius subjungendæ erant: v. 120—173. quibus poeta non nova, quæ promittit, solatia adfert, sed telam potius, v. 23—74. textam, et v. 75—119. abruptam, retexit. Denique dispositio carminis et œconomia parum probanda videtur: nam initio (v. 1—12.) totum ejus argumentum omniaque solatia in epitomen quasi redacta exhibentur, et deinde copiosa exornantur oratione; quæ ratio rhetorem magis decet, quam poetam satiricum. Eamdem tamen etiam supra in Sat. X. sequutus est Juvenalis.—Ceterum de tempore, quo hæc Satira videatur scripta esse, v. ad v. 16. 17. et 157.

1. *malo* recte legitur, non *malum*: nam *malum committit exemplo*, qui illud non primus, sed post alios facit. *Exemplo* autem *malo* aliquid *committit* is, qui turpe perpetrat facinus, quod alios male docet, et ad idem incitat facinus. 2. *ultio*, pœna. *se judice*, judicio animi sui et conscientiæ. 3. Cf. Paulli Ep. ad Rom. II. 14. 15. *quamvis improba gratia Prætoris*, a reo conrupti, *vicerit fallaci urna*, h. e. fecerit, ut reus judicio vincat fallacibus sententiis judicum sortito datorum: nam Prætor s. Quæsitor, cui quæstio s. causa capitalis obtigerat, sortiebatur, vel sorte legebat et dabat judices selectos e decuriis, tabellis in urnam conjectis; unde reo favere poterat, secernens in judicibus legendis ejus vel suos amicos. Idem quoque judicibus tabellas dabat, absolutionis, condemnationis et ampliationis, quas hi, in consilium missi, in *urnam* conjiciebant, iisque eductis sententiam ferebat: unde *urna* etiam h. l. ad suffragia judicum selectorum, a reo conruptorum, referri potest. Sed h. l. *Prætoris* potissimum *gratia* iniqua notatur. Hinc probabile fit, amicum Calvini, qui depositum abnegaverat, adcusatum ab eo, sed Prætoris judicumque conruptorum sententiis absolutum fuisse.

5. *Calvinus* nescio an idem sit, cujus meminit Martial. VII. 89.

8. *te mergat*, funditus te evertat bo-

Digitized by Google

Quæ pateris. casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, et e medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus: flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis levium minimam exiguamque malorum
Particulam vix ferre potes, spumantibus ardens
Visceribus, sacrum tibi quod non reddat amicus
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos, Fonteio Consule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem, sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ Sapientia. Ducimus autem

nis, et ad paupertatem redigat. Cf. sup. ad X. 57.

10. *Casus tritus*, vulgaris, (metaph. petita a via) *et e medio*, non e summo, *Fortunæ* adversæ, h. e. malorum, *ductus acervo*, multum abest a summo infortunio.

11. *Flagrantior*, acrior, vehementior. 12. *vulnere*, damno.

13. 14. Junge: *particulam malorum, quamvis minimam levium exiguamque, vix ferre potes, ardens visceribus spumantibus*, æstuantibus bile et ira, in qua sanguis ab imis præcordiis exæstuat. Cf. sup. ad I. 45.

16. *Depositum*, quidquid custodiendum alicui datum est, παρακαταθήκη, *sacrum*, sancte servandum et reddendum, vel ob jusjurandum interpositum, vel ne tollatur amicitia, fides violetur, et amicus adficiatur injuria ac damno, quo nihil scelestius est.

16—22. Talis fraus non mira videri debet homini, longo rerum usu edocto, cui ejusmodi mala tum nota sint ac familiaria necesse est, tum æquo ferenda animo. In interrogatione major vis inest. *Stupet hæc*, ut sup. IV. 119. ubi v. not. *post terga relinquere*, conficere, ut nos dicimus: *im Rücken haben*.

16. 17. Ex h. l. probabile fit, hanc satiram Hadriani temporibus scriptam esse, LXI annis (nam LX annos jam *post terga reliquit* Calvinus) post Fonteii consulatum. Sed quatuor, non duo, ut vulgo putant, Fonteii Capitones Consules in fastis memorantur. Prior Consul fuit a. U. C. 720. at subfectus tantum, *ad unguem Factus homo, Antoni, non ut magis alter, amicus* Hor. Sat. I. 5. 32. (v. Pigh. Ann. T. III. p. 497.) Alter a. 764. vel 765. cum Germanico Cæs. biennio ante mortem Augusti. (v. Pigh. l. l. p. 540.) Tertius a. 811. vel 812. cum C. Vipsanio s. Vipstano, sub Neronis imperio. (v. Pigh. p. 593. Tac. Ann. XIV. 1. Plin. II. 70. s. 72. et VII. 20. Suet. Cal. c. 8.) Quartus a 819. vel 820. cum C. Julio Rufo. (v. Pigh. p. 601. 602.) Si alterum h. l. designari credideris, a. 825. vel 826. tertio vel quarto anno imperii Vespasiani; si tertium, a. 872. vel 873. secundo vel tertio anno imperii Hadriani; si quartum, a. 880. vel 881. regnante eodem Imperatore, hæc Satira scripta est. Tertium innui, probabilis, nec tamen certa, est Intpp. conjectura, quam iis persuasit Lips. Quæst. Epist. IV. 20. Cf. inf. ad v. 157. et ad XV. 27.

19—22. *Sapientia*, σοφία, quam Pythagoras primus φιλοσοφίαν dixit, est quidem *magna*, potens ac valida, *victrix Fortunæ*, quæ minas ejus ac vim contemnere nos docet; sed idem discimus quoque *magistra vita*, longo usu et experientia. Inde discere poteras, *incommoda vitæ* patienter *ferenda* esse, quamquam non sis philosophus. Cf. inf. v. 120. seqq.

19. *libellis sacris*, præclaris, divinis; (ut ἱερὸς et θεῖος) vel quoniam philosophia, ut verba Cic. Tusc. Qu. I. 26, mea faciam, est *donum inventumque deorum—ejus prorsus divina vis—et animus divinus, aut deus* cet.—20. *Philosophia est inexpugnabilis murus, quem Fortuna multis machinis lacessitum non transit,*

Digitized by Google

Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum, vita didicere magistra.
Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, et partos gladio vel pyxide numos?
Rari quippe boni: numerus vix est totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.
Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri
Temporibus: quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, et a nullo posuit Natura metallo.
Nos hominum Divumque fidem clamore ciemus,

Senec. Ep. 82. Similiter *Cato Fortunæ victor* dicitur Manlio. Cf. sup. X. 52. 53. 365. 366.

22. *jactare jugum*, inpatienter ferre incommoda vitæ. Metaphora ducta a bobus ferocibus vel subcumbentibus oneri, qui *jugum detrectant, quatiunt, excutiunt, eique subtrahunt colla*. Contra *jugum adcipere, subacta cervice ferre, ei submittere colla* et propr. et metaph. dicitur. Cf. sup. ad VI. 208.

23—37. Descriptio illorum temporum scelerumque, quæ tum grassabantur: brevis pictura, cui principales tantum colores induxit poeta. 23. Nunc quotidie committuntur flagitia, iisque profanatur quævis, etiam *festa dies*, quæ religiose olim et sancte agebatur. *ut cesset prodere furem*, quo non cernere possis furem et deprehendere.

25. *gladio*, vi, *vel pyxide*, veneno, quod in ea condebatur. 26. seq. Poetam respexisse numerum Sapientum vix crediderim. *numerus vix est totidem* hominum, *quot* sunt *Thebarum portæ*; ut *exercitui, cujus numerus duodecim millium fuit* ap. Corn. Nep. Iphicr. 2. Vulgo legitur: *numero vix sunt totidem*.

27. *Thebarum*, Bœotiarum scil. *portæ* septem, unde ἑπτάπυλος Θήβη Hom. Il. Δ. 406. Nam Θῆβαι Αἰγύπτιαι ἑκατόμπυλοι Hom. Il. IX. 383. Cf. inf. XV. 6. al. *Ostia Nili* celeberrima septem, Canopicum, Bolbitinum, Sebennyticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum: (v. Strab. XVII. p. 801. 802. et Plin. V. 10. s. 11.) *Nili divitis*, quia multis auctus fluviis, et per plura ostia in mare mediterr. effunditur; vel quia inundatione limoque suo Ægyptum ditat s. fecundat.

28—30. Notum est, priscos poetas, ut indicarent, homines a naturali optiamque vitæ ratione ad pessimam gradatim esse delabsos, omne illud tempus, quod efluxerit inde ab origine mundi, in ætates, a *metallis*, pro cujusque ratione, denominatas descripsisse, et quidem vel in duas, (Virg. Ge. I. 125. seqq.) vel in tres, (Arat. Phæn. 100. seq.) vel in quatuor, (Ovid. Met. I. 89. seq. et al.) vel in quinque; (Hesiod. Ἔργ. 109—208.) non vero, ut plerique Intpp. h. l. putant, in octo, quot sint metalla, in aureum, argenteam, electream, æream, cupream, stanneam, plumbeam, ferream; etsi gradus plures non male ita exprimi potuisse videntur. Suspicor itaque, Juvenalem respexisse vaticinia illa Sibyllina de ἀποκαταστάσει s. παλιγγενεσίᾳ, (de quatuor sæculis denuo revolvendis et renovandis) vel famam illam, ab Etruscis vatibus profectam, de octo sæculis, mundo datis et vita moribusque hominum diversis, de sæculo nono, a Sullæ temporibus (quibus maxima rerum facta mutatio et conruptio morum invaluit) incipiente, et de decimo, periodi rerum, qualis tum erat, fine. (v. Heyne ad Virg. Ecl. IV. 4. seq. et Argum. Censorin. c. 17. et Plut. in Sulla Opp. T. I. p. 456. A. ed. Frft.) Hoc sæculum nonum *pejus* ferreo, quod poetæ commenti sint, et tam sceleratum h. l. dicitur, ut *a metallo* ei *nomen inponi* non potuerit. Facile intelligitur, quanta vis insit his verbis, et quam præclare ea sit expressa. Omitto aliorum conjecturas parum probabiles.

31. Summa δεινότης inest his verbis,

Digitized by Google

Quanto Fæsidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic senior bulla dignissime, nescis,
Quas habeat Veneres aliena pecunia? nescis,
Quem tua simplicitas risum vulgo moveat, quum
Exigis a quoquam, ne pejeret, et putet ullis
Esse aliquod numen templis aræque rubenti?
Quondam hoc indigenæ vivebant more, prius quam
Sumeret agrestem posito diademate falcem
Saturnus fugiens: tunc quum virguncula Juno,

et brevitas adfectui convenit. *Nos* sceleratissimo vivimus sæculo, quo ubivis et quotidie tot tantaque grassari videmus scelera, et tamen tam stupidi sumus, ut, si quid mali aut injuriæ nobis aliisve adcidat, continuo præ stupore, et tamquam novitate miraculoque adtoniti, *hominum Divumque fidem*, opem, *cieumus*, inploremus, quasi hæc inusitata sint, nec semper et ubique obvia. *Pro Deum atque hominum fidem!* vel *Dii, obsecro vestram fidem* cet. admirationis quiritationisque formulæ, ut nostræ: *um des Himmels willen! um Gottes willen!* Ita exclamasse videtur Calvinus: unde *nos ciemus* mollius dictum pro *tu cies*.

32. Hæc et δυνῆς et σαρκαστικῶς dicta. *Quanto* clamore *Fæfidium* male *agentem* causas vel perorantem in foro *laudat vocalis*, clamosa, *sportula*, h. e. clientum aliorumque hominum turba, præmio sportulæ conducta, ut dicenti adclamaret *Pulcre, Bene, σοφῶς*, cet. v. sup. ad I. 1. seq. et de *sportula* ad I. 95. seq.

33. Salse Calvinus sexagenarius (v. sup. v. 16. 17.) dicitur *senior dignissimus bulla*, h. e. qui inter pueros referatur propter simplicitatem rerumque inperitiam; νήπιος γέρων: nam *bulla* puerorum insigne. v. sup. ad V. 164. *senior ἐμφατικῶς*, ut *Tun' vetule* ap. Pers. 1. 22.

34. *Quas habeat Veneres*, voluptates, gratiam, venustatem, inlecebras, h. e. quam grata nobis sit et jucunda?

34—119. Præclare docet poeta, corruptos sæculi sui mores vitiorumque licentiam, quæ remp. Rom. invaserit, ex contemtu religionis, tamquam ex primario fonte, fluxisse, hanc vero inreligiositatem ex superstitione et inepta natam esse theologia, quæ phantasiæ quidem præbeat alimenta, sed mentem conrumpat, *et* jam *vulgo*, plebi, sit contemtui ac ludibrio; homines itaque, quamdiu simplex adhuc fuerit religio, pie ac sancte vixisse, at postquam ingenium poetarum eam multis argutiis, fabulis pravisque opinionibus de natura, vita, moribus et ingenti numero Deorum deformaverit, a probis majorum moribus ad inpietatem et scelera defecisse. Hæc igitur διαλογούμενα et commenta poetarum multis deridentur salibus facetiisque, sed et nimia forsan ingenii orationisque luxurie, et judicio paulo iniquiori de mythologia vet.

37. Stulti ac simplices sunt, qui Deos verentur perjuriorum vindices. *arœ rubenti* sc. igne, vel potius sanguine victimarum.

38—52. Festiva aurei sæculi descriptio, quo Ausonum, adeoque Aborigînum Latinorumque religio admodum simplex fuit, et præter Saturnum, Janum, Picum et Faunum alios ignoravit Deos; qui postea ex Græcorum mythologia adsciti sunt. *Indigenæ*, prisci incolæ Latii, Aborigines, non tantum ἐγχώριοι, sed etiam αὐτόχθονες, αὐθιγενεῖς, *hoc more*, hac simplicitate ac fide, pietate et sanctitate vitæ, *vivebant*, aurea ætate, qua regnavit *Saturnus, prius quam* hic, a Jove filio suo exutus regno, *fugiens diademate deposito sumeret agrestem falcem*, symbolum messis: nam ipse Saturnus fuit symbolum melioris vitæ, cujus origo a satione, messe frugibusque inventis repetenda est, et hinc Aborigines agri vitæque cultum docuisse fingitur. v. Heyne in Exc. IV. et V. ad Virg. Æn. VII. et in Exc. II. ad Æn. VIII. 314—329. Cf. sup. VI. 1—13.

40. 41. *Tunc, quum adhuc Jupiter*, quo regnante argentea fuit ætas, *privatus*, regno nondum paterno potitus, aleretur in *Idæis antris*, neque jam ux-

Digitized by Google

Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla super nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos, et jam siccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæa nigra taberna.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut est hodie, contentaque sidera paucis
Numinibus miserum urguebant Atlanta minori
Pondere. nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Sicula torvus cum conjuge Pluton.
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri

orem duxisset *Junonem*. Cf. sup. VI. 14—16. *antris Idæis*, Idæ, montis Cretensis. Fuere tamen, qui Jovem in Ida, Phrygiæ monte, natum educatumque traderent, postquam confusæ fabulæ Cretenses et Phrygiæ. v. Passerat. ad Prop. III. 1. 27. et Heyne ad Apollod. p. 15. 16. ed. rec. p. 7. Pro majoribus distinctionibus, v. 41. 45. et 50. positis substituendæ forsan minores, et verba *Prandebat—Pondere* v. 46—49. parenthesi includenda, ut sic omnia a vocc. *tunc quum* v. 40, pendeant. Hic certe est ordo sententiarum, (cf. v. 53.) neque tam longæ propositiones, quas poesis respuit, a luxuriante ingenio abhorrent.

42—45. Tum vita Deorum a poetis nondum ad heroum vitam adcommodata erat, nec tam luxuriosa etiam efficta, vel jucunda et otiosa, ut Saliarem in modum quotidie epularentur. Poetæ fabulantur, quod vel tironibus notum est, convivia a Diis heroum more agi, iisque *ad cyathos*, a poculis, *οἰνοχόους* esse, (ut ap. Hor. Od. I. 29. 8. et Prop. IV. 8. 37.) *puerum Iliacum*, Ganymeden, pulcerrimum juvenem filiumque Trois, vel Erichthonii, vel Assaraci, vel Ili, regum Trojanorum, *et formosam Herculis uxorem*, Heben.

44. 45. Cur Vulcanus, e diis solus memoratur h. l. ubi de conviviis eorum et pocillatoribus sermo est? Mea qualicumque sententia ille h. l. in pincernas scurrasque Deorum refertur, (*et* scil. nondum, nisi potius leg. *nec jam* vel *aut jam* ad cyathos erat *Vulcanus*) et Juvenalis respexit locum Hom. Il. A. 597. seqq. ubi Vulcanus Αὐτὰρ ὁ τοῖς ἄλλοισι θεοῖς ἐνδέξια πᾶσιν Ὠνοχόει, γλυκὺ νέκταρ ἀπὸ κρητῆρος ἀφύσσων. Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν, Ὡς ἴδον Ἥφαιστον διὰ δώματα πυπτύοντα. Non minus ridicula h. l. adumbratur forma Vulcani, porrigentis pocula et *brachia* e fornace et camino *nigra* sibi detergentis, *nectare*, vino deorum, *siccato*, postquam illud biberat, (cf. V. 47.) vel prægustaverat more pincernarum, de quo v. ad VI. 633. Pocillatores solebant esse pueri pulcri ac nitidi; at pauperibus convivis clientibusque *pocula cursor Gætulus dabat, aut nigri manus ossea Mauri*, qualis h. l. Vulcanus fingitur. Cf. sup. V. 52—62. *Vulcani* et Cyclopum *taberna* s. officina a poetis conlocatur in iis locis, quæ ignibus subterraneis ardent, præcipue in Ætna, Lemno, insulis Æoliis s. Vulcaniis circa Siciliam, earumque potissimum maxima, *Lipara*. cf. ad I. 8. et X. 132. 46. *Prandebat quisque Deus sibi*, privatim, solus: nondum enim luxuriosi erant.

46. seqq. Πολυθρύλλητα a poetis efficta, lepide inriditur. Cf. Plin. II. 7. et Cic. de Nat. Deor. passim. 48. *miserum*, bene, ob gravitatem ponderis.

49. 50. Nondum aliquis poeta commentus erat, Saturni filios, Jovem, Neptunum et Plutonem de mundi imperio *sortitos* esse. *Imperium profundi*, maris, (non inferorum) *triste*, ob tempestates, in mari sævientes, quæ tot calamitatum causæ sunt. *Pluton*, Πλούτων, *torvus*, sævus, durus, inexorabilis, Ἀΐδης ἀμείλιχος ἦτορ ἀδάμαστος· Τοὔνεκα καὶ τι βροτοῖσι θεῶν ἔχθιστος ἀπάντων, Hom. Il. IX. 158. 159. *cum conjuge Sicula*, Proserpina, in Sicilia nata et rapta a Plutone juxta Hennam, unde et *Hennæa* dicitur. 51. 52. Cf. sup. ad II. 149. seq. Nondum aliquis poeta fa-

Digitized by Google

Pœna; sed infernis hilares sine regibus umbræ.
Inprobitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas et morte piandum,
Si juvenis vetulo non adsurrexerat, et si
Barbato cuicumque puer, licet ipse videret
Plura domi fraga et majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacræ lanugo senectæ!
Nunc, si depositum non infitietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, et Tuscis digna libellis,
Quæque coronata lustrari debeat agna.

bulose multa tradiderat de inferis et pœnis ibi luendis, v. c. de *rota* Ixionis, de *Furiis*, de *saxo* Sisyphi, et de *vulture atro*, jecur Tityi et Promethei depascente; neque etiam de *regibus* judicibusque *infernis*, de Plutone, Minoe, Æaco, Rhadamantho, Triptolemo: nam his non opus erat, quum nulla admitterentur scelera, neque talia in mentem veniebant hominibus, quorum et vita et religio simplicissima erat.

53. *Inprobitas*, exemplum inprobitatis, *illo ævo*, quod poetæ aureum dixerunt sæculum, *admirabilis*, inusitata et inaudita, *fuit*, ut nunc probitas, de quo v. mox v. 61. seqq. 55. seqq. De antiquissima hac honoris testificatione, et veneratione majorum natu v. Heyne ad Virg. Ecl. VI. 66. Intpp. Gell. II. 15. et inpr. Klotz. ad Tyrt. p. 139.

56. *Barbato*, non viro tantum, sed etiam juveni, cui *prima lanugo* erat. Cf. v. 59. *licet ipse* puer *videret plura domi fraga* cet. h. e. quamvis ditior esset. *Fraga* autem et *glandes* primi hominum cibi erant solæque divitiæ. Cf. VI. 10.

58. 59. Dodwell. in Annal. Quintil. p. 79. et 136. "*Prima*, inquit, adolescentiæ barbatæ *lanugo* ab anno censebatur ætatis XVIII. eoque, ut videtur, expleto. Hoc nos docet h. l. Juvenalis, quum *barbatum* suum, quem *puero* obponit, *quatuor* dumtaxat *annis* puero majorem adnoscit, et prima tantum modo lanugine vestitum. Ita *prima lanugo* in annum XVIII. expletum convenerit, quum etiam *pueritia* in anno XIV. similiter expleto terminata fuerit. Inde *barbatuli juvenes* (Cic. ad Att. I. 14.) adpellabantur ad illum usque annum, ut videtur, quo *barbam primam radebant*, ætatis scilicet XXI. Hanc *pubertati plenæ* ætatem constituunt ICti, (Dig. L. I. tit. 7. l. 40. 1. L. XXXIV. tit. 1.) usque a temporibus Hadriani. Nec id inmerito, etiam pro sententia veterum cet."

59. *Primæ lanugini*, adolescentulis, etsi adhuc inberbibus, idem *adeo* honor habebatur a pueris, qui *sacræ*, venerandæ, *senectæ*, senibus, veneratione dignis, a juvenibus.

60—70. Nostris temporibus fides et probitas portento miraculoque similes sunt. *Depositum* dicitur, quodcumque deponitur apud aliquem, eique adservandum traditur.

61. *follem*, saccum, crumenam, (ut XIV. 281.) *veterem*, dudum sibi commissum, *cum tota ærugine*, cum omni pecunia, quæ fuit in eo, et pra vetustate ac situ jam æruginem contraxit. Æris vitium *ærugo* dicitur, ferri *robigo* s. *rubigo*.

62. 63. Ejusmodi *fides* nunc *digna* videtur, quæ, prodigii instar, in *libellis Tuscis*, h. e. haruspicum, notetur, et ex horum præscripto expietur lustreturve *agna* aliave victima iratis diis cæsa. Haruspicina, quæ jam Pelasgis in usu fuit, ab Etruscis maxime exculta est, et ab iis ad Romanos pervenit: unde *Tusci libelli*, ut *libri Etruscorum* ap. Cic. de Div. II. 23. et *Etruscæ disciplinæ volumina* ap. Plin. 83. s. 85.—*coronata agna*: nam victimæ et vittis, et sertis floribusque ornabantur.

64—70. *Egregii sanctique viri* exemplum nunc tam rarum est, ut simile sit *monstro*, quale est *bimembris puer* cet.

Digitized by Google

Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, aut miranti sub aratro
Piscibus inventis, et fetæ comparo mulæ,
Sollicitus, tamquam lapides, effuderit imber,
Examenve apium longa consederit uva
Culmine delubri, tamquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilega? quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? majorem tertius illa
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile et pronum est superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat! Adspice, quanta
Voce neget; quæ sit ficti constantia vultus.
Per Solis radios Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, et Cirrhæi spicula vatis,

(cf. Cic. de Div. II. 28.) 65. seqq. De *monstris*, prodigiis et ostentis, in quibus recensendis paulo prolixior est poeta, v. ad II. 122. 123. *bimembri puero*, duplicia, vel hominis animalisque membra habenti, partui monstroso. Pro *aut* quidam edidere *vel*, haud dubie ob hiatum. v. ad I. 151. *Piscibus inventis sub miranti aratro*, terram scindente. Cf. Liv. XLII. 2. Strab. XII. Plin. IX. 57. s. 83. ibique Harduin. *miranti aratro* præclare: nam sic summum adumbratur monstrum, cujus novitatem ipsum aratrum admirari fingitur, et more poetarum sensus tribuitur rei inanimatæ. 66. *Mulæ fetæ* exemplum rarissimum quidem, (unde et proverbii loco dicebatur, *quum mula peperierit*, v. c. Suet. Galb. c. 4.) sed non omnino negandum. Cf. Liv. XXXVII. 3. Harduin. ad Plin. VIII. 44. s. 69. Spallanzani Memorie sopra i muli, et Bochart. Hieroz. I. 2. 20.

67. *Lapidei imbris* crebra fit mentio ap. Livium. Causa hujus prodigii a violentis ventis repetenda, qui lapides in altum sublatos iterum in terram, vel de montibus quoque, dejecisse videntur.

68. *Examen apum* in pendentis *uvæ* speciem (βοτρυδόν Hom. Il. B. 89.) *considens in culmine delubri* domusque, vel in arbore, foro, castris; signisque militaribus, sæpius in dira refertur omina. *apium* passim pro *apum*.

69. 70. *Amnes* sæpe memorantur *fluxisse gurgitibus miris*, portentosis, h. e. sanguineis, (nisi poeta scripsit *nigris* vel *rubris*) aut (ita forte leg. pro *et*) *vortice lactis*, aquis scil. a soli cretacei aut argillacei contagione albescentibus aut rubescentibus. Cf. Heyne Opusc. Acad. T. III. p. 265. 266. *Gurgitibus* et *vortice* poet. pro aquis.

71. seqq. Infortunium tuum neque insolens est inpio hoc sæculo, neque magnum, si comparetur cum iis, quæ passi sunt alii. *fraude sacrilega*, scelerata, inproba, quæ scil. perfidia et perjurio amici fiebat.

73. *arcana*, h. e. sestertia arcano s. secreto apud aliquem deposita, ejusque fidei clam, sine testibus, commissa. 74. *patulæ*; amplæ.

75. seqq. Apta inprobitatis imago, et simul inrisio theologiæ veterum vel doctrinæ de Diis, quos vel minus hominibus metuendos esse poeta docet.

77. *neget* depositum amicus tuus. 78. *fulmina Tarpeia*, h. e. Tarpeii s. Capitolini Jovis.

79. *Frameam* gladium fuisse docent Isidorus et Augustin. Ep. 120. c. 16. sed hastam Tac. Germ. c. 6. ubi v. Lips. *Cirrhæus vates*, *μάντις*, ut *Delius vates* ap. Virg. Æn. VI. 12. Apollo Delphicus, sic dictus a *Cirrha*, Phocidis oppido et navali Delphorum, quod

Digitized by Google

Per calamos venatricis pharetramque Puellæ,
Perque tuum, pater Ægæi, Neptune, tridentem:
Addit et Herculeos arcus hastamque Minervæ,
Quidquid habent telorum armamentaria cœli.
Si vero et pater est; Comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
  Sunt, in Fortunæ qui casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Natura volvente vices et lucis et anni;
Atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius, metuens ne crimen pœna sequatur:
Hic putat esse Deos et pejerat, atque ita secum:
Decernat, quodcumque volet, de corpore nostro
Isis, et irato feriat mea lumina sistro,
Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, numos.

inde pro ipsis Delphis ponitur. Ei *spicula* et arcum dari, notissima res est.

80. *calamos*, sagittas. *Puella venatrix* est Ἄρτεμις ἀγροτέρα.

81. *Tridens*, insigne Neptuni, quod tamen et Nereo tribuitur a Virg. Æn. II. 418. *Neptunus* docte dicitur *pater Ægæi* sc. maris, (ut ap. Horat. Od. II. 16. 2. et Virg. Æn. XII. 366.) quoniam in eo præcipua illius sedes est, unde et ipse *Ægæus* vocatur. v. Intpp. Virg. Æn. III. 74. Cur vero *pater* maris adpelletur, v. sup. ad VI. 394.

82. *Herculis arcus* et sagittæ fatales, ac Philocteti dono datæ. v. ad Hygini f. 102.

83. *Armamentaria cœli* facete dicuntur.

84. 85. Non tantum *jurabit per caput filii*, ut solebant patres, sed, quod horribilius, se, Thyestæ exemplo, manducaturum filii sinciput. *Comedam*, scil. si mentior. *Sinciput flebile nati*, h. e. flebilis, miserandi nati. *Sinciput* totum caput, ut passim, etsi proprie vel dimidiam ejus partem, (quasi *semicaput*) vel priorem ita dici putant. *aceto*, condimento capitis. *Phario*, Ægyptio: nam *Pharos*, parva Ægypti ins. (v. ad VI. 83.) totam passim Ægyptum designat. Ægyptium autem *acetum* laudant Martial. XIII. 122. et Athenæus II. 26. ubi v. Casaub.

86—119. Causæ memorantur, cur multi homines pejerare non dubitent.

86—88. Notæ sunt sententiæ veterum philosophorum, qui Deos vel esse, vel, ut Epicurei, res humanas curare negabant, Naturamque credebant a Deo diversam esse. Conf. Plin. II. 7. et Barth. ad Claudian. in Rufin. I. 1. seqq. p. 1077—1094. *omnia ponant*, omnes res humanas contineri existiment. 87. *moveri*, gubernari. 88. *Natura volvente vices*, moderante vicissitudines, ut ap. Virg. Æn. III. 376.

89. *Altaria tangunt*, qui vel precantur, vel jurant. Cf. inf. ad XIV. 219.

90—105. Præclare perjurorum animus adumbratur. 93. Perjuri ab ipsis Diis pœna, et plerumque quidem præsenti, inpr. cœcitate mulctari credebantur, et ab Iside. Cf. Ovid. ex Ponto I. 1. 51. seqq. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 466. et Jablonski Panth. Ægypt. T. I. p. 111. 112. ubi monet, magnam semper fuisse et esse hodie in Ægypto cœcorum multitudinem, hanc vero cœcitatem a superstitiosis hominibus Isidis iræ, non naturalibus causis, tribui. Idem de hac Dea copiose egit ibid. T. II. p. 3. seqq. *Isidis* autem sacra e peregrinis maxime vigebant Romæ, et superstitiosissime agebantur. Cf. Heyne ad Tibull. I. 3. 23. seq. *Sistrum*, quo Isis et sacerdotes ejus utebantur, erat æneum rotundumque crepitaculum, a σείεσθαι, concutere, sic dictum, in cujus parte superiore felis cum facie humana, in inferiore Isis sculpta erat. Ejus *per angustam laminam, in modum baltei recurvatam*,

Digitized by Google

Et phthisis, et vomicæ putres, et dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec
Archigene. quid enim velocis gloria plantæ
Præstat, et esuriens Pisææ ramus olivæ?
Ut sit magna, tamen certe lenta ira Deorum est.
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient? sed et exorabile Numen
Fortasse experiar: solet his ignoscere. multi
Committunt eadem diverso crimina fato:
Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. tunc te sacra ad delubra vocantem

trajectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos jactus, reddebant argutum sonorem, ut utar verbis Apul. Met. XI. p. 258. 33.

95. Aliæ pœnæ, quæ perjuris infliguntur ab iratis diis. *Phthisis*, φθίσις, tabes lenta. *Vomicæ putres*, ulcera putrida. *Sunt tanti* æstimanda, ut non eligantur cum opibus et patienter ferantur?

96. 97. *podagram optare locupletem*, h. e. quæ, vel si cum divitiis conjuncta est, *num* (ita legendum puto pro *Nec*) *dubitet Ladas?* De podagra divitum pedibus insidiante cf. Martial. XII. 17. Luciani epigr. XXVII. in Brunck. Anal. T. II. p. 313. et Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 427. seq. *Ladas*, velox cursor, qualis fuit Ladas, cursor Alexandri M. qui in Olympicis palmam tulit. v. Intpp. Catull. LV. 25. Pausan. II. 19. 6. III. 21. 1. VIII. 12. 3. X. 23. 9. *si non eget Anticyra, nec Archigene*, facete pro: si sanus est, si sapit. *Anticyra*, pro helleboro s. veratro, cujus præstantissimum genus nascebatur parabaturque Anticyræ, cuique vis stomachi ventrisque insanorum, delirorum cet. purgandi inerat, inpr. ubi in illa urbe bibebatur. Cf. Horat. Sat. II. 3. 83. 166. et A. P. v. 300. loca class. Gell. XVII. 15. et Plin. XXV. 5. s. 21. ubi cf. Harduin. *Anticyra*, Ἀντίκυρα, (propr. Ἀντίκυῤῥα, Cirræ adversa) nomen duarum urbium maritimarum, in Phocide ad sinum Crissæum, et in Phthiotide ad Maliacum sinum. Utrique hellebori proventus tribuitur, illi a Pausan. in loco class. X. 36. huic a Stephano, et Strab. IX. p. 288. 299.

98. *Archigene*, h. e. medico, qui mediam pertundat venam. v. sup. ad VI. 46. et 236. *plantæ*, pedis.

99. Quid Ladæ profuit, in stadio Olympico vincere, et tamen esurire? *Pisææ*, Olympicæ: nam Pisa urbs Elidis in Peloponneso, ad Alpheum fl. ubi Olympici agebantur ludi eo loco, cui postea Olympiæ nomen fuit. Victores autem in Olympiis ludis, Ὀλυμπιονίκας, non modo coronis *oleagineis*, (v. Pausan. V. 15. 3. et 16. 2. al.) sed etiam aliis muneribus honoribusque fere divinis adficiebantur. Cf. Le voyage du jeune Anacharsis en Grece, chap. 38. At tot honores et præmia non ab inopia tutos præstabant victores.

100—105. Aliæ perjurii causæ lepide memorantur.

100. Sententia notissima. Χρῆσιν μὲν τὰ τῶν θεῶν πως, τίς τέλος δ' οὐκ ἐσθενῆ Eurip. in Ione 1615. Cf. Mitscherl. ad Horat. Od. III. 2. 32. *Ut*, quamvis.

103. *his*, ejusmodi delictis, *solet ignoscere*, quia plerumque non puniuntur, vel, quia non ad Numinis contemtum, sed ad commodum pejerantis spectant.

105. Exempla suppeditabit historia omnium temporum. *crucem*, servile supplicium. *diadema*, regiam dignitatem, regnum. Cf. ad VIII. 259.

107. seq. Egregie adumbratur perditorum hominum audacia. *Præcedit* talis homo, non sequitur, *te ad delubra*

Digitized by Google

Præcedit, trahere immo ultro ac vexare paratus.
Nam, quum magna malæ superest audacia causæ,
Creditur a multis fiducia. mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus scurra Catulli:
Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
Vel potius, quantum Gradivus Homericus: Audis,
Jupiter, hæc, nec labra moves, quum mittere vocem
Debueras, vel marmoreus, vel aëneus? aut cur
In carbone tuo charta pia thura soluta
Ponimus, et sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? ut video, nullum discrimen habendum est

vocantem eum, ut juret. Sic φθάνω δί τι καὶ τὸν ἄγοντα dixit Strato, epigr. XXVI. in Brunck. Anal. T. II. p. 365. *immo paratus* est *trahere* in jus te cunctantem, *et vexare*, objurgare te velut sycophantam et calumniatorem. Mutatio numeri, *confirmant, præcedit* cet. passim obvia est, et adfectui apta. 110. *fiducia* innocentiæ. 110. 111. Cf. sup. ad VIII. 186. 187. *Urbani*, non cognomen, sed epitheton scurræ s. faceti hominis. Cf. Ernesti clav. Cic. ubi hæc notavit: "*Urbanitas* est virtus ingenii animique, qua eleganter possumus, ut homines in urbe liberaliter educati, de omnibus rebus judicare, neque aliquid inepti et absurdi dicimus et facimus, sed potius venuste et cum specie quadam liberali: estque hoc genus urbanitatis per totam vitam, orationem, moresque fusum. Hinc *urbanus* elegans in omni judicio, dicto, facto, qui obponitur inperito s. absono, ut ἀστεῖος a Stoicis ἀμαθεῖ: deinde perpetuo Romæ vivens, aut otiose, aut causas in foro gerens cet. denique facetus, dicax, quales fieri solent otiosæ Romæ viventes, nihilque agentes, nisi ut in foro stent cet. unde tandem pro scurra dici cœpit."

112. 113. Ridet poeta Homeri commenta. *Tu miser exclamas*, ut sup. v. 31. 32. *vincere* clamore *Stentora* χαλκεοφώνου, Ὃς τόσον αὐδήσασχ', ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα, Hom. Il. E. 785. *Gradivus*, Mars, *Homericus*, qualem Homerus effingit: ὁ δ' ἴδραχε κάλπιδος Ἄρης, Ὅσσον τ' ἐννεάχιλοι ἐπίαχον, ἢ δεκάχιλοι Ἀνέρες ἐν πολέμῳ, ἐρίδα ξυνάγοντες Ἄρηος, Il. E. 859. seqq.

114—119. Facete increpatur ipse Jupiter ὄρκιος, s. ὅρκου συρίας et perjurii vindex, tamquam inpotens et ignavum numen, (ut Mars sup. II. 130. 131.) simulque stultitia hominum, a quibus colantur Dii, qui nec audire, nec videre et loqui possint, adeoque vita careant, quique instar hominum muneribus capiantur. Similis est lepos et sarcasmus Luciani in Timone c. 1—6. Cf. et Virg. Æn. IV. 206. seq. 114. seq. Si audis, Jupiter, cur non *vocem mittis*, respondes? *video*, in statuis tuis *marmoreis æneisque* non plus vitæ inesse, quam in *statua Vagellii* s. *Bathylli*.

116. 117. Gravis objurgatio, et apta religioni veterum, qui Deos non tam benignos, quam sui commodi donorumque non minus, quam homines, cupidos fingebant, adeoque non precibus eos inplorabant, sed votis, horumque exauditionem non ab illorum benignitate, sed grato beneficiorumque memori animo exspectabant. Hinc etiam in precum formulis Dii sæpe munerum adceptorum admonebantur, v. c. ap. Hom. Il. A. 39. seq. Θ. 240. Odyss. Δ. 763. seq. P. 240. seq. Virg. Æn. IX. 406. seq. *carbone*, ara, non acerra: nam *jecur* etiam et *omenta* dicuntur inposita. *charta*, in qua thus involutum, *thuris piperisque cucullus* ap. Martial. III. 2. 5. *soluta*, aperta, ut thus effunderetur. Cf. Ovid. Ep. Her. XI. 4. *pia thura*, quæ pietatem in deos testantur. 117. *jecur*, præcipuam extorum partem. *sectum*, resectum a ceteris extis. Al. minutatim sectum. 118. *Omentum*, panniculus s. membrana tenuis, ventriculo pulvinaris instar instrata, et intestina involvens; (Gr. ἐπίπλοον, Germ. *Netz*) deinde intestina molliora; denique adeps, ut

Digitized by Google

Effigies inter vestras statuamque Vagelli.
Adcipe, quæ contra valeat solatia ferre
Et qui nec Cynicos nec Stoica dogmata legit
A Cynicis tunica distantia; non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii medicis majoribus ægri;
Tu venam vel discipulo committe Philippi.
Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo; nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec plana faciem contundere palma:
Quandoquidem adcepto claudenda est janua damno,
Et majore domus gemitu, majore tumultu
Planguntur numi, quam funera. nemo dolorem
Fingit in hoc casu, vestem deducere summam

forte h. l. et *νύλεση* vel *δημὸς* ap. Hom. Il. A. 460. et Θ. 240. *alba* e natura adipis; vel albi porci. 119. *Vagellius* forte is, de quo v. ad XVI. 23. In plerisque libris legitur *Batilli*, *Batylli* et *Bathylli*: unde designari putant *Bathyllum*, non pantomimum illum de quo v. ad VI. 36. sed adolescentem Samium, cujus insigni pulcritudine Anacreon non magis, quam Polycrates, tyrannus Samius, captus dicitur, et de quo Apul. Florid. II. extr. *In Samo templum Junonis, cujus ante aram statua erat Bathylli, a Polycrate dicata, qua nihil umquam adfectatius fuit.* Cf. Winckelm. A. z. G. d. K. p. 55. Sed hujus Bathylli mentio parum apta h. l. cui maxima potius vis inest, si stulti cujusdam ac fatui hominis nomen memoratur.

120—125. Audi nunc, Calvine, quæ *solatia* ego tibi *ferre*, adferre, possim, et quidem e sensu communi desumta, quoniam non sum philosophus: neque enim philosophicis opus est argumentis ad te consolandum ob levem, quam fecisti, jacturam, scil. decem sestertiorum. Hæc præclare expressit poeta, inpr. v. 124. et 125. ubi metaphora petita est ab ægrotantibus, quibus pro vario morborum genere vel peritiores, vel rudiores adhibendi sunt medici. Conf. sup. v. 19. seqq. Infra tamen v. 184. seqq. philosophiæ præcepta traduntur. 122. *Cynicorum* et *Stoicorum* idem auctor erat, Antisthenes, eademque pæne dogmata; solo fere habitu *distabant*. Utrique etiam pallio utebantur, sed sub eo Stoici *tunicam* gerebant, Cynici vero leviores interulas sive tuniculas lineas: unde passim *ἐχίτωνες* dicuntur. v. Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. II. p. 472. et Boettiger über den Raub der Cassandra p. 58. not. 56. E sectis philosophorum h. l. memorantur, quæ potissimum Romæ vigebant.

123. vid. inf. ad XIV. 319. *Suspicit*, veneratur, magni æstimat, admiratur. *plantaribus*, plantis, vel arboribus.

124. *ægri dubii*, quorum salus dubia s. anceps est.

125. *committe venam* secandam, h. e. curationem morbi. *Philippi*, medici, et forte inperiti. Modeste poeta se talis medici *discipulo* comparat.

126—235. Vid. sup. ad v. 1—12. *tam detestabile factum*, quam quod amicus tuus commisit in te. Similis autem orationis color ap. Horat. Sat. II. 3. 41. *hoc si erit in te Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.*

127. 128. Maximi doloris indicia. 129. *claudenda est janua*, in signum mœroris, ut in *funere* (v. 131.) propinquorum fieri solet, (v. Tac. Ann. II. 82. al.) h. e. justus est dolor et luctus.

131. *numi* amissi, jactura pecuniæ. 132—134. Jactura pecuniæ vero, non ficto, dolore *veris lacrumis ploratur*, non fictis vel similatis, *coacto humore*, ut plurimum funera propinquorum, quod lepide h. l. notatur. *Nemo dolorem fingit in hoc casu*, ita ut *contentus* sit, *vestem summam*, ejus superiorem

Digitized by Google

Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrumis amissa pecunia veris.
Sed si cuncta vides simili fora plena querela;
Si, decies lectis diversa parte tabellis,
Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipsorum quos litera, gemmaque princeps
Sardonychum, loculis quæ custoditur eburnis:
Ten', O delicias! extra communia censes
Ponendum? quî tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis?
Rem pateris modicam et mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina. confer
Conductum latronem, incendia sulphure cœpta
Atque dolo, primos quum janua conligit ignes:
Confer et hos, veteris qui tollunt grandia templi

partem, *deducere* tantum ab humeris, more lugentium, (v. Ovid. Met. VI. 405. et Sen. Troad. 86. seq. 102. seq.) neque etiam scindere, s. dilacerare, ut fit in summo luctu. Minus apta vulg. lectio *diducere*, etsi exposueris: distrahere tantum, pectoris nudandi plangendique causa. 133. *vexare oculos humore coacto*, ut ap. Terent. Eunuch. I. 1. *suna falsa lacrimula, quam oculos terendo vir vi expresserat*. Sic *coactæ, inanes* et *jussæ lacrumæ*. Cf. sup. ad VI. 273. seq.

136—139. Si sæpe fit, ut *tabellis*, cautionibus s. obligationibus non semel, sed *decies*, et *diversa* in *parte*, variis locis, coramque testibus, qui singuli eas subsignarunt, *lectis* a creditore, et ipsa debitorum manu scriptis, tamen hæc *chirographa*, has tabulas a se ipsis scriptas, *vana*, conficta et adulterina, adeoque *supervacua*, quibus nulla insit vis probandi, esse *dicant* ii, debitores, *quos arguit*, convincit, *ipsorum litera*, scriptura, manus, chirographum, et *sardonyx*, sigillum gemmæ insculptum.

137. *chirographa ligni*, tabulas ligneas, cera inlitas, et cautiones ipsa debitoris manu scriptas, quales sunt obligationes nostræ et literæ cambiales. 139. *Sardonychum* gen. plur. pro quo forte leg. *sardonychis*. *Sardonyx princeps gemma*, sigillum, quod præcipue in sardonyche insculpitur, *quoniam sola prope gemmarum sculpta ceram non aufert*, Plin. XXXVII. 6. s. 23. ubi v. Harduin. Cf. sup. ad I. 68. VI. 382. VII. 144. *loculis*, in thecis.

140. Num *te,—O delicias!* O rem ridiculam! vel, O ridiculum hominem!—*extra communia ponendum*, a communi hominum fortuna eximendum *censes*? Faceta inrisio! Cf. sup. ad VI. 47.

141. *qui*, h. e. qua ratione, cur tu es, (quî fit, ut tu sis) *gallinæ filius albæ*, h. e. singulari felicitate natus, cui contigerit uni, quod nescio an ulli, (ut Gall. *le fils de la poule blanche*, vel *Fortunæ filius* ap. Horat. Sat. II. 6. 49. et nostrum *Glückskind*) *nos* vero reliqui homines *viles pulli nati infelicibus ovis*, h. e. communi hominum fortunæ obnoxii? Horum proverbiorum origo incerta est. Vulgo repetitur ab historia, quam Suet. Galb. 1. et Plin. XV. 30. s. 40. referunt, et ab avibus mali ominis, cornice, bubone et corvo. Sed prius forte spectat ad rarum partum et sterilitatem *albarum gallinarum*, quæ fere molles minusque vivaces sunt. vid. Colum. VIII. 2. 7.

143. *bile*, ut sup. V. 159.

144. *Confer*, compara tuo damno, quæ alii patiuntur, *latronem*, sicarium, *conductum* mercede ad necem alicui inferendam, et *incendia* excitata *sulfure*, face aliaque materia sulfurata, quæ *dolose* adposita est *januæ*, ut hæc *primos conligat ignes*, et exitus præcludatur iis, qui in domo sunt. Cf. sup. IX. 98.

Digitized by Google

Pocula adorandæ robiginis, et populorum
Dona, vel antiquo positas a rege coronas.
Hæc ibi si non sunt, minor exstat sacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis et faciem ipsam
Neptuni; qui bracteolam de Castore ducat.
An dubitet, solitus totum conflare Tonantem?
Confer et artifices mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis.
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus Urbis
Usque a lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi nosse volenti
Subficit una domus. paucos consume dies, et
Dicere te miserum, postquam illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroe crasso majorem infante mamillam?

147. seq. Varia sacrilegii genera venuste adumbrantur, et magna vis inest in epithetis.

148. *adorandæ robiginis*, venerandæ antiquitatis, qua pretium eorum augetur et quasi sanctitas. *Robigo* autem h. l. id. qd. ærugo, æris, non ferri vitium. 149. *Dona*, ἀναθήματα, (unde et mox *positas*,) et quidem non singulorum hominum, sed *populorum*, et *antiqui regis*. Forsan tecte h. l. notatur Nero, (quem et incendiarium, et sacrilegum fuisse, simulacraque ex auro vel argento fabricata et templis detracta conflavisse, Suet. c. 32. 38. et alii memorant) aut alius satis notus illa ætate.

152. *bracteolas*, tenues auri laminas, æri inductas, στρώματα, *de Castore*, Castoris statua s. imagine, *ducat*, detrahat.

153. *An dubitet*, tam tenues bracteas, vel auri quid argentive detrahere, is, qui *solitus* est, *conflare totum Tonantem*, totam Jovis effigiem?

154. *artifices veneni*, qui illud parant. *mercatorem veneni*, non qui vendit, sed emit venenum, ut eo aliquem necet.

155. Parricida designatur. Cf. ad simil. loc. sup. VIII. 213. 214. *deducendum in mare corio bovis*, culeo, cui insuitur.

156. *simia innoxia*, lepide, quæ nihil peccavit, et tamen simul pœnam luit.

157. seq. Hæc est minima pars scelerum, *quæ usque a Lucifero, donec lux occidat*, a mane ad vesperam. *audit* ad se delata *custos Urbis*, præfectus Urbi, cui tutela Urbis commissa est. (*villicum Urbis* sup. IV. 77. dixerat poeta) *Gallicus*, Rutilius Gallicus, quem Domitiani temporibus præfectum Urbi fuisse, patet ex Stat. Silv. I. 4. cujus carminis v. 16. est hic: *Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.*

160. *una domus* scil. Rutilii Gallici, ubi audies, quot Romæ scelera et quam gravia quotidie committantur: nam præfectus Urbi sub Imperatoribus omnem fere jurisdictionem exercebat. *Paucos consume dies* in domo ista, *et te miserum dicere aude*, si potes, h. e. non audebis, si te aliis, qui graviora passi sunt, comparaveris.

162—173. Non magis mirum est, Romæ tot videre sceleratos homines, quam in Alpibus tot strumosos cet. Quis vero mirabitur, quæ sunt vulgaria, et naturæ quasi cujusvis loci congruunt?—Exquisita variarum rerum similitudine ostenditur, quanta sit Romæ morum conruptela.

162. Cf. Vitruv. VIII. 3. extr. et Plin. XI. 37. s. 68. ibique Harduin.

163. Hoc non alibi legere memini. Qui Pomp. Melam consuli jubent intpp. vellem ejus quoque locum lau-

Digitized by Google

Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, et madido torquentem cornua cirro?
Nempe quod hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:
Mox inpar hosti raptusque per æra curvis
Unguibus a sæva fertur grue. si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiare: sed illic,
Quamquam eadem adsidue spectentur prœlia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.
Nullane perjuri capitis fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc gravior catena
Protenus, et nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. manet illa tamen jactura, nec umquam
Depositum tibi sospes erit. sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.

dassent, quem nondum reperi. De *Meroe* v. sup. ad VI. 528. *mamillam* feminarum.

164. 165. Cf. Tac. Germ. c. 4. et 38. *stupuit lumina*, v. ad IV. 119. *Cornua*, ut *κίρσεις*, nodi capillorum et inplicationes. *Cirri*, cincinni, crines crispi, vel dependuli. *cirro madido:* nam Germani capillos lavabant crebro et sapone rutilabant. v. Lips. ad Tac. l. c. et Harduin. ad Plin. XXVIII. 12. s. 51. extr. *torquentem* sc. cæsariem, cui docte tribuitur, quod proprie ad ipsum spectat Germanum. Dura autem dictio est: *torquentem cornua* e *madido cirro*. Forte leg. *madidos torquentem in cornua cirros*.

167—173. Fabula de parva *Pygmæorum* statura, eorumque pugna cum *gruibus*, quæ ingruente hyeme in calidiores plagas abeunt, (v. Plin. X. 23.) notissima est, et ex etymologia forte efficta, (nam *πυγμὴ* s. *πυγὼν cubitus* dicitur, et *πυγὸς brevis*) vel, judice Strab. XVII. inde, quod corpora summo et calore et frigore exigua fiunt et contorta: Pygmæos enim Plinius VII. 2. in India, (at IV. 11. in Thracia) Homerus, Mela et Strabo in Æthiopia, alii in Scythia ponunt. Cf. Harduin. ad Plin. l. l. et Kœppen ad Hom. Il. r. 3—7. Poeta autem de industria ridicule magis quam vere rem memoravit et satirice auxit, unde etiam v. 169. gruibus *curvos ungues*, hominem rapientes, et

173. Pygmæis minorem tribuit staturam, quam Gellius IX. 4. Plinius et alii. *Ad*, adversus, *subitas*, subito advolantes, *Thracum volucres*, grues, quæ hyeme ingruente e Thraciæ finibus in Græciam plagasque calidiores migrant, unde *Threiciæ* dicuntur Ovid. Art. III. 182. et *Strymoniæ* Virg. Ge. I. 120. et Æn. X. 265. XI. 580. *nubèm*, ingentem gruum multitudinem, ut Gr. *νέφος*. 172. *Quamquam*, immo quoniam. Vox illa ab h. l. plane aliena videtur, et vix dubito, quin totus hic versus ab ingenio interpolatoris profectus sit.

174. Objectio, vel ipsius Calvini querentis verba.

175—179. Responsio poetæ: supplicio scelerati hominis nihil proficis, nec damnum, quod passus es, sarcitur. 178. 179. *sed* vel *minimus sanguis* e *trunco*, truncato, mutilato, *corpore* effluens *dabit* tibi *solatia invidiosa*, quæ tibi invidiam conflent et odium. Præstiterit tamen, verba, *sed corpore truncо—vita jucundius ipsa*, jungere, et Calvino tribuere, ut sensus sit: *Sed* vel minimum sanguinem si e truncato scelerati hominis corpore effluere videro, id mihi *dabit solatia invidiosa*, invidenda, amplissima, quæ mihi quis invidere possit; *at vindicta* est *bonum jucundius ipsa vita*. Ita pro *At* suspicari

Digitized by Google

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacumque adeo est occasio, subficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem adceptæ sæva inter vincla cicutæ
Adcusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum Sapientia: quippe minuti
Semper et infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. continuo sic conlige, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quam femina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet adtonitos, et surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?

possis *Et;* illud vero convenientius adfectui, in quo certe τὸ *sed* sæpe repetitum leges.

181—192. Præclare respondet poeta. *hoc indocti* dicunt sentiuntque. *præcordia flagrantia,* animum æstuantem ira. Seneca de Ira II. 19. *Volunt quidam ex nostris* (Stoici) *iram in pectore moveri, effervescente circa cor sanguine. Causa, cur hic potissimum adsignetur iræ locus, non alia est, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira, quia non est paratus illis calor, sed motu adquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ* (cf. inf. v. 191. 192.) *acres magis, quam graves sunt, leviores-que dum incipiunt* cet.

184. seq. Hoc non præcipit philosophia. *Chrysippus* Stoicus. *mite Thaletis ingenium,* Thales mitis ingenii vir. v. ad IV. 39.

185. *senex vicinus Hymetto,* monti Atticæ, (*dulci,* ob mellis optimi copiam) est Socrates Atheniensis; cujus patientia ac moderatio iræ præclare adumbratur h. l. v. 186. 187. *cicutæ,* v. sup. ad VII. 206. *adceptæ inter vincula,* in ipso carcere, in quo venenum hausit Socrates. *sæva,* ob ejus innocentiam. 187. Tres proprie Socratis fuere *adcusatores,* Anytus, Melitus, Lycon. *nollet,* noluisset, scil. si is ad pœnitentiam versus simul cum vel pro eo voluisset mori. *Felix Sapientia,* philosophia, quæ felices reddit homines. Egregia h. l. ac vera philosophiæ laus. (Cf. sup. ad v. 120. seq.) 188. *exuit vitia,* nos vitiis, vel facit, ut ea exuamus.

190. Cf. Sen. de Ira II. 34. qui contra de Clem. I. 5. *magni* dicit *animi esse proprium, placidum esse tranquillumque, et injurias atque obfensiones superne despicere.*

191. Lepida argumentatio. *Continuo,* sine ulla dubitatione, *sic conlige,* judica, scil. infirmi animi esse ultionem, *quod,* quoniam, *vindicta nemo magis gaudet, quam femina,* quam scil. natura finxit imbecilliorem, et iræ adfectuumque inpotentiorem. Cf. sup. ad v. 181.

192—249. Pulcerrima malæ conscientiæ, tamquam gravissimæ scelerum pœnæ maximique cruciatus animi, imago. Cf. sup. ad v. 174. Cic. Mil. 23. Sen. Ep. 43. 97. 105. et al. *Evasisse* meritas pœnas.

194. 195. Conscientiæ malæ, animum torquenti et urgenti, ut symbolis ejus, Furiis, quæ Græcis Ἐρινύες et Εὐμενίδες dicuntur, veteres præclare *flagellum* tribuebant, et stimulum quoque, v. c. Æschyl. Eumen. 150. seq. Hinc conscientia *flagellare* et *verberare* dicitur Sen. Ep. 97. et al. Prov. Græc. ἡ συνείδησις τὴν ψυχὴν κλάπτει. *surdo verbere,* ut mox *obcultum flagellum.* v.

Digitized by Google

Pœna autem vehemens ac multo sævior illis,
Quas et Cædicius gravis invenit, et Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia vates:
Haud inpunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, et fraudem jure tueri
Jurando. quærebat enim, quæ numinis esset
Mens, et an hoc illi facinus suaderet Apollo?
Reddidit ergo metu, non moribus; et tamen omnem
Vocem adyti dignam templo veramque probavit,
Exstinctus tota pariter cum prole domoque,
Et, quamvis longa deductis gente, propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. cedo, si conata peregit?
Perpetua anxietas nec mensæ tempore cessat,
Faucibus ut morbo siccis, interque molares
Difficili crescente cibo. sed vina misellus

sup. ad VII. 71. Conscientia mala etiam *tortor* est et carnifex, qui cædit, torquet, urit, lancinat. 196. seq. Cruciatus animi multo graviores, quam corporis. Cf. Pers. III. 39. seqq. 197. Sic fere Horat. Epist. I. 2. 58. dixit: *Invidia Siculi non invenere tyranni Majus tormentum. Cædicium* aulicum Neronis crudelissimum fuisse, monet vetus Schol. Alius, opinor, *Cædicius*, et quidem patronus causarum, non judex, memoratur inf. XVI. 46. *gravis*, severus. De *Rhadamantho*, severissimo judice, v. Diodor. V. 80. et Heyne ad Apollod. p. 335. 336. et in Exc. XI. ad Virg. Æn. VI.

198. Præclare Ausonius: *Turpe quid ausurus te sine teste time;* et Seneca Ep. XLIII. *Bona conscientia turbam advocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt, quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, quum tu scias? O te miserum, si contemtis hunc testem!*

199—207. Historia nota ex Herodot. VI. 86. sed parum apte intexta h. l. ubi de mala conscientia agitur. *Spartano cuidam*, Glauco Epicydidis filio, qui *dubitaverat* tantum, redderetne Milesio cuidam pecuniam apud se depositam necne, et hinc Delphicum consuluerat oraculum.

204. *moribus*, bona animi indole et principiis honestatis vel probitate ductus. 205. *adyti*, sacri penetralis, vel specus, cui tripus Pythiæ inpositus.

207. *longa deductis gente*, ab antiqua gente originem genusque ducentibus. 208. seq. Sola voluntas *habet crimen facti* habetur pro facto, et non minus reum ac pœna dignum facit. Cf. Wetsten. ad Matth. V. 8. et 28. Cujac. Obss. VIII. 22. et Gell. VII. 3.

210. *cedo*, quid autem dices, quantaque eum pœna dignum censebis, *si conata peregit?* v. sup. ad VI. 504.

211. seqq. Venusta imago hominis, malæ conscientiæ cruciatus sentientis. 212. Præ continuo animi æstu *fauces* semper *siccæ* sunt et siti uruntur, ut in *morbo*, et æstu febrili, et tamen *displicent* ei et insipida sunt *vina*, etiam pretiosissima. *Cibus difficilis*, quem difficulter tantum mandit deglutitque, *inter molares*, maxillares dentes, præ fastidio ipsi faucibus hæret, et *crescere* videtur. Sic *in ore crevit cibus* ap. Sen. Ep. 82. et *Crescit et invito lentus in ore cibus* ap. Ovid. Ep. Her. XVI. 226.

213. 214. b. Herel ingeniose et recte emend. *Setina misellus Exspuit, Albani*

Digitized by Google

Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt:
Continuo templum et violati numinis aras,
Et, quod præcipuis mentem sudoribus urguet,
Te videt in somnis. tua sacra et major imago
Humana turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt, qui trepidant, et ad omnia fulgura pallent,
Quum tonat: exanimes primo quoque murmure cœli;
Non quasi fortuitus, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras et judicet ignis.
Illa nihil nocuit, cura graviore timetur
Proxima tempestas, velut hoc dilata sereno.
Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum

veteris cet. Eadem vina etiam sup. V. 33. 34. junguntur, (ubi v. not.) et τὸ *sed* h. l. ineptum est, *vina* autem simpl. dicta non satis respondent consilio poetæ, qui id agit, ut fastidium exprimat deliciarum cujuscumque generis, quod anxius habeat homo scelerisque sibi conscius. Cf. sup. X. 27. ubi *Setinum* scil. vinum dicitur, ut h. l. *Setina*. Pretium vini *senectute* augetur. *Albani senectus*, ut sup. v. 184. *mite Thaletis ingenium*.

215. Si vel *melius* vinum *ostendas*, ei dederis.

216. v. sup. ad IV. 138. 218. Sen. de tranq. an. c. 2. *Adjice illos, qui non aliter, quam quibus difficilis somnus est, versant se, et hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inveniant.* Cf. Hom. Il. XXIV. 5. 10. seq. Catull. L. 10. seq. et Prop. I. 14. 21.

219. *templum et aras*, ubi pejeravit.

220. *sudoribus* gelidis æstu ac perturbatione animi expressis. Cf. sup. I. 166. 167.

221. *tua imago sacra*, veneranda, (al. exsecrabilis) religionem horroremque incutiens, *et major humana*, divina, qualis deorum esse solet. v. Lips. ad Tac. Ann. XI. 21. et Heyne ad Virg. Æn. II. 773. Egregie declarantur effectus turbatæ phantasiæ et horroris, omnia augentis, maxime in solitudine, nocte et somno.

223—228. Præclare et graphice de homine scelerum sibi conscio, in quo reviviscit sensus religionis, quem frustra obprimere conatur. Cf. Sen. Nat. Qu. II. 59. Suet. Calig. c. 51. et contra Horat. Od. III. 3. 1. seq.

225. *fortuitus*, casu, ex Epicureorum sententia, *nec ventorum rabie*, ex conflictu ventorum nubiumque. (Cf. Sen. Nat. Qu. I. 1. seq. VI. 3. et Plin. II. 43.) 226. *Iratus*, ab irato missus Jove, scelera vindicante. Sic *iracunda fulmina* dixit Hor. Od. I. 3. 40. et ζάκοτον ἔγχος Pind. Nem. ς. 90. *judicet* judicis quasi personam agat, condemnantis ac punientis: nisi e plerisque libris et Serv. ad Virg. Æn. VI. 179. reponendum *vindicet*.

227. Si *illa*, prima tempestas *nihil nocuit* cet.

228. *hoc sereno*, hoc die, quo mox serenitas rediit.

229. *lateris dolorem*, pleuritida, h. l. pro quovis morbo acuto et *vigili*, h. e. qui nos vigiles facit, vel non dormire patitur. 230. *Morbos corporis* mortemque præmaturam pœnas esse gravioris sceleris, inpr. perjurii, a diis vindicibus inflictas, vulgaris olim opinio erat. v. Mitscherl. ad Hor. Od. II. 8. 1. seq.

231. Metu perculsi grandinem et fulmina *putant Deorum* iratorum *sara*

Digitized by Google

Infesto credunt a numine: saxa Deorum
Hæc et tela putant. pecudem spondere sacello
Balantem, et Laribus cristam promittere galli
Non audent. quid enim sperare nocentibus ægris
Concessum? vel quæ non dignior hostia vita?
Mobilis et varia est ferme natura malorum.
Quum scelus admittunt, superest constantia. quid fas
Atque nefas, tandem incipiunt sentire peractis
Criminibus. tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa et mutari nescia. nam quis
Peccandi finem posuit sibi? quando recepit
Ejectum semel adtrita de fronte ruborem?
Quisnam hominum est, quem tu contentum videris uno
Flagitio? dabit in laqueum vestigia noster
Perfidus, et nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem scopulosque frequentes
Exsulibus magnis. Pœna gaudebis amara

et tela esse. Sed h. l. de morbis potius sermo est, et iterum forte Epicureorum dogmata respiciuntur. Seneca Ben. IV. 19. *Tu*, inquit, *Epicure, Deum inermem facis: omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, et, ne cuiquam metuendus esset, projecisti illum extra motum.* Morbi quoque acutiores sagittis Apollinis et Dianæ inmitti credebantur.

232. seq. Ovem non audent pro salute sua vovere Diis, quibus se invisos esse sciunt. 233. *cristam galli promittere Laribus* pro avertendo morbo. Sic Æsculapio gallus inmolabatur ab iis, qui convaluerant, unde se huic deo gallum debere dicit Socrates ap. Plat. in Phædro. Wernsdorf poet. lat. min. T. I. p. 249. "Ab gallis, inquit, multa remedia morborum petiit vetus superstitio. Exta eorum et fibras, ut opimas, victimas, Diis adceptissimas esse tradit Plin. X. 21. et cristam galli contritam efficaciter inponi cani, morso ab alio rabioso, id. XXIX. 5. s. 32." Cf. sup. XII. 96. Plin. X. 56. s. 77. et Jacobs ad Anthol. Gr. T. II. P. I. p. 122.

235. Magna cum vi poeta dicit, *hostiam*, et quidem quamcumque, ac vel minimam, *vita digniorem* esse scelerato homine, pro cujus salute voveatur.

236—249. Ultimum idemque gravissimum consolationis momentum. v. Argum. *natura*, indoles animi, (Germ. *Charakter*) *malorum* hominum, quæ egregie mox ac vere adumbratur.

239. 240. Cf. Horat. Epist. I. 10. 24. 25. *Natura* jam facta *fixa*, constans, *et mutari nescia*, obfirmata consuetudine peccandi, quam sibi contraxit mens ad vitia proclivis, eorumque dulcedine jam inretita, et in illis abjecto omni pudore confirmata. *Ex voluntate perversa facta est libido, et dum servitur libidini, facta est consuetudo, et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, Augustin. Confess. VIII. 5.

242. *adtrita de fronte*, h. e. dura et inverecunda vel pudoris experte. Sic et *perfricare frontem* et *os* dicitur pro, pudorem deponere et expellere vel *ejicere* quasi de fronte adtritione ejus.

244. *Dabit vestigia*, pedes, *in laqueos*, quos ei vitia quasi ponunt; metaphora petita a feris avibusque, quæ pedicis et laqueis capiuntur. Alii *laqueum* putant vincula dici et catenas.

245. *uncum* ferreum s. vectem *nigri*, obscuri, tenebrosi, *carceris*, ad quem ibi adstringetur; nisi *uncus* est catena: nam *unci* certe et *hami* dicebantur orbes, quibus catenæ adligantur. *Uncus*, cujus sup. X. 66. mentio fit, ab h. l. alienus, ubi cum *carcere* jungitur.

Digitized by Google

Nominis invisi, tandemque fatebere lætus,
Nec surdum nec Tiresiam quemquam esse Deorum.

246. 247. Cf. sup. ad I. 73.

248. *Nomen* h. l. pro homine, ut ὄνομα.

249. *surdum*, qui nec preces et vota, nec perjuria audiat. *Tiresiam*, h. e. cæcum, instar Tiresiæ, ut non videat hominum facinora. Vel tironibus notus est Tiresias vates Thebanus, ejusque cæcitas, cujus variæ tamen causæ traduntur. v. Spanhem. ad Callim. H. in Lav. Pall. v. 82. Intpp. Ovid. Met. III. 322. seq. et Heyne ad Apollod. III. 6. 7. p. 619. seqq. ed. rec. p. 249.

Digitized by Google

SATIRA XIV.

ARGUMENTUM.

Plurima sunt turpia, quæ parentes tam exemplis, quam institutione ac præceptis liberos docent. v. 1—3. *Si illi oblectantur alea, vel delicate et molliter vivunt, vel servos inhumane tractant, etiam hi mature discunt ludere, epulari ac sævire.* 4—25. *Filia adulteræ iisdem, quibus mater, amoribus indulget.* 25—30. *Nec mirum: natura enim ita comparatum est, ut in exemplis, præcipue parentum, maxima sit vis, et animus hominum magis ad vitia, quam ad virtutem inclinet.* 31—43. *Quæ quum ita sint, cave ne quidquam inhonesti et obscœni vel dicas vel facias coram liberis.* 44—49. *Qui si non oris tantum et corporis, sed animi quoque habitu moribusque tibi fuerint similes et exemplo tuo peccaverint, tuorum tibi conscius vitiorum eos castigare et punire non audebis.* 50—58. *Amicis ad cœnam invitatis omni opera eniteris, ut supellex lauta sit atque magnifica: illud vero non curas, ut filii domum a culpa quasi flagitiisque vacuam et probos mores, tamquam speculum, intueantur.* 59—69. *Bene de patria meretur, qui liberos ei gignit, modo curet, ut eidem utiles sint.* 70—72. *Plurimum vero interest, quibus illi moribus artibusque instituantur, et quales sint parentes, quoniam ab his exempla sumunt, et, quæ a teneris unguiculis discuntur, mentibus infixa hærent, quod vel animalium exempla probant: nam ciconiæ, vulturis et aquilæ pulli eamdem, quam parentes, victus consuetudinem per totam vitam servant.* 73—85. *Similiter ædificatorem filius imitatur,* (86—95.) *et parvuli Judæorum nihil de superstitione, institutis moribusque paternis mutant.* 96—106. *Ita in reliquis quoque rebus sponte sua liberi vestigia parentum persequuntur: sola pecuniæ cupiditate inviti insciique inflammantur, quoniam pater, ut virtutis eos specie fallat, quæ avaritia est, parsimoniam adpellat, tenerasque illorum mentes paulatim hujus vitii elementis inbuit.* 107—124. *Quæ si rite animis inbiberunt, extremas eos sordes docet, defraudans servos demensis suis, famemque sibi explens mucidis panis frustis et opsoniis æstu conruptis, quæ vel mendici respuerent.* 125—134. *Nullum vero vitium stultius est turpiusque avaritia: potestne enim quidquam esse absurdius, quam misere duriterque vivere, ut dives moriaris?* 135—137. *Præterea avarus, quo plura possidet, eo plura cupit, et, quamvis agros agris adjiciat, vicinum, si non jure et pretio, certe injuria et fraudibus pellit, parum sollicitus, utrum bene, an male audiat.* 138—155. *Nec tamen divitiis suis vel corpus vel animum ægritudine levare potest.* 156—160. *Veteres Romani, ætate bellique laboribus confecti, post tam egregie navatam reipublicæ operam, binis jugeribus, præmii loco adceptis, contenti erant et pulte vivebant.* 161—171. *Nunc horti ampliores sunt, quam olim agri, et insatiabilis habendi cupiditas plurima veneficia, cædes et scelera cujuscumque generis gignit.* 172—178. *Prisci Marsi, Hernici ac Vestini*

Digitized by Google

frugalitatem agrique culturam filiis suis commendabant, tenuique victu vitam sustentare solebant. 178—188. *Nostris contra temporibus et patres et nutrices parvulos omnibus iis artibus, etiam vilissimis, instruunt, e quibus lucrum possint facere, et diligenter iis inculcant illam poetæ sententiam:* unde habeas, quærit nemo, sed oportet habere. 189—209. *Cur vero tantopere urges filium tuum, stultissime parens, ut mature parcus sit et pecuniæ avidus? Quam primum enim adoleverit, non est, quod dubites, quin te ipsum avaritia superet, et falsis testimoniis, perjuriis, uxorisque cæde divitias quærat.* 210—224. *Horum scelerum ipse auctor es censendus: quicumque enim malis artibus rem familiarem alicui augere permittit, et stultum dicit esse, qui amicorum propinquorumque inopiæ subveniat, is quoque spoliare, decipere, et quovis modo opes sibi adquirere docet ac suadet.* 225—243. *Filium itaque tuum adulta ætate inexplebilis, qua eum incendisti, pecuniæ cupiditas in omne scelus rapiet, nec tibi ipsi parcet, si vita nimis longa votis ejus obstiteris.* 244—255. *Minus profecto jucundum nobis spectaculum præbent ludi scenici ludicræque artes, quam labores et pericula, quæ lucri causa avarus suscipit.* 256—264. *Periculosa quidem est ars petauristarum et funambulorum, sed ad vitam sustentandam spectat: avarus contra majori vitæ discrimine omnia percurrit maria, ut divitiis affluat.* 265—283. *Alii aliis modis insaniunt, sed nemo magis eo, qui lucri spe captus ne sæva quidem tempestate deterretur, quo minus se suaque omnia uni tabulæ committat.* 284—295. *Quo fit persæpe, ut stultus ille homo, qui modo omni, quod usquam est, auro inhiabat, mox stipem conligat, eique vix subpetant panni, quibus corpus velare possit.* 295—302. *Quam misera denique est avari conditio, qui divitias, quas tantis sibi paravit curis periculisque, majore metu et sollicitudine custodit? Quanto felicior pauper, qui pauca quidem possidet, sed nihil cupit, et prudentiæ confidit, non fortunæ?* 303—316. *Quæ quum ita sint, auctor tibi sum, ne plura concupiscas, quam quæ ad victum vitæque usum pertineant: ita enim tibi persuadeas velim, nulla divitiarum magnitudine expleri posse, qui rebus ad vivendum necessariis non sit contentus.* 316—331.

Digitized by Google

PLURIMA sunt, Fuscine, et fama digna sinistra,
Et nitidis maculam hæsuram figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit et heres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec melius de se cuiquam sperare propinquo
Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, et eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et cana monstrante gula. Quum septimus annus
Transierit puero, nondum omni dente renato,

Satira hæc rerum adfectuumque gravitate præ ceteris excellit, et præclaris sententiis tamquam gemmis distincta est clarissimis. In prima ejus parte (v. 1—134.) redarguuntur acerbe parentes, exemplis et præceptis liberos suos ad vitia vel in suos eosque pravos mores formantes, in altera (v. 135—331.) potissimum notatur avaritia. Cum hac conferenda Horatii Sat. I. libri I. et lib. II. 3. 108. seqq. ut ita diversissimum dicendi genus perspicue cognoscatur; (Horatius enim, ut solet, ridendo vitium hoc conripit, Juvenalis autem altius insurgens declamatorio more et magistri severitate illud in invidiam adducit, et indignationem excitat) cum illa, præter loca, in Comment. laudata, Senec. de Ira II. 22. et Epist. 97. Plut. de institut. liber. et inpr. Quintil. Inst. Or. I. 1. 6.

1. *Fuscini*, ad quem Satira scripta est, non alibi fit mentio. *fama digna sinistra*, in turpissimis rebus habenda, digna quæ vituperentur.

2. *rebus nitidis*, pulcris præclarisque, *hæsuram*, non facile eluendam, *maculam figentia*, infigentia, inurentia, æternam turpitudinis labem adspergentia.

3. In plerisque libris *maculam ac rugam*, et in multis ante hunc versum alius, haud dubie spurius, legitur: *Et quod* (al. *quid*) *majorum vitio* (al. *vitium* et *vitia*) *sequiturque minores*. 3. *monstrant* exemplis, et *tradunt* præceptis.

4. *Alea damnosa*, v. sup. ad I. 89. 90. *heres bullatus*, infans parvulus, qui bullam prætextamque nondum deposuit, vel decimum certe quartum ætatis annum nondum egressus est. (Cf. sup. ad V. 164.) 5. *parvo*, ætati infantis apto. *Fritillus*, pyxis cornea vel vasculum poculo simile, in quo tali et tesseræ, (h. l. *arma*, ludi instrumenta, unde forsan *armiger* dictus sup. I. 92.) concutiuntur, et inde per pyrgum s. turriculam, quæ etiam phimus, φιμὸς, et orca vocatur, in alveolum s. forum, tabulam lusoriam s. talariam, conjiciuntur. *movet*: nam talī, fraudis vitandæ causa, mota prius agitataque manu in alveum lusorium jaciebantur; unde Græcis dicuntur διάσυστοι ἀστράγαλοι. v. Casaub. ad Theophr. Char. V. 4.

6—14. Spes nulla erit, mores filii alios melioresque futuros esse, quam parentis, si hic delicate ac molliter vivet. *Non melius*, quam filius patris ejus, quem alea juvat; vel *non melius de se*, quam de parente suo.

7. *Tubera terræ*, Gall. *des truffes, champignons*, Linn. *lycoperdon tuber*, Germ. *Trüffeln, Staubschwämme. radere*, corticem eorum cultello abradere, et tum ea cibo parare. 8. *Boletus*, optimum fungi genus, Gall. *champignon poreux*, Germ. *Bilz, Löcherschwamm*. Cf. V. 147. et VI. 621. *eodem jure*, quo parens mergebat. 9. *Ficedula*, motacilla Linn. Gall. *figuier, bec-figue*, Germ. *Grassmücke, Feigenesser, Feigenschnepfe*. Romanis in deliciis erant *tubera*, (v. sup. V. 116. Martial. XIII. 50. al.) *boletus*, (v. sup. V. 147. et Suet. Claud. 44.) et *ficedula*. (v. Gell. XV. 8. ibique Intpp.) *Mergere*, devorare: nam ficedulæ totæ a gulosis comedi

Digitized by Google

Barbatos licet admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, et a magna non degenerare culina.
Mitem animum et mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animas servorum et corpora nostra
Materia constare putat paribusque elementis;
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, et nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?
Tum felix, quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mire adficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Exspectas, ut non sit adultera Largæ
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam cito, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri

solebant. Cf. Gell. l. c. *cana gula*, senex gulosus, pater gulæ delicatæ.

11. Designatur septimus ætatis annus, quo primi dentes excidunt.

12. *Barbatos magistros*, philosophos, qui barbam alebant, ut ap. Pers. IV. 1. et al. *admoveas*, adhibeas ad erudiendam emendandamque mentem, pravo patris luxuriosi exemplo depravatam. 13. *paratu*, adparatu. 14. Venuste pro, a paterno luxu haud deflectere et quasi degenerare.

15—20. Num clementiam pater mitemque justitiam, quæ placide fert parva delicta, an crudelitatem docet filios, dum in servos propter levia peccata flagris sævit? 16. *nostra materia*, ex eadem, ex qua formata sunt nostra. Quæ verba jungere malim, quam cum Wakef. ad Lucret. III. 375. emendare, *Materia constare pari paribusque elementis*. 16. 17. Cf. sup. VI. 222. 18. *Rutilus*, homo forte illius ætatis, nobis ignotus.

19. Qui Sirenum cantum (de quo v. ad IX. 150.) non æque suavem et auditu jucundum putat, ac sonum flagellorum.

20. Qui sævissimus in suos tyrannus est. *Lar*, domus et qui in ea sunt, h. l. inpr. servi. *Antiphates*, Læstrygonum rex, notissimus ex Hom. Odyss. K. 114. seq. et Ovid. Met. XIV. 233. seq. ut *Polyphemus* Cyclops ex Odyss. I. 68. IX. 182—542. Virg. Æn. III. 618. seqq. et Eurip. Cycl.

21. *Tum felix* sibi videtur, gaudet. 22. *Ardens ferrum*, laminæ ardentes s. candentes, quæstionum cruciatusque instrumenta. *propter lintea*, res viles amissas et desideratas, vel dolo subreptas.

23. Quid filium docet pater crudelis, qui delectatur strepitu compedum, quibus servi in ergastulis vinciuntur?

24. *mire*, mira voluptate. *Ergastula* propr. *carcer rusticus*: nam in villis, non in oppidis erant, et quidem subterranea, angustis inlustrata fenestris, in quæ detrudebantur servi, sive fugitivi ac mali, sive captivi, barbari ac viles. (Cf. sup. VIII. 180.) Sed h. l. *ergastula* sunt ipsa mancipia, ut alibi *servitia, stabula, naufragia, aucupia* cet. abstr. pro concr. vel *ergastula inscripta* vocantur, in quibus sunt mancipia *inscripta*, h. e. stigmate vel signo fronti inusto notata, ut *servi inscripti, literati, inusti* et *barbarus* (servus fugitivus) *compunctus notis* (στίγμασι) *Threiciis*. Cf. sup. ad X. 183.

25. seq. Cf. omnino sup. VI. 232. seq. 239. seqq. ibique not. *exspectas*, sperasne? Cf. ad VI. 75.

27. *contexere*, ordine recensere, *tanto cursu*, tam cito. 28. *conscia matri*,

Digitized by Google

Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Inplet, et ad mœchos dat eisdem ferre cinædis.
Sic natura jubet: velocius et citius nos
Conrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Quum subeunt animos auctoribus. Unus et alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benigna
Et meliore luto finxit præcordia Titan:
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis. hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti; quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus, et Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe;
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum et cantus pernoctantis parasiti.

adulteriorum amorumque matris. *ceras*, tabulas ceratas, et quidem h. l. literas amatorias. (Cf. ad VI, 233.) 29. *dictante hac*, matre, ut eas conficere, scribere discat. 30. *dat ferre*, ferendas, ut ap. Hom. δῶκε φορῆναι, φέρεν, ἄγειν, vel ἔπεσσι κομίζειν. *eisdem*, quibus eas mater ferendas dederat, *cinædis*, turpissimis ministris et internuntiis.

31. Sic natura comparatum est. 33. *auctoribus magnis*, nam exempla dant parentes, quorum magna est apud liberos auctoritas. *subeunt animos*, sensim furtimque iis se insinuant. *Unus et alter juvenes* junge.

34. *hæc spernant*, parentum vitia satis habeant perspecta et fugiant. 34. 35. Quibus benigna natura ingenium ad virtutes propensius quam ad vitia, vel plurimum salis tribuit. *Titan*, Prometheus, prudentiæ symbolum, cujus pater Iapetus fuit unus Titanum. Is ex limo primum hominem formasse fingitur, de quo v. sup. ad IV. 133. et VI. 13. Poeta autem expressit verba Callim. Fragm. 133. εἴ σε Προμηθεὺς Ἑπλασε, καὶ πηλῷ μὴ ξ ἑτέρου γένευας. 36. *fugienda vestigia*, mala exempla, quæ vel inopinantes et inviti sequuntur. 37. *veteris orbita culpæ*, malorum parentum via, h. e. vitæ ratio, vel cursus, vestigium, h. e. exemplum. 38. *damnandis*, inhonestis turpibusque factis. *hujus vel una potens ratio est*, ad hoc vel id solum satis grave incitamentum est.

41. seqq. Malum hominem patriæque proditorem ubique reperias, sed vix usquam invenietur civis bonus et patriæ defensor, qualis fuit M. Junius Brutus, percussor Cæsaris, et M. Porcius Cato Uticensis, frater Serviliæ, matris Bruti. Similiter Seneca Ep. 97. dixit: *omne tempus Clodios, non omne Catones feret*. Cf. sup. ad V. 36. 37. *axe*, cœli plaga.

44. *fœdum dictu visuque*, turpe verbum factumque.

45. Poeta venuste usus est sacrorum formula, *procul, O procul este, profani*, ἐκὰς, ἐκὰς ἔστε, βέβηλοι. Sancta quasi sunt *limina* illa h. e. domus, in qua liberi sunt. (Cf. inf. v. 68. 69.) Sed inportuna est vox *inde*, et reposita forte ab indocto librario, ut τῇ *hinc* responderet. Legendum, opinor, *procul hinc, procul ite puellæ*.

46. *cantus*, obscœna cantica, quibus convivas oblectant *parasiti*, *pernoctantes*, qui noctem agunt in aliena domo.

48. Cave credas, filium tuum per

Digitized by Google

Maxima debetur puero reverentia. si quid
Turpe paras, ne tu pueri contemseris annos;
Sed peccaturo obstet tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit ira
Quandoque, et similem tibi se non corpore tantum
Nec vultu dederit, morum quoque filius, et qui
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Conripies nimirum et castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Quum facias pejora senex, vacuumque cerebro
Jam pridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
  Hospite venturo, cessabit nemo tuorum.
Verre pavimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela;
Hic leve argentum, vasa aspera tergeat alter;
Vox domini furit instantis virgamque tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus: et tamen uno

ætatem non curare, quæ agas, nec turpitudinem cognoscere.

49. *obstet filius infans*, ejus præsentia, quo minus pecces, ne pravum ei des exemplum. *obsistat* in plerisque libris rectius legitur: nisi potius repositum est ab iis, qui metro timebant. v. ad I. 151.

50—58. Quomodo filium tuum *conripere* audeas et *castigare*, si tibi fuerit simillimus, tuoque exemplo peccaverit? *Censoris ira*, nota censoria, quæ et ignominia est et pœna.

51. *Quandoque*, aliquando.

52. *morum quoque filius*, qui morum quoque similitudine ostenderit, se filium tuum esse.

53. *tua per vestigia*, tua vestigia premens. *deterius*, quam tu.

54. Hæc εἰρωνικῶς intelligenda. *nimirum*, ut al. *scilicet*, v. sup. ad II. 104. et 122. *Clamore*, increpatione.

55. *tabulas* testamenti, scil. ejus exheredandi causa.

56. *Unde tibi* scil. sumes? *frontem* sc. gravem, h. e. severitatem gravitatemque.

57. *cerebro*, sana ratione.

58. *Cucurbita*, σικύα, (*Schröpfkopf*) instrumentum, occipitio inciso admotum, quo utuntur chirurgi ad sanguinem e cute eliciendum phrenesinque sanandam. v. Cels. II. 11. VII. 26. et inpr. III. 18. *ventosa*, plena aeris. *hoc* δεικτικῶς, tuum. Proprie caput et homo ipse cucurbitam *quærit*, opus habet, desiderat. Venuste autem hoc dictum, ut sup. XIII. 97. *egere Anticyra vel Archigene*.

59—69. Curas, ut domum omni modo nitidam, non ut eam filio castam exhibeas. *cessabit*, otiosus erit.

61. *Aranea arida*, quæ loca arida amat, vel macra, tenuis.

62. *Argentum leve*, vasa argentea et polita nec aspera cælatura, quibus obponuntur *vasa aspera* sculpturis et cælaturis, vel signis exstantibus, ἀνάγλυφα. 63. *domini instantis*, urgentis, excitantis servos.

64. *miser trepidas*, misere, h. e. vehementer times.

67. *Scobs* s. *scobis*, qua detergebantur pavimenta. πρίσματα, ramenta serrarum, (quæ tamen a scobe distinguit Colum. IV. 29. 16. ubi v.

Digitized by Google

Semodio scobis hæc emundat servulus unus.
Illud non agitas, ut sanctam filius omni
Adspiciat sine labe domum vitioque carentem?
Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis et bellorum et pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, et inventa per devia rura lacerta:
Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis.
Vultur jumento et canibus crucibusque relictis
Ad fetus properat, partemque cadaveris adfert.
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se
Pascentis, propria quum jam facit arbore nidos.
Sed leporem aut capream famulæ Jovis et generosæ
In saltu venantur aves: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, quum se matura levarit
Progenies, stimulante fame, festinat ad illam,
Quam primum prædam rupto gustaverat ovo.
Ædificator erat Cetronius, et modo curvo
Litore Caietæ, summa nunc Tiburis arce,

Schoettg.) Germ. *Feilstaub, Sägespäne.* Pro vulg. *emendat* e 5 MSS. recepi *emundat.*

68. *agitas* mente, curas. 70. seqq. Gravissima ac vera sententia. *Patribus civem populoque* emend. Bentl. ad Hor. Od. III. 6. 20. putans ineptam esse h. l. tautologiam, et inficetam quoque repetitionem voc. *patriæ*. In hac vero repetitione magna potius vis inest, et *patriam populumque* diserte etiam junxit Ovid. Met. XV. 572. neque ea prorsus synonyma esse verba, sed *patriam*, quatenus sit ipsa res publica, cum partibus suis, majestate, dignitate, securitate et salute publica, distingui et posse et debere a *populo* s. civibus, jam monuit Jani ad Horat. l. l.

71. *agris* colendis.

74—85. Ipsa quoque animalium exempla docent, mentibus infixa hærere, quæ ab ineunte ætate, et a parentibus discuntur. Cf. Horat. Epist. I. 2. extr. Hæc est loci sententia: nec tamen, ut vulgo putant, imitationem malorum morum ciconiæ et vulturis, bonorum aquilæ exemplis inlustrari crediderim.

74. Pro *pullos* in uno MS. legitur *nidos*, quod non a librariorum, sed poetæ ingenio profectum, vel ex V. 143. petitum et a docta manu h. l. adscriptum videtur.

77. *crucibus*, quibus non modo servi, sed etiam sicarii et homicidæ adfigebantur. Cf. Lips. de Cruce II. 13.

79. Vultur, ubi adolevit, eodem, cui adsueverat, cibo vescitur.

80. *Vultur facit in arbore nidos*, quod non sine exemplo, etsi rarum est: nam plerumque in excelsissimis rupibus nidificant. Cf. Hard. ad Plin. X. 6.

81. *famulæ Jovis* aves, ut ὄρνις Διὸς Κρονίδαο διάκτορος in Antipatri Epigr. XCII. (in Brunck. Anal. T. II. p. 32.) aquilæ; quas armigeros fingi Jovis, fulmina ejus gerentes, ex poetis monimentisque vett. notissimum est. Juvenalis docte loqui, vel mythos ita ὡς ἐν παροδῷ ridere solet. *Generosæ aves* sunt eædem aquilæ, non accipitres.

82. *cubili*, in nido. 85. *rupto ovo*, quum ovo exclusa esset.

86. *Ædificator*, cupidus ædificandi, *baulustig, ein Baugeist.* 87. *Caieta*, pro-

Digitized by Google

Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis longeque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem;
Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.
Dum sic ergo habitat Cetronius, inminuit rem,
Fregit opes: nec parva tamen mensura relictæ
Partis erat: totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas adtollit marmore villas.
Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes et cœli numen adorant;

mont. urbs et portus in finibus Latii et Campaniæ, ad mare Inferum, nunc *Gaeta*. v. Heyne Exc. I. ad Virg. Æn. VII. 2. et Strab. VI. p. 330. ubi et nominis origo traditur, ad quam nonnulli verba *curvo litore* referunt. Locus amœnissimus ac consuetus Romanorum secessus, ut et *Tibur* ac *Præneste*, urbes Latii, non procul Roma, in editis locis sitæ, unde h. l. *summa arce* et *montibus*. v. sup. ad III. 190. et 192.

89. Magnificentia villarum Rom. vel tironibus nota. *Marmoribus Græcis*, ut ap. Stat. Silv. III. 1. 5. Spartani potissimum marmoris præstantiam laudat Plin. XXXVI. 7. *petitis longe*, procul, ex Ægypto, Armenia, Numidia cet.

90. *Prænestе* fuit celebre templo *Fortunæ*, ubi oracula et sortes Prænestinæ edebantur, unde Fortuna etiam dicebatur *Dea Prænestina*. *Tibure* autem *Herculis* fuit ædes, τὸ Ἡράκλειον, unde *Tibur Herculeum*. Sed poeta forte ad templa Romæ condita respexit, ut vs. seq.

91. *Posides*, Claudii Cæsaris libertus et *spado*, (Suet. Claud. 28.) a quo maximis sumtibus extructæ *Posidianæ aquæ*, thermæ magnificæ in litore Baiano. v. Plin. XXXI. 2. *vincebat*, exstruxit ædes, villas et thermas, quæ magnitudine et magnificentia Capitolium vincebant s. superabant. *Capitolia*, plur. pro sing. ut sup. X. 65. Romæ quoque et vetus, et novum fuit, illud octava, hoc sexta in regione. *Capitolia nostra*, Romana, majora et præstantiora aliis: nam Capitolia etiam fuere Capuæ, Pompeiis, Beneventi, aliisque in oppidis Italiæ; arces ac templa magnifica, primoribus Diis dicata Capitolioque Rom. similia. (Cf. ad Sil. XI. 265.) Cum delectu itaque poeta dixit *Capitolia*, templum magnificentissimum, et ut rem augeret, *nostra*.

92. *sic habitat*, tam splendidas exstruxit ædes, in quibus habitet.

93. *Fregit*, inminuit.

94. *turbavit*, absumsit, v. sup. ad VII. 129.

96—106. Ritus etiam, quamvis ineptos et superstitiosos, liberi discunt a parentibus, v. c. Judæos, qui h. l. ridentur, ut sup. III. 14. seq. VI. 159. 160. et 542. seq. Quæ acerba de Judæis judicia cave crimini vertas homini patriis ritibus et religioni avitæ addicto, et poetæ satirico, commodam ridendi occasionem amplectenti. Res autem Judaicæ per excidium Hierosolymitanum multis innotuere Romanis, quamvis ita, ut vera mixta essent falsis. Cf. sup. ad VI. 542. seq. *metuentem*, religiose colentem et observantem, *sabbata*, h. e. Judæum, qui religioni sibi ducit, die sabbati consueta vitæ negotia peragere. Sed propter simil. loc. Pers. V. 184. (*Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles*) suspicor potius, poetam respexisse ad tristitiam et jejunia, quæ sabbatis a Judæis exerceri putabant Romani. Cf. Casaub. ad Pers. l. l. qui existimabat, hoc non ita esse intelligendum, quasi omnia Judæorum sabbata sint tristia, sed tantum superstitiosorum. Romani tamen illud sibi persuasisse videntur. v. Suet. Aug. 76. Petron. XXXV. 6. et Justin. XXXVI. 2. An *sabbata* dicuntur dies festi et feriæ esuriales Judæorum? Cf. sup. ad VI. 159.

97. Quum Judæi sub cœlo, et illud suspicientes precarentur, Romani putabant, ipsum ab iis *cælum adorari*: unde Petronius etiam p. 683. ed. Burm. per jocum dixit, illos *cæli summas ad-*

Digitized by Google

Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit; mox et præputia ponunt:
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt et servant ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti:
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux
Ignava, et partem vitæ non adtigit ullam.
Sponte tamen juvenes imitantur, cetera quam solam
Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.
Fallit enim vitium specie virtutis et umbra,
Quum sit triste habitu, vultuque et veste severum.
Nec dubie, tamquam frugi, laudatur avarus,
Tamquam parcus homo, et rerum tutela suarum

vocare auriculas, et Tac. Hist. V. 5. (ubi v. Lips.) *Judæi mente sola unumque numen intelligunt—summum illud et æternum, neque mutabile, neque interiturum: igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt.* Cf. sup. ad VI. 545. *Cœli numen*, cœlum, tamquam numen. Quidam emend. *cœli lumen.*

98. 99. Poeta salse dicit, Judæos, *carne suilla abstinentes*, eam non magis violandam censuisse, quam humanam, nec minoris æstimasse sues, quam homines. Caussas hujus ritus adferunt Tac. Hist. V. 4. et meliores Michaelis Jur. Mos. §. 203. Cf. sup. ad VI. 159.

99. *præputia ponunt:* nam *circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur*, Tac. Hist. V. 5.

100. seq. Cf. Tac. Hist. V. 4. pr. et 5. it. Plin. XIII. 4.

101. *metuunt*, religiose observant, (ut forte sup. v. 96.) inpr. ob metum pœnarum.

102. Forte leg. *Tradit et arcano* cet. et v. 103. *colenti, et Quæsitum* cet. Post *Moses* non minor, sed major distinctio ponenda, ut infinitivi *monstrare* et *deducere* non a verbis *Moses tradidit*, neque, versibus 103. et 104. post v. 100. conlocatis, a verbo *soliti* pendeant, sed narrativi sint sive historici. 103. 104. Judæi non nisi Judæis ulla præstant officia; *non monstrare* solent, vel monstrant *vias* errantibus, vel *fontes* aquarum (quarum penuria laborat Judæa) sitientibus, *nisi eadem sacra colentibus*, eamdem profitentibus religionem, et *verpis*, h. e. Judæis; qui *verpi* dicuntur, ut *recutiti*, a *verpa*, verendis. Tacitus Hist. V. 5. *Judæorum*, inquit, *misericordia in promtu, sed adversus omnes alios hostile odium: separati epulis, discreti cubilibus* cet. Cf. Westen. ad Matth. V. 43.

105. 106. Causa hujus et superstitionis et inhumanitatis est pater, qui quovis sabbato otium agit, nec ulla vitæ negotia curat. Ineptas hujus moris causas tradit Tacit. Hist. V. 4. veras autem Michaelis Jur. Mos. §. 159. 194—196. et 249. Cf. et Dio XXXVII. 17. *Ignava septima lux*, ut *frigida sabbata*, et *septima quæque dies turpi damnata veterno* ap. Rutil. I. 389. seq. et σάββατα ψυχρὰ in Meleagri carm. 83. in Brunck. Anal. T. I. p. 24. nam τὸ ψυχρὸν, ut Lat. *frigere*, de otio et ignavia dicitur.

107. *cetera* vitia parentum.

108. *Inviti*; cf. Horat. A. P. v. 164. et 170.

109. 110. Hoc *vitium*, avaritia, non nisi *specie et umbra virtutis*, scil. frugalitatis et parsimoniæ, *fallit* et fallere potest homines et præcipue juvenilem mentem, quum externa ejus forma tristissima sit, et deterreat magis, quam adliciat. 110. Venusta avari imago. 111. seq. Quæ quum ita sint, parentes, ut filios fallant, avaritiæ specio-

Digitized by Google

Certa magis, quam si fortunas servet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. adde quod hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat adquirendi
Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris.
Sed crescunt quocumque modo, majoraque fiunt
Incude adsidua, semperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis esse putat: juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, et eidem incumbere sectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protenus illos
Inbuit, et cogit minimas ediscere sordes.
Mox adquirendi docet insatiabile votum.
Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet umquam
Mucida cærulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri; nec non differre in tempora cœnæ
Alterius conchem æstivam cum parte lacerti

sum frugalitatis nomen tribuunt, et vitium tamquam virtutem commendant. Cf. Horat. Sat. I. 3. 49. seqq.

114. De *Hesperidum* hortis ac pomis, eorumque custode, dracone, Typhonis et Echidnæ vel Terræ filio, vid. Heyne ad Apollod. p. 406—413. et ad Virg. Æn. IV. 483. seq. De *Pontico* s. Colchico dracone, qui ejusdem erat stirpis, et aureum vellus in Ponto apud Colchos servabat, v. Schol. Apollon. II. 1213. seqq. Diodor. IV. 49. Ovid. Met. VII. 149. seqq.

116. *fabris*, artificibus. 117. 118. Opes crescunt quocumque modo per fas atque nefas, flagranti cupiditate et studio. Id poeta egregie expressit metaphora, a fabrili arte desumta, et aptissima h. l. mentione *fabrorum* modo facta.

122. *illam viam* avarorum. *eidem incumbere sectæ*, eamdem *viam*, h. e. vitæ rationem, idem vitæ institutum persequi. *Secta*, via et methodus, ut *viam et sectam, aut rationem vitæ sequi* ap. Cic. 123. *vitiorum elementa*, semina et principia. cf. Horat. Od. III. 24. 51. 52.

124. *minimas sordes*, avaritiæ principia et elementa. His *protenus*, statim ab initio, teneras puerorum *inbuunt* mentes, non extremis sordibus: sensim iis sensimque avaritiam insinuant, ab qua abhorrent.

126. Cf. Theophr. Char. XI. extr. et ibi Casaub. *castigat ventres*, edendi cupiditatem famemque coercet. *modio iniquo*, injusta ac nimis parva demensi mensura.

127. *Neque sustinet*, ne a se quidem animoque suo avaro inpetrare potest umquam, ut omnia, quæ in alium diem servavit et seposuit, *mucidi panis frusta consumat*. Cf. inf. ad XV. 88. et Horat. Sat. II. 2. 57. seq. *cærulei*, nigri. *mucida*, quæ diutino situ mucorem contraxere. 129. *Minutal*, condimentum vel cibus et opsonia ex variis rebus minutatim concisis, ap. Isidor. ex pisce, oleo, ficis et oleribus. 130. *Septembri* mense, in quo Romæ flagrantissimus pestilensque æstus sævit, adeoque opsonia citius conrumpuntur. Cf. Horat. Epist. I. 16. 16. et sup. ad IV. 59.

131. *Conchis* et *lacertus* vilissimi cibi. *Conchis* faba cum cortice elixa, non *faba fressa*, quæ sine cortice coquitur,

Digitized by Google

Signatam, vel dimidio putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quo divitias hæc per tormenta coactas,
Quum furor haud dubius, quum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Interea pleno quum turget sacculus ore,
Crescit amor numi, quantum ipsa pecunia crevit;
Et minus hanc optat, qui non habet. ergo paratur
Altera villa tibi, quum rus non subficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina seges: mercaris et hanc et
Arbusta, et densa montem qui canet oliva.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassoque famelica collo
Jumenta ad virides hujus mittentur aristas;
Nec prius inde domum, quam tota novalia sævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.

æstiva, et propterea durior, quam quæ primo veris tempore; Grang. Cf. sup. III. 293. Alii *æstivam* dici putant, quoniam opsonia facile æstivo tempore putrescunt. *Lacertus*, vile piscis genus, Ital. *lacerto*, Gall. *maquerelle*. *Lacerti tenuis* meminit Martial. XI. 28. et 53. XII. 19. eumque cum *conche* etiam junxit VII. 77. *Signatam* impresso signo, s. nota adposita, ad fraudes servorum prohibendas. *Silurus*, vilis piscis, potissimum Nili, (v. ad IV. 33.) nobis forte ignotus et parvus, adeoque nec stario, nec quod Hard. ad Plin. IX. 15. suspicatur, ille, qui Pannoniis Arcia s. Hacchia dicitur.

133. *Porrum* est vel capitatum, (*κεφαλωτὸν πράσον*, quod in caput nutritur) vel sectile s. sectivum et sectum, Germ. *Schnittlauch*. Cf. sup. III. 293. Colum. XI. 3. 30. seqq. Plin. XIX. 6. s. 33. *numerata*, ut nemo servorum ne unum quidem auferre possit. Singulis fere verbis vivida avaritiæ imago adumbratur, et cernenda quasi objicitur oculis. Cf. Theophr. Char. XI. extr. et ibi Casaub. 134. *Aliquis de ponte*, mendicus. Cf. sup. IV. 116. V. 8. *negabit*, se esurum, recusabit venire, *ad hæc* fercula, edulia *invitatus*.

135. seqq. Cf. Horat. Sat. I. 1. 70. seq. et II. 3. 82. seq. 109. seq. *quo divitias* scil. habes s. possides? *tormenta*, animi curas et sollicitudines. *coactas*, conlectas. 136. *phrenesis manifesta* leg. quia priores syll. voc. *phrenesis*, *φρίνες*, breves sunt: et v. 137. pro *egentis* e plerisque libris restitui *egenti*, quod doctius est. Ex iisdem v. 139. revocanda forte vulg. lectio *pecunia crescit*. 139. Cf. Mitscherl. ad Horat. Od. II. 2. 13. seqq. et III. 16. 17. 18.

140. *paratur*, et mox v. 143. *mercaris*, forte actus pro conatu.

142. seq. Cf. Horat. Od. II. 18. 23. seqq. et Sat. I. 1. 110. II. 6. 8. 9.

144. *canet oliva*, floribus olivarum, exquisite pro, iis consitus est.

145. seqq. Si agri dominus pretio induci non potest, ut eum vendat, fraude et injuria cogetur.

146. Magna vis est epithetorum *macri, lassi*, et hinc *famelici boves*.

148. *Novale* se. solum, quod alternis annis seritur; (v. Plin. XVIII. 19. et Virg. Ge. I. 71.) sed h. l. quivis ager, ut ap. Virg. Ecl. I. 71. *In ventres sævos*, ingentes, (v. ad Sil. I. 2.) vel potius, quos fames urget et exasperat. Similiter *iratum ventrem* dixit Ho-

Digitized by Google

Dicere vix possis, quam multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui sermones? quam fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hæc? inquit. tunicam mihi malo lupinæ,
Quam si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet et morbis et debilitate carebis,
Et luctum et curam effugies, et tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate ac Punica passis
Prœlia, vel Pyrrhum inmanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. merces hæc sanguinis atque laboris
Nullis visa umquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. saturabat glebula talis
Patrem ipsum turbamque casæ, qua feta jacebat
Uxor, et infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna

rat. Sat. II. 8. 5. et *rabiem edendi* Virg. Æn. IX. 63. *actum*, id factum, vel omnia ablata esse.

151. Cf. Hesiod. Ἔργ. 346. seq.

152. Quam mala est fama avari, ejusdemque potentis? Objectio poetæ, cui avarus v. seq. respondet. Cf. Horat. Sat. II. 2. 94. seq. Egregie *buccina* tribuitur Famæ, quæ omnia quasi debuccinat, h. e. divulgat, *ausposaunt*.

153—155. Cf. sup. I. 48. XIII. 92. seq. et Horat. Sat. I. 1. 66. seq. *tunicam lupini*, folliculum fabæ; h. l. pro re vilissima.

156—160. Verba poetæ, quibus amara continetur inrisio. Cf. Horat. Sat. I. 1. 80. seqq. et Epist. I. 2. 47. seqq. *Scilicet*, v. sup. ad II. 104. et 122.

161. seqq. Egregia priscæ simplicitatis frugalitatisque imago. v. sup. ad XI. 77. seqq. Sed ante hunc versum unus forte aut alter excidit: ordo certe sententiarum turbatus videtur. *Mox*, paulo post Titi Tatii regnum. *fractis*, debilitatis, *ætate*, veteranis. 162. *inmanem*, regem belli peritissimum, et bis victorem. *gladios Molossos*, Epiroticos, bella cum Pyrrho, Epiri rege. *Molossi*, incolæ Epiri. Cf. XII. 108.

163. seqq. *Jugera bina* agri ex hostibus capti viritim plerumque dividebantur colonis eo missis. Cf. Liv. VI. 16. inpr. 36. extr. Varr. R. R. I. 10. Plin. XVIII. 2. et Sicul. Flacc. de cond. agr. I.

166. *Curta*, manca, (cf. ad VI. 449.) *fides patriæ nullis visa*, nemini ingrata nimisque parca videbatur patria, quæ hanc mercedem tantis constituebat meritis.

166. seq. Talis agellus alebat patrem familias, et qui in ejus erant casa. Romanorum ædes priscis temporibus non nisi casæ erant.

169. *Vernulâ*, servæ filius domi natus, *unus*. Temporibus contra poetæ unus dominus magnam servorum familiam alebat. *tres domini*, filii familias, domini s. heri minores, vel olim futuri. Germ. *junge Herren*.

170. *A scrobe*, a fodiendo, plantis

Digitized by Google

Signatam, vel dimidio putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quo divitias hæc per tormenta coactas,
Quum furor haud dubius, quum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Interea pleno quum turget sacculus ore,
Crescit amor numi, quantum ipsa pecunia crevit;
Et minus hanc optat, qui non habet. ergo paratur
Altera villa tibi, quum rus non subficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina seges: mercaris et hanc et
Arbusta, et densa montem qui canet oliva.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassoque famelica collo
Jumenta ad virides hujus mittentur aristas;
Nec prius inde domum, quam tota novalia sævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.

æstiva, et propterea durior, quam quæ primo veris tempore; Grang. Cf. sup. III. 293. Alii *æstivam* dici putant, quoniam opsonia facile æstivo tempore putrescunt. *Lacertus*, vile piscis genus, Ital. *lacerto*, Gall. *maquerelle*. *Lacerti tenuis* meminit Martial. XI. 28. et 53. XII. 19. eumque cum *conche* etiam junxit VII. 77. *Signatum* impresso signo, s. nota adposita, ad fraudes servorum prohibendas. *Silurus*, vilis piscis, potissimum Nili, (v. ad IV. 33.) nobis forte ignotus et parvus, adeoque nec stario, nec quod Hard. ad Plin. IX. 15. suspicatur, ille, qui Pannoniis Arcia s. Hacchia dicitur.

133. *Porrum* est vel capitatum, (*κεφαλωτὸν πράσον*, quod in caput nutritur) vel sectile s. sectivum et sectum, Germ. *Schnittlauch*. Cf. sup. III. 293. Colum. XI. 3. 30. seqq. Plin. XIX. 6. s. 33. *numerata*, ut nemo servorum ne unum quidem auferre possit. Singulis fere verbis vivida avaritiæ imago adumbratur, et cernenda quasi objicitur oculis. Cf. Theophr. Char. XI. extr. et ibi Casaub. 134. *Aliquis de ponte*, mendicus. Cf. sup. IV. 116. V. 8. *negabit*, se esurum, recusabit venire, *ad hæc* fercula, edulia *invitatus*.

135. seqq. Cf. Horat. Sat. I. 1. 70. seq. et II. 3. 82. seq. 109. seq. *quo divitias* scil. habes s. possides? *tormenta*, animi curas et sollicitudines. *coactas*, conlectas. 136. *phrenesis manifesta* leg. quia priores syll. voc. *phrenesis*, *φρίνες*, breves sunt: et v. 137. pro *egentis* e plerisque libris restitui *egenti*, quod doctius est. Ex iisdem v. 139. revocanda forte vulg. lectio *pecunia crescit*. 139. Cf. Mitscherl. ad Horat. Od. II. 2. 13. seqq. et III. 16. 17. 18.

140. *paratur*, et mox v. 143. *mercaris*, forte actus pro conatu.

142. seq. Cf. Horat. Od. II. 18. 23. seqq. et Sat. I. 1. 110. II. 6. 8. 9.

144. *canet oliva*, floribus olivarum, exquisite pro, iis consitus est.

145. seqq. Si agri dominus pretio induci non potest, ut eum vendat, fraude et injuria cogetur.

146. Magna vis est epithetorum *macri, lassi*, et hinc *famelici boves*.

148. *Novale* se. solum, quod alternis annis seritur; (v. Plin. XVIII. 19. et Virg. Ge. I. 71.) sed h. l. quivis ager, ut ap. Virg. Ecl. I. 71. *In ventres sævos*, ingentes, (v. ad Sil. I. 2.) vel potius, quos fames urget et exasperat. Similiter *iratum ventrem* dixit Ho-

Digitized by Google

Dicere vix possis, quam multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui sermones? quam fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hæc? inquit. tunicam mihi malo lupinæ,
Quam si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet et morbis et debilitate carebis,
Et luctum et curam effugies, et tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate ac Punica passis
Prœlia, vel Pyrrhum inmanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. merces hæc sanguinis atque laboris
Nullis visa umquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. saturabat glebula talis
Patrem ipsum turbamque casæ, qua feta jacebat
Uxor, et infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna

rat. Sat. II. 8. 5. et *rabiem edendi* Virg. Æn. IX. 63. *actum*, id factum, vel omnia ablata esse.

151. Cf. Hesiod. Ἔργ. 346. seq.

152. Quam mala est fama avari, ejusdemque potentis? Objectio poetæ, cui avarus v. seq. respondet. Cf. Horat. Sat. II. 2. 94. seq. Egregie *buccina* tribuitur Famæ, quæ omnia quasi debuccinat, h. e. divulgat, *ausposaunt*.

153—155. Cf. sup. I. 48. XIII. 92. seq. et Horat. Sat. I. 1. 66. seq. *tunicam lupini*, folliculum fabæ; h. l. pro re vilissima.

156—160. Verba poetæ, quibus amara continetur inrisio. Cf. Horat. Sat. I. 1. 80. seqq. et Epist. I. 2. 47. seqq. *Scilicet*, v. sup. ad II. 104. et 122.

161. seqq. Egregia priscæ simplicitatis frugalitatisque imago. v. sup. ad XI. 77. seqq. Sed ante hunc versum unus forte aut alter excidit: ordo certe sententiarum turbatus videtur. *Mox*, paulo post Titi Tatii regnum. *fractis*, debilitatis, *ætate*, veteranis. 162. *inmanem*, regem belli peritissimum, et bis victorem. *gladios Molossos*, Epiroticos, bella cum Pyrrho, Epiri rege. *Molossi*, incolæ Epiri. Cf. XII. 108.

163. seqq. *Jugera bina* agri ex hostibus capti viritim plerumque dividebantur colonis eo missis. Cf. Liv. VI. 16. inpr. 36. extr. Varr. R. R. I. 10. Plin. XVIII. 2. et Sicul. Flacc. de cond. agr. I.

166. *Curta*, manca, (cf. ad VI. 449.) *fides patriæ nullis visa*, nemini ingrata nimisque parca videbatur patria, quæ hanc mercedem tantis constituebat meritis.

166. seq. Talis agellus alebat patrem familias, et qui in ejus erant casa. Romanorum ædes priscis temporibus non nisi casæ erant.

169. *Vernulâ*, servæ filius domi natus, *unus*. Temporibus contra poetæ unus dominus magnam servorum familiam alebat. *tres domini*, filii familias, domini s. heri minores, vel olim futuri. Germ. *junge Herren*.

170. *A scrobe*, a fodiendo, plantis

Digitized by Google

Amplior, et grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non subficit horto.
Inde fere scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum
Humanæ mentis vitium, quam sæva cupido
Indomiti census. nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri. sed quæ reverentia legum,
Quis metus aut pudor est umquam properantis avari?
Vivite contenti casulis et collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat et Hernicus olim
Vestinusque senex: panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis: laudant hoc numina ruris,
Quorum ope et auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercus.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi; qui submovet Euros
Pellibus inversis. peregrina ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quæcumque est, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus: at nunc

vitibusque defodiendis, *vel sulco*, arando agro. *Amplior cœna et grandes ollæ*, quod parantur et adponuntur *fratribus magnis*, adultis, et a rustico opere famem integram adferentibus, quodque hi pulte tantum vescuntur. Cf. ad Pers. III. 55. *Altera cœna*, nam prior eaque exigua parvulis fuerat parata. *Pulc*, h. e. far tusum et aqua maceratum, cibus priscorum Italorum, (qui eo CCC annis ante panis usum vescebantur) ut polenta Græcorum: nam illi farre, hi hordeo victitabant. Usus antique hujus cibi mansit in sacris. Cf. XVI. 39. et ad III. 187. Plin. XVIII. 8—10. et Heynii Opusc. Acad. T. I. p. 372.

172. Nunc horti ampliores sunt, quam olim agri. 176. *Indomiti*, immensi, ut *indomita prela* ap. Plin. XVII. 10. s. 14. Al. *Inmodici*, quæ glossa est. 177. 178. Cf. Hor. Od. III. 24. 34. seq. ibique Mitscherl. *properantis*, qui cito vult dives fieri. Forte leg. *Quis modus aut pudor*, ut ap. Hor. Od. I. 24. 1.

180. seqq. Inducitur sermo Marsi senis et Vestini Hernicique cum *pueris*, h. e. filiis suis; et priscorum Italiæ incolarum frugalitas præ luxu hominum, his temporibus viventium, laudatur. Cum delectu autem memorantur *Marsi*, *Hernici* et *Vestini*, gentes laboribus bellisque asperæ. Cf. sup. ad III. 169. VI. 164. et Heyne ad Virgil. Ge. II. 167. seqq.

182. *Qui satis est mensis*, qui victui tolerando subficit; nisi malis cum aliis *Quis* legere: *aratro panem quæramus mensis* nostris, *quis satis est*, quibus subficit panis. 183. 184. Cf. sup. VI. 10. seqq. Virg. Ge. I. 7. 8. et Ovid. Fast. I. 675. seqq.

185. *Nil vetitum*, nihil, quod nefas est, *fecisse volet*, faciet, vel facere solet, *quem non pudet, alto per glaciem perone tegi* cet. h. e. homo frugalis, qui in vestitu non ornatus et nitoris, sed usus, quem præstat, rationem habet, quemque non pudet, vili habitu crassoque panno uti, quo frigus arceat. *Pero*, corium crudum. Gloss. *calceamentum pilosum* (*rusticum* ap. Isidor. Orig. XIX. 34.) cujus erat usus tempore hiberno. *submovet Euros*, vim ventorum aerisque injuriam arcet. *Pellibus inversis*, quæ introrsum pilos habent.

187. 188. Cf. Prop. III. 13. (al. 11.)

Digitized by Google

Post finem auctumni media de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat: Adcipe ceras,
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo naresque pilosas
Adnotet, et grandes miretur Lælius alas.
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
Adferat: aut, longos castrorum ferre labores
Si piget, et trepidum solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares, quod vendere possis
Pluris dimidio, nec te fastidia mercis
Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra:
Neu credas ponendum aliquid discriminis inter
Unguenta et corium. lucri bonus est odor ex re
Qualibet. Illa tuo sententia semper in ore

1. seqq. et Tibull. II. 4. 27. seqq. *purpura*, luxus. *quæcumque est:* nam *nobis ignota* est, et de ea non nisi fando audivimus.

190. *Finis auctumni*, antelucanæ lucubrationis initium. *supinum* in lecto, dormientem, pigrum. 191. *ceras*, tabulas ceratas.

192. *rubras leges:* nam veteres Romani legum reliquorumque librorum principia ac titulos rubrica, μίλτῳ, minio, vel κηρῷ μεμιλτωμένῳ, cera miniata, notabant.

193. *libello* supplice, non, ut olim, per et propter virtutem. Honores militares, inpr. ordines, ab Imperatoribus *peti*, et per gratiam dari solebant: quo legionum robur infractum esse queritur Veget. II. 3. *posce vitem*, pete centurionatum. *Vitis*, insigne centurionis, qui milites ea castigabat. Cf. VIII. 247. ad Sil. VI. 43. et Fabric. ad Dion. Cass. T. II. p. 798.

194. 195. Exhibe vero te incultum vel negligentem circa cultum corporis, ac pilosum, ut strenuus idoneusque militiæ videaris. Cf. sup. ad II. 11. 12. VI. 397. Casaub. ad Pers. III. 77. et ad Theophr. Char. XIX. Περὶ Δυσχερείας §. 2. τὰς μασχάλας θηριώδεις καὶ δασείας (h. l. *alas grandes*) ἔχειν ἄχρις ἐπὶ πολὺ τῶν πλευρῶν. *buxo*, pectine buxeo. *nares pilosas*, nam molles et delicatuli pilos narium evellebant, ut et alas. Cf. Ovid. A. A. I. 520. 195. *alas grandes*, axillas grandibus pilis hirsutas, quod virilitatis indicium est. *Lælius* pro quovis imperatore.

196. *attegias*, casas, vel mapalia, (rectius magalia) tuguria Nomadum plaustris inposita, sic dicta forte ab adtegendo, ut καλύβας a καλύπτειν. *Brigantes*, populus Britanniæ numerosissimus, cujus regina olim clarissima fuit Cartismandua. (v. Tac. in Hist. III. 45. in Ann. XII. 32. 36. et in vita Agric. c. 17.) 197. *aquilam*, primipilatum: nam aquila aurea, legionis signum, erat in custodia centurionis primi pili. *locupletem*: nam hujus centurionis dignitas admodum quæstuosa erat. *sexagesimus annus*, quia gradatim, per decem cohortes, ad primi pili dignitatem adscendebatur.

199. seqq. Si non sine timore cornuum lituorumque sonum audire poteris, mercaturam exerce, et ita quære opes. Cur venter solvatur pavore, docent Macrob. VII. 11. et Gell. XIX. 4.

201—4. Neque fastidias merces viliores aut fœtidas, modo fructuosæ sint et quæstuosæ, ut coria, quæ trans Tiberim portantur. Ibi putida conficiebantur opera, v. c. sulphurationes et excoriationes.

204. Poeta respexisse videtur ad nota illa verba, quibus urinæ vectigal commendasse dicitur Vespasianus. v. Suet. Vesp. 23.

206. Dicitur *sententia Diis*

Digitized by Google

Versetur, DIs atque ipso Jove digna, poetæ:
Unde habeas, quærit nemo; sed oportet habere.
Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ:
Hoc discunt omnes ante alpha et beta puellæ.
Talibus instantem monitis quemcumque parentem
Sic possem adfari: Dic, O vanissime, quis te
Festinare jubet? meliorem præsto magistro
Discipulum. securus abi: vinceris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum teneris. nondum inplevere medullas
Maturæ mala nequitiæ. quum pectere barbam
Cœperit, et longi mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet perjuria summa
Exigua, et Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, si limina vestra
Mortifera cum dote subit. quibus illa premetur
Per somnum digitis! nam quæ terraque marique

atque ipso Jove digna, digna, quæ dei alicujus atque ipsius Jovis sententia sit. *sententia poetæ*, scil. Ennii, sumta a Bellerophonte Euripidis, qui hoc ironice dixit; Farnab. Grangæus comparavit verba incerti poetæ ap. Senec. Ep. 115. *Non quare et unde: quid habeas, tantum rogant. Unde habeas*, scil. opes, divitias, vel quod possides. 208. *pueris repentibus*, parvulis. *Assa*, nutrix sicca et vetusta, quæ lac non præstat infantibus, sed solam diligentiam et munditiem adhibet; vet. Schol. Lectio vulg. *repetentibus* vel *poscentibus assem* e Sat. V. 144. petita videtur.

209. *ante alpha et beta*, prius quam prima literarum elementa discant.

212. *Festinare*, filios tuos quam primum et ante annos avaritia inbuere. *Præstare aliquem* dicuntur, qui spondent pro eo, ut talis sit vel futurus sit, qualis esse debet, vel qualem eum esse alii cupiunt et optant. (Cf. Ernesti clav. Cic.) *magistro*, te, parente.

213. 214. Quemadmodum Ajax Telamonius et Achilles parentes suos virtute, ita te filii tui avaritia omnibusque sceleribus vincent.

215. seqq. Salse et hæc dicta: Ignosce puerulis, si tibi nondum pares fuerint sceleribus; exspecta dum adoleverint, videbisque, iniquitatem eorum cum annis crevisse. *nondum inplevere medullas maturæ mala nequitiæ*, summa nequitia, qualis est parentum, nondum satis alte in teneros penetravit animos, et tamquam venis medullisque infixa hæret.

217. *mucronem longi cultri*, novaculam, barbæ tondendæ causa, *admittere*, h. e. adolescere. 218. *perjuria vendet summa exigua*, parvi quæstus commodique causa pejerabit.

219. Jurantes precantesque *tangebant aram*, (cf. III. 145. et XIII. 89.) vel *pedes*, genua et simulacra deorum. *Cereris* pro quocumque numine, et quidem sanctissimo.

220. *Elatam*, mortuam ac sepultam. (Cf. sup. ad I. 72.) 221. *Mortifera cum dote*, magna, et hinc causa mortis. Verba *limina subit* spectant ad ritum nuptialem, quo nova nupta, ad ædes sponsi ducta, ut invita virginitatem deponere videretur, a paranymphis portabatur trans limen, quod tam ab ingrediente quam ab egrediente tangi ominosum erat. *premetur*, subfocabitur. *quibus*, quam *scelestis!* nisi malis post *digitis* signum interrog. ponere, ut sensus sit: quibusnam aliis quam mariti sui, qui tuus est filius? Alii de digitis aconito infectis adcipiunt, coll. Plin. XXVII. 2.

Digitized by Google

Adquirenda putas, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego nunquam
Mandavi, dices olim, nec talia suasi.
Mentis causa malæ tamen est, et origo penes te.
Nam quisquis magni census præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros,
*Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, et totas effundit habenas
Curriculo: quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contemto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeo indulgent sibi latius ipsi.
Quum dicis juveni, stultum, qui donet amico,
Qui paupertatem levet adtollatque propinqui;
Et spoliare doces, et circumscribere, et omni
Crimine divitias adquirere; quarum amor in te,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus:

223. Cæde sibi facilius divitias parabit, quam ærumnis *terra marique* tolerandis. Forte leg. *Anquirenda*, h. e. circum circa, ubivis quærenda.

224. Magnum scelus, quod quæstuosum est, cædes, facili negotio perpetratur.

227—232. Comparatio venustissima aptissimaque, a circo petita: Quicumque pueros opum amore et cupiditate inbuit, et eosdem *lævo monitu*, perversis infaustisque præceptis, *avaros producit*, format, efficit, (v. ad VI. 241.) is similis est aurigæ, qui *curriculo*, equis, *dat libertatem, et totas effundit habenas*, h. e. is filiis *dat libertatem* inmoderatam, vel quodvis scelus audendi; is in effrenatas eos cupiditates et quævis scelera pronos faciet; frustraque deinde a cursu quasi et impetu, quo in flagitia feruntur, illos revocare conabitur; ut auriga, qui equis in circo currentibus habenas ita remittit, ut, si cursum deinde velit inhibere, non possit. Versus 229. abest a 6 MSS. et haud dubie ejiciendus est. Minus quidem languebit, si τὸ *et* v. 228. et 230. pro *etiam* positum adceperis. At quis ferat hanc copulam toties ac vario sensu repetitam, eamdemque sententiam ter expressam? *patrimonia duplicare*, ut ap. Lucret. III. 71. 231. *Curriculo*, equis, ut *currus* ap. Virg. Æn. XII. 287. et Ge. I. 514. ἅρματα πεισιχάλινα dixit Pind. Pyth. II. 21. *quem* græce et docte pro *quod*, sc. curriculum, quoniam, si sensum respexeris, ad equum, h. e. filium, spectat. (Cf. inf. ad v. 240.) 232. *te*, auriga, h. e. patre et auctore, s. doctore. *metis relictis*, equis indomitis adeo ruentibus. ut metas cursu prætereant, nec circum eas flecti se patiantur. Similiter animus in avaritiam præceps fines et modum transit.

233. seqq. Poeta vere et naturæ hominum convenienter philosophatur. *Nemo satis* esse *credit*, subficere putat, satis habet. 234. *indulgent sibi latius ipsi*, filii, non contenti modo finibusque, a patre definitis, eos transeunt.

235. seqq. Quum stultum esse dicis, qui aliis bene faciat; doces filium, quocumque modo divitias sibi parare. 236. *paupertatem levare et adtollere*, ut contra *paupertate*, vel fame, inopia cet. *premi, urgeri, gravari* dicimur, metaph. ab onere petita. 237. *circumscribere*, decipere, fraudare. Cf. sup. ad X. 222. 238. *anquirere* etiam h. l. ut v. 223. suspicari possis. 239. *Deciorum*, v. ad VIII. 254. seq.

240. *Menœceus*, Creontis, Thebani

Digitized by Google

In quorum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, et horrida bella capessunt
Continuo, tamquam et tubicen surrexerit una.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem late et rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumque magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.
Nota mathematicis genesis tua: sed grave tardas
Exspectare colus. morieris stamine nondum
Abrupto. jam nunc obstas et vota moraris:
Jam torquet juvenem longa et cervina senectus.
Ocius Archigenen quære, atque eme, quod Mithridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. medicamen habendum est,

regis, filius Marti se inmolavit, ut secundum Tiresiæ vaticinium cives sui victoriam reportarent. v. Eurip. Phœniss. v. 841. seq. Stat. Theb. X. 589. seq. 751. seq. Pausan. IX. 25. al. *si Græcia vera*, veridica, verax est, h. e. si Græcorum scriptores vera nobis tradidere, (cf. ad X. 174.) nec potius hoc commenti sunt, ut alia, quæ de Thebis earumque origine fabulose narrant. Hæc ut rideret poeta, adjunxit vs. 241—243. qui tamen h. l. ubi a comparatione tantum occasio eorum scribendorum petita est, neque ipsi ad caput rei inlustrandum quidquam faciunt, parum opportuni sunt, et intempestivam produnt artis doctrinæque ostentandæ cupiditatem. Historia autem originis Thebarum vel tironibus nota ex Ovid. Met. III. 1—130. et forte ex etymol. vocc. Γηγενεῖς et Σπαρτοί orta est. v. Heyne ad Apollod. p. 554. et Herman. Mythol. Lyric. T. II. p. 239, 240. *legiones* pro multitudine vi orum armatorum. Res de industria amplificatur, risus captandi causa, quo et v. 243. spectat. *quorum* græce et docte dicitur pro *quarum* scil. Thebarum, respectu ad incolas urbis et nobilius genus habito, ut *quem* sup. v. 231. Cf. ad Sil. V. 495. X. 306. et Liv. I. 59.

243. Tam horrido modo tantoque impetu inter se armis decertarunt, ut putares, una cum iis natum fuisse *tubicinem*, qui ad pugnam eos excitaret.

244. *ignem*, insatiabilem avaritiam, quæ etiam *ardens* dicitur Cic. Fin. III. 11. *scintillas*, semina et originem.

246. 247. Filius etiam te ipsum, patrem et præceptorem, interficiet, ut leo nonnumquam magistrum suum, a quo enutritur, in *cavea*, ferarum receptaculo vel theatro, dilacerat. Poetam h. l. respicere historiam sui temporis putant, coll. Martial. de Spectac. epigr. 12. Particula autem comparationis omissa, ut sup. v. 229. seq. et passim, v. c. Horat. Epist. I. 2. 34. 42. 3. 19. al.

248. seq. *Filius ante diem patrios inquirit in annos*, Ovid. Met. I. 148. Hosce annos filius e *genesi* computabit, vel *Mathematicos* ea de re consulet, et, si hi vitam nimis longam tibi promiserint, eam tibi veneno eripiet, ut tuis divitiis ocius potiatur. v. sup. ad III. 43. 44. et VI. 553. seqq. *Sed grave* est filio tuo *exspectare tardos colus*, (al. *colos*) mortem, nimis tarde ad te adventantem. Φεῦ μοίρης τι κακῆς, καὶ πικρὸς ἀθανάτου Strat. Epigr. LXXII. 4. in Brunck. Anal. T. II. p. 376. *colus*, vitæ *stamina*, quæ fusis suis Parcæ ducunt. *tardas colus*, ut *nimium stamen* sup. X. 252. *stamine* Parcarum *nondum abrupto*, ante naturalem vitæ modum.

251. *senectus cervina*, summa. De longa cervorum vita v. Aristot. H. A. IX. 6. et Plin. VIII. 32. s. 50. extr. 252. *Archigenen quære*, h. e. medicum. Cf. sup. ad VI. 46. et 236. *quod Mithridates composuit*, antidotum, de quo v. sup. ad VI. 661.

253. 254. *Si vis* auctumnum et ver

Digitized by Google

Sorbere ante cibum quod debeat et pater et rex.
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectes, quanto capitis discrimine constent
Incrementa domus, ærata multus in arca
Fiscus, et ad vigilem ponendi Castora numi,
Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdidit, et res
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ
Et Cereris licet et Cybeles aulæa relinquas:
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro

aliud videre, h. e. vel annum vivere. *medicamen* Mithridaticum, antidotum, alexipharmacon. *et pater et rex*, non minus pater, quam rex; quoniam his temporibus patri a liberis non minus metuendum est, quam tyranno a civibus.

256. seqq. Majorem voluptatem, quam quæ ex *theatris*, h. e. ludis scenicis capitur, (quibus Romani maxime delectabantur) promitto tibi, si consideraveris labores, et pericula, quæ subit avarus, ut omni modo rem augeat. 257. *Prætoris pulpita*, ludi scenici, a prætore dati. *Pulpitum*, λογεῖον, cathedra, subgestus in proscenio s. theatro, ubi histriones recitabant. *lauti*, elegantis, divitis, vel potius magni et dignitate conspicui; nisi malis, qui laute, splendido adparatu ludos facit, vel iis in sella curuli et prætexta s. toga picta, veste triumphali, præest. Cf. sup. X. 36. seq. et XI. 192.

258. *quanto constent*, tamquam pretio, quo emta sint et parata. Sic *morte constare* dixit Cæs. B. G. VII. 19.

260. *Fiscus*, corbis spartea s. viminea, in quam pecunia condebatur, vel ipsa pecunia. *ad Castora*, apud mensarios et feneratores in foro, ubi erat Castoris ædes, vel in æde Castoris ponendi numi; nam non modo fœdera, pactiones et testamenta, sed pecuniæ etiam deponebantur in templis, quæ tuta erant religione deorum et potissimum excubiis militum, unde *vigil Castor* h. l. dicitur.

261. Ex quo fures in foro Martis h. e. in foro Augusti, quod æde Martis Ultoris ornatum erat, numularios diripuere, et ipsi quoque Marti insignia in æde sua, vel pecuniam in ea depositam, abstulere. Cf. sup. ad X. 25. Poeta forte ad sui temporis historiam, nobis ignotam, respicit; et hac occasione, ut passim, ridet infirmam divini numinis potentiam, et quidem h. l. (ut sup. II. 130. seq.) *Martis*, qui ne *res* quidem *suas*, sua ipsius insignia, servarit, nedum res hominum, sibi, tamquam patri ac tutori Romanæ gentis, in custodiam concreditas.

262. seqq. *Licet relinquas*, relinquere, spernere poteris, *omnia aulæa Floræ* cet. h. e. cuncta ludorum genera, ex quibus non tantum percipies voluptatis, quantum ex avari laboribus; nisi malis: quamvis vel omnes ludos relinquas, nihil cures, non magna carebis voluptate, modo respexeris varia negotia, labores, navigationes, peregrinationes, incommoda et pericula, quæ avarus subit, ut rem familiarem amplificet opibusque adfluat; tanto tibi jucundius hæc, quam ludi illi, spectaculum obferent. Poetæ obversabatur locus Horat. Epist. II. 1. 197. seq. Cf. sup. ad III. 223. et alia loca, quibus vita nostra scenæ comparatur. v. Palladæ Epigr. C. in Brunck. Anal. T. II. p. 427. ibique Jacobs ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 247. *Aulæa*, vela picta, in ædibus, porticibus, et theatris suspensa, unde h. l. pro ipsis ludis ponuntur. *Floræ* ludi, Floralia sc. sacra s. solennia, de quibus v. Ovid. Fast. V. 183—378. *Cereris* ludi, qui in Cerealibus sc. sacris agebantur. v. Ovid. Fast. IV. 39. seqq. *Cybeles* ludi, Megalesia, diversa a ludis magnis. v. Liv. XXIX. 14. et Ovid. Fast. IV. 179. seqq.

266—284. Quam vecors sit avarorum audacia, docet poeta comparatione eorum cum aliis hominibus, qui

Digitized by Google

Corpora, quique solet rectum descendere funem;
Quam tu, Corycia semper qui puppe moraris
Atque habitas, Coro semper tollendus et Austro,
Perditus ac vilis sacci mercator olentis:
Qui gaudes pingue antiquæ de litore Cretæ
Passum, et municipes Jovis advexisse lagenas?
Hic tamen ancipiti figens vestigia planta
Victum illa mercede parat, brumamque famemque
Illa reste cavet: tu propter mille talenta
Et centum villas temerarius. Adspice portus,
Et plenum magnis trabibus mare: plus hominum est jam
In pelago: veniet classis, quocumque vocarit
Spes lucri, nec Carpathium Gætulaque tantum

non minus quidem audaces sunt, sed ut quærant victum, non ut opibus affluant: unde temeritas illorum justiorem habet excusationem. Cf. inf. XV. 93. seqq. *Petaurum*, πέταυρον, propr. asser s. tabula parieti adfixa, ad quam se gallinæ volatu recipiunt, ut pernoctent; hinc machina in altum suspensa, in quam, gallinarum instar, quasi volatu sese ferebant petauristæ, (οἱ πρὸς ἀέρα vel πρὸς αὔρας πίπτοντες) vel machina lignea, nostris oscillis simili, qua homines rotis in aerem jactarentur; vel rota, in sublimi posita, et a duobus versata, altero superne, altero inferne nitente, ita ut alternis dejecti nunc penderent, nunc erecti sederent. v. Scalig. ad loc class. Manil. V. 433. seq.

266. Designatur funambulus, σχοινοβάτης et νευροβάτης.

267. *Corycia*, Cretensi; epith. orn. petitum a mercatura, quam olim Cretenses potissimum faciebant; quo etiam sequentia spectant. *Corycus* s. *Corycum* urbs et mons Cretæ. At recte forsan in 5 MSS. ante *Corycia* inseritur *in*.

268. *tollendus* cum nave, intumescentibus fluctibus: pro vocat. *tollende*. 269. *Perditus*, miserrimus, omni sæpe ratione ac spe destitutus. *sacci olentis*, croci, opobalsami, aut malobathri, fœtidæ mercis. Vulg. *a Siculis* pro *ac vilis*. *Per dites Cilices* emend. Scriver.

270. *antiquæ Cretæ*, post hominum memoriam jam habitatæ, adeoque fama nominis sui notissimæ. Quemadmodum enim hominum, quæ vulgo dicitur, nobilitas ex antiquitate generis æstimari solet; ita et antiqua origo sæpe a poetis in magna vel urbium vel terrarum laude ponitur. 271. *Passum*, vinum, quod ex uvis passis h. e. ad solem expansis et arefactis (v. Intpp. Virg. Ge. II. 93.) præter alios conficiebant Cretenses, de quo v. Plin. XIV. 9. et Martial. XIII. 106. *lagenas*, vino passo repletas. *municipes Jovis*, Creticas, ejusdem quasi patriæ cum Jove, qui in Creta nutritus dicitur. Cf. IV. 33. Martial. X. 87. 10. XIV. 114. 2. et Aristoph. Acharn. Ὁ λάρυνξ δημότης δὲ Διὸς ἐμός.

271. seqq. Funambulus arte sua periculosa non nisi victum sibi et vestitum parat, avarus autem non minore vitæ discrimine divitias, quibus carere possit. *ancipiti figens vestigia planta*, incerto gradu per funem incedens. 273. *brumam cavet*, frigus arcet. 275. *tu temerarius* es, temere periculis te vitamque tuam objicis.

276. *trabibus*, navibus. *Plus hominum est jam in pelago*, quam in terra; tanta est hominum avaritia et lucri cupido. Omnia in majus extolluntur, et nihil omittitur, quod ad avaritiam ἐναργῶς adumbrandam valere possit. Eo etiam spectat v. 277. *classis*, pro multitudine navium.

278. seqq. Naves non Orientem modo, sed occidentem quoque extremum petent. Cf. Horat. Epist. I. 1. 45. 46. *Carpathium æquor*, a Carpatho ins. (nunc *Scarpanto*) inter Rhodum sita et Cretam, dictum, et cum delectu positum, quoniam et periculosum

Digitized by Google

Æquora transsiliet: sed longe Calpe relicta,
Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.
Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti
Inde domum possis, tumidaque superbus aluta,
Oceani monstra, et juvenes vidisse marinos.
Non unus mentes agitat furor. ille sororis
In manibus vultu Eumenidum terretur et igni:
Hic bove percusso mugire Agamemnona credit
Aut Ithacum. parcat tunicis licet atque lacernis,
Curatoris eget, qui navem mercibus inplet
Ad summum latus, et tabula distinguitur unda:
Quum sit causa mali tanti et discriminis hujus
Concisum argentum in titulos faciesque minutas.
Obcurrunt nubes et fulgura. solvite funem,
Frumenti dominus clamat piperisque coemti;

est, et transeundum iis, qui Bithyniam petunt, quo frequenter commeabant mercatores Romani. (Cf. ad Horat. Od. I. 35. 7. 8. et III. 7. 3.) *Gætula æquora*, Libyca. Libya s. Africa horreum Rom. populi. 279. *Æquora transiliet*, trajiciet, et quidem cum summa temeritate atque audacia, ipsis naturæ legibus inludente, ut ap. Hor. Od. I. 3. 24. et Sil. IV. 71. *Calpe*, Hispaniæ Bæticæ promont. (*Gibraltar*) *ad gurgitem* h. e. fretum *Herculeum* s. Gaditanum, (*die Strasse*) in quod sol mergitur. 280. Solem, undis se mergentem, instar candentis ferri, aqua tincti, *stridorem* sonitumque edere, poetæ passim fingunt.

281. seq. Sarcasmi vim facile senties. *folle tenso* et *aluta tumida*, *βαλαντίῳ*, sacco argenti pleno. (Cf. sup. ad VII. 192. et XIII. 61.) 283. *Oceani monstra*, marinæ belluæ, quæ summum maris petunt tempestate inminente. (Cf. Mitscherl. ad Horat. Od. I. 3. 18.) *juvenes marinos*, cf. Tac. Ann. II. 24. extr. et Hard. ad Plin. IX. 5.

284. seqq. Varia sunt insaniæ et furoris genera, inter quæ avaritia etiam et potissimum referenda. Cf. Horat. Sat. II. 3. 77. seqq. *ille* Orestes, a Furiis, *μητροκτονίας* ultricibus, *vultu* terribili, et *igni*, facibus, *terretur in manibus sororis* Electræ, quæ fratrem, furore conreptum et querentem, Ὦ Φοῖβ' ἀποκτενοῦσί μ' αἱ κυνώπιδες Γοργῶνες, consolatura duris his verbis repellebatur, Μέθες, μί' οὖσα τῶν ἐμῶν Ἐριννύων, Μέσον μ' ὀχμάζεις, ὡς βάλῃς εἰς Τάρταρον. Ita Eurip. Orest. v. 260. seqq. qui locus Juvenalis, opinor, animo obversabatur. *Eumenides*, Εὐμενίδες, eædem deæ, quæ antiquioribus poetis Ἐριννύες dicebantur. Cf. Herman. Mythol. T. II. p. 491. 492.

286. *Hic* Ajax, de cujus insania v. ad X. 84. *mugire*, bovem esse. 287. *Ithacum*, Ithacium s. Ithacensem, (ut X. 257. et XV. 26.) Ulyssem, ut *Dardanus*, *Itala tellus*, *equus* s. *exercitus Astur*, populus *Phæax*, (inf. XV. 23.) *Mæotis ara* et *Memphitis terra*, (inf. XV. 115. 122.) Δελφὶς ἄκρα s. πέτρα, Κελτὸς Ἄρης, Θεσσαλὸς λεὼς, et similia.

287. seqq. Quamquam avarus et mercator, qui divitiis inhiat, et lucri studio tot periculis se committit, non, ut furiosi solent, vestes suas lacerat, tamen insanit et propterea *curatoris eget a Prætore dati*, ut utar verbis Horat. Epist. I. 1. 102. Cf. ejusd. Sat. II. 3. 217. 218.

289. *tabula* ille (propr. navis) *distinguitur*, separatur, disjungitur ab *unda*. v. sup. ad XII. 57—59.

291. *Argentum concisum in titulos faciesque minutas*, concisum in argenteolos signatumque titulis et imaginibus parvis Principum, vel pecudis, Jani gemini, Victoriæ, navis, bigarum, quadrigarum. Cf. Plin. XXXIII. 3.

292. seq. Mercator lucri cupidus nil curat tempestatem. 293. *piperisve*

Digitized by Google

Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur;
Æstivum tonat. Infelix hac forsitan ipsa
Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur
Obrutus, et zonam læva morsuque tenebit.
Sed cujus votis modo non subfecerat aurum,
Quod Tagus, et rutila volvit Pactolus arena,
Frigida subficient velantes inguina panni,
Exiguusque cibus, mersa rate naufragus assem
Dum rogat, et picta se tempestate tuetur.
Tantis parta malis, cura majore metuque
Servantur. misera est magni custodia census.
Dispositis prædives hamis vigilare cohortem
Servorum noctu Licinus jubet, adtonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiaque columna,
Atque ebore et lata testudine. Dolia nudi

MS. Gud. 3. et edit. pr. forte rectius.

294. *fascia nigra*, nubes atra, quæ longo per cœlum tractu fertur.

295. *Æstivum tonat*, ut æstate fieri solet ob calorem.

296. *cadet*, peribit. 297. En graphicam avari descriptionem! Tabulam dextra, *zonam* vero (in qua Romani vel peregrinantes vel negotiantes pecuniam habebant) non *læva* tantum manu, sed *morsu* quoque, h. e. dentibus, tenet, quasi eam perditurus, si corpori adhæreret, neque reputans, se ita facilius submergi: mavult autem perire, quam pecuniæ jactura et natatum reddere expeditiorem et sic vitam redimere.

299. *Tagus* et *Pactolus*, auriferi fluvii Hispaniæ et Lydiæ. *rutila*, aurea.

301. 302. Qui naufragio olim vel alio insigni periculo evaserant, funestos, quos tulerant, casus, ne toties eos stipem conligentes narrare cogerentur, et quoniam mentem magis adficiunt, quæ oculis, quam quæ auribus percipimus, pingere vel ipsi solebant vel pingendos curabant in tabulis, quas humeris primum ferebant, et deinde una cum vestimentis, quæ servaverant, tamquam ἀναθήματα, in templo Dei σωτῆρος, Neptuni, vel Isidis et Æsculapii, suspendebant. Cf. sup. XII. 27. 28. et Mitscherl. ad Hor. Od. I. 5. 13. seq. *picta tempestate*, pictura tempestatis et naufragii, *se tuetur*, vitam sustentat.

303. 304. Cf. Horat. Sat. I. 1. 76. seqq. et sup. v. 135.

305. *Hamæ*, instrumenta ad incendia compescenda hauriendamque aquam, vel vasa aquæ acetique plena, quibus utebantur Vigiles, quorum *cohortes* septem incendiis coercendis Augustus instituerat. Vasa autem illa non a Vigilibus quavis nocte circumlata videntur, sed disposita in publicis privatisque ædibus, inpr. locupletiorum, qui in earum propatulo secundum Neronis edictum (v. Tac. Ann. XV. 43.) *custodes* (nocturnam servorum custodiam) *et subsidia reprimendis ignibus habebant*. v. Lips. ad Tac. Hist. III. 64. et Heubach. Comm. de politia Roman. Gott. 1791. §. 46—51. *Hami* piscium ab h. l. alieni, ob sensum ac metrum.

306. *Licinus*, forte *Licinius*, de quo v. ad I. 109. *adtonitus* δυνῶς pro, anxius et sollicitus. 307. *Electro*, poculis et vasis ex electro. Cf. sup. ad V. 38. *signis*, statuis, vel potius simulacris. *Columna Phrygia*, ex marmore Phrygio, inpr. Synnadico; nam Synnas s. Synnada urbs Phrygiæ majoris, marmore nobilis. cf. Tibull. III. 3. 13. et Plin. XXXV. 1. *ebore et testudine*, supellectile iis ornata, vel ex iis facta. Cf. XI. 94. seq. et 123.

308. seqq. Divite illo Licino s. Licinio, qui quavis nocte incendium domus metuebat, multo felicior Diogenes ille Cynicus, qui paucis contentus

Digitized by Google

Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet
Cras domus, aut eadem plumbo commissa manebit.
Sensit Alexander, testa quum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui
Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.
Nullum numen habes, si sit prudentia; nos te,
Nos facimus, Fortuna, Deam. Mensura tamen quæ
Subficiat census, si quis me consulat, edam:
In quantum sitis atque fames et frigora poscunt,
Quantum, Epicure, tibi parvis subfecit in hortis,
Quantum Socratici ceperunt ante penates.
Nunquam aliud Natura, aliud Sapientia dicit.
Acribus exemplis videor te claudere. misce
Ergo aliquid nostris de moribus: effice summam,
Bis septem ordinibus quam lex dignatur Othonis.

erat divitiasque spernebat. Hujus domus non ardebit; nam dolium, quod in Metroo ipsique pro domo erat, non ligneum, sed fictile ex terra: (*testa*) quam domum si quis fregerit, vel cras ex argilla et luto fingetur alia, vel eadem conglutinabitur. *Cynici nudi*, nam Cynicorum humerus alter nudus erat, pallio in alterum rejecto. v. Salmas. de Pallio p. 396. seq. *plumbo commissa*, h. e. ferruminatione s. plumbatura, μολυβδώσει. 311. seq. Conf. omnino Plut. vita Alexandri, Opp. T. I. p. 671. et Diog. Laert. lib. VI.

313. Cf. sup. ad X. 168. seq. Cynici honores et divitias spernebant, docentes solam virtutem subficere ad vitam beatam.

315. 316. Cf. sup. ad X. 365. 366. ubi eadem leguntur verba.

316. seqq. Si quis tamen a me quærat, quantus rei familiaris modus esse debeat, *edam*, dicam, respondeo cet. Cf. Horat. Sat. I. 173. seqq.

318. *In quantum*, κατ' ὅσον, vel εἰς et εἰς ὅσον, s. ἐφ' ὅσον, ut εἰς τί ap. Anacr. III. 25.

319. *Epicurus* honestæ voluptatis amator, cujus famam, olim magnopere læsam, hodie alii alio modo et subcessu defenderunt, Athenis in *horto* docere solebat, et olere, polenta atque aqua contentus, ipso Jove felicior sibi videbatur. (Cf. sup. XIII. 123.) 320. *Socratici penates*, frugalis Socratis domus et secta. *ante* Epicurum.

320. *Sapientia*, philosophia, *dicit*, docet ac præcipit.

322—331. Hæc cum indignatione et sarcasmo dicta. *Videor acribus exemplis te claudere*, avaritiam et cupiditates tuas nimis angustis frugalitatis terminis circumscribere: exempla Diogenis, Epicuri et Socratis, quæ tibi commendavi, vereor, ne nimis *acria*, severa et rigida sint. Quod si hæc philosophorum frugalitas austeritasque tibi displicuerit; *de moribus nostris*, Romanorum hujus ævi, *misce*, admisce, adjunge illi austeritati *aliquid*, non multum, ita ut modicis contentus sis opibus, non inmensas, ut illi, quæras.

323—326. Cf. simil. loc. Pers. VI. 78. seqq. *effice summam, quam lex Othonis dignatur bis septem ordinibus*, para tibi census equestrem, quadringenta sestertia, quæ ut habeat, qui in quatuordecim ordinibus s. gradibus (orchestræ, in qua senatores sedebant, proximis) sedere cupit, sancitum est lege Roscia theatrali, lata a L. Roscio Othone trib. pl. a. U. C. 686. Cf. sup. I. 106. III. 154—9. V. 132. Docte autem et ἱερωνικῶς *lex* dicitur *dignari summam bis septem ordinibus*, h. e. equestri loco et ordine: nam lege illa proprie quidem non summa, sed, qui eam pos-

Digitized by Google

Hæc quoque si rugam trahit, extenditque labellum;
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum inplevi gremium, si panditur ultra:
Nec Crœsi fortuna umquam, nec Persica regna
Subficient animo, nec divitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis, uxorem occidere jussus.

sideret, hoc ordine et honore dignus censebatur; at dignitas hæc magis ex pecunia pendebat, quam ex homine ejusque moribus virtutibusque: quo etiam spectat sarcasmus sup. III. 154—159.

325—329. *Si hæc quoque summa* tibi non subficit, *sume duos Equites*, h. e. para tibi censum duorum Equitum, et si id nondum satis tibi videtur, trium: sed hoc tibi persuadeas velim, cupiditates avarorum numquam satiari, nec ullis terminis contineri posse. Simillimus locus finisque satiræ est ap. Pers. VI. 75—80. *Hæc quoque* summa *si rugam trahit extenditque labellum*, ut contra *jam redit in rugam*, h. e. multiplicatur, συλλαφλασιάζεται, ap. Pers. VI. 79. ubi Casaub. verba nostra interpretatur ita: si summa nondum tendit neque explet marsupium, sed adhuc hians et laxum est os illius. Metaphoram putat desumtam esse a vestibus, quarum sit proprium *rugare;* ut alii a sacco, qui quum plenus non sit, rugam trahat. Vetus autem Schol. et plerique intpp. sensum verborum ita expediunt: *si hæc quoque summa rugas* in fronte tua contrahit, h. e. te tristem facit, adeoque tibi displicet, non satis magna videtur. Illud adridere potest, quoniam tum v. 327. metaphora, a veste petita, continuatur. Hoc vero præferendum videtur, quia subjungitur *extenditque labellum*, quo non minus ægritudo et mens parum contenta adumbratur. Similiter Angli dicunt, "*to bend the brow, and hang the lip.*" 326. *tertia quadringenta*, tres census equestres, h. e. censum senatorium, quem Augustus ad duodecies sestertium auxit.

327. seqq. Si nondum satiavi cupiditatem tuam, h. e. si ea ne sic quidem satiatur, sed si pluribus inhias, plura concupiscis: nec Crœsi, nec regum Persarum, nec Narcissi opes *subficient animo* tuo, h. e. avidam mentem tuam explebunt. Poeta toto h. l. cum indignatione loquitur. *Persarum* ac Parthorum reges et olim et tum temporis potentissimi erant iidemque ditissimi. Cf. Intp. Horat. Od. II. 2. 17. seqq. et III. 9. 4. 330. Commentarii loco sunt verba Suet. Claud. 28. Cf. ej. cap. 26. 29. 39. et Tac. Ann. XI. 12. 26—38. *uxorem*, Messallinam, quæ propter adulterium et nuptias cum Silio, aliaque flagitia, auctore potissimum Narcisso, occisa est, inscio et invito Claudio, qui veniam ei daturus erat, nisi libertus ille cædem festinasset. Cf. ad X. 342.

Digitized by Google

SATIRA XV.

ARGUMENTUM.

In hac Satira, ad Volusium Bithynicum scripta, Juvenalis gravissime invehitur in religiosam Ægyptiorum dementiam, qui non modo monstra Deorum, animalia et olera, sed etiam alii alia hujusmodi numina colant, et ob hanc religionis diversitatem tanto se invicem odio prosequantur, ut cæco nonnumquam furore instincti eos, qui aliis utantur sacris, devorare non dubitent. (*v.* 1—13.) *Quæ ne quis fabulosa esse censeat et similia iis, quæ Ulysses Alcinoo super cœnam de Læstrygonum Cyclopumque inmanitate ἀνθρωποφαγίᾳ narraverit,* (13—26.) *exemplum memorat efferatissimæ hujus crudelitatis, quod sua ætas viderit, et refert, finitima oppida, Tentyra et Ombos, antiqua simultate, nullam aliam ob causam, quam quod diversa coluerint numina, ita arsisse, ut nuper Tentyritæ cum Ombitis, diem festum agentibus et larga meri potione oneratis, quo facilior victoria esset, jurgio contendendi occasionem inde ceperint; utque rixa primum conviciis ac clamore, deinde percussione capitum vulneribusque, pugnis et lapidibus inflictis, transacta, mox armis sumtis in prælium exarserit, in quo fugatis Ombitis, unus eorum, qui nimia formidine cursum præcipitans procubuerit, captus a Tentyritis, et non modo in plurima sectus frusta et particulas, ut multis subficeret, sed crudus etiam ac totus conrosis ossibus tanta aviditate devoratus sit, ut qui ex hostibus novissimi venerint, absumto jam toto corpore, ductis per terram digitis aliquid de sanguine ejus gustaverint.* (27—92.) *Tanta inhumanitate nullum umquam populum sæviisse dicit: non Calaguritanos in Vasconum finibus, qui longa demum obsidione ad diram redacti famem, et ignari adhuc Stoicorum philosophiæ, vitam inhonesto modo, humanorum scilicet corporum dapibus, protraxerint:* (93—114.) *non Tauros, qui homines tantum inmolaverint Dianæ, non etiam comederint;* (115—119.) *non Cimbros, nec Britannos, aut Sauromatas et Agathyrsos.* (119—128.) *Tum poeta acerbe increpat inimicitiam et odium, quod feræ non nisi in dispar genus, homines autem in se ipsos gerant, quodque prorsus contrarium sit naturæ, quæ humano generi mollissima dederit corda, et ceteris animalibus*

Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Adfectus petere auxilium et præstare juberet. (129—174.)

Digitized by Google

QUIS nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus ibin.

Ex argumento intelligitur, poetæ consilium non eo potissimum spectasse, ut religionem vel superstitionem Ægyptiorum derideret, sed ut insigni ostenderet exemplo, diversitate religionis hujus populi inexpiabile nonnumquam odium et inauditam inhumanitatem gigni. In ipsa Satira (inpr. in postrema ejus parte v. 129—174.) magna est orationis vis ac gravitas, rei convenientissima; quæ tamen passim, ubi locus est, admixtis facetiis temperatur. De tempore, quo eam scripserit Juvenalis, v. ad v. 27. Minus constat, qua occasione, et quo loco scripta sit; num Crispini Ægyptii, (v. ad I. 26. seq. et IV. 1. seq.) an Paridis (v. ad VII. 87. seq.) odio, et utrum in Ægypto, tempore exsilii, an, quod probabilius est, Romæ: nam versum 45 etiam ad annos juventutis referre licet, quibus poeta Ægyptum lustrare potuit.

1. Cf. Cic. Tusc. Qu. V. 27. qui tamen minus acerbe loquitur. *Volusius Bithynicus*, e Bithynia oriundus, amicus Juvenalis, nobis ignotus. 2. *Portenta*, quæ *monstra Deûm* dixit Virg. Æn. VIII. 698. Conf. Lucian. de sacrific. c. 14. 15. ubi hæc portenta deorum ridet. Eadem vero etiam India colebat: neque *dementior* Ægypti, quam Græciæ et Romæ, religio fuit, ob cultum animalium. De quo ejusque causis v. Lucian. de astrolog. c. 5—7. Herodot. II. 65—76. Jablonski Panth. Æg. IV. 4. T. II. p. 260. seq. et Proleg. p. 19—23. et 83—87. (ubi monet, animalia, tam viva quam inanimata, deorum tantum symbola fuisse) Meiners Grundriss d. Gesch. aller Relig. p. 32. seqq. ed. sec. Ipsa quoque Roma Ægyptiorum sacra adscivit. Quædam autem animalia ab omnibus colebantur Ægyptiis, e terrestribus bos, feles, canis; ex aquatilibus lepidotus, lutra, anguilla cet. e volatilibus accipiter cet. alia a quibusdam populis, ut ovis a Saitis et Thebanis, capra et hircus a Mendesiis, aquila a Thebanis, lupus a Lycopolitanis, hippopotamus a Papremitis cet. Hæc religionis diversitas sæpe odium, rixas, cædes ac bella peperit; quale fuit odium, idque vetus et immortale, ac bellum inter *Tentyritas* atque *Ombitas* ortum, quod inf. v. 33. seqq. describitur. Simile bellum sua ætate exstitisse memorat Plut. de Is. et Osir. Opp. T. II. p. 380. Romanis quoque ipsis aliquando, simili de causa, adversus Ægyptios arma fuisse capienda, docet Ælianus hist. anim. XI. 26. Cf. Pierius hierogl. XXXI. extr. Idem Plutarchus l. c. et Diodor. II. 4. tradunt, priscos reges, rebellante frequenter populo, Ægyptum divisisse in varias partes, singulisque edixisse quæ separatim colerent animalia, ut inter se dissidentes non in Principes conspirarent. 2. *Crocodilos adorat*, quia et Ægyptum securam præstant ab Arabiæ Libyæque latronibus, qui metu horum animalium perterriti Nilum trajicere non conantur, et Menam regem ab impetu et furore canum defendisse dicuntur; quas rationes adfert Diodor. II. 4. *Crocodilon adorat pars hæc* Ægypti, v. c. præfectura Arsinoitarum, (v. Strab. XVII. p. 558.) et qui ad Nomum Thebanum pertinebant, (v. Herodot. II. 69.) ut *Ombitæ*, qui religiosis eos colebant ritibus, et liberos suos ab illis devorari honori sibi ducebant. (v. Æliani H. A. X. 21. et 24.) Contra *Tentyritæ* eos ut hostes persequuntur, et sola voce terrent, dorso etiam equitantium modo impositi, addita in os clava, ut frenis in terram agunt captivos, si fides habenda Plin. VIII. 25. s. 38. XXVIII. 3. s. 6. Æliano l. l. (qui accipitrem quoque ab iisdem coli, ab Ombitis vero crucifigi tradit) Steph. Byz. et al.

3. *illa*, alia pars, adeoque non tota Ægyptus, quod alii memorant. *pavet*, religiose colit: nam religio sæpe dicitur *pavor*, *metus*, *timor*, *formido*, *horror*, *δεισιδαιμονία*, יִרְאָה, *Gottesfurcht* cet. quoniam ferarum gentium religio metu magis quam amore divini numinis continetur. *Ibis*, avis ciconiæ fere similis et utilissima Ægyptiis, quia ranas, serpentes, bruchos, locustas, aliaque insecta et amphibia innumera,

Digitized by Google

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

quibus Ægyptus, post inundationem potissimum Nili, infestatur, devorat ac delet; unde h. l. *satura serpentibus* dicitur. Cf. Cic. N. D. I. 36. Plin. X. 28. s. 40. inpr. Herodot. II. 75. 76. et Jablonski Panth. Æg. V. 5. T. III. p. 161. seqq.

4. *Cercopithecus*, simia caudata, (*Meerkatze*) a *κίρκος cauda* et *πίθηκος simia* sic dicta, nigro capite et pilo asinino, (Plin. VIII. 21. s. 30.) quam vel Thebis, vel in aliis Ægypti oppidis cultam esse, non aliunde, quod sciam, constat.

5. Designantur Thebæ Ægyptiæ, ubi in templo Serapidis colossus fuit vel saxea *Memnonis effigies*, (e nigro marmore et forma hominis sedentis) quæ, solis orientis percussa radiis, sonum citharæ similem edidisse dicitur. (v. Strab. XVII. p. 818. al. 1170. 1171. Pausan. I. 42. ad Tac. Ann. II. 61. Pocockii Description of the East T. I. p. 101. 102. et Jablonski de Memnone p. 58. et 83—117.) Qui miraculum rei augent, sonum illum, quarto adhuc sæculo p. Ch. n. auditum, dicunt oriente sole lætum, occidente lugubrem fuisse, vel adeo vocem hominis, et quidem canentis, vel clamantis, vel querentis. *Memnon* autem Ægyptius solis orientis symbolum fuit, et nomen ejus conruptum, traductumque ad res quoque Trojanas ingenio poetarum, qui eum Tithoni et Auroræ filium fecere. (v. Jablonski l. l. et Heyne Exc. XIX. et XXVI. ad Virg. Æn. I. et not. ad Apollod. p. 756. 757.) *chordæ magicæ*, h. e. statua, quæ magica arte sonum vocalem, instar chordarum citharæ, edere credebatur. *Memnone dimidio*, h. e. in statua, quæ non integra est, sed dimidiata; (*v.* sup. ad III. 219.) quod terræ motui tribuit Strabo l. c. sed Cambysi Pausan. l. l. et vetus Schol.

6. *Thebæ*, Θῆβη, Διὸς πόλις, vulgo *Thebæ*, antiquissima hujus nominis urbs, in Ægypto, unde h. l. *vetus*: nam et alia hujus nominis oppida fuere in Bœotia, Phthiotide Thessal. Cilicia s. Mysia, Arabia felici, Attica, Corsica cet. *portis centum*, h. e. multis, ut ἑκατόμπολις Κρήτη. Alii tot templorum januas, vel aulas domosve Principum designari putant. Cf. sup. ad XIII. 27. Diodor. I. 45. II. 1. Mela I. 9. *jacet obruta* ruderibus s. ruinis; diruta a Cambyse. v. Plin. XXXVI. 9. s. 14. 2. Diodor. II. 1. et de *veterum Thebarum magnis vestigiis* Tac. Ann. II. 60. Strab. XVII. p. 816. et Itineraria Pauli Lucæ, Pocockii, Savarii, et Inpr. Nordeni. (Drawings of ruins and statues at Thebes, 1741. 4.)

7. *Illic cæruleos*, (maris cærulei s. marinos) *hic piscem* (forte leg. *pisces*) *fluminis* venerantur. Sed non constat, marinos pisces ab Ægyptiis cultos fuisse, et ex ipsorum potius religione Jove nihil dignum gigni posse in mari docuit Plato, et ex eo Pierius hierogl. lib. XXXI. pr. Poeta forte scripsit: *Illic æluros* cet. *Ælurus*, αἴλουρος, dicitur felis, quæ Bubasti Ægyptiorum s. Lunæ sacra fuit, ejusque viva quædam imago. v. Herodot. II. 66. 67. Plut. de Is. et Os. p. 376. et Jablonski Panth. Æg. III. 3. §. 3. seq. p. 60. et 66—71. *piscem fluminis*, Nili, v. c. τὸν λεπιδωτὸν, τὸν ὄγχιλον, τὸν ὀξύρυγχον τὸν λάτον et al. v. Herodot. II. 72. Strab. XVII. p. 812. et Jablonski Panth. Æg. T. II. p. 87.

8. Notatur ridicula religio hominum, qui canes colant, non vero deminam eorum et venationis deam, Dianam. *Canis* in Ægypto animal sacrum, inpr. Cynopolitis, dedicatumque Anubidi. v. sup. ad VI. 534. Verba *nemo Dianam veneratur* pathice magis, quam vere dicta putant, quod Ægyptii Bubastin coluerint, quæ Ἄρτεμις Græcorum seu Romanorum Diana fuerit. Ita certe Bubastin interpretantur Herodot, II. 156. aliique, quos laudat Jablonski Panth. Æg. III. 3. T. II. p. 59. seqq. Idem tamen bene de h. l. ibid. p. 58. ita disputavit: "Potest hic esse verborum illorum sensus, oppida permulta colere *canem*, Anubim videlicet, in quibus tamen nullus Bubasti vel *Dianæ* cultus obferretur. Aut potuit poeta id intelligere de *Dia-*

Digitized by Google

Porrum et cæpe nefas violare, et frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. nefas illic fetum jugulare capellæ:
Carnibus humanis vesci licet. Adtonito quum
Tale super cœnam facinus narraret Ulixes

na Græcorum et Romanorum, montium nemorumque custode, et venatorum præside, quam sane in *Bubasti* sua (symbolo novilunii) Ægyptii non venerabantur. Forte etiam tempore illo, quo scribebat Juvenalis, sacra Bubastia, olim Ægyptiis sacrosancta, summaque solennitate ac lætitia celebrata, a pristino splendore magnopere desciverant, neglectaque jacebant: unde et Strabo XVII. p. 353. solum forte Bubasti urbis nomen commemorat, non templum quod ibi erat sumtuosum et vere admirandum."

9. Non animalia tantum sacra erant Ægyptiis, sed arbores etiam et plantæ, *porrum*, *cæpa*, allium, lens, faba cet. Cf. Diodor. II. 4. Plin. XIX. 6. s. 32. pr. Neque tamen, quod poeta h. l. ridet, has plantas in deos retulisse divinumque iis cultum tribuisse videntur Ægyptii; quod nec Plinium l. l. sibi persuasisse crediderim. (v. ibi Hard. et Jablonski l. l. p. 8. 9.) Ægyptii plantas, supra memoratas, valetudini forte noxias esse putarunt, (cf. Diodor. l. c.) et sacras hinc fecerunt, ut nemo eas ederet: vel alias ob causas iis abstinuerunt. Cur nefas duxerint, *cæpas* edere, docent Plut. de Is. et Osir. Opp. Tom. II. p. 353. E. F. et ex eo Gell. XX. 7. al. 8.

10. Salsa, sed injusta, opinor, inrisio ridiculæ superstitionis. *O sanctas*, religiosas, *gentes*, *σαρκατικῶς*, ut *O sancta simplicitas!*

11. *Lanatis animalibus abstinet omnis mensa*, h. e. ovium esu abstinet omnis Ægyptus, et quidem, si Diodoro II. 4. fides habenda, quoniam bis edunt fetus, et lac, caseum lanamque hominibus præbent, adeoque propter summam utilitatem: vel propter primum signum Zodiaci, ovis vel arietis, quem sol ingreditur, figura expressum; unde etiam Saitis ac Thebæis aries vel ovis sacra erat, et in templo Jovis Thebæi s. Amum, tamquam viva Ammonis imago, nutriebatur; de quo v. Herodot. II. 42. Strab. XVII. p. 559. et Jablonski l. l. T. I. p. 74. seq. et 161—173.

12. Capra, et potissimum caper s. hircus, animal sacrum Ægyptiis, præcipue Mendesiis, quorum sanctissimus Deus fuit Mendes, symbolum vis sativæ ac genitivæ, quæ in natura inest; unde hircus, tamquam viva Mendetis imago, colebatur in magnifico ejus templo. Cf. Herodot. II. 46. et Jablonski T. I. p. 272—289.

13. Nefas in Ægypto animalibus, sed fas *humanis carnibus vesci!* Hinc omnis et justa poetæ indignatio, quam per totam effudit satiram, et quæ ad hanc scribendam eum inpulit. Conf. Diodor. II. 4. qui tradit, fame olim Ægyptios premente, multos fuisse, qui humanam ederint carnem, et ab animalibus abstinuerint, sed sacris tantum et quæ viæ Deorum imagines essent. Illa quoque dementia inmanisque crudelitas, cujus insigne exemplum inf. v. 33. seqq. commemoratur, non omnibus Ægyptiis exprobrari potest; et minus mira videri debet, quoniam ex religione profecta est. Ab hominibus enim, quorum mentes superstitione aut perversis de Diis rebusque divinis opinionibus inbutæ sint, inhumanitate ac sævitia omnem superari posse barbariam, historia omnis ævi docet.

13—32. Quæ Ulysses *Alcinoo*, Phæacum regi, a quo exceptus erat hospitio, (Hom. Odyss. VI—XIII. *super cœnam*, h. e. inter cœnam s. cœnandum, narravit de inhumanitate et *ἀνθρωποφαγίᾳ Cyclopum*, inpr. Polyphemi, et *Læstrygonum*, ferarum Siciliæ et Italiæ gentium, (Hom. Odyss. IX. 106—125. 180—542. et X. 80—132.) etsi fabulosa videbantur ipsis Phæacibus, tamen minus atrocia sunt, quam quæ his temporibus in Ægypto contigerunt, quæque de Tentyræis referam. Ægyptii, sapientiæ fama olim clarissimi, barbaris comparantur populis: quæ tamen comparatio proprie non nisi ad Tentyræos et crudelitatem, ex

Digitized by Google

Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abicit, sæva dignum veraque Charybdi,
Fingentem inmanes Læstrygonas atque Cyclopas?
Nam citius Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyaneas, plenos et tempestatibus utres

religione natam, spectat. *Adtonito* novitate et miraculo rerum, quas Ulysses narrabat. *Tale facinus*, scil. ἀνθρωποφαγίαν Polyphemi et Antiphatis.

15. *bilem*, iram et indignationem. *quibusdam* convivis, Phæacibus discumbentibus. 16. *Aretalogus*, qui de virtute sua (ἀρετῇ) rebusque a se gestis multa prædicat, qualis fuit miles ille gloriosus Plauti. Cf. Intp. Suet. Aug. c. 74.

16—23. Verba cujusdam e Phæacibus adcumbentibus, fabulosa hæc audientis. (cf. v. 24.) Egregie autem augetur miraculum rei eo, quod vel rudi feroque populo Ulysses mendax videtur aretalogus; sed, quod facete poeta v. 24. 25. addit, iis tantum convivis Alcinoi, qui *nondum ebrii* erant. Ipsa quoque Phæacis hujus oratio festiva ac præclara.

17—22. Memorantur fabulosa, quæ Ulysses Alcinoo narravit de Charybdi, Læstrygonibus, Cyclopibus, Scylla, Symplegadibus, utribus Æoli, et Circe.

17. *Charybdis* propr. vehementior fluxus undarum, quæ a septemtrione in Austrum, acrioribus potissimum ventis australibus, qui eas repellunt, ad scopulum, ex adverso Scyllæ positum, adliduntur. *vera Charybdi*, non fabulosa, qualem adumbravit Ulysses. *abicit* ἀρχαϊκῶς et metri causa dictum pro *abjicit*, ut passim omnia ex *jacio* composita, *subicere, inicere, adicere, proicere, conicere, obicere*, unde *obices* et *subices*. 18. *Læstrygones*, ferus populus, cujus reges Lamus et Antiphates fuere, ac prisca sedes Formiæ, opp. Latii in finibus Campaniæ, (hod. Mola, in Terra di Lavoro) prope Caietam (nunc Gaeta) in intimo sinus Caietani s. Formiani recessu. *Cyclopes*, fera Siciliæ gens, quæ, æque ac Læstrygones, carne humana vesci solebat. Notissimus eorum Polyphemus, qui Ulyssis socios devorasse dicitur. Cf. sup. ad IX. 64. 65.

19. *Scylla*, rupes ad litus Italiæ, versus Scyllæum opp. cui humana forte olim forma fuit.

20. *Cyaneæ*, Κυανέαι scil. πέτραι, petræ s. cautes, duæ insulæ vel potius cautes sub ingressum Ponti Euxini s. Bospori Thracii, a cæruleo vel maris colore sic adpellatæ, quæ olim non sine periculo traseuntium inter se *concurrisse* feruntur, (unde et Πλαγκταί, vagæ, errantes, Συμπλήγαδες et Συνδρομάδες dictæ) sed Argonautis transgressis inmobiles stetisse. Fabulosa narratio de concursu earum inde orta, quod tam parvo (XX stadiorum) discretæ erant intervallo, ut, potissimum iis, qui eminus eas conspicerent, concurrere quasi inter se aut conlidi viderentur, (v. Strab. III. p. 149. et VII. p. 319.) vel ut ex adverso intrantibus geminæ cernerentur, paulumque deflexa acie coeuntium speciem præberent; (ita Plin. IV. 13. s. 27.) vel potius, quod situs earum sub navigationis per Pontum Euxinum initia incertus habebatur, ita ut errare per mare crederentur. (v. Heyne ad Apollod. p. 197.) Ita etiam Argonautarum navigatione inmobiles aut stabiles factæ perhibentur propterea, quod illa verus earum situs veraque indoles innotuit, et transituris postea metus periculi ademtus est. Ceterum harum quoque petrarum in *Ulyssis narrationibus* mentio fit ap. Hom. Od. M. 55. seq. ubi tamen Siculo mari conlocantur. Pro vulg. *Cyaneis* et *Cyanes* e MS. Steph. reposui *Cyaneas*, ut hæc sit adpositio et interpretatio verborum *concurrentia saxa*.

20. Ex Hom. Odyss. K. 1—75. nota est fabula de ventis, qui *utribus* inclusi ab Æolo dati sint Ulyssi navigaturo, et postquam hujus socii utres aperuerint, rati aliud intus latere, soluti atrocem moverint tempestatem: unde et poeta bene *tempestates* dixit pro ventis, earum causis. Cf. Heyne in Exc. I. ad Virg. Æn. I.

21. 22. *Circe*, famosa venefica, cujus sedes a poetis ex Æa, Colchorum urbe, translata est in Ææam ins. sive

Digitized by Google

Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis merito nondum ebrius, et minimum qui
De Corcyræa temetum duxerat urna:
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
Gesta super calidæ referemus mœnia Copti:
Nos vulgi scelus, et cunctis graviora cothurnis.

Circeios prom. Latii, ubi Ulyssem excepisse hospitio, et *Elpenora cum* XXI aliis *remigibus* vel sociis ejus *tenui verbere* virgæ *percussos* (ῥάβδῳ πεπληγυῖα) mutasse in *porcos*, mox vero veneficiis pristinæ formæ restituisse dicitur: quo mytho voluptatum vis ad mores ferinos hominibus induendos, et rationis ad eosdem exuendos declaratur. (Cf. Hom. Odyss. K. 135—468. Heyne Exc. I. ad Virg. Æn. VII. et Hermanni Mythol. T. I. p. 392. seq.) *Elpenora* fuisse e sociis Ulyssis, in sues mutatis, non constat ex Homero, qui tamen alia de eo refert Odyss. K. 552. seqq. et Λ. 51—80. *cum remigibus porcis*, h. e. qui in porcos mutati erant.

23. *Tam vacui capitis*, sine cerebro, h. e. tam bardum stupidumque, *populum Phæaca*, Phæacium, (v. sup. ad XIV. 287.) *putavit* esse, ut talibus fabulis fidem haberet? *Phæacia* ins. Ionii maris prope Epirum, quæ etiam *Corcyra* vocatur, et nunc *Corfu*: unde mox *Corcyræa urna*. *Phæaces* autem pro crudelibus et stultis etiam proverbii loco dicebantur: ut et pro iis, qui cutem curant luxuriaque diffluunt, v. c. Horat. Epist. I. 15. 24. Notus potissimum Alcinoi luxus: unde lepide mox apteque de ejus convivis v. 24. *Sic aliquis merito* dixit, qui *nondum ebrius* erat cet. et de *urna* temetum ducere. Cf. sup. ad v. 16. seq. *Temetum*, vinum, (quod præcipua *temulentiæ* caussa est) *duxerat*, hauserat s. biberat. Sed leg. *temeti minimum*. De *urna* v. ad VI. 426.

26. Ulysses solus sociis amissis naufragio evaserat, et postquam duas naVaverat noctes ac dies, in litus Phæaciæ ejectus erat. v. Hom. Odyss. V. 365. seqq. *Ithacus*, Ulysses. v. sup. ad XIV. 287. *nullo sub teste*, sine teste. v. sup. ad IV. 12. Quæ contra mox narrat poeta, non minus *quidem miranda* erant, *sed nuper gesta*, et totius *populi scelus*; unde veritas rei facile explorari et cognosci poterat. *canebat* facete dictum pro, narrabat; ut fabulosæ designentur narrationes, quales solent esse poetarum, qui proprie *canere* dicuntur.

27. En memorabilem temporis definitionem, quæ ad majorem quoque rei fidem faciendam valet. Sed pro dolor! neque lectio satis certa est, (nam alii legunt *Juno*, *Junco*, *Vinco*, quæ tamen corruptelæ iis debentur, qui ignorabant, vocem *Junio* δισσύλλαβον esse) neque constat, quis et quando *Junius* ille *consul* fuerit. Nonnulli intelligunt App. *Junium Sabinum*, qui cum Domitiano consul fuit a. U. 836. alii *Q. Junium Rusticum*, qui consul fuit cum Hadriano, anno imperii ejus tertio et U. C. 872. Hæc conjectura ceteris probabilior est, et tum hæc satira eodem anno scripta videri potest, quo decima tertia. v. sup. ad XIII. 16.

28. *Gesta* quæ sunt *super mœnia Copti*, supra s. ultra Copton, h. e. Ombis, quæ urbs supra Copton sita, et ad quam venerunt Tentyritæ die festo, ut incolas ejus vexarent. Cf. ad v. 38. seq. *Coptus calida*, tropico subjecta, fuit commune Arabum Ægyptiorumque emporium et metropolis Nomi Coptici mediterranea, XII mill. a Tentyris, et ad canalem e Nilo ductum sita, in quo merces, ab Arabico sinu vel Berenice camelis et via publica Coptum devectæ, navibus in Nilum, et inde Alexandriam deferebantur.

29. seq. *Nos referemus scelus*, non unius hominis, sed *vulgi*, totius populi, quale numquam auditum est, nec a *Tragicis* poetis descriptum; *graviora cunctis cothurnis*, h. e. iis, quæ in tra-

Digitized by Google

Nam scelus a Pyrrha, quamquam omnia syrmata volvas,
Nullus apud tragicos populus facit. adcipe, nostro
Dira quod exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
Inmortale odium, et nunquam sanabile vulnus
Ardet adhuc Ombos et Tentyra. summus utrimque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, quum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit. sed tempore festo
Alterius populi rapienda occasio cunctis
Visa inimicorum primoribus ac ducibus, ne
Lætum hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent, positis ad templa et compita mensis
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interdum sol invenit. Horrida sane
Ægyptus: sed luxuria, quantum ipse notavi,
Barbara famoso non cedit turba Canopo.
Adde, quod et facilis victoria de madidis et

gœdiis solent tractari. Cf. sup. ad VI. 506.

30. *a Pyrrha*, inde a tempore Pyrrhæ, h. e. diluvii, quo Deucalion et Pyrrha, uxor ejus, vixere. Cf. sup. I. 81. seq. *syrmata*, tragœdias. v. ad VIII. 229.

33. seq. Cf. sup. ad v. 2. *Inter finitimos Ombos et Tentyra*, h. e. inter finitimas urbes ac gentes. 34. *Vulnus* animi, dolor, vel indignatio et ira, Gr. ἴλαος. Sed totus forte hic versus est pannus, a versificatore aliquo adsutus. 35. *Ombi*, Ὄμβοι, oppidum, ad orientalem Nili ripam situm, a quo dictus *Ombites Nomos*: ubi nunc castellum *Cúm Ombo*. v. Bruce's Travels Vol. I. p. 143. *Tentyra* vel *Tentyris*, τὰ Τέντυρα et ἡ Τεντυρίς, hod. *Dendera*, urbs Thebaidos, in Africæ latere seu ad occidentalem Nili ripam sita, et proxima Diospoli parvæ, unde Τεντυρίτης νομὸς dictus: ubi permulta adhuc reperiuntur rudera cum tot notis hieroglyphicis, ut vix per annum delineari possint. (v. Bruce's Travels T. I. p. 103. seqq.) Ex his intelligitur, non adeo *finitima* fuisse hæc oppida. (v. 33.) *utrimque*, ab utraque parte, civitate.

38. *tempore festo alterius populi*, Ombitarum. *rapienda*, captanda, raptim et cupide amplectenda: nam *rapere* s. *corripere*, gr. ἁρπάζειν, dicitur pro, raptim sive facere, sive capere, v. c. tempus, diem, pugnam, gressus, letum, viam, campum cet. *occasio* odii expromendi et ulciscendi, vel prohibendi, *ne* Ombitæ *lætum diem*, h. e. lætitiam festi diei, *sentirent* cet. quo invidia rei augetur. 40. *primoribus inimicorum*, Tentyritarum.

42. Ægyptii *cibos palam et extra sua tecta capiunt, obscœna intimis ædium reddunt*, Mela I. 9.

43. *Toro*, lecto discubitorio, *pervigili*, in quo noctes quoque pervigilant, genio indulgentes. v. sup. ad VIII. 158. *jacentem*, stratum. Sed forte leg. *quo nocte ac luce jacentes* cet. 44. Sacrorum festivitate et hilaritate convivii septem interdum dies noctesque continuæ extrahuntur. *Horrida*, aspera ac sæva *sane* est Ægyptius tota, omnes Ægyptii; *sed barbara turba*, gens, (Ombitæ) *luxuria non cedit famoso Canopo*, (v. sup. ad I. 26.) adeoque luxu effeminata est et minus fortis, vel facile vincenda. 45. *quantum ipse notavi*, αὐτόπτης: unde constat, poetam in Ægypto fuisse.

47. seqq. Alia memoratur causa, cur facile Ombitæ a Tentyritis vinci po-

Digitized by Google

Blæsis, atque mero titubantibus. inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacumque
Unguenta, et flores, multæque in fronte coronæ:
Hinc jejunum odium. sed jurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dein clamore pari concurritur, et vice teli
Sævit nuda manus: paucæ sine vulnere malæ:
Vix cuiquam, aut nulli toto certamine nasus
Integer. adspiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, et hiantia ruptis
Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnos.
Ludere se credunt ipsi tamen, et pueriles
Exercere acies, quod nulla cadavera calcent.
Et sane quo tot rixantis millia turbæ,
Si vivunt omnes? ergo acrior inpetus, et jam
Saxa inclinatis per humum quæsita lacertis
Incipiunt torquere, domestica seditioni

tuerint. *madidis*, βεβρεγμένοις, ebriis. Sic *vino madere*, *madidum esse*, *dilui*, *inrigari*, *tingui*, *proluere se*, βρέχεσθαι, νίγγεσθαι, et hinc *fluere mollitia* et *luxu*, *diffluere luxuria*. Iidem ebrii dicuntur *blæsi*, balbutientes, quorum lingua oberrat et vacillat, qui non perspicue, neque omnia, quædam vero iterum tertiumque dicunt.

48. seq. *Inde*, ex una parte, scil. Ombitarum, ebrietas et saltatio, at (v. 51.) *hinc*, ab altera parte, Tentyritarum, *odium jejunum* erat, h. e. hominum jejunorum sobriorumque. Possis etiam verba *inde* et *hinc* ad unum subjectum referre: *inde*, scil. ex ebrietate, saltatus cet. *hinc*, ex eadem *jejunum* h. e. infirmum *odium* (viribus ebrietate fractis) proficiscebatur. Sed illa ratio præstat. 49. *tibicine*, tibiis canente, *nigro*, Mauro, Æthiope, adeoque forte rudi, quod tamen ebrii non curant; vel potius fusco Ægyptio. *qualiacumque*, cujuscumque generis. Etiam hoc ebriis convenit. Non designatur vilitas unguentorum, quæ in Ægypto pretiosissima erant.

51. seqq. *Jurgia*, contentiones verborum, altercatio, *prima*, primum, *sonare incipiunt animis ardentibus*, vino et ira; *hæc tuba*, incitamentum, *rixæ*, certaminis, instar tubæ, quæ signum dat et adcendit ad pugnam. Cf. sup. III. 288. et V. 26. *Jurgia* ad verba tantum spectant, *rixa* vero cum ad verba et objurgationes, tum ad facta et vim inferendam. Possis etiam *jurgia* referre ad leviorem dissensionem altercationemque, et *rixam* ad acriorem verborum contentionem et convicia, quibus ita inritati sint animi, ut *dein clamore pari concursum* et *manus* consertæ sint. Similis locus est Tac. Hist. I. 64.

53. *vice teli*, loco armorum.

54. *Sævit manus nuda*, inermis, sine justis armis: unde *nuda prælia* et *pugna*, quæ mox præclare adumbratur.

54—74. Cf. Virg. Æn. VII. 505—527. *toto certamine*, in omni pugnantium turba: nisi leg. *cæco certamine*, in quod cæci vel cæco inpetu ruebant. 57. *Dimidios vultus*, v. sup. ad VIII. 4. *facies alias*, mutatas deformatasque vulneribus et cruore. *hiantia*, detecta, exstantia.

59. *Ludere*, ludicram, non seriam rem agere *se credunt*, nisi aliquis interimatur et conculcetur, ut in justa pugna fit.

61. 62. Faceta poetæ sententia. *quo*, v. sup. ad VIII. 9.

62. seq. Cf. Virg. Æn. I. 150. et VII. 507.

64. *domestica*, familiaria et consueta, vel propria, vel quæ in promtu sunt:

Digitized by Google

Tela; nec hunc lapidem, quales et Turnus, et Ajax,
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ; sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles et nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat atque pusillos.
Ergo Deus, quicumque adspexit, ridet et odit.
A deverticulo repetatur fabula. postquam
Subsidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, et infestis pugnam instaurare sagittis:
Terga fugæ celeri præstantibus omnibus, instant,
Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.
Labitur hinc quidam, nimia formidine cursum
Præcipitans, capiturque: ast illum in plurima sectum
Frusta et particulas, ut multis mortuus unus
Subficeret, totum conrosis ossibus edit
Victrix turba: nec ardenti decoxit aëno,

nisi epitheton, si sensum spectes, ad *seditionem* referendum est. *seditioni*, doctius quam *seditionis*. *Tela*, arma.

65. seqq. Non tam grandia jaciunt saxa, qualia olim heroes misisse perhibentur. Heroes Homerici sæpe (v. c. Il. IV. 517. V. 303. seq. VII. 264. seqq.) saxa, eaque inmania, jaciunt, quum alia deficiunt arma vel ad magna conamina non subficiunt: quod ad ipsos quoque Deos transfertur Il. XXI. 403. seq. Id quidem nobis videtur parum decere bellatorem; sed quam maxime congruit moribus heroum hominumque, qui et rudes sunt et ira feroces. Non plane etiam vana est fides illa et opinio de vastis priscorum hominum corporibus viribusque, vitæ cultusque elegantia nondum inminutis. Res tamen ab Homero in majus et in miraculum extollitur: idque obiter significat poeta satiricus; etsi illud consentaneum est primario consilio, quod epici poetæ sequuntur, quodque ad animos rerum narratarum admiratione adficiendos spectat. *hunc*, talem, *lapidem*, *quales* (doctius quam *qualem*) sc. torsit *Turnus* in Æneam, (v. Virg. Æn. XII. 896. seq.) *Ajax* in Hectorem, (v. Iliad. VII. 268. seqq.) et *Tydides*, Diomedes, in Æneam. (Il. V. 302. seqq.)

69. Cf. Hom. Il. I. 271. 272. V. 303. 304. XII. 447. seq. Virg. Æn. XII. 900. et sup. ad VI. 9. 71. Facete poeta dicit, si quis Deorum homines, quos nostra ætas fert, adspiciat, eum *ridere*, quod tam pusilli, et *odisse* eos, quod tam mali sint.

72. Poeta retexit telam narrationis, inde a v. 65. abruptam. *Deverticulum*, digressio a re proposita ad aliam, sic dicta (ut *deversorium*) a *devertere*, h. e. ab uno loco ad alium se convertere. Adposite ac perspicue Liv. IX. 17. *ut ab rerum ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opere, et legentibus velut deverticula amœna et requiem animo meo quærerem*. *Fabula* est historia, narratio, sive ficta sit, sive vera. 73. *aucti* Ombitæ. 74. *Sagittæ infestæ* non sunt inimicæ vel hostiles, sed in aliquem aut aliquid directæ et inlatæ. Cf. ad Liv. I. 13. et II. 19.

75. *Terga fugæ præstantibus*, dantibus, præbentibus, *omnibus* Ombitis, (nisi leg. *Ombiis*) *instant*, *qui Tentyra colunt*, incolunt, (Tentyritæ) *vicina umbrosæ palmæ*, h. e. palmis umbrosis, (nisi ita leg.) sive palmetis.

77. seqq. Cf. sup. ad v. 13. *quidam* Ombitarum.

78—83. En plura diræ inhumanitatis indicia, quæ animus legentis horret! 80. *Subficeret*, cibi loco esse posset.

Digitized by Google

Aut verubus: longum tam usque adeo tardumque putavit
Exspectare focos, contenta cadavere crudo.
Hic gaudere libet, quod non violaverit ignem,
Quem summa cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris. elemento gratulor, et te
Exsultare reor. sed qui mordere cadaver
Sustinuit, nil umquam hac carne libentius edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, et dubites, an
Prima voluptatem gula senserit. ultimus autem,
Qui stetit absumto jam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones, hæc fama est, alimentis talibus olim

83. *Exspectare focos*, h. e. tempus, quod ad carnem in foco vel coquendam vel assandam requiritur.

84—87. Inmanitatem Tentyritarum, crudam hominis carnem avide deglutientium, δυσῶς simul et facete adumbrat poeta, dicens, tam dirum esse scelus eorum, ut fas sit *gaudere* et *gratulari igni*, tamquam rei sacræ, quod eam non *violaverint* coctura carnis humanæ, et sic scelus sceleri addiderint. *Violari* autem aut *pollui* dicebantur omnia ea, quæ vel in alienum nefariumque adhibebantur usum, vel a rebus hominibusque scelestis, et aut physice aut moraliter inpuris, contingebantur, in primis res sacræ, (ignis vero Vestæ et Vulcano sacer erat) et *elementa*, aer, aqua et ignis, quibus res inpuræ purgari lustrarique solebant, et ex quibus omnia credebantur nata esse, unde etiam inter res sacras habebantur. Cf. Cic. Rosc. Am. c. 26.

85. Hæc languere videntur, vel intempestivum doctrinæ ostentandæ studium prodere. Sed poeta forte fabulam illam, omnemque simul veterum doctrinam de morali rerumque sacrarum pollutione, de elementis, tamquam rebus sacris, e quibus omnia sint nata, et quibus lustratio fiat, forsan et de igne ætherео, h. l. ridere voluit. Faceta certe sunt verba, *elemento gratulor*, (h. e. igni, quod non violatus sit) *et te*, Volusi, mecum *exsultare reor*: multo autem facetiora, si Volusius fuit philosophus, vel inbutus certe opinionibus illis. *Prometheus*, ope Minervæ (cui artium inventio tribuitur) in cœlum sublatus, in ferula cava, (ῥάβδῳ) furtim ad Solis rotas admota, ignem mala fraude subreptum ad homines detulisse, et artes inpr. metallorum vasorumque fictilium ejus usu parandorum invenisse dicitur. v. ad IV. 133.

87—92. Quis talia fieri posse sibi persuadeat, nisi ex historia constaret, quoad progredi queat inhumanitas et furor mentis, cæco religionis ardore incensæ? 87. *qui*, quicumque; quo spectat *Nam* v. 89. nisi forte leg. *sed quæ* sc. *turba* v. 81. 88. *Sustinere* dicitur, qui potest aliquid ferre, et deinde ab animo suo inpetrare, (*sich überwinden, sich entschliessen*) hinc audere, vel valere. Cf. sup. XIV. 127. Verbum aptissimum tali facinori, cujus perpetrandi consilium non nisi ab eo capi potest, qui omnem exuit humanitatem, et promtæ est audaciæ ad omnia, quæ vel præter naturam sunt.

90. *Prima gula*, h. e. qui primus gustavit devoravitque carnem humanam.

93. seqq. Quanta sit inmanitas Ægyptiorum, ostenditur nunc comparatione eorum cum Vasconibus vel Calaguritanis, v. 115—123. cum incolis Chersonesi Tauricæ, hospites Dianæ inmolantibus, et v. 124—128. cum Cimbris aliisque feris populis. Cf. sup. ad XIV. 265. seqq. *Vascones*, populus Hispaniæ Tarraconensis, ad Pyrenæi radices, in hodierna Catalonia et Navarræo regno: a quibus oriundi *Vascones*, qui partem Galliæ Aquitanicæ, ab ipsis *Gascogne* dictam, occuparunt. Illorum, non horum, urbs olim eximia fuit *Calaguris*, ultra Iberum et in dextra ejus ripa sita, Quintiliani patria, (hod. *Calahorra* in Nova Castilia)

Digitized by Google

Produxere animas: sed res diversa, sed illic
Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi. sicut modo dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quidquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem ac maciem et tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnuerit dira atque inmania passis,
Et quibus illorum poterant ignoscere manes,
Quorum corporibus vescebatur? Melius nos
Zenonis præcepta monent: nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. sed Cantaber unde

quæ diversa est ab oppidulo ejusdem nominis cis Iberum, quod nunc *Loarre* (in Valencia) dicitur. Illius, non hujus, incolæ (cf. v. 108.) olim a Cn. Pompeio obsessi, ut fidem Sertorio datam præstarent, uxores liberosque suos comederunt. v. Valer. Max. VII. 6. ext. 2. et 3. qui eorum et simile Numantinorum facinus, tamquam summum feritatis exemplum, notat. Neque illud probat Juvenalis v. 94—106. sed recte docet, necessitatem famemque Calaguritanis justiorem certe excusationem dare, quam solam feritatem et odium Tentyritis, et v. 106—112. sapientiam Stoicorum a gente tam barbara quam antiqua minus requiri posse, quam ab ea, quæ his temporibus vivat, quibus literæ Græcorum Romanorumque in omnes terras sparsæ sint.

94. *animas*, vitam, ut VI. 501. et IX. 122. *Τὸ sed* cum vi repetitur.

95. *Fortunæ invidia* dicitur secundum priscorum hominum loquendi et cogitandi rationem, qua Fortuna Diique nimium felicibus hominum rebus invidere credebantur. *bellorum ultima*, extrema, summa pericula ac mala, ut *belli subita* vel *fortuita*, *extrema*, et omnia fere adjectiva neutra, quæ a poetis pro substantivis ponuntur, vel ita, ut sive hæc subplenda, sive illa his adcommodanda sint.

97. *quod nunc agitur*, a me memoratur, de quo nunc loquor.

98. *cibi*, *ἀνθρωποφαγίας* Calaguritanorum. *gens*, Vascones s. Calaguritani. 99. *quidquid cogebat* sc. edere. 100. *vacui ventris furor*, ut *inproba ventris rabies* ap. Virg. Æn. II. 356.

101. *maciem et tenues artus*, adtenuationem corporis, alimentorum inopia contractam. 102. *Membra aliena*, h. e. aliorum hominum, ut *sua*, uxorum liberorumque, *parati esse*, edere, ad edenda *et sua* corpora, ut ap. Ovid. Met. VIII. 877. quo nihil dirius fingi potest.

104. *Viribus*, virilibus animis, vel viris fortibus: quæ tamen ratio dura est. Forte leg. *Civibus*, vel *Fortibus*, vel *Talibus*. Editores recentt. reposuere *Urbibus*. sc. Calaguri, Numantiæ, Sagunto et aliis; vel *urbibus* pro *urbi*, Calaguri, et hoc pro civibus, ut Gr. *πόλις*, *Ἄργος* cet. 105. 106. Non poterat gravius exprimi miseratio, qua digni videntur Calaguritani.

106—112. Nos quidem Romanos meliora docuit philosophia, inpr. Zenonis, h. e. Stoicorum, scil. *non omnia*, sed *quædam* tantum pro *vita* tuenda *facienda* esse, et quidem non nisi ea, quæ honesta essent; adeoque Calaguritanis moriendum potius fuisse, quam vitam ratione tam inhonesta et inpia producendam. Hæc *Zenonis præcepta* etiam sup. VIII. 83. 84. inculcantur, et passim a Stoicis, v. c. Plin. XXVIII. 1. s. 2. Senec. Ep. 17. 70. 72. al.

108. *Sed Cantaber unde Stoicus* esse

Digitized by Google

Stoicus, antiqui præsertim ætate Metelli?
Nunc totus Graias nostrasque habet orbis Athenas.
Gallia causidicos docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus; et par
Virtute atque fide, sed major clade Saguntus
Tale quid excusat. Mæotide sævior ara
Ægyptus. quippe illa nefandi Taurica sacri

vel fieri poterat, h. e. unde Vascones et Calaguritani, gens barbara et rudis, Stoicæ philosophiæ præcepta discere poterant? *Cantaber* (poet. pro *Cantabri*) Hispaniæ septemtrionalis fera et bellicosissima gens, (in hodierna Biscaia) Vasconibus finitima, unde pro his h. l. ponitur. 109. Q. Cæcilius *Metellus* Pius, Q. Metelli Numidici filius, qui contra Sertorium cum Cn. Pompeio bellum gessit, in quo Calaguris, Lauron, Pallantia, aliaque Hispaniæ oppida obsessa sunt. *antiqui*, qui *ætate antiqua*, veteri ævo vixit. Vulgo exponunt: antiquo genere orti, vel gravis ætate, ut (*antiquus Butes* ap. Virg. Æn. IX. 647.) ut poeta respexerit ad faceta Sertorii verba, in concione militum dicta: *Puerum hunc* (Pompeium) *ego quidem, nisi anus illa* (Metellus) *supervenisset, verberibus castigatum Romam misissem.* v. Plut. in Sertor. Opp. T. I. p. 578. ed. Frft.

110. seq. Nostris temporibus, quæ contra humanitatem peccantur, non amplius ignorantia vel feritate excusari possint: nam *totus* jam *orbis* terrarum (quantum quidem Romanis cognitus fuit) *habet Graias nostrasque*, Romanas, *Athenas*, h. e. literas artesque liberales, quæ scil. in illa urbe potissimum floruere: unde Thucydidi ea dicitur παίδευσις τῆς Ἑλλάδος, Diodoro κοινὸν παιδευτήριον πάντων ἀνθρώπων, et Ciceroni (pro Flacco c. 26.) *urbs, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.* Simili autem orationis colore poeta sup. III. 62. dixit: *Syrus in Tiberim defluxit Orontes.*

111. Eloquentia aliæque artes liberales ex Italia in Galliam, et inde in Britanniam transierunt. De Britannis v. Tac. Agric. c. 21. et de *Gallia facunda* sup. ad I. 44. et VII. 148.

112. Facete hæc et ἀντιφολικῶς dicta. *Thule* extremi septemtrionis insula, veteribus ignota, quorum alii insulas Shetlandicas, Britanniæ a septemtrione objectas, alii Scandinaviæ penins. (Sueciam et Norvegiam) alii denique Islandiam intellexisse putantur. *jam loquitur* et cogitat.

113. *populus ille*, Vascones, Calaguritani, *par virtute atque fide* Sagunto, vel potius eadem, non minore virtute, quam fide fuit; *sed*, etsi, *Saguntus major clade* fuit: nam Saguntus expugnata ab Hannibale et excisa, postquam incolæ ex desperatione in rabiem versi se conjecerant in rogum vel invicem jugulaverant, (v. Sil. I. 296. II. 695. Liv. XXI. 5—15. Polyb. III. 17.) Calaguritani autem obsidione liberati. (v. Liv. Epit. 93. et Appian. bell. civ. I. 112.) Sed oratio h. l. scabra videtur, et forte leg. *et par Virtute atque fide, sed non et clade, Sagunto*; vel ita interpungendum: *Nobilis ille tamen populus, quem diximus, et, par Virtute atque fide, sed major clade, Saguntus Tale quid excusat.*

115. seq. Calaguritanis si non justam, certe aliquam excusationem et veniam dant obsidio, fames, virtus et fides: sed *quid excusat tale*, facinus, quod Tentyritæ commiserunt? quid horum sceleri potest prætendi? an speciosum nomen religionis? Nam *sæpius olim Religio peperit scelerosa atque impia facta, Aulide quo pacto Triviai virginis aram Iphianassai turparunt sanguine fœde Ductores Danaum.* Lucret. I. 83. seq. Sed *Ægyptus sævior* est *Mæotide*, Mæotica, Taurica, *ara*, h. e. Tentyritarum sævitia major, quam quæ in Chersoneso Taurica exercebatur: nam ibi *immolabantur tantum* homines Dianæ Scythicæ s. Tauricæ, non vero comedebantur. Hæc est sententia vss. 115—119. breviter expressa: quæ brevitas adfectui convenit.—*Taurica* sc. terra s. Chersonesus (hod. *die Krim*) peninsula, quam for-

Digitized by Google

Inventrix homines (ut jam, quæ carmina tradunt,
Digna fide credas) tantum inmolat; ulterius nil
Aut gravius cultro timet hostia. Qui modo casus
Inpulit hos? quæ tanta fames, infestaque vallo
Arma coegerunt, tam detestabile monstrum
Audere? anne aliam, terra Memphitide sicca,
Invidiam facerent nolenti surgere Nilo?
Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones umquam,
Sauromatæve truces, aut inmanes Agathyrsi,

mant et pæne circumfundunt Pontus Euxinus, (*das schwarze Meer*) et *Mœotis* palus. (*das Asowsche Meer*, vel *Mar delle Zabacche.*) Taurorum rex Thoas advenas inmolare consueverat usque in adventum Orestis et Pyladis; quibus agnitis (et Thoante ab iis occiso) Iphigenia, templi sacerdos, ablato inde Dianæ signo, aufugit, idque Ariciæ consecravit; Schol. Fabula notissima.

117. Iterum commenta poetarum, more Juvenalis, perstringuntur. *ut*, h. e. fac ut, si vel, (quamvis) *credas digna fide, quæ carmina*, poetæ, *tradunt*, sc. de Thoante, Iphigenia, Oreste ac Pylade.

119. *hostia*, homo inmolandus Dianæ, *nil timet gravius cultro*, timet tantum, ut Deæ mactetur, non, quod multo gravius est, ut ab hominibus sanguinariis devoretur.

119. seq. *Qui* (h. e. *quis*, ut vulgo legitur) *modo*, nuper, *casus*, quæ calamitas et dira necessitas, *quæ tanta fames*, et quæ *infesta arma*, hostiles copiæ, *vallo*, circumvallatione, arcta obsidione, *inpulerunt et coegerunt*, ut Vascones, sic et *hos*, Tentyritas, *tam detestabile monstrum*, monstrosum scelus, (v. sup. ad II. 122.) *audere?*

122. 123. Horum versuum sententia videtur esse hæc: Annè alio graviore scelere ita obfendere possent Nilum, ut iratus *surgere*, intumescere et *siccam terram Memphitidem*, h. e. Ægyptiam, inundatione sua fecundare nollet, et ita in *invidiam* odiumque veniret eorum, qui nullo suo merito hanc calamitatem paterentur? Ita conseq. positum pro anteced. *invidia* pro ira et calamitate illa. *Invidiam* enim *Diis facere* dicuntur, qui vel ipsi gravissimas calamitates inmeriti patiuntur, vel scelerĭbus suis efficiunt, ut a Diis iratis illæ inmittantur multis, etiam inmeritis, qui sinistras inde de Diis opiniones concipiant, eosque invidia prosequantur. Nilus autem ab Ægyptiis inter principes colebatur Deos, (v. Jablonski Panth. Æg. Tom. II. p. 140. seq. et 168. seqq.) et quidquid fere mali hominibus contingit, ex communi antiquitatis opinione ab ira Deorum repetendum est. *terra sicca*, h. e. si terra esset sicca, si siccitate laboraret. *Terra Memphitis*, ut v. 115. *Mœotis ara*, pro Memphitica, (v. sup. ad XIV. 286.) h. e. Ægyptia: quoniam *Memphis* clarissima olim fuit urbs Ægypti, et sedes regni, ad Delta et sinistram Nili ripam sita, cujus rudera etiam nunc e regione urbis Cairo reperiuntur.

123. Varias incrementi Nili causas tradunt Herodot. II. 17—25. et ad eum Larcher T. I. p. 158. seq. et Wessel. p. 113. et 787—802. Diodor. I. Senec. Nat. Quæst. IV. 2. Jablonski Panth. Æg. T. II. p. 14. seq. et 163. seq.

124—128. Ægyptii, vel potius Tentyritæ inhumanitate superant barbaros populos. *Qua* scil. rabie sæviunt. De *Cimbris* v. sup. ad VIII. 249. seq. *terribiles*, qui ingentem olim terrorem incusserunt Romanis. *Britones* vel *Britanni* ita dicti a voc. *Brit*, (coloratum, depictum, versicolor) quia corpus cæruleo colore inficere solebant. v. Intpp. Plin. XXII. 1. s. 2. De eorum feritate cf. Intpp. Hor. Od. III. 4. 33. et Barth. ad Claud. Laud. Stil. II. 246. In quibusdam MSS. non male etiam *Bistones* legitur, h. e. Thraces. Cf. III. 79. 125. *Sauromatæ*, v. sup. ad II. 1. *Agathyrsi*, Scythica gens in Sarmatia Europæa, Gelonis contermina, ambiens Mæotidis paludis flexum, vel, ut alii dicunt, adcolens Marisium fl. qui, si Herodoto fides habenda, in Danu-

Digitized by Google

Hac sævit rabie inbelle et inutile vulgus,
Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis,
Et brevibus pictæ remis incumbere testæ.
Nec pœnam sceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares sunt
Et similes ira atque fames. Mollissima corda
Humano generi dare se Natura fatetur,
Quæ lacrumas dedit: hæc nostri pars optima sensus.
Plorare ergo jubet causam dicentis amici
Squaloremque rei, pupillum ad jura vocantem
Circumscriptorem, cujus manantia fletu

bium influit. Quod si verum est, sedes hujus populi in hodierna Transilvania fuere. Cf. Herod. IV. 100. 102. 104. 125. et Plin. IV. 12. s. 26. *inmanes*, feri, etsi molles fuere, ut omnes Thraces, teste Herodoto.

126. seq. Acerba inrisione et indignatione hæc dicta de Tentyritarum omniumque simul Ægyptiorum, qui Nilum adcolunt, inpr. Alexandrinorum et Canopitarum, mollitie, quæ mirabilem facit illam feritatem et barbariem. 127. 128. Ægyptii cymbis papyraceis, quæ *baridες* dicebantur, et testaceis scaphis per Nilum discurrere solebant. v. Diodor. I. 98. Herodot. II. 96. 97. Strab. XVII. p. 801. A. et, qui locus Juvenalis animo obversabatur, Virg. Ge. IV. 287. seq. Pro *fictilibus* suspicari possis *sutilibus*, ex papyro, coll. Virg. Æn. VI. 414. Sed epitheton illud apte etiam designat materiem, e qua compactum est exiguum illud navigium, unde et *fragilis phaselus* dicitur Hor. Od. III. 2. 28. et Ovid. ex P. I. 10. 39. *Phaselus* s. *faselus* navicula longior et angustior, (*Gondel*) sic dicta a forma fabarum, φασήλου, (*Türkische, grosse, Sau-Bohnen*, de quo v. Intpp. Virg. Ge. I. 227.) et miræ velocitatis, quam potissimum debebat proræ, longe et oblique supra aquam porrectæ. *Remis incumbere*, ut al. *insurgere*, ἐμβαλεῖν κώπαισι Pind. Pyth. IV. 356. ἐπιῤῥώσαντ' ἐλάταις Apollon. II. 663. Similiter *adsurgere in hastam, clipeum, ensem, ictum*, ἐρείδειν, ἐπερείδειν τὸ ἔγχος. *testæ*, scaphæ testaceæ. *remis brevibus*, naviculæ aptis.

129. *pœnam sceleri*, quæ Tentyritarum sceleri debetur.

130. *in quorum mente pares sunt ira atque fames*, qui putant, aut certe putare videntur, nihil differre, utrum quis sola ira et odio, an dira fame motus carne humana vescatur, quique hinc per iram eadem nefanda faciunt, quæ alii (Calaguritani et Saguntini) per famem.

131—158. Aureæ sententiæ, sed declamatoria magis quam satirica arte prolatæ.

131. seq. Sævitia illa Tentyritarum est præter naturam, quæ non ad crudelitatem formavit homines, sed *cor mollissimum* dedit et ad misericordiam propensum; quod vel eo *fatetur*, indicat, (ut sup. X. 172.) quod non aliud animalium genus *lacrumas* fundere potest. Cf. Plin. VII. 1.

133. *optima*, et propria *pars*, indoles et adfectio, *nostri sensus*, animi vel mentis, est mollities et miseratio. 134. 135. Scabra oratio, quæ nec satis fluit, si ex multis libris *causam* (vel *casum*) *lugentis amici* reposueris: nam sic particula *que* non voci *Squalorem* sed *pupillum* adnectenda erat. Forte leg. *causam dicentis amici Squalorem; atque rei pupillum* cet. ut jungantur *rei* (suæ familiaris) *circumscriptorem*; aut potius, ne tot verba quarti casus concurrant, *Squalorem, vel rem* (causam) *pupilli ad jura* (jus) *vocantis Circumscriptorem.*

135. *Squalorem* vel *sordes* tam *reorum*, quam subplicantium lugentiumque, ad miserationem movendam spectare, vel tironibus nota res est. *circumscriptorem*, tutorem, qui pupillum bonis suis fraudavit. Cf. sup. ad I. 46. 47. et X. 222.

136. 137. Designantur fletus, puericia et decora facies pupilli, quæ omnia

Digitized by Google

Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, quum funus adultæ
Virginis obcurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi. quis enim bonus et face dignus
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum; atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum a cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona et terram spectantia. Mundi

ad miserationem augendam valent. *cujus* pupilli *capilli puellares*, longi, soluti et fluentes, quales esse solent puellis puerisque delicatis, *ora manantia fletu*, lacrumis, (sed in quibusdam libris doctius *fletus* et *fletum*, de quo v. ad VI. 623.) *faciunt incerta*, h. e. incertum faciunt adspicienti, sitne puer an puella. Venustæ ideæ, eleganter, ut passim a poetis, expressæ. Cf. Horat. Od. II. 5. 21—24. Ovid. Met. VIII. 322. IX. 711. 139. *quum terra clauditur*, conditur, *infans, et*, etiam, *minor igne rogi*, junior, quam ut cremari fas sit. *Hominem prius quam genito dente cremari, mos gentium non est*, Plin. VII. 16. s. 15. *Suggrundaria antiqui dicebant sepulcra infantium, qui necdum XL dies implessent, quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaveris inmanitas, qua locus tumesceret.* Fab. Planciad. Fulgent. in Mythogr. Lat. T. II. p. 171. ed. Munckeri.

140. 141. Docte et exquisite homo pius, probus et innocens designatur: non alius enim erat *dignus face arcana*, h. e. dignus, qui initiaretur vel interesset mysteriis (v. sup. ad II. 89.) sive sacris Cereris *arcanis*, mysticis, quæ effari nefas erat, quæque secreto et noctu agebantur. Hinc *qui Cereris sacrum Vulgarit arcanæ* docte pro scelestissimo quovis dicitur Horat. Od. III. 2. 26. Quinto autem mysteriorum, et quidem magnorum, die, qui dicebatur ἡ τῶν λαμπάδων ἡμέρα, in memoriam Cereris, Proserpinam filiam adcensis facibus quærentis, *faces* ardentes cum ante fores ponebantur, tum a viris et feminis gestabantur; unde δᾳδοῦχοι et δᾳδουχεῖν τὰ μυστήρια. Hi δᾳδοῦχοι non amplius μύσται erant, vel ad μυστήρια tantum μικρὰ admissi, sed jam ἔφοροι sive ἐπόπται, quibus *sacerdos Cereris* (ἱεροφάντης, ἱεροφύλαξ, ἱερονόμος, μυσταγωγὸς) μυστήρια μιγάλα et arcanas eorum ceremonias revelaverat, habita ante severa quæstione de vita potissimum pure et sancte acta. Cf. Meurs. de Eleusiniis, et Potteri Archæol. Gr. lib. II. c. 20. Vol. I. p. 851. vers. Rambach.) Hinc intelligitur vis verborum, *qualem* initiandum *Cereris vult esse sacerdos*. Simili sensu castæ ac probæ mulieres dicuntur *Cereris vittas contingere dignæ* sup. VI. 50. ubi cf. not.

142. *Quis bonus ulla mala* humana *credat sibi*, a se, *aliena* esse, non credat sibi adcidere posse, quæ aliis contingere videt, vel credat, hæc aliorum mala ad se non pertinere, adeoque iis non adficiatur et doleat? *Iste versus* (Terentii Heautont. I. 1. 25.) *et in pectore et in ore sit: homo sum, humani nihil a me alienum puto*, Senec. Ep. 95. Cf. Cic. Off. I. 9.

143. *A grege mutorum* animalium, quæ nec malis alienis dolent, nec bonis lætantur. *venerabile ingenium*, intelligentiam et rationem. 144. *divinorum*, rerum divinarum, *capaces*, intelligentes. Cf. Cic. N. D. II. 56.

145. *capiendis*, cognoscendis ac discendis.

146. *Sensum*, mentem s. animam ratione præditam, ex anima mundi, cujus natura ætherea et ignea, sedes autem præcipua in *cœlesti arce*, in cœlo et sideribus est, duximus. Cf. Cic. Tusc. Quæst. I. 27. Heyne ad Virg. Æn. VI. 736. seq. et in Exc. XIII.

147. Cf. Ovid. Met. I. 84. seq. (ex

Digitized by Google

Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Adfectus petere auxilium et præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto
De nemore, et proavis habitatas linquere silvas;
Ædificare domos, Laribus conjungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
Ut conlata daret fiducia; protegere armis
Labsum, aut ingenti nutantem vulnere civem,
Communi dare signa turba, defendier isdem
Turribus, atque una portarum clave teneri.
Sed jam serpentum major concordia. parcit
Cognatis maculis similis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore umquam
Exspiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum letale incude nefanda
Produxisse parum est; quum rastra et sarcula tantum
Adsueti coquere, et marris ac vomere lassi
Nescierint primi gladios extundere fabri.

quo loco verba etiam petita) Sallust. B. Cat. 1. ubi v. Corte, Herderi Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit T. I. p. 219. seqq. *Prona*, animalia, ad terram incurvata.

148—158. Egregius locus, expressus forte e Cic. de Invent. I. 2. et Horat. A. P. 391—399. *Anima*, Gr. ψυχὴ, est id, quo vivunt, sentiunt, ac moventur et homines et cetera animantia, quæ inde nomen habent, vis vitalis, vegetabilis ac sensitiva, quæ plantis etiam et arboribus tribuitur: *animus*, νοῦς et φρὴν, est mens, vel id quod in nobis cogitat, intelligit ac vult, et quo sapimus.

150. seq. *Mutuus adfectus* benevolentiæ atque amoris, et communis utilitas sunt vincula societatis humanæ, quod præclare docet poeta.

151. Cf. Horat. Sat. I. 3. 105. et Cic. Tusc. Quæst. V. 2. s. 5. *Dispersos* homines *trahere*, contrahere, congregare, *in populum*, civitatem.

152. Cf. sup. VI. 2. 3. *proavis*, a majoribus. 153. *laribus*, ædibus.

155. *Ut conlata*, mutua. *fiducia* et spes auxilii etiam noctu *tutos* præstaret homines *vicino limine*, junctis ædibus et vicino opem ferente vicinis.

156. *nutantem*, labantem.

158—174. Magna orationis vi et verborum gravitate increpatur odium, quo se invicem prosequuntur homines. 158—164. Hæc si non prorsus, tamen maximam partem veritati consentanea sunt, et h. l. aptissima. Feras non nisi in diversa genera sævire, contendunt etiam alii. Sed v. Mitscherl. ad Horat. Epod. VII. 11. 12. et Harduin. ad Plin. VII. 1.

160. *Cognatis maculis*, h. e. feræ, easdem maculas habenti, *parcit similis fera*, pardus pardo, lynx lynci, tigris tigridi.

165—171. Homines non modo se invicem occidunt ferro, sed etiam comedunt. *nefanda*, epitheton rei et adfectui aptissimum.

166—168. Primi fabri ex ferro instrumenta rustica parabant, non gladios. 168. *extundere* doctius pro ex-

Digitized by Google

Adspicimus populos, quorum non subficit iræ
Occidisse aliquem: sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras: cunctis animalibus abstinuit qui
Tamquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?

cudere, tum et proferre, invenire. v. Heyne ad Virg. Æn. VIII. 665. Alii edidere *excudere, excludere* et *extendere* scil. cudendo s. malleo, h. e. cudere.

169. *populos*, Tentyritas.

171. seqq. Similis color orationis sup. II. 1. seq. et 153—158. Præclare autem anthropophagis obponitur *Pythagoras*, qui *cunctis animalibus*, h. e. eorum carne, et quibusdam quoque *leguminibus abstinebat*, (v. sup. ad III. 229.) ac lepide simul hujus philosophi doctrina de μετεμψυχόσει et, quem inde præcipiebat, victu inridetur, quam etiam perstrinxit Cic. de Div. II. 58. et asperioribus facetiis Lucianus in Dialogo, qui Ὄνειρος ἢ Ἀλεκτρυών inscribitur. 172. *hæc*, talia, *monstra*, monstrosa, portentosa, scelera, (ut sup. v. 121.) qualia perpetrarunt Tentyritæ. 174. *Tamquam homine*, tamquam hominis, non animalium caro esset; vel tamquam animalia vix differrent ab hominibus, quia animæ illis essent, quæ in corpora eorum transmigrassent e corporibus humanis. Cf. sup. XIV. 98. *ventri indulsit*, edere permisit.

Digitized by Google

SATIRA XVI.

ARGUMENTUM.

Conditionem militum multis partibus meliorem, quam paganorum, esse ostenditur, (v. 1—6.) *α.) quod illi ab his non facile ullam adcipiant injuriam, eamque inpune iis inferre possint, quum proprios habeant judices, et lege Camilli extra vallum litigare vetentur, commilitones autem non modo reum per fas ac nefas tueantur, sed damnatum quoque vindicent;* (7—34.) *β.) quod confestim iis, et quoties habeat, jus dicatur, et neque initium, neque finis litium in longinquum differatur tempus;* (35—50.) *γ.) quod peculium iis sit castrense, et hinc jus testandi, vivo adhuc patre;* (51—56.) *δ.) quod phaleras, torques, aliaque virtutis præmia consequantur, quum ipsius ducis referat, et honorari milites et locupletari.* (56—60.)

QUIS numerare queat felicis prædmia, Galle,
Militiæ? Nam si subeuntur prospera castra,

In priore hujus Satiræ parte (v. 1—34.) poeta satis ingeniosam ei formam induisse, et, dum aperte commoda militiæ recenset, tecta ironia et specie laudis vituperationi inposita, nimiam militum licentiam insolentiamque, quam illis temporibus vix Imperatores coercere audebant, perstringere videtur. Eam non integram superesse quidam opinati sunt, forte quia tam brevis, et argumenti tractatio non omnibus numeris absoluta est: nam plura militiæ commoda ac privilegia, cum legibus, tum Imperatorum edictis constituta et concessa, a Polyb. VI. 39. Lips. Mil. Rom. V. 19. et de magnitud. Rom. I. 6. aliisque memorantur. Sed quis poeticam rei tractationem ita ad calculos vocabit?—De auctore hujus Satiræ jam olim fuere, qui addubitarent; neque hæc lis facile dirimenda est, quum in utramque partem quædam, eaque satis gravia, disputari possint. In antiquissimis libris illa non exstat; in aliis est penultima. Primis quoque ejus versibus ingrata, ne dicam insulsa, inest tautologia, qua eadem notio quater exprimitur: *felicis militiæ, prospera castra, secundo sidere, fati benigni.* Hoc tamen ejus principium si exceperis, haud dedeceret Juvenalem, illam scripsisse: nam et a stylo ejus rhetoricaque rerum tractatione non abhorret, et politissimis placet facetiis. Nonnulla etiam ejus loca tamquam Juvenalis laudantur tum a Servio in Virg. Æn. I. et II. tum a Prisciano lib. VIII. c. 9. et 14. Quæ quum ita sint, Satiram hanc vel ipse Juvenalis, forsan admodum senex, aut non satis, limate, scripsit, vel antiquior saltem nec malus poeta.—Non magis exploratum habemus, quo loco et qua occasione illa a Juvenale, si huic tribuenda est, composita sit: utrum in Ægypto, et in invidiam histrionis, a quo Urbe remotus sit falsaque honoris specie cohorti præfectus, ne is conditionem suam miseram putaret; an, quod probabilius est, Romæ, et eo forte tempore quo *Gallus*, ad quem scripta est, in militiam iverit.

1. *Gallus*, amicus poetæ, forte idem,

Digitized by Google

Me pavidum excipiat tironem porta secundo
Sidere. plus etenim fati valet hora benigni,
Quam si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samia genitrix quæ delectatur arena.
Commoda tractemus primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, immo, etsi pulsetur, dissimilet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculum medico nil promittente relictum.

cujus passim mentionem facit Martialis.

2. seq. Si felicibus auspiciis capessitur militia, (quæ felicitatis notio ingrata exprimitur tautologia) præmia ejus tanta sunt, ut facile mihi cupiditatem militandi injicere possint, etsi pavidus sim tiro.

3. *Portam* signanter dici putant, quia castrorum aggerem subire capitale fuerit.

4. Cf. sup. ad VI. 553. seqq. et 581.

4—6. Facete dictum: Felix genesis ac fatum plus valet etiam in militia, quam favor *Martis*, præsidis bellorum, conciliatus nobis per literas precesque efficacissimas vel *Veneris*, amicæ ejus, vel Junonis, *genetricis*, matris ipsius. De amoribus *Martis* ac *Veneris* v. sup. ad X. 313. 6. *genetrix* Martis, Juno, *quæ delectatur Samia arena*, h. e. Samo, insula arenosa in mari Icario ad litus Ioniæ, quæ nunc *Sussam Adassi* vocatur. Ex antiqui sermonis genio Dii illas terras amare et incolere, vel certe frequentare dicuntur, quæ iis sacræ sunt, et ubi sacrificiis templisque coluntur. Celeberrimum autem *Junonis Samiæ* et templum et festum fuit. Forte tamen vox *arena* non spectat ad sterilitatem insulæ arenosæ, (Samum certe frugiferam esse Strabo dicit) sed ad terram Sami argillaceam, unde conficiebantur celeberrima illa vasa fictilia, et testæ, quæ durissimæ erant, et ad secandum quoque adhibebantur. Cf. sup. ad VI. 513.

7. *Commoda communia*, omnium militum. Malim tamen ea intelligere, quæ militibus communia sunt cum togatis. Huc poeta v. 8—34. refert, quod miles æque ac togatus proprios habet judices. Deinde v. 35—60. *commoda* memorantur, quæ solis militibus propria sunt, citus litium exitus, jus testandi vivo patre, honores et præmia. *Togatus*, civis Romanus, quatenus obponitur armato vel militi, qui sago amictus est, non toga, quæ inpedimento est in pugna. Eodem sensu inf. v. 33. *paganus* dicitur, inpr. ICtis, qui inde testamentum peculiumque vel *paganum* esse dicunt, vel *castrense*: *pagani* enim proprie vocabantur rustici, quibus vel Numa, vel Servius Tullius in locis montanis ipsaque natura munitis prima fecit perfugia, quæ Græce *pagos* adpellavit; hi vero, Imperatorum certe temporibus, a militia videntur inmunes fuisse, ne agri essent inculti.

8—34. Injuria, etiam gravissima, a milite inpune inferri potest cuivis, et ab his patienter ferenda est, quoniam judex militis non Prætor, sed centurio est, ejusque adcusatione nihil proficitur, sed nova potius injuria excitatur, a commilitonibus metuenda, qui partes rei per fas ac nefas tuentur. De his militum commodis ad judicia spectantibus v. tit. ff. de re milit. et Salmas. Obss. ad Jus. Att. c. 21. p. 420. Festive autem ea h. l. adumbrantur, et salse perstringitur licentia petulantiaque militum, qua civibus Rom. insultabant Imperatorum temporibus. 9. seq. Cf. sup. III. 288—301. *Prætori*, judici.

11. *Offa*, tumor carnis s. vibex; proprie massa carnis aliarumve rerum rotunda et in tumorem crescens vel in unum convoluta, inpr. globus farinæ conspersæ, *μάζα*, *ὄμπη*, Æol. *ὄππη*, unde Lat. *offa*. Cf. sup. ad II. 33. *Livor* macula percussione, vel contusione ac pressione contracta.

12. *oculum* unum plane excussum, alterumque *relictum* quidem ac super-

Digitized by Google

Bardaicus judex datur hæc punire volenti
Calceus et grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, et more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul a signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno efficiunt, curabilis ut sit
Vindicta et gravior, quam injuria. dignum erit ergo

stitem, sed in tali conditione, ut *nil* opis salutisque promittat medicus. Plurimi legunt *oculos relictos*, eosque putant dici vel deperditos, vel excussos.

13. Togato s. pagano, *hæc punire* ope judicis, h. e. puniri *volenti*, *datur judex*, non urbanus s. Prætor, sed militaris, centurio, quique non ingenio judicioque, sed e calceis, grandi statura crassisque suris æstimandus est, et facete hinc dicitur *bardaicus calceus* et *grandes suræ*, h. e. cujus grandes suræ tectæ sunt bardaica caliga s. ocrea; nisi malis verba *Bardaicus judex* jungere, et post *volenti* distinguere, ut *calceus* scil. militaris simpl. pro caliga vel phæcasio, (de quo v. sup. ad III. 218.) et deinde pro caligato dictus sit. *Bardaicum* (al. *Bardiacum*) quidam dici putant servilis infimæque conditionis hominem (a *Bardæis* s. *Bardiæis*, satellitibus Marii, aut populo Illyrico, qui tamen plerisque *Vardiæi* vocantur, ut bardaici cuculli militare eorum gestamen fuerint, ut *Liburnici cuculli* ap. Martial.) alii barbarum s. Gallum, (v. ad VIII. 145.) alii bardum s. stupidum; alii vero bardocucullum, (v. ad VI. 118. et VIII. 145.) h. e. bardocucullo sive bardaico cucullo (ut ap. Capitol. in Pertin. c. 8.) vestitum judicem; unde h. l. ita exponere possis: *judex datur*, et quidem *bardaicus* scil. cucullus, (ut ap. Martial. IV. 4. 5.) *calceus* et *grandes suræ*, h. e. cui bardocucullus est, et calceus s. caligæ et grandes suræ, vel cui caput cucullo, et grandes suræ caligis tectæ sunt: quo fere sensu centurionem sup. V. 155. *hirsutam capellam*, h. e. sago hirsuto et villoso indutum, dici putant, et Claud. in Rufin. II. 85. *Marent captivæ pellito judice leges.*

14. *Subsellia* in judiciis non sunt tribunalia, sed sedes tam judicum, quam patronorum, quæ tam *magnæ* erant, ut etiam alii honestiores homines in iis locum haberent. v. Ernesti clav. Cic. Tribunal erat Imperatoris prope prætorium, subsellia Centurionum et Tribunorum militum ad *signa*, in principiis locata. *grandes suræ*, ut *planta magna* sup. III. 247.

15. M. Furius *Camillus* in obsidione Veiorum edixit, ne miles in jus vocaretur extra castra, ut scil. præsto esset semper ad nutum ducis, et quoties confligendum esset cum hoste.

17—19. Hæc poeta sibi, vel Gallus poetæ objicere censendus est: centuriones non minus ac Prætores vel urbani judices secundum fas et æquitatem jus dicent. *Centuriones* autem de levibus cognoscebant causis, et primi pili etiam imperatori in consilio aderant cum Tribunis.

20. seqq. Respondet poeta: at tota legio obstrepet in judicio, ne damnetur commilito, et, si forte damnatus fuerit, ultrix aderit, et *consensu magno efficient, ut vindicta*, ultio, quam parabunt et ex te petent propter adcusationem commilitonis, *sit curabilis*, curanda, h. e. metuenda, *et gravior, quam injuria*, a milite tibi olim inlata. In multis libris legitur: *Consensu magno officiunt. Curabitis, ut sit* cet. quæ posteriora verba tum vel militum sunt increpantium togatum, qui militem adcusare audet, vel ipsius poetæ, objurgantis togatos s. cives, adcusatione militis novum sibi incommodum, idque priori gravius, inportantes. Præclare autem h. l. notatur ferocia militum, illis potissimum temporibus omnia per vim agentium, licentiamque inmoderatam usurpantium.

Digitized by Google

Declamatoris mulino corde Vagellî,
Quum duo crura habeas, obfendere tot caligas, tot
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab Urbe?
Præterea quis tam Pylades, molem aggeris ultra
Ut veniat? lacrumæ siccentur protenus, et se
Excusaturos non sollicitemus amicos.
Da testem, judex quum dixerit: audeat ille,
Nescio quis, pugnos qui vidit, dicere, Vidi;
Et credam dignum barba, dignumque capillis
Majorum. Citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quam vera loquentem
Contra fortunam armati contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus

22. seqq. Hæc facete dicta. *Vagellius* Mutinensis, *declamator*, cui *mulinum cor* tribuitur vel ob stoliditatem, (unde et stultus homo *mulus* dicitur Catull. LXXXIII. 3. et idem forte *Vagellius* eamdem ob causam memoratur sup. XIII. 119.) vel ob audaciam temeritatemque, qua quaslibet causas, malas etiam ac periculosas, suscipiebat, vel denique ob pertinaciam, qua in unumquemque invehebatur, sine respectu personarum, qualem mulorum naturam esse monet Grang. In plerisque libris pro *mulino* legitur *Mutinensis*, quo perit sarcasmus, quem librariis deberi vix crediderim.

24. *Quum duo crura habeas*, quæ clavis undique pungi possint. *obfendere tot caligas, tot millia clavorum*, facete pro, tot milites, quorum caligæ clavis subfixæ sunt; de quo v. sup. ad III. 248.

25. *Quis tam procul absit ab urbe*, tam alienus sit ab urbanitate, tam inurbanus, rudis et rusticus; vel tam ignarus rerum urbanarum et licentiæ militum. (Cf. sup. ad XIII. 111.) Sed aptior, opinor, simpliciorque ratio est hæc: *Quis tam procul ab Urbe absit*, abesse sustineat, ut militis adcusandi causa ad castra et exercitum, longe Roma remotum, proficiscatur? Ita et melius cohærent sequentia v. 26. *Præterea quis tam Pylades*, h. e. tam amicus alicui, omniumque ejus periculorum comes ac particeps, (qualis Pylades fuit Oresti) *ut* ultra *molem aggeris*, ultra vallum, in castra *veniat* cum illo, causæ ejus apud Centurionem agendæ, vel testimonii contra militem reum dicendi, vel miserationis judicum veste mutata, qui amicorum mos est, movendæ causa?

27. *Lacrumæ siccentur protenus*, lacrumas confestim, post adceptam a milite injuriam, comprimamus, tamquam vanas et inutiles, et dissimilemus vel patienter feramus hanc injuriam, *neque sollicitemus amicos*, ut nos, militem delaturos, comitentur ad castra nobisque in judicio adsint, *se excusaturos* et detrectaturos officium tam periculosum.

29. *Judex*, centurio, *quum dixerit* togato, militis nomen deferenti, *da testem:* nemo facile erit, qui, si vel *pugnos*, ictus pugnorum, quos adcepisti, *vidit, audeat dicere, Vidi*, se vidisse. (Cf. sup. VII. 13. 14.) Si ausus hoc fuerit *nescio quis*, (utpote qui haud facile invenietur) tum *credam* eum *dignum* esse *barba et capillis majorum*, h. e. qui in majoribus nostris referatur iisque æquetur, viris summæ fidei et constantiæ, quibus mos erat *barbam et capillos* alere ac promittere; de quo v. sup. ad IV. 103.

32. seqq. Facilius reperietur, qui falsum testimonium dicet *contra paganum* s. togatum, v. sup. ad v. 8.) quam qui verum contra militem dicere audeat. 34. *fortunam*, bona et libertatem s. licentiam, *armato* h. e. militi concessam. *pudorem*, bonam famam et honorem: nam *contra pudorem* alicujus *loquitur*, qui ei exprobrat, quæ ipsi sint dedecori ac rubori, vel quorum eum pudeat necesse sit.

Digitized by Google

Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Inprobus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Et sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo;
Debitor aut sumtos pergit non reddere numos,
Vana supervacui dicens chirographa ligni:
Exspectandus erit, qui lites inchoet, annus
Totius populi: sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ; toties subsellia tantum
Sternuntur; jam facundo ponente lacernas
Cædicio, et Fusco jam micturiente, parati

35. Privilegia *alia*, solis militibus propria. Cf. sup. ad v. 7. *Sacramentum* propr. jusjurandum militare, h. l. pro ipsis militibus ponitur.

36—50. In judiciis urbanis lente omnia procedunt: at lites militum sine mora dirimuntur.

36—41. Recensentur exempla causarum, quæ in foro aguntur. *Convallem*, planitiem, undique collibus septam. *ruris aviti*, a majoribus mihi jure hereditario s. testamento relicti.

38. *Terminus*, stipes vel *saxum*, lapis terminalis, *in medio limite*, inter duos agros et in eorum confinio, positus, qui tam *sacer* erat, ut Dei loco *coleretur*, utque eum violare, aut fraude mala loco movere s. proferre (pro quo docte h. l. dicitur *effodere*, ut al. *revellere*, *convellere* et *evertere*, antec. pro conseq. posito) summum esset nefas, jam inde a Numæ temporibus, a quo lex lata: *qui terminum exarasit, ipsus et boveis sacrei sunto.*

39. Termino quotannis primum sacrificabantur *puls* et *liba*, (cf. sup. ad III. 187. et XIV. 171.) vel primitiæ frugum, thura, favi cet. postea vero agni etiam et sues. Cf. Dionys. Hal. II. 9. et Heins. ad Ovid. Fast. II. 644. 651. et 655. Pro *vetulo* in quibusdam libris legitur *patulo* h. e. ingenti. Sed *vetulum* dicitur *libum* ob vetustatem vel hujus ritus et sacrificii, vel possessionis agri lapidisque terminalis: utrumque vero ad scelus augendum valet. Cf. Tibull. I. 1. 12. al. 18.

40. *numos sumtos*, vel fenore vel mutuo.

41. Vid. sup. ad XIII. 137. ubi idem legitur versus, utrique loco aptissimus.

42. 43. *spectandus erit annus*, annuum, vel longinquum tempus, (ut ap. Terent. Heautont. II. 2. 11. *dum comuntur, dum ornantur, annus est*) *qui inchoet*, nedum finiat, *lites totius populi*, adeoque et meam. Tanta est multitudo litium totius populi, ut spes meæ litis inchoandæ diu differenda sit. Cf. Suet. Vesp. c. 10. et de centumviralibus judiciis ac causis, quarum exempla v. 36. seqq. memorantur, Ernesti clav. Cic. et Intpp. Plin. Ep. I. 18. VI. 33.

43. *tunc quoque*, lite jam inchoata.

44. *Subsellia sternuntur*, adponuntur et parantur, *tantum*, non etiam justus judicum numerus in iis sedet: sed quia major eorum pars abest, judicium differtur in aliud tempus.

45. seqq. *Cædicius* (al. *Cæcilius*) et *Fuscus* nomina non judicum, opinor, sed patronorum causarum; unde et *facundus* ille dicitur. Alius, ni fallor, *Cædicius* memoratur sup. XIII. 197. *Fuscus*, forte Aurelius Fuscus, patronus insignis hujus temporis, de quo v. Martial. VII. 27. ubi etiam ob bibacitatem notatur, ut forsan h. l. et conjux ejus sup. XII. 45. Alius videtur esse *Fuscus*, cujus mentio fit sup. IV. 112. *ponente*, deponente, *lacernas*, ob æstum, ut putant, dum exspectat judices et frigus captat, veluti vestium onere gravatus, et mox vel auditurus causas, vel, si patronus est, acturus. In multis libris h. l. legitur *lucernas*, unde Barthius Advers. XIV. 16. non male emend. *poscente lucernas*. ut sensus sit: qum tantum temporis frustra exspectaveris, quantum loquacissimos causidicos, diem dicendo eximere suetos, in urbe lassare possit, ut alter *jam*

Digitized by Google

Digredimur, lentaque fori pugnamus arena.
Ast illis, quos arma tegunt, et balteus ambit,
Quod placitum est ipsis, præstatur tempus agendi,
Nec res adteritur longo subflamine litis.
Solis præterea testandi militibus jus
Vivo patre datur: nam, quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cujus regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus, captat pater. Hunc labor æquus
Provehit, et pulcro reddit sua dona labori.
Ipsius certe ducis hoc referre videtur,

lucernam poscat, alter urinæ injuria vix morari sustineat; abibis tamen non solum non expedito negotio, sed nec proposita actione. Cf. tamen sup. ad VII. 134.

46. Facete dicitur *jam micturiente*, tum ob longam sedendi et exspectandi moram, tum ob largam meri potionem. Cf. Macrob. Sat. III. 6.

46. *parati* ad dicendum causamque agendam, *digredimur* infecta re, frustrati exspectatione judicum.

47. In foro, ubi litigamus, lente procedit lis nostra. Metaphora petita ab arena amphitheatri, et gladiatoribus, qui in ea pugnant.

48—50. Militibus contra quovis die, et quando vel quoties iis libet, tempus causæ agendæ conceditur, neque *res*, causa s. actio, *longo subflamine*, longa mora, (v. sup. ad VIII. 148.) *adteritur*, deterior vel mala fit, quum bona esset, et perditur. *Adterere* vel *terere*, ut Gr. τρίβειν et ἐντρίβειν, comminuere, inminuere, infirmare, perdere. *Subflamine adterere* etiam simpl. pro morari s. differre dici potest, vel *res* de re familiari adcipi, ne synonymæ voces *res* et *lis* jungantur. Sed illa ratio præstiterit.

51—54. Militibus etiam (primum a Jul. Cæsare, deinde ab Augusto, Tito, Domitiano, ac potissimum Nerva et Trajano) id privilegii concessum, ut quæ a se *parta* essent *labore militiæ*, h. e. stipendium, præmia, præda aliaque in militia s. bello adquisita, (quod vulgo *peculium castrense* dicitur) *non essent in corpore*, summa, *census*, bonorum filii, quorum *omne regimen*, dominium, *teneat pater*, h. e. non patriæ potestati obnoxia essent, utque adeo *militibus vivo* etiam *patre jus esset testandi* de hoc peculio castrensi. His aliisque Imperatorum institutis inminuta est patria potestas, cui olim omne filii peculium una cum corpore ac vita subjectum erat.

54—56. Quæ quum ita sint, *pater*, *quamvis jam tremulus* capite, h. e. senio confectus, *captat Coranum* filium, *signorum comitem*, in bellum proficiscentem, et *castrorum æra*, stipendium, *merentem*, h. e. militem, ut heres ab eo scribatur bonorum militia partorum, vel olim pariendorum. Poeta jam sup. XII. 93. seqq. captatorum artes perstrinxerat, et nunc docet, ipsos quoque patres fuisse captatores filiorum, et quidem *jam tremulos*, quo rei indignitas augetur. Historiam autem temporis sui haud dubie respexit; et *Coranus* videtur alius esse, quam qui memoratur Horat. Sat. II. 5. 57.

56. 57. Inepta est sententia: *labor reddit sua dona labori*; præterea vox *labor* modo præcessit, et h. l. bis repetitur. Forte leg. *hunc favor æquus* (justus meritusque ducis) *Provehit* ad honores ac dignitatem, *et pulcro reddit sua dona labori* militiæ.

57. *pulcro labori* militiæ, quia saluti patriæ inpenditur. *dona*, honores et præmia, qualia mox v. 60. memorantur. *dona sua*, propria ac justa.

58. seqq. Ipsius ducis refert, milites honoribus ac præmiis adfici, quoniam sic non tam virtus eorum excitatur, aliique adliciuntur ad militandum, quam tum ipsius ducis justitia probatur, tum amor ac gloria militaris augetur.

Digitized by Google

Ut, qui fortis erit, sit felicissimus idem,
Ut læti phaleris omnes, et torquibus omnes. 60

60. Hæc et alia virtutis militaris præmia memorantur Gell. II. 11. et Sil. XV. 254. seqq. De *phaleris* v. sup. ad XI. 103. et de *torquibus* Lips. Mil. Rom. V. 17. Repetitio vocis *omnes* magnam vim habet, (nam quo plures milites dona, et quo plura adcipiunt, eo gloriosius id tum toti est exercitui, tum, qui ei præest, duci) et satis est, a poeta duo tantum virtutis militaris præmia memorari. Non necessaria itaque emendatio Henninii: *Ut læti phaleris, armillis, torquibus omnes;* quæ dona militaria etiam ap. Gell. II. et in Inscriptt. junguntur,

Digitized by Google

ADDENDA I.

CUM extremis specimibus typographicis, autographo comparandis conrigendisque, a bibliopola simul ad me missum est Vol. I. Miscell. philol. ab Aug. Matthiæ edit. Altenb. 1808. quo præter alia continentur cl. *Jacobsii* Emendationes in Juvenalis Satiras p. 80—92. Quas etsi solertius excutiendi spatium non habui, facile tamen intellexi, tales symbolas meæ Juvenalis editioni maximo posse ornamento esse. Quum itaque nefas ducerem, epulas conquisitissimas invidere iis, quos ad cœnam invitassem, vel, quia primas coqui partes non egissem, infimas structoris carptorisve recusare; quumque consilium meum non modo lectoribus gratissimum, sed etiam viro illi celeb. et humanissimo, cujus veniam mihi, temporis angustiis excluso, petere non licuit, haud ingratum fore sperarem; raptim descripsi ingeniosas ejus conjecturas, nec nisi primas earum lineas duxi. Sunt vero hæ:

SAT. III. 90. 91.

Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Illa sonat quum *mordetur gallina marito.*

Vox angusta et exilis domini deterior illa, quam gallina edit, quum a gallo mordetur. Pro *quum* in Codd. *quo* scribebatur. Hinc error.

SAT. III. 238.

Eripient somnum Druso vitulisve *marinis.*

Hoc Drusum, somnolentum hominem, vitulis marinis exæquat, non, ut *vitulisque*, in uno loco quasi conjungit, quod ineptum. Cf. mox ad V. 128.

SAT. IV. 63.

Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ, et
Exclusi spectant admissa opsonia Patres

i. e. Senatores, in Domitiani limine exspectantes et ab ejus adspectu exclusi, piscem vident ad dominum intrantem, dum ipsi sibi eumdem honorem frustra exoptant. Copula periit, qua omissa membra orationis hiant. Cf. mox ad VII. 88.

SAT. V. 128.

sumitve *tuis contacta labellis* cet.

SAT. VI. 109.

Gibbus et acre malum fœde *stillantis ocelli.*

SAT. VI. 206. 207.

Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni
Si *est animus; submitte caput* cet.

SAT. VII. 88.

Ille et militiæ multis largitur honorem, et
Semestri vatum digitos circumligat auro.

SAT. VIII. 71.

Hæc satis ad juvenem, quem nobis stemma *superbum*
Tradit et inflatum plenumque Nerone propinquo.

SAT. VIII. 194.

Nec dubitant celsi prætores cernere *ludis.*

Turpissimum, etiam prætores in illis ludis *cernere*, h. e. decernere. v. Hessel. ad Ennium p. 100. Ita tollitur verbum *vendere*, ter in tribus versibus repetitum, et periodus gravi sententia terminatur.

SAT. X. 23. 24.

Prima fere vota et cunctis notissima templis
Divitiæ, et *crescant ut opes.*—

Digitized by Google

Bina vota indicare poeta voluit. Pauperes *divitias* sibi exoptant; divites, *ut* divitiæ crescant, precantur.

Sat. X. 132.

et tuto *Vulcano ad rhetora misit.*

Tutam artem, quæque nihil minabatur periculi, exercebat Demosthenis pater; quum contra filius, *tuto Vulcano* relicto, ad rhetorem missus, arte illa, unde sibi gloriam petebat, misere periret. Cf. Claudian. in Eutrop. II. 456. seq.

Sat. X. 150.

Furvos Æthiopum *ad populos* albosque *elephantos*
Additur imperiis Hispania.

Elephantum genus Æthiopiæ finibus proprium requiri, jam intellexit Plathnerus; et Ptolemæus in Æthiopia elephantos *albos omnes* tradidit, an ex rei veritate, necne, nihil ad rem. De epitheto *furvos* v. XII. 104. Claudian. XLVII. 16. et Heins. ad Ovid. Met. III. 278.

Sat. XI. 64.

Fercula nunc audi, nullis conrasa *macellis*

i. e. studiose conquisita.

Sat. XI. 173.

Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.

Longissime a vero sensu aberrant, qui rem obscœnam significari existimant. Nihil enim continent hæc verba nisi divitis et splendidæ domus significationem, cujus pars quædam, triclinium sine dubio, pretioso marmore Laconico incrustata est. Hoc perspexit *Schol.* qui hæc habet: *Qui exspuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est pavimentum:* reliqua, quæ ibi adduntur, inepta sunt. In hac tamen interpretatione cave ne cum *Ferrario* divitum luxuriam carpi existimes, qui pretiosa triclinia oris excrementis fœdaverint; sed est simpliciter magnifici triclinii descriptio, more Juvenalis adumbrata, qui in talibus spurcas voces honestioribus præferre solet. Si quis tamen *pytisma* cum *Scaligero* de cottabismo adcipere velit, nec hic ineptam interpretationem probaverit. Cogitandum est autem de simplicissimo cottabismi genere, quo vini partem residuam e poculo in pavimentum jaculabantur. Pro *orbem* legendum esse suspicabar *œcum*, quod verbum de conclavibus, majoribus hominum conventibus destinatis, usurpari solet. Cf. Vitruv. VI. 5. 4. Nunc perpensa Scaligeri explicatione et Juvenalis dicendi more, qui generalioribus circumscriptiora præferre solet, *orbem* verum esse puto. *Lacedæmonius orbis* est *macula* in marmore Laconico, *circuli speciem gerens*, cujusmodi maculæ marmori pretium addidisse videntur. In hunc sensum adcipio locum Sen. Ep. 87. *Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.*

Sat. XII. 31. 32.

Alternum puppis latus evertentibus undis
Æquoris incerti.

Undæ æquoris incerti sunt fluctus a diversis et inter se prœliantibus ventis commoti. Cf. Claudian. in Rufin. I. 90. et Sen. Med. 939. Hinc etiam ventus, qui crebro mutatur, *incertus*, ut ap. Prop. II. 7. 71. Eodem sensu *dubii fluctus, pontus, æquor, æstus* ap. Liv. XXXVII. 16. Lucan. V. 569. 602. Claudian. in Rufin. I. 72.

Sat. XII. 48.

Ecquis *nunc alius* —

Nam nulla plane est oppositio in his verbis et præc.

Sat. XII. 54. seq.

——————— *illuc*
Recidit, ut malum ferro submitteret. Hoc se
Explicat angustum discriminis, ultima quando
Præsidia adferimus, navem factura minorem.

Posteriora enim hæc omnia per gnomen dicta. In eo adparet summum discriminis, quando quis sponte pericula auget, malum subcidens et præcipitans, navemque adeo ea parte privans, sine qua alias ne navigari quidem posse videtur. Mox v. 57. *doloso* lubenter amplecterer, si codex obferret. *Τόλμα, νηῶν ἀρχηγὲ— οἷον ἐπεκτήνω δόλιον ξύλον* ap. Antiphil. Epigr. XXIV. in Brunck. Anal. T. II. p. 175. ubi quædam notavimus T. II. P. II. p. 55. Vulgatam qui tueri velit, is *dolato* pro *tenui* adcipiat. *Gracile lignum* dixit Statius Sylv. III. 2. 78. Cf. Mitscherl ad Horat. Od. I. 3. 10.

Digitized by Google

SAT. XIII. 70.

——— *tamquam in mare fluxerit amnis*
Gurgitibus rubris aut *lactis vortice torrens.*

Vulgatam forte defendas ex Virg. Ge. I. 477. Juvenalis tamen antitheses captandi consuetudo efficit, ut existimem, pro *miris* significantius olim vocabulum fuisse positum. Inter prodigia, quæ Cæsaris mortem portendebant, puteos fluviosque cruorem manantes laudant Virg. Ge. I. 485. Cic. de Div. II. 27. et Dio Cass. LXII. 1. p. 1002.

SAT. XIII. 131.

Planguntor *numi*—

Male sibi respondent *claudenda est* et *planguntur.*

Sat. XIII. 172.

Quando *eadem adsidue* spectantur *prœlia.*

Quando est pro *quandoquidem*, et sic narratio terminatur, ut v. 166.

SAT. XIII. 205.

Vocem adyti dignam Phœbo *veramque probavit.*

Quacumque ratione verba vulgatæ lect. jungas, sensus exsistit aut ineptus aut languidus. Nam aut *vox adyti* (ex adyto edita) quæ *templo digna* adparet; aut vox *digna templo adyti.* Neutrum tolerabile.

ADDENDA II.

POSTQUAM hic in Juvenalem commentarius jam de prelis exierat, Cel. BOTTIGER vulgavit librum, non minus venuste quam docte scriptum, cujus est titulus: *Sabina oder Morgenscenen im Putzzimmer einer reichen Römerinn. Leipzig. b. Göschen* 1803. 8. Hujus profecto usus non satis commendari potest lectoribus veterum auctorum, inpr. Martialis et Juvenalis, cujus hæc potissimum loca in eo inlustrantur:

I. 28. pag. 412. de *auro æstivo*, vel *levibus annulis* ap. Martial. V. 63. de quibus et v. Gorlæi Dactylioth. p. 12.
I. 64. p. 428. 444. de *lecticis* et *sellis.*
I. 65. VI. 91. IX. 52. p. 29. 30. de *cathedra* mulierum, sella sublimiore, (specie θρόνου, quæ δίφραξ dicitur Theocr. XIV. 39.) in qua vel sedebant vel vehebantur, brachia dorsumque adclinantes fulcris, adfabre factis, quæ etiam pulpitorum instar erant. Cf. Passerat. ad Prop. IV. 5. 37. et Intpp. Phædri ad III. 8.
II. 94. p. 50. et 148. seq. de *obliqua acu*, (quæ Galeno dicitur μήλη, specillum, *eine Sonde*, τῶν ὁσημέραι στιμμιζομένων γυναικῶν) de acu discriminali et de toto illo *fuliginis* adparatu, quem Varro ap. Non. p. 607. *Calliblepharon* adpellat.
II. 99. 103. IV. 21. p. 400. seq. 419. seq. de *speculis* veterum.
II. 107. VI. 461. seq. p. 42. seq. de usu *lactis asinini.*
II. 141. p. 69. 87. de *pyxide.*
III. 60 seq. p. 311. seqq. *Græculus* et *Græcari* contemtim dici.
III. 240. p. 438. 458. de *Liburnis* robustis, *horridis* ap. Mart. I. 50.
IV. 24. VIII. 162. p. 300. seqq. de servis *subcinctis.*
IV. 118. p. 324. de *basiorum jactandorum* ritu.
V. 52. p. 438. 456. de *cursoribus.*
V. 63. p. 308. 309. de *calidæ* usu.
V. 114. p. 319. de fartoribus et *magno anseris jecinore.* Ἥπατα συκωτὰ dixit Pollux VI. 49.

Digitized by Google

VI. 26. p. 330—336. de *tonsoribus* variisque eorum negotiis.
VI. 30. IX. 78. p. 31. 32. *Dominæ* Romanis primum nobiliores dictæ feminæ ipsæque Imperatorum conjuges, (ut Angl. *Miss* et Germ. *gnädiges Fräulein, gnädige Frau*) sed mox et plebeiæ mulieres.
VI. 91. v. ad I. 5.
VI. 120. p. 121. seq. 140. seq. de *flavo* crinium colore, et de *galero*, (*crinibus emptis* ap. Ovid. A. A. III. 165.) quo priscis temporibus non nisi meretrices fere utebantur, ut et recentioribus, donec necessitas primum, et deinde mos usum fecit honestiorem.
VI. 123. p. 408. *Auratæ papillæ* sunt potius aureis catellis ornatæ et tectæ.
VI. 155. p. 432. 450. seq. de *crystallinis* pilis s. globis et vasis, ut et *murrhinis*. Cf. Plin. XXXVII. 2. s. 10. 11.
VI. 156. p. 413. de *annulo Beronices*. Cf. Gogueti Origine des Loix T. II. p. 117. ed. Paris. 4.
VI. 353. p. 436. 455. de *cervicali*, *περοκεφαλαίῳ*, pulvino, in quo reclinat mulier, quæ lectica vehitur.
VI. 459. p. 409. seq. *Elenchi* Germ. *Respectsperlen*, *Girandolen aus drey Glockenperlen*: unde *margarita tribacca* ap. Petron. c. 55. ubi v. Burm. p. 271. seq.
VI. 461. seq. v. ad II. 107.
VI. 478. p. 89. *Librariæ* servæ prælegentes et eleganter scribentes: quarum etiam in lapidibus mentio fit. (cf. Pignori de servis p. 115.) De lanipendiis et quasillariis v. p. 366.
VI. 477. p. 247. 263. *Cosmetæ* s. ornatrices ad mammas usque nudatæ ministrabant dominæ, ut facile et vel verberibus castigari possent.
VI. 480. seq. p. 262. 442. *Tortores* s. carnifices publici faciunt, quod vulgo *lorarii*, servorum genus, quod conservos flagellabat, *Knutmeister*. De inmani crudelitate feminarum, etiam mollissimarum cf. p. 251. seq. 263. seq. 276. seq.
VI. 488. seq. p. 199. seq. de Isidis cultu et sacerdotibus lenocinantibus.
VI. 527. seq. p. 211. Aquæ Nili sacra adsignabatur vis, (v. Maillet Descr. de l'Egypte T. I. p. 29.) et olim qui templum ingrediebantur, aqua lustrali se adspergebant ipsi aut a sacrificulis adspergebantur. (v. Casaub. ad Theophr. Char. XVI.) Fingit itaque poeta, Isidis cultricem eo superstitionis progredi, ut ab Ægypto arcessat aut ipsa potius petat aquam Nili, et quidem eum tantum in finem, ut *in ædem Isidis spargat*.
VII. 14. p. 429. 444. seq. de servis *Cappadocibus*, et de proverbio *τρία κάππα κάκιστα*.
VIII. 162. v. ad IV. 24.
VIII. 229. XV. 30. p. 417. seq. de *syrmate*.
IX. 52. v. ad I. 65.
IX 143. p. 429. 444. de servis e Mœsia, Bithynia, Syria cet. adductis.
X. 216. p. 440. 441. de servis horas nuntiantibus.
XI. 196. p. 431. 448. seq. de aurigarum factionibus et pannis.
XV. 30. v. ad VIII. 229.

Ceterum ad VII. 122. conf. Tac. Ann. XI. 7. extr. (unde intelligitur, licitam honorarii summam *ὑπερβολικῶς* inminui a poeta, ut magis efficiat pudenda circi et infamium artium pretia; quod jam monuit Gron. de pec. vet. II. 5. p. 82.) et ad IV. 41. seq. omnino Tac. Ann. XII. 63. Strab. VII. p. 320. Arist. H. A. VIII. 13. 16. XV. 10. Plin. IX. 15. s. 20. et Ambros. Hexaem. V. 10.

Digitized by Google

INDEX VERBORUM.

A 1, 99. etc.
ab 1, 49. etc.
abaci 3, 204.
abditus 6, 237.
abdomine 2, 86: 4, 107.
abeant 14, 149. abeunt 1, 132: 6, 312. abit 6, 128. abi 14, 213.
abicit 15, 17.
abies 3, 255.
ablegandæ 14, 202.
abluet 6, 524.
abnego 13, 94.
abnuat 6, 540. abnuerit 15, 104.
abollæ 3, 115. abolla 4, 76.
abortivo 6, 368. abortivis 2, 32.
abreptum 13, 175.
abrumpere 2, 116. abrupta 6, 649. abrupto 14, 250.
abscondit 8, 203: 9, 33. abscondere 12, 18. abscondente 6, 120.
absolvitur 13, 3.
absorbuit 6, 126.
abstinet 6, 535: 11, 171: 15, 11. abstinuit 14, 99: 15, 173. abstineas 14, 38.
absum 6, 294. absit 4, 130: 16, 25. absenti 1, 123.
absumto 15, 91.
abundat 2, 8.
accersere s. arcessere 11, 17.
Accii, 6, 70.
acer, 2, 77. acris 10, 252. acre 6, 109. acri 13, 216. acres 11, 165. acribus 14, 322. acrior 7, 109. 15, 62.
acerbum 11, 44. acerbi 7, 57. acerbo 14, 18. 54.
acersecomes 8, 128.
acervus 8, 100. acervos 13, 57. acervo 6, 364: 13, 10.
Acestes 7, 235.
aceto 3, 292: 10, 153: 13, 85.
Achæi 3, 61.
Achilles 1, 163: 7, 210: 8, 271: 14, 214. Achillem 10, 256. Achillis 11, 30.
acies 9, 65: 15, 60.
Acilius 4, 94.
Acœnitus 7, 218.
Acœnonœtus, rectius Acœnonoëtus 7, 218.
aconita 1, 158: 6, 639: 8, 219: 10, 25.
acta v. agere.
Actiaca 2, 109.
Actor 2, 100.
acumen 4, 102.
acu 2, 94: 6, 498.
acuta 5, 89. acutos 5, 41.
ad 1, 44. etc.
adamas 6, 156.
adcedente 11, 85.
adcidit 12, 29.
adcipimus 9, 31. adcipiunt 3, 133: 10, 229: 12, 88. adcipis 6, 76. adcipit 3, 103. adcipe 3, 187. 295: 4, 65: 7, 36. 165. 243: 13, 120: 14, 191: 15, 31. adcipiat 1, 42: 7, 147. adcipere 10, 295. adceptæ 13, 186. adcepto 13, 129. adceptissima 3, 58.
adcurrit 3, 215.
adcusator 1, 161. adcusatori 13, 127.
adcuset 2, 27. adcusat 6, 243. adcusare 3, 54.
adde 14, 114: 15, 47. additur 10, 151.
adeo 3, 274: 6, 59: 14, 234. v. usque.
adfari 14, 211.
adfectat 10, 209. adfectare 2, 106. adfectas 11, 33.
adfectus 6, 214: 15, 150. adfectibus 12, 10. adfectu, 8, 161.
adfert 6, 610: 9, 91: 14, 78. adfers 6, 168. adferimus 12, 56. adferat 14, 198. adferre, 4, 85. adfertur 5, 87. adferri 5, 144. adtulit 3, 75.
adficit 7, 85. adficiunt 8, 268: 14, 24.
adfigit 9, 149. adfixus 5, 40. adfixa 10, 133.
adfirmat 6, 58.
adfari 14, 211.
adhibet 2, 135. adhibere 5, 16.
adhuc 3, 111: 7, 196: 8, 36: 10, 116.
ademit 16, 37.
adipata 6, 631.
adjutor, 3, 322.
adjuvat 12, 42. adjuta 6, 506.
admirabile 4, 39. admirabilis 13, 53.
admiratio 6, 646.
admirari 7, 31. admirandis 10, 11.
admittunt 3, 235: 13, 237. admisit 6, 494. admitte 6, 329. admittas 10, 340. admiserit 10, 255. admittere 14, 217. admissa 4, 64. admittentia 5, 69: 7, 65.
admovet 10, 329. admoveas 2, 148: 14, 12. admotum 6, 427. admota 6, 497: 10, 149. admoto 8, 82.
adnosco 8, 26. adnoscit

Digitized by Google

10,234. adnosci 6.468. agnitus 1, 99. adnoscendus 8, 206.
adnotet 14, 195.
adnuit 3, 318. adnuet 8, 153.
adolesco—adultæ 15,138.
adoperta 8, 145.
adorat 3, 300: 6. 322: 15, 2. adorant 14, 97. adora 6, 47. adoratum 10, 62. adorandæ 13, 148.
adpellas 7, 158. adpellat 9, 64.
adponere 9, 98. adpositam 7, 192.
adquirere 14, 238. adquirenda 14, 223. adquirendi 14, 115. 125.
Adriaci 4. 89.
adridens 6, 606.
adseculæ s. adsecla 9, 48.
adsedisse 11, 200.
adsidua, 14, 118. adsiduos 3, 8. adsiduo 1, 13: 8, 159. adsiduis 6, 248: 8, 248.
adsidue 9, 86: 13, 172.
adspersus 5, 104.
adspiceres 15, 56. adspicimus 15. 169. adspice 2, 166: 5, 80: 6, 261: 10, 193. 209: 12, 61: 13, 76: 14, 275. adspicere 7, 68. adspecti 4,143. adspectu 6,461. adspiciendus 10, 241.
adstringit 8, 148.
adsueti 15, 167.
adsum 1, 102. adest 4, 107: 5, 63: 6, 220: 10, 254: 12, 67. adsunt 11, 71. adsint 9, 40.
adsurrexerat 13, 55.
adtendit 6, 66. adtendas 10, 251: 11, 16.
adteritur 16, 50. adtritus 6, 108: 8, 16. adtrita 13, 242.
adtigit 14, 106. adtigerant 8, 252.
adtollit 14, 95. adtollat 14, 236. adtollens 2, 95.
adtonitus 12,21: 14,306. adtonitæ 4, 77: 6, 316: 7, 67. adtonitam 11, 197. adtonito 15, 13. adtonitos 4, 146: 13, 194. adtonitis 8, 239.
advexisse 14, 271. advectus 3, 83. advectæ 9, 23.
adventum 6, 518.
adversum 5, 77. adversis 10, 129: 12, 53: 13, 156.
adulator 4, 116.
adulandi 3, 86.
adulter 1, 78: 2, 29: 3, 45: 4. 4: 6, 237. 329. 404: 8, 144: 9, 80: 10, 311. 318.
adultera 14, 25.
adulterium 11, 175.
advocat 6, 236.
advolat 6, 226.
adyti 13, 205.
Æacidæ 8, 270.
Æacus 1, 10.
ædes 3, 222: 4, 7: 7, 40: 10, 17. æde 3, 139: 7, 37. ædem 3, 31: 6, 528: 14, 90.
ædicula 8, 111.
ædificator 14, 86.
ædificare 10, 264: 15, 153. ædificat 6, 503.
ædilis 10, 102. ædilibus 3, 162. 179.
Ægæi 13, 81. 246.
æger 3, 232: 4, 3: 12, 122. ægri 9, 16: 10, 207: 18, 124. ægram 12, 95. ægro 7, 52: 9, 18. ægris 4, 57: 13, 234. ægros 10, 221.
ægrotante 6, 389.
Ægyptius 1, 130.
Ægyptus 15, 2. 45. 116. Ægypti 6, 527.
Ælia 6, 72.
Æmilianos 8, 3.
Æmilius 6, 32. Æmilio 7, 124.
æmula 11, 74.
Æneas 5, 139. Æneæ 15, 67. Æneam 1, 162.
ænea 3. 285. æneus 7, 125: 13, 115.
ænigmata 8, 50.
aëno 8, 86: 15, 81.
Æoliis 1, 8. Æolio 10, 181.
æquales 3, 177.
æquat 3, 88: 6, 323. æquantem 4, 16. æquare 14, 257. æquanda 14, 314.
æquor 1, 81. æquore 4, 54: 8, 61. æquora 12, 75: 14, 279.
æque 4, 71: 8, 177. æquus 16, 56. æquo 13, 11.
aër 6, 99: 12, 42. aëra 6, 306: 13, 169. aëre 10, 50.
ærata 14, 259.
ærea 11, 96.
ærugine 13, 61.
ærumnæ 3, 210.
æs 6, 546. ære 2, 118. 152: 6, 235: 9, 122: 11, 39. æra 6, 125. 442: 7, 217: 16, 55.
æris 7, 61.
Æsquilias 3, 71.
æstivum 1, 28: 14, 295: æstivam 14, 131.
æstuo 2, 71: 3, 103. æstuat 3, 50: 10, 169.
ætas 5, 61: 6, 24: 7, 32: 8, 171: 13, 28. ætate 6, 499: 14, 161: 15, 109.
Æthiopis 6, 600. Æthiopem 2, 23: 8, 33: Æthiopum 10, 150.
ævi 4, 94. ævo 6, 325: 10, 255: 13, 53: 15, 32.
Afræ 11, 142. Afris 5, 152. Afrorum 7, 120. Afros 5, 91: 8, 190.
Africa 7, 149: 10, 148.
Agamemnona 14, 296.
Agamemnonidæ 8, 215.
Agamippes 7, 6.
Agathyrsi 15, 125.
Agaven 7, 87.
agello 6, 57: 8, 109.
ager 9, 56. agro 1, 107: 6, 56: 11, 65: 12, 105. agrum 9, 45. agri 3, 141: 14, 172. agros 3, 322: 4, 27: 14, 151.
aggeris 16, 26. aggere 5, 153: 6, 588: 8, 43.
agili 2, 142.
agitat 6, 251: 14, 284. agitas 14, 68. agitant 2, 21: 7, 168. agitare 10, 33. agitem 1, 52. agitent 5, 69: 6, 475.
agmine 3, 162. 244: 10, 218. 280. agminis 10, 45. agmina 3, 258: 15, 56.
agna 6, 392: 8, 15: 13, 63. agnam 12, 3.
agnum 2, 123.
agit 3, 94. 305: 5, 157: 13, 110: 15, 163. agi-

Digitized by Google

mus 7, 48. agebas 9, 9. agebat 7, 143. egisti 7, 122. egit 8, 167. agite 7, 20. agam 9, 67. agas 2, 71 : 3, 291 : 4, 114 : 8, 76. agant 1, 9 : 6, 403. ageres 8, 186. agerent 4, 49. agere 9, 43. agendi 16, 49. agendis 14, 72. agitur 4, 35 : 6, 659 : 13, 28 : 15, 97. agatur 4, 66 : 6, 395. 500. agerentur 6, 336. actum 6, 58 : 10, 155 : 14, 149. acta 2, 136 : 7, 104. actorum 9, 84.
agrestem 13, 39.
Agrippa 6, 158.
aheneus, v. æneus.
Ajax 7, 115 : 10, 84 : 15, 65.
alas 3, 25 : 11, 157 : 14, 195. alis 10, 178.
Alabandis 3, 70.
Alabarches 1, 130.
alapas 8, 192.
Alba 4, 61. Albana 4, 100. Albani 13, 214. Albanam 4, 145. Albanis 5, 38.
albeolos, v. alveolos.
Albinam 3, 130.
albiolos v. alveolos.
albus 2, 23. alba 6, 177 : 13, 117. albi 12, 65. albæ 3, 179 : 13, 141. albo 2, 112 : 7, 202. albis 1, 111.
Alcestin. 6, 652.
Alcinoo 15, 15.
Alcyonem 7, 12.
alea 1, 88 : 8, 10 : 11, 174 : 14, 4.
Aledius 5, 118.
Alexander 14, 311.
algæ 4, 48.
alget 1, 74. algentem 7, 183.
alienum 3, 105 ; 6, 21. aliena 3, 161 : 5, 2 : 13, 34 : 15, 102. 142. alieno 8, 246.
alimentis 15, 93.
aliptes 3, 76 : 6, 422.
aliquando 3, 184 : 6, 360 : 9, 28.
aliquis 1, 74. aliquid 2, 149 : 3, 217. 230 : 5, 33. 167 : 7, 24 : 8, 41. 68. 263 : 9, 139 : 15, 92. aliquo 8, 173.
aliter 3, 281 : 6, 11. 619.
aliud 4, 78. aliam 4, 138 : 5, 52. alias 15, 57.
aliunde 7, 22.
Alledius 5, 118.
Allobrogicis 8, 18.
Allobroga, 7, 214.
almum 3, 266.
aloes 6, 181.
Alpes 10, 166. Alpem 10, 152. Alpibus 13, 162.
Alpha 14, 209.
altaria 8, 156 : 12, 94 : 13, 89. altaribus 12, 119.
alte 3, 256.
alter 4, 11 : 7, 95 : 9, 66 : 10, 28 : 14, 33. altera 3, 255 : 7, 16 : 9, 133 : 14, 170. 309. alterius 6, 341 : 10, 210 : 11, 167.
alternum 12, 31. alterna 6, 268.
altilis 5, 115, 168.
altum 1, 16 : 6, 50. 634. alti 6, 385. 415 : 7, 125. altæ 3, 256 : 6, 31. alto 8, 40 : 14, 185. alta 3, 69. 136 : 4, 131 : 6, 431 : 8, 131 : 14, 88. altos 10, 150. 176. altis 6, 607 : 8, 106 : 10, 36. altior 6, 492 : 10, 106 : 13, 173.
alveolos 7, 73. alveolis 5, 88.
alveus 12, 30.
alumnus 1, 20 : 14, 247. alumni 11, 98. alumnos 6, 609.
alutæ 7, 192. aluta 14, 282.
alvo 5, 17.
amara 13, 247. amaras 2, 30.
amator 2, 168. amatorem 6, 548.
ambiguæ 8, 80.
ambit 16, 48.
ambitio 8, 135.
ambitiosa 3, 182. ambitiosi 7, 50.
ambo 2, 153.
Ambrosius 6, 77.
ambulat 6, 305.
amens 14, 94.
amethystina 7, 136.
amicitiæ 4, 75 : 5, 14.
amictus 1, 142. amictu 2, 85.
amicus 13, 15. 60. amici 1, 33 : 3, 87 : 4, 88 : 10, 234 : 15, 134. amico 3, 57 : 5, 32. 173. amicum 3, 121. 279 : 5, 140. amicos 6, 313 : 10, 46. amicis 5, 108. 113. 146. amicæ 1, 62. 4, 20 : 6, 455 : 7, 82.
Amillus v. Hamillus.
amissa 13, 134.
Ammonis 6, 555.
amnis 13, 69. amnem 6, 522. amnes 10, 177. amnibus 8, 170.
amat 6, 253. amant 6, 112. ames 6, 62 : 7, 9. amavi 10, 68. amaverit 10, 220. amatur 6, 143. ametur 6, 75 : 12, 130. amans 3, 228. amantis 6, 209. amanti 6, 208. amati 3, 186. amatæ 10, 241.
amœni 3, 4.
amomo 4, 108 : 8, 159.
amor 14, 139 238. amorem 14, 227. amore 4, 114.
Amphion 6, 174.
amplectitur 10, 141.
amplexu 6, 65 : 9, 75.
amplius 5, 148.
amplior 6, 629 : 14, 171. ampla 12, 10.
anabathra 7, 46.
ancipites 5, 146. ancipitem 11, 32. ancipiti 14, 272.
Anchemoli 7, 235.
Anchisæ 7, 234.
ancilibus 2, 126.
ancilla 8, 259. ancillarum 12, 117.
Ancon 4, 40.
Anci 5, 57.
ἄνδρα 9, 37.
Andromachen 6, 503.
Andro 3, 70.
anguilla 5, 108.
anguis 14, 241. anguem 1, 43.
angulus 6, 579 : 13, 74.
angusta 3, 165 : 6, 357 : 10, 98 angustum 12, 55. angustæ 9, 127 : 10, 117. angusto 10, 169. angustam 3, 90. angustos 6, 78.
anhelas 6, 37.
anima 1, 88. animæ 2, 156 : 6, 501 : 8, 254 : 10, 163. animam 6,

Digitized by Google

654: 8, 83: 10, 281: 12, 57. animas 4, 152: 6, 630: 9, 122: 14, 16: 15, 94. 149.
animal 1, 141. animalia 8, 56: 12, 2: 14, 76. animalibus 15, 11. 178.
animus 3, 50: 6, 207: 7, 57. animi 4, 91: 6, 190. 613: 8, 24. 140: 9, 18: 10, 240: 13, 190: 14, 119. animum 2, 12: 6, 97: 10, 357: 13, 106: 14, 15: 15, 149. animo 1, 152. 169: 6, 180: 11, 15: 13, 195. animos 1, 89: 6, 285: 7, 34: 14, 33. animorum 10, 350. animis 2, 139: 12, 83: 15, 52.
anne 4, 78: 7, 179. 199: 10, 207.
Annibal v. Hannibal.
annona 9, 100.
annosam 11, 119.
annulus 7, 140: 10, 166: 11, 43. 129.
annus 7, 242: 14, 10. 197: 16, 42. anni 13, 88. annum 3, 225: annos 4, 129: 6, 199: 10, 188. 249: 13, 17: 14, 48. annis 3, 282: 13, 58.
annua 6, 480.
anquirere 14, 238. anquirenda 14, 223.
anseris 114. ansere 6, 540. anseribus 5, 114.
Antæum 3, 89.
ante 5, 56 etc.
antennas 12, 19.
Anticatones 6, 338.
Anticyra 13, 97.
Antigonæ 8, 229.
Antilochi 10, 253.
Antiochus 3, 98.
Antiphates 14, 20.
antiquaria 6, 454.
antiqui 15, 109. antiquum 6, 21. antiquæ 14, 270: 15, 33. antiquo 7, 72: 10, 386: 13, 149. antiquis 6, 45.
antistes 2, 113.
Antonius 8, 105. Antonii 10, 123.
antrum 1, 8. antro 4, 21: 7, 59. antris 13, 41.
Anubis 6, 534.
anxietas 13, 211. anxietate 7, 57.
anxius 10, 80. anxia 4, 149: 10, 290.
Aonidum 7, 59.
aper 5, 116. apri 5, 167: 15, 162. aprum 1, 23. apros 1, 141.
aperit 6, 467. aperire 4, 110: 9, 98. aperto 6, 18. aperta 6, 392. apertæ 7, 103. apertius 4, 69.
apex 12, 72.
Apicius 4, 23: 11, 3.
Apici, 3, 207.
apium 8, 226: 13, 68.
aplustre 10, 136.
Apollo 1, 128: 13, 203. Apollinis 7, 37.
Appula 6, 64: 9, 55.
Appulia 4, 27.
aptus 7, 58. aptam 12, 89. apti 15, 145. aptior 6, 581. aptissima 10, 849.
Apulia v. Appulia.
aquæ 3, 19. aquam 3, 198: 5, 52. aquas 6, 526. aquis 11, 63.
Aquarius 6, 332.
Aquilam 14, 197.
aquilas 8, 52.
Aquilone 9, 68.
Aquino 3, 319.
ara 2, 89: 8, 13: 15, 115. aræ 12, 7: 13, 37. aram 1, 44: 6, 390: 10, 83. 268: 14, 219. aras 1, 114: 3, 145: 12, 112: 13, 219.
Arabarches 1, 130.
Arachne, 2, 56.
aranea 14, 61.
aratro 7, 49: 8, 246: 10, 270: 13, 65: 14, 181. aratris 2, 74.
arbiter 8, 79.
arbitrio 13, 177.
arbor 3, 16. arboris 6, 545: 12, 32 arboribus 12, 105. arbore 11, 117: 14, 80.
arbusta 14, 144.
arca 1, 90: 3, 143 181: 6, 363: 10, 25: 11, 26: 14, 259. arcæ 13, 74.
Arcadico 7, 160.
arcanam 6, 543. arcano 2, 125: 14, 102. arcana 2, 61: 13, 73: 15, 141. arcanum 9, 116.
arcessere 11, 17.
Archemoli 7, 235.
archetypos 2, 7.
Archigenen 6, 236: 14, 252. Archigene 13, 98.
archimagiri 9, 109.
arcto 3, 236.
arcus 3, 11: 13, 82. arcum 6, 174. arcu 10, 136.
ardet 2, 70: 3, 215: 6, 142: 9, 96: 10, 62: 15, 35.
ardent 1, 156: 6, 189: 11, 6. ardebant 6, 618. ardebit 3, 201: 10, 27. ardeat 1, 45. arderet 4, 139. ardens 1, 165: 6, 129: 11, 155: 13, 14. ardentis 10, 180. ardenti 2, 165: 3, 234: 14, 22: 15, 81. ardentem 10, 253. ardente 14, 118. ardentibus 12, 22: 15, 52.
ardor 6, 317.
arena 3, 55: 4, 100: 14, 299: 16, 6. 47. arenam 2, 144. arenæ 3, 34: 6, 217. 251. arena 8, 206.
argenteus 11, 128.
aretalogus 15, 16.
argentea 6, 23. 538.
argentum 1, 76: 9, 31: 12, 43: 14, 62. 291. argenti 3, 220: 6, 355: 9, 141: 10, 19: 11, 41. 108. argento 12, 49.
argillam 4, 134.
argumenta 9, 85.
arguit 13, 138. arguerint 1, 105. arguitur 7, 159.
Aricinos 4, 117.
arida 6, 144: 14, 61.
aristæ 14, 183. aristas 14, 147.
Aristotelem 2, 6.
arma 2, 159: 8, 124. 232. 270: 10, 267: 14, 5: 15, 121: 16, 48. armis 4, 93: 6, 264: 8, 52. 200: 11, 103. 13, 168: 15, 155.
armamentaria 13, 83.
armaria 7, 11.
armati 16, 34. armato 3, 306. armatis 6, 154.
Armeniæ 8, 169.

Digitized by Google

Armenius 2, 164 : 6, 550. Armenio 6, 407.
armenti 8, 109. armentum 12, 106.
armigero 1, 92.
armillato 4, 53.
aro—rabat 14, 160.
Arpinas 8, 237. 245.
arte 10, 110 : 11, 172 : 12, 67 : 14, 34. artes 7, 36 : 8, 224 : 11, 100. artibus 3, 21 : 4, 101 : 14, 73 : 15, 145. artem 6, 452 : 7, 177.
Artaxata 2, 170.
artificem 14, 116. artificis 4, 18 : 10, 288. artificum 11, 102.
artoptæ 5, 72.
Artorius 3, 29.
artus 15, 101.
arva 6, 410.
Arviragus 4, 127.
Aruncæ 1, 20.
Arunci 2, 100.
arundinis 10, 21.
aruspex v. haruspex.
arcem 4, 145. arce 3, 192 : 10, 307 : 14, 87 : 15, 146.
assem 5, 144 : 14, 301. asse 10, 116. assibus 11, 145.
asellum 9, 92. aselli 11, 97. asello 6, 334.
Asiæ 5, 56. Asiam 10, 266.
Asiani 7, 14. Asianorum 3, 218.
asparagis 5, 82. asparagi 11, 69.
aspera 14, 62.
assæ 14, 208.
Assaraci 10, 259.
assere 3, 245 : 7, 132.
assiduis 5, 95.
Assyrio 2, 108.
Astræa 6, 19.
astrologus 6, 554.
astro 6, 570 : 10, 313. astrorum 3, 43 : 6, 586.
Asturici 3, 212.
Asylli s. Asyli 6, 267.
asylo 8, 278.
atavos, 3, 312.
Atellanæ 6, 71.
atri 13, 51. atrum 6, 350.
Athenæ 7, 205 : 10, 127. Athenas 15, 110. Athenis 9, 101.
athletis 6, 356.
Athos 10, 174.
Atlas 11, 24. Atlanta 8, 32 : 13, 48.
Atreus 7, 73.
Atrides 6, 660. Atridem 4, 65.
atria 7, 7. 91 : 8, 20 : 14, 65.
atrocem 2, 12.
attegias 14, 196.
Atticus 11, 1.
avaritiam 14, 108. avaritiæ 1, 88 : 8, 89.
avarus 7, 30 : 9, 38 : 14, 111. avari 14, 178. avaræ 1, 77. avaro 6, 141. avaros 14, 119. 228.
auctio 6, 255 : 7, 10.
auctor 10, 30 : 11, 48. auctores 7, 231. auctori 8, 216 : 13, 2. auctoribus 14, 33.
auctumnus 5, 151. auctumnum 11, 76. auctumni 14, 190. auctumnos 6, 230. auctumno 4, 57 : 10, 221.
audacia 3, 73 : 13, 109.
audax 5, 74 : 11, 199. audaces 10, 264. audacius 6, 284.
audes 8, 165.
audet 10, 175 : 12, 48. audent 2, 2 : 5, 131 : 6, 97. audebant 6, 645. audebis 2, 82. auderet 4, 47. audere 15, 122. aude 1, 78 : 13, 161. ausus 11, 67. ausa 6, 117. ausi 8, 235.
audio 6, 346. audit 6, 481 : 8, 191. audiat 11, 169. audiret 2, 74. audi 3, 115 : 6, 115. 220 : 11, 64 : 12, 24. audita 11, 112.
auditor 1, 1.
avelli 3, 223.
Aventini, 3, 85.
averte 11, 181. aversus 6, 476.
abferri 5, 144. abstulit 4, 19. 151 : 8, 242 : 10, 286. abstuleris 6, 331.
Aufidio 9, 25.
augere 3, 189. aucti 15, 73.
augur 6, 585.
augusta 6, 118.
Augustum 10, 77.
Augusto 3, 9.
aviam 3, 112.
avis 6, 165 : 7, 32 : 11, 143. aves 14, 82.
aviti 16, 86.
aula 6, 486. aulâ 4, 93 : 5, 138.
aulæa 6, 67 : 10, 39 : 14, 263.
aura 12, 66.
Aurelia 5, 98.
aureus 7, 122. aurea 3, 108.
auriculis 8, 5.
auris 10, 215. aurem 3, 122 : 5, 107 : 6, 543 : 9, 113 : 11, 187. 195. aure 1, 104 : 4, 86 : 11, 59. aures 10, 341 : auribus 6, 459.
auratum 2, 96. auratam 6, 48. aurato 6, 594. aurata 10, 212. auratis 6, 123.
Auroram 10, 2.
aurum 1, 10. 28 : 5, 89. 164 : 6, 482. 589 : 7, 243 : 12, 129 : 14, 298. auro 6, 205 : 7, 89 : 10, 27 : 11, 116.
Auruncæ 1, 20.
Aurunci 2, 100.
auspex 10, 336.
Auster 4, 59 : 5, 100. Austri 6, 517. Austro 14, 268. Austris 12, 69.
aut 3, 295.
Autemedon 1, 61.
Autonoes 6, 72.
αὐτὸς 9, 87.
autumnus v. auctumnus.
avunculus 6, 615 : 14, 43.
avus 1, 95. avos 6, 163 : 8, 17.
auxilium 15, 150. auxiliis 8, 256.
axis 8, 258 : 8, 116. axem 6, 470. axe 1, 60 : 14, 42. axes 4, 117.

B.

Baca s. bacca 3, 85.
Bacchanalia 2, 3.
bacchamur 6, 536.
Bacchi 7, 12.
bacillo 3, 28.
baculus 9, 140.
Bæticus 12, 42.
Baiarum 3, 4. Baias 11, 49.

Digitized by Google

Baianæ 12, 80.
balæna 10, 14.
balantem 13, 233.
balneolum 7, 4.
balnea 1, 143: 6, 375: 6, 419: 7, 181, 178. 233: 11, 156.
baltea 9, 112.
balteus 16, 48.
Baptæ 2, 92.
barba 1, 25: 8, 166: 9, 4: 10, 226: 16, 31: barbæ 6, 367. barbam 3, 186: 6, 215: 10, 253: 14, 216.
barbarus 6, 158: 10, 138. 181. barbara 3, 66: 15, 46.
barbato 4, 103: 6, 16: 13, 56. barbatos 14, 12.
Bardaicus 16, 13.
Bareas 7, 21.
Baream 3, 116.
bascaudas 12, 46.
basis 4, 118: 6, 384.
Basilus 7, 145: 10, 222.
Batavi 8, 51.
Bathyllo 6, 63.
beati 14, 120. beatæ 1, 39. beatum 1, 67. beata 6, 204. beatius 10, 279.
Bebius 1, 35.
Bebriaci 2, 106.
Belides 6, 655.
bellator 13, 168. bellatore 7, 127. bellatorum 8, 10.
Bellerophonti 10, 325.
Bellenæ 6, 512. Bellona 4, 124.
bellua 4, 121. 127: 7, 77: 10, 158: 11, 126: 12, 104.
bellum 6, 164. belli 12, 110 bello 8, 169. bella 14, 242. bellorum 2, 156: 10, 133, 281: 14, 72: 15, 95. bellis 5, 31.
belua v. bellua.
bene 3, 107: 7, 147. 194: 10, 72.
Benerentani 5, 46.
benigni 16, 4. benigna 10, 391: 12, 64: 14, 84.
Beronices 6, 156.
beryllo 5, 38.
beta 14 209.
bibit 1, 49: 2, 95: 6, 482: 10, 250. bibat 11, 203. bibimus 9, 128. bibebat 9, 117. biberat 12, 47. bibet 5, 33. bibitur 6, 304. bibuntur 10, 25. bibendum 6, 597. bibendis 7, 58.
Bibulæ 6, 142.
bidentis 3, 228.
bigarum 10, 59.
bilibres 6, 372.
bilis 11, 128. bilem 5, 159: 6, 433: 11, 185: 15, 15. bile 13, 143.
bimembri 13, 64.
bina 14, 168.
bipedem 9, 92.
bipennem 6, 657.
bis 5, 164: 6, 137: 14, 324.
Bithynice 15, 1.
Bithynus 10, 162. Bithyni 7, 15.
blæsis 15, 48.
blandiar 3, 126.
blanda 4, 118: 6, 125. 197. blandæ 9, 36.
blande 8, 39.
Boccare s. Bocchare 5, 90.
boletum 5, 147: 6, 621: 14, 8.
bombycinus 6, 260.
bonam 2, 86. bonæ 6, 314.
bonus 5, 109: 8, 79: 14, 204: 15, 140. boni 6, 180: 13, 26. bonorum 8, 260. bonos 8, 92. bonum 13, 180. bona 1, 59: 5, 2: 8, 24: 10, 3. 237. bonis 4, 13: 10, 137. melior 1, 71: 3, 104: 4, 104: 5, 133. 158. meliorem 14, 212. melius 2, 139: 10, 344: 13, 18: 15, 106. meliore 14, 35. meliora 3, 280: 12, 64. optimus 4, 78: 10, 331. optima 1, 38. 135: 3, 223: 6, 136: 15, 133.
Bootæ 5, 23.
bos 2, 123: 10, 268. bovem 10, 66. bovis 13, 155. bove 14, 286. boves 5, 119: 14, 146. boum 8, 108.
braccæ 2, 169.
bracatorum 8, 234.
brachia 4, 89: 6, 421: 12, 76: 13, 45.
bracteolam 13, 152.
brevis 3, 226. breve 3, 286: 8, 165. brevibus 1, 73: 11, 79: 15, 128. brevior 2, 15: 5, 9: 14, 223. brevissima 9, 127. brevem 13, 217.
breviter 12, 125.
Brigantum 14, 196.
Britannica 10, 14.
Britannice 6 124.
Britanno 4, 126. Britannos 2, 161: 15, 111.
Britones 15, 124.
Bromium 6, 378.
bruma 9, 67. brumæ 3, 102: 6, 153. brumam 14, 273.
Brutidius, 10, 83.
Bruttia 9, 14.
Brutus 14, 43. Bruti 14, 43. Brutum 8, 182. Brute 4, 103. Brutorum 5, 37.
bubulci 11, 151. bubulco 7, 116.
bucca 3, 262: 6, 516: 10, 195. buccæ 3, 35: 11, 34.
buccina 7, 71: 14, 152.
buccula 10, 134.
bulbi 7, 120.
bulla 13, 33.
bullatus 14, 5.
bulli 7, 120.
busta 3, 32.
buxo 14, 194.

C.

Caballi 3, 118. caballorum 11, 193. caballis 10, 60.
cachinni 10, 31. cachinno 3, 109: 11, 2.
cacoethes 7, 52.
Cacus 5, 125.
cadaver 3, 32. 260: 15, 87. cadaveris 14, 78. cadavere 10, 288: 15, 83. cadavera 8, 252: 10, 186: 15, 60.
cadit 2, 80: 6, 440. cadunt 3, 271: 7, 123. cecidit 2, 40: 3, 212: 10, 69. 287. ceciderunt 6, 421. cadat 12, 113: 13, 226. caderet 4, 12. caderent 7, 70. cadentem 10, 266. cadet 14, 296.

Digitized by Google

caducum 9, 88. caducis 9, 89.
cadurci 7, 221. cadurco 6, 537.
cæcus 4, 116: 13, 94. cæca 10, 351. cæci 12, 51. cæcos 7, 170.
cæde 4, 154: 6, 48: 10, 112. cædibus 8, 243.
Cædicius 13, 197. Cædicio 16, 46.
cædit 6, 483, 484: 7, 213: 8, 156: 10, 60: 13, 194. cæcidit 3, 278. cæditur 11, 141. cæduntur 2, 13. cæde 6, 48. cædere 6, 447: 13, 127. cædentibus 6, 484. cæsi 8, 217. cæsa 10, 120.
cælator 9, 145.
cælati 12, 47. cælata 11, 103.
cæpe 15, 9.
cærulea 2, 97. cærulei 14, 128. cæruleos 15, 7.
cærula 13, 164.
Cæsar 8, 171: 14, 330. Cæsaris 4, 51: 5, 4: 6, 388: 10, 86. 330: 12, 106. Cæsare 7, 1.
cæsariem 13, 165.
Cæsonia 6, 616.
Cajetæ 14, 87.
calamos 7, 27: 13, 80.
calathis 2, 54.
calceus 1, 119: 3, 149: 16, 14.
calcor 3, 248. calcent 15, 60. calcemus 10, 86. calcatam 5, 31. calcas 6, 312.
calculus 9, 40: 11, 132.
calendis 9, 53.
Calenum 1, 69.
calet 6, 149: 10, 218. caluerunt 1, 83. calentem 11, 187. calentia 11, 70.
calida 6, 369. 527. calidum 6, 121. calidi 9, 14. calidæ 5, 63: 6, 549: 11, 81: 15, 26.
caligas 16, 24.
caligantes 6, 81. caligatus 3, 322.
caligo 6, 556. 613.
calicem 1, 57: 5, 47. calices 8, 168: 11, 145.
callebat 4, 142.
callidus 1, 123: 6, 422: 12, 47.
Calliope 4, 34.
calorem 12, 98.
calpe 14, 279.
Calvinæ 3, 133.
Calvine 13, 5.
calvo 4, 38: 6, 532.
calx—calcem 3, 295. calcibus 1, 48.
Camenas 7, 2. Camenis 3, 16.
Camerinu 7, 90: 8, 38.
Camilli 2 154: 16, 15.
camino 14, 118. caminis 10, 61.
cammarus 5, 84.
Camœnas, v. Camenas.
Campania 10, 283.
campi 2, 132. campum 16, 37. campo 1, 19, campis 8, 242.
candelæ 3, 287. candelam 9, 98.
candida 3, 30 216: 6, 154. 526: 10, 345: 12, 72.
candiduli 10, 355.
canet 14, 144.
canini 5, 11. canino 10, 271: 14, 64.
canis 9, 104. canem 6, 418: 15, 8. canibus 8, 34: 14, 77.
canistris 5, 74.
canities 3, 26: 10, 208.
canna 5, 89.
Cannarum 10, 165: 11, 198. Cannis 2, 155: 7, 163.
cano—canebat 15, 26. canentem 2, 64.
Canopi 1, 26: Canopo 6, 84: 15, 46.
canoro 11, 162. canoris 7, 18.
Cantaber 15, 108.
cantharus 3, 205.
canto—cantare 6, 74: 7, 59. cantat 7, 194: 10, 178. cantabat 7, 211. cantavit 8, 220. cantaverat 2, 118. cantabit 7, 153: 10, 22. cantet 6, 398. cantabitur 11, 178. cantante 10, 210. cantandum 4, 35.
cantus 6, 610: 9, 150: 14, 46. cantûm 9, 107. cantu 6, 379.
cani 12, 32. cana 14, 10.
Canusinam 6, 150.
capacem 11, 41: 12, 44. capaces 1, 63: 5, 37: 15, 144. capaci 8, 6.
capella 5, 155. capellæ 15, 12.
Capenam 3, 11.
capessas 8, 270.
cape sunt 14, 242.
capillato 5, 30.
capilli 6, 493: 11, 149: 15, 137. capillis 6, 490: 16, 31.
capis 5, 13: 9, 88. capit 10, 148: 11, 169. 195. capiunt 7, 78. ceperat 13, 74. ceperunt 14, 320. capies 4, 126. capi 4, 69. capiendi 1, 55. capiendo 6, 580. capiendis 15, 145. captum 5, 162. capta 6, 103. capto 8, 109. captos 7, 84. captas 2, 160.
capi tro 6, 48.
Capito 8, 93.
Capitolinam 6, 387. Capitolinis 2, 145.
Capitolia 10, 65: 14, 91.
Cappadoces 7, 15.
capreæ 11, 142. capream 14, 81.
Caprearum 10, 93. Capreis 10, 72.
caprum 1, 76.
capsæ 10, 117.
captator 5, 98. captatori 10, 202. captatore 6, 40. captatoribus 12, 114.
captivus 10, 186. captivorum 10, 280. captivis 7, 201.
captat 16, 56.
caput 1, 126: 3, 33. 236: 5, 172: 6, 17. 207. 391. 503. 524. 538. 622: 7, 161: 8, 55: 9, 98. 133: 10, 62. 199. 286: 11, 97: 12, 49: 14, 58. 194. capitis 6, 49. 501: 13, 174: 14, 258: 16, 28. capiti 3, 245. 252: 11, 127.
carbone 10, 131: 13, 116.
carcer 10, 276: 14, 24. carceris 13, 245. carcere 1, 73: 3, 314: 5, 101: 6, 561: 10, 181. 239: 12, 123.

Digitized by Google

cardiaco 5, 32.
cardine 4, 63.
caret 1, 59. caruit 10, 287. carebis 14, 156. careas 3, 56. caruisse 6, 564: 11, 53. carens 7, 57. carentem 8, 5: 10, 357: 14, 69. cariturus 6, 29.
Carfinia 2, 69.
carina 2, 109. carinas 10, 264.
carmen 6, 133. 636: 7, 55. 82. carmine 7, 63. carmina 3, 207: 7, 28: 11, 179: 15, 117.
carnifices 8, 175.
carnem 2, 116. carne 7, 76: 11, 85: 14, 98: 15, 88. carnibus 15, 13.
Carpathium 14, 278.
carpento 8, 147. carpentis 9, 132.
Carpophoro 6, 199.
carptores 9, 110.
Carrinatis 7, 205.
Carthagine 6, 171: 10, 277.
Carus 1, 36.
carus 8, 53. cara 9, 100. carum 5, 140. carior 10, 350.
casa 6, 154. casæ 14, 167.
Cassandra 10, 262.
cassis 11, 103. cassidis 7, 33. casside 10, 184.
Cassii 5, 37.
castella 14, 196.
castigas 2, 9. castigat 6, 455: 14, 126. castigabit 14, 54. castigata 2, 35.
Castora 14, 260. Castore 13, 152.
Castora eunuchum 12, 34.
castra 4, 135: 6, 419: 8, 12, 248: 10, 95: 16, 2. castrorum 6, 561: 11, 87: 14, 198: 16, 15. 55. castris 6, 171.
castravit 10, 307.
castum 10, 300. casto 10, 324. castas 6, 287.
casulam 11, 153. casulis 9, 61: 14, 179.
casus 3, 214. 273: 10, 107: 12, 17: 13, 9: 15, 95. 119. casum 1, 90. casu 13, 132. casibus 13, 86.
catellæ 6, 654.
catelli 6, 551. catello 9, 61.
catena 13, 175. catenæ 3, 309: 14, 23.
catenatæ 3, 304.
cathedra 1, 65: 9, 52. cathedræ 7, 203. cathedras 6, 91. cathedris 7, 47.
Catienæ 3, 133.
Catilina 2, 27: 8, 231: 10, 288. Catilinam 14, 41.
Catinensi 8, 16.
catinum 6, 343. catino 11, 109.
Cato 2, 40. Catonem 11, 90.
Cattis 4, 147.
Catulla 10, 322. Catullam 2, 49.
Catullus 12, 37. 93. Catulli 8, 186: 13, 111: Catullo 4, 113: 12, 29.
Catulus 3, 30. Catulis 2, 146.
cauda 5, 82: 7, 212.
cavea 14, 247.
caveo 11, 130 cavet 3, 283: 14, 274. cavebis 8, 37. cautus 6, 661: 7, 163.
caules s. caulis 1, 134: 5, 87. caulibus 6, 18.
cavat 6, 248.
caupo 9, 108. caupone 6, 591.
causa 2, 134: 6, 202. 242: 8, 215: 9, 91: 11, 11: 14, 105. 226. 209: 16, 19. causæ 7, 155: 13, 109: 14, 173. causam 11, 32: 15, 134. causas 2, 51: 3, 147. 315: 8, 48. 84: 10, 140. 278: 14, 192. causis 9, 119: 13, 182.
causidici 10, 121. causidicum 7, 136. causidicorum 7, 113. 148. causidicos 15, 111. causidicis 7, 106.
cavi 7, 111.
Cecropides 8, 46, 53.
Cecropis 6, 187.
Cecropiam 2, 92.
cedit 4, 123: 7, 38: 15, 46. cedunt 6, 438. 515: 9, 91. cessit 4, 63. cede 2, 131. cedat 1, 110. cedamus 8, 29. cedere 11, 50. 136. cedente 3, 239: 4, 56.
cedo 6, 57. 504: 13, 210.
Celadi 7, 215.
Celæno 8, 130.
celebres 7, 3.
celebretur 3, 249. celebrare 9, 25.
celeri 15, 75. celeres 11, 125.
cella 7, 28. cellam 6, 122. 128.
celare 9, 93.
celsi 8, 194.
Celso 6, 246.
censes 4, 130: 13, 140. censebunt 6, 500. censeri 8, 2. 74.
censor 9, 142. censoris 14, 50: 11, 92. censore 2, 121.
censura 2, 63: 10, 31.
census 5, 57: 7, 137: 10, 13: 13, 7: 14, 176. 227. 304. 317: 16, 53. censum 3, 149: 6, 362. censu 1, 60: 3, 160: 11, 23.
centena 10, 335.
centone 6, 121.
centum 1, 92. etc.
centurionum 16, 17.
cepe 15, 9.
cera 7, 238: 12, 88. ceram 4, 19. ceræ 8, 19. ceras 1, 63: 9, 149: 14, 29. 191.
cercopitheci 15, 4.
cerdoni 8, 182. cerdonibus 4, 153.
cerebrum 3, 269. cerebro 14, 57.
Cereris 6, 50: 10, 112: 14, 219. 263: 15, 141. Cererem 3, 320.
cerno 13, 64. cernis 4, 127: 6, 574.
ceroma 6, 246.
ceromatico 3, 68.
certamine 15, 55.
certe 9, 73. etc.
certæ 14, 113.
cervæ 12, 120.
cervical 6, 353.
cervina 14, 251.
cervix 10, 120. 345: 14, 14. cervice 6, 207. 351: 9, 143: 10, 40. 88. cervicibus 3, 88: 6, 589: 10, 260.

Digitized by Google

Cesennia 6, 136.
cespes 12, 2.
cessat 6, 498: 13, 211. cessant 6, 67. 555: 9, 33. cesset 13, 23. cessabit 14, 59. cessaret 5, 17. cessare 11, 183. cessantia 8, 176.
cetera 9, 70: 12, 25: 14, 107.
Cethegus 10, 287. Cethegi 8, 231. Cethegum 2, 27.
Cetronius 14, 86.
ceu 9, 2.
ceventem 2, 21. cevet 9, 40.
Chærippe 8, 96.
Chaldæo 10, 94. Chaldæis 6, 553.
charta 13, 116. chartæ 1, 18.
Charybdim 5, 102. Charybdi 15, 17.
Chionem 3, 136.
chirographa 13, 137: 16, 41.
Chiron 3, 205.
chironomon 5, 121: 6, 63.
chlamys 8, 101.
choraules 6, 77.
chordæ 6, 382: 15, 5. chordas 3, 63.
chorus 6, 512. choro 11, 163.
Chrysippus 13, 184. Chrysippi 2, 5.
Chrysogonus 7, 176. Chrysogonum 6, 74.
cibus 3, 233: 5, 14: 14, 79. 301. cibi 10, 203: 11, 99: 15, 98. 171. cibum 6, 428: 10, 229: 14, 255. cibo 5, 49: 13, 213.
cicadas 9, 69.
cicatrix 3, 151.
Ciceronis 10, 114. Ciceroni 7, 139. Ciceronem 7, 214: 8, 244.
ciconia 14, 74.
cicutæ 13, 186. cicutas 7, 206.
ciemus 13, 31.
Cilicis 4, 121. Cilicum 8, 94.
Cimbri 15, 124. Cimbros 8, 249. 251.
cinædo 4, 106. cinædi 2, 10. cinædis 14, 30.
cincinnus 6, 492.
cinis 1, 171. cineres 8, 146: 11, 44. cinerum 10, 144.
Circes 15, 21.
Circeis 4, 140.
Circenses 10, 81. Circensibus 3, 223: 11, 53.
circuit 9, 8.
circumagunt 5, 23. circumagat 7, 164. circumagas 9, 81.
circumdedit 6, 458. circumdatus 6, 533.
circumducitur 1, 122. circumducto 10, 280.
circumligat 7, 89.
circumscripserit 10, 222.
circumscribere 14, 237.
circumscriptorem 15, 136.
circumsilit 10, 218.
circumspicit 7, 20. circumspice 8, 96.
Circus 11, 195. Circi 3, 65: 10, 37. circo 6, 588: 8, 59. 118: 9, 144.
Cirrhæ 7, 64.
Cirrhæi 13, 79.
cirro 13, 165.
cista 3, 206: 6, 44. cistas 7, 11.
citabere 1, 60: 8, 80. citari 2, 43.
citharam 8, 230. cithara 6, 391.
citharœdus 6, 76: 10, 211 citharœdi 7, 212. citharœdo 8, 198.
cito 1, 34. etc. citius 1, 125. etc.
civilis 2, 103. civilia 2, 51: 7, 106.
civiliter 5, 112.
civis 2, 105: 4, 90: 6, 559; 8, 28. civem 3, 3: 12, 121: 14, 70: 15, 156. cive 10, 278.
clade 4, 84: 10, 244: 15, 114.
clamat 6, 174. 638: 8, 29: 9, 63. clamant 1, 12. clames 6, 283. clamante 4, 75. clamatur 2, 90.
clamor 6, 328: 11, 199. clamore 10, 215: 13, 31: 14, 55: 15, 53.
clamosus 9, 144: 14, 191. clamosum 8, 196.
clarus 2, 129. clara 8, 61. 151: 12, 74. clarum 11, 95. clari 3, 178: 4, 125: claram 8, 139: claras 4, 151.
classis 7, 151: 14, 277. classibus 10, 175.
Claudius 5, 147: 6, 115: 14, 330.
claudit s. cludit 3, 131. clausit 6, 129: 10, 17. clauderet 3, 19: 6, 4. clude 7, 26. claude 9, 104. claudentem 12, 96. clauditur 13, 156: 15, 139. claudenda 13, 129. clausus 6, 154: 10, 170. clausa 3, 242. clausam 1, 124. clauso 3, 185: 4, 21: 6, 68. clausis 3, 303.
clave 15, 158.
claustra 8, 261.
clavus 3, 248. clavorum 16, 25.
Cleanthus 2, 7.
clementia 1, 17: 6, 160.
Cleopatra 2, 109.
cliens 9, 72: 10, 161. clientis 3, 125: 9, 59. clienti 5, 64. clientem 5, 16. clientes 1, 132: 3, 188.
Clio 7, 7.
clipeo 8, 201: 11, 106.
clipeis 2, 126: 14, 242.
Clitumni 12, 13.
clivosæ 5, 55.
clivo 6, 650.
cloaca 5, 105.
Clodius 2, 27: 6, 345.
Clotho 9, 135.
cludo v. claudo.
clunem 2 21: 6, 334. clune 11, 164. clunibus 5, 167.
Cluviam 2, 49.
Cluvienus 1, 80.
clypeus, v. clipeus.
Clytæmnestram 6, 656.
Coa 8, 101.
coccina 3, 283.
Coclite 8, 264.
coctana 3, 83.
coctæ 6, 472. coctum 6, 133.
codice 2, 57: 7, 110: 10, 236.
Codrus 3, 208. Codri 1, 2. Codro 3, 203.
cœlesti 15, 146.
cœlicolarum 13, 42.
cœlum 1, 38: 2, 25: 3, 78. 84: 6, 623. cœli 6, 394. 545: 13, 83.

Digitized by Google

224: 14, 97. 294: 15, 85. cœlo 2, 40: 6, 11. 283. 637: 9; 47: 10, 366: 11, 27.
coemti 14, 293.
cœna 2, 120: 5, 85: 6, 641: 11, 78. 141: 14, 170. cœnæ 1, 133: 4, 30: 5, 9: 9, 44: 10, 230: 14, 130: 15, 41. cœnam 3, 278: 15, 14. cœnas 1, 145: 5, 117.
cœnacula 10, 18.
cœnatio 7, 188.
cœnavit 1, 95. cœnet 8, 85: 10, 235. cœnat 11, 1. 12: 3, 142. cœnare 3, 168: 14, 13. cœnes 5, 112. cœnandi 5, 166: 11, 120.
cœnosi 3, 266.
cœnula 3, 167.
cœpit 3, 114: 6, 434: 12, 34. 99. cœperat 4, 154: 6, 106. cœperit 14, 217. cœpisset 6, 118. cœptum 9, 79. cœpta 13, 145.
coercet 8, 236.
cœtus 6, 399: 7, 239.
cogitat 6, 39: 13, 209.
cognata 5, 103, cognatorum 11, 86. cognatis 11, 84: 15, 160.
cognitio 16, 18. cognitione 6, 485: 7, 228.
cognosce 3, 288. cognoscere 6, 474. cognitus 13, 9. cognita 12 26.
cogit 13, 222: 14, 124. cogebat 15, 100. coegit 16, 423. coegerunt 15, 121. cogat 3, 291: 5, 73. cogitur 6, 479: 13, 216. cogetur 7, 18. cogaris 5, 160. cogente 8, 193: 11, 7. coactæ 6. 134. coacto 13, 133. coactos 4, 146. coactas 14, 135.
cohibere 5, 71. cohibe 6, 347.
cohors 6, 515: 8, 127: 10, 18: 13, 173: 16, 20. cohortis 1, 58: 5, 28: 14, 305. cohortes 7, 164: 10, 94: 12, 109.
coitus 10, 204.
colaphum 9, 5.
Colchide 6, 643.
coliphia 2, 53.
collacia 6, 307.
collega v. conlega.
Collina 6, 291.
colliphia 2, 53.
collem 3, 71. colles 6, 296. collibus 9, 131: 14, 179.
collum 3, 88: 10, 269. collo 2, 41. 85: 3, 68: 6, 458: 8, 66: 14, 146.
collyria 6, 579.
colis 7, 37. colit 4, 61: 10, 116: 15, 88. colimus 3, 193. colunt 11, 192: 15, 76. coluit 16, 39. coluerunt 2, 91: colat 15, 2. colitur 1, 115: 3, 173. colenti 14, 103. culti 3, 228: 14, 159. cultæ 11, 200. cultam 3, 95. cultos 3, 158. cultis 3, 189.
color 7, 155: 14, 294. coloris 9, 29. colorem 5, 75: 6, 280. colores 12, 90.
Colosso 8, 230.
colubræ 5, 103. colubris 6 29.
columbæ 3, 202: 6, 549. columbas 2, 63.
columna 14, 307. columnæ 1, 13. columnas 6. 590: 14, 60. columnis 7, 182: 8, 77.
colus 14, 249.
colyria 6, 579.
coma 2, 15. comæ 9, 13. comas 6, 496: 11, 187. comis 2, 96.
comedit 3, 294. comedunt 1, 138: 2, 53. comedam 13, 84. comesa 1, 84.
comes 3, 47: 4, 84. comitem 16, 55. comite 6 20. 119. comites 1, 119: 3, 85: 6, 353. 469: 7, 107. 142. comitum 1, 46: 3, 284: 8, 127.
cometem 6, 407.
cominus 4, 99.
comitantibus 1, 89. comitata 6, 82.
Commagenus 6, 550.
commendat 11, 208. commendet 16, 5. commendare 6, 397.
commercia 2, 166.
committere 6, 378. committit 6, 436. committunt 13, 104. commisit 6, 459. commiserat 9, 96. committas 1, 163. committe 12, 57. committitur 13, 1: 5, 39. commissa 5, 29: 7, 10: 9, 93: 10, 357: 14, 310.
commodat 7, 40.
commoda 9, 89: 16, 7.
commota 3, 317.
communis 8, 73: 15, 148. commune 3, 182: 9, 124. communi 6, 4: 7, 55: 15, 157. communia 8, 177: 13, 140: 16, 7.
comœdia 5, 157.
comœdus 3, 94. 100. comœdi 6, 73.
compage 6, 618. compagibus 6, 502.
compago 3, 304.
comparo 12, 121: 13, 66. comparat 6, 436: 11, 130: 14, 20.
compede 11, 80. compedibus 10, 182.
compesce 1, 160.
compita 9, 112: 15, 42.
complexibus 6, 279.
componis 7, 25. componit 3, 263. componat 7, 185. componunt 6, 244. componere 9, 110. composuit 14, 258. componitur 3, 10. compositi 6, 13.
computat 6, 199. 651: 9, 40: 10, 249. computet 1, 117.
conatus 3 166: 10, 6.
concedet 14, 7. concessit 10, 316: 12, 115. concedatur 1, 170. concessum 13, 235.
concen us 10, 215.
concha 6, 304. conchas 6, 419.
conche 3, 293. conchem 14, 131.
conchylia 3, 81: 8, 101.
concidere 6, 414. conciditur 4, 130. concisus 3, 300. concisum 14, 291.
concilio 4, 145.
concipis 10, 5. conciperet 8, 42. concipitur

Digitized by Google

12, 104. concepta 11, 168.
couclamant 7, 167.
concordia 1, 116: 2, 47: 6, 231: 10, 297: 15, 159.
concubitus 6, 318. concubitu 2, 30: 6, 536.
concumbunt 6, 191. concumbat 6, 406.
concurritur 15, 53. concurrentia 15, 19.
concutere 6. 22. concussere 10, 328. concutitur 3, 101.
condire 14, 8: 11, 19. condita 2, 141.
conditor 11, 178: 15, 148.
condit 6, 587: 7, 185.
conducere 3, 31: 7, 4.
conducis 3, 225. conducit 6, 352. 597. conducunt 3, 88. conducendus 2, 113. conducendo 15, 112. conducenda 6, 558. conductus 6, 332. 586. conductum 13, 145. conducta 7, 143: 8, 43: 11, 46. conducto 7, 46. conductas 1, 108.
conduplicare 14, 229.
confert 1, 106: 8, 94. contulit 8, 240: 10, 265. conferet 3, 51: 14, 222. conferat 7, 36. conferre 7, 206: 10, 302. confer 13, 144. 147. 154. conferri 12, 21. conlata 15, 155.
confisus 10, 11: 12, 58.
confizite 6, 173.
confirmant 13, 107.
confiteor 6, 639.
conflare 13, 153.
confundas 6, 284. confundat 7, 68. confusus 3, 1.
congesta 10, 12.
conjectat 5, 163.
conjugium 9, 80: 10, 352: 11, 29. conjugii 8, 219.
conjungere 15, 153.
conjux 6, 98. conjugis 6, 510: 10, 242. conjuge 5, 77: 12, 45: 13, 50.
conlabsa 8, 77.
conlactea 6, 307.
conlega 3, 130: 8, 197. 253: 11, 92.
conligo 11, 196. conligit 13, 146. conligat 4, 132. conlige 6, 146: 13, 191.
conlusore 9. 61.
conopeo 6, 80.
conor 6, 644. coneris 10, 205. conata 13, 210.
conripies 14, 54. conripias 10, 292.
conrosis 15, 80.
conrumpunt 14, 32. conruptus 6, 541. conrupta 6, 180.
conruptor 1, 77: 4. 8. conruptoris 10, 304. conruptore 6, 233.
conscendere 6, 98.
conscius 3, 49: 6, 339. conscia 6, 271: 13, 193: 14, 28.
consensu 16, 21.
considerat 6, 482. considere 4, 34. consedere 7, 115. consederit 13, 68.
consilium 1, 16: 4, 18. 73. 86: 9, 124: 10, 346. consilio 3, 162: 6, 497. consilia 7, 172.
consistas 3, 296.
conspec um 10, 230.
conspicitur 12, 72. conspexit 3, 101. conspecta 2. 81. conspectius 8, 140.
conspicuus 6, 374. conspicuum 4, 54. 115. conspicua 10, 125.
conspuitur 7, 112.
constantia 2, 105: 13, 77, 237.
co sterno — constratum 10, 175.
constituebat 3. 12. constituit 6, 487.
constat 6, 626: 7, 77. constant 6, 166. constitit 6, 128. constabit 7, 188. constet 7, 230. constent 6, 365: 7, 45. 14, 258. constare 14, 17. constanti 6, 93.
constrictus 5, 84.
consuetis 5, 74.
consuetudo 7, 51.
consul 7, 197: 8, 148. 236: 10, 41. consulis 8, 262: 11, 86. consule 5, 30: 7, 198: 8, 23: 10, 192: 13, 17: 15, 27. consulibus 11, 199.
consulit 6, 396: 6, 565. 574. 590. consulat 14, 317. consulitur 6, 575. consule 11, 33.
consume 4, 68: 13, 160. consumere 14, 128. consumitur 11, 47. consumpserit 1, 4. consumta 2, 155. consumtis 8, 185.
consuto 3, 150.
consurgit 6, 507.
contagio 2, 78.
contemnit 3, 288. contemnunt 2, 35: 5, 102. contemnas 9, 99. 120. contemseris 14, 48. contemnere 3, 145: 6, 22: 9, 123: 10, 123: 13, 75: 14, 100. contemsit 6, 90. contemto 14, 232.
contemtor 6, 342.
conterit 6, 225. 350.
contexit 3, 195. contexere 14, 27.
continet 5, 100: 10, 80. contentus 3, 170: 7, 79: 9, 9: 10, 172: 13, 133. contentos 2, 161. contenti 14, 179. contentæ 3, 277. contenta 6, 54: 13, 47. contentum 13, 243. contentam 3, 314.
contingis 8, 28. contingat 6, 217: 10, 341. contingunt 14, 184.
contigit 5, 164: 6, 564: 7, 122: 13, 7. contigerit 6, 49. contingere 6, 50: 7, 60: 8, 7. contingi 6, 288. contacta 5, 128. contingens 11, 62.
continuo 6, 493. etc.
continuis 10, 190: 11, 207.
contra 1, 160. etc.
contrahit 6, 174. contrahat 11, 185. contracta 11, 203.
contrarius 9, 21: 10, 80.
contundere 13, 128.
conturbat 7, 129.
contum 2, 150: 10, 20.
convallem 16, 86.
convulsa 1, 12.
convenit 7, 136: 15, 164. convenient 9, 132. convenerat 6, 281. conveniat 10, 348.
conventum 6, 25.

Digitized by Google

conventus 8, 129.
converte 3, 321: conversus 4, 120.
convicia 3, 237.
convictus 11, 4.
conviva 5, 25. 74. 161: 9, 10: 11, 60. convivam 11, 130. convivæ 3, 250: 6, 424.
convivia 1, 141: 5, 82: 11, 150. 177: 13, 42.
convomit 6, 101.
cophinus 3, 14. cophino 6, 542.
copia 1, 87: 10, 9.
Copti 15, 28.
coquere 15, 167. coctum 6, 133. coctæ 6, 472.
corde 7, 52: 15, 131: 16, 23.
coram 6, 140. etc.
Coranum 16, 54.
corbibus 11, 73.
corbulo 3, 251.
Corcyræa 15, 25.
Corinthi 8, 197.
Corinthum 8, 113.
corium 14, 204. corio 13, 155.
Cornelia 6, 167.
Cornicini 2, 118. Cornicines 3, 84: 10, 44. 214.
cornix—cornice 10, 247.
cornu 2, 90: 6, 315: 12, 9. cornua 13, 165: 14, 199.
corona 6, 320: 9, 138. coronæ 8, 226: 10, 39: 15, 50. coronas 9, 85: 12, 87: 13, 149. coronam 6, 51.
coronatum 6, 297. coronati 5, 86: 11, 97. coronata 13, 63.
corpus 3, 48: 7, 62. corporis 10, 296. 321. corpore 6, 605. 286: 9, 19: 10, 217. 356: 13, 92. 78: 15, 91: 16, 53. corpora 12, 117. corporibus 3, 259. 15, 106.
corpuscula 10, 173.
Corsica 5, 92.
Corvinus 1, 108. Corvinum 8, 5. 7. Corvine 12, 1. 93.
Corum 10, 180. Coro 14, 268.
coruscat 3, 254: 12, 6.
corvo 7, 202. corvi 8, 252. corvis 2, 63.
Corybanta 5, 25.
Corycia 14, 267.
Corydon 9, 102.
corymbos 6, 52.
Corythæ 8, 62.
cosmetæ 6, 477.
Cosmi 8, 86.
Cossus 7, 144: 8, 21: Cosso 10, 202. Cossum 3, 184.
cothurnum 6, 634. cothurno 7, 72. cothurnis 6, 506: 15, 29.
Cotta 5, 109: 7, 95.
Cottana 3, 83.
coturnix 12, 97.
Cotytto 2, 92.
coxa 10, 227. coxæ 6, 321. coxam 15, 66.
crambe 7, 154.
cras 2, 132. etc.
Crassos 10, 108.
crassum 3, 150. crassi 9, 29. crasso 10, 50: 13, 163. crassa 11, 158.
cratera 12, 44. cratere 2, 87.
crate 11, 82.
crebrum 6, 584.
creditor 7, 108: 11, 10.
credo 6, 1. credis 6, 275: 10, 68. 246. credit 6, 530: 14, 119. 233. 286. credimus 4, 53: 10, 176. credunt 2, 152. credebant 13, 54. credidit 10, 184. credam 1, 51: 16, 31. credas 3, 7: 5, 156: 6, 504: 14, 149. 203: 15, 118. credamus 6, 643: 8, 207. credant 13, 87. crederet 12, 20. crediderim 15, 21. credere 4, 70: 5, 5. 152. crede 8, 83: 13, 175: 14, 220. credite 6, 630: 8, 126. creditur 3, 93. 146: 10, 173: 13, 110. creduntur 10, 137.
Cremeræ 2, 155.
Crepereius 9, 6.
crepido 5, 8.
crepitat 1, 116.
crepitus 11, 170. crepitum 3, 108.
crepat 10, 62.
crescit 6, 229: 7, 101: 14, 139. crevit 14, 139. crescunt 14, 116. 117. crescant 10, 24. crescere 5, 96: 6, 371. crescente 11, 89: 13, 213.
Cressa 10, 327.
Cretæ 14, 270.
cretatum 10, 66.
Cretenses, v. Cappadoces.
Creticus 8, 38.
Cretice 2, 67. 78.
crimen 6, 24. 294. 493: 8, 128. 141. 215: 9, 110: 13, 90. 210. crimine 4, 15: 6, 219. 285: 10, 69: 13, 6. 24. crimina 8, 166. 266: 13, 104. 144: 14, 39. criminibus 1, 75. 167: 13, 239.
crinem 3, 186: 6, 120. 316. 490. crine 2, 112. crinibus 6, 164: 7, 70.
Crispinus 1, 27: 4, 1. 108. Crispinum 4, 14. Crispine 4, 24.
Crispi 4, 81.
crispo 6, 382.
crissantis 6, 322.
cristæ 6, 256. 422. cristam 13, 233. cristæ 4, 70.
croceæ 7, 23.
crocodilon 15, 2.
crocos 7, 208.
Crœsi 14, 328. Crœsum 10, 274.
cruciatu 10, 286.
crudum 1, 143. crudo 15, 83. cruda 8, 223. crudi 11, 76. crudis 2, 73: 6, 203.
cruentis 6, 525: 10, 185. 316.
crumena 11, 38.
crus 13, 95. cruris 6, 257. crure 6, 446. crura 3, 247: 6, 319: 8, 115: 9, 15: 10, 60: 16, 24.
crustas 5, 38.
crustula 9, 5.
crux—crucem 6, 219: 13, 105. cruce 8, 188. crucibus 14, 77.
cryptam 5, 106.
crystallina 6, 155.
cubili 6, 117: 14, 82.
cubito 3, 245.
cubat 3, 280.
cucullo 3, 170: 6, 330: 8, 145. cucullos 6, 118.
cucurbita 14, 58.
cui 1, 166. cuicunque 6, 412. cuivis 10, 31. cujus

Digitized by Google

1, 31. cujusdam 6, 55. cuiquam 8, 178.
culcita 5, 17.
culeus 8, 214.
culina 3, 250: 14, 14. culinæ 5, 162.
culmina 14, 89. culmine 13, 69.
culmo 6, 6.
culpa 1, 167: 6, 494: 7, 158. culpæ 6, 540: 8, 119. 163: 13, 106: 14, 37.
cultello 5, 122 cultelli 2, 169. cultellorum 11, 133.
cultri 14, 217. cultro 15, 119. cultris 2, 116: 10, 269: 12, 84.
cultori 9, 49.
cum 1, 22. etc.
Cumis 3, 2. 321: 9, 57.
cumulus 3, 210.
cunis 6, 89.
cunctas 1, 145. cuncta 6, 190. etc. cunctos 13, 101. cunctis 6, 374.
cunctatio 6, 221.
cuneis 6, 61.
cupido 10, 143: 14, 175. cupidine 10, 351.
cupidus 7, 58: 8, 14.
cupit 6, 445. cupimus 10, 5. cupiet 14, 13. cupient 1, 148: 2, 186: 6, 654. cupiens 12, 35. cuperent 2, 157. cupias 10, 96: 11, 37. cupiat 10, 360. cuperet 10, 294: 14, 313.
cur 1, 19. 103.
cura 6, 501. 508: 10, 12. 303: 13, 217. 227: 14, 303. curæ 6, 474. curam 1, 58: 11, 115: 14, 157. curas 7, 65. 91: 10, 51. 78: 11, 93. curis 11, 181.
curabilis 16, 21.
curatoris 14, 288.
curia 8, 91: 9, 101.
Curius 2, 153: 11, 78. Curios 2, 3: 8, 4.
curas 6, 114: 7, 91. curare 2, 105. curat 6, 300. curant 13, 101. cures 7, 242. curet 3, 127. curentur 13, 124. curandum 8, 121. curanda 6, 455.
curriculo 14, 231.
currunt 3, 308: 11, 49. curret 3, 240. currit 6, 534: 8, 160. curramus 10, 85. cucurrit 5, 77: 12, 67. curritur 7, 82. currere 3, 128. currite 4, 76. curre 10, 166.
curruca 6, 276.
currus 7, 67. 125. curru 10, 42. 282. curribus 8, 3: 10, 36.
cursor 5, 52.
cursum 15, 77. cursu 3, 253: 14, 27.
Curtius 11, 84.
curtum 6, 449: 10, 135. curta 3, 270: 14, 166.
curuca, v. curruca.
curules 10, 91.
curvetur 6, 262. curvatum 7, 127.
curvus 9, 145. curvum 6, 449. curvo 14, 86. curvis 8, 129: 13, 169.
cuspide 2, 130.
custodia 14, 304.
custodit 1, 107: 9, 122. custoditur 13, 139. custodiet 6, 347. custodite 6, 630.
custos 5, 40: 7, 218: 10, 117: 13, 157. custode 3, 306: 10, 303. custodem 6, 375. custodibus 10, 144. custodes 6, 235. 348: 8, 52.
cuticula 11, 203.
cutis 6, 144. cutem 2, 105. cute 6, 464: 9, 13: 10, 192.
Cyane 8, 162.
Cyaneas 15, 20.
cyathum 5, 32. cyatho 9, 47. cyathos 13, 44.
Cybeles 2, 111: 14, 263.
Cyclade 6, 259.
Cyclada 6, 563.
Cyclopas 15, 18.
cycno 6, 165. cycnum 8, 33.
cylindros 2, 61.
cymba 2, 151. cymbæ 4, 45: 12, 80.
cymbala 9, 62.
Cynici 14, 309. Cynicos 13, 121. Cynicis 13, 122.
Cynthia 6, 7.

D.

Dacicus 6, 205.
Dacis 4, 111.
Dædalus 3, 25.
dama 11, 121.
Damasippus 8, 147.
damnatio 8, 94.
damnat 6, 556: 8, 202. damnare 4, 85. damnante 6, 84: 8, 93. damnetur 2, 69. damnatos 10, 74: 13, 240. damnatus 1, 47. damnandis 14, 38. damnatas 11, 70.
damnosa 7, 101: 14, 4.
damnum 9, 125: 10, 210. damno 6, 373: 10, 233: 12, 35: 13, 129. damnorum 6, 509: 8, 99. damnis 6, 571. 12, 53.
de 1, 34. etc.
debes 5, 171: 8, 24. 70. debet 2, 44: 6, 446: 13, 12: 15, 97. debent 1, 75. debueras 13, 115. debuerant 3, 163. debeat 5, 20: 11, 136: 13, 68: 14, 255.
deberet 6, 387. debetur 4, 138: 6, 537: 647: 14, 47. debere 3, 51: 4, 52.
debilis 10, 227.
debilitate 14, 156.
debitor 16, 40.
decem 7, 142.
Decembri 7, 97: 9, 68.
decentius 6, 487.
decet 11, 155. 200. decebat 4, 13. decebunt 8, 182. deceret 8, 263. deceant 2, 76. decens 6, 162.
decernat 13, 92.
decerpere 14, 253.
decidere 12, 33. deciderit 6, 432.
decies 10, 335: 13, 136: 14, 28.
decipit 5, 166: 6, 234. decepta 6, 603. deceptas 9, 126.
Decii 8, 258. Deciorum 8, 254: 14, 239.
declamatio 10, 167.
declamatoris 16, 23.
declamare 7, 150.
decolor 6, 600: 7, 226.
decoxit 15, 81. decocta 5, 50.

Digitized by Google

decrescebat 15, 69. decrescere 7, 220.
decurrere 1, 19: 9, 126.
decus 6, 255. decoris 6, 501.
dedecus 4, 131: 8, 200: 10, 342.
delitus 6, 181. 206: 9, 71.
deduxit 10, 109. deducet 1, 157. deducis 8, 273. deducere 3, 136. 286: 6, 224: 7, 54: 13, 132: 14, 104. deducendum 13, 155. deductis 13, 207.
defendere 1, 103: 8, 48. defendit 2, 46. defendier 15, 157. defensus 10, 85.
defensor 8, 163.
deferat 6, 552. detulit 6, 220. defert 11, 156. defertur 16, 19.
deficit 7, 129. defecit 5, 94. deficiat 3, 311. deficeret 11, 197. defecisse 5, 7: 10, 177. deficiente 11, 38. deficientibus 12, 69.
defluit 7, 32. defluxit 3, 62.
defodio—defossa 10, 46.
deformis 3, 87: 4, 58. deformem 10, 191. 192. 307. deformia 6, 107.
defunditur 3, 227. defundere 3, 277.
degenerare 14, 14.
dejecerat 11, 119.
dein 15, 53. deinde 1, 101. etc.
delabsa 3, 118.
delator 1, 33: 3, 116: 10, 70. delatore 4, 48.
delectant 8, 132. 137. delectent 6, 367. delectatur 16, 6.
delevit 5, 35. dele 7, 27. delebit 12, 123.
deliberat 7, 162.
delicias 4, 4: 6, 47. 260: 10, 291: 13, 140.
delinquere 14, 233.
Delphis 6, 555.
Delphinorum 6, 590. delphinis 10, 14.
delubri 13, 69. delubra 3, 13: 13, 107. delubris 12, 84.
demens 6, 222: 10, 166: 11, 2: 15, 1.
dementia 10, 233.
Demetrius 3, 99.
demissum 15, 146.
Democritus 10, 34.
Demosthenis 10, 114.
dentem 9, 134. dente 14, 11. dentes 6, 145: 16, 10. dentibus 3, 301: 11, 124: 14, 241: 15, 162.
densa 10, 186: 14, 144. denso 6, 263. densi 6, 381. densæ 9, 36: 12, 18. densos 6, 52. densissima 1, 120: 13, 215.
depastum 4, 51.
deponis 1, 142: 3, 186. deposuit 11, 126. deponunt 1, 133. depositum 13, 16. 60. 178. 201.
deprendere 4, 142: 7, 112. deprendas 9, 18. 19. deprensus 9, 3. deprensa 6, 640. deprensis 6, 285.
derideat 2, 23.
derisor 6, 534.
descendit 7, 173: 11, 27. descendimus 3, 17. descendunt 10, 58. 113. descendet 6, 522. descendat 14, 61. descendant 11, 164. descendere 6, 622: 10, 282: 14, 266.
desertis 7, 6.
desiderio 6, 142.
desiderat 8, 78: 11. 153.
desidia 4, 44.
desisti 8, 164.
desipis 6, 612.
desperatio 6, 367.
desperanda 6, 231.
despicit 11, 131. despiciat 5, 82. despiciam 11, 24. despicias 8, 112. 114: 9, 99.
destinat 4, 45: 10, 331. destinet 3, 3.
desunt 6, 383. deerat 4, 72. defuit 4, 128: 7, 75. deerit 2, 168: 3, 303: 8, 112: 9, 130: 16, 18. desit 5, 120. desint 3, 311. deesset 7, 69.
deterior 2, 22: 9, 121: 10, 323. deterius 3, 7. 90: 11, 50: 14, 58.
deteret 3, 24.
deterges 5, 27.
detestabile 2, 48: 13, 126: 15, 121.
Deucalion 1, 81.
devehat 1, 10. devectum 7, 121.
deverticulo 15, 72.
deverto 15, 72.
devexæ 4, 118.
devia 14, 75.
deuncem 1, 40.
devotus 9, 72.
Deus 5, 132: 8, 111: 13, 46: 15, 71. Dea 6, 172. Dei 11, 107. Deæ 6, 314. Deam 2, 87: 14, 316. Di 7, 207: 10, 8, 349. Deûm 6, 512. Deorum 3, 218: 7, 67: 10, 55. 184: 13, 46. 100. 231. 249. Deos 15, 38. Diis 1, 49: 4, 71: 8, 216. 257: 10, 129: 11, 113: 12, 2. 114: 14, 206.
dextra 4, 120: 6, 560. 658: 8, 204: 10, 249. dextræ 3, 48: 15, 67. dextram 3, 28: 5, 71. dextro 10, 5.
diadema 8, 259: 13, 105. diademate 13, 39.
Diana 10, 292. Dianam 3, 320: 15, 8.
dicis 14, 235. dicit 7, 62. dicunt 13, 137. dicebat 4, 143. dixit 4, 65. diximus 15, 113. dicam 9, 68. dicas 6, 198: 7, 13. dicant 2, 28. dices 14, 225. dicet 6, 145. 13, 184. dicetur 6, 473. diceret 10, 76: 15, 171. dixisset 10, 124. dixeris 3, 103. dixerit 8, 30. dic 3, 295: 6, 29. 280: 7, 106: 10, 338: 11, 33: 13, 33. dicere 1, 153: 3, 297: 4, 50: 5, 131: 8, 275: 10, 101: 11, 194: 13, 161: 14, 26. 150. dicat 6, 307. dixisse 4, 36. dicendi 6, 449: 10, 9. dici 6, 104. dictu 11, 56: 14, 44. dicens 16, 41. dicentis 15, 134. dicentem 7, 147. dicturus 1, 44: 4, 148: 7, 115. dicitur 6, 478. 644. dictum 2, 119: 3, 71.

Digitized by Google

dicta 15, 98. dictis 1, 154: 8, 25.
dictatoris 11, 87. dictatore 8, 8.
dictem 11, 59. dictet 8, 82. dictare 6, 245. dictante 14, 29. dictabitur 6, 218. dictata 5, 122: 6, 391.
diducit 10, 153. diducere 10, 230: 13, 132.
dies 1, 127: 4, 67: 9, 17: 10, 265: 13, 23. diem 1, 4: 6, 183: 7, 84: 11, 183: 15, 41. die 7, 161: 10, 224: 12, 1. dierum 3, 172: 10, 343. diebus 6, 536: 11, 83, 206.
differt 3, 213. distulit 10, 249. differe 14, 130. dilata 13, 228. dilatis 11, 181.
difficile 1, 80: 11, 17. difficili 13, 213.
diffunditur 3, 227. diffusum 5, 30. diffusa 11, 159.
digito 1, 160: 3, 248: 6, 27. 157: 9, 133: 11, 43. 129. digitos 6, 197. 422: 7, 89. 232. digitis 1, 28: 2, 107: 5, 44: 10, 229: 12, 58: 14, 222: 15, 92.
dignatur 14, 324.
dignoscere 10, 2.
dignus 4, 117: 5, 115. 173: 7, 29: 8, 85. 188: 15, 140. digna 1, 51: 4, 136: 5, 62: 6, 61. 161. 230: 10, 157: 12, 114: 13, 62: 14, 1. 206: 15, 118. 129. 206. digni 8, 67. dignam 13, 205. dignum 1, 73: 9, 47: 10, 183. 255: 12, 45: 14, 50: 15, 17: 16, 22. 31. dignæ 6, 50. dignior 13, 235. dignissima 6, 249. dignissime 13, 33.
digredimur 16, 47.
digressu 3, 1.
diligit 6, 72. dilexit 14, 240. diligitur 3, 49. dilectæ 10, 318.
diluvio 6, 411.
dimidium 6, 257: 13, 95. dimidio 5, 84: 14, 132. 201: 15, 5. dimidia 5, 9. dimidios 8, 4: 15, 57.
dimitte 1, 125. dimittere 5, 20. dimittatur 6, 470. dimittente 6, 127.
dinoscere, v. dignoscere.
Diomedeas 1, 53.
Diphilus 3, 120.
direxit 4, 89.
dirimente 6, 164. dirimi 9, 79.
diripiatur 6, 404.
dirue 4, 60: 14, 196.
dirus 4, 116: 7, 161. dira 4, 14: 12, 26: 15, 32. 96. 104. diri 13, 193. diræ 8, 119: 13, 106. diris 4, 80: 10, 15.
dicedas 7, 50.
discinxerit 8, 120.
discipulus 11, 137. discipuli 2, 28: 7, 218. discipulo 13, 125. discipulum 3, 117: 14, 213. discipulos 10, 224.
discit 5, 155: 6, 66. discunt 14, 209. didicere 13, 22. didicit 7, 30: 14, 9.
discrimen 6, 500. 592: 13, 118. discriminis 6, 520: 10, 139: 12, 24: 14, 203. 290. discrimine 5, 123: 8, 54: 11, 32: 14, 258. discrimina 6, 301: 10, 196. 311.
discumbere 5, 12: 6, 434.
discursus 1, 86.
discutienda 10, 145.
disertos 7, 31.
disjunge 5, 119.
dispensatore 1, 91.
dispenso 3, 287. dispensat 7, 219.
dispersi 4, 48. dispersos 15, 151.
displicet 13, 2. 215. displicuit 6, 495. displiceat 2, 26. displiceant 14, 65.
disponere 7, 44. disponat 6, 163. disponit 6, 490. dispositis 14, 305.
dissimilem 8, 216: 10, 192. dissimiles 3, 18: 15, 68.
dissimilet 16, 9. dissimiles 9, 70.
distendere 6, 598. distendat 5, 80.
distinxit 3, 159. distinguitur 1, 127: 14, 289.
distat 7, 194. distet 11, 26. distare 14, 98. distantia 3, 97: 13, 122.
diu 4, 51: 6, 2: 10, 243.
diversum 7, 172. diversa 10, 3: 13, 136: 15, 94. diverso 10, 263: 13, 104. diversæ 7, 156. diversis 4, 148.
diverticulo 15, 72.
dives 2, 60: 3, 240: 5, 113: 7, 30: 14, 176. divitis 6, 548: 9, 102: 11, 166: 13, 27. divitibus 3, 58: 11, 120.
divinat 4, 124.
divina 3, 207: 10, 355. divinorum 15, 144.
divitiæ 1, 110: 6, 300: 10, 24: 14, 329. divitiarum 1, 112. divitias 14, 135. 238.
diurni 6, 483.
Divorum 6, 115. Divum 6, 393: 13, 31.
do 7, 165. das 3, 184. dat 2, 63: 3, 279: 14, 30. 230. damus 8, 70: 11, 174. dant 7, 90. dabat 10, 78: 11, 85. dedisti 14, 70. 244. dedit 2, 78: 3, 108: 6, 137. 157: 10, 119: 12, 73. 79. dedimus 1, 16: 8, 70: 9, 86. dederat 10, 283. dabo 12, 90. dabit 2, 79: 3, 219: 5, 53. 166: 6, 214. 586: 7, 43. 90: 11, 159. 177: 12, 119. 125: 13, 179. 244. dabunt 10, 164. 349. daret 7, 104: 15, 155. dedisset 4, 150. dederit 7, 140: 14, 52. da 3, 137: 8, 68: 10, 48. 188: 16, 29. dare 10, 363: 15, 127. dari 5, 150. daturos 10, 49. datur 5, 88: 6, 204: 16, 13. dabitur 10, 340. dabantur 14, 163. dabuntur 10, 335: 14, 158. detur 6, 653. dentur 6, 571: 8, 211. darentur 2, 157. data 10, 146. 243. datum 6, 134.
doces 7, 150: 14, 237. docet 6, 232. 238: 7,

Digitized by Google

224: 13, 189: 14, 18. 125. docuit 15, 111. doceat 7, 176. docentis 7, 158. doctus 1, 56. 57. docti 7, 215. docta 6, 445.
dociles 14, 40.
docte 7, 184.
doctoris 11, 137.
dogmata 13, 121.
Dolabella 8, 105.
dolabra 8, 248.
dolato 12, 57.
dolet 3, 102: 11, 188. doleas 5, 157.
dolia 6, 431: 9, 58: 14, 308.
dolor 10, 315: 11, 52: 13, 12. doloris 9, 90, dolori 10, 315. dolorem 13, 131. 229.
dolo 13, 146.
domestica 9, 17: 10, 95: 14, 32: 15, 64.
dominus 5, 137: 7, 179: 14, 293. domini 3, 72: 5, 49: 14, 63. 169. domino 5, 71. 81. 92. 147. dominum 3, 231: 4, 52: 10, 88. dominos 8, 65. dominis 7, 64: 11, 47. domina 3, 33: 6, 376. 377. dominæ 9, 78. dominam 6, 30. dominas 6, 323.
Domitii 8, 228.
domat 6, 235. domitum 7, 77. domito 11, 89. domiti 8, 51. domitos 10, 109.
domus 1, 7: 3, 10. 187. 212. 224. 261: 5, 66: 6, 85. 114. 228. 486: 7, 41. 184: 8, 100: 10, 244. 299. 342: 11, 99. 169: 13, 130. 160: 14, 259. 310. domi 1, 120: 3, 165: 6, 152. 465: 10, 65: 12, 10. 119: 13, 57. domum 4, 40: 12, 87: 14, 69. 148. domuum 3, 72. domos 6, 3. 225: 10, 7: 15, 153. domibus 3, 303: 6, 607.
donec 5, 122.
donat 3, 138: 6, 356. donare 3, 3: 9, 49. 59: 10, 91. donant 2, 61. donavit 1, 59: 15, 86. donabis 6, 212. dones 6, 191. donet 3, 215: 7, 75: 14, 235. donaret 5, 133. dona 7, 25: 11, 182. donandi 5, 111. donaverit 6, 519. donabitur 4, 55. donanda 6, 203.
dona 13, 149: 16, 57.
Dorica 4, 40.
Dorida 3, 94.
dormis 2, 37. dormit 2, 60: 6, 34. dormiat 6, 376. dormiret 1, 17. dormire 1, 77: 3, 196. 281: 6, 116: 8, 11. dormitur 3, 235: 6, 269. dormisset 6, 89.
dorso 12, 109.
dotem 2, 117. dote 6, 139. 169: 14, 221.
Drusus 8, 21. Druso 3, 238. Drusorum 8, 40.
dubie 6, 375.
dubitas 3, 136. dubitant 8, 194: 9, 110. dubitet 8, 212: 13, 97. dubitat 9, 99. dubitaret 13, 200. dubi'es 15, 89. dubitaturi 4, 50.
dubius 14, 136. dubium 7, 110: 10, 82. dubii 13, 124. dubiam 11, 179. dubia 7, 116: 8, 263. dubiis 5, 22.
ducentos 7, 139.
ducit 2, 81: 6, 238: 14, 188. ducis 6, 28. ducimus 7, 49: 12, 3: 13, 20. ducitur 6, 428. ducit 6, 583. duxit 11, 93. ducunt 12, 65. ducat 7, 237: 13, 152. ducatur 12, 112. duc 10, 65. ducere 12, 9, ducendi 6, 201. ducitur 1, 146: 10, 66. duceris 5, 125. ducenda 10, 240. ductus 13, 10. ducta 13, 216. ducti 10, 351. ductis 15, 91.
dudum 3, 129: 10, 333.
duelli 1, 169.
dulcedine 7, 39. 84.
dulci 13, 185. dulcem 6, 38. dulce 9, 88. dulcior 5, 139: 12, 1.
dum 6, 176. etc.
duo 4, 109. duæ 6, 20. duas 10, 80. duos 5, 15.
durat 6, 379. duret 10, 254. duratæ 9, 69.
durum 6, 98. 377: 11, 90. duri 9, 29: 11, 151. duro 8, 170. duræ 2, 11: 6, 290. duros 6, 102. dura 5, 172. durior 3, 165: 8, 189. durius 3, 152.
dux 4, 145. ducis 2, 104: 7, 21: 16, 58. ducem 10, 158. duce 10, 147. duces 7, 115: 8, 12. ducibus 6, 400: 12, 108: 15, 40.

E.

E 2, 40: 6, 364.
ebrius 3, 278: 15, 24. ebria 6, 300.
ebur 8, 103: 11, 123. 12, 112. eboris 11, 132. ebore 14, 308.
eburno 10, 43. eburnis 13, 139.
ecce 2, 129: 4, 1: 5, 67: 8, 203: 11, 24.
echini 4, 143.
Echion, 6, 76.
ediscere 14, 124. ediscunt 14, 100.
edit 5, 147: 15, 80. 88.
edunt 3, 36. edam 1, 21: 14, 317. ederet 2, 123. ede 3, 74. 296. edere 7, 196: 10, 261. edendi 4, 139. edita 4, 141.
educat 15, 70.
educit 6, 469. eduxit 10, 236.
efferre 1, 72. effert 6, 182. extulit 6, 175. efferat 6, 567. elatam 14, 220.
efficiunt 16, 21. effice 14, 323.
effigies 8, 9. 22. 227: 13, 119: 15, 4. effigiem 1, 131: 6, 310: 11, 106.
effodit 16, 38.
effugit 9, 150. effugies 14, 157. effugiat 11, 204, effugientem 11, 55.
effundit 4, 43: 14, 230. effundunt 6, 190. effudit 8, 205: 10, 78. effunderet 2, 33. effuderit, 13, 67. effundere 5, 159. effusis 1, 164.
Egeriæ 3, 17.
egestas 15, 96.
eget 7, 62: 13, 97: 14, 288. egeat 7, 229. egent 15, 147. egentis 14, 137.

Digitized by Google

ego 1, 1. me 3, 81. mihi 2, 51 : 10, 62. nobis 2, 62.
egressa 11, 184. egressi 6, 635.
egregius 8, 28 : 11, 12. 12, 41. egregium 7, 53 : 13, 64 : 14, 115. egregii 10, 296. egregiam 14, 256. egregios 10, 95. egregias 10, 17.
ejectum 13, 242. ejectis 3, 16.
elabsum 4, 52.
Electræ 8, 218.
electro 14, 307.
elegos 1, 4.
elemento 15, 86. elementa 11, 14 : 14, 123. elementis 14, 17.
elenchos 6, 459.
elephanti 12, 102. elephantos 10, 150.
eliceret 7, 212.
elige 10, 329.
Elissæ 6, 435.
elixi 3, 294 : 13, 85.
eloquium 7, 19 : 10, 114 : eloquio 7, 139 : 10, 118.
Elpenora 15, 22.
elusus 11, 9.
eluviem 3, 82.
emendat 14, 67.
emerita 6, 498.
emergunt 3, 164.
eminus 7, 128.
emittere 15, 67.
emit 2, 6 : 4, 15. 22. emis 2, 41. emat 5, 98. emturus 7, 133. emitur 6, 140. ematur 6, 152. emetur 6, 214. emi 4, 26. emuntur 11, 16. emere 4, 47. emtus 5, 60. emtos 11, 145. emendus 1, 134 : 9, 66.
emolumenta 3, 22 : 16, 35.
emtor 8, 17 : 12, 47.
emungeris 6, 147.
en 6, 531. etc.
Enceladi 7, 215.
endoperator 10, 138. endoperatorem 4, 29.
endromidem 3, 103. endromidas 6, 246.
Endymion 10, 318.
enim 7, 124. etc.
Ennosigæum 10, 182.
ense 1, 165.
enthymema 6, 450.
eo—it 1, 145. ibat 4, 104 : 11, 88. ibit 3, 78 : 6, 527. 576, eas 3, 274. eat 6, 521. i 6, 306 : 10, 166. 310. ite 2, 89 : 8, 66 : 12, 83. iret 12, 14. ire 3, 25. 128 : 8, 130 : 9, 21 : 14, 122. isse 6, 409. euntem 12, 110. itur 1, 89 : 4, 65. eundum 3, 316.
ephebum 10, 306. ephebis 2, 164.
Ἐφίλασται, v. Αὐτὸς.
ephemeridas 6, 574.
Epicurum 13, 122. Epicure 14, 319.
epimenia 7, 190.
epirhedia 8, 66.
epistola 4, 149 : 10, 71 : 16, 5.
eponam 8, 157.
epota 10, 177.
Eppia 6, 104. 114.
epulum 3. 229. epulas 4, 28 : 11, 88. epulis 5, 173.
equæ 6, 626 : 8, 108.
eques 8, 238. equitem 9, 10. equites 7, 14. 15 : 10, 95 : 14, 326. equitum 4, 32 : 6, 625 : 8, 8.
equestri 3, 154.
equitant 6, 311.
equus 11, 103. equum 8, 58. equos 1, 20 : 7, 67.
erepet 6, 526.
erga 6, 389.
ergastula 6, 151 : 8, 180 : 14, 24.
ego 1, 3. etc.
erigit 8, 206. erexit 1, 94 : 10, 139 : 12, 91. ereximus 1, 114. erectum 11, 89 : erecta 6, 507. erectas 4, 128.
Erinnys 7, 68.
Eriphylæ 6, 655.
eripuit 10, 127 : 15, 161. eripient 3, 238. eripiat 8, 95. eripietur 8, 109.
errat 6, 101.
erroris 10, 4. errorem 8, 165. errores 13, 188. erroribus 14, 15.
erubuit 10, 326.
erucis 9, 134.
escaria 12, 46.
Esquilias 3, 71 : 5, 78 : 11, 51.
esurit 7, 87. esuriens 3, 78 : 7, 7 : 13, 99 : 14, 127.
Etruscum 5, 164.
evasit 9, 65. evaserit 12, 122. evadere 12, 35. evasisse 13, 198. evasi 12, 18.
Evandrum 11, 61.
evehit 1, 38.
eventum 11, 196.
evertit 10, 108. evertere 10, 7. evertentibus 12, 31. eversum 8, 258. eversa 8, 266 : 11, 101.
Euganea 8, 15.
Euboe 7, 62.
Eumenidum 14, 285.
eunucho 6, 378. eunuchum 12. 35. eunuchi 6, 366.
Euphranoris 3, 217.
Euphraten 1, 104 : 8, 51.
Europen 8, 34.
Eurus 11, 119. Eurum 10, 180. Euro 12, 63. Euros 14, 186.
Euryalum 6, 81.
ex 1, 81. etc.
exæquet 12, 130.
exagitare 6, 29. exagitata 2, 88.
examen 13, 68.
exanimes 13, 224.
exarsit 6, 103.
exaudiet 10, 214. exaudita 10, 111.
excanduit 13, 327.
excelsi 5, 83. excelsa 10, 106.
excerpere 6, 62.
excidet 4, 127.
excipit 6, 409 : 8, 250. excepit 6, 125. excipiant 7, 195. excipiat 16, 3. excipitur 11, 3.
excitat 3, 262 : 14, 191. excitet 6, 196.
exclamas 13, 112. exclamat 3, 292. exclamare 6, 423 : 8, 29.
excludetur 6, 214. excludi 4, 64.
excudere 15, 168.
excusat 15, 115 : excusaturos 16, 28.
excutias 6, 143. excussos 16, 10.
exemplum 2, 48. 114 : 10, 247 : 15, 32. 98. exemplo 13, 1. exem-

Digitized by Google

pla 7, 189: 9, 135: 10, 49: 14, 82. 120. exemplis 8, 184: 14, 322.
exeo 3, 47. exit 11, 42. exeat 3, 153. exi 6, 146. 484. exire 4, 144.
exercere 14, 108: 15, 60. exercendis 15, 145.
exercitibus 10, 92.
exhalasset 10, 281.
exhausta 6, 363. exhausti 9, 59.
exhorruit 8, 196.
exigit 6, 35: 10, 314. exigat 10, 84. exigis 13, 36. exegit 10, 197. exigite 7, 237. exigere 10, 313.
exiguus 10, 205: 14, 301. exiguæ 11, 144. exigui 13, 123. 190: 14, 155. exiguam 4, 30. exiguum 3, 123. exigua 5, 85: 14, 219. exiguas 11, 131. exiguis 1, 68: 3, 24: 8, 66.
eximie 11, 1.
eximius 10, 211.
exitus 6, 33: 7, 129. 204: 10, 127. 159. 271: 11, 39.
exodium 3, 175. exodio 6, 71.
exorabile 13. 102.
exorare 9, 138. exorata 6, 415.
exornent 8, 19.
expavere 6, 361.
expediam 10, 220.
expende 10, 147. expendere 10, 347.
experiar 1, 170: 13, 103. experiere 11, 56.
expiet 6, 521.
explicat 12, 55.
expositum 7, 54.
exprimat 6, 81.
exquiliæ, v. esquiliæ.
exsilium 10, 160. 276.
exsistunt 12, 101.
exsorbes 6, 277. exsorbeat 10, 223.
exspectas 6, 75. 239: 14, 25. exspectat 12, 3. exspectet 7, 180. exspectant 2, 115: 10, 311. exspectes 1, 14: 4, 22: 11, 162. exspectent 1, 109. exspectare 11, 10: 12, 95: 14, 249: 15, 83. exspectate 9, 69. exspectantibus 6, 274. exspectandus 16, 42. exspectanda 7, 22. exspectatur 6, 488. exspectata 8, 87. exspectatos 6, 371.
exspiravit 15, 162.
exspuit 13, 214.
exstinctus 6, 8: 10, 263: 13, 206. exstinctæ 3, 48. exstinguendus 10, 332.
exstat 13, 150. exstiterint 6, 15. exstantem 10, 37.
exsucta 8, 90.
exsul 1, 49: 6, 470. 557. exsulibus 8, 262: 13, 247.
exsultat 8, 59. exsultare 15, 87.
exsuit 13, 188.
exsuperans 10, 13.
exsurgit 6, 305.
exta 6, 551: 10, 355.
extendit 6, 496: 14, 325. extendere 2, 107: 15, 168. extenditur 11, 167. extensum 12, 5. extentis 6, 459: 12, 68.
extollit 3, 40.
extorquebis 6, 54. extortam 8, 33.
extra 1, 76: 13, 140: 16, 16.
extremum 10, 358. extrema 7, 43. extremi 15, 96.
extundere 15, 168. exuit 3, 25. exuet 10, 320. exue 11, 188.
exundans 10, 119.
exuviæ 10, 133.

F.

Faber 7, 223. fabrum 1, 54. fabri 15, 168. fabros 8, 175. fabris 14, 116.
Fabius 7, 95: 8, 14. Fabii 6, 266. Fabios 8, 191: 11, 90. Fabiis 2, 146.
Fabrateriæ 3, 224.
Fabricius 2, 154: 9, 142. Fabricio 4, 129. Fabricios 11, 91.
fabula 1, 145: 15, 72.
Fabulla 2, 68.
facies 3, 135: 6, 143. 199. 462. 473. 513: 9, 20: 10, 157. 198.
faciem 6, 481: 8, 203: 10, 293: 13, 128. 151.
facie 3, 106: 4, 74: 6, 107. 401: 7, 137: 9, 6: 10, 63: 11, 54.
facies 7, 67: 8, 157: 9, 146: 14, 291: 15, 57.
facilis 10, 31: 15, 47. facile 3, 31. 164: 4, 103: 9, 43: 13, 75. facilem 3, 122: 5, 107. facili 3, 227: 4, 63: 8, 58. faciles 10, 8.
facinas 3, 115: 6, 295. 493. 640: 10, 255: 13, 203.
facit 1, 79: 3, 153. 242. 282: 5, 91. 140: 6, 110. 409. 647. 652: 7, 57. 238: 8, 215: 9, 107: 12, 35: 14, 80. facis 7, 28: 14, 71. facimus 10, 366. faciunt 3, 299: 6, 134. 173: 8, 1: 12, 50. feci 6, 638. fecit 4, 23: 7, 83: 8, 143. 223: 10, 46. fecimus 8, 163. fecerat 1, 67: faciet 6, 552: 9, 34. facient 2, 66: 8, 115. faciam 3, 41: facias 8, 179. faciat 12, 127. faciant 2, 166. faceres 6, 282. faceret 6, 388. facerent 15, 123. feceris 8, 41. fecerit 14, 151. fecisset 4, 12. fecisse 3, 231. fac 14, 326. face 5, 112. facere 11, 206. faciens 9, 117. facientia 11, 179. facturus 6, 428. factura 12, 56. fiunt 2, 162. 167: 5, 158: 10, 64: 11, 134: 12, 22. fies 7, 197. fias 10, 167, fiat 6, 77. fieres 5, 134. fieri 5, 138: 6, 41: 7, 6: 14, 176. factus 5, 70. facta 6, 186. facto 3, 162: 10, 218. factas 12, 44. facienda 15, 108. factum 13, 126. facti 6, 271: 13, 193. 210. factis 4, 11: 8, 25.
facundia 4, 82: 7, 145: 10, 10.
facunda 6, 445: 7, 35:

Digitized by Google

10, 274: 15, 111. facundum 8, 48: 16, 45.
Fæsidium 13, 32.
fæcis 3, 61.
falcem 13, 39. falce 8, 201. falcibus 14, 149.
Falernum 6, 430. Falerni 9, 116. Falerno 4, 138: 6, 303: 13, 216. Falernas 6, 150.
fallaci 13, 4.
fallit 14, 109.
falsus 8, 82: 14, 218. falsum 16, 32. falsi 2, 65. falso 1, 67. 98: 6, 604. falsas 8, 142.
fama 6, 55: 7, 79: 8, 71: 14, 1: 15, 93. famæ 6, 500: 7, 39: 8, 76: 9, 86: 10, 125. 140: 14, 152. famam 1, 72: 6, 90. 408: 10, 114: 11, 23.
famelica 14, 146.
fames 5, 10: 14, 318: 15, 120. 131. famem 4, 138: 6, 360: 14, 273. fame 6, 424: 14, 84: 15, 102.
famoso 15, 46. famosa 6, 83.
famulæ 14, 81.
fanaticus 2, 112: 4, 123.
fanum 9, 22: 10, 290. fana 12, 27.
farris 5, 11. farre 6, 386: 9, 122. 138. farra 12, 84: 14, 155.
farinæ 5, 68.
farrago 1, 86.
farrata 11, 109.
fas 1, 58: 6, 329. 628: 10, 55. 257: 13, 237.
fascia 6, 263: 9, 14: 14, 294.
fasce 7, 107. fasces 8, 260: 10, 35. 79. fascibus 5, 110.
fastidia 10, 202: 14, 184. 201.
fastidit 11, 80. fastiditus 10, 270. fastidita 10, 326.
fastigia 3, 39.
fateris 10, 103. fatetur 2, 17: 10, 172: 15, 132. fatebere 13, 248. fateri 3, 59: 13, 222.
fatiget 4, 5: 6, 442. fatigatas 3, 25.
fatum 4, 88: 6, 588: 12, 63. fati 7, 200: 16, 4. fato 10, 129: 11, 105: 13, 104: 14, 137. 158. fata 6, 652: 7, 201: 9, 32: 10, 146. fatorum 7, 190: 10, 252. fatis 2, 16: 5, 133: 13, 156.
fatuam 6, 658. fatuos 9, 8.
favis et 10, 75. faventes 12, 88.
Fausti 7, 12.
faucibus 8, 207: 13, 212.
facem 8, 139. face 15, 140. faces 6, 139.
febris 9, 17. febre 10, 218: 13, 229. febres 10, 283.
fecundam 2, 32. fecundis 9, 56 fecundior 6, 162. 177. 7, 98.
feliciter 2, 119.
felix 4, 8: 7, 190: 13, 187. felicis 16, 1. felices 3, 312: 13, 21: 14, 119. felicia 2, 38. felicibus 9, 135. felicior 10, 313: 14, 312. felicissimus 16, 59.
femina 2, 88: 6, 60. 242. 327. 362. 460: 9, 24: 10, 323: 13, 192.
femineum 6, 246: femineis 9, 53.
femur 6, 423: 13, 151.
fenestra 3, 242. fenestræ 1, 104: 3, 275: 6, 31. fenestras 9, 104. fenestris 3, 270.
fenus 9, 140. feneris 11, 40. 48. 183.
fera 15, 160. feræ 11, 104. ferarum 6, 6.
feralis 5, 85.
fercula 1, 94: 7, 184: 11, 64.
fere 6, 242: 14, 173.
ferit 3, 245. 270: 6, 429. feriunt 3, 298 feriat 7, 55: 13, 93. feriri 6, 417. ferienda 12, 14.
feritas 15, 32.
ferme 8, 73: 13, 236.
fermentum 3, 188.
fert 3, 68. tulisti 9, 39. tulit 2, 36: 10, 267: 13, 105. feres 8, 119. feret 6, 166. feras 3, 276: 8, 47. ferat 1, 139: 5, 164: 7, 147. ferret 3, 251. tulisset 5, 4: 10, 278. tulerim 6, 651. tulerit 2, 24: 6, 116. ferre 3, 45. 60: 5, 170: 6, 30. 208. 399: 7, 17: 12, 109: 13, 14. 21. 120: 14, 30. 198. ferens 2, 125: 6, 9. ferentem 2, 72: 10, 38. laturos 6, 605. fertur 2, 62: 5, 81: 11, 6: 13, 170. feruntur 6, 315. 648: 7, 64: 10, 237. feratur 1, 64. ferenda 16, 43. ferendam 13, 143.
ferox 12, 7. ferocem 1, 162. feroci 7, 126.
ferrata 7, 41: 11, 26.
ferreus 1, 31: 11, 129. ferrea 6, 24: 7, 150.
ferrum 6, 112. 624: 9, 97: 15, 73. 165. ferri 3, 310: 13, 28. ferro 3, 305: 5, 115: 7, 224: 10, 266. 316: 11, 140: 12, 54: 14, 22. 174.
fervet 5, 29. 49: 6, 138: 8, 59. fervent 6, 631. fervens 3, 49. 283. ferventem 10, 301. ferventi 11, 51.
ferulæ 1, 15. ferulas 6, 479.
Fessidium 13, 32.
festino 10, 273. festinat 9, 126: 14, 84. festinare 4, 146: 14, 212. festinata 4, 96.
festus 12, 2. festa 6, 159: 12, 92: 13, 23. festo 15. 38. festorum 3, 173. festis 11, 83.
feta 14, 167. fetæ 13, 66.
fetum 15, 12. fetus 14, 78.
fibula 6, 73. 379.
ficedulas 14, 9.
fictilis 11, 116. fictile 11, 20. fictilibus 3, 168: 10, 25: 15, 127.
ficus 10, 145. ficum 14, 253.
Fidenarum 10, 100. Fidenis 6, 57.
fidibus 6, 388.
fides 1, 115: 2, 8: 6, 560: 13, 62: 14, 166. fidei 3, 144: 13, 6.

Digitized by Google

fidem 13, 31. fide 15, 114. 118.
fidimus 7, 139.
fiducia 6, 553: 10, 306: 13, 110: 15, 155.
fida 6, 515.
figam 9, 139. figat 1, 23. figamus 6, 78. fige 5, 12: 9, 94. figens 14, 272. figere 3, 2. figebat 4, 100. figentia 14, 2. figantur 7, 118. figendum 11, 28. fixa 3, 304: 13, 240. fixo 1, 156. fixis 12, 100.
figuli 4, 135. figulis 10, 171.
figuram 6, 341.
filia 3, 110: 5, 139: 14, 26.
filiolam 6, 241.
filiolus 9, 83. filiolum 6, 390.
filius 3, 111. 157: 7, 188: 10, 295: 11, 151: 13, 141: 14, 49. 52. 94. filium 14, 73.
filum 3, 287. filo 7, 134. fila 14, 133.
fingit 13, 132. fingimus 6, 634. finxit 14. 35. finxerunt 9, 109. finge 5, 72: 8, 195. fingat 9, 146. fingentem 15, 18. ficti 13, 77. ficta 6, 272. fictos 2, 34.
finitus 1, 6. finito 1, 117. finitum 8, 150.
finem 6, 444. 635: 7, 138: 10, 163: 13, 241: 14, 190. fine 7, 241. fines 8, 265: 14, 142.
finitima 12, 12. finitimos 15, 33.
fio, v. facio.
fiscus 14, 260. fisci 4, 55.
Flaccus 7, 227.
flagellum 2, 169: 8, 151: 13, 195. flagelli 5, 154.
flagello 6, 479. flagellis 10, 180: 14, 19.
flagitio 13, 244.
flagra 5, 173: 10, 109.
flagrabat 4, 114. flagrantem 14, 245. flagrante 1, 152. flagranti 3, 139. flagrantia 13, 182. flagrantior 13, 11.
flammeolo 10, 334.
flammea 2, 124: 6, 225.
Flaminiam 1, 61. Flaminia 1, 171.
flammarum 3, 285. flammas 8, 233. flammis 10, 266: 11, 63.
Flavius 4, 37.
flavi 5, 115. flavam 6, 354: 13, 164. flavo 6, 120.
flebile 13, 84.
flexi 6, 493. flexit 1, 20. flexisse 9, 20. flectas 13, 144.
flet 3, 101. flebat 10, 30. flentem 7, 146.
fletum 6, 276. fletu, 15, 136.
Flora 2, 49.
Floræ 14, 262.
Florali 6, 250.
florentibus 8, 99.
flos 5, 56. flores 15, 50.
flosculus 9, 127.
fluctum 6, 322. fluctu 11, 94: 12, 30: 14, 296. fluctus 6, 92. fluctibus 10, 186.
fluminis 15, 7. flumina 3, 31: 10, 177.
fluxit 6, 295. fluxerit 13, 69.
foculum, 3, 262.
focum 5, 97. focos 12, 85: 15, 83. focis 4, 66: 11, 79.
foderit, 9, 45.
fœcundus, v. fecundus.
fœda 3, 148: 6, 132. 461: 14, 64. fœdum 7, 5: 14, 44. fœdæ 14, 152. fœdo 8, 225. fœdis 8, 188. fœdior 4, 14. fœdius 2, 82.
fœdere 7, 123.
fœmina, v. femina.
fœnum 3, 14. fœno 6, 542: 11, 70.
fœnus, v. fenus.
fœtus, v. fetus.
foliata 6, 465.
folium 8, 126.
follem 13, 61. folle 14, 281. folles 7, 111. follibus 10, 61.
fons 10, 119: 12, 41. fontis 3, 13. fontem 14, 104. fonte 6, 286. 554. fontibus 7, 59.
Fonteio 13, 17.
forcipibus 10, 131.
fores 6, 227. foribus 9, 85.
foricas 3, 38.
foris 5, 126: 9, 77.
forma 5, 61: 6, 103. 178: 10, 324. formæ 10, 297. formam 10, 289.
formica 6, 361.
formidat 3, 176. formidatus 6, 559.
formidine 13, 106: 15, 77.
formant 6, 244.
formosa 6, 465. formosam 6, 186. formosissimus 10, 331.
fornacula 10, 82.
fornace 3, 309.
fornicis 10, 289. fornice 3, 156: 11, 171.
forsan 6, 14.
forsitan 1, 150: 5, 156: 8, 112: 11, 162; 14, 84.
fortasse 4, 25: 13, 103.
forte 3, 278: 6, 642: 11, 119: 13, 217.
fortis 4, 3: 16, 59. fortem 6, 97: 10, 357. fortes 9, 142. fortia 8, 57. fortibus 8, 122. fortior 3, 292: 12, 66: 15, 161.
fortuitus 13, 225.
fortuna 3, 40: 6, 287. 593. 605: 7, 197: 8, 74: 9, 148: 10, 285. 366: 12, 29: 14, 316: 328. fortunæ 10, 52: 11, 174: 13, 10. 20. 86: 14, 90: 15, 95. fortunam 10, 73: 16, 34. fortunas 14, 113.
fortunatam 10, 122.
forulos 3, 219.
forum 1, 128: 7, 132. fori 16, 47. foro 4, 7: 10, 25: 11, 50. fora 2, 52: 6, 68: 13, 135.
fossa 2, 10.
fossor 11, 80.
fovet 6, 606. fovisti 8, 165. fovetur 6, 468. 471.
fræna, v. frena.
fraga 13, 57.
fragili 12, 88. fragiles 6, 344.
fragor 11, 195.
frameam 13, 79.
frangis 8, 136. frangit 7,

Digitized by Google

219: 6, 479. frangimus 10, 156. frangebat 8, 276: 11, 102. fregit 7, 86: 14, 93. fregerunt 6, 299. frange 7, 27. fregeris 14, 309. frangere 10, 102: 15, 9. frangitur 11, 189. franguntur 10, 60. fractum 5, 68. fracta 2, 111: 6, 618. 522: 10, 134: 11, 18. fractis 14, 161. 296. frangendus 10, 200. frangenda 8, 18.
frater 5, 135. fratres 5, 137. fratrum 10, 260. fratribus 14, 169.
fraterculus 4, 93.
fraudis 13, 174. fraudem 13, 201. fraude 13, 71. fraudes 14, 229.
fremitu 6, 261: 14, 247.
fremat 8, 87. fremeret 5, 78.
frena 2, 169: 8, 88: 10, 45. 128.
frequentes 13, 246.
frictus 6, 578.
frigidus 6, 325. frigida 1, 166: 5, 23: 6, 2: 14, 300. frigidior 5, 50.
frigus 6, 360. frigore 4, 44: 11, 75. 146. frigora 14, 318.
fritillo 14, 5.
frivola 3, 198: 5, 59.
frondibus 6, 6.
frons 8, 189: 11, 96. frontis 2, 8. frontem 6, 588. 616: 12, 6. 18, 216: 14, 56. fronte 5, 44: 6, 503: 9, 2: 11, 205: 13, 242: 15, 50. frontibus 2, 85: 12, 117.
Frontonis 1, 12.
fructus 5, 14: 7, 103: 8, 6.
frugalius 5, 6.
frugi 3, 167: 4, 23: 14, 111.
frumentum 5, 118. frumenti 7, 175: 14, 293.
frueris 5, 153. fruitur 1, 49. fruatur 11, 171.
Frusinone 3, 224.
frustra 3, 210.
frustum 11, 142. frusta 3, 210: 5, 68: 14, 128: 15, 79.
fruticante 9, 15.
fuga 2, 144: 8, 61. fugæ 15, 75.
fugit 6, 253: 8, 206: 10, 160. fugere 6, 20. fugerunt 2, 64. fugiam 3, 59. 81. fugeret 15, 172. fugere 2, 1. fugiens 13, 40. fugientem 9, 74. fugientibus 11, 52. fugiendæ 14, 36.
fugitivus 13, 111. fugitivum 4, 50. fugitivis 8, 174.
fulcio—fultus 3, 82. fulta 7, 182. fultam 3, 193.
fulcrum 11, 95. fulcri 6, 22.
fulget 8, 42. fulgebat 11, 108. fulserit 7, 140. fulgere 10, 212.
fulguris 12, 17. fulgura 6, 587: 13, 223: 14, 292.
fuligo 7, 227. fuligine 2, 93: 5, 35: 10, 130.
fulmine 8, 92. fulmina 3, 145: 7, 163: 13, 78.
fumat 5, 116. fumant 1, 156: 3, 199. fumabant 14, 171.
fumosos 8, 8.
fumus 1, 120. fumo 3, 249: 6, 131. functus 11, 88.
fundat 5, 142. fudit 3, 258. fusa 7, 169. fundite 12, 37.
fundo 3, 108: 4, 141.
funestat 8, 18.
funesta 1, 113.
fungi 5, 146.
funem 12, 5: 14, 266. 292.
funus 1, 146: 3, 43: 10, 259: 11, 44: 15, 138. funere 6, 565. funera 4, 109: 8, 192: 10, 241: 13, 131.
fur 2, 26: 3, 47. furem 6, 17: 13, 23. furibus 8, 174.
Furiæ 13, 51.
furiosus, 3, 291.
furnos 7, 4.
furo—fuit 14, 63. furere 6, 615. furentis 6, 511.
furor 1, 92: 2, 18: 8, 97: 14, 136. 284: 15, 86. 100.
furtiva 12, 120: furtivæ 1, 10.
furtis 11, 144.
furva 12, 104.
fuscina 2, 143.
Fuscine 14, 1.
Fuscus 4, 112. Fusci 12, 45. Fusco 16, 46.
fuste 9, 98. fustes 6, 416.
fusum 2, 55. fuso 11, 69.

G.

Gabiorum 10, 100. Gabiis 3, 192: 7, 4.
Gadibus 10, 1.
Gaditana 11, 162.
Gætulice 8, 26.
Gætulus 5, 53: 11, 140. Gætulum 5, 59. Gætula 10, 158: 14, 278.
Galba 5, 4: 8, 222. Galbam 2, 104: 8, 5.
galbana 2, 97.
galea 5, 154: 6, 108: 8, 203. galeæ 6, 262: 11, 6, galeam 2, 130.
galeata 6, 252. galeatum 1, 169: 8, 238.
galero 6, 120: 8, 208.
Galla 1, 125.
Gallia 7, 16, 148: 15, 111.
Gallicus 8, 116: 13, 157.
gallina 3, 91: 5, 124: 11, 135. gallinæ 12, 96: 13, 141.
gallinaria 3, 307.
Gallita 12, 99. Gallitæ 12, 113.
Gallus 7, 144. Galle 16, 1.
Galli 8, 176: 9, 30. Gallis 11, 113.
galli 9, 107: 13, 233.
ganeo 11, 58.
Gangem 10, 2.
gannit 6, 64.
Ganymedem 5, 59: 9, 22.
Γὰῤ, v. Αὐτός.
garrula 12, 82.
gaudes 9, 84. gaudet 6, 75. 102. 209. 379. 420: 7, 105: 10, 292: 13, 192: 14, 18. gaudent 9, 136: 10, 67: 12, 81. gaudebis 13, 247. gaudebit 5, 143. gaude 6, 597. gaudeat 8, 13. gauderet 11, 103. gaudere 6, 232: 15, 84. gaudentis 9, 225.

Digitized by Google

gaudia 1, 86: 6, 365. 602: 3, 47: 9, 19: 10, 51. 204: 15, 41.
Gaurana 3, 86.
Gaurus 9, 57.
gelidæ 5, 63. gelida 3, 190. gelido 10, 217. gelidos 3, 322. gelidas 5, 77: 7, 206.
gelantur 6, 95.
geminos 11, 105. geminis 6, 305.
gemitu 13, 130. gemitus 6, 271: 8, 98: 13, 11.
gemma 1, 68: 13, 138. gemmæ 1, 29. gemmas 5, 41. 43: 6, 458.
gemmata 10, 27.
gemit 2, 90. gemat 6, 267. geminus 3, 214: 15, 138. gemeret 5, 71.
genas 10, 198. genis 6, 131: 15, 58.
gener 3, 160. generum 10, 112.
generosus 7, 191. generosæ 14, 81. generosa 8, 57. generosi 8, 224: 12, 40. generosum 8, 30. generose 6, 124. generosior 2, 145.
genesis 14, 248. genesi 6, 579.
genialis 4, 66: 10, 334. genialibus 3, 187.
genitalia 6, 514.
genitrix 16, 6.
genium 6, 22. 562.
gens 3, 58. 86: 10, 332. 15, 98. gentem 8, 18. 273. gente 6, 176: 8, 289: 12, 104: 13, 297: 15, 10. gentibus 13, 171.
gentilia 3, 64.
genua 10, 55. genibus 6, 526.
genuinum 5, 69.
genus 6, 556: 7, 105: 8, 131: 9, 27: 10, 219: 12, 24: 15, 69. 171. generis 8, 6: 13, 159. generi 15, 132. genere 2, 129: 8, 31.
geometres 3, 76.
Germanicus 6, 205.
Germani 13, 164.
gessisti 6, 614. gesta 15, 28. gestis 14, 314.
gestamen 2, 99.
gestare 13, 198. gestetur 7, 179.
gestu 5, 124. gestibus 6, 72.
Geticis 5, 50.
Getulice, v. Gætulice.
Getulus v. Gætulus.
gibbus 6, 109. gibbum 10, 294. gibbo 10, 309.
gigantis 4, 98.
gigno—genuit 10, 236. genitus 10, 129. geniti 14, 40.
Gillo 1, 40.
gingiva 10, 200.
glacialem 2, 1.
glacies 4, 42. glaciem 14, 186. glacie 5, 104: 6, 522.
gladiator 2, 144: 6, 110.
gladium 10, 20. gladii 10, 164. gladio 8, 243: 10, 345: 13, 25. gladios 8, 195: 10, 123, 131: 14, 162: 15, 168. gladiis 4, 96.
glandis 13, 57. glandem 6, 10.
Glaphyrus 6, 77.
glebam 12, 85.
glebula 14, 166.
gloria 5, 111: 7, 81. 118: 10, 143. 187: 13, 98.
glutisse 4, 28.
[illegible] 11, 127.
gobio 11, 37.
Gorgone 12, 4.
Gorgonei 3, 118.
Gracchus 2, 117. Gracchum 8, 201. Gracchi 2, 143. Graccho 8, 210. Gracchorum 6, 168. Gracchos 2, 24.
graciles 6, 466: 12, 87.
Gradivus 13, 113. Gradive 2, 128.
gradus 11, 46. gradibus 3, 200.
Græce 6, 187. 191. 193.
Græcia 10, 174: 14, 240.
Græculus 3, 78. Græcula 6, 186.
Græcam 3, 61. Græcorum 8, 114. Græcos 3, 206. Græcis 6, 16: 14, 89.
Graius 10, 138. Graiæ 8, 226. Graias 11, 100: 15, 110.
graminis 12, 40. gramine 8, 60.
grammaticus 3, 76: 7, 216. grammatici 6, 438.
grandis 7, 210. 10, 71.
grandi 6, 79: 7, 110; 12, 14. grande 4, 115; 6, 169, 517. 636: 11, 123: 12, 127: 13, 54: 14, 281. grandes 14, 171. 195: 16, 14. grandia 6, 155. 302. 645: 9, 51: 11, 70: 13, 147.
grandine 5, 78.
grassator 3, 305.
grassatur 14, 174.
gratia 8, 64: 13, 4.
gratulor 15, 86.
gratus 12, 70. grata 3, 66. gratum 3, 4: 14, 70. gratæ 14, 183. grato 6, 384. gratam 11, 182.
gravis 1, 25. 163: 6, 99. 147. 270. 418. 511: 9, 12: 10, 201. 226: 11, 41: 13, 197. grave 7, 71: 10, 325: 14, 248. gravi 6, 421. graves 3, 309: 11, 127. gravior 6, 434: 16, 22. graviorem 8, 209. gravius 15, 119. graviore 13, 175. 227. graviora 6, 134: 15, 29.
gravitas 6, 178.
graviter 12, 23.
gremium 5, 141: 14, 327. gremio 2, 120: 3, 176: 7, 215.
grex 2, 79: 8, 108. grege 6, 533: 9, 143: 10, 94: 11, 66: 12, 116: 15, 143. greges 6, 175. gregibus 1, 46: 6, 161.
grunnisse 15, 22.
grue 13, 170.
gula 1, 140: 5, 94. 158: 11, 39: 14, 10: 15, 90.
gulosum 11, 19.
gurgitis 3, 266: 6, 266. gurgite 2, 150: 5, 100: 14, 280. gurgitibus 13, 70.
gustat 15, 92. gustaverat 14, 85.
gustus 11, 14.
gutta 11, 54.
gutto 3, 263: 11, 158.

Digitized by Google

guttur 6, 105: 13, 162. gutturis 2, 114. gutture 1, 156.
Gyaræ 10, 170. Gyaris 1, 73.
gymnasia 3, 115.
gypso 2, 4.

H.

Habenas 14, 230.
habes 4, 125: 8, 200. habet 3, 122. 144. 152. 267: 5, 19: 6, 197: 7, 75: 10, 72, 297: 13, 194, 210: 15, 110. habent 6, 61: 13, 83. habebat 5, 151: 9, 3. habuit 10, 140. habuere 6, 13. habebis 11, 60. habebit 6, 656. habeas 14, 207. habeat 2, 39. habeant 8, 227. habe 3, 188: 5, 118. habere 1, 129: 10, 90. habentem 5, 46. habetur 8, 141: 11, 1. habebatur 5, 111. haberi 3, 272: 8, 24: 10, 92. habendum 11, 93: 13, 118: 14, 254. habendos 15, 37.
habitatorem 14, 312.
habitas 1, 114: 14, 268. habitat 14, 92. habitatas 15, 152.
habitus 2, 124: 3, 177. 180: 8, 202: 11, 149. habitum 2, 72: 9, 20. habitu 14, 110.
hædulus 11, 66.
hædos 11, 153.
Hæmo 3, 99: 6, 198.
hæres 3, 135. hæret 2, 137: 3, 248: 11, 54. hæremus 6, 281. hæserat 4, 41. hæreret 7, 227. hærens 3, 233. hæsuri 10, 144. hæsuram 14, 2.
hæres, v. heres.
halitus 10, 238.
Hamillus 10, 224.
Hammonis 6, 555.
hamis 14, 305.
Hannibal 6, 291: 7, 161. Hannibali 12, 108. Hannibalem 6, 170: 10, 147.
haruspex 6, 397. 550. haruspice 2, 121.
hasta 3, 83. hastam 13, 82.
hastile 7, 127.
haud 3, 164: 13, 200.
hausit 3, 85.
haustu 3, 227.
hebeti 11, 140. hebetes 8, 137.
hecatomben 12, 101.
Hectore 10, 259.
hederis 7, 29.
heliadum 5, 38.
Heliodorus 6, 373.
Helvidius 5, 36.
Helvinam 3, 320.
Heracleas 1, 52.
herba 3, 20: 12, 12. herbæ 11, 66. herbas 15, 99.
herboso 3, 173.
Herculis 2, 20: 3, 89: 10, 361: 13, 43. 151: 14, 90. Hercule 5, 125.
Herculeo 8, 14: 14, 280. Herculeos 13, 82.
here 3, 23.
heres 1, 41: 3, 161: 6, 218. 600: 9, 87: 14, 4. heredem 6, 39. heredes 10, 237: 12, 95.
Hermæ 8, 53.
Hermarcus 3, 120.
hernia 6, 326.
Hernicus 14, 180.
Hesperidum 14, 114.
hesternæ 9, 44. hesternum 14, 129.
heu 2, 159.
Hiarbæ 5, 45.
hiat 10, 231. hiantia 15, 57.
hiatum 3, 175. 195. hiatu 6, 636: 11, 123.
hibernæ 7, 221. hibernum 6, 522.
hic 1, 161. etc. hoc 6, 224. etc. hæc 1, 169. hujus 6, 179. huic, 10, 184. hunc 3, 283. hanc 1, 111. horum 1, 136. hos 6, 267. has 11, 88. his 6, 466.
hic—adv. 2, 167.
hiems, v. hyems.
hilarem 15, 41. hilares 11, 176: 12, 65: 13, 52.
hinc 1, 65: 8, 195: 13, 45: 14, 12.
Hippia 6, 82. 104. 114: 10, 220.
Hippo 2, 50.
Hippolyto 10, 325.
hippomanes 6, 133.
Hirpini 8, 63.
Hirrus 10, 222.
hirsuto 2, 41. hirsuta 5, 155.
hirundinis 10, 231.
hiscere 5, 127.
Hispania 8, 116: 10, 151.
hispida 2, 11.
Hispulla 6, 74: 12, 11.
Hister 2, 56. histrum 12, 111.
historia 2, 103: 10, 175. historiarum 7, 98. historias 6, 450: 7, 231.
historico 7, 104.
histrio 7, 90.
hodie 3, 23.
hœdus v. hædus.
Homericus 13, 113.
Homero 7, 38: 10, 246: 15, 69. Homerum 6, 437.
homicida 2, 26.
homo 5, 161: 6, 222. 284: 10, 350: 14, 112. hominis 6, 47. 221. hominem 10, 69. homine 15, 174. homines 2, 167: 5, 131: 6, 12: 15, 70. hominum 10, 48, 173: 14, 276: 15, 103.
homuncio 5, 133.
honesta 6, 95. honestum 4, 85. honesti 3, 52. honestos 6, 239. honestis 3, 21: 6, 444. honestius 5, 10.
honor 1, 117. honoris 3, 178: 8, 150. honori 1, 110. honorem 5, 136: 6, 532: 7, 88. honore 11, 87. honores 8, 69: 10, 104. honorum 10, 57.
hora 6, 577. 581: 10, 76: 11, 205: 16, 4. horis 6, 183. horas 10, 216.
Horatius 7, 62.
hordea 8, 154.
horret 3, 265. horreat 6, 183. horreres 2, 122. horrere 3, 7. horrenti 1, 93. horrendum 6, 485. horrenda 12, 15.
horrida 2, 57: 3, 212: 8, 116: 9, 12: 10, 298: 14, 242: 15, 44. horridior 6, 10.

Digitized by Google

hortatur 14, 121.
hortulus 3, 226.
horti 3, 228: 13, 123. horto 6, 18: 11, 78: 14, 172. hortos 1, 75: 10, 16. hortis 6, 488: 7, 79: 10, 334: 14, 319: 15, 10.
hospes 3, 137: 11, 62. hospitis 8, 161. hospite 14, 59.
hospitium 3, 166: 7, 70. hospitio 3, 211.
hostia 11, 85: 12, 5: 13, 235: 15, 119.
hosti 11, 107. hostem 10, 86. hostibus 15, 100.
humanum 6, 556. humani 13, 159. humanæ 14, 175. humana 14, 98. 264. humanas 10, 163. humanis 10, 137: 15, 13.
humero 1, 27: 6, 491. humeros 8, 4. humeris 10, 39.
humida 2, 158: 11, 186.
humilis 6, 287: 11, 67. 169. humili 3, 39: 9, 48. humiles 6, 414: 8, 44.
humor 10, 32. humore 13, 133.
humi 8, 78. humum 15, 63.
Hyacinthos 6, 110.
hydri 7, 70.
hyems 4, 58. hyemes 4, 92.
Hylas 1, 164.
Hymetto 13, 185.
Hyperboreum 6, 470.

I.

Jacet 6, 269. 279. 594: 10, 86. 205: 15, 6. jacebat 4, 9. 120: 14, 167. jacuit 2, 120: 6, 476: 10, 288: 12, 62. jacebit 1, 136: 10, 206. jaceat 6, 580: 7, 79. jacens 6, 36. 126. jacentem 8, 173: 15, 43.
jactare 3, 106: 8, 6: 13, 22. jactat 6, 236. jactaret 1, 62: 4, 118. jactabo 12, 90. jactatur 12, 52. jactetur 8, 208. jactata 14, 265.
jactura 3, 125: 6, 91: 13, 177. jacturæ 13, 8.
jactu 12, 33.
jaculator 7, 193.
jaculetur 1, 11.
jaculum 5, 155.
jam 1, 5: 3, 198. jam jam 6, 628. jamque 3, 206. jamdudum 3, 317. jamne 10, 28. jam pridem 3, 62: 6, 515: 10, 77. jam nunc 11, 204.
janua 3, 4: 6, 79. 215. 7, 42: 12, 91: 13, 129. 146.
Janum 6, 386. Janc 6, 394.
Iarbæ 5, 45.
Jason 6, 153.
iaspis 5, 42.
Iberinæ 6, 53.
ibi 6, 324: 11, 174.
ibidem 5, 40.
Ibin 15, 3.
ictericæ 6, 565.
ictum 12, 17. ictus 4, 121: 5, 125: 6, 126. 261.
Idæum 11, 192. Idæi 3, 138. Idæis 13, 41.
idcirco 9, 123.
ideo 3, 47. etc.
idem 4, 9. 12: 6, 217: 10, 331. ejusdem 12, 26. eamdem 7, 152. isdem 7, 153. eisdem 14, 30. easdem 14, 113.
idoneus 14, 71.
Idumææ 8, 160.
jecur 1, 45: 5, 114: 6, 648: 7, 117: 13, 117.
jejuna 5, 10: 10, 232. jejunum 15, 51.
igitur 2, 34.
ignavus 3, 272. ignava 14, 106. ignavum 7, 105.
igniculum 3, 102.
ignis 1, 134: 12, 19: 13, 226. ignem 3, 253: 4, 61: 14, 244: 15, 84. igne 15, 140. ignes 10, 61: 13, 146.
ignobilis 8, 237.
ignominiam 8, 209.
ignoro 3, 43. ignorat 6, 569. ignorasse 10, 103. ignoret 11, 26.
ignoscitis 8, 181. ignoscas 8, 189. ignoscat 1, 154. ignoscit 6, 435. ignoscere 13, 103: 15, 105. ignoscentibus 3, 146.
ignota 14, 187. ignotum 6, 637. ignotos 6, 454.
ilibus 5, 136.
Iliacus 13, 43.
Iliados 11, 178.
Iliadum 10, 261.
ille 1, 3. etc. illius 6, 572. illud 6, 194. 203: 8, 275. illum 3, 232. illis 2, 14. illic 1, 91.
illinc 1, 159.
illuc 2, 159.
illustres 4, 152.
Illyricum 8, 117.
imago 8, 55: 13, 221. imagine 7, 29: 8, 18: 11, 18.
imber 13, 67.
imbuit 14, 124. imbutus 11, 144.
imitatur 7, 42. imitantur 14, 107. imitatus 12, 34. imitata 6, 341: 10, 299. imitandis 14, 40.
immo 10, 324: 13, 108.
imperium, 10, 79: 13, 50. imperii 4, 137: 8, 265: 11, 105. imperio 6, 135: 10, 343: 15, 138. imperiis 10, 151: 11, 87: 14, 331.
imperat 6, 64. 224. imperet 8, 81.
impetus 15, 62.
ima 8, 47. imis 3, 200.
in 1, 111. etc.
inæquales 5, 38.
inanis 9, 57. inani 1, 47: 5, 7.
inaurati 13, 151.
inbelle 15, 126. inbelles 6, 366: 8, 113.
inbuo, v. imbuo.
incedet 12, 126.
incendia 3, 7. 197: 13, 145.
incenderit 3, 222. incendente 6, 648. incendi 6, 325.
incerare 10, 55.
incertæ 8, 81: 12, 32. incerta 15, 137.
incessu 2, 17.
incestus 4, 9. incestæ 6, 158.
inchoat 16, 42.
incidit 4, 39. incidat 10, 314.
incidere 8, 69.
incipis 8, 11. incipit 6,

Digitized by Google

348. 468: 8, 138: 10, 115. incipiunt 13, 238: 15, 52. 64. incipe 4, 34. incipias 6, 615. incipiat 11, 163. inciperet 10, 262. incipientem 7, 195.
incitat 6, 315.
inclinat 3, 316. inclinet 10, 224. inclinatis 15, 63. inclinare 9, 26.
includere 14, 133. inclusus 12, 123. inclusa 12, 75.
incognita 9, 34.
incola 8, 160.
incolumem 12, 16. incolumi 10, 258.
incommoda 13, 21.
incrementa 14, 259.
incultus 11, 146.
incumbere 8, 76: 14, 122: 15, 128. incubuit 6, 293.
incurritur 6, 331.
incus—incude 3, 309: 10, 132: 14, 118: 15, 165.
incutit 3, 246. incutimus 9, 5.
inde 1, 65. etc.
indemnatus 6, 562.
indiciis 10, 70.
Indica 15, 163.
indigenæ 13, 38.
indignatio 1, 79: 5, 120.
indignatur 5, 64.
indignus 8, 31. indignum 7, 17, indigno 4, 95.
indocti 3, 87: 8, 49: 13, 181.
indomitus 2, 77. indomiti 14, 176.
inducitur 6, 471.
indulgentia 7, 21.
indulget 2, 140: 6, 160. 384: 9, 48. indulgent 14, 234. indulsit 2, 168: 6, 86: 13, 217: 14, 330: 15, 148. 174. indulge 8, 167. indulgebitis 9, 48. indulgere 6, 283. indulsisse 2, 165.
indutus 2, 97.
induperator v. endoperator.
Indus 6, 585: 11, 125. Indi 6, 337. 466.
industrius 8, 52.
inebriet 9, 113.
inermi 4, 80: 10, 200.
infamia 1, 48.
infamis 2, 22. infami 8, 273.
infans 3, 176: 5, 145: 6, 81: 9, 60: 14, 49: 15, 139. infante 13, 163. infantes 14, 168. infantibus 6, 9. 606.
infantia 3, 84: 10, 199.
infelix 3, 152. 209. 253: 6, 491: 7, 7. 74: 10, 169: 14, 295. infelicibus 13, 142.
infernis 8, 257: 13, 52.
infero—intulit 6, 299. intulerit 6, 340.
infesto 13, 231. infesta 15, 120. infestis 15, 74.
infecit 12, 41.
inficietur 13, 60.
infirmi 13, 190.
inflexu 3, 237.
inflatum 8, 72.
infra 3, 97. 204.
infremuit 1, 166.
infudit 6, 617. infundet 8, 154.
ingentum 1, 151: 3, 73: 4, 83: 10, 300: 13, 185: 15, 144. ingenii 10, 119. ingenio 7, 63. 96: 10, 120.
ingens 1, 4: 2, 119. 137: 4, 124: 6, 108. 512. 549. 651: 7, 102. 140: 8, 100: 10, 62: 11, 139. ingenti 3, 240: 15, 156. ingentia 3, 251. ingentibus 2, 96.
ingenue 2, 16.
ingenuum 3, 20. ingenui 11, 154. ingenuorum 3, 131.
ingerit 6, 609.
ingratus 7, 169. ingratæ 14, 165. ingrate 9, 82. ingrato 10, 270. ingratos 11, 190.
ingredietur 7, 172. ingressus 10, 20.
inguen 6, 196: 12, 86. inguinis 1, 41: 6, 301: 10, 207. inguine 3, 109: 9, 136. inguina 6, 370: 9, 4: 11, 158: 14, 300. inguinibus 10, 322.
inimicus 9, 95. inimica 16, 20. inimicorum 15, 40.
iniquæ 1, 30. iniquo 14, 126. iniquas 5, 3.
injuria 5, 9: 8, 121: 14, 151: 16, 22.
inmane 10, 107. inmanem 14, 162. inmanes 15, 18. 125. inmania 15, 104.
inmemor 6, 85.
inmensa 7, 111. inmensæ 11, 194.
inmeritis 10, 60.
inminuit 14, 92.
inmolat 15, 118.
inmortale 15, 84.
innoxia 13, 156.
innuat 6, 140.
inops 7, 61. 205. inopi 12, 67. inopem 7, 205: inopum 8, 89.
inpacta 10, 59.
inpar 3, 161: 13, 169.
inpatiens 6, 238. 327: 7, 58.
inpellat 3, 128. inpulsæ 10, 107: inpulit 12, 19: 15, 120.
inpendere 4, 91. inpendat 12, 96.
inpensa 12, 97. inpensæ 5, 156: 7, 138. inpensas 3, 216.
inperfectus 3, 233.
inplet 2, 96: 6, 249. 546: 7, 161: 9, 56: 14, 30. 288. inplent 6, 310. inplevit 4, 41. inplevere 14, 215. inpleret 6, 601. inplevi 14, 327. inplevero 9, 90. inpleverit 2, 58. inpletur 7, 24. inplere 1, 63. inpleri 5, 75.
inponere 4, 103. 7, 149. inponite 7, 229: 12, 84. inponit 6, 444. inponet 12, 118. inpositas 3, 252. inposito 6, 334.
inpressit 6, 422: inprime 9, 134.
inprobitas 10, 305: 13, 53.
inprobulum 5, 73.
inprobus 3, 282: 9, 63: 16, 37. inproba 6, 86. 605: 13, 3. inprobior 4, 106.
inprovidus 3, 273.
inpulsu 10, 351.
inpune 1, 3: 4, 152.
inpunitum 13, 200.
inputo 2, 17. inputat 5, 14. 15. inputet 6, 179.
inquisitores 4, 49.

Digitized by Google

iaritamentum 11, 165.
insanabile 7, 51.
insania 2, 71.
insanum 6, 620.
insatiabile 14, 125.
inscius 11, 66.
inscripta 8, 168: 14, 24.
insignis 8, 32: 10, 57. insignia 8, 227.
insistere 6, 96: 9, 144.
inspicit 1, 97. inspexi 3, 45. inspecta 6, 579.
instabile 9, 79.
instaurare 8, 158: 15, 74.
institor 7, 221.
instituit 1, 71. institutas 14, 74.
instat 6, 520. instant 15, 75. instantis 14, 63. instantem 6, 407: 14, 210.
instruit 5, 97.
insulsam 6, 658.
intactum 14, 194. intactam 7, 87. intacto 5, 169. intacta 6, 386. intactior 6, 163.
integer 8, 80: 10, 288: 15, 56.
intellegit 12, 36. intellegat 4, 101: 6, 451. intellecta 9, 129.
intendunt 8, 150.
inter 1, 112: 10, 260. etc.
intercepta 13, 71.
interdum 3, 181. etc.
interea 1, 185. etc.
interiora 12, 80.
interius 11, 15.
internuntia 6, 545.
interpres 4, 79: 6, 544.
interrogo 10, 72.
intersum—intererit 14, 78.
intervenit 6, 194.
intestatus 3, 274. intestata 1, 144.
intestino 6, 429. intestina 7, 78.
intolerabile 6, 413. intolerabilius 6, 460.
intonet 6, 485.
intra 8, 240. etc.
intrepidi 13, 89.
intrat 2, 88: 6, 374: 10, 317: 12, 75. intranti 4, 62. intravit 6, 121. intrantes 6, 125. intraverit 10, 171.
introitum 11, 10.
intus 8, 241.
invadunt 2, 20.
invalidi 3, 88.
invenit 3, 260: 9, 6: 10, 47: 13, 29. 197: 15, 44. invenies 6, 208: 8, 48. 173: 10, 148: 15, 129. inveniet 8, 232. invento 8, 30. inventa 14, 75. inventis 13, 66.
inventrix 15, 117.
inverso 3, 108. inversis 14, 187.
invidet 10, 228. invideas 7, 98: 11, 110. invisi 13, 249.
invidiæ 10, 57. invidia 15, 95. invidiam 15, 123.
invidiosa 13, 179.
invitatus 14, 134.
invita 6, 212. inviti 14, 108.
involvit 6, 607.
inutile 15, 126.
Io 6, 526.
jocari 3, 40.
joco 9, 10. jocorum 3, 147.
Ionium 6, 93.
Iphigenia 12, 119.
ipse 1, 62. etc.
ira 1, 45: 6, 647: 13, 100. 176: 14, 50: 15, 131. iræ 1, 168: 8, 88: 13, 183: 15, 169. iram, 6, 189.
irasci 10, 360. iratus 13, 226. irato 13, 93. irati 3, 299: 10, 313. iratis 1, 50.
Isæo 8, 74.
Isiacæ 6, 489.
Isis 13, 93. Isidis 6, 529: 9, 22. Iside 12, 28.
iste 4, 67. etc.
Istro 8, 170.
istic 3, 29.
ita 2, 38: 6, 222: 13, 91.
Italiæ 3, 171. Italiam 10, 154: 12, 78.
iter 7, 172: 10, 20.
iterum 3, 134: 4, 1: 7, 95: 12, 25.
Ithacus 15, 26. Ithacum 10, 257: 14, 287.
jubis 6, 40.
jubeo 6, 223. jubet 1, 99: 3, 196. 284. 290: 7, 102: 14, 31. 212: 15, 134. jussit 6, 87. jubebit 5, 143. jubeat 6, 98. jubeant 9, 144. juberet 15, 150. jubetur 6, 340. jubentur 4, 144: 8, 65: 14, 108. jusseris 3, 78. jusserit 6, 526. jussus 5, 12. jussæ 11, 104. jussos 6, 371. jussas 3, 65.
Jubernæ 2, 160.
jucunda 4, 81. jucundum 5, 140. jucundam 7, 82. jucundis 10, 349. jucundius 13, 180.
Judæa 6, 548.
Judæi 6, 547. Judæis 3, 14.
Judaicum 14, 101.
judex 16, 13. judicis 2, 75. judice 4, 12: 7, 13. 117: 8, 188: 13, 3.
judicio 1, 48.
judicet 13, 226.
jugera 3, 142: 4, 7: 14, 163. jugeribus 2, 132: 9, 60.
jugulare 15, 12. jugulata 12, 127.
jugulo 8, 218. jugulos 4, 110.
jugum 6, 208: 9, 87: 10, 135: 13, 22. jugo 8, 63. juga 3, 191: 8, 108. jugis 6, 649.
Julia 2, 32.
Julia lex 2, 37: 6, 38.
Julius 2, 70.
Juli 8, 42. Julo 12, 70.
jumento 14, 77. jumenta 3, 316: 4, 5: 7, 180: 9, 103: 14, 147. jumentis 8, 154.
junge 9, 105. jungitur 6, 41. jungentur 9, 89. juncta 6, 448. junctam 6, 200. junctæ 2, 46.
junio 15, 27.
Juno 6, 619: 13, 40. Junonis 7, 32. Junoni 6, 48. Junonem 2, 98.
Jupiter 5, 79: 6, 59: 10, 188: 11, 116: 13, 41. 114. Jovis 8, 156: 10, 38. 268: 14, 81. 271. Jovi 12, 6. Jovem 12, 89. Jove 6, 15: 14, 206.
jurgia 5, 26: 6, 268: 15, 51.
jurat 8, 156: 13, 78. jures 3, 144. jurante 2, 98. jurare 6, 16. jurato 5, 5.

Digitized by Google

jus 1, 56: 10, 87. 101: 14, 101: 16, 51. juris 1, 128: 2, 139: 6, 217: 8, 50. jure 2, 34: 11, 23: 13, 201: 14, 8. jura 2, 48. 51. 72: 9, 87: 15, 135.
jussu 10, 15.
justitia 4, 81. justitiæ 8, 25.
justa 6, 95: 9, 90. justæ 16, 19. justi 10, 274. justo 8, 92. justis 8, 267. justissima 16, 17.
juvencam 6, 48.
juvencum 8, 155.
juvenilia 11, 5.
juvenis 5, 45: 8, 51: 10, 310: 13, 55: 14, 7. juveni 1, 25: 7, 160: 10, 168. 226: 14, 23. 235. juvenem 6, 330: 8, 71: 14, 191. 251. juvene 4, 95. juvenes 2, 50: 3, 158: 7, 20. 132: 8, 164. 262. 11, 199: 14, 34. 107. 121. 283. juvenum 10, 196.
juventa 6, 103. 369.
juventus 2, 155: 7, 213: 8, 114.
Juvernæ 2, 160.
Juvat 14, 4. juvant 11, 16. juvabit 3, 211.
juxta 11, 201.

K.

Kalendæ, v. calendæ.
Karthago, v. Carthago.
Κίναιδος, v. *Αἰσχύς*.

L.

Labellum 1, 160: 14, 325. labello 3, 185: 9, 35. labellis 5, 128: 6, 276.
labem 2, 78. labe 14, 69.
labitur 15, 77. labente 6, 203. labentibus 3, 194.
labsus 3, 7. labsum 15, 156.
labor 6, 289: 7, 98, 216, 8, 104: 14, 224: 16, 56. laboris 10, 139: 14, 164. labori 16, 57. laborem 7, 17. labore 16, 52. labores 3, 22: 6, 593: 9, 42: 10, 359. 361: 14, 198. laborum, 3, 22.
laborat 8, 239. laboranti 6, 443.
labra 3, 294: 6, 463. 623: 10, 67. 229: 13, 114.
labyrinthi 1, 53.
lactis 11, 68: 13, 70. lacte 6, 468.
Lacedæmonium 11, 173.
Lacernæ 7, 114.
lacerna 3, 148: 10, 212. lacernas 1, 27: 9, 28: 16, 45. lacernis 14, 287.
lacernatæ 1, 62.
lacerat 6, 625. laceraret 4, 37. lacerabant 15, 102. laceratis 6, 490.
lacertæ 3, 231. lacerta 14, 75.
lacerti 14, 131.
lacerto 6, 106. lacertis 10, 11: 15, 63.
lacessit 6, 248.
Lachesis 9, 136. Lachesi 3, 27.
lacrumæ 1, 168: 6, 539: 16, 27. lacrumas 3, 101: 5, 159: 10, 52. 261: 15, 133. lacrumis 6, 273: 13, 134.
lacunar 1, 56.
lacus 4, 60: 6, 603.
Ladas 13, 97.
lædant 3, 272.
Lælius 14, 195.
læna 3, 283: 5, 131. lænam 7, 73.
Læstrygonas 15, 18.
lætare 10, 310.
lætus 13, 248: 14, 23. læta 6, 570: 12, 13. læti 16, 60. lætum 15, 41. lætam 7, 83. lætis 10, 98: 12, 73.
lævum 4, 120: 6, 495. lævo 14, 228. læva 6, 561: 7, 159: 14, 297.
lagena 5, 29: 8, 162. lagenæ 7, 121: 12, 60. lagenas 14, 271.
Lagi 6, 83.
lambit 2, 49. lambenti 9, 5. lambentibus 8, 35.
Lamiarum 4, 154: 6, 385.
lampas 3, 285. lampade 6, 138.
lana 5, 25. lanam 2, 54: 7, 224. lanis 6, 497.
lanatas 8, 155. lanatis 15, 11.
languentis 11, 165.
languida 1, 122.
languorem 3, 233.
lanificæ 12, 66.
lanistæ 3, 158: 11, 8. lanistis 6, 216.
lanugo 13, 59.
lancem 5, 80. lance 6, 204. lances 12, 43. lancibus 11, 18.
Laomedontiades 6, 326.
lapidem 6, 577: 15, 65. lapides 13, 67.
Lappa 7, 72.
laqueum 10, 53: 13, 244. laqueo 7, 50. laqueos 10, 314.
Laris 3, 110: 14, 20. Larem 6, 3. Lare 8, 14. Lares 8, 110: 9, 137: 12, 113. Laribus 12, 89: 13, 233: 15, 153.
lardum 11, 84.
Largæ 14, 25.
largitur 7, 88. largiri 5, 110.
largus 10, 119. larga 10, 302.
Laronia, 2, 36. 65.
lascivum 6, 194. lascivi 11, 98.
lassare 2, 92. lassata 6, 130. 421.
lassus 8, 246. lasso 7, 117: 8, 137: 14, 146. lassi 1, 132: 15, 167. lassos 9, 55. lassis 6, 454. 8, 154.
late 6, 92: 14, 245. latius 14, 234.
latet 6, 237. latentis 9, 18.
Lateranus 8, 147. Lateranorum 10, 17.
laternam 5, 88.
Latine 6, 188: 11, 148.
Latini 6, 44. Latino 1, 36.
Latino 6, 637. Latina 1, 171: 8, 256. Latinæ 5, 55. Latinas 6, 287.
Latio 12, 103.
Latiis 2, 127: 11, 115.
Latona 10, 292. Latonæ 6, 176.
latratibus 6, 415.
latravit 10, 272.
latronem 13, 145. latrone 10, 22.

Digitized by Google

latum 1, 157: 6, 482. lata 9, 65: 14, 308. lato 10, 27. latis 1, 137. latos 11, 122. latis 4, 21. latissima 12, 59.
latus 3, 131: 6, 650: 7, 109: 8, 117: 12, 31: 14, 289. lateris 6, 505: 13, 229. lateri 6, 37. latere 11, 96.
laudabile 11, 22.
laudo 3, 2: 4, 18: 12, 121. laudas 10, 28. laudat 3, 86: 13, 32. laudet 14, 154. laudant 14, 182. laudabat 4, 121. laudare 3, 42. 92. 106. laudemus 7, 81: 8, 66. laudatur 1, 74: 4, 71: 5, 42: 14, 111.
Lavino 12, 71.
lavat 3, 262. lavatur 5, 90. lavantur 2, 152. lavari 6, 447: 7, 130. loto 6, 429. lota 6, 464.
Laurenti 1, 107.
Laureolum 8, 187.
Laronia 2, 36. 65.
laurum 7, 19. lauro 2, 158: 6, 79: 8, 253. lauros 10, 65.
laudis 8, 76: 10, 143. laude 8, 74. laudibus 6, 182.
lautus 11, 1. lauti 14, 257. lautum 1, 67. lauto 14, 13. lautorum 7, 177. lautissimus 3, 221. lautissima 7, 175: 11, 140.
laxet 6, 144. laxare 4, 67. laxabant 8, 261.
lectica 1, 32. 121: 3, 242: 10, 35. lecticas 6, 309.
lectore 1, 13.
lectulus 9, 77.
lectus 3, 203: 6, 268: 8, 177. lecti 6, 226: 9, 78. lectum 6, 21. lecto 2, 60: 5, 17: 6, 594: 7, 105. lectis 11, 96.
Ledam 6, 63.
legatum 8, 172: 9, 62. 88.
legio 2, 155. legione 3, 132. legiones 10, 79: 14, 241. legionibus 8, 255.
legitime 10, 338: 12, 100.
legitimum 9, 44. legitimis 6, 200.
legit 11, 69: 13, 121. legerat 7, 152: 11, 78. legat 7, 231. legenti 7, 104. lecture 6, 277. legantur 11, 180. lectis 13, 136.
legumen 15, 174.
lena, v. læna.
lenæ 6, 489.
Lenas 5, 98.
leno 1, 55. lenone 6, 127. lenonum 3, 156: 6, 320: 14, 46. lenonibus 6, 216.
Lentulus 7, 25: 8, 187: 10, 287. Lentule 6, 80.
lentus 8, 248: lenta 13, 100: 16, 47. lento 6, 565.
leo 14, 247. leoni 15, 161. leonem 7, 76.
Lepidi 6, 265. Lepidis 8, 9.
lepus 11, 138. leporem 5, 167: 14, 81. lepores 5, 124.
letale 15, 165.
letifero 4, 56.
leto 10, 119.
Leucade 8, 241.
levis 6, 507. leve 7, 240. levium 13, 13. levibus 13, 182: levius 2, 56. 10, 344. leviori 7, 77. levioribus 4, 11.
levis (al. lævis) 3, 111: 9, 95. leve 10, 199: 14, 62. levi 2, 12. levia 8, 115. levibus 6, 356: 8, 35.
levant 12, 53. levet 14, 236. levarit 14, 83.
lex 2, 37: 6, 38: 7, 102: 10, 315: 14, 324. legem 6, 635. legi 3, 155. lege 6, 453. leges 2, 30: 43, 72: 7, 229: 8, 91: 11, 8: 14, 100. 193. legum 4, 79: 6, 544: 8, 50. 268: 14, 177. legibus 10, 251: 16, 15.
libelli 1, 86: 7, 107. libello 14, 193. libellos 3, 206: 6, 244: 7, 26. libellis 13, 19. 62.
libentius 15, 88.
liber 5, 161: 9, 121. libera 4, 90: 8, 211. 244.
libri 1, 5. librum 3, 41. libro 6, 263. 578: 8, 134. libros 3, 219. libris 3, 187: 6, 451: 9, 84.
libertas 2, 112: 3, 299: 6, 140. 217: 8, 177. libertatis 2, 77. libertatem 14, 56. 230. libertate 7, 116: 8, 263.
libertinus 1, 102.
libertus 6, 146. liberto 2, 59. libertorum 5, 28. libertos 7, 43.
libet 1, 63: 2, 1: 7, 113: 8, 29: 12, 95: 14, 142: 15, 84. libuit 5, 16. libeat 10, 162. liberet 1, 152. libitum 3, 159.
libido 2, 14: 6, 349: 8, 135: 10, 208. libidinis 6, 296: 11, 172. libidine 4, 3: 6, 135. 318: 7, 85.
Libitinam 12, 1 22.
libras 10, 147. libris 4, 16.
libraria 6, 476.
librarius 9, 109.
librata 8, 204.
libum—libo 16, 39: libis 3, 187.
Liburnus 6, 477. Liburno 3, 240: 4, 75.
Libye 5, 119. Libya 11, 25.
licet 1, 105. 162: 3, 92: 4, 34: 7, 124. 146: 10, 304: 11, 194. 205. liceat 2, 135: 6, 456: 8, 235. licebit 11, 182. liceret 4, 85.
Licinus 14, 306. Licinis 1, 109.
lictorem 3, 128. lictore 8, 137.
lignum 11, 118. ligni 13, 137: 16, 41. ligno 12, 58. lignorum 7, 24.
ligonis 7, 33. ligonem 11, 89.
ligulas 5, 20.
Ligustica 3, 257.
limen 1, 100: 2, 88: 6, 47: 11, 188. limine 1, 96: 3, 124: 6, 228: 10, 29: 15, 154. limina 6, 52: 14, 44. 220.
limite 10, 169: 16, 38.
lingua 9, 120. linguæ 7, 149. linguam 9, 123. linguas 9, 119. linguis 12, 53.
linigero 6, 533.
linit 6, 481: 9, 58.

Digitized by Google

linquit 6, 227. linquebat 6, 119. linquere 15, 152.
lintea 3, 263: 8, 168: 14, 22.
linum 3, 151. lini 4, 45. lina 5, 102.
Liparæa 13, 45.
lippus 10, 130.
litis 16, 50. litem 6, 243. lites 6, 268: 7, 168: 16, 42.
litera 13, 138.
litigat 6, 35: 7, 141. litiget 16, 16.
litus 3, 4: 4, 143: 7, 49. litore 11, 113: 14, 87. litora 2, 160: 4, 47.
lituus—lituis 14, 200.
lividulus 11, 110.
livida 6, 631.
livorem 2, 81. livoribus 16, 11.
locamus 10, 366. locasti 8, 185. locantur 3, 13. locata 9, 143.
loculis 1, 89: 10, 46: 11, 38: 13, 139.
locuples 6, 141: 12, 99: 14, 137. locupletem 13, 96: 14, 197.
locus 3, 22. 119: 7, 63: 10, 110: 15, 37. locum 1, 108: 6, 542. loco 5, 12: 7, 210. locos 6, 245.
Locusta 1, 71.
lodice 6, 195: 7, 66.
longe 6, 69. etc.
Longinum 10, 16.
longus 6, 432. longa 2, 84: 3, 254: 6, 78. 221: 8, 47: 9, 52: 10, 57. 190. 265: 13, 68. 207: 14, 158. 251. longi 3, 124: 6, 483: 9, 34: 10, 44. longum 3, 88: 6, 65. 589: 8, 229: 15, 82. longam 6, 623. longo 5, 80: 6, 561: 7, 132: 8, 1. 208: 11, 152. longorum 6, 351. longos 2, 124: 12, 91: 14, 198. longis 6, 310: 7, 182. longior 2, 167. longissimus 3, 284. longissima 1, 133.
loquaci 5, 142.
loquor 14, 115. loquitur 15, 112. loquuntur 4, 17. loquar 6, 133. loquentur 9, 103. loquatur 6, 439. loquantur 6, 531. loqui 3, 96: 6, 401. loquentem 16, 33. loquendi 2, 111: 6, 453. locuturi 4, 88. loquuti 2, 20.
lorica 10, 134. loricam 11, 30.
loripedem 2, 23: 10, 308.
loro 2, 125: 5, 165. lora 1, 61. loris 6, 414.
lubricat 11, 173.
Lucanus 7, 79.
Lucanos 8, 180.
lucebis 1, 155.
lucerna 1, 51. lucernæ 6, 131: 8, 35. lucernas 7, 225: 10, 339: 16, 45. lucernis 6, 305: 12, 92.
Luciferi 8, 12. Lucifero 13, 158.
Lucilius 1, 165.
Lucretia 10, 293.
Lucrinum 4, 141.
lucrum 13, 24. lucri 14, 204. 278. lucro 6, 571.
luctantur 2, 53.
luctibus 10, 244: luctum 14, 157.
lucus 1, 7.
ludia 6, 104. 266.
ludium 6, 82. ludi s. ludii 11, 20.
ludit 14, 4. ludebant 11, 98: 14, 168. lusit 11, 160. ludant 7, 239. luserit 5, 139. ludere 15, 59. luditur 1, 90: 8, 10.
ludus 8, 199. ludum 6, 324. ludi 14, 264. ludis 8, 194. ludos 6, 87. 352: 11, 177.
Lugdunensem 1, 44.
luget 10, 256. lugere 10, 257. lugentis 3, 279. lugendus 8, 267.
lumbum 8, 16. lumbos 3, 244: 6, 314: 9, 59. lumbis 10, 227.
lumen 3, 286: 9, 105. lumina 13, 93. 164.
Luna 3, 286: 6, 311: 8, 149. lunæ 6, 443. lunam 7, 192: 10, 21.
lupa 3, 66.
lupanar 6, 121. lupanaris 6, 132.
Luperco 2, 142.
lupini 14, 153.
luscum 10, 158. lusca 7, 128. luscis 10, 228.
lustravit 2, 144. lustrabit 6, 582. lustraverit 6, 518. lustrari 2, 157: 13, 63.
luteo 10, 132.
luto 3, 247: 6, 18: 7, 180: 14, 35. 66.
lutulenta 7, 131.
lux 12, 1: 13, 158: 14, 105. lucis 13, 88. luce 6, 312: 8, 151: 11, 184: 15, 43.
luxuria 6, 293: 11, 22: 15, 45. luxuriæ 1, 140: 11, 45. luxuriam 4, 137.
luxuriosa 11, 77.
luxu 6, 299.
Lyciscæ 6, 123.
Lycius 11, 147.
Lyde 2. 141.

M.

Macelli 11, 10. macello 5, 95: 6, 40. macellis 11, 64.
macer 6, 138. macra 7, 29. macri 14, 146.
Machæræ 7, 9.
macies 9, 16. maciem 15, 101.
mactare 12, 115.
maculam 14, 2. maculis 5, 104: 15, 160.
Maculonus 7, 40.
maduerunt 10, 121. madentis 13, 85. madenti 4, 154. madentia 6, 319.
madida 2, 93. madidæ 6, 473. madidum 6, 297: 9, 51. madidam 3, 11. madidi 10, 199. madido 13, 165. madidas 5, 101: 7, 164. madidis 10, 178: 15, 47.
Mæcenas 7, 94. Mæcenate 1, 66. Mæcenatibus 12, 39.
Mænades 6, 317.
Mæotica 4, 42.
Mæotide 15, 115.
Mævia 1, 22.
magicæ 15, 5. magicos 6, 610.
magis 1, 7: 2, 16: 11, 16. 45.

Digitized by Google

magister 2, 77. 114: 4, 45: 12, 79. magistri 5, 122: 7, 212. magistrum 14, 246. magistro 6, 26: 14, 212. magistra 6, 361: 13, 22. magistros 7, 154: 8, 8: 14, 12.
magnus 1, 20: 4, 133: 6, 559: 10, 160. magna 2, 14. 47: 3, 39. 212: 4, 32: 6, 537: 7, 108: 8, 13: 10, 49. 111: 13, 19. 100. 109: 14, 14. magni 1, 33: 2, 113: 4, 31: 14, 224. 227. 304. magnum 4, 20. 74: 5, 14: 7, 66: 10, 39: 15, 41. magnum 8, 263: 10, 65: 14, 312. magno 2, 60. 67: 3, 57. 166. 167. 244: 6, 73: 10, 246: 11, 148. magnorum 11, 102. magnos 6, 313. magnis 4, 17: 6, 9. 168: 13, 247: 14, 32. 169. major 1, 88. 106: 4, 139: 5, 111: 6, 558: 8, 141: 9, 133: 10, 14. 140. 233: 11, 166: 13, 12. 221: 14, 142: 15, 114. 159. majus 6, 568. majoris 1, 29: 3, 115: 7, 137: 15, 162. majorem 13, 163. majore 3, 100: 5, 56: 10, 289: 11, 2: 13, 130. majores 4, 27: 8, 133: 12, 109: 13, 57: 14, 264. majora 2, 122: 4, 66: 8, 252: 10, 137. 311: 14, 117. majorum 1, 60: 7, 207: 8, 3. 22. 64. 146. 227. 274: 14, 193: 16, 32. majoribus 13, 124. maximus 3, 310. maxima 5, 66. 99: 6, 155: 8, 112: 10, 24: 14, 47.
magus 3, 77.
majestas 1, 113: 3, 174: 11, 111.
major et majores; v. magnus.
malæ 15, 54.
male 5, 163: 8, 9: 9, 30: 10, 85.
malignis 10, 111.
malo 6, 166. 167: 8, 269: 10, 124: 14, 153. mavis 10, 99. malim 4, 98. malunt 9, 115.
malus 3, 42: 4, 8. mali 5, 153: 7, 51: 14, 290. malo 18, 1. malum 6, 109. malæ 13, 109: 14, 226. mala 10, 145: 11, 74: 14, 216: 15, 142. malorum 10, 99: 13, 13. 236. malos 15, 70. malis 10, 191: 14, 308. pejor 6, 270: 11, 185. pejores 2, 19. pejora 8, 184: 13, 28: 14, 57. pessima 9, 120.
malum (navis) 12, 54.
Mamercorum 8, 192.
mamillæ 7, 159. mamillam 13, 163. mamillis 6, 401, 491: 12, 74.
mamma 1, 23.
mancipium 11, 171. mancipiorum 9, 119.
mancus 3, 48.
mandat 3, 46. mandavi 14, 225. mandet 8, 91. mandaret 10, 53. mandata 6, 354.
mandræ 3, 237.
mane 6, 601. 656.
manet 5, 103: 6, 561: 11, 39: 13, 177. mansit 6, 561. manebit 14, 310. maneant 8, 92. maneret 4, 95: 9, 72. manes 2, 149: 15, 105.
mango—mangones 11, 147.
manicæ 6, 256.
manifesta 2, 64: 14, 136.
manilia 6, 243.
manipli 16, 20. maniplos 8, 153.
mano---manare 6, 275. manantia 6, 623: 15, 136.
manuescere 11, 104.
manubria 11, 133.
manus 3, 106: 5, 53: 6, 290: 7, 241: 10, 120: 15, 54. manum 1, 15: 6, 546. 583. manu 10, 302: 12, 65. manibus 5, 83: 6, 381.
mappa 5, 27. mappæ 11, 191.
Marcellis 2, 145.
mare 1, 54: 2, 25. 5, 94: 6, 94: 10, 176: 12, 62: 13, 69. 155: 14, 276: 15, 16. maris 13, 246. mari 14, 222. maria 4, 83.
margine 1, 5: 3, 19: 4, 30.
marinos 14, 283. marinis 3, 238.
mariscæ 2, 13.
maritali 6, 43.
maritus 6, 211. 432: 7, 169. mariti 6, 229. 232. 291. 463. 611. 652: 10, 312. maritum 6, 100. 149. marito 8, 91: 6, 10. 136: 11, 201. maritos 2, 138: 9, 26. maritis 6, 184.
Marius 1, 49: 8, 120.
marmore 3, 205: 14, 95. marmora 1, 12: 3, 20. 215: 9, 104. marmoribus 6, 430: 14, 90.
marmoreus 13, 115. marmoreum 8, 55. marmoreo 8, 230. marmorea 4, 112. marmoreis 7, 80.
Maronis 11, 178. Maroni 7, 227. Maronem 6, 436.
marræ 3, 311. marris 15, 167.
Mars 6, 59: 14, 261. Martis 1, 8. 9. 101: 10, 83, 314: 13, 79. Marti 2, 31: 16, 5.
Marsus 14, 180. Marsos 3, 169.
Marsya 9, 2.
mas—maribus 1, 84: 2, 89.
massæ 10, 130. massa 6, 421.
mater 3, 212: 6, 239: 10, 195. 232. 290. matris 6, 512. 565: 9, 23: 12, 8. matri 14, 28: matrem 7, 146: 11, 152. matre 7, 196. matribus 11, 71.
materiæ 1, 151. materiam 3, 147: 7, 21: 10, 47. materia 11, 133: 14, 17.
materno 6, 631. maternos 14, 26.
mathematicus 6, 562. mathematicis 14, 243.

Digitized by Google

Matho 7, 129: 11, 84. Mathonis 1, 32.
matrona 1, 69: 3, 110: 6, 49. 250. 448. 497. matronæ 10, 319. matronis 8, 267.
maturius 11, 88.
maturus 8, 169: 12, 7. matura 6, 369: 14, 83. maturæ 14, 216.
matutino 4, 108: 6, 523. matutinis 12, 92.
Maura 6, 307. 308: 10, 224.
Maurus 3, 79. Mauri 5, 53: 6, 337: 11, 125. Mauro 10, 148. Maura 6, 308: 10, 224: 12, 4. Mauræ 6, 307. Maurorum 7, 120: 14, 196.
medicamen 14, 254. medicamina 6, 595. 661: medicaminibus 6, 472.
medicatum 12, 86.
medicus 3, 77. medico 2, 18: 16, 12. medici 6, 46. medicis 6, 370. 389: 18, 124.
mediocris 6, 582: 13, 7. mediocri 13, 143. mediocribus 11, 175.
meditatur 7, 128. meditatus 4, 112. meditata 6, 539.
medius 12, 30. medium 10, 53. mediæ 5, 106: 7, 222. mediam 3, 219: 5, 54. 102: 6, 46: 11, 112. medio 1, 63: 6, 446: 9, 106: 10, 37: 12, 77: 13, 10: 14, 129. media 8, 217: 10, 156: 11, 112: 14, 190. medias 4, 138. mediis 3, 80: 6, 108. 302.
medullas 14, 215. medullis 8, 90.
Medullinæ 6, 322.
Medos 7, 132: Medo 10, 177.
Megalesia 6, 69.
Megalesiacæ 11, 191.
meiere 1, 131.
mellis 6, 181.
Melanippes 8, 229.
Meleagri 5, 115.
melior, v. bonus.
membrana 7, 23.
membra 2, 11: 10, 198: 11, 5: 13, 218: 15, 102. membrorum 10, 233.
meminit 11, 81. memento 5, 71: 6, 572: 9, 93.
Memnone 15, 5.
memor 3, 318. memori 11, 28.
memorabile 2, 113.
memoraret 4, 129. memoranda 2, 102.
Memphitide 15, 122.
mendacia 7, 111.
mendax 10, 174: 15, 16.
mendicat 3, 16: 6, 543: 11, 43. mendicaret 4, 117. mendicatus 10, 277.
Menœceus 14, 240.
mens 1, 166: 5, 1: 10, 356: 13, 194. 203. mentis 7, 66: 14, 175. 226. mentem 6, 531. 611: 13, 220. mente 15, 130. mentes 14, 284. mentibus 6, 317.
mensa 1, 138: 6, 305: 8, 178: 15, 12. mensæ 6, 630: 8, 104: 13, 211. mensam 3, 169: 5, 145. mensas 1, 75: 5, 4: 11, 117. mensis 14, 182: 15, 42.
mensis 6, 571. mense 6, 153. menses 5, 16.
mensura 4, 72: 9, 34: 10, 98. 101: 11, 35: 14, 93. 316. mensuram 1, 41.
mentio 3, 114: 6, 508: 11, 183.
mentiri 3, 41. mentita 6, 123.
Mentore 8, 104.
mercator 6, 152: 14, 269. mercatorem 13, 154.
merces 7, 175. 228: 14, 164. mercedem 3, 15: 5, 13: 7, 149. 157. mercede 4, 38: 14, 273. mercedes 8, 246.
mercaris 14, 143.
mereris 8, 25. merentur 1, 37. meretur 6, 582. meruit 6, 219: 7, 216: 8, 260. meruisse 8, 226. merentem 16, 55.
meretrix 6, 118.
mergit 10, 57. mergat 13, 8. mergere 14, 9. mergetur 6, 523. mergatur 8, 66. mersa 14, 301. mersis 11, 40.
merito 2, 84: 3, 221: 10, 208: 15, 24.
meritoria 3, 234.
meritum 3, 127: 9, 82: 12, 124. meritis 14, 165.
Meroe 6, 528: 13, 163.
meri 6, 319. mero 3, 283: 6, 303: 12, 8: 15, 48.
mera 6, 187. mero 6, 159.
merx—mercis 14, 201. mercibus 14, 288.
Messalinæ 10, 333.
messem 7, 112.
messoribus 8, 117.
metarum 6, 583. metis 14, 232.
metallo 13, 30.
Metelli 6, 265: 15, 109.
metiris 9, 71. metitur 6, 358.
metit 3, 186.
metretam 3, 246.
metuunt 14, 101. metues 8, 38. metuam 5, 5. metuet 10, 312. metuens 5, 154: 7, 210: 13, 90. metuentem 14, 96. metui 6, 517. metuenda 11, 45. 75.
metus 3, 198: 14, 178: metu 13, 204: 14, 303.
Micipsarum 5, 89.
micturiunt 6, 309. micturiente 16, 46.
migraret 7, 7. migrare 11, 51: 15, 151. migra 6, 171. migrasse 3, 163.
miles 8, 79: 10, 18. 267: 11, 102: 16, 16. militis 3, 248. milite 10, 155: 16, 18. militibus 16, 51.
Miletos 6, 296.
militia 10, 9. militiæ 7, 88: 16, 2. 58.
mille 3, 8. etc. millia 2, 151: 15, 61: 16, 25. millibus 4, 15: 5, 60.
millesima 7, 100.
Miloni 2, 26.
milvos 9, 55.
mimus 5, 157: 8, 198. mimum 6, 608: 13, 110.
minaci 10, 52.
Minervæ 13, 82. Minervam 3, 139. 219: 10, 116.
minxit 3, 107.
minime 4, 8.

Digitized by Google

minimus, v. parvus.
minister 5, 63. ministri 5, 83: 11, 161. ministro 12, 14.
minor, v. parvus.
minatur 7, 127: 14, 294. minantur 8, 256. minetur 6, 569.
Minturnarum 10, 276.
minus 2, 71: 6, 334: 9, 45.
minutal 14, 129.
minuti 13, 189. minuto 6, 546: 9, 137. minutas 14, 291.
mirabilis 3, 98. mirabile 12, 73.
miratrix 4, 62.
mire 14, 24.
mirmillonis 8, 200. mirmillonem 6, 81.
miratur 3, 90: 4, 102: 13, 162: 14, 120. mirabantur 10, 127. mirabere 12, 78. miretur 14, 195. miremur 8, 66. miraretur 8, 264.
mirari 11, 100. mirantis 12, 16. miranti 13, 65. mirante 2, 67. mirandus 10, 161. mirandum 10, 32: 12, 124. miranda 7, 200: 15, 27.
mira 8, 198. mivis 13, 70.
miscellanea 11, 20.
miscet 1, 70. miscuit 8, 220: 10, 163: 14, 174. misce 14, 322. miscere 5, 61. miscent 2, 25. mistos 6, 625.
misellus 13, 213.
miser 4, 23: 7, 27. 117: 9, 45: 10, 382: 13, 112: 14, 64. misera 14, 304. miserum 3, 6: 7, 161: 8, 76: 13, 161. miseri 2, 159: 6, 463. miseræ 3, 288: 4, 74: 9, 127. misero 4, 99: 10, 200. miseram 8, 18: 9, 113. miseros 7, 154: 10, 296. miseris 1, 134: 8, 122. miserrimus 11, 12.
miserabilis 2, 18: 12, 67. miserabile 3, 166. 276: 6, 65: 9, 147: 10, 269: 15, 97. miserabilior 9, 6.
miserere 8, 89: 12, 25.
miserantibus 15, 101.
Mithridates 14, 252.
mite 4, 82: 13, 184. mitem 14, 15. mitior 6, 486. mitius 10, 188.
mitra 3, 66.
mittit 3, 45: 11, 124. mittere 12, 43: 13, 114. misit 2, 148: 4, 20: 5, 92: 10, 132. mittitis 6, 466. mittentur 14, 147. mittas 5, 119: 8, 180: 9, 50. 70. mittat 7, 74. mitte 8, 171. mitti 6, 563. missus 11, 63. missum 13, 230. misso 4, 144. missurus 5, 32.
mobilis 13, 236.
moderantem 10, 128.
modesto 10, 300.
Modiam 3, 130.
modica 12, 66. modicam 13, 143. modicæ 4, 80. modico 9, 9: 10, 289. modicis 5, 108: 14, 15.
modium 3, 220. modio 14, 126.
modo 2, 73. etc.
modus 3, 310: 14, 172. modi 7, 100. modo 14, 117. modum 6, 359: 8, 88. modis 7, 19: 9, 73.
mœchæ 6, 279.
mœchus 9, 25. mœchum 6, 100. 464. mœchi 1, 55. mœchorum 6, 42. mœchis 6, 465. mœchos 6, 23: 10, 220. 317: 14, 26.
mœnia 6, 83: 15, 28.
mœrore 10, 245.
mœstitia 11, 53.
mœsta 9, 109. mœstam 11, 197.
Mœsorum 8, 143.
molam 8, 67.
molari 5, 160. molares 13, 212.
molem 16, 26. mole 12, 12. moles 12, 75.
molesta 8, 235.
mollis 9, 38. molle 1, 69. molli 3, 99: 5, 70: 6, 63. molles 1, 104: 2, 47: 3, 202: 6, 91. 300: 12, 85. mollia 1, 83: 6, 366. 514. mollior 2, 165: 8, 15: 11, 66. mollius 6, 198. mollissima 15, 131.
Molosso 12, 108. Molossos 14, 162.
moneo 6, 629. monent 15, 107. monui 8, 39. monuit 11, 114. moneatis 6, 846. moneant 8, 91. moneri 6, 530. monitis 14, 210. monitu 14, 128.
moneta 7, 55.
monilia 2, 85.
monimenta 5, 55.
mons 6, 649. montem 1, 82: 3, 258: 5, 77: 10, 153: 14, 144. monte 6, 344: 11, 89. montes 9, 54. montibus 5, 33: 6, 637: 7, 211: 11, 25. 159: 12, 129: 14, 88.
monstro 10, 363: 14, 256. monstrat 10, 48. monstrant 14, 3. 208. monstrare 7, 56: 8, 45: 14, 103. monstrante 14, 10. monstratur 6, 60. monstrata 14, 37. monstratos 6, 261.
monstrum 2, 143: 4, 2. 45. 115: 9, 38: 13, 65: 15, 121. monstra 2, 122: 6, 286. 645: 14, 283. monstris 6, 647.
montana 6, 5. montanum 2, 74. montani 11, 68.
Montanus 4, 131. Montani 4, 107.
monumenta v. monimenta.
Monychus 1, 11.
mora 2, 167: 6, 338: 10, 340: 12, 111. moræ 6, 238. 327: 16, 44.
morbi 3, 236. morbum 2, 17: 13, 230. morbo 2, 50: 9, 49: 13, 212. morborum 10, 219: 14, 156.
mordet 6, 302. mordeat 6, 632. mordere 5, 11: 11, 67: 15, 87. momordit 7, 19. mordente 9, 10. mordetur 3, 91.
moritur 3, 232. moriuntur 2, 140. morieris 14, 249. moriaris 14, 137. mortuus 3, 172: 15, 79.

Digitized by Google

moror 3, 183 : moraris 14, 250. 267. morantur 11, 54. moratam 6, 1.
mors 4, 95 : 10, 172. mortis 10, 357. mortem 10, 248. morte 6, 221. 654 : 8, 85 : 10, 113 : 11, 45 : 12, 58 : 13, 54. mortes 1, 144.
morsum 5, 69. morsu 4, 142 : 14, 297 : 15, 9.
mortalis 13, 76.
mortaria 7, 170.
mortifera 9, 95 : 10, 10 : 14, 221. mortifero 4, 113.
mos 6, 392 : 10, 212. moris 2, 87 : 3, 261 : 8, 156 : 11, 83 : 13, 38 : 16, 15. mores 2, 170 : 4, 82 : 6, 84. 240. 299 : 7, 237 : 10, 298. 323 : 13, 159. 239 : 14, 15. morum 4, 12 : 14, 52. moribus 1, 147 : 2, 39 : 3, 140 : 6, 45 : 8, 21 : 11, 57 : 13, 204 : 14, 74. 323.
Moses 14, 102.
motus 3, 42.
movet 6, 71 : 8, 203 : 14, 5. moves 13, 114. movemus 2, 52. moverit 6, 243. movebit 6, 257. moverat 10, 29 : 15, 16. moveat 10, 202 : 13, 35. movebunt 7, 171. movetur 11, 168. moventur 6, 311. moveri 6, 419 : 13, 87. motæ 10, 21. motus 3, 42. movendus 3, 226.
mox 3, 280. etc.
mucida 5, 68 : 14, 128.
Mucius 1, 154 : 8, 264.
mucronem 14, 217.
mugilis 10, 317.
mugire 14, 286.
mugitum 1, 53.
mulæ 7, 181 : 13, 66.
mulier 6, 252 : 10, 328.
mulino 16, 23.
mulio 3, 317.
mullus 5, 92. mullum 4, 15 : 11, 37. mullorum 6, 40.
multicia 2, 66. 76 : 11, 186.
multum 10, 3 : 12, 66.
multus 8, 104. multum 3, 285 : 12, 46. multo 4, 47 : 13, 196. multæ 6, 655. multorum 6, 126. multos 2, 135. multa 2, 59 : 6, 14 : 7, 101 : 8, 7.
mundæ 7, 181.
mundi 6, 586 : 10, 169 : 12, 48 : 15, 147. mundum 13, 87.
municipes 4, 33 : 14, 271.
municipalis 3, 34 : 8, 238.
munimenta 9, 29.
muniret 8, 248. munitam 10, 171.
munus 14, 183. munere 1, 35 : 2, 148 : 4, 18. munera 3, 36 : 9, 53 : 10, 358. muneribus 10, 306.
munuscula 6, 36.
muræna (al. murena) 5, 99.
murmure 5, 67 : 10, 290 : 13, 224. murmura 6, 539 : 10, 89.
murrhina, v. myrrhina.
muro 4, 132. muros 8, 240.
mus 6, 339. mures 3, 207.
Musarum 7, 37.
mustacea 6, 202.
mustum 10, 250. musto 9, 58.
mutare 8, 65 : 14, 55. mutari 13, 240. mutandum 6, 94. mutatis 6, 471.
muta 8, 56. mutorum 15, 143.
mutuus 15, 149.
Mycale 5, 141.
Mycenis 12, 127.
Myronis 8, 102.
Myrrhina 6, 156 : 7, 133.

N.

Nabatæo 11, 126.
Nævole 9, 1.
nanum 8, 32.
Narcissi 14, 329.
nares 14, 194. naribus 6, 108.
narrat 6, 412. narrare 12, 82. narrasse 11, 202. narraret 15, 14. narrate 4, 35. narratur 2, 164.
nascitur 9, 83. nasci 10, 50. nascenti 12, 9. nascuntur 14, 242 : 15, 10. natus 1, 104 : 3, 80 : 8, 14, 259 : 13, 17. natum 1, 141. natam 10, 122. nati 3, 156 : 6, 12 : 13, 142. natos 6, 627. natorum 6, 175. natæ 15, 68. nata 4, 140. natas 11, 117. natis 9, 11.
nassæ 12, 123.
nasus 6, 495 : 15, 55. nasi 10, 199. naso 1, 57 : 6, 148 : 8, 5. nasorum 5, 47.
natalis 9, 51. natali 12, 1. natalibus 5, 37 : 6, 323 : 8, 231.
natalitium 11, 84.
nates 6, 612.
natio 3, 100.
natat 4, 55. natavit 8, 265. nataret 11, 94. natantem 10, 257. natantes 14, 8.
Natta 8, 95.
natura 1, 79 : 2, 140 : 10, 152. 279. 301. 303 : 12, 41. 79 : 13, 30. 88. 166. 236. 239 : 14, 31. 321 : 15, 132. naturæ 3, 123 : 10, 359 : 15, 138.
naufragium 12, 22.
naufragus 14, 301.
navigio 1, 82.
navem 6, 98 : 12, 56 : 14, 288. nave 9, 149 : 10, 185. navibus 8, 106.
Naulum 8, 97.
nauseat 6, 438.
nautæ 12, 82. nautas 6, 101. nautis 6, 154 : 8, 174.
ne 1, 97 : 2, 42.
nebula 10, 4.
nebulone 14, 9.
necesse 3, 290.
necat 10, 316. necari 13, 176. necandos 6, 596.
nectare 13, 44.
nectit 7, 18. necte 6, 51.
nefanda 15, 165. nefandæ 13, 174. nefandi 15, 116.
nefas 2, 127. etc.
negligis 2, 132. negligit 9, 92. neglectum 5, 16. neglecta 9, 15.
negat 1, 79 : 3, 208. ne-

Digitized by Google

gavit 3, 168. negabit 14, 134. neget 10, 87: 13,77. negaverit 10,321.
negotia 11,181 : 14, 264.
nemo 2, 83 : 6, 562 : 7, 223 : 13, 3. 76 : 14, 59. 283.
nemorosa 3, 191.
nempe 3, 95 : 8, 164 : 13, 166.
nemus 3, 13. nemore 15, 152. nemorum 4, 6.
Nepotis 8, 67.
nepotes 2, 128.
neptes 6, 265.
Neptuni 13, 152. Neptune 13, 81.
nequam 6, 197.
nequeo 3, 42 : 7, 56. nequeunt 2, 138.
nequiquam 8. nequidquam 8, 205.
nequitiæ 14, 216.
Nero 10, 308. Neronis 4, 137: 6, 615 : 10, 15. Neroni 4, 38 : 8, 212. Neronem 8, 170. Nerone 8, 72. 193.
Nersia 10, 74.
nervus 10, 205. nervi 9, 34.
nescio 1, 130 : 3, 41 : 11, 48 : 16, 30. nescis 5, 159 : 13, 33. nescit 5, 60 : 6, 247 : 12, 28 : 14, 231. 15, 1. nescierint 15, 168. nesciat 10, 360. nescire 6, 188: 7, 97.
nescius 11, 100. nescia 13, 240.
Nestoris 6, 326. Nestora 12, 128.
neu 14, 203.
ni 3, 321 : 9, 71.
niceteria 3, 68.
nidore 5, 162.
nido 1, 116 : 5, 143. nidos 14, 80.
nigri 5, 53 : 13, 245. nigræ 7, 192. nigrum 3, 80 : 6, 120. nigro 6, 165. 370 : 7, 227 : 15, 49. nigra 10, 245 : 13, 45 : 14, 294. nigram 16, 11. nigres 1, 72. nigras 2, 150.
nihil 3, 209. etc.
nil 1, 147. etc.
Niliacæ 1, 26.
Nili 13, 27. Nilo 10, 149: 15, 123. Nilum 6, 83.
nimboso 4, 87.
nimbo 5, 79. nimbos 7, 163. nimbis 1, 81.
nimirum 2, 104 : 7, 78 : 10, 248.
nimia 10, 12 : 12, 97 : 15, 77. nimiæ 11, 194. nimio 10, 252. nimios 10, 104 : 13, 11. nimias 10, 105.
Niobe 6, 177.
Niphatem 6, 409.
nisi 3, 172. etc.
nitet 7, 181 : 15, 4. nitent 12, 91. nitentia 12, 88.
nitidi 3, 157 : 11, 176. nitidis 14, 2. nitidos 6, 8. nitidas 14, 60.
nitor 3, 180 : 9, 13.
nivem 10, 152.
niveus 5, 70. nivei 7, 221. niveam 12, 3. niveos 10, 45.
nobilis 6, 81 : 8, 41. 49. 60. 199. 253: 15, 113. nobile 11, 95. nobilium 7, 91. nobilior 6, 176.
nobilitas 8, 20. 139. nobilitate 1, 34: 4, 97.
nocet 10, 324: 14, 153. nocuit 4, 154 : 13, 227. nocens 6, 620 : 13, 3. nocentem 6, 647. nocentes 13, 101. nocentibus 13, 234. nocitura 10, 8.
nocturnus 8, 144. nocturnæ 3, 12. nocturnos 6, 118. nocturna 8, 233.
nodosam 8, 247.
nodus 5, 165. nodos 8, 50.
nolo 8, 275. nolunt 10, 96. nolit 5, 24 nollet 13, 187. noluerim 8, 75. noli 1, 126. nolenti 15, 123. nolentem 9, 113.
nomen 1, 153: 5, 46: 7, 9. 110: 8, 36. 273: 11, 22: 12, 72: 13, 30. nominis 6, 385 : 8, 241 : 13, 248. nomine 1, 98 : 8, 31. nomina 5, 127 : 6, 604 : 8, 255: 10, 219. 234.
non 1, 51. etc.
nondum 1, 114 : 6, 15. 16.
nona 13, 28.
nosco—novi 5, 6. novit 3, 77 : 6, 402: 11, 143. novimus 2, 52, norunt 3, 46. noverunt 6, 337. noverat 4, 136. noverit 7, 231. novisse 5, 75. nosse 7, 157 : 13, 159. noscenda 11, 35.
noster 13, 244. nostrum 12, 89. nostra 11, 117. nostri 9, 137. nostros 10, 273. nostras 15, 110. nostris 1, 147.
notabilis 6, 374.
notari 15, 45. notet 9, 142. notemus 16, 35.
notum 2, 58 : 10, 353. nota 1, 7. 123. notæ 3, 35 : 6, 307. noti 7, 3. notos 11, 153. notior 9, 25. notissimus 6, 42. notissima 2, 10 : 10, 23.
novalia 14, 148.
novercæ 6, 403 : 7, 234.
novercali 12, 71.
novicius 3, 265.
Novium 12, 111.
novus 8, 237. novum 10, 250. nova 3, 26 : 11, 85. novo 6, 11. novas 14, 95. novis 2, 102. novorum 7, 189. novissimus 11, 42. novissima 6, 356.
nox—noctis 3, 268 : 7, 222. noctem 3, 279 : 5, 54. nocte 2, 161 : 3, 105 : 6, 204 : 11, 112: 13, 198. 217 : 15, 43. noctu 6, 35. 605. noctes 4, 137. noctibus 1, 38.
nubem 13, 167. nube 12, 19. nubes 13, 42 : 14, 97. 292.
nubilis 12, 118.
nubit 2, 134. nubsit 6, 141. nube 2, 61. nubere 10, 330. 338. nubentibus 2, 137. nupta 2, 120 : 6, 82. nuptæ 6, 270 : 11, 201. nuptam 3, 45.
nudus 2, 71 : 4, 100: 5, 163. nuda 1, 23: 3, 216. 6, 122. 491 : 15, 54. nudi 6, 232: 14, 308. nudam 11, 106. nudum 3, 210: 8, 205: 9, 35: 11, 170. nudo 4, 49: 7, 16 : 11, 43. 96. nudis 1, 43.

Digitized by Google

nugas 11, 169. nugis 4, 150.
nullus 1, 139: 6, 656: 14, 224. nullum 9, 82. nullo 8, 193. nulla 10, 110. nulli 10, 77. nullos 6, 13.
Numa 3, 12. 138. Numæ 6, 153. 343: 8, 156.
Numantinos 8, 11.
numen 3, 19: 10, 365: 12, 102: 13, 37: 14, 97. 315. numinis 3, 138: 13, 202. 219. 231. numina 6, 568: 14, 182: 15, 11. 36. numinibus 10, 111. 347: 13, 48.
numerare 16, 1. numeras 6, 169. numeret 5, 41. numeres 8, 131. numera 9, 41. numerantur 6, 382. numerentur 9, 42. numerata 14, 133.
numerosa 7, 151: 10, 105.
numerus 2, 46: 6, 229: 7, 102: 13, 26. numerum 9, 90. numero 6, 385. numeros 6, 249. numeris 6, 576.
Numidarum 7, 182.
Numidas 4, 100.
Numitor 7, 74: 8, 93.
numquam 1, 1: 9, 100: 14, 224.
numquid 2, 51: 11, 56.
nummus s. numus 6, 364. numi 5, 136: 13, 131: 14, 139. 260. numorum 1, 114: 3, 143: 8, 101. numos 6, 646: 7, 140: 8, 130: 10, 319: 13, 25. 94: 16, 40. numis 1, 48: 11, 19.
nuntiet 10, 216.
nuper 1, 111.
Nursia 10, 74.
nurus 1, 77. nurum 14, 220.
nusquam 3, 125: 5, 8.
nutant 3, 256. nutare 6, 411. nutantem 15, 156. nutantia 2, 125.
nutricula 7, 148.
nutrit 14, 75. nutritus 3, 117: 12, 12. nutritia 3, 85.
nutricis 6, 593. nutricem 6, 354: 7, 234.
nux—nucem 11, 119. nuces 5, 144.
Nysæ 7, 64.

O.

O 2, 121. etc.
ob 12, 15.
obcurrit 1, 69: 15, 139. obcurras 1, 18: 9, 2. obcurrunt 12, 77: 14, 292. obcurrent 6, 655. obcurrere 5, 54: 9, 44.
obcursum 8, 152. obcursu 6, 418. obcursus 6, 572: 10, 48.
obducta 9, 2.
obit 6, 559.
obfendere 16, 24.
obfensæ 4, 105.
obiter 3, 241: 6, 481.
oblectant 14, 265.
obliquo 7, 224. obliqua 2, 94. obliquas 3, 64.
oblivio 6, 613: 10, 204.
oblita 7, 100.
obponunt 2, 39. obposuit 10, 152. obponere 9, 86. obposito 11, 158. obpositis 11, 18.
obpressa 10, 75.
obrepit 9, 129.
obruit 10, 142. obrutus 14, 297. obruta 15, 6.
obscœna 6, 298. obscœno 6, 513. obscœnis 2, 9: 11, 172.
obscuri 6, 145. obscuris 6, 131. obscurior 11, 125.
obsequere 10, 343.
observet 5, 41. observant 6, 159. observare 7, 241. observandis 6, 536.
obses 2, 166.
obsidet 10, 17.
obsidionis 15, 96.
obsonia, v. opsonia.
obstat 3, 164. 194. 243: 6, 154. obstas 14, 250. obstitit 4, 62. obstabit 3, 60. obstet 14, 49. obstante 6, 213. obstantibus 11, 15.
obstricta 10, 88.
obtritum 3, 260.
obvius 8, 159: 10, 83. obvia 6, 412.
occasio 13, 183: 15, 39.
occidit 3, 116: 7, 154. occidunt 3, 37. occidat 13, 158. occiderit 10, 221. occidere 2, 104: 6, 628: 10, 96. occidisse 15, 170.
occultus 11, 58. occulti 6, 271: 7, 200. occultum 13, 195. occulta 8, 107. 266: 9, 101. occultis 3, 50: 12, 42.
Oceani 11, 94. 113: 14, 283. Oceanum 2, 2. Oceano 10, 149.
ocelli 6, 109. 578. ocellos 6, 8.
ocius 6, 53, etc.
ocreas 6, 258.
Octavius 8, 242.
octava 1, 49.
octo 6, 229: 7, 142.
octogesimus 6, 192. octogesima 4, 92.
oculum 16, 12. oculo 6, 54. oculi 6, 145. oculorum 15, 58. oculos 2, 95: 7, 241: 8, 150: 10, 228: 12, 96: 13, 133. 144. oculis 6, 433: 10, 32. 333: 11, 168: 14, 65.
ocyus, v. ocius.
odi 6, 451. odit 6, 510: 7, 35: 9, 96: 10, 73: 15, 37. odimus 3, 214. oderunt 6, 627. oderat 4, 73. oderit 6, 183.
odium 15, 34. 51. odio 10, 329.
odor 14, 204. odoris 11, 74. odorem 6, 132. odore 5, 150.
œnophorum 6, 426: 7, 11.
œstro 4, 123.
ofellæ 11, 144.
offam 16, 11. offas 2, 33: 6, 472.
officium 2, 132: 3, 126. 239: 11, 114. officii 2, 134. officio 6, 208. officia 7, 107: 10, 45. officiorum 5, 13.
Ogulnia 6, 352.
olet 6, 431. olebit 5, 87. olentis 14, 269.
olei 7, 99.
olfecisse 7, 225.
olida 8, 157. olido 11, 170.
olim 3, 163. etc.

Digitized by Google

gavit 3, 168. negabit 14, 134. neget 10, 87: 13,77. negaverit 10,321.
negotia 11,181 : 14,264.
nemo 2, 83 : 6, 562 : 7, 223 : 13, 3. 76 : 14, 59. 283.
nemorosa 3, 191.
nempe 3, 95 : 8, 164 : 13, 166.
nemus 3, 13. nemore 15, 152. nemorum 4, 6.
Nepotis 8, 67.
nepotes 2, 128.
neptes 6, 265.
Neptuni 13, 152. Neptune 13, 81.
nequam 6, 197.
nequeo 3, 42 : 7, 56. nequeunt 2, 138.
nequiquam s. nequidquam 8, 205.
nequitiæ 14, 216.
Nero 10, 308. Neronis 4, 137 : 6, 615 : 10, 15. Neroni 4, 38 : 8, 212. Neronem 8, 170. Nerone 8, 72. 193.
Nersia 10, 74.
nervus 10, 205. nervi 9, 34.
nescio 1, 130 : 3, 41 : 11, 48 : 16, 30. nescis 5, 159 : 13, 33. nescit 5, 60 : 6, 247 : 12, 28 : 14, 231. 15, 1. nescierint 15, 168. nesciat 10, 360. nescire 6, 188 : 7, 97.
nescius 11, 100. nescia 13, 240.
Nestoris 6, 326. Nestora 12, 128.
neu 14, 203.
ni 3, 321 : 9, 71.
niceteria 3, 68.
nidore 5, 162.
nido 1, 116 : 5, 143. nidos 14, 80.
nigri 5, 53 : 13, 245. nigræ 7, 192. nigrum 3, 30 : 6, 120. nigro 6, 165. 370 : 7, 227 : 15, 49. nigra 10, 245 : 13, 45 : 14, 294. nigram 16, 11. nigros 1, 72. nigras 2, 150.
nihil 3, 209. etc.
nil 1, 147. etc.
Niliacæ 1, 26.
Nili 13, 27. Nilo 10, 149 : 15, 123. Nilum 6, 83.
nimboso 4, 87.
nimbo 5, 79. nimbos 7, 163. nimbis 1, 81.
nimirum 2, 104 : 7, 78 : 10, 248.
nimia 10, 12 : 12, 97 : 15, 77. nimiæ 11, 194. nimio 10, 252. nimios 10, 104 : 13, 11. nimias 10, 105.
Niobe 6, 177.
Niphatem 6, 409.
nisi 3, 172. etc.
nitet 7, 181 : 15, 4. nitent 12, 91. nitentia 12, 88.
nitidi 3, 157 : 11, 176. nitidis 14, 2. nitidos 6, 8. nitidas 14, 60.
nitor 3, 180 : 9, 13.
nivem 10, 152.
niveus 5, 70. nivei 7, 221. niveam 12, 3. niveos 10, 45.
nobilis 6, 81 : 8, 41. 49. 60. 199. 253 : 15, 113. nobile 11, 95. nobilium 7, 91. nobilior 6, 176.
nobilitas 8, 20. 139. nobilitate 1, 34 : 4, 97.
nocet 10, 324 : 14, 153. nocuit 4, 154 : 13, 227. nocens 6, 620 : 13, 3. nocentem 6, 647. nocentes 13, 101. nocentibus 13, 234. nocitura 10, 8.
nocturnus 8, 144. nocturnæ 3, 12. nocturnos 6, 118. nocturna 8, 233.
nodosam 8, 247.
nodus 5, 165. nodos 8, 50.
nolo 8, 275. nolunt 10, 96. nolit 5, 24. nollet 13, 187. noluerim 8, 75. noli 1, 126. nolenti 15, 123. nolentem 9, 113.
nomen 1, 153 : 5, 46 : 7, 9. 110 : 8, 36. 273 : 11, 22 : 12, 72 : 13, 30. nominis 6, 385 : 8, 241 : 13, 248. nomine 1, 98 : 8, 31. nomina 5, 127 : 6, 604 : 8, 255 : 10, 219. 234.
non 1, 51. etc.
nondum 1, 114 : 6, 15. 16.
nona 13, 28.
nosco—novi 5, 6. novit 3, 77 : 6, 402 : 11, 143. novimus 2, 54. norunt 3, 46. noverunt 6, 337. noverat 4, 136. noverit 7, 231. novisse 5, 75. nosse 7, 157 : 13, 159. noscenda 11, 35.
noster 13, 244. nostrum 12, 89. nostra 11, 117. nostri 9, 137. nostros 10, 273. nostras 15, 110. nostris 1, 147.
notabilis 6, 374.
notari 15, 45. notet 9, 142. notemus 16, 35.
notum 2, 58 : 10, 353. nota 1, 7. 128. notæ 3, 35 : 6, 307. noti 7, 3. notos 11, 153. notior 9, 25. notissimus 6, 42. notissima 2, 10 : 10, 23.
novalia 14, 148.
novercæ 6, 403 : 7, 234.
novercali 12, 71.
novicius 3, 265.
Novium 12, 111.
novus 8, 237. novum 10, 250. nova 3, 26 : 11, 85. novo 6, 11. novas 14, 95. novis 2, 102. novorum 7, 189. novissimus 11, 42. novissima 6, 356.
nox—noctis 3, 268 : 7, 222. noctem 3, 279 : 5, 54. nocte 2, 161 : 3, 105 : 6, 204 : 11, 112 : 13, 198. 217 : 15, 43. noctu 6, 35. 605. noctes 4, 137. noctibus 1, 38.
nubem 13, 167. nube 12, 19. nubes 13, 42 : 14, 97. 292.
nubilis 12, 118.
nubit 2, 134. nubsit 6, 141. nube 2, 61. nubere 10, 330. 338. nubentibus 2, 137. nupta 2, 120 : 6, 82. nuptæ 6, 270 : 11, 201. nuptam 3, 45.
nudus 2, 71 : 4, 100 : 5, 163. [illegible] 6, [illegible]

Digitized by Google

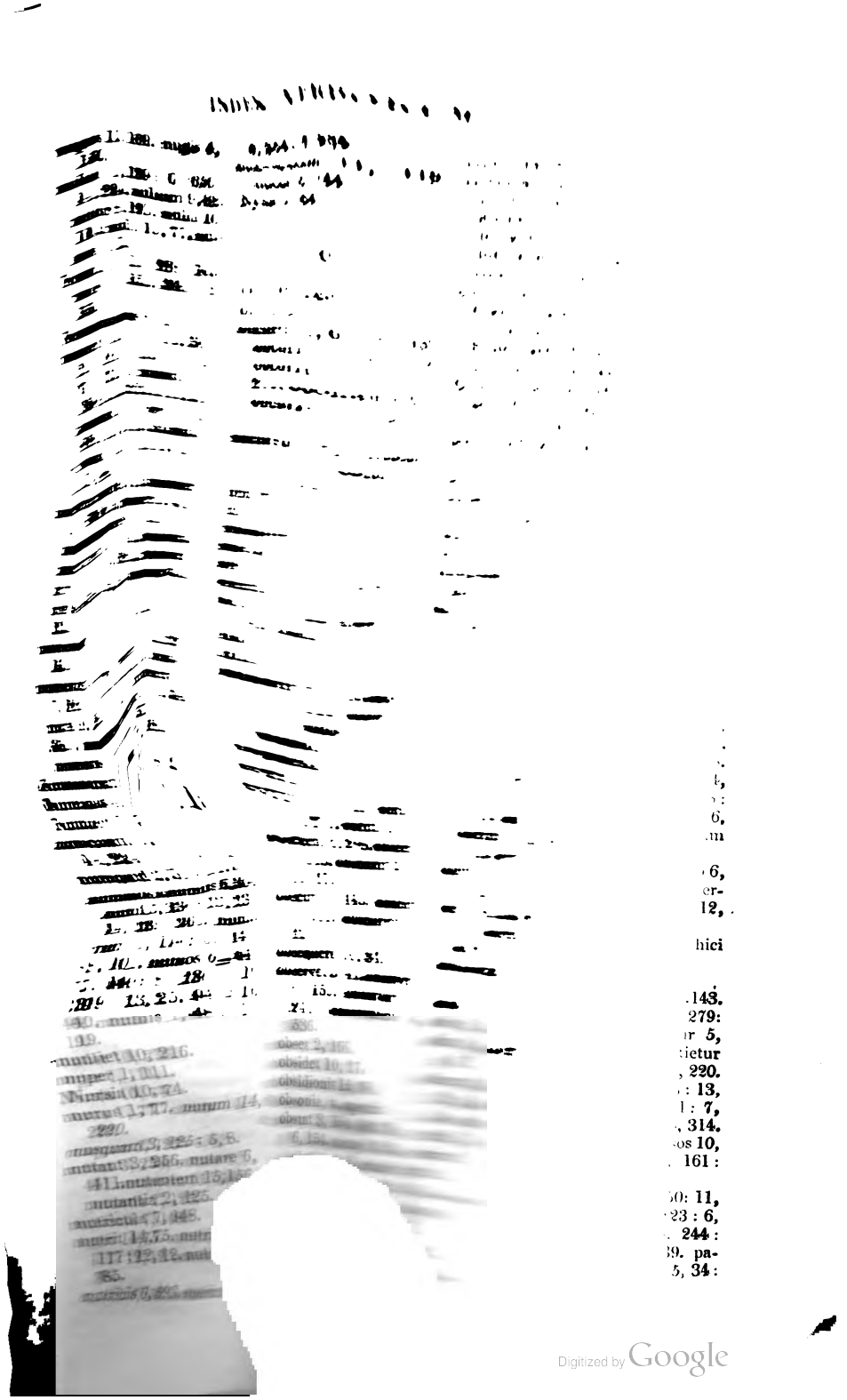

Digitized by Google

gavit 8, 168. negabit 14, 134. neget 10, 87: 13,77.negaverit10,321.
negotia 11,181 : 14,264.
nemo 2, 83 : 6, 562 : 7, 223 : 13, 3. 76 : 14, 59. 283.
nemorosa 3, 191.
nempe 3, 95 : 8, 164 : 13, 166.
nemus 3, 13. nemore 15, 152. nemorum 4, 6.
Nepotis 8, 67.
nepotes 2, 128.
neptes 6, 265.
Neptuni 13, 152. Neptune 13, 81.
nequam 6, 197.
nequeo 3, 42 : 7, 56. nequeunt 2, 138.
nequiquam s. nequidquam 8, 205.
nequitiæ 14, 216.
Nero 10, 308. Neronis 4, 137: 6, 615 : 10, 15. Neroni 4, 38 : 8, 212. Neronem 8, 170. Nerone 8, 72. 193.
Nersia 10, 74.
nervus 10, 205. nervi 9, 34.
nescio 1, 130 : 3, 41 : 11, 46 : 16, 30. nescis 5, 159 : 13, 33. nescit 5, 60 : 6, 247 : 12, 28 : 14, 231. 15, 1. nescierint 15, 168. nesciat 10, 360. nescire 6, 188 : 7, 97.
nescius 11, 100. nescia 13, 240.
Nestoris 6, 326. Nestora 12, 128.
neu 14, 208.
ni 3, 321 : 9, 71.
niceteria 3, 68.
nidore 5, 162.
nido 1, 116 : 3, 143. nidos 14, 80.
nigri 5, 53 : 13, 245. nigræ 7, 192. nigrum 3, 30 : 6, 120. nigro 6, 165. 370 : 7, 227 : 15, 49. nigra 10, 245 : 13, 45 : 14, 294. nigram 16, 11. nigros 1, 72. nigras 2, 150.
nihil 3, 209. etc.
nil 1, 147. etc.
Niliacæ 1, 26.
Nilo 13, 27. Nilo 10, 149 : 15, 123. Nilum 6, 83.
nimboso 4, 87.
nimbo 5, 79. nimbos 7, 163. nimbis 1, 81.
nimirum 2, 104 : 7, 78 : 10, 248.
nimia 10, 12 : 12, 97 : 15, 77. nimiæ 11, 194. nimio 10, 252. nimios 10, 104 : 13, 11. nimias 10, 105.
Niobe 6, 177.
Niphatem 6, 409.
nisi 3, 172. etc.
nitet 7, 181 : 15, 4. nitent 12, 91. nitentia 12, 88.
nitidi 3, 157 : 11, 176. nitidis 14, 2. nitidos 6, 8. nitidas 14, 60.
nitor 3, 180 : 9, 13.
nivem 10, 152.
niveus 5, 70. nivei 7, 221. niveam 12, 3. niveos 10, 45.
nobilis 6, 81: 8, 41. 49. 60. 199. 253: 15, 113. nobile 11, 95. nobilium 7, 91. nobilior 6, 176.
nobilitas 8, 20. 139. nobilitate 1, 34: 4, 97.
nocet 10, 324: 14, 153. nocuit 4, 154 : 13, 227. nocens 6, 620 : 13, 3. nocentem 6, 647. nocentes 13, 101. nocentibus 13, 234. nocitura 10, 8.
nocturnus 8, 144. nocturnæ 3, 12. nocturnos 6, 118. nocturna 8, 233.
nodosam 8, 247.
nodus 5, 165. nodos 8, 50.
nolo 8, 275. nolunt 10, 96. nolit 5, 24 nollet 13, 187. noluerim 8, 75. noli 1, 126. nolenti 15, 123. nolentem 9, 113.
nomen 1, 153: 5, 46: 7, 9. 110: 8, 36. 273: 11, 22: 12, 72: 13, 30. nominis 6, 385 : 8, 241 : 13, 248. nomine 1, 98 : 8, 31. nomina 5, 127 : 6, 604 : 8, 255: 10, 219. 234.
non 1, 51. etc.
nondum 1, 114 : 6, 15. 16.
nona 13, 28.
nosco—novi 5, 6. novit 3, 77 : 6, 402: 11, 143. novimus 2, 52. norunt 3, 46. noverunt 6, 337. noverat 4, 136. noverit 7, 231. novisse 5, 75. nosse 7, 157 : 13, 159. noscenda 11, 35.
noster 13, 244. nostrum 12, 89. nostra 11, 117. nostri 9, 137. nostros 10, 273. nostras 15, 110. nostris 1, 147.
notabilis 6, 374.
notavi 15, 45. notet 9, 142. notemus 16, 35.
notum 2, 58 : 10, 353. nota 1, 7. 123. notæ 3, 35 : 6, 307. noti 7, 3. notos 11, 153. notior 9, 25. notissimus 6, 42. notissima 2, 10 : 10, 23.
novalia 14, 148.
noverca 6, 403 : 7, 234.
novercali 12, 71.
novicius 3, 265.
Noviun 12, 111.
novus 8, 237. novum 10, 250. nova 3, 26 : 11, 85. novo 6, 11. novas 14, 95. novis 2, 102. novorum 7, 189. novissimus 11, 42. novissima 6, 356.
nox—noctis 3, 268 : 7, 222. noctem 3, 279 : 5, 54. nocte 2, 161 : 3, 105 : 6, 204 : 11, 112 : 13, 198. 217 : 15, 43. noctu 6, 35. 605. noctes 4, 137. noctibus 1, 38.
nubem 13, 167. nube 12, 19. nubes 13, 42 : 14, 97. 292.
nubilis 12, 118.
nubit 2, 134. nubsit 6, 141. nube 2, 61. nubere 10, 330. 338. nubentibus 2, 137. nupta 2, 120 : 6, 82. nuptæ 6, 270 : 11, 201. nuptam 3, 45.
nudus 2, 71 : 4, 100 : 5, 163. nuda 1, 23 : 3, 216. 6, 122. 491 : 15, 54. nudi 6, 232 : 14, 308. nudam 11, 106. nudum 3, 210 : 8, 205 : 9, 35 : 11, 170. nudo 4, 49 : 7, 16 : 11, 43. 96. nudis 1, 43.

Digitized by Google

nugas 11, 169. nugis 4, 150.
nullus 1, 139: 6, 656: 14, 224. nullum 9, 82. nullo 8, 193. nulla 10, 110. nulli 10, 77. nullos 6, 13.
Numa 3, 12. 138. Numæ 6, 153. 343: 8, 156.
Numantinos 8, 11.
numen 3, 19: 10, 365: 12, 102: 13, 37: 14, 97. 315. numinis 3, 138: 13, 202. 219. 231. numina 6, 568: 14, 182: 15, 11. 36. numinibus 10, 111. 347: 13, 48.
numerare 16, 1. numeras 6, 169. numeret 5, 41. numeres 8, 131. numera 9, 41. numerantur 6, 382. numerentur 9, 42. numerata 14, 133.
numerosa 7, 151: 10, 105.
numerus 2, 46: 6, 229: 7, 102: 13, 26. numerum 9, 90. numero 6, 385. numeros 6, 249. numeris 6, 576.
Numidarum 7, 182.
Numidas 4, 100.
Numitor 7, 74: 8, 93.
numquam 1, 1: 9, 100: 14, 224.
numquid 2, 51: 11, 56.
nummus s. numus 6, 364. numi 5, 136: 13, 131: 14, 139. 260. numorum 1, 114: 3, 143: 8, 101. numos 6, 646: 7, 140: 8, 130: 10, 319: 13, 25. 94: 16, 40. numis 1, 48: 11, 19.
nuntiet 10, 216.
nuper 1, 111.
Nursia 10, 74.
nurus 1, 77. nurum 14, 220.
nusquam 3, 125: 5, 8.
nutant 3, 256. nutare 6, 411. nutantem 15, 156. nutantia 2, 125.
nutricula 7, 148.
nutrit 14, 75. nutritus 3, 117: 12, 12. nutritia 3, 85.
nutricis 6, 593. nutricem 6, 354: 7, 234.
nux—nucem 11, 119. nuces 5, 144.
Nysæ 7, 64.

O.

O 2, 121. etc.
ob 12, 15.
obcurrit 1, 69: 15, 139. obcurras 1, 18: 9, 2. obcurrunt 12, 77: 14, 292. obcurrent 6, 655. obcurrere 5, 54: 9, 44.
obcursum 8, 152. obcursu 6, 418. obcursus 6, 572: 10, 48.
obducta 9, 2.
obit 6, 559.
obfendere 16, 24.
obfensæ 4, 105.
obiter 3, 241: 6, 481.
oblectant 14, 265.
obliquo 7, 224. obliqua 2, 94. obliquas 3, 64.
oblivio 6, 613: 10, 204.
oblita 7, 100.
obponunt 2, 39. obposuit 10, 152. obponere 9, 86. obposito 11, 158. obpositis 11, 18.
obpressa 10, 75.
obrepit 9, 129.
obruit 10, 142. obrutus 14, 297. obruta 15, 6.
obscœna 6, 298. obscœno 6, 513. obscœnis 2, 9: 11, 172.
obscuri 6, 145. obscuris 6, 131. obscurior 11, 125.
obsequere 10, 343.
observet 5, 41. observant 6, 159. observare 7, 241. observandis 6, 536.
obses 2, 166.
obsidet 10, 17.
obsidionis 15, 96.
obsonia, v. opsonia.
obstat 3, 164. 194. 243: 6, 154. obstas 14, 250. obstitit 4, 62. obstabit 3, 60. obstet 14, 49. obstante 6, 213. obstantibus 11, 15.
obstricta 10, 88.
obtritum 3, 260.
obvius 8, 159: 10, 83. obvia 6, 412.
occasio 13, 183: 15, 39.
occidit 3, 116: 7, 154. occidunt 3, 37. occidat 13, 158. occiderit 10, 221. occidere 2, 104: 6, 628: 10, 96. occidisse 15, 170.
occultus 11, 58. occulti 6, 271: 7, 200. occultum 13, 195. occulta 8, 107. 266: 9, 101. occultis 3, 50: 12, 42.
Oceani 11, 94. 113: 14, 283. Oceanum 2, 2. Oceano 10, 149.
ocelli 6, 109. 578. ocellos 6, 8.
ocius 6, 53, etc.
ocreas 6, 258.
Octavius 8, 242.
octava 1, 49.
octo 6, 229: 7, 142.
octogesimus 6, 192. octogesima 4, 92.
oculum 16, 12. oculo 6, 54. oculi 6, 145. oculorum 15, 58. oculos 2, 95: 7, 241; 8, 150: 10, 228: 12, 96: 13, 133. 144. oculis 6, 433: 10, 32. 333: 11, 168: 14, 65.
ocyus, v. ocius.
odi 6, 451. odit 6, 510: 7, 35: 9, 96: 10, 73: 15, 37. odimus 3, 214. oderunt 6, 627. oderat 4, 73. oderit 6, 183.
odium 15, 34. 51. odio 10, 329.
odor 14, 204. odoris 11, 74. odorem 6, 132. odore 5, 150.
œnophorum 6, 426: 7, 11.
œstro 4, 123.
ofellæ 11, 144.
offam 16, 11. offas 2, 33: 6, 472.
officium 2, 132: 3, 126. 239: 11, 114. officii 2, 134. officio 6, 203. officia 7, 107: 10, 45. officiorum 5, 13.
Ogulnia 6, 352.
olet 6, 431. olebit 5, 87. olentia 14, 269.
olei 7, 99.
olfecisse 7, 225.
olida 8, 157. olido 11, 170.
olim 3, 163. etc.

Digitized by Google

oliva 14, 144. olivæ 13, 99.
ollæ 14, 171.
oluscula 11, 79.
Olynthi 12, 47.
Ombos 15, 35.
omen 4, 125.
omenta 13, 118.
omnis 3, 15: 11, 136. etc. omne 9, 88. omni 6, 163: 10, 232. 253. 303: 11, 172. omnes 2, 44. etc. omnia 3, 77. 183: 9, 12: 10, 79. 265: 11, 110. 176: 12, 22. omnibus 9, 42. etc.
onerosa 6, 236.
onus 13, 8.
opaci 3, 54.
operæ 9, 28: 12, 127: 14, 281. operas 6, 383.
operit 4, 42. operto 6, 18. opertis 6, 433.
operatur 12, 92.
Opici 3, 207. Opicæ 6, 455.
opimam 10, 281.
opobalsama 2, 41.
oportet 14, 207.
Oppia 10, 322.
oppida 8, 129: 15, 8.
ops—ope 14, 183. opem 12, 33. opes 10, 24. 105: 14, 93. 120. opibus 1, 24: 3, 235: 6, 88: 8, 185: 9, 100.
opsonia 4, 64: 11, 134.
optas 10, 189. optat 6, 487: 10, 80, 289. optabat 10, 104. optabunt 10, 346. optare 10, 115: 13, 96. optes 3, 276: optantibus 10, 7. optari 10, 293. optata 5, 117: 10, 187. optandus 6, 211. optandum 1, 107: 10, 103. optandas 10, 284.
optimus, v. bonus.
opus 7, 66. opera 8, 224. operum 7, 102.
opus 2, 121: 6, 368: 10, 215.
oracula 6, 555.
orator 7, 193: 10, 118: 11, 34.
orbis 4, 148: 10, 168: 15, 110. orbem 4, 87. 132: 5, 21: 6, 293. 496: 10, 40: 11, 178: 13, 313. orbe 2, 108: 6, 11: 10, 63. orbes 11, 122. orbibus 1, 137.
orbita 14, 37.
orbus—orbi 4, 19: 6, 548: 12, 99. orba 6, 270. orborum 3, 221. orbis 3, 129.
Orcadas 2, 161.
orchestra 7, 47. orchestram 3, 178.
ordo 3, 284. ordinis 7, 44. ordine 1, 127. ordinibus 6, 502: 14, 324.
Orestes 1, 6: 8, 220.
orexis 11, 127. orexim 6, 428.
organa 6, 380.
Orgia 2, 91.
origo 14, 226. originis 8, 46.
ornamentum 3, 204. ornamenta 3, 218.
ornatum 10, 321.
ornate 12, 85. ornatur 8, 253. ornata 11, 64. ornentur 6, 79. ornatas 6, 227.
ornos 1, 11.
oro 9, 67: 10, 250. orandum 10, 356.
Orontes 3, 62.
ortu 8, 11.
oryx 11, 140.
os—oris 10, 238. ore 3, 267: 7, 167: 10, 232: 14, 138. 205. ora 3, 240: 6, 43: 8, 35: 15, 137.
os—ossa 8, 90. 146: 15, 58. ossibus 15, 80.
oscula 6, 51. 367. 507.
Osiris 6, 541. Osiri 8, 29.
ossea 5, 53: 11, 134.
ostendis 13, 127. ostendit 1, 84: 3, 151: 6, 124. 539. ostendas 13, 215. ostende 14, 60. ostenderet 10, 53: 11, 107. ostendens 1, 124: 12, 13. ostendere 8, 2: 16, 10. ostendebat 11, 97. ostendatur 7, 9.
ostia 4, 43: 8, 171: 13, 27.
ostia 9, 105.
ostrea 4, 142: 6, 302: 8, 85: 11, 49.
Othonis 2, 99: 14, 324. Othoni 3, 159: 6, 559.
otia 6, 394.
ovili 6, 529.
ovem 6, 150. oves 1, 108.
ovanti 8, 28.
ovo 5, 84: 14, 85. ova 3, 202: 11, 71. ovis 6, 518: 13, 142.

P.

Paccius 12, 99.
pactam 6, 200.
Pactolus 14, 299.
pactum 6, 25. pacta 4, 33.
Pacuvius 12, 128. Pacuvio 12, 125. Pacuvium 12, 112.
pæan 6, 172.
pædæmate, v. pitismate.
pæne 1, 65: 6, 563.
pænula 5, 79.
paganum 16, 33.
pagina 7, 100: 10, 58.
pago 14, 154.
Palæmon 7, 219. Palæmonis 6, 452: 7, 215.
palam 2, 136.
Palatino 6, 117.
palatii 2, 106: 4, 31. palatia 9, 23.
palato 10, 203: 11, 11.
Palfurio 4, 53.
palla 10, 262.
Pallante 1, 109.
pallet 2, 50: 11, 48. palleat 1, 43. palluit 6, 392. pallere 7, 97. pallent 13, 223. pallentis 3, 175.
pallidulis 10, 82.
pallidus 5, 87: 7, 115: 10, 189. pallida 10, 229.
palliolo 3, 95.
pallia 6, 236.
pallor 4, 75. pallorem 15, 101.
palma 8, 58: 13, 128. palmæ 7, 118: 15, 76. palmam 6, 323: 11, 179. palmas 2, 142.
palmes 8, 78.
palpat 1, 35. palpetur 10, 206.
palpitet 3, 134.
paludatis 6, 400.
pali 6, 247. palum 6, 267.
palus 3, 307. paludes 10, 276.
pandit 10, 194. pande 1, 150. panditur 14, 327.

Digitized by Google

panis 5, 70: 10, 200. 277: 14, 128. panem 2, 107: 5, 67: 10, 81: 14, 181. pane 5, 169: 6, 462.
panniculus 6, 260.
pannosus 10, 102.
panni 11, 196: 14, 300. panno 7, 145. pannis 8, 96.
Pansa 8, 95.
papas 6, 633.
papillis 6, 122.
papyro 4, 24: 7, 101.
par 1, 151: 4, 97: 5, 114: 8, 215: 10, 98: 12, 4: 13, 59: 15, 113. pari 15, 53. pares 3, 104. paribus 4, 16: 14, 17.
parasitus 1, 139: 5, 145. parasiti 14, 46.
paratu 14, 13.
Parcæ 12, 64.
parcius 6, 546.
parcit 15, 159. parce 6, 172: 8, 117. parcerel, 18: 5, 156. parcas 6, 37. parcat 6, 208: 14, 287. parcetur 14, 246. parcendum 14, 215.
parcus 14, 112.
pardus 8, 36: 11, 123.
parentis 7, 209: 8, 45. 143: 9, 87: 14, 56. parenti 8, 257. parentes 6, 13: 10, 296. 305: 14, 3. parentum 8, 138.
parere 3, 290: 5, 64: 10, 339: 12, 107. paruit 14, 331.
pariat 5, 141. peperit 3, 233: 6, 633. parere 2, 138. partam 10, 116. partos 13, 25. parta 14, 303: 16, 52.
Paris 10, 264. Paridi 7, 87. Paridem 6, 87.
pariter 3, 298. etc.
parma 5, 154.
paras 6, 26: 14, 48. parant 1, 106: 8, 233. parat 6, 608: 8, 130: 14, 273. parabat 10, 105: 14, 88. paravi 6, 639. parastis 8, 233. parabis 14, 55: 15, 129. para 9, 135. pares 14, 200. paret 11, 21. paratur 3, 224: 6, 251: 14, 140. parantur 6, 465. paretur 4, 131. parari 8, 213. paratus 3, 106: 5, 56: 9, 7: 13, 108. parata 6, 207. paratum 12, 106. parati 5, 168: 9, 49: 10, 333: 15, 102: 16, 46. paratæ 6, 245. paratis 6, 16. 273. paranda 7, 66.
paropside 3, 142.
Parrhasii 8, 102.
pars 1, 26: 3, 171: 5, 8: 8, 44: 9, 120: 12, 26. 52: 15, 3. 73. 133. partis 10, 209: 14, 94. partem 4, 29: 12, 110: 13, 186: 14, 106. parte 3, 194: 7, 43. 114. 159. 182: 10, 213: 11, 29. 72. 101: 12, 48: 13, 136: 14, 131: 15, 85. partes 4, 2: 7, 123. partibus 4, 148: 9, 32.
Parthenio 12, 44.
Partho 6, 407.
participem 3, 52.
particulam 13, 14. particulas 15, 79.
partitur 3, 121.
partus 6, 592. 626. partum 10, 352. partu 2, 138.
parum 15, 166.
parumper 4, 62: 10, 250.
parvulus 3, 204: 5, 138.
parvula 6, 89: 15, 127.
parvus 8, 108. parva 1, 96: 6, 184. 288. 564: 7, 28: 10, 170: 12, 87: 14, 93. parvi 6, 504. 9, 137. parvo 11, 78: 14, 5. parvos 12, 94. parvas 6, 2. parvis 11, 96: 13, 168: 14, 319. minor 3, 23. 125. 160. 203: 4, 41: 6, 504: 646: 7, 72: 11, 61: 13, 150: 14, 165: 15, 140. minoris 4, 25: 7, 187. minori 6, 513: 13, 48. minorem 4, 61: 8, 4: 12, 56: minores 1, 148: 6, 145. 499: 8, 234. minora 10, 101. minoribus 2, 146: 14, 189. minimus 10, 217: 13, 179. minima 2, 161: 6, 91. minimum 6, 135. 269: 16, 8. minimam 13, 13. minimo 1, 14: 5, 123. minimas 5, 144: 14, 124. minimis 6, 349: 11, 36.
pascit 3, 141. pascunt 7, 93. pascentis 14, 80. pascitur 9, 136: 12, 105. pascaris 5, 150. pasci 12, 28. pascendum 7, 76. pascendi 9, 67.
pascua 9, 55: 12, 13.
passer 6, 8: 9, 54.
passum 14, 271.
pastor 8, 275. pastoris 11, 151. pastores 6, 150. pastoribus 2, 127.
patella 5, 85. patellæ 10, 64. patellas 3, 261: 6, 344.
patet 2, 89: 3, 150: 10, 364. patent 3, 275: 6, 31. 640. patuerunt 4, 63. patuit 1, 88. patens 1, 65.
pater 2, 126: 6, 51. 77. 394. 600: 7, 166. 239: 8, 109. 269: 10, 130: 13, 81. 84: 14, 99. 105. 119. 191. 255: 16, 54. 56. patris 3, 43: 5, 142: 8, 217. patri 2, 131: 7, 188. patrem 8, 244: 14, 96. 167. patre 12, 98: 16. 52. patres 4, 64: 6, 625: 8, 266. patrum 14, 36.
paterni 6, 355. paterno 6, 55. 57: 11, 39. paterna 6, 88. paternis 12, 89.
pathicus 9, 130. pathici 2, 99.
patinæ 4, 72. 133.
patior—pateris 13, 9. 143. patitur 1, 77: 3, 279: 13, 208. patimur 5, 96: 6, 292. patietur 13, 245. patere 7, 220. pati 5, 3. 25. 173: 13, 230. patiens 1, 31: 7, 33. passurus 14, 314. passi 12, 15. passos 10, 181. passis 14, 161: 15, 104.
patria 3, 29: 10, 50: 11, 161. patriæ 3, 123: 6, 86. 111: 8, 28. 244: 14, 71. 166. 239. patriam 4, 129: 5, 34:

Digitized by Google

6, 575: 7, 234, 8, 45: 10, 142: 11, 52.
patriciæ 10,332. patriciorum 8, 190. patricias 4, 102. patricios 1, 24.
patrimonia 1, 138: 7, 113: 10, 13: 12, 50: 14, 116. 229.
patruo 2, 33. patruos 6, 567. patruis 1, 158.
patulæ 13, 74. patulo 16, 39. patulas 3, 277.
pauci 10, 2. 112. paucæ 6, 50. pauca 5, 107. paucorum 10, 143. 344. paucis 11, 145: 13, 47. paucissima 14, 155.
pavent 6, 189. pavet 6, 238: 15, 3.
pavidus 11, 158. pavidum 10, 87: 13, 222: 16, 3. pavido 6, 95.
pavimentum 14, 60.
paulatim 1, 83. etc.
paulo 6, 228: 9, 114.
paulum 11, 47.
Paulus 7, 143: 8, 21. Pauli 2, 146.
pavonem 1, 143.
pauper 3, 145. 161: 5, 113: 6, 72: 9, 147: 11, 3: 13, 96. pauperis 3, 127. 299: 14, 121. paupere 5, 165. pauperibus 5, 61.
paupertas 3, 152: 6, 295: 7, 61. paupertatis 6, 358. paupertatem 14, 236. paupertate 3, 183.
pax 1, 115. pacis 6, 292: 9, 23: 14, 72. pacem 15, 163. pace 8, 107: 11, 193.
peccant 6, 135. peccat 8, 141. peccet 14, 53. peccandi 13, 208. 241. peccaturo 14, 49.
pectine 6, 370. 382: 9, 30.
pectit 6, 496. pectere 14, 216. pecteris 6, 27. pexi 11, 150.
pectus 13, 127. pectore 5, 80: 6, 93. 96. 251: 11, 28: 13, 198: 14, 239. pectora 6, 551: 7, 65. 150: 15, 170.
peculia 3, 189.
pecunia 1, 113: 6, 298: 10, 12: 11, 46: 13, 34. 134: 14, 139.
pecus 6, 4: 8, 62: 12, 41. pecorum 11, 41.
pecudem 13, 232.
pedemate s. pedeumate, v. pitismate.
Pedo 7, 129.
Pegasus 4, 77.
pegma 4, 122.
pejerat 13, 91. pejeret 13, 36.
pejor, v. malus.
pelagus 6, 90. pelagi 7, 33: 12, 17. pelago 12, 64. 77: 14, 277.
pelamidum s. pelamydum 7, 120.
Peleus 10, 256. Pelea 14, 214.
Pelidæ 3, 280.
Pellæo 10, 168.
pellex 2, 57. pellice 6, 272. 627.
pelliculæ 1, 11.
pellis—pellem 10, 192. pelle 3, 150. pellibus 6, 7: 14, 187.
Pelopea 7, 92.
pelvis 6, 431. pelves 3, 277: 6, 441: 10, 64.
Penates 14, 320.
pendent 7, 46. pendebat 4, 88. pendens 10, 134. pendentis 6, 321: 11, 107. pendente 3, 196: 6, 650. pendentes 10, 193. pendentia 6, 227: 8, 204: 11, 82. pendere 3, 15: 6, 478.
Penelope 2, 56.
penes 14, 226.
penetrare 5, 106.
penem 6, 337: 9, 43.
penitus 5, 95: 6, 474.
pennæ 6, 198. pennas 3, 80: 5, 101.
pensa 12, 65.
pensilibus 1, 159.
pensio 9, 63.
per 3, 35. etc.
peragat 5, 122. peregi 6, 640. peregit 13, 210. peragentibus 11, 114. peractum 5, 93. peracti 10, 6. peracto 12, 86. peracta 2, 54: 6, 485. peractis 13, 238. peragendum 2, 133.
percurram 10, 225.
percussore 8, 173.
percutit 11, 196. percussit 15, 66. percussus 1, 163: 4, 124. percussa 10, 149. percussum 1, 54: 3, 271: 12, 20: 15, 21. percusso 14, 286. percussas 9, 30.
perdidit 3, 209: 10, 228: 13, 72: 14, 261. perdere 1, 93: 8, 84. 97. perdas 6, 202. perditus 5, 130: 8, 212: 14, 269. perdita 3, 73.
peregrina 4, 127: 8, 225: 14, 187. peregrinos 6, 298.
pereo—perit 3, 260: 6, 563: 8, 85: 10, 118: 11, 190. periit 4, 153: 6, 295. 476. perierunt 3, 124. pereat 4, 56: 7, 174. 222. pereuntem 6, 362. perituri 6, 44: perituro 11, 107. perituræ 1, 18. perituram 11, 17. perituros 10, 81. pereundum 10, 339.
perfectissimus 2, 5.
pertulit 6, 93. 392: 6, 209. perferat 6, 261.
perfidiam 13, 24.
perfidus 13, 245. perfide 9, 82.
perfrixit 7, 194.
perfundit 5, 86. perfusa 6, 303: 14, 66.
pergit 16, 40. pergant 14, 122. pergere 10, 154.
pergula 11, 137.
perhibent 4, 17.
Peribomius 2, 16.
pericli 6, 94. pericula 3, 8. 268: 8, 249: 11, 76: 12, 82: 14, 314.
perimit 7, 151.
peritus 1, 128: 6, 586.
perjuria 8, 82: 14, 218.
perjuri 13, 174.
perlege 14, 192.
perluces 2, 78. perlucente 11, 13.
permixtum s. permistum 8, 174.
permittit 6, 457. permittes 10, 347. permittas 14, 234.
permutatio 6, 653.
permutat 6, 225.
perniciosa 10, 54.
pernoctantis 14, 46.
pernox 8, 10.
perone 14, 186.
perores 2, 67.
perpetuus 5, 151. perpetua 13, 211. perpetuum

Digitized by Google

7, 208. perpetuam 15, 164. perpetuo 10, 33. 245. perpetui 3, 35.
Persica 14, 328.
Persicus 3, 221. Persice 11, 57.
persona 3, 96: 4, 15. personæ 3, 175. personam 6, 70: 8, 229.
pertunde 7, 26. pertundite 6, 46. pertusa 5, 131.
pervenit 5, 62: 9, 78.
pervigili 15, 43. pervigiles 8, 158.
pervia 12, 80.
pervolat 1, 60. pervolet 6, 398.
pes 11, 128. pedem 10, 30: 14, 219. pede 6, 159: 10, 5: 13, 173. pedes 7, 143: 8, 228. pedibus 1, 111: 3, 27.
pessimus, v. malus.
peste 4, 84.
petasunculus 7, 119.
petauro 14, 265.
petit 1, 121. 123: 5, 108: 6, 535: 7, 99. 233: 8, 51: 12, 80. petunt 3, 71. petimus 10, 352. petebas 9, 114. petat 7, 162. petere 15, 150. petente 6, 575. petitur 5, 50. petuntur 10, 8. 54. petitus 10, 110: 11, 147. petita 12, 104. petitos 6, 603. petitas 6, 527: 9, 149. petitis 14, 89.
petosyris (rectius petosiris) 6, 581.
petulans 3, 278: 6, 297: 12, 5.
Phæaca 15, 23. Phæacum 5, 151.
Phæcasianorum 3, 218.
phalas 6, 590.
phalanges 2, 46.
Phalaris 8, 81.
phaleris 11, 103: 16, 60.
phanaticus, v. fanaticus
pharetram 13, 80. pharetris 6, 138.
pharetrata 2, 108.
Phario 13, 85.
Pharon 6, 83: 12, 76.
phaselis 15, 127.
phasma 8, 186.
phialas 5, 39.
Phialen 10, 238.
phidiacum 8, 103.
Philippica 10, 125.
Philippi 13, 125.
Philomela 7, 92.
philtra 6, 611.
Phœbi 7, 233.
phœnicopterus 11, 139.
Pholo 12, 45.
phrenesis 14, 136.
Phrygia 6, 516: 14, 307.
Phrygio 2, 115.
Phryx 6, 585: 11, 147. Phrygibus 7, 236: 12, 73.
phthisis 13, 95.
piacula 12, 120.
Picens 4, 65.
Picenis 11, 74.
pictor 3, 76. pictores 12, 28.
pictura 6, 340.
Pico 8, 131.
Pierides 4, 36.
Pieria 7, 8. Pierio 7, 60.
piger 5, 23: 12, 12. pigra 8, 248. pigris 8, 34.
piget 14, 199.
pignerat 7, 73.
pignus 6, 27. pignoribus 9, 141.
pilosas 14, 194.
pilo 9, 15.
pila 10, 94.
pingit 2, 94. picta 3, 66: 14, 302. pictæ 6, 482: 10, 38: 15, 128. pictos 8, 2. pictas 8, 157.
pinguis 5, 105: 8, 147. pingue 14, 270. pingues 4, 44: 9, 28. pinguia 3, 247: 6, 462. 573. pinguior 12, 11. pinguissimus 11, 65.
pinna 3, 118: 4, 149. pinnis 14, 76.
Pinnirapi 3, 158.
pinus 3, 307. pinum 3, 255.
pio—piandum 13, 54.
piperis 14, 293.
Piratæ 8, 94.
Pisææ 13, 99.
piscator 4, 26.
piscis 4, 26: 11, 36. pisci 4, 72. piscem 4, 50: 5, 86. 96: 15, 7. piscibus 13, 66.
Piso 5, 109.
pitisimate 11, 173.
Pittacon 2, 6.
pius—pia 13, 116.
placentas 11, 59.
places 6, 276. placet 3, 135: 6, 38. 557: 8, 158. placuit 3, 160: 7, 149: 16, 53. placeas 10, 167. placeat 10, 42. 388. placitum 16, 49.
placidi 1, 21.
placant 2, 86. placabo 12, 89.
plagarum 14, 19.
planctus 10, 261.
plangentis 6, 534. planguntur 13, 131.
Planipedes 8, 191.
plantæ 13, 98. planta 3, 247: 5, 125: 6, 507: 14, 272. plantis 6, 96.
plantas 3, 227.
plantaribus 13, 123.
planum 12, 62. plana 3, 96: 13, 128.
platani 1, 12.
plaudat 3, 157. plaudendum 1, 146.
plaustra 3, 256.
plausu 11, 163.
plebeium 6, 588. plebeiæ 8, 254. plebeia 6, 516. plebeios 11, 145. plebeiis 6, 69.
plebis 1, 26: 11, 194. plebe 8, 47. 49.
plectit 6, 496.
plectro 6, 384.
plenus 12, 80. plena 1, 5. 33: 2, 4: 3, 187: 4, 47: 5, 66: 6, 426: 8, 100: 10, 191: 13, 135. plenum 8, 72: 14, 276. pleni 10, 128. pleno 3, 263: 6, 364: 10, 232: 14, 138. plenæ 10, 242. plenos 15, 20. 58.
plerumque 11, 46.
ploras 1, 50. plorat 6, 272. plorent 14, 150. plorare 15, 134. plorante 5, 158: 9, 77. plorantes 6, 86. ploratur 13, 134.
pluma 6, 88: 10, 362. plumis 1, 159.
plumbo 14, 310.
pluit 7, 179.
plus 1, 108. etc. pluris 7, 144. 178: 8, 258 11, 16: 14, 201. plures 2, 79: 3, 315: 7, 167: 8, 107: 10, 12. plura 2, 45: 3, 220: 9, 39. 58: 13, 57: 14, 173. plurimus 3, 232. plu-

Digitized by Google

rima 4, 119: 5, 130: 8, 58: 9, 118: 10, 196: 12, 28: 13, 187: 14, 1: 15, 78. plurimum 14, 73.
pluteum 2, 7.
Pluton 13, 50.
pluvia 3, 202. pluviis 4, 87.
pocula 1, 76: 5, 26. 43. 52. 129: 6, 633: 8, 177. 217: 10, 26: 11, 102: 13, 148.
podagram 13, 96.
podice 2, 12.
podium 2, 147.
poemata 10, 124.
pœna 1, 142: 6, 537: 10, 243. 287: 13, 52. 90. 175. 196. 247. pœnam 15, 129. pœnas 3, 279: 6, 478: 10, 84. 187. 312: 13, 208. pœnis 8, 268.
pœnitet 1, 170. pœnituit 7, 203. pœniteat 10, 6.
Pœno 10, 155.
poeta 1, 14. poetæ 7, 3. 78: 14, 206. poetas 3, 9.
poetica 12, 23.
pol 5, 10.
pollice 3, 36: 7, 237.
pollicitus 9, 74.
Pollio 6, 387: 7, 176: 9, 7: 11, 43.
Pollitas 2, 68.
polluit 8, 218. pollutus 2, 29.
Polycleti 3, 217: 8, 103.
Polyphemus 14, 20. Polyphemi 9, 64.
Polyxena 10, 262.
pomœria 9, 11.
pompa 10, 281.
Pompeius 4, 110. Pompeio 10, 283. Pompeios 10, 108.
pomptina 3, 307.
poma 5, 150. pomis 6, 18.
pondere 3, 271: 6, 262: 7, 207: 13, 49: 15, 66. pondera 1, 29.
pono 10, 156: 12, 94. ponit 1, 141: 8, 238. ponimus 13, 117. ponunt 6, 309. 476: 14, 99. ponebat 11, 79. ponebant 11, 109. posuit 6, 359: 13, 80. 241. posuere 2, 85: 11, 76. ponas 8, 133: 9, 81. ponat 10, 358. ponamus 13, 11. ponant 13, 86. pone 1, 155: 5, 135: 6, 172. 219. 347: 7, 114: 8, 22. 88. 195. 228: 10, 65: 11, 169. 190. ponere 5, 45. 73. 126: 7, 149: 11, 84. ponente 16, 45. ponitur 5, 85: 14, 83. ponentur 5, 146. ponatur 9, 40. poni 5, 51. positus 4, 77: 9, 52. posita 1, 90: 6, 320: 7, 47: 10, 267. positum 6, 588. posito 11, 69: 13, 39. positos 7, 26. positas 12, 75: 13, 149. positis 2, 74: 3, 191: 6, 264: 9, 141: 15, 42. ponendum 13, 141: 14, 203. ponendi 14, 260. ponenda 3, 56.
pons 5, 8: 6, 32. ponte 4, 116: 14, 134.
Pontia 6, 638.
Pontice 8, 1. 75.
Pontica 6, 661. Ponticus 14, 114.
Pontifici 4, 46. pontifices 6, 604.
Ponti 10, 278.
ponti 4, 43. pontum 2, 150.
popano 6, 541.
popina 8, 172. popinæ 11, 84. popinas 8, 158.
poplitibus 6, 263.
Poppæsna 6, 462.
poppysma 6, 584.
populariter 3, 37.
populus 2, 73: 3, 244: 7, 243: 8, 29: 10, 74: 14, 115. 160: 15, 31. 113. populi 2, 162: 6, 534: 8, 189: 15, 39: 16, 43. populo 2, 67: 3, 15. 256: 8, 189. 211: 9, 117: 10, 62. 341: 14, 42. 70. populum 1, 46: 3, 178: 15, 23. 151. populorum 13, 148. populos 4, 83: 6, 410: 10, 150: 15, 69. populis 15, 130.
porcæ 2, 86.
porci 2, 80: 10, 355: 13, 117. porcum 6, 447. porcis 6, 160: 15, 22.
porrigine 2, 80.
porrigit 6, 43. 607. porriget 11, 146. porrigat 3, 267: 8, 208. porrexit 5, 67. porrexerit 6, 632. porrige 6, 598. porrectura 1, 70. porrecta 12, 76.
porro 3, 126: 6, 240: 7, 98: 11, 9.
porrum 3, 293: 15, 9. porri 14, 133.
porta 11, 124: 16, 3. portæ 8, 160: 13, 27. portarum 8, 261: 15, 158. portas 6, 409: 7, 42: 10, 155. portis 15, 6.
portenta 15, 2.
Porthmea 3, 266.
porticus 7, 178: 12, 101: 14, 66. porticibus 4, 6: 6, 60. 163.
portio 3, 61: 9, 128.
porto 3, 28. portas 1, 143. portat 3, 252. 257. portabit 6, 528. portes 10, 19. portaret 10, 158. portante 10, 260. portatur 10, 42. portandum 8, 32.
portus 3, 31: 12, 78: 14, 275.
poscis 9, 63. poscit 3, 198: 6, 149. 379. 624. poscebat 10, 105. poscere 3, 42: 8, 246. poposcit 1, 82: 6, 125. posceret 14, 313. poscunt 14, 318. poscimus 5, 112: 7, 71: 9, 129: poscas 1, 98: 5, 65: 10, 354. posce 7, 24: 10, 357: 11, 148: 14, 193. poscentem 5, 48.
Posides 14, 91.
possideo 1, 108. possidet 3, 141. possideat 10, 225: 12, 129. possederis 14, 159.
possum 3, 44. 60. potes 3, 223: 5, 3. 171: 6, 30: 13, 14. potest 1, 80. etc. possunt 6, 595. poteram 3, 315. poterant 15, 105. possis 3, 229. 272: 5, 10. 152: 10, 363: 11, 206: 13, 112: 14, 150. potuit 4, 25. etc. poterit 3, 281. possim 8, 69.

Digitized by Google

possit 6, 399. possem 6, 282. posse 6, 41. etc.
post 2, 62. etc.
posteritas 1, 148 : 8, 62.
posthac 7, 18 : 8, 7.
Posthume 6, 21.
postes 6, 79 : 9, 104. postibus 6, 52.
postquam 3, 303 : 13, 161.
postremo 11, 91.
postulat 7, 243.
potens 1, 69 : 14, 39. potentior 10, 303.
potentia 7, 200 : 10, 56.
potestas 4, 71 : 10, 100.
potio 6, 624.
potiores 10, 360.
potius 1, 19 : 4, 150 : 6, 398 : 7, 181.
potat 5, 30. potatis 5, 52. potare 9, 116. potanda 6, 9.
præbet 3, 147 : 10, 270. præberet 6, 3. præbuit 11, 157. præbebis 5, 172. præbebit 6, 584. præbeat 5, 107 : 6, 32. præbere 2, 142 : 3, 33. præbenda 10, 345.
præcedit 13, 58. 108. præcedant 8, 23. præcedere 13, 58. præcedentia 10, 44.
præceps 10, 107. 160. præcipitem 3, 129 : 8, 135. præcipiti 1, 149 : 4, 149. præcipites 6, 649 : 10, 85.
præceptori 7, 230. præceptorem 7, 209.
præcepta 13, 19 : 14, 189 : 15, 107.
præcipit 14, 16. præcepit 14, 227.
præcipitat 10, 56. præcipitans 15, 78. præcipitare 12, 38.
præcipue 3, 59 : 7, 109 : 9, 119.
præcipuus 6, 557. præcipuum 6, 532. præcipuam 4, 19. præcipuis 13, 220.
præclara 5, 42 : 10, 97. præclarum 3, 217. præclaro 8, 31.
præco 6, 439. præconis 3, 157. præconem 8, 96. præcone 1, 99. præcones 7, 6.
præcordia 1, 167 : 6, 621 : 13, 181 : 14, 35.
præda 11, 193 : 14, 82. prædam 4, 58 : 14, 85. prædarum 11, 101.
prædia 9, 54.
prædives 14, 305. prædivitis 10, 16.
præfectura 6, 486.
præfecti 4, 78. præfectos 7, 92.
præferre 6, 117 : 8, 83. 139. 212 : 12, 49. prætulit 6, 111. prælatus 5, 45. prælata 12, 71.
prægnantem 2, 55 : 6, 405.
prægustet 6, 633. prægustabit 6, 660.
prælia 1, 91 : 4, 112 : 6, 258 : 7, 27. 128 : 12, 110 : 13, 172 : 14, 162.
præmaturi 11, 44.
præmia 3, 56 : 6, 321 : 8, 92. 119 : 10, 142 : 16, 1. 35.
præmordet 7, 218.
Prænestе 3, 190.
Prænestinis 14, 88.
præponere 10, 92. præpono 3, 5.
præputia 6, 288 : 14, 99.
præsens 1, 142. præsente 6, 400. præsentibus 11, 202. præsentiorl 1, 111.
præsepia 8, 157. præsepibus 1, 59.
præsertim 15, 109.
præsidium 8, 239. præsidia 7, 23 : 12, 56.
præstantius 3, 18.
præsto 14, 212. præstat 5, 136 : 12, 86 : 13, 99. præstare 3, 188 : 6, 252 : 8, 170 : 9, 7 : 11, 115 : 15, 150. præstant 6, 97. 539. præstabat 6, 287 : 9, 14. præstem 11, 57. præstent 6, 480 : 7, 106. præstatur 16, 49. præstantibus 15, 75.
præter 7, 206 : 8, 146 : 14, 97. etc.
præterea 3, 109. etc.
præterit 6, 308. præteriit 14, 214. prætereunte 3, 275. præterita 10, 235.
prætexta 10, 35. prætextam 10, 99.
prætextatus 1, 78. prætextatum 10, 308. prætextatos 2, 170.
prætor 3, 128. 213 : 11, 193. prætoris 8, 194 : 13, 4 : 14, 257. prætori 1, 101 : 16, 10. prætorem 10, 36. prætoribus 6, 380.
prætoria 1, 75 : 10, 161.
pragmaticorum 7, 128.
prandet 6, 101. prandebat 13, 46. prandente 10, 178.
pravam 8, 33. pravis 14, 41.
precor 6, 170. 172.
premit 1, 46 : 3, 244 : 6, 502 : 7, 132. pressit 1, 43 : 6, 621. premetur 14, 221. 296. pressum 2, 107. presso 5, 160.
pretiosa 13, 214. pretiosior 6, 157.
pretium 6, 474 : 7, 96. 119 : 9, 28 : 12, 127 : 13, 105 : 14, 281. pretio 3, 184 : 4, 25 : 5, 56 : 9, 71 : 14, 145. pretiis 8, 65 : 11, 15.
Priamus 10, 258.
Priapi 6, 316. Priapo 2, 95.
pridem, v. jam pridem.
primoribus 15, 40.
primum 2, 4. 44 : 6, 371 : 7, 141 : 8, 68 : 14, 85.
primus 4, 75 : 8, 61. 274. prima 3, 26 : 6, 204. 298. 408 : 8, 24. 166. 268 : 9, 81 : 10, 23. 126 : 11, 184 : 13, 2. 59. 189 : 15, 51. 90. primum 6, 577. primo 1, 95 : 2, 133 : 4, 142 : 5, 12 : 13, 224. primi 15, 168. primos 6, 24 : 7, 195 : 13, 146. primis 8, 121.
princeps 4, 32 : 13, 188. principis 6, 617 : 8, 224 : 10, 76. 93. 341. principe 8, 198.
principium 6, 245. principio 15, 148.
prior 1, 102 : 3, 81. 130. 244 : 8, 153. priori 9, 21. priorum 1, 151 : 6, 635.
priscum 4, 102.
privatus 1, 16 : 13, 14. privata 6, 114. privato 12, 107. privatis 4, 66.

Digitized by Google

privigno 6, 134. privignum 6, 628.
prius 1, 97. etc.
pro 1, 124. etc.
proavum 8, 134. proavorum 3, 312. proavis 15, 152.
probitas 1, 74.
probat 7, 204. probavit 10, 70: 13, 205. probatæ 11, 163.
procedat 3, 138.
procerem 8, 26. proceres 2, 121: 3, 213: 4, 73. 144: 7, 90.
processus 1, 39.
Prochytam 3, 5.
proclames 2, 75.
Procne 6, 644.
procul 2, 88. etc.
Procula 3, 203. Proculas 2, 68.
Proculeius 1, 40: 7, 94.
procubuit 3, 257.
prodigiosa 13, 62.
prodigio 4, 97. prodigia 6, 84.
prodiga 6, 362: 7, 138: 10, 304.
prodo—prodiderim 9, 97. prodere 9, 115: 13, 23. prodita 8, 261.
producit 2, 94: 6, 609: 14, 228. producat 8, 271. producere 6, 241: 7, 146: 16, 32. produxit 8, 266. produxere 15, 94. produxisse 15, 166. produxerit 15, 32.
prœlia, v. prœlia.
profanæ 2, 89.
proferre 4, 91: 14, 142. profer 1, 126. protulit 6, 23. protulerat 10, 30. proferat 6, 570.
proficis 13, 18.
profundi 13, 49.
progenies 14, 84.
Progne, v. Procne.
prohibente 11, 7.
proles 8, 56: 13, 206.
proludunt 5, 26.
Prometheus 4, 133: 14, 35: 15, 85. Promethea 8, 133.
promittunt 2, 12. promisit 7, 84. promittere 3, 43: 6, 388: 13, 233. promittant 12, 101. promittente 16, 12. promissus 11, 60. promissa 12, 2.
promere 15, 78.
promovimus 2, 160.
promtius 10, 220.
pronus 6, 48. proni 3, 192. pronum 9, 43: 13, 75. prona 15, 147.
procemia 3, 288.
prope 9, 106.
properat 4, 59: 14, 78. properant 6, 430. properabat 4, 76. 94. properabo 3, 59. propera 4, 67: 6, 148. properate 4, 134. properare 6, 330. properantis 14, 178. properantem 3, 319. properantibus 3, 243. properantur 3, 264.
propinat 5, 127.
propinqui 14, 236. propinquo 8, 72: 14, 6. propinquas 1, 71. propinquis 8, 219: 13, 207.
propior 6, 510. proximus 4, 94: 6, 291: 9, 108. proxima 5, 96: 6, 529: 10, 126: 13, 228.
proponimus 3, 24. proposui 8, 125. proponere 4, 46.
propositum 9, 21: 10, 325. propositi 5, 1.
propria 14, 80.
propter 1, 141. etc.
prora 5, 89: 10, 186: 12, 69.
prorsus 6, 250.
proseucha 3, 296.
prospera 10, 97: 12, 63: 16, 2.
prospiciunt 6, 360.
prostat 9, 24. prostitit 6, 123. prostare 3, 65. prostantis 1, 47.
prostitui 8, 226.
prosit 4, 86. prodest 2, 141: 8, 1. profuit 4, 99: 10, 324.
protegit 8, 250. protegere 11, 33: 15, 155.
protenus 3, 140. etc.
Protogenes 3, 120.
provehit 16, 57.
provida 10, 283.
provincia 1, 50: 4, 26: 5, 97: 8, 87.
provocat 6, 321. 376. provocet 1, 24.
proximus, v. propior.
prudens 4, 113. prudentissima 3, 86.
prudentia 10, 48. 365: 12, 32: 14, 315.
pruinis 4, 56: 5, 50.
pruna 3, 83.
prurigo 6, 327.
prurit 6, 578. prurire 11, 163.
psaltria 6, 337.
Psecas 6, 491. 494.
pube 8, 256.
publicus 10, 41. 312. publica 6, 335. 587: 7, 53: 10, 284.
pudet 3, 168. 321: 5, 1: 12, 8: 14, 185. pudeat 2, 42: 11, 202. pudendis 8, 139. 183.
pudicitiæ 6, 14. 308: 10, 298. pudicitiam 6, 1.
pudicus 3, 111: 6, 193. pudici 6, 49. pudicam 6, 137.
pudor 2, 110: 3, 60. 154: 10, 329: 14, 178. pudoris 11, 154. pudori 8, 83. pudorem 2, 39: 6, 252. 357: 11, 55: 16, 34.
puella 6, 258. puellæ 2, 59: 3, 160: 4, 35. 114: 6, 494: 11, 164. 200: 13, 80: 14, 45. 209. puellam 6, 354: 8, 33: 9, 74. puellas 1, 84: 3, 65: 6, 127: 9, 128. puellis 6, 191. 10, 289.
puellares 15, 137.
puer 1, 61: 5, 61: 7. 69: 9, 64: 10, 216: 11, 146. 154: 13, 43. 56: 14, 45. 192. pueri 2, 152: 3, 156: 6, 173. 404. 552: 7, 32. 226: 8, 234: 9, 41: 10, 353: 12, 83: 14, 180. puero 1, 54: 5, 164: 10, 302: 11, 59: 13, 65: 14, 47. puerum 9, 46: 14, 11. puerorum 7, 240: 9, 68 pueris 2, 168: 6, 111, 599. 639: 8, 167: 10, 167. 289: 12, 117: 14, 3. 208. pueros 3, 264: 4, 122: 5, 141: 6, 151. 272: 7, 133. 177: 14, 228.
pueriles 15, 59.
puerpera 6, 594.
pugillares 11, 156.
pugna 5, 29. pugnam 7,

Digitized by Google

173: 8, 132: 15, 74. puguas 4, 121.
pugnacis 5, 57.
pugnamus 16, 47. pugnare 8, 210. pugnanti 12, 4. pugnantem 8, 201.
pugnos 15, 58: 16, 30. pugnis 3, 300: 13, 127.
pulcer 7, 190. pulcra 10, 292. 345. pulcrum 4, 54: 9, 47. pulcro 1, 127: 16, 57. pulcris 1, 137. pulcrior 10, 196. pulcerrima 11,56: 12, 38. 116.
pullati 3, 213.
pullulet 6, 363.
pullus 10, 231. pulli 6, 616: 13, 142. pullorum 6, 551. pullos 14, 74.
pulmentaria 7, 185.
pulmo 4, 138. pulmonem 10, 33. pulmone 6, 549. 659.
pulpita 3, 174: 6, 78: 7, 93: 8, 195. 225: 14, 257.
Puls 16, 39. pultes 11, 58. pultibus 14, 171.
pulsas 2, 130: 3, 289. pulsat 6, 193. pulsare 6, 612: 16, 8. pulsari 6, 442. pulsantis 9, 62. pulsetur 16, 9. pulsatus 3, 300. pulsandum 5, 171.
pulvinar 6, 132.
pulvino 3, 154.
pulvis 8, 61. pulvere 7, 48: 10, 37: 11, 198.
pumice 8, 16: 9, 95.
Punica 14, 161.
punire 8, 235: 13, 101: 16, 13. punit 6, 492.
pupilli 1, 47: 6, 629. pupilium 15, 135. pupillos 10, 223.
puppis 12, 31. puppem 6, 102. puppe 12, 79: 14, 267.
purpura 1, 106: 7, 134. 135: 11, 155: 14, 188.
purpureus 4, 31. purpuream 12, 39.
puri 9, 141: 10, 19.
pusilli 10, 121: pusillos 15, 70. pusillas 14, 29.
pusio 6, 34.
putas 6, 34. putat 3, 51. putant 13, 232. putabas 9, 47. putabat 4, 80. putavit 15, 23. putes 5, 2: 13, 198. putet 8, 57. putemus 4, 28. putares 2, 122. putarent 7, 5. putaris 10, 344. puta 2, 153: 5, 7.
putere 11, 121.
puteus 3, 226.
putri 14, 132. putres 13, 95.
Pygargus 11, 138.
Pygmæus 13, 168. Pygmæa 6, 506.
Pylades 16, 26.
Pylius 10, 246.
Pyrenæum 10, 151.
Pyrrha 1, 84: 15, 30.
Pyrrhum 14, 162.
pyrum 11, 73.
Pythagoras 15, 173.
Pythagoreis 3, 229.
Pythia 13, 199.
pyxide 2, 141: 13, 25.

Q.

Quadra 5, 2.
quadrans 7, 8. quadrante 6, 447. quadrantes 1, 121.
quadrijuges 7, 126.
quadringenta 1, 106: 2, 117: 5, 132: 14, 326. quadringentis 11, 19.
quadrivio 1, 64.
quæro 2, 76: 3, 296. quæris 2, 134: 5, 19. quærit 7, 21: 9, 92: 10, 253: 14, 207. quærunt 11, 14: 14, 76. quærebat 13, 202. quæras 10, 219: 11, 29: 15, 89. quærat 9, 112: 14, 58. quæramus 14, 181. quære 8, 172: 14, 252. quærendi 6, 501. quæritur 6, 46. 333. quæsitus 1, 164. quæsitum 13, 25: 14, 104. quæsita 15, 63.
quæso 6, 393: 12, 128.
quæstio 3, 141: 7, 156.
qualis 2, 29: 4, 82: 5, 24: 10, 179. 185. 353: 11, 94. 99. quali 10, 157. qualem 15, 141. quales 11, 155. qualibet 14, 205.
qualemcumque 1, 80. qualiacumque 6, 547: 15, 49.
quam 3, 142. etc.
quamquam 2, 4. etc.
quamvis 1, 103. etc.
quando 1, 87. etc.
quandoque 2, 82: 5, 172: 14, 51.
quandoquidem 1, 112: 10, 146: 13, 129.
quantula 6, 254: 10, 173. quantulum 6, 151.
quantulacumque 13, 183.
quantumvis 8, 15.
quantus 5, 138: 6, 317. 318. quanta 6, 262. quantum 3, 143: 4, 109: 7, 165: 9, 59: 11, 26: 14, 318. quanti 3, 225: 6, 626: 7, 176: 8, 192. quanto 11, 24.
quanticumque 7, 184.
quantalibet 7, 81.
quare 6, 136. 202: 9, 1.
quartanam 4, 57.
quarta 9, 17.
quasi 13, 225.
quassas 2, 130. quassatum 5, 48.
quatenus 12, 102.
quater 7, 122.
quatit 12, 5. quatiente 13, 195. quatiare 13, 171.
quatuor 5, 47: 12, 59: 13, 58: 14, 168.
queas 8, 45: 10, 359: 14, 257. queat 1, 29.
quercus 14, 184. quercum 6, 387.
querela 13, 135. querelæ 16, 19. querelas 9, 94.
quereris 2, 131: 13, 71. queritur 6, 36. querebar 5, 51. queratur 10, 251. querentes 2, 24.
qui 11, 33: 13, 141: 15, 119. quod 11, 108. etc. quo 8, 9. etc. quem 14, 231. quorum 14, 241. quis 3, 31.
quia 11, 207.
quicumque 7, 18: 15, 71. quæcumque 6, 341: 7, 152: 13, 89: 14, 188. quodcumque 1, 152: 6, 355: 7, 217: 13, 1. 92: 14, 102. quemcumque 14, 210.

Digitized by Google

privigno 6, 134. privignum 6, 628.
prius 1, 97. etc.
pro 1, 124. etc.
proavum 8, 134. proavorum 3, 312. proavis 15, 152.
probitas 1, 74.
probat 7, 204. probavit 10, 70: 13, 205. probatæ 11, 163.
procedat 3, 138.
procerem 8, 26. proceres 2, 121: 3, 213: 4, 73. 144: 7, 90.
processus 1, 39.
Prochytam 3, 5.
proclames 2, 75.
Procne 6, 644.
procul 2, 88. etc.
Procula 3, 203. Proculas 2, 68.
Proculeius 1, 40: 7, 94.
procubuit 3, 257.
prodigiosa 13, 62.
prodigio 4, 97. prodigia 6, 84.
prodiga 6, 362: 7, 138: 10, 304.
prodo—prodiderim 9, 97. prodere 9, 115: 13, 23. prodita 8, 261.
producit 2, 94: 6, 609: 14, 228. producat 8, 271. producere 6, 241: 7, 146: 16, 32. produxit 8, 266. produxere 15, 94. produxisse 15, 166. produxerit 15, 32.
prœlia, v. prælia.
profanæ 2, 89.
proferre 4, 91: 14, 142. profer 1, 126. protulit 6, 23. protulerat 10, 30. proferat 6, 570.
proficis 13, 18.
profundi 13, 49.
progenies 14, 84.
Progne, v. Procne.
prohibente 11, 7.
proles 8, 56: 13, 206.
proludunt 5, 26.
Prometheus 4, 138: 14, 35: 15, 85. Promethea 8, 133.
promittunt 2, 12. promisit 7, 84. promittere 3, 43: 6, 388: 13, 233. promittant 12, 101. promittente 16, 12. promissus 11, 60. promissa 12, 2.
promere 15, 73.
promovimus 2, 160.
promtius 10, 220.
pronus 6, 48. proni 3, 192. pronum 9, 43: 13, 75. prona 15, 147.
procemia 3, 288.
prope 9, 106.
properat 4, 59: 14, 78. properant 6, 430. properabat 4, 76. 94. properabo 3, 59. propera 4, 67: 6, 148. properate 4, 134. properare 6, 330. properantis 14, 178. properantem 3, 319. properantibus 3, 243. properantur 3, 264.
propinat 5, 127.
propinqui 14, 236. propinquo 8, 72: 14, 6. propinquas 1, 71. propinquis 8, 219: 13, 207.
propior 6, 510. proximus 4, 94: 6, 291: 9, 108. proxima 5, 96: 6, 529: 10, 126: 13, 228.
proponimus 3, 24. proposui 8, 125. proponere 4, 46.
propositum 9, 21: 10, 325. propositi 5, 1.
propria 14, 80.
propter 1, 141. etc.
prora 5, 89: 10, 186: 12, 69.
prorsus 6, 250.
proseucha 3, 296.
prospera 10, 97: 12, 63: 16, 2.
prospiciunt 6, 360.
prostat 9, 24. prostitit 6, 123. prostare 3, 65. prostantis 1, 47.
prostitui 8, 226.
prosit 4, 36. prodest 2, 141: 8, 1. profuit 4, 99: 10, 324.
protegit 8, 250. protegere 11, 33: 15, 155.
protenus 3, 140. etc.
Protogenes 3, 120.
provehit 16, 57.
provida 10, 283.
provincia 1, 50: 4, 26: 5, 97: 8, 87.
provocat 6, 321. 376. provocet 1, 24.
proximus, v. propior.
prudens 4, 113. prudentissima 3, 86.
prudentia 10, 48. 365: 12, 32: 14, 315.
pruinis 4, 56: 5, 50.
pruna 3, 83.
prurigo 6, 327.
prurit 6, 578. prurire 11, 163.
psaltria 6, 337.
Psecas 6, 491. 494.
pube 8, 256.
publicus 10, 41. 312. publica 6, 335. 587: 7, 53: 10, 284.
pudet 3, 168. 321: 5, 1: 12, 8: 14, 185. pudeat 2, 42: 11, 202. pudendis 8, 139. 183.
pudicitiæ 6, 14. 308: 10, 298. pudicitiam 6, 1.
pudicus 3, 111: 6, 193. pudici 6, 49. pudicam 6, 137.
pudor 2, 110: 3, 60. 154: 10, 329: 14, 178. pudoris 11, 154. pudori 8, 83. pudorem 2, 39: 6, 252. 357: 11, 55: 16, 34.
puella 6, 258. puellæ 2, 59: 3, 160: 4, 35. 114: 6, 494: 11, 164. 200: 13, 80: 14, 45. 209. puellam 6, 354: 8, 33: 9, 74. puellas 1, 84: 3, 65: 6, 127: 9, 128. puellis 6, 191. 10, 289.
puellares 15, 137.
puer 1, 61: 5, 61: 7. 69: 9, 64: 10, 216: 11, 146. 154: 13, 43. 56: 14, 45. 192. pueri 2, 152: 3, 156: 6, 173. 404. 552: 7, 32. 226: 8, 234: 9, 41: 10, 353: 12, 83: 14, 180. puero 1, 54: 5, 164: 10, 302: 11, 59: 13, 65: 14, 47. puerum 9, 46: 14, 11. puerorum 7, 240: 9, 68 pueris 2, 168: 6, 111, 599. 639: 8, 167: 10, 167. 289: 12, 117: 14, 3. 208. pueros 3, 264: 4, 122: 5, 141: 6, 151. 272: 7, 133. 177: 14, 228.
pueriles 15, 59.
puerpera 6, 594.
pugillares 11, 156.
pugna 5, 29. pugnam 7,

Digitized by Google

173: 8, 132: 15, 74. pugnas 4, 121.
pugnacis 5, 57.
pugnamus 16, 47. pugnare 8, 210. pugnanti 12, 4. pugnantem 8, 201.
pugnos 15, 58: 16, 30. pugnis 3, 300: 13, 127.
pulcer 7, 190. pulcra 10, 292. 345. pulcrum 4, 54: 9, 47. pulcro 1, 127: 16, 57. pulcris 1, 137. pulcrior 10, 196. pulcerrima 11,56: 12, 38. 116.
pullati 3, 213.
pullulet 6, 363.
pullus 10, 231. pulli 6, 616: 13, 142. pullorum 6, 551. pullos 14, 74.
pulmentaria 7, 185.
pulmo 4, 138. pulmonem 10, 33. pulmone 6, 549. 659.
pulpita 3, 174: 6, 78: 7, 93: 8, 195. 225: 14, 257.
Puls 16, 39. pultes 11, 58. pultibus 14, 171.
pulsas 2, 130: 3, 289. pulsat 6, 193. pulsare 6, 612: 16, 8. pulsari 6, 442. pulsantis 9, 62. pulsetur 16,9. pulsatus 3, 300. pulsandum 5, 171.
pulvinar 6, 132.
pulvino 3, 154.
pulvis 8, 61. pulvere 7, 48: 10, 37: 11, 198.
pumice 8, 16: 9, 95.
Punica 14, 161.
punire 8, 235: 13, 101: 16, 13. punit 6, 492.
pupilli 1, 47: 6,629. pupilium 15, 135. pupillos 10, 223.
puppis 12, 31. puppem 6, 102. puppe 12, 79: 14, 267.
purpura 1, 106: 7, 134. 135: 11, 155: 14, 188.
purpureus 4, 31. purpuream 12, 39.
puri 9, 141: 10, 19.
pusilli 10, 121: pusillos 15,70. pusillas 14, 29.
pusio 6, 34.
putas 6, 34. putat 3, 51. putant 13, 232. putabas 9, 47. putabat 4, 80. putavit 15,23. putes 5, 2: 13, 198. putet 8, 57. putemus 4, 28. putares 2, 122. putarent 7, 5. putaris 10, 344. puta 2, 153: 5, 7.
putere 11, 121.
puteus 3, 226.
putri 14, 132. putres 13, 95.
Pygargus 11, 138.
Pygmæus 13, 168. Pygmæa 6, 505.
Pylades 16, 26.
Pylius 10, 246.
Pyrenæum 10, 151.
Pyrrha 1, 84: 15, 30.
Pyrrhum 14, 162.
pyrum 11, 73.
Pythagoras 15, 173.
Pythagoreis 3, 229.
Pythia 13, 199.
pyxide 2, 141: 13, 25.

Q.

Quadra 5, 2.
quadrans 7, 8. quadrante 6, 447. quadrantes 1, 121.
quadrijuges 7, 126.
quadringenta 1, 106: 2, 117: 5, 132: 14, 326. quadringentis 11, 19.
quadrivio 1, 64.
quæro 2, 76: 3, 296. quæris 2, 134: 5, 19. quærit 7, 21: 9, 92: 10, 253: 14, 207. quærunt 11, 14: 14, 76. quærebat 13,202. quæras 10, 219: 11, 29: 15, 89. quærat 9, 112: 14, 58. quæramus 14, 181. quære 8, 172: 14, 252. quærendi 6, 501. quæritur 6, 46. 333. quæsitus 1, 164. quæsitum 13, 25: 14, 104. quæsita 15, 63.
quæso 6, 393: 12, 128.
quæstio 3, 141: 7, 156.
qualis 2, 29: 4, 82: 5, 24: 10, 179. 185. 353: 11, 94. 99. quali 10, 157. qualem 15, 141. quales 11, 155. qualibet 14, 205.
qualemcumque 1, 80.
qualiacumque 6, 547: 15, 49.
quam 3, 142. etc.
quamquam 2, 4. etc.
quamvis 1, 103. etc.
quando 1, 87. etc.
quandoque 2, 82: 5, 172: 14, 51.
quandoquidem 1, 112: 10, 146: 13, 129.
quantula 6, 254: 10, 173. quantulum 6, 151.
quantulacumque 13,133.
quantumvis 8, 15.
quantus 5, 138: 6, 317. 318. quanta 6, 262. quantum3,143: 4,109: 7, 165: 9,59: 11, 26: 14, 318. quanti 3, 225: 6, 626: 7, 176: 8, 192. quanto 11,24.
quanticumque 7, 184.
quantalibet 7, 81.
quare 6, 136. 202: 9, 1.
quartanam 4, 57.
quarta 9, 17.
quasi 13, 225.
quassas 2,130. quassatum 5, 48.
quatenus 12, 102.
quater 7, 122.
quatit 12, 5. quatiente 13, 195. quatiare 13, 171.
quatuor 5, 47: 12, 59: 13, 58: 14, 168.
queas 8,45: 10,359: 14, 257. queat 1, 29.
quercus 14, 184. quercum 6, 387.
querela 13, 135. querelæ 16, 19. querelas 9, 94.
quereris 2, 131: 13, 71. queritur 6, 36. querebar 5, 51. queratur 10, 251. querentes 2, 24.
qui 11, 33: 13, 141: 15, 119. quod 11, 108. etc. quo 8, 9. etc. quem 14, 231. quorum 14, 241. quis 3, 31.
quia 11, 207.
quicumque 7, 18: 15, 71. quæcumque 6,341: 7, 152: 13, 89: 14, 188. quodcumque 1, 152: 6, 355: 7, 217: 13, 1. 92: 14, 102. quemcumque 14, 210.

Digitized by Google

quocumque 3, 156. 230: 6, 412: 8, 27. 60. 134: 14, 42. 117. 277. quoscumque 10, 359. quascumque 10, 312.
quidam 6, 361: 12, 50: 14, 96: 15, 77. quædam 6, 185. 385. 451: 8, 166: 14, 123: 15, 107. quemdam 2, 36. quosdam 6, 409: 10, 56. 317. quibusdam 3, 281: 15, 15.
quidem 2, 11. etc.
quiescit 1, 126. quiescunt 13, 218.
quin 11, 133: 12, 112.
Quintilianus 6, 75. Quintiliano 7, 186. Quintiliane 6, 280.
quingenta 6, 137.
quinquatribus 10, 115.
quinque 1, 105: 6, 230: 7, 121: 9, 41: 11, 206.
Quintillæ 7, 75.
quippe 5, 64. etc.
Quirini 2, 133: 8, 259. Quirine 3, 67. Quirinos 11, 105.
Quiritem 8, 47. Quirites 3, 60. 168: 10, 45. 109.
quis 1, 30: 6, 247: 8, 211: 16, 1. qua 5, 120. quid 1, 9. etc.
quisnam 10, 69: 13, 243: 15, 103. quænam 6, 494. quidnam 4, 130: 10, 329.
quisquam 8, 196. 232: 10, 184: 11, 148. quidquam 10, 246. quemquam 10, 96: 12, 130: 13, 249. quoquam 13, 36.
quisque 1, 41: 3, 143: 12, 20: 13, 46. quæque 5, 66: 6, 406: 10, 349: 12, 116.
quisquis 6, 211: 8, 274: 10, 116. 254: 14, 227. quidquid 1, 85: 4, 54: 6, 466. 520. 553. 598. 632. 643: 7, 162: 8, 95: 9, 97. 114: 10, 174. 344: 11, 188. 189: 13, 88: 15, 99.
quivis—cuivis 10, 31.
quondam 3, 34. etc.
quoniam 3, 114: 6, 555: 14, 40.
quot 8, 141. etc.
quota 3, 61: 13, 157.
quoties 1, 165. etc.

R.

Rabidam 6, 428. rabida 15, 163.
rabie 6, 648: 13, 225: 15, 126.
radiat 6, 205. radiant 6, 381.
radios 13, 78.
radere 6, 105: 14, 7. radat 13, 151. raso 5, 171: 12, 81. rasa 2, 97.
ramex—ramice 10, 205.
ramus 13, 99. ramos 6, 228: 12, 91.
ranarum 3, 44. ranas 2, 150.
rancidula 11, 135.
rancidius 6, 185.
rapit 6, 373: 8, 135. rapui 9, 75. rapuit 10, 308: 12, 129. rapiat 7, 183. rapere 6, 414. rapientem 14, 245. rapturus 1, 34. raptura 8, 130. rapitur 8, 147: 10, 332. raptus 13, 169. rapta 4, 76: 6, 514. raptum 10, 256: 15, 85. raptos 4, 122. rapienda 1, 96: 15, 89.
raptore 7, 168.
rarus 2, 14: 8, 27. 78: 10, 18. rara 6, 165: 7, 145. 228: 8, 63: 10, 297: 11, 82: 13, 8. rarum 2, 113: 5, 15. rari 6, 179: 13, 26. raræ 8, 104. rarior 7, 202: 11, 208.
rastra 15, 166.
rate 14, 301. rates 12, 122.
ratio 4, 20: 6, 95: 7, 1: 14, 89. rationem 1, 21. ratione 6, 223. 453: 10, 4. rationibus 1, 118: 6, 511.
raucus 11, 156. rauca 6, 515. rauco 8, 59. rauci 1, 2.
Ravola 9, 4.
recedit 6, 650. recessit 6, 19. 130. recedas 3, 297.
recens 3, 151. recentis 11, 74. recentem 4, 58. recenti 2, 102: 6, 11: 7, 180: 13, 5. recentes 6, 408.
recessu 3, 230.
recidivus 6, 363.
recidit 12, 54.
recepit 13, 241.
recitare 8, 126. recitaverit 1, 3. recites 7, 40. recitantes 3, 9.
recondita 6, 67.
recte 9, 118. etc.
rectoris 12, 33. rectorem 8, 88. rectore 13, 87.
rectus 2, 23. rectum 3, 107: 13, 189: 14, 266. recta 3, 26: 6, 401. recto 2, 118: 3, 252: 10, 189. recti 11, 149.
recubans 3, 205. recubante 11, 201.
recumbit 6, 448. recumbas 5, 65. recumbat 9, 106. recumbet 3, 82.
recurrit 13, 239.
reddit 16, 57. reddunt 3, 202. reddet 3, 319. reddat 13, 15. 61. reddidit 13, 204. reddere 1, 93.
redeo—redit 3, 174: 6, 429: 9, 51: 12, 70. rediit 10, 179. 185. redeuntibus 14, 170.
redimicula 2, 84.
redemi 9, 76. redemtum 4, 2.
reditum 12, 15. reditu 12, 94.
redolent 4, 109.
refert 1, 154: 4, 5: 5, 123: 6, 657: 8, 193: 10, 213: 11, 21. 180. refertis 2, 54. referunt 2, 170. referebant 8, 106. referam 1, 45. referemus 15, 28. referat 1, 118. referre 16, 58. referens 1, 66: 11, 89. 186. referri 2, 136. relatum 6, 554.
refici 3, 319.
regimen 16, 54.
reginæ 12, 3.
regia 11, 8.
regnat 3, 119: 6, 149.
regna 2, 149: 6, 224: 7, 201: 14, 328.
regunt 9, 32. regenti 4, 83.

Digitized by Google

regula 7, 230.
relegit 6, 483.
relinquit 6, 224. relinquunt 12, 77. reliquit 6, 87: 8, 95: 13, 16. relinquas 14, 263. relinques 8, 123. relicta 3, 69: 5, 76: 7, 37: 10, 179: 14, 279. relictæ 14, 93. relictum 16, 12. relicto 6, 542. 591: 7, 168. relictis 6, 195: 14, 77. 232.
reliquos 14, 36. reliquis 5, 149: 10, 260.
remige 4, 49: 9, 150. remigibus 15, 22.
remordent 2, 35.
remotus 12, 58. remota 10, 3. remotior 8, 178.
Remi 10, 73.
remis 15, 128.
renato 14, 11.
renovata 10, 243.
reor 15, 87.
repente 2, 83: 9, 8.
reperta 11, 101.
repeto 9, 22. repetit 6, 226. 452. repetam 12, 87. repetas 8, 272. repetatur 15, 72. repetitus 6, 328. repetita 7, 154.
repentibus 14, 208.
reponit 3, 220: 6, 467. reponam 1, 1.
reportandis 7, 47.
repugnet 6, 627.
repulsa 10, 326.
reputant 6, 365.
requiem 6, 106: 11, 182.
requiris 6, 286.
res 2, 102: 3, 23. 155. 165: 4, 35. 55: 6, 230. 357. 629. 659: 7, 187: 8, 198: 9, 95: 10, 80. 163. 340: 11, 130: 12, 10: 14, 261: 16, 80. rei 8, 81. rem 3, 305: 8, 215: 13, 143: 14, 92. re 11, 57: 14, 204. rerum 1, 127: 3, 39: 6, 255. 613: 7, 22. 102: 8, 249: 12, 52: 13, 18: 14, 112. rebus 6, 97. 444: 9, 42: 10, 98. 348: 11, 35. 40. 115: 12, 49: 14, 2. 72. 314.
rescribat 6, 141. rescribere 6, 234.
resecentur 8, 166.
residens 2, 57.
resinata 8, 114.
resonant 15, 5.
respectus 8, 64.
respicit 7, 141. respiciat 3, 185. respice 2, 44: 3, 268: 5, 60: 6, 115: 8, 91. respicere 10, 275. respexit 7, 3.
respiret 14, 28.
respondes 3, 295: 6, 394. respondit 13, 199.
responsa 6, 585.
restem 10, 58. reste 3, 226: 14, 274. restibus 6, 30.
resupinat 3, 112. resupinati 8, 176.
resupina 6, 126.
retia 2, 148: 8, 204. retibus 5, 95.
retegantur 6, 278.
reticulum 2, 96. reticulis 12, 60.
retinere 2, 138: 13, 201.
reverentia 2, 110: 5, 72: 14, 47. 177.
reverenda 6, 513.
reverti 3, 301: 4, 52. 11, 184: 14, 281. reversa 6, 312. reversi 3, 37.
revocabat 2, 30. revoces 14, 231. revocante 1, 27. revocata 6, 576.
revolvas 8, 272.
reus 4, 105. rea 6, 243. rei 15, 135.
rex 1, 136: 5, 14. 137: 10, 246: 14, 255. regis 5, 161: 6, 525. 661: 10, 161. regi 4, 103: 5, 130: 6, 407: 12, 108. regem 4, 126: 8, 161: 10, 273. rege 6, 1: 13, 149. reges 6, 159: 10, 113. regum 5, 58: 7, 45: 8, 90. 260. regibus 3, 313: 13, 52.
Rhadamanthus 13, 197.
rheda 3, 10. rhedæ 4, 118. rhedarum 3, 236.
Rheno 8, 170.
rhetor 1, 44: 3, 76: 7, 198. rhetoris 7, 217. rhetora 10, 132. rhetore 7, 197. 15, 112. rhetores 6, 438.
rhetorica 7, 173.
rhinocerote 7, 130.
Rhodios 8, 113.
Rhodopes 9, 4.
Rhodos 6, 296.
rhombus 4, 66: 11, 121. rhombi 4, 39. rhombum 4, 68. 119.
rictum 10, 230. rictu 10, 272.
ridet 13, 172: 15, 71. ridere 6, 343: 8, 191. ridebat 10, 29. 51. rides 3, 100. ride 6, 264. ridens 6, 609. ridente 2, 13. ridenda 6, 461: 10, 124.
ridiculum 11, 55. ridiculos 3, 153.
rigidi 10, 31. rigidæ 6, 129.
rimæ 3, 195. rima 3, 97. rimas 9, 105.
rimatur 6, 551.
ripa 3, 117. 265: 10, 86. riparum 5, 104.
risus 10, 47. risum 6, 71: 7, 212: 13, 35: 15, 15. risu 10, 33: 13, 171.
rite 12, 86.
ritu 10, 335. ritus 6, 335.
rivalis 6, 218. rivales 6, 115. rivalibus 12, 126.
rivi 6, 430.
rixa 3, 282, 289. rixæ 3, 288: 15, 52.
rixantis 15, 61.
robiginis 13, 148.
robore 6, 12, robora 10, 145: 12, 9.
robustior 10, 197.
rodit 5, 153. rodebant 3, 207.
rogat 3, 300: 14, 302. rogabat 6, 386. rogaris 9, 73. roges 9, 114. roganti 6, 584. rogantem 3, 210. rogatur 9, 148. rogatus 7, 232. rogatum 5, 144.
rogus 10, 241. rogi 15, 140.
Roma 2, 39: 3, 319: 4, 38: 7, 138: 8, 243. 244: 10, 279. Romæ 3, 41. 137. 165. 183: 5, 90: 7, 4: 8, 237: 11, 46. Romam 3, 83. 314: 10, 122: 11, 195.
Romanus 10, 138: 14, 160. Romana 6, 295. Romano 3, 119. Ro-

Digitized by Google

manorum 5, 88. Romanas 14, 100.
Romuleæ 11, 104.
rosæ 11, 122. rosas 14, 254.
rostra 10, 121.
rota 13, 51. rotem 4, 134: 6, 146. rotas 10, 59. rotis 10, 176.
rotant 6, 316. rotato 6, 449.
Rubelli 8, 39.
rubet 1, 166: 6, 479. rubentem 7, 196. rubenti 13, 37.
ruber—rubra 5, 27. rubras 14, 192.
rubetæ 6, 659. rubetam 1, 70.
rubicundula 6, 425.
ruborem 13, 242.
Rubrenus 7, 72.
Rubrius 4, 105.
ructavit 3, 107. ructarit 4, 31. ructante 6, 10.
rudentes 6, 102.
rudis 11, 100. 143. rude 6, 234. rudes 1, 71.
rudem 7, 171. rude 6, 113.
Rufum 7, 213. 214.
ruga 13, 215. rugam 14, 325. rugæ 6, 144: 9, 9. rugas 10, 193. rugis 11, 186.
ruinæ 10, 107. ruinam 3, 190. ruina 3, 196: 11, 13.
rumores 6, 408. rumoribus 9, 111.
rumpere 5, 19. rumpe 7, 117. ruperat 9, 75. runpit 10, 153. rumpuntur 6, 416. rupta 3, 149: 4, 42: 6, 514. rupto 5, 46: 6, 12: 14, 85. ruptæ 1, 13. ruptis 15, 57.
ruit 10, 268. ruebant 6, 618, ruant 8, 77. ruerint 8, 93.
rupem 13, 246. rupe 10, 93: 11, 105. rupes 5, 93. rupibus 1, 8.
rursum 12, 76.
rursus 6, 155: 10, 150.
rus 14, 141. ruris 11, 98: 14, 155. 182: 16, 36. rure 6, 55. rura 14, 75.
russati 7, 114.
rusticus 3, 67. 176: 9, 60: 14, 25. rustica 6, 66.
rutila 14, 299.
Rutilæ 10, 294.
Rutilius 11, 2: 14, 18. Rutilo 11, 5. 21.
Rutulum 1, 162: 7, 68. Rutulis 6, 637: 12, 105.
Rutupino 4, 141.

S.

Sabbata 6, 159: 14, 96.
Sabellam 3, 169.
Sabina 3, 85: 6, 164.
Sabinos 10, 299.
sacci 14, 269.
sacculus 11, 27: 14, 138.
sacello 13, 232. sacellis 10, 354.
sacer—sacra 2, 125: 6, 336: 13, 107: 14, 102. sacrum 13, 15: 16, 38. sacri 3, 13: 6, 22: 11, 29: 15, 4. 116. sacræ 13, 59. sacro 1, 110: 12, 96. sacrorum 2, 113. sacris 6, 536: 13, 19. sacerdos 4, 10: 6, 544: 15, 141.
sacramentorum 16, 36.
sacraria 6, 489.
sacrilegus 8, 106: 13, 150. sacrilega 13, 72.
sæcula 3, 313: 4, 68: 6, 299: 10, 248: 13, 28.
sæpe 4, 1. etc.
sævit 5, 94: 15, 54. 126. sævire 10, 180: 14, 18.
sævitiæ 4, 151. sævitiam 4, 85.
sævus 10, 126. sæva 5, 78: 6, 643: 8, 223: 10, 307: 13, 170. 186: 14, 175: 15, 17. sævæ 3, 8. sævo 10, 236. sævos 7, 151: 10, 361: 14, 148. sævas 7, 229: 10, 166. sævis 15, 164. sævior 4, 109: 6, 292: 13, 196: 15, 115. sævissima 6, 641: 10, 328.
saga 6, 591.
saginis 4, 67.
sagittæ 6, 139: 7, 156. sagittas 6, 172. sagittis 15, 74.
Saguntina 5, 29.
Saguntus 15, 114.
Salamine 10, 179.
Salcio 7, 80.
salibus 9, 11.
salieti 11, 67.
salit 7, 160. salientibus 6, 590.
saliva 6, 623.
Salios 6, 604.
saltatus 15, 49.
saltem 6, 335: 9, 148.
saltantem 5, 121. saltante 6, 63. 318.
saltu 8, 225: 11, 126: 14, 82. saltus 7, 189: 10, 194.
salve 8, 26.
salutem 12, 49.
salutatrix 5, 21.
salutat 8, 161. salutes 3, 184. salutet 3, 130. salutari 10, 90. salutato 1, 116.
salva 5, 72: 6, 231: 11, 204. salvis 1, 48: 6, 30: 9, 131.
Samia 16, 6.
Samothracum 3, 144.
Samo 3, 70.
sanabile 15, 34.
sanctus 8, 24. sancta 8, 127. sancti 7, 209. sanctum 3, 109. 137: 13, 64. sanctum 14, 68. sanctos 10, 298. sanctas 15, 10. sanctissimus 4, 79. sanctissima 1, 112.
sandapilarum 6, 175.
sane 1, 42. etc.
sanguis 10, 217: 12, 13: 13, 179. sanguinis 1, 42: 10, 165: 11, 54. 68: 14, 164. sanguine 4, 10: 6, 625: 8, 2. 27. 42. 136. 219: 10, 121. 301: 11, 6. 62: 15, 58. 92.
sanna 6, 306.
sanant 7, 170.
Santonico 8, 145.
sanus 6, 28. sana 6, 652: 7, 60: 10, 356. sano 6, 235.
sapiens 6, 444: 7, 191. sapientibus 10, 28.
sapientia 13, 20. 189: 14, 321.
sapit 5, 170: 11, 121. sapiat 11, 81.
sarcina 2, 103.
sarcinulas 6, 146. sarcinulis 3, 161.
sarcio—sartæ 3, 254.

Digitized by Google

sarcophago 10, 172.
sarcula 3, 311: 15, 166.
Sardanapali 10, 362.
sardonyche 7, 144. sardonyches 6, 382. sardonychum 13, 139.
Sarmata 3, 79.
Sarmentus 5, 3.
sarraco 3, 255. sarraca 5, 23.
Sarrana 10, 38.
sartago 10, 64.
satelles 4, 116.
satista 6, 130.
satira 6, 634. satiram 1, 30: 4, 106. satirarum 8, 321.
satis 3, 191, etc.
satius 7, 13: 8, 196.
satur 7, 62. saturam 15, 3.
Saturnus 13, 40. Saturni 6, 570. Saturno 6, 1.
saturant 8, 118. saturabat 14, 166.
satyra, v. satira.
saucius 5, 27.
Saufeia 6, 320: 9, 117.
Sauromatæ 15, 125. Sauromatas 2, 1.
saxum 4, 141: 13, 51: 16, 38. saxa 1, 83: 3, 257: 6, 649: 10, 164: 13, 231: 15, 19, 63. saxis 10, 144.
scabie 2, 80: 5, 153: 8, 34.
scalarum 7, 118.
scalpit 10, 195. scalpunt 9, 132.
scaphium 6, 264.
scapulis 9, 68.
Scatinia 2, 44.
Scaurorum 6, 604. Scauros 2, 35: 11, 91.
scelerare 9, 25.
scelus 6, 651: 10, 340: 13, 209. 237: 14. 188: 15, 29. 30. sceleris 13, 105: 14, 224. sceleri 13, 29: 15, 129. scelere 13, 6: 15, 89. scelerum 13, 157: 14, 173.
scenæ 8, 118. scena 8, 220.
sceptro 10, 43.
schœnobates 3, 77.
scilicet 2, 122. etc.
scindens 7, 177. scinduntur 3, 254. sciasa 3, 148: 10, 262.
scintillas 14, 244.
scio 7, 158: 9, 97. scire 3, 113: 9, 1. scis 9, 73. scit 7, 43: 11, 24. sciet 9, 108: 10, 342. sciat 6, 450: 13, 76.
Scipiadæ 2, 154.
scobis 14, 67.
scopulos 10, 158: 13, 246. scopulis 10, 170.
scorti 3, 135.
scribo—scripsit 8, 221. scribet 3, 241. scribe 14, 192. scribere 1, 30. scribendi 1, 152: 7, 52. scribente 4, 106. scripturus 11, 8. scribitur 3, 161. scriberis 9, 87. scriptus 1, 6. scripto 6, 205. scripta 6, 277.
scrinia 6, 278.
scriptores 7, 99.
scrobe 14, 170.
scrofa 6, 177: 12, 78.
scrutare 2, 45. scrutante 5, 95.
scurra 4, 31: 13, 111.
scutica 6, 480.
scutulata 2, 97.
scutum 8, 123. scuto 6, 248.
Scyllam 15, 19.
Scythicæ 11, 139.
σκυτὸν γνῶθι 11, 27.
secessus 3, 5.
secat 10, 316. secuit 6, 514. secatur 11, 135. secetur 5, 124. secantem 14, 155. sectum 13, 177: 15, 78. secto 6, 106.
secreto 1, 95.
secretus 6, 237. secreti 3, 52. secretum 6, 608: 9, 96. 102. secreta 2, 91: 3, 113: 6, 190. 314. 403: 9, 23, 53: 10, 89. 337.
sectæ 14, 122.
sectile 3, 293.
sectivi 14, 133.
secula, v. sæcula.
secundi 9, 107. secundæ 9, 31: 10, 247. secundo 16, 3. secunda 8, 253: 10, 63.
Secundi 7, 204.
securis 8, 268: 10, 59. secures 3, 187: 12, 61.
seccurus 1, 162: 6, 62: 14, 213. secura 3, 261: 10, 75. securum 8, 171: 9, 144. securi 12, 82. securos 3, 196.
secutor 8, 210.
sed 2, 45. etc.
sedet 1, 96; 2, 120: 3, 265: 5, 101: 8, 190: 10, 161: 338: 11, 193. sedebat 4, 74. sedesti 7, 223. sedit 4, 76: 8, 68. sedeat 6, 263: 10, 213. sedeant 2, 155. sedens 7, 127. 152. sedentis 10, 98. sedentes 7, 48.
sedes 12, 71. sedem 3, 2.
seditioni 15, 64. seditione 2, 24.
seges 7, 103: 14, 148.
segmentatis 6, 89.
segmenta 2, 124.
segnipedes 8, 67.
Sejanus 10, 90. Sejano 10, 89. Sejanum 10, 76.
Saio 4, 13.
Seleucus 10, 211.
sella 3, 136: 7, 148. sellam 1, 134: 6, 358.
semel 3, 134. etc.
semestri 7, 89.
semesum 5, 167.
semianimum 4, 37.
Semiramis 2, 108.
semita 10, 362.
semivir 6, 513.
semodio 14, 67.
semper 1, 1. etc.
senatori 6, 82.
senatus 11, 29. 77. senatu 8, 93.
Senecæ 10, 16. Senecam 8, 212. Senece 5, 109.
senectæ 13, 59.
senectus 1, 144: 3, 26: 4, 81. 97: 5, 34: 7, 35: 9, 129. 139: 10, 75. 190: 11, 46: 13, 214: 14, 251.
senescit 7, 52. senescant 10, 245. senuerunt 6, 59.
senex 2, 112: 3, 177: 13, 185: 14, 57. 181.
senis 4, 19: 6, 622: 8, 153. senem 14, 4. senum 10, 196. senibus 6, 160.
senior 6, 215. 587: 13, 33.
Senonum 8, 234.
sensus 8, 73: 10, 240: 15, 133. sensum 15, 146.

Digitized by Google

sententia 2, 62: 4, 136: 6, 498: 8, 125: 14, 205.
sentina 6, 99.
sentio 7, 56. sentit 2, 153: 6, 362. sensit 14, 311. senserat 6, 116. sentiat 10, 215. sentirent 15, 42. senserit 15, 90. sentire 12, 98: 13, 5. 238.
separat 15, 142.
septa 5, 81.
septem 1, 94: 6, 642: 12, 59.
Septembris 6, 517. Septembri 14, 130.
septenis 6, 183.
septimus 14, 10: 15, 44. septima 14, 105.
sepulcri 6, 230. sepulcris 10, 146.
sequitur 1, 121: 3, 245. 250: 6, 100: 10, 73. 117. sequuntur 10, 58. sequar 12, 86. sequatur 13, 90. sequantur 4, 135: 14, 39. secutus 1, 164.
seram 6, 347.
serenum 7, 179. sereno 13, 228.
Seres 6, 408.
Sergiolus 6, 105.
Sergius 6, 112.
Seripho 6, 564: 10, 170.
seria 11, 93.
sermo 2, 14: 3, 73: 6, 193: 8, 39. sermonem 3, 87. sermone 6, 189. 449. sermones 10, 88: 14, 152.
sero 1, 169.
serpens 6, 432. 538: 8, 214: 14, 114. serpente 14, 74. serpentum 15, 159. serpentibus 5, 91: 15, 3.
Serrano 7, 80.
Sertorius 6, 142.
serta 9, 128: 12, 84.
Servilia 10, 319.
serviret 4, 38. servire 7, 41: 10, 184: 12, 106.
servitii 3, 125.
servo—servas 9, 54. servat 3, 143: 4, 60: 7, 138. servant 14, 101. servabat 3, 206: 4, 59. 111. servavit 3, 139: 9, 80. servet 14, 113. servare 2, 7: 6, 654: 11, 83: 14, 129. 262. servatur 5, 71. servantur 8, 258: 14, 304. servatum 4, 68: 10, 286. servato 16, 16. servata 6, 453: 12, 6. servatæ 11, 71.
servulus 3, 253: 14, 67.
servus 3, 266: 9, 45: 10, 42. servi 3, 131: 6, 279: 7, 141: 9, 103. 120. 123: 10, 87. servo 1, 93: 6, 219: 8, 179: 9, 5. servorum 3, 167: 6, 332: 10, 234: 12, 116: 14, 16. 126. 306. servis 3, 189: 5, 66: 6, 331: 7, 201. servos 3, 141: 6, 511: 11, 189.
sestertia 1, 92: 2, 117: 4, 16. 29: 7, 186: 9, 41: 13, 71.
setæ 2, 11.
Setinum 10, 27. Setinis 5, 34.
seu 8, 26. etc.
severi 2, 131. severum 14, 110. severos 11, 91.
sex 3, 203: 4, 15: 7, 166.
sexagesimus 14, 197.
sexaginta 13, 17.
sexcentis 7, 178.
sextarius 6, 427.
sextus 6, 192. sextam 11, 206. sexta 1, 64: 7, 160.
Sexte 2, 21.
sexus 6, 135. 341: 11, 167. sexum 6, 648. sexu 2, 48: 6, 253.
si 2, 6. etc.
Sibyllæ 3, 3: 8, 126.
sic 3, 194.
Sicambris 4, 147.
siccat 5, 101. siccabis 5, 47. siccentur 16, 27. siccatum 11, 75. siccato 13, 44. siccandam 3, 32.
siccus 7, 119. siccum 1, 45. sicci 11, 82. siccæ 8, 35: 9, 12. sicco 6, 148. sicca 10, 113: 15, 122. siccis 6, 401: 13, 212.
Siculus 7, 236. Siculo 5, 100. Sicula 6, 486: 13, 50. Siculos 9, 150.
sicut 2, 79.
Sicyone 3, 69.
sidus 6, 569: 7, 200. sidere 12, 103: 16, 4. sidera 7, 195: 8, 149: 9, 33: 11, 68: 13, 47. sideribus 5, 22.
signator 1, 67. signatoribus 10, 336.
Signinum 11, 73.
signare 8, 142. signabat 9, 76. signabit 3, 82. signent 3, 271. signatæ 2, 119. signatam 14, 132.
signum 5, 165: 8, 110. signa 3, 216: 8, 12: 15, 157. signorum 16, 55. signis 8, 102: 14, 307: 16, 17.
Silanus 8, 27.
silent 7, 16. siluit 3, 304.
silicem 3, 272: 6, 350.
siliginis 6, 472. siligine 5, 70.
siliquas 11, 58.
silva 3, 16: 9, 13. silvarum 1, 135: 7, 58. silvas 15, 152.
Silvano 6, 447.
silvestrem 6, 5.
siluro 14, 132. siluros 4, 33.
simia 8, 214: 10, 195: 13, 156.
similis 5, 132: 6, 7. 653: 8, 270: 11, 192: 12, 10. 29: 15, 160. similem 2, 6: 8, 271: 14, 51. simili 13, 135. similes 2, 33: 3, 177: 15, 131. simillimus 8, 53. simillima 6, 165.
similat 6, 271. similant 2, 3. similabitur 6, 324.
simplex 1, 92: 6, 234. 327. simplicibus 3, 192.
simplicitas 1, 153: 2, 18: 6, 206: 13, 35.
simpuvium 6, 343.
simul 5, 142.
simulacra 11, 104: 12, 88.
simulat, v. similat.
simultas 15, 33.
sinciput 13, 85.
sine 7, 207. etc.
sinistri 6, 256. sinistra 14, 1. sinistro 2, 87: 10, 129.
sinebant 6, 288.
sinus 1, 88. 150: 4, 41:

Digitized by Google

7, 112: 9, 33: 12, 81: sinu 6, 607.
Sipario 8, 186.
Siphonibus 6, 310.
siquidem 6, 621: 12, 107.
Sirena 14, 19.
sistro 13, 93.
sities 5, 60. sitiens 6, 426. sitiente 1, 70: 12, 45.
sitis 10, 140: 14, 318.
sive 2, 118. etc.
socialibus 5, 31.
socius 10, 254. sociorum 8, 89. 136. socios 10, 222. sociis 8, 99. 108.
Socratici 14, 320. Socraticos 2, 10.
socru 6, 231.
sodales 11, 190.
sodes 6, 250.
sol 3, 316: 15, 44. solis 13, 78. solem 7, 188: 11, 203: 14, 280. sole 2, 133: 4, 43: 12, 70.
solatia 13, 120. 179.
solea 6, 612.
solenne 11, 192. solennibus 10, 259.
soleo 9, 138. solet 3, 286: 6, 415: 7, 131: 8, 48: 11, 10. 185: 13, 103: 14, 266. solebas 9, 25. solebat 4, 32: 5, 44. 109: 8, 245: 10, 33: 11, 115. solebant 12, 107. soleat 7, 54. solitus 5, 106. solitum 8, 142. soliti 2, 92. solito 6, 487: 11, 88.
solers 9, 65.
solidum 10, 176. solida 11, 205. solidæ 5, 68. solidam 5, 13.
sollennis, v. solenne.
sollers, v. solers.
sollicitemus 16, 28. sollicitent 9, 37.
sollicitus 5, 20: 13, 67. sollicitas 7, 42.
solœcismum 6, 456.
Solonis 10, 274.
solatur 6, 384.
solstitia 4, 93.
solum 7, 114: 11, 49.
solvet 8, 154. solvat 8, 60. solveret 2, 33. solvite 14, 292. solvunt 14, 199. solvere 7, 157. solvitur 6, 73. solutum 9, 79. soluta 13, 116.
solus 3, 122: 7, 2: 8, 250: 11, 52: 14, 159: 15, 26. sola 3, 201: 4, 3: 8, 20: 10, 172: 12, 118: 13, 208. solum 3, 6: 5, 111: 10, 189. soli 9, 93: 15, 143. solam 14, 107. solo 2, 58: 5, 150: 6, 510. solos 14, 104: 15, 37. solis 2, 89: 11, 108: 16, 51.
Solymarum 6, 544.
somnia 6, 547.
somnum 3, 234. 238. 242. 282: 5, 19: 14, 222. somni 6, 289. 416. 478. somno 3, 56: 6, 424. somnos 15, 154. somnis 13, 221.
sonat 3, 91. 262: 6, 517: 11, 141. sonant 6, 68: 7, 108. sonare 15, 51. sonabat 1, 25: 10, 226. sonuit 6, 560. sonantem 6, 92.
sonoram 13, 167.
sonus 9, 78.
sophistæ 7, 167.
Sophocleo 6, 636.
soporem 13, 217.
Soræ 3, 223.
sorbeat 6, 306. sorbere 14, 255.
sordes 1, 140: 5, 11: 14, 124.
sordidula 3, 149.
sororis 6, 85: 14, 284. sorori 6, 111. 158. sororem 6, 566. sorores 6, 20. sororibus 5, 152: 10, 242.
sortis 12, 25. sortes 1, 82: 6, 583.
sortitus 3, 179: 13, 49. sortita 6, 505. sortiti 14, 96: 15, 144.
sospes 13, 178.
Sostratus 10, 178.
spado 1, 22: 6, 376: 14, 91.
spargere 9, 84. spargat 6, 528: 7, 180. spargendus 12, 8.
Spartana 6, 101. Spartani 8, 218. Spartano 13, 199.
spatiosum 4, 132.
spatium 3, 269: 4, 39: 6, 505. 582: 10, 188. 358. spatia 10, 275.
specie 10, 310: 14, 109.
spectabile 8, 110.
spectacula 6, 61: 8, 205: 11, 191.
spectat 8, 190. spectare 1, 56. spectes 5, 121: 14, 258. spectet 6, 352. spectent 11, 199. spectant 4, 64: 6, 652. spectentur 13, 172. spectantia 15, 147. spectantibus 2, 147. spectatos 6, 371. spectandus 10, 67. spectanda 7, 22: 11, 35.
specularibus 4, 21.
speculum 2, 99. 103.
spelunca 6, 8. speluncas 3, 17. speluncis 6, 59.
spernant 14, 34. spreti 6, 226.
spernatur 4, 4.
sperare 1, 58: 6, 106. 388: 10, 207: 13, 234: 14, 6. sperat 3, 266: 12, 120. sperate 9, 69. sperantibus 4, 57.
spes 1, 134: 5, 166: 7, 1. 30: 9, 125. 184. 147: 12, 70: 14, 278. spem 6, 331.
spicula 13, 79.
spira 8, 208.
spirant 2, 41: 7, 111. spirat 6, 463. spirante 9, 67. spirantes 7, 208.
spoliator 1, 46.
spoliet 3, 302. spoliare 14, 237. spoliatis 8, 124.
spolium 2, 100. 106. spolia 8, 107. spoliis 6, 210. 232.
spondet 6, 548: 7, 134. spondere 13, 232.
sponsæ 1, 78.
sponsalia 6, 25.
sponsio 11, 200.
sponsus 3, 111.
sponte 14, 107.
sportula 1, 95. 118. 128: 3, 249: 10, 46: 13, 33.
spumat 5, 116. spumant 6, 303. spumanti 9, 35. spumantibus 13, 14.
spurcos 6, 603.
squalentes 8, 17.
squalidus 14, 80. squalida 9, 15.
squalorem 15, 135.
squamæ 4, 25.
squilla 5, 81.
stagna 12, 81.
staminis 12, 65. stamine 2, 55: 10, 252: 14, 249.

Digitized by Google

statione 6, 274. stationes 11, 4.
Statius 7, 83.
status 7, 128. statuam 1, 129: 8, 143: 13, 119. statum 10, 58.
stemmate 8, 40. stemmata 8, 1.
Stentora 13, 112.
stercore 14, 64.
sterilis 5, 140: 7, 206: 10, 145. sterili 7, 49: 12, 97. steriles 6, 140: 6, 596.
sterneret 6, 5. sternitur 10, 365. sternuntur 16, 45. stratus 8, 78. strata 9, 52.
stertere 1, 57.
Sthenebœa 10, 327.
stigmate 10, 133.
stillavit 3, 192. stillaret 5, 79. stillantis 6, 109.
stimulat 7, 20. stimulante 14, 84.
stimulos 10, 329.
stipulare 7, 165.
stlataria 7, 134.
sto—stat 6, 605: 7, 125. stare 8, 136. stabat 8, 100: 11, 118. stetit 1, 149: 6, 390: 15, 91. steterat 10, 289. stabant 7, 226. stans 7, 152: 11, 170. stantis 3, 237. stantem 1, 76. stante 5, 65. stantes 1, 156: 6, 291: 8, 3. stantibus 7, 11: 9, 131. stari 3, 296.
Stoicidæ 2, 65.
Stoicus 3, 116: 15, 109. Stoica 13, 121.
stomachus 5, 49. stomachum 4, 67. stomacho 3, 234: 6, 160: 11, 128.
stragem 8, 251.
strangulat 10, 13.
Stratocles 3, 99.
strepitu 2, 32: 7, 137: 14, 19.
strident 10, 51. stridere 5, 160. stridebat 4; 50. stridentem 14, 290.
stridore 14, 23.
striglibus v. strigilibus 3, 263.
stricto 1, 165: 5, 169. strictis 6, 401.
structor 11, 136. structorem 5, 120.
strumosum 10, 309.
studiorum 7, 1. studiis 7, 17.
stulta 1, 17: 6, 43. stultum 14, 235.
stupet 13, 16. stupuit 4, 119: 13, 164. stupeas 6, 87.
stupidi 8, 197.
Stygio 2, 150.
suades 9, 125. suadet 14, 23. suasi 14, 225. suaderet 13, 203. suadendum 10, 330.
sub 3, 205. etc.
subcensus 7, 40.
subciagere 6, 446. subcinctus 4, 24. subcincta 8, 162.
subcurrere 6, 443.
subducere 11, 142. subduximus 1, 15. subductis 8, 77.
subeant 6, 592: 7, 84: 14, 33. subeant 6, 144: 14, 202. subit 2, 50: 6, 419: 14, 221. subeuntem 6, 652. subeunte 3, 28. subitura 4, 10. subeuntur 16, 2.
subferre 1, 29. subtata 5, 83.
subficiunt 3, 179: 8, 257: 9, 146: 11, 6. subficit 3, 155: 5, 7: 6, 53: 9, 66: 10, 40. 168: 13, 160. 188: 14, 141. 172: 15, 169. subfecerat 14, 298. subficient 7, 187: 14, 300. 329. subficeret 15, 80. subficiat 14, 317. subfecit 14, 319. subfecerit 10, 32.
subfamine 8, 143: 16, 50.
subjecta 10, 56.
subito 2, 169.
subitus 3, 305: 4, 138: 12, 19. subitum 6, 65. subiti 3, 273: 6, 529. subitas 1, 144: 13, 167.
subligar 6, 70.
sublimis 11, 123: 12, 72. sublimem 10, 37. sublimis 7, 28. sublimibus 3, 269. sublimior 11, 24.
submitteret 12, 54. submitte 6, 207. submittat 6, 334. submissa 1, 36.
submovet 14, 166. submoveant 1, 37. submoveor 3, 124.
subnectere 3, 315.
subpositus 1, 98. subpositum 10, 176. subpositos 6, 602.
subridens 2, 38.
subrepti 9, 116. subrepta 5, 152.
subsellia 7, 45. 86: 16, 14, 44.
subsidiis 15, 78.
subsidant 6, 198. subsidere 6, 411.
subsistere 14, 231. substitit 3, 11.
substringit 6, 433.
subsum—subesant 4, 60.
subterranea 2, 149.
subtexit 7, 192.
subtrahitur 6, 650.
subvexit 5, 89.
Suburæ 3, 5: 5, 106. Subura 10, 156: 11, 51. 141.
sucida 5, 24.
succina 6, 573: 9, 50.
suci 11, 76.
sudes 4, 128. sudibus 6, 248.
sudant 1, 167: 6, 259. sudat 3, 103. sudavit 2, 126. sudare 6, 420. sudans 4, 108: 10, 41. sudantibus 1, 28.
sudoribus 13, 220.
suetus 10, 231.
suffragia 8, 211: 10, 77
sui 3, 194. etc. sibi 1, 140. 4, 22. etc. se 1, 67. sese 2, 165. secum 13, 91.
suillam 14, 98.
sulcum 1, 157. sulco 14, 170. sulcos 7, 48. sulcis 14, 241.
sulfure 13, 145. sulfura 2, 158: 5, 48.
Sullæ 1, 16: 2, 28.
Sulmonensis 6, 167.
sulphure v. sulfure.
sum 6, 284. est 2, 104. etc. sunt 6, 366. sit 10, 343. etc. fuerat 5, 76. esto 5, 112. etc. esse 1, 74. etc. futura 10, 358. futuræ 8, 75. futuri 6, 556.
sumen 12, 73. sumine 11, 138.
sumit 2, 124: 3, 67. 172: 9, 19: 11, 28. sumere

Digitized by Google

3, 105: 6, 118: 9, 97: 10, 99. sumunt 2, 84. sumsit 3, 80. sumet 2, 70: 8, 152. sumes 10, 26. sume 14, 326. sumas 2, 66: 3, 56. sumserit 6, 266. sumeret 13, 39. sumito 6, 134. sumitur 3, 181: 5, 97: 6, 264. 578. sumente 6, 634. sumtam 4, 80. sumtes 16, 40. sumtis 14, 76. sumendas 12, 61.
summa 5, 18: 14, 218. summam 3, 79: 11, 17: 13, 74: 14, 323.
summula 7, 174.
summus 1, 117: 6, 99: 10, 110: 15, 35. summa 5, 2: 6, 369: 7, 155: 8, 249: 14, 87: 15, 85. summam 13, 132. summum 6, 423. 532: 6, 83: 14, 280. summi 1, 5. 38: 2, 104. 105: 6, 545: 10, 268. summo 1, 14: 4, 46: 10, 136. 147. summas 10, 91. summis 3, 179: 6, 349. 646: 8, 112: 10, 49: 11, 36.
sumtu 7, 77. sumtus 7, 186.
supellex 3, 14: 11, 99.
super 1, 134. etc.
superbus 12, 125: 14, 282. superbi 6, 524. superbum 8, 71: 11, 129. superbo 6, 180. superbis 5, 66.
supercilium 2, 93: 6, 169. supercilio 2, 15: 5, 62.
superaverat 12, 68.
supersunt 8, 134. superest 1, 35: 3, 27. 259: 5, 73: 6, 355: 9, 134: 11, 48: 13, 109. 237. supersit 11, 205. supersint 8, 184.
supervacuam 2, 116. supervacui 13, 187: 16, 41. supervacua 10, 54.
superos 6, 19: 13, 75.
supinus 3, 280. supinum 14, 190. supino 1, 66.
supina 8, 201.
supplicium 6, 220. supplicio 8, 278. supplicia 15, 130.
suræ 16, 14.
surda 7, 71. surdam 13, 249. surdo 9, 150: 13, 194.
surgere 15, 123. surgis 7, 115. surgit 6, 529: 7, 100: 10, 43: 11, 127: 12, 23. surgat 8, 154: 7, 183. surgebant 4, 70. surrexerit 14, 243. surgitur 4, 144.
suspendit 6, 437. suspende 8, 230: 9, 85.
suspicit 13, 123. suspectus 3, 222. suspecta 10, 208: 12, 93. suspectum 9, 57. suspectis 11, 186.
suspirat 11, 152.
sustinet 3, 93: 4, 40: 11, 122: 14, 127. sustinuit 6, 105: 15, 88.
susurro 4, 110.
sutor 3, 294. sutoris 5, 46.
suos 10, 237. suo 12, 69.
Sybaris 6, 296.
Syenes 11, 124.
Sygambris 4, 147.
Syllæ, v. Sullæ.
Sylva, v. Silva.
Sylvano, v. Silvano.
Sympuvium 6, 343.
Syphacem 6, 170.
Syriæ 8, 169.
Syrium 11, 78.
syrma 8, 229. syrmata 15, 80.
Syrophœnix 8, 159. 160.
Syrus 3, 62. Syrorum 6, 351.

T.

Tabella 6, 558: 10, 157: 12, 27. tabellæ 7, 23: 9, 36. tabellas 6, 277: 8, 142. tabellis 6, 200. 233: 12, 100: 13, 186.
taberna 13, 45. tabernæ 1, 105: 2, 42: 3, 304.
Tabraca 10, 194.
tabula 8, 6: 9, 41: 14, 289. tabulæ 1, 90: 2, 119. tabulam 2, 28. tabulas 2, 58: 6, 601: 9, 75: 12, 128: 14, 55. tabulis 1, 68: 4, 19: 8, 102.
tabulata 3, 199: 10, 166.
taceo 13, 127. taces 9, 26. tacet 6, 439. tacetis 5, 169. taceant 9, 103. 106. 115. tace 2, 61: 8, 97. tacendi 2, 14. tacendæ 4, 105. tacendis 3, 50. tacitus 3, 297: 9, 94. tacito 11, 185. tacitum 13, 209. tacita 1, 167.
tæda 1, 155: 2, 91: 12, 59. tædis 2, 158.
tædia 7, 34: 11, 207: 16, 44.
Tædia 2, 49.
Tagus 14, 299. Tagi 3, 55.
talenta 14, 274.
talis 2, 156: 11, 207. tale 4, 22: 15, 115. tali 5, 173. talem 2, 69. tales 11, 99. 160. talia 2, 19: 12, 23: 14, 150. 225. talibus 11, 42.
talo 7, 16.
tam 3, 137: 12, 23.
tamen 1, 19. etc.
tamquam 3, 47. 222: 5, 127: 6, 431.
Tanaquil 6, 566.
tandem 4, 42. etc.
tangunt 13, 89. tangens 14, 219. tangat 14, 64. tetigit 2, 128: 7, 109. tactum 2, 93.
tanti 3, 54: 4, 26: 5, 9: 6, 187. 178. 626: 10, 97. 165, 348: 13, 96. tanto 4, 18: 8, 140: 10, 140: 14, 27. 264: 15, 89. tantum 3, 144: 6, 595: 14, 288.
tantum 1, 1. 181. 186: 7, 31: 10, 238: 14, 159.
tantumdem 3, 298: 10, 91.
tarde 6, 477.
tardus 4, 107. tarda 10, 186. tardum 15, 82. tardos 4, 44. tardas 14, 248.
Tarentum 6, 297.
Tarpeium 6, 47. Tarpeio 12, 6. Tarpeia 13, 78.
Tatio 14, 160.
taurea 6, 492.
Taurica 15, 116.
Tauromenitanæ 5, 93.
taurus 12, 11. tauro 8, 82.
tectius 5, 5.
tectoria 6, 467.
tectum 6, 304: 15, 154. tecto 3, 211. tecta 6, 209: 8, 77. tectorum 3, 8. tectis 8, 269.

Digitized by Google

tegeo 9, 101. tegetis 6, 8: 7, 221. tegetem 6, 117. tegete 9, 140.
tegimen 6, 257.
tegit 11, 158. tegunt 16, 48. texit 6, 44. tegant 9, 105. tegitur 1, 171: 5, 154. tegi 14, 196.
tegula 3, 201.
Telamonem 14, 214.
Telephus 1, 5.
Telesine 7, 25.
tellure 3, 89.
teli 15, 53. tela 10, 164: 13, 232: 15, 65. telorum 13, 83.
temerarius 5, 129: 14, 275. temeraria 5, 102.
temetum 15, 25.
temone 4, 126: 10, 135.
tempero 3, 287.
tempestas 12, 24: 13, 228. tempestate 4, 140: 6, 26: 7, 164: 12, 61: 14, 302. tempestatibus 15, 20.
templum 13, 219. templi 13, 147. templo 1, 113: 9, 24: 13, 205. templorum 11, 111. templa 15, 42. templis 8, 143. 233: 10, 23: 12, 7: 13, 37.
tempus 2, 115: 8, 150: 16, 49. temporis 7, 99: 9, 125. tempore 3, 53. 102: 4, 115. 185: 5, 22: 9, 16: 10, 263: 11, 144. 152: 13, 211: 15, 38. 68. tempora 2, 38: 3, 124: 4, 151: 6, 571: 8, 145: 10, 254: 11, 118: 12, 62: 14, 130. 157. temporibus 4, 80: 6, 645: 10, 15: 13, 29.
tenax 8, 25.
tendit 10, 154. tende 6, 52. tenditur 6, 426. tensum 7, 117. tenso 14, 281.
tenebræ 12, 18. tenebras 3, 225.
tenet 2, 99: 5, 31. 39: 6, 383. 454: 7, 50. 51: 10, 41. 154: 16, 54. tenent 6, 70. tenebat 1, 61: 6, 658. tenebit 14, 297. teneat 1, 23. 31. teneam 5, 58: 13, 94: tenentis 3, 89: 14, 63. tenentur 3, 306. teneri 6, 410: 15, 158.
tener 1, 22: 6, 70: 6, 383. tenerum 6, 548: 8, 16: 9, 46. teneræ 2, 86. teneris 12, 89: 14, 215. teneros 7, 237.
tentigine 6, 129.
tento—tentes 3, 297. tentarent 7, 5. tentaveris 5, 126. tenta 7, 175. tentare 10, 305.
Tentyra 15, 35. 76.
tenuis 13, 7. tenue 9, 31: 10, 269. tenui 2, 55: 3, 97. 193: 4, 110. 132: 6, 259. 541. 659: 7, 48. 80. 145: 9, 138: 15, 21. tenuem 7, 207. tenues 3, 163. 227: 8, 120: 15, 101.
tenus 6, 446.
tepenti 10, 149.
ter 6, 523. etc.
Terea 7, 12.
tergeat 14, 62. tergens 13, 44.
tergum—tergo 1, 6. terga 4, 128: 11, 82: 13, 16: 15, 75.
terit 9, 4. tritus 13, 10. trito 8, 66. tritas 6, 573.
Terpsichoren 7, 35.
terra 14, 222: 15, 70. 122. 139. terræ 7, 103: 8, 257: 14, 7. terram 2, 130: 4, 10: 6, 429: 7, 207: 11, 164: 15, 92. 147. terras 4, 83: 6, 411: 13, 226. terris 2, 25: 6, 2. 165: 8, 37: 10, 1. 279: 13, 126: 15, 86.
terretur 14, 285.
terribiles 15, 124.
terrore 10, 357.
tertius 2, 40: 13, 73. tertia 2, 60: 3, 199: 5, 17: 14, 326.
tessellæ 11, 132.
tessera 7, 174.
testa 3, 270: 4, 131: 6, 514: 14, 311. testæ 5, 35: 15, 128. testarum 11, 170.
testamentum 6, 549. testamento 12, 121. testamenta 1, 37.
testiculi 6, 339. testiculorum 12, 36. testiculos 6, 372: 11, 157.
testis 6, 220: 8, 80: 9, 77: 14, 218. testi 5, 5. testem 2, 76: 3, 137: 13, 198: 16, 29. 32. teste 6, 136. 311: 10, 70: 15, 26. testes 8, 149: 13, 75.
testantur 12, 27. testandi 6, 216: 16, 51.
testudineo 6, 80.
testudo 11, 94. testudine 6, 381: 14, 308.
tetrum 3, 265: 10, 191. teterrima 6, 418.
Teucrorum 8, 56.
Teutonico 10, 282.
texit 8, 43.
textoris 9, 30.
Thaida 3, 93.
Thaletis 13, 184.
theatrum 11, 4. theatri 10, 128. 213. theatro 3, 173: 6, 68. theatra 14, 256.
Thebaidos 7, 88.
Thebe 15, 6. Thebarum 13, 27. Thebas 7, 12: 14, 240.
Thelesine 7, 25.
Themison 10, 221.
Theodori 7, 177.
Thermæ 11, 4. Thermarum 8, 168. Thermas 7, 233.
Thersites 8, 269: 11, 31. Thersitæ 8, 271.
Theseide 1, 2.
Thessaliæ 8, 242.
Thessala 6, 610.
thoraca 5, 143.
Thrasea 5, 36.
Thrasylli 6, 576.
Thrasymachi 7, 204.
Thrax 3, 79. Thraces 6, 403. Thracum 13, 167.
Thule 15, 112.
thure 9, 127. thura 12, 90: 13, 116.
Thyestæ 8, 228.
Thymele 1, 36: 6, 66. Thymeles 8, 197.
thyrsum 6, 70: 7, 60.
tiari 6, 516: 10, 267.
Tiberinus 5, 104. Tiberinum 8, 265.
Tiberim 3, 62: 14, 202. Tiberi 6, 523: 7, 121.
tibia 6, 314.
tibicine 3, 63. 193: 15, 49.
tibicina 2, 90.
Tiburis 3, 192: 14, 87.
Tiburtino 11, 65.

Digitized by Google

Tigellinum 1, 155.
tigillo 7, 46.
tignum 3, 246.
tigris 8, 36: 15, 163. tigride 6, 270.
timeo 10, 84. timet 1, 35: 8, 190: 15, 119. timemus 10, 4. timent 6, 95. timebis 5, 172: 10, 20. timeam 1, 108. timeas 3, 310. timeat 6, 51. timeret 6, 17: 11, 92. time 10, 26. timetur 18, 227. timearis 3, 57. timeri 3, 113. timendus 4, 153. timendas 2, 31.
timidus 6, 633. timidum 6, 624.
timor 1, 85.
tinea 7, 26.
tintinnabula 6, 441.
Tiresiam 18, 249.
tironem 16, 8.
tirunculus 11, 143.
Tiryntbius 11, 61.
Tisiphone 6, 29.
Titan 14, 35.
Titanida 8, 132.
Titio 4, 13.
titubantibus 15, 48.
tituli 8, 241: 10, 143. titulum 5, 84: 6, 123. titulo 6, 230: 11, 86. titulos 1, 130: 14, 291. titulis 5, 110: 8, 69.
toga 1, 119: 3, 149: 8, 240: 10, 8. togæ 9, 29: 10, 39. togam 2, 70: 3, 172: 11, 204.
togatus 3, 127: 16, 8. togatæ 1, 96. togata 8, 49. togati 7, 142. togatas 1, 3.
tolerabile 6, 614: 7, 69.
tolerant 6, 593. toleranda 6, 184.
tollis 9, 84. tollit 6, 321. tollunt 13, 147. tollet 14, 247. tollas 8, 122: 10, 142. tolle 6, 170. tollite 9, 105. tollere 6, 38. tollentibus 1, 81. tolluntur 6, 155. tollatur 6, 364. tolli 2, 101. tollendus 14, 268.
tomacula 10, 355.
tondente 1, 25: 10, 226. tonsi 11, 149. tondendum 6, 378.
Tongilli 7, 130.
tonitrua 5, 117.
tonat 13, 224: 14, 295. tonantem 13, 153.
tonsoris 6, 373. tonsore 6, 26.
tophum 3, 20.
tormentum 2, 137. tormenta 9, 18: 14, 135. tormentis 6, 209.
torpentis 4, 43. torpente 10, 203.
torquet 6, 624: 14, 251. torques 5, 26. torquere 5, 155: 15, 64. torquetis 2, 56. torqueat 1, 9: 3, 27: 6, 450. torquentem 13, 165. torto 11, 70.
torquibus 16, 60.
torret 9, 17. torrentem 4, 90: 10, 128. torrens 6, 319: 10, 9: 13, 70. torrente 5, 105. torrentior 3, 74.
tortore 13, 195: 14, 21. tortoribus 6, 480.
torum 6, 5. toro 3, 82: 13, 218: 15, 43. toris 1, 136.
torvus 13, 50. torva 6, 643: 10, 271. torvum 2, 86: 8, 155. torvis 4, 147.
tot 1, 137. etc.
totidem 1, 94: 13, 26.
toties 1, 2: 6, 44: 7, 166: 10, 187.
totus 2, 79. tota 10, 18. totum 3, 209: 6, 521: 12, 128. totam 11, 195. toto 6, 402. 474: 10, 24. 68. 288: 13, 218. totas 10, 7: 14, 280. totis 8, 255: 10, 115. totos 1, 140. 150.
trabeæ 10, 35. trabeam 8, 269.
trabibus 14, 276. 296.
tractare 6, 102: 14, 254. tractas 9, 53. tractemus 16, 7. tractandum 11, 28. tractanda 4, 80. tractato 6, 550.
tradit 8, 72. traduut 14, 3: 15, 117. tradidit 14, 102. tradat 6, 239. tradiderit 10, 299. traditur 2, 129. traduntur 6, 370. tradentur 5, 116.
traducit 7, 16: 8, 17. traducimur 2, 159.
tragicæ 12, 120. tragico 2, 29. tragicos 15, 31. tragicis 6, 643.
tragœdum 6, 396. tragœdo 6, 74.
trahit 11, 23: 14, 37. 325. trahitis 2, 54. trahunt 8, 66. trahat 10, 88. traxerat 4, 146. traximus 15, 146. trahere 13, 108: 15, 151. trahitur 10, 99. traheretur 12, 11.
Trallibus 3, 70.
tranquillæ 10, 364.
transducebat 11, 31.
transeo 6, 602: 10, 273. transierit 14, 11. transire 2, 151. transi 3, 114: 7, 190.
transfert 3, 198: 5, 43.
translatus 3, 169.
transsilit 10, 152. transiliet 14, 279.
transitus 3, 236.
transversa 6, 483.
Trebius 5, 19. Trebio et Trebium 5, 135.
Trechedipna 3, 67.
tremere 5, 11. tremerent 11, 90. tremens 6, 543. trementes 2, 94: 7, 241. trementia 10, 198. tremebunda 6, 525.
tremulus 10, 267: 16, 56. tremuli 6, 616. tremulum 6, 622. tremulo 11, 164. tremulis 6, 96.
trepidat 1, 97. trepidas 14, 64. trepidant 13, 223. trepidabis 10, 21. trepidabit 8, 152. trepida 9, 130. trepidantis 12, 15. trepidantem 8, 250. trepidatur 3, 200.
trepidum 13, 106: 14, 199. 246. trepidam 3, 139. trepido 1, 36. trepidi 2, 64: 14, 20. trepidos 10, 296.
tres 2, 28: 5, 141: 6, 144: 9, 90: 12, 95: 14, 169. tria 5, 127. tribus 1, 158.
tribunal 8, 127: 10, 35.
tribuno 1, 101: 2, 165: 11, 7. tribuni 1, 109: 8, 132: 7, 228. tribunos 7, 92. tribunis 3, 313.
tribuat 10, 301. tribui 9, 39.

Digitized by Google

tributa 3, 188.
tridentem 8, 203: 13, 81.
trientem 3, 267.
Trifolinus 9, 56.
triginta 12, 74.
triplicem 9, 7.
tripodes 7, 11.
triremis 10, 135.
triscurria 8, 190.
tristis 1, 145: 2, 62: 3, 57: 6, 128: 9, 1: 10, 136: 11, 153. triste 6, 569: 13, 49: 14, 110. tristes 6, 69: 7, 2. tristibus 2, 9: 6, 389.
triviale 7, 55.
trivio 6, 412.
triumphalem 8, 144. triumphales 1, 129.
triumphi 4, 125. triumpho 11, 192. triumphos 6, 169: 7, 201: 8, 107.
Troja 10, 258.
Trojanum 4, 61.
Troica 8, 221.
Trojugenæ 8, 181. Trojugenas 1, 100. Trojugenis 11, 95.
tropæis 10, 133.
trulla 3, 108.
trunco 8, 53: 13, 178. trunca 12, 79. truncis 10, 133.
trutina 6, 437.
trux—truces 15, 125.
Trypheri 11, 137.
tu 8, 52. etc. tibi 5, 118. te 8, 68. vos 5, 52. vobis 5, 51.
tua 8, 68.
tuba 6, 250: 15, 52. 157. tubarum 10, 214. tubas 1, 169: 6, 442.
tubera 5, 116. 119: 14, 7.
tubicen 14, 243.
Tuccia 6, 64.
tuetur 3, 201: 14, 302. tueri 13, 201. tuendis 8, 169.
Tullia 6, 307.
Tullius 7, 199.
Tulli 5, 57.
tum 10, 47.
tumes 3, 293: 8, 40. tumet 6, 462. tumentem 10, 309.
tumidum 13, 162. tumida 14, 282. tumidæ 2, 13. tumidis 16, 11.
tumultu 6, 420; 13, 180.
tunc 2, 30. etc.
tundendum 6, 378.
tunica 8, 235: 10, 38: 13, 122. tunicæ 3, 179. 254: 8, 207. tunicam 1, 93: 14, 153. tunicas 6, 446. 477. 521. tunicis 14, 287.
tunicati 2, 143.
turba 3, 239: 4, 62: 5, 21: 6, 196. 439: 7, 131: 10, 73: 13, 46: 15, 46. 81. turbæ 1, 96: 15, 61. turbam 14, 167.
turbat 13, 222. turbavit 6, 8: 14, 94.
turget 14, 138.
turgidus 1, 143. turgida 2, 141.
Turnus 15, 65. Turni 12, 105.
turpis 2, 71. 111: 6, 181: 11, 174. turpe 3, 168: 4, 13: 6, 188. 390. 457: 7, 5: 14, 48. turpi 6, 241. 299. turpes 1, 78. turpia 2, 9: 7, 239: 8, 182. turpibus 14, 41. turpissimus 2, 83.
turpiter 6, 97: 8, 165.
turris 10, 106. turrim 12, 110. turre 6, 291. turribus 15, 158.
turture 6, 39.
Tus, v. Thure.
Tuscum 1, 22. Tusco 6, 289: 10, 74: 11, 109. Tusca 6, 186: 8, 180. Tuscis 13, 62.
tutela 14, 112.
tutor 8, 79: 10, 92.
tutus 4, 93: 11, 146. tuta 9, 139. tutum 3, 109. tuti 12, 81. tutæ 3, 306. tutos 5, 91: 15, 154.
Tydides 15, 66.
tympana 3, 64: 6, 515: 8, 176.
Tyndaris 6, 657.
tyrannide 8, 223.
tyrannus 10, 307. tyranni 4, 86: 10, 113. tyranno 10, 162. tyrannos 7, 151. tyrannis 8, 261.
Tyrius 10, 334. Tyrio 7, 134: 12, 107. Tyrias 1, 27: 6, 246.
Tyrrhenum 5, 96. Tyrrhenam 12, 76. Tyrrhenos 6, 92.

V.

Vacat 1, 21: 5, 8. vacantem 8, 118.
vacuus 10, 22. vacui 15, 23. 100. vacuo 5, 17: 6, 68. vacuam 1, 124: 6, 122. vacuum 14, 57. vacua 3, 96. vacuis 1, 136: 3, 2: 8, 90: 10, 102.
vadimonia 3, 213. 298.
vadit 8, 168. vadas 11, 205. vade 2, 131.
vadum 2, 151.
Vagelli 13, 119: 16, 23.
vaginæ 5, 44.
vagitus 7, 196.
valet 6, 100: 8, 171: 10, 238: 16, 4. valent 10, 145. valeat 6, 611: 13, 120. valeant 15, 67. vale 3, 318. valentius 12, 63.
valida 11, 5.
valle 2, 133. vallem 3, 17. vallibus 7, 7.
vallo 15, 120. vallum 16, 16.
valvæ 4, 63. valvis 9, 98.
vanus 8, 15. vano 3, 159. vani 6, 638. vana 13, 137: 16, 41. vanæ 7, 203. vanissime 14, 211.
vapulo 3, 289.
varicosus 6, 397.
varie 3, 264.
Varillus 2, 22.
varia 13, 236.
vas 7, 119. vasa 3, 251; 271: 6, 356: 10, 101: 14, 62.
Vascones 15, 93.
vascula 9, 141: 10, 19.
vates 6, 436: 13, 199. vatis 11, 114: 13, 79. vati 6, 584: 7, 93. vatem 7, 53. vatum 7, 89. vatibus 1, 18.
Vaticano 6, 344.
ubera 6, 9: 12, 8.
uberibus 6, 273. uberior 1, 87.
ubi 2, 37. etc.
ubicumque 4, 55.
ubique 1, 17. etc.
Ucalegon 3, 199.

Digitized by Google

udus 8, 159. uda 1, 68: 9, 4. udo 8, 242. udis 10, 321.
ve 6, 265. etc.
vectari 6, 577. vectetur 4, 6.
Vecti 7, 150.
vectoris 12, 63.
vehemens 9, 11: 11, 34: 13, 196.
vehunt 3, 256. vexit 3, 65. veheris 5, 55. vehitur 4, 21: 6, 351. vehetur 3, 239. vehatur 1, 158.
Veiento 3, 185: 4, 113. 123: 6, 113.
vel 2, 6. etc.
velamen 3, 178.
velaria 4, 122.
velificatus 10, 174.
vellendas 11, 157.
vellus 12, 4. vellere 6, 289. vellera 2, 55.
velas 8, 145. velare 6, 391. velantes 14, 300. velari 6, 340.
velo 12, 69. vela 6, 228: 9, 105: 15, 127. velis 1, 149: 12, 22.
velox 3, 73: 8, 187: 9, 126. velocis 13, 98. velocius 14, 31.
velut 1, 165: 4, 59: 5, 125: 6, 363: 13, 216. 228.
veluti 11, 198.
vena 7, 53. venæ 9, 31. venam 6, 46: 13, 125.
venabula 1, 23.
Venafrano 5, 86.
venale 3, 33: 8, 62. venali 8, 162. venales 12, 102: 14, 151. venalibus 3, 187.
venator 4, 101.
venatricis 13, 80.
vendit 4, 27: 6, 610: 7, 135: 8, 128. vendimus 10, 78. vendunt 6, 547. vendes 6, 212. vendet 14, 218. vendas 7, 10. vendat 5, 98: 7, 87. vendant 8, 192. vendere 4, 33: 14, 200. vendentis 6, 380. vendenti 6, 591. vendente 6, 258.
venefica 6, 626.
venenum 6, 133. veneni 8, 17: 9, 100: 13, 154. veneno 3, 123: 6, 631. venena 7, 169: 14, 173.
veneo—venit 7, 174.
venerabile 13, 58: 15, 143.
venerantur 15, 8.
Veneto 3, 170.
veniam 2, 19. 63: 5, 42: 6, 535. 540: 8, 167: 11, 174: 15, 103.
venit 2, 157: 5, 99: 8, 60: 10, 71: 11, 160. venis 3, 292. veniunt 6, 139. 464: 11, 20. venies 11, 61. veniet 5, 168: 7, 184: 10, 336: 11, 65: 14, 277. venient 13, 102. venias 7, 29. veniant 7, 156. venisset 4, 149: 10, 258. venisse 6, 477: 10, 216. venerat 1, 111. veneris 13, 161. venerit 5, 145. venientis 11, 106: 14, 65. veniente 3, 255. venturo 14, 59.
venantur 14, 82.
venter 4, 107: 9, 136. ventris 15, 100. ventri 15, 174. ventrem 6, 124: 11, 40: 14, 199. ventre 5, 6: 6, 596: 12, 60. ventres 3, 167: 14, 126. 149.
Ventidius 7, 199. Ventidio 11, 22.
ventilat 3, 253. ventilet 1, 28.
ventosa 14, 58. ventoso 8, 43.
ventriculum 3, 97.
ventus 12, 67. vento 3, 83. venti 1, 9. ventorum 13, 225. ventis 12, 34. 57.
Venus 6, 300. 570. Veneris 4, 40: 6, 138: 7, 25: 10, 290: 11, 165: 16, 5. Veneri 2, 31. Venerem 10, 209. Venere 10, 362. Veneres 13, 34.
Venusinam 6, 167. Venusina 1, 51.
ver 5, 116: 7, 208: 9, 51. vere 4, 88.
verbere 13, 194: 15, 21. verbera 8, 267. verberibus 10, 317.
verberat 6, 481.
verbosa 10, 71.
verbum 1, 161. verba 4, 91: 6, 391. 456: 11, 8. verborum 6, 440: 7, 230. verbis 2, 19. 110: 6, 406: 11, 170.
verebor 2, 21.
Verginius 8, 221.
verna 1, 26. vernam 9, 10.
vernula 5, 105: 10, 117: 14, 169.
vernus 5, 78. vernum 11, 203.
vero 13, 84.
verpos 14, 104.
Verres 8, 106. Verri 2, 26: 3, 53. Verrem 3, 53.
verre 14, 60.
versare 8, 67. versamus 7, 49. versetur 14, 206. versata 13, 218.
versum 1, 79. versu 7, 86. versus 6, 454: 7, 38: 11, 180. versibus 7, 153.
vertice 3, 252: 5, 171: 8, 247: 11, 160: 12, 81.
vertigine 6, 304.
vertere 11, 49. vertunt 3, 30. verterit 7, 242. vertitur 6, 99. verso 3, 36.
verubus 15, 82.
vervecis 3, 294. vervecum 10, 50.
verum 9, 70: 12, 97.
verum 3, 171: 6, 143. 325: 8, 125. vero 4, 91. veræ 6, 251. vera 2, 64. 153: 4, 35: 8, 188: 10, 3: 14, 240: 15, 17. veram 7, 112: 13, 205. veras 7, 168. veris 8, 18: 13, 134. verius 2, 15.
vesci 15, 13. vescebantur 15, 106.
vesica 1, 39. vesicæ 6, 64.
Vestam 4, 61: 6, 386.
vester 7, 98. vestram 3, 320. vestras 13, 119.
vestibulis 1, 132: 7, 126.
vestigia 6, 14. 226: 13, 244: 14, 36. 53. 272.
Vestinus 14, 181.
vestit 11, 155. vestitur 6, 516: 12, 100. vestiti 3, 135.
vestis 6, 482. vestem 2, 67: 6, 352: 12, 38:

Digitized by Google

13, 132. veste 10, 245: 14, 110. vestibus 12, 68.
veto 13, 128. vetat 10, 237. 293. vetet 6, 628. vetent 6, 74. vetitum 14, 185.
vetulus 10, 268. vetulo 13, 55: 16, 39. vetulæ 1, 39: 6, 241: 14, 208. vetula 6, 194. 10, 195.
vetus 1, 76: 3, 206: 6, 21. 160: 15, 6. 33. veteris 3, 1. 195: 4, 105: 5, 35: 6, 14. 319: 9, 16: 13, 147. 214: 14, 87. 184. veteri 5, 64: 6, 121. veterem 4, 52. 187: 6, 308: 13, 61. veteres 1, 132: 3, 11: 6, 335. 346. 519: 7, 120. 170: 8, 19: 10, 299: 14, 189. vetera 3, 218. veterum 5, 13.
vetusta 8, 34. vetusto 15, 151. vetustos 6, 162.
vexillum 10, 156. vexilla 2, 101: 8, 236.
vexat 2, 63: 7, 131: 12, 9. vexant 1, 100: 7, 64. vexare 1, 126: 6, 599. 611: 13, 108. 133. vexantur 2, 43. vexatus 1, 2. vexatæ 6, 290. vexatas 11, 187.
via 1, 39: 14, 223. viam 14, 122. vias 14, 103.
viator 10, 22.
vice 15, 53. vices 6, 311: 13, 88. vicibus 7, 240.
vicinia 14, 154.
vicinus 6, 152: 13, 185: 16, 37. vicina 4, 7: 6, 509: 14, 143: 15, 76. vicinum 1, 8: 6, 32. vicino 15, 154. vicinorum 15, 36. vicinarum 6, 6. vicinos 6, 414.
victima 12, 113.
victor 2, 73. victoris 2, 162. victori 7, 243.
victoria 1, 115: 8, 59. 63: 15, 47.
victrix 1, 50: 13, 20: 15, 81.
victum 7, 9: 14, 273.
vicus 2, 8: 6, 656. vicorum 3, 237. vicos 6, 78.
video 6, 395: 13, 118. vides 3, 249: 12, 126. videt 6, 408: 8, 149: 13, 221. videmus 4, 22. videbat 2, 100. vidi 7, 13. vidisti 7, 14. vidit 4, 92: 6, 215. 247: 16, 30. vidimus 3, 6. vidistis 7, 205. viderunt 3, 314: 6, 23: 11, 118. videbis 5, 25. videas 2, 76: 13, 170. 182. videant 10, 87. videres 11, 197. videret 13, 56. viderit 9, 36. vidisset 10, 36. vidisse 14, 283. visu 14, 44. visurus 6, 313. videor 14, 322. videris 5, 161. videtur 6, 176. videntur 11, 121. videri 6, 113. 464. visa 15, 40. visæ 4, 114. visam 6, 2. visis 12, 74. videndus 6, 601.
vidua 6, 141. viduæ 4, 4. viduam 6, 405. viduas 8, 78.
vigeant 10, 240.
vigilem 14, 260. vigili 13, 229. vigiles 3, 275.
vigilat 8, 236. vigila 14, 192. vigilare 10, 162: 14, 305. vigilando 3, 282. vigilanti 1, 57. vigilantibus 3, 129. vigilata 7, 27.
viginti 9, 140.
vilis 5, 4: 7, 174: 14, 269. vile 11, 97. viles 13, 142. vilibus 5, 146.
villa 4, 112: 14, 141. villarum 14, 89. villas 1, 94: 7, 133: 10, 225: 14, 95. 275.
villicus 3, 195. 228: 4, 77. villica 11, 69.
vimine 3, 71.
vincio—vinxerat 10, 182.
vincla 13, 186. vinclis 3, 310.
vincis 8, 54. vicit 2, 143: 4, 136. vincebat 14, 91. vicimus 2, 163. vicerunt 10, 285. vincant 1, 110. vicerit 13, 4. vincere 13, 112. vincens 14, 90. vincitur 10, 159: 14, 145. vincuntur 6, 438. vinceris 14, 213. victus 9, 2: 10, 84. victi 6, 661. victæ 10, 135. victum 6, 170. 293. victa 10, 277. victis 8, 99: 11, 198: 12, 126.
vindex 10, 165. vindice 4, 152: 8, 222.
vindicta 13, 180. 191: 16, 22.
vinosus 9, 113.
vinum 5, 24: 7, 97. 121. vini 7, 236: 10, 203: 11, 161. vino 5, 49: 6, 315. 386. vina 5, 51: 11, 159: 13, 213.
violæ 12, 90.
violentius 4, 86: 8, 37.
violarent 3, 20. violaverit 15, 84. violatus 11, 116. violati 13, 219. violatæ 13, 6. violato 6, 537.
vipera 6, 641.
vir 6, 53. 254. viri 6, 360. 508. 654: 9, 85: 13, 12. viro 1, 70; 2, 129: 4, 136: 6, 112. 224. 389. 575. virum 6, 116: 13, 64. virorum 6, 399: 15, 48. viris 6, 455: 10, 304. viros 2, 45: 6, 329: 10, 49. 223. 304.
virentem 12, 85.
virga 3, 317: 8, 7. 153. virgæ 7, 210. virgam 14, 63. virgas 8, 23. 136: 11, 67.
Virgilio 7, 69. Virgilium 6, 435.
Virginia 10, 294.
virgo 3, 110: 8, 265: 9, 72: 14, 29. virginis 15, 139. virgine 6, 506.
virguncula 13, 40.
viridis 11, 196. viridem 5, 148: 9, 50. viridi 3, 19. virides 6, 228. 458: 7, 118: 14, 147.
Virro 5, 89. 43. 128. 149: 9, 35. Virronis 5, 134. Virroni 5, 99. Virronem 5, 156. Virronibus 5, 149.
virtus 1, 115: 6, 323: 8, 20. virtutis 10, 141: 14, 109. virtutem 10, 364. virtute 2, 20: 4, 2: 15, 114. virtutibus 3, 164: 6, 168.
vis 6, 440. vires 3, 190 6, 253: 11, 128. viri-

Digitized by Google

bus 10, 10. 209: 12, 42: 15, 104.
viscantur 6, 463.
visci 9, 14.
viscera 3, 44. 72: 4, 111: 9, 43. visceribus 13, 15.
vita 10, 343: 11, 57: 13, 22. 180. 235: 15, 108. vitæ 7, 172: 9, 21. 27. 127: 10, 188. 247. 275. 358. 364: 11, 207: 12, 70: 14, 106. 157. vitam 4, 91: 8, 84: 12, 50.
vitis 6, 375. vitem 8, 247: 14, 193. vitibus 9, 56: 11, 72.
vitium 1, 149: 3, 182: 6, 413: 8, 140: 14, 109. 175. vitio 3, 121: 12, 51: 14, 69. vitia 2, 84: 13, 188. vitiorum 1, 87: 14, 32. 123. vitiis 4, 3: 6, 288.
vitare 6, 572. vitari 3, 284. vitanda 8, 116.
vitreo 2, 95.
vitro 5, 48.
vittas 6, 50: 12, 118.
vittata 4, 9.
vitulus 12, 7. vituli 13, 117. vitulum 2, 123. vitulis 3, 238.
vivaria 3, 308: 4, 51.
vivit 6, 509: 8, 55. vivimus 3, 182. vivunt 2, 3: 12, 51: 15, 62. vivebat, 8, 103. vivebant 6, 12: 13, 38. vixit 6, 56. vixerat 10, 272. vivas 8, 46. vivat 6, 56: 12, 128. vivant 3, 29. viveret 6, 18. vixerit 7, 235. vive 3, 228. vivite 14, 179. vivere 2, 135: 5, 2: 7, 137: 14, 137. viveudi 8, 84: 11, 11. vivendum 3, 197: 9, 118. viventis 6, 56. viventibus 10, 243. vivitur 8, 9. victurus 6, 567. victuro 9, 58.
vivus 2, 59. vivo 4, 10: 15, 69: 16, 52.
vix 3, 251. etc.
ulciscitur 6, 293. ulciscuntur 9, 111. ulcisci 8, 222.
ulcus 6, 473.
Ulixes, v. Ulysses.
ulla 6, 41: 15, 142. ullum 2, 47. ullius 14, 202, ulli 8, 178. ullo 12, 130. ullam 6, 30. ullis 13, 36.
ulmea 11, 141.
ulmos 6, 150: 8, 78.
ulterior 4, 20: 7, 30. ulterius 1, 147: 9, 38: 15, 118. ultimus 3, 201. 209: 4, 88: 8, 260: 10, 342: 15, 90. ultima 2, 34: 3, 140: 6, 128: 8, 44. 9, 81: 10, 275: 12, 55: 15, 95.
ultio 13, 2. 191: 16, 19.
ultor 8, 216: 10, 165: 14, 261.
ultra 2, 1. etc.
ultro 13, 108.
Ulubris 10, 102.
ululant 6, 316.
Ulysses 9, 65: 11, 31: 15, 14.
umbellam 9, 50.
umbone 2, 46.
umbra 2, 157: 4, 6: 6, 4: 7, 8. 105. 173: 14, 109. umbram 10, 21. umbræ 13, 52. umbrarum 8, 65. umbras 1, 9: 10, 258. umbris 7, 207.
Umbricius s. Umbritius 3, 21.
umbriferos 10, 194.
umbrosæ 15, 76.
umquam 2, 168. etc.
una 5, 18: 14, 243.
uncia 11, 131.
unciolam 1, 40.
uncum 13, 245. unco 10, 66.
unda 3, 244: 14, 289. undas 3, 19. undis 12, 31.
unde 1, 10. etc.
undique 3, 247. etc.
unctam 8, 113. unctis 3, 262.
unguenta 6, 303: 9, 128: 11, 122: 14, 204: 15, 50.
unguem 10, 53. ungues 5, 41: 7, 232. unguibus 8, 130: 13, 170.
ungula 7, 181.
unicus 8, 111: 9, 64. unica 8, 20: 10, 364.
unus 1, 24: 2, 163: 6, 53. 219: 10, 168: 14, 33. 168: 15, 79. una 1, 138: 6, 119. 443: 8, 213: 10, 185. 198: 11, 161: 13, 160. 166: 14, 39. unum 3, 225: 4, 128: 10, 29: 12, 68: 14, 141. unius 2, 80: 8, 231: 6, 621. uni 6, 206: 7, 38. uno 6, 54: 7, 167: 9, 133: 11, 53: 13, 173. 243: 14, 66.
vocalis 13, 32. vocale 7, 19.
vocat 3, 239: 6, 137. vocamus 8, 32. vocant 3, 316. vocarit 14, 277. vocantem 13, 107: 15, 135. vocantur 4, 72: 11, 176. vocari 1, 99. vocatus 5, 63. vocato 14, 21. vocandus 4, 1.
Volesos 8, 182.
volat 10, 232. volabant 8, 251. volantem 1, 54. volanti 5, 121.
volo 3, 44: 6, 223. vis 1, 74: 5, 74: 10, 90. 94. 346: 14, 253. vult 6, 465: 14, 176: 15, 141. volunt 3, 113: 10, 97. voluit 3, 40: 4, 69. voluere 7, 209. voles 6, 547: 8, 134. volet 6, 397: 7, 197: 13, 92: 14, 185. velim 5, 107: 9, 1. velis 10, 339: 11, 30. velit 13, 176. velint 7, 157. velles 6, 282. vellet 6, 598: 10, 184. 282. volens 12, 38. volenti 13, 159: 16, 13.
Volscorum 8, 245.
Volsiniis 3, 191.
volucrem 8, 57: 10, 43. volucri 8, 146. volucres 11, 139: 13, 167.
volumine 14, 102.
voluntas 6, 223: 13, 208.
volvit 6, 452. 496: 14, 299. volvas 15, 80. volvitur 3, 55. volveris 10, 126. volvente 13, 88.
voluptas 1, 85: 6, 179. 254. 368: 10, 210: 11, 120. 166: 13, 190. voluptatem 14, 256: 15, 90. voluptates 11, 208.

Digitized by Google

Volusi 15, 1.
voluta 1, 168.
vomer 3, 311. vomere 15, 167.
vomicæ 13, 95.
vomit 6, 432.
vorabit 1, 135.
vortice 13, 70. vorticibus 6, 524.
votiva 12, 27.
votum 1, 85: 3, 276: 9, 147: 14, 125. voti 10, 6. voro 6, 60. vota 1, 133: 6, 602: 10, 23. 111. 284: 14, 250. votorum 5, 18: 10, 291. votis 14, 298.
vovebit 12, 115. voveas 10, 354.
vox 6, 197. 318: 9, 78: 10, 274: 11, 111: 14, 63. vocis 7, 119: 8, 227. vocem 3, 90: 6, 380: 7, 82: 8, 185: 13, 114. 205. voce 2, 111: 4, 32: 6, 530: 10, 198: 11, 180: 13, 77. voces 7, 44. vocibus 11, 172.
urbani 13, 111.
Urbicus 6, 71.
urbis 1, 31: 2, 126: 3, 9. 214: 6, 84: 8, 200: 10, 285: 13, 157. urbi 4, 77. 151: 10, 341. urbem 1, 111: 2, 167: 3, 61. 193: 6, 398: 7, 83. 162: 8, 118. 250: 10, 171: 11, 112. 198. urbe 2, 162: 3, 22. 235: 11, 55: 16, 25. urbes 6, 411: 10, 284. urbibus 10, 34: 11, 101.
urceoli 3, 203: 10, 64.
urguet s. urget 13, 220. urgebant 13, 48. urgeat 4, 59. urgente 6, 593. urgentibus 12, 53. urgentur 6, 425.
urina 11, 168. urinam 6, 313.
urna 6, 426: 7, 208: 13, 4: 15, 25. urnæ 10, 242: 12, 44. urnam 1, 164. urnas 7, 236.
uro—urit 6, 260. uritur 14, 22.
Ursidio 6, 38. 42.
ursos 4, 99. ursis 15, 164.
urtica 2, 128. urticæ 11, 166.
usquam 12, 103: 14, 43.
usque 10, 1. etc.
usuram 9, 7.
usus 4, 139: 11, 118. 208. usu 13, 18.
ut 3, 184. etc.
utcumque 10, 271.
uter—utres 15, 20.
uter 15, 37. utrum 9, 19: 10, 118. utro 2, 50.
uterum 6, 599. utero 10, 309.
utilis 6, 210: 14, 71. utile 3, 48: 6, 240. 359: 7, 96. 135: 9, 27. 124: 10, 348. utilium 12, 52. utilior 4, 84.
utinam 4, 150. etc.
utitur 5, 170. uteris 6, 196. utimur 8, 184. utere 1, 149.
utrimque 6, 582: 15, 35.
uva 2, 81: 13, 68. uvam 5, 31. uvæ 11, 72.
Vulcania 8, 270.
Vulcanus 13, 45. Vulcani 1, 9. Vulcano 10, 132.
vulgus 2, 74: 15, 126. vulgi 3, 36. 260: 7, 85: 8, 44: 10, 51. 89: 11, 3: 15, 29. vulgo 13, 35: 15, 36.
vulnus 8, 98: 15, 34. vulnere 3, 150: 8, 210: 10, 112: 13, 12: 15, 54. 156. vulnera 5, 27: 6, 247. vulneribus 2, 73: 14, 164.
vultur 14, 77. vulturis 13, 51: 14, 79. vulturibus 4, 111.
vultus 8, 2: 9, 12: 10, 68: 11, 154: 13, 77: 15, 56. vultum 3, 105: 6, 467: 7, 238: 8, 205: 10, 191. 234. 300: 11, 187: 15. 170. vultu 2, 17: 4, 104: 6, 418: 9, 3: 10, 189: 14, 52. 110. 285.
vulva 11, 81. vulvæ 6, 129. vulvam 2, 32.
uxor 1, 122: 5, 140: 6, 5. 45. 116. 143. 267. 348. 535. 617: 9, 72: 10, 272. 330. 353: 11, 185: 13, 43: 14, 168. uxoris 5, 248: 10, 352, uxoris 1, 56: 10, 201. uxorem 1, 22: 3, 94: 6, 28. 76. 166: 14, 331.
uxoria 6, 206.

X.

Xerampelinas 6, 519.

Z.

Zalates 2, 164.
zelotypus 8, 197. zelotypæ 6, 278. zelotypo 5, 45.
Zenonis 15, 107.
zonam 14, 297.
Ζωὴ καὶ ψυχὴ 6, 195.

FINIS.

7

31

EXCUDEBAT W. BAXTER, OXONII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google